

Tutu' Níso Tu'un Íí' Ndiosí'

El Nuevo Testamento

Tu'un ká'án' kájí
Mixteco del suroeste de Tlaxiaco, Oaxaca

Primera edición
El Nuevo Testamento
Mixteco del suroeste de Tlaxiaco, Oaxaca
meh 21-006 6C
©2022 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Versión electrónica ©2023 Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.scriptureearth.org

Licencia Creative Commons

(Reconocimiento-NoComercial-SinObraDerivada 4.0 Unported)

- Compartir — Usted es libre de copiar, distribuir y comunicar públicamente la obra.
- Reconocimiento — Debe reconocer los créditos de la obra.
- No comercial — No puede utilizar esta obra para fines comerciales.
- Sin obras derivadas — No se puede alterar, transformar o generar una obra derivada.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.es>

Prólogo

Ya'á kúvi tutu' íí' naní Nuevo Testamento ya níso Tụ'un Ndiosí' ya ká'án' jiē'e' Jesucristo. Jee suni kúvi-i Tutu' Íí' níso Tụ'un Ndiosí' ranika' ya naní Biblia. Níso Nuevo Testamento ya'á oko' uxa' Tutu' Íí', jee ta iin iin ráa níso-o ya maa vá'a sá'á-a jín iin ñivi ya ká'vi maa. Jee tų'un ntee ráa Nuevo Testamento ya xí'nañú'ún kúvi tų'un griego. Soo ya vaji yatin uvi' mil kuiya', jee nása'á maa jín rá inka tų'un ká'án' sín sín rá ñivi inka rá ñuun'. Jee íyó ví'í ka' mil u'un' cientú' rá tų'un vá ya ntee ñivi maa sánikuá' sín ká'án' rá ñivi rá inka ñuun'. Jee tiempú' íñí-ó vitan, jee millones rá ñivi jín ntántúní' mil rá ñuun' kúvi ká'vi ráa maa tų'un nkaku ráa ya ká'án' ráa.

Jee ká'án'-ó tų'un ká'án' kájí, jee íyó kue'e' rá tų'un ká'án'-ó jín suni íyótúní' sá íyó ká'án'-ó. Soo sín nasíkuiti' íyó ñasa ká'án'-ó nuun' tų'un griego, jee suni sín íyó-o nuun' tų'un stílá'. Soo súa' sukuán íyó, soo tų'un ká'án' kájí ya ká'án'-ó íyó ví'í rá tų'un ká'án'-ó jín va'a naja vá íyótúní' sá ká'án'-ó rá tų'un sánikuá' kuíni kachi' tų'un griego ya ntee ráa maa xí'nañú'ún nuun' tutu'.

Prólogo

El Nuevo Testamento forma parte de las Sagradas Escrituras, mejor conocidas como la Biblia. Consta de veintisiete libros y cada uno es proveedor de ricas bendiciones al que lo lee. El Nuevo Testamento fue escrito originalmente en el idioma griego, pero a través de casi dos mil años se ha traducido a más de mil quinientos idiomas. En la actualidad, millones de personas de miles de pueblos pueden leerlo en su propio idioma.

El vocabulario y la gramática del mixteco son muy distintos a los del griego, y también a los del español, sin embargo, el mixteco posee abundantes formas gramaticales y un rico vocabulario que pueden expresar a fondo el significado del original en griego.

**Aclaraciones sobre el alfabeto
del mixteco del suroeste del distrito de Tlaxiaco
tal como aparece en este libro**

La mayoría de los sonidos del mixteco, del que se habla en la parte suroeste del distrito de Tlaxiaco, son semejantes a los del español y se escriben con las mismas letras en los dos idiomas. A continuación, se presentan algunas letras del alfabeto mixteco que no se encuentran en el español y otras que se usan de una manera diferente.

El signo (') representa el **saltillo**, un pequeño corte de voz que se hace en la garganta. El **saltillo** puede encontrarse entre dos vocales, entre una vocal y una consonante o al final de la palabra. Observe en los siguientes ejemplos la diferencia entre la pronunciación de las palabras de la izquierda (con ') y las palabras de la derecha (sin '):

ve'i	casa		vei	pesado
ya'a	chile		yáá	lengua
ku'vi'	hermana		kuvi	va a ser
ko'o'	plato		koo	muro
tú'un	palabra		túún	negro
ka'ni'	va a matar		kání	largo

Cuando la **n** se encuentra al final de una palabra, esto indica que la vocal o vocales que la preceden se pronuncian con el aire saliendo por la nariz. Observe en los siguientes ejemplos la diferencia entre las palabras de la izquierda (con **n** al final) y las palabras de la derecha (sin **n** al final):

ñe'en	abono		ñe'é	nixtamal
kuá'án	vete, vaya		kuá'á	derecha
vitan	hoy		vitá	suave

Los pronombres cortos no siguen esta regla. En estos casos la **n** se pronuncia.

Ejemplos:

ké'en rán'	nosotros compramos	ké'en rán'	ustedes compran
ké'en-n'	yo compro	ké'en-n'	tú compras
nsa'á-n'	yo hice	nsa'á-n'	tú hiciste

La letra **ï** representa una sexta vocal que no existe en el español. Se pronuncia como una **o** con una sonrisa.

Ejemplos:

kiti	animal		yiki	hueso
ñivi	gente		iti	vela
niñi	mazorca		ïin	uno

Cuando se presenta antes de las vocales **a**, **e**, e **i** la combinación de las letras **k** y **u** se pronuncia como si fuera la combinación **kw**.

Ejemplos:

kuáá	ciego		kué'é	rojo
kuáán	amarillo		kuíí	verde
kuáñu	ardilla		kuini	va a querer

La letra **x** se pronuncia con un sonido semejante al que hace un cohete cuando se eleva.

Ejemplos:

xá'un'	quince		xe'i	anillo
nixi	elote		nuxi	miel

El mixteco es un idioma tonal, es decir, cada vocal se pronuncia con un tono distinto. Hay cuatro niveles de tonos que se pronuncian en este mixteco: **más alto**, **alto**, **medio** y **bajo**. El tono **más alto** solo aparece bajo ciertas restricciones y se marca igual que el tono **alto**. Los tonos **altos** se indican con un acento sobre la vocal. El tono **bajo** se indica subrayando la vocal. El tono **medio** no tiene marca escrita. Ejemplos:

yaa	blanco		ñivi	gente
yáá	caspa		ñiví	universo
yáá	lengua		kué'í	discapacitado
yaa'	ceniza		kué'í'	señorita
yaa'	música		kué'í'	enfermedad

La mayoría de los verbos en el tiempo futuro empieza con tono **medio**. Es por eso que la primera vocal de los verbos en tiempo futuro no lleva marca escrita. Sin embargo, hay algunos verbos en el tiempo futuro que empiezan con tono **bajo**, el cual se marca subrayando la primera vocal del verbo.

Ejemplos:

ke'en re'	él comprará		suté ráa	ellos nadarán
sa'á ña	ella hará		kivi re'	él entrará

Los verbos en el tiempo presente empiezan con tono **alto** el cual se escribe con un acento sobre la primera vocal del verbo.

Ejemplos:

ké'en re'	él compra		suté ráa	ellos nadan
sa'á ña	ella hace		kivi re'	él entra

Los verbos en el tiempo pasado empiezan con tono **bajo** o tono **medio**. Los que empiezan con tono **bajo** se escriben subrayando la primera vocal del verbo.

Ejemplos:

nke'en re'	él compró		nsuté ráa	ellos nadaron
nsa'á ña	ella hizo		nkivi re'	él entró

Hay unos pronombres que consisten de solamente una vocal. Para que no aparezca una letra sola, se escriben con un **guion**, uniéndola con la palabra anterior. Cuando esta vocal tiene tono **medio** significa que la persona a quien el pronombre se refiere, ya fue mencionada. Cuando la palabra tiene una **ó** final (marcada con el tono **alto**) significa nosotros.

Ejemplos:

ké'en-ó	compramos		ké'en-e	compra
ko'o-ó	beberemos		ko'o-o	va a beber
nsa'á-ó	hicimos		nsa'á-a	hizo
nkivi-ó	entramos		nkivi-i	entró
ní'in-ó	temblamos		ní'in-í	tiembla
jínu-ó	corremos		jínu-u	corre

Se usan los corchetes [] para incorporar palabras cuando existe duda de que estén en el texto original o cuando son palabras adicionales que se escriben para ayudar a la comprensión de la lectura.

Índice

	Abreviatura	Página
Mateo	Mt.	1
Marcos.	Mr.	111
Lucas	Lc.	174
Juan	Jn.	286
Hechos.	Hch.	367
Romanos.	Ro.	456
1 Corintios.	1 Co.	500
2 Corintios.	2 Co.	545
Gálatas	Gá.	572
Efesios	Ef.	588
Filipenses	Fil.	604
Colosenses.	Col.	615
1 Tesalonicenses	1 Ts.	626
2 Tesalonicenses	2 Ts.	635
1 Timoteo	1 Ti.	640
2 Timoteo	2 Ti.	653
Tito	Tit.	662
Filemón	Flm.	668
Hebreos	He.	671
Santiago	Stg.	703
1 Pedro	1 Pe.	713
2 Pedro	2 Pe.	726
1 Juan	1 Jn.	733
2 Juan	2 Jn.	744
3 Juan	3 Jn.	746
Judas	Jud.	748
Apocalipsis	Ap.	752

Tu'un vá'a ntee Mateo j̄e'e' Jesús

Súvı́ rá ñivi tata' ichiyúkún' nuun' nkiji Jesús nkaku re'
(Lucas 3:23-38)

1 ¹ Ya'á ví rá súvı́ rá ñivi tata' ichiyúkún' yana'án nuun' nkiji Jesús nkaku re', ya nısotı́nı́u re' ya kúvi re' máá Cristo [ya ñani Ndiosı́' re' sáva natava' re' ñivi nuun' kuachi ráa].^a Jee kúvi Jesús nuun' tata' ichiyúkún' nkene nuun' David^b jee nuun' tata' ichiyúkún' váji nuun' Abraham.

² Abraham nkuvi re' táá' Isaac,
jee Isaac nkuvi re' táá' Jacob,
jee Jacob nkuvi re' táá' Judá jín rá inka ka' ñani' Judá,

³ jee Judá jín Tamar nkuvi ráa rá sí'í Fares jín Zara,
jee Fares nkuvi re' táá' Esrom,
jee Esrom nkuvi re' táá' Aram,

⁴ jee Aram nkuvi re' táá' Aminadab,
jee Aminadab nkuvi re' táá' Naasón,
jee Naasón nkuvi re' táá' Salmón,

⁵ jee Salmón jín Rahab nkuvi ráa rá sí'í Booz,
jee Booz jín Rut nkuvi ráa rá sí'í Obed,
jee Obed nkuvi táá' Isái,

⁶ jee Isái nkuvi re' táá' David ya nkuvi re' tee ya ntatúnı́'
ñuun' Israel,

^a 1:1 Áxı́ kúvi-ó: ya ñani Ndiosı́' re' sáva tatúnı́' nuun' nı́i.

^b 1:1 Ntatúnı́' David nació'n Israel ne tiempú' yata' vı́'ı. Jee nchısóyu'ú Ndiosı́' tajı́ re' máá tee ya kúvi Se'ya ichiyúkún' tata' ve'ı David. Jee kunısotı́nı́u re' kúvi re' Cristo sáva natava' re' rá ñivi nuun' kuachi ráa.

jee se'ya David jín ña'an ya nkuvi ñasí'í Urías
ví Salomón

7 jee Salomón nkuvi re' táá' Roboam,

jee Roboam nkuvi re' táá' Abías,

jee Abías nkuvi re' táá' Asa,

8 jee Asa nkuvi re' táá' Josafat,

jee Josafat nkuvi re' táá' Joram,

jee Joram nkuvi re' táá' Uzías,

9 jee Uzías nkuvi re' táá' Jotam,

jee Jotam nkuvi re' táá' Acaz,

jee Acaz nkuvi re' táá' Ezequías,

10 jee Ezequías nkuvi re' táá' Manasés,

jee Manasés nkuvi re' táá' Amón,

jee Amón nkuvi re' táá' Josías,

11 jee Josías nkuvi re' táá' Jeconías jín rá inka ka' ñani'-i.

Jee ní tiempú' yukuán ntiin rá ñivi ñuun' Babilonia rá ñivi

Israel jee ku'a'an' ráa jín rává nuun' ñuun' Babilonia. 12 Jee

sáa njia'a tiempú' ya nnee' ráa ñuun' Babilonia,

jee Jeconías nkuvi re' táá' Salatiel,

jee Salatiel nkuvi re' táá' Zorobabel,

13 jee Zorobabel nkuvi re' táá' Abiud,

jee Abiud nkuvi re' táá' Eliaquim,

jee Eliaquim nkuvi re' táá' Azor,

14 jee Azor nkuvi re' táá' Sadoc,

jee Sadoc nkuvi re' táá' Aquim,

jee Aquim nkuvi re' táá' Eliud,

15 jee Eliud nkuvi re' táá' Eleazar,

jee Eleazar nkuvi re' táá' Matán,

jee Matán nkuvi re' táá' Jacob,

16 jee Jacob nkuvi re' táá' José,

jee nkuvi José yíí María.

Jee maña nsikáku ña Jesús. Jee maaré' ví ya káchí'-ó ya

kúvi re' Cristo [ya ntají Ndiosí' sáva natava' re' ñivi nuun'

kuachi ráa].^c

17 Ne nuun' Abraham nkene iin se'ya re' jee niyo se'ya

se'ya re' jee su'va níkin' vaji ichinúun' nkenta uxu' kumi'

(14) tán' ráa ne nkenta David. Jee ne nuun' David nkene

^c 1:16 Áxí kuvi kachi'-ó: ya ntají Ndiosí' re' sáva tatúni' nuun' ni'i.

se'ya re' jee niyo se'ya se'ya re' jee su'va níkin' vaji ichinúún' nkenta uxu' kumi' (14) tán' ráa ne sáá nkenta tiempú' ichinúún' ka' ya ntiin rá ñivi ñuun' Babilonia rá ñivi ñuun' Israel jee kuá'an' ráa jín rává nuun' ñuun' Babilonia. Jee ne tiempú' nyí'i rá ñivi Israel xintúin rá ñivi Babilonia jee kuá'an' ráa nuun' ñuun' Babilonia, jín ne tiempú' nkaku maaré' ya kúvi Cristo jee niyo se'ya se'ya ráa jee su'va níkin' vaji ichinúún' nkenta uxu' kumi' (14) tán' ráa ne sáá nkaku Cristo.

Nkaku Jesús ya nisotíñú re' kúvi re' Cristo

(Lucas 2:1-7)

¹⁸ Su'va nkaku Jesús ya kúvi máá Cristo: María, ya kúvi náná' re', jee sáá káá ná'vi' jie'e' ña tana'á ña jín José, jee ne ntiá'an ka' kikunee' ña jín re', jee nini' re' ya nnanise'ya ña jín fuersá' íí' Tachi' Íí' Ndiosí'. ¹⁹ Soo José, ya káá ná'vi' re' jie'e' ña, jee kúvi re' iin tee naa', jee ntu nkuíni re' ku'va re' tunkánuun María, saáva nkunaa' ini' re' nane'en re' tutu' ya xinóo sayo yu'u' re' ña. ²⁰ Jee ni jíani ini' re' ya sa'á re' sukuán, jee nuun' ñuma'ná re' ntuvi iin naji'á'á' íí' Ito'o'-ó Ndiosí' jee nkachi'-i nuun' re':

—José, no'ó ichiyúkún' tata' ve'i David, koto yú'ví nú ke'en nú María kuvi ña ñasí'í nú, chi Se'ya ya nnanise'ya ña vaji-i ne nuun' Tachi' Íí' Ndiosí'. ²¹ Jee sta'ví' ña iin suchí yíí, jee sikúnání nú maa Jesús. Chi maaré' natava' re' rá ñivi re' nuun' kuachi ráa sikáku re' ráa —nkachi' naji'á'á' íí' vá.

²² Ntáka rá tiñu vá nkuvi sáva sikúnkuvi rá tu'un ya nkachi' iin tee nnakani tu'un nkene yu'ú máá máá Ito'o'-ó yana'an jee nkachi' Ito'o'-ó:

²³ Kune'yá rán, iin ña'an suchí núún, nanise'ya ña,
jee sikáku ña iin suchí yíí,
jee sikúnání ráa maa Emanuel

káchí' nuun' Tutu' Íí'.

Emanuel kuíni kachi': Ndiosí' íyó re' jín-ó.

²⁴ Jee sáá nnoto José ya kixí' re', jee nsa'á re' sánikuá' ntatúní' naji'á'á' íí' Ito'o'-ó nuun' re', jee nke'en re' ña kuvi ña ñasí'í re'. ²⁵ Soo ntu núné'én re' jín ña nekua' nkaku se'ya yíí ña. Jee nsikúnání re' maa Jesús.

Rá tee tu'va níhí xini' kuane'yá raa Jesús

2 ¹Jee sáá nkaku Jesús ñuun' Belén, ya yí'í xintíín ñu'un Judea. Jee tiempú' yukuán kúvi Herodes tee tátúní' re' rá ñuun' vá. Jee nuun' ñuun' Jerusalén nkenta sava rá tee tu'va níhí xini' ya váji raa ne ichi nuun' kenta nkanii'.

²Jee nikaṭu'ún raa:

—¿Né nú' íyó maaré' ya nkaku ya kúvi tee tátúní' nuun' rá ñivi Israel? Chi ne ichi nuun' kenta nkanii' nini' rání' tiuun' ya jiá'a-a seña ya ya nkaku tee tátúní' vá. Jee saáva váji rání' kuneñu'un rání' maa —nkachi' raa.

³Jee Herodes, tee tátúní', jee sáá nteso'o re' tu'un vá, jee nkuníní ví'í ini' re', jín suni ntáká rá ñivi ñuun' Jerusalén raniká'. ⁴Saájee nnaštútú re' ntáká rá sutu' kúñá'nú jín ntáká rá tee xiné'én' nuun' rá ñivi jie'e' tu'un tátúní' Ndiosí' yana'án, jee nikaṭu'ún re' raa, né nú' kúvi nuun' kaku maaré' ya kuvi re' máá Cristo. ⁵Jee nkachi' raa:

—Nuun' ñuun' Belén, ya yí'í-i xintíín ñu'un Judea. Chi sukuán ntee tee nnakani tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' yana'án, sáá nkáchí' Ndiosí':

⁶No'ó, ñuun' Belén, ya káá-a nuun' ñu'un Judea,
ntu núun ka' kúñá'nú nú nteñu rá kúñá'nú ya tátúní'
raa rá ñuun' Judea,

chi nuun' nú kene ñin tee ya tátúní' re',
ya kunaka re' rá ñivi ni' ya kúvi raa ñivi Israel,
káchí' nuun' Tutu' Íí' —nkachi' raa nuun' Herodes.

⁷Saájee nkana yu'u' Herodes rá tee tu'va níhí xini' vá, jee nikaṭu'ún va'a re' raa jee nkuká'nú ini' re' máá tiempú' nkituvi tiuun' vá. ⁸Jee nchuchí re' raa kị'in' raa ñuun' Belén. Jee nkachi' re':

—Kuá'án ránú jee nanukútú'un kávii kuiti' rán jie'e'
súchí lúlí vá. Jee sáá nani'in' rán maa, jee kikachi' rán
maa nuun' ni', sáva suni ne jí'ín ni' kịkuneñu'un ni'
maa —nkachi' Herodes.

⁹Jee sáá nkuvi nteso'o raa ya nkachi' Herodes, jee kuá'an' raa. Jee tiuun' ya nini' raa ichi nuun' kenta nkanii', jee kuá'an' tiuun' vá yósó'-o ichinúún' raa nekuá' nkenta-a ñakuñi'-i nuun' íyó súchí lúlí yí'í vá. ¹⁰Jee sáá nini' raa tiuun' vá jee ne sịi' nkuvi ini' ánima' raa nkusi' ini' raa.

¹¹Jee sáa nkivi ráa ini' ve'i, jee nini' ráa suchí lúli yíi vá jín náná'-a María, jee ñakuñi' íti ráa, jee nneñu'un ráa suchí lúli vá. Jee nine ráa rá kajún' yatun' ina'á ráa nsíkúta'vi' ráa rá ta'vi' nuun' suchí vá, ya kúvi yuu' kuáán yíyá'vi nasíkuiti', jín sujje ii', jín inka ka' sujje naní mirra.

¹²Saájee nstú'va yachi' Ndiosí' ráa nuun' ñuma'ná ráa ya nsá' níko ráa nuun' Herodes, saájee inka ka' ichi nkene ráa kuano'on' ráa ñuun' ráa.

Kua'an' yu'u' José jín María ñuun' Egipto

¹³Jee sáa ya kuano'on' rá tee tu'va níchi xiní' vá, saájee ntuvi iin najiá'á' íi' Ito'o'-ó nuun' ñuma'ná José jee nkachi'-i nuun' re':

—Nakoo, ke'en telúli jín náná' re', jee kene yu'u' kaku nú kuá'an' jín ráa nuun' ñu'ún ñuun' Egipto, jee kinoo rán yukuán nekuá' kachi' ni' nuun' nú ya níko rán. Chi Herodes tají re' rá tee nanukú ráa telúli ya'á sáva ka'ni' ráa maa —nkachi' najiá'á' íi' vá.

¹⁴Saájee nnakoo José, jee nke'en re' telúli jín náná'-a yakuáá' jee kua'an' ráa ñuun' Egipto. ¹⁵Jee nnee' ráa yukuán nekuá' ni'i' Herodes. Sukuán nkuvi sáva nsíkúnkuvi tu'un ya nkachi' Ito'o'-ó yana'an ya njiá'a re' nuun' iin tee nnakani tu'un nkene yu'ú máa máa Ito'o' jee káchí': “Ne ñuun' Egipto nkana ni' Se'ya Yíi ni' kene nuun' ñuun' vá niji ya'á.”

Tátuní' Herodes ya ka'ni' ráa ntáká rá suchí lúli yíi

¹⁶Sáa nkuká'nú ini' Herodes ya nxiná'vi rá tee tu'va níchi xiní' vá re', jee nkíti' nasíkuiti' ini' re'. Jee ntají re' rá soldado re' kika'ni' ráa ntáká rá suchí lúli yíi rá íyó nuun' ñuun' Belén, jín ntáká rá íyó níkotíyu yukuán. Ntají re' ráa kika'ni' ráa ntáká rá íñi' uvi' kuiya' jín rá núun ka' kuiya', sánikuá' tiempú' nkuká'nú ini' re' ya nkituvi tiuun' xú'ún vá ya nkachi' rá tee tu'va níchi xiní' vá sáa níkatu'ún re' ráa. ¹⁷Sukuán nsíkúnkuvi tu'un njiá'a Ito'o' ya sákachi' Jeremías tee nnakani tu'un nkene yu'ú máa máa Ito'o' ne yana'an sáa nkachi'-i:

¹⁸Ñuun' Ramá nteso'o iin nusuyu'ú ñivi, ná'yú'-u ya jiáku nasíkuiti' ini'-i,

Raquel ná'yú' ña j̄ie'e' rá se'ya ña,
 jee ni ntu kuíni ña nachunei ñivi ini' ña,
 chi ya ni'i' rá se'ya ña,
 káchí' nuun' Tutu' Íí'.

Níkó tuku José jín María nuun' ñuun' Nazaret

¹⁹Jee sáa ni'i' Herodes, saájee ntuvi iin najiá'á' íí' Ito'o'-ó nuun' ñuma'ná José ne nuun' néé' re' ñu'un Egipto, jee nkachi'-i:

²⁰—Nakoo, jee ke'en telúli jín náná' re', jee kuáno'on' nú ñu'un Israel, chi ni'i' rá ñivi ya nnu'kú ráa ka'ni' ráa maa nékúvi —nkachi' najiá'á' íí' vá.

²¹Saájee nnakoo José, jee nke'en re' telúli jín náná'-a, jee kua'an' re' jín ráa nuun' ñu'un Israel. ²²Soo sáa nteso'lo re' ya Arquelao nnakuñi'-i nuun' tátá'-a Herodes tátúni'-i ñu'un Judea, jee nyu'ví José ki'in' re' yukuán. Jee nstú'va Ndiosí' re' nuun' ñuma'ná re' jee nkene re' kua'an' re' nuun' ñu'un t̄in Galilea. ²³Jee sáa nkenta re' yukuán, jee kua'an' re' kunee' re' iin ñuun' naní Nazaret. Sukuán nsikúnkuvi rá tu'un nkachi' rá tee ya nnakani ráa tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' ne yana'an, ya kunani Jesús tee ñuun' Nazaret.

Tu'un ya stékutu'un Juan tee síkuánuté

(*Marcos 1:1-8; Lucas 3:1-9, 15-17; Juan 1:19-28*)

3 ¹Jee sáa njia'a tiempú' jee nkenta rá kivi' yukuán ya nkenta Juan síkuánuté jee ne nuun' ñu'un sain t̄in Judea nstekutu'un re' nuun' rá ñivi, ²jee nkachi' re':

—Nakani ini' rán xinoo rán kuachi rán, chi ya nkikuyatin nuun' rán ya kuvi kivi rán na'á Ndiosí' ya néé' re' antiví súkún sáva tatúní' re' nuun' rán —nkachi' Juan.

³Jie'e' Juan ya'á kúvi ya nka'an' Ndiosí' sáa njia'a re' tu'un sákachi' Isafias iin tee nnakani tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' ne yana'an sáa nkachi'-i:

Nusuyu'ú iin tee ya kánajín ne nuun' ñu'un sain nuun' ntuví ñivi, jee káchí' re':

“[Satú'va rán ánima' rán

sáva koo mani' rán natu'va rán nuun' Ito'o'-ó kuéntá']

satú'va rán ichi kiji re',

kuéntá' nasa'á naa' ichi kiasa' re'",
káchí'-i, nkachi' Isaiás nuun' Tutu' Íí'.

⁴Jee ñú'ún Juan sa'ma lá'ví ya kúvi ixi kiti kameyú', jín iin manchíjí ñiin yí'í chiji re', jee nyaji' re' litoo' jín nuxi ñuñu' yúkú. ⁵Jee rá ñivi ñuun' Jerusalén, jín rá ñivi ntáká rá inka ñuun' nuun' sánitín Judea, jín suni ntáká rá ñuun' káá yatin yu'ú nteká'nú Jordán kéne ráa jiá'án' ráa nuun' re' tésó'o ráa rá tu'un stékútu'ún re'. ⁶Jee sáa néne yu'ú ráa kuachi ráa nuun' Ndiosí', jee síkuánuté Juan ráa nuun' nteká'nú Jordán. ⁷Soo sáa nini' re' ya kenta kue'e' ví'í rá tee yí'í ñujiín' fariseo jín rá tee yí'í ñujiín' saduceo nuun' síkuánuté re', jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Ráno'ó, kuéntá' tata' koo' xeen' kúvi rán. ¿Né iin nxtú'va yachi' nuun' rán, ya kene kunu rán kaku rán nuun' tunó'ó xéen' kiji ya xinó'o Ndiosí' ráno'ó chi kítí' ini' re' né'yá re' kuachi rán rúja?

⁸Saáva íyó sa'á rán tiñu naa' vá'a, ya stúvi nijia rán ya nnakani nijia ini' rán nxinóo rán tiñu nivá'a. Jee su'va kuvi rán kuéntá' yutun kúun ya vixí' vá'a. ⁹Jee saáva koto káchí' rán ini' ánima' rán: “[Kaku rání'] chi jí'í yana'án rán' ví Abraham.” Chi káchí' ñi' nuun' rán ya Ndiosí' kuvi sa'á re' ya nuvi ne rá yuu' ya'á sáva kuvi ráa tata' se'ya Abraham. ¹⁰Jee [maárán ya ntu nákaní ini' rán jie'e' kuachi rán kúvi rán kuéntá'] yutun ya ntu jiá'a ya vixí' vá'a jee ya íyó tu'va hacha ya ke'ne'-e ne yo'o ntáká rá yutun ya ntu jiá'a ya vixí' vá'a jee chu'un maa nuun' ñú'ún' kayu'-u.

¹¹Jee nu'u' chi máa naá' nijia ya síkuánuté ñi' ráno'ó jín nute kuí' ni, ya stúvi ya nnakani nijia ini' rán nuun' Ndiosí' jie'e' kuachi rán. Soo yata' ñi' kiji iin ya kúná'nú nasíkuiti' re' ka' nsú ká' nu'u', ya ni ntuné íyó ñi'ín' ñi' ya kuna'á ñi' sù kuachi nijian' re'.^d Jee maaré' chi síkuánuté re' sava ráno'ó jín Tachi' Íí' re' sáva kí'i-i ánima' ránú ya nákaní ini' rán, jee rá inka rán, ya ntu nákaní ini' rán, síkuánuté re' jín ñu'un' xinó'o re' ráno'ó.^e ¹²Chi sukuán sa'á sín re' rá ñivi vá'a jín rá ñivi nivá'a, kuéntá' ína'á iin tee pala

^d3:11 Áxí kuvi kachi'-ó: ya tava' ñi' sù kuachi nijian' re' yí'í jie'e' re'.

^e3:11 Literalmente: jee maaré' chi síkuánuté re' ráno'ó jín Tachi' Íí' re' jín ñu'un'.

nūun' kúyutún trigú' sáva kein-i trigú' jín pala jee sikáa-a vá sáá nátivi-i vá, jee sa'á sín re' nikin trigú' jín yaká. Jee nake'en-e trigú' nachu'un ini' yaka' jee chu'un-u rá yaká nūun' ñu'ún' ya ni ntu ná'vá'-a níínkání —nkachi' Juan.

Sáá jiánuté Jesús

(Marcos 1:9-11; Lucas 3:21-22)

¹³Sáá njia'a tiempú' jee nkene Jesús ñu'un Galilea, jee nkenta re' ne nteká'nú Jordán nūun' íñi Juan sáva sikuánuté Juan re'. ¹⁴Soo xí'na ka' niniyo Juan ya sikuánuté re' Jesús, jee nkachi' re':

—Nu'u' vá jiniñú'ún ni' ya íyó sikuánuté nú nu'u'. Jee, ¿á no'ó sa' váji nú nūun' nu'u' rúja? —nkachi' Juan.

¹⁵Jee nkachi' Jesús nūun' re':

—Kinetu' nú sa'a-ó maa, chi saá íyó sikúnkuvi-ó ntáká rá tiñu ñaá' sáni kuíni Ndiosí' sa'a-ó —nkachi' re'.

Saájee ñinetu' Juan sikuánuté re' Jesús. ¹⁶Jee sáá nkuvi ñānuté Jesús, jee máá nkene re' nūun' nute, jee máá hora yukuán nnine ne antiví súkún nūun' néé' Ndiosí', jee nini' Jesús Tachi' Í' Ndiosí' ya vaji nkuun kuéntá' iin paloma, ñakoso'-o re'. ¹⁷Saájee iin tachi'yu'ú nteso'o ne antiví súkún, jee nkachi'-i:

—Ya'á kúvi Se'ya ni' jee ñúnúun' ni' maa, jee kúvá'a ví'í ini' ni' né'yá ni' maa —nkachi' Ndiosí'.

Nkuini ku'i'ña' kúñá'nú sikúvi-i ini' Jesús

(Marcos 1:12-13; Lucas 4:1-13)

4 ¹Saájee náka Tachi' Í' Ndiosí' Jesús ku'a'an' nūun' ñu'ún' sain nūun' ntuná' ñivi néé' sáva sikúvi ku'i'ña' ini' re'. ²Jee yukuán nnee' nite' Jesús uvixiko (40) kivi' ne jín uvixiko (40) yakuáá', jee kuíre nkenta soko ini' re'. ³Saájee nkenta ku'i'ña' kúñá'nú ya sikúvi-i ini' ñivi, jee nkachi'-i nūun' Jesús:

—Ya kúvi nú Se'ya Ndiosí', jee kachi' nūun' rá yuu' ya'á ya nuvi ráa ixtatílá' kaji' nú —nkachi'-i.

⁴Jee nkachi' Jesús nūun'-u:

—Nūun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí' káchí': “Nsú kuachi kuiti' ya yáji' ñivi sá'á ya kuteku'-u, chisa' ntáká tu'un ya kéne yu'ú Ndiosí' sá'á ya kuteku'-u.”

⁵ Saájee kuá'an! kuí'na! nnaka-a Jesús ñuun! Jerusalén íí' jee kuanaka-a re' ne nuun' sūkún ví'í xini' veñu'un ká'nú.

⁶ Jee nkachi'-i nuun' Jesús:

—Yá kúvi nú Se'ya Ndiosí', kute' nú maánú ne nuun' ñu'ún, chi káchí' tu'un níso nuun' Tutu' Íí':

Tatúní' re' nuun' rá najiá'á' íí' re' jie'e' no'ó,
jee kuna'á raa no'ó,
sáva ntu kachi'i jie'e' nú nuun' yuú' jee tufi' nú.

⁷ Saájee nkachi' Jesús nuun'-u:

—Suní níso nuun' Tutu' Íí': “Koto jítotúní' nú ini' Ito'o'-ó Ndiosí' nú jie'e' tiñu sá'á re'.”

⁸ Soo tukuni kuá'an! kuí'na! nnaka-a Jesús ne ñin yuku máá sūkún, jee yukuán nxiné'én'-e re' kuafyó rá ñuun' íyó ñivi' jín rá nantíñú vii' íyó nuun' rávva. ⁹ Jee nkachi'-i nuun' re':

—Nuun' no'ó taji ni' ntáká rá ya'á, retú nakuiñi' íí' nú nuun' nu'u', kuneñu'un nú nu'u' —nkachi'-i.

¹⁰ Saájee nkachi' Jesús nuun'-u:

—Kuiyo nuun' ni', Satanás, chi káchí' tu'un níso nuun' Tutu' Íí' ya: “Íyó kuneñu'un nú Ito'o' nú ya kúvi Ndiosí' nú, jee nuun' métú'ún maaré' ni íyó kitíñú nú” —nkachi' Jesús.

¹¹ Saájee nkuiyo kuí'na' vá nuun' Jesús jee kuá'an'-a, jee nkenta rá najiá'á' íí' Ndiosí' nchineí' raa Jesús.

Kájíé'é Jesús rá tiñu re' nuun' ñu'un Galilea

(Marcos 1:14-15; Lucas 4:14-15)

¹² Jee sáá nkuká'nú ini' Jesús ya ntíin raa Juan nchi'i raa maa vekaa, jee nkene re' ñu'un Judea jee nnikó re' ñu'un Galilea. ¹³ Jee nxinóo re' ñuun' Nazaret jee kuá'an' re' kune' re' ñuun' Capernaum, ya káá yunteñu'ún, nuun' káá ñu'un rá ñivi ya kúvi raa rá se'ya ichiyúkún' nkene raa nuun' Zabulón jín Neftalí. ¹⁴ Nkuvi su'va sáva nsikúnkuvi tu'un njia'a Ndiosí' sákachi' Isaías tee nñakani tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' ne yana'án sáá nkachi'-i:

¹⁵ Ñu'un Zabulón jín ñu'un Neftalí,

ya káá ichi jiá'a yatin yunteñu'ún,

íyó ka' ichi nteká'nú Jordán,

ñu'un Galilea nuun' néé' rá ñivi ya ntu kúvi ñivi
ñuun' Israel.

16 Rá ñivi ya íyó raa nuun' ñuneen' jee kuni' raa ñu'un' mánasí jiánute' Ndiosí'.

Jee rá ñivi vá ya yí'í raa nuun' ñuneen' ya ntu kúneí raa kaku raa nuun' ya jí'í' raa,

soo nastúun' Ndiosí' ñu'un' re' nuun' raa jín tu'un ya natava' re' raa nuun' kuachi raa sikáku re' raa.

17 Jee ne tiempú' yukuán nkajíé'é Jesús stékútu'un re' jee nkachi' re':

—Nakani ini' rán xinóo rán kuachi rán, chi ya nkikuyatin nuun' rán ya kuvi kivi rán na'á Ndiosí' ya néé' re' antiví súkún sáva tatúní' re' nuun' rán —nkachi' Jesús.

Kána Jesús kumí' rá tee tñin tiaká

(Marcos 1:16-20; Lucas 5:1-11)

18 Jee jíkka Jesús kuá'an' re' yúnteñú'un Galilea, jee nini' re' uví' rá tee ya kúvi ñani' maáráa, iin ví Simón, ya naní Pedro, jee inka kúvi ñani' re', Andrés. Síkéne raa ñunu yú've nuun' nteñú'un, chi tee tñin tiaká kúvi raa. 19 Jee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Kunikin' rán kutá'an' rán jín nu'u', jee sa'á ni' ráno'ó tee, ya stútú rán rá ñivi kivi raa na'á Ndiosí', kuéntá' kuá' tñin rán tiaká ntañú'un —nkachi' Jesús.

20 Saájee kuísá ntañú'un kuiti' nxinóo raa ñunu yú've raa, jee nchínikin' raa re'.

21 Sáá nkene re' yukuán, jee nini' re' uví' ka' rá tee, ya kúvi ñani' maáráa, iin ví Jacobo jee inka ví ñani'-i Juan, jee kúvi raa se'ya Zebedeo. Ní'u'un' raa ini' barkú' jín tátá' raa Zebedeo, jee nása'á raa rá ñunu yú've tñin raa tiaká. Jee nkana Jesús raa kunikin' raa re'. 22 Jee kuísá ntañú'un kuiti' nxinóo raa barkú' jín tátá' raa, jee nchínikin' raa Jesús.

Xiné'én' Jesús tu'un vá'a Ndiosí' nuun' kue'e' ví'í rá ñivi

(Lucas 6:17-19)

23 Jee jíkónúun Jesús kuá'yó rá ñuun' sánitñin Galilea, xiné'én' re' Tu'un Ndiosí' ini' rá ve'i sinagoga nuun' kútútú rá ñivi Israel yukuán, jee stékútu'un re' tu'un vá'a jie'e' ya kuvi kivi ñivi na'á Ndiosí' nuun' tátúní'-i, jee xínúvi re' ntáká rá ñivi kú'ví' jín ntáká rá ñivi

yā táyá' ñuné'yú' raa. ²⁴Jee ñetenuun tu'un jie'e'
 Jesús nuun' ntáká rá ñuun' sánitfin ñuun' Siria. Jee
 nkínaka rá ñivi nuun' Jesús ntáká rá ñivi kú'ví' yā
 nó'o sín sín ké'in nuun' kue'i', jín rá yáji' yatú', jín rá
 yí'í tachi' kíni, jín rá jí'yí'í jín rá ñivi yā ntu kúvi kanta'
 ñuné'yú' jee nxinúvi Jesús raa. ²⁵Jee níkin' kue'e' ví'í
 rá ñivi kútá'an raa jín Jesús. Jee maáraa ví rá ñivi rá
 ñuun' Galilea jín rá ñuun' Decápolis jín ñuun' Jerusalén
 jín rá inka ñuun' Judea jín rá ñuun' yā káá íyo ka' ichi
 nteká'nú Jordán.

Stékútu'un Jesús nuun' rá ñivi nuun' iin yuku

5 ¹Jee sáa nini' Jesús yā kue'e' ví'í ñivi íní raa nuun'
 re', jee nkaa re' kuá'an' re' iin yuku, jee ñakunee'
 re' yukuán, jee nkenta rá tee súkuá'a re' nuun' re'. ²Jee
 nkajié'é re' xiné'én' re' raa, jee nkachi' re':

Netu' kúvi rá ñivi yā níkin' raa Cristo

(Lucas 6:20-23)

- ³ Nā ka' netu' ka' kúvi rá ñivi ñú'ún lá'ví ini' ánima' raa
 ichinúún' Ndiosí',
 yā jíní' raa yā jíníñú'ún raa chineí Ndiosí' raa,
 chi suviráa vá yí'í raa na'á Ndiosí' néé' antiví súkún yā
 tátúní' re'.
- ⁴ Nā ka' netu' ka' kúvi rá ñivi yā ná'yú' uú',
 chi nachu'un neí Ndiosí' ini' raa.
- ⁵ Nā ka' netu' ka' kúvi rá ñivi yā mású' ini' raa,
 chi sikúta'vi' Ndiosí' ñiví nuun' raa kúvi ta'ví' raa.
- ⁶ Nā ka' netu' ka' kúvi rá ñivi yā vane' jísoko ini' raa,
 jín yā vane' jíchí' ini' raa yā ñú'ún ini' raa kinoo naa'
 raa nuun' Ndiosí',
 chi nekuva'a ini' raa sa'á Ndiosí' yā kinoo naa' raa
 nuun' re'.
- ⁷ Nā ka' netu' ka' kúvi rá ñivi íyó tu'un kúná'ví ini' raa
 né'yá raa tá'an raa,
 chi suni koo tu'un kúná'ví ini' Ndiosí' kune'yá re' raa.
- ⁸ Nā ka' netu' ka' kúvi rá ñivi yā íyó ninu'un ini'
 ánima' raa,
 chi suviráa vá kuni' raa nuun' Ndiosí'.

9 Na ka' netu' ka' kúvi rá ñivi ya nómánitá'án raa,
kunee' ñunkúún ñivi jín iin inka tá'án raa,
chi naka'an' Ndiosí' se'ya re' raa.

10 Na ka' netu' ka' kúvi rá ñivi ya nó'o ya jító u'vì' ñivi
raa, jie'e' jiá'nu ñaa' raa sání kuíni Ndiosí',
chi suviráa vá yí'í raa na'á Ndiosí' néé' antiví súkún ya
tátúní' re' nuun' raa.

11'Na ka' netu' ka' kúvi ráno'ó sáa ténúun' ñivi ráno'ó,
jee sá'á kini raa ráno'ó, jee káchí' raa ntáká nuun' ya nívá'a
sikì' rán sátú'ún raa sikì' rán, jie'e' yí'í rán nuun' nu'u'. 12'Na
ka' kusii' ini' rán jee sii' kuvi ka' ini' ánima' rán, chi mánasi
ñá'nú ví ta'vì' nataji Ndiosí' nuun' rán ya íyó ne antiví
súkún. Chi sánikuá' sá'á kini raa jín ráno'ó suni sukuán
nsá'á kini rá ñivi jín rá tee nnakani tu'un nkene yu'ú máá
maá Ndiosí' ne yana'án ne ntiá'an nkiji ráno'ó.

Tu'un jie'e' ñiin' jín nuva ñu'un'

(Marcos 9:50; Lucas 14:34-35)

13'Ráno'ó kúvi rán kuéntá' ñiin' ya sá'a nu'ú nuun' ñiví
ya'á, chi jiá'nu ñaa' rán, soo retú nukatí ñiin', jee, ¿ñaja
kuvi nu'u'va' tuku-u rúja? Ya ntuná' íyótiñu-u ka', saáva
kute' ñivi maa, jee kuñu' ñivi maa.

14'Jee suni sukuán kúvi rán kuéntá' nuva ñu'un' túun'
nuun' rá ñivi íyó ñiví ya'á jie'e' jiá'nu ñaa' va'a rán. Jín suni
kuéntá' iin ñuun' ká'nú káá ne xini' iin yuku, ya ntu kúvi
kise'í-i. 15'Jee suni ntu nátee ñivi ñu'un' iin kantil jee túví-i
vá chiji iin ñenkó'ó, chisa' chísó súkún-u vá, sáva kutuun'-u
nuun' ni'í rá ñivi néé' ini' ve'i. 16'Jee su'va íyó kue'nu ñaa'
va'a rán sáva kúvi rán kuéntá' ñu'un' stúun' rán nuun' rá
ñivi jee kune'yá raa ya vá'a sá'á rán, sáva nakuétú'ún raa
Tátá' rán Ndiosí' ya néé' antiví súkún.

Ká'án' Jesús jie'e' Tu'un Ndiosí' ya nstúvi re' nuun' Moisés

17'Jee koto jiáni ini' rán ya vaji ni' sijíta ni' tu'un ley
Ndiosí' ya nstúvi re' nuun' Moisés yana'án, áxí rá tu'un
nnakani rá tee ya nnakani rá tu'un nkene yu'ú Ndiosí'
ne yana'án. Nsá'á váji sijíta ni' rá tu'un káchí' raa, chisa'
vaji ni' sikúnkuvi ni' rá tu'un vá. 18'Chi maá náá' nijia ví

ya káchí' nì' nuun' ráno'ó, ya ni íyó súkún jín ñiví ya'á ne ntiá'an naan' ráa, jee ni iin letra jín ni iin puntú' niso nuun' tu'un ley Ndiosí' jee ni ntu xitá maa, nekua' kuvi ni'i ya káchí'-i. ¹⁹Saáva néni iin ñivi ya sǐjíta-a iin tu'un ya tátúní' Ndiosí' sú kúvi iin tiñu máá lúlí ka', jee xíné'én'-e rá inka ka' ñivi ya suni sukuán sǐjíta ráa maa, jee Ndiosí' ya néé' re' antiví súkún kachi' re' ya núun ka' máá lúlí ka' kuvi ñivi vá ini' na'á re' nuun' tátúní' re'. Soo néni iin ñivi ya sá'á-a ya tátúní' Ndiosí' jín xíné'én'-e ya inka ñivi sa'á ráa su'va jee Ndiosí' ya néé' antiví súkún kachi' re' ya kuhá'nú ñivi vá ini' na'á re' nuun' tátúní' re'. ²⁰Chi káchí' nì' nuun' rán ya íyó kinoo naa' rán ka' sáni kuíni Ndiosí' nsú ká' rá tee xíné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí' yana'án, jín rá tee yí'í ñujiin' fariseo, soo retú ntuví jee ni nsá' kivi rán na'á Ndiosí' néé' antiví súkún ya tátúní' re' nuun' rán.

Xíné'én' Jesús jie'e' tu'un kítí' ini'

(Lucas 12:57-59)

²¹Jee ya nteso'o ránú tu'un ya nkachi' Ndiosí' nuun' rá ñivi yana'án ya: “Koto sá'á nú niyi, chi néni iin ñivi ya sa'á-a niyi íyó kǐ'in'-i xintíin nuun' ke'ne' kuachi.” ²²Soo nu'u' káchí' nì' nuun' ránú ya néni iin ñivi ya kítí' ini'-i né'yá-a ñanítá'án-a, koo sǐkǐ'-i kǐ'in'-i xintíin nuun' ke'ne' kuachi. Jee néni iin ñivi tenuun' ñanítá'án-a jee kachi' nuun' ñanítá'án-a ya ntuná' tiñu, jee kǐ'in'-i ichinúún' rá tee nísotíñú ñá'nú ka' ke'ne' ráa kuachi. Jee néni iin ñivi ya kachi'-i: “Ñivi naan'”, nuun' ñanítá'án-a koo sǐkǐ'-i kǐ'in'-i nuun' ñú'ún' xéén'.

²³Saáva, retú kuá'an' iin rán jín ya násoko' nú nuun' Ndiosí' nuun' téñu'un' ráa ya sókó' ráa nuun' Ndiosí' ichinúún' veñu'un' ká'nú, jee yukuán naku'un' ini' nú ñanítá'án nú ya íyó sǐkǐ' nú nuun'-u, ²⁴saájee xinóo ya sókó' nú nuun' téñu'un' ráa ya sókó' ráa, jee kuá'an' nakamani' jín ñanítá'án nú xí'na ka', saájee níkó nasoko' nuun' Ndiosí'.

²⁵Jee retú kenta iin ñivi sǐkǐ' iin ráno'ó jee yachi' nakamani' ná'ví jín ñivi vá ni kuá'an' nú jín ñivi vá nuun' té'né' kuachi, sáva ntu kǐnaka ñivi vá no'ó nuun' tee jíé'né'

kuachi jee naku'va tee jie'ne' kuachi va no'ó nuun' mayóri', jee tui-i no'ó vekaa. ²⁶Jee máa naá' vá káchí' ni' nuun' nú, ya ni nsá' kene nú yukuán nekua' nachunáán nú kuani'i noo xuiún ya iyó chunáán nú.

Xiné'én' Jesús ná kúvi tiñu téní kúsíkí ini'

²⁷'Ya nteso'o ránú rá tu'un ya nkachi' Ndiosí': “Koto sá'a nú tiñu téní kúsíkí ini'.” ²⁸Soo nu'u' káchí' ni' nuun' ránú, ya néni iin ñivi ya né'yá-a iin ña'an níyo ini'-i né'yá-a, saájee ne ini' ánima'-a ya nkusikí ini'-i tiñu téní jín ña'an vá.

²⁹'Jee saáva, retú nchinúún kuá'a nú sá'a-a ya kininkava nú nuun' kuachi, va'a ka' tava' nú maa sukuíko nú maa. Chi va'a ka' ví nú ya sukuíko nú iin rá iyó nuun' yikikúñu nú, nsú ká' ya sukuíko ni'i ñuné'yú' nú nuun' ñu'ún' xéen'.

³⁰'Jee retú só'lo na'a kuá'a nú kininkava nú nuun' kuachi, va'a ka' ya ke'ne' nú maa sukuíko nú maa. Chi va'a ka' kúvi nú ya sukuíta nú iin rá iyó nuun' yikikúñu nú, nsú ká' ya koo ni'i ñuné'yú' nú jee ki'in' nú nuun' ñu'ún' xéen'.

Xiné'én' Jesús jie'e' tu'un ya xínóo tá'an ñivi táná'a

(Mateo 19:9; Marcos 10:11-12; Lucas 16:18)

³¹'Jee suni nkachi' Ndiosí' ne yana'an ya: “Néni iin tee xinóo sayo-o ñasí'i-i, jee iyó naku'va-a nuun' ña iin tutu' nnane'en-e jie'e' ya xínóo sayo-o ña”, ³²soo nu'u' káchí' ni' nuun' ránú, ya ntáká tee ya xínóo sayo-o ñasí'i-i, jee retú ntuná' kuachi téní kúsíkí ini' nsá'a ña, saájee xíninkava re' ña nuun' tiñu téní kusikí ini' ña [retú tana'a tuku ña jín inka tee]. Jee néni iin tee ya natana'a re' jín ña'an vá ya nkinoo sayo ña jee suni sa'a re' tiñu téní kúsíkí ini' re'.

Ká'an' Jesús jie'e' ya sánáa' tú'ún nuun' ká'an'

³³'Jee suni ya nteso'o ránú Tu'un Ndiosí' ya suni nkachi' nuun' rá ñivi yana'an ya: “Koto xtání' nú tu'un sánáa' nú nuun' tu'un ká'an' nú, chisa' iyó sikúnkuvi maa jie'e' sáni nchisóyu'ú nú maa nuun' Ito'o'.” ³⁴Soo nu'u' káchí' ni' nuun' ránú ya ni koto na sánáa' ránú nuun' tu'un ká'an' ránú, ni jie'e' antiví súkún, chi yukuán kúvi teyu' nuun' neé' Ndiosí' tátúní' re' nuun' ni'i, ³⁵ni koto sánáa' ránú nuun' tu'un ká'an' ránú ni jie'e' ñivi ya'a, chi yí'i-i xintíin Ndiosí' kuéntá' iin

teyu' nuun' yósó' jie'e' re'. Ni koto sánáa' ránú nuun' tu'un ká'án' ránú ni jie'e' Jerusalén, chi kúvi-i nuun' nuun' tátúní' Ito'o'-ó Ndiosí', ya maá kúná'nú ví re'. ³⁶Ni koto sánáa' ránú nuun' tu'un ká'án' ránú, ni jie'e' xini' maánú, chi ni ntu kúvi nasa'á kuíjín nú ni iin xixíní', ni ya nasa'á túún nú maa. ³⁷Chisa' kuvi tu'un káchí' rán “kuvi”, retú kuvi, jee retú ntuví, jee “ntuví”. Chi retú chísó rán ka' nuun' tu'un ká'án' rán, jee yukuán kúvi ya váji-i nuun' ya káni.

Tu'un jie'e' ya kunuun'-ó ñivi túfí' ta'án jín-ó

(Lucas 6:29-30)

³⁸Jee ya nteso'o rán jie'e' rá tu'un ya nkachi' Ndiosí' ya: “Retú iin ñivi nstufí'-i nchinúún inka ñivi, jee suni sukuán nastufí' ráa nchinúún ñivi vá. Jee retú nxináva ñivi nu'un inka ñivi, jee suni naxináva ráa nu'un-u.” ³⁹Soo nu'u' káchí' ni' nuun' ránú ya: Koto núní'in ránú nuun' ñivi nivá'a. Chisa' retú iin ñivi kátú'-u yikinúún' ichi kuá'á nú, jee natee nú iyo inka ichi yikinúún' nú nuun'-u. ⁴⁰Jee retú néni iin ñivi kuíni-i kakín' kuachi sikí' nú jee kanee'-e camisá' nú, jee suni ku'va nú sa'ma níji nú nuun'-u ranika'. ⁴¹Jee néni iin ñivi tetuvi-i no'ó kuniso nú nantíñú-u kaka nú jín-i iin kilómetro, jee kaka jín-i ne uvi' kilómetro. ⁴²Jee iin ñivi ya jíkán' nantíñú nuun' nú, jee ku'va maa nuun'-u, jee iin ñivi ya kuíni-i ya ku'vanúún nú nuun'-u jee koto nákuíni' yátá nú nuun'-u.

Íyó kunuun'-ó rá ñivi túfí' ta'án ráa jín-ó

(Lucas 6:27-28, 32-36)

⁴³Jee nteso'o rán rá tu'un ya káchí' ya: “Íyó kunuun' ñanitá'án nú, jee ta'vi ini' nú kune'yá nú ñivi túfí' ta'án jín nú.” ⁴⁴Soo nu'u' káchí' ni' nuun' ránú ya: Íyó kunuun' rán rá ñivi túfí' ta'án ráa jín ráno'ó, [jee kachi' rán ya vá'a nuun' rá ñivi ya chísónínu kini ráa ráno'ó, jee sa'á rán ya vá'a nuun' rá ñivi ya tá'vi ini' ráa né'yá ráa ráno'ó], jee kakan' tá'ví' rán nuun' Ndiosí' ya vá'a jie'e' rá ñivi [ká'án' niva'a ráa sikí' rán jee] jito u'vi' ráa ráno'ó. ⁴⁵Sa'á sukuán sáva ráno'ó se'ya Ndiosí' sa'á rán kuéntá' Tátá' rán Ndiosí' ya néé' antiví súkún chi maaré' vá sa'á re' ya kéne nkanií' túún'-u nuun' rá ñivi nivá'a jín rá ñivi vá'a, jee síkúún

re' savì' nuun' rá ñivi jiá'nu naa' jín nuun' rá ñivi ntu jiá'nu naa'. ⁴⁶Chi retú kunuun' rán rá ñivi ya ñúnúun' raa ráno'ó, jee, çna ta'vi' íyó ni'in' rán nuun' Ndiosí' rúja? ¿Á ntu suni sukuán sá'á ne rá tee tí'ña ya tñin xu'ún nánee' ñuun' Roma rúja? ⁴⁷Jee retú ká'an' va'a ránú jín kuachi rá ñanitá'an ránú ni, jee, çna iin anasí va'a ka' kúvi ya sá'á rán sukuán rúja? Chi ne rá ñivi ya ntu kúvi raa ñivi Israel ya ntu jínú' ini' raa Ndiosí' sá'á raa sukuán ranika'. ⁴⁸Saáva naa' kue'nu ránú kitíñú noo rán nuun' Ndiosí' kuéntá' kuá' máa naa' kúvi Tátá' ránú Ndiosí' ya néé' antiví súkún.

**Xiné'én' Jesús jie'e' naja kunimaní'-ó
ya jiniñú'ún iin ñivi**

6 ^{1f} 'Kumí rán maárán ya koto sa'á rán tiñu naa' vá'a ichinú'ún' rá ñivi sáva kune'yá raa maa, chi retú sa'á rán maa su'va jee Tátá' rán ya néé' antiví súkún nsá' nataji re' ta'vi' nuun' rán. ²Jee saáva sáa jiá'a nú karidá' nuun' ñivi jiniñú'ún maa jee koto káchitú'ún nijin' nú ya sá'á nú sukuán kuéntá' tiví' trompeta, kuéntá' kuá' sá'á rá ñivi íyó sansu'va ini' rá ve'i sinagoga áxí ini' ichi. Sukuán sá'á raa sáva nakuetú'ún rá ñivi raa. Soo máa naá' vá káchí' ni' nuun' rán, ya ni'i ta'vi' ya ni'in' raa ví kuachi nákuetú'ún ñivi raa [jee nsú ta'vi' naku'va Ndiosí']. ³Soo sáa jiá'a nú karidá' nuun' ñivi jiniñú'ún, jee sa'á yu'u' maa sáva nkuní' ni iin ñivi maa kuéntá' ntu jíní' na'á sátín nú ná kúvi ya sá'á na'á kuá'á nú. ⁴Sa'á nú su'va sáva koo yu'u' ya ku'va nú karidá' nuun' ñivi jiniñú'ún maa, jee maá Tátá' nú Ndiosí' ya jíní' re' ya íyó yu'u', jee maaré' nataji re' ta'vi' nuun' nú.

**Xiné'én' Jesús naja ka'an'-ó jín Ndiosí'
(Lucas 11:2-4)**

⁵Jee sáa ká'an' rán jín Ndiosí', jee koto íyó rán kuéntá' sá'á rá ñivi sansu'va, chi tá'an' ini' raa kuiñi nichí' raa ini' rá ve'i sinagoga nuun' kútútú' rá ñivi Israel, jín rá nuun' náketá'an' rá ichi, jee ká'an' raa jín Ndiosí', sáva kune'yá rá ñivi raa. Soo máa naá' vá káchí' ni' nuun' rán

^f6:1 Sava tutu' níso tu'un ya'á ya káchí': soo.

ya n̄i'i ta'vi' ya n̄i'in' raa ví kuachi nákuetú'ún ñivi raa, jee nsú ta'vi' jiá'a Ndiosí'. ⁶Soo no'ó, sáa ká'an' nú jín Ndiosí', jee n̄ivi ini' ve'i nuun' koo métú'ún nú, jee nakasi' nú yuvé'í yukuán, jee ka'an' nú jín Tátá' nú Ndiosí' ya íyó yu'u' re' jín nú, jee Tátá' nú chi jíní' re' ya sá'a yu'u' nú sukuán, jee taji re' ta'vi' kuvi nú. ⁷Jee sáa ká'an' rán jín Ndiosí', koto n̄ani jie'e' tu'un nékáiyó ká'an' kachi' rán, kuéntá' sá'a rá ñivi ntu kúvi Israel ya ntuví jíní' raa T̄u'un Ndiosí', chi jiáni ini' raa ya sa' ví'í ká' níko níko raa ká'an' raa, jee tésó'o ka' Ndiosí' jie'e' rá káchí' raa. ⁸Koto íyó rán kuéntá' kuá' íyó raa, chi Tátá' nú Ndiosí' ya jíní' re' ná kúvi ya j̄iniñú'ún rán, ne ntiá'an ka' kakan' rán maa nuun' re'.

⁹Saáva ka'an' rán jín Tátá' rán Ndiosí' su'va:

Tátá' rán', ya néé' antiví súkún,

na ka' kiñú'ún ñivi nuun' no'ó ya íí' kúvi nú,

¹⁰Na ka' sikíji nú k̄iví' ya tatúní' nú nuun' ñiví ya'a.

Jee sa'a nú rá tiñu ini' ñiví ya'a sáni kuñi nú koo, sánikuá' sá'a nú antiví súkún.

¹¹Jee taji nú ya kaji' rán' vitan nteen'.

¹²Jee kuneká'nú ini' nú kune'yá nú ránu'u' jie'e' kuachi sá'a rání',

kuéntá' kuá' suni néká'nú ini' rání' rá nivá'a sá'a raa ránu'u'.

¹³Jee koto chu'un nú ichi ránu'u' kininkava rán' sikúvi ini' rání' nuun' kuachi.

Jee sikáku nú ránu'u' nuun' ya nivá'a,⁸

[chi maánú kúvi ya tátúní' nuun' kuáiyó,

jee niso nú fuersá' íí' ní'in',

jee vii' nasíkuiti' kúñá'nú nú níñkání.

Sukuán koo, Amén.]

Sukuán kachi' ránú.

¹⁴Chi retú néká'nú ini' rán ya nivá'a sá'a rá ñivi ráno'ó, jee Tátá' rán Ndiosí' ya néé' re' antiví súkún suni kuneká'nú ini' re' kune'yá re' ráno'ó. ¹⁵Soo retú ntuví néká'nú ini' rán jie'e' ya sá'a ñivi ráno'ó, jee suni ni nsá' kuneká'nú ini' Tátá' rán Ndiosí' kune'yá re' ráno'ó.

⁸6:13 Áxí káchí': sikáku nú ránu'u' nuun' maá ya kini.

Xínáku Jesús jie'e' tu'un kunee' nite'-ó

16 'Jee sáá néé' nite' rán sáá néñu'un rán Ndiosí', jee koto sá'á xí rán, kuéntá' sá'á rá ñivi íyó sansu'va, chi ninta xí nuun' ráa sáva stúvi ráa nuun' rá ñivi ya néé' nite' ráa. Soo máá naá' vá káchí' nì' nuun' rán, ya ñi'í ta'vi' ya ñi'in' ráa ví kuachi nákuetú'ún ñivi ráa, [jee nsú ta'vi' jí'a Ndiosí']. 17 Soo no'ó, sáá néé' nite' nú, jee nachí'í nú aceite xini' nú, jee nakete nuun' nú, 18 sáva ntu stúvi nú nuun' rá ñivi ya íyó nite' ini' nú, chisa' stúvi maa nuun' métú'ún ni Tátá' nú Ndiosí' ya íyó yu'u' re' jín nú, jee suni maaré' ya jíní' yu'u' re' maa jee nataji re' ta'vi' kuta'vi' nú.

Chuva'a-ó ya yíyá'vi ne antiví súkún

(Lucas 12:33-34)

19 'Koto na nantíñú síkué'nu rán chuvé'a rán maa ya sakúká rán maarán ini' ñiví ya'á, nuun' stíví tìkixin' jín sujieyóó maa jee náán'-a, jín nuun' kivi rá kuí'ná sakuí'ná ráa maa. 20 Chisa' kue'nu sánikua' kuíni Ndiosí' sáva chuvé'a rán ya yíyá'vi nijia ini' antiví súkún, nuun' ntuví xínáán' tìkixin' ni sujieyóó maa, jín nuun' ni ntuví kúvi kivi rá kuí'ná sakuí'ná maa. 21 Chi nuun' nú'ún vá'a ta'vi' yíyá'vi nú, suni yukuán nú'ún ini' ánima' rán.

Nchinúún-ó kúvi ñu'un' nuun' yikikúñu-ó

(Lucas 11:34-36)

22 'Nchinúún nú kúvi-i kuéntá' kantil nuun' yikikúñu nú chi kivi ñu'un' nchinúún stúún' ini' yikikúñu nú. Chi retú íyó nijin' va'a nchinúún nú, jee ñi'in' yikikúñu nú ñu'un' túún'. 23 Soo retú ntu nijin' va'a nchinúún nú, jee kuéntá' íyó ñi'í yikikúñu nú nuun' ñuneen'. Jee suni sukuán retú káchí' nú ya túún' ñu'un' ini' ánima' nú, soo retú ntu jí'a nú stúún' Ndiosí' ánima' nú, yukuán jee sa' ví'í ka' kuá'an' nú nuun' ñuneen'.

Jie'e' Ndiosí' jín jie'e' xu'un

(Lucas 16:13)

24 'Ni iin ñivi ntu kúvi kitíñú-u nuun' uvi' ito'o' xí tiñu, chi ta'vi ini'-i kune'yá-a iin, jee kunuun'-u inka, áxí,

kitíñú-u nuun' iin, jee kuniichi'-i inka. Jee saáva ntu kúvi kitíñú rán nuun' Ndiosí' jín suni nuun' xu'ún.

Kúmí Ndiosí' rá se'ya re'

(Lucas 12:22-31)

25 Jee saáva káchí' nì' nuun' rán ya koto náni'vi' ini' rán jie'e' naja kuteku' rán, vani jie'e' rénakúvi ya kaji' rán, áxí, rénakúvi ya ko'o rán, jee koto náni'vi' ini' rán jie'e' yikikúñu rán, vani ré jie'e' na sa'ma ku'un rán. Chi, ¿á nsá' ya yíyá'vi ka' ví ya sá'á Ndiosí' jín-ó ni tékú'-ó nsú ka' ya kaji'-ó rúja?, jee, ¿á nsá' yíyá'vi ka' yikikúñu-ó, nsú ká' sa'ma ñú'ún-ó rúja? 26 Kune'yá rán rá kiti jíkó súkún, chi ni ntuná' tata' sá'á ráti', jee ni ntuná' tata' nástútú ráti' náchuvá'a ráti' maa ini' yaka'. Soo maá Tátá' rán Ndiosí' ya néé' antiví súkún jiá'a re' ya yáji' ráti'. Soo ¿á nsá' yíyá'vi ka' ráno'ó nsú ka' rá kiti vá rúja? 27 Jee, ¿né iin ráno'ó retú náni'vi' níviní' ini'-i jee á kuvi sikué'nu-u maáa kusúkún-u iin yiki kání ka' rúja?

28 Jee, ¿na jie'e' chi náni'vi' ini' rán jie'e' sa'ma ku'un rán rúja? Kune'yá rán naja jiá'nu rá ita' níki' xtílá' yúkú ya ni ntuví sátíñú yíí ráa, jee ni ntuví táví ráa. 29 Soo káchí' nì' nuun' rán, ya Salomón, ya vii' nkuná'nú re' ntatúní' re' ñuun' Israel jee súka' vii' nasíkuiti' niyo rá sa'ma ñnú'un re', soo ni maá Salomón ni ntuví ñnú'un re' sa'ma kuéntá' kuá' vii' nasíkuiti' níji iin rá ita' vá. 30 Jee ya sukuán vii' nasíkuiti' síkúnijin Ndiosí' rá yukú' yúkú íyó nuun' ku'ú' vitan, jee kivi' steñu'ún chu'un ñivi maa nuun' ñu'ún' sikáyú'-u maa, jee ya sukuán síkúnijin Ndiosí' rá yukú' yúkú, jee, ¿á nsú sa' ví'í ká' síkúnijin re' ráno'ó rúja? Ráno'ó chi matí'ín' nijia kúnef ini' rán re'. 31 Jee saáva koto náni'vi' ini' rán jee kachi' rán: “¿Ná kúvi ya kaji'-ó?”, áxí, “¿ná kúvi ya ko'o-ó?”, áxí, “¿ná kúvi ya ku'un-ó?” 32 Chi ntáká rá nantíñú ya'á ví ya jítú ini' rá ñivi ya ntu yí'í ráa nuun' Ndiosí', soo ráno'ó chi Tátá' ráno'ó Ndiosí' ya néé' antiví súkún, jee ya jíní' re' ya jiniñú'ún rán ntáká rá nantíñú ya'á. 33 Soo nukú xí'na kivi na'á Ndiosí' ya tatúní' re' nuun' rán, jín ya kinoo ñaa' rán nuun' re', jee taji re' ní'í rá nantíñú ya'á. 34 Jee saáva, koto náni'vi' ini' rán jie'e' ya kiji kivi' steñu'ún, chi kiji ya nani'vi' ini'

rán steñu'ún. Jee ya nkuvi ni náni'vi' ini' rán jie'e' rá tiñu íyó vitan.

Koto sánáa' rán ká'án' rán siki' inka ñivi

(Lucas 6:37-38, 41-42)

7 ¹Jee koto sánáa' rán ka'an' rán siki' inka ñivi, nsuñájee suni sánáa' Ndiosí' siki' rán ranika'. ²Chi sánikuá' sánáa' rán ká'án' rán siki' inka ñivi, jee suni sukuán sanáa' Ndiosí' siki' ráno'ó, jee sánikuá' ñúkú'vá sá'a rán ya sánáa' rán ká'án' rán siki' ñivi, suni sukuán chuku'va Ndiosí' jín ráno'ó. ³Jee saáva, çna kuvi chi sanáa' nú sukuán jee né'yá nú kuachi sa'a inka ñivi kuéntá' né'yá nú yaká lúli yánká yí'í nchinúún ñanitá'án nú, soo ntuví né'yá nú kuachi nú ya kúvi kuéntá' ku'lu yutun yí'í nchinúún maánú rúja? ⁴Saáva, çnaja kuvi kachi' nú nuun' ñanitá'án nú: “Taji ya nu'u' tava' yaká lúli yánká yí'í nchinúún nú”, soo yí'í ku'lu yutun nchinúún no'ó rúja? ⁵Ñivi sansu'va kúvi nú! Xí'na ka' maánú tava' ku'lu yutun yí'í nchinúún no'ó, saájee kuvi kune'yá káji nú sáva tava' yaká lúli yánká yí'í nchinúún ñanitá'án nú.

⁶Koto jiá'a rán tu'un í' Ndiosí' nuun' rá ñivi ni'in ánima' ya jiá'nu kuéntá' tina', nsuñájee taví' ráa ráno'ó nakayí'í ráa ráno'ó kuéntá' tina' xeen'. Jee suni koto jiá'a rán tu'un í' Ndiosí' yí'yá'vi kuéntá' yuu' perla nuun' rá ñivi ya ntu chí'yá'vi maa, kuéntá' jiá'nú' kúchí' maa chi kúichi ini' ráa maa.

Jíkán' tá'ví'-ó, nánukú-ó jín síkajíán-ó yuvé'í

(Lucas 11:9-13; 6:31)

⁷Kakan' tá'ví' nuun' Ndiosí', jee taji re' ya jiniñú'ún rán. Nukú rá tiñu vá'a íyó nuun' re' jee nani'in' rán ya taji re'. Jee kakan' tá'ví' rán nuun' re' kuéntá' kuá' síkajíán yuvé'í jee síkúne re' maa. ⁸Chi ntáká ñivi ya jíkán'-a, jee ni'in'-i. Jee ñivi ya núkú-u, jee nani'in'-i. Jee ñivi ya síkajíán-a, jee kune maa. ⁹Áxí, çá íyó né ñin tee nteñu ráno'ó, jee retú jíkán' se'ya nú ixtatílá' kaji'-i nuun' nú, jee á ku'va nú ñin yuu' nuun'-u rúja? ¹⁰Áxí retú jíkán'-a ñin tiaká nuun' nú, jee, çá ku'va nú ñin koo nuun'-u rúja? ¹¹Saáva ráno'ó, ya kúvi rán ñivi nivá'a, jee ya jíní' rán ku'va rán rá ta'ví' vá'a nuun' se'ya rán, soo Tátá' rán Ndiosí' ya néé' re' ne antiví,

sa' ví'í ká' ku'va re' ya vá'a nuun' rá ñivi ya jíkán' tá'ví' raa nuun' re'. ¹²Jee saáva ntáká sánikuá' kuíni rán ya sa'á ñivi jín ráno'ó jee suni sukuán sa'á rán jín raa, chi sukuán xiné'én' tu'un ley ntatúní' Ndiosí' ya ntee Moisés jín suni rá tu'un ya nnakani rá tee nnakani tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' yana'án.

Jie'e' yuvé'í tíkuíñí jín yuvé'í níká'

(Lucas 13:24)

¹³'Kívi yuvé'í tíkuíñí, chi yuvé'í né'ín jee ká'nú-u níká' ichi ya kuá'án' nuun' jíta rá ñivi, jee kue'e' nasíkuiti' ka' rá ñivi kívi maa. ¹⁴Soo yuvé'í tíkuíñí jín ichi lúlí tíkuíñí ví ya kuá'án' nuun' kivi ñivi nuun' kuteku' raa nínkání jín Ndiosí', soo yaku' ni rá ñivi ví ya nání'in' raa maa.

**Rá tiñu sá'á ñivi kúvi kuéntá' ya vixí' vá'a áxí nivá'a
jiá'a iin yutun**

(Lucas 6:43-44)

¹⁵'Kumí rán maárán nuun' rá tee tú'ún ya káchí' raa níka' ya kúvi raa ñivi nákaní tu'un kéne yu'ú Ndiosí' nuun' raa, jee káñunkúún sá'á raa níka' maáraa vaji raa nuun' rán kuéntá' lanchi mású', soo nú'ún káné'én' ini' raa kuéntá' nú'ún máñá' ini' vá'ú' xéen'. ¹⁶Jee jie'e' tiñu sá'á rá ñivi vá' jee kuni' rán na ñivi kúvi raa, kuéntá' kuá' kuni'-ó na yutun ví-i jie'e' ya vixí' kúun-u. Chi, ¿á kúvi kuun uva xini' iin tuíñu rúja? Axí, ¿á kúvi kuun higo xini' yuku' iñu' rúja? ¹⁷Jee su'va ntáká rá yutun vá'a jee jiá'a raa ya vixí' vá'a. Jee ntáká rá yutun ne'én, jee jiá'a raa ya vixí' ne'én. ¹⁸Chi iin yutun vá'a, jee ntu kúvi ku'va-a ya vixí' ne'én, jee iin yutun ne'én, jee ntu kúvi ku'va-a ya vixí' vá'a. ¹⁹Saájee ntáká yutun ya ntu jiá'a ya vixí' vá'a, jee jié'né' maa, jee chu'un maa nuun' ñu'ún'. ²⁰Saáva jie'e' tiñu sá'á raa jee kuni' rán na ñivi kúvi raa kuéntá' kúun yutun ya vixí'.

Nsú nì'i ñivi kivi na'á Ndiosí'

(Lucas 13:25-27)

²¹'Nsú ntáká ñivi ya káchí' raa nuun' nu'u' "Ito'o' nì', Ito'o' nì", nì'in' raa kivi raa na'á Ndiosí' ya néé' antiví súkún, chisa' sáni rá ñivi ya síkúnkúvi nijia rá tiñu sáni

kuíni Tátá' nì' Ndiosí' íyó antiví súkún. ²²Jee sáa kenta kivi' sanáa' nì' ntáká kuachi, jee kivi' yukuán, kue'e' ví'í rá ñivi kachi' ráa nuun' nu'u': “Íto'o' rán', Íto'o' rán', ¿á nsá' ñatínú rán' súví nú sáa nstekútú'ún rán' tu'un nú résa? Jee, ¿á nsá' ñatínú rán' súví nú jee ntanikín' rán' rá kuina' ya nyi'i ini' rá ñivi résa? Jee, ¿á nsá' jín súví nú nsa'a ví'í rání' rá tiñu anasí résa?”, kachi' ráa. ²³Saájee sanáa' nì' nuun' ráa: “Ni ntuví jíní' nì' ráno'ó. Kuiyo rán nuun' nì', ráno'ó ya máni tiñu nivá'a nsa'a rán”, kachi' nì'.

Tu'un jie'e' uvi' tee sámá' ve'i

(Marcos 1:22; Lucas 6:47-49)

²⁴Jee saáva ntáká ñivi tésó'o ráa rá tu'un kálán' nì' ya'á, jee sá'a-a vá, jee kúvi-i kuéntá' iin tee nito xini', ya ñani re' ve'i re' nuun' yuu'. ²⁵Jee nkuun ví'í saví' xéen', jee nnakava rá nteká'nú, jee ñaki'i tachi' xéen' jee ñaku'un-u ve'i vá, soo ni ntuví tání'-i, chi yósó' kutú jie'e'-e nuun' yuu' vá. ²⁶Jee ntáká ñivi tésó'o ráa rá tu'un kálán' nì' ya'á, jee ntu sá'a-a vá, jee kúvi-i kuéntá' iin tee naan', ya ñani re' ve'i re' nuun' ñuítí. ²⁷Jee nkuun ví'í saví', jee nnakava rá nteká'nú, jee ñaki'i tachi' xéen', jee ñaku'un-u ve'i vá, jee ntani'-i, jee íchí nnaan' nì' ve'i vá —nkachi' Jesús nuun' rá ñivi vá.

²⁸Jee sáa nkuvi nka'an' Jesús jie'e' rá tu'un vá, jee ntivi xá xini' rá ñivi kue'e' ya íní yukuán jie'e' rá tu'un xiné'én' re'. ²⁹Chi xiné'én' re' sánikua' iin ya nísotínú, jee kúvi tátúní' re' nuun' ráa, jee nsú kuéntá' xiné'én' rá mestrú' nuun' ráa ya xiné'én' tu'un tátúní' Ndiosí' ya ntee Moisés ne yana'an.

Xínúvi Jesús iin tee nó'o kue'i' nì'yi sté'yú' ñiin

(Marcos 1:40-45; Lucas 5:12-16)

8 ¹Jee sáa nñakaninuun Jesús ya ña'an' re' yuku vá, jee kue'e' ví'í rá ñivi nnikin' ráa re'. ²Jee saájee ñakuyatin iin tee nó'o kue'i' nì'yi sté'yú' ñiin naní lepra nuun' Jesús, jee ñakuñí' ítí-i nuun' re', jee nkachi'-i:

—Íto'o', retú kuíni nú, kuvi nasa'a noo nú xínúvi nú nu'u' nuun' kue'i' nì' —nkachi'-i.

³Saájee nsikáá' Jesús na'a re' nchisó re' na'a re' maa, jee nkachi' re':

—Kuíni nì', nunoo nú nuvi nú —nkachi' re', jee kuísá máá hora yukuán nnunoo nuun' té'yú' ñiin tee vá jee nnuvi-i.

⁴Jee nkachi' Jesús nuun' tee vá:

—Koto káchí' nú nuun' ni ñiin ñivi ya nxinúvi nì' no'ó. Chisa' kuá'án, kuáxiné'én' nú maánú nuun' sutu' ya nuuvi nú, jee soko' nú nuun' Ndiosí' sánikua' tátúní' tu'un njiá'a Ndiosí' nuun' Moisés ne yana'án. Jee sukuán soko' nú nuun' Ndiosí' sáva stúvi nú nuun' rá ñivi ya ya nuuvi nú.

Xínúvi Jesús ñiin musú' capitán ñuun' Roma

(Lucas 7:1-10)

⁵Jee sáá nkivi Jesús nuun' ñuun' Capernaum, jee nkenta ñiin tee kúvi capitán ñuun' Roma, ñakuyatin-i nuun' Jesús, jee nikan' tá'ví'-i nuun' re' ⁶jee nkachi'-i:

—Ito'o', ñiin musú' nì' káá re' kú'ví' re' ve'i nì', jee ntuví kúvi kanta' re', jee nó'o nasíkuiti' re' —nkachi'-i.

⁷Jee nkachi' Jesús nuun'-u:

—Kixinúvi nì' maa.

⁸Soo nnaxiní'kó capitán vá nkachi'-i:

—Ito'o' nì', ntuví íyó nì'in' nì' ya kivi nú ini' ve'i nì'. Soo kuachi tu'un ká'án' nú tátúní' nú ni, jee nuvi musú' nì'.

⁹Chi nu'u', jee suni yí'í nì' xintín inka tee tátúní' nuun' nì'. Jee yí'í rá soldado xintín nì'. Jee káchí' nì' nuun' ñiin raa: “kuá'án”, jee kuá'an'-a, jee káchí' nì' nuun' inka: “ne'en”, jee vaji-i. Jee káchí' nì' nuun' musú' nì': “sa'á tiñu ya'á”, jee sá'á-a vá —nkachi' capitán vá.

¹⁰Jee sáá nteso'o Jesús rá tu'un nkachi'-i, jee ntiví xini' re', jee nkachi' re' nuun' rá ñivi ya níkin' raa re' kuá'an':

—Máá náá' vá káchí' nì' nuun' rán, ya ni sù nuun' ñuun' Israel ntu nnáni'in' nì' ni ñiin ñivi ya kúneí ví'í ini'-i nu'u', kuéntá' kuá' kúneí ini' tee ya'á nu'u'. ¹¹Jee káchí' nì' nuun' rán ya kue'e' ví'í ñivi kene raa rá ñuun' káá ichi nuun' kenta nkani', jín rá ñuun' káá ichi nuun' tá'án' nkani', kiji raa kune'e' raa kaji' raa yumesá' jín rá tátá' jí'í'-ó yana'án Abraham jín Isaac jín Jacob, sáá nachí'i Ndiosí', ya néé' antiví súkún, nì'i xintín re' tátúní' re' nuun' nì'i. ¹²Soo kue'e' rá ñivi se'ya ñuun' Israel, ya íyó kí'i raa na'á Ndiosí' tátúní' re' nuun' raa nékúvi, sosa' tava' Ndiosí' raa kí'in' raa nuun' ñuunee', jee yukuán

kuna'yú' ráa, jee ne ka'ñi' nu'un ráa ya kuno'o ví'í ráa
—nkachi' Jesús.

¹³Saájee nkachi' Jesús nuun' capitán vá:

—Kuáno'on' ve'i nú, jee kuvi tiñu sánikua' nkuneí ini' nú
ya kuvi sa'á ni' maa.

Jee kuísá hora yukuán jee nuuvi musú' vá.

Xínúvi Jesús náchiso Pedro

(Marcos 1:29-31; Lucas 4:38-39)

¹⁴Ñá'an' Jesús nkivi re' ve'i Pedro, jee yukuán nini' re'
náchiso Pedro, ya káá ña yí'í kiji ña. ¹⁵Jee ntiin re' na'á ña, jee
nkene kiji ña, jee nnakoo ña nchisó ña ya kaji' ráa nuun' ráa.

Xínúvi Jesús kue'e' ví'í rá ñivi kú'ví'

(Marcos 1:32-34; Lucas 4:40-41)

¹⁶Jee sáá nkuaa', jee ñanaka rá ñivi nuun' Jesús, kue'e'
ví'í rá ñivi ya yí'í tachi' kíni, jee jín tu'un ká'án' ni Jesús,
jee ntava' re' rá tachi' kíni yí'í rá ñivi vá, jee suni nxinúvi
re' ntáká rá ñivi kú'ví'. ¹⁷Nkuvi su'va sáva nkunaa' rá Tu'un
Ndiosí' njia'a re' sákachi' Isaías tee nnákani tu'un nkene
yu'ú máá máá Ndiosí' ne yana'án, sáá nkachi'-i:

Maaré' nsiíyo rá tunó'ó nó'o-ó ya táyá' ñuné'yú'-ó,
jee nxitá re' rá kue'i' nó'o-ó kua'an'-a.

Tu'un jie'e' ñivi ya kuíni-i kunikin'-i Jesús

(Lucas 9:57-62)

¹⁸Sáá nini' Jesús ya kue'e' ví'í rá ñivi ñikótíyo ráa nuun'
re', jee ntatúní' re' nuun' rá tee ya súkuá'a re' ráa, ya kija'a
re' jín ráa íyó ka' ichi yúnteñú'ún. ¹⁹Jee iin tee ya xiné'én'
tu'un tátúní' Ndiosí' yana'án ñakuyatin-i nuun' Jesús,
jee nkachi'-i:

—Mestrú', kunikin' ni' no'ó né ni ví nkuvi nuun' ki'in' nú.

²⁰Jee nkachi' Jesús nuun'-u:

—Rá ñunkuui chi íyó rá yavi' kava nuun' kixí' rátí', jee
rá kiti chuchíyo' ya jíkó súkún íyó taka' rátí'. Soo nu'u' ya
ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, ni ntuví íyó
nuun' koso' xiní' ni' najiaví ni' —nkachi' Jesús.

²¹Jee inka tee, ya kúvi iin rá tee súkuá'a Jesús maa,
nkachi'-i nuun' re':

—Ito'o', taji nú xá xí'na ka' kǐ'in' nǐ' kǐsǐ'í nǐ' tátá' nǐ', [jee níko nǐ' kunikin' nǐ' no'ó] —nkachi'-i.

²² Soo nkachi' Jesús nuun'-u:

—Kunikin' nu'u', ku'va nú ya rá ñivi kuéntá' ní'l' ráa nuun' Ndiosí' kǐsǐ'í ráa rá niyi ráa —nkachi' Jesús.

Síkíkuĩñǐ' Jesús tachi' savi xéén' jín nuun' síkí nteñú'ún

(Marcos 4:35-41; Lucas 8:22-25)

²³ Saájee nkivi Jesús ini' barkú', jee nchinikin' rá tee súkuá'a re' vá ranika', jee kuá'an' ráa. ²⁴ Saájee sanaan' kuiti' ñakǐ'i tachi' savi xéén' nuun' nteñú'ún, jee nkajíé'é síkí nteñú'ún jee jísó' nute nuun' barkú'. Soo kǐxí' Jesús ñú'ún re' ini' barkú'. ²⁵ Saájee rá tee súkuá'a re' vá ñaxinóto ráa re', jee nkachi' ráa nuun' re':

—Ito'o', sikáku yó, chi kǐnaan' yó —nkachi' ráa.

²⁶ Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—¿Na kuvi chi yú'ví ví'l' rán rúja?, ráno'ó ya yaku' kúneí ini' rán nu'u' —nkachi' re'.

Saájee nnakuĩñǐ' nichí' re', jee nnuxeen' re' nuun' tachi' xéén' jín nuun' jísó' nteñú'ún, jee ñakuĩñǐ' rává, jee nín kuiti' nkuvi. ²⁷ Jee ntiví nasíkuiti' xǐnǐ' rá tee vá, jee nkachi' ráa:

—¿Na tee ka' kúvi tee ya'á, ya ne rá tachi' víjin jín ne rá nteñú'ún káníjiá ráa maa? —nkachi' ráa.

Uvi' rá tee ñuun' Gadara ya yí'í tachi' kǐnǐ' ráa

(Marcos 5:1-20; Lucas 8:26-39)

²⁸ Jee saá nkanta Jesús íyo ka' ichi yúnteñú'ún nuun' káa ñu'un' rá ñivi ñuun' Gadara, jee yukuán nkene uvi' rá tee nuun' rá kava nuun' yísé'l' rá níyi. Ni núv'l' rá tee vá yí'í tachi' né'l' kákini, jee ñata'an' ráa Jesús. Jee xeen' nasíkuiti' sá'l' ráa, jee saáva ni ñin ñivi ntu kúvi jia'a ichi yukuán. ²⁹ Jee nkanajín ráa nsa'á tachi' né'l' kákini yí'í ini' ráa, jee nkachi' ráa:

—¿Nakui chi kǐnǐ' nú maánú nteñu rání', Jesús, Se'ya Ndiosí'? ¿Á váji nú ya'á sáva xinó'o' nú ránu'u' ne ntiá'an ka' kenta tiempú' jǐnu rúja? —nkachi' ráa.

³⁰ Jee yatin yukuán íñǐ' kue'e' ví'l' rá kúchí' yáji' rátí' yuku'. ³¹ Jee rá tachi' kǐnǐ' ya yí'í ráa rá tee vá, nikan' tá'ví' ráa nuun' Jesús, jee nkachi' ráa:

—Yá tava' nú ránu'u', jee tají ránu'u' kī'in' rán' ini' rá kúchí' yukuán —nkachi' raa.

³² Saájee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Kuá'an rán yukuán rúsa —nkachi' re'.

Saájee nkene rá tachi' né'í kákini vá ini' ni núv'í rá tee vá, jee ñakivi raa ini' rá kúchí' vá. Jee kuísá nkenekunu ráti' nkaninuun ráti' nukana ne nuun' nteñú'ún jee ni'i' ráti' nuun' nute. ³³ Jee rá tee náka raa rá kúchí' vá nkenekunu raa jee nkenta raa nuun' ñuun', jee nñakani raa nuun' rá ñivi ni'i ya nkuvi jín nā nkuvi jín rá tee ya nyi'i tachi' né'í kákini vá. ³⁴ Saájee ntáká rá ñivi ñuun' vá nkene raa ñata'an' raa Jesús, jee sáá nini' raa maa jee nikan' tá'v'í raa nuun' re' ya kene re' nuun' ñuun' raa.

Xínúvi Jesús iin tee ntu kúvi kanta'

(Marcos 2:1-12; Lucas 5:17-26)

9 ¹ Saájee nñaku'un Jesús ini' barkú', jee nñajia'a re' íyo tuku ka' inka ichi yunteñú'ún, jee nnenta re' ñuun' nuun' néé' re'.^h ² Jee yukuán nkuvi ya nkinaka rá ñivi nuun' re' iin tee kú'v'í ya ntu kúvi kanta'-a, jee yósó'-o nuun' tunchisó. Jee sáá nini' Jesús ya jínú' ini' raa kúneí ini' raa re' jee nkachi' re' nuun' tee ntu kúvi kanta' vá:

—Se'ya, nasáneí ini' nú, chi ya nneká'nú ini' ni' no'ó jie'e' kuachi nú —nkachi' Jesús.

³ Saájee sava rá tee kúvi mestrú' xín'é'en' tu'un ntatúní' Ndiosí', nka'vi ini' raa jie'e' Jesús: “Ká'an' tee ya'á tunívá'a né'yá re' Ndiosí'.”

⁴ Soo ya jíní' Jesús ná kúvi ya jiáni ini' raa jee nkachi' re':

—¿Nā kuvi chi jiáni niya'a ini' ánima' rán rúja? ⁵ ¿Né iin vá ka'á ka' kachi' ni' rúja? ¿Á kachi' ni': “Nneká'nú ini' ni' no'ó jie'e' rá kuachi nú”, áxí, á kachi' ni': “Nakoo jee kaka”, rúja? ⁶ Soo nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñivi sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, stúvi ni' nuun' rán sáva kuká'nú ini' rán ya nísotíñú ni' nuun' ñivi ya'á sáva kuneká'nú ini' ni' jie'e' rá kuachi ñivi —nkachi' re'.

Jee kuíre nkachi' re' nuun' tee ntu kúvi kanta' vá:

—Nakoo, jee nake'en tunchisó nú jee kuáno'on' ve'i nú —nkachi' re'.

^h 9:1 Ñuun' Capernaum

⁷Saájee nnakoo tee vá, jee kuano'on'-o ve'i-i. ⁸Jee sáá nini' rá ñivi ya nsa'á Jesús, jee ntivi xá xini' raa. Jee nnakuetú'un ví'í raa Ndiosí', ya su'va njiá'a Ndiosí' fuersá' í'í ní'in niso re' nuun' ñivi.

Kána Jesús Mateo

(Marcos 2:13-17; Lucas 5:27-32)

⁹Jee sáá nkene Jesús yukuán, jee kuá'an' re', jee nini' re' ñin tee naní Mateo, néé'-e vetiñú nuun' tñin-i xu'un nánee' ñuun' Roma,ⁱ jee nkachi' Jesús nuun'-u:

—Kunikin' nu'u' —nkachi' re', jee nnakuiñi'-i jee nchinikin'-i Jesús kuá'an'-a jín re'.

¹⁰Jee sukuán nkuvi ni néé' Jesús yumesá' ini' ve'i, jee ku'e'e' ví'í rá tee tñin xu'un nánee' ñuun' Roma, jín suni ku'e'e' rá ñivi kuachi, nkenta raa yáji' nkáá raa jín Jesús nuun' néé' re' jín rá tee súkuá'a re'. ¹¹Jee sáá nini' rá tee yí'í ñujiín' fariseo ya'á, jee nkachi' raa nuun' rá tee súkuá'a re':

—¿Na kuvi chi yáji' Mestrú' rán jín rá tee tí'ñá tñin xu'un nánee' ñuun' Roma jín rá tee sá'á kuachi? —nkachi' raa.

¹²Jee sáá nteso'o Jesús ya nkachi' raa sukuán, jee nkachi' re' nuun' raa:

—Rá ñivi íyó vá'a ntuví jiniñú'un raa tee sátátán tatan' stílá', chisa' rá ñivi kú'ví' ví ya jiniñú'un raa maa. ¹³Kuá'án rán, jee kutu'va rán ná kúní' káchí' tu'un ya'á ya niso nuun' Tutu' Í'í ya káchí' Ndiosí' su'va: “Kuini nì' ya kuná'ví ini' rán ñanité'án rán, jee nsú ya soko' rán rá sana' nuun' nì'.” Chisa' nsá' váji nì' kana nì' rá ñivi ñaa' sáva kivi raa nuun' Ndiosí', chisa' váji nì' kana nì' rá ñivi íyó kuachi sáva nakani ini' raa jee kivi raa na'á Ndiosí' —nkachi' Jesús.

Jíkátu'un raa Jesús jie'e' ya néé' nite'

(Marcos 2:18-22; Lucas 5:33-39)

¹⁴Saájee rá tee súkuá'a Juan raa, tee síkuánuté, nkuyatin raa nuun' Jesús, jee nkachi' raa:

—¿Na kuvi chi ránu'u', jín suni rá tee yí'í ñujiín' fariseo, jee ku'e'e' íchí néé' nite' rání', soo rá tee kútá'án jín nú súkuá'a nú ntuví néé' nite' raa?

ⁱ9:9 Impuesto de Roma

15 Soo nkachi' Jesús nuun' raa:

—¿Á kuvi kuku'yá' ini' rá ñivi kút'án jín tee sukuán táná'á ni néé' re' jín raa rúja? Ntuví. Soo kenta rá kivi' siíyo rá inka ñivi tee sukuán táná'á vá nuun' raa, saájee kunee' nite' raa.

16 'Ni iin ñivi ntu náchu'un kúté sa'ma jiáá ya ntiá'an naniyi nuun' iin sa'ma tú'ú nté'ne' nakoto-o vá, chi naniyi sa'ma jiáá vá, jee natá-a ka' jee kuká'nú ka' nuun' té'né' sa'ma tú'ú vá. 17 Jee suni ni nsá' chu'un ñivi nixi' jiáá ini' ñiin xlaú' tú'ú, chi ka'ni' rá ñiin xlaú' vá, jee kati nixi' vá jee naan' rá ñiin xlaú' vá. Chisa' chu'un-ó nixi' jiáá ini' ñiin xlaú' jiáá, saájee ni núví' raa nkínaan' jee kuna'án ka' ni núví'-i —nkachi' Jesús.

Se'ya sí'í Jairo, jín ña'an ya nsikáchi'i ña yúsa'ma Jesús
(Marcos 5:21-43; Lucas 8:40-56)

18 Jee ni káchi' ka' Jesús rá tu'un vá, jee saájee nkenta iin tee kúná'nú nuun' rá ñivi ñuun' Israel jee ñakuiñi' íti-i nuun' Jesús, jee nkachi'-i:

—Se'ya sí'í ni' sukuán ni'i' ña. Soo k'i'in' nú xá chisó nú na'á nú ña, jee kuteku' ña —nkachi'-i.

19 Jee nnakuiñi' Jesús kuá'an' re' jín tee vá jín rá tee súkuá'a Jesús raa. 20 Jee sukuán jee iin ña'an kú'ví', ya ya vaji uxu' uvi' (12) kuiya' ya nó'o ña kue'i' jiáti niñi', jee ñakuyatin ña yata' Jesús jee nsikáchi'i ña yúsa'ma yata' re'. 21 Chi jíani ini' maáña: “Retán' kuachi sikáchi'i ni' sa'ma re', jee nuvi ni'”, ká'vi ini' ña. 22 Soo nnakoto yátá Jesús, jee nini' re' ña, jee nkachi' re':

—Nasa'á neí ini' nú, se'ya sí'í, chi jie'e' ya ínú' ini' nú kúneí ini' nú nu'u' jee nxínúvi ni' no'ó —nkachi' re', jee kuísá máá hora yukuán nnuvi ña.

23 Jee sáá nkanta Jesús ve'i tee kúná'nú vá, jee nini' re' ya néé' rá ñivi tíví' xiki'li yaa' niyi jee ne' vaá' ná'yú' rá ñivi. 24 Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Kene rán ya'á, chi nsá' ni'i' ña, chisa' kixi' ña —nkachi' re'.

Jee nka'an' ichi rá ñivi vá nne'yá raa re'. 25 Soo sáá nsíyo re' rá ñivi kue'e', jee nkivi re' nuun' káá ñalúlí vá, ntiin re' na'á ña jee nxínákoo re' ña nnateku' ña. 26 Jee ñetenuun tu'un jie'e' tiñu ya nsá'á Jesús kuá'yó sánit'in yukuán.

Xínúvi Jesús uví' rá tee kuáá

27 Jee nkene Jesús yukuán jee kuá'an' re', jee uví' tee kuáá nchiníkin' ráa re', jee kánajín' ráa, jee nkachi' ráa:

—Kuná'ví ini' nú kune'yá nú ránu'u', no'ó ya kúvi nú Se'ya ichiyúkún' David! —nkachi' ráa.

28 Jee sáá nkívi Jesús ve'i, jee ñatu'va ni núví' rá tee kuáá vá nuun' Jesús, jee níkatu'ún re' ráa, jee nkachi' re':

—¿Á jínú' ini' rán ya kuvi sa'á nì' ya nunijín' nchinúún rán? —nkachi' re'.

Jee nkachi' ráa nuun' re':

—Saá, Ito'o'.

29 Saájee nsikáchi'i Jesús nchinúún ráa, jee nkachi' re':

—Sa'á nì' sánikuá' jínú' ini' rán kúneí ini' rán.

30 Saájee nnunijín' rá nchinúún ráa jee nkuvi nnakune'yá ráa. Jee ntatúní' nì'in re' nuun' ráa, jee nkachi' re':

—Kumí rán ya koto ni ìin ñivi kuká'nú ini'-i ya nkuvi jín rán.

31 Soo sáá nkene ráa nuun' néé' Jesús, jee nsikúténuun ráa tu'un jie'e' tiñu nsá'á re' nuun' rá ñivi kuafyó ñu'un vá.

Xínáka'an' Jesús ìin tee ñí'ín'

32 Jee sáá nkene ráa kuá'an' ráa, jee nkenta rá ñivi nuun' Jesús náka ráa ìin tee ñí'ín' yí'í kuí'na' maa. 33 Jee sáá ntaníkín' re' kuí'na' vá jee nñaka'an' tee ñí'ín' vá, jee ntiví xá xíni' rá ñivi, jee nkachi' ráa:

—Ni ìin íchí ntiá'an kuiti' kuvi ìin tiñu íyó su'va nuun' ñuun' Israel —nkachi' ráa.

34 Soo rá tee ya yí'í ñujín' fariseo, nkachi' ráa:

—Tává' re' rá kuí'na' jín tiñu kákini njiá'a ito'o' rá kuí'na' nuun' re'.

Kúná'ví ini' Jesús né'yá re' rá ñivi

35 Nnikónúun Jesús ntáká rá ñuun' jín rá kuaría', xíné'én' re' Tu'un Ndiosí' ini' rá ve'i sinagoga nuun' kútútú rá ñivi Israel, jee stékutu'ún re' tu'un vá'a jie'e' kuvi kivi ñivi na'á Ndiosí' tátúní'-i nuun' ráa, jee suni xínúvi re' rá ñivi kú'ví nuun' ntáká rá kue'í' jín rá ñivi ya táyá' ñuné'yú' ráa. 36 Jee né'yá re' nuun' rá ñivi, jee kúná'ví ini' re' ráa, chi núkuí'yá'

ini' raa ya nó'o raa jín nuun ini' raa chi kúvi raa kuéntá' rá lanchi ntu ito'o' kuneen kuéntá'-á rá'tí', [jee jié'tenuun rá'tí'].
 37Saájee nkachi' re' nuun' rá tee súkuá'a re':

—Kue'e' ví'í ñivi kivi nuun' Ndiosí' ya kúvi raa tata' sá'á re'. Soo íyó yaku' ni rá musú' kistékútu'ún raa Tu'un Ndiosí' sáva kīnastútú rá ñivi vá. 38Saáva kakan' tá'ví' rán nuun' Ndiosí' Ito'o' xí tata' sá'á vá, ya chuichí re' ka' rá musú' kī'in' raa nastútú' raa maa.

Káji Jesús uxú' uvi' (12) rá tee ya chuichí re' sa'á raa tiñu re' ya káchí'-ó ya kúvi raa apóstol
(Marcos 3:13-19; Lucas 6:12-16)

10 1Saájee nkana Jesús ni uxú' uvi' (12) rá tee kútá'án jín re' súkuá'a re' raa. Jee njia'a re' tiñu tatúní' raa, sáva tava' raa rá tachi' né'í yí'í ini' rá ñivi, jín suni njia'a re' tiñu sáva xinúvi raa rá ñivi kú'ví' nuun' ntáká rá kue'í' nó'o raa jín rá ñivi ya táyá' ñuné'yú' raa ya nó'o raa. 2Jee ya'á kúvi súvi rá ni uxú' uvi' (12) rá tee ya nchūichí re' ya káchí'-ó ya niso raa tiñu apóstol: ya xí'nañú'ún ví Simón, ya suni naní re' Pedro, jín ñani'-i Andrés, jín Jacobo jín ñani'-i Juan, ya ni núví' raa ví se'ya yí'í tee naní Zebedeo, 3jee súvi ka' rá apóstol ví Felipe, jín Bartolomé, jín Tomás, jín Mateo, ya kúvi-i iin rá tee tīn xu'ún nuun' rá ñivi chúnáán xu'ún ya nánee' Roma, jín Jacobo ya kúvi se'ya yí'í Alfeo, jee Lebeo, ya suni ká'án' raa maa Tadeo, 4jín Simón ya níñi re' jín rá tee yí'í ñujiín' cananista,^j jín Judas Iscariote, ya naku'va-a Jesús xintín' rá tee túfí' ta'án raa né'yá raa re'.

Chúichí Jesús ni uxú' uvi' (12) rá tee vá kisikútétu'ún raa Tu'un Ndiosí'
(Marcos 6:7-13; Lucas 9:1-6)

5Jee ni uxú' uvi' (12) rá tee ya'á nchūichí Jesús raa, jee ntatúní' re' nuun' raa:

—Koto kivi rán rá ñuun' nuun' néé' rá ñivi ya ntu kúvi ñivi Israel, jee suni koto kivi rán rá ñuun' ñu'un Samaria.

^j10:4 Rá cananista nkuvi ñivi ya nkantá'án raa siki' rá ñivi ñuun' Roma sáva nakani núne raa Israel nene raa xintín' ñuun' Roma.

⁶Chisa' k̄i'ḡn' rán n̄un' rá ñivi tata' ichiyúkún' ñuun' Israel, chi suviráa vá kúvi kuéntá' rá lanchi ya nsukuíta ráti' maáráti'.

⁷Kuá'án rán, jee stekútu'ún rán n̄un' rá ñivi ya ya nkuyatin n̄un' ráa ya kuvi k̄ivi ráa na'á Ndiosí' ya néé' re' antiví súkún re' sáva tatúni' re' n̄un' ráa. ⁸Jee kuáxinúvi rán rá ñivi kú'ví' jín rá ñivi ya nó'o kue'ḡ' ni'yi sté'yú' ñiin naní lepra, jee suni kuánaxináteku' rán rá ñivi ní'ḡ', jee suni kuátaníkín' rán rá tach̄i' k̄ini yí'f' ini' ñivi. Jee kuḡ' nsikúta'vi' sain ni' tiñu ní'in í' n̄un' rán, jee suni sukuán sa'á sain rán rá tiñu vá.

⁹Jee koto níso rán ni iin x̄u'ún, v̄ani x̄u'ún oro, v̄ani x̄u'ún plata, v̄ani x̄u'ún cobre, ¹⁰ni ñunu rán, ni koto níso s̄ín rán inka k̄a' sa'ma naku'un rán, ni nijjan' rán, ni karútí' rán. Chi iin ñivi ya retú sátíñú-u, jee íyó ni'ḡn'-i ya kajj'-i jie'e' tiñu sá'a-a.

¹¹Jee sáá k̄ivi rán néni iin ñuun', áxí kuaría', jee yukuán nukú rán ve'i iin ñivi man̄i' ini', jee yukuán kin̄o rán kuneé' rán nekua' kene rán ñuun' yukuán. ¹²Jee sáá k̄ivi rán ini' ve'i ñivi vá, jee kachi' rán n̄un' ráa ya na k̄a' kuneé' va'a ñunkúún ñivi ve'i ya'á. ¹³Jee retú kúvi ráa ñivi man̄i' ini', jee kin̄o jín ráa ya va'a ñunkúún ráa sáni nkachi' rán. Soo retú ntu kúvi ráa ñivi man̄i' ini', jee nsá' ni'ḡn' ráa ya kin̄o jín ráa ya va'a ñunkúún ráa sáni nkachi' rán. ¹⁴Soo retú iin ntu íyó mani' ráa tiin ráa ráno'ó, ni ntuví nenuun' ráa chú'un ini' ráa Tu'un Ndiosí' ya káchí' ránú n̄un'-u, saájee sáá kene rán ve'i ñivi ya sá'a sukuán, áxí ñuun' vá, jee kisi rán tikachaa' jie'e' rán, sáva nastúvi rán ya íyó s̄ik̄i' ráa. ¹⁵Chi máá naá' vá káchí' ni' n̄un' ráno'ó, ya k̄iv̄i' k̄iji ke'ne' Ndiosí' kuachi ñivi, sú kuno'o nas̄ikuiti' rá ñivi ñuun' Sodoma jín ñuun' Gomorra soo yaku' k̄a' kuno'o ráa nsú ká' kua' x̄een' nas̄ikuiti' ntántúní' k̄a' kuno'o rá ñivi ñuun' vá.

Koto u'vi' rá ñivi rá ñivi níkin' Jesús

¹⁶Jee kune'yá rán, chi nu'u' chúichí ni' ráno'ó k̄i'ḡn' rán nteñu rá ñivi, kuéntá' kuá'án' rá lanchi nteñu rá vá'ú' x̄een'. Saáva nito koo rán kuéntá' koo', soo ku'un mású' sain ini' rán kuéntá' paloma. ¹⁷Jee nito koo rán maárán n̄un' rá

ñivi, chi naku'va ráa ráno'ó xintíin rá tee jie'né' kuachi, jee ku'va rá ñivi ráno'ó jín yo'o ini' rá ve'i sinagoga nuun' kútútú rá ñivi Israel.

18 Jee suni kınaka rá ñivi ráno'ó nuun' rá tee nısotíinú kúvi gobernador jín rá tee ya tátúní' rá nacióon sáva sijíta ráa ráno'ó jie'e' ya yí'f rán nuun' ni', jee su'va naku'va rán ya náá' jie'e' nu'u' nuun' ráa jín nuun' rá ñivi ntáká nacióon ya ntu kúvi ñivi ñuun' Israel. 19 Soo sáa naku'va ráa ráno'ó nuun' rá tee nısotíinú, jee koto nání'vi' ini' rán ná kachi' rán, áxí na kuvi ya kachi' rán, chi hora yukuán jee maá Ndiosí' taji tu'un nuun' rán sákachi' rán nuun' ráa. 20 Chi nsú ráno'ó kuvi ya ka'an', chisa' Tachí' Íí' Tátá' rán Ndiosí' ví ya kuantíinú ráno'ó ka'an' rán.

21 'Naku'va tee ñani' re' xintíin rá ñivi, sáva ka'ni' ráa maa. Jee suni tátá' naku'va re' se'ya re' xintíin rá ñivi, sáva ka'ni' ráa maa. Jee rá se'ya nenta ráa siki' si'f ráa, jee sa'á ráa ya ka'ni' rá ñivi rá si'f ráa. 22 Ta'vi ini' kuayóo rá ñivi kune'yá ráa ráno'ó, jie'e' yí'f rán nuun' nu'u'. Soo rá ñivi kuni'in kuiñi kutú ráa jín ni' ne nuun' kenta jinu jee suviráa ví ya sikáku Ndiosí' ráa.

23 Jee retú koto u'vi' ráa ráno'ó nuun' iin ñuun', jee kenekunu rán ki'in' rán nuun' inka ñuun'. Chi máa naá' vá káchí' ni' nuun' rán ya nsá' kunei rán ki'in' rán nuun' ntáká rá ñuun' yí'f xintíin Israel ne ntiá'an ka' nenta ni' ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Nivi.

24 Chi iin ñivi ya súkuá'a-a, jee ntu kúná'nú-u ka' nsú ká' mestrú'-u ya xiné'én' maa. Jee suni sukuán iin musú' jee ntu kúná'nú re' ka' nsú ká ito'o' re'. 25 Jee tee ya kútú'va, íyó va'ani ya kuvi re' kuéntá' kuá' mestrú' re'. Jee suni sukuán iin musú', suni íyó va'ani retú kuvi re' kuéntá' kuá' ito'o'-o. Saáva retú kachi' rá ñivi ya ito'o' xí ve'i ví Beelzebú, ya kúvi kui'na' kúná'nú, jee siki' ká ka'an' niva'a ráa kune'yá ráa rá ñivi tá'an ve'i re'.

Káchí' Jesús ya koto yú'ví-ó

(Lucas 12:2-9)

26 Jee saáva koto yú'ví rán ya sá'á ñivi ráno'ó. Chi ni ntuné íyó ni iin yísé'f-i ya nsá' natuvi-i nunijín', jee ni ntu íyó iin ya kínóo yu'u'-u, ya nsá' kenta kuni' maa. 27 Jee rá tu'un ya káchí' yu'u' ni' nuun' rán kuéntá' nuun' neen',

jee kachi' rán maa nūnijín'. Jee rá tu'un ya nkachi' yu'u' nī' maa nūn' ráno'ó ni, jee stekútu'ún nijin' rán tu'un vá ne nūn' súkún xinjī' ve'í. ²⁸Jee koto yú'ví rán rá ñivi ya jíá'ní' ráa ñuné'yú', soo ntu kúvi ka'ni' ráa ánima' rán. Chisa' íyó kuyú'ví rán Ndiosí', ya suvire' ví ya kúvi xínáán' re' ne ánima' jín ñuné'yú' nūn' ñu'ún' xéén'.

²⁹'Chi, ¿á nsú uvi' rá saa' yá'á kuáchí kuya'vi rátí' nūn' iin xu'ún kaa lúlí rúja?, soo ni iin rátí' ntu jí'í' jíété' nūn' ñu'ún retú nsú maá Tátá' rán Ndiosí' jíá'ayu'ú maa. ³⁰Jee ráno'ó chi ne ñi'í kuiti' rá ixi xíní' rán ya nka'vi Ndiosí'. ³¹Jee saáva, koto yú'ví rán, chi ráno'ó jee yíyá'vi nasfkuiti' rán ka' nūn' re' nsú ká' kue'e' rá saa' yá'á kuáchí.

Ñivi ya néne ñaa' yu'ú ráa ya íñí ráa jín Jesús

(Lucas 12:8-9)

³²'Saájee ntáká ñivi ya ñasiá'a ráa ya náá' ichinúún' rá inka ñivi ya kúvi nī' Ito'o' ráa, jee nu'u', suni ñasiá'a nī' ya náá' nūn' Tátá' nī' ya néé' antiví súkún ya yí'í ráa nūn' nī'. ³³Soo néni iin ñivi ya káchí' nūn' rá inka ñivi ya ntu kúvi nī' Ito'o' ráa, jee suni sukuán kachi' nī' nūn' Tátá' nī' ya néé' antiví súkún ya ntu yí'í ñivi vá nūn' nī'.

Jie'e' Jesús jee kúsíin ñivi

(Lucas 12:51-53; 14:26-27)

³⁴'Jee koto kúka'vi ini' rán ya nu'u' vaji nī' sa'á nī' ya kuneé' manī' ñunkúún jín iin inka rá ñivi ñiví ya'á, chi nsá' vaji nī' sa'á nī' ya kuneé' manī' ñunkúún iin inka rá ñivi. Chisa' vaji nī' sáva kuiñi ñivi siki' tá'an ráa. ³⁵Chi vaji nī' kani nī' se'ya yí'í siki' tátá'-a, jee se'ya sí'í kenta-a siki' náná'-a, jee siánú kenta-a siki' náchiso-o. ³⁶Jee sukuán rá ñivi ya tufi' ta'an jín iin ñivi kuvi rá ñivi tá'an ve'i-i. ³⁷Jee néni iin ñivi ya ñúnúún'-u ka' tátá'-a áxi náná'-a, nsú ká' nu'u', jee nsú ñivi ya íyó ñi'in'-i ya ki'i-i xintíin nī', jee néni iin ñivi ya ñúnúún'-u ka' se'ya yí'í áxi se'ya sí'í-i, nsú ká' ya ñúnúún' nu'u', jee nsú ñivi ya íyó ñi'in'-i ya ki'i-i xintíin nī'. ³⁸Jee néni iin ñivi ya ntu jíé'né' ini'-i kunikin'-i nu'u' chi ntu jíé'né' ini'-i kuno'o-o súka' ne kuvi'-i kuéntá' iin ya niso-o kurúsi' sáva kuvi'-i nūn' vá jee ntu níkin'-i nu'u' jee nsú ñivi ya íyó ñi'in'-i ya ki'i-i xintíin nī'. ³⁹Jee iin ñivi ya jíá'nu-u sáni ya

va'a nuun' maáa sáva kaku-u nuun' tunó'ó kiji nuun'-u jie'e' níkin'-i nu'u', jee sukuíta-a kuteku'-u jín Ndiosí'. Soo iin ñivi ya níkin'-i nu'u' súka' nó'o-o tunó'ó ne kuví'-i jie'e' níkin'-i nu'u', jee kaku nijia-a chi ñi'in'-i ya kuteku'-u jín Ndiosí'.

Ta'vi' táji Ndiosí' nuun'-ó

(Marcos 9:41)

40'Jee iin ñivi ya íyó mani' ini'-i nákuatá'ví-i ráno'ó jee suni íyó mani' ini'-i nakuatá'ví-i nu'u' ranika'. Jee ñivi ya íyó mani' ini'-i nakuatá'ví-i nu'u' jee íyó mani' ini'-i nákuatá'ví-i Ndiosí' ranika' ya nchuichí nu'u' vaji ñi'. 41'Jee iin ñivi ya nákaní tu'un kéne yu'ú máa maá Ndiosí', jee ñivi ya íyó máni' ini'-i nákuatá'ví-i ñivi vá jie'e' kúvi ñivi ya nákaní tu'un kéne yu'ú Ndiosí', jee kuta'vi'-i nuun' Ndiosí' ta'vi' sánikua' jí'a Ndiosí' nuun' ñivi nákaní tu'un re'. Jee ñivi ya íyó máni' ini'-i nákuatá'ví-i iin ñivi naa' jie'e' ya kúvi ñivi vá ñivi naa', jee kuta'vi'-i nuun' Ndiosí' ta'vi' sánikua' jí'a Ndiosí' nuun' ñivi naa'. 42'Jee néni iin ñivi ya ku'va-a sú kuachi iin ñejin nute vjín ko'o iin rá ñivi ná'ví ya'á, jie'e' ya yítíñú ñivi ná'ví ya'á nuun' nu'u', jee máa naá' vá káchí' ñi' nuun' rán, ya nsá' sukuíta ñivi sá'á su'va ta'vi' kuta'vi'-i nuun' Ndiosí' —nkachi' Jesús.

Juan síkuánuté táji re' rá tee kútá'an jín re' kuá'an' raa nuun' Jesús

(Lucas 7:18-35)

11 1'Jee sáa nkuvi nkachi' Jesús rá tiñu njiá'a re' ya sa'á ni uxú' uvi' (12) rá tee kútá'an jín re' súkuá'a re' raa, jee nkene re' yukuán kuá'an' re' sáva xin'één' re' jee kachitu'ún re' Tu'un Ndiosí' nuun' rá ñivi rá ñuun' káa yukuán. 2'Jee tee síkuánuté naní Juan yí'í re' ini' vekaa, jee nteso'o re' jie'e' rá tiñu ya sá'á Cristo. Saájee nchuichí-sava rá tee ya kútá'an jín-i súkuá'a-a raa kuá'an' raa nuun' Jesús, 3'sáva katú'ún raa Jesús, jee kachi' raa nuun' re':

—¿Á no'ó ví Cristo ya nchisóyu'ú Ndiosí' ya íyó kiji-tatúní'-i nuun' ñi'í?, áxí, ¿á íyó kunetu rání' inka ka'?

4'Jee nnaixiníko Jesús nuun' raa:

—Kuá'an rán jee nakani rán nuun' Juan jie'e' rá tu'un ya tésó'o rán jín rá tiñu sá'á ñi' ya né'yá rán. 5'Rá ñivi

kuáá jee núnijin' nchinúún ráa jee nákuñe'yá ráa, jee rá ñivi lénkó nákaa ráa, jee rá ñivi nó'o ku'e'ij' nì'yì sté'yú' ñiin naní lepra jee kuíyo nì'yì ñiin ráa jee nónoo ráa nuun' ku'e'ij' ráa, jee rá ñivi só'ó jee núnijin' so'o ráa, jee rá nìyi jee náteku' ráa sá'á nì', jee nuun' rá ñivi lá'ví káchítu'ún nì' tu'un vá'a jie'e' nu'u' ya kuvi nì'in' ráa ya natava' nì' ráa nuun' kuachi ráa sikáku nì' ráa. ⁶Jee na ka' netu' ka' kúvi ñivi ya ntu kúníní ini'-i jie'e' nu'u' jee ntu kúsín-i nuun' nu'u' —nkachi' Jesús nuun' rá tee vá.

⁷Jee sáá kuano'on' rá tee vá, jee nkajie'é Jesús káchí' re' nuun' rá ku'e'e' ñivi tu'un jie'e' Juan:

—¿Ná kúvi ya nkene rán ñane'yá rán nuun' ñu'ún sain nuun' ntuná' ñivi néé' rúja? ¿Á [iin tee kásikí kuéntá'] iin tunoo' ite' ya síkántá' tachi' víjin rúja? ⁸Áxí, ¿ná kúvi ya nkene rán ñane'yá rán réja? ¿Á iin tee ñu'ún sa'ma vitá vá'a stílá' réja? Ntuví, chi rá tee ñu'ún ráa sa'ma stílá' maa vii' vá'a, jee néé' ráa ini' rá ve'i kánú nuun' néé' rá tee kúñá'nú ya tátúní'. ⁹Soo ¿ná kúvi ya nkene rán ñane'yá rán rúja? ¿Á iin tee ya nákaní re' tu'un kéne yu'ú máa maá Ndiosí' rúja? Saá nijia ví, soo káchí' nì' nuun' rán ya kúñá'nú re' ka' nsú ká' rá inka tee ya nnakani tu'un nkene yu'ú Ndiosí', ¹⁰chi tu'un jie'e' Juan ví ya níso nuun' Tutu' Íí' néé' Tu'un Ndiosí', jee káchí'-i su'va:

¡Tiin kuéntá'!

Tají nì' iin tee nì' ya kachitu'ún re' tu'un nì' xí'na ka' nsú ka' kenta nú,

jee sáva satú'va re' rá ñivi sáva natu'va ráa no'ó sáá kenta nú

nkachi' Ndiosí', káchí' nuun' Tutu' Íí'. ¹¹Jee máa naá' vá káchí' nì' nuun' rán, ya nteñu rá ñivi ñiví ya káku nuun' ña'an ntu íyó ni iin ñivi ya kúñá'nú-u ka' nsú ká' kuá' kúñá'nú Juan tee síkuánuté. Soo súka' sukuán jee ñivi yí'í-i na'á Ndiosí' ya néé' re' antiví súkún, jee súka' lá'ví ka' ini'-i jee núun ka' kúvi-i nuun' nì'í soo kuñá'nú ka' ñivi vá nsú ká' Juan. ¹²Jee Juan, tee síkuánuté, chi ne kivi' nkajie'é stékútu'ún re' Tu'un Ndiosí', jín ne vitan, jee núnasí ví'í rá ñivi kivi' ráa xintín Ndiosí' ya néé' re' antiví súkún tatúní' re' nuun' ráa, jee jíásí' rá tee xeen' nuun' ráa. ¹³Chi ntáká rá tee nnakani tu'un nkene yu'ú máa

maá Ndiosí!, jín tu'un ley njia'a Ndiosí! nuun' Moisés, jee nstekútu'ún raa Tu'un Ndiosí!. Jee nstekútu'ún raa maa nekuá' nkijie'é nstekútu'ún Juan. ¹⁴Jee saáva retú íyó ini' rán tiin rán tu'un káchí' raa, Juan ví tee jie'e' nka'an' raa sáá nkachi' raa ya íyó niji Elías ya nnakani tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' yana'án.^k ¹⁵Ñivi ya íyó rá so'o, jee teso'o va'a.

¹⁶Soo ¿na jie'e' kúnkunuún ka'an' ni' jie'e' rá ñivi íyó tiempú' vitan rúja? Kúvi raa kuéntá' rá suchí lúlí ya néé' raa nuyá'vi, jee kánajín raa xini' rá inka ka' ¹⁷jee káchí' raa: “Tíví' rání' xiki'li nuun' ránú soo ni ntuví katié'é ránú. Jee jíta rání' yaa' jíta kuéká, soo ni ntu ná'yú' ránú.” ¹⁸Chi nkiji Juan, jee kue'e' íchí nnee' nite' re', ntuví nyáji' re' jee ni ntuví ní'i re' nixi', jee nkachi' raa: “Tachi' kíni yí'f ini' re'.” ¹⁹Jee, nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, jee ntiaa' ru nu'u' jee yáji' ni' jee jí'i ni', jee káchí' raa: “¡Kuneyá! Kúvi re' tee asin' ini' jín tee ka'va' nixi' ya maní' re' jín rá tee tí'ñá náke'en xu'ún nánee' vetí'ñú ñuun' Roma, jín ya maní'-i jín rá ñivi kuachi'”, káchí' raa. Soo ñivi ya tiin tu'un níchí Ndiosí' ya xiné'én' rání' stúvi raa ya naa' kúvi tu'un vá jie'e' tiñu vá'a sá'a raa —nkachi' Jesús.

Rá ñuun' rá ñivi ya ntu nákaní ini'

(Lucas 10:13-15)

²⁰Saájee nkajie'é ká'án' xichi' re' siki' rá ñivi rá ñuun' nuun' níkonúun re' nsá'a ví'í re' ka' rá milagrú', jie'e' ya ntuví nnakani ini' raa jie'e' kuachi sá'a raa jee nakunikin' raa ichi Ndiosí', saáva nkachi' re':

²¹—¡Na ka' ná'ví ka' ráno'ó ñivi ñuun' Corazín! ¡Na ka' ná'ví ka' ráno'ó ñivi ñuun' Betsaida! Chi retán' sukuán jee nuun' ñuun' Tiro jín ñuun' Sidón nsá'a ni' rá tiñu anasí ya nsá'a ni' nuun' rá ñuun' ránú, jee maká' ya nnakani ini' raa ya nxinóo raa kuachi raa yana'án ví'í jee ku'un raa sa'ma nayí jee chisó raa yaa' xini' raa ya stúvi-i ya kukúeká ini' raa jie'e' kuachi nsá'a raa nékúvi. ²²Soo káchí' ni' nuun' ráno'ó ya kivi' kiji ke'ne' Ndiosí' rá

^k 11:14 Tu'un griego káchí'-i: maaré' ví Elías, maá tee ya íyó niji.

kuachi, sú kuno'o nasíkuiti' rá ñivi ñuun' Tiro jín Sidón soo kuno'o ráa yaku' ka' nsú ká' kuá' xeen' nasíkuiti' ka' kuno'o ráno'ó ñivi ñuun' Corazín jín Betsaida. ²³Jee ráno'ó ñivi ñuun' Capernaum, ¿á kúñá'nú nasíkuiti' rán ka' ne kusúkún rán kuankaa rán ne antiví súkún? Soo ntuví, chisa' k̄núún nú ne nuun' nútútú ánima' rá niyi. Chi retán' sukuán jee nuun' ñuun' Sodoma nsá'á ni' rá tiñu anasí ya nsá'á ni' nuun' rá ñuun' ránú, jee maká' ya kinoo ñuun' vá ne vitan nékúvi. ²⁴Soo káchí' ni' nuun' ráno'ó ya k̄iví' kiji ke'ne' Ndiosí' kuachi ñivi, sú kuno'o nasíkuiti' rá ñivi ñuun' Sodoma soo yaku' ka' kuno'o ráa nsú ká' kuá' xeen' nasíkuiti' ntántúní' ka' kuno'o rá ñivi ñuun' Capernaum —nkachi' Jesús.

Kiji rán nuun' nu'u' jee sa'á ni' ya najiavi rán

(Lucas 10:21-22)

²⁵Jee tiempú' yukuán, jee n̄ikan' tá'ví' Jesús nuun' Tátá'-a Ndiosí', jee nkachi'-i:

—Nákuetú'ún ni' no'ó, Tátá' ni', ya kúvi nú Ito'o' tátúní' nuun' antiví jín ini' ñiví ya'á, chi nchise'í nú tiñu ñá'nú nú ya'á nuun' rá ñivi tu'va jín rá ñivi níchí' ya ntu njiá'a nú ya k̄iku'lun ini' ráa maa, chisa' nstúvi nú maa nuun' rá ñivi ñúlá'ví ini' ya kúvi ráa kuéntá' rá súchí' lúlí. ²⁶Vatuni, Tátá' ni', chi kúvá'a ini' nú ya sukuán koo.

²⁷Maá Tátá' ni', n̄ataji re' ntáká ya íyó nuun' nu'u'. Jee ni ñin ñivi ntu jíní' ráa ini' ni' né ñin kúvi nu'u', ya kúvi ni' Se'ya re', chisa' métú'ún Tátá' ni' Ndiosí' ví ya jíní' re' ini' ni' né ñin kúvi nu'u'. Jee suni ni ñin ntuná' jíní' ini' Tátá' ni' né ñin kúvi re', chisa' nu'u' ya kúvi ni' Se'ya re' jíní' ni' ini' re' né ñin kúvi re', jee néni ñin ñivi ya kuíni ni' stúvi ni' maa nuun' ráa jee kuni' ráa ini' Ndiosí' né ñin kúvi re', chi nu'u' ya kúvi ni' Se'ya re' stúvi ni' maa nuun' ráa.

²⁸Ne'en' nuun' ni' ntáká ráno'ó ya kuítá rán jín ya ní'i rá tiñu véi s̄ik̄í' ráno'ó, jee xinájiavi ni' ánima' ráno'ó. ²⁹Chi'i rán maárán x̄intín ni', ya kúvi-i kuéntá' chísó rán yugo ni' ráno'ó, jee kutu'va rán ya x̄iné'én' ni' ráno'ó. Chi mású' ini' ni', jee ñú'ún lá'ví ini' ni', jee sukuán jee ni'in' rán ya najiavi ánima' rán sa'á ni'. ³⁰Chi ntu víjí ki'i rán x̄intín ni' jee tiñu taji ni' nuun' rán nsú tiñu véi ví-i —nkachi' Jesús.

Rá tee kútá'an jín Jesús tú'un ráa yoko trigú'
kivì' nájiávi

(Marcos 2:23-28; Lucas 6:1-5)

12 ¹Jee tiempú' yukuán kuajia'a Jesús nteñu nuun' káá itu' trigú' iin kivì' nájiávi, jee rá tee kútá'an jín re' rá súkuá'a re' ráa, jísoko ráa, jee nkijíé'é ráa tú'un ráa yoko trigú' jee yáji' ráa maa. ²Jee nini' rá tee yí'í ñujiín' fariseo ya sá'a ráv'a, jee nkachi' ráa nuun' Jesús:

—¡Kune'yá!, chi rá tee ya súkuá'a nú, sá'a ráa tiñu ya ntu yínetu' ya satíñú ráa sukuán kivì' nájiávi —nkachi' ráa.

³Soo nkachi' Jesús nuun' ráa:

—¿Á ntu nká'vi rán nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí' ná nsá'a maá David yana'an ví'í, sáá nisoko re' jín rá tee nkutá'an jín re' rúja? ⁴Jee nkivi re' ini' ve'i í'í Ndiosí', jee nyaji' ráa rá ixtatílá' í'í yósó' nuun' íyó xika maá Ndiosí', soo ntu yínetu' kaji' re' maa ni rá tee kútá'an jín re', chisa' kuachi rá sutu' vá íyó kuvi kaji' maa. ⁵Áxí, zá suni ni ntiá'an ka'vi rán tu'un ntatúní' Ndiosí' ya néé' nuun' Tutu' níso Tu'un re' ya íyó sá'a rá sutu' tiñu ráa ini' veñu'un ká'nú rá kivì' nájiávi, jee su'va ntuví yíñú'ún ráa nuun' rá kivì' nájiávi, jee ntu sá'a ráa kuachi rúsa? ⁶Soo káchí' nì' nuun' rán ya iin máá kúñá'nú nasíkuiti' ka' íyó-o jín rán ya'á nsú ká' veñu'un vá. ⁷Soo ntu jiáku'un ini' rán ná kúní' káchí' tu'un ya'á, ya níso nuun' Tutu' Í'í, ya nkachi' Ndiosí': “Kuíni nì' ya kuná'ví ini' rán ñanitá'an rán, jee nsú ya soko' rán rá sana' nuun' nì'”, nkachi' re', jee saáva retán' jiáku'un ini' rán tu'un vá, jee ya ntuví ka' sájita rán siki' ñivi ya ntuná' kuachi-i íyó. ⁸Chi nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi nì' Se'ya Nivi, jee kúvi nì' Ito'o' rá kivì' nájiávi, ya kuvi tatúní' nì' ná kúvi ya sa'á ñivi kivì' vá —nkachi' Jesús.

Kivì' nájiávi xínúvi Jesús iin tee níchi' na'á-a

(Marcos 3:1-6; Lucas 6:6-11)

⁹Saájee nkene Jesús yukuán, jee nkenta re' nkivi re' ini' ve'i sinagoga nuun' kútútú rá ñivi Israel yukuán. ¹⁰Jee yukuán yí'í iin tee ya níchi' iin na'á re'. Jee núkú sava rá ñivi nasa nì'in' ráa na jie'e' xikóñá'an ráa Jesús, jee saáva nika'tu'ún ráa re', jee nkachi' ráa:

—¿Á jí'a tṽ'un tátúní' Ndiosí' retú á kuvi yínetu' xínúvi-ó iin ñivi kú'ví' kivi' nájiávi rúja? —nkachi' raa.

¹¹ Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Néni iin ráno'ó, retú íyó lanchi-i, jee retú kute' ti' ini' iin yavi' iin kivi' nájiávi jee, ¿á ni nsá' tiin-i ti' kinatava'-a ti' rúja? ¹² Soo ¿á ntu yíyá'vi ka' iin ñivi nsú ká' iin lanchi rúja? Jee saáva, yínetu' ya kuvi sa'á-ó tiñu vá'a kivi' nájiávi —nkachi' re'.

¹³ Saájee nkachi' re' nuun' tee na'á nachi vá:

—Skaá' na'á nú.

Jee nsikáá'-a na'á-a, jee nuuva'a vá kuéntá' íyó inka ka' na'á-a. ¹⁴ Saájee nkene rá tee grupo fariseo vá kua'an' raa, jee nátú'ún raa naja sa'á raa sáva kuvi ka'ni' raa Jesús.

Nkaji Ndiosí' Jesús kitíñú-u nuun' re'

¹⁵ Jee ya jíní' Jesús ya sukuán jíani ini' rá fariseo, jee nkene re' yukuán kua'an' re'. Jee kue'e' nasíkuiti' ñivi níkin' raa re', jee nxínúvi re' ntáká rá ñivi kú'ví'. ¹⁶ Jee ntatúní' ni'in re' nuun' rá ñivi ya ni koto nástúvi raa né iin kúvi re'. ¹⁷ Nkuvi ya'á sukuán, sáva kuna'a nuun' Tu'un Ndiosí' njia'a re' sákachi' Isaías, tee nñakani tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí', sáá nkachi' re':

¹⁸ ¡Kune'yá! Ya'á íyó musú' ni' ya nkaji ni',

ya ñúnúun' ni',

jee kúvá'a ini' ni' ne' ánima' ni' né'yá ni' re',

jee ku'va ni' Tachi' Íí' ni' nuun' re',

jee stekútu'ún re' nuun' rá ñivi ni'í rá ñuun' íyó ñiví jie'e'

naja sa'á Ndiosí' ya kinoo na'a' ñivi nuun'-u.

¹⁹ Ni nsá' kantá'an tú'un re',

jee ni nsá' kanajín re',

jee ni iin ñivi nsá' teso'o raa tachiyu'ú re' ini' rá ichi.

²⁰ Jee [koo mású' ini' re' jín rá ñivi táyá' ini'],

kuéntá' ntu jíá'nu re' ite' tuyoó náta'nu,

jee kuéntá' ntu xíná'vá re' yu've' iin iti vesíki ka'

tíin ñu'un',

sa'á re' su'va nekua' kunei kakín' re' ya sa'á Ndiosí' ya

kinoo na'a' rá ñivi re' nuun'-u.

²¹ Jee rá ñivi ntáká nación koo tñeí ini' raa re' kunetu

raa ya sa'á re' ya kuteku' raa jín Ndiosí',

nkachi' Ndiosí', sukuán ntee Isaías.

Ká'an' niva'a rá fariseo siki' Jesús
(*Marcos 3:20-30; Lucas 11:14-23; 12:10*)

²² Saájee ñana'a rá ñivi nuun' Jesús iin tee kuáá jee ñí'ín-i, chi yí'í ku'í'na' maa. Jee nxínúvi Jesús maa, jee nkuvi nñakune'yá-a, jee nkuvi nñaka'an'-a. ²³ Jee ntáká rá ñivi kue'e' ya nini' maa, jee ntiví xá xíni' raa, jee nkachi' raa:

—Á nsú tee ya'á kúvi Se'ya ichiyúkún' David, ya íyó kiji?
—nkachi' raa.

²⁴ Soo saá nteso'o rá tee yí'í ñujiín' fariseo tu'un ya'á, jee nkachi' raa:

—Tee ya'á chi, nsú Ndiosí' chíneí-i maaré' tává' re' rá ku'í'na' ini' ñivi, chi kuachi tává' re' rá ku'í'na' jín fuersá' njiá'a Beelzebú nuun' re'. Beelzebú, kúvi Satanás, ito'o' rá ku'í'na' —nkachi' raa.

²⁵ Soo ya jíni' Jesús ya sukuán jíani ini' raa, jee nkachi' re' nuun' raa:

—Ntáká nación ya sá'a sín rá ñivi maáráa jee kenta raa siki' tá'an raa, jee xínáan' tá'an raa maáráa. Jee ntáká nuun', áxí tá'an ve'i sá'a sín raa maáráa jee kenta raa siki' tá'an raa, jee nkuní'in raa. ²⁶ Jee suni sukuán retú tává' ku'í'na' kúñá'nú Satanás rá tachí' kíni yí'í raa xintíin re', jee sá'a sín raa tá'an raa jee kenta re' siki' maáráa, saájee, ¿naja kuvi kuni'in kuiñi-i tatúní-i nuun' rá tá'an ku'í'na'-a rúja?

²⁷ Soo retú tává' ni' rá ku'í'na' ini' rá ñivi jín fuersá' niso ku'í'na' kúñá'nú Beelzebú, jee rá se'ya nuun' rán ya súkuá'a jín ráno'ó, ¿né iin fuersá' jíatíinú raa tává' raa rá ku'í'na' rúja? Jee saáva ne maáráa sijíta raa ráno'ó jie'e' tu'un nivá'a káchí' rán. ²⁸ Soo ya nu'u' tává' ni' rá ku'í'na' ini' rá ñivi jín máa fuersá' íí' ní'in Tachi' Íí' Ndiosí', jee saájee nkenta Ndiosí' nuun' ráno'ó sáva íyó kivi rán xintíin re' tátúní' re' nuun' rán.

²⁹ Áxí, ¿naja kuvi kivi iin ñivi ini' ve'i iin tee nakui', sáva sakuí'ná-a nantíinú re' retú ntu xí'na ka' ku'ni'-i re' rúja? Jee sukuán jee kuvi sakuí'ná-a nantíinú re'.

³⁰ Soo ñivi ya ntu íni'-i jín nu'u', kenta-a siki' ni'. Jee ñivi ya ntuví náke'en tútú-u jín nu'u' rá ñivi sáva kuiñi raa jín nu'u' jee síkútenuun-u rá ñivi sáva ntu nátu'va raa nuun' nu'u'.

31 'Jee saáva káchí' ni' nuun' rán ya kúvi kuneká'nú ini' Ndiosí' jie'e' ntáká nuun' kuachi sá'á rá ñivi, jín suni rá tu'un nívá'a ká'án' rá ñivi siki' Ndiosí'. Soo ni nsá' kuneká'nú ini' Ndiosí' tu'un ká'án' niva'a rá ñivi siki' Tachi' Íí' re'. 32 Jee néni iin ká'án' niva'a-a siki' nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñivi sáva kúvi ni' Se'ya Ñivi, jee koo tu'un neká'nú ini' Ndiosí' kune'yá re' ñivi vá. Soo néni iin ñivi ká'án' niva'a siki' Tachi' Íí' Ndiosí', jee ni nsá' kuneká'nú ini' re' kune'yá re' ñivi vá, ni ini' ñivi tiempú' ya'á, ni ñivi kiji tiempú' ichinúun'.

Jie'e' ya vixí' jiá'a yutun jee jíní'-ó retú yutun vá'a ví-i áxí yutun ne'én ví-i

(Lucas 6:43-45)

33 'Chi iin yutun vá'a, jee jiá'a-a ya vixí' vá'a, áxí iin yutun ne'én jee suni jiá'a-a ya vixí' ne'én. Jee yukuán jee jíní'-ó na yutun kúvi-i jie'e' rá vixí' jiá'a-a. 34 'Ráno'ó ya kúvi rán kuéntá' tata' koo' xeen'! Jee, ¿nasa kúvi kachi' rán tu'un vá'a rúja?, chi ñivi káné'én ví maárán. Chi máa ya nú'ún chitú ánima' ñivi ví ya kéne yu'ú-u káchí'-i. 35 Chi suni sukuán iin ñivi va'a ini', jee ne ya vá'a nú'ún ini' ánima'-a, jee yukuán kéne tiñu vá'a sá'á-a. Soo ñivi nivá'a, jee ne ya nívá'a nú'ún ini' ánima'-a, jee yukuán kéne tiñu nivá'a sá'á-a. 36 Soo káchí' ni' nuun' rán kivi' koo juiciú' jee naku'va ñivi kuéntá' jie'e' ntáká tu'un neká'yó ká'án'-a. 37 Chi sánikua' jie'e' rá tu'un nkachi' nú ví ya sa'á naa' Ndiosí' jie'e' nú, á sanáa' re' ya naa' kínóo nú, áxí sijíta re' nó.

Jíkán' rá ñivi ya sa'á Jesús milagrú'

(Marcos 8:12; Lucas 11:29-32)

38 Saájee sava rá tee fariseo, jín rá tee xiné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí' yana'án, nkachi' ráa nuun' Jesús:

—Mestrú', kuíni rání' ya sa'á nú iin seña anasí kune'yá rán'.

39 Soo naxinikó Jesús jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Rá ñivi káné'én íyó tiempú' vitan, ya ntu náa' ráa nuun' Ndiosí', jíkán' ráa ya sa'á ni' iin milagrú', ya kúvi seña anasí, soo ni iin seña ntuná' ku'va ni' nuun' ráa, chisa' kuachi ku'va ni' nuun' ráa máa seña anasí kuéntá' kua' máa seña anasí ya nsa'á Ndiosí' jín Jonás, tee ya nnakani tu'un nkene yu'ú máa

maá Ndiosí' ne yana'an ví'í. ⁴⁰ Chi kuéntá' kuá' nǔ'ún Jonás uní' kivi' jín uní' yakuáá' ini' iin tiaká máá ká'nú nasíkuiti', jee suni sukuán kuvi jín nu'u, ya ntají Ndiosí' nuun' ñivi' sáva kuvi nǐ' Se'ya Ñivi, chi kise'í nǐ' chíji ñu'un uní' kivi' jín uní' yakuáá'. ⁴¹ Jee rá ñivi ñuun' Nínive kuiñi ráa jín rá ñivi íyó tiempú' vitan ichinúún' Ndiosí' kivi' sanáa' re' jie'e' kuachi rá ñivi, jee sijíta ráa rá ñivi íyó tiempú' vitan, chi ñivi ñuun' Nínive vá nñakani ini' ráa nxinóo ráa kuachi ráa, sáá nteso'o ráa Tu'un Ndiosí' nkachitu'ún Jonás nuun' ráa. Soo jkuneyá rán!, íyó nǐ' jín rán ya'á jee máá kúná'nú nasíkuiti' nǐ' ka' nsú ká' Jonás. ⁴² Jee suni máá ña'an ya ntatúní' ña' nuun' iin ñuun' ichi sur, jee suni nateku' ña jín rá ñivi íyó tiempú' vitan kivi' sanáa' Ndiosí' kuachi jie'e' rá ñivi, jee sijíta ña rá ñivi íyó tiempú' vitan, chi nkiji ña ne íká nasíkuiti' sáva teso'o ña rá tu'un níhí nka'an' Salomón ya ntatúní' ñuun' Israel yana'an ví'í. Soo jkuneyá rán!, íyó nǐ' jín rán ya'á jee máá kúná'nú nasíkuiti' nǐ' ka' nsú ká' Salomón [jee ntu nákani ini' rán].

Tachi' kíni ya níko tuku-u ya uví' íhí nívi-i ini' iin ñivi
(Lucas 11:24-26)

⁴³ Saájee iin tachi' kákini káné'í sáá kéne-e ini' iin ñivi, jee kuá'an'-a jíkónúun-u rá nuun' nǔ'ún sain íhí nuun' ntuná' ñivi íyó núkú-u nuun' najiaví-i, jee ni ntuví nání'in'-i vá, ⁴⁴ saáva nkachi'-i nuun' maáa: “Níko tuku nǐ' ve'i nuun' nkene nǐ'.” Jee sáá nmenta-a, jee nñani'in'-i ñivi nuun' nyí'i-i vá, kuéntá' iin ve'í núne, ya ya nnastá, ya íyó ñunkúún. ⁴⁵ Saájee kǐ'in' tachi' kíni vá, kǐnake'en-e uxá' ka' rá tá'an tachi' kíni ya xeen' ka' nsú ká' maáa, jee kivi' ráa ini' ñivi vá kune' ráa yukuán. Saájee xeen' nasíkuiti' ka' nakuno'o ñivi vá nsú ká' kuá' nno'o-o ne xí'na. Jee suni sukuán kuno'o rá ñivi nívá'a íyó ya'á tiempú' vitan —nkachi' Jesús.

Naná' Jesús jín rá ñani' re'
(Marcos 3:31-35; Lucas 8:19-21)

⁴⁶ Jee ni ká'an' ka' Jesús jín rá ñivi kue'e', saájee nkenta náná' re' jín rá ñani' re' íñí ráa tave'í, jee kuíni ráa ka'an' ráa jín re'. ⁴⁷ Jee iin tee ñakachi'-i nuun' Jesús:

—[Teso'o! Náán' nú jín rá ñani' nú íní raa tave'í, jee nánukú raa ka'an' raa jín nú —nkachi'-i.

⁴⁸ Soo nkachi' re' nuun' tee ká'an' jín re':

—¿Né iin kúvi náán' nì'?, jee, ¿né iin kúvi rá ñani' nì' rúja? —nkachi' re', ⁴⁹jee nxinéna'á re' rá tee súkuá'a re' raa jee nkachi' re'— kune'yá, ya'á ví náán' nì' jín rá ñani' nì'. ⁵⁰ Chi néni iin ñivi ya sá'a-a sáni kuíni Tátá' nì' Ndiosí' ya néé' antiví súkún, jee suvi-i ví ñani' nì' jín ku'va nì' jín náán' nì' —nkachi' Jesús.

Tu'un ká'an' jie'e' tata' sá'a

(Marcos 4:1-9; Lucas 8:4-8)

13 ¹ Jee kivi' yukuán nkene Jesús ve'i jee ku'an' re' yu'ú nteñú'ún jee yukuán ñakunee' re'. ² Jee nkutútú kue'e' ví'í ñivi nuun' re' yukuán. Saáva nkívi re' ini' iin barkú', jee ñakunee' re', jee ntáká rá ñivi íní raa yu'ú nteñú'ún. ³ Jee nkachi' re' kue'e' tu'un jín tu'un kúnkunuún ká'an', jee nkachi' re':

—[Teso'o rán! Iin tee jiákín' tata' sá'a nkene re' kuakakin' re' nikin tata'. ⁴ Jee sáá xínává'-a nikin tata' nuun' ñu'ún, jee sava rá nikin tata' ñete' yu'ichí, jee nkenta rá saa' jee nyaji' rátí' maa. ⁵ Jee sava raa ka' ñete' nteñu yuu', nuun' ntuví ví'í ñu'un, jee yachi' ni ntá'vi' nikin yukuán, chi ntuné káá kókún ñu'un. ⁶ Soo sáá nkenta nkanii', jee nkasun raa ya sá'a, chi ntuví kue'e' yo'o-o, jee nnachi-i. ⁷ Jee sava raa ka' ñete' nteñu yuku' iñu, jee ña'nu rá yuku' iñu vá, jee nsiká'á' raa maa. ⁸ Jee inka ka' rá nikin ñete' nuun' ñu'ún vá'a, jee njia'a-a tata' vá'a. Jee ta iin njia'a sientú' (100), jín unixiko (60) jín oko' ují' (30) nikin ka'. ⁹ Jee ñivi ya íyó rá so'o, teso'o va'a —nkachi' Jesús.

Na jie'e' chi ká'an' Jesús tu'un ya kúnkunuún ká'an'-a

(Marcos 4:10-12; Lucas 8:9-10)

¹⁰ Saájee rá tee súkuá'a Jesús raa, ñakuyatin raa nuun' re', jee nkachi' raa:

—¿Na kuvi chi ká'an' nú jín rá ñivi tu'un ya kúnkunuún ká'an'-a?

¹¹ Saájee nñaxiní'kó re' nkachi' re' nuun' raa:

—Nuun' ráno'ó chi ntaji Ndiosí' ya kuká'nú ini' rán jie'e' rá tu'un nyise'í jie'e' naja kivi ñivi na'á Ndiosí' jee tátúní'

re' nuun' ráa ya néé' re' antiví súkún. Soo nuun' rá inka ka' ntuví njíá'a re' maa. ¹²Chi néni iin ñivi ya ntiin tu'un vá'a Ndiosí', ku'va re' ka' kiku'un ini'-i, jee koo ku'e'e' ví'í ka' kiku'un ini'-i. Soo néni iin ñivi ya ntu tñin tu'un vá, jee ne tu'un ya jiáku'un ini'-i kanee' re' maa nuun'-u. ¹³Jee saáva ká'án' nì' jín rá ñivi jín rá tu'un ya kúnkunuún ká'án'-a. Chi súka' né'yá ráa rá tiñu sá'á nì', soo ntu né'yá ráa maa, jee súka' tésó'o ráa rá tu'un ká'án' nì', soo kuéntá' ntu tésó'o ráa maa, jee ni ntuví jiáku'un ini' ráa maa. ¹⁴Jee saájee nkunaa' rá tu'un ya nkachi' yachi' Isaías ya nkene yu'ú Ndiosí' yana'án jee káchí'-i:

Tésó'o rán soo súka' tésó'o rán nsá' kiku'un ini' rán,
jee né'yá rán soo súka' né'yá rán soo kuéntá' ntu kúvi
kune'yá rán.

¹⁵Chi nkuni'in ánima' rá ñivi ya'á,

jee u'vi' tésó'o ráa,

jee kuéntá' násí' nchinúún ráa,

sáva ntu kúvi kuni' ráa ya náá' jín nchinúún ráa,

jín sáva ntu tésó'o ráa jín só'o ráa,

jee ni nkíku'un ini' ráa jín ánima' ráa,

jee ni nnákani ini' ráa jee ni nkúnikin' ráa Ndiosí',

sáva ni nsá' nasa'á va'a nì' ánima' ráa,

sukuán nkachi' Ndiosí', nkachi' Isaías.

¹⁶'Soo ráno'ó chi na ka' netu' ka' kúvi nchinúún rán, chi né'yá rán tiñu sá'á nì', jee na ka' netu' ka' kúvi so'o rán chi tésó'o rán tu'un káchí' nì', jee jiáku'un ini' rán maa.

¹⁷Chi máa naá' ví ya káchí' nì' nuun' rán, ya ku'e'e' rá tee ya nnakani tu'un nkene yu'ú máa maá Ndiosí' yana'án, jín suni rá ñivi naa', nñu'un ini' ráa kune'yá ráa rá tiñu ya né'yá ráno'ó vitan, soo ntu níni' ráa maa. Jee nñu'un ini' ráa tesó'o ráa rá tu'un ya tésó'o ráno'ó vitan, soo ntuví ntésó'o ráa maa.

Nákachi' va'a Jesús ná kúní' kachi' jie'e' tee sá'á tata'

(Marcos 4:13-20; Lucas 8:11-15)

¹⁸'Saáva tesó'o rán ná kúní' kachi' tu'un kúnkunuún ká'án' jie'e' tee sá'á tata' sá'á. ¹⁹Ntáka' ñivi ya tésó'o tu'un jie'e' nasa kívi ñivi xintíin Ndiosí' tátúni' re' nuun' ráa, jee ntuví jiáku'un ini' ráa tu'un vá, jee kénta kui'na' kákini jee

síyo re' tu'un vá'a vá ya ní'in' ñivi vá ñú'ún ini' ánima'-a. Suvi-i kúvi kuéntá' nikin ya ñakava yuichí sáá nxinává' tee vá maa. ²⁰Jee nikin ñakava-a nteñu yuu' sáá nxinává' re' maa, jee suvi-i kúvi ñivi ya sáá tésó'o-o Tu'un Ndiosí', jee ne kúsíi' ini'-i kuísá tñin-i vá. ²¹Soo ntu kúun yo'o tu'un vá ini' ánima'-a, chi ntu kúkutú-u ntu kúní'in-i jín Tu'un Ndiosí'. Jee sáá tá'an'-a tunó'ó, áxí, sáá jító u'vì' rá ñivi maa jie'e' Tu'un Ndiosí', yukuáni jee níkýátá ini'-i nuun' Tu'un Ndiosí'. ²²Jee nikin ñakava-a nteñu rá yuku' iñu sáá nxinává' tee vá maa, suvi-i kúvi ñivi ya tésó'o raa Tu'un Ndiosí', soo nání'vi' ví'í ká' ini'-i jie'e' kue'e' tiñu íyó ini' ñiví ya'á jee kuíni-i kukúká-a, jee ya'á xíná'ví-i ñivi vá, jee sáté'é'-e vá nuun' Tu'un Ndiosí', jee saáva ntu jiá'nu ñivi vá ntu jñia-a jín Tu'un Ndiosí', kuéntá' ntu kénta ku'va nikin tata'. ²³Soo nikin ñakava nuun' ñu'un vá'a nuun' nxinává' tee vá maa, jee suvi kúvi-i ñivi ya tésó'o-o Tu'un Ndiosí' jee jiáku'un ini'-i vá, jee jiá'nu-u jín tu'un re'. Jee kúvi-i kuéntá' jiá'a-a tata' vá'a ya ñin nikin jiá'a-a sientú' (100), jín inka unixiko (60), jín inka oko' ujì' (30) nikin ká' —nkachi' Jesús.

Tu'un ká'an' jie'e' yuku' ne'én jiá'nu nteñu trigú'

²⁴Jee tukuni nkachi' Jesús inka ká' tu'un kúnkunuún ká'an'-a, jee nkachi' re' nuun' rá ñivi:

—Tiñu ñasa sátíñú Ndiosí' néé' antiví ini' rá ñivi ya kivi xintíin re', kúvi-i kuéntá' nkuvi jín ñin tee ya nxinává' re' nikin vá'a nuun' ñu'ún re'. ²⁵Jee sáá nkixi' rá musú' re', jee ñin tee ya túfí' ta'an' jín re' nkenta-a yukuán, jee nxinává'-a nikin yuku' ne'én nteñu rá nikin trigú', jee kuá'an'-a. ²⁶Jee sáá ntá'vì' trigú' jee nkene yoko-o, jee suni sukuán ranika' ntá'vì' yuku' ne'én vá.

²⁷Saájee ñakuyatin rá musú' ñakachi' raa nuun' Ito'o' raa: “Tátá', ¿á nsú tata' nikin vá'a nxinává' nú nuun' ñu'ún nú rúja? Jee, ¿né nú' nkiji rá yuku' ne'én vá rúja?”, nkachi' raa.

²⁸Jee nkachi' re' nuun' raa: “Ñin tee ya túfí' ta'an' jín nu'u' ví ya nsá'á maa.”

Jee nkachi' rá musú' re': “¿Á kuíni nú ya kì'ìn' rán' kitu'un rán' rá yuku' ne'én vá?”

29'Jee nkachi' re' nuun' ráa: “Ntúví, chi sáá tú'un rán náke'en rán yuku' ne'én vá, jee koto sanaan' jee tu'un nkáá rán ne' trigú' vá'a vá. 30 Va'a ka' kinetu'-ó kue'nu nkáá núví' ráa nekuá' kenta tiempú' nake'en tata' sá'á, saájee kachi' ni' nuun' rá tee nake'en tata' sá'á ya xí'na ka' yuku' ne'én vá nake'en ráa jee ku'ni' ráa maa ta numi, sáva teñu'un' maa, saájee nake'en ráa trigú' nachu'un va'a ini' ve'i yaka' ni'”, kachi' ito'o' ráa —nkachi' Jesús.

Tu'un ya kúnkunuún ká'án' jie'e' nikin máá lúlí xá
(*Marcos 4:30-32; Lucas 13:18-19*)

31 Jee inka tuku ka' tu'un kúnkunuún nka'an' Jesús, jee nkachi' re' nuun' rá ñivi:

—Su'va tátúní' Ndiosí' neé' antiví nuun' rá ñivi yí'í xintín re', kúvi-i kuéntá' iin nikin yutun kúlí', ya ntiin iin tee jee ntaji re' maa nuun' ñu'ún re'. 32 Jee máá naá' nijia ya máá nikin lúlí xá ví-i nuun' ntáká rá nikin, soo sáá jiá'nu-u, jee kenta kuká'nú-u ka' nuun' ntáká rá yuve', jee kenta kúvi-i iin yutun, jee kenta rá saa' jíkó súkún, jee sá'á rá'tí' taka' rá'tí' nteñu rá na'á yutun-u.

Tu'un kúnkunuún ká'án' jie'e' levadura
(*Lucas 13:20-21*)

33 Jee inka tuku ka' tu'un kúnkunuún nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Su'va tátúní' Ndiosí' neé' antiví nuun' rá ñivi yí'í xintín re', kúvi-i kuéntá' íyó levadura ya ntiin iin ña'an, jee nsaka' ña maa jín oko' xa'un' kumí' (39) litro yuchi trigú', nekua' nxináa-a kuaíyó chiji ñujien vá —nkachi' Jesús.

Ntáká jie'e' ya ká'án' Jesús jee mani tu'un kúnkunuún
ká'án' re' maa
(*Marcos 4:33-34*)

34 Ntáká jie'e' ya nkachi' Jesús nuun' rá ñivi, jee mani tu'un kúnkunuún jín-i nka'an' re' maa, jee ntáká íchí nka'an' re' jín rá ñivi jee sukuáni nka'an' re' rá tu'un kúnkunuún vá. 35 Nsa'á re' sukuán sáva sikúnkuvi tu'un njiá'a Ndiosí' sákachi' tee nñakani tu'un nkene yu'ú máá máá Ndiosí' ne yana'án, ya káchí'-i su'va:

Ka'an' ni' tu'un kúnkunuún ka'an'-a nuun' rá ñivi,
jee kachi' ni' jie'e' rá tiñu nyise'í ne sáá nkajie'é
ñakoo ñivi.

**Nákachi' va'a ñunkúún Jesús rá tu'un
kúnkunuún ká'an' jie'e' yuku ne'én**

³⁶Saájee nxinóo re' rá ñivi kue'e', jee nkivi re' ini' ve'i.
Jee ñakuyatin rá tee súkuá'a re' vá nuun' re', jee nkachi' raa:

—Nakachi' va'a xá nuun' rání' ná kúní' kachi' rá tu'un
kúnkunuún ká'an' jie'e' yuku' ne'én vá ya íyó nuun' ku'í'.

³⁷Saájee nnaixiníko Jesús jee nkachi' re':

—Tee ya xínává' nikin tata' vá'a ví nu'u', ya ntají Ndiosí'
nu'u' nuun' ñivi sáva kivi ni' Se'ya Ñivi ñivi. ³⁸Jee ñu'ún
nuun' káá tata' sá'a ví ñivi ya'á, jee rá nikin vá'a vá kúvi rá
ñivi yí'í xintín Ndiosí' ya tátúní' re' nuun' raa, jee rá yuku'
ne'én ví rá ñivi yí'í xintín ya káni. ³⁹Jee maaré' ya túfí'
ta'an jín Ndiosí' ví ya ntee yuku' ne'én vá ví kui'na' kúná'nú,
jee sáá kenta nastútú tata' sá'a vá, yukuán kúvi sáá kenta
jínu ñivi ya'á, jee rá nastútú tata' ví rá najiá'á' í' Ndiosí'.

⁴⁰Jee kuéntá' kuá' tú'un rá yuku' ne'én vá, ya kayu'-u nuun'
ñu'ún xéén', jee sukuán kivi sáá kenta kivi' jínu ñivi ya'á.

⁴¹Jee nu'u', ya ntají Ndiosí' nu'u' nuun' ñivi sáva kivi ni'
Se'ya Ñivi ñivi, chuichí ni' raa najiá'á' í' ni', jee nastútú raa
rá ñivi ya xíninkava-a tá'an-a nuun' kuachi, jín rá ñivi jiá'nu
nívá'a, tava' raa rává nteñu rá ñivi yí'í xintín ni' ya tátúní'
ni' nuun' rá ñivi vá. ⁴²Jee chu'un raa rává nuun' ñu'ún' xéén',
jee yukuán kuna'yu' rává ne ka'ñi' rá nu'un rává. ⁴³Saájee
rá ñivi kinoo naa' sá'a Ndiosí', jee natuun' nuva raa kujianute'
raa kuéntá' kuá' nkanii', nuñá'nú raa xintín Tátá' raa Ndiosí',
sáá kenta tátúní' re' nuun' ni'i. Ñivi ya íyó rá so'o, jee
teso'o va'a.

**Tu'un kúnkunuún ká'an' jie'e' rá
nantíñu yíyá'vi íyó yu'u'**

⁴⁴Jee yíyá'vi ví'í ya kivi ñivi xintín Ndiosí' néé' antiví
tátúní' re' nuun' raa, jee kúvi-i kuéntá' iin nantíñu yíyá'vi
yíyu'u'-u iin nuun' ñu'ún, jee nani'in' iin tee maa, jee
nachi'i yu'u' tuku-u vá, jee ne kúsí' ini'-i kuá'an'-a jee
xíko-o ni'i ya kúmí-i, jee nke'en-e ñu'un vá.

Tu'un jie'e' iin yuu' xiñú' naní perla yíyá'vi

45'Suni nuun' kívi ñivi xintíin Ndiosí' néé' antiví tátúní' re' nuun' ráa kúvi-i kuéntá' iin tee ya náke'en-e náxikó-o, jee núkú-u rá yuu' xiñú' máá vá'a kúvi perla. 46Jee sáá nñani'in'-i iin perla yuu' xiñú' máá vii' yíyá'vi, jee kuá'an' re' ñaxikó re' ni'i ya kúmí re', jee nke'en re' perla vá.

Tu'un kúnkunuún ká'an' jie'e' ñunu yú've' tñin tiaká

47'Jee suni nuun' kívi ñivi xintíin Ndiosí' néé' antiví tátúní' re' nuun' ráa kúvi-i kuéntá' iin ñunu yú've' tñin tiaká, ya síkéne maa nuun' nteñú'ún, jee kén-i ntáká naja nuun' rá tiaká, 48Jee sáá chítú ñunu vá, jee tává' ráa maa yu'ú nteñú'ún, jee jiákunee' ráa náke'en ráa rá tiaká vá'a chú'un ráa maa ini' chikíví', jee rá tiaká ntu vá'a súkuíko ráa maa. 49Jee sukuán kuvi sáá kenta kivi' jinu tiempú' ya'á ya ñani Ndiosí', chi kene rá najiá'á' í' Ndiosí', jee natava' sñin ráa rá ñivi nívá'a nteñu rá ñivi ñaa'. 50Jee chu'un ráa rá ñivi nívá'a ini' itun' máá ñasi nuun' ñú'ún' xéen', jee yukuán kuna'yu' rává, ñe ka'ñi' nu'un rává —nkachi' Jesús.

**Tu'un kúnkunuún jie'e' nantíñú' jiáá
yíyá'vi jín nantíñú' tú'ú yíyá'vi**

51Jee nkachi' Jesús nuun' rá tee súkuá'a re' ráa:
—¿Á ñaku'un ini' rán ntáká jie'e' rá tu'un ya'á?
—nkachi' re'.

Jee nkachi' ráa:

—Saá —nkachi' ráa.

52Saájee nkachi' re' nuun' ráa:

—Saáva ntáká tee kúvi mestrú' xiné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí', jee súkuá'a ráa tu'un ni', jee kivi ráa xintíin Ndiosí' néé' antiví tátúní' re' nuun' ráa, jee kúvi ráa kuéntá' iin tee kúvi ito'o' xí ve'i, ya nteñu rá nantíñú' yíyá'vi chú'un va'a-a nátava'-a rá nantíñú' jiáá jín rá nantíñú' tú'ú.

Kuá'an' Jesús nuun' ñunu' Nazaret

(Marcos 6:1-6; Lucas 4:16-30)

53Jee sáá nni'i nkachi' Jesús rá tu'un kúnkunuún vá, jee nkene re' kuá'an' re' yukuán, 54jee nkenta re' ñunu' maaré',

jee nkajié'é re' xiné'én' re' Tụ'un Ndiosí' ini' ve'i sinagoga nūun' nútútú rá ñivi ñuun' vá, jee ntiví nasíkuiti' xini' rá ñivi vá, jee nkachi' ráa:

—¿Né nú nni'in' tee ya'á rá tų'un níchí ka!, jín rá tiñu anasí vá'a sá'á re'? ⁵⁵Chi, ¿á nsú tee ya'á ví se'ya tee chútá'an yutun rúja? Jee, ¿á nsú náná' re' naní María rúja? Jee, ¿á nsú rá ñani' re' ví Jacobo, jín José, jín Simón jín Judas rúja? ⁵⁶Jee, ¿á nsú ntáká rá ku'va re' néé' ráa jín-ó ya'á rúja? Jee saáva, ¿né nú nni'in' re' ntáká rá tų'un níchí ya'á váji xini' re' rúja? —nkachi' ráa.

⁵⁷Saájee nkuníní ini' ráa jie'e' re'. Soo nkachi' re' nūun' ráa:

—Ntáká nūun' né nkuvi, chíñú'ún rá ñivi iin tee ya nákaní re' tų'un kéne yu'ú máá maá Ndiosí', soo rá ñivi ñuun' maaré' jín rá tá'an ve'i re', chí ni ntú chíñú'ún ráa maa —nkachi' Jesús.

⁵⁸Jee ntú nsá'á ku'e'e' re' rá milagrú' yukuán, chí ntú nínú' ini' ráa re'.

Ni'í' Juan tee síkuánuté

(Marcos 6:14-29; Lucas 9:7-9)

14 ¹Jee tiempú' yukuán Herodes kúvi tee tátúní' nūun' ñuun' Galilea. Jee nteso'o-o tų'un nákaní rá ñivi jie'e' Jesús. ²Jee nkachi'-i nūun' rá musú' sátíñú nūun'-u:

—Juan, tee ya nsíkuánuté, ví tee yukuán, jee nñateku' ii' re' ya ní'í' re', jee saáva fuersá' íí' anasí sátíñú-u ini' re'.

³Nkachi' Herodes sukuán chí ya nkuvi tiempú' sáá ntají re' tiin ráa Juan, ku'ni' ráa maa, nchi'i ráa maa ini' vekaa. Nsa'á Herodes sukuán, chí ntana'á re' jín Herodías ya nkuvi ñasí'í ñani' re' Felipe, ⁴chí nkachi' Juan nūun' Herodes:

—Ntú yínetu' ya natana'á nú jín ñasí'í ñani' nú —nkachi' Juan.

⁵Saáva kuíni Herodes ka'ni' re' Juan, soo yú'ví re' né'yá re' rá ñivi ku'e'e', chí jínú' ini' rá ñivi ya Juan kúvi nijia iin tee ya nákaní tų'un kéne yu'ú máá maá Ndiosí'.

⁶Soo nkenta kivi' íyó viko nánú kuyia' nkaku Herodes, jee se'ya sí'í Herodías nkatíé'é ña ichinúún' rá ñivi néé' viko re', jee nta'an' ví'í ini' Herodes nsa'á ña. ⁷Jee

nchisóyu'ú re' nuun' tu'un nkachi' re' nuun' ña, ya ku'va re' nani nantíñú ya kakan' ña nuun' re'. ⁸Soo nsiká'an' náná' ña maáña sákachi' ña jee nkachi' ña nuun' Herodes:

—Taji nuun' ni' ya'á iin ini' ko'o' xini' Juan ya síkuánuté —nkachi' ña.

⁹Saájee tee tátúni' vá nkukuéká ví'í ini' re'. Soo jie'e' nika' tu'un nchisóyu'ú re' ku'va re' nani kúvi ya kakan' ña, jín jie'e' nteso'o rá ñivi ya néé' jín re' nuun' mesa, saájee ntatúni' re' ya ku'va ya jíkán' ña. ¹⁰Jee ntají re' iin mayóri' re' ya kike'ne' re' xini' Juan ini' nuun' yí'í-i vekaa. ¹¹Jee nntenta ráa jín xini' Juan ñú'ún-u iin ini' ko'o', jee njia'a ráa maa nuun' ña'an súchí vá, jee nna'ku'va ña maa nuun' náná' ña. ¹²Saájee ñanake'en rá tee súkuá'a Juan ráa ñuné'yú' re', jee ñase'í ráa maa, saájee ña'an' ráa ñakachi' ráa ná nkuví nuun' Jesús.

Síkají' Jesús u'un' mil (5000) tee

(Marcos 6:30-44; Lucas 9:10-17; Juan 6:1-14)

¹³Jee saá nteso'o Jesús ya nkuví sukuán jín Juan, jee nkene re', ñaku'un re' ini' iin barkú', jee ku'a'an' re' iin nuun' ñu'ún sain káá sín nuun' ntuná' ñivi néé' sáva kunee' sín métú'ún re'. Soo saá nteso'o rá ñivi ya ku'a'an' re' ini' barkú', jee nkene ráa nuun' rá ñuun' néé' ráa, jee jíka jí'éé' ráa ku'a'an' ráa níkin' ráa re'. ¹⁴Jee saá nkene Jesús ini' barkú', jee nini' re' ñivi kue'e' ví'í yukuán, jee nkuná'ví ini' re' nne'yá re' ráa, jee nxinúvi re' ntáká rá ñivi kú'ví' ya kuá'an' jín ráa. ¹⁵Jee saá nini ku'í, jee ñakuyatin rá tee súkuá'a Jesús ráa nuun' re', jee nkachi' ráa:

—Ñu'un sain nuun' ntu néé' ñivi ví ya'á, jee ya nini ví'í ví-i, jee va'a ka' nachuichí xá nú rá ñivi k'i'in' ráa rá ñuun' káá yatin, sáva ke'en ráa ya kaji' ráa —nkachi' rá tee vá.

¹⁶Soo nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Ntuví jiniñú'ún k'i'in' rá ñivi ya'á, chisa' ku'va ráno'ó ya kaji' ráa.

¹⁷Soo nkachi' ráa nuun' re':

—Ntuná' kue'e' íyó ina'á rán', chi ku'achi u'un' ixtatíla' jín uvi' tiaká ni íyó —nkachi' ráa.

¹⁸Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Kinaka rán maa nuun' ni' ya'á —nkachi' re'.

19 Saájee ntátúní' re' nuun' rá ñivi kue'e' ya kikunee' ráa nuun' ite' neé' nuun' ñu'ún. Jee ntiin re' ni ú'ún' rá ixtatílá' vá jín ni núví' rá tiaká, jee nñakuneyá re' ne súkún antiví, jee njia'a re' ya kúta'vi' nuun' Ndiosí', jee ña'nu' re' rá ixtatílá' vá njia'a re' maa nuun' rá tee súkuá'a re' vá, jee suviráa njia'a maa nuun' rá ñivi kue'e' vá. 20 Jee ntáká kuiti' rá ñivi vá nyaji' maa, jee ne nkuvi ini' ráa. Jee nñastútú' rá tee súkuá'a Jesús rá léfé nkinoo ka' nuun' ya nyaji' rá ñivi, jee nkuvi uxu' uvi' (12) chikíví' nchítú' maá léfé ya nkinoo. 21 Jee u'un' mil (5000) tee kúvi rá nyaji', jee sñn ka' ví rá ña'an jín rá kuáchí lúli' rá nyaji'.

Jíka Jesús nuun' nteñú'ún

(Marcos 6:45-52; Juan 6:16-21)

22 Jee kuíntañú'ún nsikáa Jesús rá tee súkuá'a re' ini' barkú' sáva xí'na ráa ka' koso' nuun' k'i'in' jia'a ráa íyo ka' ichi yúnteñú'ún, ni náchuichí re' rá ñivi. 23 Jee sáa nkuvi nñachuichí re' rá ñivi, jee kuá'an' sñn métú'ún re' iin yuku sáva ka'an' re' jín Ndiosí'. Jee vakuaa', jee métú'ún re' ni íní maaré' yukuán. 24 Jee barkú' ya ñu'ún' rá tee súkuá'a re' vá, ya nkuíká-a kuá'an'-a nuun' nteñú'ún. Jee iin inka ichi náchina'á nuun' síkí nteñú'ún vá barkú' vá, chi vaji tachi' ní'in xéen' ichinú'ún' barkú'. 25 Jee sáa vakunijin', jee nkenta Jesús nuun' ráa jíka jí'é re' nuun' nteñú'ún. 26 Jee sáa nini' rá tee súkuá'a re' vá ya jíka jí'é re' nuun' nteñú'ún, jee ne sñn nkuvi ini' ráa jee nkachi' ráa:

—jñn í'ná ví-i! —nkachi' ráa nkanajíin' ráa chi nyu'ví ráa.

27 Soo kuísá ntañú'ún nka'an' Jesús ráa, jee kachi' re':

—jKoo tíkí ini' rán, chi nu'u' ví-i, koto yú'ví rán!
—nkachi' Jesús.

28 Saájee nñaxiníko Pedro, jee nkachi'-i:

—jIto'o! Retú maánú, jee tatúní' nú ya kuajiaa' ni' nuun' nú kaka jí'é ni' nuun' nute.

29 Saájee nkachi' Jesús:

—Ne'en' rúja —nkachi' re'.

Saájee nnuun Pedro ini' barkú', nika jí'é-e nuun' nute, kuá'an'-a nuun' Jesús. 30 Soo sáa nini'-i ya ni'in ví'í yí'í tachi', jee nyu'ví-i, jee nkají'é kéi-i chiji nute, jee nkanajíin-i, jee nkachi'-i:

—Ito'o, sikáku xá nu'u'.

³¹Jee kuísá ntañú'un kuiti' nsikáá' Jesús na'á re', jee nnañiin re' na'á-a, jee nkachi' re' nuun'-u:

—iNa ka' yaku' ka' kúnef' ini' nú nu'u'! ¿Na kuvi chi niyo tu'un jíani ini' nú jje'e' nu'u'? —nkachi' Jesús.

³²Jee sáá nnaa ráa nñaku'un ráa ini' barkú', jee ñakuñi' ya yí'í tachi'. ³³Jee maáráa ya ñú'ún ini' barkú' vá, nñakuñi' íti ráa nuun' Jesús nneñu'un ráa re', jee nkachi' ráa nuun' re':

—iMáá náá' nijia maánú kúvi Se'ya Ndiosí! —nkachi' ráa.

Xínúvi Jesús rá ñivi kú'ví' nuun' ñuun' Genesaret

(Marcos 6:53-56)

³⁴Jee sáá nñia'a ráa íyo ka' ichi yúnteñú'ún vá, jee nkenta ráa nuun' káá ñu'un ñuun' Genesaret. ³⁵Jee sáá nñakuni' rá ñivi ñuun' yukuán Jesús, jee nsikútenuun ráa tu'un nuun' kuaiyó rá ñivi néé' nuun' rá ñuun' káá yukuán. Jee nkiji rá ñivi vá nkisiá'a ráa ntáká rá ñivi kú'ví' nuun' Jesús. ³⁶Jee nikan' tá'ví' ráa nuun' re' ya ku'va re' sú kuachi ntí' yu'ú sa'ma ñú'ún re' ikin' na'á ráa. Jee ntáká rá ñivi kú'ví' ya nikin' na'á ráa sa'ma re' jee nnuvi ráa.

Rá tiñu ya sá'a-a ya ntuví íyó ninu'un ini' ñivi sáni

káchí' Ndiosí'

(Marcos 7:1-23)

15 ¹Saájee sava rá tee yí'í ñujiin' fariseo jín rá tee kúvi mestru' xiné'én' ráa tu'un ntatúní' Ndiosí', nkene ráa ñuun' Jerusalén, ñakuyatin ráa nuun' Jesús, jee nikañu'ún ráa re':

²—¿Na kuvi chi rá tee súkuá'a nú ntu kánjiá' ráa rá ñujiin' rá jí' yana'án? Chi ni ntuví nána'á ráa sáá yáji' ráa —nkachi' rá tee vá.

³Saájee nñaxiní'kó Jesús nuun' ráa, jee nkachi' re':

—Jee, ¿na kuvi chi suni ráno'ó, jee suni ntu kánjiá' rán rá tu'un ya ntatúní' Ndiosí' rúja? Chisa' rá costumbre maárán níkin' rán kánjiá' rán. ⁴Chi nkachi' Ndiosí': “Sáñá'nú nú nuun' tátá' nú jín nuun' náná' nú.” Jee, “ñin ñivi ya chísonínu-u tátá'-a áxí náná'-a, jee íyó kuvi-i.” ⁵Soo ráno'ó káchí' rán ya néni iin ñivi ya kachi'-i nuun' tátá'-a áxí

náná'-a: “Yá kúmí nì' yá íyó chineí nì' no'ó nékúvi, jee ta'vì' nasoko' nì' nuun' Ndiosí' ví-i”, ⁶jee ñivi yá kachi' sukuán ntuví íyó chineí ñivi vá ka' tátá'-a áxí náná'-a. Jee sukuán síjíta rán Tu'un Ndiosí', jie'e' yá níkin' rán síkúnkuvi rán sáni costumbre maárán. ⁷Te'e sansu'va ni kuvi rán! Máá náá' vá nkachi' Isaías sáá nnakani re' tu'un nkene yu'ú Ndiosí' yana'án, jie'e' ráno'ó su'va:

⁸ Rá ñivi ya'á jín kuachi tu'un ká'án' raa jín yu'ú raa yíñú'ún raa nu'u',
soo íyó íká ánima' raa nuun' nì'.

⁹ Chi néñu'un ka'á raa nu'u',
chi rá tu'un xíné'én' raa jee kuachi rá tu'un tátúní' rá ñivi ví-i.

Sukuán ntee Isaías yá nkachi' Ndiosí' —nkachi' Jesús.

¹⁰Saájee nkana Jesús rá ñivi, jee nkachi' re' nuun' raa:
—Teso'o rán jee kiku'un ini' rán maa: ¹¹Nsú yá kivi yu'ú ñivi ví yá sá'á yá ntu íyó ninu'un ñivi vá. Chisa' tu'un yá kéne yu'ú ñivi vá ví yá sá'á yá ntu íyó ninu'un ñivi vá —nkachi' Jesús.

¹²Saájee rá tee súkuá'a Jesús raa ñakuyatin raa nuun' re' jee nkachi' raa nuun' re':

—¿Á jíní' nú yá rá tee fariseo nkuníní ini' raa yá nteso'o raa tu'un ya'á yá nkachi' nú?

¹³Soo nnaxiní'kó re' jee nkachi' re':
—[Kúvi raa kuéntá' ku'u'] jee ntáká ku'u' yá ntuví ntee Tátá' nì' Ndiosí' yá néé' antiví súkún, jee tu'un re' maa ne jín yo'o-o. ¹⁴Nkíkuee raa, chi kúvi raa kuéntá' kúvi tee kuáá yá chú'un raa ichi nuun' inka ka' ñivi kuáá. Chi retú iin ñivi kuáá chú'un-u ichi inka ka' ñivi kuáá, jee ni núví' raa kininkava ini' iin yavi' —nkachi' Jesús.

¹⁵Saájee nnaxiní'kó Pedro jee nkachi'-i nuun' Jesús:
—Nakachi' va'a xá nuun' rání' ná kúní' kachi' tu'un kúnkunuún nkachi' nú [jie'e' ná kúvi yá sá'á-a yá ntu íyó ninu'un ñivi].

¹⁶Jee nkachi' Jesús:
—Ráno'ó, ¿á suni neen jì' ini' rán ranika'? ¹⁷¿Á ntu jiáku'un ini' rán yá nì'i rá kivi yu'ú kénta-a chiji jee kéne-e yikikúñu? ¹⁸Soo tu'un yá kéne yu'ú ñivi ká'án' ñivi, jee ne ánima' raa vaji-i. Jee yukuán ví yá sá'á-a yá ntuví íyó ninu'un ñivi. ¹⁹Chi ne ánima' ñivi vaji ntáká yá nívá'a ñú'ún

ini' antúní' ñivi, yá sá'á ñivi ñiyi, jín ñivi yá ya ntana'á soo núné'én raa jín inka ñivi yá ntu ntána'á jín raa, jín yá sá'á téní raa, jín yá sá'á kuí'ná raa, jín yá kátú'un raa, jín yá kákuíyú'ú raa siki'í tá'an raa. ²⁰ Jee rá tiñu yukuán ví yá sá'á yá ntu íyó ninu'un ñivi. Soo yá ntu nána'á-ó jee kaji'-ó xita', jee nsú ya'á sá'á yá ntu íyó ninu'un ñivi —nkachi' Jesús.

ñin ña'an to'q' inka ñuun' kúneí ini' ña Jesús

(Marcos 7:24-30)

²¹ Jee nkene Jesús yukuán jee kuá'an' re' nuun' ñu'un tñin rá ñuun' Tiro jín Sidón. ²² Jee yukuán néé' ñin ña'an ñuun' Canaán, jee nkenta ña nuun' Jesús, jee ne kánajín ña, jee nkachi' ña:

—Ito'o', no'ó yá kúvi nú Se'ya tata' ichiyúkún' ve'i David, kuná'ví ini' nú nu'u'. Chi se'ya sí'í nì' yí'í tachi' kíni ña, jee nó'o ví'í ña —nkachi'-i.

²³ Soo ni ñin tu'un ntuná' nñaxiní'kó kuiti' Jesús nuun' ña. Saájee ñakuyatin rá tee súkuá'a re' vá nuun' re', jee nikan' tá'ví' raa nuun' re', jee nkachi' raa:

—Nachuichí ña'an vá k'i'in' iyo ña, chi vaji ña kánajín ña yata'-ó —nkachi' raa.

²⁴ Saájee nñaxiní'kó Jesús jee nkachi' re':

—Ntu nchúichí Ndiosí' nu'u' nuun' inka ñivi, chisa' nchuichí re' nu'u' vaji nì' kuachi sáni nuun' rá ñivi ñuun' Israel rá kúvi kuéntá' rá lanchi yá nsukuíta raa maá'raa nuun' Ito'o' raa —nkachi' Jesús.

²⁵ Soo ñakuyatin ña nuun' Jesús, jee ñakuñi' íti ña nuun' re', jee nkachi' ña:

—Ito'o', chineí xá nu'u'.

²⁶ Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Ntu vá'a ixtá yá yáji' rá súchí lúli, jee sikéne maa nuun' rá tina' lúli —nkachi' re'.

²⁷ Jee nkachi' ña:

—Vatu' nijia, Ito'o'. Soo suni ne rá úsú lúli, jee yáji' rátí' rá yuchi yu'ú yá jiéte' yu'ú mesa rá ito'o' rátí' —nkachi' ña.

²⁸ Saájee nñaxiní'kó Jesús jee nkachi'-i nuun' ña:

—No'ó ña'an, na ka' kúneí ví'í ka' ini' nú nu'u'. jKuvi sáni kuíni nú yá sa'á nì'! —nkachi' re'.

Jee ne máá hora yukuán, jee nnuvi se'ya sí'í ña.

Xínúvi Jesús kue'e' ví'í rá ñivi kú'ví'

²⁹Jee nkene Jesús yukuán, jee kuá'an' re' yúnteñú'ún Galilea, jee nkaa re' xini' iin itun', jee ñakunee' re' yukuán. ³⁰Jee nkenta kue'e' ví'í rá ñivi nuun' re', jee náka ráa rá ñivi lénkó, ñivi kuáá, ñivi kú'lú', ñivi ñí'ín', jín kue'e' ví'í ka' rá ñivi kú'ví'. Jee ñakin' ráa rá ñivi kú'ví' vá nuun' íñí Jesús. Jee nxinúvi re' rá ñivi kú'ví' vá. ³¹Jee ntivi ví'í xini' rá ñivi kue'e' íñí yukuán, ya nini' ráa ya nñaka'an' rá ñivi ñí'ín', jín ya nnuva'a rá ñivi kú'lú', jín ya nñakaka rá ñivi lénkó, jín ya nkuvi nñakune'yá rá ñivi kuáá. Jee nñaketú'ún rá ñivi kue'e' vá Ndiosí', ya kúvi Ndiosí' rá ñivi Israel.

Síkájí' Jesús kumí' mil (4000) rá tee

(Marcos 8:1-10)

³²Saájee nkana Jesús rá tee súkuá'a re' vá, jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Kúná'ví ini' ni' né'yá ni' rá ñivi kue'e' ya'á, chi ya nkuvi uni' kivi' néé' ráa jín nu'u', jee ntuná' íyó ya kaji' ráa. Jee ntu kuíni ni' nachuichí nite' ni' ráa no'on' ráa, nsuñájee kuneen' nuun' ráa soko —nkachi' re'.

³³Saájee nkachi' rá tee súkuá'a re' vá:

—¿Né nú' ni'in'-ó neyu nuun' ñu'ún sain ya'á, sáva ku'va-ó kaji' rá ñivi kue'e' ya'á rúja? —nkachi' ráa.

³⁴Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—¿Naja ixtatílá' niso rán?

—Uxa' jín yaku' tiaká lúli —nkachi' ráa.

³⁵Saájee ntatúni' Jesús ya kikunee' rá ñivi kue'e' vá nuun' ñu'ún. ³⁶Jee ntin Jesús ni uxá' rá ixtatílá' vá, jín rá tiaká vá, jee njia'a re' ya kúta'vi' re' nuun' Ndiosí'. Jee ña'nu' re' maa njia'a re' maa nuun' rá tee súkuá'a re' vá, jee rá tee súkuá'a re' vá njia'a maa nuun' rá ñivi kue'e' vá. ³⁷Jee ntáká kuiti' rá ñivi nyaji' ráa ne nkuvi ini' ráa. Jee sáá nkuvi, jee nñastútú rá tee súkuá'a re' vá rá léfé nkinoo nuun' ya nyaji' ráa, jee ne uxa' chikíví' nkuvi-i. ³⁸Jee rá ñivi ya nyaji' nkuvi kumí' mil (4000) tee, jee síin ka' ví rá ña'an jín rá súchí lúli. ³⁹Saájee nñachuichí Jesús rá ñivi kuano'on' ráa, jee nkivi re' ini' barkú', jee kuá'an' re' rá nuun' sánitiin nuun' Magdala.

Rá tee yí'í ñujiín' fariseo jín saduceo jíkán' ráa iin seña
 anasí vá'a

(Marcos 8:11-13; Lucas 12:54-56)

16 ¹Rá tee yí'í ñujiín' fariseo jín rá saduceo nkenta ráa nuun' Jesús, sáva sikúvi ráa ini' re' sáva kototúni' ráa re'. Jee saáva nikan' ráa nuun' re' ya sa'á re' iin seña anasí ya stúvi re' ya niso re' fesá' íí' váji ne nuun' Ndiosí' néé' antiví súkún. ²Soo nnaixiníko Jesús nkachi' re' nuun' ráa:

—Sáa nini kuí' jee káchí' rán: “Va'a koo tiempú', chi jíchi kué'é súkún.” ³Jee sáa kunijin' jee káchí' rán: “Vitan koo tachi' saví' xéén' chi jíchi kué'é súkún, jee íyó vikó”, káchí' rán. ¿Tee sansu'va kúvi rán! Chi jie'e' naja túvi súkún jíní' va'a rán nákuni' rán naja já'a súkún tiempú', soo ni ntuví kúvi nákuni' rán naja já'a rá seña ya sá'á ni' tiempú' vitan. ⁴Rá ñivi káné'én' íyó tiempú' vitan, ya ntu náa' ráa nuun' Ndiosí', jee jíkán' ráa ya sa'á ni' milagru' ya kúvi seña anasí. Soo ni nsá' sa'á ni' ni iin seña anasí ya ku'va ni' nuun' ráa, chisa' kuachi ku'va ni' nuun' ráa máa seña kuéntá' kuá' máa seña anasí ya nsá'á Ndiosí' jín Jonás —nkachi' Jesús, jee nxinóo re' ráa jee kuá'an' re'.

Tu'un xiné'én' rá tee kúvi grupo fariseo,
 kúvi-i kuéntá' levadura

(Marcos 8:14-21)

⁵Jee sáa njia'a rá tee súkuá'a Jesús vá íyo ka' ichi yúnteñú'un, jee nnaan' ini' ráa kuna'á ráa ixtatílá' k'i'in' jín ráa. ⁶Saájee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Kumí rán maárán, nito koo rán maárán nuun' levadura rá tee kúvi fariseo, jín rá saduceo —nkachi' re'.

⁷Saájee nkukuéntú ráa jín tá'an ráa jee nkachi' ráa:

—Káchí' re' nuun'-ó sukuán, chi ntu váji-ó jín ixtatílá'.

⁸Soo ya jíní' Jesús ya káchí' ráa, jee nkachi' re':

—¿Na ka' tee ya yaku' kúneí ini' kúvi rán! ¿Na kuvi chi káchí' rán ya ntu váji rán jín ixtatílá'? ⁹¿Á ni ntiá'an kiku'un ini' rán?, jee, ¿á ni ntuví náku'un ini' rán jie'e' rá ú'un' ixtatílá' ya nyaji' u'un' mil (5000) tee maa, jín naja rá chikíví' rá léfé nkinoo ya nyaji' ráa nastútú rán rúja? ¹⁰Jee, ¿á suni ni ntuví náku'un ini' rán jie'e' rá uxá' ixtatílá'?

nyaji' kumí' mil (4000) tee maa, jín naja chikíví' rá léfé nkinoo nnastútú rán rúja? ¹¹Jee, ¿na jie'e' chi ntu naku'un ini' rán ya nsú jie'e' ixtatílá' vá nka'an' ni', sáa nkachi' ni' ya kumí' rán maarán nuun' levadura rá tee ñujiín' fariseo jín ñujiín' saduceo? —nkachi' Jesús.

¹²Saájee naku'un ini' raa ya nsá' nkachi' Jesús ya kumí' raa maáráa nuun' yuchi levadura ya yí'í' ixtatílá'. Chisa' kumí' raa maáráa nuun' rá tu'un ya xiné'én' rá tee fariseo jín rá saduceo.

Sánaa' Pedro ya Jesús kúvi Cristo ya nátava' ñivi nuun' kuachi raa

(Marcos 8:27-30; Lucas 9:18-21)

¹³Sáa nkenta Jesús ñu'un ñuun' tñn ñuun' Cesarea Filipino, jee nikatu'ún re' rá tee súkuá'a re' vá, jee nkachi' re':

—¿Né iin káchí' ñivi ya kúvi nu'u'?, ya ntají Ndiosí' nu'u' nuun' ñivi sáva kuvi ni' Se'ya Nivi ñivi —nkachi' re'.

¹⁴Saájee nkachi' raa:

—Sava rá ñivi káchí' ya kúvi nú Juan ya nsikuánuté, jee sava raa ka' káchí' ya kúvi nú Elías, jee sava raa ka' káchí' ya kúvi nú Jeremías áxí iin rá tee ya nnakani raa tu'un nkene yu'ú máa maá Ndiosí' tió' chíji nasfkuiti' —nkachi' raa.

¹⁵Saájee nkachi' re' nuun' raa:

—Soo ráno'ó, ¿né iin káchí' rán ya kúvi nu'u'? —nkachi' re'.

¹⁶Saájee naxiní'kó Simón Pedro, jee nkachi'-i:

—No'ó kúvi nú Cristo, Se'ya Ndiosí' tékú'.

¹⁷Saájee nkachi' Jesús:

—Na ka' netu' ka' kúvi nú Simón, se'ya Jonás, chi ni iin ñivi ñuné'yú' ntuví nstúvi maa nuun' nú, chisa' máa Tátá' ni' Ndiosí' ya néé' re' antiví súkún, ví ya nstúvi maa nuun' no'ó. ¹⁸Jee nu'u' káchí' ni' nuun' nú, ya no'ó kúvi Pedro.^m Jee [tu'un naa' vá ya nkachi' nú], ya'á kúvi máa kava ká'nú nuun' sama' ni' veñu'un ni',ⁿ ya kúvi rá ñivi kúneí ini' raa

^m 16:18 Pedro kuíni kachi' iin yuu' soo ntuví ká'nú kuéntá' kava nuun' sáma raa ve'i. ⁿ 16:18 Káchí' ya'á: kava ká'nú vá ví nuun' sama' ni' veñu'un ni'. Sava ñivi ínú' ini' raa ya kava vá ví Pedro, jee sava ñivi ínú' ini' raa ya kava vá ví tu'un ya sukuán nkachi' Pedro ya Jesús ví Cristo, jee nkachi' Jesús nstúvi Ndiosí' maa nuun' re'.

nu'u'. Jee nuun' íyó rá ánima' rá ñivi ní'i' ntuná' kuneí-i jín rá ñivi kúneí ini' ráa nu'u'.^o 19 Jee taji ni' nuun' no'ó nakáa ya jíne-e sáva kivi ñivi xintín Ndiosí' ya néé' antiví súkún tátúní' re' nuun'-u.^p Jee néni iin tu'un ni' xiné'én' nú ini' ñiví ya'á ya ntu íyó sa'á ñivi maa, jee suni ya nkachi' Ndiosí' ya néé' antiví súkún ya ntu íyó sa'á ñivi maa. Jee néni iin tu'un ni' xiné'én' nú ini' ñiví ya'á ya kuvi sa'á ñivi maa, jee suni ya nkachi' Ndiosí' ya kuvi sa'á ñivi maa.

²⁰Saájee ntatúní' Jesús nuun' rá tee súkuá'a re' vá, ya koto káchí' ráa nuun' ni iin ñivi ya maaré' kúvi Cristo.

Stékútú'ún Jesús ya kuvi-i

(Marcos 8:31—9:1; Lucas 9:22-27)

²¹Ne saájee nkajíé'é Jesús nakachi' va'a naa' re' nuun' rá tee súkuá'a re' vá, ya íyó re' kí'in' re' nuun' ñuun' Jerusalén. Jee rá tee kúná'nú, jín rá sutu' kúná'nú, jín rá tee xiné'én' tu'un ntatúní' Ndiosí' yana'án, xinó'o ví'í ráa re', jee ka'ni' ráa re'. Soo kivi' uní' jee nateku' ii' re' kene re' nteñu rá niyi. ²²Saájee kua'an' sín Pedro jín re', jee nkajíé'é-e núxeen'-e nuun' re':

—Ito'o, na ka' kuná'ví ini' Ndiosí' kune'yá-a no'ó. Ni nsá' kuno'o nú sukuán —nkachi'-i. ²³Soo nnakune'yá Jesús nuun' Pedro, jee nkachi' re' nuun'-u:

—¡Kuiyo, ku'án iyo! ¡Satanás!, chi núkú nú xinínkava nú nu'u'. Nsá' nénuun' nú tiñu Ndiosí', chisa' nénuun' nú sáni jiáni ini' rá ñivi —nkachi' re'.

²⁴Saájee nkachi' re' nuun' rá tee súkuá'a re' vá:

—Retú néni iin ñivi kuíni-i kunikin'-i nu'u', jee íyó xináán'-a ini'-i rá níyo ini' maáa, jee iin ni koo ini'-i kuno'o-o jje'e' níkin' nu'u', kuéntá' iin ya níso-o kurúsí' sáva kuvi'-i nuun' vá, jee kunikin' nu'u'. ²⁵Chi néni iin ñivi ya ntu níkin'

^o 16:18 Áxí va'a ka' kachi'-ó: ntuná' kuneí kuaxin-i rá ñivi kúneí ini' ráa nu'u' yukuán. ^p 16:19 Suni kuvi kiku'un ini'-ó ya nkachi' Jesús nuun' Pedro su'va: jee néni iin ñivi ya kuichi-i tu'un ni' ya ku'va nú nuun' ñivi ini' ñiví ya'á saájee su'va kasi' nú ichi kivi-i xintín Ndiosí', chi suni sukuán Ndiosí' ya néé' antiví súkún kasi' re' ichi nuun' ñivi vá. Jee ñivi ya tiñ tu'un ni' ya ku'va nú nuun'-u, jee saájee sukuán ku'va nú kivi-i xintín Ndiosí', jee suni sukuán Ndiosí' ya néé' antiví súkún, ku'va re' ya kivi ñivi vá xintín re'.

nu'u' chi níyo ini'-i kuteku' va'a jín ya kaku-u tunó'ó kiji nuun'-u jie'e' níkín'-i nu'u', jee sukuíta-a ya kuteku' jín Ndiosí'. Soo néni iin ñivi ya níkín'-i nu'u' sùka' nó'o-o tunó'ó ne kuvi'-i jie'e' níkín'-i nu'u' jín jie'e' tñin-i tu'un vá'a ni', jee kaku nijia-a chi ni'in'-i ya kuteku'-u jín Ndiosí'.
 26 Chi, ¿na nuun' íyótiñu nuun' iin ñivi, retú súnika' kunei-i ni'in'-i kuaíyó ñivi ya'á, retú sukuíta-a ánima'-a ya nsá' nanitá'ví'-i nuun' Ndiosí' rúja? Áxí, ¿ná kúvi ya chunáán iin ñivi sáva sikáku-u ánima'-a nanitá'ví'-i nuun' Ndiosí' rúja? Ntuná' íyó ya kúvi ku'va-a. 27 Chi nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñivi sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, jee kiji tuku ni' ini' ñivi ya'á, jee vii' ví'í kuñá'nú ni' jín tiñu níso ni' kuéntá' kuá' kúñá'nú maá Tátá' ni' Ndiosí', jee kiji ni' jín rá najiá'á íí ni'. Saájee nachunáán ni' nuun' ta iin rá ñivi sánikua' naja íyó tiñu nsa'á raa. 28 Chi máá naá' vá káchí' ni' nuun' rán, ya íyó sava rán ya íñi ya'á, nsá' kuvi' raa nekuá' kuni' raa nu'u' ya kji ni' jín tiñu ñá'nú níso ni' tatúni' ni' ya ntají Ndiosí' nuun' ñivi sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi —nkachi' Jesús.

Sáma Jesús naja túvi-i nuun' rá tee súkuá'a-a vá
(Marcos 9:2-13; Lucas 9:28-36; 2 Pedro 1:16-17)

17 ¹Jee sáá njia'a iñu' kivi', jee nke'en Jesús, Pedro, jín Jacobo jín Juan ya kúvi ñani' Jacobo, jee ku'an' síñ Jesús jín raa ne xini' iin yuku súkún. ²Jee yukuán nsama re' sáá ntuvi re' nuun' raa, chi jiánute' ví'í nuun' re' kuéntá' nuva nkani', jee sa'ma re' máá yaa nnuvi-i kuéntá' nuva ñu'un'. ³Jee nne'yá raa jee nini' raa Moisés jín Elías,^q ya ntuvi rává nuun' raa, jee íñi rává kúkuéntú rává jín Jesús. ⁴Saájee nkachi' Pedro nuun' Jesús:

—Íto'o', na ka' va'a ka' ya íyó-ó ya'á, retú kuíni nú, jee sa'á ni' uni' ve'i sayo: iin kuvi nú, jee iin kuvi Moisés, jee iin kuvi Elías —nkachi' Pedro.

⁵Jee ni ká'án' ii' ka' Pedro, jee nkenta viko' maa jiánute' kuéntá' íyó nuva ñu'un' ñasi'-i raa, jee nuun' viko' vá nkene iin tachiyu'ú, jee káchí'-i:

^q17:3 Moisés jín Elías kúvi raa tee ya njia'a Ndiosí' tu'un re' nuun' raa ne yana'án.

—Ya'á ví Se'ya nì' jee ñúnúun' nì' re', jee kúvá'a ini' nì' né'yá nì' re'. Tìin kuéntá' ñá'nú rá tu'un káchí' re' —nkachi' nusuyú'ú vá.

⁶Jee sáá nteso'lo rá tee ya súkuá'a Jesús vá rá tu'un vá, jee ñakava nei ráa ñaxin ráa nuun' ráa nuun' ñu'ún, chi nyu'ví ví'í ráa. ⁷Saájee ñakuyatin Jesús nuun' káá nei ráa, jee nsikáchi'i re' ráa, jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Nakoo rán, koto yú'ví rán —nkachi' re'.

⁸Jee sáá nnakuneyá ráa, jee ni ñin ntuná' nini' ráa ka', chisa' kuachi métú'ún nika' Jesús nini' ráa. ⁹Jee sáá nnene ráa vanuun ráa xinjì' yuku vá, jee ntatúní' Jesús nuun' ráa, jee nkachi' re':

—Ni ñin nuun' koto nákaní rán ya nini' rán, nekuá' xináteku' ijì' tuku Ndiosí' nu'u' kene nì' nteñu rá niyi, ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi nì' Se'ya Ñivi —nkachi' re'.

¹⁰Saájee rá tee súkuá'a re' vá nīkatu'ún ráa re', jee nkachi' ráa:

—¿Nachi káchí' rá tee xíné'én' jie'e' tu'un ley Ndiosí', ya xí'na ka' íyó kiji Elías, jee kuíre kiji maaré' ya kúvi Cristo rúja?

¹¹Saájee nnaxiní'kó Jesús nuun' ráa, jee nkachi' re':

—Máá náá' nijia ya kiji Elías [xí'nañú'ún], sáva nasástá'koo jí'áá re' nì'í sáva nakuneenuun' rá ñivi Ndiosí'. ¹²Soo káchí' nì' nuun' rán, ya Elías ya nkiji re', jee ntu nnakuni' rá ñivi maaré' ví ya nkenta re'. Chisa' nsa'á kini ráa re' nakua' nkuini ráa. Jee suni sukuán xinó'lo ví'í ráa nu'u' ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi nì' Se'ya Ñivi —nkachi' Jesús.

¹³Saájee ñaku'un ini' rá tee súkuá'a re' vá, ya nka'an' re' jie'e' Juan ya nsikuánuté.'

Xínúvi Jesús ñin tee súchí' ya yí'í tachi' kíní maa

(Marcos 9:14-29; Lucas 9:37-43)

¹⁴Saájee sáá nenta ráa nuun' ñí'í rá ñivi kue'e', jee ñakuyatin ñin tee ñakuñí' í'tí-i nuun' Jesús, jee nkachi'-i:

¹⁵—Íto'lo, kuná'ví ini' nú kune'yá nú se'ya yí'í nì', chi jí'íyí'í re', jee nó'lo nasí'kuiti' re', chi kue'e' íchí nániso-o

^r17:13 Juan ya nsikuánuté kúvi re' kuéntá' Elías.

nuun' ñú'ún', jín kue'e' íchí nuun' nute. ¹⁶Jee nkisiá'a ñi' maa nuun' rá tee súkuá'a nú, soo ntu nkúneí ráa xinúvi ráa maa —nkachi' tee vá.

¹⁷Saájee nmaxiníko Jesús jee nkachi' re':

—iNa ka' ráno'ó ya ntu ínú' ini' rán Ndiosí' jín ya nkusín rán nuun' ya náá'! ¿Naja ka' tiempú' vá íyó kune'e' ñi' jín ráno'ó? ¿Naja ka' tiempú' vá íyó ke'ne' ini' ñi' nuun' ráno'ó? Kínaka rán se'ya yíí nú nuun' ñi' ya'á —nkachi' Jesús.

¹⁸Saájee nkuxeen' Jesús nuun' kui'na' yíí ini' tee súchí vá, jee nkene-e re', jee kuísá nnuvi re' hora yukuán. ¹⁹Saájee nkikuyatin rá tee súkuá'a Jesús nuun' re' nka'an' sín ráa jín re', jee nikaṭu'ún ráa re':

—¿Nakui chi ntuví nkúneí rání' tava' rání' taçhi' kíni vá? —nkachi' ráa.

²⁰Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Ntu nkúvi tava' rán maa jie'e' mat'ín' kúneí ini' rán Ndiosí'. Chi máá na'á' vá káchí' ñi' nuun' rán, ya retán' kúneí ini' rán Ndiosí', sú máá lúlí nijia kuá' kuéntá' íyó ñin nikin lúlí yutun kúlí', yukuán jee kachi' rán nuun' ñin yuku ya'á: “Kuiyo nuun' íñí nú ya'á, jee kuá'án kuiñi nuun' yukuán”, jee kuiyo-o, jee ntu íyó ñin tiñu víjí ya nkúvi sa'á rán. ²¹[Soo ñin taçhi' kíni ya íyó su'va, jee ntu kéne-e ki'ín'-i retú ntuví jíkán' tá'ví' rán nuun' Ndiosí', jín retú ntu íyó nite' ini' rán] —nkachi' Jesús.

Stékútú'ún tuku Jesús ya kuvi'-i

(Marcos 9:30-32; Lucas 9:43-45)

²²Jee ni jíkónúun tútú Jesús jín rá tee súkuá'a re' vá nuun' ñu'un Galilea, jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ñi' Se'ya Ñivi, vaḱuyatin naku'va ñin ñivi nu'u' xintín rá tee ya jíní' u'ví' ráa nu'u'. ²³Jee ka'ni' ráa nu'u', soo kivi' uní' jee nateku' ii' ñi' jee kene ñi' nteñu rá niyi —nkachi' Jesús.

Jee nñukuéká ví'í ini' rá tee súkuá'a re' vá ya nkachi' re' sukuán nuun' ráa.

Xu'ún nánee' tu'un ntatúní' Ndiosí' ya chúnáán rá tee Israel sáva jiátíñú maa veñu'un ká'nú

²⁴Sáá nkenta Jesús jín rá tee súkuá'a re' vá ñuun' Capernaum, jee rá tee tñin xu'ún nánee' ráa sáva jiátíñú

maa veñu'un ká'nú, ñakuyatin ráa nuun' Pedro, jee nīkatu'ún ráa maa:

—¿Á ntu chúnáán mestrú' ránú xu'ún nánee' rání'?
—nkachi' ráa.

²⁵Jee nkachi' Pedro:

—Saá.

Jee saá nkivi Pedro ini' ve'i, jee xí'na ka' máá Jesús nka'an' re' Pedro, jee nīkatu'ún re' máá:

—¿Ná jiáni ini' nú, Simón? Rá tee ya tátúní' nuun' rá ñuun' ñivi ya'á, ¿né iin nuun' ñivi nánee' ráa rá xu'ún jín rá xu'ún tétá'an, á nuun' rá se'ya maáráa, áxí nuun' rá inka ñivi rúja?^s —nkachi' Jesús.

²⁶Soo nkachi' Pedro:

—Rá inka ñivi.'

Jee nkachi' Jesús:

—Soo retú saájee" rá se'ya maáráa ntuná' ké'en ya'vi nuun' ráa. ²⁷Soo sáva ntu chuníní-ó ini' ráa, saáva kuá'an yunteñu'ún, jee sikéne yo'o nú'ní' kaa lúli ya tīn tiaká nuun' nute, jee tiaká xí'nañu'ún ya tīn kaa vá, jee tava' tī, jee nika' nú yu'ú tī, jee yukuán nani'in' nú iin xu'ún, jee tīn maa chunáán nú nuun' rá tee vá, sáva kasi' nú nuun' nu'u' jín nuun' no'ó —nkachi' Jesús.

¿Né iin kúvi ya máá kúná'nú ka'?

(*Marcos 9:33-37; Lucas 9:46-48*)

18 ¹Jee kivi' yukuán, jee ñakuyatin rá tee súku'á'a Jesús ráa nuun' re', jee nīkatu'ún ráa re':

—¿Né iin ñivi kúvi ya kúná'nú ka' nteñu rá ñivi ya yí'í xintín Ndiosí' ya néé' re' antiví súkún?

²Saájee nkana Jesús iin suchí lúli, jee ñani re' maa ma'ñú ráa. ³Jee nkachi' re':

—Máá náá' vá káchí' ni' nuun' rán, ya retú ntu nákaní ini' rán jee ntu sá'á rán maáran kuéntá' rá suchí lúli ya ñu'ún lá'ví ini' ráa, jee nsá' kivi' rán na'á Ndiosí' tátúní' re' nuun' rán. ⁴Jee saáva, néni iin ñivi ya sá'á lá'ví ini'-i

^s17:25 Áxí kúvi kachi'-ó: ¿á nuun' rá ñivi kúvi se'ya ñuun' maáráa, áxí nuun' rá to'ó' váji inka ñuun' rúja? ^t17:26 Áxí kúvi kachi'-ó: nuun' rá ñivi inka ñuun'. ^u17:26 Áxí kúvi kachi'-ó: rá ñivi se'ya ñuun' maáráa.

maáa kuéntá' kuꞑ' sꞑchí lúlí ya'á, jee ñivi íyó sukuán ví ya kúñá'nú-u ka' nteñu rá ñivi yí'í raa nuꞑ' Ndiosí' tátúní' re' ne antiví súkún. ⁵Jee néni iin ñivi ya nuꞑ' súv' nu'u' íyó mani' ini'-i nakuatá'ví-i iin rá sꞑchí lúlí kuéntá' ya'á, jee suni íyó mani' ini'-i nákuatá'ví-i nu'u' ranika'.

Na ka' ná'ví ka' rá ñivi kininkava raa nuꞑ' kuꞑchi

(Marcos 9:42-48; Lucas 17:1-2)

⁶Ré íyó sꞑchí lúlí su'va ya kúneí ini'-i nu'u', jee néni iin ñivi ya xinínkava iin rá sꞑchí lúlí vá xinóo-o ichi nu'u', jee íyó va'a ka' ré ku'ni' sukun' ñivi vá nuꞑ' iin yuu' molínú' máá ká'nú ya síkótíyu burrú' maa jee sikéi raa ñivi vá nuꞑ' nteñú'ún. ⁷Na ka' xeen' ka' kúvi jín ñivi ñiví ya'á, chi, íyó ví'í ya xínínkava-a nuꞑ' kuꞑchi! Jee sukuáni íyó maa, soo na ka' ná'ví ka' iin ñivi ya retú maáa xinínkava-a inka ka' tá'án-a nuꞑ' kuꞑchi, [chi xeen' kuno'o-o]. ⁸Jee saáva, retú só'ó na'á nú áxí jie'e' nú kininkava nú nuꞑ' kuꞑchi, va'a ka' ke'ne' nú maa sukuí'kó íká nú maa. Chi va'a ka' ví nú ya koo kú'lú' nú áxí ya koo lénkó nú, jee kivi nú nuꞑ' kuteku' nú nínkání jín Ndiosí'. Chi va'a ka' sukuán nsú ká' koo ni núv'í na'á nú, jín ni núv'í jie'e' nú jee k'ín' nú nuꞑ' ñu'ún' xéen' ya káyú'-u nínkání. ⁹Jee retú sá'á nchinúún nú kininkava nú nuꞑ' kuꞑchi, va'a ka' tava' nú maa sukuí'kó íká nú maa. Chi va'a ka' ví nú ya koo iin ni nchinúún nú, jee kivi nú nuꞑ' kuteku' nú nínkání jín Ndiosí'. Chi va'a ka' sukuán nsú ká' koo ni núv'í nchinúún nú, jee sukuí'kó no'ó nuꞑ' ñu'ún' xéen'.

Tu'un ya kúnkunuún ká'án' jie'e' rá lanchi ya nsukuíta t'í' maátí'

(Lucas 15:3-7)

¹⁰Jee koto kúní'ichi' ini' rán ni iin rá sꞑchí lúlí ya'á. Chi nu'u' káchí' n'í' nuꞑ' rán, ya rá najiá'á' í'í' ya íyó ne antiví súkún, ya kúmí raa rá sꞑchí lúlí ya'á, jee sukuáni íñí' rá najiá'á' vá ichinúún' Tátá' n'í' ya íyó ne antiví súkún ná'kani raa jie'e' ráv'á. ¹¹Chi nu'u', ya nkenta n'í' kúvi n'í' Se'ya Ñivi ñiví, vaji n'í' sikáku n'í' rá ñivi súkuíta raa maáráa síkínaan' raa maáráa.

¹²Ráno'ó, ¿ná ká'vi ini' rán? Retú kúmí iin tee iin sientú' rá lanchi, jee sukuíta iin t'í' maátí', ¿á ntu su xinóo

re' ni kúmíxiko xa'un' kumi' (99) ka' rá lanchi vá yuku, jee kīnanukú re' lanchi ya nsukuíta vá maáa rúja? ¹³Jee retú nkunei re' nñani'in' re' maa, jee máa naá' vá káchí' ni' nuun' rán, ya kúsí' ví'í ka' ini' re' né'yá re' maa nsú ká' jie'e' rá ni kúmíxiko xa'un' kumi' (99) ká', ya ntu nsukuíta ráti' maárátí'. ¹⁴Jee suni sukuán, ntuví kuíni Tátá' rán ya néé' antiví súkún, ya kinaan' ni iin rá sūchí lúli ya'á.

Naja kúneká'nú ini'-ó ñanitá'án-ó

(Lucas 17:3)

¹⁵Jee saáva, retú sá'á ñanitá'án nú kuachi siki' nú, kuá'án ka'an' sín métú'ún nú jín-i, sa'á nú nakuni'-i ya íyó siki'-i. Jee retú niyo maní' ini'-i nkaníjiá-a nuun' tu'un nkachi' nú nuun'-u, yukuán jee ya nkunei nú nñani'in' nú ñanitá'án nú. ¹⁶Soo retú ntuví íyó máni' ini'-i kaníjiá-a jie'e' ya káchí' nú nuun'-u, saájee kí'in' nú jín iin áxí uvi' ñivi nuun'-u, sáva koo uvi' áxí uní' ñivi ya naku'va ráa ya náá' jie'e' ntáká tu'un ya ká'án' nú jín-i ya íyó nijia siki'-i. ¹⁷Jee retú ntuví íyó máni' ini'-i nuun' ká'án' rá ñivi vá, yukuán jee kachi' nú maa nuun' rá ñivi ya kúnei ini' ráa Ndiosí' ya nútútú ráa. Jee retú suni ntuví íyó máni'-i nuun' ká'án' ráa, saájee siaá' rán maa kene-e nteñu rán kuéntá' kúvi iin ñivi ya ntuví káníjiá-a Ndiosí', áxí kuéntá' kuá' iin tee tí'ñá tñin xu'un ya chúnáán rá ñivi ya nánee' Roma. ¹⁸Chi máa naá' vá káchí' ni' nuun' rán, ya néni iin ñivi ya sá'á kutú rán maa sanáa' rán ini' ñivi ya'á ya íyó síki'-i jie'e' rá tiñu nívá'a sá'á-a, jee suni sukuán sa'á Ndiosí' jín-i nuun' néé' re' antiví súkún, jee néni iin ñivi ya kuéntá' nánají rán maa nakamani' rán ini' ñivi ya'á jín ñanitá'án rán ya nakani ini'-i jie'e' tiñu nívá'a nsá'á-a, jee suni sukuán sá'á Ndiosí' jín-i nuun' néé' re' antiví súkún. ^v

¹⁹Jee suni káchí' ni' nuun' rán, ya retú íyó uvi' rán nátú'ún nuún rán ini' ñivi ya'á, ^wjee rénakúvi ya kakan'

^v **18:18** Suni kuvi kiku'un ini'-ó su'va: chi máa naá' vá káchí' ni' nuun' rán, ya néni iin tu'un ni' xiné'én' ránú ini' ñivi ya'á ya ntu íyó sa'á ñivi maa, jee suni ya nkachi' Ndiosí' ya néé' antiví súkún ya ntu íyó sa'á ñivi maa. Jee néni iin tu'un ni' xiné'én' rán ini' ñivi ya'á ya kuvi sa'á ñivi maa, jee suni ya nkachi' Ndiosí' ya néé' antiví súkún ya kuvi sa'á ñivi maa. ^w **18:19** Sanaan' sáa kakan' tá'ví' rán jie'e' rá kuachi sanáa' rán.

tá'ví' rán nuun' Tátá' nì' Ndiosí' ya néé' antiví súkún, jee sa'á re' maa ya kúvi ráno'ó. ²⁰Chi nuun' íyó tútú uvi' áxí unì' ñivi jie'e' yí'í ráa nuun' nu'u', jee nteñu ráa yukuán íyó nì' jín ráa —nkachi' Jesús.

²¹Saájee ñakuyatin Pedro nuun' Jesús, jee nīkatu'ún-u Jesús, jee nkachi'-i:

—It'o'o', ¿naja íchí íyó kuneká'nú ini' nì' kune'yá nì' ñanítá'án nì' retú sá'á-a kuachi siki' nì' rúja? ¿Á ne uxa' íchí rúja? —nkachi' Pedro.

²²Jee nkachi' Jesús:

—Ntúví káchí' nì' nuun' nú retú uxa' íchí, chisa' ne unixiko uji' (70) íchí ya uxá' íchí.

**Tu'un kúnkunuún ká'án' jie'e' ñin
musú' ya ntúví néeká'nú ini'-i**

²³Jee saáva sukuán kúnkunuún kúvi tiñu tátúní' Ndiosí' néé' antiví súkún, kuéntá' kuá' sá'á ñin tee ya tátúní' ya nkuini re' natava' re' kuéntá' jín rá musú' re'. ²⁴Jee nkajíé'é re' nátava' re' kuéntá'. Jee nkenta ñin musú' re' ya táyá'vi-i kue'e' ntántúní' nasíkuiti' xu'ún nuun' re'.^x ²⁵Jee ni ntúví ná kúmí-i chunáán-a nuun' re', jee ntatúní' it'o'o' musú' vá ya kuya'vi-i sáva kuvi-i musú' ya sátíñú sain jín ñasí'í-i, jín rá se'ya-a, jín ntáká ya kúmí-i, sáva nakunáán nuun' táyá'vi-i, sáva te'ne'. ²⁶Saájee ñakuñí' íti musú' vá nuun' re', jee nīkan' tá'ví-i nuun' re', jee nkachi'-i: “It'o'o', ká'nú koo xá ini' nú kune'yá nú nu'u', jee nachunáán nì' nì'í ya táyá'vi nì' nuun' nú”, nkachi'-i. ²⁷Jee nkuná'ví ini' it'o'o'-o maa, jee ñasi' nuun' ya táyá'vi-i, jee nneká'nú ini' re' nne'yá re' maa njia'a re' kuá'an'-a.

²⁸Soo sáá nkene-e kuá'an'-a, jee nketá'án-a inka musú' tá'án sátíñú nkáá jín-i, jee táyá'vi tee vá yaku' nuun'-u.^y Jee ntiin-i sukun' tee vá jí'ni-i, jee nkachi'-i: “Chunáán nuun' nì' ya táyá'vi nú nuun' nì'”, nkachi'-i. ²⁹Saájee ñakuñí' íti tee vá nuun'-u, jee nīkan' tá'ví' re' nuun'-u, jee nkachi' re': “Ká'nú koo xá ini' nú kune'yá nú nu'u', jee nachunáán nì' ya táyá'vi nì' nuun' nú”, nkachi' tee vá. ³⁰Soo ni ntúví

^x18:24 Ntaya'vi re' yatin oko' (20) kuiya' xu'ún ya'vi. ^y18:28 Ntaya'vi re' yatin sientú' (100) kivi' xu'ún ya'vi.

nkānǎjǎa-a koo mani' ini'-i, chisa' nchi'-i tee vá vekaa nekua' kunei' tee vá nachunáán re' ya táyá'vi re' nuun'-u.

³¹ 'Soo sáá nini' rá inka ka' tá'an musú' sátínú nkáá jín-i ya sukuán sá'a-a, jee nkukuéká ví'í ini' raa, jee ñakachi' raa nuun' ito'o' raa ni'i ya nkuvi. ³² Saájee nkana ito'o' vá maa, jee nkachi' re' nuun'-u: "Musú' káné'én kúvi nú. Nneká'nú ini' ni' jie'e' ni'i ya táyá'vi nú nuun' ni', chi nikan' tá'ví' nú nuun' ni'. ³³ Jee no'ó, ¿á nsú suni sukuán íyó kuná'ví ini' nú kune'yá nú tá'an musú' nú vá nékúvi, kuéntá' kua' nkuná'ví ini' ni' nne'yá ni' no'ó rúja?" nkachi' ito'o'-o vá. ³⁴ Saájee nkiti' ví'í ini' ito'o'-o vá, jee ntatúní' re' ya chi' raa maa vekaa nuun' kuno'o-o, nekua' kunei'-i nachunáán-a ni'i ya táyá'vi-i nuun' re'.

³⁵ 'Suni sukuán sa'á Tátá' ni' Ndiosí', ya neé' antiví súkún, jín ráno'ó retú ntuví néká'nú ini' ta iin rán kune'yá rán ne jín ánima' rán ñanité'án rán, jie'e' rá kuachi sá'a-a siki' rán —nkachi' Jesús.

Xiné'én' Jesús tu'un jie'e' ya xínóo sayo tá'an
(*Marcos 10:1-12; Lucas 16:18*)

19 ¹ Jee sáá ni'i Jesús nkachi' re' rá tu'un ya'á, jee nkene re' ñu'un Galilea, jee nkenta re' nuun' rá ñuun' tǎn Judea ya káá íyó ka' ichi yu'ú nute ká'nú Jordán. ² Jee kue'e' ví'í rá ñivi níkin' raa re', jee yukuán nxinúvi re' rá ñivi kú'ví'.

³ Saájee ñakuyatin sava rá tee y'í' ñujíin' fariseo nuun' re', chi kuíni raa xinínkava raa re' nuun' tu'un kál'án' re', jee saáva nīkatu'ún raa re':

—¿Á yínetu' xinóo sayo iin tee ñasí'í-i sú ñani jie'e' yánká ni? —nkachi' raa.

⁴ Soo nnaxiníko re' nuun' raa, jee nkachi' re':

—¿Á ntu nka'vi rán Tutu' Í' níso Tu'un Ndiosí', ya maá Ndiosí' ya nsa'á re' ni'i jee ne tiempú' xí'nañú'ún maaré' nsa'á re' ñivi tee jín ña'an rúja? ⁵ Jee nkachi' Ndiosí': "Jee saáva xinóo iin tee tátá' re' jín náná' re' jee kutayú re' jín ñasí'í re', jee iin ni kuvi núví' raa kuéntá' íyó iin yikikúñu ni." ⁶ Saáva ntu ka' kúvi raa uví' ñivi ka', chisa' iin ni kúvi raa. Saáva, ntu íyó sasíin ñivi raa ya nsikétá'án Ndiosí' raa —nkachi' Jesús.

⁷Jee nīkatu'ún raa Jesús:

—Saájee, ¿na kuvi chi ntatúní' Moisés ya iin tee naku'va-a nuun' ñasí'í-i iin tutu' ya nñane'en-e ya káchí' ya xinóo sayo-o ña, jee taní'kín'-i ña? —nkachi' raa.

⁸Soo nkachi' Jesús nuun' raa:

—Jie'e' ya nī'in ánima' rán, saáva njia'ayu'tú Moisés ya xinóo sayo ránú ñasí'í ránú, soo ne tiempú' xí'nañú'ún chi nsú sukuán nkuvi nékúvi. ⁹Jee káchí' nī' nuun' rán, ya kuachi kuvi xinóo sayo iin tee ñasí'í-i retú nsa'á téní ña kúsí'kí ini', soo néni iin tee ya xinóo sayo-o ñasí'í-i, sú ntuná' kuachi téní kúsí'kí ini' nsa'á ña jee retú natana'á re' jín inka ka' ña'an, yukuán jee ya kúsí'ká ini' re' sá'á téní re', [jee tee ya tana'á-a jín iin ña'an ya nxinóo yí' ña maña, jee suni ya kúsí'kí ini' re' jín ña'an vá] —nkachi' Jesús.

¹⁰Jee nkachi' rá tee sukuá'a Jesús raa nuun' re':

—Retú sukuán íyó ñujín' tee jín ñasí'í-i, jee íyó vá'a ka' retán' ni ntaná'á-a —nkachi' raa.

¹¹Soo nkachi' Jesús nuun' raa:

—Nsú nī'í ñivi kuvi tiin raa tiñu ya nkachi' nī', chisa' sání rá ñivi ya jiá'a Ndiosí' nuun' raa ya kuvi tiin raa maa.^z ¹²Íyó tee ya ntu íyó vá'a ñuné'yú'-u ne tiempú' nūchí'jī náná' raa maaráa jee saáva ntu kúvi kune'e' jín ña'an. Jee íyó tee ya jie'né' ñivi maa jee saáva ntu kúvi kune'e' jín ña'an. Jee íyó ñivi ya iin ni ñú'ún ini' raa ya nsá' tana'á raa sáva kití'nú raa nuun' tiñu sá'á raa nuun' Ndiosí' né'e' antiví sūkún ya tátúní' re' nuun' nī'í. Tee kuvi kaní'jía raa tiin raa tu'lun ya'á, jee tiin raa maa —nkachi' Jesús.

Jíkán' tá'ví' Jesús nuun' Ndiosí' jie'e' rá sūchí lúlí

(*Marcos 10:13-16; Lucas 18:15-17*)

¹³Yukuán jee ñana'ka rá ñivi rá sūchí lúlí nuun' Jesús, sáva chisó re' na'á re' raa, jee kakan' tá'ví' re' jie'e' raa, soo rá tee sukuá'a re' vá, nkuxeen' raa nuun' rá ñivi kuá'an' jín rá sūchí lúlí vá. ¹⁴Soo nkachi' Jesús nuun' rá tee sukuá'a re' vá:

—Ku'va rán kiji rá sūchí kuáchí nuun' nī', jee koto kúsá'an' rán raa kiji raa nuun' nī', chi ñivi su'va, ya kúneí

^z19:11 Áxí kúvi kachi'-ó: nsú nī'í ñivi kīku'lun ini' jie'e' rá tu'lun ya'á, chisa' sání rá ñivi ya jiá'a Ndiosí' nuun' raa ya kīku'lun ini' rá maa.

ini' ráa nu'u', ví rá kivi na'á Ndiosí' nuun' tátúní' re' nuun' ráa ne antiví súkún —nkachi' Jesús.

¹⁵Jee nchísó re' na'á re' rá súchí lúlí vá, sáva kunaka ña'an Ndiosí' ráa, saájee nkene re' yukuán ku'an re'.

Iin tee súchí kúká ká'an-a jín Jesús

(Marcos 10:17-31; Lucas 18:18-30)

¹⁶Iin tee ña'an' nne'yá-a Jesús, jee nīkatu'ún-u re':

—Mestrú', tee va'a ví nú, ¿ná kúvi ya vá'a sa'á nī' sáva nī'in' nī' kuteku' nī' nínkání jín Ndiosí'? —nkachi'-i.

¹⁷Jee nkachi' Jesús nuun'-u.

—¿Nachi káchí' nú ya kúvi nī' tee va'a? [Ni iin ñivi ntu kúvi ñivi va'a], chi métú'ún Ndiosí' ví ya va'a ini'. Jee retú kuíni nú kivi nú nuun' kuteku' nú nínkání jín Ndiosí', jee síkúnkuvi nú ntáká rá tiñu ya ntatúní' Ndiosí' —nkachi' Jesús.

¹⁸Jee nkachi' tee vá nuun' re':

—¿Né iin rá tiñu ya'á ví ya íyó síkúnkuvi nī' rúja? —nkachi'-i.

Jee nkachi' Jesús nuun'-u:

—Koto sá'á nú nīyi, ni koto sáténí nú, ni koto sakuí'ná nú, ni koto kátú'ún nú sīkī' inka ñivi, ¹⁹jee sáná'nú nuun' tátá' nú jín nuun' náná' nú, jee íyó kunuun' nú ñanítá'an nú kuéntá' ñúnúun' nú maánú —nkachi' Jesús.

²⁰Jee nkachi' tee súchí vá nuun' Jesús:

—Nī'i tiñu ya'á vaji síkúnkuvi nī' maa [ne lúlí nī']. ¿Ná kúvi ka' ya kúmání' sa'á nī' rúja? —nkachi'-i.

²¹Jee nkachi' Jesús nuun'-u:

—Retú kuíni nú kuvi nú iin tee ña'a' ya síkúnkuvi nī'i, kuá'an, jee xikó nú nī'i rá nantíñú kúmí nú, jee ku'va xu'ún vá nuun' rá ñivi lál'ví, saájee nī'in' nú ta'vi' vá'a ka' yíyá'vi ví'í ne antiví súkún. Jee ne'en' kunikin' nú nu'u' —nkachi' Jesús.

²²Soo sáá nteso'o tee súchí vá rá tu'un ya'á, jee ku'an re' nnukuéká ini' re', chi jie'e' kue'e' ví'í nantíñú re' íyó.

²³Saájee nkachi' Jesús nuun' rá tee súkuá'a re' vá:

—Máá náá' vá káchí' nī' nuun' rán, ya víjí vá kivi ñivi kúká xintín Ndiosí' nuun' tátúní' re' nuun'-u ne antiví súkún. ²⁴Jee tukuni níkó nī' káchí' nī' nuun' rán, ya víjí ka'

kivi iin ñivi kúká xintín Ndiosí' nuun' tatúní' re' nuun'-u nsú ká' jia'a iin kiti máá ká'nú naní kameyú' iin yavi' jie'e' yikití'kú —nkachi' Jesús.

²⁵Jee sáá nteso'o rá tee súkuá'a re' vá tu'un nkachi' re', jee ntiví ví'í xini' raa, jee nikatu'ún [tá'án] raa:

—Saájee, ¿né iin ñivi kuvi kunei ya ni'in'-i ya natava' Ndiosí' maa nuun' kuachi-i nanitá'ví'-i?

²⁶Jee né'yá Jesús nuun' raa, jee nkachi' re':

—Rá ñivi chi ntu kúvi sa'á raa tiñu ya'á, soo Ndiosí' chi kúvi sa'á re' ni'i nuun' —nkachi' Jesús.

²⁷Saájee nkachi' Pedro nuun' Jesús:

—Ito'o', kune'yá ránu'u' chi nxinóo rán' ni'i ya kúmí rán' jee níkin' rán' no'ó, jee, ¿ná kúvi ya ni'in' rán' rúja? —nkachi' Pedro.

²⁸Jee nkachi' Jesús:

—Máá náá' vá káchí' ni' nuun' rán, ya sáá kenta tiempú' ya ni'i nasama jiáá, sáá kenta nu'u', ya ntají Ndiosí' nu'u' nuun' ñiví ya'á sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, jee sáá kunee' ni' teyu' kúñá'nú nuun' tatúní' ni', nuun' vii' nasíkuiti' kúñá'nú ni', jee ráno'ó ya níkin' rán nu'u', jee suni sukuán kunee' rán ni uxú' uvi' (12) teyu' ñá'nú, sáva sanáa' rán tatúní' rán nuun' rá ñivi ya kúvi raa rá ni uxú' uvi' (12) tata' ichiyúkún' ya nkene raa nuun' rá ni uxú' uvi' (12) rá se'ya yíí Israel. ²⁹Jee ntáká ñivi ya nxinóo raa, á ve'-i, á ñani'-i, á ku'va-a, á ku'vi'-i, á tátá'-a, á náná'-a, á ñasí'í'-i, á se'ya-a, á ñu'un-u, jie'e' yátíñú-u nuun' nu'u', jee ni'in' raa sientú' (100) ví'í ka' ya taji Ndiosí', nsú ká' kuá' nxinóo raa, jee suni ni'in' raa nanitá'ví' raa nuun' kuteku' raa nínkání jín Ndiosí'. ³⁰Soo kue'e' rá ñivi ya kúñá'nú vitan, jee kuvi raa ne nuun' ní'i tiempú' kiji, jee rá ñivi ya kúvi raa ne nuun' ní'i ka' vitan, jee suviráa vá xí'na ka' kuñá'nú ka'.

**Tu'un kúnkunuún ká'án' jie'e' rá tee
sátíñú nteñu rá tata' uva**

20 ¹Su'va tátúní' Ndiosí' néé' antiví súkún nuun' rá ñivi yí'í xintín re', kúvi-i kuéntá' iin tee kúvi ito'o' xí ñu'un, jee ne'en' ví'í nkene re' kuñukú re' musú' sáva satíñú raa nteñu rá tata' uva re'. ²Jee nkunaa' nuun' nnatú'ún re' jín rá musú' vá, ya chunáán re' nuun' raa ya'vi

ya iin kivi', jee nchuchi' re' raa nuun' kaa' tata' sá'a re' sava satí'ú raa.

3'Jee nkene tuku re' ní kai'in' yane'en', jee nini' re' inka ka' rá tee í'ni núne raa nuyá'vi. 4'Jee nkachi' re' nuun' raa: "Suní kuá'an rán ranika' satí'ú rán nuun' kaa' tata' uva ni', jee chuná'an ni' nuun' ráno'ó ne ni iin ya'vi ya naa' kúvi", nkachi' re', jee kua'an' raa.

5'Jee nkene tuku re' ní kaxuvi' (12), jín suni ni kauni' yánini, jee suni sukuán nsa'a re' jín rá musú' nni'in' re'. 6'Jee ní kau'un' yánini tukuni nkene re' jee nñani'in' tuku re' inka ka' rá tee í'ni núne, jee nkachi' re' nuun' raa: "¿Nakui chi í'ni núne rán ya'a núnuví?" nkachi' re'. 7'Jee nkachi' raa nuun' re': "Saáchi ni iin ntuná' kána ránu'u' satí'ú rán' jín-i", nkachi' raa, saájee nkachi' re' nuun' raa: "Suní kuá'an rán nuun' kaa' tata' uva ni', [jee chuná'an ni' nuun' ráno'ó ne ni iin jie'e' ya vá'a]."

8'Jee sáa kúnéñu'un, jee nkachi' ito'o' xí tiñu vá nuun' tee tátúni' yósó' nuun' rá musú' vá: "Kana nú rá musú', jee chuná'an nú ya'vi raa, kajié'é jín rá musú' nkivi' ne nuun' ní'i, jee rá nkivi' ya xí'nañú'ún kúvi raa ne nuun' ní'i", nkachi' ito'o' xí tiñu vá.

9'Jee sáa nkenta rá musú' ya nkivi' satí'ú ne kau'un' yánini, jee ta iin raa nni'in' iin iin ya'vi ya iin kivi'. 10'Jee sáa nkenta rá musú' ya nkivi' satí'ú ya xí'nañú'ún, jee nka'vi ini' raa ya kue'e' ka' ni'in' raa, soo suni iin nuún ni ya'vi ya iin kivi' nni'in' ta iin raa. 11'Jee sáa nni'in' raa ya'vi raa, jee nkajié'é raa kakuíyu'ú raa siki' ito'o' xí tiñu vá, jee nkachi' raa nuun' re': 12"Rá musú' ya nkivi' satí'ú ne nuun' ní'i, jee kuachi métú'ún hora nsatí'ú raa, jee nuún ni nchuná'an nú nuun' rání' jín raa, jee ránu'u' chi ñe'ne' ini' rán' nsatí'ú yí' rán' núnuví nuun' sáa' ví'i", nkachi' raa.

13'Jee ito'o' xí tiñu vá nñaxiníko-o nuun' iin raa, jee nkachi'-i: "Tenó, ntuná' jíchi ni' no'ó. ¿Á nsá' nsa'a naa'-ó nuun' nñatú'ún-ó naja kiyá'vi nú ya kivi' rúja? 14'Tiin ya kúvi ya'vi nú jee kuá'an, chi kuíni ni' ku'va ni' nuun' musú' ya'a ya nkívi satí'ú ne nuun' ní'i, kuéntá' táji ni' nuun' no'ó. 15'¿Á nkúvi sa'a ni' sáni kuíni ini' maání' jín xu'ún ni' rúja? Áxí, ¿á nú'ún ú'vi ini' nú ya kúvi ni' tee va'a ini' rúja?", nkachi' ito'o' xí tiñu vá.

16'Saáva kuéntá' nsá'á tee xí tiñu vá, su'va sa'á Ndiosí' jín rá ñivi, chi rá ñivi ya kúvi ráa ne nuun' ní'i vitan, jee suviráa vá xí'na ka' kuñá'nú ka', jee rá ñivi ya kúñá'nú tiempú' vitan, jee kuvi ráa ne nuun' ní'i tiempú' kiji. Chi kue'e' ví'i ñivi kána Ndiosí' kivi ráa xintíin re', soo yaku' ráa ni vá kaji re' —nkachi' Jesús.

Tukuni káchí' Jesús ya kuvi' re'

(Marcos 10:32-34; Lucas 18:31-34)

17Jee kuá'an' nkaa Jesús nuun' ñuun' Jerusalén, jee ntava' síin re' ni uxú' uvi' (12) rá tee súkuá'a re' vá, jee nkachi' re' nuun' ráa:

18—Ya jíní' rán ya vitan jee ya kuankaa-ó ñuun' ká'nú Jerusalén, jee nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, jee naku'va iin tee nu'u' nuun' rá sutu' kúñá'nú jín nuun' rá tee xíné'én' tu'un tátúní' Ndiosí' yana'an, jee sanáa' ráa ya ka'ni' ráa nu'u'. 19Jee naku'va ráa nu'u' xintíin rá ñivi ya ntu kúvi nación Israel, jee ka'an' uví' ráa kune'yá ráa nu'u', jee kuun' ráa yo'o nu'u', jee tekaa ráa nu'u' nuun' kurúsi', jee kuvi' ni', soo kivi' uní' jee nateku' ii' ni' kene ni' nteñu rá niyi —nkachi' Jesús.

**Jíkan' tá'ví' Jacobo jín Juan nuun' Jesús ya kunisotíñu
ráa jín re'**

(Marcos 10:35-45)

20Saájee náná' Jacobo jín Juan ya kúvi rá se'ya yí' Zebedeo ñakuyatin ña jín rá se'ya yí' ña nuun' Jesús, jee ñakuñí' íti ña nuun' Jesús, jee jíkan' tá'ví' ña nuun' re' ya sa'á re' iin tumani ini' jín ña. 21Jee nkachi' Jesús nuun' ña: —¿Ná kúvi ya kuíni nú?

Jee nkachi' ña:

—Tatúní' xá ya kunisotíñu ni núví' rá se'ya yí' ni' ya'á ya kune' iin ráa xiín ichi kuá'á nú jee inka ráa ichi sátín nú, sáá vii' kuñá'nú nú jee tatúní' nú nuun' ní'i ñiví —nkachi' ña.

22Jee nñaxiní'kó Jesús nuun' ráa, jee nkachi' re':

—Ntu jíní' rán ná kúvi ya jíkan' rán nuun' ni'. ¿Á kuvi kuno'o rán tunó'ó kiji kuno'o ni', ko'o ni' maa? [Jee, ¿á kuvi kuno'o rán tunó'ó kuno'o ni' kuéntá' kuanuté ni' maa?] —nkachi' Jesús.

Jee nkachi' raa:

—Kuvi sa'á rán' maa.

²³Saájee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Ya náá' ví nijja ya kuno'o ni', jín suni kuno'o rán

kuéntá' kuno'o ni', [jee kuno'o rán tunó'ó kuanuté rán kuéntá' kuno'o ni' tunó'ó kuanuté ni'], soo rá ñivi ya kune'e xiín ichi kuá'á ni' jín ichi sátín ni', nsú nu'u' ví ya ku'va maa nuun' ñivi, chisa' Tátá' ni' Ndiosí' ya nsatú'va re' maa sáva ku'va re' maa nuun' rá ñivi nkaji re' kune'e' maa —nkachi' Jesús.

²⁴Jee sáá nteso'o ni ují' ka' rá tee súkuá'a re' vá rá tu'un nkachi' re' vá, jee nkiti' ini' raa nne'yá raa Jacobo jín ñani'-i Juan. ²⁵Saájee nkana Jesús raa jee nkachi' re':

—Jíní' rán naja sá'á rá tee yósó' nuun' rá ñivi inka nación, ya ntu kúvi Israel, chi ñi' chí'i raa xintín raa, jee rá tee kúná'nú nuun' rá ñivi tátúní' ni'in raa nuun' rává sáá koo.

²⁶Soo nkúvi sukuán nteñu rán. Chisa' néni ñin ránú ya kuíni-i kuá'nú-u ka' nteñu rán, jee íyó kitíñú ñivi vá nuun' ránú. ²⁷Jee néni ñin ránú kuíni-i kuvi-i ya xí'nañú'ún nteñu ránú koso'-o nuun' ránú, jee íyó kuvi-i kuéntá' ñin musú' ké'en ñivi kitíñú-u chineí-i nuun' ránú, ²⁸kuéntá' nu'u', ya ntaji Ndiosí' nu'u' nuun' ñiví ya'á sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi. Nsá' váji ni' sáva kitíñú rá ñivi nuun' ni', chisa' váji ni' sáva kitíñú ni' nuun' rá ñivi. Jee váji ni' sáva ku'va ni' maání' kuvi ni' sáva chunáán nká'nú ni' maání' nuun' Ndiosí' sáva nakani núne ni' kue'e' ñivi nkí'i raa xintín kuachi raa xinánitá'ví' ni' raa —nkachi' Jesús.

Xínúvi Jesús uví' rá tee kuáá

(Marcos 10:46-52; Lucas 18:35-43)

²⁹Jee sáá nkene Jesús jín rá tee súkuá'a re' vá nuun' Jericó, jee kue'e' ví'í ñivi níkin' raa re'. ³⁰Jee uví' tee kuáá néé' yuíchí, jee sáá nteso'o raa ya kuájia'a Jesús ichi nuun' néé' raa, jee kánajín raa, jee nkachi' raa:

—¡Kuná'ví ini' nú kune'yá nú ránu'u', Ito'o', ya kúvi nú Se'ya ichiyúkún' David!^a —nkachi' raa.

^a20:30 Ntatúní' David nación Israel ne tiempú' yata' ví'í. Jee nchisóyu'ú Ndiosí' tají re' máá tee ya kuvi Se'ya ichiyúkún' tata' ve'í David. Jee kunisotíñú re' kuvi re' Cristo sáva natava' re' rá ñivi nuun' kuachi raa.

³¹ Soo nkuxeen' rá ñivi nuun' raa sava kasi' raa yu'ú raa, sosa' sa' ví'í ká' nkanajín' raa, jee nkachi' raa:

—İto'o', Se'ya ichiyúkún' tata' David, kuná'ví ini' nú kune'yá nú ránu'u! —nkachi' raa.

³² Saájee ñakuññi' Jesús, jee nkana re' raa nuun' re', jee nkachi' re' nuun' raa:

—¿Ná kúvi ya kúní' rán ya sa'á ni' jín rán? —nkachi' Jesús.

³³ Jee nkachi' raa:

—İto'o', kuíni rán ya nunijin' nchinúún' rání' sava kuvi nakune'yá rán' —nkachi' raa.

³⁴ Saájee nkuná'ví ini' Jesús raa, jee nsikáchi'i Jesús nchinúún' raa, jee kuísá ntañú'ún' kuiti' nnunijin' nchinúún' raa, jee nnakune'yá raa, jee nchinikin' raa Jesús.

Kívi Jesús nuun' ñuun' Jerusalén

(Marcos 11:1-11; Lucas 19:28-40; Juan 12:12-19)

21 ¹ Jee sáa kuakuyatin Jesús, jín rá tee súkuá'a re' vá ñuun' ká'nú Jerusalén, jee xí'na nkenta raa kuaría' Betfagé, ya káa jie'e' yuku Olivos, saájee nchüichí Jesús uvi' rá tee súkuá'a re' vá. ² Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Kuá'an' rán kuaría' káa ichinúún' rán, jee yukuán ntañú'ún' kuiti' nani'in' rán ñin burrá' nú'ní' ti', jín ñin burrú' lúlí. Nanají rán maa kiji rán jín rátí' nuun' ni'. ³ Jee retú ná káchí' ñin ñivi nuun' rán, jee kachi' rán nuun'-u ya: “İto'o'-ó jiniñú'ún' re' rátí', jee yachi' natajii' re' rátí'”, kachi' rán —nkachi' Jesús nuun' raa.

⁴ Nkuví ya'á sukuán, sava sikúnkuví Tu'un Ndiosí' ya nji'a' re' nuun' ñin tee ya nákaní tu'un nkene yu'ú re' ne yana'an, jee nkachi'-i su'va:

⁵ Kachi' rán nuun' rá se'ya ñuun' Sión.^b

“İKune'yá!, ya'á vaji nuun' ráno'ó maaré' ya kúná'nú tátúní' re' nuun' ráno'ó,

jee lál'ví vaji re',

jee yósó' re' ñin burrú',

^b 21:5 Káa ñuun' Jerusalén yuku naní Sión, saáva sáa ká'an' raa jie'e' Sión, ká'an' raa jie'e' ñuun' Jerusalén.

jee yósó' re' iin burrú' lúlí ya kúvi se'ya iin kiti
níso veí.”^c

Sukuán káchí' nuun' Tutu' Íí.

⁶Saájee kuá'an' ni núví' rá tee súkuá'a Jesús vá, jee nsa'á raa sánikuá' nkachi' Jesús nuun' raa. ⁷Jee nnikó raa náka raa burrá' vá, jín burrú' lúlí vá nenta nuun' Jesús, jee nchisó raa rá sa'ma raa ya'ta' rátí', jee ñakoso' Jesús nuun' rá sa'ma vá. ⁸Jee rá ñivi kue'e' nasíkuítí' vá ñakin' né'ín raa sa'ma raa ini' ichi, jee sava raa ka' ña'nu' raa na'á yutun ñakin' raa rává ini' ichi nuun' kuájia'a Jesús. ⁹Jee rá ñivi ya kuá'an' ichinúún' re' jín rá ñivi níkin' ya'ta' re' kánajín raa, jee káchí' raa:

—¡Sikáku ránu'u!^d nákuetú'ún-ó maaré' ya kúvi Se'ya ichiyúkún' David! ¡Na ka' netu' ka' kúvi maaré' ya váji jín tiñu ná'nú nuun' súví Ito'o'-ó Ndiosí'! ¡Sikáku Ndiosí' yó!, chi, ¡na ka' ná'nú ka' Ndiosí' néé' antiví súkún! —káchí' rá ñivi vá.

¹⁰Sáá nkivi Jesús ñuun' ká'nú Jerusalén, jee ntáká rá ñivi ñuun' vá ne' vaa' kúvi raa, jee nkachi' raa:

—¿Né iin kúvi tee ya'á?

¹¹Jee nkachi' rá ñivi kuá'an' jín Jesús:

—Ya'á kúvi Jesús ya nákani re' tu'un kéne yu'ú máá maá Ndiosí'. Kúvi re' tee ñuun' Nazaret ya tñin ñu'un Galilea —nkachi' raa.

**Tává' Jesús rá ñivi sá'á ya'vi chík'é'i néé' ini' veñu'un
ká'nú**

(*Marcos 11:15-19; Lucas 19:45-48; Juan 2:13-22*)

¹²Jee nkivi Jesús chík'é'i néé' ichinúún' veñu'un ká'nú nuun' neñu'un rá ñivi Ndiosí', jee ntava' re' ntáká rá ñivi xíkó jín rá ñivi ké'en yukuán rá nantíñú sókó' ñivi, jee nsikókáni re' rá mesa nuun' sama raa xu'ún, jín suni rá teyu' nuun' néé' rá ñivi xíkó raa paloma. ¹³Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí' káchí' ya: “Ve'i ñi' kunaní ve'i nuun' ká'an' ñivi jín ñi'”, soo ráno'ó chi nsa'á rán maa kava rá kuí'ná —nkachi' Jesús.

¹⁴Jee yukuán ñakuyatin rá ñivi kuáá, jín ñivi lénkó nuun' íñí Jesús ini' chík'é'i néé' ichinúún' veñu'un, jee nxinúvi re'

ráa. ¹⁵Soo rá sutu' kúñá'nú ká', jín rá tee xíné'én' tu'un tátúní' Ndiosí' yana'an, jee sáá nini' ráa ya sá'a Jesús rá tiñu anasí vá'a, jee suni sáá nini' ráa ya kánajín rá súchí lúlí, jee káchí' rává:

—¡Sikáku ránu'u', nákuetú'ún-ó maaré' ya kúvi Se'ya ichiyúkún' David! —nkachi' rává, jee nkítí' ví'í ini' rá tee vá.

¹⁶Jee nkachi' rá tee vá nuun' Jesús:

—¿Á ntu tésó'o nú ya káchí' rá súchí lúlí ya'á rúja?
—nkachi' ráa.

Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Saá, ¿á ni ntiá'an ka'vi rán Tutu' níso Tu'un Ndiosí'?, ya káchí'-i su'va rúja:

Nsa'á tu'va nú tu'un ya kene yu'ú rá súchí lúlí

jín rá nchíkín ya títi sáva nakuetú'ún ráa no'ó,
káchí'-i —nkachi' Jesús.

¹⁷Jee nxinóo re' ráa, jee nkene re' nuun' Jerusalén, jee kua'an' re' nuun' Betania, jee yukuán nkinoo re' yakuáá' kivi' yukuán.

Chísónínu Jesús iin yutun higo

(Marcos 11:12-14, 20-25)

¹⁸Jee yane'en' kivi' xtéñu'ún, sáá nnikó tuku Jesús kua'an' re' Jerusalén, jee nkajie'é jísoko re'. ¹⁹Jee nini' re' iin yutun higo íñí yuíchí, jee ñakuyatin re' jie'e'-e, soo ni ntuná' higo ní'in' re', chi ntuná' ninta, chi kuachi nayúku'-u néé'. Saájee nkachi' re' nuun' yutun higo vá:

—Ni nsá' kuun ká' ya vixí' nuun' nú níínkání —nkachi' re'.

Jee kuísá nnachi yutun higo vá. ²⁰Jee sáá nini' rá tee súkuá'a re' vá ya nkuvi, jee ntivi xini' ráa, jee nika'utú'ún ráa re':

—¿Naja nkuvi ya kuísá ntañú'ún kuiti' nnachi yutun higo? —nkachi' ráa.

²¹Jee nna'xiní'kó Jesús jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Máá náá' vá káchí' ni' nuun' rán, ya retú kúnei ini' rán Ndiosí', jee koto íyo tunká'vi ini' ánima' rán, jee kuvi sá'a rán tiñu anasí kua' nsa'á ni' ya'á, jee nsú kuachi sukuán, chisa' suni kuvi kachi' rán nuun' yuku ya'á: “Kuiyo jee sukuí'kó maánú nuun' nteñú'ún”, jee kuvi nijia sukuán.^e

²²Jee ntáká ya kakan' rán, ni jikán' tá'vi' rán nuun' Ndiosí', jee inu' ini' rán jee ni'in' rán maa —nkachi' Jesús.

^e 21:21 Chi sikú'nkuví Ndiosí' maa.

Tiñu níso Jesús

(Marcos 11:27-33; Lucas 20:1-8)

23 Sáá nkivi tuku Jesús chíké'i néé' ichinúún' veñu'un ká'nú, jee nkuyatin rá sutu' kúñá'nú ka', jín rá tee kúñá'nú tátúni' nuun' rá ñivi, nuun' íñi re' xiné'én' re' Tu'un Ndiosí' rá ñivi, jee nkachi' rá tee vá nuun' re':

—¿Na tiñu níso nú ya sá'á nú rá tiñu ya'á? Jee, ¿né iin ntaji tiñu ya'á nuun' nú sá'á nú maa rúja? —nkachi' raa.

24 Jee nñaxiníko Jesús jee nkachi' re' nuun' raa:

—Suní kakaṭu'ún ni' ráno'ó iin tu'un, jee retú naxiníko rán maa nuun' ni', saájee suni kachi' ni' nuun' rán na tiñu níso ni' ya sá'á ni' rá tiñu ya'á. 25 ¿Né iin njia'a tiñu nuun' Juan nkisikuánuté re'?, ¿á Ndiosí', ya néé' antiví súkún?, áxí, ¿á rá tee njia'a tiñu vá nuun' re' rúja? —nkachi' Jesús nuun' raa.

Saájee nñatú'ún maáráa, jee káchí' raa:

—Retú kachi'-ó ya Ndiosí', ya néé' antiví súkún, njia'a-a tiñu vá kuniso Juan, jee kachi' re' nuun'-ó: “Saájee, ¿nakui chi ntu nínú' ini' rán rá tu'un ya nkachi' Juan rúja?” 26 Soo retú kachi'-ó ya rá tee njia'a tiñu vá nuun' Juan, jee yú'ví-ó rá ñivi, chi ni'i rá ñivi jínú' nijia ini' raa ya Juan nkuvi nijia re' iin tee nákaní re' tu'un kéne yu'ú máá máá Ndiosí' —nkachi' rá tee vá.

27 Jee nñaxiníko raa nuun' Jesús, jee nkachi' raa:

—Ntu jíní' rán' —nkachi' raa.

Jee suni nkachi' re' nuun' raa:

—Nu'u' ranika' suni nsá' kachi' ni' nuun' rán na tiñu níso ni' ya sá'á ni' rá tiñu ya'á.

Tu'un kúnkunuún ká'án' jie'e' uvi' rá se'ya yíí

28 'Saájee, ¿naja ká'vi ini' rán jie'e' tu'un ya'á? Hín tee niyo uvi' se'ya yíí re', jee ñakuyatin re' nuun' se'ya yíí xí'nañú'ún re', jee nkachi' re': “Se'ya ni', kuá'án, kīsatīñú nú vitan nuun' káá tata' sá'á ni' uva.” 29 Jee nñaxiníko-o nuun' tátá'-a, jee nkachi'-i: “Ntu kuíni ni' kī'in ni'”, nkachi'-i, soo kuéé jee nñakani ini'-i jee ñā'an'-a. 30 Jee kuíre ñakuyatin re' nuun' inka ka' se'ya yíí re', jee suni nuún sukuán nkachi' re' nuun'-u, jee nñaxiníko-o nuun' re', jee nkachi'-i: “Kuvi,

kí'ín' nì' ví, tátá'”, nkachi'-i, soo ni ntuví ñásatíñú-u. ³¹ ¿Né ìin ni núvì' rá se'ya tee vá nsikúnkuvi-i tiñu kuíni tátá' raa? —nkachi' Jesús.

Jee nnaixiníko rá tee vá:

—Se'ya xí'nañú'ún re' —nkachi' raa.

Jee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Máá náá' vá káchí' nì' nuun' rán, ya rá tee náke'en xù'ún ya chúnáán rá ñivi ya nánee' Roma jín rá ña'an sù'ì' ini' ya xíkó raa maáráa nuun' rá tee, jee xí'na raa ka' koso' nuun' kivi raa xintíín Ndiosí' sáva tatúní' re' nuun' raa, nsú ká' ráno'ó. ³² Chi Juan tee nsikuánuté, jee nkiji re' nxiné'én' re' ráno'ó kivi rán ichi naa' nuun' Ndiosí', soo ni ntuví nkánjíá rán jinu' ini' rán rá tu'un nkachi' re'. Soo rá tee nátiin xù'ún chúnáán rá ñivi ya nánee' vetíñú ñuun' Roma, jín rá ña'an sù'ì' ini' ya xíkó raa maáráa nuun' rá tee, chi ninu' ini' raa nkaníjíá raa ya nkachi' re' nnakani ini' raa nxinóo raa kuachi raa. Soo ráno'ó chi, súka' nini' ránú rá ya'á, soo ni ntuví nakani ini' rán jee ntuví nkánjíá rán inu' ini' rán tu'un nkachi' re'.

Tu'un kúnkunuún ká'án' jie'e' rá tee káné'én sátíñú

(Marcos 12:1-12; Lucas 20:9-19)

³³ Teso'o ránú inka ka' tu'un kúnkunuún ya'á: Niyo ìin tee kúvi ito'o' xí ñu'un, jee ntee re' rá yokú'ú' uva nuun' ñu'ún re', jee ñasi' re' kurá' yu'ú nuun' káá rá yokú'ú' uva vá, jee ntufí re' nuun' yuu' nuun' ku'ni raa uva, jee nsá'á re' ìin ve'i súkún sáva kumí raa nuun' káá tata' uva. Jee kuíre njianúún re' ñu'un vá nuun' rá tee satíñú maa jee nkene re' kuá'an' íká re'.

³⁴ Jee sáá nkenta tiempú' nastútú rá uva, jee nchüichí re' rá musú' re' nuun' rá tee sátíñú nuun' ñu'ún vá, sáva nake'en re' tata' sá'á sánikuá' íyó nì'in' re'. ³⁵ Soo rá tee sátíñú vá ntiin raa rá musú' re' vá, jee ìin rá musú' re' vá njia'a raa maa, jee inka ka' ña'ni' raa maa, jee inka ka' chi nkuun raa yuu' maa. ³⁶ Jee tukuni nchüichí re' kue'e' ka' rá musú' re' nsú ká' kuá' ya xí'nañú'ún, jee rá tee sátíñú vá suni nuún nsá'á kini raa rá musú' re' vá. ³⁷ Jee nekua' nkúvi ka' jee nchüichí re' se'ya yíí maaré' nuun' rá tee

sátíñú vá, chi nka'vi ini' re' ya: “Koo ya ñá'nú nuun' ráa kaníjiá ráa se'ya yí maání’”, nka'vi ini' re'. ³⁸Soo rá tee sátíñú vá, sáá nini' ráa se'ya yí maáré', jee nkachi' iin inka ráa: “Tee ya'á chi nuun' re' kinoo ta'vi' ñu'un ya'á. Nkó'ón-ó jee ka'ni-ó maa, jee kinoo yó jín ta'vi'-i kuvi-ó”, nkachi' ráa. ³⁹Jee ntiin ráa maa, jee ntava' iyo ráa maa nuun' ñu'un nuun' káá tata' uva vá, jee ña'ni' ráa maa. ⁴⁰Jee sáá kiji tee xí ñu'un uva vá, ¿ná kúvi ya sa'á re' jín rá tee sátíñú vá rúja? —nkachi' Jesús.

⁴¹Jee nkachi' ráa nuun' Jesús:

—Máá xéén' xinó'o re' xináán' re' rá tee káné'én sátíñú vá, jee ku'vanuún re' ñu'un vá nuun' káá tata' uva vá nuun' rá inka ka' rá ñivi ya naku'va ráa uva nuun' re' sáni íyó ni'in re', sáá kenta tiempú' nastútú maa —nkachi' ráa.

⁴²Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—¿Á ni ntiáné ka'vi rán Tutu' níso Tu'un Ndiosí'?:

Yuu' ya nkuniichi' rá tee jáni ve'i,
jee yuu' vá nkenta nkuví máá yuu' ñá'nú ka' íyótiñu,
ya káá skiná' ve'i jín ya jiá'a ku'va' nuun' sámá' ve'i.
Maá Ito'o-ó Ndiosí' nsa'á maa,
jee tívi xíni-ó né'yá-ó maa jín nchinuún-ó,

káchí' nuun' Tutu' Íí' jie'e' maáré'. ⁴³Jee saáva káchí' ni' nuun' rán ya siíyo Ndiosí' ya tatúni' re' nuun' rán ya nkúvi kivi rán xintín re', jee naku'va re' maa nuun' inka ñivi ya sikúnkuví ráa sáni ku'ni re'. ⁴⁴Jee ñivi ya kute'-e nuun' yuu' vá jee ta'nu'-u ne kuli'i-i. Jee ñivi ya kute' yuu' vá yata'-a jee taxín' li'i' ñivi vá sa'á-a —nkachi' Jesús jie'e' rá ñivi kúichi ini' ráa re'.

⁴⁵Jee sáá nteso'o rá sutu' kúná'nú vá, jín rá tee kúvi fariseo jie'e' rá tu'un kúnkunuún nkachi' Jesús, jee ñaku'un ini' ráa ya nka'an' re' jie'e' maáráa. ⁴⁶Jee nuukú ráa tiin ráa Jesús, soo yú'ví ráa né'yá ráa rá ñivi kue'e', chi jínú' ini' rá ñivi ya Jesús kúvi iin tee nákaní tu'un kéne yu'ú máá máá Ndiosí'.

Tu'un kúnkunuún ká'an' jie'e' viko tána'á

(Lucas 14:15-24)

22 ¹Jee nka'an' tuku Jesús inka ka' tu'un kúnkunuún, jee nkachi' re' nuun' ráa:

2—Su'va tátúní' Ndiosí' néé' antiví súkún nuun' rá ñivi yí'í xintín re', kúnkunuún kúvi-i kuéntá' iin tee ya tátúní' iin ñuun', jee maaré' nsa'á re' iin viko tána'á se'ya yí'í re'. 3 Jee nchūichí re' rá musú' re' kuakana ráa rá ñivi ya nkana re' viko tána'á, jee ntu nkuíni rá ñivi vá kiji rává.

4 Jee tukuni ntají re' inka ka' rá musú' re', jee nkachi' re' nuun' ráa: “Kachi' rán nuun' rá ñivi ya nkana ni' kiji, ya: Ya nsa'á stákoo ni' neyu, chi ya ntají ni' ña'ni' ráa rá toro ni' jín rá chelu ya nxinánu ni', jee ya íyó tu'va ni'i, kiji rán viko tána'á, kachi' ránú nuun' ráa”, nkachi' tee tátúní' vá.

5 Jee sáá nkachi' rá musú' vá sukuán nuun' rá ñivi ya nkana re', soo ntu ntáin kuéntá' ráa maa, jee kuá'an' ráa, iin ráa nkene-e kuá'an'-a nuun' káá tata' sá'á-a, jee inka ka' nkene-e kuá'an'-a nuun' xíkó-o. 6 Jee rá inka ka' ntiin ráa rá musú' tee tátúní' vá, jee nsa'á kini ráa rává, jee ña'ni' ráa rává. 7 Saájee nkítí' ví'í ini' tee tátúní' vá, jee ntají re' rá soldado re' jee nxináán' ráa rá ñivi nsa'á niyi, jee nteñu'un' ráa ñuun' rá ñivi vá.

8 Saájee nkachi' tee tátúní' vá nuun' rá musú' re': “Máá náá' nijia ya ni'i ya íyó stákoo viko tána'á ya'á, soo rá ñivi ya nkana ni' kiji viko ya'á, ntu íyó ní'in' ráa ya kiji ráa nékúvi. 9 Kuá'an' rán ntáká rá ichi ká'nú, jee néni iin ñivi nani'in' rán kana rán ráa kiji ráa viko táná'á ya'á”, nkachi' re'. 10 Jee sáá nkene rá musú' vá kuá'an' ráa ntáká rá ichi ká'nú, jee nstútú ráa ntáká ñivi ya nani'in' ráa, vāni ñivi kán'één, vāni ñivi va'a, jee su'va nchítú ñivi nuun' íyó viko tána'á vá.

11 Jee sáá nkivi tee tátúní' kune'yá re' rá ñivi nkana re', jee yukuán nini' re' iin tee ya ntuví ñú'ún-u sa'ma ya íyótúní' sá ya ñú'ún rá ñivi ya kuá'an' viko tána'á vá. 12 Jee nkachi' re' nuun'-u: “Tenó, ¿naja nkivi nú ya'á ya ni ntuví ñú'ún nú sa'ma viko tána'á?”, nkachi' re', soo ni ntuví nkúvi ka'an' kuiti' tee vá. 13 Saájee tee tátúní' vá nkachi' re' nuun' rá musú' re': “Ku'ni' rán jie'e' jín na'á tee ya'á, jee tava' rán maa kī'in'-i nuun' ñūneen' tave'í, jee yukuán ví nuun' kuno'o-o, jee kuna'yu'-u ne siká'ñí'-i rá nu'un-u”, nkachi' re'. 14 Chi

kuə'e' rá ñivi kána Ndiosí' raa, soo yaku' káji Ndiosí'
kivi xintín re' —nkachi' Jesús.

Tu'un jie'e' ya chúnáán ñivi xu'un náne'en
rá tee tátúní' Roma

(Marcos 12:13-17; Lucas 20:20-26)

¹⁵Saájee kuə'an' rá tee kúvi fariseo, jee nnatú'ún raa naja vá natava' raa yu'ú re' iin tu'un jie'e' ya kuvi chikuachi raa re'. ¹⁶Jee nchüichí raa sava rá tee súkuá'a raa rává jín sava rá tee íñi jín Herodes kuə'an' rává nuun' Jesús, jee nkachi' rává nuun' re':

—Mestrú', jíní' rání' ya iin tee naa' kúvi nú, jee naa' xiné'én' nú rá ñivi ichi Ndiosí', chi ntu nání'vi' ini' nú naja jiáni ini' ñivi, chi ntu sá'á nú kuéntá' naja íyó rá ñivi. ¹⁷Saáva kachi' xá nuun' rání' naja jiáni ini' nú, ¿á yínetu' ya chunáán-ó xu'un nánee' tee ya tátúní' nación Roma,^f áxí ntuví? —nkachi' rává nuun' Jesús.

¹⁸Soo ya jíní' Jesús ya jiáni káné'én ini' rává, jee nkachi' re' nuun' rává:

—¿Nakui chi jítotúní' rán nu'u', tee sansu'va ráno'ó?
¹⁹Xiné'én' rán iin xu'un kaa ya chúnáán rán xu'un ya nánee' tee tátúní' Roma, kune'yá ni' maa —nkachi' Jesús.

Jee njia'a raa iin xu'un kaa nuun' re'. ²⁰Jee nkachi' re' nuun' rává:

—¿Né iin xín nuun' tee ví ya néé' nuun' xu'un kaa ya'á rúja?, jín, ¿né iin súví níso nuun'-u? —nkachi' re'.

²¹Jee nkachi' rává:

—Tee tátúní' nación Roma ví-i.

Saájee nkachi' Jesús nuun' rává:

—Rá kúvi nantíñú tee nísotíñú tátúní' re' nuun' nación Roma naku'va rán maa nuun' tee tátúní' nación Roma. Jee rá kúvi nantíñú Ndiosí' naku'va rán maa nuun' Ndiosí' —nkachi' Jesús nuun' rává.

²²Sáá nteso'o rává ya nkachi' re' sukuán, jee ntiví ví'í xíní' rává, jee nxinóo rává re', jee kuə'an' rává.

Tu'un jíkántu'ún jie'e' ya nateku' ii' tuku rá níyi

(Marcos 12:18-27; Lucas 20:27-40)

23 Jee kivi yukuán suni ñakuyatin sava rá tee yí ñujiín' saduceo nuun' íñi Jesús, jee suviráa vá káchí' ya ni nsá' nateku' tuku rá ñivi ní'i, jee saáva níkatu'ún raa Jesús, jee nkachi' raa:

24—Mestrú', nkachi' Moisés yana'án ví'í ya retú kuvi' iin tee, jee ntu níyo se'ya re' jín ñasí'í re', jee íyó natana'á ñani' re' jín ñasí'í re', sáva koo se'ya ña jín ñani' re', sáva kuvi kuéntá' se'ya re', nkachi' Moisés. 25 Jee nteñu nuun' néé' rání' niyo uxá' rá tee nkuvi ñani' nkaku jí'ín raa. Jee ñani' xí'nañú'ún ntana'á re' jín iin ña'an, jee ní'í' re', jee ni ntu níyo se'ya re'. Saájee nxinóo re' ñasí'í re' nuun' ñani' re' sáva nñatana'á-a jín ña. 26 Jee suni sukuán nkuvi jín ñani' uví' vá jín ñani' uní' raa jín ní'i raa ne ñani' uxá'. 27 Jee ne nuun' ní'i suni ní'í' ña'an vá ranika'. 28 Saájee kivi' ya nateku' ii' tuku ní'i rá ñivi ní'i, sáa nakoo tuku rá niyi, jee, ¿né iin ni uxá' rá tee vá nuvi xí' ñasí'í ña'an vá rúja?, chi ni uxá' raa nñatana'á jín ña —nkachi' rá saduceo nuun' Jesús.

29 Saájee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Na ka' naan' ka' jíáni ini' rán, chi ntu jíáku'un ini' rán ni Tu'un Ndiosí' ya níso nuun' Tutu', ni jín jie'e' fuersá' í' ní'in níso Ndiosí'. 30 Chi kivi' nateku' ii' tuku rá ñivi ní'i kene raa nteñu rá níyi, jee ni nsá' tana'á raa ka', jee ni nsá' xitáná'á raa rá se'ya sí'í raa, chisa' koo raa kuéntá' kuá' rá najiá'á' í' Ndiosí' ya íyó antiví súkún, ya ni ntu táná'á rává.

31 'Soo jie'e' ya nateku' ii' nijia tuku rá ñivi ní'i, jee, ¿á ntiá'an ka'vi rán nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí' rúja?, ya máa Ndiosí' nka'an', sáa nkachi' re': 32 “Nu'u' ví Ndiosí' ya néñu'un Abraham, jín Isaac, jín Jacobo nu'u'”, nkachi' Ndiosí'. Jee ntu kúvi re' Ndiosí' rá níyi, chisa' kúvi re' Ndiosí' rá ñivi tékú' ya néñu'un raa re' —nkachi' Jesús.

33 Jee sáa nteso'o rá ñivi kue'e' rá tu'un xíné'én' Jesús, jee ntiví nasíkuiti' xini' raa.

Tu'un máa ñá'nú ví'í ka' nuun' ní'i ya tátúní' Ndiosí'

(Marcos 12:28-34)

34 Saájee rá tee yí'í ñujiín' fariseo, sáa nteso'o raa ya ntu nkutúní' ná kachi' ka' rá tee saduceo, chi ñasi' raa yu'ú

ráa nsa'á Jesús, jee nnašikétá'an rá tee fariseo vá maaráa.
 35 Jee iin ráa, ya súkuá'a jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí' ne
 yana'án, nikaťu'ún-u Jesús, chi nkuini-i kototúní'-i re',
 jee nkachi'-i:

36—Mestrú!, ¿né iin rá tu'un ya tátúní' Ndiosí' ví ya máá
 ñá'nú ka' nuun' ni'i ya tátúní' re' rúja? —nkachi' tee vá.

37 Jee nkachi' Jesús nuun'-u:

—“Kunuun' Ito'o' nú ya kúvi Ndiosí' nú jín ne ni'i ánima' nú,
 jín ne ni'i ini' nú, jín ne ni'i antúní' nú.” 38 Ya'á kúvi tu'un máá
 ñá'nú ka' ya tátúní' Ndiosí', jee suvi vá xí'nañú'ún ka'. 39 Jee ya
 uví' ya tátúní' Ndiosí' kúnkunuún kúvi-i su'va: “Íyó kunuun' nú
 ñanitá'án nú kuéntá' kua' ñúnúun' nú maánú.” 40 Jee ne nuun'
 ni núví' rá tu'un ya'á ya tátúní' Ndiosí' vaji ni'i rá tu'un ntee
 Moisés ya ntatúní' Ndiosí', jín ni'i tu'un ntee rá tee ya nna'kani
 tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' ne yana'án —nkachi' Jesús.

**¿Né iin se'ya ichiyúkún' kúvi Cristo ya ñani Ndiosí' sáva
 tatúní' nuun' ni'i?**

(Marcos 12:35-37; Lucas 20:41-44)

41 Jee ni íyó tútú rá tee kúvi fariseo vá, jee nikaťu'ún
 Jesús ráa 42 jee nkachi' re':

—¿Ná jiáni ini' rán jie'e' Cristo? ¿Né iin se'ya ichiyúkún'
 kúvi re'? —nkachi' Jesús.

Jee nkachi' ráa:

—Se'ya tata' ve'i ichiyúkún' vaji nuun' David kúvi re'.

43 Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Tachi' Íí' Ndiosí' njia'a tu'un sákachi' maá David, jee,
 ¿naja chi nkachi' David ya Ito'o' re' ví Cristo rúja?, sáa
 nkachi' re' [tiempú' chíji jie'e' Cristo]:

44 Nkachi' maá Ito'o'-ó Ndiosí' nuun' Ito'o' ni':

“Kunee' xiín ichi kuá'á ni' nuun' tatúní' nú jín ni',
 jee kunee' nú yukuán nekua' kunei ni' jín rá ñivi jíní'
 u'vi' né'yá ráa no'ó,
 kakin' ni' ráa chíji jie'e' nú”,
 nkachi' Ndiosí',

nkachi' David.

45 'Saájee ne maá David nkachi'-i ya “Ito'o' ni'” kúvi
 Cristo. Saáva, ¿naja vá kúvi Cristo iin Se'ya ichiyúkún'
 nkene nuun' David rúja? —nkachi' Jesús nuun' ráa.

46 Jee ni iin ráa ni ntu nkúvi naxiníko nuun' tu'un nkachi' Jesús, jee ne kiví' yukuán, jee ni iin ráa ka' ntu nkiji ka' ini' ráa katú'un ráa re'.

**Xíkóná'án Jesús rá tee fariseo jín rá tee xiné'én' ráa
jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí'**

(Marcos 12:38-40; Lucas 11:37-54; 20:45-47)

23 ¹Saájee nka'an' Jesús jín rá ñivi kué'e' jín suni rá tee kútá'án jín re' ya súkuá'a re' ráa, jee nkachi' re':

²—Rá tee xiné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí', jín rá tee yí'í ñujín' fariseo, nnaquñi' ráa níso ráa tiñu nniso Moisés ya xiné'én' ráa rá ñivi tu'un ntatúní' Ndiosí' ya ntee Moisés yana'án. ³Jee saáva nani kúvi ya káchí' ráa nuun' ráno'ó sa'á rán maa jee sikúnkuvi rán maa. Soo koto sá'á rán sánikua' sá'á ráa, chi ntu sá'á rá ya káchí' ráa. ⁴Chi xiné'én' ráa rá tu'un tátúní' maáráa rá tiñu véi ya víjí sikúnkuvi maa, jee jiákín' ráa maa nuun' rá ñivi sáva sikúnkuvi ñivi maa, soo maáráa chi ni sú jín iin xintín' ráa ni ntu skántá' ráa sáva chineí ráa sa'á-a rá tiñu vá.

⁵Jee ntáká rá tiñu sá'á ráa vá, sá'á ráa maa sáva kuni' rá ñivi maa, jee nakuétú'un ñivi ráa. Jee ká'nú sá'á ráa rá kajún' lúli nú'un pedasú' tutu' níso Tu'un Ndiosí' ya ténu'ni' né'ín' ráa yutéén' ráa jín yiki ná'á ráa. Jee sá'á kání' ráa ka' yuxi yu'ú sa'ma nú'un' ráa. ⁶Jee ñúnúun' ráa máa teyu' kúñá'nú ka' kuneé' ráa nuun' íyó rá viko nuun' yáji' rá ñivi. Jee suni ñúnúun' ráa máa rá teyu' kúñá'nú ka' kuneé' ráa ini' rá ve'í sinagoga nuun' nútútú rá ñivi Israel. ⁷Jee ñúnúun' ráa ya ká'án' yíñú'un' ñivi jín ráa rá nuyá'vi, jín ya ká'án' ñivi ráa mestrú'.

⁸Soo ráno'ó, koto jiá'a rán ya ka'an' rá ñivi mestrú' kúñá'nú ráno'ó. Chi métú'un' ni mestrú' kúñá'nú rán íyó, ya kúvi Cristo, jee ntáká ráno'ó chi iin ni kúvi rán ya kúvi rán ñani' jín ku'va. ⁹Jee koto ká'án' rán tátá' rán ni iin ya íyó ini' ñiví ya'á, chi métú'un' ni Tátá' rán Ndiosí' íyó, ya néé' re' antiví súkún. ¹⁰Jee suni koto jiá'a rán ka'an' ráa mestrú' ráno'ó, chi métú'un' ni mestrú' rán íyó chú'un re' ichi ráno'ó, ya kúvi Cristo. ¹¹Chisa' ñivi ya íyó nteñu ráno'ó ya kúñá'nú yósó' nuun' rán, suvi vá kitíñú-u nuun' rán kuéntá' iin musú' rán. ¹²Jee néni iin ya kutéyí-i sá'á ñá'nú-u maáa,

jee sa' kinqo kanuun ñivi vá, ntu ka' kúñá'nú-u, jee iin ñivi ya sá'á núun-u maáa nulá'ví ini'-i maáa, jee ni'in'-i ya nuñá'nú-u.

13 'iNa ka' xeen' kuno'o rán ka' ráno'ó, tee xiné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí', jín ráno'ó tee kúvi fariseo!, itee sansu'va kúvi rán! Chi jiásí' rán ya kivi rá ñivi xintín Ndiosí' ya néé' antiví súkún tatúní' re' nuun' raa, chi ráno'ó jee ni ntu kivi rán xintín re', jee ni ntu jiá'a rán ya kivi rá inka ka' ñivi.

14 '[iNa ka' xeen' kuno'o rán ka' ráno'ó, tee xiné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí', jín ráno'ó tee kúvi fariseo!, itee sansu'va kúvi rán! Chi jíchi rán rá ña'an ná'ví, kánee' rán ve'i ráña, jee kañunkúún sá'á rán nika' ya na'an ví'í jíkán' tá'ví' rán nuun' Ndiosí'. Jee saáva xeen' ka' ni'in' rán tunó'ó ya sijíta Ndiosí' ráno'ó.]

15 'iNa ka' xeen' kuno'o rán ka' ráno'ó, tee xiné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí', jín ráno'ó tee kúvi fariseo!, ichi tee sansu'va kúvi rán! Chi ráno'ó, jee jikanuun rán nínká'nú, vāni nuun' nteñú'ún, vāni nuun' ñuíchí núkú rán iin ñivi síjínú' rán ini'-i rá tu'un xiné'én' maárán, jee retú kúneí rán síjínú' rán ini' ñivi vá, jee síkúniso rán ka' kuachi síkí'-i ya ne uvi' íchí ka' íyó ni'in'-i ya k'i'in'-i nuun' ñú'ún' xéen' nsú ká' íyó k'i'in' ráno'ó nuun' ñú'ún' xéen'.

16 'iNa ka' xeen' kuno'o rán ka' ráno'ó!, chi kúvi rán kuéntá' kúvi tee kuáá ya ni ntu chu'un rán rá ñivi ichi naa', chi káchí' rán ya néni iin ñivi ya sánáa'-a nuun' tu'un ká'án'-a jie'e' veñu'un ká'nú Ndiosí' jee ntuná' yíyá'vi ya nkachi'-i, soo néni iin ñivi sánáa'-a nuun' tu'un ká'án'-a jie'e' kaa kuáán yíyá'vi oro ya nákiin' ini' veñu'un vá, saájee ya íyó síkí'-i sikúnkuvi-i, káchí' rán. 17 Tee naan' tee kuáá ví rán!, ¿né iin ví máá ñá'nú ka': á oro vá áxí veñu'un ká'nú ya sá'a-á ii' oro vá rúja? 18 Jee suni káchí' rán ya: "Ntuná' yíyá'vi-i ya sánáa' néni iin ñivi nuun' tu'un ká'án'-a jie'e' altar nuun' téñu'un' rá ñivi rá sana' násoko' raa nuun' Ndiosí', soo néni iin ñivi ya sánáa'-a nuun' tu'un ká'án'-a jie'e' rá sana' sókó' ya yósó' nuun' altar, saájee ya íyó síkí'-i sikúnkuvi-i ya nkachi'-i", káchí' rán.

19 '[Tee naan'] tee kuáá ví rán!, chi, ¿né iin ví máá ñá'nú ka': á rá nantíñú násoko' yósó' nuun' altar, áxí maá altar, ya

sá'a-a ya íí' rá nantíñú násoko' nuun' altar vá rúja? ²⁰ Saáva ñivi ya sánáa'-a nuun' tu'un ká'an'-a jie'e' altar, jee nsú kuachi jie'e' altar vá ni sánáa'-a, chi suni ne jín jie'e' ntáká rá yósó' nuun' altar vá ranika'. ²¹ Jee ñivi ya sánáa'-a nuun' tu'un ká'an' jie'e' veñu'un, jee nsú kuachi jie'e' veñu'un vá sánáa'-a nuun' tu'un ká'an'-a, chi suni ne jín jie'e' Ndiosí' ya íyó re' yukuán. ²² Jee ñivi sánáa'-a nuun' tu'un ká'an'-a jie'e' antiví súkún, jee nsú kuachi jie'e' antiví súkún vá, chi suni ne jie'e' teyu' nuun' néé' Ndiosí' tátúní' re', jín suni ne jie'e' maáré' ranika' ya néé' re' yukuán.

²³ 'iNa ka' xeen' kuno'o rán ka' ráno'ó, tee xín'één' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí', jín ráno'ó tee kúvi fariseo!, chi, jtee sansu'va ví rán!, chi násoko' rán nuun' Ndiosí' ni ujji' ni ujji' ta sientú' ni'i nantíñú rán ne nantíñú káyánká ne yuku' minu stílá', jín yuku' anís, jín yuku' comino, soo ntu sá'a rán rá tiñu máá ñá'nú ví'í ka' ya tátúní' Ndiosí', ya kue'nu naa' rán, jín ya kuná'ví ini' rán ñanitá'an rán, jín ya kunei ini' rán Ndiosí'. Íyó sa'a rán rá tiñu ya'á ni jín nsá' xínóo rán sa'a rán rá inka rá tiñu.

²⁴ 'iRáno'ó tee kuáá ya ni ntu jíní' rán ichi chu'un rán rá ñivi! Chi síkujín rán tiukún túún lúlí nū'ún nuun' nute jí'i rán, sosa' jí'i rán iin kiti kameyú' maá ká'nú.

²⁵ 'iNa ka' xeen' kuno'o rán ka' ráno'ó!, tee xín'één' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí', jín ráno'ó tee kúvi fariseo, chi, jtee sansu'va ví rán!, chi nánete rán kuachi yata' vasú' jí'i rán jín yata' ko'ó' nuyájí' rán. Soo ichi ini' raa ñúchitú jín nantíñú ya kánee' rán jín jie'e' máá tu'un u'vi' ini' rán.

²⁶ 'iRáno'ó fariseo, tee kuáá ví rán! Xí'na ka' íyó sa'a noo rán ánima' rán, kuéntá' kuá' násánoo ini' iin vasú', saájee tui' nijin' ya nnonoo kuáiyó rán nuun' rá ñivi.

²⁷ 'iNa ka' xeen' kuno'o rán ka' ráno'ó!, tee xín'één' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí', jín ráno'ó fariseo, chi, jtee sansu'va kúvi rán! Chi kúvi rán kuéntá' kúvi rá ñáñá rá niyi nka'yu kuíjín jee ne túvi vii' ñunkúún-u nuun' nijin', soo ichi ini'-i chi ne yí'í chitú yikiníyí jín ni'i ya té'yú' ini'-i. ²⁸ Jee suni sukuán íyó rán nuun' nijin' rán, chi stúvi rán ya tee naa' kúvi rán nuun' rá ñivi, soo ichi ini' rán nū'ún chitú tu'un sansu'va kúvi rán jín tu'un nívá'a.

²⁹ 'iNa ka' xeen' kuno'o rán ka' ráno'ó!, tee xín'één' tu'un ntatúní' Ndiosí', jín ráno'ó tee kúvi fariseo, chi, jtee

sansu'va kúvi rán! Chi ne sámá' rán rá ve'i ñáñá nuun' yí'í rá yikiníyi rá tee nnakani tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' ne yana'án, jee ne síkútú rán rá ve'i nuun' ñáñá nuun' káá rá nkuvi ñivi naa'. ³⁰Jee káchí' rán: “retán' nteku'-órán ne kivi' nteku' rá jíí'-órán yana'án, jee nsá' chineí tá'an-ó ráa ka'ni' ráa rá tee nnakani tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' ne yana'án”, káchí' rán. ³¹Jee su'va stúvi rán ya náá' síki' maárano'ó ya kúvi rán se'ya ichiyúkún' nkene rán nuun' rá jíí' rán yana'án ya ña'ni' ráa rá tee nnakani tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' ne yana'án. ³²Jee ráno'ó, sa'á rá tiñu káné'én ya nsa'á rá tátá' jíí' ichiyúkún' rán nekuá' nachuchítú rán sá'á rán kuá' ñúkú'vá ya nivá'a nsa'á ráa.

³³'iKoo' ráno'ó! ¡Se'ya koo' xeen' ví ráno'ó! ¿Naja kuvi kaku rán nuun' sikínaan' Ndiosí' ráno'ó k'i'in' rán nuun' ñu'ún' xéen'? ³⁴Saáva, nu'u' chúichí ni' nuun' rán rá tee nákaní tu'un kéne yu'ú máá maá Ndiosí', jín rá tee tu'va ya jíní' va'a tu'un re', jín rá tee ya xíné'én' va'a tu'un re', jee ráno'ó chi ka'ni' rán sava ráa, jee tekaa rán sava ráa nuun' kurúsi', jee kuun rán yo'o sava ráa ini' rá ve'i sinagoga rán, jee kunikin' rán ráa sakini rán ráa ñuun' ta ñuun'. ³⁵Saáva síki' ráno'ó nakuni'i ni'i kuachi síki' rán kuno'o rán jie'e' ni'i rá ñivi naa' vá'a ya ña'ni' nuun' ñivi ya'á, ne sáá ña'ni' ñivi Abel ya kúvi tee naa', jín ne sáá ña'ni' rá ñivi Zacarías se'ya Berequías ma'ñú veñu'un ká'nú i' jín xíin altar nuun' sókó' rá sana' nuun' Ndiosí'. ³⁶Máá náá' vá káchí' ni' nuun' rán, ya ni'i rá kuachi ya'á kiji síki' rá ñivi íyó vitan xinó'o Ndiosí' ráno'ó.

Núkuí'yá ini' Jesús jie'e' Jerusalén

(Lucas 13:34-35)

³⁷'iJerusalén! ¡Jerusalén! Ráno'ó ñivi ñuun' vá ya jiá'ní' rán rá tee ya nákaní ráa rá tu'un kéne yu'ú máá maá Ndiosí', jee kúun rán yuu' rá tee ya nchúichí Ndiosí' vaji nuun' nú. Jee kué'e' íchí nkuini ni' nastútú ni' rá se'ya ñuun' nú, kuéntá' kuá' nastútú iin chetán rá se'ya ti' chiji rá chiyo' ti', soo ntu nkuíni nú. ³⁸Kuni' rán, chi xinóo Ndiosí' no'ó. ³⁹Chi káchí' ni' nuun' rán ya ni nsá' kuni' rán ka' nu'u' ne vitan, nekuá' kenta tiempú' ya kachi' rán: “¡Na

ka' netu' ka' kúvi maáré' ya vaji-i jín tiñu ñá'nú nuun' súví It'o'o-ó Ndiosí'!", kachi' rán —nkachi' Jesús.

Káchí' yachi' Jesús ya naan' veñu'un ká'nú Jerusalén

(Marcos 13:1-2; Lucas 21:5-6)

24 ¹Jee saá nkene Jesús ini' veñu'un ká'nú kuá'an' re', jee ñakuyatin rá tee súkuá'a re' vá, jee nxiné'én' ráa re' rá ve'i súkún ná'nú ya kúvi veñu'un ká'nú. ²Soo nñaxiní'kó Jesús, jee nkachi' re' nuun' ráa:

—¿Á né'ya rán ni'i ya'á? Jee máa naá' vá káchí' ni' nuun' rán, ya ni nsá' kinoo ka' ni iin yuu' koso' ta'an nuun' inka yuu', chi ni'i ya'á tañi' —nkachi' Jesús nuun' ráa.

Rá seña koo tiempú' kuakuyatin ni'i ñivi ya'á

(Marcos 13:3-23; Lucas 21:7-24; 17:22-24)

³Saájee kuá'an' Jesús yuku Olivos, jee ñakunee' re' yukuán, jee yukuán ñakuyatin rá tee súkuá'a re' vá nuun' néé' re', jee nika'tu'ún sín ráa re', jee nkachi' ráa:

—Kachi' xá nuun' rán', ¿na tiempú' kuvi rá tiñu ya'á ya nkachi' nú?, jee, ¿ná kúvi seña koo sáva stúvi ya kenta tiempú' ní'kó tuku nú, jín ya jinu tiempú' nuun' ní'i? —nkachi' ráa nuun' Jesús.

⁴Jee nñaxiní'kó Jesús nuun' ráa:

—Kumí rán maárán ya ni iin ntuná' xiná'ví ñivi ráno'ó.

⁵Chi kue'e' ñivi káñunkúún kachi' ráa nika' ya kiji ráa nuun' súví ni', jee kachi' ráa nika': "Nu'u' ví Cristo", jee kue'e' ví'í ñivi xiná'ví ráa jín tu'un xiné'én' ráa. ⁶Jee tes'o' rán ya íyó tukanta'an iin ñuun' jín inka ñuun', jín ya koo tukanta'an. Soo kumí rán maárán ya koto ñúyú'ví ini' rán, chi saá íyó kuvi rá tunó'ó ya'á, soo ntiá'an kenta jinu tiempú' nuun' ni'i. ⁷Chi kantá'an naciún jín inka naciún, jee suni kantá'an ñuun' jín inka ñuun'. Jee kutámá ví'í, jee koo ví'í kue'i', jee koo ñutáan ya'á yukuán. ⁸Soo ni'i rá ya'á kúvi tunó'ó ya kiji'é xí'nañú'ún ka'.

⁹Saájee naku'va rá ñivi ráno'ó xintín rá tee jié'né' kuachi ya xinó'ó ráno'ó, jee ka'ni' ráa ráno'ó, jee ta'vi ini' kuá'yó rá ñivi kune'yá ráa ráno'ó, jie'e' yí'í rán nuun' nu'u'. ¹⁰Saájee tiempú' yukuán kue'e' ñivi ya kúne'í ini' ráa nu'u' ní'kó yátá ini' ráa, ni nsá' kune'í ka' ini' ráa nu'u', jee

naku'va ráa tá'án ráa nuun' rá tee nísotíñú yá xínó'o, jee ta'ví' ini' iin inka ráa kune'yá ráa tá'án ráa. ¹¹Jee kiji kue'e' rá tee xíná'ví jee kachi' ráa nika' yá nákaní tu'un kéne yu'ú Ndiosí', jee xiná'ví ráa kue'e' ví'í ñivi. ¹²Jee kíkoo kukue'e' ví'í nuun' ka' rá tiñu nív'a'a, jee kue'e' rá ñivi ni nsá' koo ka' yá ná'ví ini' ráa. ¹³Soo rá ñivi kuni'in kuiñi kutú ráa jín ni' ne nuun' kenta jínu jee suviráa ví yá sikáku Ndiosí' ráa. ¹⁴Jee tu'un vá'a ya'á yá ká'án'-a jie'e' yá kúvi kivi' ñivi na'á Ndiosí' nuun' tátúní' re' nuun' ráa tekutu'ún-u nuun' níínká'nú nuun' ñiví ya'á, sáva stúvi yá náá' nuun' ñivi ntaká ñuun' ñiví ya'á, saájee kenta jínu tiempú' nuun' ní'i.

¹⁵Jee Daniel, tee nnakani tu'un nkene yu'ú máa maá Ndiosí' ne yana'án, ntee re' yá koo iin yá kákini né'í yá jíníichi' ini' Ndiosí' né'yá re' maa yá stíví-i yá í'í yá sa'á-a yá kuni' u'vi' Ndiosí' veñu'un ká'nú re'. (Ñivi yá ka'vi tu'un ya'á, jee íyó kiku'un ini'-i vá.) Jee sáá kuni' rán maa, yá kuiñi-i nuun' í'í ini' veñu'un, ¹⁶saájee rá ñivi néé' ñu'un Judea, íyó kunu ráa k'i'in' ráa nuun' rá yuku sáva kaku ráa. ¹⁷Jee ñivi yá yósó' xini' ve'í-i, jee koto núun-u tava'-a nantíñú-u íyó ini' ve'í-i. ¹⁸Jee ñivi yá íñi nuun' tata' sá'á-a, koto níko'-o nake'en-e sokotó'-o. ¹⁹Jee na ka' ná'ví ka' rá ña'an nékue'i', jín rá ña'an néen yikín rá kivi' yukuán! ²⁰Kakan' tá'ví' rán nuun' Ndiosí' yá nkúvi rá tiñu ya'á tiempú' kúv'jín ví'í yá kuniñú'ún kaku rán jee ni nkúvi-i kivi' nájiáví. ²¹Chi saájee tiempú' yukuán koo tunó'ó máa nasi xéen' nasíkuiti', yá ni ntiá'an kuvi ne tiempú' xí'nañú'ún ñakoo ñiví ya'á ne vitan, jee ni nsá' koo-o ka' su'va. ²²Jee retán' ntuví nasa'á kuítí Ito'o'-ó tiempú' tunó'ó vá, jee ni iin ñivi nkáku nékúvi, soo jie'e' rá ñivi nkáji Ndiosí' sáva kivi' ráa xintíín re', saáva nasa'á kuítí re' tiempú' vá.

²³'Saáva retú iin ñivi kachi'-i nuun' rán tiempú' yukuán: “Kune'yá, ya'á íñi Cristo, áxí yukuán”, jee koto ínú' ini' rán tu'un yá káchí'-i. ²⁴Chi kiji rá tee xíná'ví yá kachi' ráa nika' yá Cristo ví ráa. Jee kenta rá ñivi yá kachi' ráa nika' yá nákaní ráa tu'un kéne yu'ú Ndiosí', jee sa'á ráa rá seña anasí jín rá tiñu anasí yá tiví xini' rá ñivi sáva xiná'ví ráa rá ñivi. Jee sa'á ráa maa sáva xiná'ví ráa ne rá ñivi nkaji Ndiosí', retú sanaan' kuvi. ²⁵Jee tesó'o va'a rán, chi ya

nstú'va yachi' nì' ráno'ó jie'e' rá tiñu vá ne ntiá'an kuvi-i su'va. ²⁶Saáva retú káchí' ráa nuun' ráno'ó: “Kune'yá, íñí Cristo ne nuun' ñu'ún sain nuun' ntuná' íyó yukuán”, kachi' ráa, jee koto kéne rán k'i'in' rán kune'yá rán yukuán. Áxí retú kachi' ráa: “Kune'yá, chi ini' ve'i ya'á néé'-e”, kachi' ráa, jee koto ínú' ini' rán ya káchí' ráa. ²⁷Chi kuéntá' kuá' sá'á tajia sáá jiánute'-e ne nuun' kénta nkanii' jee nátúvi ne nuun' tá'an' nkanii', sukuán natúvi nì' kivi' kiji tuku nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi nì' Se'ya Ñivi. ²⁸[Túvi nijin' ya kenta nì' kuéntá' kuá' túvi nijin'] nuun' káá niyi ñuné'yú', chi yukuán kútútú rá chíí.

Sáa niji tuku Jesús

(Marcos 13:24-37; Lucas 21:25-33; 17:26-30, 34-35)

²⁹Jee kuísá ntañú'ún kuiti' ré njia'a tunó'ó rá kivi' yukuán,

jee nuneen' nkanii',

jee nsá' kutuun' ka' ñu'un' yoo',

jee kute' rá tiuun' ne súkún,

jee kajia' rá fuersá' súkún ya tñin ni'i ya íyó súkún.

³⁰Saájee nu'u' ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi nì' Se'ya Ñivi jee túvi seña nu'u' ne súkún, saájee kuna'yu' ni'i kuiti' rá ñivi ñuun' íyó ñiví ya'á, jee kuni' ráa nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi nì' Se'ya Ñivi, jee niji nì' nuun' viko' súkún jín kue'e' nasíkuiti' fuersá' íí' ní'in níso nì', jín ya vii' nasíkuiti' kúñá'nú nì' ya vane' tuun' kujianute' nuva nì'. ³¹Jee tají nì' rá najiá'á' íí' nì' ntántúní' nì'in tiví' ráa trompeta, jee nastútú ráa ñivi nkaji nì' kuvi ráa ñivi nì' ne nuun' ni kúmí' rá íyo ichi ñiví, ne íyo ka' ichi ñiví, jín ne íyo ka' ichi antiví yata' ñiví.

³²Kutu'va rán ya xiné'én' tu'un kúnkunuún ká'an' jie'e' yutun higo: Sáa ya núyúté rá na'á yutun-u, jee néneyúté rá na'á yuku'-u, jee ya jíní' rán ya ya vaji nkuyatin rá yoo' tiempú' sáa'.^s ³³Suni sukuán sáa kuni' rán ya kuvi ntáká rá

§ 24:32 Soo ñuun' Israel ntu kúun saví' tiempú' sáa', ya kúvi verano. Yukuán kúun saví' ne rá yoo' octubre jín ne yoo' mayo. Verano ya kúvi tiempú' sáa' kúvi rá yoo' junio, julio, jín agosto ya kúvi-i tiempú' níí'. Jee néneyúté na'á yuku' rá yoo' abril jín mayo.

tiñu ya'á ya nkachi' ni', saájee kuká'nú ini' rán ya ya vaji kúyatin ni', ya kuéntá' vaji kivi ni' yuvéí. ³⁴Máá náá' vá káchí' ni' nuun' rán ya nsá' jinu rá ñivi ya'á^h ne kivi ni'i rá tiñu ya nkachi' ni'. ³⁵Súkún jín ñiví ya'á kinaan' raa, soo rá tu'un káchí' ni', ni nsá' kinaan'-a chi ni'i sikúnkuvi. ³⁶Soo jie'e' kivi' yukuán jín hora vá ya kuvi rá tiñu nkachi' ni', jee ni iin ntuná' jíní' maa, ni rá najiá'á' íí' Ndiosí' ya néé' antiví, ni maání' ya kúvi ni' Se'ya Ndiosí', chi métú'ún ni Tátá'-ó Ndiosí' ví ya jíní'.

³⁷Chi kuéntá' kuá' nkuvi ne rá kivi' nteku' Noé ne yana'án, jee suni sukuán koo sáá niji tuku ni', nu'u' ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi. ³⁸Chi kuéntá' rá kivi' yukuán sáá ntiá'an kajié'é kuun saví' xéen' chitú nute nuun' ñu'ún, jee yáji' rá ñivi, jí'i raa, táná'á raa, jee stáná'á raa rá se'ya raa, nekua' nkenta kivi' nkívi Noé ini' barkú' máá ká'nú nasíkuiti' ya naní arca. ³⁹Jee ntu jíní' raa ná kuvi nekua' nkenta jiásí' nute kue'e' nuun' ñu'ún, jee nteni ni'i kuiti' raa, jee suni su'va kuvi sáá niji nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi.

⁴⁰Saájee kivi' yukuán kuiñi uvi' tee sátíñú nuun' káá tata' sá'á-a, jee iin raa nake'en ni', jee iin kinoo. ⁴¹Jee uvi' ña'an níko nkáá jín iin molínú', jee iin ráña nake'en ni', jee iin kinoo. ⁴²Saáva nito koo rán, chi ntu jíní' rán na kivi' niji Ito'o' rán. ⁴³Saáva íyó kuká'nú ini' rán ya'á: retán' jíní' tee xí ve'i na hora yakuáá' kenta tee kuí'ná sakuí'ná-a, jee kunito re', jee nsá' ku'va re' kivi-i ini' ve'i re' sakuí'ná-a. ⁴⁴Jee saáva suni ráno'ó nito koo rán satú'va rán maárán, chi máá hora ya ntu ñu'ún ini' rán, jee niji ni', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi.

Tu'un jie'e' musú' síkúnkuvi naa' jín musú' ya ntu

síkúnkuvi naa'

(Lucas 12:41-48)

⁴⁵¿Né iin kuvi musú' ya ñu'ún káji xini'-i síkúnkuvi naa' va'a-a, ya ñani ito'o' xí tiñu-u maa sáva kuneen kuéntá'-a

^h24:34 Tu'un ya'á ví esta generación: kúvi kachi'-ó rá ñivi ya tékú' raa tiempú' nkachi' Jesús tu'un ya'á, áxí rá ñivi kuteku' sáá kuni' raa rá seña vá, áxí tata' ya'á (tata' Israel), áxí rá ñivi ya kúvi su'va.

rá inka ka' tá'án musú'-u ve'i re' sáva ku'va-a kaji' raa máá hora íyó ku'va maa rúja? ⁴⁶Na ka' netu' ka' ví musú' yukuán ya sáá nenta ito'o'-o, jee nani'in' re' maa síkúnkuví naa'-a sukuán. ⁴⁷Jee máá naá' vá káchí' ni' nuun' rán, ya ito'o' musú' vá kani re' maa kuneen kuéntá'-a kuáyó rá nantíñú kúmí re'. ⁴⁸Soo retú musú' káné'én ví-i jee jiáni ini' ánima' re': “Kúkuéé ito'o' ni' nenta re'”, ⁴⁹jee kajié'é ku'va re' rá tá'án musú' re', jee kaji' re' ko'o re' jín rá ñivi jíni. ⁵⁰Saájee nenta ito'o' musú' vá máá kivi ya ntu nú'ún ini'-i nenta re' jín máá hora ya ntu jíní'-i, ⁵¹jee xeen' xinó'o re' maa jee naskánitá'án re' maa k'i'in'-i nuun' kuno'o-o jín rá ñivi sansu'va jee yukuán kuna'yu' raa ne ka'ñi' nu'un raa.

Tu'un ká'án' jie'e' uji' rá ña'an súchí jiá'nu jiáá

25 ¹Saájee, néé' Ndiosí' antiví súkún jee su'va kenta tatúní' re' nuun' rá ñivi kivi na'á re' kuéntá' uji' rá ña'an súchí núún íyó ninu'un, ya ntiin tanuun' raa kantil raa, jee nkene raa kuata'an' raa tee táná'á. ²Jee u'un' raa kúvi raa ña'an naan' jee u'un' raa jiáni kájí xini'. ³Chi rá ña'an súchí núún ya ntu núkájí ini', ína'á raa rá kantil raa, jee ntuví ína'á sín raa ka' aceite kuna'á raa sáva nachu'un raa ini' kantil raa. ⁴Soo rá ña'an súchí núún núkájí ini', ína'á sín raa ka' aceite nú'ún ini' rá tino'o' ína'á raa jín rá kantil raa. ⁵Jee ni kúkuéé tee táná'á vá kenta re', jee nkanta ma'ná nuun' ni'i rá ñasúchí, jee nkixi' raa.

⁶Saájee sáá nkuvi savañuún, jee nteso'o raa iin nusu' tachi' yu'ú kánajín-i, káchí'-i: “¡Kune'yá! Ya vaji tee táná'á. Kene rán kita'an' rán maa”, nkachi'-i. ⁷Saájee nnakoó ntáká rá ña'an súchí núún íyó ninu'un vá, jee nnaśa'á stákoo raa rá kantil raa. ⁸Soo rá ña'an súchí núún ntu núkájí ini' vá, nkachi' raa nuun' rá ña'an súchí núún núkájí ini': “Taji rán ntí' aceite rán ni'in' rání', chi ná'vá' kantil rání'”, nkachi' raa.

⁹Soo nnaxiní'kó rá ña'an súchí núún núkájí ini' nuun' raa: “Ntuví, chi koto nkánta ni'in' rání' jee ni ya ni'in' ránú. Sosa' k'i'in' ránú nuun' xí'kó raa maa kike'en rán maa sáva ni'in' rán ya kuatíñú rán”, nkachi' rá ña'an núkájí ini' vá.

¹⁰Jee ni kuá'an' rá ña'an súchí núún kuake'en raa aceite jee nkanta tee táná'á vá, jee ni ú'ún' rá ña'an ya íyó tu'va

ráa jín kantil ráa, jee nkivi ráa jín tee táná'á vá ini' veli nuun' íyó viko táná'á vá, jee nnakasi' yuvé'í nuun' nkivi ráa vá.

¹¹Jee kuire kuéé ka' suni nkenta rá ni ú'ún' ka' rá ña'an súchí núún vá, jee nkachi' ráa: “¡Ito'o!, ¡ito'o!, kune yuvé'í.”

¹²Soo nñaxiníko re' nuun' ráa, jee nkachi' re': “Maa náá' vá káchí' ni' nuun' rán ya ntu jíní' ni' ráno'ó”, nkachi' re' nuun' ráa.

¹³Jee nkachi' Jesús:

—Saáva nito koo rán chi ntuví jíní' rán na kivi' ni na hora kiji tuku nu'u', ya ntají Ndiosí' nu'u' nuun' ñivi' sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi ñivi'.

Tu'un ya ká'an' jie'e' xu'un

(Lucas 19:11-27)

¹⁴Jee ya tátúní' Ndiosí' nuun' rá ñivi kúvi-i kuéntá' kua' ñin tee ya ya íyó tú'va re' ya kene re' k'i'in' íká re' inka ñuun', jee nkana re' rá musú' re', jee njia'a re' xu'un re' nuun' ta ñin ráa satíñú ráa jín-i. ¹⁵Jee nuun' ñin musú' re' njia'a re' u'un' kustá' xu'un kaa, jee nuun' inka ka' njia'a re' uvi', jee nuun' inka ka' njia'a re' ñin, sukuán njia'a re' nuun' ta ñin ráa sánikuá' naja kuvi kuneí satíñú ta ñin ráa jín xu'un vá sáva ni'in' ráa ka' siki' xu'un. Saájee nkene re' kua'an' íká re'. ¹⁶Jee musú' ya nni'in' u'un' kustá' xu'un kaa vá, kuísá ñasatíñú-u jín xu'un vá, jee nkunéi-i ni'in'-i u'un' ka' kustá' siki' xu'un vá. ¹⁷Jee suni sukuán nsá'á inka ka' musú' ya nni'in' uvi' kustá' xu'un vá, chi suni ñasatíñú-u jín xu'un vá, jee nkunéi-i ni'in'-i uvi' kustá' ka' siki' xu'un vá. ¹⁸Soo musú' ya nni'in' ñin kustá' xu'un vá, ña'an'-a ñete-e nuun' ñu'un, jee nchiyu'u'-u xu'un ito'o'-o vá chiji ñu'un nuun' ñete-e vá.

¹⁹Jee sáa njia'a ví'í tiempú', jee nnikó ito'o' rá musú' vá, jee natava' re' kuéntá' jín ráa. ²⁰Jee musú' ya nni'in' u'un' kustá' xu'un kaa vá, ñakuyatin-i nuun' ito'o'-o jín u'un' ka' kustá' xu'un, jee nkachi'-i: “Ito'o', u'un' kustá' xu'un kaa ntaji nú nuun' nu'u', jee kune'yá, ya'á íyó u'un' ka' kustá'

¹25:15 Tu'un ya'á ví talento. ñin talento kúvi ya'vi ya ni'in' ñin musú' sáa satíñú re' xa'un' kuiya'. Kúvi kue'e' ví'í xu'un.

xu'ún ya nì'in' nì' siki'-i.” 21 Jee nkachi' ito'o' re' nuun' re': “Va'a nsa'á nú, chi musú' va'a síkínkuvì nãa' kúví nú. Chi síkínkuvì nãa' nú jín yaku' tiñu lúlí, saájee kani nì' no'ó nuun' kue'e' tiñu ñá'nú ka'. Kìvì nuun' nasa'á síi' nì' ini' nú jín nu'u', ya kúví Ito'o' nú”, nkachi' ito'o' musú' vá.

22 Jee suni ñakuyatin musú' ya nni'in' uvi' kustá' xu'ún vá nuun' ito'o'-o, jee nkachi'-i nuun' re': “Ito'o', uvi' kustá' xu'ún ntaji nú nuun' nì', jee kune'yá, ya'á íyó uvi' ka' kustá' xu'ún nì'in' nì' siki'-i”, nkachi' musú' vá. 23 Jee nkachi' ito'o' re' nuun' re': “Va'a nsa'á nú, chi musú' va'a síkínkuvì nãa' kúví nú. Chi síkínkuvì nãa' nú jín yaku' tiñu lúlí, saájee kani nì' no'ó nuun' kue'e' tiñu ñá'nú ka'. Kìvì nuun' nasa'á síi' nì' ini' nú jín nu'u', ya kúví Ito'o' nú”, nkachi' ito'o' musú' vá.

24 Jee suni ñakuyatin musú' ya nni'in' iin kustá' xu'ún vá, jee nkachi'-i: “Ito'o', jíní' nì' ya tee xichi' kúví nú, ya náke'en nú tata' sá'á nuun' ntu ntaji nú, jín ya náke'en nú tata' sá'á ya ntu nsíkútenuun nú nikin tata'. 25 Jee saáva yu'ví nì', jee ña'an' nì' ñachiyu'u' nì' xu'ún nú chiji ñu'un, jee kune'yá, ya'á natiin nú xu'ún nú”, nkachi'-i.

26 Jee nnaixiníko ito'o' re' jee nkachi' re' nuun'-u: “Musú' káné'én, jee kúxí nú, ¿á ya nini' nú ya náke'en nì' tata' sá'á nuun' ntu ntaji nì', jín ya náke'en nì' tata' sá'á ya ntu nsíkútenuun nì' nikin tata' rúja? 27 Saáva íyó kakin' va'a nú xu'ún nì' nuun' rá tee sátíñu nuun' káá xu'ún nékúví. Jee sáá nenta nì' jee nake'en nì' maa ne jín ya ña'nu siki'-i rúja”, nkachi' tee xí xu'ún vá.

28 Jee nkachi' re' nuun' rá ñivi íñi nuun' re': “Kanee' rán xu'ún xintífn-i, jee naku'va rán maa nuun' musú' ya ya ína'á uji' xu'ún. 29 Chi ntáká ñivi ya ya kúmí-i jee naku'va ka' nuun'-u, jee kumí-i kue'e' ví'í ka', soo ñivi ya ntu kúmí jeesa' kanee' nì'í súka' matí'ín' kúmí-i. 30 Jee musú' ya'á ya ntuná' íyótiñu-u, tava' rán maa k'i'in'-i chíké'i nuun' ñuneen', jee yukuán kuna'yu'-u, jee ne ka'ñi' rá nu'un-u, nkachi' ito'o' rá musú' vá.

Jié'né' Jesús kuachi rá ñivi ntáká nación

31 Chi sáá niji tuku nì', ya ntají Ndiosí' nuun' ñivi sáva kuvì nì' Se'ya Nivi, jee vii' ví'í kuñá'nú nì', jee nì'í rá najiá'á'

íí' kutá'án raa jín nì', saájee kíkunee' nì' teyu' nuun' tatúní' nì' nuun' vii' ñá'nú nasíkuiti'. ³²Jee nutútú ñivi ntáká nación ichinúun' nì', jee sa'á sín nì' ñin inka raa, kuéntá' sa'á tee náka sana' saá sa'á sín re' rá lanchi jín rá nixí'yú. ³³Jee rá ñivi nì' ya kúvi kuéntá' rá lanchi nì', kani nì' raa xiín ichi kuá'á nì'. Jee maá'raa ya ntu kúvi ñivi nì' kúvi raa kuéntá' rá nixí'yú, jee kani nì' raa xiín ichi sátín nì'.

³⁴'Saájee nu'u' ya kúvi nì' ya tátúní' nuun' ni'i jee kachi' nì' nuun' rá ñivi íñí ichi kuá'á nì': "Ne'en' ráno'ó, ya netu' kúvi rán nsa'á Tátá' nì', jee nì'in' rán ta'vi' ya vá'a ya yíí rán xintíin re' tátúní' re' nuun' rán ya ya íyó tú'va-a ne saá nkajíé' ñakoo ñiví ya'á nsa'á re'. ³⁵Chi saá jísoko nì' jee ntaji rán nyaji' nì', jee saá jíchí' nì' nute jee ntaji rán nute ni'i nì', jee nika nì' kuéntá' ñin tee jíka íká inka ñuun' jee ntaji rán ntí' ve'i rán nkinoo nì', ³⁶jee nkumani' sa'ma ku'un nì' jee ntaji rán sa'ma ñuun' nì', jee nku'vi' nì' jee ñane'yá rán nu'u', jee nyí'i ni'yu' nì' vekaa, jee ñane'yá rán nu'u'", kachi' nì' nuun' rá ñivi íñí ichi kuá'á nì'.

³⁷'Saájee rá ñivi naa' vá, naxiní'kó raa, jee kachi' raa: "Íto'o', ¿na tiempú' nini' rání' ya jísoko nú jee ntaji rání' nyaji' nú?, jee, ¿na tiempú' jíchí' nú nute jee ntaji rán' nute ni'i nú?, ³⁸jee, ¿na tiempú' nini' rán' ya jíka nú kuéntá' ñin tee jíka íká inka ñuun' jee ntaji rání' ntí' ve'i rán' nkinoo nú?, jee, ¿na tiempú' kumáni' sa'ma ku'un nú jee ntaji rán' sa'ma ñuun' nú?, ³⁹jee, ¿na tiempú' nini' rán' ya kú'vi' nú, áxí, yíí nú vekaa jee ñane'yá rán' no'ó?", kachi' raa.

⁴⁰'Jee nu'u' ya kúvi ya tátúní' nuun' ni'i naxiní'kó nì' nuun' raa, jee kachi' nì': "Máa náá' vá káchí' nì' nuun' rán ya, mákua sukuán nsa'á rán jín ñin rá ñanitá'án nì' ya'á, ya kúneí iní' raa nu'u', sú ñin máa ñivi lál'vi ka' kúvi-i, saájee nuun' nu'u' nsa'á rán maa", kachi' nì'.

⁴¹'Saájee kachi' nì' nuun' rá ñivi íñí ichi sátín nì': "¡Kuiyo rán nuun' nì'! Chísóní'nu Tátá' nì' ráno'ó. Kí'in' rán nuun' ñu'un' xéén' ya káyú' ní'nkání, nuun' ya íyó stákoo nuun' kí'in' ku'ina' kúná'nú jín rá tachí' kíni-i ya kúvi naji'á'á-a. ⁴²Chi saá jí'í' nì' soko jee ntuví ntáji rán kaji' nì', jee jíchí' nì' nute jee ntuví ntáji rán nute ko'o nì', ⁴³nika nì' kuéntá' ñin tee jíka íká inka ñuun' jee ntuví ntáji rán ntí' ve'i rán kinoo nì', jee nkumani' sa'ma ku'un nì' jee ntuví ntáji rán

sa'ma ku'un ni', jee nku'vi' ni' jee nyi'i ni' vekaa, jee ntuví ñane'ya rán nu'u'."

44'Saájee suni naxiníko ráa nuun' nu'u', jee kachi' ráa: "It'o'o, ɔna tiempú' nini' rání' ya jisoko nú, áxí jíchi' nú nute, áxí jíka nú kuéntá' iin tee jíka íká inka ñuun', áxí kúmání' sa'ma ku'un nú, áxí kú'ví' nú, áxí yí'í nú vekaa, jee ni ntuví nchineí rán' no'ó?"

45'Saájee naxiníko ni' nuun' ráa, jee kachi' ni': "Máa náá' vá káchí' ni' nuun' rán, ya mákua sukuán ntu nsá'á rán maa jín iin rá ñanitá'án ni' ya'á, ya kúneí ini' ráa nu'u', sú iin máa ñivi lá'ví ka' kúvi-i, saájee suni ntu nsá'á rán maa nuun' nu'u'", kachi' ni' nuun' ráa.

46'Saájee ki'in' rá ñivi vá nuun' xinó'o Ndiosí' ráa níinkání, soo rá ñivi naa' chi ki'in' ráa nuun' kuteku' ráa níinkání jín Ndiosí' —nkachi' Jesús.

Nátú'un ráa ya tiin ráa Jesús

(Marcos 14:1-2; Lucas 22:1-2; Juan 11:45-53)

26 ¹Jee sáa nkuvi nka'an' Jesús jie'e' ntáká rá tu'un vá, jee nkachi' re' nuun' rá tee ya súkuá'a re' ráa:

²—Ya jíní' rán ya uvi' ni ka' kivi' kúní' jee koo viko Pascua, jee nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, jee naku'va rá ñivi nu'u' sáva kuntakaa ni' nuun' kurúsi' —nkachi' Jesús.

³Saájee tiempú' yukuán jee rá sutu' kúná'nú, jín rá tee xiné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí', jín rá tee kúná'nú yósó' nuun' rá ñivi ñuun' Israel, nnutútú ráa ve'i ká'nú sutu' kúná'nú ka' ya naní Caifás. ⁴Jee yukuán nnatú'un ráa naja xiná'ví ráa Jesús sáva tiin ráa maa jee ka'ni' ráa re'. ⁵Jee nkachi' ráa:

—Soo nsá' tiin-ó maa kivi' íyó viko, sáva ntu sa'á rá ñivi tuntíxín —nkachi' ráa.

Iin ña'an yósó' ña nute jiá'án' vixi' xiní' Jesús

(Marcos 14:3-9; Juan 12:1-8)

⁶Jee néé' Jesús ne ñuun' Betania, ve'i tee naní Simón, ya nno'o kue'í' niyi té'yú' ñiin, naní lepra. ⁷Jee ñakuyatin iin ña'an nuun' Jesús, néen ña iin tino'o' lúli yuu', naní alabastro, ñú'un aceite jiá'án' vixi' ya néya'vi ví'í, jee nyoso' ña maa

xiní' Jesús sáá néé' re' yu'ú mesa yájí' re'. ⁸Jee sáá nini' rá tee súkuá'a re' vá, jee nkítí' ini' raa, jee nkachi' raa:

—¿Nakui chi nsíkínaan' ka'á ña nute jíá'an' vixi' vá? ⁹Chi kuvi xikó ya'vi ví'í ña maa, jee ku'va ña xu'ún vá nuun' rá lá'ví nékúvi.

¹⁰Soo ya jíní' Jesús ya kúkuéntú raa sukuán, jee nkachi' re' nuun' raa:

—¿Nakui chi xtáñá'an rán ña'an ya'á? Chi iin tiñu vá'a ví ya nsá'á ña nuun' nu'u'. ¹¹Chi sukuáni néé' rá lá'ví jín rano'ó, soo nu'u' chi nsá'á nínkání kunee' ni' jín rán. ¹²Chi ya nyoso' ña aceite jíá'an' vixi' ya'á nuun' ñun'é'yú' ni', sáva sa'á stákooyachi' ña nu'u', ne ntiá'an se'í raa nu'u'. ¹³Jee máá naa' vá káchí' ni' nuun' rán, ya né ni ví nkuvi nuun' tékútú'ún tu'un vá'a jie'e' nátava' ni' ñivi nuun' kuachi raa kuaiyó ni'i ñivi, jee suni nakani raa ya nsá'á ña, sáva naku'un ini' rá ñivi ña —nkachi' Jesús nuun' raa.

Nátú'ún Judas naku'va re' Jesús nuun' rá sutu' kúná'nú

(Marcos 14:10-11; Lucas 22:3-6)

¹⁴Saájee iin rá ni uxú' uvi' (12) rá tee súkuá'a Jesús raa, ya naní Judas Iscariote, kua'an'-a nuun' rá sutu' kúná'nú, ¹⁵jee nkachi'-i:

—¿Ná kúvi ya kuíni rán taji rán nuun' ni', jee nataji ni' Jesús nuun' rán? —nkachi'-i.

Saájee nchuku'va raa oko' ují' (30) xu'ún kaa ya kúvi plata, jee njia'a raa maa nuun'-u. ¹⁶Saájee ne tiempú' yukuán núkú Judas naja vá sa'á-a, jee kuvi naku'va-a Jesús xintín raa.

Xíní Ito'o'

(Marcos 14:12-25; Lucas 22:7-23;

Juan 13:21-30; 1 Corintios 11:23-26)

¹⁷Jee máá kivi' xí'nañú'ún viko ya yájí' rá ñivi ixtatí'lá' ntu yí'í levadura, jee ñakuyatin rá tee súkuá'a Jesús raa nuun' re', jee níkatu'ún raa re':

—¿Né nú' kuíni nú' ya kisa'á stákooyá' sáva kuxíní' nú viko Pascua jín rán? —nkachi' raa nuun' Jesús.

¹⁸Saájee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Kuá'an rán nuun' iyótúní' iin tee jee kachi' rán nuun' re': “Káchí' Mestrú' ya: Ya nkuyatin kivi' ñani Ndiosí' ya

kuvi' nì', jee ve'i nú kuxíní nì' viko Pascua jín rá tee ya súkuá'a nì' ráa", kachi' rán —nkachi' Jesús.

¹⁹Jee nsa'á rá tee súkuá'a re' vá sánikuá' ntatúní' re' nuun' ráa, jee nsa'á stákoo ráa ya kuxíní ráa viko Pascua.

²⁰Jee sáá kúnénu'un jee nkenta Jesús ñakunee' re' yu'ú mesa jín ni uxú' uvi' (12) rá tee vá. ²¹Jee ni néé' ráa yáji' ráa, jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Máá náá' vá káchí' nì' nuun' rán ya iin ráno'ó vá naku'va-a nu'u' nuun' rá tee kuachi.

²²Jee nkukuéká ví'í ini' ráa, jee nkijji'é ta iin ráa níkatu'ún ráa re':

—Ito'o', ¿á nu'u' ví-i rúja? —nkachi' ráa.

²³Jee nnaixiníko Jesús nuun' ráa jee nkachi'-i:

—Iin rán ya chú'un re' na'á re' ini' ko'o' jín nì' ví ya naku'va-a nu'u'. ²⁴Nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi nì' Se'ya Ñivi, máá naá' nijia kì'in' nì' kuvi' nì' sánikuá' ya niso nuun' Tutu' niso Tu'un Ndiosí' jie'e' nu'u', soo jna ka' xeen' ná'ví ka' tee vá ya naku'va-a nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi nì' Se'ya Ñivi! Va'a ka' retán' ntu nkáku tee yukuán nékúvi, [chi xeen' kuno'o re'] —nkachi' Jesús.

²⁵Saájee nnaixiníko Judas, tee ya naku'va re' Jesús, jee nkachi' re':

—¿Á nu'u' ví-i rúja?, Mestrú' —nkachi' Judas.

—Maánú káchí' maa —nkachi' Jesús.

²⁶Jee ni yáji' ráa, jee ntiin Jesús iin ixtatílá' jee njia'a re' ya kúta'vi' nuun' Ndiosí', jee ña'nu' re' maa, jee njia'a re' maa nuun' rá tee súkuá'a re' vá, jee nkachi' re':

—Tiin rán maa, kaji' rán maa, ya'á ví ñuné'yú' nì' —nkachi' Jesús.

²⁷Jee kuíre ntiin re' iin vasú', jee njia'a re' ya kúta'vi' nuun' Ndiosí', jee njia'a re' maa nuun' ráa, jee nkachi' re':

—Ko'o ntáká rán ya'á. ²⁸Ya'á ví niñi' nì' ya nasoko' nì' nuun' Ndiosí' sáva kunaá' tratú' kakín' re', chi kati niñi' nì' sáá kuvi' nì' jie'e' rá kuachi kue'e' ñivi sáva kuneká'nú ini' re' jie'e' kuachi ráa. ²⁹Jee káchí' nì' nuun' rán, ya ne vitan ni nsá' ko'o nì' ka' nixi' ya'á ya vixi' kúun yokú'ú' uva, nekuá' kenta kivi' nako'o jiáá tuku nì' maa jín rán sáá nakí'i nì' xintíin Ndiosí' jee tátúní' re' nuun' nì'i —nkachi' Jesús.

Káchí' yächí' Jesús ya kachi' Pedro ya ntu jíní'-i Jesús
(Marcos 14:26-31; Lucas 22:31-34; Juan 13:36-38)

³⁰Jee sáá nkuvi nita ráa iin yaa' ya nákuetú'ún-u Ndiosí',
 jee kuíre nkene ráa kuá'an' ráa yuku naní Olivos. ³¹Saájee
 nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Ntáka ráno'ó kininkava nayu'ví rán jee xinóo métú'ún
 rán nu'u' yakuáá' vitan, chi sáni káchí' nuun' Tutu' níso
 Tu'un Ndiosí' jee nkachi' re':

Ka'ni' ni' tee náka lanchi,
 jee kutenuun rá lanchi,

káchí' nuun' Tutu' Íí'. ³²Soo sáá nateku' ii' ni' jee nakoo
 ñuné'yú' ni' nene ni' nteñu rá nýi, jee kuíre xí'na ni' ka'
 kî'in' nuun' Galilea nsú ká' suvirán —nkachi' Jesús.

³³Soo nnaixiníko Pedro jee nkachi'-i:

—Súnika' ntáka ráa kininkava nayu'ví ráa jee xinóo ráa
 no'ó, soo nu'u', chi ni nsá' kininkava nayu'ví ni' jee ni nsá'
 xinóo ni' no'ó —nkachi' Pedro.

³⁴Soo nkachi' Jesús nuun' Pedro:

—Máa náá' vá káchí' ni' nuun' nú, ya yakuáá' vitan, ne
 ntiá'an ka' kana stó'o, jee uní' íchí kachi' nú ya ntu jíní' nú
 nu'u' —nkachi' Jesús nuun' Pedro.

³⁵Jee nkachi' Pedro nuun' Jesús:

—Súnika' íyó kuví' ni' jín no'ó, soo ni nsá' kachi' ni' ya
 ntu jíní' ni' no'ó —nkachi' Pedro, jee suni sukuán nkachi'
 ntáka rá tee kútá'an jín Jesús ya súkuá'a re' ráa.

Jíkán' tá'ví Jesús nuun' Tátá' re' Ndiosí' ni íñí re' nuun'
naní Getsemaní

(Marcos 14:32-42; Lucas 22:39-46)

³⁶Saájee nkenta Jesús jín rá tee ya súkuá'a re' vá iin
 nuun' naní Getsemaní, jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Kunee' rán ya'á, ni kî'in' ni' yukuán ka'an' ni' jín Ndiosí'
 —nkachi' Jesús nuun' ráa.

³⁷Jee nke'en Jesús Pedro jín ni núví' rá se'ya Zebedeo,
 kuá'an' jín re', jee nkajíé'é nnukuéká ví'í ini' re', jee
 nnuquí'yá' ví'í ini' re'. ³⁸Saájee nkachi' re' nuun' ráa:

—Íyó ví'í tunkuéká ini' ánima' ni' ne kuéntá' réá' ya jí'í'
 ni'. Kunetu rán ya'á, jee kunito rán jín nu'u' —nkachi' Jesús.

³⁹Jee nika Jesús ntí' ka' ichinúún', jee ñakuññi' ítí re' ñaxin re' nuun' re' ne nuun' ñu'ún, jee jíkán' tá'ví' re', jee káchí' re':

—Tátá' nì', retú kuvi, jee síyo nú copa ya'á ya kúvi tunó'ó kiji kuno'o nì'. Soo koto sa'á nú sáni kuíni ini' nu'u', chisa' sa'á nú sáni kuíni maánú —nkachi' Jesús.

⁴⁰Saájee nnikó re' nuun' rá tee súkuá'a re' vá, jee kixí' raa nñani'in' re' raa, jee nkachi' re' nuun' Pedro:

—¿Á ni ntu nkúvi kunito nú métú'ún hora jín nu'u'? ⁴¹Kunito rán jee kakan' tá'ví' rán nuun' Ndiosí', sáva koto síkúvi ini' rán kininkava rán nuun' xinóo rán ya kuiñi nì'in rán jín nu'u'. Íyo nijia ya iin ni ñu'ún káñá áníma' rán sikúnkuví va'a rán, soo ñuné'yú' rán chi táyá'-a —nkachi' Jesús.

⁴²Jee nnikó tuku re' kuá'an' re' ya uví' íchí, jee jíkán' tá'ví' re', jee nkachi' re':

—Tátá' maání', retú ntu kúvi jia'a tunó'ó ya'á ya váji kuno'o nì', jee sa'á sáni kuíni maánú —nkachi' Jesús.

⁴³Jee nnikó tuku re', jee kixí' raa nñani'in' re' raa, chi vane' kuvéi ma'ná nchinúún raa. ⁴⁴Jee nxinóo tuku re' raa, jee ñakakan' tá'ví' tuku re' ya uní' íchí, jee nñanikó tuku re' nkachi' re' rá tu'un nkachi' re'. ⁴⁵Saájee nnikó tuku re' nenta re' nuun' káá raa, jee nkachi' re' nuun' raa:

—¿Á kixí' ii' rán jee nájiáví rán? Kune'yá rán, chi ya vakuyatin hora, jee nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñivi sáva kuvi nì' Se'ya Ñivi, naku'va ñivi nu'u' xintíín rá ñivi kuachi.

⁴⁶Nakoo rán, nkó'on'-órán, jee kune'yá rán, chi vakuyatin tee ya naku'va-a nu'u'.

Ntiin raa Jesús

(*Marcos 14:43-50; Lucas 22:47-53; Juan 18:2-11*)

⁴⁷Jee ni ká'an' ii' ka' Jesús, jee nkenta Judas, iin tá'an rá uxú' uvi' (12) rá tee súkuá'a re' raa, nkenta-a jín kue'e' ví'í rá ñivi ya ína'á yuchi' espada jín yutun, ya ntají rá sutu' kúñá'nú jín rá tee ñá'nú nuun' nuun' raa. ⁴⁸Jee Judas, ya naku'va-a Jesús nuun' raa, ya njia'a-a iin seña nuun' raa, jee nkachi'-i:

—Tee ya teyu'ú nì', suvi kúvi-i. Tiin maa —nkachi' Judas.

⁴⁹Jee kuísá ntañú'ún ñakuyatin Judas nuun' Jesús, jee nkachi'-i nuun' re':

—Tónkuua'-ó, Mestrú' —nkachi'-i, jee nteyu'ú-u re'.

⁵⁰Jee nkachi' re' nuun'-u:

—No'ó, tee ya ká'an' mani jín nu'u', sa'á ya váji nú sa'á nú' —nkachi' Jesús nuun'-u.

Saájee ñakuyatin rá ñivi vá nuun' Jesús jee ntiin ráa re'.

⁵¹Jee iin rá tee kútá'an jín Jesús, ntiin re' yuchi' espada re', jee ntava' re' maa, jee nkuun re' maa musú' sutu' kúñá'nú jee ñe'ne' re' so'o-o. ⁵²Saájee nkachi' Jesús nuun' tee ñe'ne' so'o musú' vá:

—Nachu'un yuchi' espada nú nuun' ñú'un-u, chi ntáká rá kántá'an jín yuchi' espada, jee suni jín yuchi' espada kivi' ráa. ⁵³¿Á ntuví jíní' ránú ya kivi kakan' tá'ví' nì' nuun' Tátá' nì', jee kuísá ntañú'un tají re' ví'í ka' unixiko uxì' uvì' mil (72,000) rá naji'á'á' íí' re' nuun' nì', jee nama ráa nu'u'? ⁵⁴Soo retú tají re' ráa, ¿naja kivi sikúnkivi tu'un níso nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí' ya káchí' yachi' ya íyó kivi su'va? —nkachi' Jesús.

⁵⁵Jee kuíre nkachi' re' nuun' rá ñivi kue'e' vá:

—¿Á nkene rán váji rán jín yuchi' jín yutun sikì' nu'u' sáva tiin rán nu'u', kuéntá' réa' iin tee kuí'ná ví nì' rúja? Ni kivi' neé' nì' ini' chíké'i veñu'un ká'nú xíné'en' nì' Tu'un Ndiosí', jee ntu ntiin rán nu'u'. ⁵⁶Soo nì'i ya'á kúvi su'va sáva sikúnkivi rá tu'un neé' nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí' ya ntee rá tee nnakani tu'un nkene yu'ú máá máá Ndiosí' ne yana'an —nkachi' Jesús.

Saájee ntáká rá tee súkuá'a re' ráa nke'en ráa nxinóo ráa re' jee ninu ráa ku'an' ráa.

Íñí Jesús nuun' íyó Junta ntáká rá tee kúñá'nú jee xíná'má' ráa re'

(*Marcos 14:53-65; Lucas 22:54-55, 63-71;*

Juan 18:12-14, 19-24)

⁵⁷Jee rá tee ntiin Jesús, ku'an' ráa jín re' nuun' Caifás, ya kúvi sutu' kúñá'nú ka', jee yukuán íyó tútú rá tee xíné'en' tu'un ntatúní' Ndiosí', jín rá tee kúñá'nú yósó' nuun' rá ñivi ñuun' Israel. ⁵⁸Jee nnikin' íká Pedro yata' ráa nekua' nkenta re' chíké'i neé' ini' ve'i sutu' kúñá'nú vá,

jee nkivi re' ñakunee' re' jín rá musú' kúmí yukuán, sáva kuká'nú ini' re' nasa kinoo ráa jín Jesús.

⁵⁹Jee rá sutu' kúñá'nú vá, [jín ntáká rá tee kúñá'nú], jín ntáká rá tee yí'f Justicia Ná'nú ka' nuun' té'né' kuachi nútútú ráa núkú ráa tuntú'ún siki' Jesús, sáva kuvi ka'ni' ráa maa. ⁶⁰Soo súka' nkenta kue'e' ñivi ya nsaána' tuntú'ún ráa siki' re', soo ntuná' nnáni'in' ráa ya kuvi chikuachi ráa maa. Soo nekuá' nkúvi ka' jee ñakuyatin uvi' rá tee, ⁶¹jee nkachi' ráa:

—Tee ya'á nkachi' re' su'va: “Kuvi xináán' ni' veñu'un ká'nú ya'á, jee kivi' uní' nasa'á ni' maa”, nkachi' re' —nkachi' ni' núví' rá tee vá.

⁶²Saájee nnakuñi' nichí' maá sutu' kúñá'nú vá, jee nkachi'-i nuun' re':

—¿Á ntuná' naxiníko nú jie'e' ya náá' jiá'a rá tee ya'á siki' nú? —nkachi' sutu' kúñá'nú vá nuun' Jesús.

⁶³Soo nín íyó Jesús, jee sutu' kúñá'nú vá nkachi'-i nuun' re':

—Tátúní' ni' nuun' nú, nuun' súví Ndiosí' tékú' ya kachi' nú nuun' rání' retú no'ó kúvi Cristo, ya ñani Ndiosí' tátúní' nú ñiví, ya kúvi nú Se'ya Ndiosí' —nkachi' sutu' kúñá'nú vá nuun' Jesús.

⁶⁴Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Nu'u' ví-i sáni nkachi' kí nú maa, soo káchí' ni' nuun' rán ya nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, jee ne vitan kuni' rán nu'u' kunee' ni' xiín ichi kuá'á Ndiosí' ya níso fuersá' íí' nuun' ni'i, nuun' kúñá'nú ni' jín re', jee kuni' rán niji ni' nuun' viko' súkún —nkachi' Jesús.

⁶⁵Saájee sutu' kúñá'nú vá nnatá-a sa'ma-a [kuéntá' iin seña ya máá nkiti' ini'-i], jee nkachi'-i:

—Tee ya'á ténúun'-u né'yá-a Ndiosí'. ¿Na nuun' jiniñú'ún-ó ka' ñivi sanáa' ya náá' siki' re' nuun'-ó? Chi ya nteso'o maarán rá tu'un ntenuun' re' nne'yá re' Ndiosí'.

⁶⁶¿Naja íyó kúní' rán rúsa? —nkachi' sutu' kúñá'nú vá.

Jee nkachi' ráa:

—Íyó ní'in re' kuvi' re' —nkachi' ráa.

⁶⁷Saájee ntiesí' ráa nuun' re', jee njia'á ráa re' jín yiki' ráa, jee inka ráa nkatu' ráa nuun' re'. ⁶⁸Jee nkachi' ráa nuun' re':

—Kachi' nuun' rán' tu'un kéne yu'ú Ndiosí', [retú maá njia nú kúvi] Cristo, jee kachi' né iin ví ya njia'a no'ó —nkachi' ráa.

Káchí' Pedro ya ntu jíní'-i Jesús

(Marcos 14:66-72; Lucas 22:56-62; Juan 18:15-18, 25-27)

69 Jee ni néé' Pedro chíké'i ini' ve'i, jee ñakuyatin iin ña'an kúvi musú' sátiñú ve'i yukuán, jee nkachi' ña nuun' re':

—Suni no'ó ranika' kútá'án nú jín Jesús tee ñuun' Galilea —nkachi' ña.

70 Soo maaré' nkachi' ichinúún' ntáká rá ñivi, ntuví, jee nkachi'-i:

—Ntu jíní' ni' na jie'e' ká'án' nú —nkachi'-i.

71 Jee kuíre nkene-e kua'an'-a yuvé'í, jee yukuán nini' inka ka' ña'an maa, jee nkachi' ña nuun' rá ñivi íñi yukuán:

—Tee ya'á suni kútá'án-a jín Jesús tee ñuun' Nazaret —nkachi' ña.

72 Jee tukuni nkachi' re' ya ntuví jíní' re' Jesús, jee ne nsanáa' re' nuun' tunká'án' re':

—¡Ntu jíní' ni' tee vá! —nkachi' re'.

73 Jee sáá nkunúún ka', jee ñakuyatin rá ñivi íñi yukuán, jee nkachi' ráa nuun' Pedro:

—Máá náá' njia ya suni kúvi nú iin tá'án rá kútá'án jín Jesús, chi nijin' ká'án' nú ya kúvi nú tee ñuun' Galilea —nkachi' ráa nuun' Pedro.

74 Saájee nkají'é Pedro ne nchisónínu re' maaré' ya xinó'o Ndiosí' re' retú ntu ká'án' naa' re', jee ne nsanáa' re' nuun' tunká'án' re':

—¡Ntu jíní' ni' tee vá! —nkachi' re', jee máá hora yukuán jee nkana iin stó'o.

75 Saájee nñaku'un ini' Pedro tu'un ya nkachi' Jesús nuun' re' ya: “Ne ntiá'an ka' kana stó'o, jee ya uní' íchí kachi' nú ya ntuví jíní' nú nu'u”, jee nkene re' chíké'i, jee nna'yu' ví'í re' ya maa nñaku'yá' ini' re'.

Nñaku'va ráa Jesús nuun' Pilato

(Marcos 15:1; Lucas 23:1-2; Juan 18:28-32)

27 ¹Jee sáá vakunijin' jee ntáká rá sutu' kúná'nú jín rá tee ná'nú nuun' ñuun' nñatú'ún ráa ya naku'va ráa

Jesús kuvi' re'. ²Jee ni'ni' ráa re', jee kua'an' ráa jín re' jee nnaku'va ráa re' xintíin Pilato ya kúvi tee ñuun' Roma, ya tátúní' nuun' ñuun' Israel.

Ni'i' Judas

³Saájee Judas, tee ya nnaku'va-a Jesús, nini'-i ya íchí nsa'á náa' ráa ya ka'ni' ráa Jesús, jee nnikó ini' Judas, jee nnaku'va-a ni ókó' ují' (30) xu'un kaa ya kúvi plata nuun' rá sutu' kúná'nú jín nuun' rá tee ná'nú nuun' ñuun' ⁴jee nkachi'-i:

—Nsa'á ni' kuachi, chi nñataji ni' nuun' rán iin tee ntuví íyó kuachi sikí' sáva ka'ni' rán re' —nkachi' Judas nuun' rá sutu' kúná'nú vá.

Jee nkachi' ráa nuun' Judas:

—Ntuví ná iña' jítú ka' ini' rán', iña' ví sikí' maánú —nkachi' ráa nuun' Judas.

⁵Saájee nñasikéne Judas xu'un plata vá ini' veñu'un ká'nú jee nkene-e kua'an'-a, jee ntekaa-a maáa jee ni'i'-i.

⁶Jee rá sutu' kúná'nú nñake'en ráa rá xu'un kaa plata vá jee nkachi' ráa:

—Ntu yínetu' nachu'un rá xu'un kaa ya'á ini' yatun' nuun' ñu'un vá'a xu'un veñu'un, chi kúvi-i xu'un ñakunáán ya ka'ni'-ó iin tee^k —nkachi' ráa.

⁷Jee kuíre nñatú'un ráa ya jín xu'un vá ke'en ráa iin ñu'un naní ñu'un ñivi ya sá'á nantíñú jín ñu'un nkíxín, sáva yukuán se'í ráa rá ñuné'yú' rá to'o' inka ñuun'. ⁸Saáva naní ñu'un vá, Ñu'un Niñi' ne ntañú'un. ⁹Jee sukuán nsikúnkuvi jie'e' vá nuun' rá tu'un nka'an' Jeremías, ya nkuví tee nñakani tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' ne yana'án, sáa nkachi'-i:

Jee nñake'en ráa ni ókó' ují' (30) xu'un kaa plata vá,
chi sukuán ñakuya'vi tee vá ya ñaniya'vi rá se'ya ñuun'
Israel maa.

¹⁰Jee nchunáán ráa xu'un kaa vá nuun' ñu'un ñivi sá'á nantíñú jín ñu'un nkíxín,
sánikua' ntatúní' máá Ito'o'-ó Ndiosí' nuun' ni',
nkachi' Jeremías.

^k 27:6 Tu'un hebreo káchí' ñakunáán nuun' niñi'.

Íñí Jesús ichinúún' Pilato

(Marcos 15:2-5; Lucas 23:3-5; Juan 18:33-38)

11 Jee náka ráa Jesús nkenta ichinúún' t̄ee nísotíñú nani Pilato, ya kúvi gobernador, jee n̄ikatu'ún Pilato Jesús:
—¿Á no'ó kúvi t̄ee kúñá'nú ya tátúní' n̄uun' rá ñivi ñuun' Israe? —nkachi' Pilato n̄uun' Jesús.

Jee n̄axiníko Jesús n̄uun' Pilato:

—No'ó káchí' nú maa —nkachi' Jesús.

12 Jee sáa xíkóná'án rá sutu' kúñá'nú jín rá t̄ee kúñá'nú n̄uun' ñuun' s̄iki' Jesús, soo ni ntuví n̄axiníko kuiti' re' n̄uun' ya káchí' ráa. 13 Saájee nkachi' Pilato n̄uun' re':

—¿Á ntuví tésó'o nú rá kuachi ya sánáa' ráa s̄iki' nú? —nkachi' Pilato.

14 Soo ni iin tu'un ntuná' n̄axiníko Jesús n̄uun' re', saájee ntiví ví'í x̄ini' t̄ee nísotíñú vá.

Sánáa' ráa ya ka'ni' ráa Jesús

(Marcos 15:6-20; Lucas 23:13-35; Juan 18:38—19:16)

15 Jee ta sáa íyó viko Pascua, n̄kaan t̄ee nísotíñú, ya kúvi gobernador, níkin' re' ñujíin' sukuáni nákaní núne re' iin rá t̄ee yí'í ini' vekaa ya sáni kuíni maá rá ñivi ñuun' ya tava' re'. 16 Jee tiempú' yukuán yí'í iin t̄ee naní Barrabás ini' vekaa, jee tékutu'ún ya kúvi re' t̄ee n̄sa'á kuachi n̄i'in. 17 Jee sáa nkutútú rá ñivi, jee n̄ikatu'ún Pilato ráa:

—¿Né iin t̄ee kuíni rán ya nakani núne n̄i': á Barrabás áxí Jesús, ya káchí' ñivi ya kúvi Cristo? —nkachi' re' su'va, 18 chi nini' re' ya ñú'un u'vi' ini' ráa né'yá ráa Jesús saáva n̄aku'va ráa maa n̄uun' re'.

19 Jee ni néé' Pilato n̄uun' teyu' n̄uun' jíe'né' re' kuachi, jee ntají ñasí'í re' tu'un n̄uun' re' ya káchí'-i:

—Koto jí'in nú jíe'né' kuachi s̄iki' t̄ee n̄aa' iña', chi vitan nno'o ví'í n̄i' n̄sa'á ñaní n̄uun' ñuma'ná n̄i' jie'e' re' —nkachi' ña'.

20 Soo rá sutu' kúñá'nú jín rá t̄ee ñá'nú n̄uun' ñuun' vá nsikúvi ráa ini' rá ñivi kue'e' vá, ya kakan' rávavá ya nakani núne Pilato Barrabás, jee tají re' ya ka'ni' rá soldado Jesús. 21 Saájee tukuni n̄ikatu'ún gobernador rá ñivi, jee nkachi' re':

—¿Né iin ni núví' rá tee ya'á vá kuíni rán ya nakani núne ni' résa? —nkachi' re'.

Jee nkachi' ráa nuun' re':

—Barrabás.

²² Jee nkachi' Pilato nuun' ráa:

—¿Ná kúvi ya sa'á ni' jín Jesús ya káchí' ñivi ya kúvi Cristo résa? —nkachi' re'.

Jee ntáká kuiti' ráa nkachi':

—¡Tekaa maa nuun' kurúsi' sáva kuvi'-i! —nkachi' ráa.

²³ Soo nkachi' re':

—¿Nakui rúja? ¿Na kúvi ya nivá'a nsá'á-a réja? —nkachi' Pilato.

Soo suviráa chisa' nxiní'in ráa ka' kánajín ní'in ráa ka':

—¡Tekaa maa nuun' kurúsi!! —káchí' ráa.

²⁴ Jee sáa nini' Pilato ya ntu kúneí re' jín rá ñivi chisa' ví'í ka' kúváa' ráa, jee nikan' re' nute, jee nñana'á re' ichinúún' rá ñivi kue'e' vá, jee nkachi' re':

—Ntu kuáchi siki' ni' ya kuvi' tee ya'á. ¡Ya'á ví siki' maarán! —nkachi' re' nuun' ráa.

²⁵ Jee nñaxiní'kó ntáká ráa jee nkachi' ráa:

—¡Kiji kuáchi siki' ránu'u' jín siki' rá se'ya rání' ya kuvi' re'! —nkachi' ntáká ráa.

²⁶ Saájee nñakani núne re' Barrabás. Jee nchi'i rá soldado yo'o Jesús nsá'á re', jee nñaku'va re' maa xintíin rá soldado sáva tekaa ráa maa nuun' kurúsi' kuvi'-i.

Sáxeen' rá soldado Jesús

²⁷ Saájee rá soldado gobernador vá kuá'an' ráa jín Jesús chíké'i néé' ini' vetíñú, naní pretorio, nuun' yí'í rá soldado, jee nñastútú ráa ntáká rá tá'an soldado ráa jee ne ncutiyu' ráa xiin Jesús. ²⁸ Jee ntava' ráa sa'ma ñú'ún re', jee nñachu'un ráa re' iin sa'ma kání lí'í kuéntá' kuá' sa'ma ñú'ún máá kúñá'nú. ²⁹ Jee kuíre nchutá'an tiyu' ráa yokú'ú' iñu kuá' kúvi corona jee nchu'un ráa maa xini' re', jee nchu'un ráa iin tuxíi ini' na'á kuá'á re', jee ñakuíñi' ítí ráa nuun' re' sáxeen' ráa re', jee káchí' ráa:

—¡Natiin tu'un káva'a ini' no'ó ya tátúní' nuun' rá ñivi Israel! —káchí' ráa né'yá ráa Jesús.

³⁰Jee tiésíí raa nuun' re', jee nna'ke'en raa tuxíi ina'á re' jee nkuun raa maa xini' re'. ³¹Jee sáa nkuvi nsaxéen' raa re', jee ntava' raa sa'ma kání lí'í nchu'un raa re', jee nna'chu'un raa re' sa'ma maaré', jee kua'an' raa jín re' sáva tekaa raa re' nuun' kurúsi', sáva kuvi' re'.

Ntekaa raa Jesús nuun' kurúsi' jee ni'i' re'

(*Marcos 15:21-32; Lucas 23:26-43; Juan 19:17-27*)

³²Jee sáa kuakene raa jín Jesús, jee nketá'an raa iin tee naní Simón, kúvi re' tee nuun' naní Cirene, jee ntetuví raa re' kuniso re' kurúsi' Jesús. ³³Jee sáa nkenta raa jín Jesús iin nuun' naní Gólgota (ya kuíni kachi': Nuun' nu'ún Yiki Xíni' Niyi), ³⁴jee yukuán njia'a raa nuxi nixi' iyá nsakanuun raa jín nute uva' sáva ko'o re' maa, soo sáa nitotúní' re' maa jee ntu nkuíni re' ko'o re' maa. ³⁵Jee sáa ntekaa raa re' nuun' kurúsi', jee ntasáva raa sa'ma re', jee nsikí raa suerté' sáva kuni' raa né iin raa vá ni'in' sa'ma vá. [Sukuán nkuvi sáva nsikúnkuvi Tu'un Ndiosí' ya ntee iin tee ya nnakani tu'un nkene yu'ú máá máá Ndiosí' ne yana'an sáa nkachi'-i:

Nsikí raa suerté'

sáva ntasáva iin inka raa sa'ma ni',

káchí' nuun' Tutu' Íí'.]

³⁶Jee nnakunee' raa yukuán kúmí raa re'. ³⁷Jee ntee raa tutu' xini' kurúsi' re' nuun' ntee raa na jie'e' nxikóná'an raa re' jee káchí'-i su'va: "Ya'á ví Jesús, ya kúvi tee kúná'nú ya tátúní' nuun' rá ñivi Israel." ³⁸Jee suni ntekaa raa uvi' rá tee kuí'ná kákini jín re', iin ntekaa raa nuun' kurúsi' íñí ichi ku'áa re' jee inka ka' ntekaa raa nuun' kurúsi' íñí ichi sátín re'. ³⁹Jee rá ñivi ya jia'a yukuán, jee ténúun' raa re' ne chíso íká raa nuun' raa né'yá raa re'. ⁴⁰Jee káchí' raa nuun' re':

—No'ó ya káchí' nú ya kani' nú veñu'un ká'nú, jee uni' kivi' nasa'á nú maa, ¡sikáku maánú!, jee nuun nú nuun' kurúsi' ñña', retú Se'ya nijia Ndiosí' ví nú! —nkachi' raa nuun' re'.

⁴¹Jee suni rá sutu' kúná'nú, jín rá tee xiné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí', jín rá tee ñá'nú nuun' nuun', suni sukuán nka'an' u'vi' raa nne'yá raa re', jee nkachi' raa:

42—Rá inka ka' ñivi nsikáku re', soo ntu kúvi sikáku re' maaré'. ¡Retú tee nísotíñú ya tátúní' rá ñivi ñuun' nación Israel ví re', jee nuun re' nuun' kurúsi' sáva inu' ini'-ó re'!

43 Chi nkunei' ini' re' Ndiosí', jee íyó sikáku Ndiosí' maa ntañú'ún retú kuíni Ndiosí' sikáku maa, chi nkachi' re': “Se'ya Ndiosí' ví ñi'” —nkachi' raa.

44 Jee suni ne jí'ín ni núví' rá tee kuí'ná kákini nintakaa nuun' kurúsi' ranika' jín re' ntenuun' raa re'.

Ni'í' Jesús

(Marcos 15:33-41; Lucas 23:44-49; Juan 19:28-30)

45 Jee sáa nkuvi kaxuví' (12), jee nnunen' kua' íyó kuiti' ini' ñiví nkenta ne kauní' ya kuáini. 46 Jee ní kauní' ni'in ví'í nkanajíin Jesús, jee nkachi' re':

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —nkachi' re'. (Jee tu'un ya'á kuíni kachi': Ndiosí' ñi', Ndiosí' ñi', ¿nakui chi nke'en nú nxinóo nú nu'u'?)

47 Jee sáa nteso'o sava rá ñivi íñí yukuán ya nkachi' re', jee nkachi' raa:

—Kána re' Elías' —nkachi' raa.

48 Jee kuísá ntañú'ún ninu ñin raa ñake'en-e tia'ma', jee nchunáji-i vá nuun' nixi' iyá uva, jee nchísó-o vá xini' ñin yutun, jee njia'a-a vá nuun' Jesús sáva ko'o re' maa. 49 Jee sava raa ka' káchí':

—Nkúsaá maa, jee kuni'-ó retú kiji Elías sikáku re' maa —nkachi' raa.

50 Jee kuíre tukuni kuayu'ú Jesús nkanajíin ní'in re', jee ni'í' re'. 51 Jee maa hora yukuán, jee sa'ma ká'nú nintakaa ñúmá'ñú jíásí' ini' ve'i í'í ví'í ini' veñu'un ká'nú nñatasava, ne xini'-i jín ne jie'e'-e, jee ntaan nuun' ñu'ún jee nñatasáva rá yuu'. 52 Jee nine rá yu'ú yavi' nuun' yí'í rá niyi, jee nñateku' kue'e' rá ñivi ya yí'í raa nuun' Ndiosí'. 53 Jee nkene raa ve'i ñaña raa, sáa ya nñateku' ii' tuku Jesús, jee nkivi raa ñuun' Jerusalén ya kúvi ñuun' í'í, jee ntuvi raa nuun' kue'e' ví'í ñivi. 54 Jee tee kúvi capitán rá soldado jín rá soldado ya íñí raa jín re' ya kúmí raa Jesús, jee sáa nini' raa

'27:47 Elías nkuvi ñin tee nñakani Tu'un Ndiosí' ne yana'án.

ya nṭaan jín nì'i yā nkuvi, jee nyu'ví nasíkuiti' raa,
jee nkachi' raa:

—Máá náá' nijia yā Se'ya Ndiosí' kúvi tee ya'á
—nkachi' raa.

⁵⁵Jee yukuán íñí kue'e' rá ña'an né'yá íká ráña, jee
suviráña vá nchinikin' ráña Jesús ne ñu'un Galilea sáva
chineí raa re'. ⁵⁶Jee nteñu ráña vá íñí María, ña'an ñuun'
Magdala, jín María, náná' Jacobo jín José, jín náná' rá
se'ya Zebedeo.

Nse'í raa Jesús

(Marcos 15:42-47; Lucas 23:50-56; Juan 19:38-42)

⁵⁷Jee sáá yánini kivi' yukuán jee nkenta iin tee kúká,
jee kúvi re' tee ñuun' Arimatea, jee naní re' José, jee suni
nkuvi re' iin tee ya nsukuá'a Jesús re'. ⁵⁸Jee tee ya'á ña'an'
re' nuun' Pilato jee nikan' re' ñuné'yú' Jesús, saájee nṭatúní'
Pilato yā ku'va raa ñuné'yú' Jesús nuun' re'. ⁵⁹Jee nñake'en
José ñuné'yú' Jesús, jee nsukún re' iin sa'ma manta íyó noo
maa. ⁶⁰Jee nchisó re' maa ini' yavi' ve'i niyi' jíáá re' nuun'
ya nsá'á re' nkaan' musú' re' yuu', jee sáá nkuvi nsijí'kótíyu
ráa iin yuu' máá nasi' ñasi' raa yu'ú kava vá, jee kua'an' re'.
⁶¹Jee yukuán néé' María, ña'an ñuun' Magdala, jín inka ka'
María ichinúun' yu'ú nuun' nchi'i raa ñuné'yú' Jesús.

Íñí rá soldado kúmí raa nuun' nse'í raa ñuné'yú' Jesús

⁶²Jee kivi' steñu'ún, yā kúvi kivi' nájiáví,^m jee nṭutú' rá
sutu' kúná'nú ka' jín rá tee kúvi fariseo, jee ña'an' raa nuun'
Pilato ⁶³jee nkachi' raa:

—Ito'o', ná'kú'un ini' rání' yā sáá nteku' tee xíná'ví vá,
jee nkachi' re': “Kivi' uní' jee nateku' nì' kene nì' nteñu rá
niyi.” ⁶⁴Sááva tatúní' yā kīsá'kutú' rá soldado nú yu'ú yavi'
kava nuun' nsé'í rá ñivi maa, ne' jia'a kivi' uní', nsuñá'jee
kiji rá tee nsukuá'a re' vá yakuáá', jee sakuí'ná raa ñuné'yú'
ní'i re', jee kachi' raa nuun' rá ñivi yā nñateku' re' nkene-e
nteñu rá ní'i', jee tu'un xíná'ví ya'á kuvi manéátú'un ka'
nsú ká' tu'un xíná'ví xí'nañú'un —nkachi' raa nuun' Pilato.

^m 27:62 Sáa njia'a kivi' vierne' ya sástá'koo nì'i sáva nájiáví raa kivi'
sátu'.

⁶⁵Saájee nkachi' Pilato nuun' raa:

—Ya'á iyó rá soldado, jee kuá'an rán jín raa, jee kisácutú rán yu'ú kava nuun' nse'í raa maa sáni jíní' rán sácutú rán maa —nkachi' Pilato nuun' raa.

⁶⁶Saájee kuá'an' raa, jee nna'sa'á kutú raa ka' yavi' kava vá chi násí' yu'ú kava vá jín iin yuu' jee ñaxin raa seyú' yu'ú yuu' vá, jee nxinóo raa rá soldado sáva kumí raa maa.

Nnateku' ii' Jesús nkene-e nteñu rá niyi

(Marcos 16:1-8; Lucas 24:1-12; Juan 20:1-10)

28 ¹Sáa njia'a kivi' nájiáví, sáa nkunijin' kivi' xí'nañú'ún nkajié'é semana, jee kuá'an' nne'yá María, ña'an ñuun' Magdala, jín inka ka' María yavi' ve'i niyi vá. ²Jee sanaan' kuiti', jee nkiji ñutáan ní'in nasíkuiti', chi iin najiá'á' íí' Ito'o-ó Ndiosí' nkikuun antiví súkún, jee ñakuyatin-i yu'ú yavi', jee nsikáka xín-i yuu' násí' yu'ú kava vá, jee ñakunee'-e nuun' yuu' vá. ³Jee jiánute'-e kuéntá' jiánute' tajia, jee máa ku'jín kuéntá' iyó yu've' vjín iyó sa'ma ñú'ún-u. ⁴Jee sáa nini' rá soldado kumí yukuán maa, jee ne nkisi raa máa nyu'ví nasíkuiti' raa, vane' kuéntá' ní'i' raa. ⁵Saájee nkachi' najiá'á' íí' vá nuun' rá ña'an vá:

—Koto yú'ví rán, chi jíní' ni' ya nánukú rán Jesús, ya ní'i'-i nuun' kurúsi'. ⁶Ntuví re' ya'á, chi ya nnateku' ii' re' ya nxinákoo Ndiosí' re' nkene re' nteñu rá niyi, kuéntá' ya nkachi' re'. Ne'en' rán jee kune'yá rán nuun' ñakin' raa re'. ⁷Kuá'an' rán ntañú'ún kuiti' kikachi' rán nuun' rá tee nsukuá'a re' raa: “Ya ya nnateku' ii' re' nkene re' nteñu rá niyi, jee xí'na re' ka' k'i'in' ichinú'ún' rán ne ñu'un Galilea, jee yukuán kuni' rán re'”, kachi' rán nuun' raa. ¡Teso'o rán!, chi nkachitu'ún ni' maa nuun' rán —nkachi' najiá'á' íí' vá.

⁸Saájee kuísá ntañú'ún kuiti' nkene ráña nuun' yavi' ve'i niyi vá, jee kuá'an' ráña, jee yú'ví ráña, jee suni kúsí' ntántúní' nasíkuiti' ini' ráña jínu ráña kuakachi' ráña nuun' rá tee ya nsukuá'a Jesús raa. ⁹Jee kune'yá, ni kuá'an' ráña ichi, jee nnaketá'an Jesús ráña, jee nkachi' re':

—Kunaka ña'an Ndiosí' ráno'ó.

Jee ñakuyatin ráña nuun' re', jee ñakinumi ráña rá jie'e' re' jee nneñu'un ráña re'. ¹⁰Saájee nkachi' re' nuun' ráña:

—Koto yú'ví rán, jee kuá'án rán jee kachi' rán nuun' rá ñani' nì' ya kì'in' ráa nuun' ñu'un Galilea, jee yukuán kuni' ráa nu'u' —nkachi' Jesús.

Nákú'va rá soldado tu'un nuun' rá sutu' kúñá'nú

11 Jee ni kua'an' ráña, jee sava rá soldado ya kúmí ráa yu'ú kava vá, kua'an' ráa ñuun', jee njia'a ráa tu'un nuun' rá sutu' kúñá'nú ka' nì'i ya nkuvi. 12 Jee kuíre nnutútú rá sutu' kúñá'nú vá jín rá tee ñá'nú nuun' ñuun' jee nnatútún ráa, jee njia'a ráa xu'un kue'e' nuun' rá soldado vá. 13 Jee nkachi' ráa nuun' ráv:

—Íyó kachi' rán ya rá tee ya nsukuá'a vá nkiji ráa yakuáá' jee nsa'á kuí'ná ráa ñuné'yú' re' sáá nkixi' rán, kachi' rán. 14 Jee retú kenta tu'un ya'á nuun' tee nísotíñú, ya kúvi gobernador, jee ránu'u' kika'an' rán' jín re' kisi'jínú' rán' ini' re', sáva nama rán' ráno'ó nuun' tunó'ó xinó'o re' ráno'ó —nkachi' ráa.

15 Jee rá soldado vá ntiin ráa xu'un vá, jee nsa'á ráa sánikuá' nkachi' ráv nuun' ráa. Jee ne tiempú' vitan íyó ii' rá tu'un ya'á tékutu'un ii'-i nteñu rá ñivi ñuun' Israel.

Tiñu tétíñú Jesús rá ñivi re'

(Marcos 16:14-18; Lucas 24:36-49; Juan 20:19-23)

16 Jee ni ují' iin (11) rá tee ya nsukuá'a Jesús vá kua'an' ráa ñu'un Galilea, yuku nuun' nkachi' Jesús nuun' ráa kì'in' ráa. 17 Jee sáá nini' ráa re', jee nneñu'un ráa re', soo sava ráa íyó tu'un jiáni ini' ráa né'yá ráa re'. 18 Saájee ñakuyatin Jesús nuun' ráa, jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Ntaji Tátá' nì' Ndiosí' ntáká tiñu ñá'nú kunisotíñú nì' antiví súkún jín ini' ñivi ya'á. 19 Saáva kuá'án rán xiné'én' rán tu'un vá'a nì' nuun' ñivi ntáká rá ñuun' sáva kunei ini' ráa nu'u' jee kivi ráa xintín nì' ya sukuá'a ráa tu'un nì', jee sikuánuté rán ráa nuun' súvì Tátá'-ó Ndiosí' jín Se'ya re', jín Tachì' Íí' re'. 20 Jee xiné'én' rán ráa ya kaníjiá ráa ntáká ya ntatúnì' nì' nuun' rán, jee nu'u' koo nì' jín rán ntáká kivi' nekua' kenta jinu tiempú' nuun' ní'i. Sukuán koo.

Tu'un vá'a ntee Marcos jie'e' Jesús

Juan ya síkuánuté stékútu'ún re' nuun' rá ñivi nuun'
ñu'un sáin

(Mateo 3:1-12; Lucas 3:1-9, 15-17; Juan 1:19-28)

1 ¹Su'va nkajie'é tu'un vá'a jie'e' Jesús, ya nísotíñú re' ya kúvi Cristo, ya ñani Ndiosí' re' tatúní' re' nuun' ñiví, jee kúvi re' Se'ya Ndiosí'. ²Nkuvi sáni ya ntee Isaías. Isaías nkuvi ñin tee ya nnakani tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' tió' chíji víí. Ntee Isaías nuun' tutu' tu'un nkachi' Ndiosí' nuun' Se'ya re':

¡Tiin kuéntá'!

Chi tájí ñí' ñin tee ñí' kachitu'ún re' tu'un ñí' xí'na ka'
nsú ká' suvinú,
jee satú'va re' rá ñivi sáva natu'va ráa no'ó sáá
kenta nú.

³ ñin nusuyu'ú ñin tee ya kánajíin ne nuun' ñu'ún sáin
nuun' ntuví ñivi jee káchí' re':

“[Satú'va rán ánima' rán sáva koo mani' rán natu'va
rán nuun' Ito'o'-ó kuéntá'] satú'va rán ichi kiji re'.
Kuéntá' nasa'á naa' rán ichi kiaa' re'”,

sukuán ntee Isaías.

⁴Nkuvi sáni ya ntee Isaías, chi nkenta Juan nuun' ñu'ún sáin jee síkuánuté re' rá ñivi. Jee stékútu'ún re' nuun' rá ñivi ya síkuánuté re' ráa ré nakani ini' ráa jie'e' kuachi ráa jee kunikin' ráa Ndiosí', sáva kuneká'nú ini' Ndiosí' jie'e' kuachi ráa. ⁵Rá ñivi kuatíin Judea jín ñí' ñivi ñuun' ká'nú Jerusalén kéne ráa jiá'án' ráa teso'o ráa tu'un xiné'én' re'.

Jee sáá ná'má' ráa kuachi ráa nuun' Ndiosí', jee síkuánuté Juan ráa nuun' nute ká'nú Jordán.

⁶Jee nú'ún re' sa'ma lál'ví ya kúvi ixi kameyú' jín iin manchíjí ñiin yí'í chiji-i. Jee nyaji-i litoo' jín nuxi ñuñu' yúkú. ⁷Nstekútú'ún-u nuun' rá ñivi:

—Yata' ni', kiji iin ya kúñá'nú nasíkuiti' re' ka' nsú ká' nu'u', ya ni ntuné íyó ní'in ni' ya kuiñi íti ni' jee nanají ni' ñiin yí'í nijian' yí'í jie'e' re'. ⁸Suvini' nsíkuánuté ráno'ó jín nute, soo maaré' síkuánuté re' ráno'ó jín Tachi' Íí' Ndiosí' sáva kí'i-i ánima' rán —nkachi' Juan.

Jesús ñanuté

(Mateo 3:13-17; Lucas 3:21-22)

⁹Jee rá kivi' yukuán, nkene Jesús ñuun' Nazaret, ya tñin Galilea. Jee Juan nsíkuánuté maa nuun' nute ká'nú Jordán.

¹⁰Ni kuakene Jesús nuun' nute, kuísá nini' re' ya nine antiví nuun' néé' Ndiosí', jee Tachi' Íí' Ndiosí' vaji nkuun nuun' re' kuéntá' iin paloma. ¹¹Jee nka'an' iin tachiyu'ú ne súkún jee nkachi'-i:

—No'ó kúvi Se'ya ni' jee ñúnúun' ni' nó jee kúvá'a ví'í ini' ni' né'yá ni' no'ó.

Nnukú Satanás sikúvi re' ini' Jesús

(Mateo 4:1-11; Lucas 4:1-13)

¹²Jee maá hora yukuán, Tachi' Íí' Ndiosí' ntají re' Jesús kuá'an'-a nuun' ñu'ún sáin nuun' ntu ñivi. ¹³Jee Jesús nnee' re' yukuán uvixiko (40) kivi', jee ito'o' tachi' né'í naní Satanás nnukú-u nsíkúvi-i ini' Jesús, sáva kaníjiá re' maa, nékúvi, soo ntu nkúvi. Jee nnee' re' nuun' íyó rá kiti yúkú. Jee rá najiá'á' íí' Ndiosí' nchineí ráa Jesús.

Nkijie'é Jesús tiñu sá'a re' rá ñuun' tñin Galilea

(Mateo 4:12-17; Lucas 4:14-15)

¹⁴Sáá ntiin ráa Juan nchi'i ráa maa vekaa, jee ña'an' Jesús Galilea stékútú'ún re' tu'un vá'a Ndiosí', [jie'e' naja tátúní' Ndiosí'], ¹⁵jee nkachi' re':

—Ya nkenta kivi' ñani Ndiosí', ya vakuyatin ya tátúní' Ndiosí' nuun' ñivi. Nakani ini' rán jee inu' ini' rán tu'un vá'a Ndiosí', naní evangelio.

Kána Jesús kumì' rá tee t̄in tiaká

(Mateo 4:18-22; Lucas 5:1-11)

16 Jee sáá kuajia'a Jesús yu'ú nteñú'ún Galilea, jee nini' re' Simón jín ñani'-i Andrés. Ya síkéne raa ñunu yú've raa nuun' nteñú'ún, chi kúvi raa tee t̄in tiaká. 17 Jee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Kunikin' rán kutá'án rán jín nu'u'. Jee sa'á ni' ráno'ó tee, ya stútú rán rá ñivi kivi raa na'á Ndiosí', kua' t̄in rán tiaká ntañú'ún —nkachi' re' nuun' raa.

18 Jee ntañú'ún kuiti' nxinóo raa ñunu yú've raa, jee nchinikin' raa re'.

19 Jee kuajia'a Jesús yaku' ntí' ka' ichinú'ún, jee nini' re' Jacobo jín ñani'-i Juan, rá se'ya Zebedeo. Ñú'ún raa ini' barkú', jee nása'á raa rá ñunu yú've t̄in tiaká. 20 Jee kuíntañú'ún nkana Jesús raa kunikin' raa re'. Jee nxinóo raa tátá' raa Zebedeo ini' barkú' jín rá musú' raa, jee nchinikin' raa Jesús.

ñin tee ya yí'í tachi' né'í maa

(Lucas 4:31-37)

21 Jee nkivi raa jín re' ñuun' Capernaum. Jee sátu' ya kúvi kivi' nájiáví rá ñivi Israel, nkivi raa ve'i sinagoga nuun' kútútú rá ñivi Israel jee nxiné'én' re' Tu'un Ndiosí'.

22 Jee ntiví xá xini' rá ñivi jie'e' rá tu'un xiné'én' re' raa, chi xiné'én' re' kuéntá' ñin ya nísotíñú, jee kúvi tátúni' re' nuun'-ó, ntuví kuéntá' xiné'én' rá mestru' naní escriba ya xiné'én' raa tu'un tátúni' Ndiosí' ya ntee Moisés ne yana'án.

23 Jee ntañú'ún kuiti' niyo ñin tee ya yí'í tachi' kákini maa ini' ve'i sinagoga raa nuun' kútútú rá ñivi Israel. Jee nkanajín-i nsa'á tachi' né'í, jee nkachi'-i:

24 —¿Nachi kíní nú maánú nteñu rán!, Jesús ñuun' Nazaret! ¿Á vaji nú xináán' nú ránu'u'? Jíní' va'a ni' né ñin kúvi nú. No'ó vá ñi' ya vaji nuun' Ndiosí' —nkachi' tachi' né'í.

25 Jee nkuxeen' Jesús nuun' tachi' né'í vá, jee nkachi'-i: —¡Kasi' yu'ú nú jee kene nú re'! —nkachi' Jesús.

26 Jee ña'niyí'í tachi' né'í vá re', jee nkanajín kó'ó re', jee nkene-e re'. 27 Jee ni'í rá ñivi ntiví xá xini' raa, jee jíkátu'ún ñin inka raa tá'án raa:

—¿Ná kúvi ya'á? ĩn tu'un jiáá xíné'én' Jesús nuun'-ó jín tiñu níso re', jee tátúní' re' ne nuun' rá tachi' kákini jee káníjiá raa re' —nkachi' ĩn inka raa.

²⁸ Jee kuíntañú'un ñetenuun tu'un jie'e' Jesús ni'i kuatĩn Galilea.

Xínúvi Jesús náchiso Pedro

(Mateo 8:14-15; Lucas 4:38-39)

²⁹ Jee kuíre nkene Jesús ini' ve'i sinagoga jín Jacobo jín Juan. Jee kuá'an' raa ne ve'i Simón jín Andrés. ³⁰ Jee náchiso Simón káá nuun' ĩto, jee yí'í kiji ña. Ntañú'un kuiti' nkachi' raa nuun' Jesús jie'e' ña. ³¹ ĩñajée Jesús nkuyatin re' nuun' ña, jee ntiin re' na'á ña, jee nxinákoo re' ña. Jee nkene kiji ña, jee nchiso ña ya kaji' raa nuun' raa.

Xínúvi Jesús kue'e' rá ñivi kú'ví'

(Mateo 8:16-17; Lucas 4:40-41)

³² Sáá nkunéñu'un, ya nta'an' nkanii', jee nkiji rá ñivi jín ni'i rá kú'ví' jín rá ñivi yí'í tachi' né'í nuun' Jesús. ³³ Jee ni'i rá ñivi ñuun' vá nkutútú raa yuvé'í. ³⁴ Jee nxinúvi re' kue'e' rá ñivi kú'ví' nó'o kél'ín nuun' kue'í', jee kue'e' rá tachi' né'í ntava' re' jee kuá'an' raa. Jee ntuví njiá'a re' ka'an' rá tachi' né'í vá, chi ya jíní' va'a raa né ĩn kúvi re'.

Stékútu'un Jesús nuun' rá ñuun' tĩn Galilea

(Lucas 4:42-44)

³⁵ Jee níkin xá nnakoo Jesús jee nkene-e kuá'an'-a nuun' ntuví ñivi sáva ka'an'-a jín Ndiosí'. ³⁶ Jee Simón jín rá ñivi kútá'án jín re' kuá'an' raa nnanukú raa Jesús. ³⁷ Jee sáá nñani'in' raa re', nkachi' raa nuun' re':

—Ni'i ránu'u' nánukú rán' no'ó.

³⁸ Soo suvire' nkachi' nuun' raa:

—Kō'on'-órán nuun' inka rá ñuun' káá yatin, sáva suni stékútu'un ni' yukuán, chi jie'e' saáva vaji ni'.

³⁹ Jee níkoté Jesús nuun' ni'i kuatĩn Galilea, jee stékútu'un re' ini' ni'i rá ve'i sinagoga yukuán nuun' kútútú rá ñivi Israel súkuá'a raa Tu'un Ndiosí', jee ntají íká re' rá tachi' né'í yí'í raa ñivi.

Xínúvi Jesús iin tee nó'o kue'í' té'yú'
ñiin ya naní lepra

(Mateo 8:1-4; Lucas 5:12-16)

40 Jee iin tee nó'o lepra, ya té'yú' ñiin, nkuyatin-i nuun' Jesús, jee ñakuñi' ífí-i jee nkachi'-i nuun' re':

—Retú kuíni nú, kuvi nasa'á noo nú xinúvi nú nu'u' nuun' kue'í' ni'.

41 Jee nkuná'ví ini' Jesús maa, jee nsikáá' re' na'á re' ntee re' maa tee vá, jee nkachi' re' nuun'-u:

—Kuíni ni'. Nunoo nú nuvi nú.

42 Jee kuísá nkuiyo kue'í' lepra vá jee nnunoo re' nuun' kue'í' vá. 43 Jee nnaçuichí Jesús maa, jee ntatúní' ñá'nú re' nuun'-u:

44—Koto káchí' nú nuun' ni iin ñivi ya nxinúvi ni' no'ó, chisa' kuáxiné'én' nú maánú nuun' sutu' ya ya nnuvi nú, jee soko' nú nuun' Ndiosí' jie'e' ya nnonoo nú sánikua' tátúní' tu'un njiá'a Ndiosí' nuun' Moisés ne yana'án. Jee sukuán soko' nú nuun' Ndiosí' sáva stúvi nú nuun' rá ñivi ya ya nnuvi nú —nkachi' re' nuun'-u.

45 Soo kuá'an' tee vá jee nkajie'é nna'kani ví'í-i nuun' ni'í rá ñivi. Jee ñetenuun tu'un jie'e' ya nkuvi yukuán, saáva ntu nkúvi ka' kivi nijin' Jesús nuun' ni iin rá ñuun'. Chisa' nikonúun iyo re' nuun' ñu'ún sáin, jee nkiji rá ñivi ne ntáká ichi nuun' re'.

Jesús xínúvi iin tee ya ntu kúvi kanta'

(Mateo 9:1-8; Lucas 5:17-26)

2 1 Sáa njiá'a yaku' kivi', Jesús nkivi' tuku ñuun' Capernaum. Jee nteso'o ráa ya néé' re' ve'i. 2 Jee nnutútú ví'í ñivi ya ya ntuví ka' nuun' kuiñi' ráa ini' ve'i, ni yuvé'i, jee káchí' re' Tu'un Ndiosí' nuun' ráa. 3 Jee nkiji rá ñivi jín iin ya kú'ví' ya ntu kúvi kanta' nuun' Jesús. Jee kumi' tee nniso maa. 4 Jee ntu kúvi kanta' ráa jín re' nuun' Jesús, chi íñí ví'í ñivi. Saáva nna'nee' ráa ntí' xini' ve'í nuun' íñí Jesús. Jee sáa nine yukuán, jee yukuán nsikúun ráa tunchisó yósó' tee ntu kúvi kanta' vá. 5 Sáa nini' Jesús ya nkunéi ini' ráa re', nkachi' re' nuun' tee ya ntu kúvi kanta' vá:

—Se'ya, ya nneká'nú ini' nì' no'ó jie'e' rá kuachi nú —nkachi' re'.

⁶Yukuán néé' rá Mestrú' ká'vi ni ya xíné'én' raa Tu'un ya ntatúní' Ndiosí', jee naní raa escriba, jee nka'vi ini' raa: ⁷“¿Nachi ká'án' tee ya'á sukuán? ¿Ká'án' re' tunívá'a né'yá re' Ndiosí' rúja! Chi, ¿né iin vá kúvi kuneká'nú ini' jie'e' kuachi rá ñivi rúja? Chi métú'ún xíní' Ndiosí' vá íyó kúvi kuneká'nú ini' jie'e' kuachi rá ñivi”, nka'vi ini' raa.

⁸Jee kuísá nini' máá Jesús ya ká'vi ini' raa sukuán, jee nkachi' re' nuun' raa:

—¿Na kuvi chi jíani ini' ánima' rán sukuán rúja? ⁹¿Né iin vá ka'á ka' kachi' nì' rúja? ¿Á kachi' nì' nuun' tee ntu kúvi kanta' ya: “Nneká'nú ini' nì' no'ó jie'e' rá kuachi nú?”, áxí, ¿á kachi' nì': “Nakoo, nake'en tunchísó nú, jee kaka”, rúja? ¹⁰Soo nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi nì' Se'ya Ñivi, stúvi nì' nuun' rán sáva kuká'nú ini' rán ya nísotíñú nì' nuun' ñiví ya'á sáva kuneká'nú ini' nì' jie'e' rá kuachi ñivi.

Jee nkachi' re' nuun' tee ntu kúvi kanta':

¹¹—Nuun' nú káchí' nì': Nakoo, nake'en tunchísó nú jee kuáno'on' ve'i nú —nkachi' re' nuun'-u.

¹²Iñajée nnakoo tee vá, jee nñake'en-e tunchísó-o, jee nkene-e ichinúún' nì'i raa. Saáva nì'i raa ntíví xíní' raa, jee nnakuetú'ún raa Ndiosí', jee káchí' raa:

—Ntiáné kuni'-ó tiñu su'va —nkachi' raa.

Kána Jesús Leví

(Mateo 9:9-13; Lucas 5:27-32)

¹³Jee kuaj'an' tuku Jesús yu'ú nteñú'ún. Jee nkuyatin rá ñivi nuun' re', jee nxíné'én' re' raa Tu'un Ndiosí'. ¹⁴Sáa kuajia'a re', jee nini' re' iin tee naní Leví, se'ya Alfeo, néé'-e vetíñú nuun' tñin-i xu'ún nánee' ñuun' Roma. Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Kunikin' nu'u'.

Iñajée nnakuñí' Leví jee nchinikin'-i Jesús kuaj'an'-a jín re'.

¹⁵Jee sukuán nkuví ni néé' Jesús yájí'-i ini' ve'i Leví. Jee yukuán néé' kue'e' ví'í rá tee tñin xu'ún nánee' ñuun'

Roma jee suni néé' kué'e' rá ñivi kuachi. Jee néé' ráa yájí' nkáá ráa jín Jesús jín rá tee súkuá'a re' ráa, chi kué'e' ví'í ráa níkin' maa. ¹⁶Rá tee xíné'én' tu'un tátúní' Ndiosí' ya ntee Moisés, ya naní ráa escriba, jín rá tee y'í' ñujín' fariseo, jee sáá nini' ráa ya yájí' Jesús jín rá tee ntu síkúnkuvu va'a tu'un tátúní' Ndiosí' jín rá tee t'ín xu'ún nánee' ñuun' Roma, jee nkachi' ráa nuun' rá tee súkuá'a re' ráa:

—¿Na kuvi chi yájí' mestrú' rán jín rá tee tí'ñá t'ín xu'ún nánee' ñuun' Roma jín rá tee sá'á kuachi?

¹⁷Sáá nteso'o Jesús ya'á, jee nkachi'-i nuun' ráa:

—Rá ñivi íyó vá'a ntu jiniñú'ún ráa tee sátátán tatan' stílá', chisa' rá ñivi kú'ví' ví ya jiniñú'ún ráa maa. Nsá' vájí nì' kana nì' rá ñivi naa' kivi nuun' Ndiosí', chisa' vaji nì' kana nì' rá ñivi íyó kuachi [sáva nakani ini' ráa jee kivi ráa na'á Ndiosí'] —nkachi' Jesús.

Nikatu'ún ráa Jesús jie'e' ya kunee' nite'

¹⁸Jee néé' nite' rá tee súkuá'a Juan ráa jín rá tee súkuá'a rá fariseo, sáva kuneñu'un ráa Ndiosí'. Jee nkenta rá ñivi nkachi' ráa nuun' Jesús:

—Rá tee kútá'án jín Juan ya súkuá'a re' ráa jín rá tee kútá'án jín rá fariseo súkuá'a ráa jee néé' nite' ráa, soo ¿na kuvi chi rá tee kútá'án jín nú ya súkuá'a nú ráa ntuví néé' nite' ráa? —nkachi' rá ñivi vá.

¹⁹Nkachi' Jesús nuun' ráa:

—¿Á kuvi kunee' nite' rá ñivi kútá'án jín tee sukuán táná'á ni néé' re' jín ráa rúja? Ntuví, chi ni néé' re' jín ráa, jee ntu kúvi koo nite' ráa. ²⁰Soo kenta rá kivi' jee siíyo rá inka ñivi tee sukuán tana'á vá nuun' ráa, saájee kunee' nite' ráa rá kivi' yukuán. ²¹Ni iin ñivi ntu náchu'un kuté sa'ma jiáá ya ntiá'an naniyi nuun' iin sa'ma tú'ú nté'ne' nakoto-o vá. Chi naniyi sa'ma jiáá vá jee nátá'-a ka' vá, jee kuká'nú ka' nuun' té'né sa'ma tú'ú vá. ²²Jee ni iin ñivi ntu chú'un nixi' uva jiáá ini' rá ñiin xlaú' tú'ú, [chi ntu kúvi ka'-a ka']. Chi kítí' tiuun' nixi' uva jee ste'né' nixi' uva rá ñiin xlaú' tú'ú vá. Jee kinaan' nixi' uva jín ñiin xlaú' vá. Sáava va'a ka' chú'un ráa nixi' uva jiáá ini' rá ñiin xlaú' jiáá —nkachi' Jesús.

Rá tee súkuá'a jín Jesús tú'un raa iin
uvì' yoko trigú' kivi' nájiávi

23 Jee su'va nkuvi iin kivi' nájiávi. Kuajia'a Jesús nteñu rá tata' trigú'. Jee ni kuajia'a rá tee súkuá'a re' raa nkajilé' raa tú'un raa yoko trigú'.^a 24 Jee rá fariseo nkachi' nuun' re':

—¿Kune'yá! ¿Nakui chi sá'a rá tee súkuá'a nú tiñu ya ntu yínetu' ya satíñú raa sukuán kivi' nájiávi?

25 Soo nkachi' re' nuun' raa:

—¿Á ni ntiáne ka'vi rán nuun' Tutu' niso Tu'un Ndiosí', ná nsa'á David yana'án ví'i, sáa nkumani' nuun' re' ya kaji' re', jee nisoko re' jín rá tee nkutá'án jín re' rúja? 26 Saáva nkivi re' ini' ve'i íi' Ndiosí', rá kivi' nkuvi Abiatar sutu' ñá'nú. Jee nyaji' re' ixtatílá' íi', yósó' nuun' íyó xika maá Ndiosí'. Soo ntu yínetu' kaji' nani ñivi maa, chisa' kuachi rá sutu' vá íyó kuvi kaji' maa. Jee suni njia'a re' maa nuun' rá tee kútá'án jín re'.

27 Jee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Nsa'á Ndiosí' kivi' nájiávi sáva kuvi ya vá'a nuun' rá ñivi. Soo nsá' nsa'á re' rá ñivi sáva yíñú'ún raa kivi' nájiávi vá ne kuno'o raa. 28 Saáva nu'u', ya ntaji' Ndiosí' nuun' ñivi sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, jee kúvi ni' Ito'o' rá kivi' nájiávi, ya kuvi tatúni' ni' ná kúvi ya sa'á ñivi kivi' vá —nkachi' re'.

Iin tee níhí na'á

(Mateo 12:9-14; Lucas 6:6-11)

3 1 Nkivi tuku Jesús iin ve'i sinagoga nuun' kútútú rá ñivi Israel, jee yukuán yí'i iin tee níhí na'á ya ntu kúvi kanta' vá. 2 Nání raa Jesús sáva kuni' raa ré xinúvi re' ñivi kivi' nájiávi, sáva ni'in' raa ya kuvi xikóñá'án raa re'.

3 Jee nkachi' Jesús nuun' tee níhí na'á:

—Nakuini' ma'ñú raa.

4 Jee nkachi'-i nuun' raa:

—¿Ná kúvi ya yínetu' ley sa'á-ó rúja? ¿Á kuvi sa'á-ó ya vá'a áxí sa'á-ó ya ñivá'a rúja? ¿Á sikáku-ó áxí ka'ni'-ó? —nkachi' Jesús nuun' raa.

^a 2:23 Ley Ndiosí' ya ntee Moisés káchí'-i ya iin ñivi kúvi tu'un-u yoko sáva kaji'-i, ni kuajia'a-a nuun' ñu'ún inka ñivi retú jísoko-o. Soo ntu kúvi nake'en-e ya no'on' jín-i.

Soo níin nkuvi ráa. ⁵Nákune'yá xeen' Jesús nuun' ráa jee nkukuéká ini' re' jie'e' ya ni'in ini' ánima' ráa. Jee nkachi' re' nuun' tee yukuán:

—Skaá! na'á nú.

Jee nsikáá'-a na'á jee nnuvi-i.

⁶Soo sáá nkene rá tee yí'í ñujiín' fariseo, jee kuíntañú'ún nna'tú'ún ráa jín rá ñivi íñí jín Herodes sáva ka'ni' ráa Jesús.

Ñivi kue'e' íñí yu'ú nteñú'ún

⁷Jee Jesús jín rá tee súkuá'a re' ráa kuá'an' ráa yu'ú nteñú'ún. Jee kue'e' rá ñivi Galilea nchinikin' ráa re'. Jee nkenta kue'e' rá ñivi Judea, ⁸jín ne ñuun' ká'nú Jerusalén, jín rá ñuun' tñin Idumea, jín ne íyo ka' yu'ú nute ká'nú Jordán, jín ne rá ichi ñuun' Tiro jín ñuun' Sidón, sáva kune'yá ráa re', chi nteso'o ráa rá tiñu vá'a sá'a re'. ⁹Jee ntatúní' re' nuun' rá tee súkuá'a re' ráa, ya koo yatin iin barkú' nuun' re' sáva kuvi kivi re' ini'-i, sáva ntu nákuñi' rá ñivi kue'e' re'. ¹⁰Chi kue'e' rá ñivi kú'ví' nxinúvi re' jee ntáká rá ñivi nó'o tunkú'ví' chínátá'an ráa sáva kakí'i ráa Jesús. ¹¹Jee rá ñivi yí'í tachí' né'í, sáá nini' ráa re', nstuví' ráa maáráa ichinúún' re', jee kánajín ráa:

—Suvinú kúvi Se'ya Ndiosí'.

¹²Soo ntatúní' xichi' Jesús nuun' ráa ya koto stúvi ráa né iin ví re'.

Nkaji Jesús uxuvi' (12) tee sáva kuvi ráa kunisotíñú ráa tiñu apóstol ya chuichí re' ráa

(Mateo 10:1-4; Lucas 6:12-16)

¹³Jee ñankaa Jesús iin yuku, jee nkana re' rá tee kuíni re' kiji ráa nuun' re'. Jee ña'an' ráa nuun' re'. ¹⁴Jee ñani re' uxuvi' (12) tee sáva kutá'an ráa jín re' jee sáva chuichí re' ráa k'i'in' ráa stekútu'ún ráa Tu'un Ndiosí'. ¹⁵Jee njia'a re' tiñu nuun' ráa, sáva xinúvi ráa rá ñivi kú'ví', jee sáva taníkin' ráa rá tachí' né'í yí'í ñivi. ¹⁶Jee ñani re' rá uxuvi' (12) tee ya'á. Kúvi ráa: Simón, ya nsikúnání re' Pedro, ¹⁷Jacobo, jín ñani re' Juan, rá kúvi se'ya Zebedeo, ya nsikúnání Jesús ráa Boanerges, ya kuíni kachi' Se'ya Tajia, ¹⁸jín Andrés, Felipe, Bartolomé, Mateo, Tomás, jín Jacobo

se'ya Alfeo, Tadeo, jín Simón ya ñiñi re' jín rá tee ñujiín' cananista,^b 19jín Judas Iscariote ya ñnakul'va-a Jesús xintíín' rá tee túfí' ta'án ráa né'yá ráa re'.

**Xíkóná'án rá ñivi Jesús ya káchí' ráa ya níso re' tiñu
jiá'a tachi' né'í**

(Mateo 12:22-32; Lucas 11:14-23; 12:10)

Jee kuíre nkenta Jesús iin ve'i, 20jee ku'e'e' ñivi nkutútú tuku. Saáva ntu nkúvi kaji' Jesús jín rá uxuvi' (12) tee. 21Sáa nteso'o rá tá'án ve'i Jesús jie'e' ya'á, jee ku'a'an' ráa sáva tiin ráa re', chi káchí' rá ñivi ya nsana xini' re'. 22Suní nkenta rá tee xín'één' ley, rá naní escriba. Nkiji ráa ne ñuun' ká'nú Jerusalén, jee nkachi' ráa:

—Satanás, ya kúvi ito'o' rá ku'i'na', naní Beelzebú, yí'í re' ini' tee vá. Jee tává' tee vá rá ku'i'na' jín tiñu kákini jiá'a ito'o' rá ku'i'na' nuun' tee vá —nkachi' ráa.

23Jee nkana Jesús rá ñivi, jee ñnakani re' iin tu'un, ya kúnkunuún, nuun' ráa:

—¿Naja kúvi taníkin' Satanás maá Satanás rúja? 24Retú rá ñivi iin nación sá'á sín' ráa maáráa jee kenta siki' tá'án ráa, jee nkuní'in nación vá. 25Jee retú iin tá'án ve'i sá'á sín' ráa maáráa jee kenta ráa siki' tá'án ráa, nkuní'in tá'án ve'i vá. 26Jee suni sukuán retú rá tachi' né'í yí'í ráa xintíín' Satanás, sá'á sín' ráa maáráa jee kenta re' siki' maáráa, nkuní'in re', saájee ya nkenta jinu kinaan' re'.

27'Ni iin ntuná' kuvi kivi ve'i iin tee nakui', sáva sakuí'ná-a nantíñú re', retú ntu xí'na ka' ku'ni-i re'. Jee sukuán jee kuvi sakuí'ná-a rá nantíñú re'.

28'Máa náá' vá káchí' ni' nuun' rán, ya Ndiosí' kuneká'nú ini' re' jie'e' ntáká nuun' kuachi sá'á rá ñivi, jín néni iin tu'un nívá'a ká'án' ñivi siki' Ndiosí'. 29Soo néni iin ya ká'án' tu'un nívá'a siki' Tachi' Í'í Ndiosí', ni nsá' koo tunká'nú ini', chi siki' ráa kinoo kuachi vá níínkání.

30Nkachi' Jesús sukuán chi nkachi' rá ñivi, ya yí'í tachi' né'í maa.

^b 3:18 Rá cananista nkuvi ñivi ya nkantá'án ráa siki' rá ñivi ñuun' Roma sáva nakani núne ráa Israel nene ráa xintíín' ñuun' Roma.

Náná' Jesús jín rá ñani' re'
(Mateo 12:46-50; Lucas 8:19-21)

³¹Jee nkenta náná' Jesús jín rá ñani' re', jee sáá íñí raa chíké'i, jee ntájí raa ya kíkana maa. ³²Jee rá ñivi ñikótíyu néé' xiín Jesús, nkachi' raa nuun' re':

—¡Teso'o! Náán' nú jín rá ñani' nú jín rá ku'va nú íñí raa chíké'i jee nánukú raa nó.

³³Soo nñaxiníko-o:

—¿Né iin kúvi náán' ñi' jín rá ñani' ñi' rúja?

³⁴Jee nñakune'yá re' rá ñivi ñikótíyu néé' xiín re' jee nkachi' re' nuun' raa:

—Ya'á ví náán' ñi' jín rá ñani' ñi'. ³⁵Chi néni iin ñivi ya sá'a-a sáni kuíni Ndiosí', suvi-i ví ñani' ñi' jín ku'va ñi' jín náán' ñi' —nkachi' re'.

Tu'un ya kúnkunuún ká'án' ya nákani Jesús jje'e' tee
xínává' nikin

(Mateo 13:1-9; Lucas 8:4-8)

4 ¹Jee nkajíé'é tuku Jesús xiné'én' re' nuun' rá ñivi yu'ú nteñú'ún. Jee nkutútú ví'í ñivi nuun' re', saáva nkivi Jesús ñakunee' re' ini' iin barkú' ya ñú'ún nuun' nteñú'ún. Jee ntáká rá ñivi néé' yu'ú nteñú'ún. ²Iñajée nxiné'én' ví'í re' Tu'un Ndiosí' nuun' raa jín rá tu'un ya kúnkunuún ká'án'. Sáá xiné'én' re', jee nkachi' re':

³—¡Teso'o rán! Iin tee jíákín' tata' sá'a nkene re' kuakakin' re' nikin tata'. ⁴Jee sáá xínává'-a nikin tata' nuun' ñu'ún, jee sava rá nikin tata' ñete' yu'ú chí. Jee nkenta rá saa' jee nyaji' rátí' maa. ⁵Sava raa ka' ñete' nteñu yuu' nuun' ntuví ví'í ñu'un, jee yachi' ni ntá'vi' nikin yukuán chi ntuné káá kókún ñu'un. ⁶Soo sáá nkenta nñanii' jee nkasun raa ya sá'a, chi ntuví kue'e' yo'o-o, jee nnachi-i. ⁷Jee sava raa ka' ñete' nteñu rá yuku' iñu. Jee ña'nu rá yuku' iñu jee nsiká'á' raa maa. Saáva ntu njiá'a-a tata'. ⁸Rá inka ka' nikin ñete' nuun' ñu'ún vá'a jee njiá'a-a tata' vá'a. Nta'vi'-i, jee ña'nu-u, jee ta iin njiá'a-a oko' uji' (30), jín unixiko (60), jín sientú' (100) nikin ka'.

⁹Jee nkachi' Jesús:

—Ñivi ya íyó rá so'o sáva tes'o'o, jee tes'o'o va'a.

Na j̄ie'e' chi nákaní Jesús rá tu'un vá ya kúnkunuún ká'án'
(Mateo 13:10-17; Lucas 8:9-10)

¹⁰Jee sáá nx̄inóo maá rá ñivi Jesús, jee rá ñivi nkinoo ka' jín rá ux̄uvi' (12) tee n̄ikat̄u'ún raa maa ná kuíni káchí' tu'un vá.

¹¹Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Nuun' ráno'ó chi ntaji Ndiosí' tu'un re' ya nyise'í, j̄ie'e' ya naja kivi ñivi na'á Ndiosí' jee tátúní' re' nuun' raa. Soo nuun' rá inka ka' ñivi, ntáká tu'un jiá'a-a nuun' raa kúvi tu'un ya kúnkunuún ká'án'-a, ¹²sáva,
 súka' né'yá raa rá tiñu sá'á Ndiosí',
 soo ntu né'yá raa maa,
 jee súnika' tésó'o raa,
 soo ntu jiáku'un ini' raa,
 sáva nsá' níko' ini' raa sáva nsá' kuneká'nú ini' Ndiosí'
 j̄ie'e' kuachi raa
 —nkachi' Jesús.

Ná kúní' káchí' tu'un j̄ie'e' tee xínává' nikin
(Mateo 13:18-23; Lucas 8:11-15)

¹³Jee nkachi' re' nuun' raa:

—¿Á ntu jiáku'un ini' rán tu'un ya'á ya kúnkunuún ká'án'? ¿Ré nt̄uvi' jiáku'un ini' rán ya'á, naja k̄iku'un ini' rán ni'í rá inka ka' tu'un ya kúnkunuún ká'án' rúja? ¹⁴Tee xínává' nikin kúvi kuéntá' iin tee stékútu'ún tu'un vá'a Ndiosí'. ¹⁵Jee sava ñivi kúvi raa kuéntá' íyo ñu'un káá ini' ichi vá nuun' xínává' re' nikin. Jee sáá tésó'o raa tu'un vá, jee ntañú'ún kuiti' vaji ito'o' tach̄i' né'í, naní Satanás, jee ixtá-a tu'un ya njia'a tee vá nuun' raa.

¹⁶Jee suni sukuán sava rá ñivi ka' kúvi kuéntá' rá íyo nteñu yuu' sáá xínává' tee vá maa. Sáá tésó'o raa Tu'un Ndiosí', jee kúsí' ini' raa, jee kuísá t̄iñ raa maa. ¹⁷Soo ntu kúun yo'o tu'un vá ini' ánima' raa, jee ntu kúkutú raa ntu kúní'in raa jín Tu'un Ndiosí'. Sáá tá'an' raa t̄unó'ó, áxí sáá j̄ito u'vi' ñivi raa, j̄ie'e' Tu'un Ndiosí', yukuáni jee níkýátá ini' raa nuun' Tu'un Ndiosí'.

¹⁸Jee sava rá ñivi ka' kúvi kuéntá' rá nikin ñakava-a nteñu rá yuku' iñu sáá nx̄inává' tee vá maa. Suviráa kúvi rá

tésó'o tɔ'un vá, ¹⁹soo náni'vi' ví'í ini' ráa jje'e' ku'e'e' tiñu íyó ini' ñivi' ya'á. Jee kuíni ráa kukúká ráa jee ya'á xíná'ví-i ñivi' vá, jee kuíni ví'í ráa inka nantíñú. Jee ni'i ya'á ya ñú'ún kúvi ini' ráa jee sáté'é' ya'á Tɔ'un Ndiosí', jee ntu jiá'nu ráa ntu jjiá ráa jín Tɔ'un Ndiosí', kuéntá' ntu kenta ku'va nikin tata'.

²⁰Soo rá inka ka' ñivi' kúvi ráa kuéntá' rá nikin íyó nuun' ñu'un vá'a nuun' nxinává' tee vá maa. Suviráa kúvi ya tésó'o tɔ'un vá'a Ndiosí', jee tñin ráa tɔ'un vá. Jee maáráa kúvi kuéntá' jiá'a-a tata' vá'a ya ñin nikin jiá'a oko' uji' (30), jín inka unixiko (60), jín inka sientú' (100) nikin ka'.

Tɔ'un ya kúnkunuún ká'án' jje'e' kantil

(Lucas 8:16-18)

²¹Jee suni nkachi'-i nuun' ráa:

—¿Á nsá' vaji ráa jín ñin kantil, sáva tuví ráa maa chiji ñin ñenkó'ó áxi chiji ñin ito rúja? Soo ntuví. Chisa' chíso súkún ráa maa rúja. ²²Chi ni'i rá yáyu'u' tɔvi nuun' nijín'. Jee suni ni'i rá yísé'í kenta nuun' nijín'.

²³¿Retú néni ñin ñivi' íyó so'o sáva tesó'o, jee tesó'o va'a-a!

²⁴Jee suni nkachi'-i nuun' ráa:

—¿Tñin kuéntá' va'a rán Tɔ'un Ndiosí' ya tésó'o rán! Naja kuá' ñúkú'vá tñin rán Tɔ'un Ndiosí', su'va taji re' nuun' rán ya kiku'un ini' rán. Suni sukuán taji re' ka' nuun' rán. ²⁵Ñin ñivi' ya tñin tɔ'un vá'a Ndiosí', ku'va re' ka' kiku'un ini'-i. Soo ñin ñivi' ya ntu tñin tɔ'un vá, jee ne' tɔ'un ya jiáku'un ini'-i kanee' re' maa nuun'-u —nkachi' Jesús.

Tɔ'un ya kúnkunuún ká'án' jje'e' rá nikin jiá'nu

²⁶Jee suni nkachi' re':

—Su'va tátúní' Ndiosí' nuun' ñivi' yí'í na'á re'. Kuéntá' ñin tee xínává' nikin nuun' ñu'ún. ²⁷Jee kíxí' re' yakuáá' jee nákoó re' nuví, jee tá'ví' rá nikin, jee jiá'nu ráa, jee suvire' ntu jíní' sáá kúvi su'va. ²⁸Jee maá nuun' ñu'ún vá xtá'ví' tata'. Xí'na tá'ví' yava', saájee kenta yoko, jee kuíre chítú ini' yoko vá jee jjiá nikin. ²⁹Ré nkenta nkuví nikin nijia, jee nake'en ráa maa jín yuchi' kanchú', chi ya nkenta tiempú' nake'en tata'.

Tu'un ya kúnkunuún ká'án' jie'e' nikin maá lúli xá

(Mateo 13:31-32; Lucas 13:18-19)

³⁰Jee suni nkachi' Jesús:

—¿Na jie'e' kúvi ya sánuún-ó jín naja tátúní' Ndiosí' nuun' ñivi yí'í na'á re'?, áxí, ¿né iin tu'un kuvi nakani-ó ya kúnkunuún ká'án' jín-i? ³¹Su'va sátíñú Ndiosí' ini' ñivi yí'í xintín re', kúvi-i kuéntá' iin nikin yutun kúlí' maá lúli xá, ya lúli ka' nuun' ntáká nuun' nikin táji nuun' ñu'ún. ³²Soo sáá táji maa nuun' ñu'ún, jee jiá'nu-u, jee kénta kuká'nú-u ka' nuun' ntáká rá yuve', jee kénta jíkó' nayúku'-u, jee rá saa' jíkó súkún, kuvi ki'i ráti' nuun' kátí-i jee sá'á ráti' taka' —nkachi' Jesús.

Ñakuí chi nñakani Jesús rá tu'un ya kúnkunuún ká'án'

(Mateo 13:34-35)

³³Kue'e' rá tu'un ya kúnkunuún ká'án' su'va, nxiné'én' re' Tu'un Ndiosí' nuun' raa, ñakuá' kúvi kiku'un ini' raa. ³⁴Ntáká íchi nka'an' re' jín raa, jee sukuáni nka'an' re' rá tu'un ya kúnkunuún vá. Soo nkachi' sín re' nuun' rá tee, ya súkuá'a re' raa, ná kuíni káchí' ntáká rá tu'un vá.

Xínúmá' Jesús tachi' víjin xéen' jín nute kántá'

(Mateo 8:23-27; Lucas 8:22-25)

³⁵Sáá nkuáa' kivi' yukuán, nkachi' Jesús nuun' rá tee súkuá'a re' raa:

—Kijja'a-órán íyo ka' ichi yúnteñú'ún.

³⁶Jee nxinóo raa rá ñivi kue'e' jee kua'an' raa jín re' jín barkú' ñu'ún re'. Jee nkutá'án inka ka' rá barkú' jín re'.

³⁷Jee nkenta iin tachi' ní'in xéen'. Jee nute jísó' nkani ñi'in nuun' barkú', saáva vaji chítú nute ini' barkú'. ³⁸Soo nkixi' re' nuun' iin sa'ma ini' yata' barkú'. Jee nxinóto raa re', jee nkachi' raa nuun' re':

—¡Mestrú! ¿Á ntuná' jítú ini' nú ya kuvi'-ó?

³⁹Nnoto re' jee nkuxeen' re' nuun' tachi' ní'in jee nkachi' re' nuun' nteñú'ún:

—¡Numa'! ¡Nín!

Nkuni'ín tachi' jee ñakuñi' nteñú'ún. ⁴⁰Jee nkachi' Jesús nuun' raa:

—¿Nā kuvi chi yú'ví ví'í rán rúja? ¿Á ntiá'an kúneí ini' rán nu'u'?

⁴¹Jee nyu'ví ví'í raa jee jíkátu'ún tá'an raa:

—¿Nā tee ka' kúvi tee ya'á ya ne tachí' víjin jín ne nteñú'ún káníjiá raa maa?

Tee, ñuun' Gadara, ya yí'í tachí' né'í ini' re'

(Mateo 8:28-34; Lucas 8:26-39)

5 ¹Jee nkenta raa íyo ka' ichi yu'ú nteñú'ún nuun' káá ñu'un rá ñivi ñuun' Gadara. ²Jee sáá nkene Jesús ini' barkú', jee kuíntañú'ún nñaketá'an re' jín ñin tee yí'í tachí' né'í kákini maa. Nkene tee ya'á nteñu rá yavi' yuu' nuun' sé'í raa rá ñiyi, ³chi yukuán néé'-e ini' rá yavi' ñiyi vá. Ni ñin ntu ká' kúvi ku'ni' maa, súka' jí'ní' raa maa jín cadena kaa. ⁴Chi kue'e' ví'í íchí ya ni'ni' raa na'á-a jín jie'e'-e jín cadena kaa, soo nsiká'ní'-i kaa. Ni ñin raa ntu kúvi kúneí raa jín-i. ⁵Sukuáni nuví niñu' kánajín-i nteñu rá yavi' ñiyi jín nteñu rá yuku. Jee xtúff'i-í maáa jín rá yuu'.

⁶Jee sáá nini' íká re' Jesús, ninu re' jee ñakuñí' ítí re' ñaxin re' maaré' nuun' Jesús. ⁷Jee ñi'in xá nkanajín re' nsa'á tachí' né'í kákini, jee nkachi'-i:

—¿Nakui chi kíní nú maánú nteñu rání', Jesús, Se'ya Ndiosí', máá kúñá'nú nasfkuiti' nuun' kuaíyó? Jíkán' tá'ví' ñi' nuun' no'ó ichinú'ún' Ndiosí', ya koto xínó'o nú nu'u'.

⁸Sukuán nkachi'-i, chi ntatúní' Jesús nuun'-u:

—¡Tachí' kíní! ¡Kene tee ñña'!

⁹Nikatu'ún Jesús tachí' né'í kákini vá:

—¿Ná naní nú?

Jee nñaxiní'kó-o nuun' re':

—Legión^c naní ñi' chi kue'e' nasfkuiti' rán'.

¹⁰Jee ñikan' tá'ví' ví'í-i nuun' Jesús ya koto tájí íká re' raa ñuun' ya'á.

¹¹Jee yukuán ñí' ví'í kúchí' íka' yuku, yájí' rátí'. ¹²Jee ñikan' tá'ví' raa nuun' re':

—Tájí ránu'u' k'i'in' rán' nuun' rá kúchí' yukuán sáva kivi' rán' ini' rátí'.

^c 5:9 Kúvi Legión ñin grupo 3000 áxí 6000 soldado ejército ñuun' Roma.

¹³Saájee nyinetu' re'. Jee nkene rá tachi' né'í kákini tee ya'á, jee nkivi ráa ini' rá kúchí'. Jee yatin uvi' mil (2000) kúchí' nkuvi rá'tí'. Jee nkaninuun yachi' rá'tí' nukana, ne nuun' nteñú'ún. Jee nka'a' rá'tí' nuun' nteñú'ún.

¹⁴Jee rá tee náka ráa rá kúchí' vá, nkenekunu ráa, jee nnakani ráa nakuá nkuvi, nuun' rá ñivi ñuun' jín rá kuaríá'. Jee nkine'yá ráv'á nakuá nkuvi. ¹⁵Jee nkiji ráa nuun' Jesús. Jee nini' ráa tee nyí'i rá tachi' né'í kákini. Nú'ún re' sa'ma. Néé' re'. Jee ya naku'un kájí ini' maáré' ya nyí'i rá tachi' né'í kákini naní Legión. Jee nyu'ví ráa. ¹⁶Jee rá ñivi nini' ya nkuvi, jee nnakani ráa nuun' rá ñivi nkenta yukuán, ya nkuvi jín tee nyí'i rá tachi' né'í jín rá kúchí'. ¹⁷Iñajée nkajíé'é ráa jíkán' tá'ví' ráa nuun' Jesús ya k'ín' iyo re' ñuun' ráa.

¹⁸Sáa kuakivi Jesús ini' barkú', jee tee nyí'i rá tachi' né'í kákini nikan' tá'ví'-i nuun' Jesús ya retú kivi kutá'an-a jín re'. ¹⁹Soo Jesús ntu nyinetu' re' kutá'an-a jín re', chisa' nkachi' re' nuun'-u:

—Kuáno'on' ve'i nú, jín nuun' rá tá'an nú, jee nakani nú nuun' ráa ni'i ya nsa'á Ito'o' jín nú, ya nkuná'ví ini' re' nó.

²⁰Jee kuá'an' tee vá, jee nkajíé'é-e stekútu'ún-u jie'e' rá tiñu nsa'á Jesús jín-i, nuun' rá ñivi ñuun' Decápolis, ya kuíni kachi' uji' ñuun'. Jee ni'i rá ñivi ntí'ví xíni' ráa.

Se'ya sí'í Jairo jín ña'an ya nkak'i sa'ma Jesús

(Mateo 9:18-26; Lucas 8:40-56)

²¹Sáa njia'a tuku Jesús íyó ka' ichi nteñú'ún jín barkú', jee kue'e' ñivi nkutútu' nuun' re', jee néé' re' yu'ú nteñú'ún.

²²Jee nkenta ñin rá tee néetiñu nuun' ve'i sinagoga nuun' kútútu' rá ñivi Israel sukuá'a ráa Tu'un Ndiosí'. Suvire' naní Jairo. Jee sáa nini' re' Jesús, jee nstuví' re' maáré' jie'e' Jesús, ²³jee nikan' tá'ví' ñá'nú re' nuun' Jesús, jee nkachi' re':

—Se'ya sí'í ni' sané' íyó kuvi'-i. K'ín' nú xá chisó nú rá na'á nú ña, sáva nuvi ña jee kuteku' ña —nkachi' re'.

²⁴Iñajée kuá'an' Jesús jín re'. Jee kue'e' ví'í ñivi níkin' ráa, jee nnakuni'i ráa Jesús. ²⁵Jee yukuán íñí ñin ña'an kú'ví', ya ya vaji uxuvi' (12) kuiya', nó'o ña kue'i' jíati niñí'. ²⁶Nno'o ví'í ña xintín kue'e' tee tátán. Jee ñaxin' ña ni'i ya kúmí ña. Soo ntuná' n'yótiñu, chisa' manéátú'ún ka' nkuvi.

27 Nteso'lo ña ya ká'án' rá ñivi xinj' Jesús. Jee ñakuyatin ña yata' Jesús nteñu rá ñivi kue'e', jee nsikáchi'i ña yúsa'ma yata' re'. 28 Chi nka'vi ini' ña: “Retú kuachi sikáchi'i n' sa'ma re', jee nuvi n'.” 29 Kuísá nich'i' niñ'i' vá ña, jee nini' ña ya nnuvi yikikúñu ña.

30 Sáa nijin nkuvi ini' Jesús nijin nkene fuersá' í' ní'in níso re' jee nnuvi iin ñivi, jee kuíntañú'ún nnajikó re' nnakune'yá re' nuun' rá ñivi kue'e', jee nkachi' re':

—¿Né iin nsijikín'-i na'á-a sa'ma n'?

31 Jee nkachi' rá tee súkuá'a re' ráa nuun' re':

—Né'yá nú ya rá ñivi kue'e' nákuñi' ráa no'ó. Jee jíkátu'ún nú: “¿Né iin nsijikín' na'á-a nó?”

32 Soo íyó íyó ichi nne'yá Jesús sáva kuni'-i né iin ví ya nsá'á maa. 33 ññajée ña'an vá nkisi ña ya máa yú'ví ña. Chi jíní' ña ya nkuvi jín ña. Jee ña'an' ña jee nstuví' ña maña nuun' re'. Jee nnakani ña ni'i ya naá' nuun' re'. 34 Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Se'ya sí'í, nxinúvi n' no'ó jie'e' ya ínú' ini' nú kúneí ini' nú nu'u'. Kuá'án vá'a. Nuvi nú jie'e' kue'i' nú.

35 Ni ká'án' ii' ka' Jesús, jee nkenta rá tee vaji ne ve'i tee néetiñu nuun' ve'i sinagoga vá, jee nkachi' ráa:

—Se'ya sí'í nú ya ni'i'-i. ¿Nachi íxtáñá'án nú ka' mestrú' ya'á?

36 Soo Jesús ntu nsá'a re' kuéntá' ya nkachi' ráa jee nkachi'-i nuun' tee néetiñu nuun' ve'i sinagoga:

—Koto yú'ví nú. Kuachi vá kuneí ini' nú nu'u'.

37 Jee ntu njiá'a re' ni iin ñivi kutá'án ráa jín re', chisa' kuachi Pedro, Jacobo jín Juan, ya kúvi ñani' Jacobo nkutá'án ráa jín re'. 38 Sáa nkenta ráa ve'i tee néetiñu nuun' ve'i sinagoga, jee nini' re' ya kúvaa' ví'í rá ñivi. Jee ná'yú' rá ñivi vá jee kánajíin ví'í ráa. 39 Sáa nkivi re' jee nkachi' re':

—¿Nachi kúvaa' rán jee ná'yú' rán? Ñalúlí vá nsá' ní'i'-i, chisa' kixí'-i.

40 Jee nka'an' ichi ráa nne'yá ráa re'. Soo ntava' re' ntáká rá ñivi ini' ve'i jee ña'an' re' jín tátá' ñalúlí vá jín náná' ña jín rá kútá'án jín re', jee nkivi ráa nuun' káá ñalúlí vá.

41 Jee ntiin re' na'á ñalúlí jee nkachi'-i nuun' ña:

—Talita kumi.

(Tu'un ya'á kuíni káchí': Ñalúlí, nuun' nú káchí' ni': Nakoo.)

⁴²Jee kuísá ntañú'ún kuiti' nnakoo ñalúlí, jee nkajíé'é ña jíka ña, chi íní ña uxuví' (12) kuiya'. Jee ntañú'ún kuiti' ntiví xá xíni' rá ñivi. ⁴³Soo ntatúní' ni'in Jesús nuun' raa ya ni in nuun' nkachí' raa maa. Jee nkachi' re' ya ku'va raa kaji' ñalúlí vá.

Íní Jesús ñuun' Nazaret

(Mateo 13:53-58; Lucas 4:16-30)

6 ¹Nkene Jesús yukuán, jee kuá'an' re' ñuun' nuun' ña'nu re'. Jee nnikin' rá tee, súkuá'a re' raa, maaré'. ²Sáá nkenta kiví' nájiávi, nkajíé'é re' xiné'én' re' Tu'un Ndiosí' ini' ve'i sinagoga nuun' kútútú rá ñivi Israel. Jee kue'e' ñivi ya íní tés'o'ó raa ya káchí' Jesús, jee tiví xíni' raa. Jee jíkátu'ún tá'an raa:

—¿Né nú' nni'in' tee ya'á rá tu'un ya'á váji xini' re'? ¿Na tu'un níchi' ka' nkutu'va ví'í re' jín rá anasí sá'á re'? ³¿Á nsú tee chutá'an yutun ví tee ya'á, rúsa? Jín, ¿á nsú se'ya María kúvi re'?, jee, ¿á nsú kúvi re' ñani' Jacobo, José, Judas, jín Simón? Jee, ¿á suni nsá' néé' rá ku'va re' ya'á nteñu-ó, rúsa? —nkachi' rá ñivi ñuun' yukuán.

Saájee nkuníní ini' raa jie'e' re'.

⁴Inajée nkachi' Jesús nuun' raa:

—In tee ya nákani re' tu'un kéne yu'ú máa maá Ndiosí', jee rá ñivi kuai'yo rá ñuun' chíñú'ún raa nuun' tee vá. Soo rá ñivi ñuun' maaré' jín rá tá'an re' jín rá tá'an ve'i re', chi ni ntu chíñú'ún raa maa —nkachi' Jesús.

⁵Jee ntu nkúvi sa'á Jesús kue'e' anasí, soo kuachi ntee re' na'á re' nuun' yaku' rá ñivi kú'ví' jee nxinúvi re' raa. ⁶Jee ntiví xíni' re', chi ntu kúneí ini' raa re'. Jee níkonúun re' rá ñuun' yatin yukuán, jee xiné'én' re' Tu'un Ndiosí'.

Chúichí Jesús rá uxuví' (12) discípulo, ya kúvi rá tee súkuá'a re' raa, sáva stekútu'ún raa Tu'un Ndiosí'

(Mateo 10:5-15; Lucas 9:1-6)

⁷Jee nkana re' ni uxú' uví' (12) rá tee. Jee nkajíé'é re' chuichí re' ta uví', ta uví' raa. Njia'a re' tiñu tatúní' raa sáva taníkin' raa rá tachí' né'í yí'í ñivi. ⁸Jee ntatúní' re' ya ntuná'

kuna'á raa nuun' kɪ'in' raa, chisa' kuachi karútí' raa ni. Ni nkúna'á raa ya kaji' raa, ni ñunu, ni xu'un ini' manchíjí raa. ⁹Chisa' kuachi sáni nijian' yí'í jie'e' raa, jee ni nkúna'á raa uví' sa'ma naku'un raa. ¹⁰Jee nkachi'-i nuun' raa:

—Né ni ví nkuvi nuun' kivi rán iin ve'i, kinoo rán kunee' rán yukuán, nekua' kene rán ñuun' vá. ¹¹Jee retú iin nuun' ntu íyó mani' raa tiin raa ráno'ó, ni ntuví nénuun' raa chú'un ini' raa Tu'un Ndiosí' ya káchí' ránú nuun'-u, jee sáá kene rán yukuán, jee kisi rán tikachaa' jie'e' rán, sáva nastúvi rán ya íyó sikí' raa. Máá náá' vá káchí' nì' nuun' rán, ya kivi' ke'ne' Ndiosí' kuachi ñivi, súka' xinó'o ví'í Ndiosí' rá ñivi rá ñuun' Sodoma jín Gomorra, soo mású' ka' xinó'o re' raa nsú ká' xinó'o re' rá ñivi rá ñuun' vá ya ntu tésó'o tu'un kachi' ránú —nkachi' Jesús nuun' raa.

¹²Ñajée nkene raa stekútu'un raa ya íyó nakani ini' rá ñivi jie'e' kuachi raa jee kunikin' raa Ndiosí'. ¹³Jee ntaníkín' raa rá tachí' né'í nyí'í ini' kue'e' ñivi, jee nchísó raa ntí' aceite xiní' kue'e' rá ñivi kú'ví' jee nxinúvi raa rává.

Ní'í Juan tee ya síkuánuté

(Mateo 14:1-12; Lucas 9:7-9)

¹⁴Herodes, tee tátúní', chi nteso'o re' ya kúvi, chi ní'í rá ñivi ká'an' xiní' Jesús. Jee nkachi' re':^d

—Jesús kúvi re' Juan, tee síkuánuté, ya nñateku' ii' re' ya ní'í re', jee saáva fuersá' íí' anasí sátínú-u ini' re'.

¹⁵Soo inka ka' ñivi káchí':

—Suvire' ví Elías, ya nkuvi re' tee ya nñakani tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' yana'an nasfkuiti'.

Jee rá inka ka' káchí':

—Kúvi re' iin tee ya nákaní re' tu'un kéne yu'ú Ndiosí' kuéntá' iin rá tee nñakani raa tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' yana'an nasfkuiti'.

¹⁶Soo sáá nteso'o Herodes rá tu'un ya'á, nkachi'-i:

—Juan ví ya'á, ya nu'u' ntají nì' ya ñe'ne' raa sukun' re', jee nñateku' ii' re' nkene re' nteñu rá ní'í.

¹⁷Nkachi' Herodes su'va chi [ya nkuvi tiempú' ichi yata' ya] máá maaré' ntají re' ntiin raa Juan jee ni'ni' raa maa

^d6:14 Áxí: jee káchí' raa

ini' vekaa. Nsa'á re' ya'á jie'e' Herodías, ñasí'í ñani' re', ya kúvi Felipe, chi nnatana'á Herodes jín ña. ¹⁸Jee nkachi' Juan nuun' Herodes:

—Ntu yinetu' ya natana'á nú jín ñasí'í ñani' nú.

¹⁹Saáva Herodías tá'vi ini' ña né'yá ña Juan, jee nkuini ña ka'ni' ña re'. Soo ntu nkúvi. ²⁰Chi ñúyú'ví ini' Herodes né'yá re' Juan, chi jíní' re' ya tee naa' jín ya yítíñú nuun' Ndiosí' ví Juan. Jee nkumí vá'a re' maa nuun' ña. Jee sáa tés'o re' tu'un káchí' Juan jee nkukuáchí ini' re', soo nta'an' ini' re' tes'o re' maa.

²¹Soo nkenta iin kivi' ñú'ún ini' ña, máa sáa nkenta viko kuiya' Herodes. Nsa'á re' iin xíní nuun' rá tee kúñá'nú jín re', jín rá capitán soldado, jín rá tee kúñá'nú nuun' Galilea. ²²Nkivi se'ya sí'í Herodías nuun' kúxíní ráa jee nkati'éé ña. Jee nsa'á ña ya kúsí' ini' Herodes jín rá tee kúxíní jín re'. Herodes, tee tátúní' nkachi' re' nuun' ña'an súchí vá:

—Kakan' néni iin ya kuíni nú, jee taji ni' maa nuun' nú.

²³Jee nsa'á' re' ya ku'va re' maa nuun' ña, jee nkachi' re':

—Néni iin ya kakan' nú, taji ni' maa nuun' nú, sú ne sava país ya tátúní' ni'.

²⁴Nkene ña jee nikatu'ún ña náná' ña:

—¿Ná kúvi ya kakan' ni' nuun'-u?

Jee nkachi' náná' ña nuun' ña:

—Xini' Juan tee síkuánuté.

²⁵Ntañú'ún kuiti' ne numíji'í' nkivi ña nuun' néé' tee tátúní', jee nikan' ña:

—Ntañú'ún kuiti' kuíni ni' ya taji nú xini' Juan, ya síkuánuté, ini' iin ko'o'.

²⁶Jee tee tátúní' vá nkukuéká ví'í ini' re'. Soo jie'e' ya nchisóyu'ú re' ya ku'va re' maa nuun' ña, jín xá jie'e' rá tee néé' kúxíní ráa jín re', jee ntu nkuíni re' kusá'an re' ya níkan' ña. ²⁷Kuíntañú'ún ntají re' iin najiá'á' re', jee ntatúní' re' ya kiji-i jín xini' Juan ini' nuun' yí'í-i vekaa. ²⁸Jee ña'an' tee vá ini' vekaa, jee ñe'ne'-e sukun' Juan. Jee nkínaka re' xini' Juan iin ini' ko'o', jee njia'a re' maa nuun' ña'an súchí vá. Jee njia'a ña maa nuun' náná' ña.

²⁹Sáá nkuká'nú ini' rá tee súkuá'a jín Juan ya nkuví sukuán, ñanake'en ráa ñuné'yú' re', jee nse'í ráa maa iin ini' yavi' yuu'.

Jiá'a Jesús yájí' u'un' mil (5000) tee
(Mateo 14:13-21; Lucas 9:10-17; Juan 6:1-14)

³⁰Saájee níko rá tee kúvi najiá'á' re' ya níso ráa tiñu apóstol ya nchuichí re' jee nkutútú ráa nuun' Jesús. Jee nnakani ráa nuun' re' ni'i ya nsa'á ráa jín ya nxiné'én' ráa.

³¹Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Kí'in' iyo-órán nuun' ntu ñivi jee nájiáví-ó unúún.

Nkachi'-i su'va, chí kuá'an' vaji ví'í ñivi, saáva ntu nkúvi kaji' ráa.

³²Jee kuá'an' maáráa ini' barkú' nuun' ñu'ún nuun' ntu ñivi. ³³Soo nini' kue'e' rá ñivi ya kuá'an' ráa, jee nnakuni' rá ñivi vá Jesús. Jee vaji ráa ntaká rá ñuun' jee nika ninu ráa kuá'an' ráa yukuán. Jee xí'na ráa ka' nkenta yukuán nsú ká' suvire'. ³⁴Sáá vakene Jesús ini' barkú', nini'-i kue'e' ñivi jee nkuná'ví ini' re' ráa, chí kúvi ráa kuéntá' lanchi, ntu ito'o' kuneen kuéntá'-á rátí'. Jee nkajié'é re' nxiné'én' re' ráa kue'e' tu'un.

³⁵Jee sáá nini' ví'í, nkuyatin rá tee súkuá'a re' ráa jee nkachi' ráa nuun' re':

—Ya nini ví'í ví'-i, jee ñu'un sáin nuun' ntu néé' ñivi ví ya'á. ³⁶Nachuichí nú xá rá ñivi sáva kí'in' ráa nuun' rá kuarí'á jín rá ñuun' íyó yatin ya'á, jee ke'en ráa ya kaji' ráa —nkachi' rá tee súkuá'a re' ráa.

³⁷Soo Jesús nnaxiníko nuun' ráa:

—Ku'va rán kaji' ráa —nkachi' re'.

Jee nkachi' ráa nuun' re':

—Vansú uvi' sientú' (200) kivi' satíñú iin tee, jee ni'in' rán' xu'ún ke'en rán' ya kaji' ráa.^e Jee, ¿á kí'in' rán' jee ke'en rán' ixtatí'lá' vá, jee ku'va rán' kaji' ráa? —nkachi' ráa nuun' re'.

³⁸Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—¿Naja ixtatí'lá' kúmí rán? Kuane'yá rán.

Sáá nkuká'nú ini' ráa, jee nkachi' ráa:

^e6:37 Uvi' sientú' (200) denario

—U'ḡun' ixtatílá' jín uvi' tiaká.

³⁹Ĩñajée ntájí re' raa ya sikúnee' tútú rá ñivi ta intfín intfín rá ñivi nuun' ite' kuíí. ⁴⁰Jee ñakunee' ta sientú' (100) jín ta uvixiko ují' (50) ñivi. ⁴¹Jee ntiin Jesús ni ú'ún' rá ixtatílá' jín ni núví' rá tiaká vá, jee ni nnakuneyá' re' súkún, jee njia'a re' ya kúta'vi' re' nuun' Ndiosí'. Jee ntasáva kuáchí re' rá ixtatílá'. Jee njia'a re' maa nuun' rá tee súkuá'a re' raa, sáva siá'a raa maa nuun' rá ñivi. Jee suni ntasáva-a ni núví' rá tiaká sáva ni'i rá ñivi ni'in' raa maa. ⁴²Ntáká raa nyaji' ne nkuvi ini' raa. ⁴³Jee nnake'en raa uxuvi' (12) chikíví' ñúchitú rá ixtatílá' léfé jín rá tiaká nkinoo ka'. ⁴⁴Jee rá tee ya nyaji' ixtatílá' nkuvi u'ḡun' mil. (5000)

Jesús jíka jie'é nuun' nute

(Mateo 14:22-27; Juan 6:16-21)

⁴⁵Kuíntañú'ún Jesús nsikáa re' rá tee súkuá'a re' raa ini' barkú', jee ki'in' raa íyo ka' ichi nteñú'ún nuun' ñuun' Betsaida xí'na ka' suvire', ni náchuichí re' rá ñivi. ⁴⁶Jee sáa nkuvi nnachuichí re' raa, jee kua'an' re' iin yuku ka'an' re' jín Ndiosí'. ⁴⁷Jee sáa vakuaa', jee ñú'ún barkú' nuun' nteñú'ún, jee Jesús íñí maáa nuun' ñu'ún. ⁴⁸Nini' re' ya tunó'ó sikáka raa jín remó', chi vaji tachí' vjijn ichinú'ún' raa. Sáa vakunijin', nkiji Jesús jíka jie'e' re' nuun' nteñú'ún. Jee kuíni re' siá'a re' raa. ⁴⁹Soo sáa nini' raa re' jíka re' nuun' nteñú'ún, jee nka'vi ini' raa ya iin í'ná ví re', jee nkanajíin raa, ⁵⁰chi ntáká raa nini' maa jee nyu'ví raa.

Soo kuíntañú'ún nka'an' re' raa, jee nkachi' re':

—Koo tífkí ini' rán. Chi nu'u' ví-i. Koto yú'ví rán.

⁵¹Jee nkaa-a ini' barkú' nuun' ñú'ún raa. Jee nnuma' tachí' vjijn. Jee nsa'vi nasíkuítí' ini' raa jee ntíví xíni' raa, ⁵²chi ntu ñáku'un ini' raa jie'e' anasí vá ya nsa'á re' jín rá ixtatílá', chi yúú xini' raa.

Xínúvi Jesús rá kú'ví' íyó ñuun' Genesaret

(Mateo 14:34-36)

⁵³Jee sáa njia'a raa íyo ka' ichi yúnteñú'ún vá jee nkenta raa nuun' káa ñuun' Genesaret. Jee ni'ni' raa barkú' yu'ú nteñú'ún. ⁵⁴Jee ni núun raa barkú', jee

nnakuni' rá ñivi Jesús. ⁵⁵Jee ninu ráa kuáyó yukuán, jee nkijíé'é ráa kuanaaka ráa rá ñivi kú'ví' yósó' rává nuun' tunchisó, nuun' tésó'o ráa ya íñi Jesús. ⁵⁶Né ni ví nkuví nkívi re', rá kuaría' áxí rá ñuun' áxí chiku'u', jee ñakin' ráa rá kú'ví' ini' ichi. Jee nikan' tá'ví' ráa, ya ré kuvi kuachi ikín' ráa yu'ú sa'ma re' ni. Jee ntáká rá ya nikin' maa, jee nuvi ráa.

Ná kúvi ya sa'á ya ntu íyó ninu'un ñivi

(Mateo 15:1-20)

7 ¹Jee rá tee yí'í nuun' ñujiín' fariseo jín sava rá tee xíné'én' ley yana'án, naní escriba, ya vají ráa ne ñuun' ká'nú Jerusalén, nkutútú ráa nuun' Jesús. ²Jee sáá nini' ráa, ya kélín' rá tee súkuá'a jín Jesús, yáji' ráa jín na'á ya ntu íyó ninu'un, ya kuíni kachi' ya ntu nnána'á [sánikua' íyótúní' sá káchí' rá fariseo]. Jee nka'an' u'ví' rá tee vá jie'e' ráa. ³(Chi rá fariseo jín ni'í rá inka ka' ñivi Israel, ntu yáji' ráa retú ntu xí'na nana'á tílúú ráa, sáni íyótúní' sá nána'á ráa, chi sukuán néva'a ráa ñujiín' rá jíí' yana'án. ⁴Jee sáá níko ráa ya jiá'án' ráa nuyá'vi, ntu yáji' ráa, retú ntu násánoo ráa maaráa xí'na ka'. Jee íyó ví'í ka' ñujiín' njiá'a rá jíí', ya néva'a ráa. Íyótúní' sá nakete ráa rá taza, rá tino'o', rá kisi kaa jín rá ito.) ⁵Jee rá fariseo jín rá tee xíné'én' jie'e' tu'un ley ntatúní' Ndiosí' nika'tu'un ráa Jesús:
—¿Nakui chi ntu jiá'nu rá tee súkuá'a jín nú rá ñujiín' rá jíí' yana'án? Chi yáji' ráa jín na'á ráa ya ntu íyó ninu'un —nkachi' ráa nuun' Jesús.

⁶Nnaxinikó Jesús nuun' ráa:

—Máá náá' vá nkachi' Isaías tee ntee tu'un nkene yu'ú Ndiosí' nuun' Tutu' Íí', sáá nkachi'-i jie'e' ráno'ó ya kúvi rán tee sansu'va. Su'va ntee re' ya nkachi' Ndiosí':

Rá ñivi ya'á,

jín kuachi tu'un ká'án' ráa jín yu'ú ráa yíñú'ún
ráa nu'u',

soo íyó íká ánima' ráa nuun' ni'.

⁷Chi néñu'un ka'á ráa nu'u',

chi tu'un xíné'én' ráa kuéntá' kúvi tu'un ni',

soo nsú tu'un ni' ví,

chi tu'un tátúní' rá ñivi ni ví-i.

Sukuán ntee Isaías ya nkachi' Ndiosí'.

⁸Chi xínóo rán ya ntatúní' Ndiosí' jee néva'a rán rá costumbre rá tee. [Íyótúní' sá námete rán rá kisi jín rá taza jee sá'á ví'í rán ka' su'va.]

⁹Suni nkachi' Jesús nuun' raa:

—Ká'vi ini' rán ya íyó va'a síyo rán ya ntatúní' Ndiosí', sáva kuneva'a rán rá costumbre rán. ¹⁰Chi nkachi' Moisés ya tátúní' Ndiosí' nuun' rán: “Sáñá'nú nú nuun' tátá' nú jín nuun' náná' nú. Jee iin ñivi ya chisónínu-u tátá'-a áxí náná'-a, íyó kuvi'-i”, nkachi' Moisés. ¹¹Soo ráno'ó káchí' rán: “Ré kachi' iin tee nuun' tátá'-a áxí nuun' náná'-a: Ntu kúvi chineí nì' no'ó chi Corbán kúvi néni iin nantíñú nì' ya kúvi taji nì' nuun' no'ó sáva chineí nì' no'ó, nékui.” (Corbán kúní' káchí': Yá nsokò' nì' maa nuun' Ndiosí'.) ¹²Jee ntu jiá'a rán ka' chineí re' tátá' re' áxí náná' re'. ¹³Sukuán síjita rán Tu'un Ndiosí', chi síkúnkuvi rán ñujiín' sá'á rán, jee jiá'a rán maa nuun' rá se'ya rán. Jee suni kue'e' rá tiñu kúnkunuún sukuán sá'á rán ka' —nkachi' Jesús.

¹⁴Jee nkana tuku Jesús rá ñivi kue'e', jee nkachi'-i nuun' raa:

—Teso'o ntáká rán nu'u' jee kiku'un ini' rán maa. ¹⁵Ntuná' nantíñú ya váji sín kivi ini' ñivi, ya sá'á ya ntu íyó ninu'un ñivi vá. Soo ya kéne ánima' ñivi ví ya sá'á-a ya nkóo ninu'un ñivi vá. ¹⁶[Retú néni iin íyó so'o, jee teso'o va'a] —nkachi' Jesús.

¹⁷Jee sáá nxínóo Jesús rá ñivi kue'e', jee nkivi-i ini' ve'i, jee rá tee súkuá'a re' raa, níkatu'un raa re', ná kuíni kachi' tu'un ya kúnkunuún vá. ¹⁸Jee nkachi'-i nuun' raa:

—Ráno'ó, ¿á suni neen ini' rán ranika'? ¿Á ntu jiáku'un ini' rán, ya ní'í rá kivi ini' ñivi, ntu kúvi sá'á-a ya ntu íyó ninu'un ñivi rúja? ¹⁹Chi ntu kivi-i ini' ánima!. Soo kénta-a chiji, jee kéne-e yikikúñu.

(Su'va nkachi' ya ní'í rá yájí'-ó íyó ninu'un.) ²⁰Jee suni nkachi' Jesús:

—Yá kéne ini' iin ñivi ví ya sá'á ya nkóo ninu'un ñivi vá. ²¹Chi ne ini' ánima' rá ñivi, kéne ya ká'vi káné'én ini' raa: sá'á téní-i jín ñivi ya ntu ntana'á jín-i, sá'á kuí'ná-a, jiá'ní'-i, ²²kúsíki ini'-i jín iin ña'an ya kúvi ñasí'í inka tee áxí jín iin tee ya kúvi yí'í inka ña'an, sá'á ú'vi ini'-i, sá'á kini-i, xíná'ví-i,

íyó káné'í-i, ñú'ún ú'vi ini'-i, ká'án' s̄ik̄i' tá'án-a, sá'á v̄ix̄i'-i, ntu stie'É-e. ²³Ni'í rá káné'én ya'á kéne-e ini' ñivi, jee sá'á-a ya nkóo ninu'un ñivi vá —nkachi' Jesús.

Īin ña'an t̄o'o' ya kúneí ini' ña Jesús

(Mateo 15:21-28)

²⁴Yukuán nkene Jesús jee kuá'an'-a ñu'un t̄in rá ñuun' Tiro jín Sidón. Jee nk̄ivi re' ĩin ve'i. Jee ntu ku'ni re' ya ni ĩin ñivi nkuní' ráa ya néé' re' yukuán, soo ntu nkúvi kuneé' yu'u' re'. ²⁵Chi nteso'o ĩin ña'an jie'e' re', jee íyó ĩin se'ya sí'í lúli' ña, ya yí'í t̄ach̄i' né'í maa. Jee ku'ntañú'ún nkenta ña jee nstuví' ña maáña jie'e' Jesús. ²⁶Jee tu'un nkaku ña'an vá ví tu'un griego,^f chi nkaku ña nuun' tata' sirofenicia. Jee n̄ikan' tá'ví' ña nuun' Jesús ya tava' re' t̄ach̄i' né'í ya yí'í ini' se'ya sí'í ña.

²⁷Soo nkachi' Jesús nuun' ña [jie'e' rá ñivi Israel]:

—Xí'nañú'ún ka' k̄inetu' kaji' rá s̄uch̄i' kuáchí n̄e kuvi ini' ráa. Ntu vá'a ixtá ya yáji' rá s̄uch̄i' lúli', jee sikéne maa nuun' rá tina' lúli'.

²⁸Jee n̄axiní'kó ña nuun' re':

—Ito'o', soo suni n̄e rá úsú lúli' yí'í chiji mesa yáji' rátí' rá yuchi yu'ú rá s̄uch̄i' kuáchí.

²⁹Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Jie'e' ni ka' tu'un ya nkachi' nú, kuá'án, chi ya nkene t̄ach̄i' né'í vá se'ya sí'í nú.

³⁰Sáa kuano'on' ña ve'i ña, jee n̄añi'in' ña se'ya sí'í ña káá-a nuun' ĩto. Jee ya nkene t̄ach̄i' né'í maa.

Jesús x̄inúvi ĩin t̄ee só'ó ñí'ín'

³¹Nkene Jesús ñuun' Tiro jee njia'a re' ñuun' Sidón. Jee n̄jikó ĩi' re' yu'ú nteñú'ún Galilea ya t̄in Decápolis.^g ³²Jee nk̄inaka ráa ĩin t̄ee só'ó ñí'ín' nuun' re'. Jee n̄ikan' tá'ví' ráa nuun' re' ya chisó re' na'á re' nuun' t̄ee vá sáva x̄inúvi re' maa. ³³Jee nsí'yo s̄ín Jesús t̄ee vá nuun' rá ñivi kue'e'. Jee ntuví re' rá x̄int̄ín re' ini' rá so'o-o jee nk̄iin' re' ntésí' re' jee nsikách̄i'i re' yáá t̄ee vá. ³⁴Jee sáa n̄nakune'yá re' súkún, jee nke'en re' kueka' jee nkachi' re' nuun' t̄ee vá:

^f7:26 Ntu kúvi ña ñivi Israel. ^g7:31 Decápolis kúni' kachi' Ujji' Ñuun'.

—¡Efata!

(Tu'un ya'á kúní' kachi': ¡Kune!)

³⁵Saájee nna̱kune rá so'o re' jee nnuvita yaá re' jee nkuvi nka'an' va'a re'. ³⁶Ntatúní' Jesús ya ni iin nuun' nkachí' raa maa. Sú sa' ví'í ka' tátúní' re' nuun' raa, jee sa' ví'í ka' stékútu'ún raa maa. ³⁷Jee ntiví nasíkuiti' xíni' raa, jee nkachi' raa:

—Va'a sá'á re' ni'i, chi rá só'ó tésó'o raa sá'á re'. Jee suni rá ñí'ín' ká'an' raa sá'á re' —nkachi' raa.

Jesús jiá'a yáji' kumí' mil (4000) ñivi

(Mateo 15:32-39)

8 ¹Iin rá kivi' vá, sáá nku'tútú tuku ta xá ñivi, jee maá sáá ntuná' íyó ya kaji' raa, jee nkana Jesús rá tee súkuá'a re' raa, jee nkachi' re' nuun' raa:

²—Kúná'ví ini' ni' né'yá ni' rá ñivi kue'e' ya'á, chi ya nkuvi uni' kivi' néé' raa jín ni'. Jee ntuná' íyó ya kaji' raa.

³Jee ré nachuichí nite' ni' raa ve'i raa, jee kuvineen' raa ichi, chi íyó raa íká vaji.

⁴Jee nna̱xiníko' rá tee súkuá'a re' raa nuun' re':

—¿Né nú' kivi ni'in' ne ni iin ñivi ya ku'va-a kaji' rá ñivi ya'á nuun' ñu'un sáin ya'á rúja?

⁵Jee nika'tu'ún re' raa:

—¿Naja ixtatílá' niso rán?

Jee nkachi' raa:

—Uxa'.

⁶Jee ntaji' re' rá ñivi kue'e' vá ya kikunee' raa nuun' ñu'ún. Ntiin re' ni uxa' rá ixtatílá' vá, jee njia'a re' ya kúta'vi' re' nuun' Ndiosí', jee ntasáva re' rávva, jee njia'a re' maa nuun' rá tee súkuá'a re' raa, sáva ku'va raa maa nuun' rá ñivi. Jee ntasáva raa maa nuun' rá ñivi. ⁷Jee kumí' raa yaku' tiaká lúli. Jee njia'a re' ya kúta'vi' re' nuun' Ndiosí'. Jee suni ntatúní' re' ya tasáva raa maa. ⁸Jee nyaji' rá ñivi ne nkuvi chiji raa. Jee rá tee súkuá'a re' raa nna̱ke'en raa rá léfé nkinoo ka'. Jee nchuchítú raa uxa' chikiví'. ⁹Yatin kumí' mil (4000) ñivi ví rá nyaji'.

Jee kuíre nna̱chuichí Jesús raa. ¹⁰Jee kuíre nkivi re' jín rá tee súkuá'a re' raa ini' barkú'. Jee ku'a'an' raa rá ñuun' tíin Dalmanuta.

Jíkán' rá fariseo iin seña anasí va'a

(Mateo 16:1-4; Lucas 12:54-56)

¹¹Jee nkenta rá tee yí'í ñujiín' fariseo, jee nkajié'é ráa kántá'an tú'un ráa jín Jesús. Jee nikan' ráa nuun' re' ya sa'á re' iin seña, ya stúvi re' ya níso re' fuersá' í' vaji ne nuun' Ndiosí' néé'-e antiví. Nikan' ráa su'va, sáva kototúní' ráa re'.

¹²Ne na'an nke'en Jesús kuęka' jee nkachi'-i:

—¿Nakui chi jíkán' rá ñivi tiempú' vitan, ya stúvi ni' iin seña anasí rúja? Máá náá' vá káchí' ni' nuun' rán, ya ni iin seña anasí ntuná' ku'va ni' nuun' ráa.

¹³Iñajée nxinóo re' ráa jee nkivi tuku re' ini' barkú' jee kuę'an' re' íyo ka' yu'ú nteñú'ún.

Tu'un xiné'én' rá tee grupo fariseo,

kúvi-i kuéntá' levadura

(Mateo 16:5-12)

¹⁴Jee nnaan' ini' rá tee súku'a re' ráa kuna'á ráa ixtatílá' k'i'in' jín ráa. Jee kuęchi iin ixtatílá' ni ínává'a ráa kuę'an' ráa ini' barkú'. ¹⁵Jee ntatúní' re' nuun' ráa [jie'e' tu'un xiné'én' rá fariseo]:

—Kumí rán maárán. Nito koo rán maárán nuun' levadura^h rá fariseo jín levadura Herodes.

¹⁶Jee nátú'ún iin inka ráa jie'e' ya nkachi' re' sukuán jee nkachi' ráa:

—Chi ntuví ixtatílá' ína'á-ó.

¹⁷Sáa nkuká'nú ini' Jesús ya nkachi' ráa sukuán, jee nkachi' re' nuun' ráa:

—¿Nakui chi nátú'ún rán ya ntu íyo ixtatílá' rúja? ¿Á ni ntiá'an kiku'un ini' rán? Jee, ¿á ni ntu tñn kuéntá' rán na jie'e' ká'an' ni'? ¿Á yúú xini' rán? ¹⁸Íyo nchinúún rán, jee, ¿á ntu né'yá rán? Íyo so'o rán, jee, ¿á ntu tésó'o rán rúja? ¿Á ntu ná'an rán ¹⁹sáa ntasáva ni' u'un' ixtatílá' nuun' u'un' mil (5000) tee? ¿Naja chikíví' nñuchitú' rá léfé nkinoo, nñake'en rán rúja? —nkachi' re' nuun' ráa.

^h 8:15 Levadura kúvi ya xínáa táchí-i chiji ixtatílá'.

Jee nkachi' ráa nuun' re':

—Uxuví' (12).

²⁰Jee nkachi' re':

—Jee sáá ntasáva ni' uxa' ixtatílá' nuun' kumi' mil (4000) ñivi, ¿naja chikiví' núchitú nnake'en rán rúja?

Jee nkachi' ráa nuun' re':

—Uxa'.

²¹Saájee, nkachi' re' nuun' raa:

—¿Á ni ntiá'an kiku'un ini' rán?

Jesús xínúvi iin tee kuáá nuun' ñuun' Betsaida

²²Iñajée nkenta ráa ñuun' Betsaida. Jee nkínaka rá ñivi iin tee kuáá nuun' Jesús jee nikan' táví' ráa nuun' re', ya sikáchi'i re' tee vá. ²³Ntiin Jesús na'á tee kuáá vá jee ñanaka re' maa yuñúun'. Ntiesíí re' nuun' rá nchinúun-u. Jee ntee re' na'á re' nuun'-u. Jee nīkatu'ún re' maa:

—¿Á íyó ya túvi né'yá nú?

²⁴Nne'yá tee kuáá vá, jee nkachi'-i:

—Né'yá ni' rá tee jee túvi ráa kuéntá' íyó yutun ya jíka.

²⁵Saájee ntee tuku Jesús na'á-a nuun' rá nchinúun tee kuáá vá jee nxínúvi re' maa. Jee va'a nne'yá-a, saájee kájkuiti' nnakuneyá-a ni'i. ²⁶Jee nnachuichí Jesús maa kuano'on'-o ve'i-i jee nkachi' re' nuun'-u:

—Koto kivi nú ñuun'. Ni koto nákaní nú ya'á nuun' ni iin ñivi yukuán.

Sánáa' Pedro ya Jesús nísotínú re' kúvi re' Cristo ya ñani Ndiosí' maa sáva tatúní'-i nuun' ñiví

(Mateo 16:13-20; Lucas 9:18-21)

²⁷Jee kuíre nkene Jesús jín rá tee súkuá'a re' raa yukuán jee kuá'an' ráa nuun' rá ñuun' tñin ñuun' Cesarea Filipino. Ni jíka ráa, nīkatu'ún Jesús rá tee súkuá'a re' raa:

—¿Né iin káchí' rá ñivi ya kúvi nu'u'?

²⁸Jee suviráa nnaxiníko nuun' re':

—Káchí' sava rá ñivi ya kúvi nú Juan ya nsikuánuté, jee sava raa ka' káchí' ya kúvi nú Elías, jee sava raa ka' káchí' kúvi nú iin rá tee nnakani ráa tu'un nkene yu'ú máá máá Ndiosí' tió' chíji nasíkuiti'.

²⁹Jee nīkatu'ún re' raa:

—Soo ráno'ó, ¿né iin káchí' rán ya kúvi nu'u'?

Nnaxiníkó Pedro nuun' re':

—No'ó kúvi Cristo.

³⁰ Soo ntatúní' ñá'nú re' nuun' raa ya ni iin nuun' nkachí' raa maa.

Stékútú'ún Jesús ya kúvi-i

(Mateo 16:21-28; Lucas 9:22-27)

³¹ Jee nkajíé'é Jesús kachi' re' nuun' raa ya íyó kuno'o nasíkuiti' re', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kúvi re' Se'ya Ñivi. Jee rá tee kúná'nú jín rá sutu' kúná'nú, jín rá tee xíné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí' yana'án kuichi ini' raa kuné'yá raa re'. Jee ka'ni' raa re'. Soo kivi' uní' jee nateku' ij' re' kene re' nteñu rá niyi. ³² Naa' kuiti' nkachi' re' tu'un ya'á.

Iñajée kua'an' sín Pedro jín re' jee nkajíé'-e núxeen'-e nuun' re' jie'e' káchí' re' sukuán. ³³ Soo nnakoto yátá Jesús, jee sáá nini' re' rá tee súkuá'a re' raa, jee nkuxeen' re' nuun' Pedro jee nkachi' re':

—¡Kuiyo, kuá'án iyo! ¡Satanás! Nsá' nénuun' nú tiñu Ndiosí', chisa' nénuun' nú sáni jiáni ini' rá ñivi.

³⁴ Iñajée nkana re' rá ñivi jín rá tee súkuá'a re' raa, jee nkachi' re' nuun' raa:

—Retú néni iin ñivi kuíni-i kunikin'-i nu'u', íyó xináán'-a ini'-i rá níyo ini' maáa, jee iin ni koo ini'-i kuno'o-o jie'e' níkin' nu'u' kuéntá' iin ya níso-o kurúsí' sáva kúvi-i nuun' vá. Jee kunikin'-i nu'u'. ³⁵ Chi néni iin ñivi ya ntu níkin' nu'u' chi níyo ini'-i kuteku' va'a-a ñiví ya'á jín ya kaku-u nuun' tunó'ó kiji nuun'-u jie'e' níkin'-i nu'u', jee sukuíta-a kuteku'-u jín Ndiosí'. Soo néni iin ñivi ya níkin' nu'u' súka' nó'o-o tunó'ó ne kúvi-i jie'e' níkin'-i nu'u', jee kaku nijia-a chi ñi'in'-i ya kuteku'-u nínkání jín Ndiosí' sa'á re'. ³⁶ ¿Na nuun' íyótiñu nuun' iin ñivi retú ñi'in' ñivi vá kuafyó ñiví, jee sukuíta-a ánima'-a ya nsá' nanitá'ví'-i nuun' Ndiosí' rúja? ³⁷ ¿Soo ná kúvi ya chunáán iin ñivi sáva sikáku-u ánima'-a rúja? Ntuná' íyó ya kúvi ku'va-a. ³⁸ Chi néni iin ya kúkanuun-u jie'e' nu'u' jín jie'e' tu'un ñi' nuun' rá ñivi kuachi ya'á, ya ñani jie'e' xínóo raa Ndiosí', jee suni maání', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kúvi ñi' Se'ya Ñivi, jee kukanuun ñi' jie'e' ñivi vá, sáá niji ñi' vane' tuun' nasíkuiti'

ya vii' kúñá'nú nì' jín Tátá' nì' Ndiosí', jín rá najiá'á' íí' re'
—nkachi' Jesús.

9 ¹Jee nkachi' Jesús nuun' raa:
—Máa náá' vá káchí' nì' nuun' rán, ya sava rá ñivi
íñi ya'á, ni nsá' kuvi' raa, ne kuni' raa kiji tiñu ñá'nú niso
Ndiosí' ya tatúni' re' jín fuersá' íí' niso re'.

Nsama Jesús nasa ntuvi-i nuun' rá ñivi

(Mateo 17:1-13; Lucas 9:28-36; 2 Pedro 1:16-17)

²Jee kivi' íñú', nnaka Jesús kuachi Pedro, Jacobo, jín Juan,
jee kuá'an' maaré' jín raa nuun' iin yuku súkún. Jee yukuán
nsama re' sáa ntuvi re' nuun' raa. ³Jee rá sa'ma re' ñanute',
jee máa yaa nasíkuiti' nnuvi raa. Jee ni iin ñivi ñiví, ya
nákete sa'ma, ni nkénta sa'á-a yaa sa'ma sukuán. ⁴Jee nini' rá
tee vá Elías jín Moisés, ya njí'a Ndiosí' tu'un re' nuun' raa tió'
chíji, nátú'un raa jín Jesús. ⁵Jee nkachi' Pedro nuun' Jesús:

—¡Mestruí! ¡Na ka' va'a ka' ya íyó-ó ya'á! Sa'á rání' uní'
ve'i sayo, iin kuvi nú, jee iin kuvi Moisés, jee iin kuvi Elías.

⁶Nkachi' Pedro sukuán chi ntu nkutúni' ná kachi' re', chi
nyu'ví nasíkuiti' re' jín Jacobo jín Juan.

⁷Jee nkenta iin viko' jee nnakasi'-i nuun' íñi ntáká raa.
Jee nkene iin nusuyu'ú ma'ñú viko' vá, jee nkachi'-i:

—Ya'á ví Se'ya yí nì' jee ñúnúun' nì' re'. Tiin kuéntá'
ñá'nú rá tu'un káchí' re'.

⁸Sanaan' ni sáa nnakune'yá rá ni núní' tee súku'áa jín
Jesús iyo iyo ichi, ni iin ntuná' nini' raa, kuachi métú'un
Jesús nkinoo íñi jín raa.

⁹Jee ni kuánúun' raa xini' yuku vá, jee ntatúni' Jesús nuun'
raa, ya ni iin nuun' koto nákaní raa ya nini' raa. Ntatúni' re'
ya nnákani raa maa ne kivi' nateku' ii' re' nteñu rá ní'i', jee
nakoo yikikúnu re', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi re'
Se'ya Nivi. ¹⁰Saájee nñu'un yu'u' ini' raa maa. Jee nka'an'
maáraa ya ná kúní' kachi' ya: “Nateku' ii' re' nteñu rá ní'i'.”

¹¹Jee ñikatu'un' raa Jesús:

—¿Nachi káchí' rá tee xín'élen' jie'e' tu'un ley Ndiosí',
ya xí'na ka' íyó kiji Elías,ⁱ jee kuíre kiji maaré' ya kúvi
Cristo rúja?

ⁱ9:11 Elías nkuvi tee nnakani tu'un nkene yu'ú Ndiosí' tió' chíji.

12 Suvire' nna_xiníko nuun' ráa:

—Máá náá' nijia ya kiji Elías xí'nañú'ún, sáva nasástáko jiaá re' ni'i sáva nakuneenuun' rá ñivi Ndiosí'. ¿Ná káchí' Tù'un Ndiosí' nuun' Tutu' Íí' jie'e' maání'?, ya ntají Ndiosí' nu'u' nuun' ñivi sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi. Ntee ráa ya kuno'o ví'í ni' jee kuichi ini' rá ñivi nu'u'. 13 Soo nu'u' káchí' nuun' rán, ya Elías ya nkiji re'. Jee nsa'á kini rá ñivi nakuá' nkuini ráa nuun' re', sáni ya káchí' nuun' Tutu' niso Tù'un Ndiosí' —nkachi' Jesús.

Jesús xínúvi iin tee súchí ya yí'í tachi' né'í

(Mateo 17:14-21; Lucas 9:37-43)

14 Sáá nkenta ráa nuun' íñí rá inka ka' rá tee súkuá'a re' ráa, jee nini' ráa kue'e' ví'í ñivi nkuti_yu' nuun' rá tee súkuá'a re' ráa. Jee íñí rá tee xíné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí', jee ya kántá'án tú'un ráa jín rá tee súkuá'a re' ráa. 15 Sáá nini' ni'i rá ñivi re', jee kuíntañú'ún ntivi xá xini' ráa. Jee ninu ráa jee nkenta ráa nuun' re', jee ntiin ráa na'á re'. 16 Jee níkatu'ún re' rá tee súkuá'a re' ráa:

—¿Ná jie'e' kántá'án tú'un rán jín ráa?

17 Jee iin rá íñí nteñu ñivi kue'e' vá nna_xiníko-o nuun' re':

—¡Mestrú! Vanaka ni' se'ya ni' nuun' nú, ya yí'í tachi' né'í ini' re' ya sá'á ñí'ín-i re'. 18 Sáá tíin tachi' né'í re', jee kúyutún tachi' né'í vá re' nuun' ñu'ún, jee kéne tiuun' ini' yu'ú re', jee síká'ñí-i nu'un re', jee kútínáku' re'. Jee nkachi' ni' nuun' rá tee súkuá'a jín nú ya tava' ráa maa, soo ntu nkúneí ráa —nkachi' re'.

19 Jee nna_xiníko Jesús nuun' ráa:

—¡Na ka' rá ñivi ya'á ya ntu ínú' ini' ráa Ndiosí'! ¿Naja ka' tiempú' vá íyó kune' ni' jín ráno'ó? ¿Naja ka' tiempú' vá íyó ke'ne' ini' ni' nuun' ráno'ó ya ntu ínú' ini' rán Ndiosí'? Kínaka rán se'ya yí'í nú nuun' ni' —nkachi' re'.

20 Jee nkínaka ráa re' nuun' Jesús. Jee sáá nini' tachi' né'í vá Jesús, jee ntañú'ún kuiti' ña'niyí'í tachi' né'í tee súchí vá. Jee nna_niso re' nuun' ñu'ún, jee nnikókáni re', jee nkene tiuun' yu'ú re'.

21 Jee níkatu'ún Jesús tátá' tee súchí vá:

—¿Naja tiempú' ya vaji nó'o re' su'va?

Jee nkachi' tátá' re':

—Nẹ lúli re'. ²²Jee kue'e' íchí ya nchu'un tachi' néli re' nuun' ñu'ún' jín nuun' nute sáva ka'ni'-i re'. Soo ré íyó ná kúvi ya sa'á nú, jee kuná'ví ini' nú kune'yá nú ránu'u', jee chineí ránu'u' —nkachi' tátá' tee súchí vá.

²³Jee Jesús nkachi' nuun' re':

—¡Né nú' vá nkúvi ví! Ní'í ni nuun' vá kuvi sa'á ni' ya kuvi nuun' iin ñivi ya kúneí ini' ñivi vá nu'u'.

²⁴Kuíntañú'ún nkanajíin tátá' tee súchí vá, jee nkachi' re':

—¡Kúneí ini' ni' no'ó! Chineí nú nu'u', sáva nakuneí ka' ini' ni' no'ó.

²⁵Sáa nne'yá Jesús ya nkutútú yachi' ví'í ñivi, jee nkuxeen' re' nuun' tachi' néli vá, jee nkachi' re' nuun'-u:

—¡Tachi' kíni ya sá'á ñí'ín' nú jee sá'á só'ó nú! ¡Nu'u' tátúní' ni' nuun' nú, ya kene nú ini' re', jee koto kívi nú ka' ini' re'!

²⁶Jee nkanajíin tachi' néli vá, jee iyo ví'í ña'niyi'í tachi' néli vá re', jee nkene-e. Jee tee súchí vá nkinoo kuéntá' iin ya ní'í. Saájee kue'e' raa nkachi' ya ní'í' re'. ²⁷Soo nnaatiin Jesús na'á re', jee nxinákóo Jesús re' jee nnakuñi' nichí' re'.

²⁸Sáa nkívi Jesús iin ini' ve'i, jee rá tee súkuá'a re' raa nikaṭu'ún sín raa re':

—¿Nakui chi ntuví nkúneí rání' tava' rán' tachi' néli vá?

²⁹Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Íin tachi' néli ya íyó su'va, ntu kúvi tava' rán maa, retú ntuví jíkán' tá'ví' rán nuun' Ndiosí' [jín retú ntu íyó nite' ini' rán].

Stékútu'ún tuku Jesús ya kuvi'-i

(Mateo 17:22-23; Lucas 9:43-45)

³⁰Jee nkene raa yukuán, jee njia'a raa rá ñuun' tíin Galilea. Jee ntu ku'ni re' ya ni iin ñivi nkuká'nú ini' raa ya jiá'a re' yukuán, ³¹chi xiné'éen' re' nuun' rá tee súkuá'a re' raa, jee nkachi' re' nuun' raa:

—Nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi ñiví, nakú'va iin ñivi nu'u' xintíin rá tee ya jíní' u'vii' raa nu'u'. Jee ka'ni' raa nu'u'. Jee ré ña'ni' raa nu'u', jee kivi' uní' nateku' ii' ni' jee nakoo yikikúñu ni' —nkachi' re'.

³²Soo suviráa ntu ñaku'un ini' raa ya káchí' re'. Jee yú'ví raa katú'ún raa re'.

¿Né iin ví máá kúñá'nú ka'?

(Mateo 18:1-5; Lucas 9:46-48)

33 Iñajée nkenta ráa ñuun' Capernaum. Sáá néé' re' jín ráa iin ini' ve'i, jee nīkatu'ún re' ráa:

—¿Ná jie'e' nnatú'ún rán ichi sáá vaji-ó?

34 Soo níin nkuvi ráa, chi nátú'ún iin inka ráa ichi vaji ráa, ya né iin ráa ví ya kúñá'nú ka'.

35 Jee ñakunee' re' jee nkana re' rá ni uxú' uvi' (12) ráa jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Ré néni iin kuíni kuvi ñivi kúñá'nú ka' nuun' ni'i, íyó kuvi-i ne nuun' ní'i ka' jee íyó chineí-i inka ñivi kuéntá' kuvi-i iin musú' nuun' ni'i.

36 Iñajée ntiin re' iin suchí lúlí, jee ñani re' maa ma'ñú ráa. Jee ñakinumi re' maa, jee nkachi' re' nuun' ráa:

37—Néni iin ñivi ya nuun' súví nu'u' íyó mani' ini'-i nakuatá'ví-i iin suchí lúlí kuéntá' suchí lúlí ya'á, jee suni íyó mani' ini'-i nakuatá'ví ñivi vá nu'u' ranika'. Jee ñivi vá ya íyó mani' ini'-i nákuatá'ví ráa nu'u' nsú kuachi kuiti' nu'u' íyó mani' ini'-i nakuatá'ví ñivi vá, chi suni íyó mani' ini'-i nakuatá'ví ñivi vá Ndiosí' ranika', ya nchūichí nu'u' vaji ni' —nkachi' re'.

Ñivi ya ntu íñí sīkī'-ó, íñí-i jín-ó

(Mateo 10:42; Lucas 9:49-50)

38 Jee nkachi' Juan:

—Mestrú', nini' rán' iin tee ya nuun' súví nú táníkin' re' rá tachi' né'í ya yí'í ini' rá ñivi. Jee jíníyo rán' sa'á re' ka' su'va, chi ntu kútá'an re' jín-ó —nkachi' Juan.

39 Soo Jesús nkachi':

—Koto jíníyo rán maa nuun' re'. Chi néni iin ya sá'á anasí va'a nuun' súví nu'u', jee nkúvi kuíntañú'ún ka'an' niva'a ñivi vá sīkī' ni'. 40 Chi iin ñivi ya ntu kenta sīkī'-ó, íñí-i jín-ó. 41 Chi néni iin ñivi ya taji vasú' nute ko'o rán nuun' súví nu'u', chi yí'í rán nuun' ni', ya kúvi ni' Cristo, máá ña'á' vá káchí' ni', ya ni nsá' sūkuíta ñivi vá ta'vi' ku'va Ndiosí' nuun'-u.

Nā ná'ví kạ' rá ñivi ya kininkava ráa nuun' kuachi

(Mateo 18:6-9; Lucas 17:1-2)

42'Ré íyó iin sụchí lúlí su'va ya kúneí ini'-i nu'u', jee néni iin ñivi xinínkava iin rá sụchí lúlí ya'á xinóo-o ichi nu'u', jee íyó va'a kạ' ré ku'ni' sụkụn' ñivi vá nuun' iin yuu' molínú' máá ká'nú ya síkótíyü burrú' maa, jee sikéne ráa ñivi vá nuun' nteñú'ún.

43'Jee retú só'ó na'á nú kininkava nú nuun' kuachi, va'a kạ' ke'ne' nú maa. Chi va'a kạ' ví nú ya koo kú'lú' nú, jee kivi nú nuun' kuteku' nú níínkání jín Ndiosí'. Chi va'a kạ' sukuán nsú ká' ya koo ni núví' na'á nú jee kị'in' nú nuun' ñu'ún' xéén' ya ntu ná'vá' ñu'un' maa. 44 [Yukuán ví nuun' ntu jí'í' rá tịnakú ya yájí' rátí' ñuné'yú', jee ni ntu ná'vá' ñu'un' maa.]

45'Jee retú só'ó jie'e' nú kininkava nú nuun' kuachi, va'a kạ' ke'ne' nú maa. Chi va'a kạ' ví nú ya kú'lú' nú jee kivi nú nuun' kuteku' nú níínkání jín Ndiosí'. Chi va'a kạ' sukuán nsú ká' ya koo ni núví' jie'e' nú, jee sukuíkó no'ó nuun' ñu'ún' xéén'. 46 [Jee yukuán ví nuun' ntu jí'í' rá tịnakú, jee ni ntu ná'vá' ñu'un' maa.]

47'Jee retú nchinúún nú sá'a-a ya kininkava nú nuun' kuachi, va'a kạ' tava' nú maa. Chi va'a kạ' ví nú ya koo iin ni nchinúún nú, jee kivi nú na'á Ndiosí'. Chi va'a kạ' sukuán nsú ká' koo ni núví' nchinúún nú jee sukuíkó no'ó nuun' ñu'ún' xéén'. 48 Yukuán ví nuun' ntu jí'í' rá tịnakú jee ni ntu ná'vá' ñu'un' maa.

49'Chi ta'an' tunó'ó ñi'i-ó kuéntá' kasi' ñu'un' yó kuéntá' chi'i-ó ñi'in' nuun' kuñu. [Jee chí'i ñivi ñi'in' nuun' ntaká kuñu sókó' ñivi nuun' Ndiosí' sáva sánoo ráa maa nuun' re'.] 50 Ya vá'a kúvi ñi'in', soo retú nukatí ya u'vá' ñi'in', ¿ná kúvi ya sa'á-ó sáva ku'u'va' tuku-u rúja? [Ntuná' íyó kúvi sá'á-ó kạ']. Kúvi ránú ñivi va'a kuéntá' íyó ñi'in' va'a. Jee kúnee' ñunkúún rán jín iin inka tá'án rán —nkachi' Jesús.

Xín'één' Jesús jie'e' ya koto xinóo tá'án

(Mateo 19:1-2; Lucas 16:18)

10 ¹Nkene Jesús yukuán, jee kuạ'an'-a nuun' rá ñuun' tíin Judea jín rá ñuun' káá íyó kạ' nute ká'nú Jordán.

Jee nkutútú tuku rá ñivi kué'e' nūn' re'. Jee xíné'én' tuku re' raa, sánikuá' sá'a re'. ²Nkuyatin kél'in rá tee yí'í ñujiín' fariseo nūn' Jesús. Jee níkatu'ún raa maa ya:

—¿Á yínetu' yá xinóo sayo iin yí'í ñasí'í-i?

Jee nkachi' raa sukuán sáva kototúní' raa re'. ³Soo nñaxiníko re' nūn' raa:

—¿Ná ntatúní' Moisés nūn' rán?

⁴Jee nkachi' raa:

—Njia'ayu'ú Moisés, yá nñane'en iin tee tutu' yá káchí' ya xinóo sayo-o ñasí'í-i, jee taníkin'-i ña.

⁵Soo nkachi' Jesús nūn' raa:

—Jie'e' ní'in ánima' rán, saáva ntee Moisés tu'un ya'á ya ntatúní' Ndiosí' nūn' rán. ⁶Soo ne xí'nañú'ún, sáa nsa'á Ndiosí' ní'í yá íyó, jee, “nsa'á re' tee jín ña'an”. ⁷“Saáva xinóo iin tee tátá' re' jín náná' re', jee kutayú re' jín ñasí'í re'. ⁸Jee iin ni kuvi núv' raa kuéntá' íyó iin yí'íkú'ú ni.” Saáva ntu ka' kúvi raa uví' ñivi ka', chisa' iin ni kúvi raa. ⁹Saáva ntu íyó sasíin ñivi raa yá nsí'kétá'an Ndiosí' raa —nkachi' Jesús.

¹⁰Sáa yá néé' raa ve'i, jee rá tee súkuá'a jín Jesús, níkatu'ún tuku raa re' jie'e' ya'á. ¹¹Jee nkachi' Jesús nūn' raa:

—Néni iin tee yá xinóo sayo re' ñasí'í re', jee natana'á re' jín inka ka' ña'an, yukuán jee kúsí'kí ini' re' sá'a téní re' nūn' ñasí'í re'. ¹²Jee ré iin ña'an xinóo sayo ña yí'í ña, jee tana'á-a jín inka ka' tee, suni kúsí'kí ini' ña sá'a téní nūn' yí'í ña —nkachi' Jesús.

Jesús jíkan' tá'v'í nūn' Ndiosí' jie'e' rá sūchí lúli

(Mateo 19:13-15; Lucas 18:15-17)

¹³Ñana'ka rá ñivi rá sūchí kuáchí raa nūn' Jesús sáva chisó re' na'á re' rá sūchí kuáchí raa. Soo rá tee súkuá'a re' raa nkuxeen' raa nūn' rá ñivi vá. ¹⁴Soo sáa nini' Jesús ya'á, jee nkítí' ini' re' jee nkachi' re' nūn' raa:

—Ku'va rán kiji rá sūchí kuáchí nūn' ní'. Koto kúsá'an rán kiji raa. Chi rá ñivi su'va, yá kúne' ini' raa nu'u', ví yá kivi raa xintíin Ndiosí' nūn' tátúní' re' nūn' raa. ¹⁵Máa náá' vá káchí' ní' nūn' rán, néni iin ñivi yá ntu jí'ayu'ú-u yá tátúní' Ndiosí' nūn'-u, kuéntá' jí'ayu'ú iin sūchí lúli ya'á, ni nkúvi kivi raa na'á Ndiosí' —nkachi' Jesús.

16 Jee nnumi re' rá súchí kuáchí, jee nchisó re' na'á re' raa, jee nikan' tá'ví' re' nuun' Ndiosí' ya sa'á re' ya netu' kuvi raa.

Īin tee súchí kúká ká'án'-a jín Jesús

(Mateo 19:16-30; Lucas 18:18-30)

17 Sáa nkene Jesús kua'an' re' jíka re' ini' ichi, jee ninu ĩin tee jee nkenta-a ñakuĩñi' íti-i nuun' re', jee níkatu'ún-u re':

—Mestrú', tee va'a ví nú. ¿Ná kúvi ya sa'á ni', sáva ni'in' ni' ya kuteku' ni' níñkání jín Ndiosí'? —nkachi' tee vá.

18 Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—¿Nachi káchí' nú ya kúvi ni' tee va'a? Ni ĩin ñivi ntu kúvi ñivi va'a, chi métú'ún Ndiosí' ví ya va'a ini'. 19 Ya jíní' nú rá tu'un ntatúní' Ndiosí': “Koto sá'á téní nú, koto sá'á nú niyi, koto sakuí'ná nú, koto kátú'ún nú siki' ñanítá'án nú, koto xíná'ví nú, sa'á ñá'nú nú nuun' tátá' nú jín nuun' náná' nú” —nkachi' Jesús.

20 Jee nkachi' tee vá nuun' Jesús:

—Mestrú', ni'i tiñu ya'á vaji síkúnkuvi ni' maa ne lúli ni'.

21 Soo sáa nne'ya Jesús nuun' tee vá, jee nñunuun' re' maa, jee nkachi' re' nuun'-u:

—Kúmání' ĩin ka' tiñu íyó sa'á nú. Kuá'án, jee xikó nú ni'i rá nantíñú kúmí nú, jee ku'va xu'ún vá nuun' rá lá'ví, saájee ni'in' nú tá'ví' vá'a ka' yíyá'ví ví'í ne antiví súkún. Jee ne'en' kunikín' nú nu'u', [jee xináán ini' nú maánú kuéntá' ĩin ya níso kurúsi' sáva kuvi-i nuun' vá jie'e' nu'u'] —nkachi' Jesús nuun' re'.

22 Soo nñukuí'yá' ini' tee vá, ya nkachi' Jesús tu'un yukuán. Nñukuéká ini' re' jee kua'an' re', chi jie'e' kue'e' ví'í nantíñú re' íyó.

23 Jee sáa nñakune'ya Jesús iyo iyo ichi, jee nkachi'-i nuun' rá tee súkuá'a jín-i:

—¡Na ka' víjí ka' vá kivi rá ñivi kúká xintíín Ndiosí' nuun' tatúní' re' nuun'-u!

24 Rá tee súkuá'a re' raa, ntiví xíní' raa jie'e' tu'un nkachi' re'. Jee nkachi' tuku re' nuun' raa:

—Se'ya ni', [rá ñivi ya kúneí ini' raa xu'ún kue'e' jín rá nantíñú], na ka' víjí ka' kivi raa xintíín Ndiosí' nuun' tatúní'

re' nuun' ráa. ²⁵Víjí ka' kivi iin ñivi kúká xintín Ndiosí' nuun' tatúní' re' nuun'-u nsú ká' jia'a iin kiti máá ká'nú naní kameyú' iin yavi' jie'e' yikitíku —nkachi' Jesús.

²⁶Soo ntíví nasíkuiti' ka' xini' ráa. Jee níkatu'ún tá'an ráa:

—¿Né iin ñivi kuvi kunei-i ya ni'in-i ya natava' Ndiosí' maa nuun' kuachi-i nanitá'ví-i rúja?

²⁷Nne'yá Jesús nuun' ráa, jee nkachi' re':

—Rá ñivi ntu kúvi sa'á ráa tiñu ya'á, soo ntu íyó sukuán jín Ndiosí', chi Ndiosí' chi kúvi sa'á re' ni'i nuun' —nkachi' Jesús.

²⁸Nkijie'é Pedro nkachi'-i nuun' re':

—Kune'yá, ránu'u' chi nxinóo rán' ni'i ya kúmí rán', jee níkin' rán' no'ó.

²⁹Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Máá náá' vá káchí' ni' nuun' rán, ya néni iin ñivi xinóo-o rá ve'i-i áxí rá ñani'-i áxí rá ku'va-a áxí rá ku'ví'-i áxí náná'-a áxí tátá'-a [áxí ñasí'-i] áxí rá se'ya-a áxí ñu'un-u, jie'e' yítíñú-u nuun' nu'u' jín jie'e' tu'un vá'a Ndiosí', ³⁰jee ni'in'-i sientú' íchí ka' ini' ñiví ya'á tiempú' tékú'-ó ñiví ya'á, rá ve'i, rá ñani', rá ku'va, rá ku'ví', rá náná', rá se'ya, jín rá ñu'un, sú koto u'ví' ñivi maa. Jee suni tiempú' kiji, jee ñivi vá kuteku'-u níñkání jín Ndiosí' sa'á re'. ³¹Soo kue'e' rá ñivi ya vitan kúvi ráa ya kuñá'nú ka', kuvi ráa ne nuun' ní'i tiempú' kiji. Jee kue'e' rá ñivi ya vitan kúvi ráa ne nuun' ní'i ka', jee suviráa vá xí'na ka' kuñá'nú ka' —nkachi' Jesús.

Stékutu'ún tuku Jesús ya kuvi' re'

(Mateo 20:17-19; Lucas 18:31-34)

³²Saájee jíka Jesús jín rá ñivi kútá'an ráa jín re' jee kuankaa ráa nuun' ñuun' ká'nú Jerusalén. Jee yósó' Jesús nuun' ráa, jee ntíví xíni' ráa. Jee rá ñivi níkin' maa yú'ví ráa. Jee ntava' síñn re' rá ni uxú' uvi' (12) tee, jee nkajie'é re' káchí' re' nuun' ráa ya kuvi jie'e' re':

³³—Kune'yá rán. Kuankaa-ó ñuun' ká'nú Jerusalén. Jee nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, jee naku'va iin tee nu'u' nuun' rá sutu' kúñá'nú jín nuun' rá tee xiné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí'. Jee sanáa' ráa ya

ka'ni' ráa nu'u'. Jee naku'va ráa nu'u' xintíin rá ñivi ya ntu kúvi nación Israel. ³⁴Jee ka'an' u'vi' ráa kuneyá ráa nu'u', chi'i ráa yo'o nu'u', tiesíí ráa nu'u', jee ka'ni' ráa nu'u'. Soo kivi' uní' nateku' ii' ni' kene ni' nteñu rá niyi jee nakoo yikikúñu ni' —nkachi' Jesús.

**Jacobo jín Juan kakuachi ráa nuun' Jesús ya
kunisotíñu ráa jín re'
(Mateo 20:20-28)**

³⁵Jacobo jín Juan, rá se'ya yíí Zebedeo, ñakuyatin ráa nuun' Jesús, jee nkachi' ráa:

—Mestrú', kuñi rán' ya sa'á nú ya néni iin ya kakan' rán' nuun' nú.

³⁶Jee suvire' nkachi' nuun' ráa:

—¿Ná kúní' rán' ya sa'á ni' jie'e' rán'?

³⁷Jee nkachi' ráa nuun' re':

—Taji xá tiñu kuniso rání' ya kune'e' iin rán' xiin ichi kuá'á nú jee inka rán' ichi sátin nú, sáá vii' kuá'á'nú nú jee tatúni' nú nuun' ni' ñivi —nkachi' Jacobo jín Juan.

³⁸Jee Jesús nkachi' nuun' ráa:

—Ntu jíní' rán' ná kúvi ya jikán' rán' nuun' ni'. ¿Á kuvi kuno'o rán' tunó'ó, kuá' kuno'o ni' maa, ya kuéntá' ko'o ni' maa? Áxí, ¿á kuvi kuanuté rán' jín tunó'ó sú kuvi' rán' kuéntá' nu'u'? —nkachi' Jesús nuun' ráa.

³⁹Suviráa nkachi':

—Kuvi.

Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Ya kuno'o ni', kuno'o rán. Jee ya kuanuté ni' jín tunó'ó kuanuté rán. ⁴⁰Soo rá ñivi ya kune'e' xiin ichi kuá'á ni' áxí ichi sátin ni', nsú nu'u' ví ya ku'va maa nuun' ñivi. Chisa' Ndiosí' ya nsatú'va maa sáva ku'va re' maa nuun' ñivi ya nkaji re' kune'e' maa —nkachi' Jesús nuun' ráa.

⁴¹Sáá nteso'o rá ni ují' ka' rá tee súkuá'a re' ráa tu'un ya'á, jee nkají'é' ráa nkiti' ini' ráa nneyá ráa Jacobo jín Juan. ⁴²Jee nkana Jesús ráa jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Jíní' rán' naja sá'á rá tee yósó' nuun' rá inka nación, ya ntu kúvi Israel, chi ni'i chí'i ráa xintíin ráa. Jee rá tee kúná'nú nuun' rá ñivi tátúni' ni'in ráa nuun' ráv'á sáá koo.

⁴³Soo nkúvi sukuán nteñu rán. Chisa' néni iin ránú ya

kuíni-i kuñá'nú-u ka' nteñu rán, jee íyó kitíñú ñivi vá nuun' rán. ⁴⁴Jee néni iin ránú kuíni-i kuvi-i ya xí'nañú'ún nteñu ránú koso'-o nuun' ránú, jee íyó kuvi-i kuéntá' iin musú' ké'en ñivi kitíñú-u chineí-i nuun' ni'i ránú. ⁴⁵Chi nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, nsá' váji ni', sáva kitíñú rá ñivi nuun' ni', chisa' váji ni' sáva kitíñú ni' nuun' rá ñivi. Jee váji ni' sáva ku'va ni' maání' kuvi ni', sáva chunáán nká'nú ni' maání' nuun' Ndiosí' sáva nakani núne ni' kue'e' ñivi nká'i ráa xintíin kuachi ráa xinánitá'ví' ni' ráa —nkachi' Jesús.

Xínúvi Jesús Bartimeo tee kuáá

(Mateo 20:29-34; Lucas 18:35-43)

⁴⁶Saájee nkenta ráa ñuun' Jericó. Jee sáá kuakene Jesús ñuun' vá, jín rá tee súkuá'a re' ráa, jín kue'e' ñivi. Jee Bartimeo néé' re' yuíchí. Kúvi re' se'ya Timeo, jee kúvi re' tee kuáá, ya jíkán' re' caridá'. ⁴⁷Sáá nteso'lo re' ya váji Jesús, tee ñuun' Nazaret, jee nkajie'é re' kánajín re' jee nkachi' re':

—¡Jesús, Se'ya ichiyúkún' David! ¡Kuná'ví ini' nú kune'yá nú nu'u'!

⁴⁸Jee kue'e' ráa nkuxeen' nuun' re' ya kasi' re' yu'ú re'. Sosa' sa' ví'í ká' nkanajín re':

—¡Se'ya ichiyúkún' David! ¡Kuná'ví ini' nú kune'yá nu'u'!

⁴⁹Saájee ñakuñi' Jesús jee nkachi'-i:

—Kana rán maa.

Jee nkana ráa tee kuáá vá, jee nkachi' ráa nuun'-u:

—¡Neí koo ini' nú! ¡Nakuñi'! Chi kána re' no'ó.

⁵⁰Saájee nsikéne-e soo' níji-i, jee íchíni nnakuñi' nichí-i, jee nkiji-i nuun' Jesús. ⁵¹Jee nkachi' Jesús nuun'-u:

—¿Ná kúvi ya kúní' nú ya sa'á ni' jín nú?

Jee tee kuáá vá nkachi':

—Mestrú', kuíni ni' ya nunijin' nchinúún ni' sáva kuvi nakune'yá ni'.

⁵²Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Kuá'án. Chi jie'e' ya ínú' ini' nú kúneí ini' nú nu'u', jee nxínúvi-i nó.

Ntañú'ún kuiti' nnunijin' nchinúún re', jee nnakune'yá re', jee nchinikin' re' Jesús ichi vá.

Kívi Jesús ñuun' ká'nú Jerusalén

(Mateo 21:1-11; Lucas 19:28-40; Juan 12:12-19)

11 ¹Sáa nkuyatin ráa ñuun' ká'nú Jerusalén, xí'na nkenta ráa kuaríá! Betfagé jín ñuun' Betania, yá káá jie'e! yuku Olivos, jee ntají Jesús uvi' rá tee súkuá'a re' ráa, ²jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Kuá'an rán kuaríá! káá ichinúun' rán. Jee sáa kivi rán yukuán, jee ntañú'un kuiti' nani'in' rán iin burrú' lúli jiáá nú'ní, yá ni iin ñivi ni ntiá'an koso' maa. Jee nanají rán maa kiji rán jín-i. ³Jee ré iin ñivi kachi'-i nuun' rán: “¿Nachi sá'a rán sukuán?”, kachi' rán nuun'-u: “Maá Ito'o'-ó jiniñú'un maa. Jee yachi' natají ij' re' ti' ya'á” —nkachi' Jesús nuun' ráa.

⁴Jee ña'an' ráa, jee nñani'in' ráa burrú', nú'ní ti' yuichí ká'nú ichinúun' iin yuvé'í. Jee nñanají ráa ti'. ⁵Ñajée rá ñivi ká'ví ni yá íñi yukuán nkachi' ráa nuun' ráv:

—¿Ná sá'a rán yá nánají rán burrú' ya'á?

⁶Jee ni núví' rá tee vá nkachi' sáni yá nkachi' Jesús nuun' ráa. Jee njia'a rá ñivi kuá'an' ráa jín ti'. ⁷Jee sáa ñake'en ráa burrú' lúli, jee nchisó ráa sa'ma ráa yata' ti', jee ñakoso' Jesús ti'. ⁸Kue'e' rá ñivi ñakin' ráa sa'ma ráa ini' ichi, jee rá inka ka' ñakin' nayúku, yá ñe'ne' ráa nuun' rá yutun. ⁹Jee rá ñivi kuá'an' ichinúun' re' jín rá ñivi níkin' yata' re' nkanajín ráa:

—¡Sikáku ránu'u'! ¡Ná ka' netu' ka' kúvi tee yá vaji-i nuun' súvi Ito'o'-ó! ¹⁰¡Ná ka' netu' ka' yá vaji nakuñi' re' nuun' tátá'-ó David^k sáva tatúní' maaré' nuun'-ó! ¡Hosanna! Ná ka' ñá'nú ka' Ndiosí' yá néé' antiví —nkachi' rá ñivi.

¹¹Jee nkivi re' ñuun' ká'nú Jerusalén, jee kuá'an' re' nuun' veñu'un ká'nú. Nne'yá re' ni'i rá nantíñú yukuán. Jee kuá'an' re' ñuun' Betania jín ni uxú' uvi' (12) rá tee chi yánini ví-i.

Nchisóninu Jesús yutun higo yá ntu kúun rá vixí'

(Mateo 21:18-19)

¹²Jee kivi' xtéñu'un, sáa nkene ráa ñuun' Betania, jee nisoko Jesús. ¹³Ñe' íká ka' nini' re' iin yutun higo yá néé' na'á yuku', jee ña'an' nne'yá re' ré ninta yá vixí' nuun'-u. Sáa nkenta re'

¹11:9 Hosanna ví tu'un ya'á yá kúvi iin tu'un arameo. ^k11:10 David nkuví rey yá ntatúní' re' rá ñivi ñu'un ñuun' Israel yana'an ví'í.

ntuná' nnáni'in' re', kuachi na'á yuku' ni néé', chi nsú tiempú' kúun higo ví-i. ¹⁴Inájée nkachi' re' nuun' yutun vá:

—Ni nsá' kaji' ka' ni iin ñivi ya vixí' nú níinkání.

Jee nteso'o rá tee súkuá'a re' raa ya nkachi' re'.

Nnasa'á ninu'un Jesús veñu'un ká'nú

(Mateo 21:12-17; Lucas 19:45-48; Juan 2:13-22)

¹⁵Jee ña'an' raa ñuun' ká'nú Jerusalén, jee sáá nkivi raa chíké'i néé' ini' veñu'un ká'nú, jee nkijíé' Jesús tává' re' rá ñivi xíkó jín rá ñivi ké'en yukuán rá nantíñú sókó' rá ñivi. Jee nsíkókáni re' rá mesa rá ñivi sama xu'un jín sillá' rá ñivi xíkó paloma. ¹⁶Jee ntu jiá'a re' jiá'a ni iin rá ñivi niso raa nantíñú chíké'i néé' ini' veñu'un vá. ¹⁷Jee nxiné'én' re' rá ñivi tu'un ya'á, jee nkachi' re' nuun' raa:

—Nuun' Tutu' niso Tu'un Ndiosí' káchí' ya: “Ve'i ni' kunani ve'i nuun' ká'an' ni'i ñivi ñivi jín ni'.” Soo suvirán nsá'á maa iin kava rá ku'ná —nkachi' Jesús nuun' raa.

¹⁸Jee rá sutu' kúná'nú jín rá tee xiné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí' yana'an, jee sáá nteso'o raa tu'un ya'á nkachi' re', jee nkijíé' raa núkú raa naja kuvi ka'ni' raa re'. Chi yú'ví raa maa, chi ni'i rá ñivi ntiví xini' jie'e' ya xiné'én'-e.

¹⁹Sáá nkuqa' jee nkene Jesús jín rá tee súkuá'a re' raa nuun' ñuun' vá.

Nnachi yutun higo ya ntu nkúun rá vixí'

(Mateo 21:20-22)

²⁰Sáá njia'a raa yane'en', jee nini' raa yutun higo, jee ya ni'i-i nnachi ne jín yo'o-o. ²¹Jee sáá naku'un ini' Pedro ya nkachi' Jesús nuun' yutun vá, jee nkachi'-i nuun' Jesús:

—¡Mestrú'! ¡Kune'yá! Yutun higo vá, ya nchisonínu nú maa, jee ya nnachi-i.

²²Jee naxiní'kó Jesús jee nkachi'-i nuun' raa:

—Kune' ini' rán Ndiosí'. ²³Máá náá' vá káchí' ni', ya néni iin ñivi ya kachi' nuun' yúkú ya'á: “Kuiyo jee suku'kó maánú nuun' nteñú'ún.” Retú ntu íyó tu'un síjiáni ini' áníma' ñivi vá, soo ínú' ini'-i ya kuvi ya káchí'-i, jee sikúnkuvi Ndiosí' maa.

²⁴Káchí' ni' nuun' rán ya ni'i ya kakan' rán, ni jíkán' tá'ví' rán nuun' Ndiosí', inu' ini' rán ya ya nni'in' rán maa, jee ni'in' rán maa. ²⁵Jee sáá ká'an' rán jín Ndiosí', jee kuneká'nú ini'

rán ji'e'e' neni iin kuachi ya nsa'a ñivi siki' ráno'ó. Sa'a rán su'va, sáva suni Tátá' rán, ya néé' re' antiví, kuneká'nú ini' re' ji'e'e' kuachi rán ya njia'a nsa'a rán nuun' tu'un re'. ²⁶ [Retú ntu néká'nú ini' rán, jee suni Tátá' rán, ya néé' antiví, nsá' kuneká'nú ini' re' ji'e'e' kuachi rán] —nkachi' Jesús.

Tiñu níso Jesús

(Mateo 21:23-27; Lucas 20:1-8)

²⁷ Jee nkenta tuku ráa ñuun' ká'nú Jerusalén. Jee ni jíka Jesús chíké'i néé' ini' veñu'un ká'nú, jee rá sutu' kúñá'nú, jín rá tee xín'één' ji'e'e' tu'un ntatúní' Ndiosí' yana'án, jín rá tee kúñá'nú nkuyatin ráa nuun' re'. ²⁸ Jee nikatú'ún ráa re':

—¿Ná tiñu níso nú ya sá'a nú rá tiñu ya'á?, áxí, ¿né iin ntaji tiñu níso nú ya sá'a nú rá tiñu ya'á rúja?

²⁹ Jee nñaxiní'kó Jesús nuun' ráa:

—Suni katú'ún ni' ráno'ó iin tu'un. Ré nñaxiní'kó rán nuun' ni', jee naxiní'kó ni' nuun' rán ná tiñu níso ni' ya sá'a ni' rá tiñu ya'á. ³⁰ ¿Né iin njia'a tiñu nuun' Juan nkisikuánuté re'? ¿Á Ndiosí', ya néé' antiví, áxí á rá tee rúja? Naxiní'kó rán nuun' ni' —nkachi' Jesús nuun' ráa.

³¹ Saájee nñatú'ún maáráa, jee nkachi' iin inka ráa:

—Retú kachi'-ó ya Ndiosí', ya néé' antiví, njia'a-a tiñu vá nuun' Juan, jee kachi' re': “Saájee, ¿ñakui chi ntu nínú' ini' rán rá tu'un ya nkachi' Juan rúja?” ³² Soo ¿naja kúvi kachi'-ó rá tee njia'a tiñu vá nuun' re'?

Nkachi' ráa su'va chi yú'ví ráa rá ñivi kue'e'. Chi ínú' ini' ni'i rá ñivi, ya Juan nkuvi nijia iin tee ya nñakani re' tu'un ya nkene yu'ú Ndiosí'. ³³ Saájee nñaxiní'kó ráa nuun' Jesús:

—Ntu jíní' rán'.

Saájee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Suni nu'u', ni nkachi' ni' nuun' rán na tiñu níso ni' ya sá'a ni' rá tiñu ya'á.

Tu'un ya kúnkunuún ká'án' ji'e'e' rá tee kán'één' ya sátíñú

(Mateo 21:33-46; Lucas 20:9-19)

12 ¹ Iñajée nkajie'é Jesús nñakani re' tu'un ya kúnkunuún ká'án' tu'un vá nuun' ráa, jee nkachi'-i:

—Iin tee ntee re' rá yokú'ú' uva. Jee ñasi' re' kurá' nuun' káá rá yokú'ú' uva vá. Jee ntufí re' nuun' yuu' nuun' ku'ni

ráa uva. Jee nsa'á re' iin ve'i súkún, sáva kumí ráa nuun' káá tata' uva. Jee kuíre njianúún re' ñu'un vá nuun' rá tee satíñú maa, jee nkene íká re' kuá'an' re'. ²Jee nchuichí re' iin musú' re' nuun' rá tee sátíñú nuun' ñu'ún vá, tiempú' nastútú rá uva, sáva nake'en re' sava tata' sá'á vá. ³Soo ntiin ráa musú' vá, jee njia'a ráa maa, jee nñachuichí sain ráa maa.

⁴Iñajée, tee xí ñu'un vá ntají tuku-u inka ka' musú'-u. Soo [nkuun ráa yuu' maa] jee nstufí' ráa xini' musú' vá, jee ntenuun' ráa maa. ⁵Jee inka ka' ntají tee xí ñu'un vá, jee ña'ni' ráa musú' vá. Suni ntají re' kue'e' rá inka ka', jee ké'ín rává njia'a ráa, jee ké'ín rává ña'ni' ráa.

⁶Kuachi iin tee ni ka' vá íyó, ya kúvi se'ya yíí re', ya ñúnúún' ví'í re'. Nuun' ní'í ka' ntají re' maa nuun' ráa. Nka'vi ini' re' ya: “Koo ya ñá'nú nuun' ráa kaníjiá ráa se'ya yíí maání!” ⁷Soo rá tee sátíñú vá nnatú'ún ráa: “Tee ya'á chi nuun' re' kinoo ta'vi' ñu'un ya'á. Nkó'ón'-ó jee ka'ni'-ó maa, jee ta'vi'-ó nuvi ñu'un ya'á.” ⁸Jee ntiin ráa maa, jee ña'ni' ráa maa, jee nsukuíkó ráa maa yata' ñu'un nuun' káá tata' uva vá.

⁹Saájee, ¿ná kúvi ya sa'á tee xí ñu'un uva vá rúja? Kiji re' jee xináán' re' rá tee sátíñú vá. Jee ku'vanúún re' ñu'un vá nuun' káá tata' uva vá nuun' rá inka ka' ñivi.

¹⁰¿Á ni ntiáné ka'vi rán Tutu' ya'á ya níso Tu'un Ndiosí'? Káchí'-i:

Yuu', ya nkuichi ini' rá tee jiáni ve'i,

yuu' vá nkenta kúvi yuu' máá ñá'nú ka' ya níyotiñu ka' jiá'a-a fuersá' ve'i vá.

¹¹Ito'o'-ó nsa'á su'va, jee tívi xini'-ó né'yá-ó maa —nkachi' Jesús nuun' ráa jie'e' maaré'.

¹²Iñajée rá sutu' kúñá'nú jín rá tee xiné'én' tu'un ntatúní' Ndiosí' yana'án nnukú ráa kitiin ráa re', chi ñaku'un ini' ráa ya nnakani re' tu'un kúnkunuún ya'á siki' ráa. Soo yú'ví ráa rá ñivi kue'e'. Jee nxinóo ráa re', jee kuá'an' ráa.

Tu'un káchí' Jesús jie'e' ré íyó chúnáán rá ñivi xu'ún nánee' vetíñú ñuun' Roma

(Mateo 22:15-22; Lucas 20:20-26)

¹³Jee kuíre ntají ráa nuun' Jesús ké'ín rá fariseo jín rá tee íñí jín Herodes, sáva natava' ráa yu'ú re' iin tu'un

jié'e' ya kuvi chikuachi ráa re'. ¹⁴Jee nkiji ráa jee nkachi' ráa nuun'-u:

—Mestrú', jíní' rán' ya iin tee naa' kúvi nú, chi ntu sá'á nú kuéntá' naja íyó rá ñivi, chi iin ni kúvi rá ñivi nuun' nú. Jee naa' xíné'én' nú rá ñivi ichi Ndiosí'. ¿Á yinetu' ya chunáán-ó xu'ún nánee' tee' tátúní' nación Roma áxí ntuví? ¿Á íyó chunáán-ó áxí ntu íyó chunáán-ó? —nkachi' ráa nuun' Jesús.

¹⁵Soo ya jíní' re' ya tee sansu'va ví ráa, jee nkachi' re' nuun' ráa:

—¿Nakui chi jítotúní' rán nu'u'? Taji rán iin xu'ún kaa nuun' ni' sáva kune'yá ni' maa.

¹⁶Nkínaka ráa iin nuun' re' jee nkachi' re' nuun' ráa:

—¿Né iin xín nuun' tee ví ya néé' nuun' xu'ún kaa ya'á rúja?, jín, ¿né iin súví níso nuun'-u?

Jee nkachi' ráa:

—Tee tátúní' nación Roma ví-i.

¹⁷Íñajée nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Rá kúvi nantíñú tee nísotíñú tátúní' re' nuun' nación Roma, naku'va rán maa nuun' tee tátúní' nación Roma. Jee rá kúvi nantíñú Ndiosí', naku'va rán maa nuun' Ndiosí'.

Jee ntiví xíní' ráa, sáá nteso'o ráa ya nkachi' re'.

Nikatu'ún ráa jié'e' ya nateku' ii' rá níyi

(Mateo 22:23-33; Lucas 20:27-40)

¹⁸Íñajée rá tee ya yí'í ñujiín' saduceo ya maáráa vá káchí' ráa ya nsá' nateku' ii' rá níyi jee ni nsá' nakoo ñuné'yú' rá ñivi, jee nkenta sava ráa nuun' íñí Jesús jee nikatu'ún ráa re':

¹⁹—Mestrú', ntee Moisés yana'án ví'í nuun' tutu' nkinoo kúmí-ó jee nkachi'-i nuun'-ó ya retú iin tee ya íyó ñani' re' jee kuvi' re', jee retú kinoo ñasí'í re', jee ntu níyo se'ya re' jín ña, jee íyó natana'á ñani' re' jín ñasí'í re', sáva koo se'ya ña jín ñani' re' sáva kuvi kuéntá' se'ya re'. ²⁰Niyo uxá' rá tee nkuvi ñani' nkaku jí'ín ráa. Jee ñani' xí'nañú'ún ntana'á re' jín iin ña'an. Soo ni'i' re' jee ni ntu níyo se'ya re'. ²¹Saájee ñani' uví' nñatana'á re' jín ña, jee suni

ni'i-i jee ntu níyo se'ya ichiyúkún' re'. Jee suni sukuán nkuvi jín ñani' uní'. ²²Jee sukuán nkuvi jín ni uxá' raa, jee ntu níyo se'ya ichiyúkún' raa. Jee ne nuun' ní'i suni ni'i' ña'an vá ranika'. ²³Saájee kivi' ya nateku' ii' tuku ni'i rá ñivi ní'i, sáá nakoo tuku rá niyi, jee, ¿ne ñin raa xí ñas'í kivi tuku ña'an vá rúja? Chi ni uxá' raa nñatana'á jín ña rúja —nkachi' raa nuun' Jesús.

²⁴Nkachi' Jesús nuun' raa:

—Na ka' naan' ka' jiáni ini' rán, chi ntu jiáku'un ini' rán ni Tu'un Ndiosí' ya níso nuun' Tutu', ni fuersá' íi' níso Ndiosí'. ²⁵Chi kivi' nateku' ii' rá ñivi ní'i' kene raa nteñu rá níyi, jee ni nsá' tana'á raa ka', jee ni nsá' xitáná'á raa rá se'ya raa. Chisa' koo raa kua' rá najiá'á' íi' Ndiosí' ya íyo antiví [ya ntu táná'á raa].

²⁶'Soo jie'e' ya nateku' ii' rá níyi, ¿á ntiá'an ka'vi rán Tu'un Ndiosí' níso nuun' Tutu', ya ntee Moisés jie'e' ya nkuvi jín tunkú'ú' ya káyú'-u rúja? Jee yukuán nkachi' Ndiosí' nuun' Moisés: “Nu'u' ví Ndiosí' ya neñu'un Abraham, jín Isaac, jín Jacobo nu'u'”, nkachi' Ndiosí'. ²⁷Jee ntu kúvi re' Ndiosí' rá ní'i, soo kúvi re' Ndiosí' nuun' rá ñivi tékú'. Saáva naan' nasíkuiti' jiáni ini' rán —nkachi' Jesús nuun' raa [jie'e' xitékú' Ndiosí' raa jín re'].

Tu'un máá ñá'nú ka' ya ntatúní' Ndiosí'

(Mateo 22:34-40)

²⁸Jee nkuyatin ñin tee ya xiné'én' re' tu'un ntatúní' Ndiosí' nuun' raa, jee nteso'o re', ya kántá'án tú'un rá saduceo jín Jesús. Jee sáá nteso'o re' ya va'ani nñaxiníko Jesús nuun' raa, jee nīkatu'un re' Jesús:

—¿Né ñin rá tu'un ya tátúní' Ndiosí' ví ya máá ñá'nú ka' nuun' ni'i rúja?

²⁹Nñaxiníko Jesús nuun'-u:

—Tu'un máá ñá'nú ka' ya tátúní' Ndiosí' kúvi ya'á: “¡Teso'o ñivi nación Israel! ¡Ito'o'-ó Ndiosí'! ¡Ito'o'-ó ví métú'un Ndiosí' ya íyo! ³⁰Jee íyo kunuun' nú Ito'o'-ó, ya kúvi Ndiosí' nú, jín ni'i ne ánima' nú, jín ni'i ini' nú, jín ni'i antúní' nú, jín kua neí ini' nú.” ³¹Jee ya uvi' ya ntatúní' Ndiosí' ví su'va: “Íyo kunuun' nú rá ñanitá'án nú kua' ñúnúun' nú maánú”, káchí' nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí'.

Ni ñin tu'un ñá'nú ya ntatúní' Ndiosí' ví ya ñá'nú ka' nsú ká' rá ni núví' ya'á —nkachi' Jesús nuun'-u.

³² Ìñajée tee xíné'én' vá nkachi' re' nuun' Jesús:

—Vatú' nkachi' nú, Mestrú'. Ya náá' ví ya káchí' nú ya ñin ni Ndiosí' íyó, jee ntuné íyó inka ka' ndiosí' nsú ká' suvire'. ³³ Jee kunuun'-ó Ndiosí' jín ne ni'i ánima'-ó, jín ne ni'i antúní'-ó, jín ne ni'i ini'-ó, jín kua neí ini'-ó. Jee kunuun'-ó rá ñanítá'án-ó kuéntá' ñúnúun'-ó maáo. Ñá'nú ka' rá tu'un yukuán nsú ká' ni'i rá kiti téñu'un'-ó sókó'-ó nuun' Ndiosí' jín ni'i rá inka nantíñú sókó'-ó nuun' Ndiosí' —nkachi' mestrú' vá.

³⁴ Sáá nini' Jesús ya tee xíné'én' vá nñaxiní'kó re' jín tu'un ñú'ún ká'f ini', jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Ntuné íyó íká nú kenta nú kivi nú na'á Ndiosí' nuun' tátúní' re' nuun' ñivi.

Jee ni ñin ráa ntu nkiji ka' ini' ráa katu'ún ráa ka' maa.

¿Né ñin se'ya ichiyúkún' kúvi Cristo?

(Mateo 22:41-46; Lucas 20:41-44)

³⁵ Sáá xíné'én' Jesús Tu'un Ndiosí' chíké'i nées' ini' veñu'un ká'nú, jee nkachi' re':

—¿Naja chi káchí' rá tee xíné'én' tu'un tátúní' Ndiosí' ya Cristo kúvi re' Se'ya tata' ve'i ichiyúkún' vaji nuun' David?

³⁶ Tachí' Í' Ndiosí' njia'a tu'un sáá kachi' maá David, jee nkachi' re' tiempú' chíji, jie'e' Cristo:

Nkachi' Ito'o'-ó Ndiosí' nuun' Ito'o' ni':

“Kunee' xiín ichi kuá'á ni' nuun' tatúní' nú jín ni'.

Jee kunee' nú yukuán nekuá' kuneí ni' jín rá ñivi jíní'

u'vi' né'yá ráa no'ó kakin' ni' ráa chiji jie'e' nú.”

³⁷ Saájee ne maá David nkachi'-i ya Ito'o' ni' kúvi Cristo.

Saáva, ¿naja vá kúvi Cristo ñin se'ya ichiyúkún' nkene nuun' David rúja? —nkachi' Jesús.

Jee rá ñivi kue'e' ne kúsí' ini' ráa tésó'o ráa tu'un káchí' Jesús.

Xíkóñá'án Jesús rá tee xíné'én' tu'un ntatúní' Ndiosí'

(Mateo 23:1-36; Lucas 11:37-54; 20:45-47)

³⁸ Jee ni xíné'én' re', nkachi' re' nuun' ráa:

—Nito koo rán maárán nuun' rá tee xíné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí' yana'án, ya tá'án' ini' ráa jíkónúun ráa ku'un

ráa sa'ma kání jee ná'án' ya kúñá'nú ráa, jee tá'án' ini' ráa ká'án' yíñú'ún rá ñivi jín ráa rá nuyá'vi. ³⁹Jee tá'án' ini' ráa máá rá teyu' kúñá'nú ka' kune'e' ráa ini' rá ve'i sinagoga nuun' nútútú rá ñivi Israel. Jee suni tá'án' ini' ráa máá rá teyu' kúñá'nú ka' kune'e' ráa nuun' íyó rá viko nuun' yájí' rá ñivi. ⁴⁰Jee rá tee vá jíchi ráa rá ña'an ná'ví, kánee' ráa ve'i ráña. Jee káñunkúún sá'á ráa nika' ya na'án' ví'í jíkán' tá'ví' ráa nuun' Ndiosí'. Maaráa vá xeen' ka' ni'in' ráa tunó'ó ya sijíta Ndiosí' ráa —nkachi' Jesús.

Ya nsoko' ña'an ná'ví lál'ví

(Lucas 21:1-4)

⁴¹Jee sáá néé' Jesús ichinúún' yatun' nuun' sókó' kue'e' rá ñivi xu'ún nuun' Ndiosí'. Jee né'yá re' nasa sókó' ráa xu'ún. Jee kue'e' rá kúká chú'un xu'ún kue'e'. ⁴²Jee nkenta iin ña'an ná'ví lál'ví. Jee nchu'un-u uvi' xu'ún lúli kaa ya ni ntu yíyá'vi. ⁴³Saájee Jesús nkana ni uxú' uvi' (12) rá tee súkuá'a re' ráa, jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Máá náá' vá káchí' ni' nuun' rán ya ña'an ná'ví lál'ví ya'á ví ya nchu'un-u ka' xu'ún nsú ká' ni'í rá ñivi chú'un xu'ún ini' yatun'. ⁴⁴Chi ni'í ráa ji'á'a nakuá' nkinoo néen ráa. Soo ña'an ya'á, ya nó'o lál'ví ña, njia'a ni'í ña xu'ún néen ña kuteku' ña —nkachi' Jesús.

Káchí' Jesús ya naan' veñu'un ká'nú Jerusalén

(Mateo 24:1-2; Lucas 21:5-6)

13 ¹Sáá nkene Jesús ini' veñu'un ká'nú, jee iin rá tee súkuá'a re' ráa nkachi'-i nuun' re':

—Mestrú', ¡kune'yá! Na ka' ká'nú ka' rá yuu' vá. Jee na ka' vii' ka' íyó rá ve'i ya'á.

²Soo nkachi' Jesús nuun' re':

—¿Á né'yá rán rá ve'i ná'nú yósó' tá'án ya'á ya kúvi veñu'un ká'nú? Ni nsá' kinoo ka' ni iin yuu' koso' ta'án nuun' inka yuu', chi ni'í ya'á tani' —nkachi' Jesús.

Rá seña koo tiempú' ya kuvi ya nkachi' Jesús

(Mateo 24:3-28; Lucas 21:7-24; 17:22-24)

³Kua'an' ráa jee sáá ñakunee' re' ika' yuku Olivos ya káá ichinúún' veñu'un ká'nú, jee Pedro, Jacobo, Juan jín Andrés nika'atú'ún sín ráa re':

4—Kachi' xá nuun' rán', ¿na tiempú' kuvi rá tiñu ya'á ya nkachi' nú?, jee, ¿ná kúvi seña koo sáva stúvi ya kuna'a' ni'i rá ya'á? —nkachi' raa nuun' re'.

5 Jee Jesús nkajíé' nkachi' re' nuun' raa:

—Kumí rán maarán ya ni iin ntuná' xiná'ví ñivi ráno'ó.

6 Chi kue'e' ñivi káñunkúun káchí' raa nika' ya kiji raa nuun' súvi ni' jee kachi' raa: “Nu'u' ví Cristo.” Jee kue'e' ví'í ñivi xiná'ví raa. 7 Soo ré teso'o rán ya íyó tukanta'an iin ñuun' jín inka ñuun', jín ya koo tukanta'an, jee koto ñúyú'ví ini' rán. Chi saá íyó kuvi rá tunó'ó ya'á. Soo ntiá'an kenta jinu. 8 Chi kantá'an nación jín inka nación jee kantá'an ñuun' jín inka ñuun'. Jee koo ñutáan. Jee ké'in nuun' kutámá ví'í. Jee koo kue'e' tuntíxín. Soo ni'i rá ya'á kúvi tunó'ó ya kijié'é xí'nañú'ún ka'.

9 Soo nito koo rán maarán, chi naku'va raa ráno'ó xintín rá tee jie'né' kuachi. Jee ku'va rá ñivi ráno'ó jín yo'o ini' rá ve'i sinagoga nuun' kútútú rá ñivi Israel. Jee kuiñi rán ichinúun' rá tee nísotíñú kúvi gobernador jín rá tee ya tátúní' rá nación sijíta raa ráno'ó, jie'e' ya yí'í rán nuun' nu'u'. Jee su'va naku'va rán ya náá' jie'e' nu'u' nuun' raa. 10 Jee xí'na ka' ne ntiá'an kenta jinu, íyó tekutú'un tu'un vá'a jie'e' ni' nuun' ntaká nación íyó ñiví. 11 Jee retú naku'va raa ráno'ó xintín tee nísotíñú, koto nani'vi' ini' rán ná kachi' rán xí'na ka' kenta rán yukuán. Chisa' néni iin tu'un taji Ndiosí' nuun' rán saá kachi' rán maá hora yukuán, jee kachi' rán vá. Chi nsú ráno'ó ví ya ka'an', chi Tachi' Íi' Ndiosí' ví ya ka'an'.

12 Naku'va tee nani' re' xintín rá ñivi, sáva ka'ni' raa maa. Jee suni tátá' naku'va re' se'ya re' xintín rá ñivi, sáva ka'ni' raa maa. Jee rá se'ya nenta raa sikí' sí'í raa, jee sa'á raa ya ka'ni' rá ñivi rá sí'í raa. 13 Ta'vi ini' kuáyó rá ñivi kune'yá raa ráno'ó, jie'e' yí'í rán nuun' nu'u'. Soo rá ñivi kuni'in kuiñi kutú raa jín ni' ne nuun' kenta jinu jee suviráa ví ya sikáku Ndiosí' raa.

14 [Daniel, tee nñakani tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' ne yana'án, ntee re' ya koo] iin ya kákini né'í ya stíví-i ya íí' jee sa'á-a ya kuni' u'vi' Ndiosí' veñu'un ká'nú re'. (Ñivi ya ka'vi tu'un ya'á, jee íyó kiku'un ini'-i vá.) Jee saá kuni' rán maa, ya kuiñi-i nuun' ntu íyó kuiñi-i, saájee rá ñivi

néé' ñu'un Judea íyó kunu ráa kî'in' ráa nuun' rá yuku sáva kaku ráa. ¹⁵Ré iin ñivi yósó'-o xini' ve'i-i, jee koto núun-u nívi-i ini' ve'i-i tava'-a ni iin nantíñú-u. ¹⁶Jee ré iin ñivi íñi-i nuun' tata' sá'a-a, koto níkó-o nake'en-e sokotó'-o. ¹⁷Na ka' ná'ví ka' rá ña'an nékue'i', jín rá ña'an néen yikín rá kivi' yukuán.

¹⁸Kakan' tá'ví' rán nuun' Ndiosí' ya nkúvi rá tiñu ya'á tiempú' kúvíjin. ¹⁹Chi rá kivi' yukuán koo tunó'ó máá nasi xéen' nasíkuiti', ya ni ntiá'an né kuvi su'va ne tiempú' xí'nañú'un, sáá nsa'á Ndiosí' ñiví, jín ne vitan. Jee ni nsá' koo-o ka' su'va. ²⁰Jee retán' ntuví nasa'á kuítí Ito'o'-ó tiempú' tunó'ó vá, jee ni iin ñivi nkáku nékúvi. Soo jie'e' rá ñivi nkáji Ndiosí' sáva kivi ráa xintín re', saáva nasa'á kuítí re' tiempú' vá.

²¹Saájee retú iin ñivi kachi'-i nuun' rán tiempú' yukuán: “Kune'yá, ya'á íñi Cristo.” Áxí kachi'-i ya: “Kune'yá, yukuán íñi re'.” Koto ínú' ini' rán tu'un ya kachi'-i, ²²chi kiji rá tee xiná'ví ya kachi' ráa nika' ya Cristo ví ráa. Jee kenta rá ñivi ya kachi' ráa nika' ya nákaní ráa tu'un kéne yu'ú Ndiosí'. Jee sa'á ráa rá seña anasí jín rá tiñu anasí ya tiví xini' rá ñivi sáva xiná'ví ráa rá ñivi. Jee sa'á ráa maa sáva xiná'ví ráa ne rá ñivi nkáji Ndiosí', retú sanaan' kuvi. ²³Soo nito koo rán maarán. Chi ya nstú'va yachi' ni' ráno'ó jie'e' ni'i rá tiñu vá ne ntiá'an kuvi-i su'va.

Sáa niji tuku Jesús

(Mateo 24:29-35, 42-44; Lucas 21:25-36)

²⁴Soo rá kivi' yukuán, jee ré njia'a tunó'ó, jee nuneen' nkani', jee nsá' kutuun' ka' ñu'un' yoo', ²⁵jee kute' rá tiuun' ne súkún.

Jee kaja' rá fuersá' súkún ya tñn ni'i ya íyo súkún.

²⁶Saájee kuni' rá ñivi nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, kiji ni' nuun' viko' jín fuersá' í' ní'n niso ni' ya vii' nasíkuiti' kúná'nú ni' ya vane' tuun' kujianute' nuva ni'. ²⁷Jee kuíre chuichí ni' rá naji'á'á í' ni' jee nastútú ráa rá ñivi nkáji ni' kuvi ráa ñivi ni', ne nuun' ni kúmí' ichi ñiví, ne íyo ka' ichi ñiví, jín ne íyo ka' ichi antiví yata' ñiví.

²⁸Kutu'va rán ya xiné'én' tu'un kúnkunuún ká'an' jie'e' yutun higo. Sáa ya núyúté na'á yutun-u jee néneyúté na'á

yuku'-u, ya jíní' rán ya vaji nkuyatin rá yoo' tiempú' sáá'.^m
 29Suni sukuán sáá kuni' rán ya kuvi rá tiñu ya'á ya nkachi'
 ni', saájee kukánú ini' rán ya ya vaji kúyatin ni', kuéntá'
 vaji kivi ni' yuvéí. 30Maá náá' vá káchí' ni' nuun' rán ya
 nsá' jinu rá ñivi ya'áⁿ ne kuvi ni'i rá tiñu ya nkachi' ni'.
 31Súkún jín ñivi ya'á kinaan' ráa, soo rá tu'un káchí' ni', ni
 nsá' kinaan'-a chi ni'i sikúnkuvi.

32'Soo jie'e' kivi' yukuán jín hora vá, ya kuvi rá tiñu
 nkachi' ni', jee ni ñin ntuná' jíní' maa. Ni rá najiá'á' íí'
 Ndiosí', ya néé' antiví. Ni maání' ya kúvi ni' Se'ya Ndiosí'.
 Chi métú'ún ni Tátá'-ó Ndiosí' ví ya jíní'. 33Nito koo rán
 maárán. Ku'un xú'ún ini' rán. Jee kakan' tá'ví' rán nuun'
 Ndiosí', chi ntu jíní' rán na tiempú' kuvi-i. 34Sukuán íyó
 kuéntá' íyó ñin tee ya nkene-e ve'i-i jee ku'a'an' íká-a. Jee
 ne ntiá'an kene re', jee njia'a re' nuun' ta ñin rá musú' re'
 tiñu sá'á ráa, sáva kuneen kuéntá' ráa ve'i re'. Jee ntatúní'
 re' nuun' tee kúmí yuvéí, ya nito koo-o. 35Saáva nito koo
 rán, chi ntu jíní' rán nama kíaa' Ito'o' xí ve'i: á yankuaa',
 áxí savañuún, áxí nikín sáá kána stó'o, áxí yane'en'. 36Nito
 koo rán maárán, sáva retú sanaan' nenta ni' jee koo tu'va
 rán, kuéntá' retú nenta sanaan' tee xí ve'i, jee ntu nání'in'
 sanaan' re' musú' kixí'. 37Rá tu'un káchí' ni' nuun' rán ya'á,
 nuun' ni'i ñivi káchí' ni' maa. ¡Nito koo rán maárán!
 —nkachi' Jesús.

Nátú'ún ráa nasa tiin ráa Jesús

(Mateo 26:1-5; Lucas 22:1-2; Juan 11:45-53)

14 1Inajée niyo uvi' ka' kivi' jee koo viko Pascua° jín
 viko yáji' ráa itatílá' ya ntu yí'í levadura. Jee rá
 sutu' kúná'nú jín rá tee xiné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí'

^m 13:28 Soo ñuun' Israel ntu kúun saví' tiempú' verano. Yukuán kúun
 saví' ne rá yoo' octubre jín ne yoo' mayo. Verano kúvi rá yoo' junio,
 julio, jín agosto ya kúvi-i tiempú' níí'. Jee néneyuté na'á yuku' rá yoo'
 abril jín mayo. ⁿ 13:30 Tu'un ya'á ví esta generación: kúvi kachi'-ó rá
 ñivi ya tékú' ráa tiempú' nkachi' Jesús tu'un ya'á, áxí rá ñivi kuteku'
 sáá kuni' ráa rá seña vá, áxí tata' ya'á (tata' Israel), áxí rá ñivi ya kúvi
 su'va. ^o 14:1 Maá Pascua kúvi ñin viko ya sá'á rá ñivi Israel, sáva
 náku'un ini' ráa, ya Ndiosí' nchujichí najiá'á' íí' re' xini' ráa jee nsikáku
 re' ráa ntava' re' ráa ñuun' Egipto.

yana'án, núkú ráa nasa kuvi xiná'ví ráa Jesús, jee tiin ráa re', jee ka'ni' ráa re'. ²Jee nkachi' ráa:

—Nsá' tiin-ó maa kivi' íyó viko, sáva ntu sa'á rá ñivi tuntíxín.

Nchisó iin ña'an aceite jiá'vixi' xini' Jesús

(Mateo 26:6-13; Juan 12:1-8)

³Nnee' Jesús ñuun' Betania ini' ve'i Simón, ya nno'o-o ku'e'í' té'yú' naní lepra. Ni nées' re' nuun' mesa yá'jí' re', jee nkenta iin ña'an nuun' re'. Ína'á ña iin tino'o' lúli kúvi yuu' alabastro, ñú'ún chitú aceite maa. Aceite vá kúvi ninu'un nardo nute jiá'vixi', jee yíyá'vi ví'í. Jee nta'ví ña tino'o' vá, jee nchisó ña aceite vá xini' re'. ⁴Saájee rá ñivi ká'vi ni íní yukuán nkiti' ini' ráa jee nkachi' ráa nuun' tá'án ráa:

—¿Nakui chi nsikínaan' ña aceite jiá'án' vixi' vá?

⁵Chi kuvi xikó aceite jiá'án' vixi' vá, nékúvi, ya kúvi xú'ún ya'vi iin ñivi ya ují' yoo'. Jee kuvi ku'va xú'ún vá nuun' rá lá'ví, nékúvi —nkachi' sava ráa nkaku'yú'ú ráa nuun' ña.

⁶Soo Jesús nkachi' nuun' ráa:

—Kusaá rán ña. ¿Nakui chi xtáñá'án rán ña? Chi iin tiñu vá'a ví ya nsa'á ña nuun' nu'u'. ⁷Chi sukuáni nées' rá lá'ví jín ráno'ó. Jee résá kuíni rán, jee kúvi sa'á rán ya vá'a jín ráa. Soo nu'u', nsá' níínkání kunee' ni' jín rán. ⁸Nsa'á ña naku'a' nkunei ña. Nyoso' ña aceite vá nuun' ñun'é'yú' ni', sáva sa'á stákoo yachi' ña nu'u', ne ntiá'an se'í ráa nu'u'. ⁹Jee máa ña' vá káchí' ni' nuun' rán, ya né ni ví nkuvi nuun' stekútu'ún ráa tu'un vá'a jie'e' nu'u' kuá'yó ni'i ñivi, jee suni nakani ráa ya nsa'á ña, sáva naku'un ini' rá ñivi ña —nkachi' Jesús nuun' ráa.

Núkú Judas sáa naku'va re' Jesús nuun' rá tee néetiñu íní siki' re'

(Mateo 26:14-16; Lucas 22:3-6)

¹⁰Saájee Judas Iscariote, ya kúvi iin rá ni uxú' uvi' (12) tee, ña'an' re' nuun' rá sutu' kúñá'nú, sáva sukuíta re' Jesús. ¹¹Jee sáa nteso'o' ráa re', jee nkusi' ini' ráa. Jee nchisóyu'ú ráa ya ku'va ráa xú'ún nuun' re'. Saájee nnu'kú re' sáa kuvi naku'va re' Jesús xintíin ráa.

Xíní Ito'o'-ó

(Mateo 26:17-29; Lucas 22:7-23;

Juan 13:21-30; 1 Corintios 11:23-26)

12 Jee kiví' xí'nañú'ún viko yájí' rá ñivi Israel ixtatíla' ya ntu yí'í levadura, jín sáá jiá'ní' ráa lanchi lúli sókó' ráa ya yájí' ráa viko Pascua. Jee rá tee súkuá'a jín Jesús, nikatu'ún ráa re':

—¿Né nú' kuíni nú ya kisa'a stákoo rán', sáva kuxíní-ó viko Pascua?

13 Saájee ntají re' uvi' ni rá tee súkuá'a re' ráa, jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Kuá'an rán ne ñuun' ká'nú, jee yukuán naketá'an rán ñin tee níso re' ñin kivi ñú'ún nute. Kunikin' rán maa. 14 Jee nuun' kivi re', jee kachi' rán nuun' tee xí ve'i vá: “Maá Mestrú' káchí': ¿Né nú' íyó ñin ini' ve'i nuun' kunee' ni' nuun' kuvi kuxíní ni' viko Pascua jín rá tee kútá'an jín ni' súkuá'a ni' ráa?” 15 Jee suvire' xiné'én' re' nuun' ránó ñin ini' ve'i ká'nú yósó' tá'an, ya ni'i ya íyó stákoo. Yukuán sa'a stákoo rán ya kuxíní-ó —nkachi' Jesús nuun' ráa.

16 Jee nkene ni núví' rá tee, ya súkuá'a re' ráa, jee nkenta ráa ñuun' ká'nú. Jee nnani'in' ráa ni'i sánikuá' nkachi' re' nuun' ráa. Jee yukuán nsa'a stákoo ráa ya kuxíní ráa viko Pascua.

17 Sáá kúnéñu'un jee nkenta Jesús jín ni uxú' uvi' (12) rá tee. 18 Sáá néé' ráa nuun' mesa, yájí' ráa, jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Máá náá' vá káchí' ni' nuun' rán ya ñin ráno'ó vá naku'va-a nu'u' nuun' rá tee kuachi. ñin ya néé' yájí' nká'nú jín ni' ví-i —nkachi' Jesús.

19 Saájee suviráa nkajié' nkukuéká ini' ráa, jee nkajié' ta ñin ta ñin ráa káchí':

—¿Á nu'u' ví-i rúja?

Inka ka' nkachi':

—¿Á nu'u' ví-i rúja?

20 Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—ñin ya uxú' uvi' (12) rán kúvi-i. ñin rán ya chú'un re' na'a re' ini' ko'o' jín ni' ví-i. 21 Chi nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñíví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, máá naá' nijia kí'in' ni' kuvi' ni', sánikuá' níso nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí' jié'e' nu'u'.

Soo, j̄n̄a k̄a' x̄ēn' n̄á'v̄i k̄a' t̄ee v̄á ȳa n̄ak̄u'va-a nu'u'!, ȳa nt̄aj̄i Ndiosí' n̄uun' ñ̄iv̄i s̄áva kuvi n̄i' Se'ya Ñ̄ivi. Va'a k̄a' retán' ntu nkáku t̄ee yukuán' n̄ékúvi, [chi x̄ēn' kuno'o re'] —nkachi' re'.

22 Jee ni yáj̄i' r̄áa, jee ntiin Jesús iin ixtatílá', jee njia'a re' ȳa kúta'vi' n̄uun' Ndiosí', jee ñ̄a'nu' re' maa, jee njia'a re' maa n̄uun' r̄áa, jee nkachi' re' n̄uun' r̄áa:

—Tiin rán maa. Ya'á v̄i ñ̄uné'yú' n̄i'.

23 Jee kuire ntiin re' iin vasú', jee njia'a re' ȳa kúta'vi' n̄uun' Ndiosí', jee njia'a re' maa n̄uun' r̄áa, jee ni'i ntáká r̄áa maa. 24 Jee nkachi' re' n̄uun' r̄áa:

—Ya'á v̄i n̄iñ̄i' n̄i' ȳa nasoko' n̄i' n̄uun' Ndiosí' s̄áva kakin' re' tratú', chi kati-i s̄áa kuvi' n̄i' s̄áva chunáán' nká'nú' n̄i' n̄uun' Ndiosí' j̄ie'e' kuachi ku'e'e' ñ̄ivi. 25 Máa n̄aa' kách̄i' n̄i' n̄uun' rán ȳa ni nsá' ko'o n̄i' k̄a' nixi' ȳa vixí' kúun yokú'ú' uva, neku' kenta k̄iv̄i' nako'o jiáá tuku n̄i' maa, s̄áa nak̄i'i n̄i'i x̄int̄iín Ndiosí' jee tátúní' re' n̄uun' ni'i —nkachi' Jesús.

Stékút̄u'ún Jesús ȳa kachi' Pedro ȳa ntu jíní'-i re'

(Mateo 26:30-35; Lucas 22:31-34; Juan 13:36-38)

26 S̄áa nkuvi nita r̄áa iin yaa' í' ȳa n̄akuetú'ún-u Ndiosí', jee kuire nkene r̄áa kuá'an' r̄áa yuku naní Olivos.

27 Jee nkachi' Jesús n̄uun' r̄áa:

—Ntáká ráno'ó kininkava naȳu'v̄i rán jee xinóo métú'ún rán nu'u' yakuáá' vitan. Chi s̄áni kách̄i' n̄uun' Tutu' níso T̄u'un Ndiosí': “Ka'ni' n̄i' t̄ee náka lanchi jee kutenuun rá lanchi.” 28 Soo s̄áa nateku' īi' n̄i' jee nakoo ñ̄uné'yú' n̄i' nene n̄i' nteñu rá níyi, jee kuire xí'na n̄i' k̄a' k̄i'in' n̄uun' Galilea nsú ká' suvirán —nkachi' Jesús n̄uun' r̄áa.

29 Saájee Pedro nkachi' n̄uun' re':

—Súnika' ntáká r̄áa kininkava naȳu'v̄i jee xinóo r̄áa no'ó, soo nu'u' chi nt̄uv̄i.

30 Jee nkachi' Jesús n̄uun' re':

—Máa náá' v̄á kách̄i' n̄i' n̄uun' nú ȳa: Yakuáá' vitan, níkin̄ ne ntiá'an k̄a' kana stó'o ȳa uví' íchí, jee un̄i' íchí kachi' nú ȳa ntu jíní' nú nu'u' —nkachi' Jesús n̄uun'-u.

31 Soo n̄i'in k̄a' nka'an' Pedro:

—Súnika' íyó kuvi' n̄i' jín no'ó, soo ni nsá' kachi' n̄i' ȳa ntu jíní' n̄i' no'ó.

Jee suni sukuán' nkachi' ntáká r̄áa.

Jíkán' tá'ví' Jesús nuun' Ndiosí' nuun' ñu'ún Getsemani
(Mateo 26:36-46; Lucas 22:39-46)

³²Jee nkenta Jesús jín rá tee súku'áa re' raa iin ñu'un naní Getsemani. Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Kunee' rán ya'á ni ka'an' ni' jín Ndiosí'.

³³Jee nke'en re' Pedro, Jacobo jín Juan, jee nkajíéé nkukuí'yá ini' re' jee nñani'vi' ví'í ini' re'. ³⁴Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Íyó ví'í tunkuéká ini' ánima' ni' ne kuéntá' réál' ya jí'í' ni'. Kunitu rán ya'á, jee kunito rán —nkachi' re' nuun' raa.

³⁵Saájee Jesús nika re' ntí' ka' ichinúún', jee ñakava nei re', jee nikan' tá'ví' re', vá réál' kuvi jee nkúno'o re' tunó'ó vaji síki' re' kivi' yukuán. ³⁶Jee nikan' tá'ví' re':

—¡Abba!^p ¡Tátá' ni'! Ni'i nuun' vá kúvi sa'á nú. Sííyo nú copa ya'á ya kúvi tunó'ó kiji kuno'o ni'. Soo koto sá'á nú ya kuíni ini' nu'u', chisa' sa'á ya kuíni maánú —sukuán nikan' tá'ví' re'.

³⁷Jee nñikó re', jee kixí' raa nñani'in' re' raa. Jee nkachi' re' nuun' Pedro:

—Simón, ¿á kixí' nú? ¿Á ni ntu nkúvi kunito nú métú'ún hora? ³⁸Kunito rán jee kakan' tá'ví' rán nuun' Ndiosí', ya koto síkúvi ini' rán kininkava rán nuun' xinóo rán ya kuíni ni'in rán jín nu'u'. Íyó nijja ya iin ni ñu'ún kañá ini' ánima' rán síkúnkuvi va'a rán, soo ñuné'yú' rán chi táyá'-a —nkachi' Jesús nuun' raa.

³⁹Jee kuakakan' tá'ví' tuku re', jee suni nuún nkachi' tuku re' tu'un ya ya nkachi' re'. ⁴⁰Jee nñikó tuku re', jee kixí' tuku raa nñani'in' re' raa, chi vane' kúvéi ma'ná nchinúún raa. Jee ntu nkútúní' ini' raa ná nñaxiní'kó raa nuun' re'.

⁴¹Jee nnenta re' ya uní' íchí, jee nkachi' re' nuun' raa:

—¿Á kixí' ii' rán jee nájiá'v'í rán? Ya nkuvira. Ya nkenta hora. Kuné'yá rán, jee nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñivi sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, nakú'va ñivi nu'u' xintíín rá ñivi kuachi. ⁴²Nakoo rán. Nkó'ón'-órán. Jee kuné'yá rán. Tee ya nakú'va-a nu'u' ya vakuyatin-i —nkachi' Jesús.

^p 14:36 Tu'un arameo ví Abba, ya kuíni kachi' tátá'.

Ntiin ráa Jesús

(Mateo 26:47-56; Lucas 22:47-53; Juan 18:2-11)

43 Ni ká'án' ii' re', jee ntañú'ún kuiti', nkenta Judas, ya kúvi iin rá ni uxú' uvi' (12) tee vá. Jee nkenta kue'e' ñivi jín re' ya ína'á ráa yuchi' espada jín yutun. Rá ñivi vá ví rá ntají rá sutu' kúñá'nú, jín rá tee xíné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí', jín rá tee kúñá'nú nuun' ñivi Israel. 44 Jee Judas, ya naku'va re' Jesús nuun' ráa, njia'a re' iin seña nuun' ráa. Jee nkachi' re':

—Tee ya teyu'ú ni', suvi kúvi-i. Tiin maa jee kunaka kutú rán maa —nkachi' Judas.

45 Sáa nkenta re', jee ntañú'ún kuiti' nkuyatin re' nuun' Jesús, jee nkachi' re' nuun'-u:

—Mestrú'.

Jee nteyu'ú re' maa. 46 Saájee ntiin ráa maa kuá'an' ráa jín-i.

47 Soo iin rá íñi yatin jín Jesús ntava' re' yuchi' espada re', jee nkuun re' maa musú' sutu' kúñá'nú ka' jee ñe'ne' re' so'o-o. 48 Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—¿Á nkene rán vaji rán jín yuchi' jín yutun sáva tiin rán nu'u', kuéntá' réa' iin tee ku'ná ví ni' rúja? 49 Ni kivi' néé' ni' jín rán ini' chíké'li veñu'un ká'nú, jee xíné'én' ni' Tu'un Ndiosí', jee ntu ntiin rán nu'u'. Soo sukuán kúvi sáva sikúnkuvi rá tu'un néé' nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí' —nkachi' Jesús nuun' ráa.

50 Saájee ntáká rá tee súkuá'a re' ráa nke'en ráa nxinóo ráa re' jee ninu ráa kuá'an' ráa.

Iin tee súchí ya ninu

51 Jee iin tee súchí nnikin' re' Jesús. Jee nnijin nká'nú re' kuachi iin sa'ma vítá ni. Jee ntiin ráa re'. 52 Soo nke'en re' nxinóo re' sa'ma vítá vá, jee íyó ñiín re' ninu re'.

Íñi Jesús nuun' rá tee kúñá'nú nisotíñú xíná'má' ráa re'

(Mateo 26:57-68; Lucas 22:54-55, 63-71;

Juan 18:12-14, 19-24)

53 Jee ñanaka ráa Jesús nuun' sutu' kúñá'nú ka'. Jee nkutútú ntáká rá sutu' kúñá'nú, jín rá tee kúñá'nú, jín rá tee xíné'én' tu'un ntatúní' Ndiosí' yana'án.

⁵⁴Jee nnikin' íká Pedro ráa, ne nkenta re' chíké'i néé' ini' ve'i sutu' kúná'nú ka'. Jee néé' re' jín rá musú' kúmí yuvé'i, núvixin' re' yunú'ún'.

⁵⁵Saájee rá sutu' kúná'nú jín ntáká rá tee yí'í Justicia Ñá'nú nuun' té'né' kuachi nnukú ráa rá tee jiá'a ya naá' siki' Jesús, sáva ka'ni' ráa maa. Soo ntuná' nnáni'in' ráa ya kuvi chikuachi ráa maa. ⁵⁶Chi kue'e' ñivi nsanáa' tuntú'ún' ráa siki' re', soo ntu nkúnuún' ka'an' ráa jie'e' ya káchí' ráa.

⁵⁷Jee tee ká'vi ni nnakuñi' nichí' jee nsanáa' tuntú'ún' ráa siki' re' jee nkachi' ráa:

⁵⁸—Ránu'u' nteso'lo ya nkachi' re': “Suvini' xináan' ni' veñu'un ká'nú ya'á, ya nsá'á jín na'á rá tee, jee kivi' uní' nasa'á ni' inka ka', ya ntu sá'á rá tee jín na'á-a” —nkachi' ráa.

⁵⁹Jee ni sukuán ntu nkúnuún' ka'an' ráa jie'e' ya nkachi' ráa.

⁶⁰Saájee nnakuñi' nichí' maá sutu' kúná'nú ka' nteñu ráa, jee nikañu'ún' re' Jesús:

—¿Á ntuná' naxiníko nú? ¿Ná kúvi ya naá' jiá'a ráa siki' nú?

⁶¹Soo nín íyó re', jee ntuná' nnáxiníko re'. Jee inka íchi ka' nikañu'ún' tuku sutu' kúná'nú ka' maa, jee nkachi' re' nuun'-u:

—No'ó, ¿á kúvi nú Cristo, ya kúvi nú Se'ya Ndiosí' íí, ya netu' kúvi re'?

⁶²Jee nkachi' Jesús:

—Nu'u' ví-i. Jee nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, kuni' rán nu'u' kuneé' ni' xiín ichi kuá'á Ndiosí' ya niso fuersá' íí nuun' ni'i, nuun' kúná'nú ni' jín re'. Jee kuni' rán niji ni' nteñu viko' súkún —nkachi' re' nuun' ráa.

⁶³Saájee maá sutu' kúná'nú ka' nnatá re' sa'ma re', [sáva stúvi re' nuun' ni'i ya kítí' nasíkuiti' ini' re']. Jee nkachi' re':

—¿Ná nuun' jiniñu'ún'-ó ka' ñivi sanáa' ya náá' siki' re' nuun'-ó, rúsa? ⁶⁴Chi ya nteso'lo maárán tu'un níva'a ya nkachi' re' nne'yá re' Ndiosí'. ¿Naja íyó kúní' rán, rúsa? —nkachi' sutu' kúná'nú ka'.

Jee ntáká ráa nsanáa' ráa ya néíká kuvi' re'. ⁶⁵Jee ké'in ráa nkajié'é tiésí' ráa nuun' re'. Jee ñasi' ráa nuun' re', jee jiá'a ráa re' jín yikí' ráa. Jee káchí' ráa nuun' re':

—Kachi' tu'un kéne yu'ú Ndiosí'.
Jee rá tee kúmí ráa re' nkatu' ráa nuun' re'.

Pedro káchí' ya ntu jíní' re' Jesús

(Mateo 26:69-75; Lucas 22:56-62; Juan 18:15-18, 25-27)

66 Jee íñí Pedro chiji nuun' íyó chíké'i ini' ve'i. Jee nkenta iin ña'an kúvi musú' sutu' kúñá'nú ka'. 67 Jee sáá nini' ña ya núvixin' Pedro yunu'ún', jee nñakune'yá va'a ña nuun' re', jee nkachi' ña nuun' re':

—Jee suni no'ó ranika' kútá'an nú jín Jesús, tee ñuun' Nazaret.

68 Soo maaré' nkachi' ntuví, jee nkachi' re':

—Ni ntu jíní' nì', ni ntu jiáku'un ini' nì' ya káchí' nú.

Jee vakene re' jee nkenta re' ichi yuvé'í chíké'i. Jee nkana stó'o.

69 Jee sáá nini' tuku musú' vá re', jee nkaji'é tuku ña nkachi' ña nuun' rá íñí yukuán:

—Tee ya'á kúvi iin rá kútá'an jín Jesús.

70 Soo tukuni nkachi' re' ya ntuví.

Sáá nkunúún ka', tukuni rá ñivi íñí yukuán nkachi' ráa nuun' Pedro:

—Máá náá' nijia ya kúvi nú iin rá kútá'an jín Jesús, chi tee Galilea kúvi nú, [chi kuéntá' ká'an' ráa ká'an' nú].

71 Soo nkaji'é re' ne nchisonínu re' maaré' ya xinó'o Ndiosí' re' retú ntu ká'an' naa' re'. Jee nsanáa' re' nuun' tu'un káchí' re':

—Ntu jíní' nì' tee vá, ya ká'an' rán jie'e'-e.

72 Jee ntañú'ún kuiti', nkana stó'o ya uví' íchí. Jee nñaku'un ini' Pedro ya nkachi' Jesús nuun' re': “Ne ntiá'an ka' kana stó'o ya uví' íchí, unì' íchí kachi' nú ya ntuví jíní' nú nu'u'”, nkachi' Jesús. Jee sáá nñaku'un ini' re' tu'un vá, jee nna'yu' re'.

Íñí Jesús ichinúún' Pilato

(Mateo 27:1-2, 11-14; Lucas 23:1-5; Juan 18:28-38)

15 1 Jee yane'en', nñatú'ún rá sutu' kúñá'nú, jín rá tee kúñá'nú, jín rá tee xíné'én' jie'e' tu'un ntatúni' Ndiosí', jín nì'i rá inka ka' tee yí'í Justicia Ñá'nú ya néen kuéntá' ráa nuun' Israel. Jee ni'ni' ráa Jesús, jee nnaka ráa

maa, jee nnaku'va ráa maa xintíin Pilato. ²Jee nxiná'má' Pilato re':

—¿Á no'ó kúvi tee kúná'nú ya tátúní' nuun' rá ñivi ñuun' Israel?

Jee nnaxiníko Jesús nuun' re':

—No'ó káchí' nú maa.

³Jee nxikóná'án rá sutu' kúná'nú re' kue'e' víí kuachi.

⁴Saájee tukuni nikatu'ún Pilato re':

—¿Á ni ntuná' náxiníko nú? Kuni' chi kue'e' kuachi xíkóná'án ráa no'ó.

⁵Soo Jesús ntuná' nnaxiníko-o ka'. Saáva ntivi xíni' Pilato.

Nsanáa' ráa ya kuvi' Jesús

(Mateo 27:15-31; Lucas 23:13-25; Juan 18:38—19:16)

⁶Soo ta viko Pascua, sukuáni nakani núne Pilato iin rá tee násí' vekaa ya jíkán' rá ñivi Israel. ⁷Jee íyó iin tee naní Barrabás. Yíí re' jín rá inka tee ini' vekaa, chi nkantá'án ráa jín rá tee nísotíñú jee nsa'á re' niyi. ⁸Jee nkenta kue'e' ñivi ya nkajíé' jíkán' ráa nuun' Pilato, ya sa'á re' sání ya sa'á re' ta viko vá. ⁹Saájee nikatu'ún Pilato ráa:

—¿Á kuíni rán ya nakani núne ni' tee nísotíñú ya tátúní' nuun' rá ñivi Israel rúja?

¹⁰Nkachi' re' su'va chi nini' re' ya nú'ún u'vi' ini' rá sutu' kúná'nú né'yá ráa Jesús. Jie'e' saáva nnaku'va ráa maa nuun' re'. ¹¹Soo rá sutu' kúná'nú vá nsiká'án' ráa rá ñivi, ya kakan' ráa, ya siáá' re' Barrabás kiji-i nuun' ráa nsú ká' Jesús.

¹²Saájee Pilato nnaxiníko tuku nuun' ráa:

—¿Ná sa'á ni' jín maaré' ya káchí' rán ya kúvi tee kúná'nú ya tátúní' nuun' rá ñivi Israel rúja?

¹³Jee tukuni nkanajín ráa:

—¡Tekaa maa nuun' kurúsi'!

¹⁴Soo Pilato nkachi' nuun' ráa:

—¿Nakui rúja? ¿Ná kúvi ya nivá'a nsa'á-a, réja?

Soo suviráa sa' nxiní'in ráa ka' nkanajín ráa:

—¡Tekaa maa nuun' kurúsi'!

¹⁵Saájee Pilato kuíni re' kinoo va'a re' jín rá ñivi, jee nsiaá' re' Barrabás. Jee nchi'i rá soldado yo'o Jesús nsa'á re',

jee nṅaku'va re' maa xintíin ráa, sáva tekaa ráa maa nuun' kurúsi', sáva ka'ni' ráa maa.

16 Jee kuíre ñanaka rá soldado re' chíké'i nées' ini' vetíñú, naní pretorio, nuun' yíí rá soldado. Jee nṅastútú ráa ntáká rá soldado. 17 Jee nṅasikúnijin ráa iin sa'ma kání líí maa, kuá' sa'ma nū'ún tee máá kúñá'nú. Jee nchutá'án tiyu' ráa yokú'ú' iñu kuá' kúvi corona, jee nchu'un ráa maa xini' re'. 18 Jee nkajíé'é ráa nka'an' u'vi' ráa kuéntá' nka'an' yíñú'ún ráa nika' nuun' re':

—¡Natiin tu'un káva'a no'ó, ya tátúní' nuun' rá ñivi Israel!

19 Jee nkuun ráa iin tuxii xini' re', jee ntiesíí ráa nuun' re'. Jee ñakuñí' ítí ráa nuun' re', sáva sa'á ráa nika' yíñú'ún ráa nuun' re', kuéntá' yíñú'ún ñivi iin tee kúñá'nú ya tátúní'. 20 Sáa nni'i nsa'á katá ini' ráa nne'yá ráa re' sukuán, jee nsiíyo ráa sa'ma líí nñú'un re', jee nṅasikúnijin tuku ráa sa'ma re' maaré'. Jee ntava' ráa re' sáva tekaa ráa re' nuun' kurúsi' sáva kuvi' re'.

Ntekaa ráa Jesús nuun' kurúsi' jee ni'i' re'

(Mateo 27:32-44; Lucas 23:26-43; Juan 19:17-27)

21 Jee yukuán kuajia'a iin tee, jee ntetuvi ráa re' kuniso re' kurúsi' Jesús. Naní re' Simón, kúvi re' tee ñuun' Cirene, jee kúvi re' tátá' Alejandro jín Rufo. Jee vaji re' iin kuaría'. 22 Jee kuñaka ráa Jesús nuun' naní Gólgota, yukuán kúní' káchí': Yiki Xíní' Niyi. 23 Jee njia'a ráa nixi' uva nsakanuun ráa jín sujie uva' naní mirra. Soo ntu ní'ín' re' maa. 24 Jee ntekaa ráa re' nuun' kurúsi'. Jee ntasáva ráa sa'ma re'. Nsikí ráa suerté' sáva kuni' ráa né iin ráa vá ni'in' maa.

25 Kúvi kajin' yane'en', sáá ntekaa ráa re' nuun' kurúsi'. 26 Jee kuá' xíkóñá'án ráa re', sukuán ntee ráa nuun' tutu', ya ntekaa ráa xini' kurúsi', ya káchí': “Tee kúñá'nú ya tátúní' nuun' rá ñivi Israel.” 27 Jee ntekaa ráa u'vi' rá tee kuí'ná jín re' jee ta nuun' ráa kurúsi' ráa, iin ichi ku'á re' jee iin ichi sátín re'. 28 [Jee nsikúnkuví sání ya káchí' nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí': “Ntiin kuéntá' ráa ya nkuvi re' kuéntá' iin rá tee sá'á kuachi.”] 29 Jee rá ñivi jiá'a yukuán

ntenuun' ráa re', jee nchisó íká ráa nuun' ráa nuun' re', jee nkachi' ráa:

—¡Ja! No'ó ya káchí' nú ya kani' veñu'un ká'nú, jee uní' kivi' nasa'á nú maa. ³⁰Sikáku maánú jee nuun nú nuun' kurúsi' —nkachi' ráa nuun' re'.

³¹Suni sukuán rá sutu' kúñá'nú jín rá tee xiné'én' jie'e' tu'un ntaúní' Ndiosí' yana'án, nka'an' u'vi' ráa nne'yá ráa re', jee nkachi' ráa nuun' iin inka ráa:

—Rá inka ka' ñivi nsikáku re', soo ntu kúvi sikáku re' maaré'. ³²¡Cristo!, ya kúvi tee nísotíñú ya tátúní' rá ñivi ñuun' nación Israel, íyó nuun re' nuun' kurúsi' ntañú'ún, sáva kuni'-ó jee inu' ini'-ó maa —nkachi' rá sutu' kúñá'nú.

Jee rá inka ka' tee níntakaa nuun' rá kurúsi' jín re', suni ntenuun' ráa re'.

Ni'i' Jesús

(Mateo 27:45-56; Lucas 23:44-49; Juan 19:28-30)

³³Sáa nkenta sava nuví, jee nnúneen' ni'i nuun' ñu'ún, jín ne kauni' yánini. ³⁴Jee maá kauni', nkanajín ni'in Jesús:

—¡Eloi! ¡Eloi! ¿Lama sabactani? (Tu'un ya'á kuíni kachi': ¡Ndiosí' ni! ¡Ndiosí' ni! ¿Nakui chi nke'en nú nxinóo nú nu'u'?)

³⁵Jee sava ráa íñí yukuán, sáa nteso'o ráa ya'á, nkachi' ráa:

—¡Teso'o rán! Kána re' Elías.^q

³⁶Saájee ninu iin tee jee nchunáji re' iin tia'ma' nuun' nixi' uva iyá, jee nchisó re' maa xini' iin yutun, jee njia'a re' vá nuun' Jesús, sáva ko'o-o vá, jee nkachi' tee vá:

—Nkúsaá maa, jee kuni'-ó retú kiji Elías xinúun re' maa.

³⁷Soo kuayu'ú Jesús nkanajín re' jee ni'i' re'. ³⁸Jee sa'ma ká'nú níntakaa ñumá'ñú jiásí' ini' ve'i íí' ví'í ini' veñu'un ká'nú, jee nnatasava ne xini'-i jín ne jie'e'-e. ³⁹Jee maá capitán tátúní' nuun' rá soldado vá íñí re' ichinúun' Jesús. Jee sáa nteso'o re' ya nkanajín-i su'va jee nini' re' ya su'va ni'i'-i, jee nkachi' re':

—Máa náá' nijia ya Se'ya Ndiosí' kúvi tee ya'á.

40 Jee suni niñi rá ña'an nne'yá íká raa. Jee nteñu raa niñi María ñuun' Magdala, jín Salomé, jín María, náná' José jín Jacobo, ya súchí ka'. 41 Jee sáá nnee' Jesús Galilea, jee rá ña'an ya'á nnikin' raa Jesús, jee nchineí raa re'. Jee suni niñi kue'e' ka' rá ña'an nkiji jín re' ñuun' ká'nú Jerusalén.

Nse'í raa Jesús

(Mateo 27:57-61; Lucas 23:50-56; Juan 19:38-42)

42 Sáá nini kivi' yukuán, jee kúvi tiempú' sástáko raa, chi kúvi-i iin kivi' kúni' ka' jee kenta kivi' nájiávi raa. 43 Jee nkenta José, tee ñuun' Arimatea. Jee kúvi re' tee yí'f Justicia Náná'nú, ya íyó ñá'nú rá ñivi nuun' re'. Jee suni íyó tñeí ini' re' máá kivi' tatúni' Ndiosí' nuun' ni'í ñiví. Jee nnaáneí re' ini' re', jee ña'an' re' nuun' Pilato, jee nikan' re' ñuné'yú' Jesús. 44 Jee ntiví xíni' Pilato ya ya ni'í' Jesús. Jee nkana re' capitán, jee nikaṭu'ún re' maa, retú ya ni'í' Jesús. 45 Jee sáá nkuká'nú ini' re', ya nkachi' capitán, ya ya ni'í' Jesús, saájee njia'a re' ñuné'yú' vá nuun' José. 46 Jee nke'en re' iin sa'ma kuíjín vá'a. Jee nxinúun re' ñuné'yú' vá, jee nsukún re' maa. Jee nchu'un re' maa ini' yavi' ve'i niyi nuun' ya nkaan' raa ne íka' kava. Jee nchina'á raa iin yuu' máá ká'nú nsikótyu raa maa yu'ú yavi' vá, sáva kasi' raa maa. 47 Jee María ñuun' Magdala, jín María náná' José, nini' raa nuun' nse'í raa ñuné'yú' Jesús.

Nnateku' ii' Jesús

(Mateo 28:1-10; Lucas 24:1-12; Juan 20:1-10)

16 1 Sáá njia'a kivi' nájiávi, jee María ñuun' Magdala, jín Salomé jín María náná' Jacobo, nke'en raa aceite jiávi xi' sáva kichisó raa maa nuun' ñuné'yú' Jesús. 2 Jee ne'en' ví'f domingú', kivi' xí'nañú'ún ya semana, ña'an' raa nuun' yavi' vá, sáá ntúun' nkani'. 3 Jee jíkátu'ún tá'an raa: —¿Né iin xitá yuu' ká'nú yu'ú yavi' vá?

4 Soo sáá nnakoto raa, jee nini' raa ya ya nika xín yuu' vá, súnika' máá ká'nú nasíkuiti' ví-i. 5 Jee nkivi raa ini' yavi' vá, jee yukuán nini' raa iin tee súchí néé' re' ichi kuá'á raa. Jee nú'ún re' sa'ma kuíjín kání. Jee nyu'ví nasíkuiti' raa.

⁶Soo nkachi' re' nuun' ráa:

—Koto yú'ví rán. Jesús tee nuun' Nazaret ya nánukú rán, ya ní'i nuun' kurúsi', ya nateku' ii' re', ya nxinákóo Ndiosí' re' nkene re' nteñu rá niyi. Ntúví re' ka' ya'á. Kune'yá rán nuun' ñakin' ráa re'. ⁷Soo kuá'an kachi' rán nuun' rá tee nsukuá'a jín re', jín nuun' Pedro, ya xí'na re' ka' k'i'in' ichinúún' rán ne nuun' Galilea. Yukuán kuni' rán re', sáni nkachi' re' nuun' rán —nkachi' tee súchí vá.

⁸Saájee nkenekunu ráa ne ini' yavi' ve'i niyi vá, chi nkajíé'é nkisi-i ráa jee ntí'ví xíni' ráa. Jee ni ñin nuun' ntuná' nkáchí' ráa, chi nyu'ví ráa.

Ntúvi Jesús nuun' María ña'an nuun' Magdala

(Juan 20:1-18)

⁹[Sáa nateku' ii' Jesús, yane'en' domingú' kivi' xí'nañú'ún kájié'é semana, jee xí'na ka' nuun' María nuun' Magdala ntúvi re'. Jee kúvi ña ña'an ya ntava' re' uxá' tachi' né'í. ¹⁰Jee ña'an' ña, jee ñakachitú'ún ña nuun' rá ñivi nkutá'an jín re'. Jee kúkuéká ini' ráa, jee ná'yú' ráa. ¹¹Soo sáa nteso'o ráa ya nateku' ii' re', jín ya nini' ña maa, soo ntu nínú' ini' ráa ña.

Ntúvi Jesús nuun' uvi' rá tee ya súkuá'a re' ráa

(Lucas 24:13-35)

¹²Jee kuíre ni jíka núv'í rá tee kuá'an' ráa nuun' kuaría', jee sín ka' ntúvi Jesús nuun' ráa. ¹³Jee sáa kuá'an' ráa jee nkachitú'ún ráa maa nuun' rá inka ka', jee suni ntu nínú' ini' rává.

**Síkúnisotíñú Jesús rá tee súkuá'a re' ráa ya kuvi
ráa apóstol**

(Mateo 28:16-20; Lucas 24:36-49; Juan 20:19-23)

¹⁴Jee kuéé ka', ntúvi Jesús nuun' rá ni ují' ñin tee, ni néé' ráa nuun' mesa kúxíní ráa. Jee nkuxeen' re' nuun' ráa, ya ntu nínú' ini' ráa, ya ni'in' ánima' ráa, chi ntu nínú' ini' ráa rá ñivi nini' ya nateku' ii' re'.

¹⁵Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Kuá'an rán kuá'yó ñiví, jee stekútú'ún rán tu'un vá'a jje'e' nu'u' nuun' rá ñivi kuá'yó ñiví, ya nsa'á Ndiosí'. ¹⁶Ñin

ñivi yā kunéi ini'-i tų'un vá, jee kuanuté-e, jee natava' Ndiosí' maa nuun' kuachi-i sikáku re' maa. Soo iin yā ntu kúneí ini' tų'un vá, jee sanáa' Ndiosí' siki'-i yā kuno'o-o. ¹⁷Jee rá seña ya'á koo jín rá ñivi, yā kúneí ini' ráa nu'u', sáva stúvi-i yā íñí nǐ' jín ráa: yā nuun' sǔví nǐ' taníkín' ráa rá tachi' né'í yí'í ñivi. Jee ka'an' ráa inka ka' nuun' tų'un, yā ntu jiáku'un ini' ráa. ¹⁸Jee tiin ráa koo' xeen', jee ré ko'o ráa nute kútá'án jín ñu'un xéen', jee ntuná' kuno'o ráa. Jee suni chisó ráa na'á ráa nuun' rá kú'ví' jee nuvi rává —nkachi' Jesús.

Nnaa Jesús sūkún

(Lucas 24:50-53; Hechos 1:9)

¹⁹Saájee sáá njia'a yā nka'an' maá Ito'o'-ó Jesús jín ráa, jee nxináa Ndiosí' Jesús sūkún. Jee ñakunee' re' ichi kuá'á Ndiosí' nuun' tátúní' re' jín-i. ²⁰Jee nkeichí rá tē vá, jee nín nstékútų'ún ráa tų'un vá'a Jesús, jee nchineí maá Ito'o'-ó ráa, jee nstúvi re' yā naá' ví tų'un vá jín seña í' anasí nsa'á re'. Saá koo. Amén.]

Tu'un vá'a ntee Lucas jie'e' Jesús

Ná kuvi chi ntee Lucas tutu' ya'á

1 ¹ Kue'e' rá ñivi nsatíñú ráa sáva tee ráa tu'un ká'an' jie'e' rá tiñu ya nkuvi nteñu rání', ^a ² sánikuá' nákaní rá ñivi nini' jínúun' ráa maa nuun' rání' ne xí'nañú'ún, jee yítíñú ráa xíné'én' ráa tu'un Jesús. ³ Jee nu'u' [Lucas] nñanukú tu'un ñunkúún va'a ñi' ntáká tu'un jie'e' kuá' nkuvi ne ya nkajíé' nkiji Jesús. Jee saáva, nu'u' ranika', ñani ini' ñi' ya íyó va'a ya suni nu'u' tée yíyu'ú ñi' rá tu'un jie'e' kuá' nkuvi. Jee tée ñi' maa nuun' no'ó, Teófilo, tee ñá'nú, ⁴ sáva kuni' naa' nú ya naa' kúvi tu'un ya nkachitu'ún ráa nuun' no'ó.

**Íin najiá'á' í' Ndiosí' nkachitu'ún-u
ya kaku Juan tee síkuánuté**

⁵ Sáa tiempú' nkuvi Herodes tee nísotíñú ya ntatúní' re' ñuun' Judea, jee ñiyo íin sutu' naní Zacarías, ya yí'í re' nuun' íin rá grupo sutu' ya naní grupo vá Abías. Jee ñasí'í re' naní Elisabet, jee kúvi ña se'ya ichiyúkún' vaji nuun' sutu' Aarón. ⁶ Jee ni núv'í' ráa nkuvi ñivi naa' ichinúún' Ndiosí', chi naa' va'a ña'nu ráa sánikuá' ntáká tiñu ya ntatúní' Ito'o'-ó Ndiosí' jín rá tiñu ñakin' re', jee ntu íyó na jie'e' chikuachi ñivi siki' ráa jie'e' vá. ⁷ Soo ntu ñiyo se'ya ráa, chi ña'an númá' ví Elisabet, jee nyii ví'í ni núv'í' ráa.

⁸ Jee íin kivi' sá'á Zacarías tiñu sutu' ichinúún' Ndiosí', sáá nkenta nñivi tuku grupo re' sá'á ráa tiñu sutu'. ⁹ Jee

^a 1:1 Reina Valera káchí': ya kúvi ya náá' nijia nini' rán' maa.

sánikua' íyó ñujiín' rá sutu', jee nchu'un ráa suerté' jee nkakí'i ta'vi' Zacarías ya nkaji ráa re' sáva kivi re' veñu'un Ndiosí' sáva teñu'un' re' sujie. ¹⁰Jee íñí ntáká rá ñivi kue'e' chík'éi veñu'un' vá ká'án' ráa jín Ndiosí' máá hora sókó' sujie vá káyú'-u.

¹¹Jee nkituvi iin najiá'á' íí' Ito'o'-ó nuun' Zacarías íñí-ichi kuá'á neka' lúlí nuun' káyú' sujie vá.^b ¹²Jee sáá nini' Zacarías maa, jee ntiví xá xini' re', jee ntiin ya yú'ví re' maaré'. ¹³Soo nkachi' najiá'á' íí' vá nuun' re':

—Koto yú'ví nú, Zacarías, chi ntiin kuéntá' Ndiosí' ya jíkán' tá'ví' nú, jee ñasí'í nú, Elisabet, koo iin se'ya yí' ña, jee sikúnání nú maa Juan. ¹⁴Jee nusii' nasíkuiti' ini' nú jee yasí' ini' ánima' nú kuvi re', jee kue'e' rá ñivi kusii' ini' ánima' ráa jie'e' ya kaku-u, ¹⁵chi ichinúún' Ndiosí' kuvi re' iin tee kúñá'nú. Jee ni nsá' ko'o re' nixi' nuxi uva ni nixi' xéen', jee ne kí'i chitú Tachi' Í' Ndiosí' ini' re' ne núchíji náná' re' maaré'. ¹⁶Chi sa'á re' ya kue'e' ví'í rá ñivi se'ya ñuun' Israel nanikó ini' ráa sáva natu'va ráa Ito'o' ráa ya kúvi Ndiosí' ráa. ¹⁷Jee xí'na ka' Juan kenta, ne ntiá'an kenta Ito'o'-ó, jee koo Tachi' Í' Ndiosí' jín re' jee koo fuersá' ní'in Ndiosí' jín re', kuéntá' kuá' nkuvi jín Elías^c ne yana'án. Jee kachitu'un re' tu'un jie'e' Ito'o'-ó sáva nasa'á re' nakamani' rá tátá' jín rá se'ya ráa, jee sáva nachu'un re' ichi rá ñivi ni'in ini' ya sama ini' ráa jee naku'un káji ini' ráa sánikua' ñivi ñaá'. Jee su'va nasa'á tú'va re' rá ñivi sáva koo tu'va va'a ráa kunikin' ráa Ito'o'-ó sáá kenta-a —nkachi' najiá'á' íí' vá.

¹⁸Jee nkachi' Zacarías nuun' najiá'á' íí' vá:

—¿Naja kuvi kuká'nú ini' ni' retú ya naá' kúvi nijia-a rúja? Chi tee nyii nkuñá'nú kúvi ni' jee suni nyii nkuñá'nú ñasí'í ni' ranika'.

¹⁹Jee nñaxiní'kó najiá'á' íí' vá nuun' re':

—Nu'u' kúvi ni' Gabriel, ya íñí ni' yítí'nú ni' nuun' Ndiosí', jee nchui'chí re' nu'u' vaji ni' ka'an' ni' jín nú, sáva taji ni' tu'un vá'a ya'á nuun' nú. ²⁰Soo vitan jee kasi' tachi' nú kuñí'ín' nú jee ni nsá' kuvi ka'an' nú nekua' kenta máá

^b 1:11 Altar del incienso ^c 1:17 Elías nkuvi iin tee nñakani tu'un nkene yu'ú Ndiosí' tió' chíji ví'í.

kiví' kuvi ya'á ya nkachi' ni', chi ntu nínú' ini' nú rá tu'un ya nkachi' ni'. Jee tu'un vá sikúnkuvi máá tiempú' nkaji Ndiosí' —nkachi' najiá'á' íí' vá.

21 Jee rá ñivi íñí chíké'i veñu'un ká'nú jii' vá nétu ráa kene Zacarías, jee kúsín ini' ráa ya kúkuéé ví'í re' kene re' ini' veñu'un ká'nú jii' vá. 22 Soo sáá nkene re', jee ni ntu nkúvi ka'an' re' ráa, jee ñaku'un ini' ráa ya nini' re' ya nxinénuun' Ndiosí' re' ini' veñu'un íí' vá, chi máá jín seña ni nsa'á re' nuun' ráa, chi nkinoo ñí'ín' re'.

23 Jee sáá nkuvi ninu rá kiví' nsikúnkuvi re' tiñu sa'á re' ya kúvi sutu', jee kuano'on' re' ve'i re'. 24 Jee sáá njia'a yaku' rá kiví' vá jee nñanise'ya ñasí'í re', Elisabet, jee nyí'i ni'yu' ña ve'i ña ni ntu nkene ña u'un' yoo', jee ñani ini' ña: 25 “Su'va nsa'á Ito'o'-ó jín nu'u', chi vitan íyó máni' ini' re' nélyá re' nu'u' chi nsíyo re' tunkánuun íyó ni' nuun' rá ñivi ya ntu íyó se'ya ni'.”

ñin najiá'á' íí' nkachitu'un ya kaku Jesús

26 Jee yoo' ínú', jee nchujichí Ndiosí' najiá'á' íí' re' Gabriel ña'an'-a nuun' ñin ñuun' tñin Galilea ya naní Nazaret.

27 Ñane'yá-a ñin ña'an súchí núún jee káá ná'vi' jie'e' ña ya tana'á ña jín ñin tee naní José ya kúvi re' se'ya ichiyúkún' vaji nuun' David. Jee ña'an súchí núún vá naní ña María. 28 Jee nkivi najiá'á' íí' vá nuun' néé' ña, jee nkachi'-i nuun' ña:

—¡Tónii! ¡Na ka' íyó máni' ví'í ini' Ndiosí' nélyá re' nó'o! Chi íyó Ito'o'-ó Ndiosí' jín nú. [¡No'ó ya na ka' netu' ka' kúvi nú sá'á Ndiosí'!]

29 Soo nkúnaan nkusu'va ña jee nñu'un ini' ña na jie'e' kúvi ya nka'an' najiá'á' íí' vá jín ña sukuán. 30 Saájee nkachi' najiá'á' íí' vá nuun' ña:

—María, koto yú'ví nú, chi nni'in' nú ya vá'a íyó máni' ini' Ndiosí' nélyá re' no'ó. 31 Jee kuni' nú chi nanise'ya nú, jee koo ñin se'ya yí' nú, jee sikúnání nú maa Jesús. 32 Jee kuñá'nú re', jee kuaní re' Se'ya Ndiosí' máá ñá'nú ka' nuun' ni'i. Jee sa'á Ito'o'-ó Ndiosí' ya tatúní' re', kuéntá' kuá' ntatúní' David ya kúvi tátá' jí' ichiyúkún' re'. 33 Jee tatúní'-i nñínkání nuun' rá ñivi ñuun' Israel,^d jee ni nsá' koo nuun' jínu tiñu tátúní'-i —nkachi' najiá'á' íí' vá.

^d 1:33 Rá ichiyúkún' Jacob.

34 Saájee nkachi' María nuun' najiá'á' íí' vá:

—¿Naja vá kúvi jee kuvi rá tiñu nkachi' nú ya'á? Chi ni ntiá'an nune'én ni' jín ni iin tee.

35 Jee nnaixiní'kó najiá'á' íí' vá nuun' ña:

—Tachi' Íí' kiji-i nuun' no'ó, jee kiji fuersá' ní'in níso maá Ndiosí' máá ñá'nú ka' nuun' ni'i jee kenta-a kikasi' kátí-i no'ó jee sa'á-a tiñu anasí jín no'ó. Jee saáva tee lúlí ií' ya kaku vá kuaní-i Se'ya Ndiosí'. 36 Jee tesó'o nú, suni tá'an' nú Elisabet, suni koo iin se'ya yíí ña asúnika' ya nkuñá'nú ña. Jee ya inu' yoo' ya íyó ya nnanise'ya ña, ya káchí' ráa ya kúvi ña ña'an númá'. 37 Chi nuun' Ndiosí' ni iin ntuné íyó ya ntu kúvi sa'á re' maa —nkachi' najiá'á' íí' vá.

38 Saájee nkachi' María:

—Ya'á íyó ni' kuéntá' iin musú' nuun' Ito'o' ni', jee kuvi jín nu'u' sánikuá' nkachi' nú —nkachi' ña.

Saájee nkuiyo najiá'á' íí' vá nuun' ña kuá'an'-a.

Ñane'yá María tá'an ña Elisabet

39 Jee rá kivi' yukuán, jee numíji'í' nkechí' María kuá'an' ña iin rá nuun' káá rá yuku vá ya yí'í xintíin nuun' Judea.

40 Jee sáá nkenta ña nkivi' ña ini' ve'i Zacarías jee nka'an' jia'ú ña Elisabet. 41 Jee sáá nteso'o Elisabet ya nka'an' jia'ú María ña, jee né nnanava nchíkín ña ini' ña, jee nkunei Tachi' Íí' nchitú-u Elisabet, 42 jee ni'in nka'an' ña, jee nkachi' ña:

—¿Ndiosí' nsá'á ya na ka' netu' ka' kúvi nú nteñu ntáká rá ña'an, jín suni na ka' netu' ka' kúvi se'ya nú ya kaku! 43 Jee, ¿naja kúvi ya nkuví ya vá'a ya'á jín nu'u', ya náná' Ito'o' ni' vaji né'yá-a nu'u' rúja! 44 Kuni', ¿chi kuachi kuiti' sáá nteso'o ni' ya nka'an' nú nu'u' jee né nnanava nchíkín ni' ini' ni' ya nkusi' ini'-i! 45 ¿Na ka' netu' ka' kúvi nú ya ninu' ini' nú chi sikúnkuví Ito'o'-ó Ndiosí' ya nkachi' re' nuun' nú! —nkachi' Elisabet.

46 Saájee nkachi' María:

Ne ánima' ni' nákuetú'ún ni' Ito'o'-ó Ndiosí' ya kúñá'nú nasíkuiti' re',

47 jee né ánima' ni' kúsí' ini' ni' nuun' Ndiosí' ya nátava' re' nu'u' nuun' kuachi ni' sikáku re' nu'u'.

48 Chi ntiin kuéntá' re' né'yá re' nu'u' ña'an lá'ví,
ya kúvi ni' musú' re' sikúnkuvi ni' ya
nkachi' re'.

Jee kuni', jee ne vitan jín ne ntáká tiempú' ichinúun'
ka' jee rá ñivi kuteku' ráa, jee kachi' ráa ya
na ka' netu' kúvi ni',

49 chi maa tiñu ñá'nú anasí nsá'á re' nuun' nu'u'.
Maaré' vá niso re' máá fuersá' mánasí íí,
¡Ndiosí' ii' kúvi re'!

50 Jee nánkání kuiti' kuná'ví ini' re' kune'yá re' rá ñivi
ya ñúyú'ví ini' ráa re'.

51 Chi nsá'á re' tiñu anasí máá ñá'nú nasíkuiti' ka' jín
maa fuersá' ní'in niso maaré'.

Chi nkunei' re' jín rá ñivi jiáni téyíí ini' antúní' ráa
jee nsikúténuun re' ráa.

52 Jee rá ñivi ya kúná'nú, nkane' re' tiñu kúná'nú
niso ráa,
jee nñaxináa re' rá ñivi lá'ví, nnuñá'nú ráa nsá'á re'.

53 Jee rá ñivi ya jí'í' ráa soko jee njia'a ví'í re' nuun' ráa
ya kaji' ráa,
jee rá ñivi kúká, jee nñachuichí sain re' ráa.

54 Jee nchinef nchituvi re' yó ñivi ñuun' Israel, ya kúvi-ó
musú' re',
chi náku'un ini' re' ya kuná'ví ini' re',

55 Abraham jín rá se'ya ichiyúkún' nkene nuun' re',
sánikuá' nkachi' re' nuun' rá tátá' jí'í-ó yana'án.

Nkachi' María.

56 Jee nkinoo María nnee' ña jín Elisabet yatin uní' yoo'.
Jee kuíre nnikó ña kuano'on' ña ve'í ña.

Sáa nkaku Juan ya síkuánuté re'

57 Jee sáa nkenta tiempú' kaku se'ya Elisabet, jee nsikáku
ña iin súchí yíí. 58 Jee rá ñivi néé' yatin jín ña jín rá tá'án
ña, jee sáa nteso'o ráa ya nkuná'ví nasíkuiti' ini' Ito'o'-ó ña,
jee ne jí'ín ráa nkusií' ini' ráa jín ña. 59 Jee sáa nkenta kivi'
uná' ya ntá'vi' nchíkín vá ña'an' sa'á circuncidar ráa maa,
jee síkúnání ráa maa Zacarías nékúvi kuéntá' kuá' naní
tátá'-a. 60 Soo nñaxiníko náná'-a, jee nkachi' ña:

—Ntuyí, chisa' Juan kunaní-i.

61 Jee nkachi' ráa nuun' ña:

—[¿Nā kuvi rúja?] Chi ni ntuví ni iin rá tá'an nú ya naní sukuán —nkachi' ráa.

62 Saájee máá jín seña nīkatu'ún ráa tátá' nchíkin vá naja kuíni re' kunaní-i. 63 Jee nīkan' re' iin tukúnú lúli, jee ntee re' nuun'-u su'va: “Juan naní-i”, ntee re', jee ntáká rá ñivi vá ntiví xíní' ráa. 64 Jee máá hora yukuán nkuvi nñaka'an' Zacarías jee nnuvita yáá re' ya nkuñ'ín' re', jee nkajie'é re' nñakuetú'ún re' Ndiosí'. 65 Jee ntáká rá ñivi ya néé' yatin ráa jín re' nñuyú'ví ini' ráa. Jee ntáká rá ñuun' káá ntáká yuku tīn ñuun' Judea nka'an' ráa jie'e' ya nkuvi rá tiñu sukuán. 66 Jee ntáká rá ñivi ya tésó'o ráa rá tu'un vá jie'e' ya nkuvi, jee jíani ini' ánima' maáráa jie'e' vá, jee káchí' ráa:

—¿Né iin ka' vá kuvi tee lúli ya'á sáá kue'nu-u? Chi máá naá' nijia ya máá Ito'o'-ó Ndiosí' íyó re' jín-i chineí re' maa.

Tu'un vii' ya nñakani yachí' Zacarías

67 Jee Zacarías, tátá' tee lúli vá, nchítú re' maá Tachí' Íí', jee nñakani re' rá tu'un nkéne yu'ú Ndiosí', jee nkachi' re':

68 Nā ka' netu' ka' kúvi Ito'o'-ó ya kúvi re' Ndiosí' rá ñivi ñuun'-ó Israel,

chi nkiaa' re' nchineí re' yó ya kúvi-ó ñivi re', jee nñakani núne re' yó nuun' tunó'ó nó'o-ó.

69 Chi nchūichí re' iin ya niso-o fuersá' íí' ya sikáku-u yó, jee kiji-i kaku-u nuun' tata' ichiyúkún' vaji nuun' David, ya nkuvi-i musú' re',

70 jee nchūichí re' maa sánikuá' kuéntá' nchisóyu'ú re' maa jín tu'un njia'a re' nuun' rá tee íí' tu'un nkene yu'ú máá maáré' sákachi' ráa yana'án víí,

71 sáva sikáku re' yó nuun' rá ñivi ya túfí' ta'an ráa jín-ó jín xintín ntáká ñivi ya tá'vi ini' ráa né'ya ráa yó,

72 sáva kuná'ví ini' re' rá jíí'-ó yana'án, ya náku'un ini' re' jie'e' tratú' íí' nsá'a re' sáva sikúnkuvi re' maa.

73 Chi su'va nsanáa' re' jín tu'un nchisóyu'ú re' nuun' tátá' jíí'-ó Abraham: ntaji re' nuun'-ó,

- 74 ya sikáku re' yó xintíin rá ñivi túfí' ta'án jín-ó,
sáva nkú'un yú'ví ini'-ó kitíñú-ó nuun' re',
- 75 jee koo noo ninu'un ánima'-ó ichinúún' re' jee
naa' koo-ó kitíñú-ó nuun' re' ntáká tiempú'
kiví' tékú'-ó.
- 76 Jee no'ó, se'ya yí lúlí nì', ñani Ndiosí' nó sáva kuvi nú
iin tee ya nakani nú tu'un kene yu'ú máá máá
Ndiosí' ya máá ñá'nú re' ka' nuun' ni'i.
Chi xí'na nú kī'in' nú koso' nú nuun' Ito'o'-ó, sáva sa'á
tu'va nú ánima' rá ñivi, jee kenta re'.
- 77 Jee sáva sikúká'nú nú ini' rá ñivi re' ya sikáku re' raa
jie'e' kuachi raa,
jie'e' ya kuneká'nú ini' re' raa nuun' kuachi raa.
- 78 Chi nasíkuiti' ná'ví ini' Ndiosí'-ó ne ánima' re'
ñunkúún ini' re' yó,
jee saáva ne antiví kiji re' kistuún' re' ini' antúní'-ó
kuéntá' túún' nkanii' ya kaa-a.
- 79 Sáva stúún' re' ini' ánima' rá ñivi ya jí'nu raa nuun'
neen' ya sané' íyó kinaan' raa.
Jee sáva nachu'un re' ichi yó naja kue'nu-ó nuun'
kunee' va'a ñunkúún-ó,

nkachi' Zacarías.

⁸⁰Jee sáa ña'nu tee lúlí vá jee nkunei ini' ánima'-a. Jee
nnee'-e nuun' ñu'ún sain nuun' ntuví ñivi, nekuá' nkenta
kiví' ya nnastúvi-i maáa nuun' rá ñivi ñuun' Israel.

Sáa nkaku Jesús

(Mateo 1:1-18)

2 ¹Jee rá kiví' tiempú' yukuán nkuví su'va, jee Augusto
ya kúvi tee tátúní' ñuun' Roma, jee ntatúní' re' nuun'
rá ñivi kuáiyó rá ñuun' íyó ñiví ya yí'í raa xintíin ñuun'
Roma ya nake'en raa kuáiyó súv'í rá ñivi nakí'i nuun'
tutu'. ²Jee ya'á kúvi ya xí'nañú'ún íchí ya nñake'en raa
súv'í rá ñivi sáa ñiñi Cirenio nísotíñú re' nuun' ñuun' Siria.
³Jee ntáká rá ñivi kuano'on' raa ta rá ñuun' rá jí'í raa
kuanakú'va raa súv'í raa.

⁴Jee suni José ranika' nkene re' ñuun' Nazaret iin rá
ñuun' Galilea, jee kuano'on' re' ñuun' yí'í xintíin Judea,
naní Belén, ya kúvi ñuun' nuun' nkaku David jí'í re'

yana'án. Chi kúvi re' se'ya ichiyúkún' vaji nuun' David.

⁵Jee kua'an' re' yukuán sáva naku'va nkáá re' súvi re' jín María yukuán, ya káá ná'vi' re' jín ña, jee néé' kue'i' ña.

⁶Jee ni néé' raa Belén yukuán, jee nkenta kivi' ya sikáku ña se'ya ña. ⁷Jee nsikáku ña se'ya yí ña ya kúvi se'ya xí'nañú'ún ña, jee nsúkún ña sa'ma maa, jee ñakin' ña maa nuun' káá ya yáji' rá sana', chi ntúvi íyó núne ka' ini' ve'i nuun' kínóo rá ñivi.

Rá najiá'á' íí Ndiosí' nkenta raa nuun' rá tee náka sana'

⁸Jee yatin nuun' yukuán íñí rá ñivi náka lanchi, jee kínóo raa nuun' kú'ú' kúmí raa rátí' yakuáá'. ⁹Jee sanaan' ni ntúvi iin najiá'á' íí Ito'o'-ó Ndiosí' nuun' raa, jee nuva Ito'o'-ó Ndiosí' nchutiyu' ñu'un' jiánute'-e raa, jee nyu'ví nasíkuiti' raa. ¹⁰Soo nkachi' najiá'á' íí' vá nuun' raa:

—Koto yú'ví rán, chi kuni' rán ya vaji taji ni' tu'un vá'a nuun' rán, ya sa'á ya kusii' ví'í ini' ránú jín ya kuvi ya vá'a nuun' kuáiyó rá ñivi. ¹¹Chi vitan jee nkaku iin tee ya natava' re' ráno'ó nuun' kuachi rán sikáku re' ráno'ó ya kúvi re' Cristo ya kúvi re' Ito'o'-ó, jee nkaku re' nuun' nuun' Belén ya kúvi nuun' nkaku David. ¹²Jee ya'á kúvi-i iin seña nuun' ránú sáva nakuni' rán maa: ya nani'in' rán iin nchíkín yíkin yísukun'-u sa'ma jee káá-a iin nuun' káá ya yáji' rá sana' —nkachi' najiá'á' íí' vá.

¹³Jee sanaan' kuiti' ntúvi kue'e' ví'í nasíkuiti' ka' rá najiá'á' íí' vaji antiví ñakuiñi raa xiin najiá'á' íí' vá, jee nákuetú'ún raa Ndiosí' jee káchí' raa:

¹⁴¡Na ka' vii' nasíkuiti' ka' kúná'nú Ndiosí' ya íyó re' ne antiví,

jee nuun' ñivi nakunee' va'a rá ñivi jín Ndiosí' ya íyó maní' ini' re' né'yá re' raa!

Nkachi' rá najiá'á' íí' vá.

¹⁵Saájee sáa kuano'on' rá najiá'á' íí' vá antiví súkún, jee rá tee náka lanchi vá nkachi' raa nuun' iin inka raa:

—Nkó'ón'-órán ntañú'ún nuun' Belén jee kine'yá-ó nakuá nkuvi jie'e' ya'á ya nsikúká'nú Ito'o'-ó maa ini'-ó —nkachi' raa.

¹⁶Saájee ne numíji'í' kua'an' raa, jee nñani'in' raa María jín José, jín nchíkín vá, káá-a iin nuun' nú'ún ya yáji' rá

sana'. 17 Jee sáa nini' raa nchíkín vá, jee nsíkúká'nú raa ini' rá ñivi jie'e' ya nkachi' rá najiá'á' íí' vá nuun' raa jie'e' nchíkín vá. 18 Jee ntáká rá ñivi ya nteso'o raa maa ntiví xíni' raa jie'e' tu'un ya nkachi' rá tee náka lanchi vá nuun' raa. 19 Soo María jee nchu'un va'a ña ini' ña ntáká rá tu'un ya'á, jee jiáni ini' maaña jie'e'-e. 20 Jee nnikó rá tee náka lanchi vá nuun' íñí rá lanchi raa, jee káchí' raa ya vii' nasíkuiti' kúñá'nú Ndiosí' jee nákuetú'ún raa re' jie'e' ntáká ya nteso'o raa jín ya nini' jínúun' raa, ya nkuvi nijia kuéntá' kuá' sáni nkachi' najiá'á' íí' nuun' raa.

Ñanakú'va raa Jesús nuun' Ndiosí' ini' veñu'un ká'nú

21 Jee sáa nkuvi kivi' uná' ya nkaku nchíkín vá, jee nsa'á circuncidar raa re', jee nsíkúnání raa re' Jesús, súvi ya nsíkúnání najiá'á' íí' Ndiosí' maa ne sáa ntiá'an ka' nanise'ya náná'-a María maa.

22 Jee sáa nsijínu rá kivi' ya síkúnkuví rá ña'an ñujiín' ya íyó nonoo ráñá nuun' Ndiosí' sánikuá' tu'un tátúní' Ndiosí' ya njiá'a re' nuun' Moisés. Jee ña'an' José jín María jín nchíkín vá nuun' Jerusalén sáva naku'va raa maa nuun' Ndiosí'.

23 Chi sukuán niso nuun' ley Ito'o'-ó Ndiosí' ya ntatúní' re' ya: “Ntáká rá súchí yí' ya kúvi se'ya xí'nañú'ún, kñaku'va kuéntá' maa nuun' maá Ito'o'-ó Ndiosí' sáva kuvi-i kuéntá' ñin nantíñú maaré' maa.” 24 Jee suni kuasoko' raa nuun' Ito'o'-ó Ndiosí' kuéntá' kuá' káchí' nuun' tu'un ntatúní' maaré' yana'án: ya soko' raa ñin tayú kúku áxí uvi' paloma lúlí.

25 Jee saájee niyo ñin tee naní Simeón, jee néé' re' Jerusalén jee kúvi re' ñin tee naa' ya yítíñú re' nuun' Ndiosí', jee nú'ún ini' re' nétu re' ya kiji Ito'o'-ó sikáku re' rá ñivi nuun' Israel nasavá'a re' ini' raa. Jee Tachi' Íí' Ndiosí' íyó-o jín Simeón. 26 Jee nstúvi yachi' Tachi' Íí' nuun' re' ya ni nsá' kuví re' ne ntiá'an kuni' re' nuun' máa Cristo ya chuichí Ito'o'-ó Ndiosí'. 27 Jee nsa'á Tachi' Íí' ya k'i'in' re' veñu'un kivi' yukuán. Jee sunisaá ña'an' rá sí'f nchíkín yí' tí'ín vá ya kúvi Jesús jee ña'an' raa jín-i veñu'un, sáva síkúnkuví raa tíñú jín-i sánikuá' tátúní' ley njiá'a Ndiosí' nuun' Moisés. 28 Jee ntiin Simeón nchíkín vá ñakinumi re' maa, jee nñakuetú'ún re' Ndiosí', jee nkachi' re':

29 Ito'o' ni' Ndiosí', vitan jee nachuichí nú nu'u' ya kúvi musú' nú kño'on' ni' jín nú,

sánikuá' nchisóyu'ú nú nuun' nu'u',
jee ne sain nájíaví vá'a ánima' ni'.

30 Chi nne'yá jínúun' ni' maaré' ya nchüichí nú ya sikáku
re' rá ñivi nú jie'e' kuachi ránu'u',

31 ya nsatú'va nú maa ichinúún' ntáká rá ñivi ñiví.

32 Jee maaré' kúvi iin ñu'un' ya stúun' re' ini' antúni' rá
ñivi ya ntu kúvi ñivi ñuun' Israel, ya stúvi-i ya
naá' nuun' raa,

jee sa'á re' ya vii' kúná'nú rá ñivi ñuun' nú Israel,
nkachi' Simeón.

33 Jee José jín náná' nchíkín vá, ntiví xíní' raa jie'e' rá
tu'un ya nkachi' Simeón jie'e' nchíkín vá. 34 Jee nkachi'
re' ya na ka' sa'á ka' Ndiosí' ya vá'a jín raa, jee nkachi' re'
nuun' náná'-a María:

—Kuni' nú, telúli ya'á saá ya ñani maa vaji re' sáva sa'á
re' ya kininkava kue'e' ví'í rá ñivi ñuun' Israel kinaan'
raa, jee xináa re' rá kue'e' ñivi ñuun' Israel ya núlá'ví ini'
raa. Jee suni maaré' kúvi seña ya nchüichí Ndiosí' stúvi
ya naá', soo súka' sukuán jee nuni'in ñivi nuun' re'. 35 Jee
nuun' no'ó jee ntáká rává kúvi-i kuéntá' kua' kivi iin yuchi'
espada ne ini' ánima' nú stúff'-i. Jee sukuán jee vaji re'
sáva stúvi nijin' naja vá jiáni ini' antúni' rá ñivi ya ñu'un
ini' ánima' raa —nkachi' Simeón.

36 Jee suni yukuán íní iin ña'an naní Ana ya kúvi iin ña'an
ya nákaní ña tu'un kéne yu'ú máa maá Ndiosí', jee kúvi ña
se'ya Fanuel, jee kúvi ña tata' Aser. Jee nyii ña nkuñá'nú ví'í
ña, jee ne súchí núún ña ntana'á ña, jee nnee' ña jín yí ña
uxa' kuiya'. 37 Jee nkinoo ná'ví ña, jee íní ña kumixiko kumí'
(84) kuiya'. Jee ni ntu kéne ña veñu'un chi nuví niñu' yftíñú
ña tiñu sá'á nuun' Ndiosí', jee íyó nite' ña jee ká'an' ña jín
Ndiosí'. 38 Jee suni maá hora yukuán nkenta ña nuun' íní raa,
jee jiá'a ña ya kúta'vi' ña nuun' Ndiosí' nákuetú'ún ña re' jee
nkajié'é ña nkachi' ña jie'e' nchíkín vá nuun' ntáká rá ñivi rá
nétu ya kiji Ito'o'-ó nakani núne re' rá ñivi ñuun' Jerusalén
nuun' tunó'ó nó'o raa.

Nnikó raa nuun' ñuun' Nazaret

39 Jee saá nni'i nsikúnkúvi José jín María ntáká tiñu
sánikuá' káchí' tu'un ntatúni' Ito'o'-ó Ndiosí' nuun' ley

re', jee nnikó raa kuano'on' raa nuun' Galilea nuun' nuun' raa Nazaret. ⁴⁰Jee nchikín vá jiá'nu re' jee jíjia re', jee íyó chitú re' yá nkuníchí ví'í xíní' re' jee maní' ini' Ndiosí' né'yá-a maaré'.

Íní telúlí Jesús ini' veñu'un ká'nú

⁴¹Jee ta kuiya' jiá'an' rá si'í Jesús Jerusalén viko Pascua.

⁴²Jee sáá íní Jesús uxu' uvi' (12) kuiya', jee kuá'an' raa jín re' Jerusalén sánikuá' ñujiín' níkin' raa yá jiá'an' raa viko Pascua.

⁴³Jee sáá njia'a viko vá, jee nñakechí raa kuano'on' raa, soo telúlí Jesús nkinoo re' Jerusalén, jee ni ntu nsá'á rá si'í re' kuéntá' yá nkinoo re'. ⁴⁴Chi nka'vi ini' raa yá kútá'an re' nteñu rá ñivi yá kuano'on' jín raa ichi. Jee iin kivi' yá ñú'ún raa ichi, jee nkajié'é nánukú raa re' nteñu rá ñivi tá'an raa jín rá ñivi jíní' ta'an jín raa. ⁴⁵Soo sáá ntu nnáni'in' raa re' jee nnikó raa Jerusalén kuananukú raa re'.

⁴⁶Jee ne kivi' uní' nkuvi jee nnani'in' raa re' ini' veñu'un ká'nú Jerusalén, néé' re' nteñu rá tee xín'één' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí', tésó'o re' tu'un káchí' raa, jee jíkátu'ún re' raa. ⁴⁷Jee ntáká rá ñivi yá tésó'o raa rá tu'un káchí' re' jee tíví xíní' raa yá níchí ví'í ká'an' re' jín suni rá tu'un náxiní'kó re' nuun' raa.

⁴⁸Jee sáá nini' rá si'í-i maa jee ntíví xíní' raa jee nkachi' náná'-a nuun'-u:

—Se'ya yíí, ¿nā kuvi chi nsá'á nú su'va jín ránu'u'? Chi tátá' nú jín nu'u', nání'vi' ini' rán' nánukú rán' no'ó.

⁴⁹Jee nkachi' re' nuun' raa:

—¿Nā kuvi chi nánukú rán nu'u'? ¿Á ntu jíní' rán yá íyó kuiñi nī' ini' ve'i íí' Tátá' nī' sa'á nī' tiñu re'?

—nkachi' re'.

⁵⁰Soo ntu ñaku'un ini' raa jie'e' rá tu'un yá nkachi' re' nuun' raa. ⁵¹Saájee nñakechí re' jín raa, kuano'on' re' jín raa nuun' nuun' Nazaret, jee nchi'i re' maaré' xintúin' raa. Jee náná' re' nchuvá'a ña ini' ánima' ña ntáká jie'e' rá nkuvi yukuán. ⁵²Jee ña'nu ka' Jesús jee nkuníchí ka' xini' re', jee kúvá'a ini' Ndiosí' jín rá ñivi né'yá raa maa, jee chíneí Ndiosí' maa.

Tu'un stékútu'ún Juan síkuánuté

(Mateo 3:1-12; Marcos 1:1-8; Juan 1:19-28)

3 ¹Jee kuiya' xá'ún' (15) ya nkuvu ya tátúní' Tiberio nuun' rá nación ya yí'í raa xintíín ñuun' Roma, jee Poncio Pilato kúvi re' tee tátúní' nuun' ñuun' Judea, jee Herodes kúvi re' tee tátúní' nuun' ñuun' Galilea, jee ñani' re' Felipe kúvi re' tee tátúní' nuun' ñuun' Iturea jín nuun' ñuun' Traconite, jee Lisancias kúvi tee tátúní' nuun' ñuun' Abilinia. ²Jee rá tiempú' yukuán, jee sutu' kúñá'nú kúvi Anás jín Caifás, jee Tu'un Ndiosí' nkenta-a nuun' Juan, se'ya Zacarías, ya néé' ne nuun' ñu'ún sain. ³Jee ñikónúun Juan ntáká rá nuun' kúvi yunúte nteká'nú Jordán, stékútu'ún re' nuun' rá ñivi ya sikuánuté re' raa ré nakani ini' raa jie'e' kuachi raa jee kunikin' raa Ndiosí' sáva kuneká'nú ini' Ndiosí' jie'e' kuachi raa. ⁴Sukuán nkuvu kuéntá' kuá' káchí' jie'e' Juan nuun' tutu' ntee Isaías tee nñakani tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' ne yana'án:

Nususyu'ú ñin tee ya kánajín ne nuun' ñu'ún sáin nuun' ntuví ñivi, jee káchí' re':

“[Satú'va rán ánima' rán sáva koo mani' rán natu'va rán nuun' Ito'o'-ó kuéntá'] satú'va rán ichi kiji re', nasa'á ñaa' ichi kiasa' re'.”

⁵ Chi ntáká yuvi' kúnú nteñu rá yuku nachuchítú maa, jee ntáká yuku jín rá lomú' nuun' raa nunu've' raa, jee ntáká rá ichi tiákuá nunaa' raa, jee ntáká ichi ya ntu íyó nuún nunaa' nuún-u.

⁶ Sáva ntáká rá ñivi kuni' raa naja sikíji Ndiosí' ya sikáku re' ñivi.

Sukuán káchí' nuun' tutu' ntee Isaías.

⁷Jee kue'e' ví'í rá ñivi jíá'án' raa kenta raa nuun' Juan sáva sikuánuté re' raa, jee nkachi' re' nuun', raa:

—Ráno'ó kuéntá' tata' koo' xeen' kúvi rán. ¿Né ñin nxtú'va yachi' nuun' rán ya kene kunu rán kaku rán nuun' tunó'ó xéen' kiji ya xinó'o Ndiosí' ráno'ó chi kít' ini' re' né'yá re' kuachi rán rúja? ⁸Jee saáva íyó sa'á rán tiñu ñaa' vá'a, ya stúvi nijia rán ya nñakani nijia ini' rán nxinóo rán tiñu nivá'a. Jee su'va kuvi rán kuéntá' yutun kúun ya

vixí' vá'a. Jee saáva koto káchí' rán ini' maárán: “[Kaku rání'] chi jí' yana'án rán' ví Abraham.” Chi káchí' nì' nūn' rán ya Ndiosí' kuvi sa'á re' ya nuvi ne rá yuu' ya'á sáva kuvi raa tata' se'ya Abraham, ya kaníjiá raa re'. ⁹Jee maárán, ya ntu nákaní ini' rán jie'e' kuachi rán, kúvi rán kuéntá' yutun ya ntu jí'a ya vixí' vá'a, jee ya íyó tu'va hacha ya ke'ne'-e ne yo'o ntáká rá yutun ya ntu jí'a ya vixí' vá'a jee chu'un maa nūn' nū'ún' kayu'-u —kachi' Juan.

¹⁰Saájee nīkatu'ún rá ñivi vá Juan:

—¿Ná kúvi ya sa'á rání' rúja? —nkachi' raa.

¹¹Jee nnaixiní'kó re' nūn' raa:

—Hín ñivi ya retú kúmí-i uvi' sa'ma, íyó ku'va-a hín nūn' ñivi ya ntuná' kúmí. Jee ñivi ya íyó ya yáji'-i, jee suni sukuán sa'á jín ñivi ya ntu íyó ya kaji' —nkachi' re'.

¹²Jee rá tee náke'en xū'ún nánee' ñuun' Roma, jee suni nkenta sava raa sáva kuanuté raa jee nkachi' raa nūn' Juan:

—Mestrú', ¿ná kúvi ya sa'á rán maa rúja? —nkachi' raa.

¹³Jee nnaixiní'kó re' nūn' raa:

—Koto síkaa ví'í rán xū'ún nake'en rán nūn' rá ñivi ya chunáán raa xū'ún nánee' vetíñú, chisa' nake'en rán sánikua' íyó chunáán raa —nkachi' re'.

¹⁴Jee suni nīkatu'ún sava rá soldado:

—Jee ránu'u', ¿ná kúvi ya sa'á rání' rúja? —nkachi' raa. Jee nkachi' re' nūn' raa:

—Koto chúyú'ví rán ini' ni hín rá ñivi sáva kanee' rán xū'ún raa, ni koto tee kuáá rán kuachi sīkí' raa, chisa' kuva'a ini' rán sánikua' íyó ya'vi rán.

¹⁵Jee rá ñivi ku'e'e' ya nétu kuvi ini' raa ya kiji Cristo, jee jíani ini' ánima' maáráa ya sanaan' jee Juan kúvi re' maá Cristo ya íyó kiji. ¹⁶Soo nka'an' Juan jee nkachi' re' nūn' ntáká raa:

—Nu'u' chi, máa naá' nijia ya síkuánuté nì' ráno'ó jín nute kuí' ni, soo íyó kiji hín ya máa kúná'nú nasfkuiti' ka' nsú ká' nu'u', ya ni ntuné íyó nì'in' nì' nanají nì' ñiin yí'í nijian' yí'í jie'e' re'. Jee maaré' chi sikuánuté re' sava ráno'ó jín Tachi' Í'í re' k'i-i ánima' ránú [ya nákaní ini' rán], jee rá inka rán [ya ntu nákaní ini' rán] sikuánuté re' jín ñu'un'

xinó'o re' ráno'ó. ¹⁷Jee sukuán sa'á sín re' rá ñivi kuéntá' ína'á ñin tee pala nuun' kúyutún trigú' sáva kein-i trigú' jín pala jee sikáa-a vá sáá nátivi-i vá, jee sa'á sín re' nikin trigú' jín yaká. Jee nake'en-e trigú' nachu'un ini' yaka' jee chu'un-u rá yaká nuun' ñu'ún' ya ni ntu ná'vá'-a nínkání —nkachi' Juan.

¹⁸Jee jín rá tu'un ya'á jín kue'e' ka' rá inka ka' jie'e' nnakutíñú re' nuun' rá ñivi, jee nkachitu'ún re' tu'un vá'a Ndiosí' nuun' raa.

¹⁹Soo suni nnuxichi' re' nuun' Herodes tee tátúní', jie'e' ya nnakunaka-a ñanu-u Herodías ña'an kúvi ñas'í' ñani'-i Felipe, jín suni jie'e' ntáká ka' rá tiñu nivá'a ya nsá'á-a.

²⁰Jee nnachisó Herodes ka' ya nivá'a nsá'á-a, chi ntuví'-i Juan ini' vekaa.

Sáa ñanuté Jesús

(Mateo 3:13-17; Marcos 1:9-11)

²¹Ñe ntiá'an ka' ki'i Juan vekaa, jee sáa íñi re' síkuánuté re' ntáká rá ñivi jee nkuvi su'va: suni nkenta Jesús nsikuánuté re' maa. Jee ni ká'an' Jesús jín Ndiosí', jee nine antiví súkún kuéntá' yuvé'í, ²²jee nkinkuun Tachi' Íí' nuun' re' kuéntá' kuá' íyó ñuné'yú' ñin paloma, jee ñe antiví vá nkiji nusuyu'ú, jee káchí'-i:

—No'ó kúvi Se'ya ñi' jee ñúnúun' ñi' no'ó, jee kúvá'a ví'í ini' ñi' né'yá ñi' no'ó.

Rá tata' jíí' yana'án rá ñivi nuun' váji Jesús sáa nkaku re'

(Mateo 1:1-17)

²³Jee sáa nkajie'é Jesús sa'á re' tiñu njiá'a Ndiosí' nuun' re' jee íñi re' yatin oko' ují' (30) kuiya'. Jee rá ñivi jíani ini' raa ya se'ya José kúvi re', jee nkuvi re' ichiyúkún' nkene re' ñe nuun' Elí,

²⁴jee Elí nkuvi-i se'ya Matat,
jee Matat nkuvi-i se'ya Leví,
jee Leví nkuvi-i se'ya Melqui,
jee Melqui nkuvi-i se'ya Jana,
jee Jana nkuvi-i se'ya José,

²⁵jee José nkuvi-i se'ya Matatías,

- jee Matatías nkuvi-i se'ya Amós,
jee Amós nkuvi-i se'ya Nahum,
jee Nahum nkuvi-i se'ya Esli,
jee Esli nkuvi-i se'ya Nagai,
26 jee Nagai nkuvi-i se'ya Maat,
jee Maat nkuvi-i se'ya Matatías,
jee Matatías nkuvi-i se'ya Semei,
jee Semei nkuvi-i se'ya José,
jee José nkuvi-i se'ya Judá,
27 jee Judá nkuvi-i se'ya Joana,
jee Joana nkuvi-i se'ya Resa,
jee Resa nkuvi-i se'ya Zorobabel,
jee Zorobabel nkuvi-i se'ya Salatiel,
jee Salatiel nkuvi-i se'ya Neri,
28 jee Neri nkuvi-i se'ya Melqui,
jee Melqui nkuvi-i se'ya Adi,
jee Adi nkuvi-i se'ya Cosam,
jee Cosam nkuvi-i se'ya Elmodam,
jee Elmodam nkuvi-i se'ya Er,
29 jee Er nkuvi-i se'ya Josué,
jee Josué nkuvi-i se'ya Eliezer,
jee Eliezer nkuvi-i se'ya Jorim,
jee Jorim nkuvi-i se'ya Matat,
30 jee Matat nkuvi-i se'ya Leví,
jee Leví nkuvi-i se'ya Simeón,
jee Simeón nkuvi-i se'ya Judá,
jee Judá nkuvi-i se'ya José,
jee José nkuvi-i se'ya Jonán,
jee Jonán nkuvi-i se'ya Eliaquim,
31 jee Eliaquim nkuvi-i se'ya Melea,
jee Melea nkuvi-i se'ya Mainán,
jee Mainán nkuvi-i se'ya Matata,
jee Matata nkuvi-i se'ya Natán,
jee Natán nkuvi-i se'ya David,
32 jee David nkuvi-i se'ya Isaí,
jee Isaí nkuvi-i se'ya Obed,
jee Obed nkuvi-i se'ya Booz,
jee Booz nkuvi-i se'ya Salmón,
jee Salmón nkuvi-i se'ya Naasón,

- 33 jee Naasón nkuvi-i se'ya Aminadab,
 jee Aminadab nkuvi-i se'ya Aram,^e
 jee Aram nkuvi-i se'ya Esrom,
 jee Esrom nkuvi-i se'ya Fares,
 jee Fares nkuvi-i se'ya Judá,
 34 jee Judá nkuvi-i se'ya Jacob,
 jee Jacob nkuvi-i se'ya Isaac,
 jee Isaac nkuvi-i se'ya Abraham,
 jee Abraham nkuvi-i se'ya Taré,
 jee Taré nkuvi-i se'ya Nacor,
 35 jee Nacor nkuvi-i se'ya Serug,
 jee Serug nkuvi-i se'ya Ragau,
 jee Ragau nkuvi-i se'ya Peleg,
 jee Peleg nkuvi-i se'ya Heber,
 jee Heber nkuvi-i se'ya Sala,
 36 jee Sala nkuvi-i se'ya Cainán,
 jee Cainán nkuvi-i se'ya Arfaxad,
 jee Arfaxad nkuvi-i se'ya Sem,
 jee Sem nkuvi-i se'ya Noé,
 jee Noé nkuvi-i se'ya Lamec,
 37 jee Lamec nkuvi-i se'ya Matusalén,
 jee Matusalén nkuvi-i se'ya Enoc,
 jee Enoc nkuvi-i se'ya Jared,
 jee Jared nkuvi-i se'ya Mahalaleel,
 jee Mahalaleel nkuvi-i se'ya Cainán,
 38 jee Cainán nkuvi-i se'ya Enós,
 jee Enós nkuvi-i se'ya Set,
 jee Set nkuvi-i se'ya Adán,
 jee Adán nkuvi-i kuéntá' se'ya Ndiosí', [chi maaré'
 nsá'á maa].

Nkuini tachi' káni kúná'nú sikúvi re' ini' Jesús

(Mateo 4:10-11; Marcos 1:12-13)

4 ¹Jee ne nchítú Jesús yí'í Tachi' Íí' re' jee nkene re' ne nteká'nú Jordán, jee nnaka Tachi' Íí' re' kuá'an'-a ne nuun' ñu'ún sain. ²Jee yukuán nnee' re' uvixiko (40) kivi',

^e 3:33 Sava tutu' káchí!: Aram nkuvi-i se'ya Arní, jee Arní nkuvi-i se'ya Esrom.

jee yukuán nnúkú kui'na' kúñá'nú sikúvi-i ini' re'. Jee ni ntuná' nyáji' re' rá kiví' vá, jee sáa njia'a rá kiví' vá, jee nkenta soko ini' re'. ³Saájee nkachi' kui'na' kúñá'nú nuun' re':

—Ya kúvi nú Se'ya Ndiosí', jee kachi' nuun' yuu' ya'á ya nuvi-i ixtatílá' kaji' nú —nkachi'-i.

⁴Saájee nnaixiníko Jesús:

—Nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí' káchí' ya:

Nsú kuachi kuiti' ya yáji' ñivi sá'á ya kuteku'-u.

[Chisa' ntáká tu'un ya kéne yu'ú Ndiosí' sá'á ya kuteku'-u]

—nkachi' re'.

⁵Saájee nnaka kui'na' vá re' nsikáa-a re' kuá'an'-a jín re' iin xini' yuku súkún ví'í, jee nstúvi-i iinúun ni nuun' re' ntáká rá nuun' íyó ñiví. ⁶Jee nkachi' kui'na' vá nuun' re':

—Nuun' no'ó taji ni' ya kunisotíñú nú tatúní' nú nuun' ntáká rá nuun' ya'á, jee taji ni' nuun' nú rá vii' nasíkuiti' kúñá'nú íyó maa. Chi nna'taji maa nuun' ni' jee xintíin ni' nna'ki'i maa, jee ku'va ni' maa nuun' néni iin nuun' ya kuíni maání' ku'va ni' maa. ⁷Saáva retú nakuíñi' íti' nú nuun' nu'u' kuneñu'un nú nu'u', jee taji ni' kuá'yó nuun' nú —nkachi' kui'na' vá.

⁸Jee nnaixiníko Jesús, jee nkachi' re' nuun'-u:

—Kuiyo nuun' ni', Satanás, chí' káchí' tu'un níso nuun' Tutu' Íí' ya:

Ito'o' nú ya kúvi Ndiosí' nú íyó kuneñu'un nú maa, jee nuun' métú'ún maaré' ni íyó kitíñú nú

—nkachi' Jesús.

⁹Jee kuíre náka kui'na' vá Jesús kuá'an'-a jín re' ne Jerusalén, jee nsikáa-a re' ne nuun' súkún ví'í xini' veñu'un, jee nkachi'-i:

—Ya kúvi nú Se'ya Ndiosí', kute' nú maánú, ¹⁰chi káchí' Tu'un níso nuun' Tutu' Íí' ya:

Tatúní' re' nuun' rá najiá'á' íí' re' ya kumí ráa no'ó,

¹¹jee kuna'á ráa no'ó,

sáva ntu kachi'i' jie'e' nú nuun' yuú' jee tufi' nú

—nkachi' kui'na' vá.

/4:8 Yaku' rá tutu' níso rá tu'un: kuiyo nuun' ni' Satanás.

¹²Jee nna^xiní^{kó} Jesús, jee nkachi' re' nu^un'-u ya:

—Suni níso nu^un' Tutu' Íí' ya:

Koto jítotú^{ní}' nú ini' Ito'o'-ó Ndiosí' nú jie'e' tiñu sá'á re'
—nkachi' Jesús.

¹³Jee sáá nsijínu kuj'na' kúñá'nú vá ni'i jee ntu nkúvi
ka' naja ni'in'-i sikúvi-i ini' Jesús, jee nkuiyo-o ku^a'an'-a
yaku' tiempú'.

**Nkajié'é Jesús nu^un' ñuun' Galilea tiñu njía'a Ndiosí'
nu^un' re'**

(Mateo 4:12-17; Marcos 1:14-15)

¹⁴Saájee ne nchítú Jesús y'í fuersá' ní'in níso Tachi' Íí'
re' nnikó re' nu^un' Galilea. Jee ñetenuun tu'un jie'e' re'
ku^aíyó rá ñuun' káá yatin yukuán. ¹⁵Jee xiné'én' re' Tu'un
Ndiosí' ini' rá ve'i sinagoga nu^un' kútútú rá ñivi Israel rá
ñuun' yukuán, jee ku^aíyó rá ñivi nákuetú'ún raa re'.

Ku^ano'on' Jesús ñuun' Nazaret

(Mateo 13:53-58; Marcos 6:1-6)

¹⁶Saájee ku^ano'on' re' ñuun' Nazaret, nu^un' ña'nu re', jee
sátu' kivi' nájiávi nkivi re' ini' ve'i sinagoga nu^un' kútútú rá
ñivi Israel, sániku^a' ñujiín' níkn' re' sá'á re'. Jee nna^kuiñi'
re' sáva ka'vi re' Tutu' níso Tu'un Ndiosí'. ¹⁷Jee njía'a raa
nu^un' re' Tutu' níso tu'un ntee Isaías, tee ya nna^kani tu'un
nkene yu'ú máá máá Ndiosí'. Jee sáá nnaⁿika' re' Tutu' vá
jee nnaⁿi'in' re' ñin nu^un' káchí' su'va:

¹⁸Tachi' Íí' Ito'o'-ó Ndiosí' íyó-o jín nu'u',

chi ñani Ndiosí' nu'u' sáva nakani ni' tu'un vá'a re'
nu^un' rá ñivi lál'ví,

jee suni nchui^{chí} re' nu'u' sáva nasa'á vá'a ni' ini' rá
ñivi ya íyó tunkuí'yá' ini' ánima' raa,

jín sáva kachitu'ún ni' tu'un vá'a ya nakani núne ni' rá
ñivi ya y'í raa xintíin ku^achi raa,

jín suni sáva sa'á ni' ya nakune'yá rá ñivi kuáá,

jee suni sáva nakani núne ni' rá ñivi nu^un' tunó'ó jíchi
rá ñivi raa,

¹⁹jín suni sáva kachitu'ún ni' jie'e' ya ya nkenta kuiya'

koo maní' ini' Ito'o' Ndiosí' kune'yá re' rá ñivi

—nkachi' Jesús.

20 Jee nnastuví' re' Tutu' vá, jee nnaku'va re' maa nuun' iin tee ya yítínú ini' ve'i sinagoga vá, jee nnakunee' re'. Jee ntáká rá ñivi ini' ve'i sinagoga vá ne nnintakaa nchinúún ráa nuun' re'. 21 Jee nkajíé' re' nkachi' re' nuun' ráa:

—Vitan jee nsikúnkuvi tu'un káchí' nuun' Tutu' Íí' ya nteso'o rán.

22 Jee ntáká rá ñivi ká'án' va'a ráa jie'e' re' jee tíví xíní' ráa jie'e' rá tu'un vii' káchí' re', jee nkachi' ráa:

—¿Á nsú se'ya José kúvi tee ya'á rúja?

23 Saájee nkachi' re' nuun' ráa:

—Jíní' ni' ya jín tu'un su'va kachi' rán kuneyá rán nu'u': “Tee tátán, xinúvi nú maánú.” Jee, “ntáká rá tiñu ya nteso'o rán' ya nsá'á nú nuun' ñuun' Capernaum suni sa'á nú maa ya'á nuun' ñuun' nú” —nkachi' re'.

24 Jee nkachi' re':

—Máá náá' vá káchí' ni' nuun' rán ya ni iin tee ya nákaní re' tu'un kéne yu'ú máá maá Ndiosí', ni ntu nákuatá'ví rá ñivi ñuun' maáré' nuun' re'. 25 Jee káchí' ni' ya íyó nijia ya kue'e' ví'í rá ña'an nkinoo ná'ví nuun' ñuun' Israel, tiempú' nteku' Elías, sáa nnakani-i tu'un njía'a Ndiosí' nuun'-u. Jee tiempú' yukuán, jee íchíni ntu nkúun saví' uní' kuiya' iñu' yoo', jee nkuví tamá' xéén' ví'í kuá'yó kuiti' nuun' ñu'ún. 26 Soo nuun' ni iin rá ñaná'ví vá jee ni ntu ntájí Ndiosí' Elías kí'in' re' nuun'-u, chisa' ntájí Ndiosí' re' ña'an' re' nuun' iin ñaná'ví ñuun' Sarepta iin rá ñuun' tñin Sidón, nchíneí re' ña. 27 Jee suni sukuán ñuun' Israel niyo kue'e' ví'í rá ñivi kú'ví' kue'i' ni'yi té'yú' naní lepra, tiempú' nteku' Eliseo tee nnakani tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí'. Jee ni iin rá ñivi vá ntu nxínúvi Eliseo ráa nunoo ráa nuun' kue'i' ráa, chisa' nxínúvi Eliseo kuachi Naamán tee ñuun' Siria —nkachi' Jesús.

28 Jee sáa nteso'o rá ñivi néé' ini' ve'i sinagoga vá rá tu'un nkachi' re' sukuán, jee nkítí' nasíkuiti' ini' ntáká ráa, 29 jee nnakuñí' ráa, jee ntava' ráa re' ne yuñúún', jee kuá'an' ráa jín re' ne nuun' sükún xini' yuku nuun' yósó' ñuun' ráa, sáva kuté' ráa re' yukuán nékúvi. 30 Soo njía'a re' ma'ñú ráa jee kuá'an' re'.

Ntava' Jesús tachi' káni ini' iin tee

(Marcos 1:21-28)

31 Jee kuá'an' Jesús ñuun' Capernaum, iin rá ñuun' ya yí'í-i xintín Galilea. Jee kivi' nájiávi xiné'én' re' Tu'un Ndiosí' nuun' rá ñivi. 32 Jee tívi xini' ráa jie'e' rá tu'un xiné'én' re', chi xiné'én' re' tu'un ñá'nú kuéntá' iin ya nísotíú, jee kúvi tátúní' re' nuun' rá ñivi.

33 Jee ini' ve'i sinagoga nuun' kútútú rá ñivi Israel íní iin tee ya yí'í kuí'na' tachi' kákini maa, jee kuánei re' nkanajín ni'in re':

34—¿Nachi káni nú maánú nteñu rán', Jesús ñuun' Nazaret! ¿Á vaji nú xináán' nú ránu'u! ¡Jíní' va'a ni' né iin kúvi nú! ¡No'ó vá íí' ya váji nuun' Ndiosí'! —nkachi' tachi' kákini vá.

35 Saájee nkuxeen' Jesús nuun' tachi' káni vá:

—¡Kasi' yu'ú nú jee kene nú re'! —nkachi' Jesús.

Jee nstúvi' kuí'na' tee vá nteñu rá ñivi, jee nkene-e ini' re' kuá'an'-a, jee ni ntúné nstúfí'-i re'. 36 Jee ntáká rá ñivi ntiví xini' ráa, jee nka'an' ráa jín iin inka tá'an' ráa jee nkachi' ráa:

—¿Na tu'un ka' kúvi ya'á? Chi jín tiñu níso re' jín fuersá' ní'in tátúní' ñá'nú re' nuun' rá tachi' kákini, jee kéne ráa kuá'an' ráa —nkachi' rá ñivi. 37 Jee ñetenuun tu'un jie'e' Jesús ntáká nuun' ñikótíyu rá ñuun' yukuán.

Jesús nxinúvi re' náchiso Simón

(Mateo 8:14-15; Marcos 1:29-31)

38 Saájee nñakuíni' Jesús, jee nkene re' ini' ve'i sinagoga vá, jee kuá'an' re' nkivi re' ve'i Simón, jee káá náchiso Simón yí'í nasíkuiti' kiji xéén' ña, jee ñikan' tá'ví' ráa nuun' Jesús jie'e' ña. 39 Jee ñaxin neí re' maáré' nuun' ña, jee nnuxeen' re' nuun' kiji, jee nkene kiji vá ña. Jee nnakoo ña jee nchisó ña ya kaji' ráa nuun' ráa.

Nxinúvi Jesús kué'e' rá ñivi kú'ví'

(Mateo 3:16-17; Marcos 1:32-34)

40 Jee sáá nta'an' nkanii', jee ntáká rá ñivi kú'ví' ya nó'o ráa sín sín nuun' kué'í' ñasiá'a rá tá'an' ve'i ráa maáráa nuun' Jesús, jee ntee re' na'á re' ta nuun' iin iin ráa, jee

nxinúvi re' raa. ⁴¹Jee suni ne kue'e' rá ñivi nkene kuj'na' ini' raa, jee kuaneí rá tachi' vá kánajín raa, jee nkachi' raa: —¡No'ó kúvi nú Se'ya Ndiosí'!

Soo núxeen' Jesús nuun' raa jee ni ntu njiá'a re' ka'an' raa chi jíní' raa ya maaré' ví Cristo, [ya ñani Ndiosí' re' tatúní' re' nuun' ñiví].

Jíkanuun Jesús Galilea stékútú'ún re' Tu'un Ndiosí'
(Marcos 1:35-39)

⁴²Jee sáa nkunijn' kivi' steñú'ún jee nkene Jesús yuñúún' iin nuun' ntu ñivi, jee rá ñivi kue'e' nánukú raa re', jee nkenta raa nuun' néé' re', jee núnasí raa chinetu raa re' sáva ntu kene re' nteñu raa. ⁴³Soo nkachi' re' nuun' raa:

—Suní íyó kachítú'ún nì' tu'un vá'a Ndiosí' nuun' rá ñivi inka ñuun' jie'e' naja kivi' ñivi xintín Ndiosí' nuun' tátúní' re' nuun' raa, chi jie'e' yukuán ntají re' nu'u' váji nì' —nkachi' re'. ⁴⁴Saájee káchítú'ún re' Tu'un Ndiosí' ini' rá ve'i sinagoga nuun' kútútú' raa ñivi Israel ya néé' Judea.

Nsa'á Jesús ya kue'e' ví'í tiaká nni'in' raa
(Mateo 4:18-22; Marcos 1:1-16)

5 ¹Nkuvi su'va iin íchí sáa íñí Jesús yúnteñú'ún Genesaret, jee rá ñivi kue'e' ne nchítú nì'in raa náku'ni' raa re' tésó'o raa Tu'un Ndiosí' ya káchítú'ún re'. ²Jee nini' re' íñí uví' barkú' yunúte, ya nkene rá tee tñin tiaká ini'-i jee námete raa rá ñunu yú've' raa. ³Jee nkaa re' nkivi re' ini' iin rá barkú' vá, ya kúvi barkú' Simón. Jee nikan' tá'ví' re' nuun' Simón ya naskáka-a vá síyo-o ntí' nuun' ñuichí naku'un vá ntí' nuun' nute. Jee ñakunee' re', jee ne ini' barkú' vá nú'ún re' xiné'én' re' Tu'un Ndiosí' nuun' rá ñivi kue'e' ya íñí raa yunúte vá. ⁴Jee sáa nkuvi nka'an' re', jee nkachi' re' nuun' Simón:

—Sikí'ín' barkú' nú nuun' kúnú ka' nute kì'in'-ó jín-i, yukuán jee chu'un rán ñunu yú've' rán sáva tiin rán tiaká —nkachi' Jesús.

⁵Jee nnaixiníko Simón jee nkachi' re':

—Mestrú', niñu' nsatínú rán' jee ni ntuná' tiaká nni'in' rán', soo jie'e' maánú káchí', jee tukuni chu'un nì' ñunu yú've' nì' nuun' nute.

⁶Jee sáá nsa'á ráa sáni nkachi' Jesús, jee nni'in' ráa kue'e' nasfkuiti' tiaká nkivi ini' ñunu yú've ráa ne té'né'-e. ⁷Saájee nsa'á na'á ráa seña nuun' rá inka ka' rá tá'an ráa ini' inka ka' barkú', sáva kichinei' rávva ráa, jee nkiji rávva, jee nchuchítú ráa tiaká ni núví' rá barkú' vá ya nekua' kéi ráa. ⁸Jee sáá nini' Simón Pedro ya nkuvi sukuán, jee nñakuñi' íti re' nuun' Jesús jee nkachi' re':

—Sííyo nú maánú nuun' nu'u', Ito'o' ni', chi tee kuachi kúvi ni' —nkachi' re'.

⁹Chi maaré' jín rá inka ka' tántéyí re' ya íñi jín re', ntivi xíni' ráa jie'e' ya kue'e' ví'í tiaká nni'in' ráa. ¹⁰Jee suni sukuán ntivi xíni' Jacobo jín Juan, rá se'ya Zebedeo, ya tá'an sátiñú nká'nú kúvi ráa jín Simón. Jee nkachi' Jesús nuun' Simón:

—Koto yú'ví nú, chi ne vitan jee stútú nú rá ñivi kivi ráa na'á Ndiosí' kuéntá' kua' tñin rán tiaká ntañú'ún —nkachi' re'.

¹¹Saájee sáá nñakani ráa rá barkú' ne yunúte nuun' ñuichí, jee yukuán nxinóo ráa ni'i rá nantíñú ráa, jee nchñikin' ráa Jesús kuá'an' ráa jín re'.

Jesús xínúvi re' iin tee nó'o kue'i' ni'yi té'yú'

(Mateo 8:1-4; Marcos 1:40-45)

¹²Nkuvi ya'á su'va, sáá néé' Jesús iin ñuun', jee nkenta iin tee ne nchítú re' ni'yi té'yú' lepra maa nuun' Jesús, jee sáá nini'-i Jesús, jee ñakuñi' íti-i ñaxin-i nuun'-u ne nuun' ñu'ún jee nikan' tá'ví'-i nuun' Jesús, jee nkachi'-i:

—Ito'o', retú kuíni nú kuvi nasa'á noo nú xínúvi nú nu'u' nuun' kue'i' ni' —nkachi'-i.

¹³Saájee nsikáá' Jesús na'á re' ntee re' maa tee vá, jee nkachi' re':

—Kuíni ni'. Nunoo nú nuvi nú —nkachi' re'.

Jee kuíntañú'ún kuiti' nkuiyo rá ni'yi té'yú' vá. ¹⁴Jee ntatúní' Jesús nuun' tee vá:

—Koto káchí' nú nuun' ni iin ñivi ya nxínúvi ni' no'ó, chisa' kuáxin'één' nú maánú nuun' sutu' ya ya nnuvi nú, jee soko' nú nuun' Ndiosí' jie'e' ya nnonoo nú sánikuá' tátúní' tu'un njiá'a Ndiosí' nuun' Moisés ne yana'án. Jee sukuán soko' nú nuun' Ndiosí' sáva stúvi nú nuun' rá ñivi ya ya nnuvi nú.

¹⁵Soo ví'í ka' kuá'an' jieténuun ka' tu'un jie'e' Jesús, jee kue'e' ví'í ka' rá ñivi kútútú ráa sáva tes'o' ráa rá tu'un

xiné'én' re', jín sáva xinúvi re' ráa nuun' kue'í' nó'o ráa. ¹⁶Soo kue'e' íchí kéne síín re' nuun' ntu ñivi, jee ká'án' re' jín Ndiosí'.

Nxinúvi Jesús iin tee ya ntu kántá'

(Mateo 9:1-8; Marcos 2:1-12)

¹⁷Jee iin kivi' sáá xiné'én' Jesús Tu'un Ndiosí', jee yukuán néé' sava rá tee yí'í ráa nuun' ñujiín' fariseo jín sava rá tee ya xiné'én' ráa jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí', jee vaji ráa ntáká rá ñuun' tñín Galilea jín rá ñuun' tñín Judea, jín ñuun' ká'nú Jerusalén. Jee fuersá' ní'in' niso Ito'o'-ó Ndiosí' íyó-o jín Jesús sáva xinúvi re' rá ñivi. ¹⁸Saájee nkenta ké'ín rá tee ína'á ráa iin tunchísó yósó' iin tee ya ntu kántá'-a. Jee núnasí ráa núkú ráa sikívi ráa maa ini' ve'i sáva kakin' ráa maa ichinúun' Jesús. ¹⁹Soo ni ntu nní'ín' ráa naja vá kivi ráa jín-i jie'e' ya chitú nasíkuiti' íní' rá ñivi yukuán, jee nkaa ráa jín-i xini' ve'í, jee nñanee' ráa ntí' tejá' no'o yukuán, jee nsikúun ráa tunchísó yósó' tee kú'ví' vá ne nteñu rá ñivi ñakava-a ichinúun' Jesús. ²⁰Jee sáá nini' Jesús ya kúneí ví'í ini' ráa ya kivi xinúvi re' tee kú'ví' vá, jee nkachi' re' nuun'-u:

—Tenó, ya nneká'nú ini' ni' no'ó jie'e' rá kuachi nú —nkachi' re'.

²¹Saájee rá tee xiné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí' jín rá fariseo vá, nkajié'é ráa jiáni ini' ráa: “¿Né iin kúvi tee ya'á ya ká'án' re' tunívá'a né'yá re' Ndiosí'? Chi, ¿né iin kúvi ya néká'nú ini' kuachi sá'á ñivi rúja? Chisa' métú'ún ni Ndiosí' ví ya néká'nú ini' re' jie'e' kuachi sá'á ñivi rúja.” ²²Soo jíní' Jesús ná kúvi ya jiáni ini' ráa, jee nkachi' re':

—¿Na kivi chi jiáni ini' ánima' rán sukuán rúja? ²³¿Né iin vá ka'á ka' kachi' ni' rúja: Á kachi' ni' ya nneká'nú ini' ni' jie'e' rá kuachi nú, áxí nakoo jee kaka nú rúja? ²⁴Soo nu'u' ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kivi ni' Se'ya Ñivi, jee stúvi ni' nuun' rán, sáva kuká'nú ini' rán ya nísotínú ni' nuun' ñiví ya'á sáva kuneká'nú ini' ni' no'ó jie'e' kuachi ñivi, —nkachi' re'.

Saájee nkachi' re' nuun' tee ntu kántá' vá:

—Káchí' ni' nuun' nú: Nakoo, nake'en tunchísó nú jee kuáno'on' ve'i nú —nkachi' re'.

²⁵Jee kuíntañ'ún kuiti' nnakoo tee vá, ni né'yá jínúun' ntáká rá ñivi, jee nnake'en re' tunchísó nyoso' re', jee

kuano'on' re' ve'i re' nákuetú'ún re' Ndiosí'. ²⁶Jee nsa'vi ini' ntáká rá ñivi ntívi xíni' raa jee nákuetú'ún raa Ndiosí', jee ñúyú'ví ini' raa jie'e' ya nsa'á re' jee nkachi' raa:

—Vitan jee nini'-ó tiñu anasí maá kúñá'nú nasíkuiti' ka'
—nkachi' raa.

Kána Jesús Leví

(Mateo 9:9-13; Marcos 2:13-17)

²⁷Sáa nkuvi rá tiñu ya'á jee nkene Jesús kua'an' re', jee nini' re' iin tee naní-i Leví ya néé'-e vetíñu nuun' tñin-i xu'ún nánee' ñuun' Roma, jee nkachi' Jesús nuun'-u:

—Kunikin' nu'u' —nkachi' re'.

²⁸Jee nnaquíñi'-i nxinóo-o ñi'i, jee nchinikin'-i Jesús kua'an'-a jín re'. ²⁹Jee nsa'á Leví viko ká'nú sikájí' re' Jesús ini' ve'i re', jee yukuán néé' kue'e' ví'í rá ñivi ya tñin xu'ún nánee' vetíñu ñuun' Roma, jee suni yukuán néé' inka ka' rá ñivi ranika' yumesá' yáji' nkáá raa jín re'.

³⁰Soo rá fariseo jín rá tee xiné'én' tu'un tátúni' Ndiosí' ya ntee Moisés yana'an ya níkin' ñujiin' rá fariseo vá, táyu'ú raa jie'e' rá tee ya kútá'an jín Jesús ya súkuá'a re', jee nkachi' raa:

—¿Na kuvi chi yáji' rán jí'i rán jín rá tee tí'ñá tñin xu'ún nánee' ñuun' Roma jín rá tee sá'á kuachi ranika'?
—nkachi' raa.

³¹Jee nnaxiníko Jesús jee nkachi' re':

—Rá ñivi íyó vá'a ntu jiniñú'ún raa tee sátátán tatan' stílá', chisa' rá ñivi kú'ví' ví ya jiniñú'ún raa maa. ³²Nsá' vaji ni' kana ni' rá ñivi naa' kivi raa nuun' Ndiosí', chisa' vaji ni' kana ni' rá ñivi íyó kuachi sáva nakani ini' raa jee kivi raa na'á Ndiosí' —nkachi' Jesús.

Tu'un jíkátu'ún raa jie'e' ya kunee' nite'

(Mateo 9:14-17; Marcos 2:18-22)

³³Saájee nkachi' raa nuun' Jesús:

—Rá tee kútá'an jín Juan súkuá'a re' raa, jee kue'e' íchí néé' nite' raa jee ká'an' raa jín Ndiosí', jee suni sukuán sá'á rá tee kútá'an jín rá fariseo súkuá'a raa ranika', soo ¿nakuí chi rá tee kútá'an jín nú ya súkuá'a nú raa jee yáji' raa jí'i raa, jee ntu néé' nite' raa sukuán?

³⁴Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—¿Á kuvi sa'á rán kune'e' nite' rá ñivi kútá'án jín tee sukuán táná'á ni néé' re' jín ráa rúja? ;Ntuví! ³⁵Soo kenta rá kivi' jee siíyo rá inka ñivi tee sukuán tana'á vá nuun' ráa, saájee kune'e' nite' ráa rá kivi' yukuán —nkachi' Jesús.

³⁶Saájee suni nkachi' re' tu'un ya kúnkunuún ká'án' su'va:

—Ni iin ñivi ntu kuáchi-i iin kuté sa'ma jiáá sáva nachu'un-u vá nakoto-o vá nuun' té'né' iin sa'ma tú'ú. Chi retú sa'á sukuán, jee natá-a sa'ma jiáá vá jee ntu kánitá'án koo ya jiáá vá jín ya tú'ú vá. ³⁷Jee suni ni iin ñivi ntu chú'un-u nixi' uva jiáá ini' rá ñiin xlaú' tú'ú. Chi retú sa'á sukuán, jee nixi' uva jiáá vá náa jee ste'né'-e siká'ní'-i rá ñiin xlaú' tú'ú vá jee kati-i kinaan'-a jín ñiin xlaú' vá raniká'. ³⁸Saáva va'a ka' chu'un ráa nixi' uva jiáá ini' ñiin xlaú' jiáá, sáva ni iin ni inka ráa ntu kinaan'. ³⁹Chi ñivi ya ya ni'i-i nixi' uva nú've' kuéé jee kuíre ni iin ráa ntu kuíni ko'o nixi' uva jiáá, chi káchí' ráa: “Va'a ví'í ka' íyó nixi' uva nú've' kuéé.”

Rá tee kútá'án jín Jesús ya súkuá'a re' ntu'un ráa yoko trigú' kivi' nájiávi

(Mateo 12:1-8; Marcos 2:23-28)

6 ¹Su'va nkuvi ya'á iin kivi' nájiávi, sáa kuajia'a Jesús nteñu nuun' káá tata' trigú', jee rá tee kútá'án jín re' ya súkuá'a re' ntu'un ráa yoko trigú' jee kává' na'á ráa maa, jee nkene nikin yáji' ráa.² Jee sava rá fariseo nkachi' ráa:

—¿Nakui chi sá'á rán tiñu ya ntu yínetu' ya satíñu rán sukuán kivi' nájiávi?

³Jee nnaixiníko Jesús jee nkachi' re' nuun' ráa:

—¿Á ni ntiáné ka'vi rán nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí', ná nsa'á David yana'án ví'í, sáá nisoko re' jín rá tee nkutá'án jín re' rúja? ⁴Jee nkivi re' ini' ve'i í' Ndiosí', jee nke'en re' ixtatí'í' í' yósó' nuun' íyó xika maá Ndiosí'. Jee nyaji' re' maa jee suni njia'a re' maa nuun' rá tee kútá'án jín re', soo

§6:1 Tu'un ntatúní' Ndiosí' ya ntee Moisés káchí'-i ya iin ñivi kúvi tu'un-u yoko sáva kaji'-i, ni kuajia'a-a nuun' nu'un inka ñivi retú jísoko-o. Soo ntu kúvi nake'en-e ya no'on' jín-i.

ntu yínetu' kaji' nani ñivi maa, chisa' kuachi rá sutu' vá íyo kuvi kaji' maa —nkachi' Jesús.

⁵Jee suni nkachi' re' ka' nuun' raa:

—Nu'u', ya ntaji' Ndiosí' nuun' ñivi' sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, jee kúvi ni' Ito'o' kivi' nájiávi, ya kuvi tatúni' ni' ná kúvi ya sa'a ñivi kivi' vá —nkachi' Jesús.

Íin tee níchi na'a

(Mateo 12:9-14; Marcos 3:1-6)

⁶Jee nkuvi su'va inka ka' kivi' nájiávi jee nkivi Jesús ini' ve'i sinagoga nuun' kútútu' rá ñivi Israel jee xiné'én' re' Tu'un Ndiosí'. Jee yukuán yí'í íin tee níchi na'a kuá'a ya ntu kúvi kanta'. ⁷Jee rá tee xiné'én' jie'e' tu'un ntatúni' Ndiosí' jín rá tee fariseo, nání raa Jesús sáva kuni' raa retu' xínúvi re' tee vá kivi' nájiávi, sáva ni'in' raa jie'e' ya kuvi xikóná'an raa re'. ⁸Soo maaré' jee jíní' re' ya jiáni ini' raa, jee nkachi' re' nuun' tee níchi na'a vá:

—Nakuiñi' nichí', jee kuiñi' nú ma'ñú rá ñivi.

Jee nñakuñi' nichí' tee vá jee íñi-i yukuán.

⁹Jee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Kakatu'un ni' ráno'ó: ¿Ná kúvi ya yínetu' sa'a-ó rúja? ¿Á kuvi sa'a-ó ya vá'a áxí sa'a-ó ya niv'a rúja? ¿Á sikáku-ó áxí ka'ni'-ó? —nkachi' re'.

¹⁰Jee nñakuneyá re' nuun' ntáká rá ñivi níkotíyu íñi nuun' re', jee nkachi' re' nuun' tee níchi na'a vá:

—Skaá' na'a nú.

Jee sukuán nsaa'a-a jee nnuva'a na'a-a. ¹¹Jee rá tee ya nání vá nsaa' ví'í xini' raa jee nátú'un raa ná kúvi ya sa'a raa sáva kenta raa siki' Jesús.

Káji Jesús uxu' uvi' (12) rá tee kútá'an jín

re' súkuá'a re' raa

(Mateo 10:1-4; Marcos 3:13-19)

¹²Jee sáa njia'a rá kivi' yukuán, jee ku'an' Jesús xini' íin yuku sáva ka'an' re' jín Ndiosí' jee naniñu' kál'an' re' jín Ndiosí'. ¹³Jee sáa nkunijin', jee nkana re' rá tee kútá'an jín re' súkuá'a re', jee nkaji re' uxu' uvi' (12) raa, ya suni nsikúnání re' raa apóstol, sáva kuvi raa najiá'a re' chuichí re'. ¹⁴Jee rá nkaji re' ví: Simón ya suni nsikúnání re' maa

Pedro, jín ñani-i ya naní Andrés, jín Jacobo jín Juan, jín Felipe, jín Bartolomé, ¹⁵jín Mateo, jín Tomás jín Jacobo se'ya yí Alfeo, jín Simón ya ñiñi re' jín rá tee ñujiín' Zelote,^h ¹⁶jín Judas se'ya yí Jacobo, jín Judas Iscariote, ya nnaku'va-a Jesús xintíín rá tee túfí' ta'án ráa né'yá ráa re'.

Xiné'én' Jesús ku'e'e' ñivi

(Mateo 4:23-25)

¹⁷Jee kuíre nnuun re' jín ráa xini' yuku vá, jee íñí re' iin nu've'. Jee ku'e'e' ví'í rá ñivi rá ñuun' káá ntáká nuun' tñin Judea, jín rá ñivi ñuun' Jerusalén, jín rá ñivi rá ñuun' káá yúnteñú'ún ya tñin rá ñuun' Tiro jín Sidón, ¹⁸nkenta ráa sáva tes'o ráa tɔ'un xiné'én' re' jín sáva suni xinúvi re' ráa nuun' rá ku'e'i' nó'o ráa. Jee xinúvi re' rá ñivi ya xínó'o rá tachi' kákini ráa. ¹⁹Jee ntáká rá ñivi núnasí ráa síkachi'i ráa re', chi máá maaré' kéne fuersá' ní'in níso re' jee xinúvi re' ntáká ráa.

**Rá ñivi ya na ka' netu' ka' kuvi ráa jín
rá ñivi ya na ka' kuno'o ráa**

(Mateo 5:1-12)

²⁰Jee nnakune'yá Jesús nuun' ntáká rá tee kútá'án jín re' súkuá'a re' ráa jee nkachi' re':

—Na ka' netu' ka' kúvi ráno'ó ñivi nó'o lál'ví, chi ñi'in' rán kivi rán ñuun' nuun' tátúní' Ndiosí'.

²¹'Na ka' netu' ka' kúvi ráno'ó ñivi ya vitan jí'í' rán soko, chi koo ya kaji' rán ne kuvi ini' rán.

'Na ka' netu' ka' kúvi ráno'ó ya vitan ná'yú' rán, chi kiji ya ne kueku' rán.

²²'Na ka' netu' ka' kúvi ráno'ó sáá tá'vi ini' ñivi né'yá ráa ráno'ó, jín sáá tává' ráa ráno'ó nteñu ráa, jín sáá ténúun' ráa ráno'ó, jín sáá jíníchi' ráa ráno'ó ká'án' niva'a ráa jie'e' rán jie'e' íñí rán jín nu'u' ya ntají Ndiosí' nuun' ñivi sáva kuvi ñi' Se'ya Ñivi.

²³'Na ka' si'i' kuvi ini' rán rá kivi' koo sukuán, jee ne kanava rán ya nusii' nasíkuiti' ka' ini' rán, chi mánasí

^h6:15 Rá Zelote nkuvi ñivi ya nkantá'án ráa síkí' rá ñivi ñuun' Roma sáva nakani núne ráa Israel nene ráa xintíín ñuun' Roma.

ñá'nú ví tǎ'vǐ' nataji Ndiosí' nuun' rán ya íyó ne antiví súkún, chi suni sukuán sá'a kini raa jín ráno'ó sánikuǎ' nsá'a kini rá jíí' raa jín rá tee nnaḱani tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' ne yana'án.

24 'Chisa', ɲǎ kǎ' ná'ví kǎ' ráno'ó ñivi kúkǎ ya kuno'o rán!, chi ya nni'in' rán ni'i ya kusii' ini' rán ni tékú' rán jee ntuná' ni'in' rán kǎ' ichinúún' kǎ'.

25 'iNǎ kǎ' ná'ví kǎ' ráno'ó ñivi ya vitan jee ne kúvi ini' rán yájí' rán!, chi kiji ya kuji'i' rán soko.

'iNǎ kǎ' ná'ví kǎ' ráno'ó ñivi ya ne jiákú' rán vitan!, chi kiji ya koo tunkuí'yá' ini' rán jee kuna'yu' rán.

26 'iNǎ kǎ' ná'ví kǎ' ráno'ó sáá nákuetú'ún ñivi ráno'ó!, chi suni sukuán nsá'a rá jíí' yana'án raa chi nnaḱuetú'ún raa rá tee tú'ún ya káchí' raa nika' ya náḱani raa tu'un kéne yu'ú Ndiosí'.

Kunuun'-ó rá ñivi ya túfí' tá'án raa jín yó

(Mateo 5:38-48; 7:12)

27 'Soo nuun' ráno'ó ya tésó'o rán ya ká'án' ni', káchí' ni' ya: Íyó kunuun' rán rá ñivi ya túfí' tá'án raa jín ráno'ó, jee sa'a rán ya vá'a nuun' rá ñivi ya tá'vi ini' raa né'yá raa ráno'ó, 28 kǎḱan' tá'ví' rán nuun' Ndiosí' ya vá'a jie'e' rá ñivi ya chísonínu raa ráno'ó nuun' ya niva'a, jee suni kǎḱan' tá'ví' rán nuun' Ndiosí' jie'e' rá ñivi ya sá'a kini raa ráno'ó.

29 Jee retú iin ñivi kátú'-u iin ichi yikinúún' nú, jee naku'va nú inka kǎ' ichi yikinúún' nú nuun'-u, jee koto nánikó nú maa. Jee retú iin ñivi kánee'-e sa'ma nú, jee koto kúsá'án nú nuun'-u, chisa' ku'va nú kǐ'in'-i ranika' jín sa'ma níji nú. 30 Ntáka' ñivi ya jíkan' nantínú nuun' nú, ku'va maa nuun'-u. Jee ñivi ya kánee'-e nantínú nú, jee koto jíkan' nú maa nuun'-u. 31 Jee sánikuǎ' kuíni rán ya sa'a ñivi jín ráno'ó jee suni sukuán sa'a rán jín raa.

32 'Chi retú ñúnúun' rán rá ñivi ya ñúnúun' raa ráno'ó jee, ɲá vá'a kúvi ya sá'a rán rúja? Chi ne rá ñivi yí'í nuun' kuǎchi suni sá'a raa sukuán, chi ñúnúun' raa rá ñivi ya ñúnúun' rává raa. 33 Jee retú sá'a rán ya vá'a nuun' rá ñivi ya sá'a raa ya vá'a nuun' ráno'ó, jee, ɲá vá'a kúvi ya sá'a rán rúja?, chi suni ne rá ñivi yí'í nuun' kuǎchi nuún sá'a raa sukuán. 34 Jee retú jiá'anúún' rán nuun' rá ñivi ya jíni' rán ya

nachunáán ráa nani'in' tuku rán maa, jee, ¿ná vá'a kúvi ya sá'a rán rúja?, chi suni ne rá ñivi yí'í nuun' kuachi jiá'anúún ráa nuun' rá tá'an yí'í nuun' kuachi jín ráa, sáva nani'in' tuku ráa maa.

³⁵ Soo kunuun' rán rá ñivi ya túfí' tá'an ráa jín ráno'ó jee sa'a rán ya vá'a jín ráa. Jee ku'vanúún rán nuun' ñivi sú ntu jíní' rán ya nani'in' tuku rán maa. Jee máá ñá'nú ví ta'vi' ni'in' rán, jee kuvi rán se'ya Ndiosí' máá ñá'nú ka' nuun' ni'i, chi ñúnkúún ini' re' rá ñivi ya ntu jiá'a ráa ya kúta'vi' ráa nuun' re' jín rá ñivi nivá'a. ³⁶ Jee ná'ví koo ini' rán kuneyá' rán rá ñivi, kuéntá' kuá' ná'ví íyó ini' Tátá' rán Ndiosí'.

Koto sánáa' rán siki' naja sa'a inka ka' rá ñivi

(Mateo 7:1-5)

³⁷ Koto sánáa' rán ká'an' rán siki' ñivi, jee ntu sanáa' Ndiosí' siki' ráno'ó. Koto sija' rán rá ñivi jín tu'un ká'an' rán, jee ntu sija' Ndiosí' ráno'ó. Kuneká'nú ini' rán kuneyá' rán rá ñivi, jee kuneká'nú ini' Ndiosí' kuneyá' re' ráno'ó.

³⁸ Ku'va rán nuun' rá ñivi ya jiniñú'ún maa, jee taji Ndiosí' nuun' rán, chi chuku'va va'a re' taji re' nuun' rán, vane' chuchítú yúu re', jee vane' kisi re', vane' sikáa re' sikúté' re' nuun' ya taji re' nuun' rán. Kuéntá' kuá' chuku'va rán ya sá'a rán nuun' rá ñivi, jee sukuán nachuku'va Ndiosí' ya nataji re' nuun' rán —nkachi' Jesús.

³⁹ Jee suni nkachi' ka' Jesús tu'un ya kúnkunuún su'va nuun' rá ñivi:

—¿Á kuvi nachu'un iin ñivi kuáá ichi inka ka' ñivi kuáá rúja? ¿Á ntu suni núv'í ráa kininkava ini' iin yavi' rúja?

⁴⁰ Chi iin ñivi ya súkuá'a-a jee ntu kúná'nú-u ka' nsú ká' mestrú'-u ya xiné'én' maa. Chi ntáká ñivi súkuá'a jee sáá kenta jínu ya kútú'va-a, jee kenta-a kuvi-i kuéntá' ñivi ya xiné'én' maa. ⁴¹ ¿Na kuvi chi sanáa' nú sukuán jee né'yá nú kuachi sa'a inka ñivi kuéntá' né'yá nú yaká lúlí yánká yí'í nchinúún ñanitá'an nú soo ntuví né'yá nú kuachi nú ya kúvi kuéntá' ku'lu yutun yí'í nchinúún maánú rúja? ⁴² Jee saáva, ¿naja kuvi kachi' nú nuun' ñanitá'an nú: “Nani', taji ya nu'u' tava' yaká lúlí yánká yí'í nchinúún nú”, soo ni maánú ntu né'yá nú ku'lu yí'í nchinúún no'ó rúja? ¿Ñivi sansu'va kúvi nú! Xí'na ka' tava' ku'lu yutun yí'í nchinúún

no'ó, saájee kuvi kun'e'yá káji nú sáva tava' yaká lúli yánká yí'í nchinúún ñanitá'an nú.

**Jín tiñu jiá'nu ñivi jee kuni'-ó na ñivi kúvi-i kua' jíní'-ó
rá vixí' iin yutun**

(Mateo 7:17-20; 12:33-35)

43'Chi ni iin yutun ya vixí' vá'a jee ntu jiá'a ya vixí' ne'én, jee suni ni yutun ne'én ntu jiá'a ya vixí' vá'a maa.

44 Chi ta iin iin yutun jee jíní'-ó né iin yutun ví-i jie'e' ya vixí' jiá'a-a. Chi ntu nástútú ñivi ya vixí' higo nuun' yuku' iñu, jee suni ni ntu náke'en ráa ya vixí' uva xini' tuñu.

45 Jee suni sukuán iin ñivi va'a ini', jee ne ya vá'a nú'ún ini' ánima'-a, jee yukuán kéne tiñu vá'a sá'a-a, soo ñivi nivá'a, jee ne ya nivá'a nú'ún ini' ánima'-a, jee yukuán kéne tiñu nivá'a sá'a-a. Jee maa ya nú'ún chitú ánima' ñivi ví ya kéne yu'ú-u ká'an' —nkachi' Jesús.

Tu'un jie'e' uvi' ve'i

(Mateo 7:24-27)

46 Saájee nkachi' re':

—¿Na jie'e' chi ká'an' rán nu'u, “Ito'o' rání', Ito'o' rání'”, jee ni ntu sá'a ránú ya káchí' ni' rúja? 47 Ntáka ñivi ya váji-i nuun' nu'u, jee tésó'o-o tu'un ká'an' ni' jee sá'a-a vá, jee stúvi ni' nuun' rán ne iin vá kúnkunuún koo jín ñivi vá.

48 Kúnkunuún koo ñivi vá jín iin tee ya ñani-i ve'i-i, ñete' kúnú ví'í-i, jee nchisó-o jie'e' ve'í-i nuun' yuú'. Saájee nkiji saví' xéen' jee nnaa nute jee ni'in ta xá kání nteká'nú ve'i vá, soo ni ntu níyo fuersá' nute sikájiá'-a ve'i vá, chi ñani kutú re' ve'i re' nuun' yuú'. 49 Soo iin ñivi ya tésó'o-o tu'un káchí' ni' jee ntu sá'a-a vá, jee kúnkunuún kúvi ñivi vá jín iin tee ya ñani re' ve'i re' nuun' ñu'ún, jee ntu nsama' kutú re' jie'e'-e, jee sáa nkajie'é káni nteká'nú ve'i vá, jee kuísá ntañú'ún nñaniso-o jee íchí nnaan' ni'í ve'i vá —nkachi' Jesús.

**Nxinúvi Jesús iin rá musú' yí'í xintíin iin rá capitán
tátúní' nuun' rá soldado Roma**

(Mateo 8:5-13)

7 ¹Jee sáa ninu tu'un nka'an' Jesús jín rá ñivi, jee kua'an' re' nkivi re' ñuun' Capernaum. ²Jee yukuán

néé' iin capitán tátúní' nuun' rá soldado Roma, jee iin rá musú' re', ya ñúnúun' ví'í re' maa, jee kú'ví'-i jee sané' íyó kuvi'-i. ³Jee sáá nteso'o re' ya ká'án' rá ñivi jie'e' Jesús, jee nchuiichí re' sava rá tee kúná'nú Israel sáva kíkakan' tá'ví' raa nuun' Jesús ya kixinúvi-i musú' re'. ⁴Jee sáá nkenta raa nuun' Jesús jee nyituví raa nikan' tá'ví' raa nuun' re', jee nkachi' raa:

—Íyó ni'in tee ya'á ya chineí nú re', ⁵chi ñúnúun' re' rá ñivi nación yó, jee maaré' nchineí re' ránu'u' ñakuñi' ve'i sinagoga nuun' kútútú rání' sukuá'a rán' Tu'un Ndiosí' —nkachi' raa.

⁶Saájee kuá'an' Jesús jín raa. Jee sáá nsá' íká ka' kenta raa ve'i, jee nchuiichí capitán vá sava rá tee ká'án' mani jín-i kika'an' raa jín Jesús jee nkachi' raa nuun' re' ya kachi'-i:

—Itó'o' ni', koto stáñá'án nú maánú, chi ni ntu íyó ni'in' ni' ya kivi nú ini' ve'i ni'. ⁷Jee saáva ni ntu nkíji ini' ni' ya ni ntu íyó ni'in' ni' ya kuajiaa' máa maání' nuun' nú. Chi kuachi tu'un ká'án' nú tátúní' nú ni, jee nuvi musú' ni'.

⁸Chi suni nu'u' yí'í ni' xintín inka tee tátúní' nuun' ni' jee yí'í rá soldado xintín ni'. Jee káchí' ni' nuun' iin raa: “Kuá'án”, jee kuá'an'-a, jee káchí' ni' nuun' inka: “Ne'en”, jee vaji-i, jee káchí' ni' nuun' musú' ni': “Sa'á tiñu ya'á”, jee sá'a-a vá —nkachi' re', nkachi' raa nuun' Jesús.

⁹Jee sáá nteso'o Jesús rá tu'un ya'á, jee ntiví xini' re'. Jee nnakoto yátá re' nuun' rá ñivi kue'e' ya kuá'án raa níkin' raa re', jee nkachi' re' nuun' raa:

—Káchí' ni' nuun' rán ya ni sù nuun' ñuun' Israel ni ntu nnáni'in' ni' ni iin ñivi ya kúneí ini'-i nu'u' kuéntá' kuá' kúneí ini' tee ya'á nu'u' —nkachi' Jesús.

¹⁰Jee sáá nnikó rá tee ya nchuiichí ñaka'an' jín Jesús, jee nmenta raa ve'i, jee nini' raa ya ya nnuva'a musú' vá.

Xínáteku' Jesús se'ya yí'í iin ñaná'ví ñuun' Naín

¹¹Jee sáá njia'a yaku' tiempú', jee kuá'an' Jesús iin ñuun' naní Naín, jee rá tee sukuá'a re' raa kútá'án raa jín re', jee suni kútá'án rá ñivi kue'e' nasíkuiti' jín re'. ¹²Jee sáá nkuyatin re' yuvé'í nuun' kivi ñuun' vá, jee nini' re' ya nkene rá ñivi kuase'í raa iin niyi, jee niyi vá se'ya

métú'ún xíní' nkuvi-i nuun' náná'-a, jee ñaná'ví kúvi ña, jee kútá'án kue'e' ví'í rá ñivi ñuun' vá jín ña. ¹³Jee sáá nini' Ito'o'-ó Jesús ña, jee nkuná'ví ini' re' ña, jee nkachi' re' nuun' ña:

—Koto ná'yú' nú —nkachi' re'.

¹⁴Jee ñakuyatin re' jee ntiin re' yatun' jee ñakuñi' rá tee níso maa, jee nkachi' re':

—Tee súchí, nuun' nú káchí' ni. ¡Nakoo! —nkachi' re'.

¹⁵Saájee nnakoo nnakunee' tee súchí ní'í' vá, jee nkajíé'-e ká'án'-a. Jee nnaku'va re' maa nuun' náná'-a. ¹⁶Jee kuáiyó rá ñivi vá nyu'ví ráa jee nnakuetú'ún ráa Ndiosí', jee nkachi' ráa:

—In tee máá kúná'nú nákaní tu'un kéne yu'ú máá maá Ndiosí' nkenta-a nteñu-ó, jee nkiaa' Ndiosí' nchineí re' yó ya kúvi-ó ñivi re' —nkachi' ráa.

¹⁷Jee ñetenuun tu'un jie'e' Jesús kuáiyó ní'ínká'nú rá ñuun' tñin ñuun' Judea, jín ntáká rá ñuun' ñikótyu káá yukuán.

Rá tee nchuihí Juan síkuánuté kuá'an' ráa nuun' Jesús
(Mateo 11:2-19)

¹⁸Rá tee kútá'án súkuá'a jín Juan nnakani ráa nuun' re' ntáká jie'e' rá tiñu ya'á ya nsá'á Jesús. Jee nkana Juan uvi' rá tee súkuá'a re' ráa, ¹⁹jee nchuihí re' ráa kuá'an' ráa nuun' Ito'o'-ó sáva katú'ún ráa:

—¿Á no'ó ví Cristo ya nchisóyu'ú Ndiosí' ya íyó kiji-i tatúní'-i nuun' ni'í?, áxí, ¿á íyó kunetu rání' inka ka'?

—nkachi' Juan ya kachi' ráa.

²⁰Jee sáá nkenta ni núví' rá tee vá nuun' Jesús, jee nkachi' ráa nuun' re':

—Juan tee síkuánuté nchuihí re' ránu'u' vakatú'ún rání' nó'o: ¿Á maánú ví Cristo ya nkachi' Ndiosí' ya íyó kiji?, áxí, ¿á íyó kunetu rání' inka ka'?

—nkachi' ráa.

²¹Jee máá hora yukuán nxinúví Jesús kue'e' ví'í rá ñivi kú'ví' rá kue'i' nó'o ráa, jín rá ñivi nó'o kue'i' xéen' nuun' yikikúñu ráa, jín rá ñivi ya yí'í tachi' kíni ini' ráa, jee suni nsá'á re' ya nnunijin' nchinúún kue'e' rá ñivi kuáá.

²²Saájee nnaxiníko re' jee nkachi' re' nuun' ni núví' rá tee nchuihí Juan ráa:

—Kuá'án rán jee nakani rán nuun' Juan jie'e' rá tiñu sá'a ni' ya né'ya rán jín rá tu'un ya tés'o'ó rán: rá ñivi kuáá jee núnijin' nchinúún ráa jee nákuñe'ya ráa, jee rá ñivi lénkó nákaa ráa, jee rá ñivi nó'o ku'e'i' ni'yi sté'yú' ñiin naní lepra jee kuíyo ni'yi ñiin ráa jee nónoo ráa nuun' ku'e'i' ráa, jee rá ñivi só'ó jee núnijin' so'ó ráa, jee rá niyi jee náteku' ráa sá'a ni', jee nuun' rá ñivi lá'ví káchítu'ún ni' tu'un vá'a ya kuvi ni'in' ráa ya natava' ni' ráa nuun' kuachi ráa sikáku ni' ráa. ²³Jee na ka' netu' ka' kúvi ñivi ya ntu kúníní ini'-i jie'e' nu'u' jee ntu kúsín-i nuun' nu'u' —nkachi' Jesús nuun' rá tee vá.

²⁴Jee sáá nñakechí rá tee vá ya nchui'chí Juan, jee nkají'é Jesús ká'án' re' jie'e' Juan nuun' rá ñivi ku'e' yukuán:

—¿Ná kúvi ya nkene rán ñane'ya rán nuun' ñu'ún sain nuun' ntuná' ñivi néé' rúja? ¿Á [iin tee kásikí kuéntá'] iin tunoo' ite' ya síkantá' tachi' víjin rúja? ²⁵Soo ¿ná kúvi ya nkene rán ñane'ya rán réja? ¿Á iin tee ñu'ún sa'ma vitá vá'a stílá' réja? Ntu'ví, chi rá tee ya ñu'ún ráa sa'ma stílá' maa vii' néé' stílá' ráa kúká ráa ini' rá ve'i ká'nú nuun' néé' rá tee kúná'nú ya tátúní'. ²⁶Soo ¿ná kúvi ya nkene rán ñane'ya rán rúja?, ¿á iin tee ya nákaní re' tu'un kéne yu'ú máa maá Ndiosí' rúja? Saá nijia ví, soo káchí' ni' nuun' rán ya kúná'nú re' ka' nsú ká' rá inka tee nñakani tu'un nkene yu'ú Ndiosí'. ²⁷Chi maaré' ví tee jie'e' káchí' nuun' Tutu' Í' su'va:

¡Tiin kuéntá'!

Tají ni' iin tee ni' ya kachitu'ún re' tu'un ni' xí'na nsú ka' suvinú.

Jee maaré' satú'va re' rá ñivi nó'ó sáá kenta nú, nkachi'-i.

²⁸Jee káchí' ni' nuun' ránú ya nteñu rá ñivi ñivi ya káku nuun' ña'an ntu íyó ni iin ñivi ya kúná'nú-u ka' nsú ká' kuá' kúná'nú Juan. Soo súka' sukuán, jee ñivi yí'í-i na'á Ndiosí' sa'á ni' ya kivi-i na'á Ndiosí' nuun' tátúní' re' nuun'-u jee súka' lá'ví ka' ini'-i soo kuñá'nú ka' ñivi vá nsú ká' Juan.

²⁹Jee ntáká rá ñivi, jín rá tee ya nástútú xu'ún nánee' ñuun' Roma, jee sáá nteso'ó ráa rá tu'un ya nkachi' Jesús, jee nkachi' ráa ya náá' kúvi Ndiosí', chi ñanuté ráa sáá

nsikuánuté Juan raa. ³⁰ Soo rá tee yí'í ñujiín' fariseo jín rá tee súkuá'a tu'un ntatúní' Ndiosí' yana'án, nkuniichi' raa ya nkuíni Ndiosí' sa'á re' jie'e' raa, jee ntu ñinetu' raa sikuánuté Juan raa.

³¹ Jee nkachi' Jesús:

—Saájee, ¿ná kúvi ya kúnkunuún jín rá ñivi íyó tiempú' vitan?, jee, ¿né ñin vá kúnkunuún koo jín raa? ³² Kúvi raa kuéntá' kua' rá suchí lúlí ya néé' raa nuyá'vi jee kánajín raa nuun' ñin inka tá'án raa: “Tív'í rání' xiki'li nuun' ránú, soo ni ntuví katié'é ránú, jee jíta rání' yaa' jíta kuéká, soo ni ntu ná'yú' ránú.” ³³ Chi nkiji Juan tee síkuánuté, jee ntu yáji' ví'í re' jee ni ntu jí'i re' nixi' nuxi uva jee káchí' ránú: “Tachí' kíni yí'í ini' re'.” ³⁴ Jee nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ní' Se'ya Ñivi, jee ntiaa' ru nu'u' jee yáji' ní' jí'í ní', jee káchí' ránú: “¡Kune'yá! Kúvi re' tee asín' ini' jín tee ka'va' nixi' ya maní' re' jín rá tee tí'ñá náke'en xu'ún nánee' vetíñú ñuun' Roma jín rá ñivi kuachi'”, káchí' rán. ³⁵ Soo ntáká rá ñivi ya níchí raa sá'á tu'un xiné'én' rání', jee stúvi raa ya naa' kúvi tu'un xiné'én' rání' jie'e' tiñu vá'a sá'á raa.

Néé' Jesús ve'i Simón tee yí'í grupo fariseo

³⁶ ñin rá tee yí'í grupo fariseo, nkana-a Jesús kikaji' re' neyu jín-i ve'i-i, jee sáá nkivi Jesús ini' ve'i tee vá, jee ñakunee' re' yumesá'. ³⁷ Saájee ñuun' yukuán néé' ñin ña'an kuachi' nkusikí ini'. Jee sáá nkuká'nú ini' ña ya néé' Jesús yáji' re' ini' ve'i tee fariseo vá jee nkenta ña yukuán ína'á ña ñin tino'o' lúlí yuu' alabastro nú'ún chitú nute jíá'án' vixi'. ³⁸ Jee íñi ña ichi yatá' rá jie'e' Jesús jee ná'yú' ña ne xínáji ña jie'e' re' jín ntenúún' ña jee suni téyu'ú ña rá jie'e' re', jee xínáchi ña rá jie'e' re' jín ixi xíní' ña, jee nchisó ña nute jíá'án' vixi' rá jie'e' re'. ³⁹ Jee tee fariseo vá ya nkana re' Jesús ve'i re', jee sáá nini' re' ya nsa'á ña sukuán, jee ñani ini' maaré': “Retú tee nákaní tu'un kéne yu'ú Ndiosí' ví tee ya'á, jee kuká'nú ini' re' né ñin ví ña'an ya'á jín nasa ña'an ví ña ya kákí'i ña re', chi ña'an íyó kuachi' ví ña.”

⁴⁰ Saájee nñaxiníko Jesús, jee nkachi' re':

—Simón, íyó ñin tu'un kachi' ní' nuun' nú.

Jee nñaxiníko Simón:

—Kachi' nú maa, Mestrú'.

41 Jee nkachi' Jesús:

—Īn tee ya jíá'anúún re' xú'ún, jee íyó uví' tee ya táyá'vi ráa nuún' re'. Īn ráa táyá'vi u'un' sientú' (500) xú'ún kaa plata,ⁱ jee inka ka' táyá'vi uvixiko ují' (50). 42 Jee jie'e' ya ntuví' íyó xú'ún ráa chunáán ráa nuún' tee jíánúún vá, jee nneká'nú ini' re' nne'yá re' ni núv'í' ráa. Saájee, ¿né ĩn ni núv'í' ráa kunuún' ráa ka' tee njiá'anúún xú'ún vá rúja? —nkachi' Jesús.

43 Jee nnaixiní'kó Simón:

—Ká'vi ini' nì' ya maaré' ya kue'e' ka' nneká'nú ini' tee jíá'anúún xú'ún vá.

Jee nkachi' Jesús nuún' Simón:

—Naa' ni nkachi' nú —nkachi' Jesús.

44 Saájee nnaikó Jesús nna'kune'yá re' nuún' ña'an vá jee nkachi' re' nuún' Simón:

—¿Á né'yá nú ña'an ya'á? Sáá nkiví' nì' ini' ve'i nú jee ntu ntaji nú nute nonoo rá jie'e' nì'.^j Soo ña'an ya'á jee ne nxináji ña jín ntenúún' ña jie'e' nì', jee nxináchi ña maa jín ixi xíní' ña. 45 Jee ni ntu nteyu'ú nú nu'u' sánikuá' íyó ñujíín' soo maáña chi ne sáá nkiví' nì' ini' ve'i nú, jee ni ntu síkíkuí'ñí' ña ya téyu'ú ña jie'e' nì'. 46 Jee ni ntu nchisó nú aceite xini' nì' sánikuá' íyó ñujíín', soo maáña chi nchisó ña nute jíá'án' vixi' rá jie'e' nì'. 47 Jee saáva káchí' nì' nuún' nú: nneká'nú ini' nì' rá kue'e' kuachi ña. Saáva ñúnúun' ví'í ña nu'u'. Soo ñivi ya yaku' néká'nú ini' nì' jee yaku' ñúnúun'-u nu'u' —nkachi' Jesús.

48 Saájee nkachi' re' nuún' ña:

—Nneká'nú ini' jie'e' rá kuachi nsa'á nú —nkachi' re'.

49 Saájee rá inka ka' ñivi néé' nkáá jín re' yumesá' yájí' ráa xitá' ká'án' ĩn inka ráa jín tá'án' ráa:

—¿Né ĩn kúvi tee ya'á, ya ne rá kuachi sá'á ñivi néká'nú ini' re'? —nkachi' ráa.

50 Soo nkachi' Jesús nuún' ña'an vá:

—Jie'e' ya kúneí ini' nú nu'u', saáva ya nna'tava' nì' no'ó nuún' kuachi nú nsikáku nì' no'ó. Kuá'án' va'a ne va'a kuví ini' áníma' nú —nkachi' Jesús.

ⁱ7:41 Ta xú'ún kaa vá yáyá'vi ĩn tee sátínú ya kivi'. Saáva (500) xú'ún kaa kúvi ya'vi ĩn tee (500) kivi' jín (50) kúvi ya'vi ĩn tee (50) kivi'.

^j7:44 Ñujíín' rá ñivi hebreo ví ya nakete jie'e' ráa ñivi nkenta ve'i ráa ya váji íká.

Tu'un jie'e' rá ña'an ya chineí ráñá Jesús

8 ¹Jee sáá njia'a rá yukuán, jee jíkanuun Jesús nuun' ntáká rá ñuun' ká'nú jín rá ñuun' kuáchí, káchítu'ún re' stékútu'ún re' tu'un vá'a Ndiosí' jie'e' naja kivi ñivi xintíín Ndiosí' sáva tátúní' re' nuun' ráa. Jee ni uxú' uvi' (12) rá tee súkuá'a re' ráa kútá'án ráa jín re'. ²Jee suni kútá'án sava rá ña'an jín re' ya nxinúvi re' ráa sáá ntava' re' tachi' kíni yí'í ini' ráña, jín sava ráña nxinúvi re' ráa nuun' rá kue'i' nó'o ráa. Jee iin ráñá ví María ya naní ña ña'an ñuun' Magdala, jee maaña vá nkene uxá' tachi' kíni ini' ña. ³Jee inka ka' ví Juana, ñasí'í Chuza, tee tátúní' nuun' rá musú' ve'i Herodes tee nísotíñú, jee inka ví Susana, jín kue'e' ka' ña'an, jee maaráña yítíñú ráa chineí ráa Jesús jín rá nantíñú maaráa jie'e' ya jiniñú'ún re' jín rá tee kútá'án jín re'.

Tu'un ká'án jie'e' iin tee jiákín' tata' sá'á

(Mateo 13:1-9; Marcos 4:1-9)

⁴Jee sáá nkutútu'ú kue'e' ví'í rá ñivi ntáká ñuun' yukuán, nkenta ráa nuun' Jesús, jee nkachi' re' tu'un kúnkunuún ká'án' su'va:

⁵—Iin tee jiákín' tata' sá'á nkene re' kuakakin' re' nikin tata', jee sáá xínává' re' nikin tata' nuun' ñu'ún, jee sava rá nikin tata' ñete' ñakava yuichí, jee ñañu' rá ñivi maa jee rá saa' jí'kó súkún nyaji' rá'tí' maa. ⁶Jee sava ráa ka' ñete' nteñu yuu', jee sáá ntá'vi'-i jee nnachi-i, chi ntu káá kue'e' kajin. ⁷Jee sava ráa ka' ñete' nteñu rá yukú' iñu, jee nkáá ntá'vi' ráa, jee nsiká'á' rá yukú' iñu maa. ⁸Soo inka ka' rá nikin ñete' nuun' ñu'ún vá'a, jee sáá ntá'vi'-i, jee ta iin njia'a-a sientú' nikin ka'.

Jee sáá nkuvi nkachi' re' sukuán jee nkanajín ni'in re', jee nkachi' re':

—Ñivi ya íyó rá so'o sáva teso'o, jee teso'o va'a —nkachi' re'.

Na jie'e' chi ná'kani Jesús tu'un kúnkunuún ká'án'

(Mateo 13:10-17; Marcos 4:10-12)

⁹Jee rá tee ya kútá'án jín re' súkuá'a re' ráa níkatu'ún ráa re' ná kúní' káchí' jie'e' rá tu'un kúnkunuún nnakani re'. ¹⁰Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Nuun' ráno'ó chi ntaji Ndiosí' ya kuká'nú ini' rán jie'e' rá tu'un nyise'í jie'e' naja kivi ñivi na'á Ndiosí' jee tátúní' re' nuun' ráa. Soo nuun' rá inka ka' rá ñivi ká'án' ni' rá tu'un ya kúnkunuún ká'án'-a,

sáva súka' nélyá ráa [rá tiñu sá'á ni'] soo ntu nélyá ráa maa, jee súka' tésó'o ráa jee ni ntuví jiáku'un ini' ráa maa.

**Nákachi' naa' va'a Jesús ná kúní' kachi' tu'un
kúnkunuún ká'án' jie'e' tee jiákin' tata'**

(Mateo 13:18-23; Marcos 4:13-20)

11 'Su'va kuíni kachi' tu'un kúnkunuún ká'án' ya'á: Nikin tata' vá ví Tu'un Ndiosí'. 12 Rá nikin ñákava yu'chí kúvi rá ñivi ya tésó'o ráa Tu'un Ndiosí', soo kenta máa máa ku'na' jee síyo-o tu'un vá ánima' ráa, sáva nsá' inu' ini' ráa tu'un vá jee sáva nsá' nene ráa nuun' kuachi ráa nsá' nanitá'ví' ráa. 13 Jee rá nikin ya ñákava ráa nuun' yúú' kúvi ráa rá ñivi ya sáá tésó'o ráa Tu'un Ndiosí' jee ne kúsí' ini' ráa tiin ráa maa, soo ntu kúun yo'o tu'un vá ini' ánima' ráa chi ntu kúkutú ráa ntu kúní'in ráa jín-i, chi yaku' ni tiempú' jínú' ini' ráa maa. Chi sáá kenta tá'án ráa tunó'ó, jee níkýátá ini' ráa nuun' tu'un vá. 14 Jee rá nikin ya ñéte' nteñu rá yuku' inu kúvi ráa rá ñivi ya tésó'o ráa Tu'un Ndiosí', soo nání'vi' ini' ráa jie'e' kue'e' tiñu, jee kuíni ráa kukúká ráa, jee yítíñú ráa nuun' ya síí' ini' íyó ini' ñiví ya'á ni tékú' ráa, jee sá'té'él'-e ráa jee ntu jiá'nu ráa ntu jíjia ini' ráa nuun' Tu'un Ndiosí', kuéntá' ntu kenta ku'va nikin tata'. 15 Soo rá nikin tata' ya ñákava nuun' ñu'ún vá'a, suvi kúvi rá ñivi ya jín ánima' naa' va'a tésó'o ráa Tu'un Ndiosí', jee chú'un ini' ráa maa síkúnkuvi ráa maa jee kúní'in ráa jíjia ráa jín tu'un vá jee su'va jiá'a tata' sá'á.

Tu'un ká'án' jie'e' ñu'un' kantil

(Mateo 4:21-25)

16 'Ni iin ñivi ntu téé ñu'un' iin kantil jee jíásí'-i nuun' vá jín iin ñenkó'ó áxí túví-i vá chíji iin ito, chisa' chíso súkún-u vá, sáva stúún'-u ini' veli jee rá ñivi kivi ini' veli kivi kune'yá ráa ñu'un' vá. 17 Chi ntáká tiñu sú yísé'f-i, jee kenta nunijín' natuvi nuun' rá ñivi, jín suni ntáká tiñu ya íyó yu'u', ya kenta kuká'nú ini' ñivi ñu'un' vá. 18 Saáva tiin

kuéntá' va'a rán Tụ'un Ndiosí' yá tésó'o rán. Néní iin ñivi ya t̄in tụ'un vá'a Ndiosí', ku'va re' ka' kiku'un ini'-i. Soo néné iin ñivi ya ntu t̄in tụ'un vá, jee ne tụ'un ya jiáni ini'-i ya jiáku'un ini'-i kanee' re' maa nuun'-u —nkachi' Jesús.

Jie'e' náná' Jesús jín rá ñani' re'

(Mateo 12:46-50; Marcos 3:31-35)

¹⁹Saájee náná' Jesús jín rá ñani' re' nkenta ráa nuun' néé' re', soo ntu nkúvi kuyatin ráa nuun' re' jie'e' yá chítú ví'í íñí rá ñivi nuun' re'. ²⁰Jee iin rá ñivi ñakachi'-i nuun' re':

—Náná' nú jín rá ñani' nú íñí ráa chíké'i jee kuíni ráa kine'yá ráa no'ó —nkachi'-i.

²¹Jee nnaxiníko Jesús:

—Náná' nì' jín rá ñani' nì' kúvi rá ñivi ya tésó'o ráa Tụ'un Ndiosí' jee síkúnkuví ráa maa —nkachi' re'.

Nsikíkuíñí' Jesús tachi' savi xéen' nuun' nteñú'ún

(Mateo 8:23-27; Marcos 4:35-41)

²²Saájee nkuví ya'á iin rá kivi' yukuán, jee nkivi Jesús ini' iin barkú' jín rá tee kútá'án jín re' súkuá'a re' ráa. Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Kijia'a-órán íyo ka' ichi yúnteñú'ún —nkachi' re'.

Saájee kuá'an' ráa. ²³Jee ni kuá'an' ráa nuun' nteñú'ún, jee nkixi' Jesús. Jee nkenta ñaki'i tachi' savi xéen' nuun' nteñú'ún, jee chítú nute ini' barkú', jee íyo nó'o ráa.

²⁴Saájee rá tee ñaxinóto ráa re', jee nkachi' ráa:

—¡Mestrú'! ¡Mestrú'! ¡Kuví-ó! —nkachi' ráa.

Jee nnoto re' jee nnuxeen' re' nuun' tachi' savi jín nuun' jísó' nute jee ñakuíñí' ráa jee níin nkuví-i. ²⁵Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—¿Né nú' íyó ya kúneí ini' ránú nu'u' rúja? —nkachi' re'.

Soo nyu'ví ráa jee ntiví xíni' ráa jee nkachi' iin inka ráa:

—¿Na tee ka' kúvi tee ya'á, ya ne nuun' rá tachi' víjin jín nuun' nute tátúní' re', jee káníjiá ráa maa? —nkachi' ráa.

Tee nuun' Gadara ya yí'í tachi' kíni ini' re'

(Mateo 8:28-34; Marcos 5:1-20)

²⁶Jee síkáka ráa barkú' kuá'an' ráa jín-i yunúte nuun' ñu'ún nuun' Gadara, ya káá íyo ka' ichi yúnteñú'ún nuun'

Galilea. ²⁷Jee sáá nnuun Jesús barkú!, jee iin tee ñuun' yukuán nnaketá'an re' Jesús jee yí'í tachí' né'í kákini tee vá, jee nkukue'e' ví'í tiempú' ntu ká' ñú'ún-u sa'ma, ni ntu ká' néé'-e ve'i, chisa' nteñu rá ve'i rá ñiyi néé'-e. ²⁸Jee sáá nini'-i Jesús, jee nkanajíin-i jee ñakuñí' íti-i ñaxin-i maáa jie'e' Jesús, jee kuaneí-i nkanajíin-i:

—¿Naku chi kíní nú maánú jín nu'u', Jesús, Se'ya Ndiosí' máá kúná'nú nasíkuítí' nuun' kuaíyó? Jíkán' tá'ví' ní' nuun' no'ó ya koto xínó'o nú nu'u' —nkachi'-i.

²⁹(Nkachi' tee vá sukuán chi Jesús ntatúní' re' nuun' tachí' né'í kákini ya kene-e ini' tee vá. Jee ya nkukue'e' ví'í íchí tñin-i re' jee súka' jí'ni rá ñivi rá na'á re' jín jie'e' re' cadena kaa jín rá kaa tñin maa jee kúmí raa maa, soo ská'ní' re' rá cadena vá jín rá kaa nuun' yí'í na'á re' jee síkúnu tachí' kíni vá re' jí'án' re' ne rá nuun' ñú'ún sain nuun' ntuná' ñivi néé'.) ³⁰Jee ñikatu'ún Jesús tachí' né'í kákini yí'í tee vá:

—¿Ná naní nú?

Jee nkachi'-i:

—Legión^k —nkachi'-i sukuán chi jie'e' nika' kue'e' ví'í tachí' né'í kákini nkivi maa.

³¹Jee ñikan' tá'ví' rá tachí' né'í kákini vá nuun' Jesús ya koto tájí re' raa kñin' raa nuun' neen' nuun' ntu jínu ya kúnú-u. ³²Soo yukuán íñí kue'e' ví'í rá kúchí' íka' yuku yájí' rátí', jee ñikan' tá'ví' raa nuun' Jesús ya ku'va re' kivi raa ini' rá kúchí' vá, jee nyinetu' re'. ³³Jee sáá nkene rá kuí'na' vá ini' tee vá, jee nkivi raa ini' rá kúchí' vá, jee nkenekunu rátí' nkaninuun rátí' nukana ne nuun' nteñú'ún jee nka'a' rátí'.

³⁴Jee rá tee ya náka raa rátí' chi sáá nini' raa ya sukuán nkuvi, jee nkenekunu raa kuanakani raa nuun' rá ñivi ñuun' jín rá kuariá'. ³⁵Jee nkene rá ñivi kuane'yá raa ñakuá nkuvi. Jee nkenta raa nuun' Jesús, jee nnani'in' raa tee ya nkene rá kuí'na' ini' re', ñú'ún re' sa'ma, jee ya nnaku'un kájí ini' re', jee néé' re' jie'e' Jesús. Jee nyu'ví' rá ñivi vá. ³⁶Jee rá tee ya nini' ya nkuvi nnakani raa nuun' rá ñivi naja nnuvi tee vá. ³⁷Saájee ntáká rá ñivi kue'e' rá ñuun' yí'í xintíin ñuun' Gadara, ñikan' tá'ví' raa nuun' Jesús ya kñin' iyo re' yukuán,

^k 8:30 Kúvi Legión iin grupo 3000 áxí 6000 soldado ejército ñuun' Roma.

chi yú'ví ví'í raa. Saájee nnakú'un re' ini' barkú' sáva nikó re' nuun' váji re'. ³⁸Soo tee ya nkene rá kui'na' ini'-i jíkán' tá'ví'-i nuun' re' ya kutá'an-a kî'in'-i jín re'. Soo náchuichí re' maa, jee nkachi' re' nuun'-u:

³⁹—Kuáno'on' ve'i nú, jee nakani nú ni'i ya nsa'á Ndiosí' jín nú —nkachi' Jesús.

Saájee kua'an' tee vá jee káchítu'un re' kuaíyó nuun' ñuun' yukuán jie'e' ntántúní' nsa'á Jesús jie'e' re'.

Jie'e' se'ya sí'í Jairo jín iin ña'an kú'ví' ya nsijíkin' ña na'á ña sa'ma Jesús

(Mateo 9:18-26; Marcos 5:21-43)

⁴⁰Jee sáa nnikó Jesús nnakuatá'ví rá ñivi kue'e' íní yukuán re', chi nétu kuvi raa re'. ⁴¹Saájee yukuán nkenta iin tee naní re' Jairo, kúvi re' iin tee kúná'nú néé' kuéntá' re' ve'i sinagoga nuun' kútútú rá ñivi Israel súkuá'a raa Tu'un Ndiosí', jee ñakuiñí' íti re' ñaxin re' maaré' nuun' ñu'un jie'e' Jesús, jee nikan' tá'ví' re' nuun'-u ya kî'in'-i ve'i re' jín re'. ⁴²Chi se'ya sí'í métú'un re', ya íní ña yatin uxu' uvi' (12) kuiya', sané' íyó kuvi' ña. Soo ni kua'an' Jesús jín re', jee ne nákuini' rá ñivi kue'e' vá Jesús níkin' raa maa. ⁴³Jee yukuán íní iin ña'an kú'ví', ya uxu' uvi' (12) kuiya' jíati niñí' ña, jee ñaxin' ña ni'i ya kúmí ña nuun' rá tee sátátán jín tátán stílál', jee ni iin ntu nkuví xinúvi-i ña. ⁴⁴Jee ñakuyatin ña yata' Jesús jee nsikáchi'i ña yúsa'ma re', jee kuíntañú'un kuiti' ñakuiñí' ya jíati niñí' ña. ⁴⁵Saájee nkachi' Jesús:

—¿Né iin ví ya nsijíkin'-i na'á-a nu'u'?

Soo ntáká rá ñivi nkachi' raa ya ntuví, jee nkachi' Pedro: —Mestrú', rá ñivi kue'e' chútíyu' raa jí'ni raa nákuini' raa no'ó. Jee jíkátu'un nú: “¿Né iin nsijíkin'-i na'á-a nu'u'?”, káchí' nú.

⁴⁶Soo nkachi' Jesús:

—Nsijíkin' iin ñivi na'á-a nu'u', chi jíní' ni' ya nijin' nkene fuersá' í' ní'in níso ni' jee nuuvi iin ñivi —nkachi' re'.

⁴⁷Saájee sáa nini' ña ya ntu kúvi kuyu'u' ña nuun' Jesús, jee ne kisi yiki ña ñakuiñí' íti ña ñaxin ña maáña nuun' re', jee ichinúun' ntáká rá ñivi kue'e' vá nnakani ña na jie'e' kúvi ya nsijíkin' ña na'á ña re' jín jie'e' ya nuuvi ña máá hora yukuán. ⁴⁸Saájee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Se'ya sí'í, jie'e' ya ínú' ini' nú kúneí ini' nú nu'u', jee nxinúvi ni' no'ó. Kuá'án va'a ne va'a kuvi ini' ánima' nú.

⁴⁹Jee ni ká'án' jí' re' ka', nkenta iin tee néé' ve'i Jairo, tee kúñá'nú néen kuéntá' veñu'un kúvi sinagoga, jee nkachi'-i nuun' Jairo:

—Ya ni'i' se'ya sí'í nú. Koto xtáña'án nú ka' Mestrú' kí'in'-i jín nú —nkachi'-i.

⁵⁰Soo sáá tésó'o Jesús ya nkachi' tee vá, jee nkachi' Jesús nuun' Jairo:

—Koto yú'ví nú, kuachi kuiti' vá kuneí ini' nú nu'u', jee nuva'a se'ya nú —nkachi' re'.

⁵¹Jee sáá nkenta re' ve'i Jairo, jee ntu njia'a re' kivi rá inka ka' ñivi jín re', chisa' kuachi Pedro ni jín Juan jín Jacobo, jín tátá' jín náná' ñalúlí vá. ⁵²Jee ntáká rá ñivi néé' ve'i Jairo ná'yú' ráa jee íyó tunkuí'yá' ini' ráa jie'e' ñalúlí vá. Soo nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Koto ná'yú' rán, chi nsá' ni'i' ña, chisa' kixí' ña —nkachi' re'.

⁵³Jee nka'an' ichi ráa nne'yá ráa re' chi jíní' ráa ya ní'i' ñalúlí vá. ⁵⁴Soo ntiin re' na'á ñalúlí vá jee ni'in nkachi' re': —ñalúlí, nakoo!

⁵⁵Jee nnikó ánima' ña nuun' ñuné'yú' ña nñateku' ña, jee ntañú'ún kuiti' nnakoo ña. Jee ntatúní' Jesús ya ku'va ráa nuun' ña ya kaji' ña. ⁵⁶Jee rá sí'í ñalúlí vá ntiví xini' ráa ya nkuvi sukuán. Soo ntatúní' Jesús nuun' ráa ya koto káchí' ráa nuun' ni iin ñivi ya nkuvi.

**Chúichí Jesús ni uxu' uvi' (12) rá tee kútá'án jín re'
súkuá'a re' ya kistekútu'ún ráa Tu'un Ndiosí'**
(Mateo 10:5-15; Marcos 6:7-13)

9 ¹Nkana Jesús nastútú re' ni uxú' uvi' (12) rá tee kútá'án jín re' súkuá'a re' ráa, jee njia'a re' fuersá' íi' ní'in nuun' ráa jín tiñu tatúní' ráa sáva tava' ráa rá ku'i'na' y'í' ini' rá ñivi, jín suni sáva xinúvi ráa rá ñivi kú'ví'. ²Jee nchúichí re' ráa kíkachitu'ún ráa tu'un naja kivi ñivi xintín Ndiosí' jín ya xinúvi ráa rá ñivi. ³Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Koto na nantíñú ina'á rán ya kuvi ichi, ni karútí', ni ñunu, ni ya yáji', ni xu'ún, ni inka ka' sa'ma naku'un rán.

⁴Jee néni iin ve'i nuun' kenta rán kivi rán, jee kinoo rán kune! rán ve'i vá ne' kene rán nuun' yukuán. ⁵Jee retú néni iin nuun' ntu íyó mani' ráa tiin ráa ráno'ó, jee sáá kene rán nuun' vá, jee kisi rán tikachaa' jie'e' rán, sáva nastúvi rán ya íyó siki' ráa —nkachi' re'.

⁶Saájee nkechi' ráa ku'an' ráa ntáká rá nuun' ta nuun' jíkónúun' ráa stékútu'ún' ráa tu'un' vá'a Ndiosí', jee suni ntáká nuun' ku'an' ráa xínúvi ráa rá nívi kú'ví'.

Ni'i' Juan tee síkuánuté

(Mateo 14:1-12; Marcos 6:14-29)

⁷Jee Herodes, tee tátúní', chi nkuká'nú ini' re' jie'e' ntáká tiñu sá'á Jesús. Jee nkunaan nkusu'va re', chi sava rá nívi káchí' ya Juan ví-i ya nñateku' ii'-i ya ní'i'-i, ⁸jee sava ráa ka' káchí' ya nñenta Elías tee nñakani tu'un' nkene yu'ú máá máá Ndiosí' yana'án nasíkuiti', jee sava ráa ka' káchí' ya kúvi-i iin rá inka tee nñakani tu'un' nkene yu'ú máá máá Ndiosí' yana'án, jee nkenta nñateku'-u. ⁹Jee nkachi' Herodes:

—Nu'u' ntají ni' ya kuachi ráa xini' Juan, jee saáva, ¿né iin kúvi tee ya'á jie'e' ya tésó'o ni' ya sá'á re' rá tiñu sukuán rúja? —nkachi' re', jee núkú re' naja kuvi kuni' re' Jesús.

Síkají' Jesús u'un' mil (5000) rá nívi

(Mateo 14:13-21; Marcos 6:30-44; Juan 6:1-14)

¹⁰Jee sáá nñikó rá tee naji'á'á re' ya níso ráa tiñu apóstol ya nchuihí re' ráa, jee nñakani ráa nuun' re' ni'i' rá tiñu nsa'á ráa, jee nke'en re' ráa ku'an' sijn re' jín ráa nuun' nuun' naní Betsaida. ¹¹Jee sáá nkuká'nú ini' rá nívi ku'e'e' jee ku'an' ráa yukuán, jee niyo maní re' nñatiin re' ráa, jee káchí' re' nuun' ráa naja tátúní' Ndiosí' nuun' rá nívi kivi xintíin Ndiosí'. Jee suni nívi kú'ví' ya jíníni'ún' ráa ya nuvi ráa jee nxínúvi re' ráa. ¹²Jee sáá kuáini, jee nñakuyatin rá ni uxú' uvi' rá tee kútá'án jín re' suku'á'a re' ráa jee nkachi' ráa nuun' re':

—Nachuihí nú rá nívi kiji'n' rá nuun' rá nuun' jín rá kuarí'á káá tiyu' yatin, sáva kijnukú ráa nuun' kinoo ráa jín ya kaji' ráa, chi nuun' íyó-ó ya'á, jee nuun' nu'ún' sáin nuun' ntu néé' nívi ví ya'á —nkachi' ráa.

13 Soo nkachi' Jesús nūn' raa:

—Ku'va rán kaji' raa —nkachi' re'.

Soo nkachi' raa:

—Ntuná' kue'e' íyó ina'á rán' chi kuachi u'un' ixtatílá' ni jín uvi' tiaká ni íyó. Áxí soo nika' retú kike'en rán' ya kaji' ntáká rá ñivi kue'e' ya'á rúja —nkachi' rá tee kútá'án jín re' sukuá'a re' raa.

14 Chi jie'e' nika' íyó u'un' mil (5000) rá tee, saájee nkachi' Jesús nūn' rá tee kútá'án jín re' sukuá'a re':

—Kachi' rán nūn' raa ya kikunee' kua' ta uvixiko uji' (50) ta uvixiko uji' raa —nkachi' re'.

15 Jee sukuán nsa'á raa, jee ñakunee' kuáiyó rá ñivi vá.

16 Jee ntiin Jesús ni ú'un' rá ixtatílá' vá jín ni núví' rá tiaká vá, jee ni né'yá re' sūkún, jee njia'a re' ya kúta'vi' re' nūn' Ndiosí'. Jee ña'nu' re' maa njia'a re' maa nūn' rá tee kútá'án jín re' sukuá'a re', sáva siá'a raa maa nūn' rá ñivi. 17 Jee nyaji' rá ñivi ne nkuvi ini' kuáiyó raa, jee nnaštútú raa uxu' uvi' (12) chikíví' rá léfé nkinoo ka' nūn' ya nyaji' raa.

Sá'a náa' Pedro ya Jesús ví Cristo

(Mateo 16:13-20; Marcos 8:27-30)

18 Ìin kivi' nkusín Jesús ká'án' re' jín Ndiosí', jee rá tee sukuá'a re' raa néé' raa jín re' jee nīkatu'un re' raa:

—¿Né ñin káchí' rá ñivi ya kúvi nu'u'? —nkachi' re'.

19 Jee nnaxiníko raa:

—Káchí' sava rá ñivi kúvi nú Juan ya nsikuánuté, jee sava raa ka' káchí' ya kúvi nú Elías, jee sava raa ka' káchí' ya kúvi nú ñin rá tee ya nna'kani raa tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' tió' chíji nasikuiti' jee vitan nna'teku' tuku-u, káchí' rá ñivi —nkachi' raa nūn' Jesús.

20 Jee nkachi' re' nūn' raa:

—Soo ráno'ó, ¿né ñin káchí' rán ya kúvi nu'u'?

Saájee nnaxiníko Pedro jee nkachi' re':

—No'ó kúvi Cristo ya ñani Ndiosí' no'ó —nkachi'-i.

21 Soo ntatúní' nī'in ñá'nú Jesús nūn' raa ya ni ñin nūn' nkáchí' raa maa.

Káchí' Jesús jie'e' ya kuvi' re'
(Mateo 16:21-28; Marcos 8:31—9:1)

22 Jee nkachi' re':

—Nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, jee íyo kuno'o nasíkuiti' ni'. Jee rá tee kúná'nú jín rá sutu' kúná'nú jín rá tee xiné'én' tu'un ntatúní' Ndiosí' kuichi ini' raa kune'yá raa nu'u'. Jee ka'ni' raa nu'u'. Soo kivi' uní' jee nateku' ii' ni' kene ni' nteñu rá niyi.

23 Saájee nkachi' re' nuun' ntáká rá ñivi:

—Retú néni iin ñivi kuíni-i kunikin'-i nu'u' jee xináán'-a ini'-i rá nýo ini' maáa, jee ta kivi' iin ni koo ini'-i kuno'o-o jie'e' nu'u' kuéntá' iin ya niso-o kurúsí' sáva kuvi'-i nuun' vá, jee kunikin'-i nu'u'. 24 Chi néni iin ya ntu níkin' nu'u' chi nýo ini'-i kuteku' va'a-a jín ya kaku-u nuun' tunó'ó kiji nuun'-u jie'e' níkin'-i nu'u', sukuíta-a ya kuteku'-u jín Ndiosí'. Soo néni iin ñivi ya níkin'-i nu'u' súa' nó'o-o tunó'ó ne kuvi'-i jie'e' níkin'-i nu'u', jee kaku nijia-a chi ni'in'-i ya kuteku'-u nínkáni jín Ndiosí' sa'á re'. 25 Chi, ¿na nuun' íyótiñu nuun' iin ñivi retú ni'in'-i kuáiyó ñiví nín ya'á rúja, retú sukuíta-a maáa áxí retú xináán'-a maáa ya nsá' nanitá'ví'-i nuun' Ndiosí' rúja? 26 Chi néni iin ñivi ya kúkanuun-u jie'e' nu'u' jín jie'e' tu'un ni', jee suni maání', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, jee kukanuun ni' jie'e' ñivi vá, sáa niji ni' vane' tuun' nasíkuiti' ya maa vii' kúná'nú ni' jín Tátá' ni' Ndiosí', jín rá najiá'á' í' re'. 27 Soo nu'u' jee máa naá' vá káchí' ni' nuun' rán ya sava rá ñivi ya íñí ya'á, ni nsá' kuvi' raa nekuá' kuni' raa tiñu ñá'nú niso Ndiosí' ya tatúní' re' —nkachi' Jesús.

Síin nsama nnatuvi sáá íyo Jesús

(Mateo 17:1-8; Marcos 9:2-8; 2 Pedro 1:16-17)

28 Jee sáa njia'a yatin una' kivi' ya nkachi' re' rá tu'un yukuán, jee nke'en re' Pedro jín Juan jín Jacobo, jee kuá'an' re' jín raa nuun' yuku kuaka'an' re' jín Ndiosí'. 29 Jee ni ká'an' Jesús jín Ndiosí', jee síin nsama nnatuvi nuun' re', jee sa'ma re' nuuvi-i máa kuíjín nijia ne jánute'-e. 30 Jee nkituvi uvi' rá tee kúkuéntú raa jín re', suvi kúvi Moisés jín Elías, 31 Jee ne ñunuva raa jánute' raa íñí raa ká'an' raa jín

re' jie'e' ya kene re' ñivi ya'á ya sikúnkuvi re' maa nuun' ñuun' Jerusalén. ³²Jee Pedro jín rá kútá'án jín re' ne kúvéi ráa ma'ná jee ne nunito ráa, jee nini' ráa nuva vii' jánute' Jesús jín rá uví' tee vá ya íñí ráa jín re'. ³³Jee sáa nkusín ni nuví rá tee vá nuun' Jesús, jee nkachi' Pedro nuun' Jesús:

—¡Mestrú! ¡Na ka' va'a ka' ya íyó-ó ya'á! Sa'á rání' uní' vesayo, iin kuvi nú, jee iin kuvi Moisés, jee iin kuvi Elías —nkachi' Pedro sukuán, súnika' ni maá Pedro ntu jíní' re' na jie'e' nkachi' re' sukuán.

³⁴Jee ni ká'án' ií' re' ka', jee nkenta iin viko' jee nnakasi'-i ráa, jee nyu'ví ráa sáa nkivi ráa nteñu viko' vá. ³⁵Saájee nuun' viko' vá nkene iin nusuyu'ú ya káchí'-i:

—Ya'á ví Se'ya yí' ni', [jee ñúnúun' ni' re'], ya nkáji ni' maa. Tiin kuéntá' ñá'nú rá tu'un káchí' re' —nkachi'-i.

³⁶Jee sáa ñakuñí' ya ká'án' nusuyu'ú vá, jee nini' ráa ya kuachi métú'ún nika' Jesús íñí re' jín ráa. Jee nnyuyu'u' ini' ráa jie'e' vá, jee rá kivi' yukuán ni ntuné nkáchí' kuiti' ráa nuun' ni iin rá ñivi ya nini' ráa.

Xínúvi Jesús iin tesúchí yí'í tachi' kíni ini'-i

(Mateo 17:14-21; Marcos 9:14-29)

³⁷Jee kivi' steñu'ún, sáa nnuun ráa yuku vá, jee kue'e' nasíkuiti' rá ñivi ñata'an' ráa Jesús. ³⁸Jee nteñu rá ñivi kue'e' vá nkanajín iin tee, jee nkachi'-i:

—Mestrú, jíkán' tá'ví' ni' nuun' nú ya kune'yá nú se'ya yí' ni', chi métú'ún xíní' nkaku re' ví se'ya yí' ni' ya íyó. ³⁹Jee iin tachi' kíni tñin-i re' jee síkanajín-i re', jee jiá'níyí'í-i re', jee kéne tiuun' ini' yu'ú re'. Jee xeen' xá xínó'o-o re', jee uví' xá siáá'-a re'. ⁴⁰Nikan' tá'ví' ni' nuun' rá tee súkuá'a nú ya taníkin' ráa maa, soo ntu nkúneí ráa —nkachi' tee vá.

⁴¹Saájee nkachi' Jesús:

—¡Na ka' rá ñivi ya'á ya ntu ínú' ini' ráa Ndiosí' jín ya nkusín rán nuun' ya náá! ¿Naja ka' tiempú' vá íyó kune'e' ni' jín ráno'ó? ¿Naja ka' tiempú' vá íyó ke'ne' ini' ni' nuun' ráno'ó? Kínaka se'ya yí' nú ya'á —nkachi' Jesús.

⁴²Jee ni kuakuyatin tesúchí vá nuun' Jesús, jee nxinániso tachi' kákini káné'í vá maa nuun' ñu'ún, jee ña'niyí'í-i re'. Soo nnuheen' Jesús nuun' tachi' kíni vá,

jee nkene-e kua'an'-a, jee nxinúvi re' tesúchí vá, jee nnaku'va re' maa nuun' tátá'-a. ⁴³Jee kuaiyó rá ñivi íñi yukuán ntiví xíni' raa ya kúñá'nú nasíkuiti' Ndiosí'.

Ya uví' íchí tukuni káchítu'ún Jesús ya kuvi' re'

(Mateo 17:22-23; Marcos 9:30-32)

Jee ni tíví xíni' rá ñivi jie'e' ni'i rá tiñu máá ñá'nú mánasí ya sá'á re' jee nkachi' Jesús nuun' rá tee kútá'án raa jín re' súkuá'a re' raa:

⁴⁴—Chuso'o vava'a rán rá tu'un ya'á ya káchí' ni' nuun' rán, chi nu'u' ya ntají Ndiosí' nuun' ñivi sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, vakuyatin naku'va iin ñivi nu'u' xintíin rá tee ya jíní' u'vi' raa nu'u' —nkachi' Jesús.

⁴⁵Soo ni ntu ñaku'un ini' raa tu'un ya'á ya nkachi' re', chi nyise'í tu'un ya'á nuun' antúní' raa sáva nkúvi kiku'un ini' raa maa, soo nyu'ví raa nakatu'ún raa re' jie'e' tu'un ya'á ya nkachi' re'.

Né iin kúvi ya kúñá'nú ka'

(Mateo 18:1-5; Marcos 9:33-37)

⁴⁶Saájee kuíre rá tee kútá'án jín re' súkuá'a re' raa nkajie'é raa kantátu'un raa jie'e' né iin raa vá kúñá'nú ka'.

⁴⁷Soo jie'e' nika' ya jíní' Jesús ya jiáni ini' ánima' raa, jee ntiin re' iin suchí lúlí ñani re' maa xiín re'. ⁴⁸Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Néni iin ñivi ya nuun' súví nu'u' íyó mani' ini'-i nakuatá'ví-i suchí lúlí ya'á, jee suni íyó mani' ini'-i nakuatá'ví ñivi vá nu'u' ranika'. Jee ñivi vá ya íyó mani' ini'-i nákuatá'ví raa nu'u', suni íyó mani' ini'-i nakuatá'ví ñivi vá Ndiosí' ranika', ya nchüichí nu'u' vaji ni'. Chi iin ñivi ya ntu kúñá'nú-u ka' nteñu ntáká rán, suvivá kúñá'nú ka' nuun' Ndiosí' —nkachi' Jesús.

Iin ñivi ya ntu íñi síkí' Jesús jee nákuíñi'-i jín re'

(Marcos 9:38-40)

⁴⁹Jee nkachi' Juan:

—Mestrú', nini' rán' iin tee ya nuun' súví nú táníkin' re' rá tachí' kíni ya yí'í ini' rá ñivi. Jee niniiyo rán' sa'á re' ka' su'va, chi ntu kútá'án re' jín-ó —nkachi' Juan.

⁵⁰Soo nkachi' Jesús:

—Koto jíníyo rán maa nuun' re', chi iin ñivi ya ntu kénta siki'-ó, íní-i jín-ó —nkachi' Jesús.

Nnuxeen' Jesús nuun' Jacobo jín Juan

⁵¹Jee sáa nkuyatin tiempú' ya kino'on' Jesús kinaa re' antiví súkún, jee iin ni nú'ún ini' re' ya k'i'in' re' ñuun' Jerusalén. ⁵²Jee nchüichí re' xí'na ka' sava rá tee kuá'an' ráa nuun', jee kuá'an' ráa nkivi ráa iin rá ñuun' Samaria sáva nukú ráa nuun' satú'va ráa kinoo re'. ⁵³Soo ntu njiá'a rá ñivi ñuun' vá kinoo re' yukuán, chi nini' ráa ya nú'ún ini' re' k'i'in' re' Jerusalén. ⁵⁴Jee Jacobo jín Juan, rá tee kútá'an jín re' súkuá'a re' ráa, jee sáa nini' ráa ya nkuvi sukuán, jee nkachi' ráa:

—Ito'o', ¿á kuíni nú ya tatúní' rán' ya kiji nkuun ñuun' ne antiví sáva xináan'-a rá ñivi ñuun' ya'á, kuéntá' kuá' nsá'á Elías ne yana'án? —nkachi' ráa.

⁵⁵Saájee nnakuneyá Jesús nuun' ráa, jee nnuxeen' re' nuun' ráa, [jee nkachi' re':

—Ni ntu jíní' rán ne nuun' vaji tu'un ká'an' rán. ⁵⁶Chi nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, nsá' vají ni' xináan' ni' rá ñivi, chisa' vaji ni' sáva síkaku ni' rá ñivi —nkachi' re'.]

Saájee kuá'an' re' jín ráa inka ka' ñuun'.

Tu'un jie'e' rá ñivi ya kuíni ráa kunikin' ráa Jesús

(Mateo 8:19-22)

⁵⁷Jee ni kuá'an' ráa ichi jín Jesús, jee iin tee nkachi'-i nuun' re':

—[Ito'o' ni'], kunikin' ni' no'ó né ni ví nkuvi nuun' k'i'in' nú —nkachi'-i.

⁵⁸Jee nkachi' Jesús nuun'-u:

—Rá ñunkuii chi íyó rá yavi' kava nuun' kixí' ráatí', jee rá kiti chúchíyo' ya jíkó súkún íyó taka' ráatí'. Soo nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, ni ntuví íyó nuun' koso' xini' ni' najiaví ni' —nkachi' re'.

⁵⁹Jee nkachi' re' nuun' inka ka':

—Kunikin' nu'u'.

Soo nkachi'-i nuun' re':

—Ito'o', taji nú xá xí'na ka' kị'ìn' nị' kịsẹ'í nị' tátá' nị'
—nkachi'-i.

⁶⁰ Jee nkachi' re' nuun'-u:

—Ku'va nú ya rá ñivi kuéntá' ní'i' ráa nuun' Ndiosí' kịsẹ'í
ráa rá niyi ráa.¹ Soo no'ó, kunikin' nu'u' jee kachitu'ún
nú naja kivi ñivi xintíín Ndiosí' tatúní' re' nuun' ráa
—nkachi' Jesús.

⁶¹ Jee nkachi' inka ka':

—Ito'o' nị', kunikin' nị' no'ó, soo xí'na ka' taji nú kịka'an'
nị' ntí' ka' jín rá tá'án ve'i nị' —nkachi'-i.

⁶² Soo nkachi' Jesús nuun'-u:

—Ín ñivi ya kuíni-i kunikin'-i nu'u', soo retú nákuñe'yá-a
ichi yátá-a nánikó ini'-i, saájee kúvi-i kuéntá' iin tee ya retú
nkajié'é-e ntiin-i yutun xiníki' jíá'a yukun', jee nákuñe'yá
yátá-a yata'-a, chi níkó ini'-i. Saájee ni iin ñivi ya íyó su'va
ntu íyótiñu ñivi vá sáva satíñú-u nuun' Ndiosí' jie'e' tiñu
tatúní' re'.

Nchwichí Jesús unixiko ují (70) rá ñivi

10 ¹ Jee sáa njia'a rá yukuán, jee ñani Ito'o'-ó inka
unixiko ují (70)^m ka' rá tee jee nchwichí re' ni uvi'
ni uvi' ráa kuá'an' xí'na ka' ntáká rá ñuun' ntáká nuun' ya
íyó kị'ìn' re'. ² Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Máa náá' nijia ya kue'e' ví'í ñivi kivi nuun' Ndiosí'
ya kúvi ráa tata' sá'á re'. Soo íyó yaku' ni rá musú'
kístékútú'ún ráa Tu'un Ndiosí' sáva kınastútú' rá ñivi vá.
Saáva kakan' tá'ví' rán nuun' Ndiosí' Ito'o' xí tata' sá'á vá,
ya chuichí re' ka' rá musú' kị'ìn' ráa nastútú' ráa maa.

³ Kuá'án ránú, kune'yá rán, chi chúichí nị' ráno'ó kuéntá'
kuá' lanchi lúlí nteñu rá ñivi ya kúvi ráa kuéntá' vá'ú' xéén'.

⁴ Jee koto ína'á rán ñiin xu'ún rán, ni ñunu ñú'ún ya kaji'
rán, ni inka ka' nijian' rán, jee ni koto jíakuñi' rán ichi
ka'an' rán rá tu'un káva'a kukuéntú' rán jín ni iin ñivi.

⁵ Jee néni iin ve'i nuun' kenta rán kivi rán, jee xí'na ka'
kachi' rán nuun' ráa ya na ka' kune'e' va'a ñunkúún ñivi
ve'i ya'á. ⁶ Jee retú kúvi ráa ñivi maní' ini' jee kinoo jín ráa

¹ 9:60 Nka'an' Jesús jie'e' kuéntá' niyi kúvi ñivi ntu ínú' ini' ráa re'.

^m 10:1 Sava tutu' káchí' unixiko uxu' uvi' (72).

ya va'a ñunkúún raa sáni nkachi' rán. Soo retú ntu kúvi raa ñivi maní' ini', jee nsá' nì'in' raa ya kinoo jín raa ya va'a ñunkúún raa sáni nkachi' rán. ⁷Jee suni ve'i yukuán kinoo rán kunee' rán, jee kaji' rán ko'o rán ya taji rá ñivi ve'i vá nuun' rán. Chi iin ñivi ya sátíñú-u jee íyó ní'in-i ya'vi-i jie'e' tiñu sá'a-a. Jee koto jíka rán ta ve'i ta ve'i kunee' rán.

⁸Jee néni iin ñuun' nuun' kenta rán kivi rán jee nakuatá'ví raa ráno'ó, jee kaji' rán nani kúvi ya taji raa nuun' rán. ⁹Jee xinúvi rán rá ñivi kú'ví' íyó yukuán, jee kachi' rán nuun' raa ya: “Nkuyatin nuun' rán ya kuvi kivi rán na'á Ndiosí' nuun' tatúní' re' nuun' ráno'ó”, kachi' rán. ¹⁰Soo néni iin ñuun' nuun' kenta rán kivi rán, jee retú ntu íyó mani' raa tiin raa ráno'ó yukuán, jee sáá kene rán yukuán kuiñi rán ini' ichi, jee kachi' rán: ¹¹“Ne tíkachaá' ñuun' rán ya'á, ya ntíin jie'e' rání', jee kisi rán' maa sáva nastúvi rán' ya íyó siki' ránú.” Soo íyó kuká'nú ini' ránú ya'á, ya ya nkuyatin ya kuvi kivi ñivi xintíin Ndiosí' nuun' tátúní' re' nuun' raa. ¹²Jee káchí' nì' nuun' ráno'ó ya kivi' kiji ke'ne' Ndiosí' kuachi ñivi, sú kuno'o nasíkuiti' rá ñivi ñuun' Sodoma soo yaku' ka' kuno'o raa nsú ká' kuá' xeen' nasíkuiti' ntántúní' ka' kuno'o rá ñivi ñuun' vá —nkachi' Jesús.

Tu'un ká'an' Jesús jie'e' sava rá ñuun' rá ñivi nì'in ini'

(Mateo 11:20-24)

¹³Jee nkachi' Jesús:

—¡Na ka' ná'ví ka' ráno'ó ñivi ñuun' Corazín! ¡Na ka' ná'ví ka' ráno'ó ñivi ñuun' Betsaida! Chi retán' sukuán jee nuun' ñuun' Tiro jín ñuun' Sidón nsa'á nì' rá tiñu anasí ya nsa'á nì' nuun' rá ñuun' ránú, jee maká' ya nnakani ini' raa ya nxinóo raa kuachi raa yana'an ví'í jee ku'un raa sa'ma nayí jee chisó raa yaa' xini' raa ya stúvi-i ya kukúeká ini' raa jie'e' kuachi nsa'á raa nékúvi. ¹⁴Jee saáva kivi' kiji ke'ne' Ndiosí' rá kuachi, sú kuno'o nasíkuiti' rá ñivi ñuun' Tiro jín Sidón soo kuno'o raa yaku' ka' nsú ká' kuá' xeen' nasíkuiti' ka' kuno'o ráno'ó ñivi ñuun' Corazín jín Betsaida. ¹⁵Jee ráno'ó ñivi ñuun' Capernaum, ¿á kúñá'nú nasíkuiti' rán ka' ne kusúkún rán kuankaa rán ne súkún rúja? Soo ntuví, chisa' kñnúún nú ne nuun' nútútú áníma' rá niyi —nkachi' Jesús.

16 [Jee nkachi' re' ka' nuun' rá tee ya nchuihí re' kǐ'in:]
 —Ñivi ya tésó'o-o rá tu'un káchítu'ún ránú, jee suni
 tésó'o-o tu'un káchítu'ún nǐ. Jee ñivi ya kúíchi ini'-i ráno'ó,
 jee suni kúíchi ini'-i nu'u' ranika'. Jee ñivi ya kúíchi ini'-i
 nu'u', jee suni kúíchi ini'-i Ndiosí' ranika' ya nchuihí-i
 nu'u' vaji nǐ —nkachi' Jesús.

Nnikó rá tee ya nchuihí Jesús raa

17 Jee nnikó ni uníxiko ujǐ! (70)ⁿ rá tee ya nchuihí Jesús
 raa jee kúsíi' nasíkuiti' ini' raa, jee nkachi' raa:

—Ito'o', ne rá tachi' kǐni kánjíiá raa ránu'u' ya ká'an' rání'
 nuun' súvi nú —nkachi' raa.

18 Jee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Nini' nǐ' nkininkava Satanás kuǐ'na' kúñá'nú ne antiví
 kuéntá' nkuun iin nuva tajia. 19 Kune'yá rán, ntaji nǐ' nuun'
 ráno'ó tiñu ñá'nú íí' ní'in níso nǐ' ya kuvi kuañu' ránú
 koo' jín tǐsu'ma', jín ya suni kunei' rán nuun' nǐ' fuersá' rá
 kuǐ'na' ya nkenta síkǐ' Ndiosí' jee ni iin ntuná' kúvi xtuffi'
 ráno'ó. 20 Soo koto kúsíi' ini' ránú jie'e' ya rá tachi' kǐni
 kánjíiá raa ráno'ó, chisa' kusíi' ini' rán jie'e' ya ya yí'f' súvi
 rán ne antiví xintíin Ndiosí' —nkachi' Jesús.

Kúsíi' ini' Jesús

(Mateo 11:25-27; 13:16-17)

21 Jee máa hora yukuán jee nnusií' ini' Jesús nsá'á Tachi'
 íí', jee nkachi' re':

—Nákuetu'ún nǐ' no'ó, Tátá' nǐ', ya kúvi nú Ito'o' tátuní'
 nuun' antiví jín nuun' ini' ñivi ya'á, chi nchise'f' nú tiñu
 ñá'nú nú ya'á nuun' rá ñivi tu'va jín rá ñivi níchi' ya ntu
 njiá'a nú ya kǐku'un ini' raa maa, chisa' nstúvi nú maa
 nuun' rá ñivi ñúlá'ví ini' ya kúvi raa kuéntá' rá súchi' lúli.
 Vatuni, Tátá' nǐ', chi kúvá'a ini' nú ya sukuán koo.

22 'Maá Tátá' nǐ' nnataji re' ntáká ya íyó nuun' nu'u'. Jee
 ni iin ñivi ntu jíní' raa ini' nǐ' né iin kúvi nu'u' ya kúvi
 Se'ya re', chisa' métú'ún Tátá' nǐ' Ndiosí' ví ya jíní' re' ini'
 nǐ' né iin kúvi nǐ'. Jee suni ni iin ntuná' jíní' ini' Tátá' nǐ' né
 iin kúvi re', chisa' nu'u' ya kúvi nǐ' Se'ya re' jíní' nǐ' ini' re'

ⁿ 10:17 Sava tutu' káchí' uníxiko uxu' uvi' (72).

né iin kúvi re', jee néni iin ñivi ya kuíni ni' stúvi ni' maa nuun' raa jee jíní' raa ini' Ndiosí' né iin kúvi re', chi nu'u' ya kúvi ni' Se'ya re' stúvi ni' maa nuun' raa —nkachi' Jesús.

²³Saájee nna^{ku}ne'ya re' nuun' rá tee kútá'an jín re' súkuá'a re' raa, jee nkachi' re' nuun' sáni maáraa:

—Na ka' netu' ka' kúvi nchinúún rá ñivi ya né'ya jínúun' raa rá tiñu ya né'ya ráno'ó. ²⁴Chi káchí' ni' nuun' rán ya kue'e' rá tee ya nna^{ku}kani tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' yana'an jín rá tee tátúni' nñu'un ini' raa ku^{ku}ne'ya raa rá tiñu ya né'ya ráno'ó vitan, soo ntu níni' raa maa, jee nñu'un ini' raa teso'o raa rá tu'un ya tésó'o ráno'ó vitan, soo ntuví ntésó'o raa maa.

Tu'un kúnkunuún jie'e' tee ñuun' Samaria

²⁵Saájee iin tee ya súkuá'a tu'un ntatúni' Ndiosí', nna^{ku}kuiñi' re' sáva kototúni' re' Jesús jee nika^{ku}tu'un re':

—Mestrú', ¿ná kúvi ya sa'á ni' sáva ni'in' ni' ya kuteku' ni' níinkáni jín Ndiosí'? —nkachi'-i.

²⁶Jee nkachi' Jesús nuun'-u:

—¿Na tu'un niso nuun' Tutu' Íí' niso tu'un ntatúni' Ndiosí'? ¿Ná ká'vi nú yukuán rúja? —nkachi' re'. ²⁷Jee nna^{ku}xiníko tee vá jee nkachi'-i:

—Íyó kunuun' nú Ito'o' nú ya kúvi Ndiosí' nú jín ni'i ne ánima' nú, jín ni'i ini' nú, jín ni'i kua neí ini' nú, jín ni'i antúni' nú, jee íyó kunuun' nú rá ñanítá'an nú kuéntá' kuá' ñnúun' nú maánú, káchí' Tu'un vá —nkachi' tee vá.

²⁸Jee nkachi' Jesús nuun'-u:

—Vatu' nkachi' nú. Sa'á sukuán jee ni'in' nú ya kuteku' nú níinkáni —nkachi' Jesús.

²⁹Soo nkuini tee vá stúvi re' ya kúvi re' tee naa' jee nkachi' re' nuun' Jesús:

—¿Né iin kúvi ñanítá'an ni'? —nkachi'-i.

³⁰Jee nna^{ku}xiníko Jesús, jee nkachi' re':

—Hín tee nkene re' ñuun' Jerusalén jee kuá'an' re' ñuun' Jericó. Jee nkininkava re' xintíin rá tee kuí'ná, jee nka^{ku}nee' raa rá nantíñu re', jín ne sa'ma ñú'un re' jee njia'a raa re', jee ne nkuniyi re' káá re' nxinóo raa re', jee kuá'an' raa.

³¹Jee kuá'an' sanaan' iin sutu' ichi yukuán, jee sáá nini'-i káá tee vá, jee nika^{ku}yo-o íyo ka' yuichí jee kuá'an'-a. ³²Jee

suní sukuán nkenta iin tee yukuán ya kúvi ichiyúkún' vaji nuun' Leví, jee sáá nini'-i káá tee vá, jee níkoíyo-o íyo ka' yuúchí jee kuá'an'-a. ³³ Soo iin tee ñuun' Samaria, ya suní ichi yukuán kuá'an' re', jee nkenta re' nuun' káá tee vá, jee sáá nini' re' maa jee nkuná'ví ini' re' maa. ³⁴ Jee ñakuyatin re' nuun' káá tee vá, jee nsatátán re' rá nuun' ntufi' tee vá jín nixi' nuxi' uva níso re', jee nsukún re' rá nuun' ntufi' vá. Jee nñane'en re' tee vá nchísó re' maa yata' burrú' yósó' re', jee kuá'an' re' jín-i iin ve'i nuun' kínóo rá ñivi, jee nkumí re' maa. ³⁵ Jee kivi' steñu'ún [sáá nkenta k'i'in' re'], jee ntava' re' uvi' xu'ún ka ya kúvi ya'vi iin ñivi uvi' kivi' jee njia'a re' maa nuun' tee xín ve'i vá, jee nkachi' re' nuun'-u: “Kumí nú tee ya'á, jee xu'ún ya kaxin' nú ka' jín re', jee sáá níko n'i' jee nachunáán n'i' maa nuun' nú”, nkachi'-i. ³⁶ ¿Né iin ni núní' rá tee vá ká'vi ini' nú ya nsa'á re' kuéntá' iin ñanitá'an nuun' tee nkininkava-a xintín rá tee kuí'ná? —nkachi' Jesús.

³⁷ Jee nkachi' tee súkuá'a jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí:

—Tee ya nkuná'ví ini'-i tee ntúfi' vá —nkachi'-i.

Jee nkachi' Jesús nuun'-u:

—Kuá'an' jee suní sukuán sa'á nú —nkachi' Jesús.

Kuá'an' Jesús ve'i Marta jín María

³⁸ Jee sáá kuá'an' Jesús ichi jín rá tee kútá'an' jín re' súkuá'a re' ráa, jee nkivi' ráa iin ñuun' lúli, jee iin ña'an naní Marta njia'a ña ve'i ña kinoo ráa. ³⁹ Jee íyó iin ku'vi' ña'an ya'á ya naní María, jee ñakunee' María xín jie'e' Jesús, jee tésó'o ña tu'un ya káchí' re'. ⁴⁰ Soo Marta jee ní'ví' ini' ña sá'á ña kue'e' rá tiñu ini' ve'i ya kaji' ráa jín nuun' kinoo ráa. Jee ñakuyatin ña nuun' Ito'o'-ó jee nkachi' ña nuun' re':

—Ito'o', ¿á ntu jítú ini' nú ya ku'vi' n'i' nxinóo métú'ún ña nu'u' nuun' ntáká tiñu sá'á n'i' ya'á? Kachi' nú xá nuun' ña chineí ña nu'u' —nkachi' Marta.

⁴¹ Jee nñaxiní'kó Ito'o'-ó jee nkachi' re' nuun' ña:

—Marta, Marta, na ka' nání'vi' nání'vi' ini' nú jee ñúníní ini' nú jie'e' kue'e' rá tiñu íyó nuun' nú. ⁴² Soo íyó métú'ún iin jie'e' jiniñú'ún ñivi, chi María jee nkaji' ña máá tiñu vá'a ka' máá ñá'nú ka', jee ntuná' yó kanee' maa nuun' ña —nkachi' Jesús.

Xíné'én' Jesús jie'e' ká'án'-ó jín Ndiosí'

(Mateo 6:9-15; 7:7-11)

11 ¹Nkuvi su'va sáá néé' Jesús iin nuun' ká'án' re' jín Ndiosí'. Jee sáá nkuvi nikan' tá'ví' re' jee iin rá tee kútá'án jín re' súkuá'a re', nkachi'-i nuun' re':

—Ito'o', xiné'én' ránu'u' naja kakan' tá'ví' rán' nuun' Ndiosí' sánikua' suni nxiné'én' Juan nuun' rá tee nkutá'án jín re' nsukuá'a re' ráa.

²Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Sáá ká'án' rán jín Ndiosí', jee su'va kachi' rán:

Tátá' rán', [ya néé' antiví súkún],

na ka' kiñú'ún ñivi nuun' no'ó ya íí' kúvi nú.

Na ka' sikíji nú kivi' ya tatúní' nú nuun' rá ñivi ñiví ya'á.

[Sa'á nú rá tiñu ini' ñiví ya'á sáni kuíni nú koo sánikua' sá'á nú antiví súkún.]

³Jee taji nú ya kaji' rán' vitan nteen'.

⁴Jee kuneká'nú ini' nú kune'yá nú ránu'u' jie'e' kuachi sá'á rán',

chi suni néká'nú ini' rán' nuun' ntáká rá ñivi jie'e' ya nívá'a sá'á ráa ránu'u'.

Jee koto chu'un nú ichi ránu'u' kininkava rán' sikúvi ini' rání' nuun' kuachi.

[Jee sikáku nú ránu'u' nuun' ya nívá'a], kachi' rán.

Nkachi' Jesús.

⁵Jee suni nkachi' ka' Jesús nuun' ráa:

—Néni iin ñivi nteñu rán íyó iin ñivi maní' jín nú, jee kí'in' nú ve'i-i savañuún, jee kachi' nú nuun'-u: “Tenó, tanúún nú uní' ixtatílá' nuun' nì', ⁶chi iin tee maní' jín nì' váji íká re' jee sukuán ntiaa' re' ve'i nì', jee ntuná' íyó ya ku'va nì' kaji' re'”, káchí' nú.

⁷Jee náxiní'kó-o ne ini' ve'i-i, jee káchí'-i: “Koto stáñá'án nú nu'u', chi ya násí' yuvé'í nì', jee ya káá nì' kixí' nì' jín rá se'ya nì', jee nkúvi nakoo nì' sáva taji nì' ni iin nantíñú”, káchí'-i.

⁸Soo káchí' nì' nuun' rán asúnika' nsá' ná'koo-o taji-i nuun' nú ya jíkán' nú jie'e' ya maní' nú jín-i, chisa' jie'e' ya ntu kúkanuun nú kuaxtáñá'án nú maa jee nakoo-o taji-i

ntáká ya jiniñú'ún nú. ⁹Jee saáva káchí' nì' nuun' ránú: Kakan' tá'ví' rán nuun' Ndiosí', jee taji re' ya jiniñú'ún rán. Nukú rán rá tiñu vá'a íyó nuun' re' jee nani'in' rán ya taji re'. Jee kakan' tá'ví' rán nuun' re' kuéntá' kuá' síkájíán yuvé'í jee síkúne re' maa. ¹⁰Chi ntáká ñivi ya jíkán'-a, jee ni'in'-i. Jee ñivi ya núkú-u, jee nani'in'-i. Jee ñivi ya síkájíán-a, jee kune maa.

¹¹Jee, ¿á íyó né iin ráno'ó ya kúvi táá', jee retú jíkán' se'ya nú ixtatílá' kaji'-i nuun' nú, jee á ku'va nú iin yuu' nuun'-u rúja? Áxí retú jíkán'-a iin tiaká nuun' nú, jee, ¿á ku'va nú iin koo nuun'-u rúja? ¹²Áxí retú jíkán'-a iin ñivi', jee, ¿á ku'va nú iin tisu'ma' nuun'-u rúja? ¹³Saáva ráno'ó, ya kúvi rán ñivi nivá'a, jee ya jíní' rán ku'va rán rá tá'ví' vá'a nuun' rá se'ya rán, soo sa' ví'í ká' Tátá' rán Ndiosí' ya néé' re' ne antiví ku'va re' Tachi' Íí' re' nuun' rá ñivi ya jíkán' tá'ví' raa nuun' re' —nkachi' Jesús.

Tékuachi raa siki' Jesús

(Mateo 12:22-30; Marcos 3:19-27)

¹⁴Jee saá tává' Jesús ku'i'na' yí'í ini' iin tee, ya sañí'in'-i tee vá. Jee saá nkene ku'i'na' vá, jee nna'ka'an' tee ñí'in' vá, jee ntiví xá xíni' rá ñivi kue'e'. ¹⁵Soo sava raa nkachi':

—Tává' re' ku'i'na' jín tiñu kákini njiá'a Beelzebú ito'o' rá ku'i'na' nuun' re' —nkachi' raa.

¹⁶Soo sava raa ka' jítotúní' raa ini' re', jee jíkán' raa nuun' re' ya sa'á re' iin seña anasí vaji ne antiví súkún. ¹⁷Soo maaré' chi ya jíní' va'a re' ya sukuán jiáni ini' raa, jee nkachi' re' nuun' raa:

—Ntáká nación ya sá'á sín rá ñivi maáráa jee kenta raa siki' tá'an raa, jee xínáan' tá'an raa maáráa. Jee iin tá'an ve'í sá'á sín raa maáráa jee kenta raa siki' tá'an raa, jee stání' raa ya íyó nuún ini' raa. ¹⁸Jee suni sukuán retú rá ku'i'na' yí'í raa xintíin Satanás, sá'á sín raa maáráa jee kenta re' siki' maáráa, ¿jee naja kuvi kuni'in' kuiñi'-i tatúní'-i nuun' rá tá'an ku'i'na'-a rúja? Na jje'e' vá káchí' nì' sukuán chi káchí' rán ya jín fuersá' niso ku'i'na' kúñá'nú naní Beelzebú jíatíñú nì' jee tává' nì' rá ku'i'na' ini' rá ñivi, káchí' ránú. ¹⁹Soo retú tává' nì' rá ku'i'na' ini' rá ñivi jín fuersá' niso ku'i'na' kúñá'nú Beelzebú, jee rá se'ya ñuun' rán ya súkuá'a jín ráno'ó, ¿né

iin fuersá' jíátíńú raa tává' raa rá kuí'na' rúja? Jee saáva ne maáraa sijíta raa ráno'ó jie'e' tu'un nivá'a káchí' rán. ²⁰Soo ya nu'u' tává' ni' rá kuí'na' ini' rá ñivi jín máá fuersá' íí' ní'in níso Ndiosí', jee saájee nkenta Ndiosí' nuun' ráno'ó sáva íyó kivi rán xintín re' tátúní' re' nuun' rán.

²¹'Soo sáá iin tee nakui' kúmí re' ve'i re' jín rá nantíńú jíátíńú re' kántá'án re', jee íyó kutú vá'a rá nantíńú kúmí re'. ²²Soo sáá iin máá tee nakui' ka' kiji-i, jee kunei-i jín re', jee kanee'-e rá nantíńú xéen' nkunei ini' re' jíátíńú re' kúmí re' ve'i re', jee suni kanee'-e ni'i rá nantíńú íyó ve'i re' tasáva-a vá nuun' rá tá'án-a.

²³Jee ñivi ya ntu íńi-i jín nu'u', jee kénta-a siki' ni', jee ñivi ya ntuví náke'en tútú-u jín nu'u' rá ñivi sáva kuińi raa jín nu'u', jee síkúténuun-u rá ñivi sáva ntu nátu'va raa nuun' nu'u'.

Tachi' káni ya nánikó tuku-u nívi-i ini' iin ñivi

(Mateo 12:43-45)

²⁴Jee iin tachi' kákini káné'í jee sáá kéne-e ini' iin ñivi, jee kuá'an'-a jíkónúun-u rá nuun' ñu'ún sain íchí nuun' ntuná' ñivi íyó, núkú-u nuun' najiaví-i, jee ni ntuví nání'in'-i vá, saáva nkachi'-i nuun' maáa: “Nikó tuku ni' ve'i nuun' nkene ni'.” ²⁵Jee sáá nnenta-a, jee nñani'in'-i ñivi vá nuun' nyí'i-i vá, kuéntá' iin ve'i núne, ya ya nñastá, ya íyó ñunkúún-u. ²⁶Saájee k'i'in' tachi' káni vá, kinake'en-e uxá' ka' rá tá'án tachi' káni ya xeen' ka' nsú ká' maáa, jee kivi raa ini' ñivi vá kuneel' raa yukuán. Saájee xeen' nasíkuiti' ka' nakuno'o ñivi vá nsú ká' kuá' nno'o-o ne xí'na —nkachi' Jesús.

Rá ñivi ya netu' nijia kúvi raa

²⁷Jee ni ká'án' jí' ka' Jesús rá tu'un ya'á, jee iin rá ña'an ya íńi ña nteńu rá ñivi kue'e' vá, nkanajíń ña, jee nkachi' ña nuun' Jesús:

—Na ka' netu' ka' kúvi ña'an ya nsta'ví' ña no'ó, jee nsikáxín' ña no'ó —nkachi' ña'an vá.

²⁸Jee nkachi' Jesús:

—jNtuví! Chisa' na ka' netu' ka' kúvi rá ñivi ya tésó'o raa Tu'un Ndiosí', jee síkúnkuvi raa maa —nkachi' re'.

Jíkán' rá ñivi ñi'in ini' ya sa'á Jesús seña anasí ñá'nú
(Mateo 12:38-42; Marcos 8:12)

29 Jee saá ntaka' ví'í rá ñivi kué'e' ka' jee nkajie'é Jesús nkachi' re':

—Rá ñivi ya íyó tiempú' vitan jee máá ñivi nívá'a kúvi raa, chi jíkán' raa ya ku'va ñi' ñin seña anasí nuun' raa. Soo ni ñin seña ntuná' ku'va ñi' nuun' raa, chisa' kuachi ku'va ñi' nuun' raa máá seña anasí kuéntá' kuá' máá seña anasí ya nsa'á Ndiosí' jín Jonás. 30 Chi sánikuá' nkuvi Jonás ñin seña nuun' rá ñivi ñuun' Nínive yana'án, jee suni sukuán nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ñi' Se'ya Ñivi, kuvi ñi' seña anasí ñá'nú nuun' rá ñivi tiempú' vitan. 31 Jee suni máá ña'an ya ntatúní' ña nuun' ñin ñuun' ichi sur, jee nateku' ña jín rá ñivi íyó tiempú' vitan kivi' sanáa' Ndiosí' kuachi jie'e' rá ñivi, jee sijíta ña rá ñivi vitan, chi nkiji ña ne íká nasíkuiti' sáva tesó'o ña rá tu'un níhí nka'an' Salomón ya ntatúní' ñuun' Israel yana'án ví'í. Soo ¡kune'yá rán!, íyó ñi' jín rán ya'á jee máá kúñá'nú nasíkuiti' ñi' ka' nsú ká' Salomón [jee ntu nákaní ini' rán]. 32 Jee rá ñivi ñuun' Nínive kuiñi raa jín rá ñivi íyó tiempú' vitan ichinúún' Ndiosí' kivi' sanáa' re' jie'e' kuachi rá ñivi, jee sijíta raa rá ñivi íyó tiempú' vitan, chi rá ñivi ñuun' Nínive vá nnakani ini' raa nxinóo raa rá kuachi raa saá nteso'o raa Tu'un Ndiosí' nkachitu'un Jonás nuun' raa. Soo, ¡kune'yá rán!, íyó ñi' jín rán ya'á jee máá kúñá'nú nasíkuiti' ñi' ka' nsú ká' Jonás.

Íyó tuun' ñu'un' ini' ánima'-ó
(Mateo 5:15; 6:22-23)

33 'Ni ñin ñivi ntu nátee ñu'un', jee chíyu'u'-u vá, ni ntu túv-i vá chiji ñin ñenkó'ó, chisa' chíso súkún-u vá, sáva stúún'-u ini' ve'i jee rá ñivi kivi ini' ve'i kuvi kune'yá raa ñu'un' vá. 34 Nchinúún nú kúvi-i kuéntá' kantil nuun' yikikúñu nú chi kivi ñu'un' nchinúún stúún' ini' yikikúñu nú. Chi retú íyó nijin' va'a nchinúún nú, jee ñi'in' yikikúñu nú ñu'un' túún'. Soo retú ntu íyó nijin' va'a nchinúún nú, jee kuéntá' íyó yikikúñu nú nuun' ñuneeen'. 35 Saáva kumí nú maánú ya tuun' tu'un va'a ñi' ini' ánima' nú jee ntu íyó koo neen' ánima' nú. 36 Jee saáva, retú ñú'ún tu'un vá'a ñi'

ini' ánima' rán, kuéntá' túún' nuva ñu'un' nuun' ni'i ini' nú, jee ntuná' íyó neen' ini' ánima' nú, chi túún' tu'un vá ni'i ini' nú, kuéntá' stúún' nuva ñu'un' nuun' nú —nkachi' Jesús

Ká'an' Jesús siki' rá tee yí'í ñujiín' fariseo jín siki' rá tee xiné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí'

(Mateo 23:1-36; Marcos 12:38-40; Lucas 20:45-47)

³⁷Jee sáá nkuvi nka'an' Jesús, jee iin tee yí'í ñujiín' fariseo nikan' tá'v'i-i nuun' Jesús ya kikaji'-i jín re' neyu ve'i-i. Jee nkivi re' ini' ve'i-i, jee ñakunee' re' yu'ú mesa kaji' re'. ³⁸Jee tee fariseo vá, ntivi xini'-i sáá nini'-i ya ntu xí'na nsikúnkuvi Jesús ñujiín' naja nána'á rá fariseo xí'na ka' kaji' re'. ³⁹Soo nkachi' Ito'o'-ó nuun' fariseo vá:

—Ráno'ó fariseo, jee kuéntá' námete rán kuachi yata' vasú' jí'i rán jín yata' ko'o' nuyájí' rán. Soo ichi ini' ránú núchitú máá tu'un u'vi' ini' jín tu'un nívá'a. ⁴⁰Ráno'ó tee naan', máá Ndiosí' ya nsá'á re' ñuné'yú' nú ya túvi nijin', ¿á nsá' maaré' suni nsá'á re' tachi' ká'an' ya ñú'ún ini' nú? ⁴¹Soo ne ánima' rán naku'va rán ya íyó nuun' rán nuun' rá ñivi lá'ví, jee noo kinoo ni'i nuun' ráno'ó.

⁴²¡Na ka' xeen' kuno'o rán ka' ráno'ó!, chi násoko' rán nuun' Ndiosí' ni uji' ni uji' ta sientú' ni'i nantíñú rán ne nantíñú káyanká ne yuku' minu stílá', jín yuku' ruda, jín ntáká ka' rá yuve', soo ntu sá'á rán kuéntá' kue'nu naa' rán nuun' Ndiosí' ni ya kunuun' rán Ndiosí' jín ñivi. Íyó sa'á rán rá tiñu ya'á ni jín nsá' xínóo rán sa'á rán rá inka rá tiñu.

⁴³¡Na ka' xeen' kuno'o rán ka' ráno'ó!, tee fariseo, chi ñúnúun' rán máá rá teyu' kúñá'nú ka' kunee' rán ini' rá ve'i sinagoga nuun' nútútú rá ñivi Israel, jín ya ká'an' yíñú'ún rá ñivi jín rán rá nuyá'vi.

⁴⁴Jee, ¡na ka' xeen' kuno'o rán ka' ráno'ó!, tee xiné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí' yana'an, jín ráno'ó fariseo, chi tee sansu'va kúvi rán, chi kúvi rán kuéntá' ñaña'á rá niyi ya ntu túvi nijin' néé'-e, jee jíka ñivi jiáñú'-u nuun'-u jee ntu jíní' ráa vá —nkachi' Jesús.

⁴⁵Saájee nñaxiní'kó iin rá tee súkuá'a jie'e' tu'un ley ntatúní' Ndiosí' yana'an jee nkachi' re' nuun' Jesús:

—Mestrú', tu'un ya'á ya káchí' nú jee suni ténúun' nú ne ránu'u' ranika' —nkachi' tee vá.

⁴⁶Soo nkachi' Jesús:

—Suni, j̄n̄a k̄a' x̄eēn' kuno'o rán k̄a' ráno'ó!, tee súkuá'a j̄ie'e' t̄u'un ntatúní' Ndiosí' yana'án, chi t̄u'un x̄iné'én' rán yukuán kúvi ȳa jiákín' rán máá tiñu véi nuun' rá ñivi ya v̄j̄í sikúnkuvi ráa, soo ráno'ó chi ni sú iin x̄intíin rán ni ntu skántá' rán sáva sikúnkuvi rán rá tiñu vá.

⁴⁷ḶN̄a k̄a' x̄eēn' kuno'o rán k̄a' ráno'ó!, chi nása'a vii' rán rá ve'i niyi rá tee n̄akani t̄u'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' ne yana'án, jee rá jí' yana'án rán ña'ni' ráa rá tee vá. ⁴⁸Jee saáva stúvi rán ya náá' j̄ie'e' ya n̄s̄á'á rá jí' rán j̄ín ya kánitá'án ini' rán j̄ín rá tiñu ya n̄s̄á'á rá jí' rán yana'án. Chi maáraa ña'ni' ráa rá tee n̄akani t̄u'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí' ne yana'án jee ráno'ó sálá rán ve'i niyi rá tee vá. ⁴⁹Jee saáva t̄u'un níhí káchí' Ndiosí': “Chuichí n̄i' rá tee n̄i' nakani t̄u'un kene yu'ú maá maání' nuun' ráa j̄ín rá najiá'á' n̄i' ya kúvi apóstol n̄i' nuun' ráa. Jee sava rá tee vá ka'ni' rá ñivi ráré', jee sava k̄a' rá tee vá kuni' ʋ'v̄i' rá ñivi ráré', káchí' Ndiosí'.” ⁵⁰Jee saáva s̄ik̄i' rá ñivi tiempú' vitan nakuni'i kuachi s̄ik̄i' ráa kuno'o ráa j̄ie'e' ntáká rá tee n̄akani t̄u'un nkene yu'ú Ndiosí' ya ña'ni' rá ñivi ne tiempú' ñakoo ñivi j̄ín ne vitan, ⁵¹j̄ín ne sáá ña'ni' iin ñivi Abel j̄ín ne sáá ña'ni' rá ñivi Zacarías, ya ña'ni' ráa maa nteñu altar j̄ín veñu'un ká'nú ií', jee káchí' n̄i' nuun' ráno'ó ya nakuni'i rá kuachi vá s̄ik̄i' rá ñivi vitan kuno'o ráa.

⁵²'N̄a k̄a' x̄eēn' kuno'o rán k̄a' ráno'ó, tee súkuá'a j̄ie'e' t̄u'un ntatúní' Ndiosí' yana'án, chi j̄ín rá ñujjín' x̄iné'én' rán jiásí' rán nuun' rá ñivi sáva nkíku'un ini' ráa T̄u'un Ndiosí', ya kúvi-i nakáa ya j̄íne-e ichi ya kuni' ñivi ini' Ndiosí'. Jee nsíyo rán nakáa vá chi ni maáran ntu kivi rán ichi vá, jee jiásí' rán nuun' rá ñivi kivi ráa maa —nkachi' Jesús.

⁵³Jee sáá nkene re' yukuán, jee rá tee x̄iné'én' j̄ie'e' t̄u'un ntatúní' Ndiosí' j̄ín rá tee ȳí' ñujjín' fariseo nkajíé' x̄eēn' nas̄kuiti' kítí' ini' ráa nne'yá ráa re'. Jee stáña'án ráa j̄ín kue'e' rá t̄u'un x̄iná'má' ráa re'. ⁵⁴Jee núkú ráa n̄aja xinínkava ráa re' nuun' t̄u'un ká'án' re' sáva stívi re' t̄u'un ká'án' re' jee chikuachi ráa s̄ik̄i' re'.

Stú'va Jesús j̄ie'e' rá t̄u'un sansu'va ká'án' rá tee fariseo

(Mateo 10:26-27)

12 ¹Jee ni ya kúvi sukuán, jee nkutútú ntántúní' mil rá ñivi kue'e', jee ne nákuni'i tá'án ráa yata' iin inka rá

tá'an ráa. Jee nkajíé'é Jesús káchí' re' xí'na ka' nuun' rá tee kútá'an jín re' súkuá'a re', jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Kumí rán maárán koto tfin rán rá tu'un ká'an' rá tee fariseo, chi tee sansu'va kúvi ráa jee kuéntá' kuá' levadura, chi jíténuun tu'un ráa nuun' rá ñivi jee kenta nuún kuvi ráa ñivi sansu'va, kuéntá' kuá' sá'a levadura sáa xínáa-a chiji ñujien. ²Chi ni ntuné íyó ni iin ya yísé'i-i ya nsá' natuvi-i nunijín'. Jee suni ni ntu íyó iin ya kínóo yu'u-u ya ni ntu kenta kuni' maa. ³Jee saáva ntáká tu'un ya ká'an' yu'u' rán nuun' neen' ya ntu tésó'o ñivi maa, soo kenta natuvi-i nuun' nijín' teso'o rá ñivi maa. Jee ntáká tu'un ya nka'an' yu'u' rán ichi ini' ve'i jee nákasí' rán yuvé'í, jee kenta tekutu'ún nijin' tu'un vá ne nuun' súkún xini' ve'í.

Nkachi' Jesús né iin vá íyó kuyuví-ó

(Mateo 10:28-31)

⁴Káchí' ni' nuun' ráno'ó ya maní' rán jín ni' ya koto yú'ví rán rá ñivi ya jiá'ní' ráa ñuné'yú', jee ré ña'ni' ráa jee ni ntuná' kúvi sa'a ráa ka'. ⁵Soo xiné'én' ni' nuun' rán né iin vá íyó kuyuví rán: ya íyó kuyuví rán ví Ndiosí', chi ré njia'a ya nsá'a re' ya jí'í' rán, jee niso re' fuersá' íí' ní'in re' ya kuvi chu'un re' ráno'ó nuun' ñu'ún' xéen'. Jee saáva káchí' ni' nuun' rán ya íyó nijia ya maaré' ví ya íyó kuyuví rán.

⁶Soo ¿á nsú u'un' saa' yá'a kuáchí kuyá'vi rátí' nuun' uví' xu'ún kaa lúlí? Jee súnika' sukuán íyó soo ni ntu náan' ini' Ndiosí' ni iin rátí', chi jíto re' rátí'. ⁷Jee ne ká' ví ráno'ó rúja, chi ne ni'i kuiti' rá ixi xini' rán ya nka'vi Ndiosí'. Jee saáva koto yú'ví rán, chi yíyá'vi nasíkuiti' rán ka' nuun' re' nsú ká' ku'e'e' rá saa' yá'a kuáchí —nkachi' Jesús.

Rá ñivi ya jiá'ayu'ú ráa ya Jesús kúvi

Ito'o' ráa ichinúún' rá ñivi

(Mateo 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸Jee nkachi' re' ka' nuun' rá ñivi:

—Káchí' ni' nuun' rán, ya ntáká ñivi ya nasiá'a ráa ya náá' ichinúún' rá inka ñivi ya kúvi ni' Ito'o' ráa, jee nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, suni nasiá'a ni' ya náá' ya yí'í' ráa nuun' ni' ichinúún' rá najiá'á'

íí' Ndiosí'. ⁹Soo ñivi ya káchí' nuun' rá inka ñivi ya ntu kúvi nì' Ito'o' ráa, jee suni sukuán kachi' nì' ichinúún' rá najiá'á' íí' Ndiosí' ya ntu yí'í ñivi vá nuun' nì'. ¹⁰Jee ntáká ñivi ya ka'an' niva'a-a siki' nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñivi sáva kuvi nì' Se'ya Ñivi, jee koo tu'un neká'nú ini' Ndiosí' kune'yá re' ñivi vá [ya nakani ini' ráa]. Soo ñin ñivi ya ka'an' niva'a-a siki' Tachi' Íí' Ndiosí', jee ni nsá' kuneká'nú ini' re' kune'yá re' ñivi vá.

¹¹Jee sáá kinaasiá'a rá ñivi ráno'ó ini' rá ve'i sinagoga ichinúún' rá tee jíé'né' kuachi jín rá tee nísotíñú, jee koto nání'vi' ini' rán naja naxiníko rán ni ná kúvi ya kachi' rán nama rán maarán ni ná kúvi ya ka'an' rán. ¹²Chi maa hora yukuán jee máá Tachi' Íí' taji-i nuun' rán tu'un íyó kachi' rán —nkachi' Jesús.

Tee kúká naan'

¹³Jee ñin rá tee íñí nteñu rá ñivi kue'e' vá nkachi'-i nuun' Jesús:

—Mestrú', kachi' xá nú nuun' ñani' nì' ya natasáva re' jín nì' ta'vi' ya nxinóo tátá' rání' sáá nì'i' re' —nkachi'-i.

¹⁴Soo nkachi' Jesús nuun'-u:

—Tenó, né ñin ñani nu'u' kuvi nì' ñin tee jíé'né' tiñu áxí ñin tee nátasáva nantíñú —nkachi' Jesús. ¹⁵Jee suni nkachi' re' nuun' rá ñivi:

—Nito koo rán jee kumí noo rán maarán ya koto néé' u'vi' ini' rán, chi rá nantíñú kue'e' kumí ñin ñivi ntu sá'a-a ya kuteku' ñivi vá —nkachi' Jesús.

¹⁶Saájee nnakani re' ñin tu'un ya kúnkunuún ká'an' jín jie'e' ya káchí' re', jee nkachi' re':

—Nuun' nu'un ñin tee kúká nkene ví'í tata' sá'a-a. ¹⁷Jee ñani ini'-i nne'yá-a maáa: “¿Ná kúvi ya sa'á nì'?, chi ntu ka' íyó nuun' chuva'a nì' tata' sá'a nì' ya nkene.” ¹⁸Jee nkachi'-i: “Su'va sa'á nì'. Kani' nì' rá yaka' nì', jee nasáká'nú nì' ka' ráa, jee yukuán nataan' nì' kuaíyó rá tata' sá'a nì' jín nì'i' rá nantíñú kumí nì'. ¹⁹Saájee kachi' nì' nuun' maání': No'ó íyó kue'e' ví'í nuun' nú ya ñú'ún vá'a ya kenta kue'e' ví'í kuiya'. ¡Najiaví! ¡Kaji! ¡Ko'o! ¡Nusi! ini'!” káchí' tee vá jín maaré'. ²⁰Soo nkachi' Ndiosí' nuun' re': “Tee naan', chi yakuáá' vitan kinake'en nì' ánima' nú, jee rá nsá'á stáko

nú, ¿né iin vá kuvi maa rúja?”, nkachi' Ndiosí' nuun' tee vá.
 21 Sukuán ví iin ñivi ya tévá'a ví'í-i nantíñú soo ntu núkú-u
 ya ñi'ín'-i ta'vi' jiá'a Ndiosí' —nkachi' Jesús.

Jíto Ndiosí' yó

(Mateo 6:25-34)

22 Saájee nkachi' Jesús nuun' rá tee kútá'án jín re'
 súkuá'a re' raa:

—Saáva káchí' ñi' nuun' rán ya koto náni'vi' ini' rán jie'e'
 naja kuteku' rán, vāni jie'e' rénákúvi ya kaji' rán, jee koto
 náni'vi' ini' rán jie'e' yikikúñu rán, vāni ré jie'e' na sa'ma
 ku'un rán. 23 Chi yíyá'vi ka' ya ví ya sá'á Ndiosí' jín-ó ni
 tékú'-ó nsú ká' ya kaji'-ó, jee yíyá'vi ka' yikikúñu-ó nsú
 ká' sa'ma ñú'ún-ó. 24 Tíin kuéntá' rán rá tikaká, chi ni
 ntu jiákín' rátí' tata' sá'á, jee ni ntuná' nástútú rátí', ni
 ntuná' íyó nuun' chuvé'a rátí', ni ntu yaka' rátí'. Jee súnika'
 sukuán, soo maá Ndiosí' síkájí' re' rátí'. Sa' ví'í ká' yíyá'vi
 ka' ráno'ó nsú ká' rá saa'. 25 Jee, ¿né iin ráno'ó retú náni'vi'
 nívini ini'-i jee á kuvi sikué'nu-u maáa kusúkún-u iin yiki
 kání ka' rúja? 26 Jee retú ntu kúvi sa'á rán iin tiñu lúlí
 yánká sukuán, ¿na jie'e' chi náni'vi' nívini ini' rán jie'e' rá
 inka tiñu?

27 Kune'yá rán naja jiá'nu rá ita' ñiki' xtí'lá' yúkú, ya ni
 ntuví sátíñú yíí raa jee ni ntuví táví raa. Soo káchí' ñi'
 nuun' rán, ya Salomón, ya vii' nkuñá'nú re' ntatúní' re'
 ñuun' Israel jee súka' vii' nasíkuiti' ñiyo rá sa'ma ññú'un
 re', soo ni maá Salomón ni ntuví ññú'un re' sa'ma kuéntá'
 kuá' vii' nasíkuiti' ñiji iin rá ita' vá. 28 Jee ya sukuán vii'
 nasíkuiti' síkúnijin Ndiosí' rá yukú' yúkú íyó nuun' ku'ú'
 vitan, jee kivi' steñu'ún chu'un ñivi maa nuun' ñu'ún'
 sikáyú'-u maa, jee ya sukuán síkúnijin Ndiosí' yukú' yúkú
 saájee sa' ví'í ká' síkúnijin re' ráno'ó ya matí'ín' nijia kúnei'
 ini' rán re'. 29 Saáva koto nénuun' rán ná kúvi ya kaji' rán
 jín ná kúvi ya ko'o rán. Koto núkuí'yá ini' ránú nani'vi'
 ví'í ini' rán jie'e' vá. 30 Chi ntáká rá nantíñú ya'á ví ya jítú
 ini' rá ñivi ñiví ya ntu yí'í raa nuun' Ndiosí'. Soo ráno'ó
 chi Tátá' ráno'ó Ndiosí' jee ya jíní' re' ya jiniñu'ún rán rá
 nantíñú ya'á. 31 Soo nukú kivi' na'á Ndiosí' ya tatúní' re'
 nuun' rán, jee rá nantíñú ya'á taji re' nuun' ráno'ó.

Naja kukúká-ó ne antiví súkún

(Mateo 6:19-21)

32 'Koto yú'ví rán, ráno'ó yá kúvi rán kuéntá' yaku' lanchi nì', chi Tátá' rán Ndiosí' kúvá'a ini' re' taji re' nuun' rán yá kivi rán xintíin re' nuun' tátúní' re' nuun' rán. 33 Xikó rán nantíinú rán, jee ku'va rán xu'ún nuun' rá ñivi lál'ví. Jee sukuán chuvá'a rán ta'ví' yíyá'vi maárán yá ntu níi-i ini' antiví súkún, jee su'va kuéntá' yukuán sa'á rán ñiin xu'ún maárán yá ntu kutú'ú-u. Jee yukuán ntu kenta rá kuí'ná, ni ntu stíví tikixin' maa. 34 Chi ne nuun' íyó ta'vi rán, jee yukuán kúvi nuun' ku'un ini' áníma' rán jìe'e-e —nkachi' Jesús

Íyó koo tu'va-ó kivi' niji tuku Jesús

35 Jee suni nkachi' re':

—Íyó koo nito rán maárán satú'va rán maárán kuéntá' kua' iin musú' satú'va re' maaré' kivi' níko tuku Ito'o' re' nenta-a, yá ku'un stáko re' sa'ma re' jín yá kutuun' tu'va ñu'un' re' kunetu re' maa. 36 Íyó sa'á rán kuéntá' rá musú' nétu ráa nenta Ito'o' ráa yá kuá'an-a iin viko táná'á, jee sáva sáá níko-o jee sikájián-a yuvé'í jee ntañú'ún kuiti' sine ráa maa. 37 Jee na ka' netu' ka' ví rá musú' vá sáá nenta ito'o' xí tiñu ráa jee nani'in' re' ráa yá íyó nito ráa. Jee máá naá' nijia vá káchí' nì' nuun' rán yá suni ne maá ito'o' ráa nasatú'va re' maaré', jee sikúnee' re' ráa yumesá', jee chisó re' nuun' ráa yá kaji' ráa. 38 Jee saáva retú' ñuún nenta re' áxí níkín nenta re' jee nani'in' re' yá su'va íyó tu'va rá musú' re', jee na ka' netu' ka' kivi rá musú' vá. 39 Jee íyó kuká'nú ini' rán ya'á: retán' jíní' tee xí ve'i na hora kenta tee kuí'ná sakuí'ná-a, [jee koo nito re' kumí re' ve'i re'] nsá' ku'va re' kivi-i ini' ve'i re' sakuí'ná-a. 40 Jee suni ráno'ó nito koo rán satú'va rán maárán, chi máá hora yá ntu ñú'ún ini' rán jee niji nì' yá ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kivi nì' Se'ya Ñivi —nkachi' Jesús.

Musú' yá síkúnkivi naa' jín musú'

yá ntu síkúnkivi naa'

(Mateo 24:45-51)

41 Saájee nkachi' Pedro:

—Ito'o', zá kuachi nuun' ránu'u' káchí' nú tu'un

kúnkunuún ka'an' ya'á áxí suni nuun' ne kuaiyó rá ñivi ranika'? —nkachi' Pedro.

⁴²Saájee nkachi' Ito'o'-ó:

—¿Né iin kuvi musú' ya ñú'ún kájí xini'-i síkúnkuvi naa' va'a-a, ya ñani ito'o' xí tiñu-u maa sáva kuneen kuéntá'-a rá inka ka' tá'an musú'-u ve'i re' sáva ku'va-a kaji' ráa máá hora íyó ku'va maa rúja? ⁴³Na ka' netu' ka' ví musú' yukuán ya sáa nenta ito'o'-o, jee nani'in' re' maa síkúnkuvi naa'-a sukuán. ⁴⁴Jee máá naa' vá káchí' ni' nuun' rán ya ito'o' musú' vá kani re' maa kuneen kuéntá'-a kuaiyó rá nantíñú kúmí re'. ⁴⁵Soo retú jiáni ini' musú' vá ini' ánima' re': “Kúkuéé ito'o' ni' nenta re'”, jee kaji'éé ku'va re' rá tee jín rá ña'an kúvi musú' yí'í xintíin re' jee kaji' re' ko'o re' jee kuni re', ⁴⁶saájee nenta ito'o' musú' vá máá kivi ya ntu ñú'ún ini'-i nenta re' jín máá hora ya ntu jíní'-i, jee xeen' xinó'o re' maa^o jee naskánitá'an re' maa k'i'in'-i nuun' kuno'o-o jín rá ñivi ya ntu síkúnkuvi naa' ráa nuun' re'.^p

⁴⁷Soo maá musú' ya jíní' ná kúvi ya kuíni ito'o'-o ya sa'á-a, jee retú ntu sa'á tu'va-a, ni ntu nsa'á-a sáni kuíni ito'o'-o, jee ni'in'-i ya ki'i ví'í tuxíi maa. ⁴⁸Soo ñivi ya ntu jíní'-i tiñu kuíni ito'o'-o, soo sa'á-a tiñu ya íyó ni'in'-i ki'i tuxíi maa, jee yaku' ni ki'i tuxíi maa. Soo ntáká ñivi ya ní'in ví'í ya njíá'a Ndiosí' jee kuneé' u'vi re' maa sa'á ví'í-i ka'. Jee ñivi ya ní'in-i ví'í ya chí'i Ndiosí' xintíin-i jee ví'í ka' nakan' re' ka' nuun'-u sa'á-a —nkachi' Jesús.

Jie'e' Jesús kusíin iin inka rá ñivi nuun' tá'an ráa

(Mateo 10:34-36)

⁴⁹Jee nkachi' re':

—Ntiaa' ni' sáva kuéntá' ntee ni' ñu'un' ini' ñiví ya'á, jee na ka' kuíni ni' varésukuán jee ya ntiin ñu'un' vá. ⁵⁰Jee íyó kuanuté ni' nuun' tunó'ó, jee na ka' vá núku'yá' ini' ni' nekua' síkúnkuvi ni' maa. ⁵¹¿Á jiáni ini' rán ya váji ni' sáva sa'á ni' ya kuneé' maní' ñunkúún iin inka rá ñivi ñiví rúja? Soo káchí' ni' nuun' rán ya ntuví, chisa' sáva kusíin rá ñivi

^o 12:46 Tu'un griego káchí': kuáchí li'i' re' maa. ^p 12:46 Áxí: rá ñivi ya ntu kúneí ini' ráa Ndiosí'.

sa'á nĭ'. ⁵²Chi ne vitan nuun' íyó u'un' rá ñivi iin tá'án ve'i, kusíin raa jee unĭ' raa kenta sĭkĭ' uvĭ', jee rá uvĭ' vá nenta raa sĭkĭ' rá unĭ' vá [jiĕ'e' nu'u']. ⁵³Chi iin tátá' kusíin jín se'ya yĭí re' chi kenta re' sĭkĭ' se'ya yĭí re', jee se'ya yĭí kenta-a sĭkĭ' tátá'-a. Jee suni náná' kenta ña sĭkĭ' se'ya sí'í ña, jee se'ya sí'í nenta-a sĭkĭ' náná'-a. Jee náchiso kenta ña sĭkĭ' sianú ña, jee sianú nenta-a sĭkĭ' náchiso-o —nkachi' Jesús.

Naja jiá'a súkún seña

(Mateo 16:1-4; Marcos 8:11-13)

⁵⁴Jee suni nkachi' Jesús nuun' rá ñivi kue'e' íñí yukuán: —Sáa né'yá rán nénta vĭko' ichi tá'án nkaniĭ', jee ntañú'un kuiti' káchí' rán ya kuun savĭ', jee sukuán kúvi nijia. ⁵⁵Jee sáa jiákĭ'i tachi' váji ichi sur, jee káchí' rán ya naniĭ', jee sukuán kúvi nijia. ⁵⁶Ñivi sansu'va kúvi rán, chi jiĕ'e' naja túvi ñu'un jín súkún jee jíní' va'a rán nákuĭ' rán naja jiá'a súkún tiempú'. Soo ¿naja kúvi ya ntu jíní' rán nakuni' rán naja jiá'a tiempú' vitan rúja?

Naka'an' manĭ' tá'án nú jín ñivi ya ntu máni' jín nú

(Mateo 5:25-26)

⁵⁷Jee, ¿nakui chi ntu tĭin kuéntá' máa maárán na kúvi tiñu naa' íyó sa'á rán? ⁵⁸Chi sáa kĭ'in' nú jín ñivi kenta sĭkĭ' nú nuun' tee jié'né' kuachi, jee ni kuá'an' nú jín-i ichi, jee ku'un ini' nú nasanáa' nú jín-i sáva ntu kinaka-a^q no'ó nuun' tee jié'né' kuachi, jee naku'va tee jié'né' kuachi vá no'ó nuun' mayórí', jee tuvĭ-i no'ó vekaa. ⁵⁹Jee káchí' nĭ' nuun' nú ya ni nsá' kene nú yukuán nekua' nachunáán nú kuani'i noo xu'un ya íyó chunáán nú —nkachi' Jesús.

Nakani ini'-ó xinóo-ó kuachi-ó sáva ntu síkinaan'-ó maáo nsá' nanitá'ví'-ó nuun' Ndiosí'

13 ¹Jee máa tiempú' yukuán íñí sava rá tee ya nnakani raa nuun' Jesús jiĕ'e' naja nno'o sava rá tee ñuun' Galilea. Chi sáa jiá'ní' raa rá sana' ténu'un' raa sókó' raa nuun' Ndiosí' veñu'un ká'nú Jerusalén, jee ntajĭ Pilato rá soldado re' nkenta raa ña'ni' raa rá tee Galilea vá, jee

^q 12:58 Tü'un ya'á ví: stakaa-a.

nkenta nsakanuun niñi' ráa jín rá niñi' rá sana' vá. ²Jee nnaixiníko Jesús nuun' ráa:

—¿Á jiáni ini' rán ya rá tee Galilea vá iyó ka' kuachi ráa nsú ká' ntáká rá inka ka' rá ñivi ñuun' Galilea vá jie'e' ya nno'o ráa sukuán rúja? ³Soo káchí' ni' nuun' rán ya ntuví, chi retú ntu nákaní ini' rán xinóo rán kuachi rán, jee sunisaá kinaan' ntáká rán. ⁴Áxí rá ni xá'ún' uní' (18) rá tee ya nnañiso torre Siloé yata' ráa jee ña'ni'-i ráa, ¿á jiáni ini' rán ya kúvi ráa ñivi iyó ka' kuachi ráa, nsú ká' ntáká rá ñivi ñuun' Jerusalén rúja? ⁵Soo káchí' ni' nuun' rán ya ntuví, chi retú ntu nákaní ini' rán xinóo rán kuachi rán, jee sunisaá kinaan' ntáká rán —nkachi' Jesús.

Tu'un kúnkunuún jie'e' yutun higo numa'

⁶Jee suni nkachi' Jesús tu'un kúnkunuún ya'á ya ká'án' su'va [jie'e' rá ñivi ya ntu síkúnkuvi ráa tu'un tátúní' Ndiosí']:

—Kúmí ñin tee ñin yutun higo ya ntee re' maa nuun' ñu'ún re' nuun' néé' rá yutun vixí', jee kuananukú re' ya vixí' nuun'-u, jee ntuná' nnañi'in' re'. ⁷Jee nkachi' re' nuun' tee kúmí ñu'un re' yukuán: “Kuni' nú, ya nkuvi uní' kuiya' ya kíji nánukú ni' ya vixí' jee ntuná' nnañi'in' ni'. Saáva kuachi maa. ¿Nakui chi kuachi ñí ténú ka'á-a sáténú-u nuun' ñu'ún ya'á?”, nkachi' tee xí ñu'un vá. ⁸Saájee nnaixiníko tee kúmí ñu'un vá: “Ito'o' ni', xinóo nú maa kuiñi-i ñin kuiya' ya'á ka', jee nastayá ni' ñu'un jie'e'-e, jee nataan' ni' ñe'en jie'e'-e. ⁹Jee kuni'-ó retú ku'va-a ya vixí', jee retú ntuví, jee kuachi nú maa”, nkachi'-i —nkachi' Jesús.

Nxinúvi Jesús ñin ña'an kivi' nájiávi

¹⁰Ñin sátu' ya kúvi kivi' nájiávi, xiné'én' Jesús Tu'un Ndiosí' ini' ñin ve'i sinagoga nuun' sukuá'a rá ñivi Israel Tu'un Ndiosí'. ¹¹Jee yukuán néé' ñin ña'an ya ya nkuvi xa'un' uní' (18) kuiya' ya síkú'ví' ñin tachí' káni ña, ya tíkoso yata' ña, jee ni ntu kúvi kuiti' kuiñi nichí' naa' ña. ¹²Jee saá nini' Jesús ña, nkana re' ña, jee nkachi' re' nuun' ña:

—No'ó ña'an, nákuíñi' núne nú nuun' kue'i' nú —nkachi' re'.

13 Jee nchisó re' rá na'á re' ña, jee kuíntañú'ún kuiti' nnūnaa' yata' ña, jee nákuetú'ún ví'i ña jie'e' Ndiosí'. 14 Soo tee kúñá'nú néen kuéntá' veñu'un vá, nkiti' ini'-i ya nxinúvi Jesús ña'an vá kivi' nájiávi, jee nkachi'-i nuun' rá ñivi kue'e':

—Íyó iñu' kivi' ya íyó satíñú-ó, jee iin rá kivi' yukuán íyó kiji rán jee nuvi rán, jee nsú kivi' nájiávi kiji rán sáva nuvi rán —nkachi' tee kúñá'nú vá.

15 Saájee nnaxiníko Ito'o-ó Jesús nuun' tee vá jee nkachi' re':

—Tee sansu'va ni kúvi rán, chi ta iin rán, ¿á ntu nánají nú xiniki' nú áxi burru' nú rá kivi' nájiávi jiásik'ó nú nute ráti' rúja? 16 Soo ña'an ya'á, ya kúvi ña se'ya tata' ichiyúkún'-ó Abraham, ya nú'ní' ña nuun' kue'i' xa'un' uni' (18) kuiya' nsa'á Satanás, jee, ¿á ntu íyó nakuiñi' núne ña kivi' nájiávi ya nú'ní' ña nuun' kue'i' ya'á rúja? —nkachi' Jesús.

17 Jee saá nkachi' re' sukuán, jee nkukanuun' ntáká rá tee ya íñi' raa siki' re'. Soo ntáká rá ñivi nkusi' ini' raa jie'e' ntáká rá tiñu' ñá'nú sá'á re'.

Tu'un kúnkunuún ká'an' jie'e' nikin lúli naní kúlí'

(Mateo 13:31-32; Marcos 4:30-32)

18 Saájee nkachi' re':

—¿Ná kúvi ya kúnkunuún jín naja sátíñú Ndiosí' ini' ñivi yí'í xintíin re'? Jee, ¿ná kúvi ya sa'á nuún ni' maa jín-i?

19 Kúnkunuún kúvi-i kuéntá' iin nikin yutun kúlí' ya ntiin iin tee maa jee xínává' re' maa nuun' tata' sá'á re', jee ña'nu-u, jee nkenta kuvi-i iin yutun, jee rá saa' jíkó súkún sá'á ráti' taka' ráti' nteñu rá na'á yutun vá —nkachi' Jesús.

Tu'un kúnkunuún ká'an' jie'e' levadura

(Mateo 13:33)

20 Jee suni nkachi' tuku Jesús:

—¿Ná kúvi ya sa'á nuún ni' jín naja sátíñú Ndiosí' ini' rá ñivi yí'í xintíin re'? 21 Kúvi-i kuéntá' íyó levadura, ya ntiin iin ña'an nsaka' ña maa jín oko' xa'un' kumi' (39) litro

13:19 Nuun' Israel íyó kél'in nuun' kúlí' ya jiá'nu súkún-u ka' uni' metro.

yuchi trigú!, jee nxináa-a kuaiyó chiji ñujien vá
—nkachi' Jesús.

Yuvé'í tíkuíñí

(Mateo 7:13-14, 21-23)

22 Jee kuajia'a Jesús nuun' rá ñuun' jín kuaríá' xiné'én' re' Tu'un Ndiosí' nuun' rá ñivi yukuán jee ku'an' re' ichi nuun' ñuun' Jerusalén. 23 Jee ñin rá ñivi níkatu'ún-u re':

—Ito'o!, zá yaku' ni ñivi xinánitá'ví' Ndiosí' raa?
—nkachi'-i.

Jee nkachi' Jesús nuun'-u:

24—Nunasí kivi yuvé'í tíkuíñí ya kivi rán xintíin Ndiosí' nuun' tátúní' re'. Chi kachí' ní' nuun' rán ya kue'e' ví'í rá ñivi nukú raa kivi raa maa, soo ni nkúvi kivi raa. 25 Chi kuéntá' ñin tee xí ve'í nakuiñí' re' jee nakasi' re' yuvé'í, jee sáá nakasi' re' yuvé'í, jee kinoo rán kuiñi rán tave'í, jee sikájián rán yuvé'í, jee kachi' rán: “Ito'o!, kune nú sáva kivi rání’”, jee kachi' re' nuun' ránú: “Ntu jíní' ní' ráno'ó ni né nú' vaji rán”, kachi' re'. 26 Saájee kajie'é rán kachi' rán: “Nyaji' rán' ni'í rán jín nú, jee nxiné'én' nú Tu'un Ndiosí' ini' ichi yí'í nuun' ñuun' rání’”, kachi' ránú. 27 Soo kachi' re' nuun' rán: “Ntuví jíní' ní' ráno'ó ni né nú' vaji rán. Kuiyo rán nuun' ní' kuá'an iyo ntáká rán ya sá'á rán tiñu niva'a.” 28 Kuna'yu' rán jee ka'ñi' nu'un rán ya kuno'o ví'í rán, sáá kuni' rán rá jí'-ó yana'an Abraham jín Isaac jín Jacobo jín ntáká rá tee ya nnakani raa rá tu'un nkene yu'ú Ndiosí' yana'an ya ntáká raa néé' raa ñuun' nuun' tátúní' Ndiosí', soo ráno'ó sukuíko Ndiosí' ráno'ó yuñúun' vá. 29 Soo kene rá ñivi rá ñuun' káá ichi nuun' kenta nkanii' jín rá ñuun' káá ichi nuun' tá'an' nkanii', jín ichi norte jín ichi sur, jee kiji raa kunee' raa kaji' raa yumesá' sáá nachi'í Ndiosí' ni'í xintíin re' tátúní' re' nuun' ni'í. 30 Jee rá ñivi ya vitan kúvi raa ne nuun' ní'í ka', jee suviráa vá xí'na ka' kuñá'nú ka', jee rá ñivi ya kúvi raa ya kúñá'nú ka' vitan, jee suviráa vá kivi ne nuun' ní'í —nkachi' Jesús.

Jiáku ini' Jesús jie'e' ñuun' Jerusalén

(Mateo 23:37-39)

31 Jee maá hora yukuán ntu'va sava rá tee yí'í ñujiín' fariseo nuun' Jesús, jee nkachi' raa nuun' re':

—Kene nú nūun' ñuun' ya'á kuá'án chi kuíni Herodes ka'ni' re' no'ó —nkachi' raa.

³² Jee nkachi' re' nūun' raa:

—Kuá'án rán, jee kachi' rán nūun' tee máñá' vá kuá' ñun̄kuii maa ya: “Vitan jín teen' tava' n̄i' rá kuí'na' yí'í rá ñivi jee xínúvi n̄i' raa. Jee kivi' uní' jee sijínu n̄i' rá tiñu sá'á n̄i'.” ³³ Soo íyó k̄i'in' n̄i' vitan jín teen' jín isá' sáva kenta n̄i' Jerusalén nūun' íyó k̄i'in' n̄i'. Chi rá tee ya nákaní raa tu'un jíá'a Ndiosí' nūun' raa, jee ntu íyó kuvi' iyo raa inka ñuun'.

³⁴ ¡Jerusalén! ¡Jerusalén! Ráno'ó ñivi ñuun' vá ya jíá'ní' rán rá tee ya nákaní raa rá tu'un kéne yu'ú máá maá Ndiosí', jee kúun rán yūu' rá tee ya nchūichí Ndiosí' vaji nūun' nú. Jee kué'e' íchí nkuini n̄i' nastútú n̄i' rá se'ya ñuun' nú, kuéntá' kuá' nastútú ñin chetán rá se'ya t̄i' chiji rá chiyó' t̄i', soo ntu nkuíni nú. ³⁵ Kuni' rán, chí xinóo Ndiosí' no'ó jín rá se'ya ñuun' nú. Chí káchí' n̄i' nūun' rán ya ni nsá' kuni' rán ka' nu'u' nekua' kenta tiempú' ya kachi' rán: “Na ka' netu' ka' kúvi maáré' ya vaji-i jín tiñu ñá'nú nūun' súv' Ito'o-ó Ndiosí'”, kachi' rán —nkachi' Jesús.

Nxinúvi Jesús ñin tee ya nó'o kué'i' kuiñi

14 ¹ Nkuvi su'va ñin kivi' nájiávi, sáá kuá'an' Jesús kuakaji' re' neyu ve'i ñin tee fariseo ya kúná'nú, jee rá tee yukuán kúmí yu'u' raa Jesús. ² Jee ichinúun' re' íñi ñin tee nó'o kué'i' kuiñi. ³ Jee n̄ikatu'ún re' rá tee súkuá'a jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí' jín rá tee ñujiín' fariseo, jee nkachi' re':

—¿Á yínetu' ya xínúvi-ó ñin ñivi kú'ví' ñin kivi' nájiávi rúja, áxí ntuví? —nkachi' Jesús.

⁴ Soo ni ntuné nká'án' raa. Saájee ntiin re' tee kú'ví' vá jee nxinúvi re' maa jee n̄achuichí re' maa. ⁵ Jee suni nkachi' re' nūun' raa:

—¿Né ñin ráno'ó, jee retú nkininkava se'ya-a^s áxí x̄in̄ik̄i'-i ini' ñin sókó, jee á ntu natava'-a vá ntañú'ún kuiti', asúnika' kivi' nájiávi kúvi' vá rúja? —nkachi' Jesús.

⁶ Jee ni ntuná' nkúvi naxiníkó raa nūun' re' jie'e' ya nkachi' re'.

^s 14:5 Yaku' tutu' káchí' burrú'.

Tu'un kúnkunuún jiē'e' rá ñivi ya jíá'án' iin viko táná'a

7 Jee nne'yá Jesús rá ñivi ya nkana kuá'án' kaji' ráa neyu, jee sáá nini' re' naja káji ráa nuun' yíñú'ún ka' kikunee' ráa kaji' ráa neyu yu'ú mesa, jee nkachi' re' nuun' ráa iin tu'un kúnkunuún ká'án' su'va:

8—Sáá kána iin ñivi no'ó kị'in' nú iin viko táná'a, jee koto jíákunee' rán nuun' yíñú'ún ka', koto sanaan' jee nkana-a inka ka' ñivi kúñá'nú ka' kenta kikunee' maa nsú ká' no'ó.

9 Jee kenta ñivi nkana no'ó jín ñivi kúñá'nú vá nuun' nú, jee kachi'-i nuun' nú: “Ku'va nuun' néé' nú kunee' ñivi ya'á.” Saájee kukanuun nú jee kị'in' nú kunee' nú ne nuun' ní'i ka'. 10 Saáva sáá kána iin ñivi no'ó kịkaji' nú, jee kikunee' nú ne nuun' ní'i ka', sáva sáá kenta ñivi ya kana-a no'ó, jee kachi'-i nuun' nú: “Tenó, ne'en' kunee' nú nuun' vá'a ñá'nú ka' ya'á”, kachi'-i. Saájee sá'a ñá'nú-u no'ó ichinúún' ntáká rá ñivi néé' nkáá jín nú yu'ú mesa. 11 Chi ntáká ñivi ya kutéyí-i sá'a ñá'nú-u maáa, jee sa' kinoo kanuun ñivi vá, ntu ka' kúñá'nú-u, jee iin ñivi ya sá'a núun-u maáa ñúlá'ví ini'-i maáa, jee ni'in'-i ya nuñá'nú-u —nkachi' Jesús.

12 Jee suni nkachi' re' nuun' tee ya kana-a re' kaji' re' ixta' ve'i-i:

—Sáá sá'a nú neyu áxí xíní ya ku'va nú kaji' rá ñivi jee koto kána nú rá ñivi maní' jín nú, jín rá ñani' nú, jín rá tá'án nú, jín rá ñivi kúká ya néé' yatin jín nú, nsuñájee nakana tuku ráa no'ó, jee natají tuku ráa nuun' nú. 13 Chisa' sáá sá'a nú viko, jee kana nú rá ñivi lál'ví, jín ñivi kúlú', jín ñivi lénkó jín ñivi kuáá. 14 Saájee na ka' netu' ka' kuvi nú, chi ntuná' íyó nuun' ráa ya nataji ráa nuun' nú. Soo nachunáán Ndiosí' nuun' no'ó ya kúta'vi' nú kivi' nateku' ii' rá ñivi naa' ya ní'i' —nkachi' Jesús.

Tu'un kúnkunuún ká'án' jiē'e' viko ká'nú kuxíní

15 Jee sáá nteso'o iin rá ñivi ya néé' jín re' yu'ú mesa rá tu'un ya'á, jee nkachi'-i nuun' re':

—Na ka' netu' ka' kúvi ñivi ya kaji'-i neyu nuun' ñuun' nuun' tátúní' Ndiosí' ne antiví —nkachi'-i.

16 Saájee nkachi' Jesús nuun'-u tu'un kúnkunuún ká'án' su'va:

—Īn tee nsa'á re' ĩn viko xíní máá ká'nú, jee kána re' kue'e' ví'í ñivi. ¹⁷Jee sáá nkenta máá hora kuxíní jee nchũichí re' musú' re' kíkachi'-i nuun' rá ñivi ya nkana re', jee nkachi'-i: “Ne'en' rán, chi ya íyó tú'va xíní.” ¹⁸Jee ntáká raa ni ĩn ni ĩn raa nkajíé'é raa ntee raa siki' ya kuneká'nú ini' re' kune'yá re' raa chi nkúvi ki'ĭn' raa. Jee ĩn raa ya xí'nañú'ún nkachi'-i: “Nke'en ni' ĩn pedasú' ñu'un, jee íyó kine'yá ni' maa, jee jíkán' tá'ví' ni' ya kuneká'nú ini' nú kune'yá nú nu'u' ya nki'ĭn' ni'”, nkachi'-i. ¹⁹Jee inka ka' nkachi'-i: “Nke'en ni' u'un' yuntá xiniki' jee íyó ki'ĭn' ni' kototúní' ni' rátí', jee jíkán' tá'ví' ni' ya kuneká'nú ini' nú kune'yá nú nu'u' ya nki'ĭn' ni'”, nkachi'-i. ²⁰Jee inka ka' nkachi'-i: “Ntana'á ni' jín ĩn ña'an, jee saáva nkúvi ki'ĭn' ni'”, nkachi'-i. ²¹Jee sáá nnikó musú' vá jee nnakani-i ni'í rá tu'un ya'á ya nkachi' rá ñivi vá nuun' ito'o'-o, saájee nkiti' ví'í ini' ito'o' ve'i vá, jee nkachi'-i nuun' musú'-u vá: “Kuá'an ntañú'ún rá nuyá'vi jín rá ini' ichi káá nteñu ñuun', jee kana nú rá ñivi lál'ví, jín rá ñivi kúl'lú', jín rá ñivi kuáá jín rá ñivi lénkó, kiji raa”, nkachi' re'. ²²Jee sáá nnikó musú' vá, jee nkachi'-i: “It'o'o' ni' nsa'á ni' ya ntatúní' nú, soo núne ĩi' ka' nuun' kune'e' ka' ñivi ini' ve'i nú jee chitú-u”, nkachi'-i.

²³Saájee nkachi' ito'o' xí ve'i vá nuun' musú'-u: “Kuá'an ini' rá ichi ká'nú jín rá ichi kuíñí, jee tetuvi nú rá ñivi kivi raa, sáva chitú ve'i ni'. ²⁴Chi máá naá' vá káchí' ni' nuun' rán, ya ni ĩn rá ñivi ya nkana ni' ya xí'nañú'ún, ni nsá' kuxíní raa neyu ni'”, nkachi' re' —nkachi' Jesús.

Yíí íyó sáá ĩn ni ku'un ini'-ó kunikin'-ó Cristo

(Mateo 10:37-38)

²⁵Jee kue'e' ntántúní' ñivi níkin' raa Jesús kuá'an' raa jín re', jee nnajikó re' nnakune'yá re' nuun' raa jee nkachi' re' nuun' raa:

²⁶—Retú néni ĩn ñivi natu'va-a nu'u' jee sú ñúnúun'-u tátá'-a, jín náná'-a, jín ñasí'í-i áxí yíí-i, jín rá kuáchí-i, jín rá ñani'-i, jín rá ku'va-a, jín rá ku'vi'-i, jín ne maáa, soo íyó kunuun'-u nu'u' ka' nsú ká' kuá' ñúnúun'-u raa ya kúvi kuéntá' tá'vi ini'-i kune'yá-a raa jee retú ntu ñúnúun' ñivi vá nu'u' ka' sukuán nsá' kuvi kunikin'-i nu'u' sukuá'a ni'

maa. ²⁷Néni iin ñivi ya ntu jié'né' ini'-i kunikin' nu'u' chi ntu jié'né' ini'-i kuno'o-o súka' ne kuvi'-i jie'e' kunikin'-i nu'u', kuéntá' iin ya niso-o kurúsi' sáva kuvi'-i nuun' vá, jee ntu kúvi kunikin'-i nu'u' sukuá'a ñi' maa.

²⁸'Chi néni iin ráno'ó kuíni-i kani-i iin ve'i súkún, jee, ¿á ntu xí'na ka' nakunee'-e natava'-a kuéntá' sáva kuni'-i retú kenta xu'un sijínu-u ve'i vá rúja? ²⁹Nsuñájee sáa kajie'é-e sama-a jie'e' ve'í vá, jee ni nkúvi sijínu-u vá, saájee ntáká rá ñivi kuni' ráa jee kajie'é ráa ka'an' u'vi' ráa kune'yá ráa ñivi vá, ³⁰jee kachi' ráa: “Tee ya'á nkajie'é-e ñani-i ve'i, jee ni ntu nkunei'-i sijínu-u vá”, kachi' ráa.

³¹'Áxí, ¿ne iin tee nísotínú tátúní' sáa kene re' kíkantá'an re' jín inka ka' tee nísotínú nuun' inka ñuun' váji siki' re' jee, á ntu xí'na ka' nakunee' re' jee kani va'a ini' re' retú kuvi kunei' re' kantá'an re' jín uji' mil (10,000) soldado kútá'an jín re' siki' oko' mil (20,000) rá soldado ya váji jín inka ka' tee tátúní' vá rúja? ³²Jee retú nkúvi kunei' re', jee ni íká ka' vaji inka tee tátúní' vá ya váji siki' re' jee tají re' najiá'á' re' kika'an'-a jín tee vá sáva nakamani' ráa ntu kantá'an ráa ka'. ³³Jee saáva, ntáká ráno'ó, retú ntu íyó ini'-i xinóo ni'i ya kúmí-i, saájee ntu kúvi kunikin' nu'u' ya sukuá'a ñi' maa —nkachi' Jesús.

Sáa nukatí ya u'vá' ñiin'

(Mateo 5:13; Marcos 9:50)

³⁴Nkachi' re':

—Ya vá'a kúvi ñiin', soo retú nukatí ya u'vá'-a jee, ¿naja kuvi jee nu'u'va' tuku-u rúja? ³⁵Chi ni ntuná' íyótiñu-u ka' súka' sakanuun-ó maa jín ñu'un, ni ya kuvi-i ñe'en kava-a jie'e' tata' sá'á, chisa' kuachi kuté' ñivi maa. Ñivi ya íyó rá so'o sáva teso'o, jee teso'o va'a —nkachi' Jesús ya kúvi ñivi kuéntá' kuá' ñiin'.

Tu'un kúnkunuún jie'e' lanchi ya nsukuíta ti' maatí'

(Mateo 18:10-14)

15 ¹Saájee ntáká rá tee náke'en xu'un nánee' vetíñú Roma jín rá ñivi ya sá'á kuachi nákuycin ráa nuun' Jesús sáva teso'o ráa rá tu'un káchí' re'. ²Jee rá tee yí'í ñujín' fariseo jín rá tee xín'één' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí' jee táyu'ú ráa, jee nkachi' ráa:

—Tee ya'á íyó mani' re' t̄in re' rá ñivi íyó kuachi, jee yáji' re' jín raa —nkachi' raa.

³Saájee n̄akani re' tu'un kúnkunuún ya'á nuun' raa:

⁴—Retú n̄eni iin ráno'ó kúmí-i iin sientú' (100) lanchi jee sukuíta-a iin ráti', jee, ¿á ntu su xínóo-o rá ni kúmíxiko xa'un' kumí' (99) ka' ráti' vá nuun' ku'ú', jee k̄inanukú-u lanchi ya nsukuíta t̄i' maátí' nekua' nani'in'-i t̄i' rúja? ⁵Jee sáa nani'in'-i t̄i', jee ne kusii' ini'-i chisó-o t̄i' siki' chiyó'-o kino'on'-o jín t̄i'. ⁶Jee sáa nenta-a ve'-i, jee kana-a rá ñivi maní' jín-i jín rá ñivi néé' yatin jín-i, jee kachi'-i nuun' raa: “Kusii' ini' rán jín nu'u', chi n̄ani'in' ni' lanchi ni' ya nsukuíta t̄i' maátí'”, kachi'-i. ⁷Chi máa naá' vá káchí' ni' nuun' rán ya suni sukuán sa' ví'í ká' íyó tu'un kúsí' ini' ne antiví nuun' íyó Ndiosí', jie'e' iin ñivi íyó kuachi retú n̄akani ini'-i jie'e' kuachi sá'a-a jee kunikin'-i Ndiosí', nsú ká' ya kúmíxiko xa'un' kumí' (99) rá ñivi naa' ya ntu j̄iniñú'ún nakani ini'-i.

Tu'un kúnkunuún jie'e' ña'an nsukuíta xu'ún kaa

⁸Jee, ¿né iin ña'an kúmí va'a ña uji' xu'ún kaa plata jee retú sukuíta ña iin, jee á ntu su natee ña ñu'un' jee nastá ña ve'í ña jee nanukú ñunkúún kávií ña nekua' nani'in' ña maa rúja? ⁹Jee sáa nani'in' ña maa, jee kana ña rá ña'an maní' jín ña jín rá ñivi néé' yatin jín ña, jee kachi' ña nuun' raa: “Kusii' ini' rán jín nu'u', chi n̄ani'in' ni' xu'ún ni' ya nsukuíta ni'”, kachi' ña. ¹⁰Jee saáva nu'u' káchí' ni' nuun' rán ya suni íyó tu'un kúsí' ini' rá najiá'á íí' Ndiosí' jie'e' iin ñivi kuachi retú nákaní ini'-i jie'e' kuachi sá'a-a jee kunikin'-i Ndiosí' —nkachi' Jesús.

Tu'un kúnkunuún jie'e' iin se'ya jíkanuun sii'

¹¹Jee suni nkachi' tuku Jesús:

—Íin tee niyo uvi' se'ya yíí re'. ¹²Jee tesúchí ka' nkachi'-i nuun' tátá'-a: “Táá', taji ta'vi' ni' ya xinóo nú nuun' ni' kivi ni'”, nkachi'-i. Saájee ntasáva tátá' raa rá ta'vi' kinoo nuun' ta iin iin ni núví' raa.

¹³Jee nsú kivi' kué'é', jee se'ya yíí súchí re' vá nstútú-u ni'í ya kúmí-i jee nkene-e kua'an' íká-a nuun' inka ka' ñuun' íká. Jee yukuán ñaxin' síkí sii'-i xu'ún-u njia'a nsa'a-a

nuun' ya síf' ini'-i. ¹⁴Jee sáá ni'i xu'ún-u ñaxin'-i jee nkenta nkutámá ví'í nuun' ni'i ñuun' vá, jee nkajjié'é kúmání' nuun' tesúchí vá. ¹⁵Saájee kuñukú tiñu-u nuun' iin rá tee ñuun' vá, jee ntají re' maa ku'án'-a nuun' káá ñu'un re' kuakumí-i rá kúchí' re' sáva ku'va-a kaji' ráti'. ¹⁶Jee jísoko nasíkuiti'-i ya ne nkuini-i kaji'-i rá yáji' rá kúchí' vá sáva chitú ini'-i, soo ni iin ñivi ni ntuná' jiá'a ráa nuun'-u.

¹⁷'Saájee nnaku'un káji ini'-i ñani ini'-i nne'yá-a maáa: “Tantú' kue'e' musú' sátíñú ve'i tátá' ni' jee íyó kue'e' ya yáji' ráa ne kínóo ka' nuun' ráa, soo nu'u' néé' ni' ya'á jí'f' ni' soko. ¹⁸Nikó ni' kino'on' ni' nuun' tátá' ni', jee kachi' ni' nuun' re': Táá', nsa'á ni' kuachi nuun' Ndiosí' ya néé' antiví jín suni nuun' maánú ranika'. ¹⁹Ya ntu ka' íyó ni'in' ni' ya kunaní ni' se'ya nú, jee sa'á nú nu'u' kuéntá' iin musú' nú, kachi' ni'", nkachi'-i. ²⁰Saájee nnakuñi'-i kuano'on'-o nuun' tátá'-a.

'Jee sáá jíka ka' ku'án'-a, jee nini' tátá'-a maa, jee nkuná'ví ini' re' nne'yá re' maa. Jee ninu re' ñata'an' re' maa, jee ñakinumi re' maa, nteyu'ú re' nuun'-u.

²¹'Saájee nkachi'-i nuun' tátá'-a: “Táá', nsa'á ni' kuachi nuun' Ndiosí' néé' antiví jín suni nuun' maánú ranika', jee ntu ka' íyó ni'in' ni' ya kunaní ni' se'ya nú”, nkachi'-i.

²²'Soo nkachi' tátá'-a nuun' rá musú' re': “Ñama' kuátava iin sa'ma máá vá'a ka' jee nachu'un maa re' jee suni nachu'un iin xe'i na'á re', jee nachi'i nijian' jie'e'-e. ²³Jee kike'en rán iin chelu máá nnañu jee ka'ni' rán maa kaji'-ó, chi sa'á-ó viko nusi'i ini'-ó. ²⁴Chi se'ya yí'f' ni' ya'á jee kuéntá' ya ni'i'-i, jee nñateku'-u, chi kuéntá' nsukuíta ni' maa jee vitan nñani'in' ni' maa”, nkachi' re'. Jee nkajjié'é ráa kúsí' ini' ráa viko sá'á ráa.

²⁵'Jee se'ya yí'f' ñá'nú re', íyó-o nuun' tiñu sá'á-a nuun' ku'ú', jee sáá vaniji-i nnyatin-i ve'-i, nteso'o-o ya kuvi yaa' jín ya kátíé'é rá ñivi. ²⁶Jee nkana-a iin rá musú', jee nīkatu'ún-u ñakuá kúvi rá yukuán. ²⁷Jee nkachi' musú' vá nuun'-u: “Ñani' nú nñenta jee ntají tátá' nú ya ña'ni' iin chelu máá nnañu chi íyó vá'a ñani' nú nñenta-a nuun' re'", nkachi' musú' vá.

²⁸'Saájee nkiti' ini'-i, jee ni ntu nkuíni-i ñivi-i ini' ve'-i. Soo tátá'-a nkene re' nikan' tá'ví' re' nuun'-u ya ñivi-i.

29 Jee nna^xiní^{kó}-o nkachi'-i nu^un' tátá'-a: “Kune'yá, tantú' kuiya' sátí^{nú} nì' nu^un' nú, jee ni nsá' kújiáá' kuiti' ini' nì' nu^un' ya ntatúní' nú, jee ni nsá' ntají nú ni sù iin lítú lúlí nu^un' nì' sáva sa'á nì' viko nusii' ini' nì' jín rá ñivi manì' jín nì'. 30 Soo sáá nnenta se'ya yíí nú ya'á, ya nxiní'i re' ñaxin' síkí sii' re' xu'ún nú jín rá ña'an sii' ini' ya xíkó maáa, jee ntají nú ya ña'ni' ráa iin chelu nnañu jie'e' re'”, nkachi'-i.

31 Jee nkachi' tátá'-a nu^un'-u: “Se'ya yíí nì', no'ó jee sukuáni íyó nú jín nu'u', jee nì'i ya kúmí nì' suni nantí^{nú} nú kúvi-i. 32 Soo jíniñú'ún ya sa'á viko ya'á vitan jee nusii' ini'-ó, chi ñani' nú ya'á kuéntá' ní'i'-i, jee nna^teku'-u, chi nsukuíta nì' maa, jee vitan nnaⁿi'in' nì' maa”, nkachi' tátá'-a —nkachi' Jesús.

Tu'un kúnkunuún jie'e' musú' ya ntu sátí^{nú} naa'-a

16 1 Jee suni nkachi' tuku Jesús nu^un' rá tee kútá'án jín re' súkuá'a re' ráa:

—Niyo iin tee kúká ya íyó iin musú' re' ya nísotí^{nú}-u nu^un' rá tiñu sá'á re', jee nxikóná'án ñivi maa nu^un' re' ya jiáxín' síkí sii'-i ya kúmí re'. 2 Saájee nkana re' musú' re' vá, jee nkachi' re' nu^un'-u: “¿Ná kúvi rá tiñu ya'á ya tésó'o nì' jie'e' nú? Nataji nú kuéntá' nu^un' nì' jie'e' tiñu níso nú, chi nsá' kunisotí^{nú} nú ka' nu^un' rá tiñu sá'á nì'”, nkachi' re'.

3 Saájee ñani ini' maá musú' vá nne'yá-a maáa: “¿Ná kúvi ya sa'á nì'?, chi kanee' ito'o' nì' tiñu níso nì'. Jee ni ntu fesá' nì' kete nì' nu^un' ñu'ún, jee retú kakan' nì' kuta'vi' nì' jee kúkanuun nì'. 4 Jíní' nì' ná kúvi ya sa'á nì' sáva sáá kenta kanee' ito'o' nì' tiñu níso nì', jee sáva koo rá ñivi ya taji ráa ve'i ráa kunee' nì'” nkachi'-i.

5 Saájee nkana-a ta ni iin ni iin rá ñivi ya táyá'vi ráa nu^un' ito'o' xí tiñu-u, jee nkachi'-i nu^un' iin ya xí'nañú'ún: “¿Naja táyá'vi nú nu^un' ito'o' nì'?” 6 Jee nkachi' ñivi vá: “ñin sientú' (100) barril aceite”, nkachi'-i. Jee nkachi' musú' vá: “Tiin tutu' kuéntá' nú jee kunee' ntañú'ún kuiti' jee tee nú nu^un'-u uvixiko ujjí' (50)”, nkachi' musú' vá.

7 Saájee nkachi'-i nu^un' inka ka': “Jee no'ó, ¿naja táyá'vi nú?” Jee nkachi' ñivi vá: “ñin sientú' (100) ku'va' trigú’”,^t

nkachi'-i. Jee nkachi' musú' vá nuun'-u: “Tiin tutu' kuéntá' nú jee tee nú kumixiko (80)”, nkachi' musú' vá.

⁸ Saájee nnaquetú'ún ito'o' xí tiñu vá musú' ntu náa' vá ya nito ví'í-i jín rá tiñu sá'a-a. Chi rá ñivi jiá'nu ñujiín' ñivi ya'á nito ví'í raa ka' jie'e' rá tiñu sá'a raa jín iin inka rá tá'an raa, nsú ká' rá se'ya Ndiosí' ya túun' ñu'un' Ndiosí' ánima' raa.

⁹ Soo sú rá ñivi ntu náa' núkú raa rá nantíñú kumí raa, soo nu'u' káchí' ni' nuun' ráno'ó ya kuatíñú rán rá kumí rán ini' ñivi ya'á sáva sa'á va'a rán jín ñivi sáva ni'in' rán ya tiin raa Tu'un Ndiosí' jee su'va sa'á máni' tá'an rán, jee sáa ni'i rá kumí rán ini' ñivi ya'á, jee nakuatá'ví raa ráno'ó sáa kenta rán nuun' néé' Ndiosí' nuun' kune'e' rán ní'nkání.

¹⁰ 'Hín ñivi ya naa' síkúnkuví-i iin tiñu lúlí jee suni naa' síkúnkuví-i kue'e' tiñu. Jee iin ñivi ya ntu náa'-a jín yaku' tiñu jee suni ni nsá' naa'-a jín kue'e' tiñu. ¹¹ Jee saáva retú ntu síkúnkuví naa' rán jín rá nantíñú kumí rán ini' ñivi ya'á jee, ¿né iin kuká'nú ini'-i ráno'ó síkúnisotínú-u rano'ó ya rá yíyá'vi ví'í nijia ka' ya íyó ne antiví rúja? ¹² Jee retú ntu síkúnkuví naa' rán jín nantíñú inka ñivi, ¿né iin taji nuun' ráno'ó nantíñú sáva kuví nantíñú maáránú rúja?

¹³ Ni iin musú' jee ntu kúvi kitíñú-u nuun' uví' ito'o' xí tiñu, chi ta'vi ini'-i kune'yá-a iin jee kunuun'-u inka, áxí kuneenuun'-u iin jee kuniichi' ini'-i inka. Jee saáva ntu kúvi kitíñú rán nuun' Ndiosí', jín suni nuun' xu'ún —nkachi' Jesús.

¹⁴ Jee sáa nteso'o rá tee yí'í ñujiín' fariseo ntáká rá tu'un nkachi' re', jee ká'an' u'ví' raa né'yá raa re', chi suviraa vá ñúnúun' ví'í raa xu'ún. ¹⁵ Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Ráno'ó jee sá'a rán nika' ya kúvi rán tee naa' nuun' rá ñivi. Soo Ndiosí' jee jíní' re' naja jiáni ini' ánima' rán. Chi rá tiñu ya jiáni ini' rá ñivi ya yíyá'vi-i nuun' raa, soo nuun' Ndiosí' chí maa tiñu né'í nívá'a ví-i nuun' re'.

**Tu'un tátúní' Ndiosí' jín jie'e' naja nátatúní'
re' nuun' rá ñivi ya kivi raa xintín re'**

¹⁶ Tu'un ley njia'a Ndiosí' nuun' Moisés yana'an jín suni rá tu'un ya nna'kani rá tee ya njia'a re' maa nuun' raa, jee nteku'utu'ún tu'un raa ne sáa nkenta Juan tee ya nsikuánuté. Saájee ne sáa nkenta Juan vá, jee nteku'utu'ún tu'un vá'a Ndiosí'

jie'e' naja nátatúní' re' nuun' rá ñivi kivi xintín re', jee ntáká raa núnasí ví'í raa kivi raa xintín re'. 17Víjí ka' kinaan' iin letra níso nuun' tu'un ley Ndiosí' nsú ká' kinaan' antiví jín ñiví ya'á réá' sukuán, chi síkúnkuvi Ndiosí' ntáká tu'un re'.

Xiné'én' Jesús jie'e' xínóo sayo tá'an

(Mateo 19:1-12; Marcos 10:1-12)

18'Ntáká tee ya xínóo sayo re' ñasí'í re', jee natana'a re' jín inka tuku ka' ña'an, saájee sá'á téní re'. Jee suni iin tee ya natana'a re' jín ña'an ya nxínóo sayo yí' ña maaña, jee suni sá'á téní tee vá.

Tu'un kúnkunuún jie'e' tee kúká jín jie'e' Lázaro

19'Jee niyo iin tee kúká, jee ñú'ún re' sa'ma máá vá'a lí'í, jee ta kivi' kúsí' ini' re' yájí' re' máá neyu vá'a. 20'Jee niyo iin máá tee lá'ví xéen' naní re' Lázaro, jee ñana'ka raa maa yuvé'í tee kúká vá, jee ne nchítú ni'yi xkiyí kuaíyó re'. 21'Jee ne ñúkúvi ini' re' kaji' re' ne rá yuchi ya jiété' yu'ú mesa tee kúká vá. Jee ne rá tina' nkenta rátí' nuun' re' nayuvi rátí' rá nuun' ni'yi re'.

22'Jee su'va nkuvi sáá ni'í' re', jee nñake'en rá najiá'á' í'í Ndiosí' maaré' kuano'on' raa jín-i ne nuun' íyó Abraham jee néé'-e xiín re'. Jee suni ni'í' tee kúká vá jee nse'í' rá ñivi ñuné'yú' re'. 23'Jee kua'an' ánima' re' nuun' ñú'ún' xéen' nuun' íyó ánima' rá niyi, yukuán nó'o nasíkuiti' re' jee nñanenuun' re', jee nini' íká re' Abraham jín suni Lázaro néé'-e xiín Abraham. 24'Saájee nkanajíin re', jee nkachi' re': "Tátá' Abraham, kuná'ví ini' nú nu'u', jee chuichí nú Lázaro sáva chunáji re' xini' xintín re' nuun' nute, jee xiní'kó re' yáá ni', chi nó'o nasíkuiti' ni' nuun' ñu'ún' xéen' ya'á", nkachi' re'.

25'Soo nkachi' Abraham nuun' re': "Se'ya, naku'un ini' nú ya nni'in' nú rá vá'a nú sáá nteku' nú ini' ñiví, soo Lázaro chi nni'in' re' rá nivá'a. Soo vitan jee nani'in' neí ini' re' ya'á, jee no'ó chi nó'o nú. 26'Soo suni íyó iin numa' ya ntu jínu nuun' kúnú-u ya chumá'ñu-u yó, saáva rá ñivi ya íyó ya'á súka' kuíni raa kuajiaa' raa nuun' ráno'ó iña', soo ntu kúvi. Sunisaá ntu kúvi kene rá ñivi iña' kiji raa nuun' ránu'u' ya'á ranika'", nkachi' Abraham.

27'Saájee nkachi' tee kúká vá: “Retú sukuán íyó, jee jkán' tá'ví' nì' nūun' nú, tátá' Abraham, yā chuichí nú Lázaro kì'in' re' ve'i tátá' nì', 28 chi íyó u'un' kà' rá ñani' nì', sáva stú'va yachi' re' raa sáva ntu jí'in' raa kiji ya'á nūun' íyó ví'í tunó'ó xéen' ya'á”, nkachi' tee kúká vá.

29'Soo nkachi' Abraham nūun'-u: “Kúmí raa tutu' yā ntee Moisés jín tutu' yā ntee rá tee nñakani tu'un njiá'a Ndiosí' nūun' raa ne yana'án. Jee íyó tiin kuéntá' rá ñani nú rá tu'un vá”, nkachi' Abraham.

30'Soo nkachi' tee kúká vá: “;Ntuví!, tátá' Abraham. Soo réa' kene iin niyi nteñu rá niyi kì'in'-i nūun' raa, saájee nakani ini' raa sáá jiá'nu raa”, nkachi'-i.

31'Soo nkachi' Abraham nūun'-u: “Soo retú ntu tiin kuéntá' raa tu'un ntee Moisés jín rá tu'un nñakani rá tee yā njiá'a Ndiosí' nūun' rává, jee asúnika' nateku' iin niyi nakoo-o kì'in'-i nūun' raa, suni ni nsá' sijínú'-u ini' raa”, nkachi' Abraham —nkachi' Jesús.

Nā kà' kini kà' retú xinínkava ñivi tá'án-a nūun' kuachi
(Mateo 18:6-7, 21-22; Marcos 9:42)

17 ¹Jee nkachi' Jesús nūun' rá tee kútá'án jín re' súkuá'a re' raa:

—Sukuáni íyó yā sikúvi ini' ñivi nūun' kuachi. Soo nā kà' ná'ví kà' iin ñivi yā retú maáa xinínkava-a inka kà' tá'án-a nūun' kuachi, [chi xéen' kuno'o-o]. ²Chi va'a kà' kúvi-i retán' sukuán jee kunu'ni' sukun'-u iin yuu' molínú' máá ká'nú jee kīsikéne maa nūun' nteñú'ún, nsú ká' retú xinínkava-a iin rá suchí lúlí ya'á xinóo-o ichi nu'u'. ³Saáva no'ó, kumí rán maárán, koto sá'á rán sukuán.

'Retú iin ñanítá'án nú sa'á-a kuachi, jee nuxeen' nú nūun'-u, jee retú nakani ini'-i yā nsá'á-a, jee kuneká'nú ini' nú kune'yá nú maa. ⁴Jee retú uxá' íchí sá'á nivá'a-a siki' nú yā iin kivi', jee retú ni uxá' íchí vá níko-o nūun' nú káchí'-i yā nákaní ini'-i jie'e' kuachi nsá'á-a, jee íyó kuneká'nú ini' nú kune'yá nú maa —nkachi' Jesús.

Tu'un kunei ini' íyó ví'í fuersá' ni'in-i

⁵Saájee rá najiá'á' Ito'o'-ó yā níso raa tiñu apóstol yā chuichí re', jee nkachi' raa nūun' re':

—Sa'á nú ya kukue'e' ka' inu' ini' rán' kunei ini' rán' no'ó —nkachi' raa.

⁶ Saájee nkachi' Ito'o'-ó nuun' raa:

—Retán' ínú' ini' rán kúnei ini' rán sú maa lúlí nijia kuéntá' kuá' íyó iin nikin kúlí' máá lúlí, jee kuvi kachi' rán nuun' yutun ya'á: “Kuiyo nuun' íñí nú ya'á jee kuá'án nakunee' nú nuun' nteñú'ún”, kachi' rán, jee kanjíá yutun vá ya káchí' rán.

Tiñu íyó sikúnkuvi iin musú' ya yítíñú nuun' Ndiosí'

⁷ Soo çné iin rán íyó iin musú' nú ya kuasatíñú-u jíá'a-a yukun' jín xinikí' áxí kuakumí-i rá sana', jee sáá nenta-a ya ñá'an'-a nuun' ku'ú', jee á kachi' nú nuun'-u: “Jiá'a, kunee' nú yu'ú mesa kuxíní nú”, rúja? ⁸ Ntúví kuiti'! Chisa', çá nsá' kachi' nú nuun'-u: “Sa'á stákoo ya kuxíní ni', jee nasatú'va nú maánú sáva chisó nú ya kaji' ni' nekua' ré nkuvi nyaji' ni' ni'i ni', saájee kuíre kaji' nú ko'o nú”, káchí' nú rúja? ⁹ ¿Á jíá'a nú ya kúta'vi' nú nuun' musú' nú chi nsá'á-a ya ntatúní' nú rúja? Ni ntúví kuiti'! ¹⁰ Jee suni sukuán ráno'ó, sáá ni'i rán sa'á rán ntáká ya ntatúní' Ndiosí' nuun' rán, jee kachi' rán: “Musú' sain ni kúvi-ó, chi sá'á-ó kuachi sáni rá tiñu ntetúvi re' yó ya íyó sa'á-ó”, kachi' rán —nkachi' Jesús.

Nxinúvi Jesús ují' rá tee nó'o ni'yí sté'yú' ñiin naní lepra

¹¹ Jee nkuvi su'va sáá kuá'an' Jesús ñuun' Jerusalén, jee njia'a re' mañú rá ñu'un nuun' tñn ñuun' Samaria jín ñuun' Galilea. ¹² Jee sáá kuakenta re' kivi re' iin kuaría', jee yukuán nnaketá'án re' ují' rá tee ya nó'o raa ni'yí sté'yú' ñiin naní lepra. Jee ñakuñí' íká raa. ¹³ Jee nkanajín raa, jee nkachi' raa:

—Jesús, Mestrú', kuná'ví ini' nú ránu'u' —nkachi' raa.

¹⁴ Jee sáá nini' re' raa, jee nkachi' re':

—Kuá'án rán xiné'én' rán maáran nuun' rá sutu' —nkachi' re'.

Jee ni kuá'an' raa jee nnuunoo ñuné'yú' raa nuun' kue'í' nó'o raa. ¹⁵ Jee iin raa sáá nini'-i ya nuuvi-i, jee nnikó-o nákuetú'ún ni'in-i Ndiosí' ya nuuvi-i. ¹⁶ Jee nnakuñí' ítí-i jie'e' Jesús, jee ñaxin-i nuun'-u ne nuun' ñu'ún, jíá'a-a ya kúta'vi'-i nuun' Jesús. Jee kúvi-i iin tee ñuun' Samaria. ¹⁷ Jee nnaxiní' Jesús jee nkachi' re':

—¿Á nsú ují' raa ví ya nnunoo nuun' kue'í' rúja? Jee iin' raa ka', ¿né nú' íyó raa? ¹⁸ ¿Á ni iin' raa ka' ni ntu nníko' raa nakuetú'ún raa Ndiosí', chisa' kuachi métú'ún ni tee ya'á ya kúvi re' to'lo' inka ñuun'? —nkachi' Jesús.

¹⁹ Jee nkachi' re' nuun' tee vá:

—Nakuiñi', jee kuá'án, chi jie'e' ya kúnei ini' nú nu'u' jee nxinúvi ni' no'ó jee kínoo ñaa' nú nuun' Ndiosí' —nkachi' Jesús.

**Naja kenta ya kivi rá ñivi xintín Ndiosí' tatúní' re'
nuun' raa**

(Mateo 24:23-28, 36-41)

²⁰ Jee nīkatu'ún rá fariseo Jesús nama kenta tatúní' Ndiosí' ñiví, jee nñaxiníko' Jesús jee nkachi' re':

—Tiñu naja tatúní' Ndiosí', jee nsú tiñu kiji nunijín' kuni' rán ví-i. ²¹ Jee ni nsá' kachi' ñivi: “Ya'á íyó-o”, áxí, “yukuán íyó-o”, chisa' ya íyó tiñu re' nteñu rán tátúní' re' nuun' rá ñivi —nkachi' Jesús.

²² Saájee nkachi' Jesús nuun' rá tee kútá'án jín re' súkuá'a re' raa:

—Kiji rá kivi' ya ne ku'un ñúkúvi ini' rán kune'yá rán iin' rá kivi' ya nenta ni' ñiví ya'á, ya ntají Ndiosí' nu'u' nuun' ñiví sáva kúvi ni' Se'ya Ñivi, jee ni nsá' kuni' rán maa.

²³ Jee kachi' rá ñivi nuun' rán: “Kune'yá, ya'á néé' re'”, áxí, “yukuán néé' re'”. Koto jiá'án' rán, jee ni koto níkin' rán raa.

²⁴ Chi kuéntá' kuá' kúvi nuun' sá'á tajia sá'á jánute'-e, jee stúun'-u sükún jín nuva-a ne iyo ichi jín ne inka ka' ichi, sukuán natuvi ni' kivi' kiji tuku nu'u' ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kúvi ni' Se'ya Ñivi. ²⁵ Soo xí'na ka' íyó kuno'o nasíkuiti' ni', jee kuichi ini' rá ñivi íyó tiempú' vitan kune'yá raa nu'u'.

²⁶ 'Kuéntá' kuá' nkuvi ne rá kivi' nteku' Noé ne yana'án, jee suni sukuán koo rá kivi' niiji tuku ni', nu'u' ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kúvi ni' Se'ya Ñivi. ²⁷ Chi rá ñivi rá kivi' nteku' Noé yana'án ví'í, [jee ni ntu sá'á raa kuéntá'], jee yáji' raa jí'i raa jee táná'á raa, jee stáná'á raa rá se'ya raa, nekuá' nkenta kivi' nkívi Noé ini' barkú' máá kánú nasíkuiti' ya naní arca, jee nkuun saví' xéen' nasíkuiti' nchitú nute nuun' ñu'ún jee nxináán' kuá'yó kuiti'.

28 Jee suni sukuán nkuvi rá kivi' nteku' Lot yana'án ví'í, chi rá ñivi vá, jee yájí' ráa jí'i ráa, jee ké'en ráa nantíñú, jee xíkó ráa, jee sá'á ráa tata' sá'á, jee jíani ráa ve'i. 29 Soo máá kivi' nkene Lot ñuun' Sodoma, jee ne antiví nkinkuun ñu'un' jín sufrí' káyú', jee nxináan'-a kuáiyó kuiti' rá ñivi rá ñuun' yukuán. 30 Jee sukuán kuvi kivi' ya niji nu'u' nuun' ñiví ya'á, nu'u' ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, jee stúvi ni' maání' nuun' ni'i ñivi ñiví.

31 Jee kivi' yukuán, jee ñivi ya yósó'-o xini' ve'i-i, jee rá nantíñú-u ya íyó ini' ve'i-i, jee koto núun-u tava'-a rává. Jee suni ñivi ya íñi-i nuun' tata' sá'á-a nuun' ku'ú', jee suni koto níko-o ve'i-i jie'e' rá nantíñú-u. 32 Naku'un ini' rán naja nno'o ñasí'í Lot, [jee ni'i' ña]. 33 Chi néni iin ñivi ya ntu níkin' nu'u' núku-u kuteku' va'a jín ya kaku-u nuun' tunó'ó kiji nuun'-u jie'e' níkin'-i nu'u', jee sukuíta-a kuteku'-u jín Ndiosí'. Soo néni iin ñivi ya níkin'-i nu'u' súka' nó'o-o tunó'ó ne kuvi'-i jie'e' níkin'-i nu'u', jee kaku nijia-a chi ni'in'-i ya kuteku'-u nínkání jín Ndiosí' sa'á re'. 34 Chi káchí' ni' nuun' rán ya yakuáá' kivi' yukuán nenta ni', jee nuun' kixí' nkáá uvi' ñivi iin nuun' íto, jee iin ráa nake'en ni' jee inka ka' kinoo. 35 Jee suni nuun' néé' nkáá uvi' rá ña'an níko ráa, jee iin ráña nake'en ni', jee inka ka' kinoo. 36 [Jee suni nuun' íñi nkáá uvi' rá tee sátíñú ráa, jee suni iin ráa nake'en ni', jee inka ráa kinoo] —nkachi' Jesús.

37 Saájee sáá nkuvi nteso'o rá tee kútá'án jín re' súkuá'a re' ráa, jee ñikatu'ún ráa re':

—¿Né nú' kuvi rá tiñu ya'á, Ito'o' rán'? —nkachi' ráa.

Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—[Túvi nijin'-i kuéntá' kuá' túvi nijin'] nuun' káá niyi ñuné'yú', chi yukuán kútútú rá chíj —nkachi' Jesús.

Tu'un kúnkunuún jie'e' ña'an ná'ví jín tee jie'né' kuachi

18 1 Jee nñakani Jesús iin tu'un kúnkunuún ká'án' su'va nuun' rá tee kútá'án jín re' súkuá'a re' ráa, jie'e' ya sukuáni íyó ka'an' ráa jín Ndiosí', jee koto núun ini' ráa ka'an' ráa jín re'. 2 Jee nkachi' re':

—Niyo iin tee jie'né' kuachi iin nuun' ñuun', ya ni ntu ñúyú'ví ini' re' nuun' Ndiosí', jee ni ntu sá'á ñá'nú re' jín rá ñivi. 3 Jee suni nuun' ñuun' yukuán niyo iin ña'an ná'ví ya

yítá'án jíá'án' ña nuun' re', jee káchí' ña nuun' re': "Ke'ne' nú tiñu jie'e' kuachi káa nuun' nú jie'e' ñivi ya kenta-a siki' ni'", nkachi' ña. ⁴Jee ntu nkuíni re' ke'ne' re' kuachi vá, soo ya njia'a tiempú' jee ñani ini' maaré' nne'yá re' maaré': "Asúnika' ntu núyú'ví ini' ni' nuun' Ndiosí', jee suni ni ntu sá'a ná'nú ni' jín rá ñivi, ⁵soo jie'e' ya stáña'án ví'í ña'an ná'ví ya'á nu'u', jee ichi sanáa' ni' ke'ne' ni' tiñu ña nama ni' ña, sáva ntu yítá'án nikó ña kiji ña jee sijiávi ña nu'u'", nkachi' re' —nkachi' Ito'o'-ó Jesús.

⁶Jee suni nkachi' ka' Ito'o'-ó:

—Teso'o tu'un káchí' tee jie'né' kuachi vá ya ntu náá' sá'a re'. ⁷Soo Ndiosí', ¿á ntu suni nasa'á naa' re' ke'ne' re' tiñu chineí re' rá ñivi ya nkaji re', ya yítá'án kakuachi ráa nuun' re' nuví niñu' rúja? Jee, ¿á kukuéé ví'í re' jee chineí re' ráa? Ntuví. ⁸Chi ya náá' vá káchí' ni' nuun' rán, ya ñamani nasa'á naa' re' ke'ne' re' tiñu chineí re' ráa. Soo nu'u' ya ntají Ndiosí' nuun' ñivi sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, jee sáa nenta ni', jee, ¿á ntu su nani'in' ni' koo rá ñivi ñivi ya'á ya kuneí njia ini' ráa Ndiosí' rúja? —nkachi' Jesús.

Tu'un kúnkunuún jie'e' iin tee fariseo jín iin tee nástútú xu'ún nánee' vetiñú

⁹Jee suni nkachi' re' tu'un kúnkunuún su'va nuun' rá ñivi ya jíani ini' ráa ya kúvi ráa ñivi naa', jee kúníchi' ini' ráa rá inka ka' rá ñivi, jee nkachi' re':

¹⁰—Uvi' rá tee nkaa ráa kuá'an' ráa kuaka'an' ráa jín Ndiosí' ini' veñu'un Jerusalén, jee iin ráa ví tee yí'í ñujiín' fariseo jee inka ka' ví tee nástútú xu'ún nánee' ñuun' Roma. ¹¹Jee tee fariseo vá íñí nichí'-i, jee ká'án'-i jie'e'-e jee káchí'-i su'va: "Ndiosí', táji ni' ya kúta'vi' nuun' nú ya ntu kúvi ni' kuéntá' kuá' kúvi rá inka ka' rá tee, ya kúvi tee ku'í'ná, tee káné'én, tee téní kúsíki' ini' jín kuéntá' súka' kuá' íyó tee tí'ña ya'á ya nástútú-u xu'ún nánee' ñuun' Roma.

¹²Jee néé' nite' ni' uvi' íchí ya semana, jee suni táji ni' uji' ni uji' ta sientú' ntáká nuun' ya ní'ín' ni'", nkachi' fariseo vá. ¹³Soo tee vá ya nástútú xu'ún nánee' ñuun' Roma, íñí íká-a ntí', jee ni ntu kiji ini'-i nñanenun'-u sükún, chisa' kúun-u na'á-a nika-a, jee káchí'-i: "Ndiosí', kuná'ví ini' nú kune'yá nú nu'u' ya ñivi kuachi kúvi ni'", nkachi'-i. ¹⁴Jee káchí'

nì' nuun' rán yà tee vá nástútú xu'ún nánee' vetíñú Roma, jee nsa'á Ndiosí' yà nkinoo naa'-a nuun' re' sáá nnikó-o ve'i-i. Soo inka tee vá ntuví. Chi ntáká ñivi yà kutéyíi-sá'á ñá'nú-u maáa, jee sa' kinoo kanuun ñivi vá. Jee iin ñivi yà sá'á núun-u maáa ñúlá'ví ini'-i maáa, jee ni'in'-i ya nuñá'nú-u.

Káchí' Jesús yà kuvi yà vá'a jín rá súchí lúlí

(Mateo 19:13-15; Marcos 10:13-16)

¹⁵Jee ñanaka rá ñivi rá súchí kuáchí ráa nuun' Jesús sáva chisó re' na'á re' ráv, soo sáá nini' rá tee kútá'an jín re' súkuá'a re' ráa, jee nuuxeen' ráa nuun' rá ñivi vá. ¹⁶Soo nkana Jesús ráa, jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Ku'va rán kiji rá súchí lúlí nuun' ni', jee koto kúsá'an rán kiji ráa. Chi rá ñivi su'va yà kúnei ini' ráa nu'u' ví yà kivi ráa xintíin Ndiosí' nuun' tatúní' re' nuun' ráa. ¹⁷Jee máa naá' vá káchí' ni' nuun' rán, néni iin ñivi yà ntu jiá'ayu'ú-u yà tátúní' Ndiosí' nuun'-u, kuéntá' jiá'ayu'ú iin súchí lúlí ya'á, ni nkúvi kivi ráa na'á Ndiosí' —nkachi' Jesús.

Tee súchí kúká

(Mateo 19:16-30; Marcos 10:17-31)

¹⁸Iin tee kúñá'nú nikatú'ún-u Jesús, jee nkachi'-i:

—Mestrú', tee va'a ví nú, ¿ná kúvi yà sa'á ni' sáva ni'in' ni' yà kuteku' ni' nínkání jín Ndiosí'? —nkachi'-i.

¹⁹Jee nkachi' Jesús nuun'-u:

—¿Nachi káchí' nú yà kúvi ni' tee va'a? Ni iin ñivi ntu kúvi ñivi va'a, chi métú'ún Ndiosí' ví yà va'a ini'. ²⁰Jee ya jíní' nú rá tu'un ntatúní' Ndiosí' ya: “Koto sá'á téní nú, koto sá'á nú ñivi, koto sakuí'ná nú, koto kátú'ún nú siki' ñanitalán nú, sa'á ñá'nú nú nuun' tátá' nú jín nuun' náná' nú” —nkachi' Jesús.

²¹Jee nkachi' tee vá:

—Ni'i tiñu ya'á vaji síkúnkuvi ni' maa ne lúlí ni' —nkachi'-i.

²²Jee sáá nteso'o Jesús yà nkachi'-i, jee nkachi' re' nuun'-u:

—Kúmání' iin ka' tiñu íyó sa'á nú. Xikó nú ni'i rá nantíñú kúmí nú, jee ku'va xu'ún vá nuun' rá ñivi lá'ví, saájee ni'in'

nú tã'vì' vá'a kã' yíyá'vi ví'í nē antiví súkún. Jee ne'en' kunikin' nú nu'u' —nkachi' Jesús.

²³Jee sáá nteso'o tēe vá jiē'e' rá ya'á yã nkachi' Jesús, jee nnu'kuéká ví'í ini'-i, chi kúká ví'í-i. ²⁴Jee sáá nini' Jesús yã nnu'kuéká ví'í ini'-i jee nkachi' re':

—¡Na kã' víjì ví'í kã' vá kivi rá ñivi kúká xintíín Ndiosí' nuun' tatúní' re' nuun'-u! ²⁵Víjì kã' kivi iin ñivi kúká xintíín Ndiosí' nuun' tatúní' re' nuun'-u nsú ká' jiã'a iin kiti máá ká'nú naní kameyú' iin yavi' jiē'e' yikitíku' —nkachi' Jesús.

²⁶Jee rá ñivi nteso'o ráa yã nkachi' Jesús, jee nkachi' ráa: —¿Né iin ñivi kuvi kuneí-i yã ni'in'-i yã natava' Ndiosí' maa nuun' kuachi-i nanitá'ví'-i rúja? —nkachi' ráa.

²⁷Jee nkachi' Jesús:

—Rá tiñu yã ntu kúvi sa'á ni iin ñivi, soo kuvi sa'á Ndiosí' maa —nkachi' Jesús.

²⁸Saájee nkachi' Pedro:

—Kunē'yá, ránu'u' chi nxinóo rán' yã kúmí rán' jee níkin' rán' no'ó —nkachi'-i.

²⁹Jee nkachi' Jesús nuun' rá ñivi yukuán:

—Máá náá' nijia vá káchí' ni' nuun' rán yã néni iin ñivi xinóo-o ve'i áxí ñasí'í-i áxí rá ñani'-i áxí ku'vì'-i áxí rá sí'í-i, áxí rá se'ya-a jiē'e' yã kivi-i xintíín Ndiosí' nuun' tatúní' re' nuun'-u, ³⁰jee sikì' kã' ni'in'-i ini' ñiví ya'á tiempú' tékú'-u ñiví ya'á, nsú ká' kuã' nxinóo-o, jee tiempú' kiji ichinúún' ni'in'-i kuteku'-u níínkání jín Ndiosí' sa'á re' —nkachi' Jesús.

Tukuni káchítu'ún Jesús jiē'e' yã kuvi' re'

(Mateo 20:17-19; Marcos 10:32-34)

³¹Saájee ntava' síín Jesús ni uxú' uvì' (12) rá tēe kutá'án jín re' súkuá'a re', jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Kunē'yá rán. Kuãkãa-ó ñuun' ká'nú Jerusalén, jee yukuán sikúnkuvi ntáká rá tu'un ntee rá tēe yã njiá'a Ndiosí' nuun' ráa nē yana'án jiē'e' yã kuno'o nu'u' yã ntájì Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi. ³²Chi naku'va rá ñivi nu'u' xintíín rá ñivi yã ntu kúvi nacióón Israel, jee ka'an' u'vì' ráa kunē'yá ráa nu'u', jee tenuun' ráa nu'u', jee tiesíí ráa nu'u', ³³jee chí'i ráa yo'o nu'u', jee ka'ni' ráa nu'u'. Soo kivi' uní' nateku' ií' ni' kene ni' nteñu rá niyi jee nakoo yikikúñu ni' —nkachi' Jesús.

³⁴ Soo maáráa chi, ni ntu ñáku'un ini' ráa jie'e' rá tu'un nkachi' re', chi nyise'í tu'un vá nuun' ráa jee saáva ntu jiáku'un ini' ráa rá káchí' re'.

Náxinákune'yá Jesús iin tee kuáá ñuun' Jericó

(Mateo 20:29-34; Marcos 10:46-52)

³⁵ Jee sáa kuakuyatin Jesús ñuun' Jericó, jee iin tee kuáá néé' re' yuichí jíkán' re' sikúta'vi' rá ñivi re'. ³⁶ Jee sáa nteso'o re' kue'e' rá ñivi jiá'a ráa yukuán, jee níkatu'un re' na jie'e' kúvi ya kuá'án ráa yukuán. ³⁷ Jee nkachi' ráa nuun' re' ya Jesús, tee ñuun' Nazaret, kuajia'a-a yukuán. ³⁸ Saájee kánajín re' jee nkachi' re':

—¡Jesús, Se'ya ichiyúkún' David! ¡Kuná'ví ini' nú kune'yá nú nu'u! —nkachi' re'.

³⁹ Jee rá ñivi kuá'án' ichinúún' nnuxeen' ráa nuun' re' ya kasi' re' yu'ú re', sosa' sa' ví'í ká' nkanajín re':

—¡Se'ya ichiyúkún' tata' David, kuná'ví ini' nú kune'yá nu'u!

⁴⁰ Saájee ñakuññí' Jesús, jee ntatúní' re' ya kinaka ráa maa nuun' re'. Jee sáa nkanta-a nuun' re', jee níkatu'un re' maa:

⁴¹ —¿Ná kúvi ya kúní' nú ya sa'á ñí' jín nú? —nkachi' re'.

Jee nkachi' tee kuáá vá:

—Íto'o' ñí', kuíni ñí' ya nunijin' nchinúún ñí' sáva kuvi nakune'yá ñí' —nkachi'-i.

⁴² Jee nkachi' Jesús nuun'-u:

—Nunijin' nchinúún nú natuvi nakune'yá nú. Chi jie'e' ya ínú' ini' nú kúneí ini' nú nu'u', jee nxínúvi-i nó —nkachi' Jesús.

⁴³ Jee kuísá ntañú'ún kuiti' nnunijin' nchinúún-u, jee nnakune'yá-a, jee nchinikin'-i Jesús, jee nákuetú'ún-u Ndiosí'. Jee ntáká rá ñivi ya nini' ráa ya nkuvi, suni nákuetú'ún ráa Ndiosí' jie'e' vá.

Jesús jín tee naní Zaqueo

19 ¹ Jee sáa nkívi Jesús ñuun' Jericó, kuajia'a re' nteñu ñuun' vá. ² Jee yukuán néé' iin tee naní Zaqueo, jee kúvi re' tee kúñá'nú yósó' nuun' rá tee nástútú xu'un nánee' ñuun' Roma jee kúká re'. ³ Jee núnasí re' núkú re' kune'yá re' né iin ví Jesús, soo ntu kúvi chi jie'e' ni ka' rá ñivi kue'e' vá jiásí' ráa, chi máá tee ñu'un kúvi re'. ⁴ Jee saáva ninu re' kuá'an' re' ichinúún', jee nkaa re' iin yutun sicómoro

sáva kuvi kune'yá re' Jesús, chi sukuán jia'a-a ichi yukuán.
 5 Jee sáá nkenta Jesús yukuán, jee nnakune'yá nich-i, jee nkachi'-i nuun' re':

—Zaqueo, ñama' nuun nú, chi vitan íyó kinoo ni' ve'i nú —nkachi' Jesús.

6 Saájee yachi' nnuun Zaqueo, jee nnakuatá'ví-i Jesús ve'i-i jee nkusi' xá ini'-i. 7 Jee sáá nini' rá ñivi ya nkuvi sukuán, jee ntáká ráa nkajié'é ráa táyu'ú ráa siki' Jesús, jee nkachi' ráa:

—Nkivi re' kinoo re' ve'i iin tee íyó kuachi —nkachi' ráa.

8 Saájee nnakuñi' nich-i Zaqueo, jee nkachi'-i nuun' Ito'o'-ó:

—Kune'yá nú Ito'o' ni', chi ku'va ni' sava rá nantíñú kúmi ni' nuun' rá ñivi lá'ví, jee retú siki' ka' nsikáa ni' nkane' ni' xu'ún néni iin rá ñivi, jee kumi' íchi ka' naku'va ni' maa nuun' ráa —nkachi'-i.

9 Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Vitan nkenta natava' Ndiosí' iin ñivi ve'i ya'á nuun' kuachi-i nsikáku re' maa, chi kúvi nijia-a se'ya tata' ichiyúkún' nkene nuun' Abraham. 10 Chi nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, vaji ni' nánukú ni' rá ñivi súkuíta ráa maáráa síkina'an' ráa maáráa jee sáva sikáku ni' ráa —nkachi' Jesús.

Tu'un kúnkunuún ká'an' jje'e' xu'ún

(Mateo 25:14-30)

11 Jee sáá tésó'o rá ñivi ya káchí' Jesús, jee nkachi' re' nuun' ráa iin tu'un ya kúnkunuún ká'an'-a. Nkachi' re' sukuán, chi ya nkuyatin re' nuun' Jerusalén jee jiáni ini' rá ñivi ya kuíntañ'ún kenta stúvi nijin' Ndiosí' tiñu tatúní' re' nuun' ñiví. 12 Saáva nkachi' re':

—Iin tee kúná'nú kua'an' íká re' inka ka' ñuun' sáva natiin re' tiñu kunisotíñú re' tatúní' re', jee kuíre níko tuku re'.

13 Jee [ne ntiá'an ka' kene re'] jee nkana re' uji' rá musú' re', jee njia'a re' uji' xu'ún kaa nuun' ráa jee iin iin nni'in' ráa.

Jee nkachi' re' nuun' ráa: “Satíñú rán jín xu'ún ya'á sikué'nu rán siki'-i, ni ya kua'an' ni' ne nenta ni'”, nkachi' re'.

14 Soo rá ñivi nuun' re' tá'vi ini' ráa né'yá ráa re', jee ntají ráa sava rá tee yósó' nuun' ráa kua'an' rává yata' re'

sáva kachi' rává nuun' rá tee nisotíñú inka ñuun' ya: “Ntu kuíni rán' ya kuiñi tee ya'á kunisotíñú re' nuun' rán'”, nkachi' rá tee vá.

15'Jee nnikó tuku re' ñuun' re', sáá nni'in' re' tiñu nisotíñú re' tátúní' re', jee ntají re' nñakana re' rá musú' ya njiá'a re' xu'ún nuun' ráa, sáva kuni' re' naja ña'nu sikí' xu'ún nsatíñú jín ta iin iin ráa. 16'Jee musú' nkenta xí'nañú'ún nuun' re' nkachi'-i: “Ito'o' ni', iin xu'ún ntaji nú nuun' ni' ña'nu sikí'-i jee nnenta uji'-i”, nkachi'-i. 17'Jee nkachi' re' nuun'-u: “Íyó vá'a, máá musú' va'a kúvi nú. Chi síkúnkuvi ñaá' nú sú iin tiñu lúli, saáva taji ni' tiñu kunisotíñú nú tátúní' nú nuun' uji' rá ñuun'”, nkachi' re'.

18'Jee nkenta tuku ya uví' musú', jee nkachi'-i: “Ito'o' ni', iin xu'ún ntaji nú nuun' ni' ña'nu sikí'-i jee nnenta u'un'-u”, nkachi'-i. 19'Jee suni nkachi' re' nuun'-u: “No'ó ranika' suni kani ni' no'ó kunisotíñú nú tátúní' nú nuun' u'un' rá ñuun'”, nkachi' re'.

20'Jee nkenta tuku inka ka' musú', jee nkachi'-i: “Ito'o' ni', kune'yá, ya'á íyó xu'ún nú, chi nchuvá'a ni' maa ini' iin pañú', 21'chi yu'ví ni' no'ó, chi kúvi nú iin tee xichi' yí' ví'í, chi náke'en nú ya ntu ntévá'a nú, jee náke'en nú tata' sá'á ya ntu ntaji nú”, nkachi'-i. 22'Saájee nkachi' re' nuun'-u: “Musú' káné'én, jee jín rá tu'un nkene yu'ú maánú, sanáa' ni' sikí' nú ya íyó sikí' nú, chi ya jíní' nú ya kúvi ni' iin tee xichi' yí' ví'í, chi náke'en ni' ya ntu ntévá'a ni', jee náke'en ni' tata' sá'á ya ntu ntaji ni'. 23'Saájee, ¿na jie'e' chi ntu ñákín' va'a nú xu'ún ni' nuun' káá xu'ún sátíñú-u jee jiá'nu sikí'-i rúja? Jee sáá nenta ni' jee nake'en ni' maa ne jín sikí'-i rúja”, nkachi' tee xí xu'ún vá.

24'Saájee nkachi' re' nuun' rá ñivi íñi nuun' re': “Kanee' rán xu'ún xintíin-i, jee naku'va rán maa nuun' musú' ya ya ína'á uji' xu'ún”, nkachi' re'. 25'Jee nkachi' rá ñivi vá: “Ito'o', ya ína'á-a uji' xu'ún”, nkachi' ráa. 26'Jee káchí' ni' nuun' ránú ya ntáká ñivi ya ya kúmí-i jee naku'va ka' nuun'-u, soo ñivi ya ntu kúmí' jeesa' kanee' ni'i súka' matí'in' kúmí-i. 27'Jee rá ñivi ya jíto u'ví' ráa nu'u', maáráa ya ntu kuíni ráa kunisotíñú ni' tátúní' ni' nuun' ráa, kuáke'en ránú ráa kiji ráa ya'á, jee ka'ni' rán ráa ichinúún' ni' ya'á”, nkachi' re' —nkachi' Jesús.

Kívi Jesús nuun' ñuun' Jerusalén

(Mateo 21:1-11; Marcos 11:1-11; Juan 12:12-19)

28 Jee sáá nkuvi nkachi' Jesús rá tu'un vá, jee nake'en re' ichinúún' kuankaa re' ñuun' Jerusalén. 29 Jee nkuvi su'va sáá nkuyatin re' ñuun' Betfagé jín ñuun' Betania, yatin yuku naní Olivos, jee nchüichí re' uvi' rá tee kútá'án jín re' k'i'in' ráa. 30 Jee nkachi' re':

—Kuá'án rán kuaría' káá ichinúún', jee sáá kivi rán yukuán, jee nani'in' rán iin burru' lúli jiáá nú'ní' ti', ya ni iin ñivi ni ntiá'an koso' maa. Jee nanají rán maa kiji rán jín-i. 31 Jee retú iin ñivi jíkatu'un-u ráno'ó: “¿Nakui chi nánají rán ti'?”, jee su'va kachi' rán: “Maá Ito'o'-ó jíniñú'un maa”, kachi' rán —nkachi' Jesús.

32 Jee sáá ku'a'an' rá tee nchüichí Jesús jee nñani'in' ráa sániku'a' nkachi' re' nuun' ráa. 33 Jee sáá nanají ráa burru' lúli jiáá vá, jee nkachi' rá tee xín burru' vá:

—¿Nakui chi nánají rán burru' rání'? —nkachi' rá tee vá.

34 Jee nkachi' ráa:

—Maá Ito'o'-ó jíniñú'un re' maa —nkachi' ráa.

35 Jee ku'a'an' ráa jín ti' nuun' Jesús. Jee nchisó ráa rá sa'ma ráa yata' burru' lúli jiáá vá jee nsikáa ráa Jesús ñakoso' re' yata' ti'. 36 Jee sáá jíka re' ku'a'an' re' jee jíakín' né'in' rá ñivi sa'ma ráa ini' ichi nuun' kiji'a' re'. 37 Jee sáá nkuyatin re' nuun' nákaninuun ichi yuku Olivos, jee ntáká rá ñivi kue'e' ya níkin' ráa re' súkuá'a re' ráa, kúsí' ví' ini' ráa, jee nkajie'é ráa nákuetú'un ni'in' ráa Ndiosí' jie'e' ntáká rá tiñu anasí vá'a nini' ráa ya nsa'á re'. 38 Jee nkachi' ráa:

—Na ka' netu' ka' kúvi maaré' ya nisotíñú tátúní' re' nuun' ñivi, ya váji jín tiñu ñá'nú nuun' súvi Ito'o'-ó Ndiosí'. Nása'á máni' tá'an re' yó jín Ndiosí' ya néé' antiví, jee na ka' vii' nasíkuiti' ka' kúñá'nú Ndiosí' ya íyó re' ne antiví súkún —nkachi' ráa.

39 Saájee sava rá tee fariseo ya íñi nteñu rá ñivi kue'e' vá, nkachi' ráa nuun' re':

—Mestrú', nuxeen' nú nuun' rá ñivi ya níkin' ráa no'ó súkuá'a nú ráa ya kasi' ráa yu'ú ráa —nkachi' rá tee vá.

⁴⁰Jee nna_xiní_{kó} Jesús:

—Káchí' nì' nuun' ráno'ó ya retú nín kuvi rá ñivi ya'á jee kanajín rá yuu' ya'á —nkachi' Jesús.

⁴¹Jee saá nkuyatin re' ñuun' Jerusalén, jee nne'yá re' maa jee nna'yu' re' jie'e'-e, ⁴²jee nkachi' re':

—Ráno'ó ñivi ñuun' Jerusalén, ne maaráno'ó, jna ka' kúvi ini' nì' ya kuká'nú ini' rán vitan ná kúvi ya sa'á-a numani' ránú jín Ndiosí! Soo yisé'i-i nuun' rán saáva ntu kúvi kuni' rán maa. ⁴³Chi kiji rá kivi nuun' rán, saá kiji rá ñivi ya tífí' talán jín ráno'ó kichuti_yu' raa ráno'ó kasi' ti_yu' raa kurá' koo kuaíyó yu'ú ñuun' ránú, jee ntáká ichi kasi' raa nuun' rán. ⁴⁴Jee xtání' raa ni'i ñuun' rán jee xináán' raa rá se'ya ñuun' rán jín ñuun' rán. Jee ni nsá' xinóo raa koso' talán ni iin ka' rá yuu' rá ve'i nuun' ñuun' vá, chi jie'e' nika' ya ntu nnákuni' rán tiempú' nkenta Ndiosí' nuun' rán sáva sa'á ya vá'a nuun' ráno'ó.

Ntava' Jesús rá ñivi néé' xí_{kó} ini' veñu'un ká'nú Jerusalén

(Mateo 21:12-17; Marcos 11:15-19; Juan 2:13-22)

⁴⁵Jee saá nkivi Jesús chíké'i ini' veñu'un ká'nú, jee nkajie'é re' ntava' re' chíké'i ntáká rá ñivi ya néé' xí_{kó} [jín suni rá ñivi ké'en]. ⁴⁶Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí' káchí' ya: “Ve'i nì' kúvi ve'i nuun' ká'án' rá ñivi jín nì'.” Soo ráno'ó chi nsa'á rán maa iin kava rá ñivi ku_jiná —nkachi' Jesús.

⁴⁷Jee ta kivi' xíné'en' re' Tu'un Ndiosí' ini' veñu'un ká'nú yukuán. Soo rá sutu' kúná'nú jín rá tee xíné'en' tu'un ntatúní' Ndiosí' jín rá tee kúná'nú nuun' rá ñivi ñuun', núkú raa naja ni'in' raa ka'ni' raa re'. ⁴⁸Jee ni ntu ní'ín' raa naja sa'á raa maa, chi ntáká rá ñivi vane' tee va'a rá so'o raa kávií tésó'o va'a raa rá tu'un káchí' re'.

Tiñu níso Jesús

(Mateo 21:23-27; Marcos 11:27-33)

20 ¹Jee nkuvi tiñu ya'á iin kivi' saá xíné'en' Jesús Tu'un Ndiosí' nuun' rá ñivi chíké'i ini' veñu'un ká'nú, jee stékutu'un re' tu'un vá'a Ndiosí' nuun' rá ñivi. Saájee nkenta rá sutu' kúná'nú ka', jín rá tee ya xíné'en' tu'un ntatúní' Ndiosí' jín suni rá tee kúná'nú nuun' ñuun' vá. ²Jee nkachi' raa nuun' re':

—Kachi' nú nūun' rán', ¿na tiñu níso nú ya sá'á nú rá tiñu ya'á?, áxí, ¿né iin ntaji tiñu ya'á nūun' nú sá'á nú maa rúja? —nkachi' raa.

³Jee nnaixiníko Jesús, jee nkachi' re' nūun' raa:

—Suní kakaṭu'ún nì' ráno'ó iin tu'un, jee kachi' rán maa nūun' nì': ⁴¿né iin njia'a tiñu nūun' Juan nkisikuánuté re'?, ¿á Ndiosí', ya néé' antiví súkún?, áxí, ¿á rá tee njia'a maa rúja? —nkachi' Jesús. ⁵Saájee nnatú'ún maáraa, jee nkachi' raa:

—Retú kachi'-ó ya Ndiosí', ya néé' antiví, njia'a-a tiñu vá kuniso Juan, jee kachi' re': “Saájee, ¿nakui chí ntu nínú' ini' rán rá tu'un ya nkachi' Juan rúja?” ⁶Jee retú kachi'-ó ya rá tee njia'a tiñu vá nūun' Juan, jee ntáká rá ñivi kuun raa yuú' yó ka'ni' raa yó, chí nì'i rá ñivi jínú' nijia ini' raa ya Juan nkuvi nijia re' iin tee nákaní re' tu'un kéne yu'ú máá máá Ndiosí' —nkachi' raa nnatú'ún raa.

⁷Saájee nnaixiníko raa:

—Ntu jíní' rán' né nú' vaji tiñu nniso Juan —nkachi' raa.

⁸Saájee nkachi' Jesús nūun' raa:

—Nu'u' ranika' suni nsá' kachi' nì' nūun' rán na tiñu níso nì' ya sá'á nì' rá tiñu ya'á —nkachi' Jesús.

**Tu'un kúnkunuún ká'án' jie'e' rá tee káné'én sátíñú
nūun' tata' sá'á**

(Mateo 21:33-44; Marcos 12:1-11)

⁹Jee nkajíéé Jesús káchí' re' nūun' rá ñivi tu'un kúnkunuún ya'á su'va:

—Iin tee ntee re' rá yokú'ú' uva nūun' ñu'ún re'. Jee njianúún re' maa nūun' rá tee sátíñú maa, jee nkene re' kuá'an' re' kue'e' tiempú'. ¹⁰Jee sáá nkenta tiempú' nastútú' rá uva, jee nchuihí re' iin musú' re' nūun' rá tee sátíñú vá sáva naku'va raa sáva tata' sá'á vá nūun' musú' re', soo rá tee sátíñú vá njia'a raa maa, jee nnaachuichí sain raa maa.

¹¹Jee tukuni nchuihí re' inka ka' musú' re', soo suni njia'a raa maa, jee nsikánuun raa maa jee nnaachuichí sain raa maa. ¹²Jee tukuni nchuihí re' musú' uní' re', jee suni nstufí' raa maa jee ntañíkin' raa maa kuá'an'-a.

¹³Saájee maaré' ya kúvi re' Ito'o' xín ñu'un vá, nkachi' re': “¿Ná kúvi ya sa'á nì'? Chuichí nì' se'ya yíí nì' ya

ñúnúun' ví'í nì', chi sanaan' jee koo ya ñá'nú nuun' raa kaníjía raa maa", nkachi' re'.

14'Soo saá nini' rá tee sátíñú vá maa, jee nnatú'un in inka raa, jee nkachi' raa: "Tee ya'á chi nuun' re' kinoo ta'vi' ñu'un ya'á. Ka'ni'-ó maa, sáva ta'vi'-ó nuvi ñu'un ya'á", nkachi' raa. 15'Saájee ntava' iyo raa maa nuun' ñu'un káá tata' uva vá, jee ña'ni' raa maa.

'Saájee, ¿ná kúvi ya sa'á tee xín ñu'un vá rá tee káné'én sátíñú vá rúja? 16'Kiji re' jee xináán' re' rá tee sátíñú vá. Jee ku'vanúun re' ñu'un vá nuun' káá tata' uva nuun' rá inka ka' rá ñivi —nkachi' Jesús.

Jee saá nteso'o rá ñivi ya nkachi' Jesús sukuán, jee nkachi' raa:

—Vankée sukuán —nkachi' raa.

17'Saájee nnakune'yá vá'a Jesús nuun' raa, jee nkachi' re': —¿Na jie'e' ká'án' tu'un ya'á ya níso nuun' Tutu' Íí' Ndiosí' ya kachi'-i:

Yuu', ya nkuchi ini' rá tee jiáni ve'i,
jee yuu' vá nkenta kúvi yuu' máá ñá'nú ka' ya
íyótiñu-u jiá'a-a fuersá' ve'i vá,
káchí' nuun' Tutu' Íí'?

18'Jee ntáká ñivi ya kute'-e nuun' yuu' vá jee ta'nu'-u ne kuli'i'-i. Jee ñivi ya kute' yuu' vá yata'-a jee taxin' li'i' ñivi vá sa'á-a —nkachi' Jesús [jie'e' rá ñivi kúichi ini' raa re'].

**Tu'un jíkátu'un rá ñivi jie'e' xu'un ya chúnáán rá ñivi
ya nánee' ñuun' Roma**

(Mateo 22:15-22; Marcos 12:13-17)

19'Jee rá sutu' kúná'nú ka' jín rá tee xíné'én jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí', nnu'kú raa tiin raa Jesús máá hora yukuán, chi ñaku'un ini' raa ya siki' maáráa nka'an' re' jie'e' tu'un kúnkunuun nkachi' re' jie'e' rá tee káné'én sátíñú vá, soo ntu nkúvi chi yú'ví raa rá ñivi ñuun'. 20'Saájee nání raa re' jee nchuchí' raa sava rá tee nání yu'u' ráv' Jesús. Jee sa'á ráv' nika' ya kúvi ráv' tee naa', sáva natava' raa yu'ú re' jiá'a yu'ú re' nuun' tu'un ká'án' re' jee ni'in' raa naja sijíta raa re' nuun' rá tu'un káchí' re', sáva ni'in' raa re' naku'va raa re' xintín tee nísotíñú. 21'Saáva nikatu'un raa re', jee nkachi' raa:

—Mestrú', jíní' rán' ya naa' káchí' nú jín ya xíné'én' nú, chi ntu sá'á nú kuéntá' naja íyó rá ñivi, chi iin ni kúvi rá ñivi nuun' nú. Jee naa' xíné'én' nú rá ñivi ichi Ndiosí'.
 22 ¿Á yínetu' ya chunáán-ó xu'ún nánee' tee^u tátúní' nación Roma áxí ntuví? —nkachi' raa.

23 Soo ntiin kuéntá' re' rá máñá' raa jee nkachi' re' nuun' raa:

—[¿Nakui chi jítotúní' rán nu'u'?] 24 Xíné'én' rán iin xu'ún kaa nu'u'. ¿Né iin xín nuun' tee ví ya néé' nuun' xu'ún kaa ya'á rúja?, jín, ¿né iin súvi níso nuun'-u?

—nkachi' Jesús.

Jee nkachi' raa:

—Tee tátúní' nación Roma ví-i —nkachi' raa.

25 Saájee nkachi' re' nuun' raa:

—Saáva rá kúvi nantíñú tee nísotíñú tátúní' re' nuun' nación Roma naku'va rán maa nuun' tee tátúní' nación Roma. Jee rá kúvi nantíñú Ndiosí' naku'va rán maa nuun' Ndiosí' —nkachi' Jesús.

26 Jee ni ntu nkúvi tava' raa yu'ú re' iin tu'un ichinúún' rá ñivi ya kúvi xikóná'án raa re' nuun' tu'un ká'án' re'. Saájee ntíví xíní' raa jie'e' rá tu'un nnaxiníkó re', saájee ñasi' rá tee vá yu'ú raa jee níin nkuvi raa.

Tu'un jie'e' ya nateku' ii' rá níyi

(Mateo 22:23-33; Marcos 12:18-27)

27 Saájee rá tee yí'í ñujiín' saduceo ya maáráa vá káchí' raa ya nsá' nateku' ii' rá níyi jee ni nsá' nakoo rá niyi, jee ñakuyatin sava raa nuun' Jesús jee nīkatu'ún raa re' 28 jee nkachi' raa:

—Mestrú', ntee Moisés yana'án ví'í nuun' tutu' nkinoo kúmí-ó jee nkachi'-i nuun'-ó ya retú iin tee ya íyó ñani' re' jee kúvi' re', jee retú kinoo ñasí'í re', jee ntu níyo se'ya re' jín ña, jee íyó natana'á ñani' re' jín ñasí'í re', sáva koo se'ya ña jín ñani' re' sáva kúvi kuéntá' se'ya re'. 29 Saájee niyo uxa' rá tee nkuvi ñani' ya nkaku jí'ín raa. Jee ñani' xí'nañú'ún ntana'á re' jín iin ña'an, soo ni'i' re' jee ni ntu níyo se'ya re'. 30 Saájee ñani' uví' nñatana'á re' jín ña, [jee suni ni'i' re'

jee suni ntu níyo se'ya re' jín ña]. ³¹Jee suni sukuán ñani' uní' nnaṭana'á-a jín ña, jee sukuán nkuvi jín ni uxá' ráa ya nnaṭana'á jín ña, chi ntáká ráa nì'ì' jee ni ntu níyo se'ya ráa jín ña. ³²Jee ne nuun' ní'ì suni nì'ì' ña'an vá ranika'. ³³Saájee kivi' ya nateku' ii' tuku ni'ì rá ñivi ní'ì', sáá nakoo tuku rá niyi, jee, ¿né iin ráa xí ñasi'í kuvi tuku ña'an vá rúja? Chi ni uxá' ráa nnaṭana'á jín ña —nkachi' rá tee saduceo vá.

³⁴Saájee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Rá ñivi íyó ñivi ya'á táná'á ráa jee stáná'á ráa rá se'ya ráa. ³⁵Soo rá ñivi ya nkunaa' ini' Ndiosí' ya íyó ní'in' ráa ya kuvi kuteku' ráa jín Ndiosí' kivi' kiji jee nateku' ii' ráa kene ráa nteñu rá níyi, jee ni nsá' tana'á ráa ka' jee ni nsá' xitáná'á ráa rá se'ya ráa, ³⁶jee ni nsá' kuvi kuvi' ráa ka', chi sukuán koo ráa kuéntá' kuá' íyó rá najiá'á' í' Ndiosí' ya ntu jí'í' rává, jee kuvi ráa se'ya Ndiosí' chi maaré' nxináteku' ii' re' ráa. ³⁷Soo suni ne maá Moisés nstúvi re' ya nateku' ii' rá niyi sáá ntee re' nuun' Tutu' Í'í, jje'e' iin tunkú'ú' ya káyú', chi nkachi' Moisés ya Ito'o'-ó kúvi re' Ndiosí' ya néñu'un Abraham jín Isaac jín Jacob re'. ³⁸Jee ntu kúvi re' Ndiosí' nuun' rá níyi, chisa' kúvi re' Ndiosí' nuun' rá ñivi tékú', chi tékú' ntáká ráa nuun' re' —nkachi' Jesús.

³⁹Saájee nnaixiníko sava rá tee xiné'én' jje'e' tu'un ntaṭúní' Ndiosí', jee nkachi' ráa:

—Vaṭuni káchí' nú ká Mestrú' —nkachi' ráa.

⁴⁰Saájee ni ntu nkiji ka' ini' ráa kakatu'un' ráa ni iin ka' tu'un Jesús.

¿Naja chi kúvi Cristo Se'ya tata' ve'i ichiyúkún' vaji ne nuun' David?

(Mateo 22:41-46; Marcos 12:35-37)

⁴¹Saájee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—¿Naja chi káchí' rá ñivi ya Cristo kúvi re' Se'ya tata' ve'i ichiyúkún' vaji ne nuun' David? ⁴²Chi ne maá David nkachi' re' tu'un ntee re' nuun' Tutu' Í'í Salmo:

Nkachi' Ito'o'-ó Ndiosí' nuun' Ito'o' nì':

“Kunee' ichi kuá'á nì' nuun' tatúní' nú jín nì'.

⁴³Jee kunee' nú yukuán nekuá' kuneí nì' jín rá jíní' u'vì' né'yá ráa no'ó kakin' nì' ráa chiji jje'e' nú kuéntá' iin teyu'”, nkachi' Ndiosí',

nkachi' David. ⁴⁴Saájee ne maá David nkachi'-i ya: Ito'o' nĩ kúvi Cristo. Saáva, ¿naja vá kúvi Cristo iin se'ya ichiyúkún' nkene nuun' David rúja? —nkachi' Jesús.

Kénta Jesús siki' rá tee xíné'én' jie'e' tu'un ntatúní'
Ndiosí' yana'án

(Mateo 23:1-36; Marcos 12:38-40; Lucas 11:37-54)

⁴⁵Ni kuaíyó rá ñivi íñí tésó'o ya káchí' re', jee nkachi' re' nuun' rá tee kútá'án jín re' súkuá'a re' raa:

⁴⁶—Kumí rán maárán nuun' rá tee xíné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí' yana'án, ya tá'án' ini' raa jíkónúun raa ku'un raa sa'ma kání jee ná'án' ya kúñá'nú raa, jee ñúnúun' raa ya ká'án' yíñú'ún rá ñivi jín raa rá nuyá'vi. Jee ñúnúun' raa máá rá teyu' kúñá'nú ka' kune' raa ini' rá ve'i sinagoga nuun' nútútú rá ñivi Israel, jín máá rá teyu' kúñá'nú ka' kune' raa nuun' íyó rá viko nuun' yájí' rá ñivi. ⁴⁷Jee rá tee vá jíchi raa rá ña'an ná'ví, kánee' raa ve'i ráña. Jee káñunkúun sá'a raa nika' ya na'án ví'í jíkán' tá'ví' raa nuun' Ndiosí'. Maáráa vá xeen' ka' ni'in' raa tunó'ó ya sijíta Ndiosí' raa —nkachi' Jesús.

Xu'ún ya nsoko' iin ña'an ná'ví lál'ví

(Marcos 12:41-44)

21 ¹Jee ni íñí Jesús chíké'i ini' veñu'un ká'nú, jee nñakune'yá re' jee nini' re' ya rá ñivi kúká chú'un raa xu'ún sókó' raa ini' kajún' yatun' nuun' ñú'ún xu'ún sókó' ñivi. ²Jee nini' re' iin ña'an ná'ví lál'ví xéén', jee ini' kajún' vá nchu'un ña uvi' xu'ún kaa lúlí ya ni ntu yíyá'vi. ³Jee nkachi' re':

—Maa náá' vá káchí' ni' nuun' rán ya ña'an ná'ví lál'ví ya'á ví ya chu'un-u ka' xu'ún nsú ká' ni'i rá ñivi chú'un xu'ún ini' yatun'. ⁴Chi ni'i raa jiá'a ñakuá' nkinoo néen raa sókó' raa. Soo ña'an ya'á, ya nó'o lál'ví ña, njia'a ni'i ña xu'ún néen ña kuteku' ña —nkachi' Jesús.

Káchí' yachi' Jesús ya kinaan' veñu'un ká'nú Jerusalén

(Mateo 24:1-2; Marcos 13:1-2)

⁵Jee sava rá tee kútá'án jín re' vá káchí' raa ya vii' nasíkuiti' nsíkútú veñu'un jín maá rá yuu' máá ñúnkúun jín rá nantíñú vii' ya sókó' rá ñivi nuun' Ndiosí'. Soo nkachi' Jesús:

6—Rá ya'á, ya né'yá ránú, kiji rá kivi' yá ni nsá' kinoo ka' ni iin yuu' koso' ta'án nuun' inka yuu', chi ni'i ya'á tani' —nkachi' Jesús.

Rá seña koo sáa kuakuyatin jinu tiempú' nuun' ní'i

(Mateo 24:3-28; Marcos 13:3-23)

7 Saájee rá tee kútá'án jín re' súkuá'a re' níkatu'ún raa re', jee nkachi' raa:

—Mestrú', saájee, ¿na tiempú' kuvi rá tiñu ya'á ya nkachi' nú?, jee, ¿na seña koo sáva stúvi ya kuvi ntáká rá ya'á?

—nkachi' raa.

8 Saájee nkachi' re':

—Kumí rán maárán ya ni ntuná' xiná'ví ñivi ráno'ó. Chi kue'e' ñivi káñunkúúun kachi' raa nika' ya kiji raa nuun' súvi ni' jee kachi' raa: “Nu'u' ví Cristo”, jee suni kachi' raa ya: “Ya nkuyatin tiempú'”, ñani Ndiosí' kiji ni' tatúní' ni' ñiví, soo koto níkin' rán raa. 9 Jee sáa teso'o rán ya íyó tukanta'an xéen' iin ñuun' jín inka ñuun', jín ya nákuñí' ñivi siki' rá tee kuñá'nú tátúní' nuun' raa, jee koto yú'ví rán, chi saá íyó kuvi rá tunó'ó ya'á xí'na ka', soo ntiá'an ka' kenta jinu ntañú'ún kuiti' tiempú' nuun' ní'i ñani Ndiosí' —nkachi' Jesús.

10 Jee nkachi' re' ka':

—Kantá'án nación jín inka nación, jee kantá'án ñuun' jín inka ñuun'. 11 Jee koo rá ñutáan xéen' nasíkuiti', jee ké'ín nuun' kutámá jín kue'i' ya'á yukuán. Jee koo rá tiñu anasí xéen' manéatú'ún jín rá seña manasí ne antiví.

12 'Soo xí'na ka' ne ntiá'an koo ntáká rá ya'á, jee tiin rá ñivi ráno'ó jee koto u'vi' raa ráno'ó. Jee kina'ka raa ráno'ó nuun' rá tee kúñá'nú ini' rá ve'i sinagoga nuun' kútútú' rá ñivi Israel koto u'vi' raa ráno'ó, jee kichi'i raa ránó ini' rá vekaa. Jee kina'ka raa ránó nuun' rá tee tátúní' nación jín nuun' rá tee nísotíñú kúvi gobernador, sáva sijíta rává ráno'ó jie'e' ya yí'i rán nuun' nu'u'. 13 Jee su'va naku'va ya náá' jie'e' nu'u' nuun' raa. 14 Soo ku'un ini' ránú ya ntuné íyó xí'na ka' kani yachi' ini' ránú naja naxiníko ránú nuun' raa sáva nama rán maárán. 15 Chi nu'u' taji ni' tu'un níchi' kivi antúni' rán naja ka'an' rán naxiníko rán nuun' raa, sáva ni iin rá ñivi ya kenta raa siki' ránó ni nsá' kunei' raa jín rán ni ntuná' íyó nakachi' raa siki' tu'un kachi' rán. 16 Jee suni ne tátá' rán,

jín ñani' rán jín rá tá'án ve'i rán, jín rá ñivi mañi' ta'án jín rán, k̄inaku'va raa ránó x̄intíin rá tee néetiñu, jee ka'ni' rává sava ránó. ¹⁷Jee ta'vi ini' kuaíyó rá ñivi kune'yá raa ránó'ó jie'e' yí'í rán nuun' nu'u'. ¹⁸Soo ni iin ixi xíní' ránú ni nsá' k̄inaan'. ¹⁹Jee jie'e' kuiñi ni'in rán kuni'in kutú rán jín nu'u', jee ni'in' rán maárán kuteku' rán níinkáni jín ni'.

²⁰Jee saáva saá kuni' rán ya chutiyu' rá soldado kuaíyó ñuun' Jerusalén, saájee kuni' rán ya ya nkuyatin k̄inaan' ñuun' vá. ²¹Saájee rá ñivi ya néé' ñu'un Judea íyó kunu raa k̄i'in' raa nuun' rá yuku, jee rá ñivi ya néé' ñuun' Jerusalén íyó kene raa ke'en raa xinóo raa maa, jee k̄i'in' raa, jee rá ñivi ya néé' nuun' kaá tiñu sá'á raa jee ni koto jiákiyi raa ka' nuun' ñuun' vá. ²²Chi rá k̄ivi' yukuán jee kuvi-i k̄ivi' koo ví'í tunó'ó xéen' kuno'o rá ñivi ya nachunáan Ndiosí' nuun' raa, sáva sikunkuvi ntáká sánikua' káchí' nuun' Tutu' Í' níso Tu'un Ndiosí'. ²³Na ka' ná'ví ka' rá ña'an nékue'i, jín rá ña'an néen yikín rá k̄ivi' yukuán. Chi koo nasíkuiti' tunó'ó xéen' nuun' ñu'un rá ñivi ya'á, jee kiji tunó'ó xéen' xinó'o Ndiosí' rá ñivi ñuun' ya'á. ²⁴Jee sava raa kuvi' raa jín yu'ú yuchi' espada nuun' kantá'án, jee tiin rá ñivi inka ñuun' sava raa k̄i'in' rává jín raa nuun' ntáká ñuun'. Jee rá ñivi ya ntu kúvi raa ñivi ñuun' Israel, jee kuañu' raa nuun' ñuun' Jerusalén tatúní' raa yukuán. Jee tatúní' raa yukuán nekua' kenta inu tiempú' ñani Ndiosí' ya tatúní' raa nuun' ñuun' vá sukuán.

Maaré' vá nikó ya nkenta kúvi re' Se'ya Ñivi ñivi

(Mateo 24:29-35, 42-44; Marcos 13:24-37)

²⁵'Saájee koo seña nuun' nkanii' jín nuun' yoo' jín suni rá tiuun'. Jee ini' ñivi ya'á koo nasíkuiti' tunku'yá' ini' rá ñivi ntáká nación, jee sa'vi ini' raa ya kuyu'ví raa ya ni'in jiaku nasíkuiti' nteñú'ún jín ya jiso' nasíkuiti' nute sikéne-e vá. ²⁶Jee kuvineen' sava rá ñivi jie'e' kuyu'ví raa jín jie'e' ñú'ún ini' raa jie'e' ntáká ka' rá xéen' kiji nuun' ñivi, chi kajia' rá fuersá' súkún ya tiin ni'i ya íyó súkún. ²⁷Saájee kuni' rá ñivi nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñivi sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, kiji ni' nuun' viko' jín fuersá' í' ní'in níso ni' ya vii' nasíkuiti' kúñá'nú ni' ya vane' tuun' kujianute' nuva ni'. ²⁸Jee saá kajie'é kuvi rá tiñu ya'á, jee nakuñi'

nichi' n̄aá' rán nasa'á neí rán ini' rán nane'en x̄ini' rán, chi ya nkuyatin hora nakani núne Ndiosí' ránó nuun' ntáká tunó'ó —nkachi' Jesús nuun' rá tee kútá'án jín re'.

²⁹Jee suni nkachi' re' ka' nuun' raa iin tu'un ya kúnkunuún ká'án' su'va:

—Kune'yá rán naja kúvi jín rá yutun higo jín ntáká ka' rá yutun. ³⁰Chi sáa né'yá rán ya kájié'é néneyuté jiáá rá na'á raa, jee ya jíní' maárán ya ya vaji nkuyatin rá yoo' tiempú' sáa'.^v ³¹Suni sukuán, sáa kuni' rán ya kuvi rá tiñu ya'á ya nkachi' ni', saájee kuká'nú ini' rán ya ya vaji kúyatin kivi' ki'i ni'i x̄intíin Ndiosí' tatúní' re' nuun' ni'i.

³²'Máa náá' vá káchí' ni' nuun' rán ya nsá' jinu rá ñivi ya'á^w ne kuvi ni'i rá tiñu ya nkachi' ni'. ³³Súkún jín ñivi ya'á k̄inaan' raa, soo rá tu'un káchí' ni', ni nsá' k̄inaan'-a chi ni'i sikúnkuvi.

³⁴'Saáva kumí rán maárán ya koto tíví rán maárán nuun' ñujiín' ya stíví rán maárán, jín nuun' ya kuka'va rán nuun' nixi', jín nuun' ya nívini nani'vi' ini' rán nani jie'e' ya íyó ni tékú' rán ini' ñivi ya'á, sáva ntu kininkava sanaan' kuiti' kivi' vá yata' rán, ³⁵kuéntá' kuá' iin xeyi', sukuán kininkava sanaan' kuiti' kivi' yukuán sáa kenta rá tunó'ó vá yata' ntáká rá ñivi néé' nuun' ñu'un ini' ñivi ya'á. ³⁶Saáva nito koo rán, kakan' tá'ví' rán nuun' Ndiosí' ntáká tiempú', sáva kuneí rán kaku rán nuun' ntáká rá tunó'ó ya'á kiji, jee sáva kuneí rán kenta rán kuiñi rán ichinúun' nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñivi sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi —nkachi' Jesús.

³⁷Jee ni kivi' rá nuví xíné'én' Jesús Tu'un Ndiosí' chiké'i ini' veñu'un ká'nú, jee rá yakuáá' kéne re' jiá'án' re' kínóo re' yuku naní Olivos. ³⁸Jee ntáká rá ñivi jiá'án' ne'en' raa ta kivi' nuun' re' chiké'i ini' veñu'un sáva teso'o raa rá tu'un xíné'én' re'.

^v21:30 Soo ñuun' Israel ntu kúun saví' tiempú' verano. Yukuán kúun saví' ne rá yoo' octubre jín ne yoo' mayo. Verano kúvi rá yoo' junio, julio, jín agosto ya kúvi-i tiempú' ní'. Jee néneyuté na'á yuku' rá yoo' abril jín mayo. ^w21:32 Tu'un ya'á ví esta generación: kúvi kachi'-ó rá ñivi ya tékú' raa tiempú' nkachi' Jesús tu'un ya'á, áxí rá ñivi kuteku' sáa kuni' raa rá seña vá, áxí tata' ya'á (tata' Israel), áxí rá ñivi ya kúvi su'va.

Nátú'ún raa naja tiin raa Jesús

(Mateo 26:1-5, 14-16; Marcos 14:1-2, 10-11; Juan 11:45-53)

22 ¹Saájee ya kuakuyatin kivi' koo viko yájí' rá ñivi ixtatílá' ya ntu yí'í levadura, viko ya naní Pascua. ²Jee rá sutu' kúñá'nú jín rá tee xiné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí' yana'an, núkú raa naja ka'ni' raa Jesús, chi yú'ví raa rá ñivi. ³Saájee nkivi kui'na' kúñá'nú naní Satanás ini' Judas ya suni naní re' Iscariote, jee kúvi re' iin rá uxu' uví' (12) rá kútá'an raa jín Jesús. ⁴Jee ña'an' re' nuun' rá sutu' kúñá'nú jín nuun' rá tee yósó' nuun' rá mayórí' nuun' veñu'un, jee nnatú'ún re' jín raa naja naku'va re' Jesús xintíin raa. ⁵Jee ne nkusi' ini' raa jee nnatú'ún raa ya ku'va raa xu'ún plata nuun' re'. ⁶Jee njia'ayu'ú re' ya káchí' rá tee vá, jee nnu'kú re' naja ni'in' re' naku'va re' Jesús xintíin rá tee vá sáá ntuví ka' rá ñivi kue'e' jín Jesús.

Xíni Ito'o-ó

(Mateo 26:17-29; Marcos 14:12-25;
Juan 13:21-30; 1 Corintios 11:23-26)

⁷Saájee nkenta kivi' íyó viko yájí' rá ñivi ixtatílá' ya ntu yí'í levadura ya kúvi kivi' íyó ka'ni' raa iin lanchi lúli' raa soko' raa maa nuun' Ndiosí'. ⁸Jee nchüichí Jesús Pedro jín Juan, jee nkachi' re' nuun' raa:

—Kuá'an rán kisa'á stákoo rán ya kuxíní-ó viko Pascua —nkachi' re'.

⁹Jee nikatú'ún raa re':

—¿Né nú' ku'ni nú' ya kisa'á stákoo rán maa? —nkachi' raa.

¹⁰Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Kune'yá, sáá kenta rán kivi' rán nuun' ká'nú, jee yukuán naketá'an rán iin tee níso re' kivi' nú'ún nute. Kunikin' rán maa jee kivi' rán ini' ve'i nuun' ni'vi re'. ¹¹Jee kachi' rán nuun' tee xí ve'i vá: “Káchí' Mestrú' nuun' nú: ¿Né nú' íyó iin ini' ve'i nuun' kune' ni' nuun' kuvi kuxíní ni' viko Pascua jín rá tee kútá'an jín ni' suku'a'a ni' raa?, kachi' rán.” ¹²Jee suvire' xiné'én' re' ránó iin ini' ve'i ká'nú yósó' tá'an yósó' sükún siki', ya ni'i ya íyó stákoo. Yukuán sa'á stákoo rán ya kuxíní-ó —nkachi' Jesús.

¹³Jee sáá nkene ráa kuá'an' ráa ñuun' vá, jee nñani'in' ráa ni'i sánikuá' nkachi' re' nuun' ráa. Jee yukuán nsa'á stákoo ráa ya kuxíní viko Pascua.

¹⁴Jee sáá nkenta hora kuxíní, jee nkenta Jesús ñakunee' re' yumesá' jín suni rá tee kúvi apóstol kútá'an jín re' súkuá'a re' ráa, ñakunee' ráa jín re'. ¹⁵Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Na ka' ñúkúvi nasíkuiti' ka' ini' ni' ya kuxíní ni' jín rán vitan viko Pascua ya'á, ne ntiá'an ka' kuno'o ni'. ¹⁶Chi káchí' ni' nuun' rán ya ni nsá' kaji' tuku ni' ka' xíní viko Pascua, nekua' sikúnkuvi ni'i ya nkunaa' ini' Ndiosí' jie'e' vá sáá ki'i ni'i xintín Ndiosí' jee tatúní' Ndiosí' nuun' ni'i ñiví —nkachi' Jesús.

¹⁷Jee kuíre ntiin re' iin vasú' nixi' nuxi uva, jee njia'a re' ya kúta'vi' re' nuun' Ndiosí', jee nkachi' re':

—Ya'á rán vasú' ya'á, jee tasáva rán maa nteñu maarán ko'o ntáká maarán maa. ¹⁸Káchí' ni' nuun' rán ya ni nsá' ko'o ni' ka' nixi' ya vixí' kúun yokú'ú' uva nekua' nakí'i ni'i xintín Ndiosí' jee tátúní' re' nuun' ni'i —nkachi' Jesús.

¹⁹Jee ntiin re' iin ixtatílá' jee njia'a re' ya kúta'vi' nuun' Ndiosí', jee ña'nu' re' maa njia'a re' maa nuun' ráa, jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Ya'á ví ñuné'yú' ni', ya jiá'a ni' sáva kuvi' ni' jie'e' ya vá'a kuvi ráno'ó. Jee su'va kaji' rán ya'á sáva naku'un ini' rán ya ní'i' ni' jie'e' rán —nkachi' re'.

²⁰Jee suni sukuán nsa'á re' jín vasú' ñú'ún nixi' nuxi uva, sáá nkuvi nkuxíní re' jín ráa, jee ntiin re' vasú', jee nkachi' re':

—Vasú' ya'á ví tratú' jiáa ya kakin' Ndiosí' jín niñi' ni' ya kati-i sáa kuvi' ni' sáva chunáan nká'nú ni' nuun' Ndiosí' jie'e' kuachi rán. ²¹Soo vitan, tee ya naku'va re' nu'u', néé' re' yáji' nká'nú re' jín nu'u' yósó' na'á re' nuun' mesa ya'á. ²²Chi nu'u', ya ntáji' Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi' ni' Se'ya Ñivi, máa na'á nijia ya k'i'in' ni' kuvi' ni' sánikuá' ya nkunaa' ini' Ndiosí' ya sukuán koo. Soo na ka' xeen' ná'ví ka' tee vá ya naku'va-a nu'u' —nkachi' Jesús.

²³Saájee nkajie'é ráa kúkuéntú ráa jíkátu'ún tá'an iin inka ráa né iin ráa kúvi ya sané' íyo sá'a-a tiñu ya'á.

Kúkuéntú raa jie'e' né iin raa kúñá'nú ka'

24 Jee nkajíé'é raa kántátú'un raa nteñu maaráa jie'e' né iin raa vá ya íyó ní'in'-i kúñá'nú-u ka' nūun' raa. 25 Saájee nkachi' Jesús nūun' raa:

—Rá tee nísotíñú ya tátúní' nūun' rá inka nación, jee ne tátúní' nī'in raa nī'i nūun' rá ñivi ñuun' yí'í xintíín raa, jee rá tee nísotíñú nūun' rá ñivi vá, síkúnání raa maaráa ya íyó máni' ini' raa né'yá raa rá ñivi ya sá'a va'a raa jín rává. 26 Soo ráno'ó chi ni nkúvi sukuán jín rán. Chisa' iin ya kúñá'nú ká nteñu rán, jee íyó naxinúun-u maáa sáva kuvi-i kuéntá' iin maá súchí ka', jee iin ñivi ya yósó' nūun' rán íyó koo kuéntá' musú' ya yítíñú-u nūun' inka ñivi. 27 Chi, ¿né iin kúvi ya kúñá'nú ka', á ya néé' yu'ú mesa yáji'-i, áxí ya chíso ko'o' nūun' mesa rúja? ¿Á ntu su kúñá'nú ka' kúvi ya néé' yu'ú mesa rúja? Soo nu'u', jee néé' nī' nteñu rán kuéntá' kuá' iin musú', ya yítíñú nī' nūun' rán.

28 'Soo ráno'ó, jee nkinoo rán kútá'án rán jín nu'u' nūun' rá tunó'ó tá'án nī'. 29 Jee saáva ñani nī' ráno'ó sáva kunisotíñú ránú tátúní' rán, kuéntá' kuá' ñani Tátá' nī' nu'u' kunisotíñú nī' tátúní' nī', 30 sáva kaji' rán ko'o rán jín nu'u' kuneé' rán yu'ú mesa nī' nūun' tátúní' nī' nūun' nī'i. Jee suni yukuán kuneé' rán rá teyu' ñá'nú sáva sanáa' rán tátúní' rán nūun' rá ñivi ya kúvi raa rá ni uxú' uvī' tata' ichiyúkún' ya nkene raa nūun' rá ni uxú' uvī' (12) rá se'ya yíí Israel.

Káchí' Jesús ya kachi' Pedro ya ntu jíní'-i re'

(Mateo 26:31-35; Marcos 14:27-31; Juan 13:36-38)

31 'Simón, Simón chi, Satanás jíkán' re' nūun' Ndiosí' ya sa'á kini re' ránó kototúní' re' ránó, kuéntá' kuá' kisi-ó trigú' sáa náskuújin maa. 32 Soo nu'u' jíkán' tá'ví' nī' jie'e' nú nūun' Ndiosí' sáva níta ya kúneí ini' nú nu'u'. Jee sáa nakani ini' nú ya nsá'á nú jee níkó nú nūun' nu'u' saájee nasáneí nú ini' ánima' rá ñanítá'án nú kuiñi nī'in raa —nkachi' Jesús. 33 Soo nkachi' Pedro nūun' Jesús:

—Ito'o' nī', iin ni íyó ini' nī' kī'in' nī' jín nú ne kī'in' nī' vekaa, jín sumi asúnika' ne kuvi' nī' ranika'.

34 Soo nkachi' Jesús:

—Pedro, káchí' nì' nuun' nú yá vitan ne ntiá'an ká'
kana stó'o, jee unì' íchí kachi' nú yá ntu jíní' nú nu'u'
—nkachi' Jesús.

Yá nkuyatin hora kuno'o Jesús tunó'ó

35 Saájee nkachi' Jesús nuun' ráa.

—Sáá ntají nì' ráno'ó ñakachitu'ún rán tu'un vá'a Ndiosí',
jee nì' ntuná' ñiin ñú'ún xu'ún rán ina'á rán, ni ñunu ñú'ún
nantíñú'ú' nú, ni nijian', jee, ¿á níyo ná nkumani' nuun' rán ya
jíníñú'ún rán rúja? —nkachi' re'.

Jee nkachi' ráa:

—Ntuná' nkúmání'.

36 Saájee nkachi' re' nuun' ráa:

—Soo vitan jee, káchí' nì' yá iin rán ya íyó ñiin ñú'ún
xu'ún-u jee ke'en maa kuna'á nú. Jee suni sukuán kuna'á-a
ñunu-u ñú'ún nantíñú'ú-u. Jee iin ya ntu kúmí-i yuchi'
espada nama-a maáa, jee xikó-o sokotó'-o jee ke'en-e iin
espada. 37 Chi káchí' nì' nuun' rán ya íyó sikúnkuví tunó'ó
ya'á jín nu'u' sáni káchí' rá tu'un níso nuun' Tutu' Íí': “Jee
tiin kuéntá' rá ñivi yá nu'u' kúvi kuéntá' kuá' iin rá tee sá'á
kuachi nì'in”, káchí' nuun' Tutu' Íí' sukuán, chi ntáká ya
káchí' Tutu' Íí' jje'e' nu'u' sikúnkuví maa —nkachi' Jesús.

38 Saájee nkachi' ráa:

—Ito'o', kune'yá, ya'á íyó uvi' yuchi' espada —nkachi' ráa.

Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Nkóo saá ya nkuvi sukuáni.

Ká'an' Jesús jín Ndiosí' iin nuun' naní Getsemaní

(Mateo 26:36-46; Marcos 14:32-42)

39 Jee nkene Jesús kuá'an' re' yuku Olivos, sánikuá'
nkaan re' sá'á re', jee suni rá tee kútá'an jín re' súkuá'a
re' ráa nchinikin' ráa re'. 40 Jee sáá nkenta re' yukuán jee
nkachi' re' nuun' ráa:

—Kakan' tá'ví' rán nuun' Ndiosí' sáva koto síkúvi ini' rán
kininkava rán nuun' xinóo rán ya kuiñi nì'in rán jín nu'u'
—nkachi' re'.

41 Saájee nkusiín re' ntí', iin ku'va' kuá' síkéne-ó iin yuu',
jee ñakuñi' í'tí re', jee nikan' tá'ví' re' 42 jee nkachi' re':

—Tátá' nì, retú kuíni nú, jee sííyo nú copa ya'á ya kúvi tunó'ó kiji kuno'o nì. Soo koto sá'á nú ya kuíni ini' nu'u', chisa' sa'á nú sáni ya kuíni maánú —nkachi' re'.

43 Saájee nkituvi iin najiá'á íí Ndiosí' ya váji ne antiví súkún nuun' re' sáva nnaśáneí-i ini' re'. 44 Jee núkuí'ya nasíkuiti' ini' re' jee sa' ví'í ka' kuaneí re' nxiní'in re' jíkán' tá'ví' re' ka'. Jee rá taan' re' nkenta nkuvi ráa kuéntá' rá yúyú niñi' ná'nú ya tóo ráa nuun' ñu'ún. 45 Jee sáá nnaquíñi' re' sáá nni'i nka'an' re' jín Ndiosí', jee nenta re' nuun' rá tee súkuá'a re' ráa, jee kíxí' ráa nñani'in' re' ráa jie'e' ya íyó ráa jín tunkuéká ini'. 46 Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—¿Na kuvi chí kíxí' rán? Nakoo rán, jee kakan' tá'ví' rán sáva koto síkúvi ini' rán kininkava rán nuun' xinóo rán ya kuíni ni'in rán jín nu'u' —nkachi' re'.

Ntiin ráa Jesús

(Mateo 26:47-56; Marcos 14:43-50; Juan 18:2-11)

47 Jee ni ká'án' ii' Jesús, jee nkenta ñivi kue'e', jee tee ya naní Judas, ya kúvi iin rá uxu' uvi' (12) tee súkuá'a Jesús ráa, yósó'-o nuun' rá ñivi kue'e' vá, jee ñakuyatin-i ne nuun' Jesús sáva teyu'ú-u re'. 48 Saájee nkachi' Jesús nuun' re':

—Judas, ¿á jín iin ya téyu'ú nú nuun' nu'u' kuvi ya naku'va nú nu'u'?, ya ntají Ndiosí' nu'u' nuun' ñívi sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi —nkachi' Jesús.

49 Jee sáá nini' rá tee súkuá'a re' ya íñi jín re' ya kúvi su'va, jee nkachi' ráa nuun' re':

—Itó'o, ¿á kuun rán yuchi' ráa? —nkachi' ráa.

50 Jee nkuun iin rá tá'án ráa vá yuchi' musú' sutu' kúñá'nú ka' jee ñe'ne' re' so'o ichi kuá'a musú' vá. 51 Saájee nnaixiníko Jesús jee nkachi' re':

—¡Sikíkuñi' rán maarán! ¡Nkoo saá!

Jee ntee re' na'á re' so'o musú' vá jee nxinúvi re' maa. 52 Jee nkachi' Jesús nuun' rá sutu' kúñá'nú, jín rá tee yósó' nuun' rá mayóri' nuun' veñu'un, jín rá tee ñá'nú nuun' ñuun' vá ya vaji ráa tiin ráa re':

—¿Á nkene rán vaji rán jín yuchi' jín yutun sikí' nu'u' sáva tiin rán nu'u', kuéntá' réa' tee kuí'na ví ni'? 53 Ni kivi' néé' ni' jín rán ini' chíké'i veñu'un ká'nú jee ntu ntíin rán nu'u'. Soo ya'á ví hora rán ya nkunaa' ini' Ndiosí'

ya sa'á rán ya nivá'a jín tiñu tátúní' kui'na' kúñá'nú nuun'
ñuun' neen'.

Káchí' Pedro ya ntuví jíní'-i Jesús

(Mateo 26:57-58, 69-75; Marcos 14:53-54, 66-72;

Juan 18:12-18, 25-27)

54 Saájee ntiin ráa Jesús, jee ñanaaka ráa re' ve'i sutu'
kúñá'nú ka', jee nnikin' jíka Pedro yata' rá ñivi ya kua'an'
jín Jesús. 55 Jee nsta'an' rá ñivi ñu'un' ma'ñú chíké'i néé' ini'
ve'i jee ñakunee' tiyu' ráa yunú'un' yukuán. Jee ñakunee'
Pedro nteñu ráa yukuán. 56 Soo iin ña'an ya kúvi musú'
sátíñú yukuán, sáa nini' ña Pedro ni néé' re' yatin yunú'un'
yukuán, jee nne'yá vá'a ña nuun' re', jee nkachi' ña:

—Suní nkutá'an tee ya'á jín Jesús —nkachi' ña.

57 Soo nkachi' Pedro ya ntuví, jee nkachi' re':

—Ña'an, ntuví jíní' ni' re'.

58 Jee sáa nkunúún ntí' ka', jee inka ka' ñivi nini'-i Pedro
jee nkachi'-i:

—No'ó kúvi nú iin rá tá'an kútá'an jín Jesús —nkachi'
ñivi vá nuun' Pedro.

Jee nkachi' Pedro:

—Tee, nsuví kúvi ni'.

59 Jee sáa njia'a yatin iin hora, jee inka ka' rá ñivi íñí
yukuán sá'a ñaa'-a jee nkachi'-i:

—Máa náá' nijia ya suni tee ya'á kútá'an-a jín Jesús, chi
suni tee ñuun' Galilea kúvi re' —nkachi' ñivi vá.

60 Soo nkachi' Pedro:

—¡Tee! Ntu jíní' ni' na jie'e' káchí' nú —nkachi' re'.

Jee kuíntañú'un ni ká'an' i' re', jee nkana stó'o. 61 Jee
nna'koto Ito'o'-ó nna'kuneyá yátá re' nuun' Pedro, jee
nna'ku'un ini' Pedro tu'un Ito'o'-ó sáa nkachi'-i nuun' re': “Ne
ntiá'an ka' kana stó'o vitan, jee uní' íchí kachi' nú ya ntuví
jíní' nú nu'u.” 62 Jee nkene re' chíké'i, jee nna'yu' uú' re'.

Ká'an' u'vi' ráa Jesús

(Mateo 26:67-68; Marcos 14:65)

63 Jee rá tee ya kúmí ráa Jesús sá'a xeen' ráa re' jee jiá'a
ráa re'. 64 Jee ñasi' ráa sa'ma nuun' rá nchinúún re', jee
nikatu'un ráa re', jee nkachi' ráa nuun' re':

—Kachi' tu'un kéne yu'ú Ndiosí!: ¿né iin ví ya njia'a no'ó?
—nkachi' raa.

⁶⁵Jee kue'ë' ka' rá tu'un nívá'a ténúun' raa ká'án' raa siki' re'.

**Íñi Jesús ichinúun' rá tee yí'í Justicia Nǎ'nú ya néé'
kuéntá' raa nuun' nuun' Israel**

(Mateo 26:59-66; Marcos 14:55-64; Juan 18:19-24)

⁶⁶Jee saá ntuun' nkani', nkutútú rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi nuun' vá, jín rá sutu' kúñá'nú jín rá tee xiné'én' jie'ë' tu'un ntatúní' Ndiosí', jee kua'an' raa jín Jesús nuun' kútútú raa ya kúvi raa Justicia Nǎ'nú, jee nīkatu'ún raa re' jee nkachi' raa:

⁶⁷—Retú no'ó kúvi nú Cristo, kachi' maa nuun' rán' —nkachi' raa.

Soo nkachi' re' nuun' raa:

—Retú kachi' ni' maa nuun' rán, jee ni nsá jinu' ini' rán maa. ⁶⁸Jee retán' katu'ún ni' ráno'ó iin tu'un, jee ni nsá' naxiníko' rán nuun' ni', [jee ni nsá' siaá' rán nu'u']. ⁶⁹Soo ne vitan jee nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Nivi, jee kune'e' ni' xiín ichi kuá'á Ndiosí' ya niso fuersá' íi' nuun' ni'i, nuun' kúñá'nú ni' jín re' —nkachi' Jesús. ⁷⁰Saájee nīkatu'ún ntaká raa:

—Saájee, ¿á maánú kúvi Se'ya Ndiosí' résa? —nkachi' raa.

Jee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Suvi kúvi nijia ni' sánikuá' káchí' maarán ya kúvi ni' —nkachi' Jesús.

⁷¹Saájee nkachi' raa:

—¿Na nuun' jiniñú'ún ii'-ó ka' ñivi sanáa' ya naá' siki' re' nuun'-ó, rúsa? Chi ne maáórán nteso'o-ó tu'un yu'u' maaré' ya íyó siki' re' —nkachi' raa.

Íñi Jesús ichinúun' Pilato

(Mateo 27:1-2, 11-14; Marcos 15:1-5; Juan 18:28-38)

23 ¹Jee nñakuini' ntaká raa, jee kuana'ka raa Jesús ichinúun' Pilato. ²Jee nkajie'é raa xikóná'án raa Jesús, jee nkachi' raa:

—Nñani'in' rán' tee ya'á síká'án' re' rá ñivi nuun' rán' ya nenta raa siki' rá tee kúñá'nú nuun' nuun', jín ya jiniyo

re' ya chunáan rán' xu'ún nánee' tee ya tátúní' nuun' ñuun' Roma. Jee káchí' re' ya maáré' kúvi Cristo ya kúvi re' iin tee nísotíñú ya tátúní' re' nuun' ránu'u' —nkachi' rá tee vá.

³Saájee nxiná'má' Pilato Jesús, jee nkachi'-i:

—¿Á no'ó kúvi tee kúñá'nú ya tátúní' nuun' rá ñivi ñuun' Israel? —nkachi'-i.

Jee nnaixiníko Jesús nuun'-u:

—No'ó káchí' nú maa —nkachi' Jesús.

⁴Jee nkachi' Pilato nuun' rá sutu' kúñá'nú jín nuun' rá ñivi kue'e':

—Ntuná' nání'in' ni' ni iin kuachi siki' tee ya'á —nkachi' Pilato.

⁵Soo sa' ví'í ká' yítuvi ráa ká'án' ráa siki' Jesús, jee nkachi' ráa:

—Jín tu'un xiné'én' re' ntáká ichi rá ñuun' Judea xinénta re' rá ñivi siki' rá tee nísotíñú. Chi nkajié'é re' xiné'én' re' rá tu'un ya'á ne ñuun' Galilea jee nkenta re' ne ya'á —nkachi' ráa.

Íñi Jesús ichinúun' Herodes

⁶Jee sáa nteso'lo Pilato ya ká'án' ráa xini' ñuun' Galilea jee nikatu'ún re' retú tee ñuun' Galilea ví tee ya'á. ⁷Jee sáa nkuká'nú ini' re' ya yí'í Jesús xintín Herodes ya nísotíñú nuun' ñuun' Galilea, jee ntájí re' maa nuun' Herodes ya suni néé'-e nuun' ñuun' Jerusalén rá kivi' yukuán.

⁸Jee sáa nini' Herodes Jesús jee nkusi' ví'í ini' re', chi ne ya íyó tiempú' ya kuíni re' kuni' re' Jesús, chi nteso'lo re' jie'e'-e, jee kuíni re' réa' kuni' re' sa'á-a iin seña anasí.

⁹Jee nsá'á ví'í re' tu'un xiná'má' re' Jesús, soo ni iin tu'un ntuná' nnaixiníko Jesús nuun' re'. ¹⁰Jee yukuán íñi rá sutu' kúñá'nú jín rá tee xiné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí' jee xeen' ví'í xíkóñá'án ráa Jesús. ¹¹Jee Herodes jín rá soldado re' nito u'vi' ráa nkuchi ini' ráa nneyá ráa Jesús jee nka'an' u'vi' ráa re', jee nnaşikúnijin ráa iin sa'ma máá vii' ya kúvi sa'ma nú'ún tee máá kúñá'nú. Jee kuíre tukuni nnaçuichí Herodes Jesús nuun' Pilato. ¹²Jee kivi' yukuán jee nnumani' Pilato jín Herodes, chi nékúvi jee ntufi' ta'án ráa.

Nsa'á náa' ráa ya ka'ni' ráa Jesús

(Mateo 27:15-26; Marcos 15:6-15; Juan 18:39—19:16)

¹³Jee sáa nkana Pilato rá sutu' kúñá'nú jín rá tee nísotíñú, jín rá ñivi ñuun' sáva kutútú ráa, ¹⁴jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Nkiji rán nkisiá'a rán tee ya'á nuun' ni', ya káchí' rán ya síká'án' re' rá ñivi sá'a ráa tuntíxín, soo kune'yá rán, nxiná'má' ni' re' ichinúún' ráno'ó, soo ni ñin kuachi ntuná' nnáni'in' ni' síkí' re' jie'e' ya xíkóná'án' rán re'. ¹⁵Jee ni Herodes ntuná' kuachi nnáni'in' re' síkí' tee ya'á, chi nnachuichí tuku re' maa vaniji-i nuun' rán'. Jee kune'yá rán, ntuná' kuachi nsa'á re' ya retán' íyó ni'in' re' ya kuvi' re'. ¹⁶Saáva tají ni' ya xinó'o ráa re' jee siaá' ni' re' —nkachi' Pilato

¹⁷Soo íyó siaá' re' ñin tee ya yí'í vekaa viko vá. ¹⁸Soo ntáká rá ñivi kue'e' ya íñí yukuán, ñin nuún ni nkanajín ráa, jee nkachi' ráa:

—¡Íyó kuvi' re'! Jee, ¡siaá' Barrabás kiji re' nuun' rán'!

¹⁹Barrabás jee nchi'i ráa re' ini' vekaa chi maaré' jín inka rá tee nkantá'án' ráa nuun' ñuun' vá nkenta ráa síkí' rá tee nísotíñú, jee nsa'á re' niyi. ²⁰Jee tukuni nnikó Pilato nka'an' re' jín ráa, chi kuíni re' nakani núne re' Jesús. ²¹Soo sa' ví'í ká' nkanajín rá ñivi vá, jee káchí' ráa:

—¡Tekaa maa nuun' kurúsi'! ¡Tekaa maa nuun' kurúsi'!

²²Jee ya uní' íchí nkachi' re' nuun' ráa:

—¿Na kuvi chi? ¿Na kuachi nivá'a kúvi ya nsa'á tee ya'á rúsa? Ni ñin kuachi ntuná' nnáni'in' ni' síkí' re' retán' íyó ni'in' re' ya kuvi' re'. Tají ni' xinó'o ráa re' jee siaá' ni' re' —nkachi' Pilato.

²³Soo kuayu'ú ráa kánajín ráa yítuvi ráa ya tekaa re' maa nuun' kurúsi', jee ya kánajín ráa jee nkunei' ráa jín re'. ²⁴Saájee nkunaa' ini' Pilato sa'á re' sáni ya nyítuvi ráa. ²⁵Jee nsiáá' re' tee ya nchi'i ráa ini' vekaa jie'e' ya nkantá'án'-a jín rá tee nísotíñú, jee suni nsa'á-a niyi, tee ya nikan' ráa. Jee nnaku'va re' Jesús xintíín rá soldado sáva kuvi' re' sáni kuíni rá ñivi.

Ntekaa ráa Jesús nuun' kurúsi' jee ni'i' re'

(Mateo 27:32-44; Marcos 15:21-32; Juan 19:17-27)

²⁶Jee sáa kuana'ka rá soldado Jesús, jee ntiin' ráa ñin tee naní Simón, ya kúvi re' tee ñuun' Cirene, jee vaji re' ñin rá kuaríá', jee nchisó ráa kurúsi' Jesús yata' re' sáva kuniso re' maa, jee kunikin' re' yata' Jesús nsa'á ráa. ²⁷Jee kue'e' nasíkuiti' rá ñivi ku'an' níkn' yata' Jesús, jee suni ku'an'

ku'e'e' rá ña'an níkin' ráa yaṭa' Jesús jee ná'yú' ráa ya jiáku ini' ráa jie'e' re'. ²⁸Soo nñakune'yá Jesús nuun' ráña jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Ráno'ó ña'an ya kúvi se'ya ñuun' Jerusalén, koto ná'yú' rán jie'e' nu'u', chisa' kuna'yu' rán jie'e' maárano'ó jín jie'e' rá se'ya rán, ²⁹chi tiin kuéntá' rán, kiji rá kivi' [ya koo tunó'ó xeen' siki' rán], ya kachi' rá ñivi: “Na ka' netu' ka' kúvi rá ña'an númá', ya ntu nkuvi kuchiji ráa, jín ya ntu nsikué'nu ráa rá nchíkin' jín xukui ika' ráa”, kachi' ráa.

³⁰Chi kivi' yukuán jee kijie'é rá ñivi kachi' ráa nuun' rá yuku:

“Nakuni'i rán yaṭa' rání’”,

jín nuun' rá itun':

“Se'í rán ránu'u’”,

kachi' ráa. ³¹Chi retú sá'á ráa rá tiñu ya'á jín nu'u' tiempú' vá'a ya kúvi kuéntá' tiempú' ya yuté yutun, saájee tiempú' nivá'a ichinúun' ka' kuéntá' yutun nachi, ¿ná kúvi ya sa'á ráa rúja?

³²Jee suni náka rá soldado uvi' ka' rá tee ya nsa'á kuachi xéen', ya ku'a'an' jín Jesús sava ka'ni' rává ráa jín re'. ³³Jee sáá nkenta ráa nuun' naní Yiki Xíní' Níyi, jee yukuán ntekaa rá soldado Jesús nuun' kurúsi'. Jee suni ntekaa ráa ni núvi' ka' rá tee kuachi vá, jee ta nuun' ráa kurúsi' ráa, iin ichi kuá'á re' jee iin ichi sátin re'. ³⁴Soo nkachi' Jesús:

—Táá' ni', kuneká'nú ini' nú kune'yá nú ráa, chi ntuví jíní' ráa na kúvi ya sá'á ráa —nkachi' re'.

Jee tásáva ráa sa'ma re' nuun' iin inka ráa jee nsikí ráa suerté' sáva tasáva ráa maa. ³⁵Jee íñi rá ñivi né'yá ráa nuun' re' jee suni ne' rá tee nísotíñú nátaichi' ráa né'yá ráa Jesús jee káchí' ráa:

—Rá inka ka' ñivi nsikáku re', sikáku-u maáa retú suvi nijia-a kúvi tee ya nkaji Ndiosí' maa sáva kani re' maa sáva kuvi-i máá Cristo ya tají re' sáva tatúní'-i nuun' ni'i —nkachi' ráa.

³⁶Jee suni rá soldado nka'an' uvi' ráa re', jee ñakuyatin ráa nuun' re', jee njia'a ráa nixi' uva iyá nuun' re' ko'o re', ³⁷jee nkachi' ráa nuun' re':

—Retú maánú kúvi nijia tee nísotíñú tátúní' nú nuun' rá ñivi ñuun' Israel jee sikáku maánú —nkachi' ráa nuun' re'.

38 Jee suni néé' iin tutu' xini' kurúsi' re' nuun' kúvi xini' re' nuun' ntee ráa [rá tu'un griego, jín tu'un latín, jín tu'un hebreo], jee káchí' tu'un vá su'va: “Tee kúñá'nú tátúní' nuun' rá ñivi ñuun' Israel kúvi tee ya'á”, káchí'-i.

39 Jee iin rá tee kuachi ya ninta xiín Jesús ténúun'-u re' jee káchí'-i:

—¿Á nsú Cristo kúvi nú rúja?, jee sikáku nú maánú jín ránu'u' ranika' —nkachi'-i.

40 Soo inka ka' tá'an tee nintakaa yukuán, nnaixiníko'-o nuun' tá'an-a vá jee nkachi'-i:

—¿Á ni ntu ñúyú'ví ini' nú Ndiosí'? Ya iin nuún ni nsijíta ráa nó kuno'o nú jín tee ya'á, 41 jee maáo chi ya náá' nijia ya saá íyó kuno'o-ó, chi ya'á kúvi tunó'ó ní'in'-ó ya íyó ní'in'-ó kuno'o-ó jie'e' kuachi ya nsa'á-ó. Soo tee ya'á chi ni iin kuachi ni ntuná' nsa'á re' —nkachi' re' nuun' tá'an re'.

42 Jee nkachi' re' nuun' Jesús:

—Naku'un ini' nú kuná'ví ini' nú nu'u' sáá kenta kunisotíñú nú tátúní' nú nuun' kuaiyó —nkachi' re' nuun' Jesús.

43 Saájee nkachi' Jesús nuun' re':

—Máá náá' vá káchí' ni' nuun' nú ya ne vitan kunee' nú jín nu'u' ne nuun' vii' ví'í íyó antiví súkún nuun' néé' Ndiosí' —nkachi' Jesús.

Ni'í' Jesús

(Mateo 27:45-56; Marcos 15:33-41; Juan 19:28-30)

44 Sáá nkuvi ní kaxuvi' jee nnuneen' kuaiyó kuiti' nuun' ñu'ún ne kauni' yánini, 45 chi nnuneen' nuun' nkanii'. Jee nnaatasava sa'ma ká'nú nintakaa ñumá'nú veñu'un ká'nú ya jíásí' ini' ve'i nuun' í'í nasíkuiti' ka'. 46 Saájee kuayú'u' Jesús nkanajíin re', jee nkachi' re':

—Tátá' ni', xintíin nú nátají ni' tachi' ká'an' ni —nkachi' re', saájee nuun' ní'i nnastatáchi' re' jee ni'í' re'.

47 Jee sáá nini' tee kúvi capitán tátúní' nuun' rá soldado vá ya nkuvi su'va, jee nnaquetú'ún re' Ndiosí' jee suni nkachi' re':

—Máá náá' nijia ya tee ya'á kúvi re' tee naa' —nkachi' re'.

48 Jee ntaká ñivi kue'e' ya nku'tútú' ráa íñí' ráa yukuán né'yá ráa ya nkuvi sukuán, jee kúun ráa na'á ráa nika ráa

núkuí'yá' ini' ráa kuano'on' ráa. ⁴⁹Jee ntáká rá ñivi ya jíní' ta'an jín Jesús, jín rá ña'an ya níkin' kút'án jín Jesús ne ñuun' Galilea, íñí íká ráa né'yá ráa ya kúvi sukuán.

Sé'í ráa Jesús

(Mateo 27:57-61; Marcos 15:42-47; Juan 19:38-42)

⁵⁰Jee niyo iin tee naní José ya kúvi re' tee ñuun' Arimatea, ya yí'í-i xintíin ñuun' Judea, jee suni yí'í re' nuun' Justicia Nánú nuun' ñuun' Israel. Jee tee vá'a tee naa' kúvi re'. ⁵¹Tee ya'á chi ntu nkunuún nnatú'un re' jín ya nkunaa' ini' rá inka rá tee Justicia Nánú ya ka'ni' ráa Jesús jín ya nsa'á ráa maa. Maaré' nétu kuvi ini' re' ya kiji ya tatúní' Ndiosí' nuun' ñivi. ⁵²Jee tee ya'á chi ña'an' re' nuun' Pilato jee nikan' re' ñun'é'yú' Jesús. ⁵³Jee nxinúun re' ñun'é'yú' Jesús nuun' kurúsi', jee nsukún re' iin sa'ma vá'a maa, jee nchi'i re' maa ini' iin yavi' ve'i niyi nuun' ya nkaan' ráa ne íka' kava nuun' ni iin niyi ntiá'an kí'i yukuán. ⁵⁴Chi yánini kivi' yukuán, kúvi-i kivi' ya sátú'va rá ñivi, chi ya kajié'é kenta kivi' ñu'un ya nájiávi ráa.

⁵⁵Jee rá ña'an ya nnikin' ráña Jesús ne ñuun' Galilea, jee nchinikin' ráña José, jee nini' ráña yavi' ve'i niyi vá jee nini' va'a ráña nasa ñakin' ráa ñun'é'yú' Jesús ini'-i. ⁵⁶Jee nnikó ráña kuano'on' ráña ve'i ráña, jee nsa'á stákoó ráña rá nute jiá'an' vixi' jín rá aceite yuku jiá'an' vixi'. Jee nnajia'vi ráa kivi' nájiávi, sánikua' ntatúní' Ndiosí'.

Nnateku' ii' Jesús

(Mateo 28:1-10; Marcos 16:1-8; Juan 20:1-10)

24 ¹Soo ne'en' ví'í kivi' xí'nañú'un ya kájié'é semana, ña'an' ráña nuun' yavi' ve'i niyi vá ina'á ráña nute jiá'an' vixi' ya nsa'á stákoó ráña. Jee nkutá'an sava ka' rá ña'an jín ráña. ²Jee sáá nkenta ráña, jee nini' ráña ya ya nika xín yuu' ñasi' yu'ú yavi' vá. ³Jee sáá nkivi' ráña ini' yavi' vá, soo ntu nnáni'in' ráña ñun'é'yú' Ito'o-ó Jesús. ⁴Jee ni nkunaan nkusu'va ráña ya nkuvi su'va, jee nkituvi uvi' tee ñakuñi' ráa xín ráña, jee ñú'un ráa máa sa'ma jiánute' nijia. ⁵Jee nyu'ví ráña, jee nnakunta nei nuun' ráña nuun' ñu'un, jee nkachi' ráa nuun' ráña:

—¿Nā kuvi chi nánukú rán nteñu rá niyi iin ya tékú?
 6Ntúví re' ya'á. Chisa' ya nñateku' ii' re', ya nxinákoo
 Ndiosí' re' nkene re' nteñu rá niyi. Jee naku'un ini' rán ya
 nkachi' re' nuun' rán, ne sáá néé' re' ka' jín rán ne ñuun'
 Galilea, 7sáá nkachi' re' nuun' rán: “Nu'u', ya ntají Ndiosí'
 nuun' ñivi sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, jee sáá íyó naku'va ñivi
 nu'u' xintíin rá tee kuachi, jee tekaa ráa nu'u' nuun' kurúsi'
 jee kuvi' ni, jee kivi' uní' jee nateku' ii' ni' nakoo ni' kene
 ni' nteñu rá niyi”, nkachi' Jesús —nkachi' ni uvi' rá tee vá.

8Saájee nñaku'un ini' ráña rá tu'un nkachi' Jesús. 9Jee
 sáá nkene ráña nuun' yavi' ve'i niyi vá, jee kuano'on' ráña,
 jee nñakani ráña ni'i ya nkuvi sukuán nuun' ni ují' iin rá
 tee kúvi apóstol, jín nuun' ntaká ka' rá ñivi kútá'an jín
 ráa. 10Jee rá ña'an vá ví María, ña'an ñuun' Magdala, jín
 Juana, jín María, náná' Jacobo, jín rá inka ña'an ya kútá'an
 jín ráña. Jee nákaní ráña rá tu'un ya'á jie'e' ya nkuvi nuun'
 rá tee kúvi apóstol. 11Soo nka'vi ini' ráa ya tu'un nékáyó
 ká'an' ráña, jee ntúví nínú' ini' ráa rá tu'un ya nákaní
 ráña. 12Soo Pedro chi nñakuiñi' re' ninu re' kuane'yá re'
 nuun' néé' ve'i niyi vá. Jee sáá nkenta re' yu'ú ve'i niyi vá,
 jee ñaxin re' maáré' yu'ú yavi' niyi vá, jee nini' re' kuachi
 rá sa'ma nyísukun' ñuné'yú' yósó' yukuán. Jee nkene re'
 kuano'on' re' ve'i, jee nsa'vi ini' re' ya nkuvi sukuán.

**Nstúvi Jesús maáré' nuun' uvi' tee nuun' kuá'an' ráa
 ichi ñuun' Emaús
 (Marcos 16:12-13)**

13Jee uvi' rá tee ya nnikin' ráa Jesús jee máá kivi'
 yukuán kuá'an' ráa iin ñuun' naní Emaús, ya káá-a yatin ují'
 iin (11) kilómetro ya ne Jerusalén. 14Jee kúkuéntú maáráa
 jie'e' ntaká ya nkuvi jín Jesús. 15Jee ni ká'an' ráa kúkuéntú
 maáráa ni kuá'an' ráa ichi, jee nkuvi su'va ya máá Jesús
 ñakuyatin re' yata' ráa, jee jíka re' kuá'an' re' jín ráa. 16Soo
 sú né'yá ráa re' jín nchinúún ráa soo nsa'á nika' jín ráa sáva
 ntu nñakuni' ráa re'. 17Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—¿Nā jie'e' kúvi rá tu'un kúkuéntú maárán ni jíka rán?
 —nkachi' Jesús.

Jee ñakuiñi' ráa né'yá kuéká ráa. 18Jee nñaxiníko iin rá
 tee vá, ya naní Cleofas, jee nkachi'-i:

—¿Á no'ó ví métú'ún ñivi v̄an'é'yá tú'ún nú Jerusalén ya ntu jíní' nú ya nkuvi rá k̄iv̄i' ya'á? —nkachi'-i.

¹⁹Saájee nkachi' Jesús nuun' raa:

—¿Nakuá nkuvi résa? —nkachi' re'.

Jee nkachi' raa nuun' re':

—Jie'e' ya nkuvi jín Jesús, tee ñuun' Nazaret, ya nkuvi re' iin tee ya nnakani tu'un nkene yu'ú Ndiosí' jee nmisó re' fuersá' íí' Ndiosí' ya nsa'á re' rá máá tiñu anasí nasíkuiti' jín ya nnakani re' máá Tu'un Ndiosí', jee jíní' Ndiosí' jín ní'i rá ñivi maa. ²⁰Jee rá sutu' kúñá'nú jín rá tee kúñá'nú nísotíñú nuun' rán', nnaku'va raa re' xintín rá tee Roma nísotíñú raa nuun'-ó, sáva sa'á náa' rá tee vá ya tekaa raa re' nuun' kurúsi' kuvi' re'. ²¹Soo niyo tñef' ini' rán' ya suvire' vá nakani núne re' rá ñivi ñuun' Israel nuun' xintín Roma, nékúvi. Soo vitan jee jie'e' ní'i rá tiñu ya'á, jee ya íyó uní' k̄iv̄i' ya nkuvi ya'á. ²²Soo suni sava rá ñ'an ya kútá'an nteñu rání', xtíví ráña xinjí' rán' sáá ña'an' ráña ne'en' k̄iv̄i' vitan nuun' ve'i niyi nuun' nse'í ñun'é'yú' Jesús. ²³Jee sáá ntu nñani'in' ráña ñun'é'yú' re', jee nkikachi' ráña ya kájíkuiti' nini' ráña rá najiá'á' íí' Ndiosí' ya nkachi' raa ya tékú' re'. ²⁴Jee kuíre ñane'yá sava rá ñanítá'an rán' nuun' néé' ve'i niyi vá, jee nñani'in' raa ya naa' nkuvi nijia sáni nnakani rá ñ'an, soo ntu nini' raa Jesús —nkachi' ni núví' rá tee kua'an' ichi vá.

²⁵Saájee nkachi' Jesús nuun' raa:

—¿Na ka' tee naan!, ya kuéé' ínú' ini' ánima' rán ntáká rá tu'un ya nkachi' rá tee ya nnakani tu'un kene yu'ú Ndiosí'.

²⁶¿Á nsú saá íyó kuno'o Cristo ntáká rá tunó'ó ya'á, jee kuíre k̄iv̄i' re' tiñu re' ya vii' nasíkuiti' kúñá'nú re' nuun' ní'i? —nkachi' Jesús.

²⁷Saájee nkajielé Jesús ne nuun' rá tu'un ntee Moisés jín rá tu'un ntee ní'i rá tee ya nnakani tu'un nkene yu'ú Ndiosí' ne yana'an jee nnakachi' va'a re' rá tu'un jie'e' maaré' ya níso nuun' ní'i Tutu' Íí'. ²⁸Jee sáá kuakuyatin raa nuun' ñuun' nuun' kua'an' raa, jee nsa'á Jesús nika' ya kuéntá' retán' nkuíká re' ka' kua'an' re'. ²⁹Jee ntetuvi raa re' ya kinoo re' jín raa, jee nkachi' raa nuun' re':

—Kinoo nú jín ránu'u' ya'á, chi yánini, ya kúnéñu'un —nkachi' raa.

Saájee nkivi Jesús yukuán sáva nkinoo re' jín raa. ³⁰Jee sáá ñakunee' re' yu'ú mesa kuxíní re' jín raa, jee nke'en re' ixtatílá', jee njia'a re' ya kúta'vi' nuun' Ndiosí', jee ña'nu' re' maa, jee sáá njia'a re' maa nuun' raa, ³¹jee nine nchinúún raa jee nnakuni' raa re', jee nnoñú'ún re' nuun' raa. ³²Jee nkachi' iin inka raa:

—¿Á nsú ne ánima'-ó nke'en-e sáá ká'an' re' jín-ó ni vaji-ó ichi jín re', sáá nákachí' va'a re' Tu'un Ndiosí' nuun'-ó ya níso nuun' Tutu' Íí? —nkachi' iin inka raa nuun' maaráa.

³³Saájee ntañú'ún kuiti' nnakuiñi' raa máá hora yukuán, jee nnikó raa nuun' ñuun' Jerusalén. Jee nñani'in' raa ni ují' iin rá tee ya nsukuá'a Jesús raa ya íyó tútú raa jín ka' rá tá'an raa ya kútá'an jín raa. ³⁴Jee nkachi' raa ya:

—Máá náá' nijia nxinákoo Ndiosí' Ito'o'-ó nxináteku' ii' nijia-a maaré', jee ntuvi kájíkuiti' re' nuun' Simón —nkachi' raa.

³⁵Saájee nnakani rá ni uví' tee ná nkuví sáá jíka raa ichi jín nasa nnakuni' raa re' sáá ña'nu' re' ixtatílá'.

Nstúvi Jesús maaré' nuun' rá tee nsukuá'a re' raa

(Mateo 28:16-20; Marcos 16:14-18; Juan 20:19-23)

³⁶Jee ni káchí' ii' raa rá tu'un ya'á, jee nkituvi Jesús nnakuiñi' re' ma'ñú raa, jee nkachi' re' nuun' raa:

—Vane' va'a kinoo ini' ánima' rán —nkachi' re'.

³⁷Saájee, nsa'vi ini' raa nyu'ví raa, chi nka'vi ini' raa ya nne'yá raa iin í'ná. ³⁸Soo maaré' nkachi' nuun' raa:

—¿Ná kuvi chi kúníní ini' rán, jín ya kénta nuun' ánima' rán ya íyó tu'un jiáni ini' rán ntu ínú' ini' rán sukuán?

³⁹Kune'yá rán rá na'á ni' jín rá jie'e' ni', jee kuni' rán ya maání' kúvi nijia ni'. Sikáchí'i rán nu'u' jee kuni' rán, chi iin í'ná jee ntuví íyó yikikúñu-u, kuéntá' né'yá rán ya íyó yikikúñu nu'u' —nkachi' re'.

⁴⁰Jee sáá nkachi' re' rá tu'un ya'á, jee nxiné'én' re' rá na'á re' jín rá jie'e' re' nuun' raa. ⁴¹Soo ntiá'an inu' ini' raa ya né'yá raa re', jie'e' ya máá kúsí' nasíkuiti' ini' ánima' raa jín jie'e' ya máá tíví xá xíni' raa né'yá raa re', jee nkachi' re' nuun' raa:

—¿Á kúmí rán ná kúvi ya íyó kaji'-ó ya'á? —nkachi' re' nuun' raa.

⁴² Saájee njia'a ráa nuun' re' iin pedasú' tiaká nkasun nuun' nú'un' jín iin ñiin yoko' nuxi. ⁴³ Jee ntiin re' maa jee nyaji' re' maa ichinúun' ráa. ⁴⁴ Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Rá tu'un ni' ya'á ya nkachi' ni' nuun' rán ne sáá nnee' ni' jín rán ya íyó sikúnkuvi ni' ntaká tu'un ya niso-o nuun' Tutu' Ndiosí' ya ká'án' jie'e' nu'u' ya ntee Moisés jín ya ntee rá tee ya nnákani tu'un nkene yu'ú Ndiosí' yana'án jín rá tu'un salmo —nkachi' re' nuun' ráa.

⁴⁵ Jee nsine re' antúní' ráa sáva kiku'un ini' ráa rá Tu'un Ndiosí' néé' nuun' Tutu' Íí'. ⁴⁶ Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Sukuán niso nuun' Tutu' Íí' ya saá íyó kuno'o ni' ya kúvi ni' Cristo, jee kivi' uní' ya ní'i' ni' jee nateku' ii' ni' nakoo ni' kene ni' nteñu rá niyi. ⁴⁷ Jee tekutu'un tu'un ni' ya nuun' nu'u' vâji ya nakani ini' ñivi jie'e' kuachi ráa sáva kuneká'nú ini' Ndiosí' ráa jie'e' kuachi ráa. Tekutu'un tu'un ni' nuun' rá ñivi ntaká rá ñuun' kuaíyó ñivi jee kajié'é-e ne ñuun' Jerusalén. ⁴⁸ Jee ráno'ó kúvi ya náá' ya nakani rá tu'un jie'e' ntaká ya nini' rán ya nkuvi ya'á. ⁴⁹ Jee kune'yá rán, chi nu'u' chúichí ni' Tachi' Íí' kiji-i nuun' rán sánikuá' ya nchísóyu'ú Tátá' ni'. Soo kinoo rán kunetu rán nuun' ñuun' Jerusalén, nekuá' ni'in' rán fuersá' íí' Ndiosí' ya kiji ne antiví súkún —nkachi' Jesús nuun' ráa.

Nnaa Jesús súkún

(Marcos 16:19-20; Hechos 1:9)

⁵⁰ Jee nke'en Jesús ráa nkene re' jín ráa nuun' ñuun' Jerusalén kuá'an' ráa ne ñuun' Betania. Jee sáá nkenta ráa yukuán, jee nkane'en súkún Jesús rá na'á re', jee nikan' tá'ví' re' jie'e' ráa nuun' Ndiosí' sáva sa'á-a ya vá'a jín ráa. ⁵¹ Jee su'va nkuvi ya ni jíkán' tá'ví' ii' ka' Jesús jie'e' ráa, jee nxinóo re' ráa jee nxináa Ndiosí' re' súkún. ⁵² Jee maaráa chi, sáá nkuvi nneñu'un ráa re', jee nnikó ráa kuano'on' ráa nuun' ñuun' Jerusalén, jee kúsí' nasíkuiti' ini' ánima' ráa. ⁵³ Jee sukuáni yítá'án niyo ráa ini' ve'i chíké'i veñu'un ká'nú Jerusalén, jee nákuetú'un ráa Ndiosí' ya vii' kúñá'nú nasíkuiti' re'. Amén. Su'va koo.

Tu'un vá'a ntee Juan jje'e' Jesús

Ndiosí' ya kúvi re' Tu'un nkenta re' ya suni kúvi re' tee

1 ¹Ne xí'nañú'ún ya ne ntiá'an kikoo ñiví, jee ya íyó re' ya kúvi re' Tu'un. Jee maaré' ya kúvi re' Tu'un ya néé' re' jín Ndiosí', jee maaré' ya kúvi Tu'un vá kúvi re' Ndiosí'.
²Maaré' ya néé' re' jín Ndiosí' ne xí'nañú'ún.

³Jee ntaká ya íyó, jee maaré' nsa'á ya kikoo ráa nsa'á Ndiosí'. Jee ntuná' íyó ni iin nantíñú ya ñakoo retán' ntu nsa'á re' maa nsa'á Ndiosí'. ⁴Jee maaré' ví ya sá'á ya kuteku' ñivi jín Ndiosí'. Jee ya tékú' ñivi jín Ndiosí' kúvi ñu'un' ya túún' ini' ánima' rá ñivi vá. ⁵Jee ñu'un' vá túún' nuun' ñuun' neen' nuun' jiá'nu niva'a rá ñivi. Jee ñuun' neen' ntu kúvi kuneí-i nuun' ñu'un' vá.

⁶Jee niyo iin tee ya nchuchí Ndiosí' maa, jee naní-i Juan. ⁷Jee tee ya'á nkiji re' sáva kúvi re' tee ya ku'va re' ya naá', sáva ku'va re' ya naá' jje'e' iin re' ya kúvi ñu'un' vá, jee sáva inu' ini' ntaká ñivi maaré' ya kúvi ñu'un' vá jje'e' tu'un kachi' Juan. ⁸Jee nsú Juan ví ñu'un' vá, chisa' kúvi re' tee ya jiá'a ya naá' jje'e' iin re' ya kúvi re' ñu'un' vá. ⁹Jee maaré' ya kúvi ñu'un' nijia ya túún' ini' ánima' ntaká rá ñivi. Nkiji re' ini' ñiví ya'á.

¹⁰Jee nnee' re' ini' ñiví ya'á, jee maaré' nsa'á ya kikoo ñiví ya'á nsa'á Ndiosí', soo rá ñivi ñiví ntu nnákuni' ráa re'. ¹¹Jee nkiji re' nuun' ñuun' maaré' Israel jee rá ñivi re' ntu nnákuatá'ví ráa re'. ¹²Soo ntaká rá ñivi ya nákuatá'ví ráa re', ya kúneí ini' ráa re', jee jiá'ayu'ú re' ni'in' ráa kúvi ráa se'ya Ndiosí'. ¹³Jee rá se'ya Ndiosí' vá nsú se'ya niñi'

nnakaku nuun' iin si'í ví raa, ni nsá' nnakaku sáni kuíni ñivi, ni nsú sáni kuíni iin tátá' raa, chi máá Ndiosí' ví ya sa'á ya nuvi raa se'ya re'. ¹⁴Jee maáré' ya kúvi Tu'un vá nkenta nkuvi re' iin tee ñuné'yú' jee nnee' re' nteñu-ó. Jee nini' rán' ya vii' nasíkuiti' kúñá'nú re'. Kúñá'nú re' chi Se'ya métú'ún Ndiosí' kúvi re' ya váji ne nuun' Tátá'-ó Ndiosí'. Jee ntántúní' íyó máni' ini' re' né'yá re' yó jee mani kúvi re' ya náá' ya sa' ví'í ká' stúvi ya náá' jie'e' Ndiosí'.

¹⁵Jee Juan jiá'a ya naá' jie'e' re', jee nkachi'-i:

—Tee ya'á kúvi re' jie'e' nkachi' ni': “Maáré' ya kiji ichinúún' ni' máá kúñá'nú ka' ví re' nsú ká' nu'u', chi íyó re' xí'nañú'ún ka' nsú ká' nu'u'.”

¹⁶Chi ntántúní' ya vá'a íyó nuun' re', jee nuun' ni'i vá ní'ín' ntaká-ó maa, jee sukuáni sukuáni kúvá'a ini' re' chínei re' yó. ¹⁷Chi njia'a Ndiosí' nuun' Moisés tu'un ley re' sáva ku'va-a vá nuun' rá ñivi. Jee, Jesús ya kúvi Cristo, nsa'á Ndiosí' ya nsa'á re' ya nni'in'-ó ya vá'a maní' ini' Ndiosí' jín ya naá'. ¹⁸Ndiosí' chi ni iin ñivi ntuví jíní' nijin' maa ñasa íyó re', chi métú'ún ni Se'ya re' ya kúvi Ndiosí' ya néé'-e jín re' jíní' ñasa íyó re', jee suvi-i vá nstúvi-i ñasa ini' re'.

Juan tee nsikuánuté njia'a re' ya naá' jie'e' Jesús ya kúvi-i Cristo

(Mateo 3:11-12; Marcos 1:7-8; Lucas 3:15-17)

¹⁹Jee rá tee nísotíñú nuun' rá ñivi Israel nchuihí raa sava rá sutu' jín sava rá tee tata' Leví, ya sátíñú nuun' veñu'un ká'nú, ne nuun' ñuun' Jerusalén k'i'in' raa nuun' Juan sáva katu'ún raa re':

—¿Né iin kúvi nú?

Jee ya'á ví ya naá' njia'a Juan. ²⁰Jee nkachi' re' ya naá' jee ntuví ñásí' yu'ú re' maa, jee ñaa' nkachi' re':

—Nsú nu'u' kúvi Cristo —nkachi' re'.

²¹Jee nīkatu'ún raa re':

—¿Ne iin kúvi nú rúja? Áxí, ¿á kúvi nú Elías ya nnakani tu'un nkene yu'ú Ndiosí' ne yana'án résa? —nkachi' raa.

—Nsuví kúvi ni' —nkachi' Juan.

Jee tukuni nīkatu'ún raa Juan:

—¿Á maánú kúvi maá tee ya chuichí Ndiosí' sáva nakani tu'un kene yu'ú re' rúja? —nkachi' raa.

Jee nnaxiníko Juan nūun' raa:

—Ntuví.

²² Saájee nkachi' raa nūun' Juan:

—¿Né iin kúvi nú rúsa? Kachi' nú né iin kúvi nú nūun' rán'. Chi jiniñú'ún rán' tu'un kī'in' no'on' jín rán', sava nakani rán' maá nūun' rá tee ya nchūichí ránu'u' vaji rán'. Jee kachi' nú, ¿né iin kúvi maánú résa? —nkachi' raa.

²³ Jee nnaxiníko Juan nūun' raa:

—Maání' kúvi nusuyu'ú ya kánajín ne nūun' ñu'ún sáin nūun' ntuví ñivi jee káchí'-i: “[Satú'va rán ánima' rán sáva koo mani' rán natu'va rán Ito'o'-ó kuéntá'] nasa'á naa' rán ichi kiaa' re’”, sáni nkachi' Isaías tee nnakani tu'un nkene yu'ú máa maá Ndiosí' ne yana'án.

²⁴ Jee nchūichí rá tee nísotíñú rá tee ya kúvi raa tee yí'í ñujiin' fariseo. ²⁵ Jee níkatu'ún raa Juan, jee nkachi' raa nūun' re':

—¿Nakui chi síkuánuté nú retú nsú no'ó kúvi Cristo, ni Elías, ni máa tee ya íyó kiji nakani tu'un kene yu'ú Ndiosí' rúja? —nkachi' raa.

²⁶ Jee nnaxiníko Juan nūun' raa, jee nkachi' re':

—Nu'u' chi síkuánuté nī' jín nute kuí'í ni. Soo íyó inka ka' tee nteñu ráno'ó ya ntuví jíní' rán maa. ²⁷ Jee yata' nī' kiji tee ya'á ya kúná'nú nasíkuiti' re' ka' nsú ká' nu'u', ya ni ntuné íyó ní'in nī' ya nanají nī' ñiin yí'í nijian' yí'í jie'e' re'.

²⁸ Jee ní'i rá yukuán nkuví nūun' ñuun' Betania, ya káá íyó ka' ichi yúnteká'nú Jordán, nūun' síkuánuté Juan rá ñivi.

Jesús kúvi kuéntá' iin lanchi Ndiosí'

²⁹ Jee kivi' steñu'ún jee nini' Juan máa Jesús ya vaji-i nūun' re', jee nkachi' re' nūun' rá ñivi:

—Kune'yá rán chi tee ya'á kúvi kuéntá' iin lanchi lúli ya nchūichí Ndiosí' maa, chi kuéntá' jiá'ní' rá ñivi Israel lanchi lúli sókó' raa maa nūun' Ndiosí' jee sukuán síyo tee ya'á kuachi síkí' rá ñivi. ³⁰ Jee jie'e' maaré' ví ya nkachi' nī' ya kiji re', sáa nkachi' ni: “Ichinúun' nī' kiji iin tee ya máa kúná'nú nasíkuiti' ka' ví re', chi xí'nañú'ún ví'í re' ka' ya íyó nsú ká' nu'u'.” ³¹ Jee suni ne maání' ntiá'an kuni' nī' né iin kúvi re'. Saáva vaji nī' síkuánuté nī' rá ñivi jín nute, sáva xiné'én' nī' rá ñivi ñuun' Israel né iin kúvi re' —nkachi' Juan.

³² Jee suni njia'a tuku ka' Juan ya naá' jie'e' Jesús, jee nkachi' re':

—Nini' ni' Tachi' Íí' Ndiosí', ya nkikuun ne súkún kuéntá' íyó iin paloma nkenta-a nkinoo-o jín re'. ³³ Jee ni ntu jíní' ni' re'. Soo máá Ndiosí' ya ntají re' nu'u', sáva sikuánuté ni' rá ñivi jín nute, jee nkachi' re' nuun' ni': “Tee ya kuni' nú ya kikuun Tachi' Íí' ni' nuun' re' kinoo-o jín re', suvire' vá sikuánuté re' jín Tachi' Íí' ni' kí'i-i ánima' rán.” ³⁴ Jee ya nini' ni' vá, jee já'a ni' ya naá' jie'e' re' ya maaré' kúvi nijia Se'ya Ndiosí' —nkachi' Juan.

Rá tee xí'nañú'ún ya nkaji Jesús sukuá'a re' raa

³⁵ Jee kivi' steñú'ún, jee tukuni íñí Juan yukuán jín uvi' rá tee súkuá'a re' raa. ³⁶ Jee sáá nini' Juan ya kuajia'a Jesús yukuán, jee nkachi' re':

—Kuneyá rán, chi yukuán ku'a'an' tee ya kúvi kuéntá' lanchi lúlí Ndiosí' —nkachi' Juan.

³⁷ Jee ni núví' rá tee súkuá'a Juan vá nteso'o raa ya nkachi' re' sukuán. Jee nchinikin' raa Jesús. ³⁸ Saájee nnakoto yátá Jesús, jee nini' re' ya níkin' raa yata' re', jee nkachi' re' nuun' raa:

—¿Ná kúvi ya nánukú rán? —nkachi' re' nuun' raa.

Jee nnaixiníko raa nuun' re', jee nkachi' raa:

—Mestrú',^a ¿né nú' kúvi nuun' néé' nú? —nkachi' raa.

³⁹ Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Ne'en' rán jee kuneyá rán —nkachi' re'.

Jee ña'an' raa, jee nini' raa nuun' néé' re', jee nkinoo raa jín re' kivi' yukuán, chi ya kúvi ní kakumí' yánini. ⁴⁰ Jee iin ni núví' rá tee vá ya nteso'o-o ya nkachi' Juan jee kúvi-i Andrés, ya kúvi ñani' Simón Pedro, jee nchinikin'-i yata' Jesús. ⁴¹ Saájee ñananukú-u ñani'-i Simón, jee nkachi'-i nuun' Simón:

—Nnaketá'an' rán' Mesías —nkachi' re'. Mesías kuíni kachi' Cristo [ya ñani Ndiosí' sáva tatúni' nuun' ñiví].

⁴² Saájee ku'a'an' Andrés jín ñani' re' nuun' Jesús. Jee sáá nini' Jesús Simón, jee nkachi' re':

^a 1:38 Tu'un ya'á kúvi Rabí ya kúvi tu'un hebreo ya kuíni káchí': mestrú'.

—No'ó kúvi Simón, se'ya Jonás. Jee kunaní nú Cefas —nkachi' Jesús. (Cefas kuíni káchí' Pedro tu'un griego.)^b

Nkana Jesús Felipe jín Natanael

⁴³Jee kivi' steñú'n nkuini Jesús k'i'in' re' nuun' ñuun' Galilea. Jee nñaketá'an re' Felipe, jee nkachi' re' nuun'-u: —Kunikin' nu'u'.

⁴⁴Jee Felipe chi kúvi re' tee ñuun' Betsaida, ya kúvi ñuun' Andrés jín Pedro. ⁴⁵Saájee ñananukú Felipe Natanael, jee nkachi' re' nuun'-u:

—Nñaketá'an rán' maáré' ya kúvi tee jie'e' ya ntee Moisés nuun' Tutu' Íf' níso tu'un ley Ndiosí', jín suni jie'e'-e ya ntee rá tee ya nñakani tu'un nkene yu'ú Ndiosí' ne yana'an. Jee ya'á ví Jesús se'ya José ya kúvi tee ñuun' Nazaret —nkachi' Felipe.

⁴⁶Jee nkachi' Natanael nuun' Felipe:

—¿Á kúvi kene iin ya vá'a ñuun' Nazaret rúja? —nkachi' Natanael.

Jee nkachi' Felipe nuun' re':

—Ne'en' jee kuni' nú —nkachi' re'.

⁴⁷Jee sáá nini' Jesús Natanael ya váji kuyatin-i, jee nka'an' re' jie'e'-e:

—Ya'á ví nijia iin se'ya tata' ñuun' Israel ya kúvi tee naa', ya ntu ñú'ún tuntú'ún tu'va yu'ú re' —nkachi' Jesús.

⁴⁸Saájee nkachi' Natanael nuun' Jesús:

—¿Nasa jíní' nú nu'u'? —nkachi' Natanael.

Jee nkachi' Jesús:

—Ne sáá ntiá'an kana Felipe no'ó, sáá íñí nú chiji yutun higo, jee ya nini' ni' no'ó —nkachi' Jesús.

⁴⁹Jee nñaxiníko Natanael:

—Mestrú', no'ó kúvi nijia Se'ya Ndiosí', jee no'ó kúvi tee nísotíñú ya kiji tatúní' nú nuun' rá ñivi ñuun' maáo Israel —nkachi' re'.

⁵⁰Jee nñaxiníko Jesús jee nkachi' re':

—¿Á jínú' ini' nú nu'u' chi nkachi' ni' ya nini' ni' no'ó íñí nú jie'e' yutun higo? Sa' ví'í ká' kuni' nú rá tiñu kúñá'nú ka' nsú ká' ya'á —nkachi' Jesús.

^b 1:42 Pedro kúvi tu'un griego ya kuíni káchí'-i: yuu'.

⁵¹Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Máá náá' vá káchí' nì' nuun' nú ya kuni' nú kunune antiví ne nuun' néé' Ndiosí', jee kuni' rán rá najiá'á' í' Ndiosí' náa núun raa kiji raa nuun' nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi nì' Se'ya Ñivi —nkachi' Jesús.

Ña'an' Jesús iin viko táná'á nuun' ñuun' Caná

2 ¹Jee sáá njiá'a kivi' uní', jee niyo iin viko táná'á nuun' ñuun' Caná ya kúvi iin ñuun' ya tñn Galilea. Jee yukuán íñi náná' Jesús. ²Jee suni nkana rá ñivi vá Jesús jín rá tee súkuá'a re' raa ya ki'in' raa viko táná'á vá. ³Jee sáá kúmání' nixi' nuxi uva ya ko'o ka' rá ñivi, jee nkachi' náná' Jesús nuun' re':

—Ntuná' nixi' nuxi uva íyó ka' —nkachi' ña.

⁴Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—¿Ñakui chi nání'vi' ini' nú nuun' tiñu nì', kánánaa? Chi ni ntiá'an kenta tiempú' nì' nkaji Ndiosí' —nkachi' Jesús.

⁵Saájee nkachi' náná' Jesús nuun' rá ñivi ya chú'un nixi':

—Sa'á rán néni iin tiñu ya kachi' re' nuun' rán —nkachi' ña.

⁶Jee yukuán íñi iñu' rá kisi yuu' nuun' chú'un raa nute sánikuá' rá costumbre sá'á rá ñivi Israel ya jiátñú raa maa sáva sa'á ninu'un raa maáráa nuun' Ndiosí'. Jee kánta nú'ún yatin kumixiko (80) áxí iin sientú' (100) litro nute ini' ta iin rá kisi yuu' vá. ⁷Jee nkachi' Jesús nuun' rá ñivi ya chú'un nixi':

—Chuchítú rán nute ini' rá kisi ya'á —nkachi' re'.

Jee nchuchítú kanáa raa nute ini' rá kisi vá. ⁸Saájee nkachi' re' nuun' raa:

—Vitan jee tava' rán ntí', jee kuá'an rán jín-i nuun' tee néen kuéntá' viko ya'á —nkachi' re'.

Jee kuana'ka raa maa. ⁹Jee tee ya néen kuéntá' viko vá nitotúní' re' nute ya nuvi nixi' nuxi uva vá, sú nsá' jíní' re' né nú' vaji-i. Soo rá ñivi ya chú'un nixi' ya ntava' raa nute vá jee jíní' raa né nú' vaji-i. Jee sáá nitotúní' re' maa jee nkana re' tee táná'á vá. ¹⁰Jee nkachi' re' nuun'-u:

—Ntaká ñivi jee xí'na ka' jiá'a raa maá nixi' nuxi uva vá'a ka'. Jee sáá ya jjin rá ñivi jee jiá'a raa nixi' nuxi uva lá'ví ka'. Soo no'ó chi nteva'a nú ya vá'a ka' ne ntañú'ún.

¹¹Jee tiñu ya'á ya nsa'á Jesús nuun' ñuun' Caná ya tñin Galilea nkuvi seña anasí xí'nañú'ún ya nsa'á Jesús. Jee seña yukuán nstúvi-i ya kúñá'nú nasíkuiti' re', jee rá tee súkuá'a re' raa ninu' ini' raa re'.

¹²Jee sáa nji'a ya nkuvi rá tiñu ya'á, jee kuíre kua'an' re' nuun' ñuun' Capernaum, jín náná' re', jín rá ñani' re', jín rá tee súkuá'a re' raa. Jee néé' raa yaku' ni kivi' yukuán.

Nnasánoo Jesús veñu'un ká'nú

(Mateo 21:12-13; Marcos 11:15-18; Lucas 19:45-46)

¹³Jee ya nkuyatín kivi' koo viko Pascua ya sá'á rá ñivi Israel, jee yukuán kua'an' Jesús nuun' ñuun' Jerusalén.^c

¹⁴Jee nini' re' chíké'i ini' veñu'un ká'nú Jerusalén néé' rá ñivi xíkó raa xiniki', jín rá lanchi, jín rá paloma, jee suni néé' rá tee sáma xu'ún. ¹⁵Jee nchutá'an re' yo'o, jee nchi'i re' ntaká ráti' ntava' re' rá lanchi jín rá xiniki' chíké'i ini' veñu'un ká'nú. Jee nxinává' re' xu'ún kaa rá tee sáma xu'ún. Jee nxinániso re' rá mesa raa. ¹⁶Jee nkachi' re' nuun' rá ñivi ya xíkó rá paloma:

—Tava' rán rá ya'á chíké'i, jee koto sá'á rán ve'i Tátá' ni' ñin nuyá'vi —nkachi' re'.

¹⁷Saájee nnaqu'un ini' rá tee súkuá'a re' rávavá tu'un níso nuun' Tutu' néé' Tu'un Ndiosí: “Ñúkuíñi ini' ni' jie'e' ve'i nú ne tñin ñu'un' nu'u.”

¹⁸Saájee rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi Israel nkachi' raa nuun' re':

—¿Na seña xtúvi nú nuun' rán' ya íyó tiñu níso nú ya sá'á nú rá tiñu ya'á résa? —nkachi' raa.

¹⁹Jee nnaixiníko Jesús jee nkachi' re' nuun' raa:

—Kani' rán veñu'un ya'á, jee kivi' uní' jee nakani ni' maa —nkachi' Jesús.

²⁰Saájee rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi Israel nkachi' raa nuun' re':

^c 2:13 Maá Pascua kúvi ñin viko ya sá'á rá ñivi Israel, sáva náku'un ini' raa, ya Ndiosí' nchuyichí najjá'á' í' re' xini' raa jee nsikáku re' raa ntava' re' raa ñuun' Egipto. Sunisáá ká'an' 2:23, 6:4, jín 11:55 jie'e' viko Pascua.

—Uvixiko iñu' (46) kuiya' ya vaji jiáni raa veñu'un ká'nú ya'á, jee no'ó, ¿á káchí' nú ya kivi' uní' ni jee nakani nú maa rúja? —nkachi' raa.

²¹ Soo veñu'un jie'e' ya nka'an' re' ví jie'e' ñuné'yú' re'.
²² Saáva sáá nñateku' Jesús nkene re' nteñu rá ní'i, jee nñaku'un ini' rá tee nsukuá'a re' raa tu'un ya'á ya nkachi' re', jee ninu' ini' raa rá tu'un ya níso nuun' Tutu' neé' Tu'un Ndiosí' jín rá tu'un ya nkachi' re'.

Jíní' Jesús ná kúvi ya ñú'ún ini' ánima' ntáká rá ñivi

²³ Jee sáá neé' Jesús nuun' ñuun' Jerusalén ya kúvi rá kivi' viko Pascua ya sá'á rá ñivi Israel, jee ku'e'e' rá ñivi ninu' ini' raa re', sáá nini' raa rá seña anasí sá'á re'. ²⁴ Soo Jesús chi ntu kúnei ini' re' raa, chi jíní' re' ini' ntáká rá ñivi. ²⁵ Jee saáva ntuné jíní'ú'ún re' ya ni iin ñivi ku'va raa ya naá' nuun' re' jie'e' rá ñivi, chi ya jíní' va'a re' ná kúvi ya ñú'ún ini' ánima' ntáká rá ñivi.

Ká'an' Jesús jín Nicodemo

3 ¹ Jee niyo iin tee naní Nicodemo ya yí'i re' ñujiín' fariseo, jee suni kúvi re' iin tee kúná'nú nuun' rá ñivi Israel. ² Jee ña'an' tee ya'á yakuáá' nuun' neé' Jesús, jee nkachi' re' nuun' Jesús:

—Mestrú', jíní' rán' ya máá Ndiosí' nchui chí no'ó vaji nú sáva xiné'én' nú rá tu'un re', kuéntá' iin Mestrú' nuun' rán'. Chi ñi' iin ñivi nsá' kúvi sa'á rá seña anasí sá'á nú, retú ntu íyó Ndiosí' jín-i.

³ Saájee nñaxiníko Jesús jee nkachi'-i nuun' re':

—Máá náá' vá káchí' ñi' nuun' nú ya retú ntu náakaku jiáá tuku iin ñivi nuun' Ndiosí', jee ñi' nsá' kúvi kuni'-i na kúvi ya ki'i-i na'á Ndiosí' ya tátúní' re' nuun'-u —nkachi' Jesús.

⁴ Saájee nkachi' Nicodemo nuun' Jesús:

—¿Nasa kúvi nakaku tuku iin tee retú ya nyii re' résa? Áxí, ¿á kúvi naku'un tuku re' ya uví' íchí ini' sóko náná' re', jee nakaku tuku re'? —nkachi' Nicodemo.

⁵ Jee nñaxiníko Jesús, jee nkachi' re':

—Máá náá' vá káchí' ñi' nuun' nú ya retú ntu náakaku jiáá tuku iin ñivi jee ntu kuvi kivi-i na'á Ndiosí'. Íyó nonoo kuachi ñivi kuéntá' sá'á noo nute jee nakaku-u sá'á Tachi'

Íí' Ndiosí! ⁶Chi ñivi ya káku-u nuun' ñivi ñuné'yú!, jee ñivi ñuné'yú' ví-i. Soo ñivi ya káku-u nuun' Ndiosí' sá'á Tachi' Íí' re', jee yí'í Tachi' Íí' re' vá ini'-i. ⁷Koto tíví xíní' nú jie'e' rá tu'un ya nkachi' ní' nuun' nú ya sáá íyó nakaku jiáá tuku nú nuun' Ndiosí'. ⁸Chi yí'í tachi' víjí né ni ví nkuvi, jee tésó'o-ó káyu yí'í-i, soo ni ntu jíní'-ó maa né nú' vaji, ní' né nú' kí'in'-i. Jee sukuán kúvi tiñu sá'á Tachi' Íí' Ndiosí' jín nta'ká ñivi ya sá'á re' nakaku jiáá tuku ráa —nkachi' Jesús.

⁹Saájee nnaixiní'kó Nicodemo jee nkachi'-i nuun' re':

—¿Nasa kúvi sáva kuvi sukuán résa? —nkachi' re'.

¹⁰Saájee nnaixiní'kó Jesús jee nkachi'-i nuun' re':

—No'ó kúvi iin mestru' nuun' rá ñivi Israel jee, ¿á ntu jíní' nú jie'e' vá rúja? ¹¹Máa naa' vá káchí' ní' nuun' nú ya ká'án' rání' jie'e' ya jíní' rán' jee jiá'a rán' ya naá' jie'e' ya nini' rán' jínúun' rán'. Soo ntu tñin rán' rá tu'un naa' káchí' rán'. ¹²Retú ká'án' ní' jie'e' rá tiñu kúvi nuun' ñiví ya'á, jee ntuví ínú' ini' nú ya káchí' ní' jee, ¿naja inu' ini' nú, retú ka'an' ní' jie'e' ya sá'á Ndiosí' antiví rúja?

¹³'Chi ni iin ntuná' nkáa kí'in' antiví, chisa' métú'ún ni ya néé' antiví ya nkinkuun ne antiví ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ní' Se'ya Ñivi. ¹⁴Kuéntá' nkuvi sáá nsikáa Moisés ntekaa re' iin koq' kaa nuun' yutun nuun' ñu'ún sain, jee suni sukuán íyó sikáa ñivi tekaa ráa nu'u' nuun' yutun, ya ntají Ndiosí' nu'u' nuun' ñiví sáva kuvi ní' Se'ya Ñivi.^d

¹⁵Jee sáva nta'ká rá ñivi ya kúneí ini' ráa nu'u', jee ní'in' ráa ya kuteku' ráa ní'nkání jín Ndiosí'.

Ná ka' vá ñúnúun' Ndiosí' ñivi

¹⁶'Chi ná ka' vá ñúnúun' ka' Ndiosí' ñivi ñiví, saáva njia'a re' Se'ya métú'ún re' nkiji-i, sáva nta'ká rá ñivi ya kúneí ini' ráa maa, jee nsá' kinaan' ráa, chisa' kuteku' ráa ní'nkání jín re'. ¹⁷Chi nsá' ntají Ndiosí' Se'ya re' ini' ñiví ya'á sáva sijíta re' rá ñivi ñiví, chisa' ntají re' Se'ya re' sáva sa'á re' ya sikáku Se'ya re' ráa sáva ntu sijíta re' ráa jie'e' kuachi ráa. ¹⁸Jee ñivi

^d3:14 Tiempú' tékú' Moisés yana'án ví'í, jee ntají Ndiosí' koq' xeen' nteñu rá ñivi Israel kújiáá' ini'. Sáa nní'kó ini' ráa jee ntají Moisés sa'á iin koq' kaa, jee ntekaa re' maa nuun' yutun, sáva sikáku Ndiosí' ráa retú kune'yá ráa nuun' koq' vá.

ya kúneí ini'-i Se'ya re' ntu níta-a. Soo ñivi ya ntuví kúneí ini'-i Se'ya re' jee ya níta-a, chi ntuví nkúneí ini' ráa máa Se'ya métú'ún Ndiosí'. ¹⁹Jee su'va jíta ñivi. Maaré' ya kúvi kuéntá' ñu'un' ya nkiji-i ini' ñiví ya'á. Soo nñunūun' rá ñivi ñuun' neen' ya kúvi tiñu nivá'a nsú ká' ya kúvi ñu'un' vá, chi tiñu sá'á ráa ví ya nivá'a. ²⁰Chi ntaká' rá ñivi ya sá'á rá tiñu nivá'a, jee tá'vi ini' ráa né'yá ráa ñu'un' vá, jee ntu nátu'va ráa ñu'un' vá, sáva ntu nátúvi nūnijín' ya nivá'a ví tiñu sá'á ráa. ²¹Soo ñivi ya sá'á tiñu naa' jee nátu'va-a ñu'un' vá, sáva natuvi rá tiñu sa'á-a sáni kuíni Ndiosí' —nkachi' Jesús.

Juan ya síkuánuté ká'án' tuku re' jie'e' Jesús

²²Sáa njia'a rá tiñu ya'á, kuá'an' Jesús jín rá tee súkuá'a re' ráa nūun' ñuun' Judea, jee néé' re' jín ráa yukuán yaku' tiempú' jee síkuánuté ráa rá ñivi. ²³Jee suni síkuánuté Juan rá ñivi nūun' ñuun' Enón, ya káá yatin ñuun' Salim, chi íyó kue'e' ví'í nute yukuán, jee jiá'án' rá ñivi yukuán jiánuté ráa. ²⁴Chi ne sáa ntiá'an ka' chi'i Herodes Juan ini' vekaa. ²⁵Saájee sava rá tee ya súkuá'a Juan ráa nkantá'án tú'un ráa jín inka tee Israel jie'e' nasa sá'á ñivi ya nuvi ninu'un ráa nūun' Ndiosí'. ²⁶Jee ña'an' ráa nūun' Juan, jee nkachi' ráa nūun' re':

—Mestrú', kune'yá, chi tee ya nkutá'án jín nú íyó ka' ichi nteká'nú Jordán, jie'e' re' ya njia'a nú ya naá', jee tee vá síkuánuté re' jee ni'i ñivi kuá'an' nūun' re'.

²⁷Saájee nñaxiní'kó Juan jee nkachi' re' nūun' ráa:

—Ni ntu kúvi ni'in' ni iin ñivi tiñu Ndiosí' sa'á-a, retú nsú máa Ndiosí' jiá'a tiñu nūun'-u sa'á-a. ²⁸Jee ráno'ó jee ya jíní' va'a rán jee kúvi ku'va rán ya naá' jie'e' ya sáa nkachi' ni', ya nsú maání' kúvi Cristo, chi nu'u' jee kúvi ni iin tee ya nchūichí Ndiosí' nu'u' vaji ni' xí'na ka' ichinúun' re'. ²⁹Chi tee táná'á ví ya íyó re' jín ña'an táná'á jín re'. Soo tee ya maní' jín tee táná'á vá jee íní' re' jín tee táná'á vá jee tésó'o re' rá tu'un ká'án'-a. Jee kúsí' nasíkuiti' ini' re' tésó'o re' ya káchí' tee táná'á vá. Saájee suni sukuán chítu ya kúsí' ini' ni'. ³⁰Chi saá íyó kukue'e' ka' kúñá'nú Jesús, jee nu'u' chi saá íyó nuyaku' ka' tiñu níso nu'u'.

Maaré' ya vaji ne antiví

³¹Jee maaré' ya vaji ne antiví jee maáa vá kúñá'nú nūun' ni'i. Jee iin ya vaji ini' ñiví ya'á kúvi ñivi ñiví ya'á, jee

ká'án'-a ji'e'e' rá máá tiñu íyó ini' ñivi ya'á. Soo maaré' ya vaji ne siki', chi maáa ví ya kúná'nú nuun' ni'i. ³²Jee jiá'a re' ya naá' ji'e'e' ya nini' re' jín ya nteso'o re', soo ni iin rá ñivi ntu ntíin ráa ya naá' jiá'a re'. ³³Jee iin ñivi ya tñin-i ya naá' jiá'a re', jee kúnáa' ini' ñivi vá ya naa' kúvi Ndiosí'. ³⁴Chi maaré' ya nchuichí Ndiosí' re', jee ká'án' re' rá Tu'un Ndiosí', jee ntu ñúkú'vá ini' Ndiosí' jiá'a-a Tachí' Í'i [íyó jín re']. ³⁵Chi Ndiosí' ya kúvi Tátá' jee ñúnúun' re' Se'ya re' jee ni'i nñachi'i re' na'á Se'ya re'. ³⁶Jee ñivi ya kúneí ini'-i Se'ya Ndiosí' jee ni'in-i ya kuteku'-u níínkání jín Ndiosí'. Soo ñivi ya ntu kánjía kuneí ini'-i Se'ya Ndiosí', jee ni nsá' kuni'-i na kúvi ya kuteku'-u níínkání jín Ndiosí'.

Ká'án' Jesús jín iin ña'an ñuun' Samaria

4 ¹Jee nni'in' rá tee yí'i ñujiín' fariseo tu'un ya kue'e' ka' rá ñivi sikuá'a Jesús ráa jín ya síkuánuté re' ráa nsú ká' Juan. ²(Asúnika' nsú máá Jesús ví ya síkuánuté re' rá ñivi, chi rá tee sikuá'a re' ráa ví ya síkuánuté ráa rá ñivi.) ³Jee sáa nkuká'nú ini' Jesús ya sukuán íyó tu'un ya nni'in' rá tee yí'i ñujiín' fariseo, saáva nkene re' nuun' ñuun' Judea, jee nnikó tuku re' kuano'on' re' ñuun' Galilea. ⁴Jee saá íyó re' jiá'a re' nuun' ñuun' Samaria. ⁵Saájee nkenta re' nuun' ñuun' naní Sicar ya tñin Samaria, yatin nuun' káa ñu'un ya njiá'a Jacob nuun' se'ya re' José ne yana'án. ⁶Jee yukuán néé' iin sókó nute ya nsá'á Jacob yana'án ví'í. Jee jiá'ví Jesús ya jíka re' kuá'an' re' ichi, jee ñakunee' re' xiín sókó vá. Kúvi-i ní kaxuví'. ⁷Jee nkenta iin ña'an ñuun' Samaria, ya kuatava' ña nute ini' sókó vá, jee nkachi' Jesús nuun' ña: —Taji nú xá ntí' nute ko'o ni' —nkachi' re'.

⁸(Jee rá tee sikuá'a re' ráa ya kuá'an' ráa nuun' ñuun' Sicar kuake'en ráa ya kaji' re' jín ráa.) ⁹Saájee ña'an ñuun' Samaria vá nkachi' ña nuun' Jesús:

—No'ó ya kúvi nú tee Israel jee, ¿naja chi jíkán' nú nute ko'o nú nuun' nu'u' ya kúvi ni' iin ña'an ñuun' Samaria rúja? —nkachi' ña sukuán chi rá ñivi Israel jín rá ñivi Samaria jee ntu ká'án' maní' ráa.

¹⁰Jee nñaxiníko Jesús nuun' ña, jee nkachi' re':

—Retán' jíní' nú ta'vi' ya jiá'a Ndiosí' nuun' ñivi, jín retán' jíní' nú né iin kúvi ni' ya káchí' ni' nuun' nú ya: taji nú xá

ntí' nute ko'o nì', jee maánú kakan' tá'ví' nú nuun' nì', jee taji nì' nute nuun' nú ya sá'a-a ya kuteku' ñivi níinkání jín Ndiosí' —nkachi' Jesús.

¹¹ Saájee nkachi' ña nuun' re':

—Tátá', ni ntuná' ína'á nú ya tava' nú nute, jee kúnú ví'í sókó ya'á. Jee, ¿né nú' kúmí nú nute ya sá'a-a ya kuteku'?
¹² Áxí, ¿á suvinú vá kúñá'nú ka' nsú ká' Jacob ya kúvi tátá' jí'í-ó yana'án, ya maaré' vá nxinóo-o sókó ya'á nuun' rán'?
 Jee suni sókó ya'á ni'i maaré' nute, jín rá se'ya re', jín rá saná' re' —nkachi' ña.

¹³ Jee nñaxiníko Jesús jee nkachi' re' nuun' ña:

—Ntaká rá ñivi ya jí'i nuteñú'un ini' sókó ya'á, jee tukuni kujichi' ráa nute. ¹⁴ Soo ñivi ya ko'o nute ya ku'va nì' nuun'-u, jee ni nsá' kujichi' ka'. Chisa' nute ya ku'va nì' ko'o-o, jee kene vá ini'-i kuéntá' kene noko' nute nuun' ñu'un, jee sa'á-a ya ñi'in' ñivi ya kuteku'-u níinkání jín Ndiosí' —nkachi' Jesús.

¹⁵ Jee nkachi' ña nuun' re':

—Tátá', taji nú nute vá ko'o nì', sáva nkújichi' ka' ini' nì' nute, jee ni nkíji nì' ka' ya'á kitava' nì' nute —nkachi' ña.

¹⁶ Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Kuá'án, chi kíkana nú yíí nú jee kiji nú jín re' ya'á —nkachi' Jesús.

¹⁷ Jee nñaxiníko ña jee nkachi' ña:

—Ntuví íyó yíí nì' —nkachi' ña.

Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Vatuni nkachi' nú ya ntu yíí nú. ¹⁸ Chi ya niyo u'un' yíí nú, jee tee ya néé' jín nú ntañú'un nsú yíí nú ví-i. Ya'á kúvi ya naá' nkachi' nú —nkachi' Jesús.

¹⁹ Jee nkachi' ña nuun' re':

—Tátá', maánú kúvi tee nákaní tu'un kéne yu'ú Ndiosí', kúní' nì'. ²⁰ Rá jí'í rání' yana'án ví'í ya kúvi rá ñivi Samaria, jee nneñu'un ráa Ndiosí' nuun' yuku ya'á. Soo ráno'ó ya kúvi rán' ñivi Israel, jee kachi' rán' ya Jerusalén ví nuun' íyó kuneñu'un-ó Ndiosí' —nkachi' ña.

²¹ Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Náná', íyó inu' ini' nú tu'un kachi' nì' nuun' nú, chi kiji kivi' ya nsú yuku ya'á, jee ni nsú Jerusalén kuvi nuun' kuneñu'un nú Tátá' ya kúvi Ndiosí'. ²² Ráno'ó ñivi Samaria

ntu jíní' rán né iin vá néñu'un rán. Soo ránu'u' ñivi Israel jíní' rán' ná kúvi ya néñu'un rán', chi ya nanitá'ví' ñivi vaji ne nuun' ránu'u' ñivi Israel. ²³Soo vaji máá hora, jee ya nkenta-a, ya ntaká rá ñivi ya néñu'un nijia ráa Tátá' ráa Ndiosí' ya sain kuneñu'un ráa re' ne ánima' ráa sáni sá'á Tachi' Íí' ini' ráa, jín sáni tu'un náá' ntaji re' nuun'-ó. Chi núkú Tátá'-ó Ndiosí' ñivi ya su'va kuneñu'un ráa re'. ²⁴Ndiosí' kúvi re' Espíritu ya ntu túvi nijin' re', jee rá ñivi ya néñu'un ráa re' íyó kuneñu'un ráa re' ne ánima' ráa sáni sá'á Tachi' Íí' ini' ráa, jín sáni ya naá' ntaji re' nuun'-ó —nkachi' Jesús.

²⁵Jee nkachi' ña nuun' re':

—Ya jíní' ni' ya kiji Mesías, ya káchí'-ó Cristo. Jee sáá kiaa' re' jee nakachi' va'a re' ni'i nuun'-ó —nkachi' ña.

²⁶Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Nu'u' ví Mesías^e ya ká'án' jín nú —nkachi' re'.

²⁷Jee ni káchí' re' ka' nuun' ña sukuán, jee nnenta rá tee súkuá'a re' ráa, jee ntiví ví'í xini' ráa ya ká'án' re' jín iin ña'an. Soo ni iin ráa ni ntu nikatu'ún ráa re': “¿Ná kúvi ya jíkátu'ún nú ña?”, áxí, “¿na jie'e' ká'án' nú jín ña?”

²⁸Saájee nxinóo ña kiyi nute ña jee kuano'on' ña ne nuun' ñuun', jee nkachi' ña nuun' rá ñivi:

²⁹—Ne'en' rán jee kuni' rán iin tee ya nkachi' re' nuun' ni' ntaká ya nsa'á ni'. ¿Á nsú tee ya'á kúvi Cristo? —nkachi' ña.

³⁰Saájee nkene ráa nuun' ñuun' vá jee kua'an' ráa nuun' íñí Jesús.

³¹Jee ni kua'an' ña, jee rá tee súkuá'a re' ráa, jíkán' tá'ví' ráa nuun' re':

—Mestrú', kaji' nú —nkachi' ráa.

³²Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Íyó iin neyu ni' ya yáji' ya ntu jíní' rán ná kúvi-i —nkachi' re'.

³³Saájee rá tee súkuá'a re' ráa nkajié'é ráa káchí' iin inka ráa:

—¿Á íyó né iin ñivi nkínaka-a ya kaji' re' rúja? —nkachi' ráa.

^e 4:26 Iin súví máá ñá'nú ka' Ndiosí' kúvi Nu'u' Ví-i.

34 Jee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Neyu yájí' nì' ví ya sa'á nì' sáni kuíni maaré' ya nchüichí' re' nu'u' vaji nì', jín ya sijínu nì' tiñu re'. 35 ¿Á nsú ráno'ó vá káchí' rán: “Kúmání' ka' kumí' yoo' jee kenta nastútú tata' sá'á?” Soo káchí' nì' nuun' rán: Nakune'yá rán, jee kuni' rán rá ñivi ya kúvi raa kuéntá' tata' sá'á nuun' ku'ú', jee ya nkenta tiempú' nastútú tata' sá'á. 36 Jee rá ñivi ya nastútú raa rá ñivi ya kúvi rávavá kuéntá' tata' sá'á vá ní'in' raa ya'vi raa. Jee nì'in' raa ya kuteku' ñivi níinkání jín Ndiosí' kuéntá' nastútú raa tata' sá'á. Sáva rá ñivi ya taji raa tata' sá'á vá iin nuún ni kusii' ini' raa jín rá ñivi ya nsatútú maa. 37 Chi ya naá' vá káchí' tu'un ká'an': “Íin ñivi ví ya táji tata', jee inka ñivi ví ya nastútú maa.” 38 Jee nchüichí' nì' ráno'ó sáva nastútú rán tata' ya ntu nsá'á rán. Inka ñivi nsa'á maa chi nstekútu'ún raa Tu'un Ndiosí'. Jee nkivi' rán nuun' nsatíñú raa jee nastútú rán maa.

39 Jee ku'e'e' rá ñivi Samaria ya kúvi ñuun' yukuán ninu' ini' raa Jesús, jie'e' rá tu'un ña'an vá ya njiá'a ya naá': “Nkachi' re' nuun' nì' nì'i rá nsa'á nì'.” 40 Saáva sáá nkenta rá ñivi ñuun' Samaria vá nuun' Jesús, jee nikan' tá'ví' raa nuun' re' ya kinoo re' jín raa. Jee nkinoo re' uvi' kivi' yukuán. 41 Jee ku'e'e' nasikuiti' ka' rá ñivi ninu' ini' raa re' jín jie'e' rá tu'un ya káchí' re'. 42 Jee nkachi' raa nuun' ña'an vá:

—Nsú kuachi kuiti' ka' jie'e' tu'un ká'an' nú kúneí ini' rán' re', chi suni nteso'ó máá maarán' tu'un ká'an' re', jee jini' rán' ya máá nijia re' kúvi ya xínánitá'ví' re' rá ñivi ñivi' ya'á —nkachi' raa.

Nxinúvi Jesús se'ya iin tee nisotíñú

43 Jee sáá njiá'a uvi' kivi', jee nkene re' yukuán, jee kuá'an' re' ichi ñuun' Galilea. 44 Jee suni máá Jesús jiá'a ya naá' ya iin tee ya nákaní re' tu'un kéne yu'ú máá maá Ndiosí' jee ntu chíñú'ún rá ñivi ñuun' maaré' nuun' re'.

45 Jee sáá nkenta Jesús nuun' ñuun' Galilea, jee rá ñivi ñuun' vá nnakuatá'ví raa re', chi nini' raa ntaká rá tiñu vá'a ya nsa'á re' nuun' ñuun' Jerusalén rá kivi' ya nýo viko. Chi suni ña'an' raa viko vá.

46 Saájee nnikó tuku Jesús kuá'an' re' nuun' ñuun' Caná, ya kúvi iin ñuun' tñn Galilea, nuun' nna'sa'á Jesús nute

nuvi-i nixi' nuxi uva. Jee íyó iin tee ñuun' Capernaum ya níso re' tiñu ya njia'a tee tátúní' Roma nuun' re'. Jee kú'ví' se'ya re'. ⁴⁷Jee sáá nteso'o tee vá ya nkene Jesús ñuun' Judea jee nkenta-a nuun' ñuun' Galilea, jee ña'an' re' nuun'-u jee nikan' tá'ví' re' nuun'-u ya k'i'in'-i ve'i re' sáva xinúvi-i se'ya re' ya sané' íyó kuvi' se'ya re'. ⁴⁸Saájee nkachi' Jesús nuun' re':

—Retán' ntu né'yá rán rá seña jín tiñu anasí, jee nsá' kúneí kuiti' ini' rán nu'u' —nkachi' Jesús.

⁴⁹Jee nkachi' tee nísotíñú vá:

—Tátá, k'i'in' nú ne ntiá'an ka' kuvi' se'ya ni' —nkachi' re'.

⁵⁰Saájee nkachi' Jesús nuun' re':

—Kuáno'on', chi kuteku' se'ya nú.

Ninu' ini' tee vá tu'un nkachi' Jesús nuun' re', jee kuano'on' re'. ⁵¹Jee sáá kuano'on' re', jee rá musú' re' ñata'an' ráa re', jee nkachi' ráa nuun' re' ya tékú' se'ya re'. ⁵²Saájee nīkatu'ún re' ráa na hora nkajíé' nnuva'a se'ya re', jee nkachi' ráa nuun' re':

—Kaiin yánini iku nkene kiji maa —nkachi' ráa.

⁵³Saájee nkuká'nú ini' tátá' tee kú'ví' ya yukuán kúvi máá hora sáá nkachi' Jesús nuun' re': “Kuáno'on' chi kuteku' se'ya nú.” Jee nkunef ini' re' Jesús jín ntaká rá ñivi ve'i re'. ⁵⁴Jee ya'á kúvi ya uví' seña anasí nsá'á Jesús sáá nkene re' ñuun' Judea ña'an' re' ñuun' Galilea.

Nxinúvi Jesús iin tee ya ntu kúvi kanta'

5 ¹Jee sáá njia'a rá tiñu yukuán, jee íyó iin viko ya sá'á rá ñivi Israel. Jee kua'an' Jesús nuun' ñuun' Jerusalén. ²Jee nuun' ñuun' Jerusalén vá íyó iin pila nute ya naní Betesda tu'un hebreo. Jee káá pila vá yatin iin rá yuvé'í nuun' kivi' rá ñivi ñuun' Jerusalén naní-i Yuvé'í Lanchi. Jee íyó ne u'un' yuvé'i pila vá. ³Jee rá yuvé'i vá káá kue'e' ví'í rá ñivi kú'ví': rá kuáá, rá lénkó, jín rá ntu kúvi kanta', [jee káá ráa yukuán nétu ráa ya neyu' nuun' nuteñú'ún ini' pila vá. ⁴Chi íyó sava íchí jee kiji nkuun iin najiá'á' íí' Ndiosí' nuun' pila nute vá, jee síkántá'-a nute vá. Jee ñivi xí'nañú'ún ka' kivi' nuun' nute vá retú kántá'-a, jee nuvi ñivi vá nuun' nani kue'i' nó'o-o.]

⁵Jee yukuán káá iin tee ya ya nkuvi oko' xa'un' uní' (38) kuiya' ya kú'ví'-i. ⁶Jee sáá nini' Jesús maa káá-a, jee nini' re' ya ya nkuvi kue'e' ví'í kuiya' ya kú'ví'-i jee nkachi' re' nuun'-u:
—¿Á kuíni nú nuvi nú? —nkachi' Jesús.

⁷Jee nnaixiníko tee kú'ví' vá:
—Tátá', ntuví íyó né iin ya chineí nu'u' sikívi-i nu'u' nuun' pila nute sáá kántá'-a, jee ni kua'an' ni' xí'na ka' inka ñivi kivi nuun' nute nsú ká' nu'u' —nkachi' re'.

⁸Jee nkachi' Jesús nuun' re':
—Nakoo, jee nake'en nú tunchiso nú, jee kaka —nkachi' Jesús.

⁹Jee ntañú'un kuiti' kuísá nuva'a tee kú'ví' vá, jee nna'ke'en re' tunchiso re', jee nkajiel'é re' jíka re'. Jee kivi' nájiávi kúvi kivi' yukuán. ¹⁰Saájee rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi Israel nkachi' ráa nuun' tee ya nuuvi vá:

—Kivi' nájiávi kúvi vitan, jee ntu yínetu' kuniso nú tunchiso nú —nkachi' ráa.

¹¹Jee nnaixiníko re' nuun' ráa:
—Tee ya nxinívi nu'u', jee maaré' nkachi' nuun' ni':
“Nake'en nú tunchiso nú, jee kaka.”

¹²Saájee nika'vu'un ráa maa:
—¿Né iin ví ya nkachi' nuun' nú: “Nake'en nú tunchiso nú, jee kaka”? —nkachi' ráa.

¹³Jee tee ya nuuvi vá, ntuví jíní' re' né iin ví-i, chi nkene sín Jesús nteñu rá ñivi kue'e' ya íñi yukuán. ¹⁴Jee sáá nji'a rá tiñu yukuán jee nna'ketá'an Jesús re' chíké'i ini' veñu'un ká'nú, jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Kune'yá, chi ya nuuvi va'a nú. Jee koto sá'a nú ka' kuachi, sáva nkíji inka ka' tunó'ó manéatú'un kuno'o nú —nkachi' Jesús.

¹⁵Jee kua'an' tee vá, jee nkachi' re' nuun' rá tee kúñá'nú nuun' ñivi Israel, ya Jesús ví tee ya nxinívi-i re'. ¹⁶Saáva jie'e' ya'á kúvi ya rá tee kúñá'nú nuun' ñivi Israel nito u'vi' ráa Jesús, jee nni'vi' ini' ráa ka'ni' ráa maa, chi sá'a re' rá tiñu ya'á kivi' nájiávi. ¹⁷Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Tátá' ni' nínkání sátíñu re' ne vitan, jee suni sukuán sátíñu ni'.

¹⁸Saáva jie'e' rá tiñu yukuán, jee sa' ví'í ká' nni'vi' ini' rá tee kúñá'nú nuun' ñivi Israel ya ka'ni' ráa maa, chi nsú

kuachi kuiti' jje'e' ya njia'a re' nuun' ya tátúní' raa jje'e' kivi' nájiáví, chisa' suni nkachi' re' ya máá Ndiosí' kúvi Tátá' maáré', ya sá'a nuún re' maáré' jín Ndiosí'.

Tiñu niso Se'ya Ndiosí'

¹⁹Saájee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Máa náá' vá káchí' nì' nuun' rán: Nu'u', ya kúvi nì' Se'ya Ndiosí', nkúvi sa'a nì' ni ìin tiñu ya maání', chi kuachi sá'a nì' sáni né'yá nì' ya sá'a Tátá' nì'. Chi néni ìin tiñu ya sá'a Tátá' nì' Ndiosí', suni sukuán nu'u' ya kúvi nì' Se'ya Ndiosí' nuún sá'a nì' maa. ²⁰Chi Tátá' nì' ñúnúun' re' nu'u', ya kúvi nì' Se'ya re', jee xíné'én' re' nu'u' ntaká tiñu sá'a re'. Jee xiné'én' re' nu'u' rá máa tiñu kúñá'nú ka' nsú ká' tiñu ya'á, ya tiví xíni' rán sa'a-a.

²¹'Chi kuéntá' naxinákóo Tátá' nì' rá ní'i', jee sa'a re' ya nateku' ìi' tuku raa, jee suni sukuán maání', ya kúvi nì' Se'ya re', chi suni sa'a nì' ya nateku' ìi' néni ìin ya kuíni maání'. ²²Chi Tátá' nì' ntu násanáa' re' jje'e' kuachi ni ìin ñivi, chisa' ntaji re' tiñu nuun' nì', ya kúvi nì' Se'ya re', ya nasanáa' nì' kuachi jje'e' ntaká rá ñivi. ²³Nsá'a re' su'va, sáva ntaká ñivi chíñú'ún raa nu'u', ya kúvi nì' Se'ya re', kuéntá' chíñú'ún raa Tátá' nì'. Jee ñivi ya ntu chíñú'ún nu'u', ya kúvi Se'ya re', jee suni ntu chíñú'ún ñivi vá Tátá' nì' ya nchüichí nu'u' vaji nì'.

²⁴'Máa náá' vá káchí' nì' nuun' rán: Ñivi ya chú'un ini'-i tu'un káchí' nì', jee kunei ini'-i Ndiosí' ya nchüichí nu'u' vaji nì', jee ya nni'in' ñivi vá ya kuteku'-u níñkání jín re'. Nsá' sijíta Ndiosí' maa. Ya nxinóo ñivi vá ya kuéntá' ní'i'-i nuun' Ndiosí' jee ya nnajia'a-a nuun' tékú'-u níñkání jín Ndiosí'. ²⁵Máa náá' vá káchí' nì' nuun' rán: Kiji hora, jee vitan jee ya nkenta hora vá, ya ñivi ya kuéntá' ní'i'-i nuun' Ndiosí' jee tes'o' raa tachiyu'ú nu'u', ya kúvi nì' Se'ya Ndiosí', jee ñivi ya chu'un ini' tu'un nì' kuteku' raa níñkání jín Ndiosí'. ²⁶Chi kuéntá' sá'a máa Tátá' nì' ya kuteku' ñivi jín re', jee ntaji re' ya maání' sa'a ya kuteku' ñivi. ²⁷Jee suni ntaji Tátá' nì' kunisotíñú nì' ya nasanáa' nì' kuachi rá ñivi, chi ya ntaji Ndiosí' nu'u' nuun' ñiví sáva kúvi nì' Se'ya Ñivi.

²⁸'Jee koto tiví xíni' rán jje'e' ya'á, chi kiji hora ya tes'o' ntaká kuiti' rá niyi yíí ve'í ñáñá tes'o' raa tachiyu'ú nì'.

29 Jee kene ráa nuun' ñáñá ráa. Ntaká ráa nsa'á ya vá'a nakoo ii' tuku yikikúñu ráa jee sa'á Ndiosí' ya kuteku' ráa níínkání jín re'. Jee rá nsa'á ya nivá'a nakoo ii' tuku yikikúñu ráa soo sijíta Ndiosí' ráa.

Rá jiá'a ya naá' jie'e' ya Ndiosí' njia'a tiñu níso Jesús

30 'Nu'u' ntu kúvi sa'á ni' ni iin tiñu ya maání', chi sáni tésó'o ni' ya káchí' Tátá' ni' sukuán násanáa' ni'. Naa' násanáa' ni', chi ntu núkú ni' sa'á ni' sáni kuíni ni' chisa' núkú ni' sa'á ni' sáni kuíni maaré' ya nchüichí re' nu'u'.

31 Retú maání' ku'va ni' ya naá' jie'e' maání', jee ntu íyótiñu ya káchí' ni'. 32 Soo íyó inka ka' ya jiá'a ya naá' jie'e' nu'u'.

Jee jíní' ni' ya íyó naa' nijia tu'un ya jiá'a re' jie'e' ni'. 33 Jee ráno'ó chi ntají rán rá tee ña'an' katu'un ráa Juan, tee ya nsikuánuté, jee ya naá' njia'a re' jie'e' nu'u' ya kúvi ya naá'.

34 Soo nu'u' chi ntu jíníñu'un ni' ya ku'va inka ñivi ya naá' jie'e' ni', soo rá tu'un ya'á káchí' ni' maa sáva retú inu' ini' rán ya naá' jee ni'in' rán ya natava' Ndiosí' ráno'ó nuun' kuachi rán jee nanitá'ví' rán. 35 Juan jee nkuvi re' kuéntá' iin kantil ya ntiin ñu'un' jee nstu'un'-u, chi njia'a re' ya naá' jie'e' Tu'un Ndiosí'. Jee ráno'ó chi nkusi' ini' rán nsa'á ñu'un' vá yaku' tiempú'.

36 'Soo íyó iin ya jiá'a ya naá' máa ñá'nú yíyá'vi ka' jie'e' ni' nsú ká' ya njia'a Juan. Chi rá tiñu ya ntaji Tátá' ni' sáva sikúnkuvi ni', jee rá tiñu vá ya sá'á ni' jiá'a ya naá' jie'e' ni', chi rá tiñu vá stúvi ya Tátá' ni' nchüichí re' nu'u'. 37 Jee suni máa Tátá' ni' ya nchüichí re' nu'u' vaji ni', njia'a re' ya naá' jie'e' ni'. Ntiáné tesó'o rán tachi'yu'ú re' ni ntiáné kuni' jínúun' rán naja íyó re'. 38 Jee ni ntu ñu'un' tu'un re' ini' rán, chi nu'u' ya nchüichí re' vaji ni', jee ni ntu jínú' ini' rán nu'u'. 39 Jee ne sukuá'a kávi' kuiti' rán rá tu'un néé' nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí', chi jiáni ini' rán ya nuun' Tutu' vá ni'in' rán ya kuteku' rán níínkání jín Ndiosí'. Soo rá tu'un níso nuun' Tutu' Íí' vá ví ya jiá'a ya naá' jie'e' nu'u'.

40 'Jee ráno'ó chi ntu kuíni rán natu'va rán nu'u' sáva ni'in' rán kuteku' rán níínkání jín Ndiosí'. 41 Ntu núkú ni' ya nakuetú'un rá ñivi nu'u'. 42 Soo nu'u' chi jíní' ni' nasa ini' rán ya ntu ñu'un' ini' rán ya kunuun' rán Ndiosí'. 43 Jee nu'u' chi nuun' súvi Tátá' ni' vaji ni', jee ntu nákuatá'ví rán nu'u'.

Soo retú inka tee kiji re' nuun' súví maaré' jee nakuatá'ví rán maa. ⁴⁴¿Nasa kúvi inu' ini' rán nu'u'?, chi yínetu' rán ya nakuetú'ún iin inka rán tá'an rán, jee ntu núkú rán ya nakuetú'ún Ndiosí' ráno'ó, ya métú'ún re' ví Ndiosí'. ⁴⁵Jee koto jíani ini' rán ya nu'u' xikóná'an nì' ráno'ó ichinúún' Tátá' nì', chi íyó iin ya xikóná'an-a ráno'ó, suvi ví Moisés, sú íyó tu'un kúneí ini' rán re' jie'e' sikúnkuvi rán tu'un ntee re'. ⁴⁶Chi retán' ínú' ini' rán ya ntee Moisés, jee suni inu' ini' rán nu'u' nékúvi, chi jie'e' nu'u' ntee re'. ⁴⁷Soo retú ntu ínú' ini' rán rá tu'un ntee re', ¿naja kuvi inu' ini' rán tu'un káchí' nì' rúsa? —nkachi' Jesús.

Nsikájí' Jesús u'un' mil (5000) rá tee

(Mateo 14:13-21; Marcos 6:30-44; Lucas 9:10-17)

6 ¹Jee sáa njia'a rá ya'á, ku'a'an' Jesús íyo ka' ichi yúnteñú'ún Galilea, ya suni naní Tiberias. ²Jee kue'e' ví'í rá ñivi níkin' raa re', chi nne'yá raa rá seña anasí va'a sá'a re' ya xínúvi re' rá ñivi kú'ví'. ³Jee nkaa Jesús xini' yuku, jee ñakunee' re' yukuán jín rá tee súkuá'a re' raa.

⁴Jee vakuyatin viko Pascua ya sá'a rá ñivi Israel. ⁵Jee sáa nnane'en nuun' Jesús nnakuneyá re' jee nini' re' ya kue'e' ví'í rá ñivi vaji nuun' néé' re', jee nkachi' re' nuun' Felipe: —¿Né nú' kike'en-ó ixtatílá' kaji' rá ñivi ya'á?

⁶Soo nkachi' Jesús su'va nuun' Felipe sava kototúní' re' maa, chi jíní' re' ná kúvi ya sa'á re'.

⁷Jee nnaxiníko Felipe nuun' Jesús:

—Ni ya'vi iin tee sátíñú uvi' sientú' (200) kivi' nsá' kenta ke'en ixtatílá' ya ni'in' ta iin raa kaji' raa sú yaku'.

⁸Jee iin rá tee súkuá'a re' vá, ya naní Andrés, ya kúvi ñani' Simón Pedro, nkachi'-i nuun' re':

⁹—Ya'á íñi iin tee lúlí, ya néen-e u'un' ixtatílá' cebada jín uvi' tiaká. Soo ¿na nuun' kenta ya'á nuun' kue'e' ví'í ñivi ya'á rúja? —nkachi' Andrés.

¹⁰Jee nkachi' Jesús:

—Sikúnee' rán rá ñivi —nkachi' Jesús.

Jee néé' ví'í yuku' nuun' ñu'un yukuán. Jee ñakunee' yatin u'un' mil (5000) máá rá tee. ¹¹Jee ntiin Jesús rá ixtatílá' vá, jee njia'a re' ya kúta'vi' nuun' Ndiosí', jee kuíre njia'a re' maa nuun' rá tee súkuá'a re' raa, jee suviráa

ntasáva maa nuun' rá ñivi néé' yukuán. Jee suni sukuán nsa'á re' jín rá tiaká, jee njia'a ráa maa nuun' rá ñivi vá ne ntántúni' nyaji' rává ni'i nekuá' nkuvini' rává. ¹²Jee sáá nkuvini' ráa nyaji' ráa, jee nkachi' Jesús nuun' rá tee súkuá'a re' rává:

—Nastútú rán rá pedasú' ya nkinoo nuun' ya nyaji' ráa, sáva nkínaan' ni iin pedasú' —nkachi' re'.

¹³Jee nastútú ráa maa, jee nchuchítú ráa uxuvi' (12) chikívi' jín rá pedasú' ya nkinoo nuun' ya u'un' ixtatílá' cebada ya nyaji' rá ñivi.

¹⁴Saájee sáá nini' rá ñivi vá seña anasí ya nsa'á re', jee nkachi' ráa:

—Máá náá' nijia ya tee ya'á kúvi máá tee ya íyó kiji ini' ñivi nakani-i tu'un kene yu'ú Ndiosí' —nkachi' ráa.

¹⁵Soo sáá nini' Jesús ya rá ñivi vá kike'en ráa re' jee tetuvi ñá'nú ráa re' kúvi re' tee kunisotíñú tatúní' re' nuun' ráa, soo nkene tuku re' kuá'an' re' yuku sáva kúnee' métú'un re'.

Jíka jie'e' Jesús nuun' nute

(Mateo 14:22-27; Marcos 6:45-52)

¹⁶Jee sáá nini' kuí, jee rá tee súkuá'a re' ráa nuun' ráa kuá'an' ráa yúnteñú'un. ¹⁷Jee nkivi' ráa ini' iin barkú', jee kuá'an' ráa íyo ka' ichi yúnteñú'un nuun' káá ñuun' Capernaum. Jee ya nkúneen', jee ntiá'an nenta Jesús nuun' ráa. ¹⁸Saájee nkají'é ñakí'i iin tachi' xéen' ni'in nuun' nteñú'un vá, jee nsa'á-a ya jísó' nute. ¹⁹Jee sáá nkuvini' yatin u'un' áxí iñu' kilómetro ya nkujiká ráa nuun' nute nsikáka ráa barkú' jín remó', jee nini' ráa ya jíka jí'é Jesús nuun' nteñú'un jee vaji kuyatin re' nuun' barkú'. Jee nyu'ví ráa. ²⁰Soo maaré' nkachi' nuun' ráa:

—¡Nu'u' ví-i, koto yú'ví rán! —nkachi' Jesús nuun' ráa.

²¹Saájee ne sii' nkuvini' ini' ráa nñake'en ráa re' nkivi' re' ini' barkú'. Jee ñamani nkanta ráa nuun' ñu'un' kuá'an' ráa.

Nñanukú rá ñivi Jesús

²²Jee kivi' steñu'un, jee rá ñivi kue'e' ya íñí íyo ka' ichi yu'ú nteñú'un vá, nini' ráa ya ni iin barkú' ka' ntuná' íñí yunúte vá chi kuachi métú'un ni barkú' ví ya niñi yukuán,

jee ntu nkivi Jesús ini' barkú' vá jín rá tee súkuá'a re' raa chi kuá'an' maáraa ini' barkú' vá. ²³Jee rá inka ka' barkú' vaji ichi ñuun' Tiberias, jee nkenta ráváyá yatin nuun' nnee' raa nyaji' raa ixtatílá' sáá njia'a Jesús ya kúta'vi' nuun' Ndiosí' jie'e'-e. ²⁴Jee sáá nini' rá ñivi vá ya ntu ka' néé' Jesús yukuán, ni rá tee súkuá'a re' vá, jee nkivi rá ñivi vá ini' rá barkú' vá jee kuá'an' raa ne ñuun' Capernaum, kuananukú raa Jesús.

**Jesús kúvi re' kuéntá' ixtatílá' chi sá'a
re' ya kuteku' ñivi jín Ndiosí'**

²⁵Jee sáá nkanta raa íyo ka' ichi yu'ú nteñú'ún, jee yukuán nnaketá'an raa re'. Jee nīkatu'ún raa re':

—Mestrú', ¿nāma ntiaa' nú ya'á? —nkachi' raa.

²⁶Jee nnaxiníko Jesús nuun' raa jee nkachi' re':

—Máá náá' vá káchí' nī' nuun' rán ya nánukú rán nu'u' nsú jie'e' ya nini' rán rá seña anasí nsa'á nī', chisa' jie'e' ya nyaji' rán ixtatílá' ne nna'a' ini' rán. ²⁷Koto nani'vi' ini' rán jie'e' ya yáji' ya tíví. Chisa' nani'vi' ini' rán nī'in' rán kuéntá' iin ya yáji' ya íyó níinkání ya sá'a-a ya kuteku' rán níinkání jín Ndiosí'. Ya'á vá taji nī' nuun' ráno'ó, ya ntají Ndiosí' nu'u' nuun' ñiví sáva kuvi nī' Selya Ñivi, chi Tátá' nī' Ndiosí' nstúvi re' nuun' ñivi ya ñani re' nu'u' kuniso nī' tiñu vá sáva nakuni' ñivi niso nī' tiñu vá.

²⁸Saájee nīkatu'ún raa re':

—¿Ná kúvi ya íyó sa'á rán' sáva kuvi sa'á rán' tiñu Ndiosí'?

²⁹Jee nnaxiníko Jesús nuun' raa, jee nkachi' re':

—Tiñu Ndiosí' ví ya kunei' ini' rán nu'u', ya nchūichí re' vaji nī' —nkachi' Jesús.

³⁰Saáva nkachi' raa nuun' re':

—¿Nā seña anasí sa'á nú sáva kuni' rání' maa, sáva inu' ini' rán' no'ó? ¿Nā tiñu sa'á nú? ³¹Chi rá tátá' jíí'-ó yana'an jee nyaji' raa maná nuun' ñu'ún sain, sání káchí' nuun' Tutu' niso Tu'un Ndiosí': “Njia'a re' ixtatílá' ya nkikuun ne antiví.”

³²Jee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Máá náá' vá káchí' nī' nuun' rán: Nsú Moisés ví ya ntaji nuun' ráno'ó máá ixtatílá' ya nkikuun antiví, chisa' máá Tátá' nī' jiá'a máá máá ixtatílá' nijia ya nkikuun antiví.

³³ Chi ixtatílá' ya jiá'a Ndiosí' ví maaré' ya nkikuun ne antiví, jee sa'a-a ya kuteku' ñivi ñivi níínkání jín Ndiosí' —nkachi' Jesús.

³⁴ Jee nkachi' ráa nuun' Jesús:

—Tátá', sukuáni taji nú ixtatílá' ya'á —nkachi' ráa.

³⁵ Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Nu'u' ví ixtatílá' ya sa'a ni' ya kuteku' ñivi níínkání jín Ndiosí'. Jee iin ñivi ya nátu'va nu'u', jee kuéntá' ni nsá' kujisoko kuiti' ráa. Jee iin ñivi ya kúneí ini'-i nu'u', jee kuéntá' ni nsá' kujichi' ka' ini' ráa. ³⁶ Soo sáni nkachi' ni' nuun' rán, ya ntuví kúneí ini' rán nu'u', súka' ya nini' rán nu'u'. ³⁷ Chi ntaká ñivi ya táji Tátá' ni' nuun' ni', jee natu'va ráa nu'u'. Jee iin ñivi natu'va-a nu'u' ni nsá' sukuíta ni' maa nuun' ni'. ³⁸ Chi nkikuun ni' ne antiví, nsú sáva sa'a ni' ya kuíni ni', chisa' sáva sa'a ni' ya kuíni maaré' ya nchüichí nu'u' vaji ni'. ³⁹ Jee ya'á kúvi ya kuíni maaré' ya nchüichí nu'u', ya ntaká rá ñivi ya ntaji re' nuun' ni', jee nsá' sukuíta ni' ni iin, chisa' xináteku' ii' ni' ráa jee xinákoo ni' ráa kene ráa nteñu rá ní'i' kiví' nuun' ní'i. ⁴⁰ Chi ya'á kúvi ya kuíni Tátá' ni' ya nchüichí nu'u': Ntaká ñivi ya jínú' ini' ráa né'yá ráa Se'ya Ndiosí', jee kúneí ini' ráa maa, jee kuteku' ráa níínkání jín re', jee xináteku' ii' ni' ráa jee xinákoo ni' ráa kene ráa nteñu rá ní'i' kiví' nuun' ní'i. Chi nu'u' kuví ni' Se'ya Ndiosí' —nkachi' Jesús.

⁴¹ Saájee táyu'ú rá ñivi Israel sikí' re' chi nkachi' re': “Nu'u' ví ixtatílá' ya nkikuun ni' ne antiví.” ⁴² Saájee nkachi' ráa:

—¿Á nsú tee ya'á ví Jesús ya kúvi se'ya José? Jee jíní'-ó né iin ví tátá' re' jín náná' re'. ¿Nasa kúvi káchí' re': “Ne antiví nkikuun ni', rúsa”? —nkachi' ráa.

⁴³ Saájee naxiníko Jesús nuun' ráa:

—Koto táyu'ú rán nteñu rán sikí' ni'. ⁴⁴ Chi ni iin ñivi ni nkúvi natu'va-a nuun' nu'u', retú nsá' nástú'va Tátá' ni' maa nuun' ni'. Tátá' ni' ví ya nchüichí nu'u', jee nástú'va re' ñivi nuun' ni', jee xinákoo ni' maa kene-e nteñu rá ní'i' kiví' nuun' ní'i. ⁴⁵ Chi sukuán níso nuun' tutu' ya ntee rá tee nñakani ráa tü'un nkene yu'ú Ndiosí' ne yana'án: “Ntaká ñivi xiné'én' Ndiosí' ráa.” Jee ntaká ñivi ya chú'un ini' ráa

tu'un káchí' Tátá' nì', jee kútú'va ráa ya xínéén' re', jee nátu'va ráa nuun' nu'u'.

46 'Ni iin ñivi ntiá'an kuni' jínúun' ráa Tátá' nì', chi métú'un nu'u', ya vaji nì' ne nuun' Tátá' nì' Ndiosí', ví ya nini' nì' Tátá' nì'. 47 Jee máá naá' vá káchí' nì' nuun' rán: Ñivi ya kúneí ini' nu'u' jee ya ní'in'-i ya tékú'-u níinkání Ndiosí'. 48 Nu'u' ví ixtatílá' ya sa'á nì' ya kuteku' ñivi níinkání jín Ndiosí'. 49 Rá tátá' jíí'-ó ne yana'an, jee sú nyaji' ráa ixtatílá' ya naní maná sáá níkonúun ráa nuun' ñu'un sain, jee nì'i' ráa. 50 Soo ixtatílá' ya'á ya káchí' nì' ya vaji ne antiví, sáva nani ñivi ya kaji' maa, jee nsá' kuvi'-i nuun' Ndiosí'. 51 Chi maání' kuvi ixtatílá' tékú' vá ya nkikuun nì' ne antiví, sáva néni iin ñivi ya kaji' ráa maa, jee sa'á-a ya kuteku' ráa níinkání jín Ndiosí'. Jee ixtatílá' ya ku'va nì' ví yikikúnu nì'. Ku'va nì' maa sáva nì'in' ñivi ñiví kuvi kuteku' ráa níinkání jín Ndiosí' —nkachi' Jesús.

52 Saáva rá ñivi Israel nkantátú'un iin inka ráa, jee nkachi' ráa:

—¿Nasa kúvi taji tee ya'á yikikúnu re' kaji'-ó maa?
—nkachi' ráa.

53 Saáva nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Máá náá' vá káchí' nì' nuun' rán: Retú nsá' kaji' rán yikikúnu nì', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi nì' Se'ya Ñivi, jee retú nsá' ko'o rán niñi' nì', jee nsá' nì'in' rán ya kuteku' rán níinkání jín Ndiosí'. 54 Chi ñivi ya yájí'-i yikikúnu nì', jín ya ko'o rán niñi' nì', ya ní'in' ráa ya tékú' ráa níinkání jín Ndiosí' jee nu'u' jee xináteku' ií' nì' ráa jee xinákoo nì' ráa kene ráa nteñu rá ní'i' kivi' nuun' ní'i. 55 Chi yikikúnu nì' ví ya yájí' nijia jee niñi' nì' ví ya jí'i nijia. 56 Chi iin ñivi ya yájí'-i yikikúnu nì' jee jí'i-i niñi' nì', jee kínóo-o yí'i-i nuun' nì', jee kínóo nì' yí'i nì' nuun' maáa. 57 Máá Tátá' nì' ya tékú', ya nchuichí re' nu'u' vaji nì', jee maaré' nsá'á ya tékú' nì'. Jee suni sukuán iin ñivi yájí'-i nu'u' jee sa'á nì' ya kuteku' ñivi níinkání jín Ndiosí'. 58 Chi ixtatílá' ya'á ya káchí' nì' ya vaji ne antiví, nsú kuéntá' maná ya nyaji' rá tátá' jíí'-ó jee nì'i' ráa. Chi ñivi ya yájí' ixtatílá' ya'á jee kuteku'-u níinkání jín Ndiosí'.

⁵⁹Jee rá tu'un yukuán nkachi' Jesús sáá xíné'én' re' rá ñivi ini' ve'i sinagoga nuun' kútútú rá ñivi Israel ñuun' Capernaum.

Tu'un ya stékú'-u yó níńkání jín Ndiosí'

⁶⁰Saáva sáá nteso'lo kue'e' rá ñivi súkuá'a re' raa rá tu'un xíné'én' re', jee nkachi' raa:

—Víj'í ví'í jie'e' tu'un ya'á. ¿Né iin kúvi tiin maa rúja?

⁶¹Jee ya jíní' máá Jesús ya rá ñivi ya súkuá'a re' raa táyu'ú raa sukuán, jee nkachi' re' nuun' raa:

—¿Á chúníní tu'un nì' ini' ráno'ó? ⁶²¿Ná kuka'vi ini' rán retú kuni' rán nu'u' kinaa nì' ne antiví nuun' nnee' nì' ne xí'nañú'ún? Maání' kúvi maáré' ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kúvi nì' Se'ya Ñivi. ⁶³Chi Tachi' Í' Ndiosí' ví ya sá'a ya kuteku' ñivi níńkání jín Ndiosí'. Soo máá yikikúñu ntuná' íyótiñu-u sa'a-a sukuán. Rá tu'un nkachi' nì' sá'a-a kivi Tachi' Í' Ndiosí' ini' ñivi jee jiá'a-a ya kuteku' ñivi níńkání jín Ndiosí'. ⁶⁴Soo íyó sava rán ntu kúnef ini' rán nu'u'.

Nkachi' Jesús su'va chi ne xí'nañú'ún ya jíní' re' né iin ví rá ñivi ya ntu ínú' ini' raa re', jín né iin ví ya naku'va-a re' nuun' rá tee níso'tíñú. ⁶⁵Jee nkachi' re':

—Saáva nkachi' nì' nuun' rán ya ni iin ñivi nkúvi natu'va-a nuun' nu'u', retú nsá' jiá'a Tátá' nì' nuun' ñivi vá ya natu'va-a nuun' nì' —nkachi' Jesús.

⁶⁶Jee ne kivi' yukuán jee kue'e' ñivi ya nsukuá'a Jesús raa, nxinóo raa re', jee ntuví ka' nkutá'án raa jín re'.

⁶⁷Saájee nkachi' Jesús nuun' ni uxú' uvi' (12) rá tee ya súkuá'a re' raa:

—¿Á ntu suni ku'ni ráno'ó k'i'in' rán? —nkachi' Jesús.

⁶⁸Jee nnaixiní'kó Simón Pedro nuun' re':

—Ito'o', ¿né iin nuun' kúvi k'i'in' rán? Chi maánú íyó jín tu'un ya sa'a ya kuteku' rán' níńkání jín Ndiosí'. ⁶⁹Jee ránu'u' chi ya ínú' ini' rán' jee ya jíní' rán' ya no'ó vá í' ya vaji ne nuun' Ndiosí' —nkachi' Pedro.

⁷⁰Jee nnaixiní'kó Jesús nuun' raa:

—¿Á nsú nu'u' nkaji nì' uxuvi' (12) ráno'ó rúja? Jee iin ráno'ó kúvi kui'na'.

⁷¹Nka'an' re' sukuán jie'e' Judas Iscariote, ya kúvi se'ya Simón, chi Judas ya'á naku'va-a re' xintín rá tee níso'tíñú, asú' iin rá uxuvi' (12) ya nkáji re' ví-i.

Rá ñani' Jesús ntu ínú' ini' raa re'

7 ¹Jee sáa njia'a rá ya'á, jee Jesús j́kanuun re' ichi ñuun' Galilea, chi ntuví kuíni re' kakanuun re' ñuun' Judea. Chi rá tee kúná'nú nuun' rá ñivi Israel ní'ví' ini' raa ka'ni' raa re'. ²Jee vakuyatin koo viko ya sa'á rá ñivi Israel, ya sa'á raa ve'i sayo jee neé' raa maa iin semana.^f ³Jee nkachi' rá ñani' Jesús nuun' re':

—Kene nú nuun' ñuun' ya'á, jee kuá'an nú nuun' ñuun' Judea, sáva rá ñivi ya súkuá'a nú raa kuni' raa rá tiñu sá'á nú. ⁴Chi retú núkú iin ñivi ya tvi nijin'-i nuun' ni'i, jee ntuví sá'á yu'u'-u tiñu sá'á-a. Jee retú sá'á nú rá tiñu sukuán, jee stúvi nú maánú nuun' ni'i ñivi ñivi.

⁵Nkachi' rá ñani' Jesús sukuán, chi ntuví ínú' ini' raa re'. ⁶Saájee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Ntiá'an kanta' tiempú' k'i'in' ni', soo nani' tiempú' íyó tiempú' rán k'i'in' rán viko. ⁷Chi rá ñivi íyó ñivi ya'á, jee ntuví kúvi ku'un tá'vi ini' raa kune'yá raa ráno'ó. Soo nu'u' chi nú'ún tá'vi ini' raa né'yá raa nu'u', chi jiá'a ni' ya naá' jie'e' raa chi stúvi ni' ya nivá'a kúvi rá tiñu sá'á raa. ⁸Kuá'an ráno'ó viko vá. Nu'u' chi ntiá'an kenta k'i'in' ni' viko vá, chi ntiá'an kanta' sikúnkuvu tiempú' ni'.

⁹Jee sáa nkachi' re' ya'á, jee nkinoo re' nuun' ñuun' Galilea.

Kua'an' Jesús viko ve'i sayo

¹⁰Soo sáa kua'an' rá ñani' re', saájee suni kua'an' re' viko vá, soo nsá' kuá'an' nijin' re', chi kua'an' yu'u' re'. ¹¹Jee rá tee kúná'nú nuun' rá ñivi Israel nnanukú raa re' viko, jee sava raa nkachi':

—¿Né nú' íyó tee yukuán rúja? —nkachi' raa.

¹²Jee ká'an' yu'u' ví'í rá ñivi kue'e' siki' Jesús nteñu raa. Sava raa káchí': “Tee va'a kúvi re'.” Soo sava raa ka' káchí': “Ntuví, chisa' xíná'ví re' rá ñivi kue'e'”, káchí' raa.

¹³Soo ni iin raa ntu ká'an' nijin' raa xini' re', chi yú'ví raa né'yá raa rá tee kúná'nú nuun' rá ñivi Israel. ¹⁴Soo sáa

^f7:2 Naní viko ya'á Tabernáculos, ya sá'á rá ñivi Israel sáva naku'un ini' raa rá vixiko (40) kuiya' nikanuun rá tátá' jí' raa yana'an nuun' nu'ún sain, sáa nsikáku Ndiosí' raa nuun' ñuun' Egipto.

nkusáva íyó viko, jee nkivi Jesús chíké'í ini' veñu'un ká'nú jee xíné'én' re' rá ñivi. ¹⁵Jee ntiví xíni' rá ñivi Israel, jee káchí' raa:

—¿Naja chi jíni' ví'í tee ya'á rá tu'un níchí, chi ntuví nsúkuá'a ví'í re'? —nkachi' raa.

¹⁶Jee nñaxiní'kó Jesús nuun' raa:

—Rá tu'un ya xíné'én' ni' ráno'ó, jee nsú tu'un kéne ini' maání' ví-i, chisa' vaji ne nuun' maaré' ya nchuchí re' nu'u'. ¹⁷Jee retú nani ñivi kuíni-i sa'á-a tiñu ya kuíni máa Ndiosí', jee kuni' ñivi vá jie'e' tu'un káchí' ni', chi kuni'-i retú vaji ne nuun' Ndiosí' tu'un káchí' ni', áxí retú vaji ne nuun' nu'u'. ¹⁸Chi iin ñivi ya ká'an'-a rá tu'un ya jíani ini' maáa, jee ñivi vá nukú-u ya nakuetú'ún ñivi maa. Soo iin ñivi ya nánukú-u ya nakuetú'ún rá ñivi maaré' ya nchuchí maa, ñivi naa' kúvi-i, jee ntu yí'í tu'un tú'ún ini'-i. ¹⁹¿Á ntu ntaji Moisés tu'un ley ya ntatúní' Ndiosí' nuun' rán rúja? Jee ni iin rán ni ntuví síkúnkuví rán ya tátúní' tu'un ley vá. ¿Na kuvi chi ní'ví' ini' rán ka'ni' rán nu'u'? —nkachi' Jesús.

²⁰Jee nñaxiní'kó rá ñivi kue'e' vá nuun' Jesús, jee nkachi' raa:

—Tachí' kíni yí'í no'ó. ¿Né iin ní'ví' ini'-i ka'ni'-i no'ó?

²¹Jee nñaxiní'kó Jesús jee nkachi' re' nuun' raa:

—Iin tiñu nsa'á ni', jee ntaká rán ntiví xíni' rán. ²²Soo Moisés ntaji re' ñujiín' ya íyó ke'ne' tiyu' rán ntí' yu'ú ñiin nási' xini' nuun' íí' tee jee síyo rán maa sáva koo seña circuncisión. (Soo ntu váji-i ne nuun' Moisés, chisa' vaji ne nuun' raa tátá' jíí'-ó yana'an tiñu ya sá'á circuncidar-ó), jee sá'á circuncidar rán iin tee asúnika' kúvi-i kivi' nájiávi.

²³Jee retú ní'ín' iin tee ya sa'á circuncidar rán maa kivi' nájiávi, sáva ntu jía'a rán nuun' tu'un ley vá ya ntatúní' Ndiosí' ya njia'a re' nuun' Moisés, ¿na kúvi chi kí'f' ini' rán né'yá rán nu'u', chi nxinúvi níin ni' iin tee kivi' nájiávi?

²⁴Jee koto sánáa' rán síki' nu'u' sánikua' jíani ini' rán. Chisa' naa' sanáa' rán sáni ya naá' —nkachi' Jesús.

Ká'an' Jesús jie'e' né nú' vaji re'

²⁵Saájee sava rá ñivi Jerusalén káchí' raa nuun' tá'an raa:

—¿Á nsú tee ya'á ví ya nánukú rá tee kúñá'nú ka'ni' raa maa? ²⁶Jee kung'yá rán, chi nuchitú ká'an' re', jee ni ntuná'

káchí' ráa nuun' re'. ¿Á vansá' sanaan' jíní' nijia rá tee nísotíñú ya kúvi tee ya'á Cristo? 27 Soo tee ya'á, chi jíní'-ó né nú' vaji re'. Soo Cristo chi sáa kiji-i jee ni iin ñivi nsá' kuni' ráa né nú' kiji-i —nkachi' rá ñivi vá.

28 Saájee sáa sukuá'a Jesús rá ñivi chíké'i ini' veñu'un ká'nú, jee nka'an' ni'in re':

—¿Á jíní' nijia rán nu'u', jee á jíní' nijia rán ne nú' vaji ni' rúja? Soo nsá' kúvi ini' maání' ya vaji ni' ñivi ya'á. Chi maaré' ya nchúichí re' nu'u' jee naa' ví'í re'. Jee ni' ntuví jíní' rán ini' re'. 29 Soo nu'u' chi jíní' ni' ini' re', chi né nú' maaré' vaji ni', jee maaré' nchúichí nu'u' vaji ni' —nkachi' Jesús nuun' ráa.

30 Saájee nni'vi' ka' ini' ráa ya tiin ráa re'. Soo ni iin ráa ni ntuví ntíin ráa re', chi ni ntiá'an kanta' hora re'. 31 Jee kue'e' rá ñivi ninu' ini' ráa ya kúvi re' Cristo, jee nkachi' ráa:

—Jee sáa kiji máa maá Cristo, ¿á sa'á re' ka' seña anasí nsú ká' tee ya'á rúja? ¡Ntuví!, [saáva íyó kúvi re' Cristo].

Rá tee fariseo chi ntají ráa rá tee kúmí veñu'un ká'nú sáva tiin ráa Jesús

32 Sáa nteso'o rá tee fariseo tu'un ya'á ya káchí' rá ñivi jee nchúichí rá sutu' kúñá'nú jín rá fariseo vá rá tee kúmí yukuán sáva tiin ráa Jesús. 33 Saájee nkachi' Jesús:

—Yaku' ni ka' tiempú' íyó kunee' ni' jín rán, jee kino'on' ni' nuun' maaré' ya ntají nu'u' vaji ni'. 34 Jee nanukú rán nu'u', soo ni nsá' nani'in' rán nu'u', chi nuun' k'i'in' ni' kunee' ni', jee nkúvi k'i'in' rán kunee' rán yukuán —nkachi' Jesús nuun' ráa.

35 Saájee rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi Israel jíkátu'un tá'an ráa, jee káchí' ráa:

—¿Né nú' kúvi nuun' k'i'in' tee ya'á, ya nsá' nani'in'-ó maa rúja? ¿Á nsá' k'i'in' re' nuun' néé' rá tá'an ñuun'-ó ya kuá'an' ráa ñetenuun ráa néé' ráa rá ñuun' Grecia? Jee, ¿á k'i'in' re' sukuá'a re' rá ñivi ñuun' Grecia vá? 36 ¿Ná kuíni káchí' tu'un ya'á ya nkachi' re': “Nanukú rán nu'u', soo ni nsá' nani'in' rán nu'u', chi nuun' k'i'in' ni' kunee' ni',

87:26 Cristo kuíni káchí' maá tee ya chuichí Ndiosí' tatúní-i ñivi jee sikáku-u ñivi ñivi ji'e' kuachi ráa.

jee nkúvi kî'in' rán kunee' rán yukuán", rúja? —nkachi' rá tee vá.

**Tächì' Íí' Ndiosí' kúvi kuéntá' nteká'nú ya
sá'a-a kuteku' ñivi níínkání jín Ndiosí'**

³⁷Kivì' nuun' ní'i viko vá ya kúvi kivì' ñá'nú ka', jee nnakuññì' nichì' Jesús jee nkachi' re':

—Retú né nì' iin rán kuéntá' jíhí' ini' ánima'-a nute, jee natu'va nuun' nì' jee ko'o [ya taji nì' nuun' nú]. ³⁸Chi ñivi kúneí ini' raa nu'u' jee kene ini' ñivi vá kuéntá' nute ká'nú ya sá'a-a ya kuteku' ñivi vá níínkání jín Ndiosí', sáni káchì' nuun' Tutu' Íí' —nkachi' Jesús.

³⁹Soo nkachi' Jesús rá tɔ'un ya'á jie'e' Tächì' Íí' Ndiosí', chi rá ñivi ya kúneí ini' raa re', jee nì'in' raa Tächì' Íí' Ndiosí' kî'i-i ini' ánima' raa. Chi ni ntiá'an taji Ndiosí' Tächì' Íí' re', chi jie'e' ntiáné kinaa Jesús antiví súkún nuun' kúñá'nú re'.

Síín síín jíáni ini' rá ñivi jie'e' Jesús

⁴⁰Saájee sava rá ñivi kue'e' ya íñi yukuán nkachi' raa:
—Tee ya'á máá naá' nijia kúvi re' máá tee ya íyó kiji nakani tɔ'un kene yu'ú Ndiosí'.

⁴¹Jee sava ka' rá ñivi vá nkachi':

—Tee ya'á kúvi máá Cristo —nkachi' rá ñivi vá.

Soo sava raa ka' nkachi':

—Ntɔví chi nsú nuun' ñuun' Galilea kiji Cristo. ⁴²Chi, ¿á ntu káchì' nuun' Tutu' níso Tɔ'un Ndiosí' ya kaku Cristo nuun' tata' ichiyúkún' váji ne nuun' David, jee tee ñuun' Belén kuvi re', nuun' kúvi ñuun' nuun' nnee' David ne yana'án rúja? —nkachi' rá ñivi vá.

⁴³Jee síín síín íñi iin inka raa jie'e' Jesús. ⁴⁴Jee sava rá ñivi vá kuíni raa tiin raa Jesús, soo ni iin raa ntɔví ntíin raa re'.

Rá tee níso'tíñú ntɔví jínú' ini' raa Jesús

⁴⁵Saájee rá tee kúmí veñu'un ká'nú nnikó raa nuun' rá sutu' kúñá'nú jín nuun' rá fariseo. Jee níkatu'ún raa rá tee vá jee nkachi' raa:

—¿Ná kuvi chi ntɔví váji rán jín Jesús? —nkachi' raa.

⁴⁶Jee nkachi' rá tee kúmí veñu'un ká'nú vá:

—Ni ntuví nká'án' ni iin tee kuḗ' ká'án' tee ya'á
—nkachi' raa.

⁴⁷Saájee nnaḗiníko rá fariseo:

—¿Á suni nxiná'ví re' ráno'ó ranika'? ⁴⁸ ¿Á íyó néni iin rá
tee nísotíñú áxí rá fariseo ya jínú' ini' raa re' réja? ¡Ntuví!
⁴⁹Soo rá ñivi kuē'e' vá ya ntuví jíní' raa ná káchí' tu'un ley
ntatúní' Ndiosí', jee yósóninu raa.

⁵⁰Jee Nicodemo (ya ñá'an' re' nuun' néé' Jesús iin yakuáá',
jee suni kúvi re' iin rá fariseo) jee nkachi' re' nuun' raa:

⁵¹—¿Á nsá' káchí' tu'un ley ntatúní' Ndiosí' ya nkúvi
sanáa'-ó sikí' iin tee, retú ntu xí'na ka' teso'o-ó rá tu'un
ká'án'-a, sáva kuká'nú ini'-ó ná kúvi ya nsá'a-a? —nkachi'
Nicodemo.

⁵²Jee nnaḗiníko rá tee vá jee nkachi' raa:

—¿Á suni tee ñuun' Galilea kúvi nú ya ká'án' nú sukuán'
Nanukú kávi va'a nú nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí' jee
kuni' nú ya Galilea ntu kene nuun' ñuun' vá iin tee ya
nakani-i tu'un kene yu'ú Ndiosí' —nkachi' rá tee vá.

⁵³[Saájee ta iin iin raa kuḗno'on' raa ta ve'i raa.]

Ña'an téní

8 ¹Soo Jesús chi kuḗ'an' re' ichi yuku Olivos. ²Jee
yañe'en' kivi' steñu'ún, jee nkenta tuku re' chíké'i
ini' veñu'un ká'nú, jee ni'i rá ñivi nkiji raa nuun' re', jee
nxiné'én' re' raa. ³Saájee rá tee xiné'én' jic'e' tu'un ntatúní'
Ndiosí' jín rá tee fariseo, nkínaka raa nuun' Jesús iin ña'an
ya ntiin raa ña sáá sá'á téní ña. Jee ñani raa ña ma'ñú rá
ñivi néé' yukuán. ⁴Jee nkachi' raa nuun' Jesús:

—Mestrú', ntiin rán' ña'an ya'á sáá sá'á téní ña. ⁵Jee
tu'un ley ya néé' nuun' Tutu' Í' ntatúní' Moisés ya íyó
kuun-ó yuu' rá ña'an sá'á su'va ne kuvi' ráña. Saájee no'ó
jee, ¿naja káchí' nú?

⁶Soo nkachi' raa rá tu'un ya'á sáva kototúní' raa re', sáva
ni'in' raa na jic'e' kuvi xikóná'án raa re'. Soo nna'sa'á nei
Jesús maáré' ne nuun' ñu'un, jee ntee re' tu'un nuun' ñu'ún
jín xintín re'. ⁷Jee íchí yítuvi raa káká'án' raa jíkátu'ún raa
re'. Jee nna'kuini' re', jee nkachi' re' nuun' raa:

—Retú iin ráno'ó ntu íyó kuḗchi nú, jee xí'nañu'ún no'ó
kuun nú yuu' ña —nkachi' Jesús.

⁸Saájee nnāsa'á nei tuku re' maáré, jee tukuni ntee tuku re' nuun' ñu'ún. ⁹Soo sáá nteso'o ráa rá tu'un nkachi' re' ya'á, jee ta iin ta iin ráa nkene ráa kuá'an' ráa, jee xí'na ka' rá ñivi ñá'nú ka' nkene, jee nkene ka' rá inka ya nekua' n'i ráa nkene ráa kuá'an' ráa, jee métú'ún ni ka' Jesús nkinoo re' jín ña'an vá ya íñí ña ma'ñú rá ñivi. ¹⁰Jee nnakuíñi' nichí' Jesús jee nkachi' re' nuun' ña:

—Ña'an, ¿né nú' íyó rá ñivi ya ká'an' siki' nú? ¿Á ni' iin ráa ntu sjíta ráa no'ó rúja? —nkachi' Jesús.

¹¹Jee nkachi' ña:

—Ni iin ráa, kátáta.

Saájee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Ni nu'u' ntu sjíta ni' nó. ¡Kuá'an, jee koto sá'á nú ka' kuachi! —nkachi' Jesús.

**Jesús kúvi ñu'un' ya túún nuun'
neen' ini' ánima' ñivi ñiví**

¹²Jee tukuni nka'an' Jesús jín rá ñivi, jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Nu'u' ñu'un' kúvi ni' nuun' rá ñivi ñiví ya stúún' ni' ini' ánima' ráa, jee iin ñivi ya níkin'-i nu'u' ntuné kaka-a ñujiín' nuun' neen', chisa' ku'un ñu'un' ya stúún' ni' ini' ánima' ñivi vá ya sá'a-a ya kuteku' ñivi nínkáni jín Ndiosí' —nkachi' Jesús.

¹³Saájee nkachi' rá tee yí'í ñujiín' fariseo nuun' Jesús:

—No'ó chi nákaní nú tu'un jie'e' maánú, saájee tu'un káchí' nú ntuná' yíyá'vi-i jee nsú ya naá' ví-i —nkachi' ráa.

¹⁴Saájee nnaxiníko Jesús nuun' ráa, jee nkachi' re':

—Asúnika' jiá'a ni' ya naá' jie'e' maání', jee ya naá' kúvi nijia tu'un jiá'a ni'. Chi jíní' ni' né nú' kúvi nuun' vaji ni', jín né nú' kúvi nuun' k'i'in' ni'. Soo ráno'ó chi ntuví jíní' ránú né nú' kúvi nuun' vaji ni', ni né nú' kúvi nuun' k'i'in' ni'. ¹⁵Ráno'ó chi sánáa' rán jie'e' tu'un ká'an' ni' sáni jiáni ini' rá ñivi yikikúñu. Soo nu'u' chi ntu sánáa' ni' siki' ni iin ñivi. ¹⁶Soo retán' nu'u' jee sánáa' ni' jie'e' ñivi, jee naa' ke'ne' nijia ni' jie'e' ñivi vá. Chi nsú métú'ún ni' ni sa'á maa, chi nu'u' jín Tátá' ni', chi maáré' ví ya nchúichí re' nu'u' vaji ni' jín tiñu níso ni'. ¹⁷Jee nuun' tutu' ya níso tu'un ntatúni' Ndiosí' ya kúvi ley ya kúmí rán, néé' tu'un

ya káchí'-i ya nuun' íyó uvi' ñivi ya jiá'a ya naá' jee retú iin nuún ni ká'an' raa, yukuán jee jíní' nijia-ó ya íyó naa' tu'un ká'an' raa. ¹⁸Saáva nu'u' ví ya jiá'a ya naá' jie'e' maání'. Jee Tátá' nì' ya nchuchí' re' nu'u' ví ya jiá'a re' ya naá' jie'e' nu'u' —nkachi' Jesús.

¹⁹Saájee suviráa nkachi' nuun' re':

—¿Né nú' íyó Tátá' nú résa?

Jee nñaxiníko Jesús:

—Ni ntuví jíní' ránú né iin kúvi nu'u', jee suni ni ntuví jíní' rán ini' Tátá' nì'. Chi retán' jíní' rán né iin kúvi nu'u' jee yukuán jee suni kuni' rán ini' re' —nkachi' Jesús.

²⁰Jee rá tu'un ya'á nkachi' Jesús sáa súkuá'a re' rá ñivi chíké'i ini' veñu'un ká'nú yatin nuun' káa yatun' nuun' sókó' rá ñivi xu'ún nuun' Ndiosí'. Soo ni iin raa ntuví ntíin raa re', chi ni ntiá'an kenta hora re'.

Nkachi' Jesús: “Ntuví kúvi kî'in' rán nuun' kî'in' nì”

²¹Saájee tukuni nkachi' Jesús nuun' raa:

—Nu'u' chi kî'in' nì', jee nanukú rán nu'u', soo nsá' nani'in' rán nu'u', chi kuniso ii' rán kuachi sáa kuvi' rán. Saáva nsá' kuvi kî'in' rán nuun' kî'in' nì' kune'e' nì' —nkachi' Jesús.

²²Saájee rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi Israel nkachi' iin inka raa:

—¿Á ka'ni' máa tee ya'á maáa, ya káchí'-i ya: “Nsá' kuvi kî'in' rán nuun' kî'in' nì' kune'e' nì'”? —nkachi' raa.

²³Saájee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Ráno'ó chi ñivi ñiví chiji ya'á kúvi rán. Soo nu'u' chi ne ñuun' antiví súkún siki' vaji nì'. Jee ráno'ó chi ñivi ñiví ya'á kúvi rán. Soo nu'u' chi nsú ñiví ya'á vaji nì'. ²⁴Saáva nkachi' nì' ya kuniso ii' rán rá kuachi rán sáa kuvi' rán. Chi retú ntuví jínú' ini' rán ya Nu'u' Ví-i,^h ya káchí' nì', saáva kuniso ii' rán rá kuachi rán sáa kuvi' rán —nkachi' Jesús.

²⁵Saájee nīkatu'ún raa Jesús:

—No'ó, ¿né iin kúvi nú résa? —nkachi' raa.

Saájee nkachi' re' nuun' raa:

—Ne ya xí'nañú'ún nkachi' nì' né iin kúvi nì' nuun' rán.

²⁶Íyó kue'e' tu'un ya kachi' nì' jie'e' rán, jín suni kue'e' jie'e'

^h 8:24 ñin síví máa ñá'nú ka' naní Ndiosí' kúvi Nu'u' Ví-i.

sanáa' ni' jie'e' rán. Soo maaré' ya nchüichí re' nu'u', naa' kúvi re', jee rá tu'un ya nteso'lo ni' ya nkachi' re' ví rá tu'un káchí' ni' nuun' ñivi ñiví ya'á.

²⁷Soo ntuví ñáku'un ini' rá ñivi vá ya ká'án' Jesús tu'un jie'e' Tátá' re' ya íyó antiví. ²⁸Saájee nkachi' Jesús:

—Nu'u', ya ntají Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, sáá xináa rán nu'u' nuun' kurúsi', jee kuni' rán ya Nu'u' Ví-i,ⁱ ya káchí' ni', Jee kuni' rán ya ni iin tiñu ntu sá'á ni' ya máa maání'. Chisa' sá'á ni' sánikuá' nxiné'én' Tátá' ni' nu'u', jee rá tu'un yukuán ví ya káchí' ni'. ²⁹Jee Tátá' ni' ya ntají re' nu'u' jee íyó re' jín ni'. Jee ntuví nxínóo métú'ún re' nu'u' chi sukuáni sá'á ni' tiñu ya tá'án' ini' re' né'yá re' maa —nkachi' Jesús.

³⁰Jee sáá nkachi' Jesús rá tu'un ya'á sukuán, jee kue'e' rá ñivi nkunei ini' raa re'.

Jie'e' rá ñivi ya kúvi se'ya Ndiosí' jín rá ñivi yí'í xintín kuachi
(Gálatas 5:1)

³¹Saájee nkachi' Jesús nuun' rá ñivi Israel ya nínu' ini' raa re':

—Retú ki'i ni'in rán nuun' rá tu'un ya xiné'én' ni' ráno'ó, saájee kúvi nijia rán ñivi ya súku'a'a ni' ráno'ó. ³²Jee kuni' rán ya naá' jee ya naá' vá nakani núne-e ráno'ó —nkachi' Jesús.

³³Jee nnaxiní'kó raa nuun' re':

—Ichiyúkún' váji ne nuun' Abraham kúvi rání', jee ni ntu nkúvi kuiti' rán' musú' ké'en ñivi ya yí'í rán' xintín ni iin ñivi. ¿Naja vá kúvi kachi' nú ya kenta nakuñi' núne rán rúja? —nkachi' raa.

³⁴Jee nnaxiní'kó Jesús nuun' raa:

—Máa náá' vá káchí' ni' nuun' ráno'ó, ya ntaká rá ñivi ya sa'á kuachi, jee yí'í raa xintín kuachi kuéntá' iin musú' ké'en ñivi. ³⁵Soo iin musú' ya ké'en ñivi, jee ntuví kúvi kínoo musú' vá hínkáni kuvi-i iin rá tá'án ve'i. Soo máa se'ya tee xín ve'i chi kínoo re' hínkáni kúvi re' iin rá tá'án ve'i. ³⁶Saájee, retú nu'u' ya kúvi ni' Se'ya Ndiosí', nakani

ⁱ8:28 iin súvi máa ñá'nú ka' naní Ndiosí' kúvi Nu'u' Ví-i.

núne n̄i' ráno'ó kene rán x̄intíin kuachi rán, jee nakuj̄n̄i'
 núne nijia rán x̄intíin kuachi rán. ³⁷Jíní' n̄i' ȳa ichiyúkún'
 kéne n̄un' Abraham kúvi rán, soo sú sukuán íyó jee
 ní'ví' ini' rán ka'ni' rán nu'u', chi nt̄uví' jíá'a rán k̄iví' tu'un
 káchí' n̄i' ini' áníma' rán. ³⁸Nu'u' chi káchí' n̄i' tu'un ȳa
 nx̄iné'én' Tátá' n̄i' n̄un' n̄i'. Saájee ráno'ó chi sá'a rán tiñu
 ȳa nx̄iné'én' tátá' rán n̄un' rán —nkachi' Jesús.

³⁹Jee n̄axiníkó raa jee nkachi' raa:

—Tátá' jíí' yana'án rán' kúvi Abraham.

Jee nkachi' Jesús n̄un' raa:

—Retán' kúvi nijia rán tata' ichiyúkún' váji ne n̄un'
 Abraham jee yukuán jee sa'a rán tiñu vá'a kuéntá' n̄sa'a
 Abraham tiñu vá'a nékúvi. [Soo ntu sá'a rán maa.] ⁴⁰Soo
 vitan jee ráno'ó, jee ní'ví' ini' rán ka'ni' rán nu'u', ȳa kúvi ni
 ñin tee ȳa nkachi' ȳa naá' n̄un' rán, ȳa nteso'o n̄i' ȳa nkachi'
 Ndiosí' n̄un' n̄i'. Abraham chi nt̄uví' n̄sa'a re' sukuán. ⁴¹Jee
 ráno'ó chi sa'a rán tiñu sa'a tátá' rán —nkachi' Jesús.

Saájee nkachi' raa n̄un' re':

—Ránu'u' chi nsú se'ya ná'ví kúvi rán' chi íyó ñin Tátá'
 rán', ȳa kúvi Ndiosí'.

⁴²Saájee nkachi' Jesús n̄un' raa:

—Jee retán' Ndiosí' kúvi re' Tátá' rán, jee kun̄un' rán nu'u'
 nékúvi. Chi nu'u', jee ne n̄un' Ndiosí' nkene n̄i' vaji n̄i'. Jee
 nsú jie'e' nkuini maání' jee vaji ni, chisa' maaré' nt̄ají re'
 nu'u' vaji n̄i'. ⁴³¿N̄a jie'e' chi nt̄uví' jíáku'un ini' rán rá tu'un
 káchí' n̄i' rúja? Chi nt̄uví' kuíni rán chu'un so'o rán rá tu'un
 ká'án' n̄i'. ⁴⁴Chi ráno'ó chi tátá' rán kúvi kuí'na' kúñá'nú, chi
 kuíni rán sa'a rán rá tiñu ȳa níyo ini' tátá' rán vá sa'a rán.
 Chi maaré' kúvi re' ȳa sá'a re' n̄iyi ne tiempú' xí'nañú'ún
 ȳa ñakoo ñ̄iví' ya'a. Jee ni nt̄uví' ñ̄í-i jín ȳa naá', chi nt̄uví'
 ñú'ún ȳa naá' ini'-i. Sáa ká'án' re' tu'un tú'ún jee ká'án' re'
 sánikuá' n̄asa íyó maaré', chi ȳa kini tú'ún ví re' jee kúvi re'
 tátá' n̄un' ȳa váji tu'un tú'ún. ⁴⁵Jee nu'u' chi káchí' n̄i' ȳa
 naá', jee saáva nt̄uví' jínú' ini' rán nu'u'. ⁴⁶¿Né ñin ráno'ó kúvi
 chikuachi rán nu'u' ré íyó ñin kuachi n̄i' rúja? Retú ȳa naá'
 káchí' n̄i', ¿n̄a k̄ivi chi nt̄uví' jínú' ini' rán nu'u' rúja? ⁴⁷Chi
 ñ̄ivi yá'í n̄un' Ndiosí' jee suviráa chú'un ini' raa rá tu'un re'.
 Soo ráno'ó chi nt̄uví' chú'un ini' rán maa, chi nt̄uví' kúvi rán
 ñ̄ivi re' —nkachi' Jesús.

Ya íyó Cristo ne ntiá'an kikoo Abraham

48 Saájee nnaixiníko rá ñivi Israel, jee nkachi' raa nuun' Jesús:

—¿Á ntu su vatuni káchí' rán' ya kúvi nú iin tee ñuun' Samaria, jín ya yí'í iin kui'na' ini' nú? —nkachi' raa.

49 Jee nnaixiníko Jesús:

—Nu'u' chi ntuví na kui'na' yí'í ini' ni'. Chisa' íyó ya ñá'nú nuun' ni' nuun' Tátá' ni', jee ráno'ó chi ntuví íyó ya ñá'nú nuun' rán nuun' nu'u'. 50 Soo nu'u' chi ntuví núkú ni' ya nakuetú'un ñivi nu'u'. Chi íyó iin ya núkú re' sá'a re' ya kúñá'nú ni' jee maaré' vá sánáa' re' jie'e' ni'i. 51 Máá náá' vá káchí' ni' nuun' rán, ya retú néni iin ñivi ya chu'un ini' tu'un ni', jee ni nsá' kuvi' ánima'-a chi koo-o jín Ndiosí' níinkání —nkachi' Jesús.

52 Saájee rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi Israel nkachi' raa nuun' Jesús:

—Vitan jee jíní' va'a rán ya yí'í tachí' kíni ini' nú. Chi Abraham jee ni'i'-i, jín suni rá tee nna'kani raa tu'un nkene yu'ú Ndiosí' ne yana'án, jee suni ni'i' raa. Jee no'ó chi káchí' nú ya: “Néni iin ñivi ya chu'un ini' tu'un ni', jee ni' nsá' kuvi'-i”, káchí' nú. 53 Jee, ¿á no'ó vá kúñá'nú nú ka' nsú ká' tátá' jíí'-ó Abraham ya ni'i' re' résa? Jee, ¿á kúñá'nú nú ka' nsú ká' rá tee nna'kani tu'un nkene yu'ú Ndiosí' ya suni ni'i' raa rúsa? Jee no'ó, ¿né iin kúvi nú kúní' nú rúja? —nkachi' raa.

54 Saájee nnaixiníko Jesús:

—Retán' nu'u' nákuetú'un ni' maání' jee ntuná' yíyá'vi ya nákuetú'un ni' maání'. Maá Tátá' ni' kúvi ya nákuetú'un re' nu'u'. Jee maaré' kúvi ya káchí' rán ya Ndiosí' rán kúvi re'. 55 Soo ni ntuví jíní' rán ini' re'. Soo nu'u' chi jíní' va'a ni' ini' re'. Jee retú kachi' ni' ya ntuví jíní' ni' re', saájee kuvi ni' iin tee tú'un nékúvi kuéntá' ráno'ó. Soo jíní' va'a ni' ini' re', jee chú'un ini' ni' tu'un re'. 56 Jee tátá' jíí' rán Abraham nkusi' nasíkuiti' ini' re' ya kuni' re' kivi' kiji ni' ini' ñivi ya'á. Jee nini' re' maa, jee nkusi' nasíkuiti' ini' re' —nkachi' Jesús.

57 Saájee rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi Israel nkachi' raa nuun' re':

—Ni uvixiko ují (50) kuiya' ntiá'an kenta kuiñi nú jee, ¿á nini' nú Abraham rúja?

⁵⁸Jee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Máá náá' vá káchí' ní' nuun' rán, ya ne ntiá'an ka' kaku Abraham, jee ya íyó nu'u'^k —nkachi' Jesús.

⁵⁹Saájee nke'en raa yuu' sáva kuun raa re'. Soo ñakiyu'u' Jesús, [jee njia'a re' mañnú nuun' íñí rá ñivi vá], jee nkene yu'u' re' chíké'i ini' veñu'un ká'nú jee kuá'an' re'.

Xínúvi Jesús iin tee kuáá

9 ¹Jee sáa kuajia'a Jesús, jee nini' re' iin tee kuáá ne nkaku-u. ²Jee rá tee súkuá'a re' raa nikatu'ún raa re', jee nkachi' raa:

—Mestrú!, ¿né iin nsa'á kuachi, á tee ya'á áxí tátá' re' jín náná' re' nsa'á kuachi, ya nkaku kuáá re'? —nkachi' raa.

³Jee naixiníko Jesús:

—Nsú jié'e' ya nsa'á tee ya'á kuachi ni nsú jié'e' tátá' re' jín náná' re' kúvi-i, chisa' nkaku re' sukuán sáva stúvi Ndiosí' nuun' rá ñivi rá tiñu ñá'nú ya sa'á re' nuun' tee ya'á. ⁴Maáórán íyó sa'á-ó tiñu maaré' ya nchuchí re' nu'u' vaji ní',¹ ni kúvi kuéntá' nuví, chi kiji tiempú' kuéntá' nuun' neen' kuéntá' yakuáá' jee ni iin ñivi nkúvi satíñú ka'. ⁵Chi ni néé' ní' nuun' ñiví ya'á, jee ñu'un' kúvi ní' nuun' rá ñivi ñiví ya nstúún' ní' ini' áníma' raa —nkachi' Jesús.

⁶Jee sáa nkuví nkachi' re' sukuán, jee ntiesí' re' nuun' ñu'ún, jee nsa'á re' ne'yu' jín ntésí' re'. Jee nkiin' re' ne'yu' vá nuun' rá nchinúún tee kuáá vá. ⁷Jee nkachi' re' nuun' tee vá:

—Kuá'an nakete nú nuun' nú nuun' pila naní Siloé nuun' ñu'ún nute.

(Tu'un Siloé kuíni kachi' Ya Nchuchí.)

Saájee kuá'an' tee kuáá vá, jee nnakete-e nuun'-u, jee nnunijin' rá titi nchinúún-u jee nnikó-o kuano'on'-o.

^k 8:58 Rá tu'un ya'á kúvi: Nu'u' Ví-i ya kúvi iin súvi naní Ndiosí'. Máá ñá'nú ka' kúvi súvi vá. ¹ 9:4 Áxí kúvi kachi'-ó: nsú jié'e' ya nsa'á tee ya'á kuachi ni nsú jié'e' tátá' re' jín náná' re' kúvi-i. Soo sáva stúvi Ndiosí' nuun' rá ñivi rá tiñu ñá'nú ya sa'á re' nuun' tee ya'á, jee maáórán íyó sa'á-ó tiñu maaré' ya nchuchí re' nu'u' vaji ní'.

⁸Saájee rá ñivi ya néé' yatin nuun' néé' ve'i re', jín rá inka ñivi ya nini' ráa maa nékúvi ya níkan' re' kuta'vi', jee jíkátu'ún tá'án ráa, jee nkachi' ráa:

—¿Á nsú tee ya'á kúvi ya jiákunee' ya'á jee jíkán'-a kuta'vi'-i? —nkachi' ráa.

⁹Jee sava ráa ka' káchí':

—Suvire' kúvi-i.

Jee sava rá inka ka' káchí':

—Ntúví. Soo kua' íyó tee kuáá vá sukuán íyó-o —nkachi' ráa.

Jee nkachi' tee vá:

—Nu'u' kúvi-i.

¹⁰Saájee nkachi' rá ñivi vá nuun' re':

—¿Nasa nkuvi jee nnunijin' rá titi nchinúún nú rúja?

¹¹Jee nñaxiníko re':

—Tee ya naní Jesús vá, nsa'á re' ne'yu', jee nkiin' re' maa rá nchinúún ni', jee nkachi' re' nuun' ni' ya kuá'án nuun' pila nute Siloé, jee nakete nú nuun' nú. Jee ña'an' ni', jee nnakete ni' nuun' ni', jee nnakune'yá ni' —nkachi' re'.

¹²Jee níkatu'ún ráa re', jee nkachi' ráa:

—¿Né nú' íyó tee ya'á rúja?

Jee nkachi' re':

—Ntúví jíní' ni' —nkachi' re'.

Rá tee grupo fariseo xíná'má' ráa tee kuáá ya nxinúvi Jesús

¹³Saájee ñanaaka rá ñivi vá tee ya nkuvi tee kuáá nékúvi nuun' rá tee yí'í ñujiin' fariseo. ¹⁴Jee kivi' nájiávi kúvi kivi' sáá nsa'á Jesús ne'yu' vá ya ñatínú re' jee nñasa'á nijin' re' nuun' tee kuáá vá. ¹⁵Jee tukuni rá tee fariseo vá níkatu'ún ráa máá tee vá nasa nkuvi jee nnakune'yá re'. Jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Ntee Jesús ne'yu' nuun' rá nchinúún ni', jee nnakete ni' nuun' ni', jee nkuvi nnakune'yá ni' —nkachi' tee ya nnakune'yá vá.

¹⁶Saájee sava rá tee fariseo vá nkachi':

—Tee vá nsú ne nuun' Ndiosí' vaji re', chi ntúví néñu'un re' kivi' nájiávi.

Jee sava rá inka ka' nkachi':

—¿Nasa kúvi sa'á tee íyó kuachi seña anasí íi' su'va rúja?
—nkachi' raa.

Jee síin síin jíani ini' iin inka raa jie'e' Jesús. ¹⁷Saájee tukuni nkachi' raa nuun' tee nkuvi tee kuáá vá:

—¿Nasa káchí' no'ó jie'e' tee ya nsa'á ya nnunijin' rá titi nchinúún nú?

Jee nkachi' tee ya nkuvi tee kuáá vá:

—Kúvi re' iin tee ya nákani tu'un kéne yu'ú Ndiosí'
—nkachi' tee vá.

¹⁸Soo ntuví jínú' ini' rá tee kúná'nú nuun' ñuun' Israel ya nkuvi tee vá iin tee kuáá jee nnakune'yá re', nekua' nkana raa táá' jín náán' tee ya nnakune'yá vá. ¹⁹Jee nikaṭu'ún raa rává, jee nkachi' raa nuun' rává:

—¿Á se'ya rán kúvi tee ya'á, ya káchí' rán ya nkaku kuáá re'? Saájee, ¿nasa nkuvi ya né'yá re' vitan résa? —nkachi' rá fariseo vá.

²⁰Saáva nnaxiníko táá' re' jín náán' re' jee nkachi' raa:

—Jíní' rán' ya se'ya rán' kúvi tee ya'á, jee nkaku kuáá re'. ²¹Soo vitan jee ntuví jíní' rán' nasa nkuvi ya nákune'yá re', ni ntuví jíní' rán' né iin nsa'á ya nnunijin' rá nchinúún re'. Kaṭatu'ún rán maaré', kuíká' chi tee ya ná'nú kúvi re' jee maaré' kúvi kachi' re' jie'e' maaré' —nkachi' táá' re' jín náán' re'.

²²Jee rá tu'un ya'á nkachi' táá' re' jín náán' re' chi yú'ví raa né'yá raa rá tee kúná'nú nuun' rá ñivi Israel, chi ya nnaṭu'ún rá tee kúná'nú nuun' rá ñivi Israel vá ya retú néni iin ñivi jíá'ayu'ú ya Jesús kúvi Cristo, [ya nchūichí Ndiosí' maa sáva tatúní'-i nuun' ñiví], yukuán jee tava' raa ñivi vá rá ve'i sinagoga nuun' kútútú' rá ñivi Israel, jee nsá' ku'va raa ka' kivi ñivi vá ini' ve'i sinagoga yukuán. ²³Jee saáva nkachi' táá' re' jín náán' re' ya: “Kaṭatu'ún rán maaré', kuíká' chi tee ya ná'nú kúvi re'.”

²⁴Saájee ya uvi' íchí tukuni nnakana raa tee ya nkuvi tee kuáá vá, jee nkachi' raa nuun' re':

—Nakuetú'ún Ndiosí' jie'e' ya káchí' nú ya naá' ichinúún' re', soo jíní' rán' ya tee vá jee tee kuachi kúvi-i —nkachi' raa.

²⁵Saájee nnaxiníko re':

—Ntuví jíní' nì' retú tee íyó kuachi kúvi tee yukuán. Kuachi vá jíní' nì' iin tiñu ni, ya nkuvi nì' iin tee kuáá nékúvi, jee ntañú'ún jee né'yá nì'.

²⁶ Saájee nkachi' ráa nuun' re':

—¿Ná nsa'á re' jín no'ó? ¿Nasa nsa'á re' nnunijin' rá nchinúún nú rúja? —nkachi' ráa.

²⁷ Jee nnaixiníko re' nuun' ráa:

—Ya nkachi' ni' maa nuun' rán, jee ntuví ntíin kuéntá' rán maa. ¿Na jie'e' chi kuíni rán teso'o tuku rán tu'un káchí' ni'? ¿Á nsá' suni kuíni rán kunikin' rán maa sáva sukuá'a-a ráno'ó rúja? —nkachi' re'.

²⁸ Saájee ntenuun' ráa re', jee nkachi' ráa:

—No'ó chi vá níkin' nú súkuá'a tee vá no'ó. Soo ránu'u' chi kánjía' rán' Moisés chi níkin' rán' tu'un re' jee súkuá'a rán' maa. ²⁹ Ránu'u' chi jíní' rán' ya nka'an' Ndiosí' jín Moisés. Soo jie'e' tee yukuán, chi ni ntuví jíní' rán' né nú vaji re' —nkachi' ráa.

³⁰ Saájee nnaixiníko tee vá, jee nkachi'-i nuun' ráa:

—Na ka' xtíví-i xiní' ni' ya ntuví jíní' rán ne nú vaji re', soo nsa'á re' nnunijin' rá nchinúún ni'. ³¹ Jee jíní'-ó ya Ndiosí' ntuví tíin kuéntá' re' rá tu'un jíkán' tá'ví' rá ñivi íyo kuachi nuun' re'. Soo retú in ñivi ya ñúyú'ví ini'-i Ndiosí', jee retú sa'á-a ya sáni kuíni re', saájee tíin kuéntá' re' maa. ³² Chi ne tiempú' xí'nañú'ún ya ñakoo ñivi ya'á jín ne ntañú'ún, jee ni ntuví jíní' kuití'-ó ya nnunijin' rá nchinúún in ñivi ya nkaku kuáá. ³³ Jee retán' nsú ne nuun' Ndiosí' vaji tee ya'á, ntuná' kúvi sa'á re'.

³⁴ Saájee nnaixiníko ráa, jee nkachi' ráa nuun' re':

—No'ó chi ne kivi' nkaku nú jee ne íyo chitú kanáa no'ó jín kuachi. Jee, ¿á no'ó xiné'én' nú nuun' ránu'u' rúja? —nkachi' ráa, jee íchí ntava' ráa re' ini' ve'i sinagoga vá ya ni ntu jiá'a ráa ka' kivi re' maa.

Tu'un ká'an' jie'e' rá ñivi ya kúvi kuéntá' kuáá ráa

³⁵ Jee nteso'o Jesús ya íchí ntava' ráa tee vá ve'i sinagoga nuun' kútútú' rá ñivi Israel. Jee sáá nnaquetá'an' Jesús maa, jee nkachi' re' nuun'-u:

—¿Á kúneí ini' nú [Se'ya Ndiosí']?, ya ntají Ndiosí' maa nuun' ñiví sáva kúvi re' Se'ya Ñivi.

³⁶ Jee nnaixiníko tee vá, jee nkachi'-i:

—¿Né in kúvi re', kátáta, sáva kúneí ini' ni' maa? —nkachi'-i.

³⁷Jee nkachi' Jesús nuun'-u:

—Ya nini' nú maa, chi nu'u' ya ká'án' jín nú kúvi-i
—nkachi' Jesús.

³⁸Saájee nkachi' tee vá:

—Kúneí ini' nì' no'ó, Ito'o' nì' —nkachi'-i, jee
nneñu'un-u Jesús.

³⁹Jee nkachi' Jesús:

—Nu'u' jee vaji nì' ini' ñiví ya'á, sáva kenta sanáa' nì'
kuachi ñivi ñiví ya'á. Chi rá ñivi ya kuéntá' kuáá, jee
vaji nì' sáva kiku'un ini' ráa ya naá' jie'e' nu'u', kuéntá'
nakune'yá ráa. Jee sáva ráa ñivi ya jiáni ini' ráa ya jiáku'un
ini' ráa ya naá' jee kenta kuéntá' kukuáá ráa.

⁴⁰Jee sava rá tee ya yí'í ñujiín' fariseo vá ya íñí ráa nuun'
íñí Jesús, jee nteso'o ráa tu'un ya'á ya nkachi' Jesús, jee
nkachi' ráa nuun' re':

—¿Á suni ránu'u' kúvi rán' kuéntá' tee kuáá résa?
—nkachi' ráa.

⁴¹Jee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Retán' kúvi rán kuéntá' tee kuáá, saájee nsá' kuniso
rán kuachi rán. Soo jie'e' ya káchí' rán ya “né'yá rán” jee
kínóo kuachi rán jín rán —nkachi' Jesús.

Tu'un ká'án' jie'e' náka Jesús ñivi re' kuéntá' rá lanchi

10 ¹Jee nkachi' Jesús:
—Máa naa' vá káchí' nì' nuun' rán ya retú iin
tee jee ntuví kivi re' nuun' kúvi yuvé'í iin kurá' rá lanchi,
chisa' inka ichi nuun' kúvi ika' kurá' nava re' kivi re', jee
tee vá tee kuí'ná kúvi re'. ²Soo tee ya kivi re' yuvé'í kurá'
lanchi, jee tee ya sa'á sukuán, jee maaré' kúvi ito'o' xí rá
lanchi vá ya náka-a rátí'. ³Jee tee ya kúmí yuvé'í kurá'
lanchi, jee jíne re' yuvé'í sáva kivi tee vá. Jee náku'ni' rá
lanchi re' tachi' ká'án' re', jee sáa nákana re' rá lanchi
maaré' jee ká'án' re' súv'í ta iin rátí', jee táv'á' re' rátí' ini'
kurá'. ⁴Jee sáa ya ntava' re' ntáká rá lanchi maaré', jee yósó'
re' ichinúún' rátí', jee níkin' rátí' yata' re' kuá'an' rátí', chi
náku'ni' rátí' tachi' ká'án' re'. ⁵Soo iin ñivi ya ntuví jíní' rátí'
maa jee ntuné níkin' rátí' maa, chisa' kene kunu rátí' nuun'
ñivi vá, chi ntuví náku'ni' rátí' tachi' ká'án' ñivi vá ya ntu
jíní' rátí'.

⁶Jee tɔ'un ya'á nkachi' Jesús nuun' raa ya kúnkunuún ká'án'-a jie'e' [maaré' jín rá ñivi re']. Soo ni ntɔví ñáku'un ini' raa na jie'e' kúvi ya nkachi' re' nuun' raa.

**Kúvi Jesús kuéntá' Ito'o' xín rá
lanchi ya náka va'a-a rátí'**

⁷Saájee tukuni nkachi' Jesús:

—Máa naa' vá káchí' nì' nuun' rán ya nu'u' kúvi nì' kuéntá' yuvé'í kurá' nuun' nene nívi rá lanchi. ⁸Ntaká rá tee ya nkiji raa ne xí'na ka' sáa ntiá'an kiji nì', jee nkachi' raa ya nkuvi raa ito'o' xín rá ñivi nì', jee ntaká raa kúvi tee ku'íná. Soo rá ñivi nì' ya kúvi raa kuéntá' lanchi nì', jee ntu ntáin kuéntá' raa ya nkachi' rá tee vá. ⁹Soo nu'u' chi kúvi nì' kuéntá' iin yuvé'í. Jee retú kivi néni iin ñivi na'á Ndiosí' jie'e' nì', jee natava' re' maa nuun' kuachi-i jee nanitá'ví'-i. Kúvi-i kuéntá' lanchi nì' ya néne nívi jee nì'in' tì' ite' kaji' tì'.

¹⁰Tee ku'íná kiji re' sáva kuachi máa sa'á ku'íná re', ka'ni' re', jee xináan' re'. Soo nu'u' vaji nì' sáva kúvi nì'in' rá ñivi nì' ya kuteku' raa jín Ndiosí' nífnkání jee na ka' vii' ka' kue'nu raa jín Ndiosí' ichi re' ñivi ya'á.

¹¹Jee nu'u' chi kúvi nì' kuéntá' Ito'o' va'a xí rá lanchi, ya náka va'a nì' rátí'. Chi tee ya náka va'a re' rá lanchi re' asúnika' ne kuvi' re' jie'e' rátí' ya náka va'a re' rátí'. ¹²Soo musú' ya íyó ya'vi re' jee kúmí re' rátí', jee nsú ito'o' xí rá lanchi vá kúvi re', chi nsú lanchi maaré' kúvi rátí'. Sáa jíní' re' ya vaji iin vá'ú' jee xínóo re' rá lanchi jee jínu re' ku'án' re'. Jee vá'ú' vá chi táin tì' rá lanchi, jee síkúténuun tì' rátí'.

¹³Jee sukuán jínu re' chi kúvi re' musú' ya íyó ya'vi, jee ntuná' ítú ini' re' né'yá re' rá lanchi.

¹⁴Jee nu'u' chi kúvi nì' kuéntá' Ito'o' va'a xí rá lanchi, ya náka va'a nì' rátí'. Jee jíní' va'a nì' ini' rá ñivi maání', ya kúvi raa kuéntá' lanchi nì', jee suni jíní' va'a rá ñivi maání' ini' nu'u'. ¹⁵Kuéntá' Tátá' nì', chi jíní' va'a re' ini' nu'u', jee suni jíní' nì' ini' Tátá' nì'. Jee ku'va nì' maání' kuvi' nì' sáva sikáku nì' rá ñivi nì' ya kúvi raa kuéntá' lanchi nì'.

¹⁶Jee suni íyó ñivi inka nación ya kúvi raa lanchi nì' ya ntu yí'í rátí' kurá' ya'á. Jee suni íyó kinake'en nì' raa ñivi raa xintíin nì'. Jee teso'o raa tachi' ká'án' nì'. Jee iin ni métú'ún ñivi nì' nunká'nú koo. Jee métú'ún ni xí Ito'o' raa

koo kunaka nì' raa. ¹⁷Jee saáva ñúnúun' Tátá' nì' nu'u', chi ku'va nì' maání' kuvi' nì' sáva xináteku' ii' tuku nì' maání'. ¹⁸Chi ni iin ñivi ntuví kuvi ka'ni' raa nu'u', chisa' maání' ví ya jíá'ayu'ú nì' ya kuvi' nì'. Chi níso nì' tiñu ñá'nú íí' nì'in ya jíá'ayu'ú nì' ya kuvi' nì', jee suni níso nì' tiñu ñá'nú íí' nì'in ya xináteku' ii' tuku nì' maání'. Chi sukuán ntatúní' Tátá' nì' nuun' nì' ya sa'á nì' —nkachi' Jesús nuun' raa.

¹⁹Jee tukuni sín sín íñí iin inka rá tee kúñá'nú nuun' Israel ji'e'e' rá tu'un ya'á ya nkachi' Jesús. ²⁰Jee kue'e' raa nkachi':

—Tachi' kini yí'í ini' re', jee sáná xíni' re' vá ká'an' re' sukuán. ¿Na kuvi chi tésó'o rán nuun' ká'an' re'? —nkachi' raa.

²¹Soo sava raa ka' nkachi':

—Rá tu'un ya'á nsú tu'un ká'an' iin tee ya yí'í ku'i'na' ví-i. ¿Á kúvi nasa'á ku'i'na' nunijin' nchinúun iin tee kuáá rúja? —nkachi' raa.

Rá tee kúñá'nú nuun' Israel kúníichi' raa né'yá raa Jesús

²²Máa tiempú' kúvjin,^m jee nsa'á rá ñivi viko nuun' ñuun' ká'nú Jerusalén, ya náku'un ini' raa kivi' nna'sa'á raa ya nna'kuatiñu íí' veñu'un ká'nú nuun' Ndiosí' ya íí' nkuvi tuku-u. ²³Jee jíkanuun Jesús chíké'i ini' veñu'un vá ma'ñú yúvé'i nuun' naní yúvé'i Salomón. ²⁴Jee rá tee kúñá'nú nuun' Israel nkutiyu' raa nuun' Jesús, jee nkachi' raa:

—¿Nasa ka' tiempú' vá íyó chu'un níni nú ini' rán'? Retú no'ó ví máa Cristo, jee kachi' káji maa nuun' rán'.

²⁵Jee nna'xiníko Jesús nuun' raa:

—Ya nkachi' nì' maa nuun' rán, soo ntuví jínú' ini' rán maa. Jee rá tiñu va'a anasí ya sá'á nì' nuun' súví Tátá' nì', jee rá ya'á jí'á ya naá' ji'e'e' nu'u'. ²⁶Soo ráno'ó chi ntuví ínú' ini' rán maa, chi nsú ñivi nì' kúvi rán, ya kúvi kuéntá' lanchi nì'. ²⁷Chi rá ñivi nì' ya kúvi raa kuéntá' lanchi nì', jee suviráa vá tésó'o raa tachiyu'ú nì'. Jee jíní' va'a nì' ini' raa. Jee níkin' raa nu'u'. ²⁸Jee ku'va nì' nuun' raa ya kuteku' raa níinkání jín nu'u', soo ni nsá' kuvi' ánima' raa chi koo raa jín Ndiosí' níinkání, jee ni iin ntuná' kanee'-e

rá ñivi vá na'á ñi'. ²⁹Chi máá Tátá' ñi' ya nnaťají re' rá ñivi vá nuun' ñi', jee maáré' ví ya kúñá'nú nasíkuiti' ka' nuun' ntaká, jee ni iin ntu kúvi nakanee'-e rá ñivi vá na'á re'.

³⁰Chi nu'u' jín Tátá' ñi', jee iin ñi' kúvi rán' —nkachi' Jesús.

³¹Saájee rá tee kúñá'nú nuun' ñuun' Israel nnaťe'en tuku ráa yuu' sáva kuun ráa maa Jesús. ³²Jee nnaťiníko Jesús nuun' ráa:

—Ya nstúvi ñi' kue'e' ví'í tiñu va'a nuun' rán, ya ntaji Tátá' ñi' nuun' ñi' sa'á ñi'. Jee, ¿jje'e' né iin rá tiñu va'a ya'á kúvi ya kuun rán yuu' nu'u' rúsa? —nkachi' Jesús.

³³Jee rá tee kúñá'nú nuun' ñuun' Israel nnaťiníko ráa nuun' Jesús:

—Nsú jje'e' iin tiñu va'a nsa'á nú kúvi ya kuun rán' yuu' no'ó, chisa' jje'e' ya ká'an' nú tunívá'a jje'e' Ndiosí' kúvi ya kuun rán' yuu' no'ó. Chi no'ó ya kúvi nú tee, jee káchí' nú ya kúvi nú Ndiosí' —nkachi' ráa.

³⁴Jee nnaťiníko Jesús nuun' ráa:

—Yí'í xintíin rán tutu' ya níso tu'un ley Ndiosí'. ¿Á nsú nuun' tutu' vá káchí' Ndiosí': “Nkachi' ñi' ndiosí' kúvi rán”, rúja? ³⁵(Jee nkúvi sijíta-ó Tu'un Ndiosí' níso nuun' Tutu' Íí'.) Jee njia'a Ndiosí' tu'un re' nkenta tu'un vá nuun' rá ñivi, jee nuun' nkachi' Ndiosí' ya kuéntá' ndiosí' kúvi rá ñivi nuun' nkenta tu'un re', ³⁶soo nuun' nkachi' re' sukuán jje'e' ráa, saájee jje'e' nu'u', ya Tátá' ñi' Ndiosí' chi nsa'á sín re' nu'u' kitíñú ñi' sa'á ñi' tiñu re' jee nchuchí' re' nu'u' vaji ñi' ini' ñivi ya'á, jee ráno'ó, ¿naja kúvi káchí' rán ya ká'an' niva'a ñi' jje'e' Ndiosí', jje'e' ya nkachi' ñi': “Kúvi ñi' Se'ya Ndiosí'”, rúja? ³⁷Retú ntuví sá'á ñi' rá tiñu sá'á Tátá' ñi', jee koto jínú' ini' rán nu'u'. ³⁸Soo retú sá'á ñi' tiñu re', asú' ntuví jínú' ini' rán nu'u', íyo inu' ini' rán ya tiñu Tátá' ñi' ví rá tiñu sá'á ñi', sáva kuká'nú ini' rán jee xiní'in rán kuni' rán ya yí'í Tátá' ñi' ini' ñi' jín ya yí'í ñi' ini' Tátá' ñi' —nkachi' Jesús.

³⁹Saájee tukuni nnu'kú ráa tiin ráa Jesús, soo nkaku re' xintíin ráa, jee ku'án' re'.

⁴⁰Jee ku'án' tuku Jesús kuano'on' re' íyo ka' ichi yúnteká'nú Jordán, nuun' nsikuánuté Juan rá ñivi ne xí'nañú'ún nékúvi. Jee nkinoo Jesús nnee' re' yukuán. ⁴¹Jee kue'e' rá ñivi kenta nuun' néé' re', jee nkachi' ráa jín iin inka ráa:

—Máá náá' kúvi nijja ya Juan jee ni ntuví nsá'á re' ni iin seña anasí, soo ni'i rá tu'un ya nkachi' re' jie'e' tee ya'á kúvi ya naá' nijja —nkachi' ráa.

⁴²Jee nuun' íni re' yukuán kue'e' rá ñivi nkenta kunei ini' ráa Jesús.

Sáa ni'i' Lázaro

11 ¹Jee niyo iin tee naní Lázaro ya kú'ví' re'. Kúvi re' tee nuun' Betania ya kúvi nuun' María jín ku'vi' ña Marta. ²(Jee María ví ña'an ya nchi' ña aceite ya jiá'an' vixi' jie'e' Ito'o'-ó, jee nxináchi ña jie'e' re' jín ixi xíní' ña. Jee kúvi ña ku'va Lázaro ya kú'ví' re'.) ³Saájee nchuichí rá ku'va re' tu'un ku'a'an' nuun' Jesús, jee nkachi' ráña:

—Ito'o', tee ya ñunúun' nú kú'ví' re'.

⁴Jee sáa nteso'o Jesús rá tu'un ya'á, jee nkachi' re':

—Kue'i' ya'á jee nsú kue'i' kuvi' re' kuvi-i. Chisa' sáva stúvi-i ya kúñá'nú nasíkuiti' Ndiosí', sáva jie'e' vá kuni' rá ñivi ya kúñá'nú ni' ya kúvi Se'ya Ndiosí' —nkachi' Jesús.

⁵Jee ñunúun' Jesús Marta jín ku'vi' ña María jín ku'va ráña Lázaro. ⁶Sáa nteso'o Jesús ya kú'ví' Lázaro, soo nkinoo ka' Jesús uvi' kivi' nuun' néé' re'. ⁷Jee kuíre nkachi' re' nuun' rá tee súkuá'a re' ráa:

—Nkí'in' tuku-órán nuun' nuun' Judea —nkachi' re'.

⁸Jee nkachi' rá tee súkuá'a re' ráa nuun' re':

—Mestrú', sukuán yatin ni ya nkuini rá tee kúñá'nú nuun' ñivi Israel kuun ráa yuu' no'ó jee, ¿á tukuni kuíni nú ya k'i'in' nú yukuán rúja? —nkachi' ráa.

⁹Jee nnaixiníko Jesús [ya íyó sa'á re' tiñu Tátá' re']:

—¿Á nsú uxu' uvi' (12) hora ya iin nuví rúja? Retú néni iin ñivi jíka-a ni kúvi nuví, jee ntu kák'i' jie'e'-e, chi né'yá-a ñu'un' túun' nuun' ñivi ya'á. ¹⁰Soo ñivi ya jíka yakuáá' jee kák'i' jie'e'-e, chi ntuvi nijin' nuun'-u né iin ichi ku'a'an'-a —nkachi' Jesús.

¹¹Jee sáa nkuvi nkachi' re' ya'á, jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Lázaro, tee ya maní' jín-órán, kixí' re', soo k'i'in' ni' kixinóto ni' re' —nkachi' Jesús.

¹²Saájee nkachi' rá tee súkuá'a re' ráa:

—Ito'o', retú kixí' re', jee nuvi va'a re' —nkachi' ráa.

¹³Soo nkachi' Jesús nuun' ráa sukuán jie'e' ya ni'i' Lázaro. Soo rá tee súkuá'a re' ráa nka'vi ini' ráa ya kuachi kixí' nijia Lázaro ni. ¹⁴Saájee nkachi' káji Jesús nuun' ráa:

—Ya ni'i' Lázaro. ¹⁵Jee kúsí' ini' ánima' ni' ya ntuví nées' ni' yukuán, chi íyó va'a nuun' ráno'ó, chi sáva jinu' va'a ka' ini' rán. Jee ntañú'un nkó'on'-órán kine'yá-ó re' —nkachi' Jesús.

¹⁶Saájee Tomás, ya suni naní re' kuatí', jee nkachi' re' nuun' rá tá'an ya súkuá'a nkáa re' jín ráa jín Jesús:

—Suni nkó'on'-órán ranika' sáva kuvi' nkáa-órán jín re' —nkachi' Tomás.

**Jesús ví ya sá'a ya nateku' ii' ñivi jín ya
kuteku' ráa nínkáni jín Ndiosí'**

¹⁷Jee sáa nkenta Jesús nuun' ñuun' Betania, jee nkuká'nú ini' re' ya ya nkuvi kumi' kivi' ya nse'í ráa Lázaro ini' yavi' kava. ¹⁸Ñuun' Betania vá káa yatin-i jín ñuun' ká'nú Jerusalén, yatin uní' kilómetro ni ví-i ya kújiká káa ráa.

¹⁹Jee kue'e' ví'í rá ñivi Israel yukuán nkenta ráa nuun' nées' Marta jín María, sáva nasa'á neí ráa ini' ráña, jie'e' ya ní'i' ku'va ráña. ²⁰Saájee sáa nteso'o Marta ya váji Jesús, jee nkene ña kuata'an' ña re'. Soo María nkinoo ña ve'i.

²¹Saájee nkachi' Marta nuun' Jesús:

—Ito'o', retán' nnee' nú ya'á, jee vani nkuví' ku'va ni' nékúvi. ²²Soo ne vitan jee jíní' ni' ya ntaká ya kakan' nú nuun' Ndiosí', jee taji re' maa nuun' nú —nkachi' ña.

²³Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Nateku' ii' ku'va nú nakoo re' —nkachi' Jesús.

²⁴Jee nkachi' Marta nuun' Jesús:

—Jíní' ni' ya nateku' ii' tuku ku'va ni' nakoo re' kene re' nteñu rá ní'i', sáa nateku' ii' kuayío rá ñivi ní'i', ne sáa kenta kivi' nuun' ní'i' —nkachi' ña.

²⁵Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Nu'u' kúvi ya sá'a ni' ya nateku' ii' ñivi nakoo ráa kene ráa nteñu rá ní'i' jín ya sá'a ni' ya kuteku' ráa nínkáni jín Ndiosí'. Jee rá ñivi ya kúneí ini' ráa nu'u', jee súnika' kuvi' ráa, jee kuteku' ráa jín Ndiosí' nínkáni. ²⁶Jee ntaká rá tékú' jee kúneí ini' ráa nu'u', ni nsá' kuvi' ánima' ráa chi koo ráa jín Ndiosí'. ¿Á jínú' ini' nú rá tu'un ya'á? —nkachi' Jesús.

27 Jee nkachi' ña nuun' re':

—Saá, Ito'o', jínú' ini' ni' ya no'ó kúvi nijia máá Cristo ya kúvi Se'ya Ndiosí', ya káchí' nuun' Tutu' Íí' ya kiji nú ini' ñiví ya'á —nkachi' ña.

**Ná'yú' Jesús íñí re' ichinúún' kava
nuun' yí'í sé'í Lázaro ini'-i**

28 Jee sáa nkuvi nkachi' Marta sukuán, jee kuakana ña ku'vi' ña María, jee nkachi' yu'u' ña nuun'-u:

—Máá mestrú' íyó re' ya'á jee kána re' no'ó —nkachi' Marta.

29 Jee sáa nteso'o María rá tu'un ya'á, jee ntañú'ún kuiti' nñakuiñi' ña jee ku'a'an' ña nuun' Jesús. 30 Jee ni ntiá'an ka' kivi Jesús nuun' ñuun', chi íñí ii' re' nuun' ñata'an' Marta re'. 31 Saájee rá ñivi Israel ya néé' jín ña ini' ve'i ña jee nasa'á neí raa ini' ña, jee sáa nini' raa ya numíji'i' nñakuiñi' ña jee nkene ña, jee nchinikin' rává ña, chi nka'vi ini' raa ya ku'a'an' ña nuun' kava nuun' nse'í raa ku'va ña sáva kuna'yu' ña yukuán.

32 Saájee nkenta ña nuun' íñí Jesús, jee nxinániso ña maña rá jie'e' re', jee nkachi' ña nuun' re':

—Ito'o', retán' néé' nú ya'á, jee vāni nkuví' ku'va ni' nekúvi —nkachi' ña.

33 Saájee sáa nini' Jesús ya ná'yú' ña, jín rá ñivi Israel ya kútá'an jín ña nkenta raa yukuán ná'yú' raa, jee nkuníní ini' ánima' re' jee nñukuéká ini' re'. 34 Jee nkachi' re':

—¿Né nú' nchi'i rán re'?

Jee nkachi' ña:

—Ito'o', nkó'ón'-ó jee kuni' nú —nkachi' ña.

35 Jee nna'yu' Jesús. 36 Saájee nkachi' rá ñivi Israel vá:

—Kuneyá rán, na ka' nñunuun' re' ka' maa —nkachi' raa.

37 Soo sava ka' rá ñivi vá nkachi':

—Tee ya'á jee nkuvi nsa'á re' ya nñunijin' rá titi nchinúún tee kuáá. Jee, ¿á suni kuvi sa'á re' ya nkuví' Lázaro ya'á nekúvi? —nkachi' raa.

Nxináteku' Jesús Lázaro

38 Jee tukuni nkuníní ini' Jesús, jee nkanta re' nuun' ve'i niyi nuun' nse'í raa Lázaro ya kúvi iin yavi' kava, jee yu'ú kava vá nási' iin yuu' ká'nú. 39 Jee nkachi' Jesús:

—Xitá rán yuu' ya'á —nkachi' re'.

Jee Marta, ya kúvi ku'va tee ya ní'i' vá, nkachi' ña:

—Ito'o', ya jiá'an' ví'í re' chi ya nkuvi kumi' kivi' ya ní'i' re'.

⁴⁰Soo nkachi' Jesús:

—¿Á nsá' nkachi' ni' nuun' nú ya retú jínú' ini' nú nu'u' jee kuni' nú ya kúñá'nú nasíkuiti' ví Ndiosí'? —nkachi' Jesús.

⁴¹Saájee nxitá ráa yuu' nuun' yí'í tee ní'i' vá. Jee nñane'en nuun' Jesús, jee nñakune'yá re' ne súkún, jee nkachi' re':

—Tátá' ni', táji ni' ya kuta'vi' ni' nuun' nú, chi ntiin kuéntá' nú nuun' tu'un nkachi' ni'. ⁴²Jee nu'u' chi ya jíní' ni' ya sukuáni tésó'o nú ya káchí' ni'. Soo nkachi' ni' sukuán, jie'e' ya kuvi ya vá'a rá ñivi ya íñi' ya'á, sáva jínú' ini' ráa ya no'ó nchui'chí nú nu'u' vaji ni' sa'á ni' tiñu nú.

⁴³Jee sáa nkachi' Jesús sukuán, jee nñanjín ni'in re':

—¿Lázaro, kene iña'! —nkachi' re'.

⁴⁴Jee Lázaro, ya ní'i' re', nkene re' ne yavi' nuun' yí'í re', jee yísukun' rá na'á re' jín rá jie'e' jín tirá' sa'ma ku'jín, jee suni yísukun' sa'ma nuun' re' ranika'. Jee nkachi' Jesús nuun' rá ñivi:

—Nanají rán rá sa'ma ya yísukun' re', jee siaá' rán re' ki'in' re' —nkachi' Jesús.

Nátú'un rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi Israel ñasa tiin ráa Jesús sáva ka'ni' ráa re'

(Mateo 26:1-5; Marcos 14:1-2; Lucas 22:1-2)

⁴⁵Saájee kue'e' ví'í rá ñivi Israel ya váji kútá'an' jín María, jee sáa nini' ráa rá tiñu ya nsá'á Jesús jee ninu' ini' ráa re'. ⁴⁶Soo sava ráa ka' kua'an' ráa nuun' rá tee ya kúvi fariseo jee nkachi' ráa nuun' rá tee vá rá tiñu ya nsá'á Jesús. ⁴⁷Saájee rá sutu' kúñá'nú jín rá tee ya kúvi fariseo nkutútú ráa Junta Ká'nú jín rá inka tee kúñá'nú, jee nkachi' ráa:

—¿Ná kúvi ya sa'á-o? Chi Jesús ya'á sá'á ví'í re' rá seña anasí. ⁴⁸Jee retú ku'va-ó ya sa'á re' sukuán, jee ntaká rá ñivi jinu' ini' ráa kaní'jiá ráa re'. Jee kiji rá tee ñuun' Roma, jee xináan' ráa veñu'un ká'nú í'í-ó jín nación-ó Israel —nkachi' ráa.

49 Soo Caifás ya kúvi iin rá tá'án kúná'nú jín raa, chi maaré' vá kúvi sutu' kúná'nú ka' nuun' rá tá'án sutu' re' kuiya' yukuán, jee nkachi' Caifás vá:

—Ráno'ó chi ntuná' vá jíní' kuiti' rán. 50 ¿Á ni ntu jíani ini' rán ya va'a ka' kúvi nuun'-ó ya kuvi' iin tee ni jie'e' ya vá'a rá ñivi, jee nsá' naan' ni'i ñuun'-ó? —nkachi' re'.

51 Soo Caifás jee nsú tu'un ya jíani xini' maaré' ví ya nkachi' re' ya'á, chisa' jie'e' ni ka' ya kúvi re' sutu' kúná'nú ka' kuiya' yukuán, saáva nsa'á Ndiosí' ya kachi' yachi' re' rá tu'un vá jie'e' ya íyó kuvi' Jesús jie'e' ya vá'a nación Israel. 52 Jee nsú kuachi kuiti' jie'e' rá ñivi ñuun' ya'á kuvi' re', chisa' suni kuvi' re' sáva kuafyó kuiti' rá ñivi ya kúvi se'ya Ndiosí' ya ñetenuun raa néé' raa rá ñuun' íyó ñivi ya'á, jee nastútú re' raa sáva iin ni ka' nuvi ntaká raa. 53 Jee saáva, ne' kivi' yukuán jee nnatú'un raa ya ka'ni' raa Jesús.

54 Saáva ntu ka' nikanuun nijin' Jesús nteñu rá ñivi ñuun' Israel, chisa' nkene iyo re' nuun' ñuun' Judea, jee ku'án re' nuun' iin ñuun' naní Efraín, ya káá yatin nuun' ñu'un sain, jee nuun' ñuun' yukuán nkinoo re' nnee' re' jín rá tee súkuá'a re' raa.

55 Jee ya nkuyatin tiempú' viko Pascua ya néñu'un rá ñivi Israel. Jee saáva kue'e' nasíkuiti' rá ñivi ntaká ñuun' yukuán ku'án' raa Jerusalén sáva xí'na ka' íyó nasa'á noo raa maá'aa nuun' Ndiosí'.ⁿ 56 Jee nánukú raa Jesús jee ni íní raa ini' chíké'i veñu'un ká'nú, jee jíkátu'un raa iin inka tá'án raa:

—¿Ná ká'vi ini' rán? ¿Á ntu kiji Jesús viko? —nkachi' raa.

57 Jee rá sutu' kúná'nú vá jín rá tee yí'í ñujiín' fariseo vá ntatúní' raa ya néni iin rá ñivi jíní' raa nuun' néé' Jesús, jee íyó kachi' raa maa, sáva tiin rá tee kúná'nú vá maa.

Iin ña'an nchisó ña aceite jíá'an' vixi' jie'e' Jesús

(Mateo 26:6-13; Marcos 14:3-9)

12 1 Iñu' ka' kivi' kumáni' kenta maa kivi' viko Pascua, jee ña'an' tuku Jesús ñuun' Betania, nuun' néé'

ⁿ 11:55 Tu'un ley Moisés ya ntatúní' Ndiosí' káchí'-i ya nkúvi kaji' rá ñivi Israel xíní viko Pascua retá' íyó té'en raa nuun' Ndiosí'.

Lázaro, tee ya ní'i' jee nxináteku' Jesús maa nkene-e nteñu rá ní'i'. ²Jee yukuán nsa'á ráa iin xíní nyaji' Jesús, jee Marta nchu'un ña kaji' ráa. Jee Lázaro nkuvi iin ráa ya néé' yu'ú mesa yáji' ráa jín re'. ³Saájee María ya néen tu'va ña sava litro aceite jíá'án' vixi' ya kúvi máá ninu'un nardo, jee ya'vi nasíkuiti' néé'-e jee nyoso' ña maa jie'e' re', jee nxináchi ña jie'e' re' jín ixi xíní' ña. Jee ne nchitú xiko' jíá'án' vixi' vá ini' ve'i yukuán. ⁴Jee Judas Iscariote, ya kúvi re' iin rá tee súkuá'a Jesús ráa, [jee kuvi re' se'ya Simón], jee kúvi re' tee ya kuyatin sukuán naku'va re' Jesús xintíin rá tee tá'vi ini' né'yá ráa Jesús. Jee nkachi' re':

⁵—¿Na kuvi chi ntuví nxikó ña aceite jíá'án' vixi' ya'á nékúvi, jee ni'in' ña ya kúvi xu'ún ya'vi iin ñivi ya uní' sientú' (300) kivi', jee ku'va ña xu'ún vá nuun' rá lál'ví, nékúvi?

⁶Sú nkachi' re' sukuán, soo nsú jie'e' ya kúná'ví nijia ini' re' rá lál'ví, chisa' jie'e' ni ka' ya maáré' kúvi iin tee kuí'ná. Chi maáré' kúvi tee ya néé' siki' re' kúmí re' ñunu xu'ún nuun' rá tá'án tee súkuá'a Jesús ráa, jee tain kuí'ná re' yaku' xu'ún nuun' chú'un ráa ya kúmí re'. ⁷Saájee nkachi' Jesús:

—Kusaá ña, chi ya nchu'un va'a ña maa sáva sa'á tú'va ña nu'u' sukuán ne kivi' kuyu'u' ni' ré ní'i' ni'. ⁸Chi sukuáni néé' rá lál'ví jín ráno'ó, soo nu'u' chi nsá' nínkáni kunee' ni' jín ráno'ó —nkachi' Jesús.

Nátú'ún ñivi ya ka'ni' ráa Lázaro

⁹Jee kue'e' nasíkuiti' rá ñivi Israel nkuká'nú ini' ráa ya néé' Jesús nuun' ñuun' Betania. Jee ña'an' ráa yukuán, soo nsú kuachi Jesús ni kuane'yá ráa, chisa' suni sáva kine'yá ráa Lázaro, ya nateku' ij' re' nsa'á Jesús. ¹⁰Saájee rá sutu' kúná'nú vá jee nnatú'ún ráa ya suni ka'ni' ráa Lázaro ranika'. ¹¹Chi jie'e' Lázaro, ya nxináteku' Jesús re', jee kue'e' rá ñivi Israel kúsíin ráa [nuun' rá sutu' vá] jee kúneí ini' ráa Jesús.

Nkivi Jesús nuun' ñuun' Jerusalén

(Mateo 21:1-11; Marcos 11:1-11; Lucas 19:28-40)

¹²Jee kivi' steñu'ún, jee kue'e' nasíkuiti' rá ñivi kenta ráa ya ku'an' ráa viko Pascua nuun' ñuun' Jerusalén vá. Jee sáá nteso'o ráa ya vaji Jesús nuun' ñuun' Jerusalén, ¹³jee

ñá'nu' raa rá na'á yutun yukuñuun' jee nkene raa kuata'an' raa Jesús, jee nkajie'é raa kánajín raa, jee káchí' raa:

—¡Sikáku Ndiosí' yó!° ¡Na ka' netu' ka' kúvi maaré' ya vaji jín tiñu ñá'nú nuun' súví Ito'o'-ó Ndiosí'! ¡Maaré' kúvi re' tee ya nísotíñú re' tátúní' re' nuun' rá ñivi ñuun' Israel! —nkachi' raa.

14 Jee nni'in' Jesús iin burru' lúli, jee yósó' re' maa, kuéntá' sánikuá' ya káchí' tu'un néé' nuun' Tutu' niso Tu'un Ndiosí':

15 Ráno'ó se'ya ñuun' Jerusalén, ya káá yuku Sión, koto yú'ví rán.

Chi, ¡kune'yá!, ya'á vaji maaré' ya kúñá'nú tátúní' re' nuun' ráno'ó,

yósó' re' iin burru' lúli jiáá.

Sukuán káchí' nuun' Tutu' Íí'.

16 Jee ya xí'nañú'un jee ni ntuví ñáku'un ini' raa tee súkuá'a Jesús raa jie'e' rá tiñu vá. Soo ne sáá nxináa Ndiosí' Jesús antiví nuun' nstúvi re' ya kúñá'nú-u, jee ne saájee nnáku'un ini' raa ya rá tu'un vá niso nuun' Tutu' Íí' káchí'-i ya'á jie'e' re', jín ya sukuán nsa'á raa jín re'.

17 Jee rá ñivi ya níni jín Jesús sáá nkana re' xini' Lázaro ne ve'i kava yuu' jee nxináteku' re' maa nkene re' nteñu rá ní'i, jee jiá'a raa nuun' rá inka ñivi ya naá' jie'e' ya nini' raa ya nsa'á re'. 18 Saáva jie'e' ya'á kúvi ya nkene kue'e' ñivi ñata'an' raa Jesús, chi nteso'o raa ya nsa'á re' seña anasí ya'á. 19 Saájee rá tee ya yí'í ñujiín' fariseo nkachi' raa nuun' tá'an maaráa:

—¡Kune'yá rán! ¡Ni ntuná' kúvi kuiti' sa'á-ó! Chi kuáiyó kuiti' rá ñivi ñivi kuá'an' raa níkin' raa maa —nkachi' raa.

Íyótúní' ni rá ñivi Grecia nánukú raa ka'an' raa jín Jesús

20 Jee íyótúní' ni ñivi íyó ya kúvi ñivi ñuun' Grecia ya kuá'an' raa viko nuun' ñuun' Jerusalén, sáva kuneñu'un raa Ndiosí'. 21 Saájee rá ñivi ya'á, ñakuyatin raa nuun' Felipe, tee ñuun' Betsaida, ya kúvi iin rá ñuun' tñin Galilea. Jee nikan' tá'ví' raa nuun' Felipe, jee nkachi' raa:

—Tátá!, kuíni rán kuni' rán Jesús jee ka'an' rán jín re' —nkachi' raa.

° 12:13 Tu'un arameo ya'á kúvi Hosanna.

22 Jee ña'an' Felipe jee nkachi' re' nuun' Andrés, saájee Andrés jín Felipe ñakachi' raa maa nuun' Jesús. 23 Jee nñaxiníko Jesús nuun' raa, jee nkachi' re':

—Ya nkenta kivi' ya kenta tvi ya vii' kúñá'nú nasíkuiti' ni' ya ntají Ndiosí' nuun' ñivi' sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi.

24 Máa náá' nijia vá káchí' ni' nuun' rán ya kuéntá' retú iin nikin trigú', jee retán' nsá' jiété' nikin vá nuun' ñu'un kuéntá' iin niyi, saájee métú'ún-u ni koo. Soo retú yí' nikin vá chiji ñu'un kuéntá' iin niyi, jee nukue'e' nasíkuiti' tata' sá'a-a. 25 Jee sukuán koo jín ráno'ó chi iin ñivi ya ñúnúun'-u maáa ni, jee sukuán kenta sukuíta-a maáa nuun' Ndiosí'. Jee iin ñivi ya tá'vi ini'-i né'yá-a ñasa níyo ini'-i rá nantínú ñivi' ya'á, jee ni'in'-i ya kuteku'-u nínkání jín Ndiosí'. 26 Jee retú íyó ne ni iin sátínú-u nuun' nu'u', jee íyó-o kunikin'-i nu'u'. Chi ñivi ya sátínú nuun' nu'u', jee nuun' kune'e' ni' jee suni yukuán kune'e' musú' ni'. Jee retú íyó iin ñivi sátínú nuun' nu'u', jee sa'á Tátá' ni' ya kúñá'nú raa.

Káchítu'ún Jesús ya kuvi' re'

27 Vitan jee núkuéká ini' ánima' ni'. ¿Ná kachi' ni'? “¿Á kachi' ni' ya: Tátá' ni', sikáku nu'u' nuun' tunó'ó vaji-i nuun' ni' tiempú' ya'á?” Soo nkúvi, chi jie'e' tunó'ó ya'á vaji ni' kuno'o ni' tiempú' ya'á. 28 Tátá' ni', stúvi nú ya kúñá'nú nasíkuiti' nú —nkachi' Jesús.

Saájee nkiji iin tachiyu'ú ne antiví súkún jee nkachi'-i:

—Ya nstúvi ni' ya kúñá'nú nasíkuiti' ni' jee tukuni stúvi ni' maa —nkachi' Ndiosí'.

29 Jee rá ñivi ku'e' ya íñi' yukuán, nteso'ó raa xina'a' tachiyu'ú vá, jee sava raa nkachi':

—Tajia ví-i.

Soo sava rá ka' nkachi':

—Iin najiá'á' íi' Ndiosí' nka'an' jín re'.

30 Saájee nñaxiníko Jesús jee nkachi' re':

—Nsú jie'e' ya vá'a nuun' nu'u' nkiji tachiyu'ú vá, chisa' jie'e' ya vá'a nuun' ráno'ó. 31 Vitan kúvi tiempú' ya sa'á ñaa' Ndiosí' kuachi jie'e' rá ñivi ñivi' ya'á. Jee vitan jee tava' Ndiosí' máa máa ku'na' kúñá'nú ya tátúní' ini' ñivi' ya'á k'i'in' iyo-o. 32 Jee nu'u' chi, sáa nane'en raa nu'u' nuun'

kunintakaa ni', jee nextú'va ni' ntaká rá ñivi nuun' ni'^p
—nkachi' Jesús.

³³Jee nkachi' Jesús rá tu'un ya'á sukuán, sáva stúvi re'
nasa kuvi' re'. ³⁴Saájee nmaxiní'kó rá ñivi nuun' re':

—Ya nteso'o rán' ya nuun' Tutu' níso tu'un ley Ndiosí'
káchí' ya máá Cristo kuteku'-u ní'nkání. Jee, ¿naja chi
káchí' nú íyó nane'en ráa maaré' ya ntají Ndiosí' re' nuun'
ñiví sáva kuvi Se'ya Ñivi nuun' kunintakaa? ¿Né iin kúvi
maaré' ya ntají Ndiosí' re' nuun' ñiví sáva kuvi re' Se'ya
Ñivi rúja? —nkachi' ráa.

³⁵Saájee nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Nu'u', ya kúvi ni' ñu'un' túun' ini' ánima' rán, jee yaku'
ni ka' kivi' íyó kune'e' ni' jín rán. Saáva kue'nu rán nuun'
ñu'un' vá ni túun'-u ini' ánima' rán, sáva nsá' kenta kue'nu
rán nuun' ñuneen' ya kúvi ya niva'a, chi ñivi ya jiá'nu
nuun' ñuneen' ntu kútúní' né iin ichi k'i'in' ráa. ³⁶Jee saáva
ni néé' ni' ka' jín rán, jee íyó kunei' ini' rán nu'u', ya kúvi
ni' ñu'un' nuun' rán, sáva kenta kuvi rán ñivi ya jiá'nu rán
nuun' ñu'un' —nkachi' Jesús.

Jee saá nkuvi nkachi' re' rá tu'un ya'á, jee kua'an' re', jee
nchiyu'u' re' maaré' nuun' ráa.

Ntúv' ínú' ini' sava rá ñivi Israel ya Jesús ví Cristo

³⁷Soo súnika' kue'e' ví'í rá seña anasí nsa'á Jesús nuun'
ráa, soo ni ntúv'ín' ini' ráa re'. ³⁸Jee saáva nkunaa'
nuun' tu'un ya nka'an' Isaías, ya kúvi iin ya nnakani tu'un
nkene yu'ú Ndiosí'. Jee nkachi'-i:

Ito'o', ¿né iin ninu' ini' tu'un ya nnakani rán' rúja?

Jee, ¿né iin nuun' nstúvi Ndiosí' fuersá' í'í ni'in níso re'
rúja?

Nkachi' Isaías.

³⁹Jee jie'e' ya'á ntúv' nkúvi ninu' ini' ráa, chi suni
nkachi' tuku Isaías:

⁴⁰Chi nsa'á Ndiosí' ya kuéntá' kuáá rá nchinúun' ráa,
jee suni nsa'á re' ya kun'i'in ini' ánima' ráa,
sáva ni nkuní' ráa ya naá' jín nchinúun' ráa,
jee ni nkíku'un ini' ráa maa.

^p 12:32 Kúvi kachi'-ó: nextú'va ni' ntaká nuun' ñivi nuun' ni'.

Sáva nsá' nákaní ini' ráa jee ni nkúnikin' ráa Ndiosí',
jee sáva ni nsá' nása'á va'a nì' ini' ánima' ráa.

⁴¹Nkachi' Isaías rá tu'un ya'á, chí nkuká'nú yachi' ini' re'
nasa kúná'nú nasíkuiti' Jesús, jee nkachi' yachi' re' jie'e'-e.

⁴²Soo sú naja ka' jee kue'e' ne rá tee kúná'nú nuun' rá ñivi
Israel nìnu' ini' ráa Jesús. Soo ntu nstúvi nijin' ráa maa chí
yú'ví ráa rá tee fariseo, sáva ntu tava' rává ráa ve'i sinagoga
nuun' kútútú rá ñivi Israel jee nkú'va rává kivi ráa ka'.

⁴³Nsa'á rá tee kúná'nú sukuán, chí tá'an' ka' ini' ráa ya sá'á
rá ñivi ya kúná'nú ráa, nsú ya sa'á Ndiosí' ya kúná'nú ráa.

Tu'un ya ka'an' Jesús ví ya sanáa' kuachi siki' rá ñivi

⁴⁴Jee nkanajín nì'in Jesús, jee nkachi' re':

—Ñivi ya kúneí ini'-i nu'u', jee nsú kuachi nu'u' ví ya
kúneí ini'-i, chisa' suni kúneí ini' ñivi vá ne maaré' ya
nchüichí re' nu'u' vaji nì'. ⁴⁵Jee ñivi ya né'yá-a nu'u', jee
suni né'yá-a maaré' ya nchüichí re' nu'u'. ⁴⁶Jee nu'u', ya
kuví nì' ñu'un' ya túún ini' ánima' ñivi ñiví ya'á, jee nkenta
nì' ini' ñiví ya'á, sáva ntaká rá ñivi ya kúneí ini' ráa nu'u'
nsá' kinoo ráa kue'nu ráa nuun' ñuneeen'.

⁴⁷Soo retú néni iin ñivi tésó'o-o rá tu'un káchí' nì', jee
retú ntuví íyó máni' ráa káníjiá ráa maa. Jee nsú nu'u' kúvi
ya sánáa' nì' kuachi siki' ñivi vá, chí nsá' vaji nì' sánáa' nì'
ke'ne' nì' kuachi siki' ñivi ñiví, chisa' vaji nì' natava' nì' ráa
nuun' kuachi ráa sikáku nì' ráa. ⁴⁸Soo ñivi ya kúníichi' ini'-i
nu'u', jee ntuví tñin-i tu'un kálán' nì', jee ya íyó iin ya sanáa'-a
kuachi siki' ñivi vá jee ke'ne'-e kuachi siki' vá. Rá tu'un ya
nkachi' nì' ví ya ke'ne'-e kuachi vá kivi' nuun' ní'i. ⁴⁹Chi nu'u'
jee ntuví kálán' nì' tu'un ya kúvi ini' maání', chisa' Tátá' nì' ya
nchüichí re' nu'u' jín tiñu ya'á, jee maaré' ntatúní' re' nuun'
nu'u' nasa íyó kachi' nì', jín na jie'e' ka'an' nì' jín ñivi. ⁵⁰Jee
jíní' naa' nijia nì' ya tu'un ya tátúní' Tátá' nì' sa'á-a ya kuteku'
rá ñivi jín re' níínkání. Jee saáva rá tu'un káchí' nì', jee káchí'
nì' maa sánikuá' nkachi' Tátá' nì' nuun' nì'.

Nakete Jesús jie'e' rá tee súkuá'a re' ráa

13 ¹Saájee chíji viko Pascua jee ya jíní' Jesús
ya nkenta kivi' ya kene re' ini' ñiví ya'á kivi' in'
re' nuun' Tátá' re'. Jee ñúnúun' re' rá ñivi maaré' [ya

súkuá'a re' ráa] ya néé' ini' ñiví, jee ñúnúun' re' raa ne kiví' nuun' ní'i nteku' re' ini' ñiví ya'á. ²Jee viko Pascua ni kúxíní Jesús jín rá tee súkuá'a re' raa, jee ya nchu'un kuí'na' kúñá'nú ini' ánima' Judas ya naku'va re' Jesús xintíin rá tee káné'én. Judas kúvi se'ya Simón Iscariote. ³Jee jíní' Jesús ya máá Tátá' re' Ndiosí' njia'a nuun' re' ntaká ya íyó sáva ki'i xintíin re'. Jee suni jíní' re' ya ne nuun' Ndiosí' nkene re' vaji re' nuun' ñiví ya'á jee jíní' re' ya yukuán kino'on' re' nuun' Ndiosí'. ⁴Jee sáá nkuvi nkuxíní, jee nnakuñi' re', jee nxitá re' sa'ma níji re', jee nke'en re' iin sa'ma xínáchi jee ni'ni' re' maa chiji re'. ⁵Jee kuíre nchu'un re' nute ini' iin ñenkó'ó, jee nkajió'é re' nakete re' jie'e' rá tee súkuá'a re' raa, jee xínáchi re' jie'e' raa jín sa'ma vá ya nú'ní' chiji re'. ⁶Jee sáá nkenta re' nuun' Simón Pedro, jee nkachi' Pedro nuun' re':

—Ito'o', ¿á sa' maánú nakete jie'e' nu'u'? —nkachi' Simón.

⁷Jee nnaxiníko Jesús, jee nkachi' re' nuun'-u:

—Ya sá'á ni' vitan jee ntiá'an kiku'un ini' nú maa vitan.

Soo ne kuéé ka' jee kiku'un ini' nú maa.

⁸Soo nkachi' Pedro:

—Ni nsá' nakete kuiti' nú jie'e' ni' —nkachi' re'.

Jee nnaxiníko Jesús nuun' re':

—Retú nsá' nakete ni' no'ó, nsá' koo nú jín ni'.

⁹Jee nkachi' Simón Pedro nuun' re':

—Ito'o', retú sukuán jee nsú kuachi kuiti' rá jie'e' ni' ni nakete nú, chisa' suni rá na'á ni' jín xini' ni' ranika'

—nkachi' re'.

¹⁰Soo nkachi' Jesús nuun' re':

—Retú iin ñivi ya ya nichí-i, jee ntuví jiniñú'ún-u ya nakete-e maáa, chisa' kuachi jie'e' re' ni, chí ya íyó noo kuáiyó ñivi vá. Jee ráno'ó chí ya íyó noo ánima' rán, sú nsá' ntaká kuiti' rán íyó noo.

¹¹Nkachi' Jesús sukuán chí jie'e' ni ka' ya jíní' re' né iin raa vá naku'va-a maaré' nuun' rá tee káné'én. Saáva nkachi' re' ya: “Sú nsá' ntaká kuiti' rán íyó noo.”

¹²Jee sáá nni'i nkuvi nnakete re' jie'e' raa, jee nnake'en tuku re' sa'ma níji re' nnakuniji re' maa, jee nnakunee' tuku re' yu'ú mesa, jee nkachi' re' nuun' raa:

—¿Á jíáku'un ini' rán tiñu ya nsa'á ni' jín rán sukuán?
 13 Chi ráno'ó jee káchí' rán ya Mestrú' jín Ito'o' kúvi ni'.
 Soo vatuni káchí' nijia rán maa, chi maání' kúvi nijia
 sukuán. 14 Chi retú nu'u', ya kúvi ni' Ito'o' rán, jín ya kúvi
 ni' Mestrú' rán, jee nnakete ni' jie'e' rán. Jee suni sukuán
 íyó nakete rán jie'e' iin inka tá'án rán. 15 Chi iin ichi kúvi
 ya ntaji ni' nuun' rán, sáva kuéntá' kuá' nchineí ni' ráno'ó
 sukuán kuéntá' musú', jee suni sukuán chineí rán jín rá
 tá'án rán kuéntá' musú'. 16 Máá náá' vá káchí' ni' nuun'
 rán ya iin ya kúvi musú' ntuví kúñá'nú-u ka' nuun' ñivi ya
 kúvi ito'o'-o. Jee ñivi ya jíka jín tiñu sá'á re' ya njia'a inka
 ñivi tiñu vá nuun' re', jee ntuví kúñá'nú ka' ñivi vá nuun'
 ñivi ya nchuchí-i maa jín tiñu vá. 17 Retú jíáku'un ini' rán
 rá tu'un ya'á, jee na ka' va'a ka' kúvi rán retú sikúnkuvi
 rán maa.

18 'Nsú jie'e' ntáká rán ká'án' ni'. Chi jíní' ni' né iin ví
 ráno'ó ya nkaji ni'. Soo sáva sikúnkuvi rá tu'un ya néé'
 nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí' ya ká'án'-a jie'e' nu'u',
 jee káchí'-i:

Tee ya yáji' nkáá jín nu'u',
 jee nkenta re' siki' ni',

káchí' nuun' Tutu'. 19 Jee ne vitan jee ya káchí' yachi'
 ni' na kúvi ya kuvi sú ne ntiá'an ka' kuvi-i, sáva sáá
 kuvi rá tu'un nkachi' ni' ya'á, jee inu' ini' rán ya Nu'u' Ví ya
 íyó níínkání.^q 20 Máá náá' vá káchí' ni' nuun' rán:
 néni iin ñivi ya íyó mani' ini'-i nákuatá'ví-i ñivi ya chuichí
 ni' jee íyó mani' ini'-i nákuatá'ví-i nu'u' ranika'. Jee ñivi
 vá ya íyó mani' ini'-i nákuatá'ví nu'u', jee suni íyó mani'
 ini'-i nákuatá'ví-i ne Ndiosí' ranika' ya nchuchí re' nu'u'
 vaji ni'.

Káchítu'ún Jesús ya Judas naku'va-a re'

(Mateo 26:20-25; Marcos 14:17-21; Lucas 22:21-23)

21 Jee sáá nkuvi nkachi' Jesús rá tu'un ya'á, jee
 nuukuéká nasíkuiti' ini' ánima' re' jee njia'a re' ya naá'
 jee nkachi' re':

^q 13:19 Tu'un ya'á ví Nu'u' Ví-i. Iin súví máá ñá'nú ka' Ndiosí' kúvi Nu'u'
 Ví-i.

—Máá náá' vá káchí' nì' nuun' rán ya iin ráno'ó naku'va-a nu'u' nuun' rá tee kuachi —nkachi' Jesús.

²² Saájee rá tee súkuá'a re' ráa nnaakuneyá ráa nuun' iin inka tá'án ráa, jee nkunaan nkusu'va ini' ráa ntu nkútúní' ini' ráa jie'e' né iin ráa vá nkachi' re'. ²³ Jee iin rá tee súkuá'a re' ráa, ya núnúun' ví'í re', ya néé'-e xiín re' yu'ú mesa nuun' kúxíní' ráa. ²⁴ Jee Simón Pedro nsa'á re' seña jín xini' re' nuun' tee ya'á, sáva katu'ún-u Jesús né iin ráa xí xini' vá nka'an' re'. ²⁵ Saájee nsa'á xiín tee vá maáa nuun' Jesús, jee nkachi'-i:

—Ito'ó, ¿né iin ví-i? —nkachi'-i.

²⁶ Saájee nnaixiní'kó Jesús:

—Tee ya ku'va ni' nuun' re' iin yu'ú ixtatílá' ya chunáji ni', jee tee yukuán kúvi-i —nkachi' Jesús.

Jee nchunáji re' ixtatílá' vá jee njia'a re' maa nuun' Judas, se'ya Simón Iscariote. ²⁷ Jee sáá nkuvi ntiin Judas ixtatílá' vá, jee ntañ'ún kuiti' nkivi Satanás, ya kúvi tachi' kíni kúñá'nú, ini' Judas. Saájee nkachi' Jesús nuun' Judas:

—Tiñu sa'á nú, jee ñamani sa'á maa.

²⁸ Soo ni iin ráa ya néé' yu'ú mesa, ni ntuví ñáku'un ini' ráa na jie'e' chi nkachi' re' sukuán nuun' Judas. ²⁹ Chi sava ráa nka'vi ini' ráa ya nkachi' Jesús sukuán, chi Judas kúvi tee ya néé' siki' re' ya kúmí vá'a re' ñunu xu'ún ráa, jee saáva nka'vi ini' ráa ya nkachi' Jesús ya kike'en-e nantíñú ya jiniñ'ún ráa kivi' viko, áxí ya ku'va-a ntí' xu'ún nuun' rá ñivi lál'ví. ³⁰ Jee sáá nkuvi ntiin Judas nyaji' re' iin yu'ú ixtatílá' vá, jee kuíre nkene re' kuá'an' re'. Jee yankuaa' ví-i.

Tu'un ntatúní' jiáá Jesús

³¹ Jee sáá nkene Judas kuá'an' re', jee nkachi' Jesús:

—Nu'u', ya ntaji' Ndiosí' nuun' ñiví sáva kuvi ni' Se'ya Ñivi, jee vitan jee ya túvi nijin' nuun' rá ñivi ñasa kúñá'nú nasíkuiti' ni' jín tiñu níso ni', jee túvi ya kúñá'nú nasíkuiti' ka' Ndiosí' jie'e' tiñu sa'á ni'. ³² Retú nu'u' stúvi ni' ñasa kúñá'nú nasíkuiti' Ndiosí', máá Ndiosí' stúvi ñasa kúñá'nú nu'u', jee yachi' ni stúvi re' maa.

³³ Ráno'ó, ya kúvi kuéntá' se'ya ni', vitan jee yaku' ni tiempú' ka' íyó kunee' ni' jín ráno'ó. Jee kuíre nanukú rán nu'u', soo kuéntá' ya nkachi' ni' nuun' rá tee kúñá'nú nuun'

ñivi Israel, jee suni sukuán káchí' nì' nuun' rán vitan ya:
Nuun' kì'in' nì', jee nkúvi kì'in' rán.

³⁴Jee vitan jee taji nì' iin tu'un jiáá ya tátúní' nì' nuun' rán, ya kunuun' rán iin inka rá tá'an rán. Kuéntá' ñúnúun' nì' ráno'ó, jee suni sukuán kunuun' rán iin inka tá'an rán. ³⁵Chi retú nuun' vii' ñúnúun' rán iin inka tá'an rán, yukuán jee kuni' ntáká rá ñivi ya maáran kúvi tee súkuá'a nì' —nkachi' Jesús.

Stékútu'ún Jesús ya kachi' Pedro ya ntuví jíní'-i re'

(Mateo 26:31-35; Marcos 14:27-31; Lucas 22:31-34)

³⁶Jee nkachi' Simón Pedro nuun' Jesús:

—It'o'o, ¿né nú' kì'in' nú?

Jee nnaixiníko Jesús:

—Nuun' kì'in' nì', jee nkúvi kunikin' nú nu'u' ntañú'ún.

Soo ne kuéé ka' jee kunikin' nú nu'u' —nkachi' Jesús.

³⁷Jee nkachi' Pedro nuun' re':

—It'o'o, ¿na kúvi chi ntu kúvi kunikin' nì' no'ó ntañú'ún?

Chi íyó tú'va nì' sùka' kúvi' nì' jì'e' nú —nkachi' Pedro.

³⁸Jee nnaixiníko Jesús:

—¿Á nijia nú ya íyó tú'va nú kúvi' nú jì'e' nu'u'? Chi máa naá' vá káchí' nì' nuun' nú ya ne ntiá'an ka' kana stó'o jee unì' íchí kachi' nú ya ntu jíní' nú nu'u' —nkachi' Jesús.

Jesús kúvi kuéntá' iin ichi nuun' kì'in'-ó

jee kenta-ó nuun' Tátá' re' Ndiosí'

14 ¹Jee nkachi' tuku ka' Jesús:

—Koto nání'vi' ini' ánima' rán, chisa' ya ya kúneí ini' rán Ndiosí' jee suni íyó kúneí ini' rán nu'u'. ²Chi nuun' néé' Tátá' nì' jee íyó kué'e' ví'í nuun' íyó kúnee' ñivi. Jee retán' ntuví íyó, jee nsá' kachi' nì' maa sukuán nuun' rán. Jee saáva kì'in' nì' sa'á tú'va nì' nuun' kúnee' rán. ³Jee sáá kì'in' nì' jee sa'á tú'va nì' nuun' kúnee' rán, jee kiji tuku nì', jee kinake'en nì' ráno'ó, sáva suni kúnee' rán nuun' kúnee' nì'. ⁴Jee ya jíní' rán ne nuun' kì'in' nì', jee suni ya jíní' rán ichi kuá'an' yukuán —nkachi' Jesús.

⁵Saájee nkachi' Tomás nuun' re':

—It'o'o, ntuví jíní' rán ne nuun' kì'in' nú jee, ¿nasa kúvi kuni' rán ichi vá rúja? —nkachi'-i.

⁶Jee nkachi' Jesús nuun'-u:

—Nu'u' kúvi ni' ichi ya nátu'va ñivi nuun' Ndiosí', jín nuun' nu'u' vaji ya naá', jín maání' ví ya sá'a-a ya kuteku' ñivi jín Ndiosí' níínkání. Ntu íyó inka ka' ichi ya kenta ñivi nuun' Tátá' ni' Ndiosí', chi métú'ún nu'u' ví-i ya sá'a ya nkénta ñivi nuun' Ndiosí'. 7 Retú jíní' rán ini' nu'u', jee suni ya nini' rán ini' Tátá' ni'. Jee ne vitan jee ya jíní' rán ini' re' jee ya né'yá rán maa.

⁸Jee nkachi' Felipe:

—Ito'o', xiné'én' Tátá' nú nuun' ránu'u', jee jia'a ini' rán' —nkachi' re'.

⁹Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Ya nkukue'e' ví'í tiempú' ya néé' ni' jín rán ví, Felipe, jee, ¿á ni ntiá'an kuni' nú né ñin kúvi nu'u' résa? Chi ñin ya nini'-i nu'u', jee suni ya nini'-i Tátá' ni'. Saájee, ¿na kuvi chi kachi' nú ya: “Xiné'én' Tátá' nú nuun' ránu'u'”, résa? ¹⁰¿Á ntuví jínú' ini' nú ya yí'í Tátá' ni' ini' ni' jín ya yí'í ni' ini' Tátá' ni' résa? Chi ntáká rá tu'un ya káchí' ni' nuun' rán, jee nsú rá tu'un ya jiáni xiní' maání' kúvi ya káchí' ni'. Chisa' jie'e' ni ka' ya yí'í Tátá' ni' ini' ni', jee saáva maaré' sá'a ntáká tiñu ya sá'a nu'u'. ¹¹Íyó inu' ini' rán nu'u' ya yí'í ni' ini' Tátá' ni', jín ya yí'í Tátá' ni' ini' ni'. Jee retú ntuví jínú' ini' rán ya káchí' ni', íyó jinu' ini' rán jie'e' rá tiñu ya sá'a ni'. ¹²Jee máa naá' vá káchí' ni' nuun' rán: ñin ñivi ya kúneí ini'-i nu'u', jee rá tiñu ya sá'a nu'u', jee suni sa'a-a rá tiñu vá. Jee sa' ví'í ká' sa'a-a tiñu ñá'nú ka' nsú ká' tiñu ya'á, chi nu'u' jee ká'ín' no'on' ni' nuun' Tátá' ni'. ¹³Jee néni ñin ya kakan' rán nuun' Tátá' ni' nuun' súví nu'u' jie'e' yí'í rán nuun' ni', jee sa'a ni' maa, sáva stúvi ni' ya máa kúñá'nú nasíkuiti' kúvi Tátá' ni' jie'e' ya sá'a ni'. ¹⁴Retú ná kúvi ya kakan' rán nuun' Tátá' ni' nuun' súví nu'u' jie'e' yí'í rán nuun' ni', jee sa'a ni' maa.

Chísóyu'ú Jesús ya chuichí re' Tachí' Íí kiji-i

¹⁵Retú ñúnúun' rán nu'u', jee kaníjiá rán sikúnkuvi rán rá tu'un ya ntatúni' ni' nuun' rán. ¹⁶Jee nu'u', jee kakan' tá'ví' ni' nuun' Tátá' ni', jee chuichí re' ñin ya chineí chituvi-i nachu'un neí-i ini' ráno'ó, sáva koo-o jín rán níínkání. ¹⁷Máa Tachí' Íí' Ndiosí' ví ya chuichí re', jee xiné'én'-e ya naá' jie'e' Ndiosí'. Jee rá ñivi ñiví ya'á ya ntu yí'í raa nuun' Ndiosí', jee

ntuví kúvi nì'in' ráa maa, chi ntuví né'yá nijin' ráa maa, jee ni ntuví jíní' ráa ini'-i. Soo ráno'ó chi ya jíní' rán ini'-i chi ya íyó-o jín rán jee k'i-i ini' rán.

18'Jee ni nsá' xinóo métú'un ni ráno'ó kuéntá' rá ñivi kínóo lá'ví, chi niji nì' nuun' rán. 19'Yaku' ni ka' kivi' jee nkuní' ka' rá ñivi ñivi ya'á nu'u', soo ráno'ó chi kuni' rán nu'u'. Chi jie'e' tékú' nì' níínkání, jee saáva suni sukuán ráno'ó ranika' kuteku' rán níínkání jín nì'. 20'Jee kivi' yukuán jee kuni' rán ya yí'í nì' ini' Tátá' nì' jín ya yí'í rán nuun' nì', jín ya yí'í nì' ini' ráno'ó. 21'Chi néni ñi ñivi ya ñú'un ini'-i tu'un ya ntatúní' nì' jee sikúnkuvi-i vá, jee ñivi yukuán ví ya ñúnúun'-u nu'u', jee kunuun' Tátá' nì' maa, jee nu'u' kunuun' nì' maa, jee stúvi nì' nasa ini' nì' nuun' ñivi vá —nkachi' Jesús.

22'Jee nka'an' Judas, ya ntu kúvi Iscariote, jee nkachi'-i nuun' re':

—Ito'ó, çna jie'e' chi nuun' rán' stúvi nú maánú jee ntu nuun' rá ñivi ñivi? —nkachi'-i.

23'Jee nñaxíníko Jesús, jee nkachi' re' nuun'-u:

—Ñi ñivi ya ñúnúun'-u nu'u', jee sikúnkuvi-i tu'un nì', jee kunuun' Tátá' nì' maa, jee ni núví' nì' jín Tátá' nì' kiji rán' nuun' ñivi vá, jee koo rán' jín-i. 24'Jee ñi ñivi ya ntuví ñúnúun'-u nu'u', jee ni ntuví síkúnkuvi-i tu'un nì'. Jee rá tu'un ya tésó'o rán ya káchí' nì', jee nsú tu'un maání' kúvi-i, chisa' tu'un maá Tátá' nì' ya nchüichí re' nu'u' kúvi rá tu'un ya káchí' nì'.

25'Jee nkachi' nì' rá tu'un ya'á nuun' rán ni néé' nì' jín rán. 26'Soo nuun' súvi nu'u' chuichí Tátá' nì' Tachi' Íí' re' kiji-i ya maáa ví ya chineí chituvi-i nachu'un neí-i ini' ráno'ó. Jee maáa vá xiné'éen'-e ráno'ó jie'e' ntáká tu'un nì' jee xinákú'un-u ini' rán ntáká tu'un nì' ya nkachi' nì' nuun' rán.

27'Xinóo nì' ráno'ó jee k'i'in' nì', soo ne va'a koo ini' rán kinoo rán sa'á nì'. Sá'á nì' ya ne va'a kinoo ánima' ráno'ó kuéntá' kúvá'a ini' ánima' nì'. Chi ntu nuún nóta'an sá'á nì' kuéntá' kuá' sá'á rá ñivi ñivi ya'á ya ntu yí'í ráa xintúin Ndiosí', chi ntu sá'á ráa ya ne va'a koo ini' rán kuéntá' sá'á nì'. Saáva koto náni'ví' ini' ánima' rán ni koto yú'ví rán.

28'Ya nteso'ó rán ya nkachi' nì' nuun' rán: “K'i'in' nì', jee niji nì' nuun' rán.” Jee retú ñúnúun' rán nu'u', yukuán re

íyó tu'un kusii' ini' ánima' rán ya kii'in' no'on' ni' nuun'
Tátá' ni'. Chi Tátá' ni' vá kúñá'nú nasíkuiti' ka' nsú ká'
nu'u'. ²⁹Vitan jee nkachi' yachi' ni' nuun' rán ya kuvi, sú
ne ntiá'an ka' kuvi-i, sáva sáá kenta kuvi ya nkachi' ni'
ya'á, saájee jinu' ini' rán nu'u'. ³⁰Nka'án' kue'e' ni' ka' jín
rán, chi ya vaji máá kui'na' kúñá'nú ya tátúní' ini' ñivi ya'á.
Asúnika' ntuná' fesá' niso-o tátúní'-i nuun' nu'u'. ³¹Soo íyó
kuvi sukuán sáva kuni' rá ñivi ñivi ya'á ya ñúnúun' ni' Tátá'
ni', jín ya síkúnkuvi ni' sá'á ni' sánikuá' ntatúní' Tátá' ni'
nuun' ni'. Nakuñi'-órán, jee nkí'ín'-órán —nkachi' Jesús.

Jesús kúvi re' kuéntá' yokú'ú' ya vixí' naní uva

15 ¹Jee nkachi' tuku ka' Jesús:
—Nu'u' kúvi ni' kuéntá' yokú'ú' va'a ya maá náá'
nijia kúun ya vixí' naní uva, jee Tátá' ni' Ndiosí' kúvi re'
kuéntá' iin tee ya kúmí yokú'ú' vá. ²Jee ntáká ñivi ni' ya
ntu jiá'nu sáni kuíni Ndiosí' kúvi kuéntá' na'á yokú'ú' ni' ya
ntuví kúun uva, jee sííyo Tátá' ni' maa, kuéntá' sííyo ñivi
na'á yokú'ú'. Jee ntáká rá ñivi ya jiá'nu ichi Ndiosí' kúvi
ráa kuéntá' na'á yokú'ú' ni' ya kúun uva, jee sá'á re' jín ráa
kuéntá' nuun' sá'á noo re' rá yokú'ú' uva, sáva kuun ka' uva
maa, jee suni sukuán sá'á re' jín ráa. ³Jee ráno'ó jee kuéntá'
ya nnonoo ini' ánima' rán nsa'á rá tu'un nkachi' ni' nuun'
rán. ⁴Jee íyó kuiñi ni'in rán kinoo kutú rán nuun' nu'u',
jee nu'u' suni kuiñi ni'in ni' koo ni' jín rán. Chi iin na'á
yokú'ú' lúli ntuví kúvi máá maáa ku'va-a uva, retú ntuví
tíin tá'an-a jín yokú'ú' ká'nú vá. Jee suni sukuán ráno'ó chi
ntuví kúvi kue'nu máá maárán sáni kuíni Ndiosí' retú ntuví
íñi ni'in rán jín nu'u'.

⁵Chi nu'u', jee kúvi ni' kuéntá' yokú'ú' ká'nú yukú' uva
vá, jee ráno'ó, chi kúvi rán kuéntá' rá yokú'ú' kuáchí ya
kéne ika' yokú'ú' ká'nú vá. Chi néni iin ñivi ya íñi ni'in
kinoo kutú nuun' nu'u', jee suni kuiñi ni'in ni' koo ni' jín
ñivi vá, jee ñivi ya'á ví ya sá'á tiñu vá'a ya kuíni Ndiosí'.
Chi retú ntuví íñi ni'in ñivi vá jín nu'u', jee kuéntá' íyó
síín-i nuun' ni', jee ni nkúvi na sa'á-a ni iin tiñu vá'a sáni
kuíni Ndiosí'. ⁶Jee ñivi ya ntuví íñi ni'in jín nu'u', jee sa'á
síín Ndiosí' maa, kuéntá' sá'á jín na'á yokú'ú' yukú' uva
ya ntuví jiá'a uva, jee náchi-i. Jee náke'en ráa maa, jee

chú'un ráa maa nuun' ñu'un' jee káyú'-u. ⁷Retú íñí nì'in rán kínóo kutú rán nuun' nu'u', jín retú ñú'ún ini' rán rá tu'un ya nkachi' nì' nuun' rán, saájee kuvi kakan' rán néni iin ya kuíni rán, jee sa'á nì' ya kuvi ya jíkán' rán. ⁸Jee retú jiá'nu rán sáni kuíni Ndiosí', kúvi rán kuéntá' yokú'ú' kúun ví'í uva jee ya'á kúvi ya stúvi rán ya kúná'nú Ndiosí', jee suni sukuán kúvi nijia rán rá ñivi ya súkuá'a nì' ráno'ó níkin' rán nu'u'.

⁹Kuéntá' sánikua' ñúnúun' Tátá' nì' nu'u', jee suni sukuán ñúnúun' nì' ráno'ó. Jee íyó kinoo kutú rán kuiñi nì'in rán nuun' tu'un ñúnúun' nì' ráno'ó. ¹⁰Jee retú ñú'ún ini' rán ya sikúnkuvi rán rá tu'un ya tátúní' nì', jee sukuán kinoo kutú rán kuiñi nì'in rán nuun' tu'un ñúnúun' nì' ráno'ó, sánikua' ñú'ún ini' nì' síkúnkuvi nì' rá tu'un ya ntátúní' Tátá' nì' nuun' nì', jee kínóo kutú nì' íñí nì'in nì' nuun' tu'un ñúnúun' re' nu'u'. ¹¹Nkachi' nì' rá tu'un ya'á nuun' rán, sáva kusíi' ini' ánima' rán kuéntá' kúsíi' ini' nì', jee sáva chuchítú nì' nuun' kúsíi' ini' ánima' rán. ¹²Jee ya'á kúvi máa tu'un ya tátúní' nì' nuun' rán ya: Kunuun' rán inka rá tá'an rán, kuéntá' ñúnúun' nì' ráno'ó. ¹³Ni iin ñivi ntu ñúnúun'-u ka' nsú ká' ya'á: ya ku'va-a maáa jee kuvi'-i jie'e' ya vá'a rá ñivi ya kámani jín-i.

¹⁴Jee ráno'ó, chi ñivi kámani jín nì' kúvi rán, retú síkúnkuvi naa' nijia rán rá tu'un nì' ya ntátúní' nì' nuun' rán. ¹⁵Ntuví káchí' nì' ka' ya kúvi rán musú', chi iin musú' jee ntuví kúká'nú ini' re' ná kúvi ya jiáni ini' ito'o' re' sa'á-a. Soo vitan jee nkachi' nì' ya ñivi ya kámani jín nì' kúvi rán, chi ntáká tu'un ya nteso'o nì' ya nkachi' Tátá' nì' nuun' nì', jee nì'i nsíkúká'nú nì' ini' rán. ¹⁶Chi nsú ráno'ó nkaji rán nu'u', chisa' nu'u' nkaji nì' ráno'ó ya kí'i rán nuun' nì', jee ñani nì' ráno'ó kunee' tiñu síkí' rán, sáva sa'á rán tiñu nì' kuéntá' kúun uva, sáva tiñu vá'a vá kinoo-o kutú-u. Sáva néni iin kakan' rán nuun' Tátá' nì' nuun' súbí nu'u' jie'e' yí'í rán nuun' nì' jee taji re' maa nuun' rán. ¹⁷Jee ya'á kúvi rá tu'un ya tátúní' nì' nuun' rán ya: Kunuun' iin inka rán rá tá'an rán.

Rá ñivi ñiví tá'vi ini' ráa né'yá ráa

Jesús jín rá ñivi yí'í nuun' re'

¹⁸Jee retú tá'vi ini' rá ñivi ñiví né'yá ráa ráno'ó, jee ya jíní' rán ya xí'na ka' ntá'vì' ini' ráa nne'yá ráa nu'u', nsú

ká' ráno'ó. ¹⁹Chi retán' íñí ij' rán ichi jiá'nu rá ñivi ñiví yá ntu yí'í ráa xintíín Ndiosí', saájee íyó kunuun' ráa ráno'ó, kuéntá' ñúnúun' ráa rá ñivi íñí jín ráa. Soo jie'e' yá nkaji nì' ráno'ó yá nsá' kí'í rán ka' nuun' ñujiín' ñivi ñiví ya'á jee ntu ká' jiá'nu rán kuéntá' jiá'nu ráa. Jee jie'e' saáva tá'vi ini' ráa né'yá ráa ráno'ó.

²⁰'Íyó naku'un ini' rán rá tu'un nkachi' nì' nuun' rán sáá nkachi' nì': "Yá ñin musú' jee ntuví kúná'nú re' ka' nsú ká' ito'o' re'." Ya jító u'vì' ñivi nu'u', jee suni sukuán koto u'vì' ráa ráno'ó. Jee retú ñú'ún ini' ñivi rá tu'un yá káchí' nì', jee suni ku'un ini' ráa rá tu'un yá kachi' ráno'ó. ²¹Soo ntáká rá tiñu ya'á salá' ráa jín ráno'ó, jie'e' ni ka' yá yí'í rán nuun' nu'u', chi jie'e' ni ka' yá ntuví jíní' ráa ini' maaré' yá nchüichí re' nu'u' vaji nì'.

²²'Chi retán' ntuví váji nì', jee ni ntuná' kachi' nì' nuun' ráa jee ntuná' siki' ráa koo jie'e' kuachi ráa nékúvi. Soo vitan jee ntu íyó naní siki' tee ráa jie'e' kuachi ráa. ²³Chi ñivi yá tá'vi ini'-i né'yá-a nu'u', jee suni tá'vi ini'-i né'yá-a ne Tátá' nì'. ²⁴Chi retán' ni ntuví nsá'á nì' rá tiñu anasí vá'a nteñu ráa, yá ntuví sá'á ni ñin inka ñivi maa, jee nsá' koo kuachi siki' ráa nékúvi. Soo vitan jee yá nini' ráa rá tiñu yá nsá'á nì' jee tá'vi ini' ráa né'yá ráa nu'u' jín Tátá' nì'. ²⁵Soo sukuán kúvi sáva kuvi sikúнкуvi tu'un yá néé' nuun' Tutu' níso tu'un ley Ndiosí' yá kúmí' ráa, yá káchí'-i: "Ntuná' jie'e' íyó, jee tá'vi ini' ráa né'yá ráa nu'u'", káchí' nuun' Tutu' Íí'.

²⁶'Jee chuichí nì' ñin yá kiji re' ne nuun' Tátá' nì', jee chineí chituvi re' nachu'un neí re' ini' ánima' rán, jee suvire' kúvi Tachi' Íí' yá xiné'én' re' tu'un ñaa'. Jee sáá kene re' ne nuun' maá Tátá' nì' kiji re' jee ku'va re' yá naá' jie'e' nu'u'. ²⁷Jee suni ráno'ó ranika', naku'va rán yá naá' jie'e' nu'u', chi kútá'án rán jín nu'u' ne tiempú' xí'nañú'ún yá nkajie'é nì' nnakani nì' rá tu'un vá'a nì' nuun' rá ñivi.

16 ¹'Nkachi' nì' rá tu'un ya'á nuun' rán, sáva nsá' kininkava rán xinóo rán kuneí ini' rán ka' nu'u'. ²Chi tava' ráa ráno'ó ini' rá ve'í sinagoga nuun' kútútú' rá ñivi Israel jee nkú'va ráa ka' kivi rán nteñu ráa. Jee nsú kuachi sukuán ni chi kenta kivi' yá néni ñin ráa ka'ni'-i ráno'ó, jee kuka'vi ini'-i yá ñin tiñu vá'a sá'á-a nuun' Ndiosí'. ³Jee sa'á ráa sukuán jín ráno'ó, chi ntuví jíní' ráa ini' Tátá'

nì' ni ini' nu'u'. ⁴Jee ya nkachi' nì' rá tu'un ya'á nuun' rán, sáva sáá kenta kivi' ya kuno'o rán, jee naku'un ini' rán rá tu'un ya'á ya nkachi' nì' maa nuun' rán jie'e' vá.

Tiñu ya sá'á Tachi' Íí'

'Ntúví nkáchí' nì' rá tu'un ya'á nuun' rán ne tiempú' xí'nañú'ún ya nkaji'éé nì' nnakani nì' rá tu'un vá'a nì', chi jie'e' ni ka' ya nkutá'án nì' jín ráno'ó. ⁵Soo vitan jee kño'on' nì' nuun' maaré' ya ntají re' nu'u' vaji nì'. Jee ni iin rán ntu jíkátu'ún-u ka' nu'u': "Né nú' kñ'in' nú". ⁶Chisa' kúkuéká nasíkuiti' ini' rán chi nkachi' nì' nuun' rán rá tu'un ya sukuán koo. ⁷Soo káchí' nì' ya naál nuun' rán ya va'a ka' kúvi nuun' ráno'ó ya kñ'in' no'on' nì', chi retán' nkñ'in' nì', jee nsá' kiji maaré' ya chineí chituví re' nachu'un neí re' ini' ánima' rán. Soo retú kñ'in' nì', jee chuichí nì' re' kiji re' nuun' ráno'ó. ⁸Sáá kiji re', jee stúvi kájí-i nuun' rá ñivi ñiví ya íyó kuachi siki' ráa, jín nasa kuvi kinoo naa' ráa nuun' Ndiosí', jín ya naa' ke'ne' Ndiosí' kuachi ráa. ⁹Jee stúvi kájí re' ya íyó kuachi siki' ráa chi ntu kúneí ini' ráa nu'u'. ¹⁰Jee stúvi kájí re' nasa kinoo naa' ráa nuun' Ndiosí' chi kño'on' nì' nuun' néé' Tátá' nì', jee nsá' kuni' rán ka' nu'u'. ¹¹Jee stúvi kájí re' ya ke'ne' naa' re' kuachi siki' rá ñivi ñiví, chi ya nkunaá' kñinaan' tachi' káni kúñá'nú ya tátúní' ini' ñiví ya'á.

¹²Jee íyó kue'e' ví'í ka' jie'e' tu'un ya íyó kachi' nì' nuun' rán, soo ntu kúvi kachi' nì' maa, chi nsá' kúneí rán ka' kiku'un ini' rán maa vitan. ¹³Soo sáá kiji Tachi' Íí', ya stúvi tu'un naa', jee maaré' nachu'un re' ichi ráno'ó ya taji re' nì'i ya naá'. Chi nsú ya tátúní' maaré' vá kachi' re', chisa' kachi' re' rá tu'un tésó'o re' ya káchí' Tátá' nì'. Jee sa'á re' ya kuká'nú ini' rán rá tiñu ya kiji koo ichinúún'. ¹⁴Jee maaré' vá stúvi ya kúñá'nú nasíkuiti' nì', chi rá tu'un ya nkachi' nì' jee nakachi' va'a re' maa nuun' rán jee kuká'nú ini' rán maa. ¹⁵Ntaká ya yí'í xintíín Tátá' nì', jee suni yí'í xintíín nì' ranika'. Jee saáva nkachi' nì', ya ntáká rá tu'un ya nkachi' nì' jee nakachi' va'a Tachi' Íí' maa nuun' rán, jee kuká'nú ini' rán maa.

Tunkuéká ini' jee nuvi-i ya sí'í ini' ánima'

¹⁶'Yaku' ni ka' kúmání' jee nkuní' rán ka' nuun' nì'. Jee nsú kivi' kén' jee kuni' tuku rán nu'u', [chi kño'on' nì' nuun' néé' Tátá' nì'] —nkachi' Jesús.

¹⁷Saájee sava rá tee súkuá'a re' raa, nīkatu'ún tá'an iin inka raa tá'an raa:

—¿Na jie'e' kúvi rá tu'un ya nkachi' re' ya: “Yaku' ni ka' kúmání' jee nkuní' rán ka' nuun' nī', jee nsú kivi' kélín jee kuni' tuku rán nu'u', chi kīno'on' nī' nuun' néé' Tátá' nī'?”
¹⁸Soo ¿ná kúní' káchí' re' ya káchí' re' ya “yaku' ni ka' kúmání'” rúsa? Ntúví jiáku'un kuiti' ini'-ó na jie'e' ká'an' re' —nkachi' raa.

¹⁹Jee nini' Jesús ya kuíni raa kakatu'ún raa re', jee nkachi' re' nuun' raa:

—¿Á jīkatu'ún tá'an iin inka rán tá'an rán jie'e' rá tu'un ya nkachi' nī' ya'a: “Yaku' ni ka' kúmání' jee nkuní' rán ka' nuun' nī', jee nsú kivi' kélín jee kuni' tuku rán nuun' nu'u'”?
²⁰Máa náá' vá káchí' nī' nuun' rán, ya kuna'yu' rán jee nukuéká ini' rán, soo rá ñivi ñivi chisa' kusii' ini' raa. Soo súka' kukuéká ini' rán, jee tunkuéká ini' rán vá nuvi-i tu'un sí' ini' rán.
²¹Kuéntá' kuá' iin ña'an sáa kenta hora ya kaku nchíkín ña, jee té'né' ini' ña. Soo retú ya nkaku nchíkín ña, jee ni ntu ká' ná'an ña tun'ó nno'o ña, chi máa kúsii' ini' ña ya nkaku iin suchí lúli ini' ñivi ya'a.
²²Jee suni sukuán ntañú'ún kúkuéká ini' rán, soo tukuni nakuni' nī' ráno'ó, jee kusii' nasikuiti' ini' ánima' rán. Jee ni iin ntuná' kuvi sííyo ya kúsii' ini' rán.
²³Jee kivi' yukuán jee ntuná' kakatu'ún rán ka' nu'u'. Máa náá' vá káchí' nī' nuun' rán ya nuun' maá Tátá' nī' kakan' rán néni iin tiñu nuun' súvi nu'u', jie'e' yíí rán nuun' nī', jee taji re' maa nuun' rán.
²⁴Ne vitan jee ni ntiá'an kakan' rán nuun' Tátá' nī' nuun' súvi nu'u'. Jee vitan jee íyó kakan' rán jie'e' yíí rán nuun' nī' jee nī'in' rán ya taji re' nuun' rán, sáva chitú ya kúsii' nasikuiti' ini' rán.

Nkunei' Jesús nuun' nī'i ya niv'a íyó nuun' ñivi

²⁵Nkachi' nī' nuun' rán rá tu'un kúnkunuún ká'an'. Soo kiji rá kivi' ya nsá' ka'an' nī' ka' jín rán rá tu'un kúnkunuún ká'an', chisa' kájí ni kachitu'ún nī' nuun' rán tu'un jie'e' Tátá' nī'.
²⁶Jee kivi' yukuán jee kakan' rán nuun' Tátá' nī' nuun' súvi nu'u' jie'e' yíí rán nuun' nī', soo nsá' káchí' nī' nuun' rán ya kakan' tá'ví nī' nuun' Tátá' nī' jie'e' ráno'ó.
²⁷Chi maá Tátá' nī' kúvi ya ñúnún' re' ráno'ó, chi jie'e'

ni ka' ñúnúun' rán nu'u', jee suni jínú' ini' rán ya ne nuun' maá Tátá' nì' Ndiosí' nkene nì' vaji nì'. ²⁸Nkene nì' vaji nì' ne nuun' maá Tátá' nì', jee vaji nì' ini' ñìvì ya'á. Jee vitan jee kene nì' ini' ñìvì ya'á, jee kìnó'on' tuku nì' nuun' Tátá' nì' —nkachi' Jesús.

²⁹Jee nkachi' rá tee súkuá'a re' raa:

—Vitan jee kájì ni káchì' nú, chi ni ntuvì káchì' nú ka' rá tų'un kúnkunuún ká'an'. ³⁰Vitan jee jínì' ránì' ya ñì' kuitì' jínì' nú, jee ntuvì jínì'nú'ún nú ya kakatu'ún ni ìin ñìvì no'ó, jee saáva jìe'e' vá jínú' nijia ini' rán' ya ne nuun' Ndiosí' nkene nú vaji nú —nkachi' raa.

³¹Jee nnaxiníko Jesús nuun' raa:

—¿Á vitan jee jínú' ini' rán résa? ³²Vitan jee ya nkuyatin hora, jee ya nkenta tiempú', ya kutenuun ta ìin ìin rán kìnó'on' rán ta ve'ì rán, jee xinóo métú'ún rán nu'u'. Soo nsá' kìnóo métú'ún nì', chi íyó Tátá' nì' jín nì'. ³³Ntáka rá tų'un ya'á nka'an' nì' jín rán sáva ne va'a kìnóo ánìma' rán, chi yí'í rán nuun' nì'. Chi kiji tunó'ó nuun' rán ini' ñìvì ya'á, soo koo ne'ì ini' rán, chi ya nkunè'ì nì' nuun' ñì'í ya nivá'a íyó ini' ñìvì.

Ká'an' Jesús jín Tátá' re' jìe'e' rá ñìvì yí'í nuun' re'

17 ¹Jee sáa nkuvi nkachi' Jesús rá tų'un ya'á, jee nnane'en nuun' re' ne antìvì súkún, jee nkachi' re':

—Tátá' nì', vitan jee ya nkenta tiempú' ya kuno'o nì', jee stúvi ya kúná'nú nì' ya kúvi nì' Selya nú, jee sáva nu'u' suni stúvi nì' ya maánú kúvi ya kúná'nú nasíkuitì' ka'. ²Chi ntaji nú tiñu níso nì' ya tátúnì' nì' nuun' ntáka ñìvì ñìvì, sáva ntáka rá ñìvì ya ntaji nú nuun' nì' kì'í raa nuun' nì', nì'ìn' raa ya kuteku' raa ñínkánì jín-ó sa'á nì'. ³Jee su'va kúvi ya kuteku' ñìvì ñínkánì jín-ó: ya kuni' raa ini' no'ó, ya métú'ún maánú vá kúvi nijia maá Ndiosí' nijia, jín ya suni kuni' raa ini' nu'u', ya maánì' vá kúvi Jesús ya níso nì' tiñu Cristo ya nchüichì nú nu'u' vaji nì' jín tiñu ntaji nú níso nì'.

⁴Nstúvi nì' nuun' rá ñìvì íyó ini' ñìvì ya'á ya maánú ví ya máa kúná'nú nasíkuitì' ka', chi ya nsijínu nì' ntáka tiñu ya ntaji nú nuun' nì' sa'á nì' maa. ⁵Vitan jee no'ó, Tátá' nì', nasa'á tuku ya kúná'nú tuku nì' ne nuun' néé' nú, kuéntá' kua' kúná'nú nì' jín nú ne sáa ntiá'an kíkoo ñìvì ya'á.

6'Chi rá ñivi nkaji nú ini' ñiví ya'á ya ntaji nú raa nuun' ni', jee nstúvi ni' no'ó nuun' raa. Rá ñivi nú nkuvi raa jee ntaji nú raa nuun' ni', jee ntiin raa ñú'ún ini' raa tu'un nú. 7Jee vitan jee jíní' raa ya ne nuun' maánú vaji ntáká rá tiñu ntaji nú nuun' ni' sá'á ni' jín rá tu'un káchí' ni'. 8Chi ntáká rá tu'un ya ntaji nú nuun' ni', jee njia'a ni' maa nuun' raa. Jee ntiin raa ñú'ún ini' raa maa, chi nkuká'nú ini' raa ya máá naá' nijia kúvi ya ne nuun' maánú nkene ni' vaji ni', jee suni ninu' ini' raa ya maánú nchuichí nú nu'u' vaji ni' jín tiñu sá'á ni'.

9'Jee jíkán' tá'ví' ni' nuun' nú jie'e' raa. Nsú jie'e' rá ñivi ñiví ya ntu yí'í raa nuun' ni' jíkán' tá'ví' ni'. Chisa' jíkán' tá'ví' ni' jie'e' rá ñivi ya ntaji nú raa nuun' ni' kí'í raa nuun' ni', chi ñivi nú ví raa. 10Chi ntáká ya yí'í xintíín nu'u', jee suni yí'í-i xintíín nú, jee suni ntáká ya yí'í xintíín nú, jee suni yí'í-i xintíín nu'u'. Jee nstúvi raa ya kúñá'nú nasíkuiti' ni'.

11'Jee nsá' kunee' ni' ka' ini' ñiví ya'á. Jee suviráa kinoo raa kunee' raa ini' ñiví ya'á, jee nu'u' chi kuanajiaa' ni' nuun' nú, Tátá' ni' ya íí' nasíkuiti'. Jee jíkán' tá'ví' ni' nuun' nú ya kuma'ñu kusava nú raa jín fuersá' íí' nú ya ntaji nú nuun' ni',^r sáva sa'á nú ya ñin ni kuvi raa kuéntá' kuá' maánú jín nu'u'. 12Chi ni néé' ni' jín raa ini' ñiví ya'á, jee ññuma'ñu ñusava ni' raa jín fuersá' ni'in íí' níso nú ya ntaji nú nuun' ni'. Jee ññuma'ñu ñusava ni' raa saáva ni ñin raa ntu ñánaan' raa, chisa' métú'ún ñin raa ni vá ñánaan' chi saá íyó kinaan' re', sáva nsíkúnkuvi nuun' káchí' tu'un néé' nuun' Tutu' ya níso Tu'un Ndiosí'.

13'Soo vitan jee kuanajiaa' ni' nuun' néé' nú, soo ni néé' ni' ntí' ka' ini' ñiví ya'á jee káchí' ni' rá tu'un ya'á, sáva chitú ya kusí'í' nasíkuiti' ini' ánima' raa, kuéntá' kúsí'í' ini' nu'u'. 14Jee njia'a ni' tu'un nú nuun' raa, soo rá ñivi ñiví ya'á ya ntu yí'í rává xintíín nú jee tá'vi ini' rává né'yá rává raa, chi ntu íñí raa ichi jiá'nu rává, kuéntá' su jín nu'u' ya ntuví yí'í ni' ñujjín' rá ñivi ñiví ya'á.

^r17:11 Suni sanaan' káchí' rá tu'un ya'á: jee jín fuersá' íí' nú jíkán' tá'ví' ni' nuun' nú ya kuma'ñu kusava nú raa ya ntaji nú nuun' ni'. Suni kúvi káchí'-ó su'va versículo 17:12.

15'Soo nsá' jíkán' tá'ví' nì' yá tava' nú raa ini' ñìvì' ya'á, chisa' káchí' nì' yá kumí' nú raa nuun' maá kuì'na' kúñá'nú. 16Chi ntu íñí' raa ichi jiá'nu rá ñìvì' ñìvì' ya'á, kuéntá' sù nu'u' ntu yí'í' nì' nuun' ñujíín' ñìvì' ñìvì' ya'á. 17Jee sa'á yá kusíín' raa yá nkí'í' raa ka' nuun' yá niva'a jee kitíñú raa nuun' nú jie'e' yá naá' nú, chi tu'un' nú máá tu'un naa' kúvi-i. 18Chi kuéntá' kua' nchüichí' nú nu'u' vaji nì' ini' ñìvì' ya'á jín tiñu ntaji nú sa'á nì', jee nu'u' suni sukuán chúichí nì' raa nuun' rá ñìvì' ñìvì' ya'á jín tiñu njia'a nì' sa'á raa. 19Jee yítíñú nì' nuun' no'ó sáva kuvi yá vá'a nuun' raa, sáva suni kúvi kitíñú raa nuun' nú jie'e' yá naá'.

20'Soo nsú kuachi kuiti' jie'e' rá ñìvì' ya'á ví yá jíkán' tá'ví' nì' nuun' nú, chi suni jíkán' tá'ví' nì' jie'e' rá ñìvì' yá sukuán kuneí' ini' raa nu'u' jie'e' tu'un kachitu'un' rá tee ya'á jie'e' nu'u'. 21Jee jíkán' tá'ví' nì' jie'e' raa yá ñin ni kuvi raa, kuéntá' maánú, Tátá' nì', chi yí'í' nú ini' nu'u', jee yí'í' nì' ini' no'ó, jee suni sáva sukuán kí'í' raa nuun'-ó, sáva kuni' rá ñìvì' ñìvì' jee jinu' ini' raa yá maánú ví yá nchüichí' nú nu'u' vaji ni. 22Jee suni kuéntá' ntaji nú tiñu kúñá'nú nuun' nu'u', jee suni sukuán njia'a ni tiñu kúñá'nú nuun' raa kuniso raa, sáva ñin ni kuvi raa, kuéntá' maánú jín nu'u'. 23Nu'u', jee yí'í' nì' ini' raa, jee no'ó, yí'í' nú ini' nu'u', sáva kenta kuna'a' nuún koo ini' raa, sáva kuni' rá ñìvì' ñìvì' yá maánú nchüichí' nú nu'u', jín yá ñúnúun' nú raa kuéntá' ñúnúun' nú nu'u'.

24'Tátá' nì', jee rá ñìvì' yá ntaji nú nuun' nì', jee kuíni nì' yá suni maá'raa kune'e' raa jín nu'u' nuun' kune'e' nì', sáva kuni' raa naja vii' nasfkuiti' kúñá'nú nì' yá ntaji nú nuun' nì', chi ñúnúun' nú nu'u' ne ntiá'an ka' nsá'á nú ñìvì'.

25'Tátá' nì', no'ó chi naa' nasfkuiti' kúvi nú. Soo rá ñìvì' ñìvì' chi ntuví' jíní' raa ini' no'ó, soo nu'u' chi jíní' nì' ini' no'ó, jee jíní' rá ñìvì' ya'á yá no'ó nchüichí' nú nu'u' vaji ni. 26Nistúvì' nì' no'ó nuun' raa jee istúvì' nì' ka' no'ó, sáva kuéntá' kua' ñúnúun' nú nu'u', jee suni sukuán kunuun' raa rá tá'an raa, jee kí'í' nì' ini' raa —nkachi' Jesús.

Tiin raa Jesús

(Mateo 26:47-56; Marcos 14:43-50; Lucas 22:47-53)

18 1Jee sáá nkuvi nkachi' Jesús rá tu'un ya'á, jee nkene re' kua'an' re' íyo ka' ichi yu'ú yuvi' naní Cedrón

jín rá tee súkuá'a re' raa, nuun' káá tata' sá'á jee nkivi re' yukuán jín rá tee súkuá'a re' raa.

²Jee Judas, ya kúvi tee ya naku'va-a Jesús xintíin rá tee káné'én, jee suni jíní'-i nuun' ñu'un yukuán, chi kél'in ví'í íchí ña'an' Jesús nnutútú re' yukuán jín rá tee súkuá'a re' raa. ³Saájee nkenta Judas yukuán náka kue'e' ví'í rá soldado, jín rá tee kúmí veñu'un ká'nú, ya ntají rá sutu' kúná'nú jín rá fariseo raa ku'a'an' raa, jee ina'á raa rá kantil, jín rá ñu'un' iti sújié, jee niso raa rá yuchi' espada raa. ⁴Soo ya jíní' Jesús ni'i rá tunó'ó vaji nuun' re', jee saáva nkene re' kuata'an' re' raa, jee nkachi' re':

—¿Né iin nánukú rán? —nkachi' re'.

⁵Jee nnaixiní'kó raa nuun' re':

—Nánukú rán' Jesús tee ñuun' Nazaret —nkachi' raa.
Jee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Nu'u' Ví-i^s —nkachi' re'.

Jee suni íñí Judas jín rá ñivi kue'e' vá, ya maáa ví ya naku'va-a Jesús nuun' rá ñivi vá. ⁶Jee sáá nkachi' Jesús Nu'u' Ví-i, jee nna'kaka yátá raa, jee nna'niso raa nuun' ñu'un'. ⁷Jee saáva tukuni nika'utu'un Jesús raa:

—¿Né iin nánukú rán?

Jee nkachi' raa:

—Jesús téé ñuun' Nazaret —nkachi' raa.

⁸Jee nnaixiní'kó Jesús:

—Ya nkachi' ni' nuun' rán ya Nu'u' Ví-i. Jee saáva retú nu'u' kúvi ya nánukú rán, jee ku'va rán nkí'in' rá tee kútá'an' jín nu'u' ya'á.

⁹Nkachi' re' sukuán sáva sikúnkuvi tu'un ya nka'an' re' jín Tátá' re' Ndiosí', sáá nkachi' re': “Rá ñivi ya ntaji nú nuun' ni', jee ntuví nsukuíta ni' ni iin raa”, nkachi' re'.

¹⁰Saájee Simón Pedro, ina'á re' iin yuchi' espada, jee ntava' re' maa jee nkuun re' yuchi' musú' sutu' kúná'nú jee ñe'ne' re' so'o ichi ku'á'á tee vá. Jee naní musú' vá Malco.

¹¹Saájee nkachi' Jesús nuun' Pedro:

—Nachu'un yuchi' espada nú ini' ñiin yuchi' nú. Chi tunó'ó ntaji Tátá' ni' nuun' ni', ¿á ntu saá íyó kuno'o ni' maa réja? —nkachi' Jesús.

^s 18:5 ñin súví máá ñá'nú ka' Ndiosí' kúvi Nu'u' Ví-i.

Íñí Jesús nuun' sutu' kúñá'nú naní Anás

(Mateo 26:57-58; Marcos 14:53-54; Lucas 22:54)

12 Saájee rá soldado jín tee tátúní' nuun' raa, jín rá tee kúmí veñu'un ká'nú ya ntají' rá tee kúñá'nú nuun' Israel, ntiin raa Jesús, jee ntenu'ni' raa re'. 13 Jee kuṇaka raa Jesús xí'na ka' nuun' Anás, chi jie'e' ni ka' táchiso Caifás kúvi Anás. Jee Caifás kúvi sutu' kúñá'nú kuiya' yukuán. 14 Jee Caifás ví tee ya nnakutíñú nuun' rá ñivi Israel ya va'a ka' kúvi ya kuvi' iin tee ni jie'e' ya vá'a rá ñivi.

Káchí' Pedro ya ntuví jíní' re' Jesús

(Mateo 26:69-70; Marcos 14:66-68; Lucas 22:55-57)

15 Jee Simón Pedro jín inka tee súkuá'a Jesús maa níkin' raa yata' nuun' kuá'an' rá ñivi vá jín Jesús. Jee tee vá ya súkuá'a Jesús vá jíní' ta'an-a jín sutu' kúñá'nú, jee saáva nkivi-i jín Jesús ini' ve'i nuun' kúvi chíké'i ma'ñú ve'i sutu' vá. 16 Soo Pedro chi nkinoo re' íñí re' yuvé'í chíké'í. Jee nkene inka tee vá súkuá'a Jesús vá, ya jíní' ta'an jín sutu' kúñá'nú vá, jee nka'an'-a jín ña'an ya kúmí yuvé'í yukuán, jee nsikívi-i Pedro ini' ve'i nuun' kúvi chíké'í ma'ñú ve'í vá. 17 Saájee ña'an ya kúvi musú' ya kúmí yuvé'í vá nkachi' ña nuun' Pedro:

—¿Á nsú suni no'ó kúvi iin rá tee ya nkutá'an nnikin' nsukuá'a jín tee ya'á? —nkachi' ña.

Nkachi' Pedro:

—Nsuví-n' kúvi-i.

18 Jee rá musú' jín rá tee ya kúmí veñu'un ká'nú nsta'an' raa ñu'un' chi vijin, jee núvixin' raa. Jee suni nuun' íñí raa yukuán íñí Pedro núvixin' re' ranika'.

Sutu' Anás xíná'má' re' Jesús

(Mateo 26:59-66; Marcos 14:55-64; Lucas 22:66-71)

19 Saájee sutu' kúñá'nú vá nikaṭu'ún-u Jesús jie'e' rá tee súkuá'a re' raa, jín jie'e' rá tu'un xiné'én' re'. 20 Jee nnaxiníko Jesús nuun' re':

—Nu'u', jee nuun' nijin' nuun' íyó chitú ñivi nka'an' nì'. Jee sukuáni nxiné'én' nì' maa ini' rá ve'i sinagoga nuun' kútutú rá ñivi Israel súkuá'a raa Tu'un Ndiosí', jín chíké'í

ini' veñu'un ká'nú, nuun' nútútú ntáká rá ñivi Israel. Jee ni iin tu'un ntuná' nká'an' yu'u' kuiti' ni'. 21 Jee, ¿na kuvi chi jkátu'un nú nu'u' rúja? Kakaťu'un rá ñivi ya nteso'lo rá tu'un ya nkachi' ni' nuun' raa. Kune'yá, chi suviraa vá jíní' naa' nijia na tu'un kúvi ya nkachi' ni'.

22 Jee saá nkachi' Jesús rá tu'un ya'á, iin rá tee ya íñí yukuán, ya kúmí veñu'un ká'nú, jee nkatu' tee vá nuun' Jesús jee nkachi'-i nuun' re':

—¿Á sukuán náxiníkó nú nuun' sutu' kúñá'nú rúja?

23 Jee nnaixiníkó Jesús nuun' re':

—Retú nka'an' niva'a ni', jee ku'va ya naá' jie'e' ná kúvi ya niva'a ya nkachi' ni'. Soo retú vatuni nka'an' ni', ¿na kuvi chi nkatu' nú nuun' ni'?

24 Saájee Anás nsa'á re' ya ni nú'ní' Jesús jee nchuchí re' maa ku'an'-a nuun' Caifás ya kúvi sutu' kúñá'nú.

Tukuni káchí' Pedro ya ntuví jíní'-i Jesús

(Mateo 26:71-75; Marcos 14:69-72; Lucas 22:58-62)

25 Jee íñí ii' Simón Pedro núvixin' re' yunú'un', jee nkachi' rá ñivi íñí yukuán nuun' re':

—¿Á nsú suni no'ó kúvi iin tee ya nkutá'an nnikin' nsukuá'a re' nó?

Jee ñasi' Pedro nuun' tu'un vá chi nkachi' re':

—Nsuví-n' kúvi-i —nkachi' re'.

26 Jee iin rá musú' sutu' kúñá'nú, ya nkuvi tá'an ve'i tee ya nkuachi Pedro so'lo-o jee nikatu'un-u Pedro:

—¿Á nsú no'ó vá nini' ni' jín re' nuun' káá tata' sá'á vá?

27 Jee tukuni nkachi' Pedro ya ntuví jíní'-i, jee kuísá ntañú'un kuiti' nkana stó'o.

Íñí Jesús ichinúun' Pilato

(Mateo 17:1-2, 11-14; Marcos 15:1-5; Lucas 23:1-5)

28 Saájee nkene raa jín Jesús ve'i Caifás jee kuana'ka raa maa nuun' vetíñú Roma naní pretorio. Jee vakunijin', jee ntu nkívi rá tee Israel ini' vetíñú vá sáva ntu kuté'en ánima' raa, sáva kuvi kaji' raa kuxíní raa viko Pascua.[†]

[†] 18:28 Tu'un ley Moisés ya ntatúní' Ndiosí' káchí'-i ya nkúvi kaji' rá ñivi Israel xíní viko Pascua retá' íyo té'en raa nuun' Ndiosí'.

29 Saáva nkene Pilato^u nuun' raa jee nkachi' re' nuun' raa:
—¿Na jie'e' chíkuáchi rán tee ya'á?

30 Jee nñaxiníko raa jee nkachi' raa nuun' re':
—Retán' nsú tee sá'á niva'a ví-i jee nsá' kiji rán' nataj' rán'
maa nuun' nú nékúvi.

31 Saájee nkachi' Pilato nuun' raa:
—Kuá'án rán jín-i jee sa'á naa' rán kuachi siki'-i kua'
káchi' ley rán.

Jee nñaxiníko rá tee kúná'nú nuun' ñuun' Israel nuun' re':
—Soo ntu jiá'a tee tátúnú' Roma nuun' ránu'u' ka'ni' rán'
ni iin ñivi.

32 Jee sukuán nsíkunkuvi nuun' rá tu'un nkachi' Jesús jie'e'
ya nasa íyó kuvi' re'. 33 Jee tukuni nñikó Pilato nñivi re' ini'
vetíñú pretorio vá, jee nkana re' Jesús jee nīkatu'ún re' maa:
—¿Á no'ó kúvi tee kúná'nú ya tátúní' nuun' rá ñivi ñuun'
Israel?

34 Jee nñaxiníko Jesús nuun' re':
—¿Á jíkátu'ún maánú tu'un vaji xini' maánú áxi inka ñivi
nkachi' maa nuun' nú jie'e' nu'u'?

35 Jee nñaxiníko Pilato:
—¿Á nu'u' jee kúvi ni' tee ñuun' Israel rúja? Chi ñivi ñuun'
maánú jín rá sutu' kúná'nú vá nñataj' no'ó nuun' nu'u'. ¿Ná
nsa'á nú?

36 Saájee Jesús nñaxiníko-o:
—Tiñu niso ni' ya tátúní' ni' jee ntu kéne-e nuun' ñivi ya'á.
Chi retán' nuun' ñivi ya'á kéne tiñu niso ni' tátúní' ni', saájee
rá ñivi yí'í xintín ni' kantá'án raa jee nama raa nu'u' sáva
nkú'va raa nu'u' xintín rá tee kúná'nú nuun' Israel. Soo tiñu
niso ni' tátúní' ni' nsá' kéne nuun' ñivi ya'á —nkachi' Jesús.

37 Saájee nkachi' Pilato nuun' Jesús:
—¿Á no'ó kúvi tee nísotíñú tátúní' nú résa?
Jee nñaxiníko Jesús:

—Suvini' kúvi tee nísotíñú tátúní' ni' kuéntá' ya nkachi'
kí nú. Chi jie'e' ya'á kúvi ya vaji ni' nkaku ni' ini' ñivi ya'á,
sáva kachi' ni' ya naá'. Ntáka ñivi ya íñi-i jín ya naá', jee
ñú'ún ini' raa tñin raa tu'un káchi' ni' —nkachi' Jesús.

^u 18:29 Nkuvi Pilato tee Roma ya tátúní' nuun' ñuun' Judea ya káchi'-ó
gobernador Romano.

38 Jee nkachi' Pilato nuun' re':
—¿Ná kúvi ya naá' rúja?

Síjita Pilato Jesús sáva kuvi'-i

(Mateo 27:15-31; Marcos 15:6-20; Lucas 23:13-25)

Jee sáa nkuvi nkachi' Pilato tu'un ya'á, jee nkene tuku re' ichinúun' rá tee kúñá'nú nuun' nuun' Israel, jee nkachi' re' nuun' raa:

—Nu'u', ntuná' kuachi nnáni'in' ni' siki' tee ya'á. 39 Soo ráno'ó chi íyó ñujín' sáa sá'á rán ya nakani núne ni' iin tee ya yí'í vekaa viko Pascua. ¿Á kuíni rán ya nakani núne ni' tee nísotíñú ya tátúní' nuun' rá ñivi Israel? —nkachi' re'.

40 Saájee nkanajín' tuku ntáká raa, jee nkachi' raa:

—¡Nsú tee ñña'! ¡Chisa' siaá' nú Barrabás!

Soo Barrabás kúvi re' iin tee ku'ná sákini.

19 1 Jee saájee njia'a Pilato Jesús xintín' rá soldado, jee ntetínú re' ya nchi'i raa yo'ó Jesús. 2 Jee rá soldado vá nchutá'an tiyu' raa yokú'ú' iñu ku' kúvi corona, jee nchu'un raa maa xini' Jesús, jee nnachu'un raa iin sa'ma kání lí'í maa, kuéntá' ku' sa'ma nú'ún iin tee máá kúñá'nú. 3 Jee kúyatin raa jee nkachi' raa nuun' re':

—¡Natiin tu'un káva'a no'ó ya tátúní' nuun' rá ñivi Israel!
—nkachi' raa, jee kátú' raa nuun' re'.

4 Saájee tukuni nkene Pilato, jee nkachi'-i nuun' rá ñivi íñí yukuán:

—Kune'yá rán chi ntava' ni' maa chiké'i, sáva kuni' rán ya ni iin kuachi ntuná' nani'in' ni' siki' re'.

5 Saájee nkene Jesús, jee nú'ún corona iñu xini' re', jee nú'ún re' sa'ma kání lí'í. Jee nkachi' Pilato nuun' raa:

—¡Kune'yá rán! ¡Ya'á íñí máá máá tee ya'á!

6 Rá sutu' kúñá'nú jín rá tee kúmí veñu'un ká'nú sáa nini' raa Jesús, jee nkanajín' raa, jee nkachi' raa:

—¡Tekaa maa nuun' kurúsi'! ¡Tekaa maa nuun' kurúsi'!
—nkachi' raa.

Jee nkachi' Pilato nuun' raa:

—Ya'á rán tee ya'á, jee tekaa maarán maa. Chi nu'u' jee ni ntuná' kuachi nnáni'in' ni' siki' re' —nkachi' Pilato.

7 Soo nnaxiní'kó rá tee kúñá'nú nuun' ñivi Israel vá nuun' Pilato:

—Ránu'u' chi íyó ìin tu'un ley ya tátúní'-i nuun' rán', jee sání káchí' tu'un ley rán' íyó kuvi' re', chi jie'e' ni ka' nkachi' re' ya kúvi re' Se'ya Ndiosí'.

⁸ Soo sáá nteso'lo Pilato rá tu'un ya'á, jee nyu'ví nasíkuiti' re' ka'. ⁹ Jee tuku nnivi Pilato ini' vetíñú ká'nú, jee nkachi' re' nuun' Jesús:

—¿Né nú' vaji nú?

Soo ntuví nnáxiníko kuiti' Jesús. ¹⁰ Saájee nkachi' Pilato nuun' re':

—¿Á ni nka'án' nú nu'u'? ¿Á ntuví jíní' nú ya nísotíñú nì' sáva kuvi tekaa nì' no'ó nuun' kurúsi', jee suni nísotíñú nì' ya kuvi siaá' nì' no'ó?

¹¹ Soo nnáxiníko Jesús:

—Ntuví íyó na tiñu kuniso nú sáva sanáa' nú siki' nu'u', retán' nsú Ndiosí' néé' antiví súkún ntaji re' tiñu vá níso nú. Jee saáva tee ya nñatají re' nu'u' xintífn no'ó, jee suvire' vá íyó ka' kuachi siki' re' nsú ká' no'ó.

¹² Jee ne hora yukuán jee núkú Pilato naja siaá' re' Jesús. Soo rá tee kúñá'nú nuun' ñivi Israel kánajín raa jee káchí' raa:

—Retú siaá' nú tee ya'á, jee ntuví kámani nú jín tee nísotíñú tátúní' nuun' ñuun' Roma. Chi néni ìin tee ya sa'a-a maáa tee nísotíñú, jee íñí re' siki' tee tátúní' nuun' ñuun' Roma —nkachi' raa.

¹³ Saájee sáá nteso'lo Pilato rá tu'un ya'á, jee ntají re' ntava' raa Jesús chíké'i, jee ñakunee' re' nuun' teyu' kúñá'nú nuun' tátúní' re', jee yukuán naní nuun' káá piso yuu', jee tu'un hebreo naní Gabata. ¹⁴ Jee kivi' yukuán kúvi kivi' ya sá'á stákoó rá ñivi ya kenta koo viko Pascua, jee ní kaxuvi'.^v Saájee nkachi' Pilato nuun' rá ñivi Israel:

—¿Kune'yá rán! ¡Ya'á íñí tee kúñá'nú nuun' ránú, ya tátúní' nuun' rán!

¹⁵ Soo nkanajín raa:

—¿Tava' maa! ¿Tava' maa! ¿Tekaa maa nuun' kurúsi'!
—nkachi' raa nuun' Pilato.

Jee nkachi' Pilato nuun' raa:

—¿Á tekaa nì' tee nísotíñú rán nuun' kurúsi'?

^v 19:14 Sanaan' kúvi kachi'-ó: kaiñu'.

Soo nna_xiní_{kó} rá sutu' kúñá'nú:

—Ránu'u' chi ntuví íyó inka ka' tee nísotíñú nuun' rán' chisa' métú'ún ni tee nísotíñú Roma ví ya tátúní' nuun' rán' —nkachi' raa.

¹⁶ Jee saáva nna_ku'va Pilato Jesús xintíin rá soldado sáva tekaa raa re' nuun' kurúsi'. Jee nna_ke'en raa Jesús kua'an' raa jín re'.

Tékaa rá soldado Jesús nuun' kurúsi'

(Mateo 27:32-44; Marcos 15:21-32; Lucas 23:26-43)

¹⁷ Jee níso Jesús kurúsi' re', jee nkene re' kua'an' re' nuun' naní Yiki Xíní' Niyi, jee tu'un hebreo naní Gólgota. ¹⁸ Jee yukuán ntekaa raa re' nuun' kurúsi', jee suni ntekaa raa uví' ka' rá tee jín re', iin iin raa ntekaa raa iyo iyo xiin Jesús, jee kurúsi' nuun' nintakaa máá Jesús íñi ma'ñú.

¹⁹ Jee ntatúní' Pilato ya kunee' tu'un xini' kurúsi', ya kachi'-i su'va: “Jesús tee nuun' Nazaret, ya kúvi tee kúñá'nú ya tátúní' nuun' rá ñivi Israel”, káchí' tu'un vá. ²⁰ Jee kue'e' ví'í rá ñivi Israel nka'vi raa tu'un níso xini' kurúsi' vá, chi nuun' ntekaa raa Jesús jee káá-a yatin nuun', jee xini' kurúsi' vá ntee raa tu'un hebreo, jín tu'un griego, jín tu'un latín. ²¹ Jee rá sutu' kúñá'nú nuun' rá ñivi Israel, nkachi' raa nuun' Pilato:

—Koto téé nú “Tee kúñá'nú ya tátúní' nuun' rá ñivi Israel”, chisa' téé nú ya “Tee vá nkachi' nu'u' kúvi tee kúñá'nú ya tátúní' ni' nuun' rá ñivi Israel.”

²² Soo nna_xiní_{kó} Pilato:

—Tu'un ya ya ntee ni', jee sukuán kinoo sánikuá' ya ntee ni' maa.

²³ Saájee saá nkuví ntekaa rá soldado Jesús nuun' kurúsi', jee nna_ke'en raa sa'ma re' jee nsa'á raa kumi' pedasú' sa'ma vá, jee sáva kenta iin iin pedasú' kúvi ta iin iin rá soldado vá. Suni nke'en raa sa'ma kání íyó nká'nú ya ñú'ún Jesús, chi kúvi iin sa'ma ká'nú ya ntuví y'í' tiku maa, chi sa'ma nkunu nká'nú ne jie'e' ne xini' ví-i. ²⁴ Saájee nkachi' raa nuun' iin inka raa:

—Nsá' sté'né-ó maa chi va'a ka' vá sikí-ó maa suerté', jee kuni'-ó né iin-ó vá ni'in' maa.

Jee sukuán nkuví jee nkunaa' sáni káchí' Tu'un Ndiosí' níso nuun' Tutu' Íí':

Jee ntasáva maáráa sa'ma ni' nuun' maáráa,
jee nsikí ráa maa suerté' jee kuni' ráa né iin ráa vá
ni'in' maa.

Jee sukuán nsa'á rá soldado.

²⁵Jee yatin nuun' íñi kurúsi' nuun' níntakaa Jesús íñi
náná' re', jín ku'vi' náná' re', jín María ya kúvi ñasí'í Cleofas,
jín María ña'an ñuun' Magdala. ²⁶Saájee sáa nini' Jesús
náná' re', jee íñi nkáá ña jín iin rá tee ya nsukuá'a re' maa ya
kúvi tee ya ñúnúun' re', jee nkachi' re' nuun' náná' re':

—Náná'. Kune'yá, iña' íñi se'ya nú.

²⁷Kuíre nkachi' re' nuun' tee nsukuá'a re' vá:

—Kune'yá, iña' íñi náná' nú —nkachi' Jesús.

Jee tee vá ya nsukuá'a Jesús maa, jee ne hora yukuán jee
nñake'en re' náná' Jesús kune'e' ña ve'i re' kuéntá' náná' re'.

Ni'i' Jesús

(Mateo 27:45-56; Marcos 15:33-41; Lucas 23:44-49)

²⁸Sáa njia'a ya'á, jee ya jíní' Jesús ya ya ni'i' rá tiñu njia'a
Tátá' re' sa'á re' nsikúnkuvi re' maa, jee sáva jin tu'un
níso nuun' Tutu' néé' Tu'un Ndiosí', jee nkachi' Jesús:

—Jíchí' ni' nute.

²⁹Jee yukuán íñi iin tino'o' ñú'un chitú nixi' uva iyá,
saájee nchunáji rá soldado vá tia'ma' nuun' nixi' uva iyá
vá, jee nchisó ráa tia'ma' vá xini' iin yutun naní hisopo jee
ntee ráa maa yu'ú Jesús. ³⁰Jee sáa ni'in' Jesús nixi' uva
iyá, jee kuíre nkachi' re':

—¡Ya ninu tiñu ni'!

Saájee nñakunta nei xini' re', jee ni'i' re'.

Iin soldado nkini-i lanza ika' Jesús

³¹Nkuvi ya'á kivi' ya sá'á stákoo rá ñivi ya kenta koo
kivi' viko Pascua,^w jee rá tee kúná'nú nuun' Israel ntuví
ku'ni ráa kunintakaa rá ñuné'yú' nuun' kurúsi' kivi' nájiávi,
chi kivi' nájiávi vá kúvi kivi' í' nasíkuiti' nuun' ráa. Saáva
nikan' tá'ví' ráa nuun' Pilato ya tají re' ya ka'nu' ráa yiki
sí'in rá níntakaa-a nuun' kurúsi' vá, jee sáva xinúun ráa rá

^w 19:31 Sanaan' kúvi káchí'-ó: kivi' ya sá'á stákoo rá ñivi ya kenta koo
kivi' najiávi.

n̄iyi vá n̄uun' kurúsi'. ³² Saájee ña'an' rá soldado ñaka'nu' raa yiki sí'in tee ya n̄intakaa xí'nañú'ún, jee suni sukuán nsa'á raa jín inka ka' tee vá. ³³ Soo saá nkuyatin raa n̄uun' Jesús, jee nini' raa ya ya n̄ij' re', jee saáva ntuví ña'nu' raa yiki sí'in re'. ³⁴ Soo iin rá soldado vá nk̄in̄i-lanza íyo yiki íká' Jesús, jee kuísá ntañú'ún nkene n̄ñi' jín nute yiki íká' Jesús. ³⁵ Máá maá tee ya nini' maa ví ya jiá'a ya naá' jie'e' vá. Jee ya naá' kúvi t̄u'un jiá'a-a. Suvivá jíní'-i ya káchí'-i ya naá', sáva suni ráno'ó kunei ini' rán Jesús. ³⁶ Chi tiñu ya'á nkuvi sáva sikúnkuvi t̄u'un n̄iso n̄uun' Tutu' n̄iso T̄u'un Ndiosí' ya káchí'-i: "Nsá' ka'nu' raa ni iin yiki re'." ³⁷ Jee suni íyó n̄uun' inka ka' na'á Tutu' ya n̄iso T̄u'un Ndiosí' ya káchí'-i: "Kun̄e'yá raa maaré' ya nkaan' raa ñuné'yú' re'."

Nse'í raa Jesús

(Mateo 27:57-61; Marcos 15:42-47; Lucas 23:50-56)

³⁸ Sáa nkuvi ya'á jee José ya kúvi re' tee ñuun' Arimatea, jee nkuvi re' iin rá tee ya nsukuá'a Jesús maa, soo nsukuá'a yu'u' José jie'e' ya yú'ví re' rá tee kúná'nú ñuun' Israel, jee n̄ikan' re' n̄uun' Pilato ya k̄uvi nake'en re' ñuné'yú' Jesús. Jee njia'a Pilato nake'en re' maa, jee saáva ñanake'en re' ñuné'yú' Jesús. ³⁹ Jee suni kuá'an' Nicodemo jín José, jee Nicodemo kúvi re' tee ya ya ña'an' re' nka'an' re' jín Jesús iin yakuáá' tiempú' yata', jee kuá'an' re' néen re' oko' ují' (30) kilo sujie uva' jiá'án' vixi' naní mirra, ya nsakanuun jín áloes. ⁴⁰ Saájee José jín Nicodemo n̄nake'en raa ñuné'yú' Jesús jee nsukún raa maa rá sa'ma kuíjín maa vá'a ya yí'í rá sujie nsakanuun jiávixi', sánikua' íyó ñujiín' sá'á rá ñivi Israel sáá sé'í raa n̄iyi. ⁴¹ Jee yatin n̄uun' ntekaa raa Jesús káá tata' sá'á jee n̄uun' káá tata' sá'á yukuán néé' iin yavi' jiáá' ve'i n̄iyi n̄uun' ni iin n̄iyi ntiá'an ki'i yukuán. ⁴² Jee saájee yukuán nchisó raa ñuné'yú' Jesús, chi jie'e' néé' yatin yavi' yuu' vá yukuán chi jie'e' ni ka' ya nkenta nkuyatin k̄ivi' nájiáví rá ñivi Israel.

Ve'i n̄iyi íyó sain

(Mateo 28:1-10; Marcos 16:1-8; Lucas 24:1-12)

20 ¹ Jee k̄ivi' xí'nañú'ún semana, jee María ya kúvi ña'an ñuun' Magdala, jee íyó neen' ka' yane'en' jee

ñá'an' ña nuun' yavi' vá, jee nini' ña ya nkuiyo yuu'
násí' yu'ú yavi' vá. ²Saájee ninu ña kua'an' ña nuun'
néé' Simón Pedro jín inka ka' tee ya nkutá'an nsukuá'a
Jesús maa, ya nñunuun' ví' Jesús maa, jee nkachi' ña
nuun' raa:

—Ntava' rá ñivi ñuné'yú' Ito'o'-ó yavi' niyi re' jee kua'an'
ráa jín re', jee ntuví jíní' rání' né nú' ñakin' raa maa
—nkachi' ña.

³Saájee Pedro jín inka tee ya nsukuá'a Jesús maa nkene
ráa kua'an' raa nuun' néé' yavi' niyi vá. ⁴Jee ni núví' rá tee
vá ninu nkáá raa, soo inka tee ya nsukuá'a Jesús maa ninu
yachi' re' ka' nsú ká' Pedro jee xí'nañú'ún re' ka' nkenta
re' yu'ú yavi' ve'i niyi vá. ⁵Jee ñaxin re' maáré' yu'ú yavi'
ve'i niyi vá, jee nini' re' rá sa'ma nyísukun' ñuné'yú' yósó'
yukuán, soo ntuví nkívi re' ka' ini' yavi' vá. ⁶Kuéé' ka'
nkenta Simón Pedro yata' tee vá nkívi re' ini' yavi' niyi vá.
Jee nini' re' rá sa'ma yósó' yukuán. ⁷Jee sa'ma ya nyísukun'
xini' Jesús ntuví káá tútú-u jín rá sa'ma vá íyó tiyu' ii'-i
jee káá sín-i inka ka' nuun'. ⁸Saájee suni nkívi inka tee
nsukuá'a Jesús maa ya nkenta ya xí'nañú'ún nuun' yu'ú
yavi' niyi vá jee nini'-i ya nkui sukuán, jee ninu' ini'-i ya
nateku' ii' Jesús. ⁹Chi ni ntiá'an kiku'un ini' raa tu'un
káchí' nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí', ya saá íyó nateku' ii'
re' jee nakoo re' kene re' nteñu rá ní'i'. ¹⁰Saájee ni núví'
rá tee nsukuá'a Jesús vá nnikó raa kuano'on' raa nuun'
néé' raa.

Jesús ntuví re' nuun' María ña'an ñuun' Magdala

(Marcos 16:9-11)

¹¹Soo íñi María chíké'i yu'ú yavi' vá jee ná'yú' ña, jee ni
ná'yú' ña ñaxin ña maaña yu'ú yavi' niyi vá sáva kune'yá
ña ini'-i. ¹²Jee nini' ña uvi' rá najiá'á' íi' Ndiosí' ñú'ún raa
sa'ma kuíjín, jee néé' raa nuun' nkaa ñuné'yú' Jesús, iin
néé' nuun' nkui ichi xíní' re' jee inka ka' néé' nuun' nkui
ichi jí'é' re'. ¹³Jee nkachi' raa nuun' ña:

—Náná', ¿na kuvi chi ná'yú' nú? —nkachi' raa nuun' ña.

Jee nkachi' ña nuun' raa:

—Nnake'en raa Ito'o' ni' kua'an' raa jín re', jee ntuví jíní'
ni' né nú' nchísó raa maa.

14 Sáá sukuán nkuvi nkachi' ña sukuán, jee sáá nnakoto yátá ña jee nini' ña ya ñí Jesús yukuán, soo ntuví nákuñi' ña ya maáré' kúvi Jesús. 15 Nkachi' Jesús nuun' ña:

—Náná!, ¿na kuvi chi ná'yú' nú? ¿Né iin nánukú nú?
—nkachi' re' nuun' ña.

Soo ká'vi ini' ña ya kúvi re' iin tee ya kúmí tata' sá'a káa yukuán, jee nkachi' ña nuun' re':

—Tátá!, retú suvinú kuá'an' nú jín re', jee kachi' nú né nú' nsa'á nú maa sáva nake'en nì' maa kì'in' nì' jín-i
—nkachi' ña.

16 Nkachi' Jesús nuun' ña:

—¡María!

Jee nnakoto ña jee ká'án' ña tu'un hebreo jee nkachi' ña:

—¡Raboni! —ya kuíni káchí' Mestrú'.

17 Jee nkachi' Jesús nuun' ña:

—Koto tñin nú nu'u' chinetu nú, chi ntiá'an kinaa nì' nuun' Tátá' nì'. Soo kuá'án nuun' rá ñani' nì', ya nsukuá'a nì' ráa, jee kachi' nú nuun' ráa ya kinaa nì' nuun' Tátá' maání' ya kúvi Tátá' ráno'ó ranika', jín ya kúvi Ndiosí' nì' jín Ndiosí' ráno'ó —nkachi' Jesús.

18 Saájee María ñuun' Magdala kuá'an' ña kuanakani ña nuun' rá nsukuá'a Jesús ráa, ya nini' ña Ito'o'-ó jín rá tu'un nkachi' re' nuun' ña.

Jesús ntuvi re' nuun' rá tee súkuá'a re' ráa

(Mateo 28:16-20; Marcos 16:14-18; Lucas 24:36-49)

19 Sáá nkuáa' máa kivi' yukuán, ya kúvi máa kivi' xí'nañú'un jiákuñi' semana, jee nnutútu' rá tee ya nsukuá'a Jesús ráa iin ini' ve'i jee násí' kutú yuvé'í chi yú'ví ráa rá tee kúñá'nú nuun' ñivi Israel. Sanaan' ni jee nkenta Jesús nnakuñi' re' ma'ñú' ráa jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Vane' va'a kinoo ini' ánima' rán.

20 Sáá nkuvi nkachi' Jesús tu'un ya'á, jee nxiné'én' re' rá na'á re' jín yiki íká' re' nuun' ntúfi' re' nuun' ráa jee saájee nnusi' ví'í ini' ánima' rá tee súkuá'a re' ráa né'yá ráa Ito'o'-ó. 21 Saájee tukuni nkachi' Jesús nuun' ráa:

—Vane' va'a kinoo ini' ánima' rán. Kuéntá' nchuchí Tátá' nì' nu'u' jee suni sukuán táji nì' ráno'ó jín tiñu táji nì' nuun' rán.

22 Jee saájee ntivi' tachi' Jesús jee nkachi' re' nuun' raa:
 —Ya'á rán maaré' ya kúvi Tachi' Íí' ni'. 23 Není iin ñivi ya
 kuneká'nú ini' rán kuachi sá'á ñivi vá, jee ya nneká'nú ini'
 jie'e' kuachi-i, jee ñivi ya ntuví kuneká'nú ini' rán kuachi
 ñivi vá, jee kinoo-o jín kuachi-i.

Nini' Tomás ya nñateku' ii' Jesús

24 Soo Tomás ya kúvi re' iin rá ni uxú' uvi' (12) rá tee
 nsukuá'a Jesús raa, ya ká'an' raa maa kuati', ntuví íyó
 re' jín raa sáá nñenta Jesús. 25 Jee kuíre rá inka tee ya
 nsukuá'a Jesús raa nkachi' raa nuun' Tomás.

—Nini' rání' Ito'o'-ó —nkachi' raa.

Soo nkachi' Tomás nuun' raa.

—Retú ntuví né'yá ni' na'á Ito'o'-ó rá nuun' ntúfi' nuun'
 nyí'i rá nuyú, jee tuví ni' xintíin ni' nuun' nyí'i rá nuyú, jee
 tuví ni' na'á ni' yiki íká' re', jee nsá' jinu' kuiti' ini' ni'.

26 Sáá njia'a kivi' una', jee rá tee nsukuá'a Jesús raa
 nñutútú tuku raa iin ini' ve'i, jee kútá'an Tomás jín raa.
 Saájee, súnika' násí' rá yuvé'í, jee nkivi Jesús, jee ñakuini'
 re' nteñu raa jee nkachi' re':

—Vane' va'a kinoo ini' ánima' rán.

27 Kuíre nkachi' Jesús nuun' Tomás:

—Tuví xintíin nú ya'á, jee kune'yá rá na'á ni', jee sa'á
 yatin na'á nú jee tuví na'á nú yiki íká' ni'. Koto kúka'an nú
 ré ninú' ini' nú, chisa' inu' ini' nú.

28 Saájee nñaxiníko Tomás jee nkachi'-i nuun' re':

—¡Ito'o' maání' jín Ndiosí' maání'!

29 Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Tomás, ¿á jínú' ini' nú chi nini' nú nu'u'? Na ka' netu'
 ka' kúvi rá ñivi ya ntu né'yá raa nu'u' jee kúneí ini' ránu'u'.

Jie'e' ya'á kúvi ya ntee Juan tutu' ya'á

30 Saájee kue'e' nasí'kuiti' ka' rá seña anasí nsa'á Jesús
 ichinúun' rá tee ya nsukuá'a re' raa jee nini' raa maa, ya
 nsú ntáká rá seña niso raa nuun' tutu' ya'á. 31 Soo rá tu'un
 ya'á ntee ni' nuun' tutu' ya'á, sáva ráno'ó jinu' ini' rán ya
 Jesús kúvi re' Cristo, ya nátava'-a ñivi nuun' kuachi raa, jín
 ya kúvi re' Se'ya Ndiosí', jee sáva ni'in' rán ya kuteku' rán
 nñnkání jín re' jie'e' ya kúneí ini' rán re'.

Nstúvi Jesús maáré' nuun' uxá' rá ni uxú'
uvì' (12) rá tee súkuá'a re' raa

21 ¹Sáá njiá'a ya'á, jee nnastúvi tuku Jesús maáré' nuun' rá tee súkuá'a re' raa yu'ú nteñú'ún Tiberias. Jee nstúvi re' maáré' su'va: ²Íñi nkáá Simón Pedro, jín Tomás ya ká'án' raa kua'tí', jín Natanael ya kúvi re' tee ñuun' Caná ya kúvi ñuun' tñin Galilea, jín rá se'ya Zebedeo, jín uvì' ka' rá tee súkuá'a Jesús raa. ³Jee nkachi' Simón Pedro nuun' raa:

—Kitiin nì' tiaká.

Jee nkachi' raa nuun' re':

—Sunì kì'in' rán' jín no'ó —nkachi' raa.

Jee kuá'an' raa jee nkaa raa ini' barkú', soo yakuáá' kivi' yukuán ni ntuná' tiaká nní'in' raa tñin raa.

⁴Jee sáá vakunijin', jee ntúvi Jesús íñi re' yu'ú nteñú'ún, soo rá tee súkuá'a re' raa jee ntuví nákuni' raa re' ya maáré' kúvi Jesús. ⁵Saájee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Tee kuáchí, ¿á ntuví nní'in' rán tiaká? —nkachi' re' nuun' raa.

Jee nnaxiníko raa nuun' re':

—jNtuví ná íyó!

⁶Saájee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Chu'un rán ñunu tñin tiaká ichi kuá'a barkú', jee nì'in' rán tiaká.

Saájee nchu'un raa maa, jee ni ntuví nkúneí raa tava' raa ñunu tñin raa tiaká vá nuun' nute, jie'e' ya kue'e' ví'í tiaká ñaku'un ini' ñunu vá. ⁷Saájee tee ya súkuá'a Jesús maa ya nñunnuun' re' nkachi' tee vá nuun' Pedro:

—jMáa Ito'o'-ó kúvi-i!

Sáá nteso'o Simón Pedro ya suvire' ví Ito'o', jee nnaku'un Pedro sa'ma re' (chi ntava' re' maa), jee íchíni nnavá re' nuun' nute. ⁸Rá inka ka' rá tá'an súkuá'a Jesús raa vaji nene raa nuun' nute stákaa raa ñunu ñú'ún chitú tiaká, chi nsá' jíká íñi raa chi kúvi yatin iin sientú' (100) metro ya jíká yu'ú nute ya'á. ⁹Sáá nnuun raa nkene raa ini' barkú' nuun' ñu'un íchí, jee nini' raa ya káyú' ñu'un' tikayi, jee ñú'ún iin tiaká chí'yó'-o nuun' tíkayi vá, jee yósó' iin ixtatílá'. ¹⁰Jee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Kínaka rán sava tiaká rán ya sukuáni ntiin rán nuun' nute.

¹¹Jee nkaa Simón Pedro ini' barkú' jee nstakaa re' ñunu ñú'ún chitú tiaká nkene ne ñuíchí. Jee ini' ñunu vá ñú'ún iin sientú' uvixiko uxuní' (153) tiaká ká'nú, jee súnika' kue'e' nasikuiti' ti' ñú'ún soo ntuví nté'né' ñunu vá.
¹²Saájee nkachi' Jesús nuun' raa:

—Ne'en' rán, kasini-órán —nkachi' Jesús nuun' raa.

Jee ni iin rá tee ya súkuá'a re' raa ntuví nkíji ini' raa katú'ún raa né iin ví re', chi jíní' raa ya maaré' kúvi Ito'o'.

¹³Kuíre nkuyatin Jesús nuun' raa, jee ntiin re' ixtatíla' vá jee njia'a re' maa nuun' raa, jee suni sukuán nsa'á re' jín tiaká. ¹⁴Ya'á nkuvi ya uní' íchí ya nnastúvi Jesús maaré' nuun' rá tee ya súkuá'a re' raa ne sáá nateku' ii' re' nnakoo re' nene re' nteñu rá ní'!

Tu'un ká'an' Jesús jín Simón Pedro

¹⁵Sáá nkuvi nyasini' raa, jee nkachi' Jesús nuun' Simón Pedro:

—Simón, se'ya Jonás, ¿á ñúnúun' nú ka' nu'u' nsú ká' rá ya'á?

Jee nkachi' Pedro nuun' re':

—Saá Ito'o', ya jíní' nú ya ñúnúun' ni' no'ó.

Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Kumí rá ñivi yí'í xintíin ni' ya kúvi kuéntá' rá lanchi lúli ni'.

¹⁶Jee tukuni nkachi' re' nuun' Pedro ya uví' íchí:

—Simón, se'ya Jonás, ¿á ñúnúun' nú nu'u'?

Jee nkachi' Pedro nuun' re':

—Saá Ito'o', ya jíní' nú ya ñúnúun' ni' no'ó.

Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Kumí nú rá ñivi yí'í xintíin ni' ya kúvi raa kuéntá' rá lanchi ni'.

¹⁷Jee ya uní' íchí nkachi' re' nuun' Pedro:

—Simón, se'ya Jonás, ¿á ñúnúun' nú nu'u'?

Jee nnukuéká ví'í ini' Pedro chi ya uní' íchí nīkatu'ún re' maa: “¿Á ñúnúun' nú nu'u'?” jee nkachi' Pedro nuun' re':

—Ito'o', no'ó jíní' nú ni'i, no'ó jíní' ya ñúnúun' ni' no'ó.

Jee nkachi' Jesús nuun' re':

—Kumí nú rá ñivi yí'í xintín nì' yá kúvi ráa kuéntá' rá lanchi nì'. 18Máa náá' vá káchí' nì' nuun' nú yá sáa súchí nú ka', jee náku'un maánú sa'ma nú jee kuá'an' nú nuun' kuíni maánú. Soo sáa kujíí' nú jee sikáa nú na'á nú jee nachu'un inka ñivi sa'ma no'ó, jee kina'ka ráa no'ó nuun' ntuví kuini nú kì'in' nú.

19Nkachi' Jesús rá tu'un ya'á sáva stúvi-i naja kuvi' Pedro, jee jie'e' naja kuvi' Pedro stúvi-i yá kúná'nú nasíkuiti' Ndiosí'. Jee sáa nkuví nkachi' Jesús rá tu'un ya'á, jee kuíre nkachi' tuku re' nuun' Pedro:

—¡Kunikin' nu'u'!

Íin rá tee súkuá'a yá nñunuun' ví'í Jesús

20Jee nnakoto yátá Pedro jee nini' re' yá níkin' tá'an tee yá súkuá'a Jesús maa yá ñúnúun' ka' Jesús maa. Jee suni tee vá ví yá ñakuyatin ka' xiín-i Jesús sáa nkuxíní ráa jee nkachi'-i nuun' Jesús: “¿Né íin kúvi tee yá naku'va-a no'ó?” 21Saájee sáa nini' Pedro nuun' tee vá yá ñúnúun' ka' Jesús, jee nkachi' re' nuun' Jesús:

—Íto'o', jee tee ya'á, ¿ná kúvi yá kuno'o re' rúsa?

22Jee nkachi' Jesús nuun' Pedro:

—Retú kuíni nì' yá kinoo re' kuteku' re' ne kivi' níko tuku nì' niji nì', ¿na kúvi chí jí'tú ini' nú maa? No'ó, kunikin' nu'u' —nkachi' Jesús.

23Saájee nteñu rá ñanítá'an, yá kúneí ini' ráa Jesús, ñetenuun tu'un ya'á yá nsá' kuvi' tee vá yá súkuá'a Jesús maa. Soo nsá' nkachi' Jesús yá nkuví'-i, chisa' nkachi' re' ya: “Retú kuíni nì' yá kinoo re' yá kuteku' re' ne kivi' níko tuku nì' niji nì', ¿na kúvi chí jí'tú ini' nú maa?” nkachi' Jesús.

24Jee tee súkuá'a Jesús vá yá ñúnúun' ví'í ka' Jesús kúvi yá jí'a yá naá' jie'e' rá tiñu ya'á, jee ntee-e rá tu'un ya'á jie'e' rá tiñu ya'á, jee jíní' rání' yá íyó naa' rá tu'un jí'a-a.

25Jee suni íyó kue'e' ví'í ka' rá inka tiñu yá nsá'a Jesús, jee retán' tee jie'e' ta íin íin rá tiñu nsá'a re', jee ká'vi ini' nì' yá ni nkénta ini' ñiví ya'á koo rá tutu' yá kune'e' rá tu'un jie'e' tiñu nsá'a re'.

Sukuán koo.

Rá tiñu nsa'á rá apóstol^a

Nchisóyu'ú Jesús ya kiji Tachi' Íí' Ndiosí'

1 ¹No'ó Teófilo, tutu' xí'nañú'ún ntee ni' ví ni'i ya nsa'á Jesús jín ya nxiné'én' re', ne sáá nkajié'é re' nxiné'én' re', ²jín ne kivi' nna'ke'en Tátá' re' maaré' kuano'on' re' súkún. Jee ne ntiá'an ki +naa re' súkún, jee ntatúní' re' jín Tachi' Íí' Ndiosí' sáá sa'á rá najiá'á' re' ya kúvi apóstol ya nkaji re' jín ya chuichí re' raa. ³Ne sáá ya njiá'a ya nno'o re' jee ni'i' re', jee suni nstúvi tékú' re' maaré' nuun' raa jee nstúvi káji ví'i re' nuun' raa ya máá naá' nijia ya tékú' re'. Jee uvixiko (40) kivi' ka' nini' raa re'. Jee nka'an' re' jie'e' ichi naja tátúní' Ndiosí' nuun' ñivi. ⁴Sáá néé' tútú re' jín raa, ntatúní' re' nuun' raa:

—Koto kéne rán nuun' ká'nú Jerusalén. Kunetu rán ne ni'in' rán ya nchisóyu'ú Tátá' ni', sánikua' nteso'o rán ya nkachi' ni' nuun' rán. ⁵Chi Juan nsikuánuté nijia re' jín nute, soo ntu kué'e' ka' kivi', ráno'ó kuanuté jín Tachi' Íí' Ndiosí', jee ki'i re' ini' rán —nkachi' Jesús.

Nnaa Jesús súkún

(*Marcos 16:19-20; Lucas 24:51-52*)

⁶Iñajée sáá nkutútú raa jín Jesús, jee nikatu'ún raa re':
—It'o'o rán', ¿á tiempú' vitan nakakin' jiáá tuku país maáo Israel ya tatúní' tuku ñivi maáo?

⁷Jee nkachi' Jesús nuun' raa:

^a1:0 Ntee Lucas nuun' tutu' tu'un ya'á jie'e' rá tiñu nsa'á rá apóstol.

—Ntuné íyó kuká'nú ini' ránú ni na kivi' ni nama ñani Tátá' ni' maa. Maá Táá' ni' ñani hora vá, chi nísotíñú re'.
 8 Soo ni'in' rán fuersá' íí' sáá kenta Tachi' Íí' ki'i re' ini' rán. Jee kuvi rán ñivi, ya istúvi rán ya naá' jie'e' nu'u' nuun' rá ñivi ñuun' Jerusalén jín nuun' ni'i rá sánitíin Judea jín Samaria, jín nuun' rá ñivi íyó rá ñuun' íká ka' nuun' níínká'nú ñiví —nkachi' Jesús.

9 Sáá nni'i nkachi' re' tu'un ya'á, ni né'yá raa re', jee nxináa Ndiosí' re' súkún. Jee nkivi re' nuun' viko' jee ntu ka' nini' raa maa. 10 Jee ni ninta nchinúún raa né'yá raa súkún ni kuanaa re' súkún, jee sanaan' ntuvi uvi' tee ñú'ún sa'ma kufjín íñí jín raa.^b 11 Jee nkachi' núví' rá tee vá nuun' raa:

—Rá tee Galilea, ¿na kuvi chi íñí rán né'yá rán súkún? Jesús ya'á, ya nkene-e nteñu rán jee nnaa-a ne súkún, nuún niji tuku-u mákua nini' rán maa ku'án'-a súkún —nkachi' núví' rá tee vá.

Nkaji raa Matías sava nakunasi'-i nuun' Judas

12 Jee kuire nkene rá apóstol yuku, naní Olivos, jee nnikó raa ñuun' Jerusalén. Yuku vá káá yatin ñuun' Jerusalén, chi káá yuku vá iin kilómetro ya ñúkú'vá sáá kúvi kaka rá ñivi Israel kivi' nájiáví sáni íyó ñujiín' raa. 13 Sáá nkenta raa ñuun' vá, jee nkaa raa ini' ve'i yósó' tá'an nuun' nkinoo raa.

Niyo Pedro,
 jín Juan,
 jín Jacobo,
 jín Andrés,
 jín Felipe,
 jín Tomás,
 jín Bartolomé,
 jín Mateo,
 jín Jacobo, ya kúvi se'ya Alfeo,
 jín Simón, ya nyi'i ñujiín' Celote,
 jín Judas ya kúvi ñani'^c Jacobo.

^b 1:10 Ángeles ^c 1:13 Áxí: se'ya

14 Jee nuún yítíñú ntáká ráa ya'á ká'án' ráa jín Ndiosí'. Jee kútútú ráa jín rá ña'an, jín María, ya kúvi náán' Jesús, jín rá ñani' re' sáva ka'an' ráa jín Ndiosí'.

15 Rá kivi' yukuán, nkutútú yatin sientú' oko' (120) ñivi yukuán. Jee nnakuñi' nichí' Pedro nteñu rá ñanítá'án vá, jee nkachi'-i nuun' ráa:

16 —¡Ráno'ó ñanítá'án! Niyó ya sikúnkuví Ndiosí' tu'un jje'e' Judas ya njia'a Tachi' Í' Ndiosí' nuun' David, ne yana'án, jee ntee re' maa nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí'. Jee Judas ví ya nyoso' nuun' rá tee ya ntiin ráa Jesús. 17 Jee iin rá tá'án rán' nkuví re', jee nni'in' re' tiñu ya'á sa'á re' jín rán' jje'e' Tu'un Ndiosí' —nkachi' Pedro.

18 (Judas vá nke'en re' iin ñu'un jín xu'ún ya nni'in' re', jje'e' ya nivá'a nsá'á re'. Jee yukuán nkininkava nei re', jee nka'ni' chiji re', jee nkene ni'i iti' re'. 19 Jee nkenta nkuká'nú ini' ni'i rá ñivi ya nnee' ñuun' ká'nú Jerusalén. Saáva nsikúnání ráa ñu'un vá Acéldama jín tu'un ká'án' maaráa, ya kuíni káchí' Nu'un Niñi'.)

20 Jee suni nkachi' Pedro nuun' ráa:
—Chi káchí' nuun' Tutu' Í' naní Salmo:
Íyó koo sain ve'i re'.
Jee koto ni iin néé' ini'-i.

Jee suni káchí'-i:

Íyó nakuñi' inka ka' nuun' tiñu níso re'.
Sukuán káchí' Tutu' Í'.

21 'Saáva íyó kaji-ó iin rá tee, ya nkutá'án-a jín rán' ni'i tiempú' sáa nikonúun Ito'o'-ó Jesús nteñu-ó, 22 ne sáa nsikuánuté Juan Jesús jín ne kivi' nxinóo Jesús maáo jee nnaa-a súkún. Jee tee vá íyó kuiñi re' jín rán', sáva istúvi re' ya na'á nuun' rá ñivi, ya Jesús nñateku' ii'-i jee nnakoo ñunélyú'-u nteñu rá ní'i' —nkachi' Pedro.

23 Jee nkaji ráa uvi' tee ya kúvi ráa: José jín Matías. José ya'á naní re' Barsabás jee suni naní re' Justo. 24 Jee nka'an' ráa jín Ndiosí', jee nkachi' ráa:

—Ito'o'-ó, suvinú vá, nijin ini' nú ñasa kúvi ánima' ntáká ñivi. Stúvi nú nuun' rán', né iin núví' rá ya'á vá nkaji nú, 25 sáva nake'en re' tiñu ya'á jee kuví re' apóstol ya chuichí nú. Tiñu vá nxinóo Judas, jee kuá'an' re' nuun' kúní' re' nuun' ní'in' re' maa —nikan' tá'ví' ráa.

²⁶Jee ntava' ráa suerté', sáva kaji ráa iin rá tee vá. Jee nkakí'i suerté' Matías. Jee kuísá ntiin kuéntá' ráa ya nákuíni' re' jín ni uji' iin tán rá najiá'á' Jesús ya kúvi apóstol.

Nkiaa' Tachí' Í' Ndiosí'

2 ¹Sáa nkenta kivi' viko Pentecostés, nkutútú ntáká ráa iin nuun'.^d ²Jee sanaan' ni jiáku ne súkún kuéntá' jiákí'i iin tachí' ni'in nasíkuiti'. Jee vaji nkuun-u, jee njiaku ni'i ini' ve'i nuun' néé' ráa. ³Jee ntuvi nuun' ráa rá nantíni' ya túvi kuéntá' ita' nu'un', ya íyó kuá' íyó yáá. Jee ñetenuun-u jee ñakoso'-o nuun' ta iin ráa. ⁴Jee Tachí' Í' Ndiosí' nkivi re' ini' ntáká ráa, jee nchítú re' ini' ráa. Jee nkajié'é ráa ká'an' ráa inka rá tu'un ya ntu ká'an' ráa, sáni njia'a Tachí' Í' Ndiosí' nuun' ráa sákachi' ráa.

⁵Jee nuun' nuun' ká'nú Jerusalén néé' ké'in rá ñivi Israel, ya néñu'un ráa Ndiosí', jee vaji ráa ne ni'i inka nación ñivi. ⁶Sáa nteso'o ráa ya jiáku, jee nkutútú kué'e' ráa. Jee tívi xíni' ráa, chi ntáká ráa nteso'o ya ká'an' rává tu'un nkaku ráa ya ká'an' maáráa. ⁷Jee ntívi xíni' ráa jee nsa'vi ini' ráa, jee nkachi' iin inka ráa:

—iKune'yá! Ntáká rá ñivi ká'an' kúvi ráa ñivi Galilea.

⁸Jee, ¿naja kúvi ya tésó'o ta iin-ó tu'un ká'an'-a ya kúvi tu'un nkaku-u? ⁹Kúvi-ó ñivi nuun'

Partia,
jín Media,
jín Elam,
jín rá ñivi néé' Mesopotamia,
jín Judea,
jín Capadocia,
Ponto,
jín Asia,
¹⁰Frigia,
jín Panfilia,
Egipto,

^d2:1 Viko Pentecostés ví iin viko sá'á rá ñivi Israel vixiko uji' (50) kivi' ya njia'a viko Pascua. Pentecostés ví tu'un griego ya kuíni kachi' vixiko uji' (50).

jín rá ñuun' t̄in Libia káá yatin ñuun' Cirene, jee sava-ó kúvi rá ñivi ñuun' Roma, ya néé' yaku' tiempú' ya'á. Sava-ó ví ñivi Israel jee sava-ó ví inka ñivi ntu kúvi Israel, soo ntiin raa ñujiín' Israel. ¹¹Jee suni sava-ó kúvi-ó ñivi ñuun' Creta jín Arabia.

'Soo tésó'o-ó ya ká'án' raa rá tu'un ká'án' ta iin-ó jee ká'án' raa jie'e' rá tiñu ñá'nú nsá'á Ndiosí' —nkachi' rá ñivi nkenta yukuán.

¹²Jee ntáká raa ntiví xini' raa jee nkunaan' raa. Iin inka raa nkachi':

—¿Ná kúvi ya kúvi su'va?

¹³Soo inka raa ka' ká'án' u'vi' raa jee nkachi' raa:

—Jíni raa.

Tu'un njia'a Pedro nuun' rá ñivi

¹⁴Nnakuiñi' Pedro jín rá ni ují' iin (11) ka' tee, jee nka'an' ni'in re', jee nkachi' re' nuun' raa:

—¡Ráno'ó se'ya ñuun' Israel! ¡Jín ntáká ráno'ó néé' ñuun' Jerusalén! ¡Chu'un xini' rán ya'á! ¡Jee tesó'o va'a rán tu'un ni!' ¹⁵Chi ntu jíni rá tee ya'á sáni jiáni ini' rán, chi kaiin' yane'en' ví. ^e ¹⁶Chisa' ya'á kúvi tu'un nkachi' Joel tee ya nnakani-i tu'un nkene yu'ú Ndiosí' ne nsú ntañú'ún. Jee nkachi' yachi' Joel:

¹⁷Ya'á vá kúvi rá kivi' nuun' ní'i, káchí' Ndiosí', jee chisó ni' Tachi' Íi' ni' nuun' ntáká ñivi.

Rá se'ya yíí rán jín rá se'ya sí'í rán, nakani raa tu'un kene yu'ú ni'.

Kájikuiti' kuni' rá tee súchí rán, ya xin'één' nuun' ni' nuun' raa,

jee rá tájii' rán kujiaani' raa rá ñani' ya xin'één' nuun' ni' nuun' raa.

¹⁸Jee rá kivi' vá, chisó ni' Tachi' Íi' ni' nuun' rá tee jín rá ña'an,

ya kúvi rá musú' ni' rá kuatíñú ni'.

Jee nakani raa tu'un kene yu'ú ni'.

¹⁹Jee sa'á ni' rá anasí kúvi súkún nuun' kúvi súkún ya tiví xini' rá ñivi.

^e 2:15 Rá ñivi Israel ntu jí'i raa yane'en'.

Jee sa'á nì' rá seña anasí chiji nuun' kúvi nuun' ñiví
ya kuni' ráa ya kúná'nú nì':

chi koo niñi', jee koo ñu'un', jín viko' ñu'má'.

20 Nuneen' nuun' nkani',

jee t̄uvi yoo' kuéntá' niñi',

ne ntiá'an kenta kivi' ya kiji maá Ito'o'-ó sanáa' re' rá
kuachi jee tatúni' re' nuun' ni'i ñiví.

Jee kivi' yukuán koo máa ñá'nú jín manasí.

21 Jee ntaká rá ñivi ya kakan' tá'ví' ráa ya kuvi nì'

Ito'o' ráa,

jee natava' Ndiosí' ráa nuun' kuachi ráa nánitá'ví' ráa,
káchí' Ndiosí', nkachi' Joel.

22 Jee suni nkachi' Pedro nuun' ráa:

—¡Ráno'ó tántéyí Israel! Teso'o rán rá t̄'un ya'á. Jesús,
ya váji ñuun' Nazaret, nstúvi Ndiosí' nteñu ráno'ó ya

nchui chí re' maa. Chi nsá'á Ndiosí', ya nsá'á re' rá

milagrú', rá tiñu anasí ya nsá'á-a ya ntiví xini'-ó, jín

rá seña, ya stúvi ya kúná'nú ví re'. Nsá'á re' rá ya'á nteñu

ránú, sáni ya jíní' ránú. 23 Nnakuvá rán tee ya'á xintíin

rá tee niva'a. Jee ntee ráa maa nuun' kurúsí'. Su'va ña'ni'

rán maa. Soo nsá'á rán sáni ya nkunaa' ini' Ndiosí',

jee ne tió' chíji jíní' re' ya kuvi sukuán sáni nsanáa'

re'. 24 Soo Ndiosí' nxináteku' ijí' maa jee nxinákoo re'

ñuné'yú'-u, jee su'va nnakani núne Ndiosí' re' nuun'

tunó'ó nta'an' re' sáa ni'i' re'. Chi ntuná' íyó ya kunei

kuaxin-i re' ya kinoo re' kuéntá' niyi. 25 Chi ne tió' chíji,

David ntee T̄'un Ndiosí' nuun' tutu' jie'e' Jesús, jee

nkachi' David su'va:

Sukuáni jíní' nì' ya maá Ito'o'-ó íyó jín nì',

chi ichi kuá'á nì' ví re',

sáva ntu náni'vi' ini' nì'.

26 Saáva kúsíi' ini' ánima' nì',

jee ká'án' jiákú' nì'.

Jee suni néé' ñunkúún ñuné'yú' nì' chi íyó tuneí ini'

nì' xinákoo nú ñuné'yú' nì' nteñu rá níyi jín

xináteku' nú nu'u',

27 chi nsá'á xinóo nú t̄achi' ká'án' nì' nuun' íyó rá ní'i'.

Suni nsá'á ku'va nú te'yú' yikikúñu nì', ya íí' kúvi nì'

nuun' nú.

28 Nsa'á nú ya kuká'nú ini' ni' ichi nuun' kenta kuteku' ni' níinkáni jín nú.

Kusi'í xá ini' ni' sa'á nú, chi kunee' nú jín ni'.

Ntee David ne yana'án.

29 Jee suni nkachi' Pedro nuun' raa:

—¡Ráno'ó ñani!! Núne kuvi kachi' ni' nuun' rán jie'e' jí' yana'án nuun'-ó David. Ni'í' re' jee suni nyise'í re'. Jee ve'í niyi re' íyó ii'-i nteñu-ó ne vitan. 30 Jee nkuvi re' iin tee ya nnakani tu'un nkene yu'ú Ndiosí'. Jee nkuká'nú ini' re' ya nchisóyu'ú Ndiosí' nuun' re', ya koo iin tee ya kuvi-i ichiyúkún' ya kene ne nuun' maaré' ya kenta nakuñi' tee vá nuun' tiñu nniso re' sáva kunee'-e teyu' ñá'nú tatúní'-i.

31 Nini' yachi' David ya kuvi, jee nka'an' re' jie'e' ya nateku' ii' Cristo ya ñani Ndiosí' ya tatúní'-i nuun' ni'í. Jee nkachi' re' ya nsá' xinóo Ndiosí' maa nuun' íyó rá ní'í, ni nte'yú' ñuné'yú'-u. 32 Nxináteku' ii' Ndiosí' Jesús ya'á jee nxinákoó re' ñuné'yú'-u. Jee ntáká rání' náku'va ya naá' jie'e' vá nuun' ni'í ñivi, chi nini' rán' maa. 33 Saáva Ndiosí' nxináa re' Jesús nuun' kúñá'nú-u ya néé'-e ichi ku'á' re'. Jee Ndiosí', Táá' Jesús, njia'a re' tiñu nuun' Jesús ya tetíñu-u Tachi' Íí, sáni nchisóyu'ú re', sáva sikútenuun-u Tachi' Íí nuun' rá ñivi. Jee ya'á ví ya né'yá rán jín ya tés'o'ó rán.

34 Chi nsú David nnaa ne súkún. Soo ntee re' nuun' Tutu' ya níso Tu'un Ndiosí', jee káchí' re' su'va:

Nkachi' Ito'o'-ó Ndiosí' nuun' Ito'o' ni':

“Kunee' xiín ichi ku'á' ni' tatúní' nú jín ni',

35 jee kunee' nú yukuán nekua' kunei' ni' jín rá ñivi jíní' u'vi' né'yá raa no'ó,

kakin' ni' raa chiji jie'e' nú kuéntá' teyu'”,

ntee David su'va.

Jee nkachi' Pedro:

36—Saájee kuká'nú naa' ini' ntáká ñivi tata' Israel, ya ñani Ndiosí' Jesús ya'á ya kuvi-i Ito'o'-ó jín ya kuvi-i Cristo, sáva natava' re' ñivi nuun' kuachi' raa. Jesús ya'á ví ya ntekaa rán nuun' kurúsi' jee ña'ni' rán maa —nkachi' Pedro.

37 Sáa nteso'o' raa tu'un vá, nnuku'í'yá' nasíkuiti' ini' raa ne ntu'fí' ánima' raa, jee nkachi' raa nuun' Pedro jín nuun' rá inka ka' tee níso rává tiñu apóstol:

—¿Ná íyó sa'á rán', résa? Ráno'ó ñani'.

³⁸Jee nna_xiní_{kó} Pedro nu_un' raa:

—Nakani ini' rán ku_achi rán, jee kuanuté rán, sáva stúvi rán ya ya nk_ivi rán nu_un' Jesús ya kúvi Cristo, sáva kuneká'nú ini' Ndiosí' ku_achi rán, jee kuta'vi' rán Ta_{ch}i' Íí' re'. ³⁹Nchisóyu'tú Ndiosí' sa'á re' ya'á nu_un' rán, jín nu_un' rá se'ya rán, jín nu_un' ntaká rá íyó íká, nu_un' ntaká ñivi ya kana Ito'o'-ó Ndiosí' raa k_ivi raa nu_un' re' —nkachi' Pedro.

⁴⁰Jee jín kue'e' ka' tu'un n_istúvi re' ya naá', jee nx_ináni'vi' re' ini' raa:

—Sikáku rán maárán nu_un' ichi ní_kín' rá ñivi niva'a ya'á chi xinó'o Ndiosí' raa.

⁴¹Saájee ñanuté rá ñivi ntiin tu'un re'. Jee k_ivi' yukuán, nkukue'e' ka' yatin un_i' mil (3000) ñivi vá. ⁴²Jee ní_kín' n_i'in raa tu'un xín'é_{én}' rá tee niso ráv_á tiñu apóstol. Jee sukuáni néé' ñunkúún raa. Jee sukuáni yá_ji' t_útú raa neyu [nu_un' tásava raa ixtatí_lá', sáva naku'un ini' raa, ya n_i'i' Jesús j_ie'e' ku_achi raa]. Jee sukuáni ká'án' t_útú raa jín Ndiosí'.

Nasa ña'nu rá ñivi kúneí ini' raa Jesús xí'nañú'ún

⁴³Jee nñuyú'ví ini' ntáká rá ñivi, chi nsá'á Ndiosí' ya rá tee nísotíñú apóstol sa'á raa kue'e' anasí jín seña ya stúvi Ndiosí' ya kúñá'nú re' ka'. ⁴⁴Jee nuún ini' ntáká rá ñivi kúneí ini' raa Jesús. Jee kúvi nká'nú iin inka raa rá nantíñú raa. ⁴⁵Saáva sáá xí_{kó} raa rá ñu'un raa jín rá nantíñú raa, jee tásava raa xu'ún vá nu_un' ntáká raa naku_a' j_iniñú'ún ne ni iin raa. ⁴⁶Jee ta k_ivi' k_útú_{tú} raa ini' veñu'un ká'nú. Jee k_útú_{tú} raa ve'i ta iin tá'án raa, sáva tasáva raa ixtatí_lá', sáva naku'un ini' raa Jesús. Jee yá_ji' nká'nú raa jee kúsí' ini' raa jee sain ini' raa. ⁴⁷Jee nákuetú'ún raa Ndiosí'. Jee ká'vi va'a ini' rá ñivi né'yá ráv_á raa. Jee ta k_ivi', nása'á kue'e' ka' Ito'o'-ó rá ñivi ya natava' Ndiosí' raa nu_un' ku_achi raa nánitá'ví' raa ya ná_ki'í raa nu_un' rá ñivi kúneí ini' raa Jesús.

Nnuvi tee lé_nkó

3 ¹Iin k_ivi' Pedro jín Juan nkaa raa ku_a'an' raa veñu'un ká'nú kaun_i' yánini, ya kúvi maá hora sukuáni ká'án' rá ñivi Israel jín Ndiosí'. ²Jee niyo iin tee lé_nkó ne nkaku-u.

Ni kiví' ñanaka ráa maa yuvéñú'un, naní Yuvé'í Vii', sáva kakan' re' kuta'vi' re' nuun' rá ñivi kivi yuvéñú'un vá. ³Sáa nini' tee vá Pedro jín Juan sukuán kuakivi ráa veñu'un, jee nikan' re' kuta'vi' re'. ⁴Soo sáa nne'yá vá'a Pedro jín Juan nuun' re', jee Pedro nkachi' nuun'-u:

—¡Kune'yá nuun' ránu'u'!

⁵Saájee nne'yá xú'ún re' nuun' ráa, jee ká'vi ini' re' ya ni'in' re' nuun' ráa.

⁶Soo nkachi' Pedro nuun' re':

—Ntuná' xu'ún plata ni' íyó ni oro ni'. Soo ya kúmí ni', ya'á ví ya taji ni' nuun' nú. Nuun' súví Jesús ya kúvi Cristo, tee ñuun' Nazaret, tátúní' ni' nuun' nú: ¡Nakuiñi'!, jee, ¡kaka! —nkachi' Pedro.

⁷Jee Pedro ntiin na'á kuá'á tee lénkó vá, jee nxinákuiñi' re' maa. Jee kuísá ntañú'ún nnuvésá' rá jie'e' jín rá sukujie'é' tee lénkó vá. ⁸Jee íchíni nnavá re' nnakuñi' nichí' re', jee nkajie'é' re' nika re'. Jee nkivi re' jín ráa ini' veñu'un. Jíka re', náva re', jee nákuetú'ún nasíkuiti' re' jie'e' Ndiosí'. ⁹Jee nini' ni'i rá ñivi re' jíka re' jee nákuetú'ún re' jie'e' Ndiosí'. ¹⁰Jee nnakuni' ráa re' ya suvire' ví ya nnee' Yuvé'í Vii' jíkán' re' kuta'vi' re'. Saáva ntiví nasíkuiti' xini' ráa, jee kúnaan kúsu'va ini' ráa ya nkuvi jín re'.

Tu'un njia'a Pedro ini' Yu'ú Vé'i Salomón

¹¹Ni tñin tee niyo lénkó vá Pedro jín Juan, jee ni'i rá ñivi ninu tútú nuun' íñí ráa nteñu yu'ú vé'i, naní Yu'ú Vé'i Salomón. Jee ntiví xá xini' ráa. ¹²Sáa nini' Pedro ya'á, jee nkachi'-i nuun' rá ñivi:

—¡Ráno'ó tántéyí Israel! ¡Nakui chi sá'vi ini' rán né'yá rán tee ya'á? Áxí, ¿nakui chi né'yá rán nuun' ránu'u' kuéntá' retán' jie'e' fuersá' íí' níso máa maárán' áxí jie'e' néñu'un ví'í rán' Ndiosí' jee nsíkaka rán' tee ya'á, rúsa?

¹³Ndiosí' ví re' ya nneñu'un rá jíí'-ó yana'án Abraham jín Isaac jín Jacob. Jee suni Ndiosí' ví re' ya nneñu'un rá inka tátá' jíí'-ó yana'án re'. Suvire' ví ya nsa'á re' ya kúná'nú Se'ya re' Jesús. Jee suvirán nnaku'va rán Jesús nuun' rá tee néetiñu. Jee suvirán nkuiichi ini' rán maa nuun' Pilato,

†3:13 Áxí: siervo (musú' ya jiátíñú re' maa)

sú nkunaa' ini' re' siaá' re' maa. ¹⁴Soo nkũichi ini' rán Jesús ya kúvi re' ya íí' nuun' Ndiosí' jín ya naa' kúvi re' nuun' Ndiosí'. Jee nikan' rán ya siaá' Pilato iin tee, ya jiá'ni' ñivi, nsú ká' siaá' re' Jesús. ¹⁵Jee ña'ni' rán maaré', ya sá'a re' kuteku' ñivi. Soo Ndiosí' nnahtekú' re' maa nteñu rá ní'i'. Jee nini' rání' ya'á, jee nástúvi rán' ya naá' nuun' rá ñivi jie'e' ya nsá'a re' maa. ¹⁶Jie'e' kúneí ini' rán' tiñu níso Jesús nnuhésá' tee ya'á, ya né'yá rán maa, jee jíní' rán maa. Jee nuun' súví Jesús jín jie'e' kúneí ini' rán' re' jee nkenta nuva'a tee ya'á ichinúún' ni'i rán.

¹⁷Jee, ráno'ó ñani'! Jíní' ni' ya nsá'a naan' rán maa, suni sukuán rá tee néetiñu rán. ¹⁸Soo Ndiosí' nsikúnkuvi su'va sánikuá' tu'un njia'a re' nuun' ni'i rá tee ya nna'kani tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí'. Chi nstékútu'ún yachi' ráa ya kuno'o Cristo ya nchuichí Ndiosí'. ¹⁹Nakani ini' rán jie'e' kuachi rán, jee nakunikin' rán Ndiosí', sáva xinónoo re' kuachi rán. Jee sáva maá Ito'o'-ó taji tiempú' ya nuva'a ini' rán. ²⁰Jee suni chuichí re' Cristo Jesús, ya ñani yachi' re' maa, sáva kuvi-i ya vá'a nuun' ráno'ó. ²¹Jee íyó kinoo Cristo ne súkún, ne tiempú' nasástákoos Ndiosí' nujiáá ni'i, sánikuá' nkachi' re' tu'un ya njia'a re' sákachi' rá tee ná'kani tu'un kéne yu'ú re', ne tiempú' nasíkuiti'. Yítíñú ráa nuun' Ndiosí'. ²²Sukuán nkachi' Moisés nuun' rá jíí' yana'án-ó:

Kani Ito'o'-ó Ndiosí' iin tee kuéntá' nu'u', ya nakani re' tu'un kene yu'ú Ndiosí'.

Tava' re' tee vá nteñu ñani' rán jee kani re' maa.

Tiin rán ni'i ya kachi' re' nuun' rán.

²³Jee ntáká ñivi nsá' tiin ráa tu'un nakani tee vá ya nakani tu'un kene yu'ú Ndiosí',

kinaan' ráa, jee koo sín ráa nuun' rá ñivi yí'í nuun' Ndiosí',

nkachi' Moisés ne tiempú' nasíkuiti'.

Jee suni nkachi' Pedro:

²⁴—Jee ntáká rá tee nna'kani tu'un nkene yu'ú Ndiosí' ne rá kivi' Samuel, jín ne ichinúún', jee ntáká ráa ya nna'kani ráa maa nstékútu'ún yachi' ráa ya koo rá kivi' ya'á. ²⁵Kúvi rán ichiyúkún' váji nuun' rá tee vá ya nna'kani ráa tu'un nkene yu'ú Ndiosí'. Jee suni jie'e' rán ví ya ñakin' Ndiosí'

tratú' jín rá jí' yana'án-ó, sáá nkachi' re' nuun' Abraham: “Jee jie'e' tata' ichiyúkún' kiji ne nuun' no'ó nĩ'in' ñivi ntáká rá tata' ichiyúkún' íyó ñiví ya netu' kuvi ráa”, nkachi' Ndiosí'. ²⁶Sáá ñani Ndiosí' Jesús ya kúvi musú' re' kuatĩnú re', jee nchũichí re' maa nuun' rán xí'nañú'ún, sáva sa'á re' ya netu' kuvi rán, ya nakani ini' ta ñin rán ya ñivá'a níkin' rán, jee kunikin' rán Ndiosí' —nkachi' Pedro nuun' rá ñivi.

Pedro jín Juan íñí ráa ichinúún' rá tee néetiñu

4 ¹Ni ká'an' Pedro jín Juan jín rá ñivi, jee nkenta rá sutu', jín capitán yósó' nuun' rá mayórí' kúmí veñu'un ká'nú, jín rá tee yí'í ñujín' saduceo. ²Ñúníní nasíkuiti' ini' ráa, chi xíné'én' Pedro jín Juan nuun' rá ñivi, jee stékutú'ún ráa ya nakoo rá ní'i' jee nateku' ii' ráa, chi sukuán nñateku' Jesús. ³Jee ntiin ráa rává, jee ñanaka ráa rává ini' vekaa, jee nxinóo ráa rává yukuán ne inka kivi', chi yánini ví-i. ⁴Soo ku'e'e' ví'í rá ñivi ya nteso'lo ráa tu'un vá, ñinu' ini' ráa. Jee nkenta yatin u'lun' mil (5000) rá tee kúnei ini' ráa Jesús.

⁵Sáá nkuvi inka kivi', nkutútú rá tee nísotĩnú nuun' rá ñivi ñuun' Israel, jín rá tee kúñá'nú, jín rá tee xíné'én' jie'e' tu'un ley ntatúní' Ndiosí', nkutútú ráa ñuun' ká'nú Jerusalén. ⁶Yukuán nkutútú Anás, ya kúvi sutu' kúñá'nú ka' nuun' ni'i sutu', jín Caifás, jín Juan, jín Alejandro, jín ntáká rá inka tee, ya kúvi tá'an sutu' kúñá'nú ka'. ⁷Jee ñani ráa Pedro jín Juan ma'ñú ráa, jee nxiná'má' ráa rává:

—¿Na fesá' í' níso rán?, áxí, ¿nuun' né ñin súvĩ nsa'á rán tiñu ya'á?

⁸Jee kuire nchitú Tachi' Í' Ndiosí' Pedro sáva ka'an' re', jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Ráno'ó ya nísotĩnú nuun' rá ñivi jín ráno'ó tee kúñá'nú. ⁹Retú xiná'má' ránú ránu'u' vitan, jie'e' ya vá'a nsa'á rání' nuun' ñin tee kú'ví' jín nasa nnuvi tee ya'á, ¹⁰íyó kuni' ntáká rán jín ntáká ñivi Israel ya nuun' súvĩ Jesús ya kúvi Cristo, tee ñuun' Nazaret, maaré' ya ña'ni' rán nuun' kurúsi', soo nxiná'koo Ndiosí' re' nteñu rá ní'i', jee nxiná'ateku' ii' Ndiosí' re', jee íyó kuni' rán ya nuun' tiñu níso re' nnuva'a tee ya'á, ya íñi-i nuun' rán. ¹¹Jesús ya'á nkũichi ini' rán maa sú kúñá'nú re' ka' nuun' ni'i, kuéntá' nkũichi ini' rá tee jíani ve'i yuu' ya nkenta kúvi yuu'

yítuvi-i ve'i kuéntá' si'in' nka'nú. ¹²Soo kuachi Jesús kúvi natava' re' yó nuun' kuachi-ó xinánitá'ví' re' yó, chi ntuné íyó inka ka' nuun' ki'i-ó sáva nanitá'ví'-ó. Chi ntuné íyó inka ka' súví ni iin ñivi nuun' ñiví ya'á ya njia'a Ndiosí' nuun' ñivi sáva natava' re' yó nuun' kuachi-ó sikáku re' yó —nkachi' Pedro.

¹³Jee sáá nini' raa ya chúneí ini' Pedro jín Juan, jee sáá nkuká'nú ini' raa ya nsú tee nsukuá'a ví'í ví rává jee kúvi rává tee sain, jee ntiví xini' raa. Jee nñakuni' raa ya kúvi rává rá tee nkutá'an rává jín Jesús. ¹⁴Jee nini' raa ya tee nnuvi íñí re' jín rává, jee ntu nkúvi ná kachi' raa siki' Pedro jín Juan. ¹⁵Iñajée ntatúní' raa ya kene rá tee vá nuun' kútútú raa. Jee nñatú'un iin inka raa, ¹⁶jee nkachi' raa:

—¿Ná sa'á-ó jín rá tee ya'á, rúsa? Chi nkuvi nijia iin seña anasí máá ñá'nú nsa'á raa. Jee ni'i rá ñivi néé' ñuun' Jerusalén jíní' maa. Jee nsá' kuvi kachi'-ó ya nsá' náá' ví. ¹⁷Soo sáva nkuténuun ka' tu'un vá nuun' rá ñivi, chuyú'ví-ó ini' raa ya koto kachi' raa ka' tu'un nuun' súví Jesús ya'á nuun' ni iin ka' ñivi —nkachi' rá tee nísotíñú.

¹⁸Jee sáá nkana raa rává, jee ntatúní' raa nuun' rává ya ni koto ká'an' raa ka' vá nuun' súví Jesús, ni nxíné'en' raa ka' jie'e' re'.

¹⁹Soo Pedro jín Juan nkachi' rává nuun' raa:

—Iñavá kachi' maárán ré naa' ví-i nuun' Ndiosí', retú kanjíjá rán' ráno'ó, nsú ká' kanjíjá rán' Ndiosí'. ²⁰Soo ntu kúvi sikíkuñí' rání' kachi' rán' jie'e' rá nini' rán' jín rá nteso'o rán' —nkachi' Pedro jín Juan.

²¹Sáá nchu'un yú'ví raa ka' ini' rává, jee nsiaá' raa rává. Chi ntu nní'in' raa sáá xinó'o raa rává. Chi yú'ví raa rá ñivi, chi ntáká rá ñivi nákuetú'un raa Ndiosí' jie'e' ya nkuvi.

²²Chi ví'í ka' uvixiko (40) kuiya' tee ya nkuvi seña anasí vá jín-i, ya nnuvi-i.

Rá ñivi ínú' ini' raa Jesús jíkán' raa nuun' Ndiosí' sa'á re' kuneí ka' ini' raa re' jín ya nachu'un neí re' ini' raa

²³Jee sáá nsiaá' rá tee néetiñu Pedro jín Juan, jee kuíre kuá'an' raa nuun' íyó rá tá'an raa. Jee nñakani raa ya nkachi' rá sutu' kúná'nú jín rá tee kúná'nú. ²⁴Jee

sáá nteso'lo raa maa, jee nuún ini' raa, jee nka'an' raa jín Ndiosí', jee nkachi' raa:

—Ito'o' ya tátúní' nú nuun' ni'i. Suvinú ví ya nsa'á súkún, jín nuun' ñu'ún, jín nteñú'ún, jín ni'i rá nantíñú íyó nteñu rává. ²⁵David ya nkuvi tátá' nuun' rán' yana'án nkuvi-i musú' nú, ya ñatíñú nú yana'án. Jee ntaji nú tu'un nú jie'e' nsa'á nú ya Tachi' Íí' nú njia'a-a nuun' re' sákachi' re', jee nkachi' re' su'va:

¿Na kivi chi sáá' nasfkuiti' xini' rá ñivi inka ñuun' ya ntu kúvi ñuun' Israel?

Jee, ¿na kivi chi nátú'ún ka'á rá ñivi?

²⁶ Nkutútú rá tee nísotíñú ya tátúní' rá ñuun' ñiví,

jín rá tee yósó' nuun' rá ñuun',

jee nkenta raa siki' Ito'o'-ó Ndiosí' jín siki' maaré' ya kúvi Cristo re',

ya ñani re' sáva tatúní'-i ñiví,

nkachi' David, káchí' Tutu' Íí' niso Tu'un Ndiosí'.

²⁷ Jee sukuán nkuvi njia, chi nkutútú Herodes, jín Poncio Pilato, jín rá ñivi ntu kúvi Israel, jín rá ñivi kúvi Israel, ñuun' ya'á. Jee nkenta raa siki' Se'ya íí' nú, Jesús, ya ñani nú sáva tatúní' re' nuun' ñiví. ²⁸ Sukuán nsa'á raa sáni ya nkunaa' yachi' ini' nú yana'án, sáni nkuini nú ya kivi jín fuersá' íí' nú. ²⁹ Jee ntañú'ún, Ito'o' rání', tiin kuéntá' nú ya nsíú'ví raa ránu'u', ya kúvi rán' rá musú' nú, jee taji nú ya chunei ini' rán' ka'an' rán' tu'un nú. ³⁰ Jee jín fuersá' íí' nú xinúvi nú rá kú'ví', jee sa'á nú rá seña anasí ya kuni' raa ya kúñá'nú nú, jín rá anasí ya xtíví-i xini' rá ñivi, nuun' súvi Se'ya íí' nú, Jesús.

³¹ Jee sáá nkuvi nka'an' raa jín Ndiosí', jee ntaan nuun' íyó tútú raa. Jee nchítú Tachi' Íí' Ndiosí' ntaká raa, jee nchuneí ini' raa káchí' raa Tu'un Ndiosí'.

Rá ñivi kúneí ini' raa Jesús tásáva rá nantíñú raa nuun' iin inka raa

³² Jee rá ñivi kue'e' ya kúneí ini' raa Jesús, jee nuún ánima' raa jee nuún ñu'ún ini' raa. Ni iin raa ntu káchí' ya kuachi maaré' ví ito'o' xí ñani nantíñú re'. Chi ññu'un ini' raa ya ni'i nantíñú raa kúvi nantíñú nká'nú raa. ³³ Jín fuersá' íí' nasfkuiti' niso Ndiosí', nnastúvi rá tee kúvi apóstol ya naá' nuun' rá ñivi, ya Ito'o'-ó Jesús nnakoo tuku-u jee nnateku'-u.

Jee íyó máni' nasíkuiti' ini' re' né'yá re' ntáká raa. ³⁴Chi nteñu raa ntuví ñivi kúmání' nuun'-u. Chi néni iin rá ñivi xín ñu'un áxí xín ve'i, jee sáá nxikó raa maa, jee jiánaka raa xu'ún vá ³⁵nuun' rá tee nísotíñú apóstol. Jee tásava rávavá xu'ún vá nuun' ta iin raa nakuá' jiniñú'ún raa.

³⁶Jee su'va nsá'á iin tee naní José. Rá tee nísotíñú apóstol nsikúnání raa re' Bernabé, ya kuíni kachi' tee ya náchu'un neí ini'. Kúvi re' se'ya tata' ichiyúkún' váji ne nuun' Leví. Kúvi re' tee ñuun' Chipre. ³⁷Niyo iin ñu'un re' ya nxikó re' maa, jee ñanaka re' xu'ún ya'vi ñu'un vá nuun' rá tee nísotíñú apóstol.

Kuachi ya nsá'á Ananías jín Safira

5 ¹Soo niyo iin tee nnaní Ananías jín ñasí'í re' nnaní Safira. Nxikó raa iin ñu'un raa. ²Jee nkinoo re' jín sava xu'ún vá. Jee suni jíní' ñasí'í re' maa. Jee ñanaka re' sava ni nuun' rá tee kúvi apóstol kuéntá' retá' ni'i.

³Soo nkachi' Pedro nuun'-u:

—Ananías, ¿na jie'e' chi nkunéi Satanás^s ntiin-i ánima' nú, sáva katú'ún nú nuun' Tachí' Íí' Ndiosí', jee nkinoo nú jín sava xu'ún ya'vi ñu'un nú ya nxikó nú? ⁴¿Á nsú ñu'un nú kúvi vá, nékúvi? Jee sáá nxikó nú maa, ¿á nsú xu'ún nú kúvi vá résa? ¿Nakui chi nka'vi ini' nú sa'á nú su'va, résa? Nsú nuun' rá ñivi nkatú'ún nú, chisa' nuun' Ndiosí' nkatú'ún nú —nkachi' Pedro.

⁵Sáá nteso'o Ananías rá tu'un ya'á jee ni'i' re', jee nnaniso re'. Jee yú'ví nasíkuiti' ntáká raa ya nteso'o ya nkuvi. ⁶Jee nnakuiñi' rá tee súchí, jee nsukún raa ñuné'yú' re' jín sa'ma kuíjín, jee kuase'í raa maa.

⁷Sáá nkuvi yatin uní' hora, jee nkivi ñasí'í re'. Jee ni ntu jíní' ña ná nkuvi. ⁸Jee nīkatu'ún Pedro ña:

—Kachi' nuun' ni'. ¿Á ya'vi ya'á ví ya nxikó rán ñu'un rán? Jee nkachi' ña:

—Sáá kúvi maá ya'vi-i.

⁹Jee Pedro nkachi' nuun' ña:

—¿Nakui chi nnatú'ún nuún tu rán, jee nka'vi ini' rán ya xíná'ví rán Tachí' Íí' Ito'o'-ó, résa? Kune'yá. Iná'

^s5:3 Satanás kúvi ito'o' rá tachí' kíni ya tátúní'-i raa.

vaji rá tee ñase'í raa yíí nú. Vitan jee kǐ'in' raa jín maánú —nkachi' Pedro.

¹⁰Jee kuísá ntañú'ún nǐ'i' ña, jee nñaniso ña nuun' íñí jie'e' Pedro. Jee sáá nkivi rá tee súchí vá jee nñani'in' raa ya ya nǐ'i' ña. Jee nniso raa ña kuá'an'. Jee ñase'í raa ña xín yíí ña. ¹¹Jee yú'ví ví'í rá ñivi ya kúneí ini' raa Jesús jín ntáká rá ñivi ya nteso'o jie'e' ya nkuvi.

Kue'e' seña anasí

¹²Nsá'á Ndiosí' sa'á rá tee nísotíñú apóstol kue'e' seña, ya stúvi ya nchüichí Ndiosí' raa jín tu'un re', jín kue'e' anasí, nteñu rá ñivi ya tíví xíní' raa. Nuún ini' ntáká rá ñivi ya kúneí ini' raa Jesús, jee kútútú raa yu'ú vé'i veñu'un vá naní Yu'ú Vé'i Salomón. ¹³Soo ni ñin rá inka ñivi ntu nkíji ini' raa kutútú raa jín rává, soo nñakuetú'ún rá ñivi rává. ¹⁴Jee nkukue'e' ka' ñivi kúneí ini' raa Ito'o'-ó, niyo kue'e' vani tee vani ña'an. ¹⁵Saáva ñanaka rá ñivi rá kú'ví ini' ichi, jee yákin' raa rává nuun' ito jín nuun' tunchísó. Sáva sanaan' jia'a xine'ñu' Pedro nuun' káá ké'ín rává, sáá kuajia'a re'. ¹⁶Jee suni rá ñivi néé' rá ñuun' káá yatin ñuun' Jerusalén, nkíji raa jín rá kú'ví jín rá ñivi no'ó raa tachi' kíni. Jee ntáká raa nnuvi.

Nsá'á kini raa Pedro jín Juan

¹⁷Soo maá sutu' kúñá'nú ka' jín rá tee íñí jín re', ya kúvi raa saduceo, jee nú'ún kuíñí ví'í ini' raa nélyá raa rá tee nísotíñú apóstol nchüichí Ndiosí'. ¹⁸Jee ntiin raa rá apóstol, jee ñasi' raa rává ini' vekaa ñuun'. ¹⁹Soo yakuáá', ñin najiá'á' í'í Ito'o'-ó nsine yuvékáa, jee ntava' re' rává. Jee nkachi' re' nuun' raa:

²⁰—Kuá'an rán. Jee kuiñi rán ini' veñu'un ká'nú. Jee nakani rán nuun' rá ñivi ni'i tu'un naja kúvi kuteku' raa jín Ndiosí' —nkachi' najiá'á' í'í Ndiosí'.

²¹Sáá nteso'o raa ya'á, jee sáá nkunijin' jee nkivi raa ini' veñu'un ká'nú jee nkajie'é raa xin'é'n' raa.

Jee sáá nkenta maá sutu' kúñá'nú ka' jín rá tee íñí jín re', jee nkana raa rá tee kúñá'nú, sáva kutútú ntáká rá tee Justicia Nánú nación Israel. Jee ntají raa ya kuáke'en rá tee yí'í ini' vekaa. ²²Soo sáá nkenta rá mayorí' vekaa,

ntuné nnáni'in' raa rává. Jee nnikó raa nnakani raa, ²³jee nkachi' raa:

—Nnani'in' rán' ya násí' kutú yuvékáa. Jee íñí rá mayórí' ichinúún' yuvékáa. Soo sáa nsine rán' yuvékáa, jee ntuná' nnáni'in' rán' ini'-i —nkachi' raa.

²⁴Sáa nteso'o raa rá tu'un ya'á, jee maá sutu' kúñá'nú ka', jín capitán yósó' nuun' rá mayórí' kúmí veñu'un ká'nú, jín rá sutu' kúñá'nú nkunaan' raa ya ná kúvi ya kuvi ka' jín tiñu ya'á. ²⁵Jee ni ya kúvi raa sukuán, jee nkenta ñin ñivi, jee nnakani-i nuun' raa:

—¡Teso'o ránú! Rá tee ya ñasi' rán ini' vekaa, jee íñí raa ini' veñu'un ká'nú jee xíné'én' raa rá ñivi.

²⁶Jee kuíre capitán jín rá mayórí' ñake'en raa rává. Soo ntu nsá'á kini raa rává, chi yú'ví raa to kuun rá ñivi yuu' raa. ²⁷Jee sáa nkínaka raa rává, jee ñani raa rává ichinúún' Justicia Ñá'nú. Jee nxinámá' maá sutu' kúñá'nú ka' rá tee vá. Jee nkachi' re':

²⁸—Ntatúní' ñi'in rání' nuun' rán, ya koto xíné'én' rán ka' tu'un nuun' súví tee vá. ¡Soo kuneyá'á rán! Nchuchítu rán nuun' Jerusalén jín tu'un xíné'én' rán. Jee kuíni rán sa'á rán siki' ránu'u' jie'e' ya ní'i' tee vá —nkachi' sutu' kúñá'nú ka'.

²⁹Soo Pedro jín rá inka tee kúvi apóstol nnaxinikó raa, jee nkachi' raa:

—Íyó kaníjiá rán' Ndiosí' nsú ká' rá tee. ³⁰Maá Ndiosí', ya nneñu'un rá tátá' jíí'-ó yana'án nasíkuiti', suvire' nxinákoo re' Jesús nxináteku' ii' re' maa, ya ntekaa rán maa nuun' kurúsi' jee ña'ni' rán maa. ³¹Jee Jesús vá, nxináa Ndiosí' re' kuñá'nú re' ichi kuá'á-a. Ñani Ndiosí' re' sáva tátúní' re' yukuán jee xínánitá'ví' re' ñivi. Nsa'á Ndiosí' su'va, sáva ku'va re' ya nakani ini' rá ñivi Israel jie'e' rá kuachi raa, jee kuneká'nú ini' re' jie'e' rá kuachi raa. ³²Jee ránu'u' nini' rán' maa jee nástúvi rán' ya na'á jie'e' vá. Jee suni nástúvi Tachi' Íí' Ndiosí' maa. Chi Ndiosí' jíá'a re' Tachi' Íí' re' nuun' rá ñivi káníjiá raa re' —nkachi' Pedro jín rá inka apóstol chúchí Ndiosí'.

³³Sáa nteso'o rá tee Justicia rá tu'un vá, jee nsaa' nasíkuiti' xiní' raa, jee nkuini raa ka'ni' raa rává. ³⁴Soo nnakuñí' nichí' ñin tee naní Gamaliel ichinúún' Justicia.

Kúvi re' iin tee yí'í ñujiín' fariseo, ya xín'één' re' jie'e' tu'un ley Ndiosí'. Jee íyó ñá'nú ni'i rá ñivi nuun' re'. Jee ntatúní' re' ya tava' ráa rá tee vá chíké'i unúún. ³⁵Kuíre nkachi' re' nuun' rá tee Justicia:

—¡Ráno'ó, tee se'ya ñuun' Israel! Kumí rán maárán jie'e' ya ká'vi ini' rán sa'á rán jín rá tee ya'á. ³⁶Chi tiempú' yata', iin tee naní Teudas nñane'en re' maáré', jee nkachi' téyí' re' ya tee kúná'nú ví re'. Jee yatin kumí' sientú' (400) tee nñakí'i ráa nuun' re'. Soo ña'ni' rá ñivi re', jee ntáká rá nnikin' re', ñetenuun ráa, jee ntu náyótiñu ni'i ya nsa'á ráa. ³⁷Sáa nkuvi sukuán, Judas, iin tee Galilea, jee nñane'en re' maáré' rá kivi' nñake'en ráa ya nake'en ráa kuáiyó súví rá ñivi nakí'i nuun' tutu'. Jee stú'va re' kue'e' ñivi kunikin' ráa re'. Jee suni ni'i' tee vá, jee ntáká rá ñivi ya nnikin' ráa re' ñetenuun ráa. ³⁸Jee vitan káchí' ni' nuun' rán, kusaá rán ráa jee koto kíní rán maárán jín rá tee ya'á. Chi ré tiñu ya nñatú'ún rá tee ni ví tiñu ya'á, áxí retú kuachi maáráa sá'á maa ni, jee ni'i naan'. ³⁹Soo retú tiñu sá'á Ndiosí' ví-i, nkúvi xináán' rán ráa jee nito koo rán maárán chi sanaan' kuká'nú ini' rán ya kántá'án rán jín Ndiosí' —nkachi' Gamaliel nuun' ráa.

⁴⁰Jee niyo mani' ráa tu'un nkachi' re'. Jee nñakana ij' ráa rá tee nisotíñu apóstol jee ntají' ráa ya chi'i yo'o rává, jee ntatúní' ráa ya to káchí' rává ka' tu'un nuun' súví Jesús. Jee nsiaá' ráa rává ku'a'an'.

⁴¹Iñajée nkene rá apóstol nuun' Justicia. Jee kúsí' ini' ráa, chi jíní' Ndiosí' ya níkin' naa' ráa Jesús jee saáva nno'o ráa tunkánuun jie'e' re'. ⁴²Jee ta kivi' ini' veñu'un ká'nú jín ta ve'i ta ve'i, ni ntuné nsíkíkuini' ráa xín'één' ráa jee stékútu'ún ráa tu'un vá'a jie'e' Cristo Jesús.

**Ñani ráa uxá' tee sáva chíneí rává rá
ñivi ya kúneí ini' ráa Jesús**

6 ¹Iñajée, rá kivi' yukuán, kuakukue'e' rá ñivi ntiin tu'un Jesús. Soo sava rá ñivi ya'á ká'án' tu'un griego, nka'an' sóo ráa siki' sava ñivi ya'á ya ká'án' tu'un hebreo. Nkachi' ráa, ya rá ña'an ná'ví lál'ví, ya ká'án' tu'un griego, ntu ní'in' va'a ráa kaji' ráa ya tásáva rá apóstol ta kivi'. ²Saáva ni uxú' uvi' (12) rá tee kúvi apóstol, nkana ráa ni'i rá ñivi yí'í ichi Jesús, jee nkachi' ráa:

—Ntu íyó vá'a xinóo rán' ya stékútu'ún rán' Tu'un Ndiosí' sáva chisó rán' ya kaji' nuun' rá mesa. ³Saájee, ráno'ó ñani', kaji rán' uxá' tee nteñu rán, ya jíní' ni'i rán, ya kúneí Tachí' Íí' Ndiosí' jín raa, jee ya kúvi raa tee nú'ún kájí ini' raa. Jee kani rání' raa, sáva sa'á raa tiñu ya'á. ⁴Soo ránu'u', kitíñú rán' máá tiñu ya ka'an' rán' jín Ndiosí' jín tiñu ya stekútu'ún rán' Tu'un Ndiosí' —nkachi' rá apóstol.

⁵Jee ntáká raa nta'an' ini' tu'un ya'á. Jee nkaji raa Esteban, ya kúvi iin tee ya kúneí ví'í ini' re' Jesús, jee Tachí' Íí' kúneí-i jín re'.

Jee suni nkaji raa Felipe,

Prócoro,

Nicanor,

Timón,

Parmenas,

jín Nicolás, tee nuun' Antioquía, ya ntiin re' ñujíin'

Israel.

⁶Jee nkikani raa ni uxá' rá tee vá nuun' rá tee nísotíñú apóstol. Jee nka'an' rá apóstol jín Ndiosí', jee nchisó raa na'á raa nuun' rává, [sáva naán' ya ntiin rává tiñu vá].

⁷Jee ñetenuun Tu'un Ndiosí'. Jee kúkue'e' rá ñivi nuun' Jerusalén tñin raa Tu'un Ndiosí'. Jee kue'e' ví'í rá sutu' káníjíá raa tu'un ya kúneí ini' raa Jesús.

Ntiin raa Esteban

⁸Jee yítuvi nasíkuiti' Ndiosí' Esteban. Jee njia'a Ndiosí' ya íí' niso-o nuun' re', ya nsa'á re' anasí ya tíví xíni' ñivi jín seña nteñu rá ñivi, ya stúvi ya ñá'nú ví Ndiosí'. ⁹Jee nkenta rá tee ká'vi ni ya yí'í raa nuun' ñujíin' ve'í sinagoga naní Rá Íní Núne, jín rá tee ká'vi ni nuun' Cirene jín nuun' Alejandría, jín rá sánitíin Cilicia jín Asia. Jee kántátú'un raa jín Esteban. ¹⁰Soo ntuné nní'in' raa kuneí raa jín re', chi níchí xíni' re', jee njia'a Tachí' Íí' Ndiosí' nuun' re' sákachi' re'.

¹¹Saájee nchiya'vi raa inka rá tee, jee nsiká'án' raa rá tee vá sákachi' rává, jee nka'an' rává siki' Esteban:

—Nteso'o rán' nka'an' re' tu'un niva'a siki' Moisés jín siki' Ndiosí'.

¹²Jee nsikántá'átú'un raa rá ñivi, jín rá tee xíné'én' jie'e' tu'un ley ntatúní' Ndiosí', jín rá tee kúná'nú siki' Esteban.

Jee ñatiin ráa maa, jee nnaku'va ráa maa nuun' rá Justicia Kúñá'nú. ¹³Ñani ráa rá tee xíkóná'án ráa Esteban, jee kátú'ún ráa:

—Tee ya'á ntuné síkíkuinñi' re' ya ká'án re' síki' veñu'un ká'nú íi' ya'á, jín síki' tu'un ley Ndiosí'. ¹⁴Chi nteso'lo rání' káchí' re' ya Jesús ya'á, ya kúvi tee ñuun' Nazaret, kani' re' veñu'un ya'á, jee sama re' rá costumbre nxinóo Moisés nuun'-ó —nkachi' rá tee kátú'ún.

¹⁵Jee ni'i rá tee néé' nuun' Justicia jee sáa nnakune'yá va'a ráa nuun' Esteban, jee nini' ráa ya ntúvi nuun' re' kuéntá' túvi nuun' iin najjá'á' íi' Ndiosí'.

Náma Esteban maaré'

7 ¹Jee maá sutu' kúñá'nú ka' nkachi' nuun' Esteban:
—¿A su'va kúvi nijia ya'á?

²Jee nkachi' Esteban:

—¡Ráno'ó ñani' jín ráno'ó tátá'! ¡Teso'lo rán nu'u'! Vii' kúñá'nú maá Ndiosí', jee nkituvi re' nuun' maá jíi'-ó yana'án, Abraham, ni nnee' re' ñuun' Mesopotamia, nesá ntiá'an kuneé' re' ñuun' Harán. ³Jee nkachi'-i nuun' re':
“Kene nuun' ñuun' nú jín nteñu rá tá'án nú. Jee kuá'án nuun' ñu'ún ya xiné'én' ni' no'ó.”

⁴Jee kuíre nkene re' ñuun' rá ñivi Caldea, jee nnee' re' ñuun' Harán. Jee nesá ni'i' táá' re', jee nkene re' yukuán, jee nkínaka Ndiosí' re' nuun' ñu'ún ya'á, nuun' néé'-ó ntañú'ún. ⁵Jee ntu njiá'a Ndiosí' ñu'un nuun' re' ya kuvi ta'vi' re', nintí'ín' ñu'un nuun' kuñu' re'. Soo nchisóyu'ú Ndiosí' ku'va-a ñu'un vá nuun' re' jín nuun' rá se'ya ichiyúkún' vaji ne nuun' re', sú nesá ntiá'an koo se'ya re'.

⁶Jee nkachi' Ndiosí' sukuán, ya rá ichiyúkún' kene nuun' re' kuvi ráa to'q' kuneé' ráa inka nación ya tátúní' inka ñivi. Jee rá ñivi yukuán sa'á ráa rává musú' ké'en ráa. Jee sa'á kini ráa rává kumi' sientú' (400) kuiya'. ⁷Jee nkachi' Ndiosí':
“Maá ñivi nación vá, ya kuatíñú sain ráa rává kuvi rává musú' ké'en ñivi, jee sanáa' ni' ya xinó'lo ni' ráa. Jee ré nkuvi ya'á, jee kene rá ñivi ichiyúkún' nkene nuun' re' nación vá, jee kiñú'ún^h ráa nuun' nu'u' nuun' ñu'ún ya'á”, nkachi'

^h7:7 Áxí: kuneñu'un ráa

Ndiosí! ⁸Jee njia'a Ndiosí' tratú' nuun' Abraham, jee njia'a re' ñujiín' jiá'nu-ó circuncisión nuun'-u, sáva níso-ó seña yikikúñu-ó ya stúvi-i ya yí'í-ó nuun' tratú' vá.ⁱ Saáva sáá niyo se'ya yíí Abraham Isaac, jee nsa'á circuncidar re' Isaac kivi' uná'. Jee suni sukuán nsa'á Isaac jín se'ya yíí re' Jacobo. Jee suni sukuán Jacobo nsa'á re' jín rá ni uxú' uvi' (12) se'ya yíí re', ya kúvi ráa tata' ichiyúkún' xí'nañú'ún nación-ó.

⁹Jee rá tátá' nuun'-ó vá, ntá'vi' ini' ráa nne'yá ráa ñani' ráa, José. Jee nxikó ráa maa nuun' rá ñivi, ya ñanaka ráa re' nuun' nación Egipto, sáva xikó ráa re' sáva kuvi re' musú' ke'en rá ñivi yukuán. Soo niñi Ndiosí' jín re' ¹⁰jee nsikáku Ndiosí' re' nuun' ni'i tunó'ó nno'o re'. Jee nsa'á-a ya níchí re' jín ya koo maní' ini' Faraón né'yá-a José. Jee tee nísotíñú ya tátúní' nación Egipto ví Faraón. Jee ñani re' José kuvi-i tee tátúní' nación Egipto jín nuun' ni'i ve'i re'.

¹¹'Soo nkutámá ni'i nación Egipto jín ni'i ñu'un Canaán [nuun' néé' Jacobo]. Jee nno'o ví'í rá ñivi yukuán. Jee ntu nñani'in' rá jí'í-ó yana'án ya kaji' ráa. ¹²Soo sáá nkuká'nú ini' Jacobo ya íyó trigú' nación Egipto, jee ntají re' yukuán rá se'ya yíí re', rá kúvi rá jí'í-ó yana'án. Ya'á ví ya xí'na íchí ña'an' ráa yukuán ñake'en ráa maa. ¹³Jee ya uvi' íchí ña'an' ráa yukuán, jee nstúvi José né iin ví re' nuun' rá ñani' re'. Jee nkuká'nú ini' Faraón né iin tá'án ví José. ¹⁴Jee ntají José rá ñani' re' kana ráa táá' ráa, Jacobo, kiji-i nuun' re' jín ni'i tá'án-a, ya niyo unixiko xa'un' (75) ñivi. ¹⁵Jee ña'an' Jacobo nuun' nación Egipto nnee' re'. Jee ni'i' re' yukuán. Jee suni yukuán ni'i' rá jí'í-ó yana'án. ¹⁶Jee ñanaka rá ñivi rá ñuné'yú' ráa nuun' ñuun' Siquem. Jee nse'í ráa rává ini' yavi' kava, ya nke'en Abraham nuun' rá se'ya yíí Hamor ñuun' Siquem. Jee niyotúní' iin ya'vi nchunáán re'.

¹⁷'Sáá vakuyatin tiempú' sikúnkuvi Ndiosí' tu'un ya nchisóyu'ú-u jín ya nsanáa'-a tu'un nkachi'-i nuun'

^{7:8} Circuncisión kúvi iin ñujiín' ya sá'á ñivi Israel ya ke'ne' tiyu' ráa ntí' yu'tú ñiin násí' xini' nuun' íí' yikikúñu tee jee síyo ráa maa. Circuncisión kúvi seña ya níso ráa nuun' yikikúñu ráa ya stúvi-i ya iin tee kúvi ichiyúkún' váji nuun' Israel jín ya kúvi ráa ñivi Ndiosí', jín ya nsa'á Ndiosí' iin tratú' jín ráa. Jee njia'a Ndiosí' ley nuun' Moisés tiempú' yana'án ví'í. Jee ley vá káchí' ya rá tee ya kúvi ichiyúkún' váji ráa ne nuun' Israel íyó sa'á circuncidar ráa rá se'ya yíí ráa.

Abraham, jee nkenta nkukue'e! ví'í ká' ichiyúkún' nkene nuun' re' ini' nación Egipto. ¹⁸Jee néé' ráa yukuán ne nnakuñi' inka tee tátúní' nación Egipto, ya ntu níni' re' José. ¹⁹Jee tee vá nsa'á máñá' re' nuun' rá ñivi tata'-ó, jee nsa'á kini re' rá jíí'-ó yana'an ne nsa'á re' ya sukuíta íká ráa nchíkín yíí ráa, sáva kuvi' rává. ²⁰Ne tiempú' yukuán jee nkaku Moisés. Jee nkuva'a ini' Ndiosí' nne'ya-a re'. Jee nsikué'nu ráa re' uní' yoo' ini' ve'i táá' re'. ²¹Jee sáá nxinóo íyó ráa re', jee nnake'en se'ya síí Faraón maa. Jee nsikué'nu ña maa kuéntá' iin se'ya ña. ²²Jee nxiné'én' ráa maa ni'i tu'un níchí jíni' rá tee Egipto, jee nkuníchí xá xini' re' jín ya nka'an' re' jín ya nsa'á re'.

²³'Sáá nkenta íñí re' uvixiko (40) kuiya', jee nkuini re' kine'ya re' rá tata' re', ya kúvi ñivi Israel. ²⁴Jee sáá nini' re' iin tee Egipto sá'á kini-i iin ráa yukuán, jee nnama re' tee vá. Jee nna'sa'á kini ií' re' tee Egipto, jee ña'ni' re' maa. ²⁵Jee nka'vi ini' re' ya kiku'un ini' rá tá'an re', ya kuatínú Ndiosí' re' sáva sikáku-u ráa. Soo ntu ñaku'un ini' ráa ya'á. ²⁶Jee kivi' steñu'un, nnani'in' re' uvi' ráa kántá'an. Jee nkuini re' ya numani' iin inka ráa sa'á re', jee nkachi' re': “¡Ránó tee! ¡ñin ni ñani' kúvi rán! ¿Nachi stúfí' iin inka rán maarán?”, nkachi' Moisés nuun' ráa.

²⁷'Soo tee sá'á kini tá'an vá, nchina'á re' Moisés jee nkachi' re': “¿Né iin ñani' nó kúvi nú tee tátúní' nú nuun' rání', jín kuéntá' juez jié'né' nú kuachi nuun' rán', résa? ²⁸¿Á kuíni nú ka'ni' nú nu'u', kuéntá' ña'ni' nú tee Egipto iku?”, nkachi' tee sá'á kini vá. ²⁹Sáá nteso'o Moisés tu'un ya'á, nke'en re' maa nxinóo re' jee kua'an' re', jee nkenta re' nación Madián. Yukuán néé' re' jee nkuvi re' to'o' yukuán. Jee yukuán ntana'á re', jee niyo uvi' se'ya yíí re'.

³⁰'Sáá njia'a uvixiko (40) kuiya', jee ntuvi najiá'á' íí' Ndiosí' nuun' re' nuun' ñu'un sain, nuun' íñí yuku naní Sinaí. Ntuvi najiá'á' íí' vá mañú ñu'un' nuun' tuyukú' iñu ya káyú'. ³¹Jee ntiví xini' Moisés jie'e' ya nini' re' nxinénuun'-u nuun' re'. Jee nkuyatin re' sáva kune'ya va'a re' ká', jee nteso'o re' tachi' yu'ú maá Ito'o'-ó, ya nkachi'-i: ³²“Nu'u' ví Ndiosí' ya nneñu'un rá jíí' nú yana'an nu'u'. Nu'u' ví Ndiosí' ya néñu'un Abraham, jín Isaac, jín Jacobo nu'u'”, nkachi' Ndiosí'. Soo nkajié'é nkisi Moisés maa nyu'ví

re'. Jee ntu nkíji ini' re' kune'yá re'. ³³Jee nkachi' Ito'o'-ó nuun' re': “Tava' rá nijian' sukun' yíí nú, chi ñu'un ii' ví nuun' íñí nú. ³⁴Nne'yá ni' jee nini' ni' tunó'ó nó'o rá ñivi ni' néé' Egipto. Nteso'o ni' ya tána raa, jee nkuun ni' vaji ni', sáva sikáku ni' raa. ¡Ne'en' ntañú'ún! Tají ni' no'ó ne nación Egipto”, nkachi' Ito'o'-ó nuun' Moisés.

Jee suni nkachi' Esteban:

³⁵—Maá Moisés ya'á ví ya nkuchi ini' rá jíí'-ó yana'án, jee nkachi' raa: “¿Né iin ñani nó ya kúvi nú tee tátúní' nuun' rán', jín kuéntá' juez jíé'né' nú kuachi nuun' rán', résa?”, nkachi' raa. Tee vá, ntají Ndiosí' re', sáva kuvi re' maá tee ya tátúní' re' nuun' raa jín ya sikáku re' raa nakuiñí' núne raa. Jee nchineí najiá'á' íí' Ndiosí' re', ya ntúvi nuun' re' nteñu tuyukú' iñu ya káyú'. ³⁶Tee vá nyoso' re' nuun' raa, nuun' kuákene raa. Jee nsa'á re' anasí ya sá'a-a ya tiví xíní' ñivi jín seña nuun' nación Egipto, jín nuun' nteñú'ún naní Kué'é, jín nuun' ñu'ún sain uvixiko (40) kuiya'. ³⁷Ya'á ví maá Moisés ya nkachi'-i nuun' rá se'ya ichiyúkún' nkene nuun' Israel: “Kani Ndiosí' iin tee nteñu tata' ichiyúkún' rán, ya kuvi-i tee nakani-i tu'un kene yu'ú Ndiosí' kuéntá' nu'u'. [Tiin kuéntá' rán tu'un kachi' tee vá]”, nkachi' Moisés. ³⁸Ya'á ví Moisés ya níñi re' jín rá ñivi Israel nkutútú nuun' ñu'ún sain. Jee niñi re' jín najiá'á' íí' Ndiosí', ya nka'an' jín re' nuun' yuku naní Sinaí. Jee niñi re' jín rá jíí'-ó yana'án. Jee Moisés ví ya nni'in' re' rá tu'un ya sá'á ya kuteku'-ó, sáva taji re' maa nuun' ránú.

³⁹Soo ntu nkuíni rá jíí'-ó yana'án kanjíá raa Moisés, jee nkuchi ini' raa re'. Jee nñu'un ví'í ini' ánima' raa nnikó raa nación Egipto. ⁴⁰Nkachi' raa nuun' Aarón: “Sa'á inka rá ndiosí', sáva koso' raa nuun'-ó. Chi Moisés ya'á ya ntava' re' yó ne nación Egipto, ntu jíní' rán' ná nkuvi jín re'”, nkachi' raa. ⁴¹Jee nsa'á raa santú' ñuné'yú' kuéntá' íyó chelu. Jee ña'ni' raa sana' jee nteñu'un' raa maa sáva soko' raa maa nuun' santú' vá. Jee nkusi' ini' raa jie'e' ya nsa'á raa jín na'á raa. ⁴²Saáva nkuiyo Ndiosí' nuun' raa. Jee nxinóo re' raa kuneñu'un' raa rá tiuun' néé' súkún, sániku' Tu'un

^{37:40} Nkachi' raa ya'á sáá nnee' Moisés xini' yuku Sinaí uvixiko (40) kivi'.

Ndiosí' níso nuun' Tutu' ntee rá tee nnaḱani tu'un nkene yu'ú máá maá Ndiosí', ya nkachi' re':

¡Ráno'ó tata' Israel!

¿Á ña'ni' rán sana' jee nsoko' rán maa nuun' ni',
ni úvixiko (40) kuiya' nuun' ñu'ún sain?

⁴³ Ntuví, chisa' nikonúun rán jín vesayo ndiosí' naní Moloc,
jín santú' ñuné'yú' tiuun' iin ndiosí' naní Renfán.

Rá santú' ñuné'yú' yukuán nsa'á rán maa sáva
kuneñu'un rán rává.

Saáva siíyo ni' ráno'ó jee siá'a íká ni' ka' ráno'ó nsú ká'
ñuun' Babilonia,

nkachi' Ndiosí'.

Jee suni nkachi' Esteban:

⁴⁴—Ñiyo máá maá vesayo sa'ma ká'nú jín rá jíí'-ó, nuun' ñu'ún sain. Yukuán néñu'un ráa Ndiosí' chi yukuán nástúvi ya Ndiosí' íní jín ráa. Jee niyo vesayo vá sáni ntatúní' Ndiosí' sáá nkachi'-i nuun' Moisés, ya sa'á ráa maa sánikuá' nini' Moisés ya nxiné'én' Ndiosí' nuun' re'. ⁴⁵Sáá nnaḱiin rá jíí' yana'án-ó vesayo vá, jee nkiji ráa ya'á jín-i, sáá nkenta ráa ya'á jín Josué ya nyoso' re' nuun' ráa. Jee ichinúún' ráa jee ntava' Ndiosí' rá ñivi rá inka nación ya nnee' nuun' ñu'un ya'á, chi nkuneí ráa siki' rá ñivi vá nsa'á re' jee ntiin ráa ñu'un vá. Jee ya'á ñatínú ráa vesayo vá, ne rá kivi' ntatúní' David ñuun'-ó. ⁴⁶Jee nni'in' David niyo maní' ini' Ndiosí' nne'yá-a re'. Jee nikan' re' nuun' Ndiosí', ya kani re' iin ve'i nuun' koo xika Ndiosí', ya nneñu'un Jacobo. ⁴⁷Soo Salomón, [se'ya yí David] ví ya nsa'á ve'i Ndiosí'. ⁴⁸Súnika' Ndiosí' máá kúná'nú ka' nuun' ni'i ntu néé'-e ini' ve'i sá'á rá ñivi jín na'á ráa. Sukuán nkachi' iin tee nnaḱani tu'un nkene yu'ú Ndiosí':

⁴⁹ [Nkachi' Ndiosí']:

“Antiví ví teyu' ni' nuun' tátúní' ni'.

Jee ñivi ya'á kúvi kuéntá' iin teyu' nuun' yósó' jie'e' ni'.

¿Na ve'i sa'á rán kivi ni', résa?, nkachi' Ito'o'-ó.

Áxí, ¿né nú' najjaví ni'?

⁵⁰ ¿Á nsú jín na'á ni' nsa'á ni' ni'i rá ya'á rúja?,”

nkachi' Ndiosí', nkachi' tee vá ya nnaḱani re' tu'un nkene yu'ú Ndiosí'.

Jee suni nkachi' Esteban:

51—¡Ráno'ó nì'in ánima!'! Ánima' rán íyó kuéntá' ánima' rá ñivi inka rá nación ya ntu niso yikikúnu raa seña Ndiosí' naní circuncisión, ya ntu chí'i raa maáráa xintín Ndiosí', ni ntu tésó'o rán tu'un re' kuéntá' rá ñivi vá. Sukuáni nún'in rán nuun' Tachi' Íí' Ndiosí'. Sánikua' nsa'á rá jíí' rán yana'án, suni sukuán sá'a rán. 52 Jee rá tee nñakani tu'un nkene yu'ú Ndiosí' chi, ¿né iin raa ntu nito u'vi' rá jíí' rán yana'án rúja? Jee ña'ni' raa rá tee vá ya nkachitu'ún yachi' raa, ya kiji máa maá tee ya naa' kúvi re' nuun' Ndiosí'. Jee nñaku'va rán re', jee ña'ni' rán maa. 53 Suvirán ví ya nì'in' tu'un ley ntatúní' Ndiosí', ya njia'a rá najiá'á' íí' re', jee ni ntu síkúnkuvi rán maa —nkachi' Esteban nuun' rá tee kúvi Justicia.

Ni'í' Esteban

54 Sáa nteso'o raa rá tu'un ya'á, jee nkiti' nas'kuiti' ánima' raa, jee ne ká'ñí' nu'un raa nuun' re'. 55 Soo nkunéi Tachi' Íí' Ndiosí' jín re'. Jee nne'yá va'a re' ne súkún, jee nini' re' vane' ntuun' nuva Ndiosí' kúná'nú, jín Jesús íñí ichi kuá'á Ndiosí' nuun' tátúní'-i. 56 Jee nkachi' re':

—¡Kune'yá rán! Né'yá nì' núne antiví nuun' néé' Ndiosí'. Jee né'yá nì' Jesús, ya ntají Ndiosí' re' nuun' ñiví sáva kuvi re' Selya Ñivi, jee íñí re' ichi kuá'á Ndiosí' —nkachi' Esteban.

57 Jee nkanajín nì'in raa, jee ñasi' raa so'o raa, jee ntáká raa ntaví' raa re'. 58 Jee sáa ntava' raa re' yu'ú ñuún', jee kúun raa yuu' re'. Jee rá ñivi ya nxikóñá'án raa re', sáa kúun raa yuu' re', jee ñakin' raa rá sa'ma níji nká'nú sín raa jie'e' iin tee súchí, naní Saulo. 59 Jee ni kúun raa yuu' Esteban, jee nikan' tá'ví' re', jee nkachi' re':

—¡Ito'o' nì' Jesús! Nake'en tachi' ká'án' nì'.

60 Jee ñakuñí' íí' re', jee nkachi' nì'in re':

—¡Ito'o' nì'! ¡Koto tiin kuéntá' nú kuachi ya'á siki' raa! Jee sáa nkachi' re' tu'un ya'á, jee nì'i' re'.

8 1 Jee nuún jiáni ini' Saulo jín raa ka'ni' raa Esteban.

Saulo nsa'á kini re' rá ñivi kúneí ini' rává Jesús

Jee maá kivi' yukuán, nkajié'é nsa'á kini raa rá ñivi ya kúneí ini' rává Jesús ya kútútú rává ñuun' Jerusalén. Jee ni'i rá ñivi vá ñetenuun raa nuun' ni'i rá ñuun' tñn Judea jín Samaria. Soo nkinoo métú'ún rá nísotíñú apóstol. 2 Jee

tee ká'vi ni, ya yítíñú raa nuun' Ndiosí', nse'í raa ñuné'yú' Esteban, jee jíáku nasíkuiti' ini' raa jie'e' re'. ³Soo Saulo xínáán' re' grupo rá ñivi kúneí ini' raa Jesús, jee kivi re' ve'í ta ve'í jee siú'un re' rá tee vá jín rá ña'an vá, jee jíánaka re' raa vekaa.

Ntekuṭu'ún tu'un va'a ñuun' Samaria

⁴Iñajée rá ñivi ñétenuun vá, jee níkonúun raa, jee nstekútu'ún raa tu'un vá'a Jesús. ⁵Jee ña'an' Felipe ñuun' Samaria, jee nstekútu'ún re' nuun' rá ñivi yukuán jie'e' Cristo. ⁶Jee kue'e' ñivi nuún nkuvi ini' raa nteso'o ñá'nú raa ya nkachi' Felipe. Sáa nteso'o raa maa jee nini' raa rá seña anasí nsa'á re'. ⁷Chi nxinúvi re' kue'e' ñivi yí'í tachí' káni. Jee sáa kéne rá tachí' káni vá nkanajíin ñi'in-i. Jee nxinúvi re' kue'e' ñivi ntu kúvi kanta' jín kue'e' ñivi lénkó. ⁸Saájee nkusi'í v'í'í ini' rá ñivi ñuun' vá.

⁹Soo yukuán nnee' iin tee naní Simón. Nékuvi nsa'á tási re'. Jee ntiví xini' rá ñivi Samaria nne'yá raa re'. Jee nkachi' vixi' re' nika', ya kúvi re' iin tee kúná'nú. ¹⁰Jee ñi' ñivi nteso'o va'a nuun' ká'án' re', ne ñivi kuachí jín ne ñivi ñá'nú. Jee nkachi' raa:

—Tee ya'á niso re' fuersá' í'í' ñá'nú Ndiosí' —nkachi' rá ñivi Samaria.

¹¹Nteso'o ñá'nú raa maa, chi kue'e' tiempo' nxiná'ví re' raa, chi nsa'á tási re'. ¹²Soo sáa ninu' ini' raa tu'un vá'a ya stékútu'ún Felipe jie'e' nasa kivi kivi ñivi xintíin Ndiosí' tátúní' re' nuun' raa jín jie'e' Jesús ya nísotíñú re' ya kúvi re' Cristo, jee ñanuté raa, kúvi tee, kúvi ña'an. ¹³Jee suni ne maá Simón ninu' ini' re' jee ñanuté re'. Saájee nkutá'án re' jín Felipe. Jee sáa nini' re' rá seña jín rá anasí sá'á Felipe, ya stúvi-i ya njia'a Ndiosí' tu'un vá, jee ntiví xini' re'.

¹⁴Sáa nteso'o rá tee nísotíñú apóstol neé' Jerusalén, ya ntiin rá ñivi ñuun' Samaria Tu'un Ndiosí', jee nchuichí raa Pedro jín Juan yukuán. ¹⁵Sáa nkenta raa yukuán, jee níkan' tá'ví' raa nuun' Ndiosí' jie'e' rá ñivi vá, sáva ñi'in' rá ñivi vá Tachí' Í'í' kivi-i raa. ¹⁶Chi ntiá'an kivi re' ini' ni iin raa. Chisa' kuachi ñanuté raa sáva stúvi raa ya ya nkivi raa nuun' Ito'o'-ó Jesús. ¹⁷Iñajée nchisó Pedro jín Juan na'á raa rává, jee nkivi Tachí' Í'í' Ndiosí' ini' rává.

18 Sáa nini' Simón, ya jí'a Ndiosí' Tachi' Íí' nuun' ñivi sáa chíso rá apóstol na'á ráa rává, jee nkachi' re' ku'va re' xu'ún nuun' ráa, jee nkachi' re':

19—Suní taji xá fuersá' íí' ñña' nuun' ni', ya chíso ni' na'á ni' ne ni ñni ñivi, jee ni'in' re' Tachi' Íí'.

20 Soo nkachi' Pedro nuun' re':

—¡Naa'n xu'ún nú jín nú! Chí jíani ini' nú ya ke'en nú jín xu'ún nú ta'vi' síkúta'vi' Ndiosí'. 21 Nsú ta'vi' nú ví ya sa'á nú tiñu ya'á, chí ntu náa' ánima' nú nuun' Ndiosí'. 22 Saájee nakani ini' nú ya nivá'a ya'á ya ñú'ún ini' nú. Jee kakan' tá'vi' nuun' Ito'o-ó ya sanaan' kuneká'nú ini' re' jie'e' ya ñú'ún ini' ánima' nú. 23 Chí jíní' ni', ya ñú'ún tá'vi ini' nú kúne'i-jín no'ó, jee yí'í nú xintín ya káné'én ya ñú'ún ini' nú.

24 Jee nnaxiníko Simón:

—Kakan' tá'vi' rán jie'e' ni' nuun' Ito'o-ó, sáva ni ñni tunó'ó ya nkachi' rán nta'an' ni' maa.

25 Sáa nkuvi nsánaa' Pedro jín Juan ya na'á ya nini' ráa jee nkachitu'ún ráa tu'un Ito'o-ó, jee kuíre nkene ráa yukuán sáva níko ráa nuun' ñuun' Jerusalén. Jee ni kuajia'a ráa jee nstekútu'ún ráa tu'un va'a Jesús nuun' kue'e' rá ñuun' tñin Samaria.

Felipe jín tee nísotíñú nuun' ñuun' Etiopía

26 Jee kuíre ñni naji'á' íí' Ndiosí' nkachi' re' nuun' Felipe:

—Nakuñi' jee kuá'an' ichi sur ichi kuá'an' ne ñuun' Jerusalén jín ne ñuun' Gaza, jee ichi vá jí'a-a nuun' ñu'ún sain.

27 Jee nkechí re' jee kuá'an' re'. Jee nini' re' ñni tee nación Etiopía ya kúvi ñni eunuco,^k ya nísotíñú-u chíji na'á ña'an ya kúvi Candace ya kúvi ña'an ya tátúní' ña nuun' ñuun' Etiopía. Tesorero ví tee nísotíñú vá, ya néé' síki' ni'i xu'ún Candace vá. Ña'an' re' ñuun' Jerusalén nneñu'un re' Ndiosí'. 28 Ññajée kuano'on' re', jee néé' re' ini' karretá' re'. Ká'vi re' tutu' níso tu'un Isaías ya nnakani tu'un ya nkene yu'ú Ndiosí' tío' chíji. 29 Jee nkachi' Tachi' Íí' Ndiosí' nuun' Felipe:

—Kuá'an' kuyatin jee naketá'an' jín karretá' ya'á.

^k 8:27 ñni eunuco kúvi ñni tee ya jie'né' ñivi nuun' íí' re', saáva ntu kúvi kunee' re' jín ña'an jee ntu kúvi koo se'ya re'.

³⁰Ninu re' ñata'an' re' karretá, jee nteso'o re' ya ká'vi tee Etiopía tutu' níso tu'un Isaías ya kúvi re' tee nnakani tu'un nkene yu'ú Ndiosí' yana'án. Jee nikatu'ún re':

—¿Á jiáku'un ini' nú ya ká'vi nú?

³¹Jee nnaxiníko tee vá:

—¿Naja kúvi kiku'un ini' ni', retú ntuná' íyó iin ya xiné'én'-e nu'u'?

Jee nikan' re' nuun' Felipe, ya káa-a jee kikunee'-e jín re'.

³²Tu'un Ndiosí' néé' nuun' Tutu' nuun' ká'vi re' kách' su'va:

Ntu jíne re' yu'ú re',

kuéntá' iin lanchi ñanaka ráa nuun' jiá'ní' ráa ti',

jee kuéntá' iin lanchi lúlí mású' íñí ichinúun' tee, ya sété-e kachi' ti'.

³³Njia'a ráa tu'un kánuun nuun' re',

jee nsá' naa' nsanáa' ráa siki' re'.

¿Né iin kúvi nakani tu'un jie'e' se'ya ichiyúkún' re', résa?

Chi [ni iin ntuná' íyó], chi ni'i' re' jee nkene re' ñivi ya'a,

nkachi' nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí'.

³⁴Jee nkachi' eunuco nísotíñú vá nuun' Felipe:

—Katu'ún ni' xá no'ó, ¿né iin jie'e' ká'an' tee ya'a ya nákaní tu'un kéne yu'ú Ndiosí'? ¿Á ká'an' re' jie'e' maaré' áxí jie'e' inka ka' ñivi? —nkachi' re' nuun' Felipe.

³⁵Saájee nkajié' Felipe jín tu'un ya'a níso nuun' Tutu' Íí' ya nka'vi re', jee nstekútu'ún-u tu'un vá'a jie'e' Jesús nuun' re'.

³⁶Jee ni kua'an' ráa ichi, jee nkenta ráa nuun' ñú'ún nute. Jee nkachi' tee nísotíñú vá:

—¡Kune'yá nute vá! ¿Á íyó ya chúsává ya kuanuté ni'?

³⁷[Jee nkachi' Felipe nuun'-u:

—Kuvi, retú ínú' ini' nú jín ni'i ne' ánima' nú.

Jee nkachi' tee nísotíñú:

—Ínú' ini' ni' ya Se'ya Ndiosí' ví Jesús ya kúvi Cristo.]

³⁸Iñajée ntatúní' tee nísotíñú, ya sikíkuñi' rá tee síkaka ráa karretá'. Jee Felipe jín maaré', nnuun ni núví' ráa jee nkivi ráa nuun' nute. Jee nsikuánuté Felipe maa. ³⁹Sáá nkene ráa nuun' nute, jee Tachi' Íí' Ito'o-ó nsíyo-o Felipe, jee tee nísotíñú ntu níní' re' ka' maa. Jee naku'un re' ichi

kuano'on' re', jee kúsíi' ví'í ini' re'. ⁴⁰Soo nkenta Felipe ne ñuun' Azoto. Jee kuajia'a re' jee nstekútu'ún re' tu'un vá'a jie'e' Jesús nuun' ntáká rá ñuun' ne nkenta re' ñuun' Cesarea.

Nsama ini' Saulo

(Hechos 22:6-16; 26:12-18)

9 ¹Jee Saulo síú'ví ii' re' ya ka'ni' re' rá ñivi yí'í raa ichi Jesús. Jee ña'an' re' nuun' sutu' kúñá'nú ka', ²jee nikan' re' ya ku'va-a iin tutu' nuun' re', ya ku'va re' nuun' rá tee néé' síkí' rá ve'i sinagoga ñuun' Damasco nuun' kútútú rá ñivi Israel. Tutu' vá kachi' ya niso re' tiñu, ya retú nani'in' re' néni iin ñivi ya yí'í ichi vá, vāni tee vāni ña'an, jee ku'ni' re' maa jee kinaka re' maa nuun' Jerusalén. ³Iñajée ku'a'an' re' nuun' ñuun' Damasco. Jee sáá nkuyatin re' ñuun' vá, sanaan' kuiti' ñanute' iin nuva ñuun' ne súkún nchu'un tiyu'-u re'. ⁴Iñajée nñaniso re' nuun' ñuun' jee nteso'o re' iin tachi' yu'ú ya nkachi' nuun' re':

—¡Saulo! ¡Saulo! ¿Na kuvi chi jito u'vi' nú nu'u'?

⁵Jee nīkatu'ún Saulo:

—¿Né iin kúvi nú, Ito'o' ni'?

Jee nñaxiníko tachi' yu'ú vá:

—Maání' kúvi Jesús, ya jito u'vi' nú. [Xín'ó nú maánú, kuéntá' iin sana' ya jiáñú' yátá ti' xini' tuxíi ñivi táji ti'.]

⁶Nkisi Saulo máá ñúyú'ví ini' re', jee nkachi' re':

—Ito'o' ni', ¿ná kúvi ya kuíni nú ya sa'á ni'?

Jee Ito'o'-ó nkachi':

—Nakoo jee kivi ñuun' vá. Jee yukuán kachi' iin ñivi ná kúvi ya íyó sa'á nú.

⁷Iñajée rá tee kuá'an' kútá'an jín re', ñasi' tachi' ká'an' raa, chi nijin' nijia nteso'o raa xina'a' yu'ú vá, soo ntu nini' raa ni iin ya ká'an' vá. ⁸Nñakuiñi' Saulo, jee sáá nñakune rá nchinúun re', ntuná' né'yá re' ka'. Jee ntiin raa na'á re', jee ñañaka raa re' nuun' ñuun' Damasco. ⁹Jee uní' kivi' ntu nkúvi kune'yá re', jee ntuná' nyají' re' ni ntuná' ni'i re'.

¹⁰Ñuun' Damasco nnee' iin tee ya níkin' re' ichi Jesús. Naní re' Ananías. Sáá nxinenuun' Ito'o'-ó nuun' re' jee nkachi'-i nuun' re':

—¡Ananías!

Jee nkachi' re':

—Ito'o' ni'. Ya'á neé' ni'.

¹¹Jee nkachi' Ito'o'-ó nuun' re':

—Nakoo jee kuá'an nú nuun' ichi naní Ichi Naá'. Jee ini' ve'i Judas, nanukú nú iin tee ñuun' Tarso, naní Saulo. Jee ká'an' re' jín Ndiosí'. ¹²Nxiné'én' nuun' ni' nuun' re' ya kájíkuiti' nini' re' iin tee, naní Ananías, kiji-i nuun' re' jee chisó-o na'á-a re', sáva nunijín' nchinúún re'.

¹³Soo nmaxiníko Ananías:

—Ito'o' ni', tés'ó ni' kue'e' ñivi ká'an' jie'e' tee vá. Nteso'o ni' ya kue'e' niva'a nsa'á re' nuun' rá ñivi yí'í raa nuun' nú nuun' ñuun' Jerusalén. ¹⁴Jee njia'a rá sutu' kúñá'nú tiñu kunee' siki' re', sáva kiji re' ya'á jee tiin re' ntaká rá ñivi néñu'un raa no'ó —nkachi' Ananías.

¹⁵Soo nkachi' Ito'o'-ó nuun' re':

—Kuá'an. Chi kúvi re' tee nkaji ni' sáva kuantínu ni' maa, sáva k*i*'in' re' jín tu'un jie'e' ni' nuun' rá ñivi ntu kúvi Israel, jín nuun' rá tee ya tátúní' nuun' rá ñuun', jín nuun' rá se'ya tata' ñivi Israel. ¹⁶Iñajée nu'u', xiné'én' ni' nuun' re' nasa íyo kuno'o re' jie'e' nu'u' —nkachi' Ito'o'-ó nuun' Ananías.

¹⁷Saájee ña'an' Ananías jee nkivi re' ve'i nuun' neé' Saulo. Jee nchisó re' na'á re' nuun'-u, jee nkachi' re':

—Ñani', Saulo. Ito'o'-ó, Jesús, ntuvi re' nuun' nú ini' ichi vaji nú. Jee maaré' ntaji re' nu'u', sáva kuvi nunijín' nchinúún nú, jee sáva chitú Tachi' Í'í satíñu-u ini' no'ó —nkachi' Ananías.

¹⁸Kuísá ntañú'ún nkoyo rá nantíñu ya íyo kuéntá' íyo meeríá' tiaká nchinúún re', jee nunijín' nchinúún re'. Jee nnakoo re' jee ñanuté re'. ¹⁹Jee nyaji' re' jee nnakeni re'. Jee nnee' re' ñuun' Damasco ké'in kivi' jín rá ñivi níkn' ichi Jesús ya neé' raa yukuán.

Nstekútu'ún Saulo tu'un vá'a nuun' ñivi ñuun' Damasco

²⁰Jee kuíntañú'ún nstekútu'ún re' jie'e' Jesús ini' rá ve'i sinagoga nuun' kútutú rá ñivi Israel nuun' sukuá'a raa Tu'un Ndiosí'. Nkachi' re' ya Jesús kúvi Se'ya Ndiosí'.

²¹Jee ntivi xini' rá ñivi tés'ó o ya káchí' re'. Jee káchí' iin inka raa:

—¿Á nsú tee ya'á kúvi ya xínáan'-a rá ñivi néñu'un raa Jesús, nuun' ñuun' Jerusalén, nékui? Jee vaji re' ya'á,

sáva tiin re' raa, jee kinaka re' raa nuun' rá sutu' kúná'nú —nkachi' rá ñivi.

²² Soo núnef ka' ini' Saulo ká'an' re'. Jee nsa'á re' ya nkunaan nkusu'va rá ñivi Israel néé' nuun' ñuun' Damasco, chi nstúvi re' ya Jesús kúvi nijia Cristo.

Nkaku Saulo nuun' rá ñivi Israel

²³ Sáa nkukue'e' kivi', jee nnatú'un rá tee Israel sáva ka'ni' raa Saulo. ²⁴ Soo nkuká'nú ini' Saulo tu'un nnatú'un raa. Jee nuví yakuáá' nito ví'í niyo raa rá yuvé'í ñuun' vá nuun' kivi' rá ñivi, sáva ka'ni' raa re'. ²⁵ Soo yakuáá', jee rá tee súkuá'a re' raa jie'e' Jesús, ku'an' raa jín re' jee nsikúun raa re' iin ini' chikiví', yata' koo súkún yuu' ya násí' yu'ú ñuun', jee ku'an' re'.

Íñi Saulo ñuun' Jerusalén

²⁶ Sáa nkenta Saulo ñuun' Jerusalén, jee nnu'kú re' nakutá'an re' jín rá ñivi yí'í raa nuun' Jesús, ya káchí'-ó discípulo. Soo nyu'ví raa nne'yá raa re', chi ntu ínú' ini' raa ya yí'í re' nuun' Jesús. ²⁷ Soo Bernabé ñanaka re' maa nuun' rá tee níso raa tiñu apóstol. Jee nñakani Bernabé sáa nini' Saulo Ito'o'-ó ini' ichi, jín ya nka'an' Ito'o'-ó jín re', jín sáa nka'an' neí ini' re' nuun' súví Jesús, nuun' ñuun' Damasco. ²⁸ Jee nnee' re' jín raa. Jee náa núun re' ñuun' Jerusalén, ²⁹ jee ká'an' neí ini' re' jie'e' Ito'o'-ó. Ká'an' re' jee kántátú'un re' jín rá tee Israel ya ká'an' tu'un griego. Soo suviráa nnu'nasí raa ka'ni' raa maa. ³⁰ Soo sáa nkuká'nú ini' rá ñanitá'an yí'í nuun' Jesús, jie'e' ya ka'ni' rává maa, jee ku'ana raa re' nuun' ñuun' Cesarea. Jee yukuán nchuchí' raa re' ku'ano'on' re' nuun' ñuun' Tarso.

³¹ Saájee rá ñivi kúnef ini' raa Jesús, ya néé' ni'í ichi sánitín Judea, Galilea, jín Samaria, jee nnee' ñunkúun raa. Jee jíjia ini' raa ka' kúnef ini' raa Jesús. Jee jíá'nu raa jín ya ñúyú'ví ini' raa Ito'o'-ó. Jee náchu'un neí Tachí' Í'í Ndiosí' ini' raa. Jee vaji kúkue'e' raa.

Nnuvi Eneas

³² Sáa níkónúun Pedro ni'í ichi, sukuán nkuví ya suni ñane'yá re' rá ñivi yí'í nuun' Jesús, ya néé' ne' ñuun' Lida.

33 Jee yukuán nñani'in' re' iin tee naní Eneas, ya íyó uná' kuiya' ya káá-a nuun' ito, chi ntu kúvi kanta'-a. 34 Jee nkachi' Pedro nuun'-u:

—Eneas. Jesús, ya kúvi Cristo chi, nxinúvi re' no'ó. Nakoo. Jee nasa'á stákoó ito nú.

Jee kuísá ntañú'un nñakoo re'. 35 Jee ni'i rá ñivi ya néé' ñuun' Lida jín Sarón, nini' ráa re', jee nñakani ini' ráa jee nkuneí ini' ráa Ito'o'-ó.

Nñateku' Dorcas ya ni'i' ña

36 Ñuun' Jope néé' iin ña'an níkin' ña ichi Jesús, ya naní ña Tabita, ya tu'un griego kuíni káchí' Dorcas. 1 Ña'an ya'á sá'á ví'í ña tiñu vá'a, jee sá'á ví'í ña caridad nuun' rá lál'ví. 37 Iñajée rá kivi' yukuán, ñaku'un kue'í' ña jee ni'i' ña. Jee nsikúchi ráa ñuné'yú' ña, jee ñachisó ráa maa iin ini' ve'i yósó' tál'an. 38 Soo ñuun' Lida káá yatin jín ñuun' Jope. Jee sáá nteso'o rá ñivi níkin' ichi Jesús, ya néé' Pedro yukuán, jee ntají ráa uvi' tee kuá'an' kakan' tál'ví' ráa nuun' re':

—Koto kúkuéé nú jee kiji nú xá nuun' ñuun' Jope.

39 Iñajée nkechí Pedro jee kuá'an' re' jín ráa. Sáa nkenta ráa jín re', ñañaka ráa re' ini' ve'i yósó' tál'an vá. Jee nkutiyyu' ntáká rá ña'an ná'ví nuun' Pedro, jee ná'yú' ráa. Jee xiné'én' ráa rá sa'ma kání ñúnká'nú jín rá sa'ma sá'á ya nsa'á ña sáá nteku' ña jín ráa. 40 Iñajée ntava' Pedro ni'i' ráa chíké'i. Jee ñakuiñi' íti re' jee nka'an' re' jín Ndiosí'. Sáa nñakoto re' nuun' ñuné'yú' ña, jee nkachi' re':

—Tabita. Nakoo.

Jee nñakune nchinúun ña, jee sáá nini' ña Pedro jee nñakoo ña nñakunee' ña. 41 Jee njia'a re' na'á re' nuun' ña, jee nxinákuiñi' re' ña. Jee nkana re' rá ñivi yí'í nuun' Jesús, ne jí'in rá ña'an ná'ví, jee nxiné'én' re' ña nuun' ráa ya tékú' ña. 42 Jee nkuká'nú ini' ni'i' ñivi ñuun' Jope ya nkuvi. Jee kue'e' ráa nkuneí ini' ráa Ito'o'-ó. 43 Jee ké'in kivi' nkinoo re' ñuun' Jope iin ve'i tee naní Simón, ya tee sá'ástákoó rá ñiin ví re'.

¹9:36 Tabita kúvi tu'un arameo, jee Dorcas kúvi tu'un griego. Núvi' rá tu'un ya'á kuíni káchí': gacela, tu'un stílál'. Gacela kúvi iin kiti kuéntá' iin isu'.

Pedro jín Cornelio

10 ¹Íyó iin tēe néé' ñuun' Cesarea, ya naní re' Cornelio. Kúvi re' capitán ya tátúní' nuun' iin sientú' (100) soldado ejército Roma. Yí' re' nuun' batallón naní Italiano. ²Suvire' jín ni'i rá tá'an ve'i re' kúvi ráa ñivi néñu'un ráa Ndiosí', jee ñuyú'ví ini' ráa nuun' Ndiosí'. Jee sá'a ví' re' caridad nuun' rá ñivi lá'ví, jee sukuáni ká'an' re' jín Ndiosí'. ³Jee iin kivi', kájkuiti' nini' re' iin ya nxinénuun' Ndiosí' re', nín kauni' yánini. Jee nkivi iin najiá'a' í' Ndiosí' nuun' néé' re', jee nkachi'-i nuun' re':

—¡Cornelio!

⁴Ni nne'yá re' saá maa, jee nyu'ví iyo re', jee nkachi' re':

—¿Ná kúní' nú?, Tátá!

Jee nkachi' najiá'a' í' vá nuun' re':

—Ya kue'e' ká'an' nú jín Ndiosí' jín ya nsa'a' nú caridad nuun' ñivi, ya ntiin kuéntá' Ndiosí' maa ya nsoko' nú maa nuun' re'. ⁵Jee ntañú'un tají nú kél'in tēe nuun' ñuun' Jope, sáva kike'en ráa iin tēe naní Simón, ya sumi naní re' Pedro. ⁶Néé' tēe ya'a' ve'i inka tēe naní Simón, ya sá'ástá'koo re' ñiin. Ve'i re' káá yatin yu'ú nteñú'un —nkachi' najiá'a' í' vá.

⁷Jee sáá nkene najiá'a' í' ya nka'an'-a jín re', jee nkana Cornelio uvi' musú' re' jín iin soldado, ya yítínú-u nuun' Ndiosí'. Kúvi re' iin rá soldado ya jiátínú kutú Cornelio.

⁸Jee nñakani Cornelio nuun' ráa ni'i ya nkuvi, jee nchüichí re' ráa kua'an' ráa nuun' ñuun' Jope.

⁹Jee kivi' steñú'un, ni jík'a ráa jee sáá kuakuyatin ráa nuun' ñuun' vá, jee nkaa Pedro xini' ve'í yatin sava nuví, sáva ka'an' re' jín Ndiosí'. ¹⁰Jee nkenta soko chiji re' jee nkuini re' kaji' re'. Jee ni sá'a rá ñivi ve'i ya kaji' re', jee kájkuiti' ntuvi ya nxinénuun' Ndiosí' re'. ¹¹Jee nini' re' ya nine antiví. Jee nini' re' ya ne súkún vaji kuun iin nantínú nuun' ñu'un, jee túvi-i kuéntá' iin manta sa'ma ká'nú. Vaji kuun-u kuéntá' réa' tiin ráa ni kúmí' esquina sa'ma ká'nú vá. ¹²Jee nuun' sa'ma ká'nú vá néé' ni'i kuiti' nuun' kiti ya jík'a kumi', jín ni'i kuiti' nuun' rá kiti ya siú'un maáa nuun' ñu'un, jín ni'i nuun' saa' ya íyó súkún. ¹³Jee nkenta iin tachi' yu'ú nuun' Pedro:

—¡Pedro! ¡Nakuiñi! ¡Ka'ni' maa jee kaji' maa!

¹⁴Soo nkachi' Pedro:

—Ito'o' ni'. Ntuví. Chi ni nsá' nyaji' ni' ni ñin kiti ya nkachi' ley ya ntu íyó noo jín ya ntu íyó ninu'un.

¹⁵Jee tachí' yu'ú vá nkenta tuku ya uví' íchí nuun' re':

—Ya nsa'á noo Ndiosí', koto káchí' nú ka' ya ntuví íyó noo-o.

¹⁶Uni' íchí nkuvi ya'á su'va. Jee kuíntañú'un nnaa nantíñú vá ne súkún.

¹⁷Ni ya jiáni ini' re' ya ná kuíni káchí' ya nxinénuun' Ndiosí' re', jee nkenta rá tee yuvé'í, ya ntají Cornelio. Chi jíkátu'un jíkátu'un ráa ne nuun' káá ve'i Simón. ¹⁸Sáá nkenta ráa nka'an' ráa, níkatu'un ráa, á ya'á neé' Simón, ya suni naní re' Pedro. ¹⁹Ni jiáni ini' Pedro jie'e' ya nxinénuun' Ndiosí' nuun' re', jee Tachí' Íí' Ndiosí' nkachi'-i nuun' re':

—Kune'yá. Chi nkiaa' uni' tee nánukú ráa nó. ²⁰Nakuiñi' jee nuun nú. Kuá'an jín ráa, jee koto na jiáni ini' nú, chi maání' nchuchí ni' ráa —nkachi' Tachí' Íí' nuun' re'.

²¹Ñajée nnuun Pedro nuun' íñí ráa, jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Kune'yá rán. Nu'u' ví ya nánukú rán. ¿Na jie'e' chi vaji rán?

²²Jee nñaxiní'kó ráa:

—Capitán Cornelio kúvi re' tee naa' nuun' Ndiosí', jee ñúyú'ví ini' re' neñu'un re' Ndiosí'. Jee ñi'í rá ñivi Israel jiá'a ráa ya naá' ya kúvi re' su'va. ñin najiá'á' íí' Ndiosí' nkachi'-i nuun' re', ya kána re' nó k'i'in' nú nuun' ve'i re', sáva teso'o re' tu'un ya kachi' nú nuun' re' —nkachi' ráa nuun' Pedro.

²³Ñajée nkana re' ráa kinoo ráa jín re' yukuán. Jee kivi' steñu'un, nkechí re' jee kuá'an' re' jín ráa. Jee suni kél'in rá ñani' ñuun' Jope, ya y'í' ráa nuun' Jesús, nkutá'an ráa jín re'. ²⁴Jee kivi' steñu'un nkivi' ráa ñuun' Cesarea. Jee Cornelio ya nétu re' ráa. Jee nñasátútú re' rá tá'an re' jín rá ñivi maní' ka' jín re'. ²⁵Sáá nkenta Pedro yuvé'í, jee nkene Cornelio nka'an'-a jín re'. Jee nñakuiñi' í'í Cornelio jie'e' re', jee nneñu'un-u re'. ²⁶Soo Pedro nxinákuiñi' re' maa, jee nkachi' re' nuun'-u sáva ntu kuneñu'un-u re':

—Nakuiñi'. Chi suni nu'u' kúvi ni' ñin tee ni.

²⁷Ni kúkuéntú re' jín Cornelio, jee nkivi re' ini' ve'i, jee nnanin'in re' kue'e' ñivi néé' tútú. ²⁸Jee nkachi' re' nuun' raa:

—Suvirán jíní' yá ntu jiá'a ñujín' níkin' rání' ví yá koo maní' tálan ñin tee Israel jín ñin ñivi yá ntu kúvi Israel, áxi yá kine'yá rán' maa. Soo Ndiosí' nxiné'én' re' nuun' ni', yá ni ñin ñivi nkáchí' ni' yá ntu íyó noo, ni yá ntu ninu'un raa. ²⁹Saáva sáa nkana nú nu'u', ntu nkújiáá' ini' ni', jee vaji ni'. Inajée, ¿na jie'e' chi kána nú nu'u'?

³⁰Jee nkachi' Cornelio:

—Yá nkuvi kumi' kivi', nín hora ya'á, jee ká'an' ni' jín Ndiosí' ini' ve'i ni', jee nini' sanaan' ni ñin tee ñí ichinúun' ni', ñú'ún-u sa'ma jíanute'. ³¹Jee nkachi' re': “Ndiosí' nteso'o yá nka'an' nú jín re' jee náku'un ini' Ndiosí' rá caridad nsa'á nú. ³²Inajée tají kó'in tee nuun' nuun' Jope, yá kike'en raa ñin tee naní Simón, yá suni naní re' Pedro. Tee ya'á néé'-e ve'i inka tee naní Simón, yá sá'ástakoo re' ñin. Ve'i re' káa yatin yu'ú nteñú'ún. [Sáa kenta Pedro jee ka'an' re' jín nú.]” ³³Inajée ntañú'ún kuiti' ntají ni' yá kike'en raa no'ó. Jee va'a nsa'á nú yá vaji nú. Vitan néé' tútú rán' ya'á nuun' íyó Ndiosí' jín-ó, sáva teso'o rán' ni'i yá ntatúni' Ito'o'-ó nuun' nú sákachi' nú.

Tu'un nákaní Pedro ini' ve'i Cornelio

³⁴Jee ntava' Pedro tu'un ká'an' re':

—Vitan jíní' ni' yá naá' ví yá ntu sín íyó ñin inka ñivi nuun' Ndiosí'. ³⁵Soo íyó máni' re' né'yá re' ñivi ntáká nuun', yá ñúyú'ví ini' raa re', jín yá jiá'nu naa' raa.

³⁶Nchüichí' re' tu'un va'a nuun' rá se'ya tata' Israel, jee stékútu'ún re' yá kunee' maní' ñivi jín re' sá'a Jesús yá kúvi-i Cristo, yá kúvi-i Ito'o' ni'i ñivi ñiví. ³⁷Suvirán jíní' yá nkuvi ni'i nuun' sánitín Judea, yá nkají'é stékútu'ún Jesús Tu'un Ndiosí' sánitín Galilea jín ne Judea, ne sáa yá njia'a rá kivi' nstekútu'ún Juan, yá rá ñivi íyó nakani ini' raa jie'e' kuachi raa jee kuanuté raa. ³⁸Jesús kúvi re' tee nuun' Nazaret. Jíní' rán yá ñani Ndiosí' re' jee njia'a-a nuun' re' Tachi' Í'-i jín fuersá' í'-i. Jee níkonúun re' nsa'á re' yá vá'a, jee nxínúvi re' rá ñivi nó'o sá'a kuina' kúñá'nú,^m chi Ndiosí' ñí jín re'.

^m 10:38 Diabla kuini káchí': suvire' ví yá xikóná'an. ñin ni kúvi diabla jín Satanás. Kúvi re' yá tátúni' nuun' ni'i rá tachi' kíni.

³⁹Jee ránu'u', nástúvi rán' ya naá' ni'i ya nsa'á re' sánitíin Judea jín ñuun' ká'nú Jerusalén. Yukuán jee suni ña'ni' raa re', chi ntekaa raa re' nuun' kurúsi'. ⁴⁰Soo maaré' ví ya nxináteku' ii' Ndiosí' re' kivi' uní', jee nsa'á-a ya tuvi re' nuun' nijin'. ⁴¹Soo nsú nuun' ni'i ñivi ntuvi re' nsa'á Ndiosí', chisa' kuachi nuun' rání', chi ñani yachi' Ndiosí' ránu'u' ne ntiá'an nkenta tiempú', sáva nástúvi rán' ya naá' jie'e' Jesús. Ránu'u' kúvi ya nyaji' nkáá rán' jín re', jee ni'i rán' jín re', nesá nateku' ii' re' nteñu rá ní'i'.

⁴²Jee ntatúní' Ndiosí' ya stekútu'ún rán' nuun' rá ñivi jín ya nastúvi rán' ya naá' ya Jesús kúvi ya ñani Ndiosí', sáva sanáa' re' jie'e' rá tékú' jín rá ní'i'. ⁴³Jee jie'e' re', ni'i rá tee ya nnakani raa tu'un nkene yu'ú Ndiosí', jee nñastúvi raa ya naá' jie'e' Jesús. Nkachi' raa ya, jie'e' ya nsa'á re', ni'i ñivi ya kúneí ini' raa re' ni'in' raa ya kuneká'nú ini' Ndiosí' jie'e' kuachi raa.

Nkivi Tachi' Íi' Ndiosí' ini' rá ñivi ya ntu kúvi Israel

⁴⁴Ni ká'an' ii' Pedro saá rá tu'un ya'á, nkivi Tachi' Íi' Ndiosí' ini' ni'i rá ñivi tésó'o tu'un ya'á. ⁴⁵Jee rá ñivi Israel kúneí ini' raa Jesús rá kútá'an jín Pedro ntivi xini' raa, chi suni nsikúta'vi' Ndiosí' Tachi' Íi' nuun' rá ñivi ya ntu kúvi Israel. ⁴⁶Chi nteso'o raa, ya ká'an' rá ñivi ntu kúvi Israel inka nuun' rá tu'un, ya ntu ká'an' raa, jín ya nákuetú'ún raa Ndiosí'. ⁴⁷Iñajée nkachi' Pedro:

—¿Á kúvi kasí' néni iin ñivi ya kuanuté rá ñivi ya'á jín nute, ya nkivi Tachi' Íi' ini' raa kuéntá' nkivi re' ránu'u', resá? Ntúví.

⁴⁸Iñajée ntatúní' re' ya kuanuté raa sáva stúvi raa nuun' ni'i, ya kúneí ini' raa Jesús ya kúvi Cristo. Jee nikan' raa ya kinoo Pedro jín raa kél'in kivi'.

Nakú'va Pedro tu'un ya nkuvi sukuán jín rává nuun' rá ñivi ya kúneí ini' raa Jesús, ya néé' raa ñuun' Jerusalén

11 ¹Iñajée rá tee nísotíñú apóstol jín rá ñani' yí'í nuun' Jesús, ni'i sánitíin Judea, nteso'o raa, ya suni rá ñivi ntu kúvi Israel, ntiin raa Tu'un Ndiosí'. ²Sáa nenta Pedro ñuun' Jerusalén, jee sava ñivi Israel ya yí'í nuun' Jesús, nkantátú'un raa jín re'. ³Jee nkachi' raa:

—Ntu vá'a ya nkívi nú ve'i ñivi ya ntu kúvi Israel ya ntu níso ráa seña Ndiosí' nuun' yikikúñu ráa, jín ya nyaji' nú jín ráa.

4 Inajée nyiyu'ú nñakani Pedro nuun' ráa ni'i ya nkuvi, jee nkachi' re':

5—Nu'u' nnee' ni' ñuun' Jope, sáa ká'an' ni' jín Ndiosí'. Jee kájkuiti' nini' ni' ya nxinénuun' Ndiosí' nuun' ni'. Nini' ni' súkún vaji kuun ñin nantíñú, jee túvi kuéntá' ñin sa'ma ká'nú. Vaji kuun-u kuéntá' réa' tñin ráa ni kúmí' esquina sa'ma ká'nú vá, jee vaji kuun-u nuun' ni'. 6 Jee sáa nne'yá va'a ni' nuun' sa'ma ká'nú vá, jee nini' ni' ya néé' rá kiti ya jíká kumí' nuun' ñu'un, jín rá kiti yúkú, jín rá kiti ya siú'un maáa nuun' ñu'un, jín rá saa', ya íyó súkún. 7 Jee suni nteso'o ni' ñin tachi' yu'ú nkachi' nuun' ni': “Nakuiñi', Pedro. Ka'ni' maa jee kaji' nú.”

8 'Soo nñaxiníko ni': “Ito'o' ni'. Ntuví. Chi ni nsá' nkívi yu'ú ni' ñin nantíñú ya ntu íyó noo nuun' rá ñivi Israel jín ya ntu íyó ninu'un.” 9 Jee tachi' yu'ú vá nkachi' tuku-u nuun' ni' ne súkún ya uví' ichi: “Ya nsá'a noo Ndiosí', koto káchí' nú ka' ya ntu íyó noo.” 10 Jee uní' íchí nkuvi ya'a su'va. Jee ni'i ya'a nnaa ne súkún.

11 Jee máa hora yukuán uní' tee íñí ichinúun' ve'i nuun' néé' ni', ya ntají Cornelio ne Cesarea vaji ráa nuun' ni'. 12 Jee nkachi' Tachi' Íí' Ndiosí' nuun' ni', ya nkáni ini' ni' jee k'i'in' ni' jín ráa. Jee suni inu' ñani' ya'a, yí'í ráa nuun' Jesús, ña'an' ráa jín ni' jee nkívi rán' ve'i tee vá. 13 Jee nñakani re' nuun' rán', ya nini' re' ñin najiá'a' íí' Ndiosí' íñí-i ini' ve'i re', jee nkachi'-i: “Tají ké'ín tee nuun' ñuun' Jope, ya kike'en ráa Simón, ya suni naní Pedro. 14 Jee suvire' kachi' nuun' nú tu'un, ya natava'-a no'ó jín tá'an nú nuun' kuachi rán jee xinánitá'ví'-i ráno'ó”, nkachi' najiá'a' íí' vá.

15 Jee sáa nkajie'é ni' ká'an' ni', jee nkívi Tachi' Íí' Ndiosí' ini' ráa, kuéntá' kuá' nkívi re' yó ya xí'nañú'un. 16 Jee nñaku'un ini' ni' tu'un ya nkachi' Ito'o'-ó Jesús, ya: “Juan nsíkuánuté nijia jín nute, soo ráno'ó kuanuté jín Tachi' Íí' Ndiosí', jee ki'i re' ini' rán”, nkachi' Jesús.

17 Jee suni nkachi' Pedro:

—Inajée, ré nsíkúta'vi' Ndiosí' Tachi' Íí' nuun' ráa, kuéntá' kuá' ntaji re' maa nuun'-ó ya nkunéi ini'-ó Ito'o'-ó Jesús ya

kúvi Cristo, jee, ¿né iin kúvi nì' ya kasi' nì' nuun' Ndiosí', résa? —nkachi' Pedro nuun' raa.

¹⁸Jee sáa nteso'o raa tu'un ya'á, ñakuñi' raa ya kántátú'un raa, jee nnaquetú'un raa Ndiosí':

—Ĩñajée suni Ndiosí' jiá'a ya rá ñivi, ya ntu kúvi Israel, nakani ini' raa jie'e' ichi jiá'nu raa, sáva kivi raa nuun' re', sáva kuteku' raa níñkání jín re'.

Rá ñivi kúneí ini' raa Jesús ya kútútú raa ñuun' Antioquía

¹⁹Rá ñivi kúneí ini' raa Jesús, ya nkene raa Jerusalén, sáa ña'ni' ñivi Esteban, jee ñetenuun raa, chi nsa'á kini ñivi raa. Jee rá ñivi ya'á nkenta raa ne sánitíin Fenicia, jín ñuun' káa ma'ñú nteñú'un naní Chipre, jín ñuun' Antioquía. Jee nstékútu'un kue'e' raa tu'un Jesús kuachi nuun' rá ñivi Israel ni, ya néé' yukuán. Ntu nstékútu'un raa maa nuun' ni iin rá inka ñivi. ²⁰Soo sava raa kúvi tee Chipre jín ñuun' Cirene, jee sáa nkenta raa nuun' ñuun' Antioquía jee suni nstékútu'un raa jie'e' Ito'o'-ó Jesús nuun' rá ñivi ntu kúvi Israel.ⁿ ²¹Jee nchineí Ito'o'-ó rá tee vá, jee kue'e' ví'í ñivi nkúneí ini' raa Jesús, jee nnakani ini' raa ichi raa, sáva kivi raa nuun' Ito'o'-ó.

²²Jee rá ñivi ñuun' Jerusalén, ya kúneí ini' raa Jesús, jee sáa nteso'o raa tu'un jie'e' ya nkuvi jín rá ñivi ñuun' Antioquía, jee nchuihí raa Bernabé ku'a'an' re' yukuán. ²³Sáa nkenta re' yukuán, nini' re' ya va'a nsa'á Ndiosí' nuun' raa chi maní' re' né'yá re' raa. Jee nnusi' ini' Bernabé. Jee nnaçu'un neí re' ini' raa kukáña ví'í ini' ánima' raa ya kuiñi naa' raa jín Ito'o'-ó. ²⁴Jee kúvi re' tee va'a jee Tachi' Í'í kúneí-i jín re' jee kúneí ví'í ini' re'. Saáva kue'e' ka' ñivi nkivi nuun' Ito'o'-ó. ²⁵Saájee ku'a'an' re' ñuun' Tarso nnañukú re' Saulo. Sáa nnañi'in' re' maa jee ku'a'an' re' jín-i ñuun' Antioquía. ²⁶Yukuán nkutútú raa iin kuiya' níñ jín rá ñivi kúneí ini' rává Jesús. Jee nxiné'én' raa kue'e' ví'í ñivi. Ñuun' Antioquía ví nuun' ya xí'nañú'un nsjikúnání rá ñivi cristiano rá ñivi kúneí ini' rává Jesús.

²⁷Rá kivi' yukuán, rá tee, ya nákaní tu'un kéne yu'ú Ndiosí', jee nkene raa ñuun' Jerusalén, jee nkenta raa

ⁿ 11:20 Ñivi Grecia

ñuun' Antioquía. ²⁸ ñin ráa naní Agabo, jee nnakuĩñi' nichí' re', jee njia'a Tachí' Íí' Ndiosí' sákachi' re', jee nstekútu'ún yachí' re', ya kutámá ntántúní' ni'í rá ñuun'. (Nkuvi su'va rá tiempú' ntatúní' Claudio nuun' ñuun' Roma.) ²⁹ Saáva rá ñivi yukuán, ya níkin' ráa Jesús, jee ñani ini' ráa chineí' ráa rá ñani' ráa ñuun' Judea, rá yí'í nuun' Jesús. Ta ñin ku'va sánikuá' kénta néen-e. ³⁰ Jee sukuán nsá'á ráa. Jee ntají' ráa maa jín Bernabé jín Saulo nuun' ñuun' Judea. Jee yukuán njia'a ráa maa nuun' rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi yí'í nuun' Jesús.

Ña'ni' ráa Jacobo jee ñasi' ráa Pedro vekaa

12 ¹ Ne tiempú' yukuán, Herodes,^o tee tátúní', ntají' re' tiin ráa sava rá ñivi kúneí' ini' rává Jesús sáva sa'á kini ráa rává. ² Jee ntají' re' ka'ni' rá ñivi Jacobo, ñani' Juan, jín yuchi' espada. ³ Jee sáa nkuká'nú ini' re' ya nnuvatu ini' rá ñivi Israel ya ña'ni' re' maa, jee suni sukuán ntají' re' tiin ráa Pedro. Kúvi rá kivi' ya sá'á ráa viko yáji' ráa ixtatílá' ya ntu yí'í levadura. ⁴ Sáa ntiin ráa Pedro, ntají' re' ntuví' ráa maa ini' vekaa. Jee yukuán kumí' grupo ta kumí' rá soldado, jee niñi' ráa nkumí' ráa re'. Chi nka'vi ini' Herodes naku'va re' maa nuun' rá ñivi, ré njia'a viko Pascua. ⁵ Saájee nkumí' ráa Pedro ini' vekaa, soo rá ñivi ya kúneí' ini' ráa Jesús, ñú'ún káñá ini' ráa jíkán' tá'ví' ráa nuun' Ndiosí' jije'e' re'.

Ntava' Ndiosí' Pedro vekaa

⁶ Jee kivi' steñu'ún naku'va Herodes Pedro nuun' rá ñivi, nékúvi. Soo maá yakuá'á' yukuán nkixi' Pedro ma'ñú uvi' soldado. Jee nú'ni' re' jín uvi' cadena kaa. Jee rá inka soldado kumí' ne yuvékáa. ⁷ Jee sanaan' nkituvi ñin najiá'á' íí' Ito'o'-ó, jee ñanute' ni'í ini' vekaa. Nsikáchi'i re' ika' Pedro, jee nxinóto-o re' jee nkachi'-i:

—Ñama' nakoo nú.

Jee nñanaji' rá cadena kaa nú'ni' na'á re', jee ñete'-e.

⁸ Jee nkachi' najiá'á' íí' vá:

—Nakichiji manchíji' nú jee naki'í' nijian' nú.

^o 12:1 Rey ví Herodes ya ntatúní' re' ñuun' Israel tiempú' yukuán.

Jee sáá nsa'á re' su'va, jee nkachi'-i:

—Nakuniji sokotó' nú jee kunikin' nú nu'u'.

⁹Nnikin' re' najiá'á' íí' jee nkene re'. Jee ntu nkúká'nú ini' re' ya kúvi nijia ví ya sá'á najiá'á' íí' vá. Soo nka'vi ini' re' ya kájíkuiti' nini' re' ya nxinénuun' Ndiosí' nuun' re'. ¹⁰Jee njia'a raa nuun' íñí rá soldado xí'nañú'ún ya kúmí raa re', jee suni njia'a raa ya uví' nuun' íñí rá inka ka'. Jee nkenta raa yuvékáa ne yuichí. Jee nine maáa, jee nkene raa. Jee kuajia'a raa iin ichi. Yukuán va'anire nkuiyo najiá'á' nuun' re'.

¹¹Sáá nñata'vi ini' Pedro, nkachi' re':

—Ntañú'ún jíní' nijia ni' ya nchuchí Ito'o' ni' najiá'á' íí' re', jee nsikáku re' nu'u' xintín Herodes, jín jie'e' ni' ya ñú'ún ini' rá ñivi Israel sa'á raa jín ni', nékúvi.

¹²Sáá nñakuni' re' ya nkuvi su'va, ña'an' re' ve'i María náán' Juan, ya suni naní re' Marcos. Yukuán kue'e' ñivi niyo tútú jee ká'an' raa jín Ndiosí'. ¹³Jee sáá síkájían re' yuvé'í ne yuichí, ñañe'yá iin ñasúchí, ya kúvi musú' raa. Naní ña Rode. ¹⁴Sáá nñakuni' ña tachi' ká'an' Pedro, jee máa kúsí' ini' ña saáva ntu nsíne ña yuvé'í, chisa' ninu ña ini' ve'i, jee nstekútu'ún ña ya íñí Pedro yuvé'í. ¹⁵Soo nñaxiní' raa nuun' ña:

—Sá'á xini' nú.

Soo íchí sánáa' ña maa. Soo nkachi' raa:

—Najiá'á' íí' Ndiosí' kútá'an' jín re' ví-i.

¹⁶Soo síkájían ii' Pedro. Jee sáá nsine raa yuvé'í jee nini' raa re', jee ntiví xá xini' raa. ¹⁷Jee nsana'á re' nuun' raa sáva kuni'ín raa. Jee nñakani re' nuun' raa naja vá ntava' Ito'o'-ó re' ini' vekaa, jee nkachi' re':

—Nakani rán maa nuun' Jacobo jín rá ñani kúne' ini' raa Jesús.

Jee nkene re' ku'a'an' re' inka nuun'.

¹⁸Sáá nkunijin', jee nani'vi' ví'í ini' rá soldado jie'e' ya ná nkuvi jín Pedro. ¹⁹Jee ntají Herodes nanukú raa maa. Sáa ntu nnáni'in' raa maa, jee nxiná'má' re' rá soldado nkumí. Jee ntají re' ka'ni' raa rá soldado vá. Jee nkene re' Judea jee ku'a'an' re' kúnee' re' ne ñuun' Cesarea.

Ní'í' Herodes

²⁰Nkiti' xá ini' Herodes nne'yá re' rá ñivi rá ñuun' Tiro jín Sidón. Jee nñatú'ún nuún rá ñivi rá ñuun' vá ya kii'in'

r_á n_uun' r_e'. Jee Blasto, y_a k_uvi r_e' mus_u' k_uñá'nú tee n_isotíñú Herodes, jee s_áá nk_uneí r_á ns_in_u' r_á ini' Blasto koo mañi' t_á'án r_e' j_in r_á, jee n_ikan' r_á y_a numañi' r_á j_in Herodes. Nkachi' r_á su'va chi ní'ín' r_á y_a y_ájí' r_á n_e n_uun' ñu'un n_uun' t_át_uní' Herodes. ²¹Ñani Herodes iin kiv_i' y_a kiji r_á. Jee nnaku'un r_e' sa'ma íyót_uní' ñú'ún r_e' s_áá t_át_uní' r_e'. Jee ñak_unee' r_e' n_uun' teyu' r_e' n_uun' t_át_uní' r_e'. Jee nka'an' r_e' ichinúun' r_á. ²²Saájee nkanajíin r_á:

—¡Tach_i' ká'án' iin ndiosí' ví-i s_áá ká'án' Herodes, nsú ká' iin tee!

²³Jee máá hora yukuán, ns_ik_u'ví' iin najiá'á' í' Ito'o'-ó Herodes. Nsa'á Ndiosí' su'va chi ntu nnákuetú'ún r_e' Ndiosí' jee njia'a r_e' nnákuetú'ún r_á r_e' nsú ká' Ndiosí'. Jee nyaji' rá t_inakú r_e', jee ni'i' r_e'.

²⁴Soo tu'un Ito'o'-ó sa' ví' ká' ñetenuun, jee sa' ví' ká' nkukue'e' ñivi ntiin tu'un vá.

²⁵Sáá nni'i Bernabé j_in Saulo tiñu ña'an' r_á, jee nkene r_á ñuun' Jerusalén, jee nnikó r_á ñuun' Antioquía. Jee ku_a'an' r_á j_in Juan, y_a suni naní Marcos.

**Bernabé j_in Saulo nkaj_ié' r_á kakanuun
r_á jee stékút_u'ún r_á Tu'un Ndiosí'**

13 ¹Iñajée nteñu rá ñivi ñuun' ká'nú Antioquía y_a kúneí ini' r_á Jesús y_a kútútú r_á yukuán, niyo rá tee nákaní r_á tu'un kéne yu'ú Ndiosí', jee niyo rá tee ya xiné'én' r_á Tu'un Ndiosí'.

Nk_uvi r_á Bernabé
j_in Simón y_a naní Túún,
j_in Lucio tee ñuun' Cirene,
j_in Manaén, y_a ña'nu j_in Herodes, y_a ntatúní' Herodes
ñuun' Galilea,
j_in Saulo.

²Ni neñu'un r_á Ito'o'-ó, jee néé' nite' r_á, jee nkachi' Tach_i' Í' Ndiosí' n_uun' r_á su'va:

—Sasíin rán Bernabé j_in Saulo, sáva sa'á r_á tiñu y_a nkana ni' r_á sa'á r_á.

³Saájee s_áá nk_uvi nnee' nite' rá tee yukuán, jee nka'an' r_á j_in Ndiosí', jee nchisó r_á na'á r_á Bernabé j_in Saulo, jee ñaka'an' r_á ntí' ka' j_in rává jee ku_a'an' rává.

Nstekútu'ún Bernabé jín Saulo tu'un Jesús ñuun' Chipre

⁴Saájee nkene Bernabé jín Saulo chi nchuichí Tachi' Íí' Ndiosí' raa, jee ña'an' raa ñuun' Seleucia. Jee ne yukuán nnaku'un raa ini' barkú' ku'a'an' raa nuun' ñuun' Chipre, ya kúvi ñu'un káá sín ma'ñú nteñú'ún. ⁵Sáá nkenta raa ñuun' Salamina, ya tñin Chipre, jee nnuun raa barkú' yukuán, jee nstekútu'ún raa Tu'un Ndiosí' ini' rá ve'i sinagoga nuun' néñu'un rá ñivi Israel néé' yukuán Ndiosí'. Suni kútá'an Juan jín raa, sáva chineí re' raa. ⁶Jee nikonúun raa ni'i nuun' ñu'un Chipre ne ñuun' Pafos. Yukuán nketá'an raa iin tee tási. Káchí' re' nika' ya nákaní re' tu'un kéne yu'ú Ndiosí', soo xíná'ví re'. Kúvi re' tee Israel naní BarJesús. ⁷Íí' re' jín tee nísotíñú ya tátúní' ni'i Chipre, naní Sergio Paulo, ya kúvi tee nito xini'. Jee nkana tee vá Bernabé jín Saulo chi ku'ni-i tes'o-o Tu'un Ndiosí'. ⁸Soo tee tási vá (ya suni naní Elimas tu'un griego) jee nnuni'in re' siki' raa. Nsa'á re' su'va, chi nnuni'in re' nuun' tee nísotíñú vá ya nkúneí ini'-i Jesús. ⁹Soo Saulo (ya suni naní Pablo) nchitú Tachi' Íí' Ndiosí' jín re', jee nkinoo nne'yá vá'a re' maa.

¹⁰Jee nkachi' re' nuun'-u:

—¡Kúneí tuntú'ún jín nú! ¡Máá jíka xíná'ví nú! ¡Se'ya ku'ina' kúvi nú! ¡Kénta nú siki' ni'i ya vá'a! ¿Á ni nsí'kuiñi' nú ya nátatú'ún nú jie'e' ichi naa' Ito'o' rání' Jesús rúja?

¹¹Ntañú'ún jee fuersá' íí' Ito'o' rán' nkenta siki' nú. Kukuáá nú jee nkuné'yá nú ka' nkani' iin tiempú' —nkachi' Pablo.

Kuísá nnúneen' nuun' re', jee jíka re' núkú re' ya tiin ñivi na'á re' jee kunaka-a re'. ¹²Sáá nini' tee nísotíñú ya nkuví su'va, jee ninu' ini' re' tu'un ká'an' Pablo, jee ntiví xini' re' jie'e' ya xiné'én' raa jie'e' tu'un Ito'o'-ó.

**Pablo jín Bernabé nkenta ñuun' Antioquía
káá yatin sánitñin ñuun' Pisidia**

¹³Iñajée Pablo jín rá kútá'an jín re' nkene raa ñuun' Pafos ini' barkú'. Jee nkenta raa ñuun' Perge ya tñin Panfilia. Soo nxinoo Juan raa jee nnikó re' nuun' ñuun' Jerusalén. ¹⁴Soo njia'a raa Perge jee nkenta raa ñuun' Antioquía, ya káá yatin nuun' ñu'un tñin Pisidia. Jee sátu' kivi' nájiáví, nkivi raa ini' ve'i sinagoga nuun' kútútú rá ñivi Israel, jee ñakunee'

ráa. ¹⁵Sáá nkuvi nka'vi iin tee nuun' rá ñivi yaku' tu'un ley Ndiosí', ya ntee Moisés yana'án, jín yaku' tu'un ya njia'a Ndiosí' nuun' rá tee ya ntee ráa maa yana'án, jee ntají' rá tee kúná'nú ve'i sinagoga kachi' ráa nuun' Pablo jín Bernabé:

—Ráno'ó ñani'. Retú íyó ya kachi' rán nasáneí rán ini' rá ñivi, kachi' rán xá maa.

¹⁶Nnakuiñi' nichí' Pablo, jee nsa'á na'á re' nuun' rá ñivi sáva kuni'ín ráa, jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Teso'o ráno'ó, se'ya ñuun'-ó Israel, jín rá inka ráno'ó ya ñúyú'ví ini' rán Ndiosí'. ¹⁷Ndiosí' ya néñu'un rá ñivi-ó Israel re', nkaji re' rá jí' yana'án-órán. Jee iin nación ñá'nú nsa'á re' ráa, ni ya kúvi ráa to'o' nnee' ráa nación Egipto. Jee jín máa fuersá' í' re' ntava' re' ráa xintúin Egipto.

¹⁸Yatin uvixiko (40) kuiya' ñe'ne' ini' re' niñi re' jín ráa nuun' ñu'ún sain. ¹⁹Jee nxináán' re' uxa' nación ya káa nuun' ñu'ún, naní Canaán. Jee njia'a re' ñu'un vá nuun' rá jí' yana'án-órán, sáva nuvi ráa ñivi xí ñu'un vá. ²⁰Yatin kumí' sientú' uvixiko uji' (430) kuiya' ya nkuvi ni'i vá. Jee kuíre njia'a re' ké'ín rá tee kuneé tiñu yósó' nuun' ráa. Nsa'á re' su'va ne' rá kivi' nteku' Samuel, tee nnakani-i Tu'un Ndiosí' njia'a re' nuun'-u. ²¹Rá kivi' vá, nikan' ráa iin tee nísotíñú sáva tatúní' re' nuun' ráa. Jee njia'a Ndiosí' Saúl nuun' ráa, jee nnisotíñú re' ntatúní' re' nuun' ráa uvixiko (40) kuiya'. Jee kúvi re' se'ya Cis, jee kúvi re' iin rá tee tata' váji nuun' Benjamín. ²²Soo nsíyo Ndiosí' Saúl, jee ñani re' David kuvi tee nísotíñú tatúní'-i nuun' ráa. Jee Ndiosí' nnastúvi ya naá' jie'e' David: “Jíní' ni', ya David, se'ya Isaí, vá nuún áníma' jín ni'. Suvire' sá'á ni'i ya kuíni ni'.”

²³Njia'a Ndiosí' iin rá ichiyúkún' váji ne' nuun' maá tee vá nuun' rá ñivi-órán Israel, sáva natava' re' yó nuun' kuachi-ó xinánitá'ví' re' yó. Jesús ví re'. Njia'a Ndiosí' maa sáni nchisóyu'ú re' ya ku'va re' maa. ²⁴Ne' ntiá'an kijié'é Jesús tiñu sa'á-a, nstekútú'ún Juan nuun' ni'i rá ñivi Israel, ya íyó nakani ini' ráa jie'e' kuachi ráa jee kunikin' ráa Ndiosí', jee kuanuté ráa. ²⁵Sáá vaji xiní'i Juan tiñu sá'á re', jee nkachi' re': “¿Né iin ví ni' ká'vi ini' rán? Nsuví ni' ví re' ya ñani Ndiosí' sáva xinánitá'ví' re' yó. Soo kune'yá rán, chí yata' ni' vaji iin ya kúná'nú nasíkuít' ka' ya ni ntuné íyó ní'in' ni' ya nanají ni' nijian' yí'i jie'e' re'.”

26 'Ráno'ó ñani, ya kúvi rán se'ya tata' Abraham, jín rá inka ñivi, ya néé' nteñu rán, ya ñúyú'ví ini' rán nuun' Ndiosí'. Ntají re' nuun' rán tu'un ya'á ya káchí' ya nátava' re' yó nuun' kuachi-ó xinánitá'ví' re' yó. 27 Jee rá ñivi néé' ñuun' Jerusalén jín rá tee kúñá'nú nuun' raa, ntu nnákuni' raa ya Jesús ví ya ñani Ndiosí' sáva xinánitá'ví' re' yó. Jee ntu ñáku'un ini' raa tu'un nkachi' rá tee nnakani tu'un nkene yu'ú Ndiosí' ya níso nuun' Tutu', sú ká'vi raa tu'un vá ta rá kivi' nájiávi. Sú ntu jíní' raa ná kúvi ya sá'á raa, nsikúnkuví raa ya káchí' tu'un vá, sáá nsanáa' raa ya ka'ni' raa maa. 28 Chi sú ntu nkútúní' na jie'e' ka'ni' raa maa, jee nikan' raa nuun' Pilato tají re' kika'ni' maa. 29 Jee sáá nsikúnkuví raa ni'i ya káchí' Tu'un Ndiosí' jie'e' Jesús, ya níso nuun' Tutu' Íí', jee nxinúun raa ñuné'yú' re' nuun' kurúsi', jee nse'í raa maa ini' yavi' kava. 30 Soo Ndiosí' nxináteku' ii' maa nteñu rá ní'i' jee nxinákoo re' maa. 31 Nkukue'e' kivi' ya ntuvi re' nuun' rá ñivi nkutá'an jín re', sáá nkene re' Galilea jee nikanuun re' ne ñuun' Jerusalén. Jee ntañú'un suviraa kúvi ya nástuvi ya naá' jie'e' re' nuun' rá ñivi.

32 'Jee ránu'u' stékútu'un rání' nuun' ráno'ó tu'un vá'a, ya nchisóyu'ú Ndiosí' nuun' rá jíí'-ó yana'an. 33 Stékútu'un rání' ya nsikúnkuví Ndiosí' tu'un vá'a ya'á nuun' rá se'ya ichiyúkún' váji ne nuun' raa, ya súví kúvi-ó. Chi ñani re' Jesús jee nxináteku' ii' re' maa. Suni káchí' su'va nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí', naní salmo uví'. Yukuán káchí' Ndiosí':
 Suvinú kúvi Se'ya ni'.

Vitan nsa'á ni' ya nkenta kúvi ni' táá' nú.

34 'Nstékútu'un Ndiosí' ya nxináteku' ii' re' Jesús nteñu rá níyi jee nxinákoo re' maa, sáva ntíví ñuné'yú'-u, chi su'va káchí' nuun' Tutu' níso Tu'un re':

Taji nijia ni' nuun' rán ya vá'a íí' ya nchisóyu'ú ni' nuun' David.

Tu'un kínóo kutú ví ya'á.

35 'Suní nkachi' David nuun' Ndiosí' nuun' inka salmo:
 Ya nsá' ku'va nú te'yu' ñuné'yú' maaré',
 ya íí' kúvi re' nuun' nú.

36 'Soo íyó nijia ya ñatfínú Ndiosí' David, nteñu rá ñivi rá kivi' nteku' re'. Nsa'á re' tiñu sánikuá' ntatúní' Ndiosí' jee

n̄i'í' re'. Jee nse'í raa ñuné'yú' re' nuun' íyó rá ñuné'yú' rá tátá' re', jee ntiví nijia re'. ³⁷Soo máá Jesús, ya nxináteku' ii' Ndiosí' maa, ntu ntíví ñuné'yú'-u. ³⁸Saáva íyó kuni' ráno'ó ñani', ya tékútu'ún nuun' rán, ya néká'nú ini' Ndiosí' rá kuachi-ó, jie'e' ya nsa'á Jesús. ³⁹Ntu kúvi kinoo naa'-ó nuun' Ndiosí' jie'e' sikúnkuvi-ó tu'un ley ntatúní' Ndiosí', ya njia'a re' nuun' Moisés. Chisa' Jesús síyo ni'i kuachi ni'i rá ñivi kúneí ini' raa re', jee kinoo naa' raa nuun' Ndiosí' sá'á Jesús. ⁴⁰Saáva nito koo rán maarán, sáva nkúno'o rán ya nkachi' rá tee nñakani raa tu'un nkene yu'ú Ndiosí', ya niso nuun' Tutu' Íí', jee nkachi' iin raa:

⁴¹Kune'yá rán, ya ká'an' u'vi' rán jie'e' ya káchí' nì'.

Tiví xini' rán jee kinaan' rán.

Chi rá kivi' tékú' rán, sa'á nì' iin tiñu ya ninú' ini' rán, súnika' nakani ñivi maa nuun' rán,

nkachi' Ndiosí' —nkachi' Pablo.

⁴²Jee sáá nkene Pablo jín Bernabé, nikan' rá ñivi ya ka'an' raa ka' jie'e' tu'un ya'á, ne inka kivi' nájiávi. ⁴³Sáá ntu'u' ya nnutútú raa, jee kue'e' rá ñivi Israel jín rá ñivi ya ntu kúvi Israel, ya nñivi raa ñujín' Israel jee neñu'un raa Ndiosí', jee nnikin' raa Pablo jín Bernabé. Jee nka'an' rává jín raa, jee nñakutínú rává nuun' raa ya kuni'in raa nuun' Ndiosí', sáva nachituvi re' raa.

⁴⁴Ne inka kivi' nájiávi, nkutútú kúni'i rá ñivi xín ñuún', sáva teso'o raa Tu'un Ito'o'-ó. ⁴⁵Soo sáá nini' rá ñivi Israel ya kue'e' ñivi nkutútú yukuán, jee nñukuíñi ini' raa nne'yá raa Pablo. Jee nkachi' raa ya nátatú'ún raa re'. Jee ntenuun' raa re'.

⁴⁶Saájee nka'an' neí ini' Pablo jín Bernabé jee nkachi' raa nuun' rá ñivi Israel:

—Xí'na nuun' ráno'ó íyó kachi' rání' Tu'un Ndiosí'. Soo nkuichi ini' rán maa, jee sánaa' rán ya ntu íyó ní'in' rán ya kuteku' rán níñkání jín Ndiosí'. Teso'o rán. Saáva k'i'in' rán' stekútu'ún rán' maa nuun' rá ñivi ntu kúvi Israel. ⁴⁷Chi sukuán ntatúní' Ito'o'-ó nuun' rán':

Ñani nì' nó, sáva kúvi nú kuéntá' iin ñu'un' nuun' rá ñivi ntu kúvi Israel.

Sáva stekútu'ún nú tu'un nì' ne nuun' ní'i ichi ñiví, jie'e' nasa nanitá'ví' raa.

48 Saa nteso'o rá ñivi ntu kúvi Israel ya'á, jee nkusi' ini' raa, jee nnaquetú'un raa jie'e' tu'un Ito'o'-ó. Jee ninu' ini' ni'i ñivi nakuá' nkaji Ndiosí' ta iin kuteku'-u níínkání jín re'. 49 Jee ñetenuun tu'un Ito'o'-ó ni'i sánitíin yukuán.

50 Soo rá ña'an ya néñu'un ráña Ndiosí', ya kúvi ráña ya ñá'nú nuun' ñuun' vá, jín rá tee kúñá'nú nuun' ñuun' vá, jee rá ñivi Israel nsínú' raa ini' rává, jee nsikántátú'un raa rává sáva sa'á kini ni'i rává Pablo jín Bernabé, jee ntaníkín' rává raa nuun' ñuun' rává. 51 Soo nkisi raa tikachaa' jie'e' raa, sáva túvi ya íyó siki' rá ñivi ñuun' vá nuun' Ndiosí'. Jee ku'an' raa ñuun' Iconio. 52 Jee rá ñivi ya yí'í raa nuun' Jesús kúsí' ini' raa, jee núchitú Tachi' Í' Ndiosí' raa.

Nnee' Pablo jín Bernabé ñuun' Iconio

14 1 Jee sukuán nkuvi ñuun' Iconio, jee nkivi nkáá Pablo jín Bernabé ve'i sinagoga nuun' kútútú rá ñivi Israel súkuá'a raa Tu'un Ndiosí'. Jee va'a túní' nka'an' raa tu'un jie'e' Jesús, ya ninu' ini' kue'e' ví'í rá ñivi Israel jín suni rá ñivi ntu kúvi Israel. 2 Soo rá ñivi Israel ya kújiáá' ini', nsísáá raa xini' rá ñivi ntu kúvi Israel nne'yá rává rá ñani' jín rá ku'va yí'í nuun' Jesús. Jee nsínú' raa ini' rává ya kani niva'a ini' rává kune'yá rává rá ñani'. 3 Soo kue'e' tiempú' nkinoo Pablo jín Bernabé yukuán, jee nka'an' neí ini' raa, chi kúneí ini' raa Ito'o'-ó. Jee Ito'o'-ó nsá'a re' ya sa'á raa rá seña jín anasí sáva nstúvi ya íyó naa' tu'un ká'an' raa, jie'e' íyó máni' ini' re' né'yá re' rá ñivi ya síkaku re' yó ya ntu íyó ni'in'-ó maa. 4 Soo kue'e' rá ñivi ñuun' síín síín jiáni ini' raa. Sava raa íní jín rá ñivi Israel. Jee rá inka ka' íní jín rá tee nísotíñú apóstol. 5 Saájee rá ñivi ntu kúvi Israel jín rá ñivi Israel nnatú'un raa jín rá tee nísotíñú nuun' raa, ya sa'á kini raa rává jee kuun raa yuu' rává ka'ni' raa rává, nékúvi. 6 Saa nkuká'nú ini' Pablo jín Bernabé maa, jee nkaku raa ku'an' raa nuun' rá ñuun' Listra jín Derbe sánitíin Licaonia jín nuun' rá kuaría' káá yatin jín-i. 7 Jee yukuán nstekútú'un raa tu'un va'a Jesús.

Ñuun' Listra nuun' nkuun rá ñivi yuu' Pablo

8 Ñuun' Listra, niyo iin tee kué'í rá jie'e'-e. Íyó lénkó re' ne nkaku re', jee íchí ntu níka re'. 9 Tésó'o re' ya ká'an' Pablo. Jee

nkinoo Pablo nne_lya-a re', jee nini'-i ya kúneí ini' re' Ndiosí' ya kuvi xinúvi-i re'. ¹⁰Jee nkachi' ni'in Pablo nuun' re':

—¡Nakuĩñi' nichí'!

Jee íchíni nnavá re' jee nnakuĩñi' nichí' re', jee kuísá nika re'.

¹¹Sáa nini' rá ñivi ya nsa'á Pablo, jee nkajié'é ráa nkanajín ráa tu'un ká'an' ráa ya kúvi Licaonia jee nkachi' ráa:

—¡Rá ndiosí' nnuvi ráa kuéntá' tee, jee nkikuun ráa nuun' rán'!

¹²Nkachi' ráa ya Bernabé kúvi re' ndiosí' Zeus. Jee nkachi' ráa ya Pablo kúvi re' ndiosí' Hermes, chi nkuvi re' ya nka'an' ka'.^p ¹³Jee yuñúun' káa veñu'un nuun' néñu'un rá ñivi Zeus. Jee nkenta sutu' yítfnú nuun' Zeus yuvé'í nuun' kívi rá ñivi ñuun' vá, jee yukuán nkenta re' jín rá xinikí' jín rá yo'o ítá'. Suvire' jín rá ñivi nkuini ráa ka'ni' ráa ráti', sáva soko' ráa maa nuun' Bernabé jín Pablo sáva kuneñu'un ráa rává.

¹⁴Soo Bernabé jín Pablo, ya kúvi ráa apóstol, sáa nteso'o ráa ya kuneñu'un rá ñivi ráa, jee nnatá ráa sa'ma ráa, sáva xtúvi ráa ya kúkuí'ya' ini' ráa. Jee numjii'í' nkivi ráa nteñu rá ñivi, jee nkanajín ráa:

¹⁵—¡Ráno'ó tátá'! ¿Nachi sá'a rán rá tiñu ya'á! Suni ñivi ví ránu'u', kuéntá' ráno'ó. Stékutu'un rán' nuun' rán ya íyó nikó ini' rán rá ñujín' ka'á sá'a rán, ya néñu'un rán rá nantfnú ya ntu kúvi Ndiosí', jee ntu íyótiñu-u. Jee kunikin' rán Ndiosí', ya tékú'. Nsa'á re' súkún jín ñu'un jín nteñú'un jín ni'i ya íyó nuun' rává. ¹⁶Rá tió' yata', Ndiosí' njia'a nuun' rá ñivi ñiví, ya ntu kúvi ñivi Israel, kunikin' ráa rá ñujín' maáráa. ¹⁷Sú sá'a re' su'va, sukuáni nástúvi re' ya na'á jie'e' né iin kúvi re', jie'e' ya vá'a sá'a re'. Ne súkún síkúun re' savi', jee jiá'a re' tiempú' kúun tata' sá'a. Táji re' ya yáji' rán, jee kúsíi' ánima' rán sá'a re'.

^p **14:12** Rá ñivi yukuán nka'vi ini' ráa ya nkukue'e' ndiosí' íyó. Nka'vi ini' ráa ya Zeus kúvi ndiosí' ya tátúní' nuun' rá inka rá ndiosí'. Jee nka'vi ini' ráa ya Hermes nkuvi ndiosí' ya jka jín tu'un. Tu'un griego ví Zeus jín Hermes. Jee tu'un latín ya nka'an' rá ñivi Roma, Zeus kúvi Júpiter jee Hermes kúvi Mercurio.

18 Jee ji'e' káchí' Bernabé jín Pablo rá tu'un ya'á, kuachi ni nsikíkuñi' raa rá ñivi ya ka'ni' rává rátí' sáva kuneñu'un rává raa.

19 Iñajée nkenta kélín rá ñivi Israel, ya váji ne rá ñuun' Antioquía jín Iconio. Jee nsínú' raa ini' rá ñivi nkenta siki' Bernabé jín Pablo, jee nkuun raa yuu' Pablo. Jee nsiyú'un raa maa ne yuñúun', chi va ní'i' re' nka'vi ini' raa. 20 Soo sáa ncutiyu' rá ñivi yí'í nuun' Jesús nuun' re', jee nnakoo re', jee ñivi re' ñuun'. Jee kivi' xtéñu'un, nkene re' jín Bernabé ku'ān' raa ñuun' Derbe.

21 Nstekútu'un raa tu'un vá'a nuun' rá ñivi ñuun' vá, jee kue'e' ñivi ntiin ichi Jesús. Jee kuire nnikó raa ñuun' Listra, jín ñuun' Iconio, jín ñuun' Antioquía. 22 Yukuán, nnachituvi raa ánima' rá ñivi yí'í nuun' Jesús. Nnaxini'ví' raa ini' rává kuni'in rává kúneí ini' rává Jesús. Nkachi' raa:

—Kue'e' tunó'ó nínisaá kuno'o-ó jee kivi-ó nuun' tátúní' Ndiosí'.

23 Jee ñani Pablo jín Bernabé rá tee kúñá'nú, sáva koso' rává nuun' ta grupo rá ñivi kúneí ini' raa Jesús. Jee nnee' nite' raa sáa nka'an' raa jín Ndiosí', sáva nxinóo raa rává na'á Ito'o-ó, ya kúneí ini' raa, sáva nachituvi re' raa.

Pablo jín Bernabé nventa ij' raa ñuun' Antioquía ya tñin Siria

24 Nji'a' raa sánitñin Pisidia, jee nkenta raa Panfilia. 25 Jee sáa ya nkachi' raa tu'un vá'a ñuun' Perge, jee ñā'an' raa ñuun' Atalia. 26 Nkene raa yukuán jee ku'ān' raa jín barkú' nuun' ñuun' Antioquía. Yukuán ví nuun' nkene raa xí'nañú'un, jee ne ntiá'an nkene raa, jee rá ñivi kúneí ini' Jesús, nikan' rává nuun' Ndiosí' ya nachituvi re' Bernabé jín Pablo, sáva sa'á raa tiñu ya ya nsikúnkuví raa. 27 Sáa nventa ij' raa Antioquía, jee nstútú raa rá ñivi ya kúneí ini' rává Jesús. Jee nnakani raa rá nsá'á Ndiosí' jín raa. Jee nnakani raa ya kuéntá' nine Ndiosí' iin yuvé'í, sáva kivi' rá ñivi ntu kúvi Israel nuun' Ndiosí', chi suni kúneí ini' raa Jesús. 28 Jee kue'e' tiempú' nnee' Bernabé jín Pablo jín rá ñivi yukuán ya níkin' ñujjín' Jesús.

Nkütútú rá tee kúñá'nú kúneí ini' Jesús ñuun' Jerusalén

15 ¹Ké'ín rá tee vaji ne Judea jee ntiaa' ráa Antioquía. Jee xíné'én' ráa rá ñani' kúneí ini' Jesús ya: “Nsá' nánitá'ví' rán, ré ntu sá'a circuncidar^q rán maárán sánikuá' ñujiín' njiá'a nuun' Moisés ñakin' re'.” ²Jee ntuné nkúnuún ini' Pablo jín Bernabé jín ráa. Jee nkantá'án tú'un ví'í ráa. Saáva rá ñanitá'án ñani ráa Bernabé jín Pablo jín inka rá ñivi yukuán, jee ntájí ráa ráv'á kuá'an' nuun' ñuun' Jerusalén, sáva natú'ún ráv'á jín rá nísotíñú apóstol jín rá tee kúñá'nú jie'e' tiñu ya'á.

³Iñajée rá ñivi ya kúneí ini' ráa Jesús nnaçuichí ráa Pablo jín Bernabé. Ni ya kuajja'a ráv'á Fenicia jín Samaria, jee yukuán nñakani ráv'á nuun' rá ñanitá'án kúneí ini' ráa Jesús, tu'un jie'e' rá ñivi ntu kúvi Israel nñakani ini' ráa ñujiín' íñí ráa jee nkiví ráa nuun' Ndiosí'. Jee tu'un ya'á nsa'á-a ya nkusií' xá ini' ráv'á. ⁴Sáa nkenta Pablo jín Bernabé ñuun' Jerusalén, jee rá ñivi yukuán ya kúneí ini' ráa Jesús, jín rá tee nísotíñú apóstol, jín rá tee kúñá'nú nuun' ráa nñakuatá'ví' ráv'á Pablo jín rá kútá'án jín re'. Jee nñakani Pablo jín Bernabé ni'i ya nsa'á Ndiosí' jín ráa. ⁵Soo nñakuiñi' ké'ín rá tee kúneí ini' Jesús, ya yí'í ñujiín' fariseo, jee nkachi' ráa:

—Íyó sa'á circuncidar-ó ráa, jee íyó tatúní-ó ya sikúnkuvi ráa tu'un ley ntatúní' Ndiosí', ya njiá'a re' nuun' Moisés.

⁶Jee nkütútú rá tee níso ráa tiñu apóstol jín rá tee kúñá'nú, sáva kunná' ini' ráa tiñu ya'á. ⁷Jee sáa nkuví nkuvayayú'ú ví'í ráa, jee nñakuiñi' Pedro jee nkachi' re' nuun' ráa:

—Ráno'ó ñani'. Jíní' rán ya tiempú' yata', nkaji Ndiosí' nu'u' nteñu rán, sáva stekútu'ún ni' tu'un va'a nuun' rá ñivi ntu kúvi Israel, sáva tes'o'ó ráa jee inu' ini' ráa. ⁸Jee Ndiosí' jíní'

^q 15:1 Circuncisión kúvi iin ñujiín' ya sá'á ñivi Israel ya ke'ne' tiyú' ráa ntí' yu'ú ñiin násí' xinjí' nuun' íí' yikikúñu tee jee síyo ráa maa. Circuncisión kúvi seña ya níso ráa nuun' yikikúñu ráa ya stúvi-i ya iin tee kúvi ichiyúkún' váji nuun' Israel jín ya kúvi ráa ñivi Ndiosí', jín ya nsa'á Ndiosí' iin tratú' jín ráa. Jee njiá'a Ndiosí' ley nuun' Moisés tiempú' yana'án ví'í. Jee ley vá káchí' ya rá tee ya kúvi ichiyúkún' váji ráa ne nuun' Israel íyó sa'á circuncidar ráa rá se'ya yí'í ráa.

ánima' rá ñivi. Jee nnastúvi re' nuun' raa, ya ya nxinánitá'ví re' raa, chi njia'a re' Tachi' Íí' re' nuun' raa, kuéntá' kua' ya ntaji re' nuun' rán'. ⁹Ntu káji Ndiosí' né'yá re' yó jín raa. Chi nxinónoo re' kuachi yí'í ánima' raa, chi kúnef' ini' raa Jesús. ¹⁰Saájee, ¿nakui chi kénta rán síkí' ya sá'á Ndiosí', sáva síkítí' rán ini' re'? Chi jiá'a rán iin tiñu véi nasíkuiti' nuun' rá ñivi níkin' ñujiín' Jesús, ya ntu nkúvi kuniso-ó maa ni rá tátá'-ó yana'án. ¹¹Ntuví su'va, chi ínú' ini'-ó ya nátava' Ito'o'-ó Jesús yó nuun' kuachi-ó nánitá'ví'-ó chi íyó máni' ini' re' né'yá re' yó jee síkúta'vi' re' maa, sánikua' síkúta'vi' re' maa nuun' rá ñivi ntu kúvi ñivi Israel —nkachi' Pedro.

¹²Níin nkuvi rá ñivi nkutútú, jee nteso'o raa ni nñakani Bernabé jín Pablo rá seña jín rá anasí nsa'á Ndiosí' jín raa nteñu rá ñivi ntu kúvi Israel, sáva kuni' rá ñivi ya íyó naa' tu'un káchí' raa. ¹³Sáa nkuvi nka'an' raa, nkajíé'é nka'an' Jacobo jee nkachi'-i:

—Ráno'ó ñani'. Teso'o rán nu'u'. ¹⁴Nñakani Simón sáa máa xí'nañú'un niyo maní' ini' Ndiosí' jín rá ñivi ntu kúvi Israel, jee ntava' re' ñivi nteñu raa, sáva kúvi rává ñivi re'. ¹⁵Jín tu'un ya'á ká'án' nuún jín tu'un ntee rá tee nñakani raa tu'un nkene yu'ú Ndiosí'. Sánikua' ya néé' Tu'un Ndiosí' nuun' Tutu', ¹⁶káchí' Ndiosí':

Ichinúun', níko ní' jee nasa'á ní' ve'i David, ya nkoyo.'

Jee rá ntáni', nane'en ní' maa, jee nasa'á tuku ní' maa.

¹⁷Sáva ne' rá inka ka' ñivi kúvi nanukú raa Ito'o'-ó.

Ne' rá ñivi ntu kúvi Israel, ya kána ní' ya kí'i raa nuun' ní'.

¹⁸Su'va nkachi' Ito'o'-ó, ya nsa'á re' ya kuni' ñivi ne' rá tiempú' yata'.

¹⁹Saáva nkunaa' ini' ní' ya nkú'va-ó tiñu véi, sáva nstáña'án-ó rá ñivi ntu kúvi Israel, ya nákaní ini' raa, sáva kunikin' raa Ndiosí'. ²⁰Soo tee-ó tu'un kí'in' nuun' raa. Kachi'-ó nuun' tutu' ya chusává raa maáraa nkají' raa kuñu sókó' rá ñivi nuun' rá santú' ñuné'yú' chi sá'a-a ya ntuví

^r 15:16 Ká'án' re' jie'e' rá se'ya ichiyúkún' váji nuun' David kuéntá' kúvi raa iin ve'i. David nniso re' tiñu ya nkuvi iin Rey ya nkuñá'nú re' ntatúní' re' ñivi ñu'un ñuun' Israel yana'án ví'í. Nxináa Ndiosí' rá se'ya ichiyúkún' David. Saáva versículo 16 káchí' ya xináa tuku Ndiosí' kuñá'nú iin se'ya ichiyúkún' váji ne' nuun' David, sáva kúvi kí'i ñivi nuun' Ndiosí'. Se'ya ichiyúkún' vá ví Cristo.

ninu'un ráa nuun' Ndiosí', jín ya chusává sa'á téní ráa, jín ya chusává ráa maáráa nuun' kuñu rá kiti ya jí'ni ráa sukun', jín ya chusává ráa maáráa kaji' ráa niñi'.^s 21 Chi ne tiempú' yata' nasíkuiti', jee íyó rá tee ta ñuun' ya stékútu'ún ráa tu'un, ya njiá'a Ndiosí' nuun' Moisés. Chi ta rá kivi' nájiávi, ká'vi ráa maa ini' rá ve'i sinagoga sáá kútútú rá ñivi Israel neñu'un ráa Ndiosí'.

Tutu' ntají ráa nuun' rá ñivi ntu kúvi Israel

22 Inájee rá tee nísotíñú ráa apóstol jín rá tee kúñá'nú jín ntáká rá inka rá ñivi kúneí ini' ráa Jesús, jee nkunaa' ini' ráa ya kaji ráa rá tee nteñu ráa, ya tají ráa k'i'in' nuun' ñuun' Antioquía jín Pablo jín Bernabé. Nkaji ráa Judas, ya naní Barsabás, jín ñin tee naní Silas. Kúvi ráa uvi' rá tee kúñá'nú nteñu rá ñani'. 23 Ntají ráa tutu' kua'an' jín rá tee vá, ya káchí' su'va:

“Ránu'u' ya kúvi rán' rá apóstol jín rá tee kúñá'nú. Kúvi rání' ñani' ránú. Téee rání' nuun' rán, ya néé' ni'i ñuun' Antioquía jín rá sánitín Siria jín Cilicia, ya kúvi rán rá ñani' jín rá ku'va, ya ntu kúvi Israel.

'Nátají rán' saludos tu'un káva'a nuun' ráno'ó.

24 'Nteso'ó rán' ya sava rá tá'an rání' nkene ráa nteñu ránu'u' kuane'yá ráa ráno'ó jee nxtaña'an ráa ráno'ó jín tu'un ráa, jee nkunaan' rán nsa'á ráa. Soo ntuná' tiñu njia'a rání' nuun' ráa. 25 Saáva nuún ini' rán' jee ñani ini' rán' ya íyó vá'a ya kaji rán' rá tee, ya tají rán' kuajiaa' jín Bernabé jín Pablo nuun' ráno'ó. Núnúun' rán' Bernabé jín Pablo.

26 Kúvi rá tee vá ya jié'né' ini' ráa sa'á ráa tiñu Ito'o-ó Jesús ya kúvi Cristo, sú kivi' ráa. 27 Saájee ntají rán' Judas jín Silas. Jee nakani ráa sánikua' ya ntee rán'. 28 Chi kúnáa' ini' Tachi' Íi' Ndiosí' jín-ó ya ntuná' tee rán' ni ñin tiñu ka' nuun' rán, nsú ká' rá ya'á ya íyó sa'á rán. 29 Chusává rán rá sókó' ráa nuun' rá santú' ñuné'yú', jín niñi', jín kuñu rá kiti ya jí'ni ráa sukun', jee koto sá'á téní rán. Ré chusává rán rá ya'á sa'á naa' rán. Kuá'an va'a rán.”

30 Inájee ntají rá ñivi rá tee vá, jee nkenta ráa ñuun' Antioquía. Jee yukuán nñastútú ráa rá ñivi kúneí ini' rává

^s 15:20 Ntu kúvi kaji' rá ñivi Israel niñi' ni kuñu ya yí'í ii' niñi'.

Jesús. Jee nn̄aku'va ráa tutu' vá nuun' rává. ³¹Sáa nka'vi rá ñivi vá maa, jee sii' xá nkuini rává jie'e' ya nn̄achu'un nei tu'un vá ini' rává. ³²Jee Judas jín Silas, ya suni kúvi ráa tee nákaní tu'un kéne yu'ú Ndiosí', jee nka'an' ví'í ráa jín rá ñivi, sáva nn̄asáneí ráa xá ini' rá ñanitá'án, jee nn̄achituví ráa ya kuni'in rává kúneí ini' rává Jesús. ³³Sáa nnee' ráa yaku' tiempú' yukuán, jee nka'an' rá ñanitá'án ka' jín ráa, sáva ki'in' va'a ráa jee nikó ii' ráa nuun' rá ñivi ya ntají rává ráa. ³⁴[Soo Silas nta'an' ini' re' nkinoo re' yukuán.] ³⁵Soo Pablo jín Bernabé nkinoo ráa ñuun' Antioquía. Maaráa jín kue'e' rá inka ka' ñivi xiné'én' ráa jee stékutu'ún ráa tu'un Ito'o'-ó.

**Pablo nn̄akijie'é re' jikanuun re' ya uvi'
íchi sáva stékutu'ún re' tu'un Jesús**

³⁶Njia'a tiempú', jee nkachi' Pablo nuun' Bernabé:
—Nikó ii'-ó ka'an'-ó jín rá ñani' ni'i rá ñuun' nuun'
nstekutu'ún-ó tu'un Ito'o'-ó, sáva kuni'-ó naja íyó ráa.

³⁷Bernabé nkuini re' ya ki'in' ráa jín Juan, ya suni naní-i Marcos. ³⁸Soo ñani ini' Pablo ya ntu íyó va'a ya ki'in' ráa jín Marcos, chi nxinoo re' ráa sánitín Panfilia, jee ntu ñá'án'-a ka' jín ráa nuun' tiñu sá'a ráa. ³⁹Ntu nkúnuún natú'ún ni'in ráa. Saáva nkusín ráa, jee nke'en Bernabé Marcos jee ku'a'an' ráa ini' barkú' nuun' ñu'un káa ma'ñú nteñú'ún naní Chipre. ⁴⁰Soo nkaji Pablo Silas. Jee sáa nkuvi nikan' rá ñani' ya Ito'o'-ó kumí re' ráa jee nachituví re' ráa sáva sikúnkuvi ráa tiñu vá, chi íyó máni' ini' re', jee nkene ráa yukuán ku'a'an' ráa. ⁴¹Jee njia'a Pablo ku'a'an' re' rá sánitín Siria jín Cilicia, jee nn̄achituví Pablo rá ñivi ya kúneí ini' ráa Jesús.

Timoteo kútá'án-a jín Pablo jín Silas

16 ¹Jee suni ña'an' Pablo ñuun' Derbe jín Listra. Jee yukuán nnee' iin tee ya níkin'-i ñujín' Jesús, naní Timoteo. Kúvi re' se'ya yí iin ña'an' ñuun' Israel ya kúneí ini' ña Jesús. Soo táá' re' kúvi tee Grecia. ²Rá ñani' ñuun' Listra jín Iconio, ya kúneí ini' ráa Jesús, nka'an' va'a ráa jie'e' re'. ³Nkuini Pablo kutá'án Timoteo jín-i, saáva nsa'á circuncidar Pablo maa, ya ke'ne'-e ntí' ñiin Timoteo sáva stúvi ya kúvi re' tee Israel. Nsa'á Pablo su'va jín re' sáva nsíkítí' ráa ini' rá ñivi

Israel néé' rá ñuun' yukuán, chi ñi'í ráa jíní' yá táá' re' kúvi tee Grecia. ⁴Íñajée sáá njia'a ráa rá ñuun' yukuán, nnaku'va ráa tu'un nuun' rá ñivi yá kúneí ini' ráa Jesús, yá nkunaa' ini' rá tee nísotínú apóstol jín rá tee kúná'nú néé' Jerusalén, jín yá ntatúní' rává sáva sikúnkuvi rá ñivi maa. ⁵Saáva rá ñivi yá yí'í ráa nuun' Jesús, jee nnuneí ini' ráa kuneí ini' ráa Jesús. Jee ni kivi' nkukue'e' ráa ka' nkivi nuun' Jesús.

Kájíkuiti' ntuvi yá nxiné'én' Ndiosí' nuun'

Pablo jie'e' iin tee Macedonia

⁶Jee njia'a ráa kua'an' ráa sánitíin Frigia jín Galacia, chi ntu njia'a Tachi' Íí' Ndiosí' stekútú'un ráa tu'un va'a sánitíin Asia. ⁷Soo sáá nkenta ráa sánitíin Misia, jee nnukú ráa kivi ráa sánitíin Bitinia, soo ntu njia'a Tachi' Íí' Jesús kivi ráa maa. ⁸Saáva njia'a ráa sánitíin Misia jee nkenta ráa ñuun' Troas.

⁹Jee kájíkuiti' ntuvi yá nxiné'én' Ndiosí' nuun' Pablo yakuáá'. Ntuvi nuun' re' iin tee Macedonia íní nichí', jee nikan' tá'ví-i nuun' re': "Kiji nú nuun' Macedonia jee chineí nú ránu'u'."

¹⁰Sáá nini' re' yá nxiné'én' nuun' Ndiosí' nuun' re', jee nsa'a stákoo rání' sáva kene rán' k'i'in' rán' Macedonia, chi nini' káji rán' yá kána Ndiosí' ránu'u' stekútú'un rán' tu'un va'a re' nuun' ráa.

Pablo jín Silas nnee' ñuun' Filipos

¹¹Nkene rán' ñuun' Troas kua'an' rán' jín barkú'. Jee kua'an' naa' rán' nuun' ñu'un naní Samotracia káá ma'ñú. Jee ne kivi' steñu'un nkenta rán' ñuun' Neápolis. ¹²Jee ne yukuán ña'an' rán' ñuun' Filipos, yá kúvi ñuun' maá ñá'nú ka' yá tíin Macedonia. "Rá ñivi ñuun' Roma nkenta ñakunee' ñuun' Filipos. Jee kél'in kivi' nnee' rání' ñuun' yukuán.

¹³Kivi' nájiávi, nkene rán' yuvé'í koo yuu' nuun' kivi rá ñivi nuun' ñuun'. Jee ña'an' rán' yúnteká'nú, nuun' ká'vi

^{16:10} Yukuán nkaji'éé' nkutá'an' Lucas jín Pablo jín rá inka tee ya nkutá'an' ráa jín re'. ^{16:12} Vjí jíáku'un ini'-ó tu'un griego ya'á. Soo íyó va'a ka' káchí'-ó xí'na distrito nsú ká' ñuun' ñá'nú ka'. Niyo kumí' distrito ntiin Macedonia.

ini' rán' ya íyó nuun' ká'án' rá ñivi Israel jín Ndiosí'. Jee ñakunee' rán' jee nka'an' rán' jín rá ña'an nkukútú. ¹⁴ ñin rá ña'an vá naní Lidia. Xíkó ña sa'ma lí'í nées' ya'vi. Vaji ña ne ñuun' Tiatira. Néñu'un ña Ndiosí'. Jee tésó'o ña, jee nsá'á Ito'o'-ó nkajia' ini' ña ya ntiin ña rá tu'un ya nkachi' Pablo. ¹⁵ Jee sáá ñanuté ña jín rá tá'án ve'i ña, nkana ña ránu'u' jee nikan' tá'ví' ña:

—Ré ká'vi ini' rán ya kúneí nijia ini' ni' Jesús, kiji rán kinoo rán ve'i ni'.

Jee nsínú' ña ini' rán'.

¹⁶ Nkuvi-i iin íchí sáá kuá'an' rán' nuun' ká'án' rán' jín Ndiosí', jee nketá'án rán' iin ñasúchí ya kúvi musú' nke'en ñivi. Jee nijin ini' ña, chi yí'í tachi' kíni ini' ña. Nni'in' ví'í rá ito'o' ña xu'ún sá'á ña, chi nkachi' ña ná kuvi ichinúún'. ¹⁷ Jee suviña níkin' ña Pablo jín rán', jee kánajín ña:

—Rá tee ya'á kúvi rá musú' ya jíatínú Ndiosí', ya kúná'nú ka' nuun' ni'i. Stékútú'ún raa nuun' ráno'ó naja nanitá'ví' rán —nkachi' ñasúchí vá.

¹⁸ Kué'e' kivi' nsá'á ña ya'á, jee nkuníní ví'í ini' Pablo. Jee nnaikó re' jee nkachi' re' nuun' tachi' kíni vá:

—Nuun' súv' Jesús ya kúvi Cristo, tátúní' ni' nuun' nú, kene nú ñasúchí vá.

Jee kuísá nkene-e ña.

¹⁹ Sáá nini' rá ito'o' ña ya nni'i tunei ini' raa ya nsá'á ni'in' raa ka' xu'ún sa'á ña, jee ntiin raa Pablo jín Silas, jee nsiú'un raa ráv'á nuyá'vi, nuun' sánáa' raa rá kuachi ichinúún' rá tee néetiñu. ²⁰ Jee sáá ñanaka raa ráv'á nuun' rá tee nísotínú, nkachi' raa:

—Rá tee ya'á, sá'á raa tuntíxín jín rá ñivi nuun'-ó, chi tee Israel ví raa. ²¹ Jee stékútú'ún raa nuun'-ó rá ñujín' néen raa, soo ntu yínetu' tiin-ó maa, ni ya sa'á-o maa chi kúvi-ó ñivi Roma —nkachi' rá tee vá.

²² Jee ntavi' rá ñivi siki' Pablo jín Silas. Jee rá tee néetiñu ntava' raa sa'ma ráv'á, jee ntatúní' raa ya ku'va rá soldado ráv'á jín tuxíi. ²³ Jee sáá nkuvi njia'a ví'í rá soldado ráv'á, jee ntuví raa ráv'á ini' vekaa. Jee ntatúní' raa nuun' mayóri' kúmí vekaa, ya nito kumí re' ráv'á. ²⁴ Jee sáá nkuvi ntatúní' raa nuun' re' su'va, jee ntuví re' ráv'á ne nuun' kúnú ka' ini' vekaa, jee ntuví kutú re' jie'e' ráv'á ma'nú rá uvi' yutun véi.

²⁵ Soo yatin kuvi ñuún, Pablo jín Silas ká'án' raa jín Ndiosí' jee jíta raa nákuetú'ún raa Ndiosí'. Jee tésó'o rá inka ñivi nási' ini' vekaa. ²⁶ Sanaan' jee ntaan nasíkuiti' ne nkisi nuun' nsama' jie'e' vekaa. Jee va'ani jee nine ni'i rá yuvékáa, jee nñanaji' maá rá kaa nnu'ni' ntáká rá yí'í vekaa. ²⁷ Jee sáa nnoto mayórí', jee nini' re' ya núne rá yuvékáa, jee ntava'-a yuchi' espada-a, jee yaku' ka' ka'ni'-i maáa, chi nka'vi ini'-i ya nkaku rá nási' ini' vekaa. ²⁸ Soo ni'in nkanajín Pablo:

—¿Koto nani sa'á kini nú maánú! Chi néé' ii' ntáká rán' ya'á.

²⁹ Jee nikan' re' ñu'un', jee numíji'í' nkivi re'. Jee nkisi re' jee ñakuñi' í'tí re' ichinúún' Pablo jín Silas. ³⁰ Jee ntava' re' raa jee nikatú'ún re' raa:

—¿Ná kúvi ya íyó sa'á ni' sáva natava' Ndiosí' nu'u' nuun' kuachi ni' nanitá'ví' ni'?

³¹ Jee nkachi' raa:

—Kuneí ini' nú Ito'o'-ó Jesús, jee natava' Ndiosí' no'ó nuun' kuachi nú nanitá'ví' nú. Su'va nanitá'ví' nú jín tá'án ve'i nú.

³² Nstekútu'ún raa tu'un Ito'o'-ó nuun' re' jín nuun' ni'i rá néé' ve'i re'. ³³ Maá hora yakuáá' yukuán, jee kua'an' re' jín raa, jee nnakete re' rá nuun' ntúfi' raa. Jee kuísá ñanuté re' jín ni'i rá tá'án ve'i re'. ³⁴ Jee nke'en re' raa kua'an' jín re' ve'i re'. Njia'a re' nyaji' raa. Jee nkusi' ini' re' jín rá tá'án ve'i re' chi ninu' ini' raa Ndiosí'.

³⁵ Jee sáa nkunijin', jee ntají rá tee néetiñu rá najiá'á' raa, jee nkachi' raa:

—Siaá' rá tee vá.

³⁶ Nkachi' mayórí' tu'un vá nuun' Pablo:

—Nkachi' rá tee néetiñu ya siaá' ni' ránó. Saájee ntañú'ún kene rán jee kuá'án va'a rán.

³⁷ Soo nkachi' Pablo nuun' raa:

—Njia'a nijin' raa ránu'u', sù ntu nnásanaa' raa siki' ránu'u' retá' íyó kuachi rán', súka' kúvi rán' se'ya ñuun' Roma.^v Jee ntuví raa ránu'u' vekaa. Jee ntañú'ún, ¿á tává' yu'u' raa ránu'u'? Ntuné íyó sa'á raa su'va. Nkíji maáráa jee kitava' raa ránu'u'.

^v 16:37 Ntañú'ni' ñuun' Roma ya ntu kúvi xinó'o raa rá se'ya ñuun' Roma retú ntu sánaa' raa jie'e' rává xí'nañú'ún.

38 Jee nkachi' rá najiá'á' tu'un ya'á nuun' rá tee néetiñu. Jee nyu'ví ráa sáá nkuká'nú ini' ráa ya se'ya Roma ví rává. 39 Jee nkiji ráa, jee nñaka'an' va'a ráa jín rává. Ntava' ráa rává vekaa, jee nikan' tá'ví' ráa nuun' rává ya kene rává ñuun'. 40 Sáá nkene Pablo jín Silas vekaa, jee ña'an' ráa ve'i Lidia. Sáá niyo tútú ráa jín rá ñani' jín rá ku'va yí'í ñujiín' Jesús, jee nñasánei ráa ini' rává. Jee nkene ráa ñuun'.

Nsa'á ráa tixín' ñuun' Tesalónica

17 1 Njia'a Pablo jín Silas ñuun' Anfípolis jín ñuun' Apolonia, jee nkenta ráa ñuun' Tesalónica. Yukuán niyo iin ve'i sinagoga nuun' kútútú rá ñivi Israel súkuá'a ráa Tu'un Ndiosí'. 2 Sáni nkaan Pablo, ña'an' re' yukuán. Jee uní' sátu' kivi' nájiávi' ráa, jee nkuayu'ú re' jín ráa sáni káchí' nuun' Tutu' niso Tu'un Ndiosí'. 3 Nnakachi' va'a re' ka' tu'un vá. Jee nxiné'én' re' ya Tu'un Ndiosí' nkachi'-i ya Cristo, jee íyó kuno'o-o jee nateku' ii'-i kene nteñu rá ní'i. Jee nkachi' Pablo:

—Cristo ví Jesús. Maaré' ví ya stékutu'un ni' nuun' rán.

4 Ké'ín ráa ninu' ini' jee nñasikánitá'án ráa maáráa jín Pablo jín Silas. Jee suni sukuán nsa'á kue'e' rá ñivi ntu kúvi Israel, ya nééñu'un ráa Ndiosí', jín kue'e' rá ña'an kúñá'nú. 5 Soo rá ñivi Israel ya ntu nínú' ini', jee ñú'un kuíñi' ini' ráa né'yá ráa Pablo jín Silas. Jee nsikétá'án ráa rá tee kúxi káné'én' ya jíkónúun nuyá'vi. Jee sáá nsatútú ráa kue'e' ñivi, jee nsa'á ráa tuntíxín nuun' ñuun' vá. Jee sáá ntavi' ráa ve'i Jasón, nñanukú ráa Pablo jín Silas sáva tava' ráa rává nuun' rá ñivi nkenta yukuán. 6 Soo sáá ntu nnáni'in' ráa rává, nsí'u'un ráa Jasón jín ké'ín rá ñani' jínú' ini' tu'un Jesús ku'a'an' nuun' rá tee néetiñu ñuun' vá. Jee nkana'jín ráa:

—Suviráa ví ya sá'á kue'e' tuntíxín ni' ñivi, jee suni nkiaa' ráa ya'á. 7 Jee jiá'a Jasón néé' ráa ve'i re'. Jee ni'í rá ñivi ya'á kenta ráa siki' ya tátúní' tee nísotíñu nuun' ñuun' Roma, chi káchí' ráa ya íyó inka ka' tee nísotíñu naní Jesús.

8 Sáá nteso'o rá ñivi yukuán jín rá tee néetiñu tu'un ya'á, jee nkuníní ini' ráa. 9 Ntetuvi rá tee néetiñu ya chisoneen Jasón jín rá tee kútá'án jín re' xu'lún, jee nsiaá' ráa rává.

Pablo jín Silas néé' ñuun' Berea

10 Yankuaa', kuísá ntañú'ún, nchuichí rá ñani' Pablo jín Silas kuá'an' ne ñuun' Berea. Sáa nkenta ráa yukuán, jee nkivi ráa ini' veñu'un rá ñivi Israel. 11 Soo rá ñivi yukuán nkuva'a ka' ini' ráa nsú ká' rá ñivi ñuun' Tesalónica, chi vane' ñu'un káñá ini' ráa ntiin ráa tu'un ya'á. Jee ni kivi' sukuá'a ráa Tutu' Í' niso Tu'un Ndiosí', sáva kuni' ráa ré ya naá' ví ya káchí' Pablo jín Silas. 12 Jee saáva ninu' ini' kue'e' ví'í ráa jín kue'e' rá ñivi Grecia, kúvi tee, kúvi ña'an kúñá'nú. 13 Sáa nkuká'nú ini' rá ñivi Israel, néé' ñuun' Tesalónica, ya suni stékutu'ún Pablo Tu'un Ndiosí' ñuun' Berea, jee suni ña'an' ráa yukuán, sáva sa'á níní ráa ini' rá ñivi ñuun' vá kune'yá rávavá Pablo jín Silas, jee sa'á ráa tuntíxín. 14 Soo kuísá ntañú'ún, rá ñani' yí'í ñujiín' Jesús, nchuichí ráa Pablo kuá'an' yunteñú'ún. Soo nkinoo Silas jín Timoteo ñuun' yukuán. 15 Jee rá ñani' kútá'an' jín Pablo, ñanaka ráa re' ne ñuun' Atenas. Jee nkachi' re' nuun' ráa, ya kachi' ráa nuun' Silas jín Timoteo, ya íyó kiji rávavá nakua' nkuyachi' nuun' re', jee kuíre kuano'on' ráa.

Pablo néé' ñuun' Atenas

16 Soo ni nnetu Pablo ráa ñuun' Atenas, nkuníní ini'-i, chi nini'-i ya nchitú ñuun' vá máa santú' ñuné'yú'. 17 Inajée ini' veli sinagoga nuun' kútutú' rá ñivi Israel, jee nkuayu'ú-u jín rá ñivi Israel jín rá inka ñivi néñu'un ráa Ndiosí'. Jee ni kivi' nka'an'-a nuyá'vi jín néni iin ñivi kenta yukuán. 18 Soo íyó kél'n rá tee ya sava ráa sukuá'a ñujiín' epicúreo. Jee sava ráa sukuá'a ñujiín' estoico. Jee nkantátú'un ráa jín-i, jee kél'n ráa nkachi':

—¿Ná kuíni kachi' tee néká'yó ká'an' ya'á?

Jee inka ráa ka' nkachi':

—Túvi-i kuéntá' iin tee ya xiné'én'-e jie'e' rá ndiosí' to'ó' inka ñuun'.

Nkachi' ráa ya'á chi nka'an' Pablo tu'un vá'a jie'e' Jesús jín jie'e' ya nateku' ii' re' jín ya nateku' ii' ñivi nteñu rá ní'i'. 19 Jee ntiin ráa maa kuana'ka ráa maa nuun' nútutú' rá tee nísotíñú, naní Areópago. Jee jíkátu'ún ráa maa:

—¿Á kivi kuká'nú ini' rán' tu'un jiáá ya'á, ya xiné'én' nú?

20 Chi vaji nú jín tu'un sífn nasíkuiti' jie'e' so'ó rání'. Jee kuíni rán' kuká'nú ini' rán' ná kuíni kachi' tu'un ká'an' nú.

²¹Ni'i rá ñivi Atenas jín rá to'lo' néel' yukuán, máá tiñu nákaní raa tu'un jiáá ka' jee tésó'lo raa ná kúvi rá tu'un jiáá ka' ví-i íyó. ²²Jee íñi Pablo nteñu rá ñivi Areópago, jee nkachi'-i:

—¡Ráno'ó tee Atenas! Né'yá ni' ya máá tiñu yínú'ún ví'í rán nuun' kue'e' ndiosí'. ²³Chi ni jíkónúun ni' né'yá ni' rá kue'e' santú' néñu'un rán, jee nnani'in' ni' iin altar ya yukuán niso tu'un ya'á: “Nuun' néñu'un-ó iin ndiosí' ya ntu jíní'-ó.” Saájee ya néñu'un rán jee ntu jíní' rán, ya'á ví ya stékútu'ún ni' nuun' rán. ²⁴Ndiosí' ví ya nsa'á ñiví jín ni'i ya íyó nuun'-u. Ya'á ví ya kúvi Ito'lo' súkún jín ñiví. Jee ntu néé'-e ini' veñu'un ya sá'á rá tee. ²⁵Ni ntuná' íyó ya kúvi sa'á ñivi chineí raa re', chi ntuná' jíníñú'ún-u. Chi suvire' ví ya xtékú' re' ni'i ñivi, jee ístátachi'-ó sá'á-a, jee jiá'a-a ni'i ya íyó. ²⁶Nsa'á re' ya nuun' métú'ún tee nkene ni'i rá ñivi, sáva kuneel' raa kuáiyó ñiví. Jee ya ñani re' tiempú' kuteku' raa jín rá xé'ñú nuun' kuneel' raa. ²⁷Nsa'á Ndiosí' rá ñivi sáva nanukú raa re', jee sáva sanaan'^w nani'in' raa maa, ré nanukú raa maa. Soo ntuné íyó íká-a nuun' ta iin-ó. ²⁸Chi suvire' sá'á ya tékú'-ó, kántá'-ó, jee íyó-ó. Suni iin rá tee rán nyí'i tiñu re' ntee re' rá poema, jee ntee re': “Kúvi-órán se'ya ichiyúkún' ndiosí'.”

²⁹Sáva retú ichiyúkún' Ndiosí' ví-ó, jee ntu íyó ka'vi ini'-ó ya Ndiosí' kúvi kuéntá' iin santú' oro áxí plata áxí yuu' ya sá'á iin tee tu'va sá'á re' maa sáni jáni ini'-i. ³⁰Soo tió' yata' ntu nsa'á kuéntá' Ndiosí' ya ntu jíní' rá ñivi jie'e' re'. Soo vitan tátúní' re' nuun' kuáiyó ñivi nuun' ni'i ñiví ya nakani ini' raa ñujín' raa. ³¹Chi ñani-i iin kivi' nuun' sanáa' naa'-a kuachi ni'i ñivi ñiví. Jee ñani-i iin tee, sáva sanáa' re' jie'e' kuachi ñivi. Jee nstúvi-i ya niso re' tiñu vá, chi nñastekú' ii'-i re' nteñu rá ní'i' jee nxinákoo-o yikikúñu re'.

³²Sáá nteso'lo raa jie'e' ya náteku' ii' rá ní'i', jee sava raa nka'an' u'ví'. Jee inka raa ka' nkachi':

—Teso'lo tuku rán' nó jie'e' ya'á.

³³Iñajée nkene Pablo nteñu raa. ³⁴Soo niyo ñivi ká'vi ni niñu' ini' raa tu'un nka'an' re' jee nñakuiñi' raa jín re'. Iin

ráa kúvi Dionisio, ya kúvi tee nísotíñú Areópago, sunisaá iin ña'an naní Dámaris, jín rá inka ka'.

Pablo nnee' ñuun' Corinto

18 ¹Sáa nkuvi rá ya'á, jee nkene Pablo ñuun' Atenas, jee kuá'an'-a ñuun' Corinto. ²Jee yukuán ninita'án-a jín iin tee Israel naní Aquila. Kúvi re' se'ya ñuun' Ponto. Sukuán nkenta re' ñuun' Corinto, ya nkene re' nación Italia. Nkenta re' jín ñasí'í re' Priscila. Nkene ráa chi Claudio, tee nísotíñú tátúní' re' nuun' ñuun' Roma, jee ntatúní' re' ya íyó kene ni'í rá ñivi Israel ñuun' Roma. Kuane'yá Pablo ráa. ³Jee nkinoo re' jín ráa jee nsatíñú re' jín ráa. Chijie' iin nuun' ni tiñu yítíñú-u jín ráa, ya sá'á ráa vesayo sa'ma. ⁴Jee ta kivi' nájiáví, jiá'an'-a nkuayu'ú-u ini' ve'i sinagoga nuun' kútútú rá ñivi Israel. Nnunasi-i nsínú'-u ini' rá ñivi Israel jín suni rá ñivi griego sáva tiin ráa tu'un Jesús. ⁵Sáa nkene Silas jín Timoteo Macedonia, jee sáa nkenta ráa ñuun' Corinto, nkajie'é Pablo máa tiñu stékutu'un-u tu'un jie'e' Jesús. Jee ístúvi-i nuun' rá ñivi Israel ya Jesús ví Cristo, [ya ñani Ndiosí' sáva natava'-a ñivi nuun' kuachi ráa]. ⁶Soo sáa nnuni'in ráa jín Pablo, jee sáa ká'an' niva'a ráa siki' re', jee nkisi re' tikachaa' sa'ma re', sáva naistúvi re' ya íyó siki' ráa. Jee nkachi'-i:

—Siki' maarán ví ya kiji ya xinó'o Ndiosí' ráno'ó. Nsú ka' siki' ni' ví-i. Ne ntañú'ún, kika'an' ni' jín rá ñivi ntu kúvi Israel.

⁷Jee nkene-e ve'i sinagoga, jee kuá'an'-a ve'i iin tee naní Ticio Justo, ya néñu'un re' Ndiosí'. Jee néé' ve'i re' máa xiin ve'i sinagoga. ⁸Jee Crispo ví tee kúná'nú sinagoga. Suvire' jín ni'í tá'an ve'i re' nkuneí ini' ráa Ito'o'-ó. Jee sáa nteso'o kue'e' ñivi ñuun' Corinto tu'un ya'á, jee ninu' ini' ráa jee ñanuté ráa.

⁹Jee yakuáá' kájkuiti' ntuvi ya nistúvi Ito'o'-ó nuun' Pablo jee nkachi'-i:

—Koto yú'ví nú. Ka'an' nú ka' tu'un ni'. Koto jiákuñi' nú nuun' ká'an' nú. ¹⁰Chi íñí ni' jín nú. Ni iin ntuná' kasi' nuun' nó sáva nsá' sa'á kini ráa nó. Chi íyó kue'e' ví'í ñivi ni' kivi nuun' ni' ñuun' ya'á.

¹¹Jee nnee' re' iin kuiya' iñu' yoo' yukuán, jee xiné'én' re' Tu'un Ndiosí' nuun' ráa.

12 Jee sáá kúvi Galión tee nísotíñú yá tátúní' sánitíñ Acaya, jee íchí nka'an' nuún rá ñivi Israel, jee ntaví' raa Pablo, jee ñañaka raa maa vetíñú. 13 Jee káchí' raa:

—Sínú tee ya'á ini' rá ñivi sáva kuneñu'un raa Ndiosí' nsú ká' kuá' tátúní' ley-ó.

14 Mááiyó Pablo ka'an'-a nékúvi, jee nkachi' Galión nuun' rá ñivi Israel:

—Retú máá naá' nsa'á kini re' áxí na kuachi ni'in nsa'á re', máá naá' yá néiká ke'ne' ini' ni' teso'o ni' ráno'ó, ñivi Israel, nékúvi. 15 Soo retú kuachi jie'e' tunká'an' rán ví-i, jín jie'e' rá súví, jín jie'e' tu'un ley rán, jee maarán sanáa' maa. Ntu kuíni ni' kuvi ni' tee jie'ne' tiñu yá sanáa' jie'e' rá tiñu ya'á.

16 Jee ntava'-a raa ini' vetíñú. 17 Inajée ntiin ni'i raa tee kúñá'nú nuun' ve'i sinagoga rá ñivi Israel, naní Sóstenes. Jee njia'a raa maa ichinúun' vetíñú. Soo ntuné nsa'á Galión kuéntá' yá sá'á raa.

**Nnikó Pablo ñuun' Antioquía jee nkajiéé
re' yá uní' íchí nika-a jín tu'un Jesús**

18 Sáá nkuvi nnee' Pablo ñuun' Corinto kue'e' kivi' ka', jee nka'an'-a ka' jín rá ñani' yí'í ñujiín' Jesús, jee ntiin-i barkú' kuá'an'-a ñuun' Siria, jín Priscila jín Aquila. Ne ntiá'an nkene-e, jee ni néé' ii'-i ñuun' Cencrea, nuun' néne nívi rá barkú'. Jee yukuán nsañín-i xini'-i, chi su'va stúvi yá nsikúnkuvi-i iin tiñu yá nchisóyu'ú-u sa'á-a nuun' Ndiosí'. 19 Jee nkenta raa ñuun' Éfeso. Jee nxinóo re' Priscila jín Aquila yukuán. Jee nkivi re' ve'i sinagoga nuun' kútútú rá ñivi Israel jee nkuayu'ú-u jín rá ñivi Israel. 20 Sáá nikan' raa yá kinoo re' ka' jín raa, soo ntu nkuíni re'. 21 Inajée nka'an' re' ka' jín raa, jee nkachi' re':

—Tukuni nikó ni' nuun' néé' rán, ré Ndiosí' kuíni —nkachi'-i.

Jee ntiin-i barkú' ñuun' Éfeso jee kuá'an'-a. 22 Sáá nkenta-a ñuun' Cesarea, ñaka'an'-a jín rá ñivi yá kúneí ini' raa Jesús. Kuíre kuá'an'-a ñuun' Antioquía. 23 Sáá nkuvi nnee'-e yukuán yaku' tiempú', jee nkene-e kuá'an'-a jiá'a-a ta ñuun' sánitíñ Galacia jín Frigia. Jee yukuán nachituvi-i ni'i rá ñivi níkn' ñujiín' Jesús.

Apolos stékutú'un ñuun' Éfeso

24 Nkenta iin tee Israel naní Apolos ñuun' Éfeso. Se'ya ñuun' Alejandría ví re'. Kál'án' va'a nasíkuiti' re', jee jíní' noo-o Tù'un Ndiosí' neé' nuun' Tutu' Íí', ya naní Escrituras. 25 Tee vá nkutu'va-a ichi Ito'o'-ó. Jee vane' nú'un ví'í ini'-i kál'án'-a jie'e' Jesús, jee nxiné'én' naa'-a jie'e' vá. Soo jíní'-i kuachi kuiti' tu'un nxiné'én' Juan jie'e' ya síkuánuté re' rá ñivi. 26 Jee kíjie'é-e kál'án' neí ini'-i ini' ve'í sinagoga nuun' kútútú rá ñivi Israel. Sáa nteso'o Priscila jín Aquila ya kál'án'-a, jee ntiin sín raa maa jee nkachi' naa' raa ka' ichi Ndiosí' nuun'-u. 27 Sáa ká'vi ini'-i kí'in'-i Acaya, jee rá ñani' ya kúneí ini' raa Jesús, nna'sanéí raa ini'-i. Jee ntee raa nuun' tutu' nuun' rá ñivi yukuán, ya níkin' ñujiín' Jesús, sáva nakuatá'ví raa re' sáa kanta' re' yukuán. Sáa nkenta-a yukuán, jee nchineí ví'í-i rá ñivi jínú' ini' tu'un Jesús chi íyó máni' ini' Ndiosí' né'yá-a raa. 28 Chi ñi'in nñachu'un náa' nijin' re' rá ñivi Israel ichi. Chi ñatíñú-u Tutu' Íí' níso Tù'un Ndiosí', sáva nstúvi kájí-i, ya Jesús ví Cristo, [ya ñani Ndiosí' tatúní' ñiví].

Néé' Pablo ñuun' Éfeso

19 ¹ 10 Sáa neé' Apolos ñuun' Corinto, Pablo njia'a ma'ñú yuku. Jee nkanta-a ñuun' Éfeso. Jee yukuán nñaketá'an-a jín ké'ín ñivi yí'í ñujiín' Ndiosí'. ² Jee nīkatu'ún-u:

—¿Á nkivi Tachi' Íí' ráno'ó sáa ñinu' ini' rán?
Nnaxiníko raa:

—Soo ni ntiá'an nteso'o rán' ré íyó Tachi' Íí'.

³ Jee nīkatu'ún Pablo:

—¿Na jie'e' ñanuté rán, résa?

Jee nnaxiníko raa:

—Ñanuté rán' sáni nxiné'én' Juan.

⁴ Jee nkachi' Pablo:

—Juan nsikuánuté re' rá ñivi ya nñakani ini' raa jie'e' kuachi raa. Jee káchí' re' nuun' rá ñivi ya íyó kuneí ini' raa iin tee kiji yata' re'. Jesús ví tee vá ya íyó kuneí ini' raa —nkachi' Pablo.

⁵ Sáa nteso'o raa ya'á, jee ñanuté raa, sáva stúvi raa ya kúneí ini' raa Ito'o'-ó Jesús. ⁶ Jee sáa nchisó Pablo na'á re'

ráa jee nkiví Tachi' Íi' ini' ráa. Jee nka'an' ráa inka nuun' rá tu'un. Jee nka'an' ráa tu'un, ya njia'a Ndiosí' nuun' ráa. 7 Yatin uxuvi' (12) tee ví ni'i ráa.

8 Uní' yoo' jiá'an' Pablo ini' veñu'un rá ñivi Israel, jee nka'an' neí ini' re'. Jee ká'an' re' jee sínú re' ini' rá ñivi, jie'e' ichi nuun' tátúní' Ndiosí'. 9 Soo sava ñivi nkuni'in ini' ráa, jee kújiáá' ini' ráa. Jee ká'an' u'vi' ráa jie'e' ichi vá nuun' rá ñivi. Jee nxinóo re' ráa, jee kua'an' re' jín rá ñivi níkin' ñujín' Jesús. Jee ta kivi' xiné'én' re' rá ñivi Tu'un Ndiosí' ini' ve'i súkuá'a ya kúvi ve'i iin tee naní Tiranno. 10 Nxiné'én' re' su'va uvi' kuiya'. Saáva nteso'o ni'i rá ñivi sánitín Asia tu'un Ito'o'-ó, kúvi rá ñivi Israel, kúvi rá ñivi griego. 11 Jee nsá'á Ndiosí' ya sá'á Pablo rá tiñu máá ñá'nú rá anasí, 12 jee ne' rá pañú' áxí sa'ma, ya níkin' yikikúnu re', jee jiánaka ráa maa nuun' rá kú'ví', jee núvi ráa, jee kéne rá tachi' kini yí'í ñivi ranika'.

13 Saájee sava rá ñivi Israel jíkónúun ráa tává' ráa rá tachi' kini yí'í rá ñivi. Jee nnunasí ráa jiátínú ráa súv' Ito'o'-ó Jesús nuun' rá ñivi yí'í tachi' káni. Káchí' ráa:

—Nu'u' tátúní' nuun' nú jín súv' Jesús, ya stékútu'un Pablo, ya kene nú ñivi ya'á.

14 Jee íyó uxá' se'ya iin tee Israel naní Esceva. iin sutu' kúñá'nú ví re'. Jee nsá'á ráa su'va.

15 Soo tachi' káni vá nnaxiníko-o nuun' ráa:

—Jíní' nijia ni' Jesús. Jee jíní' ni' jie'e' Pablo. Soo ráno'ó, ¿né iin kúvi rán, résa? —nkachi'-i.

16 Jee tee yí'í tachi' káni vá nnavá-a siki' ráa jee nkunei-i jín ráa. Jee nsá'á kini ví'i-i ráa jee ninu ñiin ráa nkaku ráa ve'i vá jee ntufi' ráa.

17 Nkuká'nú ini' ni'i ñivi ñuun' Éfeso ya'á, kúvi rá ñivi Israel, kúvi rá griego. Jee nyu'ví ni'i ráa. Jee nnaquetú'un ví'í ráa ka' Ito'o'-ó Jesús. 18 Jee kue'e' ráa kúneí ini' ráa Jesús nkenta néne yu'ú ráa kuachi ráa. 19 Jee kue'e' rá sá'á tásí nástútú ráa rá tutu' tásí ráa, jee nteñu'un' ráa maa nuun' ni'i rá ñivi. Jee nsá'á ráa kuéntá' nasa ya'vi rá tutu' jee nkuká'nú ini' ráa ya kúvi vixiko uji' mil (30,000) xu'un plata. 20 Su'va ñetenuun tu'un Ito'o'-ó, jee kue'e' ví'í ka' ñivi tñin tu'un re', jee ñá'nú ví tu'un vá chi kúneí tu'un vá jín rá ñivi.

21 Sáá nkuvi ya'á, ñani ini' Pablo ya xí'na kî'in'-i rá ñuun' tîin Macedonia jín Acaya, ni ku'a'an'-a ñuun' Jerusalén. Jee káchí'-i:

—Sáá ya njia'a ni' yukuán, suni íyó kî'in' ni' nuun' ñuun' ká'nú Roma.

22 Jee nchuichí re' uvi' rá tee nuun' Macedonia ya chíneí tá'an ráa re', Timoteo jín Erasto. Jee maaré' nkinoo ñinúún ka' Asia.

Nkútíxín ráa ñuun' Éfeso

23 Tiempú' yukuán niyo nasíkuiti' tixin' jie'e' ichi vá.

24 Chi niyo ñin tee naní Demetrio ya sá'tínú re' jín kaa plata. Sá'á re' nichú' kaa plata ya túvi-i kuéntá' veñu'un nuun' néñu'un rá ñivi santú' Artemisa.^x Jee ku'e'e' xu'ún ní'in' rá tee sá'á tiñu vá jín re'. 25 Jee nnastútú re' rá tee sá'tínú jín re' jín suni rá inka tee yítínú tiñu kuéntá' tiñu sá'á re', jee nkachi' re':

—Ráno'ó tátá'. Suvirán jíní' ya tiñu ya'á sá'á-ó ví ya sá'á-a ya kúkúká-ó. 26 Né'yá rán jee tésó'o rán, ya Pablo vá nsíínú' re' ini' ku'e'e' ñivi xinoo ráa rá santú', chi káchí'-i ya nsú ndiosí' ví rá santú' sá'á ñivi. Nsú kuachi' ñuun' Éfeso nsá'á re' su'va, chi suni yatin ni'i ñuun' tiin Asia nsá'á re' maa. 27 Jee íyó tu'un yú'ví ya kuichi ini' rá ñivi tiñu sá'á-ó. Jee nsú kuachi' tiñu sá'á-ó, chi suni ntuná' kiyá'vi ka' maá veñu'un Artemisa nuun' rá ñivi. Ndiosá' máá ñá'nú' ví ña. Jee suni ntuná' kiyá'vi ña nuun' ráa. Suviña ví ya néñu'un ni'i rá ñivi Asia jín ni'i ñiví.

28 Sáá nteso'o ráa ya'á, jee nsaa' xini' ráa, jee nkanajín ráa:

—¡Máa kúná'nú' ka' ví Artemisa, ya néñu'un rá ñivi Éfeso!

29 Jee nkunaan nkusu'va ví'í rá ñivi ni'i ñuun' vá. Jee ntiin ráa Gayo jín Aristarco, rá tee Macedonia ya kútá'an jín Pablo. Jee nuún ini' rá ñivi jee ninu ráa ku'a'an' ráa nuun' teatro jín ni uvi' rá tee vá. 30 Jee Pablo nkuini re' kivi re' kuiñi re' ichinúún' rá ñivi. Soo rá ñivi yí'í ñujín' Jesús, ntu njia'a ráa kivi re'. 31 Jee sava rá tee nísotínú nuun' ñuun'

^x19:24 Artemisa ví ndiosá' tú'un ya ntu kúvi njia ndiosí'. Nka'vi ini' ráa ya chíneí ña ráa koo nchikín ráa. Tu'un griego ví Artemisa. Jee tu'un latín ya nka'an' rá ñivi Roma, Artemisa kúvi Diana.

Asia kámani ráa jín Pablo. Jee suni ntájí ráa tu'un nuun' re', ya jíkán' tá'ví' ráa ya nkívi re' teatro vá.

³² Jee ké'ín ráa ñivi kútútú yukuán nkanajín ráa ñin tu'un, jee inka ráa ka' nkanajín inka tu'un. Chi nkunaan nkusu'va ví'í ráa ñivi kútútú. Kue'e' ráa ntu nini' na jie'e' nkutútú ráa.

³³ Jee sava ráa njia'a tu'un nuun' Alejandro sákachi'-i. Jee chína'á ráa ñivi Israel maa ichinúún' ráa ñivi. Jee xínéna'á Alejandro nuun' ráa ya kasi' ráa yu'ú ráa, sáva nama re' maaré' jín ráa kútá'an jín re'. ³⁴ Soo sáa nkuká'nú ini' ráa ya tee Israel ví re', jee kánajín tútú ráa ñín uvi' hora:

—¡Máa kúná'nú ka' ví Artemisa ya neñu'un ráa ñivi Éfeso!

³⁵ Jee sáa nsikíkuiñi' secretario ñuun' vá ráa ñivi jee nkachi'-i:

—Ráno'ó ñivi ñuun' Éfeso. ¿Á ntu jíní' ni'i ráa ñivi ya ñuun' Éfeso jító va'a veñu'un Artemisa kúná'nú ka' jín santú' ñuné'yú' maaña ya nkikute' sükún, résa? ³⁶ Ni ñin nkúvi kachi' ya ntu náá' ví ya'á. Saáva jiniñú'ún rán ya numású' rán, jee koto na sá'a rán, ré ntu xí'na jíani va'a ini' rán. ³⁷ Chi nkínaka rán ráa tee ya'á, sú ntu sakuí'ná ráa veñu'un, jee ntu ká'an' kini ráa né'yá ráa ndiosá' neñu'un rání'. ³⁸ Jee Demetrio jín ráa tee sá'a nichú' ya kútá'an ráa jín-i, retú suviráa íyó tixín' jín inka ñivi, íyó vetíñú jee íyó ráa tee néetiñu. Jee yukuán xikóná'an ráa tá'an ráa. ³⁹ Soo ré kuíni rán ka', kisanáa'-ó maa nuun' junta kana tee néetiñu sáni káchí' ley. ⁴⁰ Chi íyó nijia tuyu'ví xikóná'an ráa tee nísotíñú Roma ránu'u', ya sá'a tixín-ó, chi ntuná' jie'e' íyó sá'a-ó tuntixín, jee ntuná' íyó ya nama-o maáo jie'e' nkutútú-ó su'va.

⁴¹ Sáa nkachi' re' ya'á, jee nnachuichí re' ráa ñivi nkutútú yukuán.

Kua'an' tuku Pablo nuun' Macedonia jín Grecia

20 ¹ Sáa nni'i tixín', jee nkana Pablo ráa ñivi yí'í ñujín' Jesús. Jee násanéí re' ini' ráa. Jee nka'an'-a ka' jín ráa, jee nkene-e kua'an'-a Macedonia. ² Jee yukuán jiá'a re' nuun' ráa ñuun', jee násanéí re' ini' ráa ñivi níkin' ichi Jesús jín kue'e' tu'un. Jee nkenta re' Grecia. ³ Yukuán nkinoo re' uní' yoo'. Sáa sukuáni kene re' kí'in' re' Siria jín barkú'

nékui, jee nátú'ún rá ñivi Israel ya ka'ni' raa re'. Saáva nka'vi ini'-i nikó-o jia'a-a Macedonia. ⁴Rá tee ya'á nkutá'án jín re':

Sópatar, se'ya Pirro, tee ñuun' Berea,
jín Aristarco jín Segundo rá tee ñuun' Tesalónica
ví raa,
jín Gayo ñuun' Derbe,
jín Timoteo,
jín Tíquico jín Trófimo, rá tee ñuun' sánitíin Asia ví raa.

⁵Rá tee ya'á kuá'an' nuun', jee nnetu raa ránu'u' ñuun' Troas. ⁶Sáa nkuvi viko ixtatí'á' ntu yí'í levadura, jee nkene rán' ñuun' Filipos jín barkú'. Sáa njia'a u'un' kivi' nkenta rán' ñuun' Troas. Jee yukuán nkinoo rán' uxa' kivi'.

Pablo néé' ñuun' Troas

⁷Jee kivi' xí'nañú'ún ya kájié'é semana nkutú'ú' rán' kaji' nká'nú' rán'. Pablo nstekú'ú'ún Tu'un Ndiosí' nuun' raa. Sukuán kene re' kivi' steñú'ún, saáva néé' re' ká'án' re' ne savañuún. ⁸Yí'í ví'í kantil ini' ve'í súkún nuun' kútú'ú' rán'. ⁹Jee néé' iin tee súchí naní Eutico yu'ú ventana. Jee kúneí ma'ná jín re'. Jee kúkuéntú Pablo kue'e' tiempú'. Jee íchí nkixi' re', jee ñete' re' ne ya uní' piso. Jee nñane'en raa maa soo ya ñi'í'-i. ¹⁰Soo sáa nnuun Pablo, jee ñakava-a ya'á' tee súchí vá, jee ñakinumi re' maa, jee nkachi' re':
—Koto yú'ví rán, chi tékú' re'.

¹¹Jee nnaa Pablo jee nyaji' re' jín raa. Jee kue'e' tiempú' nkukuéntú re' ne nkunijin'. Iñajée kuá'an' re'. ¹²Jee kuano'on' raa jín tee súchí vá. Soo tékú' re', jee nkusi' xá ini' raa.

Nkene rán' ñuun' Troas jee kuá'an' rán' ne ñuun' Mileto

¹³Jee xí'na ránu'u' ñaku'un ini' barkú' jee ña'an' rán' nuun' ñuun' Asón, chi yukuán nñake'en rán' Pablo. Chi sukuán nnatú'ún re' jín rán', chi nkuini re' kaka jié'é re'. ¹⁴Sáa nñaketá'án re' jín rán' ñuun' Asón, jee nñaku'un re' ini' barkú' jín ránu'u'. Jee ña'an' rán' ñuun' Mitilene. ¹⁵Jee yukuán nkene rán' ini' barkú'. Inka kivi' njia'a rán' xíin ñu'un káá sín ma'nú nteñú'ún naní Quío. Jee inka kivi' nkenta rán' ñuun' Samos. [Jee nkinoo rán' ntí' ñuun'

Trogilio.] Jee inka kivi' nkenta rán' ñuun' Mileto. ¹⁶Ñani ini' Pablo jia'a re' jín barkú' ñuun' Éfeso, sákua nkúkuéé re' ñuun' Asia. Chi númí'-i kanta-a ñuun' Jerusalén, sáva kuíni'-i yukuán viko naní Pentecostés, réal' kuvi.

**Náchunéi Pablo ini' rá tee kúñá'nú ya yósó' raa nuun'
rá ñivi kúneí ini' raa Jesús ya néé' raa ñuun' Éfeso**

¹⁷Jee ne Mileto, ntají re' tu'un nuun' rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi, néé' ñuun' Éfeso, ya kúneí ini' raa Jesús, jee nkana re' raa. ¹⁸Jee sáa nkenta raa, jee nkachi' re' nuun' raa:

—Jíní' rán naja nsa'á ni' ni'i tiempú' nnee' ni' jín rán, ne kivi' xí'nañú'ún nkenta ni' Asia. ¹⁹Nsatíñú lál'ví ví'í ni' nuun' Ito'o'-ó. Jee niyo íchí ya nkuku'yá ini' ni' ya ñaku ini' ni' jee nno'o ni' tunó'ó nsa'á rá ñivi Israel, chi nnatú'ún raa sa'á kini raa nu'u'. ²⁰Ntuná' nkúmání' ni' nkachitu'ún ni' nuun' rán ya kúvi ya vá'a nuun' rán. Jee nxiné'én' ni' ráno'ó nuchitú jín ve'i ta ve'i. ²¹Nkachitu'ún ni' nuun' rá ñivi Israel jín suni nuun' rá ntu kúvi ñivi Israel. Nnastúvi ni' ya naá' ya íyó nakani ini' raa jie'e' kuachi raa, jee kunikin' raa Ndiosí', jee kuneí ini' raa Ito'o'-ó Jesús. ²²Vitan k'i'in' ni' nuun' ñuun' Jerusalén, chi tétuvi Tachi' Í' Ndiosí' nu'u'. Soo ntu jíní' ni' ná kuno'o ni' yukuán. ²³Soo ntaká ñuun' jiá'a ni', nástúvi Tachi' Í' ya naá' nuun' ni' ya kinaka raa nu'u' vekaa jee xinó'o raa nu'u'. ²⁴Ntu sá'a ni' kuéntá' maání' sú ka'ni' raa nu'u'. Kuachi kuíni ni' sijínu ni' ichi ni', jee sikúnkuvi ni' tiñu ntaji Ito'o'-ó, Jesús, nuun' ni'. Tiñu vá ví ya istúvi ni' tu'un vá'a jie'e' íyó máni' ini' Ndiosí', sú ntuná' íyó ni'in-ó maa.

²⁵Jee ntañú'ún tesó'o rán. Jíní' ni' ya nkuní' ni'i rán ka' nu'u'. Nteñu rán ñikónúun ni', jee nstekútu'ún ni' ya kuvi kivi' ñivi na'á Ndiosí' nuun' tátúní'-i. ²⁶Saáva nástúvi ni' ya naá' nuun' rán, ya ntuví siki' ni' ré naan' néni iin ñivi. ²⁷Chi ntuví nkúmání' ni' stekútu'ún ni' nuun' rán ni'i ya nsa'á' Ndiosí' sa'á-a.

²⁸Kumí rán maarán jee kumí rán ñanitá'an ya kúneí ini' raa Jesús. Chi ñani Tachi' Í' ráno'ó, sáva kuvi rán rá tee kúñá'nú nuun' raa, sáva kunaka rán rá ñivi kúneí ini' raa Ndiosí'. Nati niñi' maá Se'ya re', sáa ni'i'-i nuun' kurúsi', sáva nake'en re' rá ñivi vá. ²⁹Nu'u' jíní' ya, ré ku'lan' ni', jee

kivi rá ñivi nteñu rán, jee nkákuñi' raa nukú raa xiná'ví raa rá ñanitá'án-ó sáva xináán' raa rává, kuéntá' vá'ú' xeen' ya jíá'ní'-i rá lanchi. ³⁰Jee ne nteñu rán koo rá tē ya kijié'é xiné'én' raa tū'un xiná'ví nuun' Tū'un Ndiosí' nuun' rá ñivi níta ñujiín' Jesús sáva tiin rává tū'un xiné'én' raa sáva kunikin' rává raa. ³¹Sáva nito koo rán. Kuna'án rán ya nuvi niñu' ya uní' kuiya' jee ntu nsikíkuñi' ni' nnaikutíñú ni' nuun' ta iin rán, ne nna'yu' ni'.

³²Vitan jee xínóo ni' ráno'ó na'á Ndiosí' sáva nachituvi re' ráno'ó, jín xintíin tū'un re' jie'e' íyó máni' ini' re', ya kúvi sikújia tū'un vá ráno'ó kúneí ini' rán Jesús, jín ya kuvi sa'á-a ya ni'in' rán ta'vi', ya ku'va re' nuun' ni'i rá ñivi ya nsásíin re' raa sáva ki'i raa nuun' re'.

³³Ntu nkuíni ni' ni xū'ún plata ni xū'ún oro ni sa'ma ni iin ñivi. ³⁴Maárano'ó jíní' ya nsatíñú ni' jín na'á maání', sáva ke'en ni' ya jiniñú'ún ni' jín ya jiniñú'ún rá kútá'án jín ni'. ³⁵Jee jie'e' nsá'á ni' ni'i ya'á, jee su'va nnastúvi ni' ya íyó satíñú ni'in-ó sukuán, sáva chineí-ó rá ñivi kúmani' nuun'. Naku'un ini' rán tū'un ya nkachi' Ito'o'-ó Jesús: "Netu' kúvi-ó ka' ku'va-ó nsú ká natiin-ó."

³⁶Jee sáa nkuvi nkachi' Pablo ya'á, jee nna'kuñi' íti re' jín ni'i raa, jee nka'an' re' jín Ndiosí'. ³⁷Jee nna'yu' ví'í ni'i raa. Jee ñinumi raa Pablo, jee nteyu'ú ví'í raa nuun' re'. ³⁸Nkukuéká ví'í ka' ini' raa ya nkachi' re' ya nkuní' raa ka' re'. Jee ñana'ka raa re' nuun' barkú'.

Kua'an' Pablo ñuun' Jerusalén

21 ¹Sáa nxinóo rán' raa, jee nkene rán' jín barkú'. Jee ña'an' naa' rán' ne ñu'un káá sín ma'ñú nteñú'ún naní Cos. Jee inka kivi' nkenta rán' ñuun' Rodas. Nekuán jee ne ñuun' Pátara. ²Jee yukuán nketá'án rán' iin barkú', ya kua'an' ñuun' Fenicia. Jee naku'un rán' maa, jee nkene rán' jín-i kua'an' rán'. ³Jee nini' rán' ñu'un káá sín ma'ñú nteñú'ún naní Chipre. Jee nxinóo rán' maa ichi sátin, jee kua'an' rán' nuun' ñuun' Siria. Jee nkenta rán' ñuun' Tiro, nuun' xinúun rá tē síkaka barkú' rá nantíñú niso-o.

4 Jee yukuán nñani'in' rán' rá ñivi níta ñujiín' Jesús. Jee nkinoo rán' uxá' kivi' yukuán. Jee njia'a Tachí' Íí' tu'un nuun' ráa, jee nkachi' ráa nuun' Pablo ya nki'in'-i ñuun' Jerusalén. 5 Sáa ni'i tiempú' yukuán, jee nkene rán'. Sáa ni'i ráa, jín ñasí'í ráa, jín rá se'ya ráa, ñanaka ráa ránu'u' ne yuñúún', nuun' káá nteñú'ún, jee nñakuñí' íti rán' yunteñú'ún jee yukuán nka'an' rán' jín Ndiosí'. 6 Ká'án'-órán, nkachi' rán' nuun' iin inka rán'. Jee nnaa rán' barkú', jee nnikó ráa ve'i ráa.

7 Jee nkene rán' Tiro jee nkenta rán' ñuun' Tolemada. Yukuán ni'i ya nika rán' jín barkú'. Inajée ñane'yá rán' rá ñani' níta ñujiín' Jesús, jee nkinoo rán' jín ráa iin kivi'. 8 Jee kivi' steñú'ún nkene rán' jee nkenta rán' ñuun' Cesarea. Ñañ'an' rán' ve'i Felipe. Kúvi re' tee stékútu'ún Tu'un Ndiosí'. Nkuvi re' iin ni uxá' [rá tee ya ñani rá apóstol sáva nkumí ráa rá ña'an lál'ví]. Jee nkinoo rán' jín re'. 9 Íyó kumi' se'ya sí'í nuun' re' ya ntiá'an taná'á ráa jee ká'án' ráa Tu'un Ndiosí' ya njia'a-a nuun' ráa.

10 Sáa nnee' rán' kél'in kivi' yukuán, nkenta iin tee naní Agabo, ya nákaní re' tu'un kéne yu'ú Ndiosí'. 11 Sáa nkenta re' nuun' rán', jee ntiin re' manchíjí Pablo. Jee ntenu'ni' re' máá na'á re' jín jje'e' re', jee nkachi' re':

—Káchí' Tachí' Íí' Ndiosí', ya tee xí manchíjí ya'á, sukuán tenu'ni' rá tee Israel tee vá nuun' ñuun' Jerusalén. Jee naku'va ráa re' xintín rá tee ntu kúvi Israel.

12 Sáa nteso'o rán' ya'á, jee maárán' jín rá ñivi ñuun' vá, jíkán' tá'ví' rán' nuun' Pablo ya nki'in' re' ñuun' Jerusalén.

13 Saájee nñaxiní'kó re':

—¿Nakui chi ná'yú' rán' jee jiáxin rán' áníma' ni'? Chi nsá' kuachi íyó tú'va ni' ya kunu'ni' ni', chisa' suni íyó tú'va ni' kuvi' ni' ranika' nuun' ñuun' Jerusalén jje'e' Ito'o'-ó Jesús.

14 Soo sáá ntu nsijínu rán' ini' re', jee ntu nka'an' rán' ka'. Nkachi' rán':

—Kuvi sáni kuíni Ito'o'-ó.

15 Sáa njia'a rá kivi', nñasatú'va rán' jee kuá'an' rán' Jerusalén. 16 Jee sava rá ñivi ñuun' Cesarea níkn' ñujiín' Jesús, nkutá'án' ráa jín ránu'u'. Jee ñanaka ráa ránu'u' nuun' ve'i tee naní Mnasón nuun' sáva nkinoo rán' yukuán. Kúvi re' tee ñuun' Chipre. Jee kue'e' tiempú' níkn' re' ñujiín' Jesús.

Ñane'yá Pablo Jacobo

17 Sáa nkenta rán' ñuun' Jerusalén, rá ñani' yí'í nuun' Jesús, jee nkusií' ini' ráa nne'yá ráa ránu'u'. 18 Jee kivi' steñu'ún, ña'an' Pablo jín rán' nne'yá rán' Jacobo. Jee nkenta ni'í rá tee kúná'nú nísotíñú nuun' rá ñivi kúneí ini' ráa Jesús. 19 Jee sáa njia'a Pablo tónii' nuun' ráa, jee nñakani re' ta ñin rá tiñu nsa'á Ndiosí', sáa nsa'á re' tiñu nteñu rá ñivi ntu kúvi Israel.

20 Sáa nteso'o ráa ya'á, jee nñakuetú'ún ráa Ndiosí'. Jee nkachi' ráa nuun' re':

—Ñani', ya jíní' nú ya ké'ín mil ñivi Israel kúneí ini' ráa Jesús. Jee ñú'ún káñá ini' ráa sikúnkuví ráa tu'un ley ntatúní' Ndiosí' yana'án. 21 Íyó rá ñivi káchí' nuun' ráa, ya xiné'én' nú ni'í rá ñivi Israel, ya néé' inka rá país, ya íyó xinóo ráa tu'un ley njia'a Ndiosí' nuun' Moisés, jee ya koto sá'á circuncidar ráa rá se'ya ráa, ya nsá' niso ráa seña Ndiosí' nuun' yikikúñu ráa. 22 Saájee, ¿ná sa'á-ó? Chi sù naja ka' jee kuni' ráa ya nkiaa' nú. 23 Saájee sa'á nú su'va, sáni ya kachi' rání'. Nteñu rán' íyó kumí' tee ya íyó sikúnkuví ráa tu'un, ya nchisóyu'ú ráa nuun' Ndiosí'. 24 Kí'in' soko' nú sana' jín ráa, sáva nonoo ráa nuun' Ndiosí'. Jee chunáán nú ya táví' ráa, sáva kuvi seté xini' ráa sániku' costumbre-ó. Jee kuni' ni'í rá ñivi ya ntuná' íyó ya naá' tu'un nteso'o ráa xini' nú. Soo suni síkúnkuví nú ya káchí' tu'un ley. 25 Soo rá ñivi, ya ntu kúvi Israel, ya ínú' ini' ráa tu'un Jesús, jee ya ntee rán' tu'un nuun' ráa ya ñani ini' rán'. Nkachi' rán' ya kuniyo ráa ya nkají' ráa kuñu ya nsóko' nuun' rá santú' ñuné'yú', ni ñiñí', ni kuñu rá kiti ya jí'ni ráa sukun', ni koto sá'á téní ráa.

Ntiin ráa Pablo ini' veñu'un

26 Inájee Pablo nkutá'án jín ni kumí' rá tee vá, kivi' steñu'ún. Jee sáa nonoo ráa nuun' Ndiosí', jee nkivi ráa veñu'un ká'nú, jee nkachi' ráa na kivi' ni'í tiempú' nnonoo ráa nuun' Ndiosí', sáva kuvi soko' ta ñin ráa sana' nuun' Ndiosí' kivi' vá.

27 Jee yatin ni'í ya uxá' kivi', jee ké'ín rá ñivi Israel, ya váji Asia, nini' ráa re' ini' veñu'un ká'nú. Jee nsisáá ráa xini' rá ñivi yukuán. Jee ntiin ráa maa. 28 Nkanajjín ráa:

—¡Ráno'ó, tee Israel! ¡Chineí rán ránu'u! ¡Chi tee ya'á ví ya xíné'én' re' síkí' ñivi-ó, jín síkí' tu'un ley, jín síkí' veñu'un ya'á! ¡Jee su'va xíné'én' re' ni'i rá ñivi néé' ni'i ñuun! Jee suni nkivi re' jín rá tee griego ini' veñu'un ya'á. Su'va nstívi re' ini' veñu'un íí' ya'á.

²⁹Nkachi' ráa su'va, chi ya nini' xí'na ráa Trófimo jín re' nuun' ñuun' vá. Trófimo ví tee kúvi ñuun' Éfeso. Jee ká'vi ini' ráa ya nkivi Pablo jín tee vá ini' veñu'un kánú.^z

³⁰Jee ni'i ñuun' vá nkuníní ini' ráa. Jee ni'i ráa jínu nkanta ráa ntiin ráa Pablo. Nsiú'un ráa maa chíké'i veñu'un, jee ntañú'ún kuiti' nñakasi' ráa rá yuvé'í. ³¹Sáa nnukú ráa ka'ni' ráa maa, jee nkanta tu'un nuun' general, ya tátúní' re' nuun' rá soldado Roma, ya íyó tixín' ni'i ñuun' Jerusalén. ³²Jee ntañú'ún kuiti' nñastútú re' rá soldado jín rá capitán jee ninu ráa kuá'an' ráa nuun' íñí rá ñivi. Sáa nini' rá ñivi ya vaji general jín rá soldado, jee ñakuññi' ráa ya jíá'a ráa Pablo. ³³Jee sáa nkenta general jee ntiin re' maa, jee ntatúní' re' ya ku'ni' ráa maa jín uví' cadena kaa. Jee nikatu'ún re' né iin ví-i jee ná nsa'á-a. ³⁴Nuchitú, nkanajín ta iin ráa sín sín tu'un. Jee ntu nkuká'nú ini' re' ya naá', chi kúvaa' ví'í ráa. Jee ntatúní' re' nuun' rá soldado, ya kinaka ráa maa nuun' ve'i cuartel nuun' néé' rá soldado. ³⁵Sáa nkenta ráa nuun' escalera ve'i vá, jee niyo ya nniso rá soldado maa, chi xeen' ví'í sá'á rá ñivi. ³⁶Chi nnita ni'i rá ñivi yata'-a, jee kánajín ráa:

—¡Íyó kuvi' re'!

Nnama Pablo maáa nuun' rá ñivi

³⁷Sáa makuá' kivi ráa ini' ve'i vá, jee Pablo nkachi' nuun' general:

—¿Á kuvi kachi' ni' ntí' nuun' nú?

Jee nkachi' general:

—¿Á jíní' nú ka'an' nú tu'un griego? ³⁸¿Á nsuví nú ví tee Egipto, ya nsa'á tñtíxín síkí' rá tee yósó' nuun' ñuun' yana'án? Jee ña'an' nú nuun' ñu'ún sain jín kumí' mil (4000) tee jíá'ní' ñivi.

^z21:29 Soo ley káchí' ya ntu kúvi kivi ñivi inka nación ini' veñu'un ká'nú Jerusalén.

³⁹Jee nkachi' Pablo:

—Suvini' ví nijia iin tee Israel. Vaji ni' ne ñuun' Tarso ya tñin Cilicia. Maání' ví se'ya ñuun' kúñá'nú. Jíkán' ni' nuun' nú ya taji nú ka'an' ni' jín rá ñivi.

⁴⁰Jee sáa ñanetu' general ka'an'-a, jee ñakuiñi' Pablo nuun' escalerá, jee ntee re' na'á re' nuun' raa, sáva nín koo raa. Jee sáa nín nkuvi raa jee nka'an' re' tu'un hebreo:

22 ¹—¡Ráno'ó ñani' jín tátá! ¡Teso'o rán ya kachi' ni', ya nama ni' maání' nuun' rán!

²Sáa nteso'o raa ya nka'an'-a tu'un hebreo, jee nín ka' nkuvi raa. Jee nkachi'-i:

³—Maání' ví tee Israel. Nkaku ni' ñuun' Tarso, ya tñin Cilicia. Soo ña'nu ni' ñuun' Jerusalén ya'á. Tee tu'va naní Gamaliel nxiné'én' va'a re' nu'u' ji'e'le' tu'un ley rá jí'ó yana'án. Ní'ún káñá ini' ni' sikúnkuvi ni' nuun' Ndiosí', kuéntá' ntaká ráno'ó vitan. ⁴Nsa'á kini ni' rá ñivi níta ñujiín' Jesús, jee ne sánáa' ni' ya ka'ni' raa rá ñivi vá. Jee ni'ni' ni' raa, kúvi tee kúvi ña'an, jee ñana'ka ni' raa vekaa. ⁵Jee sutu' kúñá'nú jín rá tee kúñá'nú kuvi nastúvi raa ya na'á, ya ká'án' naa' ni'. Chi suviráa ví ya ntaji tutu' nuun' ni', ya ku'va ni' nuun' rá ñani'-ó Israel néé' ñuun' Damasco, sáva kuni' raa ya tiñu niso ni'. Jee ña'an' ni' ñuun' Damasco, sáva tñin ni' rá ñivi yí'í ñujiín' vá, ku'ni' ni' raa, jee kinaka ni' raa Jerusalén, sáva xin'óo rán' raa.

Nnakani Pablo nasa nnakani ini' re' jee nkivi re' nuun' Jesús

(Hechos 9:1-19; 26:12-18)

⁶Sáa ñú'ún ni' ichi ku'a'an' ni', jee sáa nkuyatin ni' ñuun' Damasco, yatin sava nuví, jee sanaan' ñanute' ví'í nuva ñu'un' ne súkún jee nchu'un tiyu'-u nu'u'. ⁷Jee nnaniso ni' nuun' ñu'ún, jee nteso'o ni' iin tach'i' yu'ú ya káchí'-i nuun' ni': “¡Saulo! ¡Saulo! ¿Na kuvi chi jíto u'vi' nú nu'u'?” ⁸Jee nika'tu'ún ni': “¿Né iin ví nú, Ito'o ni'?” Jee nkachi'-i: “Suvini' ví Jesús tee ñuun' Nazaret, ya jíto u'vi' nú.” ⁹Nini' rá tee nkutá'án jín ni' nuva ñu'un, [jee nyu'ví ví'í raa], soo tachiyu'ú vá ntu nini' raa nasa nkachi'-i nuun' ni'. ¹⁰Jee nika'tu'ún ni': “¿Ná kúvi ya sa'á ni', Ito'o ni'?” Jee nkachi'

Ito'o'-ó: “Nakoo, jee kuá'án ne ñuun' Damasco. Yukuán kachi' iin tee ni'i ya ntaji ni' nuun' nú ya sa'á nú.” ¹¹ Jee ntu nkúvi ka' kune'yá ni', chi ni'in ví'í nstuún'-u nuun' ni'. Soo rá tee kútá'án jín ni' ntiin ráa na'á ni' jee ña'an' ráa jín ni' ne ñuun' Damasco.

¹² Íyó iin tee naní Ananías. Kúvi re' tee yítíñú síkúnkuvi re' tu'un ley njia'a Ndiosí' nuun' Moisés. Ni'i rá ñivi Israel ya néé' yukuán ká'án' va'a ráa jie'e' re'. ¹³ Jee nkenta re' ñakuñi' re' xiín ni', jee nkachi' re' nuun' ni': “Ñani' Saulo. Nakune'yá.” Jee máá hora kuiti' nnakune'yá ni' jee nini' ni' re'. ¹⁴ Jee nkachi' re': “Ndiosí', ya nneñu'un rá jí' yana'án-ó, ñani re' nó sáva kuni' nú ya kuíni re' sa'á nú, jee sáva kune'yá nú máá maá tee ya naa' kúvi re' nuun' Ndiosí', jee sáva teso'o nú ya ka'an' re'. ¹⁵ Chi suvinú nastúvi nú ya naa' jie'e' re' nuun' ni'i rá ñivi, ya nini' nú jín ya nteso'o nú. ¹⁶ Jee ntañú'ún, ¿ná nétu nú? Nakuñi' jee kuanuté. Kakan' tá'ví' nuun' Ito'o'-ó jee nasánoo re' jie'e' kuachi nú”, su'va nkachi' Ananías —nkachi' Pablo.

Nnakani Pablo nasa ntají Ndiosí' re' nuun' rá ñivi ntu kúvi Israel

¹⁷ Suni nkachi' Pablo:

—Jee nnikó tuku ni' nuun' Jerusalén. Yukuán sáá ká'án' ni' jín Ndiosí' ini' veñu'un ká'nú, jee kájkuiti' ntúvi ya nxiné'én' Ndiosí' nuun' ni'. ¹⁸ Jee nini' ni' Ito'o'-ó ya ká'án'-a: “Kunumi'. Jee ñama' kene nú Jerusalén. Chi ntíin ráa ya naá' ya stúvi nú jie'e' ni'.” ¹⁹ Jee nkachi' ni': “Ito'o' ni'. Suviráa jíní' ya jiá'án' ni' ni'i rá ve'i sinagoga nuun' kútútú rá ñivi Israel, jee tñin ni' rá ñivi ínú' ini' ráa no'ó, jee ntúví ni' ráa vekaa jee njia'a ni' ráa jín yo'o. ²⁰ Jee sáá ña'ni' rá tee ñuun' Jerusalén Esteban, ya stúvi re' ya naá' jie'e' no'ó, jee íñi ni' yukuán, jee jiá'ayu'ú ni' ya ka'ni' ráa maa. Jee nkumí ni' rá sa'ma rá tee jiá'ni' maa.” ²¹ Jee Ito'o'-ó nkachi' nuun' ni': “Kuá'án, chi tají íká ni' nó nuun' rá inka nación ya ntu kúvi Israel”, sukuán nkachi' Ito'o'-ó —nkachi' Pablo.

Nkinoo Pablo xintíin general

²² Jee nteso'o ráa ne ya nkachi' re' tu'un ya'á, soo nkajie'é nkanajíin ráa:

—Xináán' rán iin tee íyó su'va nuun' ñivi ya'á. Chi ntuví íyó kuteku' re'.

²³Kánajín' raa, jee kisi raa sa'ma níji raa, jee ne xínává' raa tikachaa' nuun' tachi', chi kítí' ví'í ini' raa. ²⁴Saáva ntatúní' general vá ya rá soldado kinaaka raa Pablo ini' ve'í cuartel nuun' néé' rá soldado. Ntatúní' re' ya chi'i raa yo'o maa jee xiná'má' raa maa, sáva kuká'nú ini' raa na kuachi ví ya nsá'á-a ya kánajín' rá ñivi siki'-i. ²⁵Soo sáá jí'ní' raa maa jín' ñiin, sáva kuun raa yo'o maa, jee nkachi' Pablo nuun' capitán ya íñi yukuán:

—¿A yínetu' ya kuun rán yo'o iin se'ya ñuun' Roma, ya ntiá'an sanáa' rán kuachi?

²⁶Sáá nteso'lo capitán ya'á, jee ñakachi' re' nuun' general:

—¿Ná kúvi ya sa'á nú? Chi se'ya ñuun' Roma ví tee ya'á.

²⁷Jee nkuyatin general nuun' Pablo, jee nkachi' re':

—¿Á suvinú ví se'ya ñuun' Roma?

Jee nkachi' Pablo:

—Maání' ví.

²⁸Jee nkachi' general:

—Nu'u' kue'e' ví'í xu'ún nchunáán ni' sáva ni'in' ni' kuvi ni' se'ya ñuun' Roma —nkachi' re' nuun'-u.

Jee Pablo nkachi':

—Soo se'ya ñuun' Roma ví ni' ne ya nkaku ni'.

²⁹Saáva kuíntañú'ún nkuiyo rá tee xiná'má' maa nékúvi. Jee suni ne máá general nyu'ví re', sáá nkuká'nú ini' re' ya tee Roma ví-i, chi ya ni'ni' raa maa.^a

Íñi Pablo ichinúún' Justicia Ñá'nú nación Israel

³⁰Kuíni general kunaá' ini' re' ná kúvi ví ya chíkuáchi rá ñivi Israel maa. Jee kivi' xtéñu'ún nsiaá' re' maa, jee ntatúní' re' ya nutútú rá sutu' kuñá'nú jín ni'i rá tee Justicia Ñá'nú ñuun' Israel. Jee ñanaka re' Pablo ichinúún' raa.

23 ¹Jee yukuán nne'yá vá'a Pablo nuun' rá tee Justicia Ñá'nú jee nkachi' re':

—Ráno'ó ñani'. Kuvá'a ini' ni' chi jíni' ni' ya jíka naa' va'a ni' ichinúún' Ndiosí' ne vitan.

^a22:29 Ntatúní' ley ñuun' Roma ya ntuví íyó xinó'o raa su'va iin se'ya ñuun' Roma retú ntiá'an sanáa' raa kuachi ñivi vá.

²Jee ntají sutu' kúná'nú ka', ya naní Ananías, ya rá íñí yatin jín Pablo, ya katu' ráa yu'ú Pablo. ³Íñajée nkachi' Pablo nuun' re':

—Ndiosí' vá ku'va nó. Chi sansu'va íyó nú.^b No'ó vá néé' ya'á, sáva sanáa' nú retú íyó kuachi ni' sání káchí' tu'un ley ntatúní' Ndiosí'. Soo ¿nakui chi jiá'a nú nuun' ley vá jie'e' tiñu sá'á nú? Chi ntají nú ya katu' ráa yu'ú ni'.

⁴Jee rá tee íñí yatin jín re' nkachi' ráa:

—¿Á ténúun' nú sutu' kúná'nú ka' ya yítíñú nuun' Ndiosí'?

⁵Jee nkachi' Pablo:

—Ráno'ó ñani'. Ntu jíní' ni' ya suvire' ví sutu' kúná'nú ka'. Chi káchí' Tu'un Ndiosí' néé' nuun' Tutu': “Koto ká'an' niva'a rán iin jie'e' tee nísotíñú nuun' nuun'-ó.”

⁶Jee nini' Pablo ya sava ráa kúvi ráa saduceo, jín sava ráa ka' kúvi ráa fariseo, jee nkanajín re' nteñu rá tee Justicia Ná'nú yukuán:

—Ráno'ó ñani'. Nu'u' ví fariseo jín se'ya iin tee fariseo. Sánaa' rán jie'e' kuachi nu'u', chi íyó tu'un neí ini' ni' ya nateku' ii' rá níyi.

⁷Jee sáa nkachi' re' ya'á, jee nkajie'é nkantátú'un ráa, rá fariseo jín rá saduceo. Jee sín sín nka'an' ráa. ⁸Chi rá tee kúvi saduceo káchí' ráa ya ntuví náteku' ii' rá níyi, ni ntuví najiá'á' íí' Ndiosí', ni tachi' ká'an'. Soo rá fariseo ínú' ini' ráa ni'i ya'á. ⁹Nkuvaa' ni'in ví'í ráa. Jee sava rá tee xín'é'n' jie'e' tu'un ley ntatúní' Ndiosí' yana'án, ya íñí ráa jín rá fariseo, nnakuiñi' ráa, jee nkachi' ráa:

—Ntuná' nání'in' rán' ni iin kuachi, ya sá'á tee ya'á. Sanaan' re' iin tachi' ká'an' áxí iin najiá'á' íí' Ndiosí' nka'an' jín re'.

¹⁰Sáa nxíní'in ví'í ka' kántátú'un ráa, jee nyu'ví ví'í general, chi nka'vi ini' re', ya tasáva ráa Pablo. Saáva ntatúní' re' nuun' rá soldado, ya natava' ráa maa nteñu rá ñivi, jee kinaka ráa maa nuun' ve'i cuartel nuun' néé' rá soldado.

¹¹Yakuáa' kivi' steñu'ún yukuán ntuvi Ito'o'-ó nuun' Pablo, jee nkachi'-i nuun' re':

—Neí koo ini' nú, chi kuéntá' nnastúvi nú ya naá' jie'e' ni' Jerusalén, sukuán íyó nastúvi nú ya naá' jie'e' ni' nuun' Roma.

^b 23:3 Ika' ve'í nka'yu ku'jín.

Nnatú'ún ráa ka'ni' ráa Pablo

12 Ya nkunijin' kivi' steñu'ún, nnatú'ún yu'u' sava rá tee Israel, jee nchisóyu'ú ráa nuun' Ndiosí' ya kuno'o ráa ya nkají' ráa, ni nkó'o ráa nekuá' ka'ni' ráa Pablo. 13 Jee ví'í ka' uvixiko (40) rá tee nnatú'ún yu'u' sukuán. 14 Ña'an' ráa nuun' rá sutu' kúñá'nú jín nuun' rá tee kúñá'nú, jee nkachi' ráa:

—Nchisóyu'ú rán' nuun' Ndiosí' ya nkají' rán' ne ka'ni' rán' Pablo. 15 Saájee maáránú jín rá tee Justicia tají rán tu'un nuun' general. Jee kakan' rán ya kinaka re' maa nuun' ráno'ó, sáva kachi' rán nika' ya kuká'nú náa' ini' rán ka' jie'e' tee vá. Jee ne ntiá'an kenta re' jee ya kuiñi tu'va rán' ya ka'ni' rán' maa.

16 Soo sáa nkuká'nú ini' se'ya yí'í ku'va Pablo jie'e' rá tu'un nnatú'ún yu'u' ráa, jee ña'an'-a ini' ve'i cuartel rá soldado, jee nnakani-i vá nuun' Pablo. 17 Jee nkana Pablo iin rá capitán jee nkachi' re' nuun'-u:

—Kinaka nú tee súchí ya'á nuun' general. Chi íyó tu'un nakani re' nuun'-u.

18 Saájee ñanaka capitán maa nuun' general jee nkachi' re':

—Tee yí'í vekaa naní Pablo nkana-a nu'u'. Jee nikan'-a nuun' ni' ya kinaka ni' tee súchí ya'á, chi íyó ya nakani re' nuun' nú.

19 Ntiin general na'á tee súchí vá, jee nkuiyo sífn ráa. Jee nikatú'ún re' maa:

—¿Ná kúvi ya kachi' nú nuun' ni'?

20 Jee nnaxiníko tee súchí vá nuun' re':

—Rá tee Israel nnatú'ún ráa ya steñu'ún kakan' ráa nuun' nú, ya kinaka nú Pablo nuun' Justicia, sáva kachi' ráa nika', ya kuíni ráa kuká'nú náa' ini' ráa ka' jie'e'-e. 21 Koto jí'á'a nú sijínú' ráa ini' nú, chi ví'í ka' uvixiko (40) rá tee nétu yu'u' ráa re' yu'ú ichi. Jee nchisóyu'ú ráa nuun' Ndiosí' ya kuno'o ráa ya nkají' ráa ni nkó'o ráa ne ka'ni' ráa re'. Chi ntañú'ún ya íñi tu'va ráa nétu ráa no'ó ya ku'vayyu'ú nú maa.

22 Saájee nnachuichí general tee súchí vá, jee ntatúní' re' nuun'-u:

—Koto nákani nú nuun' ni iin ya nnakani nú nuun' ni'.

Ntají raa Pablo nuun' tee nisotíñú naní Félix

23 Jee nkana re' uvi' rá capitán jee nkachi' re' nuun' raa:
 —Sa'á tú'va rán uvi' sientú' (200) soldado, jín unixiko uji'
 (70) rá soldado yósó' kiti, jín uvi' sientú' (200) soldado rá
 ína'á lanza, sáva ki'in' rán ñuun' Cesarea, kaiin' yakuáá'.
 24 Suni satú'va rán rá kiti koso' Pablo, sáva koto va'a raa
 maa, jee kınaka raa maa nuun' Félix, tee kuñá'nú.

25 Ntee general tu'un nuun' tutu', jee káchí'-i su'va:

26 “Claudio Lisias, nuun' Félix, tee nisotíñú ñá'nú. ¿Á íyó
 va'a nú? 27 Tee ya'á ntiin rá tee Israel maa. Jee mááíyó ka'ni'
 raa maa nékúvi. Jee nkenta ni' yukuán jín rá soldado, jee
 nsikáku ni' re', chi nteso'o ni' ya kúvi re' tee Roma. 28 Jee
 nkuini ni' kuká'nú náa' ini' ni', ná kuvi ya chíkuáchi raa
 maa. Saáva ña'an' ni' jín-i nuun' Justicia Ná'nú raa. 29 Jee
 nkuká'nú ini' ni' ya chíkuáchi raa maa jie'e' ley raa. Soo
 ntu íyó siki'-i ya kuvi'-i áxí ya ki'-i vekaa. 30 Soo sáa nni'in'
 ni' tu'un ya nátú'ún raa, ya ka'ni' raa maa, jee kuíntañú'ún
 ntají ni' maa nuun' nú. Jee suni ntatúní' ni' nuun' rá ñivi
 chíkuáchi maa, ya kuajiaa' nakani raa nuun' nú, na kuachi ví
 ya nsa'á re'”, sukuán ntee re' nuun' tutu' ña'an' nuun' Félix.

31 Saájee nsa'á rá soldado sáni ntatúní' re' nuun' raa.
 Nke'en raa Pablo jee ña'an' raa jín-i yakuáá' kivi' yukuán
 nuun' ñuun' Antípatris. 32 Jee kivi' steñu'ún, jıka jie'e'
 rá soldado nııkó raa ve'i cuartel nuun' néé' raa ñuun'
 Jerusalén. Jee nxınóo raa rá soldado yósó' kiti, sáva kınaka
 raa Pablo. 33 Sáa nkenta raa ñuun' Cesarea, jee nnaqu'va
 raa tutu' vá nuun' tee kúñá'nú vá. Jee suni nnaqu'va raa
 Pablo nuun'-u. 34 Jee sáa nka'vi tee nisotíñú vá tutu', jee
 nıkatu'ún re' né ñuun' vaji-i. Soo sáa nkuká'nú ini' re' ya
 kúvi-i tee vaji ñuun' Cilicia, 35 jee nkachi' re':

—Teso'o ni' ñujín' jie'e' nú, retú nkenta rá ñivi ya
 xıkóñá'án raa nó.

Jee ntatúní' re' ya kumí raa maa ini' vetíñú ya nsa'á
 Herodes.

Náma Pablo maáa nuun' tee nisotíñú Félix

24 ¹Jee u'un' kivi' ka', nkenta sutu' kúñá'nú ka', naní
 Ananías, jín sava rá tee kúñá'nú, jín iin tee naní

Tértulo. Tiñu re' ví ya súkuá'a re' ley jee kál'án' re' jie'e' inka ñivi nuun' tee jie'né' kuachi. Jee nchikuachi ráa Pablo nuun' tee kúñá'nú. ²Sáa nkana tee nísotíñú vá Pablo, jee Tértulo nkajie'é nxikóná'án re' maa, jee nkachi' re':

—Ní'ín' rán' ya néé' ñunkúún ví'í rán' jie'e' ya vá'a sá'a nú. Jee suni va'a ka' nása'a va'a nú nación, chi níchi tátúní' nú chi tu'va ví'í nú. ³Ni'i nuun', kúsí' ini' rán' né'ya rán' ni'i ya nsa'a nú, jee nkúta'vi' ví'í rán' nuun' nú. Félix kúñá'nú ka'. ⁴Ntu kuíni ni' ixtá ví'í ni' tiempú' nú. Jee jíkán' tá'ví' ni' nuun' nú ya kuva'a ini' nú teso'o nú ya ka'an' ni' yaku' ni.

⁵Jíní' rán' ya xéen' ví'í sá'a tee ya'á. Chi sá'a re' tixin' nteñu rá ñivi Israel, ya néé' ni'i ñiví. Kúvi re' iin rá tee yósó' nuun' rá ñivi níkin' ichi tú'ún Jesús tee ñuun' Nazaret. ⁶Jee suvire' suni nuukú re' stíví re' veñu'un ká'nú, jee ntiin rán' maa. [Jee nkuini rán' sanáa' rán' kuachi re' sáni káchí' ley rán'. ⁷Soo nkini general Lisias maaré' nteñu rán', jee ni'in ví'í ni'xtá re' maa xintín rán'. ⁸Jee ntatúní' re' ya ki'in' rán' xikóná'án rán' maa nuun' nú.] Jee xiná'má' nú maa, jee kúvi kuká'nú ini' nú ya íyó naa' ni'i, ya xíkóná'án rán' maa nuun' nú —nkachi' Tértulo.

⁹Jee suni nchineí rá tee Israel tu'un nka'an' re', ya íyó naa' sukuán jie'e' re'. ¹⁰Jee sáa nsa'a tee nísotíñú seña ya ka'an' Pablo, jee nkachi' re':

—Jíní' ni' ya kue'e' kuiya' kúvi nú tee tátúní' nuun' nación ya'á. Saáva kúsí' ini' ni', nama ni' maaní' nuun' nú. ¹¹Kuvi nanukú nú jee kuká'nú ini' nú, ya ntu íyó ka' uxuví' (12) kivi', ya ña'an' ni' Jerusalén nneñu'un ni' Ndiosí'. ¹²Soo ntuná' nání'in' ráa nu'u' kántá'án tú'un ni' jín ni iin ñivi, ni ntu nsa'a ni' tixin' jín rá ñivi ini' veñu'un ká'nú, ni ini' rá ve'i sinagoga, ni rá nuun' ñuun' ká'nú Jerusalén. ¹³Suni ntu kuvi nastúvi ráa ya naa' ya chíkuáchi ráa nu'u'. ¹⁴Soo nána'ma' ni' tiñu ya'á nuun' nú. Níkin' ni' ichi ya'á, ya káchí' ráa ichi tú'ún ví-i. Su'va néñu'un ni' Ndiosí' ya nneñu'un rá tájí' rání' yana'án. Chi ínú' ini' ni' ni'i sáni káchí' tu'un ley njia'a Ndiosí' nuun' Moisés yana'án jín ni'i tu'un ntee rá tee ya njia'a Ndiosí' maa nuun' ráa. ¹⁵Íyó tñeí ini' ni' ya sa'a Ndiosí', kuéntá' suni nétu ráa ya nateku' ii' rá níyi, vani ñivi naa' áxí ñivi káné'én, jee nakoo

rá ñuné'yú' ráa. ¹⁶Saáva sukuáni núnasí nì' kunikin' nì' ichi vá'a, sáva kuni' nì' yá ntu níso nì' kuachi nuun' Ndiosí' jín nuun' rá ñivi.

¹⁷Sáa njia'a ví'í kuiya' nìkúténúún nì' rá inka ñuun', jee nmenta nì' ñuun' nì' Israel, sáva naku'va nì' caridad nuun' rá lá'ví' ya'á, jee suni soko' nì' nuun' Ndiosí'. ¹⁸Jee nnani'in' ráa nu'u' sáa sá'a nì' sukuán, chi yá nsa'á ninu'un nì' maání' nuun' Ndiosí'. Soo ntu níyo kue'e' ñivi jín nì', ni ntu sá'a nì' tixín'. ¹⁹Soo rá ñivi Israel váji ñuun' Asia, jee íyó kuiñi ráa ichinúún' nú, jee xikóñá'án ráa nu'u' nuun' nú, retú íyó yá kubi chíkuáchi ráa nu'u'. ²⁰Áxí rá ñivi íñi ya'á, kachi' ráa na kuachi nsa'á nì' yá nkuká'nú ini' ráa, sáa niñi nì' nuun' Justicia Ná'nú Israel. ²¹Kuachi iin tu'un ni nkanajín nì' ichinúún' ráa: “Vitan chíkuáchi rán nu'u' ichinúún' rán, ya káchí' nì' yá nateku' ii' rá ní'i!” —nkachi' Pablo.

²²Nku'iin ini' Félix sanáa' re' kuachi Pablo. Chi jíní' va'a re' jie'e' ñujín' vá. Jee nkachi' re':

—Sáa kiaa' general Lisias jee sanáa' nì' tiñu nú.

²³Jee ntatúní' re' nuun' capitán yá kúmí-i Pablo. Soo ku'va-a kuiñi núne Pablo ini' vekaa. Jee koto kúsá'án ni iin rán chineí rá tá'án Pablo maáré'.

²⁴Yaku' kivi' njia'a, nkenta Félix jín ñasí' re', naní Drusila, yá kúvi ña'an ñuun' Israel. Jee ntají re' ñake'en ráa Pablo. Jee nteso'o re' tu'un, yá nka'an'-a nasa kunei ini' ñivi Cristo Jesús, yá ñani Ndiosí' tatúní' ñivi. ²⁵Jee sáa nákaní Pablo jie'e' yá íyó kinoo naa' ñivi nuun' Ndiosí', jín jie'e' yá íyó nake'en-ó maáo, jín jie'e' yá koo iin kivi' sanáa' Ndiosí' jie'e' rá kuachi ni'i rá ñivi, jee nyu'ví Félix, jee nkachi' re' nuun'-u:

—Kuá'án ntañú'ún. Jee sáa íyó tiempú' nì', jee kana nì' nó.

²⁶Jee suni ñú'ún ini' re' yá ku'va Pablo xu'ún nuun' re' sáva siaá' re' maa. Saáva nkuké'ín nkana re' maa nkukuéntú re' jín-i.

²⁷Sáa njia'a uvi' kuiya', jee nnakuiñi' inka tee naní Porcio Festo nuun' tiñu nniso Félix. Soo nkuini Félix yá kinoo va'a jín rá ñivi Israel, saáva nxinóo re' Pablo vekaa.

Pablo nnama maáa nuun' Festo

25 ¹Sáa nkenta Festo nación vá, jee njia'a uni' kivi', jee nkene-e Cesarea jee ku'an'-a Jerusalén. ²Jee rá

sutú' kúñá'nú jín rá tee kúñá'nú Israel nkenta ráa nuun' re' jee nxikóná'án ráa Pablo nuun' re'. ³Nikan' tá'ví' ráa nuun' re' ya salá re' tumani ini' ya tají re' maa Jerusalén. Chi nnatú'ún yu'u' ráa ya ka'ni' ráa maa ichi.

⁴Inájee nnaixiníko Festo ya Pablo yí'í vekaa Cesarea. Jee nsá' kue'e' ka' tiempú' jee k'i'in' re' yukuán. ⁵Jee nkachi' re':
—Saáva k'i'in' sava rá tee kúñá'nú rán jín nu'u', jee yukuán xikóná'án ráa Pablo, retú íyó kuachi-i.

⁶Sáa nkinoo Festo yukuán una' áxí ují' kivi' ka', jee kuá'an' re' nuun' Cesarea. Jee kivi' steñu'ún, nnakunee' re' nuun' sánáa' re' kuachi. Jee ntají re' ya kinaka rá soldado Pablo.

⁷Sáa nkenta Pablo, jee rá ñivi Israel vaji Jerusalén jee nkutútu' tiyu' ráa nuun' re', jee kue'e' ví'í chíkuáchi ráa re' rá kuachi ká'nú. Soo ntuná' nkúvi stúvi kájí ráa ya naá' jie'e' tu'un tú'ún vá.

⁸Jee Pablo nnama re' maaré' jee nkachi'-i:

—Ni ntuví na kuachi vá nsá'á ni', ni siki' tu'un ley njia'a Ndiosí' nuun' Israel, ni siki' veñu'un ká'nú, ni siki' tee tátúni' ni'í rá nuun' tñn Roma.

⁹Soo Festo kuíni kinoo va'a jín rá ñivi Israel, jee nika' tu'ún re' Pablo:

—¿Á kuíni nú k'i'in'-ó Jerusalén, sáva sanáa' ni' tiñu nú yukuán?

¹⁰Jee nnaixiníko Pablo:

—Íñi ni' ini' palacio nuun' káa ley tee tátúni' Roma. Ya'á íyó sanáa' nú jie'e' tiñu nu'u'. Chi ntuná' nsá'á kini ni' siki' rá ñivi Israel. Jee jíní' va'a nú ya'á. ¹¹Retú íyó kuachi ni' ya íyó ní'in' ni' ya ka'ni' ráa nu'u', jee ntu kú'ú'vi ini' ni' kuvi' ni'. Soo retú ntuví ya naá' ví ni iin kuachi ya xikóná'án rá tee ya'á nu'u', jee ni iin ñivi nkúvi naku'va nu'u' nuun' ráa. Jee jíkán' ni' ya tee tátúni' nuun' Roma sanáa' re' jie'e' tiñu ni'.

¹²Saájee Festo nnatú'ún re' jín rá tee nákutíñú nuun' re', jee nkachi' re':

—Nikan' nú ya sanáa' tee tátúni' Roma jie'e' nú, jee yukuán k'i'in' nú nuun' re'.

Pablo íñi ichinúun' Agripa, tee tátúni'

¹³Sáa njia'a yaku' kivi', Agripa, ya níso re' tiñu ya kúvi re' rey [ya tátúni' re' nuun' nu'un' nuun' yukuán], jín

Berenice nkenta ráa ñuun' Cesarea nne'yá ráa Festo. ¹⁴Sáa nkinoo ráa kél'ín kivì' yukuán, Festo nnakani jie'e' tiñu Pablo nuun' tee tátúní' vá, jee nkachi'-i:

—Ya'á íyó iin tee ya nxinóo Félix ini' vekaa. ¹⁵Sáa nnee' ni' Jerusalén, jee rá sutu' kúná'nú jín rá tee kúná'nú nuun' Israel, nchikuachi ráa maa. Jee nikan' ráa ya sanáa' ni' ya ka'ni' maa. ¹⁶Jee nmaxiníko ni' nuun' ráa, ya ntu íyó ñujiín' rá tee Roma, ya naku'va ráa ni iin tee xikóná'án rá ñivi, ya ntiá'an kuiñi-i kune'yá-a nuun' rá ñivi xikóná'án maa, jee nama-a maáa jie'e' kuachi ya xikóná'án ráa maa. ¹⁷Sáava sáa nkenta ráa ya'á, jee kivì' xteñu'un, ntu nkúkuéé ni', jee nnakunee' ni' nuun' sánáa' ni' kuachi. Jee ntají ni' ya kike'en maa. ¹⁸Sáa íñí rá tee xikóná'án maa, nka'vi ini' ni' ya chikuachi ráa maa jie'e' kuachi ñá'nú. Soo ntuví ná íyó jie'e'-e. ¹⁹Chisa' kenta ráa sikì' re', chi ntu nuún ini' ráa jín re' jie'e' ñujiín' níkin' ráa neñu'un ráa Ndiosí' ráa, jín jie'e' iin tee naní Jesús ya ya ni'í'. Soo káchí' re' ya tékú'-u. ²⁰Jee ntu nkúká'nú ini' ni' nasa sa'á ni' jie'e' tiñu ya'á, jee nikatu'un ni' maa retú kuíni re' ki'in' re' Jerusalén, sáva sanáa' ni' jie'e' tiñu ya'á yukuán. ²¹Soo sáa jíkán' Pablo ya kumí rán' maa ne sanáa' Augusto jie'e'-e, jee ntají ni' ya ki'í i' i' vekaa, ne tají ni' maa nuun' Augusto tee tátúní' Roma —nkachi' Festo.

²²Nkachi' Agripa nuun' Festo:

—Suní kuíni ni' teso'o ni' ya káchí' tee vá.

Jee nmaxiníko Festo:

—Teen' teso'o nú ya kachi'-i.

²³Iñajée kivì' steñu'un, nkenta Agripa jín Berenice. Jee nneñu'un ráa Agripa jín Berenice. Jee nkivi ráa ini' palacio, jín rá general, jín rá tee kúná'nú nuun' ñuun'. Jee ntají Festo ya kike'en rá soldado Pablo, jee nkinaka ráa maa.

²⁴Jee nkachi' Festo:

—Rey Agripa, jín ni'í rá tee nkutútú jín-ó. Kune'yá rán. Ya'á ví tee, ya xikóná'án ni'í rá tee Israel nuun' ni' sáa néé' ni' ñuun' Jerusalén. Jee suní xikóná'án ráa maa ya'á. Kánajín ráa ya ntu íyó kuteku'-u ka'. ²⁵Soo nkúká'nú ini' ni' ya ntuví na nsa'a-a ya ka'ni' rán' maa. Soo maaré' nikan' re' ya sanáa' Augusto jie'e' kuachi re', saáva ñani ini' ni' tají ni' maa nuun' Augusto. ²⁶Soo ntuví ná íyó ni iin tu'un, ya kúvi

tee nī' nūn' tutu' jie'e'-e nūn' ito'o'-ó. Saáva vaji náka nī' tee vá, sáva kuiñi re' ichinúún' rán', jee ñá'nú ka' vá kuiñi re' ichinúún' maánú, rey Agripa. Jee saáva ré nxiná'má'-ó maa, sáva kuvi tee nī' nūn' tutu' jie'e'-e. ²⁷Chi jíní' nī' ya nsá' sá'á va'a-ó, ya tají nī' iin tee yí'í vekaa nūn' tee tátúní' Roma, soo ntu tájí nī' na jie'e' chíkuáchi ráa maa.

Pablo nnama maáa nūn' Agripa

26 ¹Saájee nkachi' Agripa nūn' Pablo:
—Yínetu' rán' ka'an' nú jee nama nú maánú.

Iñajée nñane'en re' na'á re', sáva kuni' ráa ya ka'an' re'.
Jee nnama re' maáré' su'va:

²—Rey Agripa, kúsíi' ini' nī' ya nama nī' maání' nūn' nú vitan, jie'e' ni'i ya chíkuáchi rá ñivi Israel nu'u'. ³Chi jíní' nú ni'i rá costumbre rá ñivi Israel, jín ni'i tu'un jie'e' kúvaa yu'ú rání'. Saájee jíkán' tá'ví' nī' ya ká'nú koo ini' nú jee teso'o nú ya kachi' nī'.

Nñakani Pablo sánikuá' níñi re' ne ntiá'an ntiin re' tu'un Jesús

⁴Ya jíní' ni'i rá ñivi Israel nasa ña'nu nī' ne súchí nī' ñuun' nī' ne xí'nañú'ún jín ñuun' Jerusalén. ⁵Ya jíní' ráa kue'e' tiempú' ya ne xí'nañú'ún nyí'i nī' ñujiín' fariseo, ya nī'in yí'í xá ka' s'kúnkuvi ráa ley Moisés nsú ká' rá inka ñivi níkin' ñujiín' Israel. Jee kúvi nástúvi ráa ya naá' jie'e' vá, ré kuini ráa. ⁶Jee vitan sánáa' rán jie'e' nu'u', chi íyó tūneí ini' nī' ya nchisóyu'ú Ndiosí' nūn' rá jíí' yana'án rán'. ⁷Jee ni'i rání', ya kúvi rán' se'ya ichiyúkún' váji ne nūn' rá uxuví' (12) se'ya yí'í Israel, nuvé niñu' ñú'ún káñá ini' rán' néñu'un rán' Ndiosí', jee íyó tūneí ini' rán' ya kenta ya nchisóyu'ú re'. Kátáta rey, jie'e' ya'á vá chíkuáchi rá ñivi Israel nu'u'. ⁸¿Nakui chi ntu kúvi inu' ini' rán' ya nástekú' Ndiosí' rá níyi?

Nito u'ví' Pablo rá ñivi yí'í nūn' Jesús

⁹Iñajée nékúvi ñú'ún ini' nī', ya íyó sa'á kini ví'í nī' siki' rá ñivi ya yí'í ráa nūn' Jesús, tee ñuun' Nazaret. ¹⁰Jee sukuán nsá'á nijia nī' ñuun' Jerusalén. Ntaji rá sutu' kúñá'nú tiñu nūn' nī', jee ntuví nī' vekaa kue'e' rá ñivi yí'í

nuun' Jesús. Jee sáá jiá'ní' rá ñivi rá ñivi vá, jee suni jiá'a nì' tu'un nì', ya kuvi' ráa. ¹¹Jee kue'e' íchí nxinó'o nì' ráa ini' ntáká ve'i sinagoga nuun' néñu'un rá ñivi Israel Ndiosí'. Jee nteuvi nì' ráa kuichi ini' ráa Jesús jee tenuun' ráa maa. Kítí' nasíkuiti' ini' nì' nélyá nì' ráa, jee sá'á kini nì' ráa, ne rá ñuun' káá íká.

**Nnakani tuku Pablo ya nnakani ini'
re' jee nkivi re' nuun' Jesús**

¹²Jee jie'e' tiñu ya'á vá ñā'an' nì' ñuun' Damasco. Jee ntaji rá sutu' kúñá'nú tiñu kunee' síkì' nì', jee ntaji ráa tu'un ya tátúní' ráa ya sa'á nì' maa. ¹³Soo sáá kua'an' nì' ini' ichi, máá kaxuvi', nini' nì' ñin nuva ñu'un' ne súkún máá ní'in ka' nsuvi' ka' nuva nkanii'. Ñanute' tiyu'-u nuun' íñí nì' jín rá kútá'an' jín nì', kátáta rey. ¹⁴Jee sáá nnaniso nì'i rán' nuun' ñu'ún, jee nteso'o nì' ñin tachiyu'ú nkachi' nuun' nì' tu'un hebreo: “¡Saulo! ¡Saulo! ¿Nakui chi sá'á kini nú nu'u'? Sá'á kini nú maánú [kuéntá' sá'á ñin xini'kì' sáá] jiáñú' tì' xini' yutun xeen' [jee túfí' tì].” ¹⁵Ñare nkachi' nì': “¿Né ñin kúvi nú, Ito'o' nì?” Jee nkachi' Ito'o'-ó: “Maání' ví Jesús, ya sá'á kini nú. ¹⁶Soo nakoo jee nakuiñi' nichí' nú. Chi ntuvi nì' nuun' nú, sáva kani nì' no'ó kuvi nú musú' kuatíñú nì' no'ó, jee nastuvi nú ya naá' jie'e' ya nini' nú vitan, jín ya xin'é'én' nì' nuun' nú. ¹⁷Jee sikáku nì' nó nuun' rá ñivi Israel, jín nuun' rá ñivi inka nación. Chi tají nì' nó nuun' ráa, ¹⁸sava sine nú rá nchinúún ráa sáva kiku'un ini' ráa Tu'un Ndiosí'. Jee sáva kene ráa nuun' neen', jee nakuiñi' ráa nuun' túún' ñu'un'. Jee kene ráa na'á tachi' kini kúñá'nú kúvi Satanás, jee kivi ráa na'á Ndiosí'. Sáva nì'in' ráa ya kuneká'nú ini' Ndiosí' jie'e' kuachi ráa, jín sáva nì'in' ráa ta'vì' nteñu rá ñivi ya nsá'á sín re' ráa sáva kuvi ráa ñivi re', chi kúneí ini' ráa nu'u.”

Pablo kánijíá ya nxiné'én' Ndiosí' nuun' re'

¹⁹Saájee, nkanijíá nì' tu'un nkachi' re' nuun' nì' ne súkún, kátáta rey Agripa. ²⁰Jee xí'nañú'ún nstekútu'ún nì' nuun' rá ñivi ñuun' Damasco, jín suni nuun' rá ñivi ñuun' Jerusalén, jín nuun' nì'i sánitíin Judea, jín nuun' rá inka nación, ya nakani ini' ráa jee nakunikin' ráa Ndiosí'.

Jee nstékútú'ún nì', yā sa'á rāa rá tiñu vá'a, yā stúvi yā nñakani nijia ini' rāa. ²¹Jie'e' ya'á vá ntiin rá tee Israel nu'u' ini' veñu'un ká'nú, jee nñunasí rāa ka'ni' rāa nu'u'. ²²Ne vitan Ndiosí' nchíneí nu'u'. Jee íñí nì', sáva nástúvi nì' yā naá' nñun' rá ñivi ñá'nú jín nñun' rá ñivi lál'ví. Jee ntu sín ká'an' nì' yā nkachi' Moisés jín rá inka tee yā nñakani rāa tu'un nkene yu'ú Ndiosí', chi káchí' nì' mákua nkachi' rāa yā kuvi. ²³Nkachi' rāa yā Cristo kuno'o re' ne kuvi' re'. Jee xí'nañú'ún re' ka' vá nateku' ií' re' nteñu rá ní'i'. Jee stekútú'ún re' nñun' rá ñivi Israel jín rá ñivi inka nación, yā kúvi nanitá'ví' rāa. Su'va kuvi re' kuéntá' ñu'un' nñun' rāa —nkachi' Pablo.

**Nñukú Pablo sínú re' ini' Agripa yā
nakani ini'-i jee kunikin'-i Jesús**

²⁴Sáá náma re' maaré' su'va, jee nka'an' nì'in Festo:

—Sá'á xinjì' nú jín tu'un ká'an' nú, ká Pablo. Máá súkuá'a nasíkuítì' nú, jee nkenta kú'ví' xinjì' nú.

²⁵Soo nkachi' Pablo:

—Ntu kú'ví' xinjì' nì', kátáta ñá'nú Festo. Yā náá' kúvi tu'un ká'an' nì' jee ká'an' nì' tu'un ñúkájì ini' nì' yā ká'an' nì'. ²⁶Chi yā jíní' rey jie'e' rá ya'á. Ntu íñí yú'ví nì' ká'an' nì' jín re'. Chi ínú' ini' nì' yā ntu níyo yu'u' ya'á nñun' re'. Chi nsú nñun' yu'u' skiná' ini' ve'i nkuvi rá ya'á. ²⁷Rey Agripa, ¿á ínú' ini' nú yā káchí' rá tee nñakani rāa tu'un nkene yu'ú Ndiosí'? Jíní' nì' yā ínú' ini' nú tu'un vá.

²⁸Ñare nkachi' Agripa nñun' Pablo:

—Yaku' ka', sínú' nú ini' nì' kuvi nì' cristiano, yā nakunikin' nì' Cristo.

²⁹Saájee nkachi' Pablo:

—Á yaku' ka' áxí ku'e'e', jíkán' tá'ví' nì' nñun' Ndiosí' yā nsú kuachi maánú, chi ne jín ní'i rá ñivi tésó'o nu'u' vitan, kenta kuvi rāa [cristiano] kuéntá' maání', soo súnika' nsá' kúnu'ni' rán kuá' nnu'ni' nì'.

³⁰Nnakuññì' nichí' tee tátúní' vá, jín tee nísotíñú, jín Berenice, jín rá ñivi neé' jín rāa. ³¹Jee sáá nkene rāa kuá'an' sín rāa, nkachi' iin inka rāa:

—Ntuná' sá'á tee ya'á, yā ntu íyó ní'in' re' yā ka'ni' rāa re' áxí yā kí'i re' vekaa.

³² Jee nkachi' Agripa nuun' Festo:

—Kuvi siaá'-ó tee ya'á nékúvi, réa' nsú maaré' nikan' ya tee tátúní' Roma sanáa' jie'e' kuachi re'.

Ntaji ráa Pablo ku'an' ñuun' Roma

27 ¹Sáa nkunaa' ini' ráa ya k'i'in' rání' ini' barkú' ne ñuun' Italia, jee ntaji ráa Pablo jín sava rá tee yí'í vekaa nuun' iin capitán naní Julio. Yí'í re' nuun' iin batallón rá soldado naní Augusto. ²Jee nkivi rán' ini' barkú' vaji ne ñuun' Adramitio. Jee k'i'in' barkú' vá rá ñuun' íyó yúnteñú'ún sánitfin Asia. Jee ku'an' rán' ini' barkú' vá. Jee suni kútá'án Aristarco jín rán'. Kúvi re' tee Macedonia, ya vaji ne ñuun' Tesalónica.

³Jee kivi' teen', nkenta rán' ñuun' Sidón. Jee nkuva'a ini' Julio nne'yá re' Pablo, jee njia'a re' k'i'in' ká'án'-a jín rá ñivi káva'a jín-i, sáva koto va'a ráa maa nuun' ni'i ya jiniú'ún-u. ⁴Jee nkene rán' jín barkú' yukuán. Jee njia'a rán' ichi ntu káni tachi' ñu'un íyó ma'ñú nteñú'ún naní Chipre, chi káni tachi' ichinúun' rán'. ⁵Nika rán' nuun' nteñú'ún yatin Cilicia jín Panfilia. Jee nkenta rán' ñuun' Mira ya tfin Licia.

⁶Yukuán nñani'in' capitán iin barkú' vaji ne ñuun' Alejandría, ya ku'an' ne ñuun' Italia. Jee nteñú' re' ránu'u' kivi rán' ini'-i jee k'i'in' rán'. ⁷Kue'e' kivi', kuéé jka rán' nuun' nteñú'ún. Jee tunó'ó ví'í nkenta rán' yatin ñuun' Gnido. Soo ntu ntaji tachi' kaka rán' ka' ichinúun'. Jee njia'a yatin rán' ñuun' Salmón ya káa nuun' ñu'un íyó ma'ñú nteñú'ún naní Creta. Njia'a rán' xiin ñu'un vá nuun' ntu káni tachi'. ⁸Jee tunó'ó njia'a rán' yúnteñú'ún, jee nkenta rán' ñuun' Buenos Puertos, ya káa yatin ñuun' Lasea.

⁹Ya njia'a ví'í tiempú', jee nkenta tiempú' xeen' iyo íyó kaka rá barkú', chi ya nkenta rá kivi' ki'i tachi' savi xéen' nasíkuiti', chi ya njia'a rá kivi' sá'a rá ñivi Israel viko kune'e' nite' ráa. Jee nñakutíñú Pablo nuun' ráa:

¹⁰—Ráno'ó tátá', jíní' ni' ya ré k'i'in'-ó xeen' kuvi chi sikínaan' ví'í-ó. Nsú kuachi sikínaan'-ó barkú' jín ya niso-o, chi sumi kuvi' ñivi.

¹¹Soo nsá'á capitán ka' kuéntá' ya nkachi' tee síkaka barkú' jín tee xín barkú' nsú ká' ya nkachi' Pablo. ¹²Ñuun'

nuun' jiákuĩñi' barkú' ntu íyó va'a kinoo maa rá yoo' yí'í tachi' savi xéen'. Jee kue'e' raa nsanaa' ya kene rán' yukuán ki'in' rán' jín barkú'. Jee retú sanaan' re' jee kuvi kenta rán' ñuun' Fenice jee kinoo rán' yukuán rá yoo' yí'í tachi' savi xéen'. Ñuun' tñn Creta ví Fenice. Ñuun' yukuán ví nuun' jiákuĩñi' rá barkú', jee ichinúun' ñuun' vá núne nijin' túvi né'yá raa ichi noroeste jín suroeste.

Nkijié'é tachi' savi xéen' nuun' nteñú'un

¹³Sáa nkajié'é kuéeni ñaki'i tachi' váji ichi sur, jee ká'vi ini' raa ya kúvi kenta rán' ñuun' Fenice. Jee nkajié'é rán' jka rán' yu'ú yu'ú nteñú'un Creta. ¹⁴Soo sáa nkunúun ka' nkajié'é ñaki'i tachi' xéen' nasíkuiti' naní Nordeste. Kéne tachi' vá nuun' ñu'un íchí. ¹⁵Jiáku'un tachi' barkú', jee ntu kúvi ki'in'-i nuun' tachi'. Jee njia'a rán' kua'an' tachi' jín barkú'. ¹⁶Jee njia'a rán' xín ñu'un íyó ma'nú nteñú'un naní Claudia. Njia'a rán' xín ñu'un vá nuun' káni yaku' ka' tachi'. Jee tunó'ó nsikáa rán' canoa, jee ni'ni' rán' maa ini' barkú'. ¹⁷Sáa nsikáa rán' maa nuun' barkú', jee sava barkú' ni'ni' raa kue'e' yo'o nsukún tiyu' raa maa sáva kukutú-u ka'. Chi yú'ví raa kenta barkú' nuun' yáxín nteñú'un naní Sirte, [nuun' tñn barkú', jee naan'-a]. Saáva nxinúun raa manta ká'nú nú'ní' nuun' barkú', [chi káni tachi' maa jee china'á tachi' barkú']. Jee su'va kua'an' rán' jín tachi'. ¹⁸Jee jiáku'un nasíkuiti' tachi' savi xéen' barkú'. Jee kivi' teen', nkajié'é rán' síkéne rán' rá nantíñú niso barkú' nuun' nteñú'un, [sáva nuñama'-a ka']. ¹⁹Saájee kivi' uní', nsukuí'kó raa rá nantíñú jíatíñú raa jín barkú'. ²⁰Kue'e' kivi' ntu ntúvi ni nkanii' ni tiuun'. Jee tachi' savi xéen' nasíkuiti' jiáku'un ránu'u', jee nsukuíta rán' ni'i tunei ini' rán' ya kaku rán'. ²¹Kue'e' tiempú' neé' nite' rán'. Jee nñakuĩñi' Pablo nteñu raa jee nkachi'-i:

—Ráno'ó tee. Va'a ka' retá' nkaníjiá rán nu'u', jee nkéne-órán ñuun' Creta nékúvi, sáva nkúno'o-órán nékúvi jee nsukuíta-órán nékúvi. ²²Ntañú'un nákutíñú ni' nuun' rán, ya nasáneí rán ini' rán, chi ni iin rán nkuví'. Kuachi barkú' ni vá naan'. ²³Chi yakuáá' vitan nkituvi iin najiá'á' í'í Ndiosí', ya kúvi Ito'o' ni' ya sátíñú ni' nuun' re'. ²⁴Jee nkachi'-i: “Pablo. Koto yú'ví nú. Chi íyó kuiñi' nú ichinúun'

tee tátúní' ñuun' Roma. Jee suni kunimaní' Ndiosí', ya sikáku re' ni'i rá kútá'an jín nú ini' barkú'." 25 Saáva nei koo ini' rán, chi ínú' ini' ni' Ndiosí' ya kuvi sáni nkachi' najiá'á'-a nuun' ni'. 26 Jee íyó-ó ya kenta-ó nuun' iin ñu'un íyó ma'ñú nteñú'ún —nkachi' Pablo.

27 Ya nkenta uxu' kumí' yakuáá', ya siú'un tachi' savi xéén' ránu'u' nuun' nteñú'ún naní Adria. Jee yatin ñuún, nka'vi ini' rá tee síkáka barkú', ya kuakuyatin rán' nuun' ñu'ún. 28 Saájee nsikéne ráa iin plomo nú'ni' yo'o, sáva chuku'va naja kúnú nute. Jee nkuká'nú ini' ráa ya oko' xa'un' uvi' (37) metro vá kúnú nute. Jee nika rán' ntí' ka' nuun'. Jee nchuku'va tuku ráa jee nkuká'nú ini' ráa, ya néé' oko' uxá' (27) metro ví ya kúnú. 29 Saájee yú'ví ráa ya kenta rán' nuun' íyó rá yuu', jee ni'ni' ráa kumí' gancho ká'nú máá vei jín rá yo'o ichi yata' barkú', jee nsikéne ráa maa nuun' nteñú'ún, sáva sikíkuini' ráa barkú'. Jee nákuetu níviní ráa ya kunijin'. 30 Rá tee síkáka barkú' nkuini ráa kaku ráa nuun' barkú'. Jee nxínúun ráa canoa nuun' nteñú'ún. Nsa'á ráa nika' ya sikúun ráa inka gancho nuun' nteñú'ún jee ku'ni' ráa maa ixtin' ichinúún' barkú'. 31 Jee nkachi' Pablo nuun' capitán jín nuun' rá soldado:

—Ré nkínóo rá tee ya'á ini' barkú', jee nkúvi kaku rán.

32 Inajée ñe'ne' rá soldado rá yo'o nnu'ni' canoa, jee njia'a ráa ku'a'an' canoa nuun' nute. 33 Máá kúnijin' tiáá', nñakutíñú Pablo nuun' ni'i rán' ya kaji' rán', jee nkachi'-i:

—Vitan ví uxu' kumí' (14) kivi' ya nnetu níviní rán, jee ntuná' nyáji' rán. 34 Jíkán' tá'ví' ni' nuun' rán kaji' rán, chi jiniñú'ún rán maa sáva kaku rán. Jee ni iin-ó ntufí'.

35 Sáá nkachi' Pablo ya'á, jee ntiin re' iin ixtatíla', jee njia'a re' ya kúta'vi' nuun' Ndiosí', ichinúún' ni'i rán', jee ña'nu' sava re' maa, jee nkaji'é'é re' yáji' re' maa. 36 Saájee nání'in' nei ini' ni'i ráa, jee suni nyaji' ráa. 37 Kúvi ni'i rán' uvi' sientú' unixiko xa'un' iin (276) ñivi ñu'ún ini' barkú'. 38 Sáá nna'a' rán', jee nsikéne ráa trigú' nuun' nteñú'ún, sáva nuñama' ka' barkú'.

Kéi barkú' nuun' nteñú'ún

39 Sáá nkunijin', ntuví nnákuni' rá tee síkáka barkú' nuun' ñu'un. Soo nini' ráa nuun' jiákivi kuté nute

yúnteñú'ún, nuun' íyó ñuítí yúnteñú'ún. Jee ñani ini' ráa sikáka ráa barkú' ne yúnteñú'ún yukuán, ré kuvi. ⁴⁰Jee nsiaá' ráa yo'o nú'ní' rá gancho, jee nxinóo ráa rá gancho chiji nute. Jee nñanají ráa yo'o nú'ní' rá remó' ya síkaka maa ichi íyó k'i'in'-i. Jee nsikáa ráa manta ixtin' ichinúún' barkú', sáva káni tachi' maa, jee china'á tachi' barkú' k'i'in' yúnteñú'ún. ⁴¹Nkenta barkú' nuun' náketá'án uvi' nuun' ni'in nute, jee ñakivi-i nuun' yáxín nute. Jee ntiin kutú ixtin' barkú' nuun' ñuítí, jee nkinoo yukuán, chi ntu kúvi kene-e. Jee tání' ichi yaṭa' barkú', chi máa ní'in káni nute maa. ⁴²Jiáni ini' rá soldado ka'ni' ráa rá tee yí'í xintíin ráa, sáva nsuté rává jee ni iin rává nkáku. ⁴³Soo capitán kuíni re' sikáku re' Pablo, jee ntu njía'a re' sa'á ráa maa. Jee ntatúní'-i ya rá ñivi jíní' suté, xí'nañú'ún ráa ka' vá nava nuun' nute, jee k'i'in' ráa ne yúnteñú'ún. ⁴⁴Jee sava rá inka tee koso' nuun' tukúnú, jee rá inka koso' nuun' rá pedazú' yutun barkú'. Jee su'va nkaku ni'í ráa, jee nkenta ráa ne yúnteñú'ún.

Nkenta Pablo ñuun' íyó ma'ñú nteñú'ún naní Malta

28 ¹Sáa nkaku rán', jee nkuká'nú ini' rán' ya ñuun' íyó ma'ñú nteñú'ún naní Malta. ²Jee rá ñivi Malta nito va'a ví'í ráa ránu'u'. Jee nsta'án' ráa ñu'un', chi nkajíé' kuun savi' jee vijin. ³Saájee nástútú Pablo iin numi yutun, jee sáa nchu'un re' maa nuun' ñu'ún', jee ne jínu iin koo' xeen' nkene-e nteñu rá yutun vá, chi i'ní nuun' ñu'ún'. Jee nyakíyú'ú tì' na'á re'. ⁴Sáa nini' rá ñivi ñuun' yukuán, ya níntakaa koo' na'á re' jee nkachi' iin inka ráa:

—Ya náá' vá jiá'ní' nijia tee ya'á ñivi. Chi súnika' nkaku re' nuun' nteñú'ún, soo nuun' iin ndiosí' naní Justicia ntu jiá'a-a kuteku' re' ka'.

⁵Soo nkisi re' na'á re', jee ñete' tì' nuun' ñu'ún', jee ntuná' nnó'o re'. ⁶Ká'vi ini' ráa ya ñañu na'á re' áxí sanaan' naniso re', jee kuvi' re'. Soo sáa nkuna'án ka' nnetu ráa, jee nini' ráa ya ntuná' nó'o re'. Jee nsama ráa ya jiáni ini' ráa, jee nkachi' ráa ya kúvi re' iin ndiosí'.

⁷Yatin yukuán íyó rá ñu'un tee kúñá'nú ka' ñuun' íyó ma'ñú nteñú'ún. Naní re' Publio. Nkana re' ránu'u', jee nnee' rán' uní' kivi' ve'í re', jee nito va'a re' ránu'u'. ⁸Jee

kú'ví' táá' Publio, chi yí'í kiji re' jee kúun chiji re' niñi', saáva káá re' nuun' ito. Nkivi Pablo yukuán, jee nikan' tá'ví' re' nuun' Ndiosí' jie'e'-e, jee nchisó re' na'á re' maa, jee nxinúvi re' maa. ⁹Sáá nkuvi ya'á, suni nkiji rá inka ñivi kú'ví' nuun' ñuun' yukuán, jee nxinúvi re' raa. ¹⁰Jee nito ñunkúún raa ránu'u', jee kue'e' ya nsikúta'vi' raa ránu'u'. Jee sáá ninu kene rán' nuun' nteñú'ún jín barkú' k'i'in', jee ntaji raa ni'i ya jiniñú'ún rán'.

Jíka Pablo ñuun' Roma

¹¹Sáá njia'a uní' yoo', jee nkene rán' jín iin barkú'. Barkú' vá níñi-i ñuun' ma'ñú nteñú'ún vá, rá yoo' vijin. Jee ne ñuun' Alejandría vaji barkú' ya'á. Jee néé' uví' santú' ixtin' barkú' ya kúvi raa rá ndiosí' naní Cástor jín Pólux. ¹²Ñajée sáá nkenta rán' ñuun' Siracusa, jee yukuán nkinoo rán' uní' kivi'. ¹³Jee yukuán nkene rán' jín barkú' njia'a rán' yunteñú'ún ku'a'an' rán', jee nkenta rán' ñuun' Regio. Sáá njia'a iin kivi', jee nkenta tachí' vaji ichi sur, jee kivi' uví' nkenta rán' ñuun' Puteoli. ¹⁴Yukuán nnaketá'an' rán' rá ñani' ya kúnei ini' raa Jesús. Nikan' raa kinoo rán' jín raa uxá' kivi'. [Jee nkinoo rán' jín raa.] Kuíre ku'a'an' rán' jee sukuán nkenta rán' ñuun' Roma. ¹⁵Sáá nkuká'nú ini' rá ñani' ya kúnei ini' raa Jesús néé' ñuun' Roma, ya nkenta rán', jee nkita'an' raa ránu'u' ne rá ñuun' naní Foro de Apio jín Tres Tabernas. Sáá nini' Pablo raa, jee nikan' re' ya kúta'vi' re' nuun' Ndiosí', jee nñani'in' neí ini' re'. ¹⁶Sáá nkenta rán' ñuun' Roma, nnaku'va capitán rá tee yí'í xintíin re' nuun' capitán tátúní' nuun' vekaa ñuun' vá. Soo njia'ayu'ú rá tee néetiñu ya kunee' Pablo iin ve'i jín iin soldado, ya kúmí-i re'.

Pablo stékútu'ún nuun' rá ñivi ñuun' Roma

¹⁷Sáá njia'a uní' kivi' jee nkana Pablo rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi Israel, néé' yukuán. Jee sáá nnutútú raa, jee nkachi'-i nuun' raa:

—Ráno'ó ñani'. Súnika' ntuví na nsa'á kini ni' siki' rá ñivi ñuun'-ó, ni siki' rá costumbre nxinóo rá jíí'-ó yana'an nuun'-ó, jee ntiin raa nu'u' ñuun' Jerusalén, jee nnaku'va raa nu'u' xintíin rá tee ñuun' Roma. ¹⁸Sáá nxiná'má' raa

nu'u', nkuini ráa siaá' ráa nu'u', chi nini' ráa ya ntuví íyó siki' ni' ya íyó kuvi' ni'. ¹⁹Soo nnuni'in rá tá'an ñuun'-ó siki' ya'á, jee niyo ya nikan' ni' ya tee tátúní' ñuun' Roma sanáa' re' jie'e' ni', súnika' ntuná' íyó ya xikóná'an ni' siki' ráa.

²⁰Injée nkana ni' ránó, sáva ka'an' ni' jín rán jie'e' rá ya'á. Jee nú'ní' ni' jín cadena kaa ya'á, chi jie'e' íyó tuneí ini' ni' sánikuá' íyó tuneí ini' rá ñivi Israel, ya nchisóyu'ú Ndiosí' nuun'-ó —nkachi' Pablo.

²¹Jee nkachi' ráa nuun' re':

—Ntu nkenta tutu' váji ñuun' Judea nuun' rán', ya ká'an' jie'e' nú. Ni ntu nkenta ni iin ñanité'an ñuun'-ó, ya ká'an' kini jie'e' nú nuun' rán'. ²²Soo kuíni rán' tesó'o rán' rá jiáni ini' nú. Chi jíní' rán' ya ñínká'nú nuun' ká'an' kini ñivi siki' inka ka' ñujiin' ya'á.

²³Nnatú'un ráa jín re' iin kivi' níko tuku ráa. Jee nkenta kue'e' ka' rá ñivi nuun' néé' re'. Jee ne ne'en' jín ne nini, sánáa' re' jee stúvi re' ya naá' jie'e' nasa kivi' ñivi na'á Ndiosí'. Jee jíatínú re' tu'un ya káchí' ley ya njia'a Ndiosí' nuun' Moisés ya ntee-e maa, jín tu'un ya ntee rá tee nñakani ráa tu'un nkene yu'ú Ndiosí', sáva nunasí re' siínú' re' ini' ráa jie'e' Jesús. ²⁴Jee sava ráa ninu' ini' tu'un káchí' Pablo. Jee sava ráa ka' ntu nínú' ini'. ²⁵Jee ntu nkúnuún ini' iin inka ráa, saáva nkajíé'é kuá'an' ráa, sáa ni'i nkachi' Pablo ya'á:

—Vatu' nkachi' Tachi' Íí Ndiosí' nuun' rá jíí' yana'an-ó tu'un, ya njia'a-a nuun' Isaías, jee nkachi' Tachi' Íí':

²⁶Kuá'an jee kachi' nú nuun' rá ñivi ya'á:

Tésó'o rán soo súka' tésó'o rán nsá' kiku'un ini' rán, jee né'yá rán soo súka' né'yá rán soo kuéntá' ntu kúvi kune'yá rán.

²⁷Chi nkuni'in ánima' rá ñivi ya'á.

Jee u'vi' tésó'o ráa,
jee kuéntá' násí' nchinúún ráa,
sáva ntu kúvi kuni' ráa ya náá' jín nchinúún ráa,
jín sáva ntu tésó'o ráa jín só'o ráa,
jee ni nkíku'un ini' ráa jín ánima' ráa,
jee ni nnákani ini' ráa jee ni nkúnikin' ráa Ndiosí',
sáva ni nsá' nasa'á va'a ni' ánima' ráa

nkachi' Ndiosí', nkachi' Isaías.

²⁸Suni nkachi' Pablo:

—Saájee káchítu'ún nì' nuun' rán, sáva kuni' rán ya ntají Ndiosí' nuun' rá ñivi ntu kúvi Israel tu'un ya'á jie'e' ya kúvi natava'-a ráa nuun' kuachi ráa nanitá'ví' ráa. Jee tiin ráa maa —nkachi' Pablo.

²⁹[Sáa nkachi' Pablo rá tu'un ya'á, jee nkene rá tee kúñá'nú Israel, jee kántátú'un ví'í máá maáráa.]

³⁰Jee nkinoo Pablo uvi' kuiya' nín ve'i ntatu. Jee kúvá'a ini' re' ká'án' re' jín nì'i rá ñivi kénta nuun' re'.

³¹Stékútu'ún re' ya kúvi kivi ñivi na'á Ndiosí' nuun' tátúní' re' nuun' ráa. Jee ká'án' neí ini' re' xiné'én' re' jie'e' Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo, [ya ñani Ndiosí' ya tátúní'-i ñiví]. Jee ntu násí' ráa xiné'én' re'.

Tu'un ntee Pablo nuun' rá ñivi néé' ñuun' Roma

Jiá'a Pablo tu'un káva'a nuun' rá ñivi kúnei
ini' ráa Jesús ya kútútú ráa ñuun' Roma

1 Nu'u' Pablo, ya kúvi ni' musú' ya sá'a ni' tiñu Cristo Jesús, jín ya nkana re' nu'u' kuvi ni' najiá'á' re' ya kunisotíñú ni' tiñu apóstol ya chúichí re' nu'u', chi nsá'á sín re' nu'u' sáva stekútu'ún ni' tu'un vá'a Ndiosí'.

²Ya nchisóyu'u' yachi' re' tu'un vá'a vá ne yana'an nasíkuiti', chi rá tee ya nnakani ráa tu'un nkene yu'ú Ndiosí' chi nsá'á re' ya ntee ráa tu'un vá'a re' vá nuun' Tutu' Íí' ³jie'e' Se'ya re' Jesús, ya nkuví tata' ichiyúkún' nkiji-i nuun' David sáá nkiji-i kuvi-i ñivi ñuné'yú'. ⁴Jee nstúvi Tachi' Íí' Ndiosí' ya Jesús kúvi re' Se'ya Ndiosí' chi nnateku' ii' re' nkene re' nteñu rá niyi, jín fuersá' íí' níso re'. Máá Jesús níso re' tiñu Cristo [ya ñani Ndiosí' re' tatúní' re' nuun' ni'i], ya kúvi re' Ito'o'-ó. ⁵Jee íyó máni' ini' Jesús né'yá re' ránu'u' jee ntaji re' nuun' rání' tiñu apóstol ya chúichí re' ránu'u' sa'á rán' tiñu nuun' re'. Ntaji re' tiñu vá sáva stekútu'ún rán' tu'un re', sáva koo ñivi nteñu ni'i rá ñivi ñiví ya kúnei ini' ráa Jesús jee saáva kaníjiá ráa maa. ⁶Jee suni ráno'ó yí'í rán nteñu rá ñivi vá ya nkana Ndiosí' ki'i rán nuun' Jesús ya kúvi Cristo.

⁷Tée ni' tutu' ya'á nuun' ráno'ó ya ñúnúun' Ndiosí' ráno'ó ya néé' rán ñuun' Roma, ya nkana re' ráno'ó sáva kusín

rán ki'i rán nuun' re'. Na ka' koo maní' ini' Tátá'-ó Ndiosí' jín Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo kune'yá raa ráno'ó jín ya kune' va'a rán sa'á raa.

Pablo kuíni re' ki'in' re' ñuun' Roma

⁸Jee xí'nañú'ún ka' jiá'a ni' ya kúta'vi' ni' nuun' Ndiosí' ni' jie'e' ntáká ráno'ó sáni chú'un kañá Jesucristo ini' ni' sa'á ni' maa, chi tékútu'ún nuun' ni'i ñivi nasa kúneí ini' rán Jesús. ⁹Chi Ndiosí', ya sa'á ni' tiñu re' jín ni'i ne ánima' ni' ya stékútu'ún ni' tu'un vá'a Se'ya re', jee Ndiosí' kúvi ya naá' ni' ya ntu jiákuñi' ni' ya ká'an' ni' jie'e' ráno'ó ¹⁰sukuáni sukuáni sa'á ká'an' ni' jín Ndiosí'. Jee jíkán' tá'ví' ni' ya retú kuíni re' jee sa'á re' ya nekuá' nkúvi ka' kuajiane'yá ni' ráno'ó ntañú'ún. ¹¹Chi níyo ini' ni' kune'yá ni' ráno'ó jee xiné'én' ni' tu'un re' nuun' ráno'ó sáva sa'á Tachi' Íí' Ndiosí' ka' tiñu vá'a ini' rán sáva kuiñi ni'in rán ka' jín re'. ¹²Sukuán sa'á ni' sáva nachuneí-ó ini' iin inka rá tá'an-órán jie'e' ya maárán jín nu'u' iin nuún ni kúneí ini'-ó Jesús.

¹³Soo, ráno'ó ñanité'án ni', kuíni ni' ya kúká'nú ini' rán ya kue'e' íchí nñu'un ini' ni' kuajiane'yá ni' ráno'ó, soo ne vitan íyó ya chítuvi-i nuun' nu'u'. Kuíni ni' kuajiane'yá ni' ráno'ó sáva taji ni' Tu'un Ndiosí' nuun' ráno'ó sáva sa'á Tachi' Íí' re' tiñu ini' ánima' rán, kuéntá' nsá'á ni' nteñu rá ñivi rá inka nación. ¹⁴Chi táyá'vi ni' tiñu ku'va ni' tu'un Jesús nuun' ntáká rá ñivi, nuun' rá ñivi ká'an' tu'un griego jín nuun' rá ñivi ya ntu ká'an' griego, nuun' rá ñivi tu'va jín nuun' rá ñivi ntu tú'va. ¹⁵Saáva nu'u' vane' ñúkúvi ini' ni' ya suni kachitu'ún ni' tu'un vá'a re' nuun' ráno'ó ya neé' rán ñuun' Roma.

Níso tu'un vá'a Jesús fuersá' íí'

¹⁶Chi ntuví kúkanuun ni' jie'e' tu'un vá'a Jesús, chi kúvi tu'un vá fuersá' íí' Ndiosí' sáva nátava' re' ntáká ñivi ya kúneí ini' raa tu'un vá nuun' kuachi raa xinánité'á'ví' re' raa, xí'nañú'ún rá ñivi Israel jee suni rá ñivi ntu kúvi Israel. ¹⁷Chi tu'un vá'a Jesús stúvi ya síyo Ndiosí' kuachi-ó sáva kinoo naa'-ó nuun' re', jie'e' kúneí ini'-ó Jesús jee kuachi

kuiti' jje'e' ya kúneí ini'-ó ví-i, sáni káchí' nuun' Tutu' Íí' níso Tu'un Ndiosí': "Rá ñivi ya sá'á Ndiosí' ya nkinoo naa'-a nuun' re', jje'e' kúneí ini' raa re', jee kuteku'-u níínkání jín re'."

Siki' rá ñivi ñivi

18 Chi nstúvi Ndiosí' nuun'-ó ya kítí' ini' re' jee vaji ne antiví ya xinó'o re' ntáká ñivi ntu sá'á ñá'nú raa nuun' re' jín ya ntu kínóo naa' raa nuun' Ndiosí'. Chi jín rá tiñu niva'a sá'á raa jiáxin raa tu'un naa' re'. 19 Chi ya kuvi kuni' raa jje'e' Ndiosí' nijin' túvi nuun' raa, chi maá Ndiosí' nstúvi re' maa. 20 Chi sú ntu túvi re', soo ne sáá nsa'á re' ñiví kájíkuiti' túvi nasa íyó re'. Chi kájíkuiti' túvi ya kúvi re' Ndiosí' jín ya níso re' fuersá' íí' níínkání, chi kúvi kiku'un ini' ni'i ñivi maa jje'e' rá nantíñú nsa'á re'. Saáva ntuví íyó kúvi nanísiki' tee ñivi ya ntu jíní' raa jje'e' Ndiosí'. 21 Chi sú jíní' raa jje'e' Ndiosí', jee ntuví nnákuatá'ví raa nuun' re' ya kúvi re' Ndiosí' jee ni ntuví njiá'a raa ya kúta'vi' raa nuun' re'. Chisa' nkenta kúvi ka'á antúní' raa jee nnuneen' ánima' raa ya naan' kúvi raa. 22 Jee káchí' raa ya níchí xíní' raa, soo nkenta raa kúvi raa ñivi naan'. 23 Chi nxinóo raa Ndiosí' ya vii' kúná'nú re' ya ni ntu jí'í' re', sáva kuneñu'un raa rá santú' ñun'éyú' ya túvi kuéntá' ñivi ya jí'í', jín kuéntá' rá saa', jín rá kiti' jíka kumí', jín rá kiti' siú'un maáa.

24 Saáva nsiáá' Ndiosí' raa njiá'a re' ya sa'á raa rá tiñu ya níyo ini' ánima' raa ya kúvi rá tiñu ya ntu íyó ninu'un. Jee yukuán vá sá'á raa tiñu niv'a'a jín iin inka tá'an raa jín ñun'éyú' raa ya njiá'a-a tunkánuun maáráa. 25 Maáráa nxinóo raa tu'un naa' Ndiosí' nuun' tuntú'ún. Jee nneñu'un raa nyitíñú raa nuun' rá nantíñú nsa'á Ndiosí' nsú ká' maaré' ya nsa'á re' maa, ya íyó ni'in' re' ya nakuetú'ún-ó re' níínkání. Su'va koo, amén.

26 Saáva, nsiáá' Ndiosí' raa nuun' tiñu né'én ya níyo ini' raa sa'á raa ya kúvi tunkánuun. Chi ne íyó ña'an ya nxinóo ráña kuneé' ráña jín rá tee sánikuq' kuíni Ndiosí' jee nákusú' ráña jín tánsí'í ráña ya ntu íyó sa'á ráña su'va. 27 Jee suni iin nuún sukuán, nxinóo tee ichi sáni nsa'á Ndiosí' ya nása' raa né'yá raa ña'an raa, jee nnaasa' raa

nn̄e'yá raa iin inka tá'an raa. Jee tee jín tee, nsa'á raa tiñu tunkánuun jín tántéyí raa, jee ní'in' maáráa tunó'ó ya íyó n̄i'in' raa ji'e'e' rá tiñu káné'í nsa'á raa.

²⁸N̄uun' nkūichi ini' raa tiin kuéntá' raa ya íyó Ndiosí'. N̄n̄asiá'a Ndiosí' raa n̄uun' antúní' káné'í raa sáva sa'á raa tiñu ya ntuví íyó sa'á raa. ²⁹Jee chítú raa jín ntáká tiñu ya ntu íyó naa',

[jín kúkuáchi raa jín ñivi ya ntu ntáná'á jín raa],

máá káné'í ví raa,

máá kuíni ví'í raa ka',

manúnivá'a sá'á raa,

chítú raa jín máá tiñu u'vi ini' raa,

sá'á raa n̄iyi,

sá'á raa tuntíxín,

máñá' raa,

sukuáni n̄ú'ún niva'a ini' raa,

máá tuntú'ún ká'an' x̄in̄i' tá'an raa,

³⁰kákuíyu'ú raa né'yá raa tá'an raa,

tá'vi ini' raa né'yá raa Ndiosí',

ténúun' raa tá'an raa,

kúvíxi' raa,

ká'an' téyí raa,

núkú raa ka' n̄asa sa'á raa ka' rá tiñu nivá'a,

ntuví káníjiá raa rá si'í raa,

³¹naan' kúvi raa,

ntu síkúnkuvi raa n̄uun' tu'un ká'an' raa,

ntu ñunkúun ini' raa,

ntu ná'ví ini' raa.

³²Sú jíní' va'a raa tu'un naa' tátúní' Ndiosí' ya rá ñivi ya sá'á su'va íyó n̄i'in' raa ya kuvi' raa, jee nsá' kuachi sá'á raa maa, chisa' suni kúvá'a ini' raa né'yá raa sá'á inka ñivi maa.

Naa' sánáa' Ndiosí'

2 ¹Saájee ntuné íyó ya tee nú s̄ik̄i' sáva nama nú maánú, néni iin ráno'ó ya tee nú kuachi s̄ik̄i' inka ñivi. Chi retú tee kuachi nú s̄ik̄i' inka ñivi jee s̄ijita nú s̄ik̄i' maánú, chi no'ó ya s̄ijita nú inka ñivi jee suni iin nuún ni sá'á nú ya sá'á raa. ²Soo jíní'-ó ya Ndiosí' sánáa' re' sáni ya naá'

sikí' rá ñivi ya sá'a ráa kuachi sukuán. ³Jee no'ó, ya tee nú kuachi sikí' inka ñivi ya sá'a ráa sukuán jee iin nuún sá'a nú maa, jee, ¿á jiáni ini' nú ya kaku nú nuun' sanáa' Ndiosí' sikí' nú rúja? ⁴Áxí, ¿á kúníchi' nú ya ntántúní' ñunkúún ini' Ndiosí' no'ó jín ya jié'né' xá ini' re' jín ya ká'nú xá ini' re' né'yá re' no'ó? ¿Á ntu jíní' nú ya ñunkúún ini' re' no'ó sáva nachu'un re' ichi no'ó nakani ini' nú nuun' kuachi nú, résa?

⁵Soo jie'e' ñi'in ánima' nú jee ntu nákaní ini' ánima' nú nuun' kuachi nú sáva nakunikin' nú Ndiosí', jee sukuán násikúniso nú ka' ya kítí' ini' Ndiosí' né'yá re' no'ó jee taji re' ka' tunó'ó nuun' nú kivi' ya xinó'o re' ñivi nsá'a kuachi, sáa stúvi re' ya naa' sanáa' re' rá kuachi. ⁶Jee nachunáan re' nuun' ta iin ñivi sáni rá tiñu nsá'a ráa. ⁷Jee rá ñivi níkin' ñi'in ráa sá'a ráa ya vá'a chi núkú ráa ya sa'a Ndiosí' ya nuñá'nú ráa, jín ya nakuatá'ví re' ráa jín ya nkuví' ráa ka'. Jee nachunáan re' nuun' ráa ya kuteku' ráa jín re' nínkání. ⁸Soo kítí' ini' re' nachunáan re' xinó'o re' nuun' rá ñivi kuasín ini' ráa jín ya ntu kánjiá ráa nuun' ya naá', chisa' kánjiá ráa ya nivá'a. ⁹Jee koo tunó'ó jín tunkuí'yá' ini' nuun' ntaká rá ñivi ya sá'a ráa ya nivá'a, xí'na rá ñivi Israel jee suni rá ñivi rá inka nación. ¹⁰Soo sa'a Ndiosí' ya nuñá'nú ráa jee nakuatá'ví re' ráa jee kinoo va'a ánima' ntaká rá ñivi ya sá'a ya vá'a, xí'na rá ñivi Israel jee suni rá ñivi rá inka nación. ¹¹Chi Ndiosí' ntu síin sá'a re' iin ñivi jín inka ñivi.

¹²Chi ntaká ñivi ya sá'a kuachi, sú ntu yí'fí ráa xintíní ley ntatúní' Ndiosí' ne yana'an, jee kinaan' ráa sú nsú jie'e' ley vá. Jee ntaká ñivi sá'a kuachi rá yí'fí ráa xintíní ley vá, jee jie'e' ley vá ke'ne' Ndiosí' kuachi sikí' ráa. ¹³Chi ntu kínóo naa' ñivi nuun' Ndiosí' jie'e' tésó'o ráa ley vá, chisa' kínóo naa' rá ñivi sá'a ráa ya káchí' ley vá. ¹⁴Chi rá ñivi ya ntu kúvi ñivi nuun' Israel jee ni ntu kúmí ráa ley vá ya ntatúní' Ndiosí', soo sá'a ráa ya tátúní' ley vá sánikuá' ñú'ún antúní' ráa, jee yí'fí iin ley maáráa ánima' ráa, sú ntu kúmí ráa ley njia'a re' nuun' Moisés. ¹⁵Chi stúvi ráa tiñu sá'a ley maáráa ya yí'fí ánima' ráa, chi ini' maáráa jiá'a-a ya naá' nuun' maáráa jee antúní' maáráa chíkuáchi-i maáráa áxí náma-a maáráa. ¹⁶Sukuán kuvi kivi' sa'a Ndiosí' ya sanáa' Cristo

Jesús j̄ie'e' rá tiñu íyó yu'u' yā n̄sa'á rá ñivi jín yā ñani ini' raa. Jee sanáa' re' kuachi raa sánikua' tu'un vá'a re' yā káchítu'ún n̄i'.

Rá ñivi Israel jín ley yā n̄jiá'a Ndiosí' nuun' Moisés

- 17 Jee no'ó yā káchí' nú yā kúvi nú ñivi Israel,
jee retú kúneí ini' nú tu'un ley yā n̄jiá'a Ndiosí'
nuun' Moisés,
jee retú ká'án' téyíí nú yā Ndiosí' kúvi Ndiosí' nú,
- 18 jee retú jíní' nú ná kúvi yā kuíni Ndiosí' yā sa'á nú,
jee retú káji nú yā vá'a ka', chi nkutu'va nú yā káchí'
ley ntatúní' Ndiosí',
- 19 jee retú ká'vi ini' nú yā kuvi chu'un nú ichi rá ñivi yā
ntu jíní' va'a tu'un ley Ndiosí' yā káchí'-ó kúvi
raa kuéntá' ñivi kuáá,
jee retú sukuán kúvi nú kuéntá' yā xtúún' nú ini'
áníma' raa yā jiá'nu raa nuun' neen',
- 20 jee retú ká'vi ini' nú yā maánú ví yā xíné'én' rá ñivi
ntu jíní' va'a raa tu'un ley,
jee retú ká'vi ini' nú yā kuvi xíné'én' nú rá ñivi ntu j̄jia
ini' raa nuun' tu'un ley,
chi kúmí nú ley vá jee saáva ká'vi ini' nú yā jíní' nú
ntáká tu'un níhí tu'un naa',
- 21 saájee, no'ó, yā xíné'én' nú inka ñivi,
¿á ntu xíné'én' nú maánú?
Maánú yā káchítu'ún nú yā koto sá'á kuí'ná,
¿na kuvi chi sákuí'ná nú rúja?
- 22 Jee no'ó yā káchí' nú yā koto kúsíkí ini' ñivi jín inka
ñ'an áxí inka tee,
¿na kuvi chi kúsíkí ini' nú rúja?
Jee no'ó yā kúníichi' nú rá santú',
¿na kuvi chi sákuí'ná nú rá nantíñú rá veñu'un nuun'
néñu'un rá ñivi rá santú' ñuné'yú' vá, résa?
- 23 Jee no'ó yā ká'án' téyíí nú j̄ie'e' ley Moisés,
soo ¿na kuvi chi jiá'a nú tu'un kánuun nuun' Ndiosí'
j̄ie'e' jiá'a nú nuun' tátúní' ley Moisés rúja?
- 24 Chi su'va vá n̄iso nuun' Tutu' néé' Tu'un Ndiosí': “Rá ñivi
rá inka nación yā ntu kúvi Israel ká'án' kuáá raa s̄ik̄i' Ndiosí'
j̄ie'e' ráno'ó.”

²⁵Íyótiñu nijia ya níso nú seña Ndiosí' nuun' yikikúñu nú, ya káchí'-ó circuncisión,^a retú sá'a nú ya káchí' tu'un ntatúní' Ndiosí' ya njiá'a re' nuun' Moisés yana'an ya káchí'-ó ley. Soo retú jiá'a nú nuun' ya tátúní' ley vá, sú nsa'á circuncidar nú maánú soo kúvi kuéntá' ntu nsa'á circuncidar nú maánú kuéntá' rá ñivi inka nación. ²⁶Soo rá ñivi inka nación, ya ntu níso raa seña circuncisión jee retú síkúnkuví raa ya tátúní' ley Ndiosí', jee, ¿á ntu tíin kuéntá' Ndiosí' raa kuéntá' ya níso seña circuncisión kuéntá' kua' rá tee Israel rúja? ²⁷Jee rá ñivi, ya ntu níso raa seña circuncisión nuun' yikikúñu raa, jee retú síkúnkuví raa ya káchí' tu'un tátúní' Ndiosí', jee sanáa' raa síkí' no'ó, ya jiá'a nú nuun' ya tátúní' ley Ndiosí', súnika' kúmí nú tu'un ley ntatúní' Ndiosí' níso nuun' tutu' jín súnika' níso nú seña circuncisión. ²⁸Chi nsú jie'e' ya túvi nuun' nijín' iin ñivi ya kúvi ñivi Israel sá'a-a ya kúvi nijia-a ñivi Israel. Jee ni nsá' kúvi circuncisión nijia kuachi seña ya níso tee nuun' nijín' nuun' yikikúñu-u. ²⁹Chisa' ñivi Israel nijia jee ne ánima'-a kúvi-i vá. Jee tiñu sá'a Tachi' Íí' Ndiosí' ini' ánima' ñivi ví circuncisión nijia ya kúvi seña ya stúvi ya kúvi-i ñivi Ndiosí' jee nsú jie'e' nánukú raa síkúnkuví raa ley ya níso nuun' Tutu' Íí'. Jee ñivi sukuán, nsú rá ñivi nákuetú'ún maa, chisa' ne nuun' Ndiosí' vaji ya nákuetú'ún re' maa.

3 ¹Saájee, ¿ná kúvi kinoo va'a ka' nuun' ñivi Israel nsú ká' nuun' rá inka ñivi? Áxí, ¿na nuun' íyótiñu ya níso tee Israel seña circuncisión yikikúñu-u? ²¡Kue'e'!, jee kue'e' ví'í jie'e' kúvi-i ya vá'a nuun' raa. Chi vatú' nijia chí ya xí'nañú'ún ka' kúvi ya ntetíñu Ndiosí' raa kumí raa tu'un re'.

³Jee, ¿ná kúvi retú sava raa ntu nsíkúnkuví naa' raa nuun' Ndiosí'? ¿Á sa'á yukuán ya nsá' síkúnkuví naa' Ndiosí' tu'un njia'ayu'ú re' rúja? ⁴¡Ntuné íyó sukuán! Chisa'

^a2:25 Circuncisión kúvi iin ñujín' ya sá'a ñivi Israel ya ke'ne' tiyu' raa ntí' yu'ú ñiin násí' xinjí' nuun' íí' yikikúñu tee jee síyo raa maa. Circuncisión kúvi seña ya níso raa nuun' yikikúñu raa ya stúvi-i ya iin tee kúvi ichiyúkún' váji nuun' Israel jín ya kúvi raa ñivi Ndiosí', jín ya nsa'á Ndiosí' iin tratú' jín raa. Jee njia'a Ndiosí' ley nuun' Moisés tiempú' yana'an ví'í. Jee ley vá káchí' ya rá tee ya kúvi ichiyúkún' váji raa ne nuun' Israel íyó sa'á circuncidar raa rá se'ya yí' raa.

naa' kúvi Ndiosí' súnika' ntaká ñivi kúvi ráa ñivi tú'ún,
sáni káchí' nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí':

Sáva kene naa' nú jín tu'un ká'án' nú,
jee kunei nú sáá téé ñivi kuachi siki' nú.

Káchí' David nuun' Ndiosí'.

⁵Soo retú ya niva'a sá'á-ó stúvi ya naa' sá'á Ndiosí', ¿ná kúvi ya kachi'-ó, résa? ¿Á ntu naa' kúvi Ndiosí' xinó'o re' yó, résa? (Va ká'án' ni' kuéntá' ká'án' rá ñivi ñivi ya'á.)

⁶¡Ntuné íyó sukuán! Chi retú ntu sá'á naa' Ndiosí', ¿naa ke'ne' re' kuachi rá ñivi ñivi, résa? ⁷Soo retú tuntú'ún ni' íyótiñu-u sáva stúvi-i ya naa' Tu'un Ndiosí' jee sukuán sa ví'í ká' ntántúní' kenta tvi ya vii' nasíkuiti' ka' kúná'nú re', jee, ¿na kuvi chi kúnáa' ii' siki' ni' ya kúvi ni' iin ñivi kuachi, résa? ⁸Ntu sukuán ví-i, sáni kakuíyutú ñivi ká'vi ni siki' yó jee káchí' ráa ya káchí'-ó: "Sa'á-ó ya nivá'a sáva kiji ya vá'a." Naa' xinó'o Ndiosí' ráa.

Kuafyó ñivi sá'á kuachi

⁹Saájee resaa jee ránu'u' ya kúvi rán' ñivi Israel, ¿á kúvi rán' va'a ka' nsú ká' rá inka ñivi ya ntu kúvi ráa ñivi Israel? ¡Ntúví kuiti'!, chi ya nkachi' rán' ya ntaká ñivi, vani sù rá ñivi Israel jín vani sù rá ñivi ya ntu kúvi ráa ñivi Israel, yí'í ráa xintín kuachi. ¹⁰Su'va káchí' nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí':

Ntu íyó ñivi naa', ni sù iin ni.

¹¹Ntúví íyó ni iin ñivi ya jiáku'un ini'-i Tu'un Ndiosí'.

Ntúví íyó ni iin ñivi ya núkú-u ki'i-i nuun' Ndiosí'.

¹²Ntaká ñivi nñakuñi' yátá ráa nuun' ichi Ndiosí'.

Iin nuún ni ntáká ñivi nkenta síjita ráa maáraa.

Ntúví íyó ni iin ñivi ya sá'á ya vá'a, ntuné íyó ni sù iin.

¹³Jee ká'án' ráa tu'un ntu íyó ninu'un chi yavi' sukun'

ráa kúvi kuéntá' ve'i niyi ya núne,

jee yáá tú'ún ráa,

jee xtúfi' tu'un ká'án' ráa kuéntá' nute xéen' koo.

¹⁴Jee yu'ú ráa ñú'ún chitú máá tu'un chísonínu jín tu'un tá'vi ini'.

¹⁵Jee ñama' jie'e' ráa sáva sa'á ráa niyi.

¹⁶Xináán' ráa jín tunó'ó sá'á ráa nuun' jika ráa.

¹⁷Jee ntu jini' ráa ichi kunee' ñunkúún ráa.

18 Jee ntuví ñú'ún yú'ví ini' ráa né'yá ráa Ndiosí'.

19 Soo jíní'-ó ya néni ñin tu'un ya káchí' ley ntatúní' Ndiosí', jee káchí'-i vá nuun' rá ñivi yí'í ráa chiji xintín ley vá, sáva ntaká ñivi kasi' ráa yu'ú ráa chi ntu kúvi nama ráa maaráa, jee kuafyó ñivi ñiví kí'í ráa chiji nuun' sanáa' Ndiosí' siki' kuachi ráa. 20 Chi ni ñin ñivi ntu kínóo naa' ráa nuun' Ndiosí' jie'e' ya nánukú ráa sikúnkuvi ráa ya tátúní' ley re'. Chisa' sá'á ley vá ya kuká'nú ini'-ó ya niso-ó kuachi.

**Sikáku Ndiosí' yó síyo re' yó xintín
kuachi-ó jie'e' kúneí ini'-ó Jesús**

21 Soo vitan jee stúvi Ndiosí' ya sá'á re' ya kínóo naa' ñivi nuun' re', jee nsú jie'e' ley ví-i. Jee tu'un ley re' ya njía'a re' nuun' Moisés jín tu'un rá tee nnakani tu'un nkene yu'ú re', jee tu'un ntee ráa jiá'a-a ya naá' jie'e' ya sá'á Ndiosí' sukuán. 22 Chi Ndiosí' sá'á re' ya kínóo naa' ñivi nuun' re' jie'e' ya kúneí ini' ráa Jesús ya kúvi Cristo. Sá'á Ndiosí' sukuán jín ntaká ráa ya kúneí ini' ráa Cristo chi ntu sín sá'á re' jín ñin inka ráa. 23 Chi ntaká ñivi nsa'á ráa kuachi jee saáva kújká ráa ntu kénta kinoo naa' ráa nuun' Ndiosí' ya vii' kúñá'nú re'. 24 Soo nsíyo Ndiosí' kuachi-ó sáva kinoo naa'-ó nuun' re', jee nsikúta'vi' sain re' maa nuun'-ó sú ntu íyo ñi'in'-ó maa chi íyo máni' ini' re' né'yá re' yó, chi nchunáán nká'nú Cristo Jesús nuun' Ndiosí' jie'e' kuachi-ó, sáva nákaní nune Cristo yó kene-ó nuun' kuachi-ó, jie'e' ya yí'í-ó nuun' re'. 25 Chi ñani Ndiosí' Jesús sáva kuvi' re' jee kati ñiñi' re' sáva soko' re' maaré' jie'e' kuachi-ó, sáva kuneká'nú ini' Ndiosí' kuachi-ó, jie'e' kúneí ini'-ó Jesús. Jee sukuán stúvi Ndiosí' ya naa' kúvi re' chi njía'a re' nuun' rá kuachi nsa'á ñivi tiempú' yana'án, jee ntu nxínó'o re' ráa, 26 chi ñe'ne' ini' re' maa. Jee nsa'á re' sukuán sáva tiempú' vitan stúvi re' ya maaré' naa' kúvi re'. Sáva kuvi sa'á naa' re' siki' kuachi ñivi jee suni sanáa' re' ya kinoo naa' rá ñivi ya kúneí ini' ráa Jesús nuun' re'.

27 Resaa jee, ¿né nú' íyo ya ká'án' téyíí-ó jie'e' maáo, résa? ¿Ntu kúvi kuiti! ¿Nachi ntu kúvi ka'an' téyíí-ó jie'e' maáo? ¿Á ntu kúvi ka'an' téyíí-ó jie'e' ya sá'á-ó tiñu vá'a? ¿Ntuví kuiti!, chisa' tátúní' Ndiosí' ya íyo kúneí ini'-ó Cristo. 28 Chi jíní'-ó ya síyo Ndiosí' kuachi-ó sáva kinoo naa'-ó nuun' re'

ji'e' ya kúneí ini'-ó Jesús jee nsú ji'e' ya síkúnkuvi-ó rá tiñu tátúní' ley. ²⁹ ¿Á kúvi Ndiosí' kuachi kuiti' Ndiosí' rá ñivi Israel, résa? ¿Á ntu suni kúvi re' Ndiosí' rá inka ñivi ya ntu kúvi ráa ñivi Israel, résa? Vatu' nijia, suni kúvi re' Ndiosí' ñivi rá inka nación. ³⁰ Chi métú'un iin ni Ndiosí' íyo. Suvire' ví ya sífyo re' kuachi rá ñivi sáva kinoo naa' ráa nuun' re' ji'e' kúneí ini' ráa Jesús, vani ñivi Israel ya níso seña Ndiosí' nuun' yikikúñu ráa, vani rá ñivi inka nación ya ntu níso ráa seña circuncisión. ³¹ Saájee retú sífyo Ndiosí' kuachi-ó ji'e' ya kúneí ini'-ó Jesús, ¿á síjita-ó tu'un ká'an' ley vá? ¡Ni ntuví kuiti'! Chisa' kúnáa' ini'-ó ya yíyá'vi ley vá.

Ntaji Abraham iin ichi nuun'-ó

4 ¹ ¿Ná kúvi ya kachi'-ó ya nní'in' Abraham, ya kúvi jí'í-ó yana'an? ² Chi retú nstúvi Abraham ya nkinoo naa' re' ji'e' tiñu nsá'a re', jee íyó ji'e' ya kúvi ka'an' téyí' re', soo ntuví nuun' Ndiosí'. ³ Chi, ¿ná káchí' nuun' Tutu' Í'í' níso Tu'un Ndiosí'? Káchí'-i: "Jee nīnu' ini' Abraham Ndiosí' jee ji'e' vá nkunaa' ini' Ndiosí' ya kínóo naa' re' nuun'-u." ⁴ Soo iin ñivi sátíñú re' jee ní'in' re' xu'un ya'vi re' jee ntu ntñin kuéntá' maa kuéntá' ya nsíkúta'vi' tee xí tiñu xu'un vá nuun' re' ji'e' íyó máni' ini'-i nélyá-a re' chisa' táyá'vi-i vá nuun' re'. ⁵ Soo iin ñivi ya ntuná' sá'a-a sáva kinoo naa'-a nuun' Ndiosí' soo kúneí ini' ñivi vá Ndiosí', saájee nkunaa' ini' re' ya kínóo naa'-a nuun' re' ji'e' kúneí ini'-i re'. Maá Ndiosí' kúvi re' ya sífyo re' kuachi ñivi ya ntuná' nsá'a-a sáva íyó nī'in'-i vá. ⁶ Jee suni sukuán káchí' David ya netu' kúvi ñivi ya kúnáa' ini' Ndiosí' ya kínóo naa'-a nuun' re' jee nsú ji'e' tiñu vá'a sá'a ñivi vá:

⁷ Na ka' netu' ka' kúvi ñivi ya nneká'nú ini' Ndiosí' ji'e' rá tiñu nivá'a nsá'a-a ya jí'a-a nuun' tu'un ya tátúní' re',

jín ya ntu ntñin kuéntá' re' kuachi-i kuéntá' jíásí' re' nuun' vá.

⁸ Na ka' netu' ka' kúvi ñivi ya Ito'o'-ó ni ntuné tñin kuéntá' kuiti' re' ka' rá kuachi ñivi vá.

Nkachi' David nuun' Tutu' Í'í'.

⁹ Rá ñivi Israel ya níso ráa seña Ndiosí' nuun' yikikúñu ráa naní circuncisión, ¿á kuachi maáráa netu' kúvi ráa

sukuán?, áxí, ¿á suni rá ñivi ntu kúvi Israel ya ntu níso seña vá ranika? Chi káchí'-ó ya ninu' ini' Abraham Ndiosí' jee nkunaa' ini' re' ya kínóo naa' Abraham nuun' re'. ¹⁰ Saájee, ¿né tiempú' nkunaa' ini' Ndiosí' ya naa' kúvi Abraham, résa? ¿Á sáa ya níso re' seña naní circuncisión? Áxí, ¿á ne sáa ntiá'an ka' kuniso re' maa? Nsá' né ya níso re' maa, chi né ntiá'an ka' nsa'á circuncidar re' maaré'. ¹¹ Jee nni'in' re' seña vá nuun' yikikúñu re', ya kúvi iin seyú' ya stúvi-i ya naa' ya kínóo naa' re' nuun' Ndiosí' jie'e' ya nkunéi ini' re' maa, sáa ntiá'an kuniso re' seña vá. Jee sukuán íyó sáva kúvi Abraham tátá' ntáká rá ñivi ya kúneí ini' raa Ndiosí', sú ntu níso raa seña vá. Chi kúneí ini' raa Cristo, sáva kunaa' ini' Ndiosí' ya kínóo naa' raa nuun' re'. ¹² Jee suni Abraham kúvi re' tátá' nuun' rá ñivi Israel ya níso raa seña circuncisión. Soo nsú tátá' raa kúvi re' jie'e' ya kuachi kuiti' níso raa seña vá, chisa' suni jíka raa ichi njía'a tátá' rán' Abraham ya nkunéi ini' re' Ndiosí'. Jee nkunéi ini' re' sukuán ne sáa ntiá'an sa'á circuncidar re' maaré', nékúvi.

**Tu'un nchisóyu'ú Ndiosí' síkúnkuvi re'
maa jie'e' kúneí ini'-ó maaré'**

¹³ Chi nchisóyu'ú Ndiosí' ta'vi' nuun' Abraham jín nuun' rá se'ya ichiyúkún' váji ne nuun' re' ya ni'in' raa ni'i ñu'un ñivi ya'á. Jee nchisóyu'ú Ndiosí' maa nsú jie'e' nsikúnkuvi Abraham tu'un ley ya ntatúní' Ndiosí' ya njía'a-a nuun' Moisés, chisa' jie'e' kínóo naa' re' ya váji ne nuun' kúneí ini' re' Ndiosí'. ¹⁴ Chi retán' rá ñivi ya núkú raa síkúnkuvi raa ley ví rá ñivi ya ni'in' ta'vi' vá, nékúvi, saájee íyó ka'á ya kúneí ini'-ó tu'un nkachi' re', jee síjita-a ya nchisóyu'ú re'. ¹⁵ Chi tu'un ley ntatúní' Ndiosí' síkíji-i ya ni'in' ñivi ya kití' ini' Ndiosí' jee xinó'o re' raa jie'e' ntu kúneí raa síkúnkuvi raa ni'i ya káchí' ley vá. Soo nuun' ntu íyó ni iin ley, jee suni ntu jiá'a ñivi nuun' ya káchí' ley.

¹⁶ Saáva ni'in' ñivi ta'vi' ya nchisóyu'ú Ndiosí' jie'e' ya kúneí ini' raa re', sáva kúvi ta'vi' vá ya síkúta'vi' re' nuun'-ó sú ntu íyó ni'in'-ó maa. Síkúta'vi' re' maa sáva kinoo kutú ya nchisóyu'ú re' nuun' ntáká rá ñivi ya kúvi ichiyúkún' Abraham. Soo síkúta'vi' re' maa nsú kuachi

kuiti' nuun' rá ñivi Israel ya yí'í raa nuun' ley, chisa' suni nuun' ntaká rá ñivi ya kúneí ini' raa Ndiosí' kuéntá' kua' Abraham. Sukuán suvire' kúvi tátá' ntáká-órán ichinúún' Ndiosí'. ¹⁷Su'va káchí' tu'un níso nuun' Tutu' Íí' ya nkachi' Ndiosí' nuun' Abraham: “Ñani ni' no'ó sáva kuvi nú tátá' rá ñivi kue'e' nación.” Ninu' ini' Abraham re', chi maaré' ví ya nástekú' ii' re' rá ní'i' jín ya tátúní' re' sá'á re' ya koo rá nantíñú ya ni ntiá'an koo.

¹⁸Jee súka' ntuná' íyó jie'e' koo tu'un neí ini' Abraham koo se'ya re' soo niyo tu'un neí ini' re', jee ninu' ini' re' ya kenta kuvi re' “tátá' rá ñivi kue'e' nación”, sánikuá' nkachi' Ndiosí' nuun' re': “Sukuán kukue'e' rá se'ya ichiyúkún' nú.”

¹⁹Jee ntu nnúun ka' ya kúneí ini' Abraham maá Ndiosí', súnika' ntiin kuéntá' re' ya yikikúñu re' níyo kuéntá' ní'i' re' chi ya íñí re' yatin sientú' kuiya' (100), jín ya númá' ñasí'í re' Sara. ²⁰Jee ni ntu nñú'un kuachi ini' re' ntu ñákuñí' ínú' ini' re' tu'un nchisóyu'ú Ndiosí' nuun' re', chisa' nijia ka' ya kúneí ini' re' ka', jee nnaquetú'ún re' Ndiosí' ya kúñá'nú xá Ndiosí'. ²¹Jee íchí kuiti' ninu' nká'nú ini' re' ya kuvi sa'á Ndiosí' ya nchisóyu'ú re'. ²²Saáva suni nkunaa' ini' Ndiosí' ya kinoo naa' Abraham nuun' re'.

²³Jee nsá' kuachi kuiti' jie'e' Abraham níso nuun' Tutu' Íí' ya nkunaa' ini' Ndiosí' ya kínóo naa' re'. ²⁴Chi suni níso tu'un vá nuun' Tutu' Íí' jie'e' yó ranika', chi suni nkunaa' ini' Ndiosí' kinoo naa'-ó jie'e' ya kúneí ini'-órán Ndiosí'. Jee maaré' ví ya nxinákóo re' Ito'o'-ó Jesús nkene-e nteñu rá ní'i' jee nñastekú' re' maa. ²⁵Ya nñaku'va Ndiosí' maa sáva kuvi-i jie'e' kuachi-ó jee nñateku' ii'-i sáva síiyo Ndiosí' kuachi-ó sáva sa'á re' ya kinoo naa'-ó nuun' re'.

**Naja kuvi jín rá ñivi ya nkunaa' ini'
Ndiosí' ya naa' kúvi raa**

5 ¹Jee nuun' nkunaa' ini' Ndiosí' ya kinoo naa'-ó nuun' re' jie'e' ya kúneí ini'-ó Jesús, saáva íyó máni' Ndiosí' jín-ó jie'e' Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo. ²Chi suni Cristo nsa'á ya nkívi-ó nuun' ya íyó máni' ini' Ndiosí' né'yá re' yó, sú ntu íyó ni'in-ó maa. Jee íñí ni'in-ó jín ya íyó máni' ini' Ndiosí' né'yá re' yó. Jee kúsí' ini' ánima'-ó chi íyó tñeí ini'-ó kúnáa' ini'-ó ya taji re' nuun'-ó ya vii' kúñá'nú-ó jín

re'. ³Jee nsá' kuachi kuiti' ya'á, chi suni kúsíi' ini'-ó nuun' tunó'ó nó'o-ó, chi jíní'-ó ya nuun' tunó'ó nó'o-ó vá sá'á ya jǐjia ini'-ó kánú' koo ini'-ó ke'ne' ini'-ó ya kuiñi kutú-ó nuun' Jesús. ⁴Jee ya kánú' koo ini'-ó jié'né' ini'-ó íñi kutú-ó sá'á-a ya kene naa' va'a-ó, jee ya kene naa' va'a-ó vá sá'á ya íyó tuneí ini'-ó kúnáa' ini'-ó ya sa'á Ndiosí'. ⁵Jee ya íyó tuneí ini'-ó ya'á, ntuví jiá'a tunkánuun nuun'-ó, chi Tachi' Íí' ya ntaji Ndiosí' nuun'-ó, ya nchuchítú re' ánima'-ó tu'un núnúun' Ndiosí' yó.

⁶Chi ne sáá táyá' ini'-ó ntuná' kúvi sa'á-ó sáva kinoo naa'-ó nuun' Ndiosí', jee maá tiempú' ñani Ndiosí' ni'i' Cristo jie'e' rá ñivi ntu ntín kuéntá' ráa Ndiosí'. ⁷Chi yatin ni ñi ñivi ntu jí'í-i nuun' inka ñivi naa'. Súnika' sanaan' kiji ini' ñi ñivi kuvi-i nuun' ñi ñivi va'a ini'. ⁸Soo stúvi Ndiosí' ya núnúun' re' yó, chi ni'i' Cristo jie'e'-óran ne sáá kúvi ii'-ó ñivi kuachi. ⁹Jee saáva nuun' ya sííyo Ndiosí' kuachi-ó vitan sáva kinoo naa'-ó nuun' re' jie'e' ya ní'i' Cristo jee ñati niñi' re', jee sa' ví'í ka' sikáku re' yó nkúno'o-ó tunó'ó xinó'o Ndiosí' ñivi jie'e' kuachi ráa chi kítí' ini' re' jie'e' kuachi ráa. ¹⁰Chi ne sáá túfí' ta'an-ó né'yá-ó Ndiosí' jee nnumañi' re' jín-ó jie'e' ya ní'i' Se'ya re' jie'e'-ó. Jee jie'e' ya númání' re' jín-ó sukuán jee sa' ví'í ka' sikáku re' yó jie'e' ya tékú' Se'ya re' jee nkúno'o-ó tunó'ó xinó'o Ndiosí' ñivi. ¹¹Jee nsá' kuachi ya'á ni, chi suni kúsíi' ví'í ini'-ó né'yá-ó Ndiosí' jie'e' Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo, chi vitan jee nsá'á re' ya nní'in'-ó ya nnumañi' Ndiosí' jín-ó.

Tu'un jie'e' Adán jín Cristo

¹²Saájee jie'e' ñi tee ni jee nkivi kuachi ñivi ya'á, jee jie'e' kuachi vá nkenta ya jí'í' ñivi. Jee suni nkenta ne kuafyó ñivi jí'í' ráa chi ni'i' ráa nsá'á kuachi. ¹³Chi ne ntiá'an ku'va Ndiosí' tu'un ley nuun' Moisés, jee ya íyó kuachi ini' ñivi ya'á. Soo nuun' ntu íyó ley, jee ntu kúvi natee-ó siki' ñivi. ¹⁴Soo ne tiempú' nteku' Adán jín ne tiempú' nteku' Moisés, jee ni'i' ñivi yí'í' ráa xintín ya jí'í' ráa, súnika' ntu nsá'á ráa tá'an kuachi sániku' njia'a Adán nuun' tu'un ntatúní' Ndiosí'. Jee kúnkunuún Adán jín Jesús ya íyó kiji.

¹⁵Soo kuachi ya nsá'á Adán ntu kúnúun' jín ta'vi' ya nsikúta'vi' sain Ndiosí' nuun'-ó. Chi jie'e' ya njia'a ñi ni

tee nuun' tu'un ntatúni' Ndiosí' jee ni'i' kue'e' ví'í ñivi. Soo ntántúni' ví'í ka' kúvi ya íyó máni' ini' Ndiosí' né'yá re' yó jín ta'vi' ya nsíkúta'vi' ví'í re' nuun' kue'e' ñivi jie'e' íyó máni' ini' iin ni tee, ya suvi ví Jesús ya kúvi Cristo.

¹⁶Jee ta'vi' nsíkúta'vi' Ndiosí' ntu kúvi-i kuéntá' iin ni tee ya nsa'á-a iin kuachi, ya njia'a re' nuun' tu'un ntatúni' Ndiosí'. Chi jie'e' métú'ún kuachi ni jee ntiaa' ya sanáa' Ndiosí' sijíta re' ñivi. Jee sáa nkuvi kue'e' ví'í kuachi sukuán jee ta'vi' ya síkúta'vi' sain re' nkenta ya síyo Ndiosí' kuachi ñivi sáva kinoo naa' raa nuun' re'. ¹⁷Chi nuun' yí'í ñivi xintín ya jí'í' raa jie'e' iin kuachi ya nsa'á métú'ún tee ni ya kúvi Adán. Soo métú'ún tee ni ya kúvi Jesús ya kúvi Cristo jee sa' ví'í ká' sá'á re' ya yí'í ñivi xintín ya kuteku' raa jín Ndiosí'. Chi ntántúni' ní'in' ví'í raa ya íyó máni' ini' Ndiosí' né'yá re' raa jee ní'in' ví'í raa ta'vi' ya kínóo naa' raa nuun' re'.

¹⁸Jee saáva kuéntá' jie'e' métú'ún iin kuachi ni ya nsa'á iin tee ya njia'a re' nuun' tu'un ntatúni' Ndiosí' jee nkenta nuun' kuaíyó ñivi ya sijíta Ndiosí' raa. Jee suni sukuán jie'e' métú'ún iin tiñu naa' ni nsa'á iin tee nkenta nuun' ni'í ñivi ya kúvi ni'in' raa ya kinoo naa' raa nuun' Ndiosí' sáva kuteku' raa jín re'. ¹⁹Chi jie'e' ya ntu nkaníjía métú'ún ni tee nkenta nuun' rá kue'e' ñivi ya kúvi raa ñivi kuachi, jee suni sukuán jie'e' ya nkaníjía métú'ún ni tee jee kue'e' ñivi kenta kúvi raa ñivi naa'.

²⁰Soo nkenta tu'un ley ntatúni' Ndiosí' sáva kukue'e' ka' kuachi sá'á ñivi. Soo sáa nkukue'e' kuachi íyó, jee kúkue'e' ka' íyó máni' ini' Ndiosí' né'yá re' yó. ²¹Sáva kuéntá' kuá' nkunef kuachi siki' ñivi ya yí'í raa xintín kuachi jee sá'á-a ya jí'í' ñivi, jee suni sukuán nkunef ya íyó máni' ini' Ndiosí' né'yá re' yó yí'í-ó xintín re', chi nsa'á re' ya kinoo naa'-ó nuun' re'. Jee nsa'á re' sukuán sáva ni'in'-ó ya kuteku'-ó jín re' ní'ínkání jie'e' ya nsá'á Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo.

Ní'í'-ó nuun' kuachi-ó ya ntu yí'í-ó ka' nuun'-u soo tékú'-ó jín Ndiosí' jie'e' ya yí'í-ó nuun' Cristo

6 ¹Saájee, ¿ná kúvi ya kachi'-ó? ¿Á kunikin'-ó ka' sa'á-ó kuachi sáva kukue'e' ka' ya koo maní' ini' Ndiosí' kune'yá re' yó, rúsa? ²¡Vankée sukuán!, chi ya ni'i'-ó nuun'

kuachi-ó, ¿nasa kuvi kue'nu ii'-órán ka' jín kuachi-ó, rúsa? ³ ¿Á ntu jíní' rán ya ntáká-ó ya ñanuté-ó sáva ku'vayu'ú-ó ya ki'i-ó nuun' Cristo Jesús, jee suni ñanuté-ó sáva ku'vayu'ú-ó ya suni ni'i'-ó jín re'? ⁴ Saáva kuéntá' nyise'í nkáá-ó jín Cristo sáá ñanuté-ó, chi yí'í-ó nuun' re' ya suni jí'ín-ó ni'i'-ó jín re'. Sáva sánikuá' nnakoo Cristo nñateku' re' nkene re' nteñu rá ní'i' nsa'á Tátá' re' jín fuersá' íí' kúná'nú níso-o jee suni sukuán kúvi nakaka-ó ichi jiáá.

⁵ Chi nuun' yí'í-ó nuun' re' ya ni'i'-ó kuéntá' ní'i' re' jee suni sukuán ki'i-ó nuun' re' sáva nakue'nu jiáá-ó jín re' kuéntá' nñateku' ii' re'. ⁶ Jee jíní'-ó ya ya nnaan' na ñivi nkuvi-ó tiempú' yata', chi jí'ín-i ni'i' nkáá-a jín Cristo nuun' kurúsí', sáva naan' ya kúneí kuachi jín ñuné'yú'-ó, sáva nkítíñú-ó ka' nuun' kuachi. ⁷ Chi retú ya ni'i' iin ñivi jee nnakuñí' núne-e nuun' kuachi.

⁸ Jee jie'e' ní'i'-ó jín Cristo, jee ínú' ini'-ó ya suni kuteku'-ó jín re'. ⁹ Jee jie'e' nñateku' ii' Cristo jee nnakoo re' nkene re' nteñu rá niyi, jee saáva jíní'-ó ya ni nsá' kuvi' re' ka'. Jee ntuví ka' yí'í re' xintíin ya jí'í'. ¹⁰ Chi sáá ni'i' Cristo, jee iin íchíni jie'e' ni'i' tiempú' ni'i' re' nuun' kuachi-ó, soo tékú' re' vitan sáva kitíñú re' nuun' Ndiosí'. ¹¹ Jee suni sukuán ráno'ó ku'un ini' rán kuéntá' ya ya ni'i' rán nuun' kuachi, soo tékú' rán sáva kitíñú rán nuun' Ndiosí' jie'e' yí'í rán nuun' Cristo Jesús.

¹² Saáva koto jiá'a rán ka' ya kuneí koso' kuachi jín yikikúñu rán ya jí'í'-i, sáva nkánjiá rán ka' rá né'í nýo ini' yikikúñu rán. ¹³ Jee ni koto jiá'a rán ka' maárán nuun' kuachi sáva ntu kuatíñú rán yikikúñu rán sa'á rán tiñu ya ntu íyó naa'. Chisa' ku'va rán maárán nuun' Ndiosí', kuéntá' iin ñivi ya ní'i' jee nñateku'-u nkene-e nteñu rá niyi. Jee ku'va rán yikikúñu rán nuun' Ndiosí' sáva kuvi-i iin nantíñú ya kuatíñú re' sa'á re' tiñu naa'. ¹⁴ Chi ntu íyó kuneí kuachi jín rán, chi ntu yí'í rán ka' xintíin tu'un ley ya ntatúní' Ndiosí', chisa' yí'í rán chíji tu'un ya íyó máni' ini' Ndiosí' né'yá re' ráno'ó.

Tu'un kúnkunuún ká'an' jie'e' musú' yí'í xintíin kuachi

¹⁵ Saájee, ¿ná kachi'-ó? ¿Á sa'á-ó ka' kuachi chi ntu ka' yí'í-ó xintíin tu'un ley ntatúní' Ndiosí', chisa' yí'í-ó xintíin tu'un íyó

máni! ini! Ndiosí! né'yá re' yó, rúsa? ¡Ntuví kuiti! 16 ¿Á ntu jíní! rán ya retú chi'i rán maárán xintíin inka ñivi kuéntá! iin musú! ké'en ñivi sáva kanjíjá rán maa, saájee kúvi rán musú! ké'en ya yí'i rán xintíin ñivi vá ya kánjíjá rán? Jee suni sukuán kúvi rán musú! yí'i rán xintíin kuachi retú chi'i rán maárán xintíin kuachi kanjíjá rán maa, jee kenta kuéntá! jí'í! rán nuun' Ndiosí! Áxí kúvi rán musú! yí'i rán xintíin Ndiosí! ya kánjíjá rán re' jee kenta kingo naa' rán nuun' re'. 17 Soo nkúta'vi'-ó nuun' Ndiosí!, ya súnika' nyí'i rán xintíin kuachi kuéntá! musú! ké'en, nékúvi, soo vitan jee nkanjíjá rán ne ánima' rán Tu'un Ndiosí! ya nxiné'én' raa nuun' ráno'ó. 18 Jee ya nñakani núne Ndiosí! ráno'ó nkí'i rán ka' xintíin kuachi, jee saájee ya nkivi rán xintíin máa tiñu naa' kuéntá! musú! ké'en.

19 (Ká'án' nì' tu'un lá'vi sukuán kuéntá! ká'án' néni iin ñivi chi táyá! ini! rán ya víjí jíáku'un ini! rán tu'un ya'á.)

Jee njia'a rán yikikúñu rán sáva kitíñú rán nuun' tiñu ya ntu íyó ninu'un jín nuun' ya nivá'a sa'á né'í rán ka' nékúvi, jee suni sukuán vitan ku'va rán yikikúñu rán nuun' máa tiñu naa' kuéntá! musú! sáva kusíin rán ya nkí'i rán ka' nuun' ya nivá'a sáva kitíñú rán nuun' Ndiosí!. 20 Chi ne sáá nyí'i rán xintíin kuachi, jee niñi núne rán ntu nyí'i rán nuun' tiñu naa' Ndiosí!. 21 Soo ¿ná nkuvi ya vá'a ya nní'in' rán sáá nyí'i rán nuun' kuachi rúja? Jee jie'e' vá tunkánuun kúvi-i nuun' rán vitan. Chi kuachi vá sá'a-a ya jiánaan' rán ya kuéntá! jí'í! rán nuun' Ndiosí!. 22 Soo vitan ya nñakani núne Ndiosí! ráno'ó nkene rán nuun' kuachi. Jee nchi'i Ndiosí! ráno'ó xintíin re' yítíñú rán nuun' re' kuéntá! musú! re', jee saáva ya ní'in' rán ya vá'a ya kenta kusíin rán ya nkí'i rán ka' nuun' ya nivá'a sáva kitíñú rán nuun' Ndiosí!, jee kenta kuteku' rán nñnkání jín re'. 23 Chi ya'vi ya ní'in' ñivi jie'e' kuachi raa kúvi ya naan' raa kuéntá! jí'í! raa nuun' Ndiosí!, soo ta'vi' ya síkúta'vi' Ndiosí! ví ya kuteku'-ó jín re' níinkání jie'e' yí'í-ó nuun' Ito'o'-ó Cristo Jesús.

**Tu'un kúnkunuún jie'e' ñivi ntana'á ya
xiné'én'-e nasa nákuñi' núne ñivi nkí'i
raa ka' nuun' ley ntatúní' Ndiosí'**

7 1 Ráno'ó ñanité'án, ká'án' nì' jín ñivi ya jíní! tu'un káchí! ley ntatúní! Ndiosí!. ¿Á ntu jíní! rán ya ley tátúní!

nuun' ñivi ni tékú' ñivi vá? ² Chi iin ña'an ya ntana'á jee sá'á ley ya yí'í ña nuun' yí'í ña ni tékú' re'. Soo retú ni'i' yí'í ña, nákuíñi' núne ña nuun' tu'un tátúní' ley vá ya yí'í ña nuun' yí'í ña. ³ Saáva retú tana'á ña'an vá jín inka tee ni tékú' yí'í ña jee káchí'-ó ya kúvi ña ña'an téní. Soo retú ni'i' yí'í ña, jee nákuíñi' núne ña nuun' ley vá, jee retú natana'a ña jín inka tee ntu ñasí'í, jee nsá' kuvi ña ña'an téní.

⁴ Jee suni sukuán vá, ráno'ó ñani' ni' jín ku'va ni', nkí'i rán ka' xintíin tu'un ley ntatúní' Ndiosí' yana'án chi kuéntá' ni'i' rán nuun' ley vá chi jí'ín rán ni'i' rán jín Cristo sáa ni'i' re' jín yikikúñu re', sáva kí'i rán nuun' inka ka'. Chi yí'í rán nuun' Cristo ya nnakoo re' jee nñateku' ii' re' nkene re' nteñu rá niyi. Yí'í rán nuun' re' sáva kue'nu naa'-ó kitíñú-ó nuun' Ndiosí'.^b ⁵ Chi sáa ntu yí'í-ó xintíin Ndiosí' jee ña'nu-ó sánikua' níyo ini'-ó, jee jie'e' tátúní' ley Ndiosí' ya koto sá'á kuachi, jee xínóto-o ini'-ó ya níyo ini'-ó sa'á-ó kuachi. Jee sukuán nsatíñú-u ini' ñuné'yú' kuachi-ó sáva sa'á-ó tiñu nivá'a, saáva kenta-ó kuéntá' kuvi'-ó nuun' Ndiosí'. ⁶ Jee nyí'i-ó xintíin ley vá nékúvi, soo kuéntá' ya ni'i'-ó nuun' ley vá saáva vitan nákuíñi' núne-ó nuun' ley vá. Sáva kitíñú-ó nuun' Ndiosí' sáni sá'á Tachi' Íí' ya nakue'nu-ó ichi jí'áá, jee nsú ichi tú'tú jí'á'nu-ó sáni ña'nu-ó chiji xintíin ley sáni ntee Moisés nuun' tutu' yana'án.

Kuachi ya yí'í ánima' ni'

⁷ Saájee, ¿ná kúvi ya kachi'-ó résa? ¿Á kúvi ley kuachi résa? ¡Ntúvi kuiti'! Soo ni nsá' kuká'nú ini' ni' ná kúvi kuachi retán' nsú ley káchí' maa. Chi suni ni nkuní' ni' ná kúvi ya néé' u'vi ini', retán' ntu káchí' ley: “Koto néé' u'vi ini' nú rá nantíñú inka ñivi.” ⁸ Soo jie'e' tu'un tátúní' Ndiosí', jee nkunéi kuachi ntiin-i nu'u', jee nsá'a-a ya ntáká nuun' ya néé' u'vi ini' ni'. Chi retán' ntúvi ley ntatúní' Ndiosí' jee kuéntá' ní'i' kuachi ya ntu ka' fesá'-a kúneí ví'í koso' nuun' ni'. ⁹ Jee niyo iin tiempú' ya ña'nu ni', sáa ntiá'an kuni' ni' ná tátúní' ley Moisés, nékúvi. Soo sáa nkenta nkuká'nú ini' ni' ná káchí' tu'un tátúní' Ndiosí', jee kuéntá' nñateku' kuachi ni' sáva kuneí-i jín ni', jee kuéntá'

^b7:4 Kuéntá' kúun iin yutun rá vixí' vá'a.

naan' nì'. ¹⁰Jee kuéntá' nì' nì' nuun' Ndiosí', chi nñani'in' nì' yá tu'un tátúní' Ndiosí' ya'á yá njia'a re' sáva kuteku' va'a nì', nékúvi, soo nsa'á ley vá yá kuéntá' nì' nì' nuun' re'. ¹¹Chi jie'e' tu'un tátúní' Ndiosí', jee kúneí kuachi tñin nu'u', jee nxiná'ví-i nu'u', jee suni jie'e' tu'un vá ña'ni' kuachi vá nu'u'. ¹²Saáva ii' tu'un ley njia'a Ndiosí' nuun' Moisés, jee ii' tu'un vá yá tátúní' Ndiosí', jee naa' kúvi-i, jee va'a kúvi-i.

¹³Saájee, yá tu'un vá'a vá, ¿á nkenta nsa'á-a yá kuvi' nì'? ¡Ntu kúvi kuiti'! Chisa' máa kuachi ñatíñú-u ley va'a vá, sáva sa'á-a kuvi' nì' nuun' Ndiosí', sáva stúvi yá kúvi-i kuachi. Chi sukuán stúvi tu'un tátúní' Ndiosí' yá nív'a nasíkuiti' kúvi kuachi.

¹⁴Chi jíní'-ó yá vaji ley nuun' Tachi' Íí', jee nu'u' kúvi nì' ñivi ñuné'yú', yá yí'í nì' xintíin kuachi kuéntá' kúvi nì' musú' yá nkuya'vi. ¹⁵Chi ntu jiáku'un ini' nì' yá sá'á nì'. Chi tiñu yá kuíni nì' sa'á nì', jee ya'á ntu sá'á nì'. Chisa' tiñu tá'vi ini' nì', jee ya'á sá'á nì'. ¹⁶Soo retú sá'á nì' yá ntu kuíni nì' sa'á nì', jee kúnáa' ini' nì' yá vá'a kúvi ley. ¹⁷Saáva nsú nu'u' sá'á nì' maa, chisa' kuachi yá yí'í ini' nì' kúvi yá sá'á maa. ¹⁸Chi jíní' nì' yá ntu yí'í yá vá'a ini' nì', yá kúvi yá níyo ini' nì' jín ñuné'yú' kuachi nì'. Chi ñú'ún ini' nì' yá kuíni nì' sa'á nì' yá vá'a, soo ntu íyó ini' nì' yá sa'á nì' yá vá'a. ¹⁹Chi ntu sá'á nì' yá vá'a yá kuíni nì', chisa' yá nív'a yá ntu kuíni nì' sa'á nì', ya'á sá'á nì'. ²⁰Jee retú yá ntu kuíni nì' sa'á nì', jee ya'á sá'á nì', jee nsú ká' nu'u' sá'á maa, soo kuachi yá yí'í ini' nì' kúvi yá sá'á maa.

²¹Saáva nání'in' nì' yá su'va sá'á-a jín nì': sáa kuíni nì' sa'á nì' yá vá'a, soo yá nív'a yí'í-i ini' nì'. ²²Chi ne' ánima' nì' kúsíi' ini' nì' né'yá nì' ley tátúní' Ndiosí'. ²³Soo jíní' nì' yá ini' yí'í kúñu nì' íyó inka ka' tu'un níyo né'én ini' nì' sa'á nì', jín yá kuíni nì' sa'á nì' sáni káchí' tu'un tátúní' Ndiosí', jee súkún' tá'án ráa ini' antúní' nì'. Jee kúneí vá tñin-i nu'u' yí'í nì' nuun' yá tátúní' kuachi yá sátíñú vá ini' yí'í kúñu nì'. ²⁴¡Na ka' ná'ví nì' ka'! ¿Né iin sikáku nu'u' nuun' yí'í nì' xintíin kuachi yá sátíñú ini' ñuné'yú' nì' jín yá xináán'-a nu'u'? ²⁵¡Nkúta'vi'-ó nuun' Ndiosí'!, jie'e' yá nsa'á Ito'o'-ó Jesús yá kúvi Cristo.

Saáva jín antúní' nì' yítíñú nì' nuun' ley tátúní' Ndiosí', jee jín máa máa fuersá' nì' ntu kúvi, chi jín yá níyo ini' nì' jín yí'í kúñu kuachi nì' yítíñú nì' nuun' yá tátúní' kuachi.

Naja jiá'nu-ó sá'á Tachi' Íí' Ndiosí'

8 ¹ Saájee vitan jee ni ntuná' íyó ya sijíta Ndiosí' xinó'o re' rá ñivi ya yí'í ráa nuun' Cristo Jesús, [ya ntu jiá'nu ráa ka' sáni níyo né'én ini' ráa jín yikikúñu ráa, chisa' jiá'nu ráa sáni kuíni Tachi' Íí' Ndiosí']. ² Chi nkunei Tachi' Íí' Ndiosí' sá'á re' ya kuteku'-ó jín Ndiosí', jie'e' yí'í-ó nuun' Cristo Jesús, jee nákaní núne re' ráno'ó ya nsá' kí'i-ó ka' xintíín kuachi jín nsá' kenta-ó kuéntá' kuvi'-ó nuun' Ndiosí'. ³ Chi máá maá Ndiosí' nsá'á re' tiñu vá ya ntu nkúvi sa'á ley ntatúní' re' ya njiá'a re' nuun' Moisés. Jee ntu nkúvi sa'á ley vá tiñu vá, chí táyá' ley vá chí táyá' ini'-ó jee ntu nkúnei-ó sikúnkuvi-ó ley vá jín yikikúñu-ó. Jee máá maá Ndiosí' nsá'á re' tiñu vá chí nchuihí re' Se'ya re' nuun' ñivi ya'á jín yikikúñu-u ya kúnkunuún jín yikikúñu ñivi yí'í xintíín kuachi, sú ntu íyó kuachi re'. Jee ntájí re' Se'ya re' sáva kuvi'-i soko'-o maáa jie'e' kuachi-ó, sáva sukuán nsjíta Ndiosí' kuachi-ó ya nnakuniso Jesús maa ini' yikikúñu re'. ⁴ Nsa'á Ndiosí' sukuán sáva kuvi sikúnkuvi-ó ntáká tiñu naa' ya tátúní' ley,^c ya ntu ka' jiá'nu-ó ichi né'én sáni níyo ini'-ó, chisa' jiá'nu-ó sáni kuíni Tachi' Íí' Ndiosí'.

⁵ Chi rá ñivi jiá'nu ráa sáni kuíni ráa jín ñuné'yú' ráa jee túví ráa antúní' ráa nuun' ya níyo ini' ráa jín yikikúñu ráa, ya ntu yítíñú ráa nuun' Ndiosí'. Soo rá ñivi jiá'nu ráa sáni kuíni Tachi' Íí' Ndiosí', jee túví ráa antúní' ráa nuun' rá tiñu sáni kuíni Tachi' Íí' Ndiosí'. ⁶ Chi rá ñivi túví ráa antúní' ráa nuun' ya níyo ini' ráa jín yikikúñu ráa, ya ntu yítíñú ráa nuun' Ndiosí', jee sá'á-a ya naan' ráa kuéntá' jí'í' ráa nuun' Ndiosí'. Soo rá ñivi túví ráa antúní' ráa nuun' ya kuíni Tachi' Íí' Ndiosí' jee sá'á-a ya kuteku' ráa jín Ndiosí' jee va'a kúvi ini' ráa.

⁷ Chi rá ñivi túví ráa antúní' ráa sáni kuíni ráa, ya ntu yítíñú ráa nuun' Ndiosí', jee jíni' u'vi' ráa Ndiosí'. Jee ntu chí'í ráa maáráa xintíín tu'un tátúní' Ndiosí', jee ni ntu kúvi chí'í ráa maáráa xintíín tu'un tátúní' re'. ⁸ Jee rá ñivi ya yítíñú ráa jiá'nu ráa sáni kuíni ráa, ntuná' kúvi sa'á ráa sáva kuvá'a ini' Ndiosí' kune'yá re' ráa.

^c 8:4 Áxí kuvi kachi'-ó: nsá'á Ndiosí' sukuán sáva kúvi sikúnkuvi re' ya tátúní' ley sáva kuvi-ó ñivi naa'.

⁹Soo ráno'ó chi ntuví ka' yí'í rán xintíin sáni kuíni rán sa'á rán, chisa' yí'í rán xintíin Tachi' Íí' Ndiosí', chi Tachi' Íí' Ndiosí' yí'í re' ini' rán. Soo retú néni iin ñivi ya ntu yí'í Tachi' Íí' Cristo ini' raa jee ntu kúvi raa ñivi Cristo. ¹⁰Soo nuun' yí'í Cristo ini' rán, sú kinaan' yikikúñu rán sáva kuvi'-i jie'e' kuachi rán, soo ánima' rán kuteku'-u jín re'^d jie'e' ya nsíyo Ndiosí' kuachi rán sáva nkinoo ñaa' rán nuun' re'. ¹¹Jee naxinákoo Ndiosí' Jesús nkene-e nteñu rá niyi jee nxináteku' re' maa. Jee nuun' yí'í Tachi' Íí' re' ini' rán, jee maaré' ya naxinákoo ñuné'yú' Cristo Jesús nkene-e nteñu rá niyi jee suni sukuán maaré' xináteku' re' ñuné'yú' rán ya jí'í'. Jee sa'á re' maa jín Tachi' Íí' re' ya yí'í-i ini' rán.

¹²Jee saáva, ráno'ó ñanítá'án, táyá'vi-ó nuun' Jesús, soo nsá' táyá'vi-ó nuun' ñasa níyo ini'-ó sáva ntu kue'nu-ó sáni níyo ini' rán kuéntá' rá ñivi ntu yítíñú raa nuun' Ndiosí'.

¹³Chi retú jiá'nu rán sáni kuíni rán jín ñuné'yú' kuachi rán saájee kinaan' rán nuun' Ndiosí'. Soo retú jín fesá' íí' Tachi' Íí' Ndiosí' jee xináán' rán tiñu nivá'a sá'á rán jín yikikúñu rán jee kuteku' rán jín Ndiosí'.

¹⁴Chi ntáká rá ñivi ya jiá'nu raa sáni chú'un Tachi' Íí' Ndiosí' ichi raa, jee suviráa vá kúvi se'ya Ndiosí'. ¹⁵Chi nsá' nní'in' rán iin tachi' ya sá'á-a ya kuvi tuku rán kuéntá' musú' ké'en ñivi ya yí'í rán xintíin nuun' chuyú'ví ini' rán. Chisa' nni'in' rán Tachi' Íí' ya náke'en re' yó nuvi-ó se'ya Ndiosí'. Jee Tachi' Íí' ya'á sá'á ya káchí'-ó nuun' Ndiosí': “¡Táá' nì!”^e ¹⁶Jee máa maá Tachi' Íí' Ndiosí' jiá'a ya naá' nuun' ánima'-ó, ya kúvi-ó se'ya Ndiosí'. ¹⁷Jee ya ya kúvi-ó se'ya Ndiosí', jee suni nì'in'-ó iin ta'vi'. Chi kuta'vi'-ó ta'vi' taji Ndiosí' nuun'-ó. Jee kuta'vi' nkáá-ó ta'vi' vá jín Cristo. Retú kuíni nì'in'-ó jín Cristo jee íyó ñivi koto u'vi' raa yó kuéntá' nito u'vi' raa re'. Jee nuun' nó'o-órán sukuán jín Cristo, jee suni sa'á Ndiosí' ya vii' kuñá'nú nkáá-ó jín Cristo.

Íyó tñeí ini'-ó ya vii' kuñá'nú nkáá-ó jín Cristo

¹⁸Chi kúnáa' ini' nì' ya naá' ya ntu yíyá'vi rá tñó'ó nó'o-ó tiempú' vitan nuun' ya vii' nasíkuiti' kuñá'nú-ó

^a8:10 Áxí kúvi kachí'-ó: soo Tachi' Íí' Ndiosí' sá'á-a ya kuteku' rán jín re'. ^e8:15 Rá tu'un ya'á ví-i: ¡Abba! ¡Táá' nì! Abba kúvi tu'un arameo ya kuíni káchí': Táá'.

sa'á Ndiosí' ya stúvi re' tiempú' kiji ichinúun'. ¹⁹Chi ntáká ya nsa'á Ndiosí' nétu numjí'í' raa ya nasa'á Ndiosí' yó ya kájíkuiti' tūvi-ó sukuán ya kúvi nijia-ó se'ya re'. ²⁰Chi ntáká rá íyó ñiví ya'á yí'í-i xintíin tiñu ka'á. Jee nsá' kuíni maáraa nó'o raa sukuán. Chisa' sáni nkunaa' ini' Ndiosí' chi'i re' ni'i xintíin tiñu ka'á sukuán. Soo nétu raa íyó tu'un kúneí ini' raa ²¹ne máa maá ntáká rá íyó ñiví ya'á ya suni nakani núne Ndiosí' maa nuun' yí'í-i xintíin tu'un tíví raa, sáva nakuññi' núne raa jín rá se'ya Ndiosí' sáa vii' kuñá'nú-ó sa'á Ndiosí'.

²²Chi jíní'-ó ya ne tiempú' vitan nkáá jiáku ini' ntáká ya íyó ñiví ya'á jee nkáá nó'o-o, kuéntá' nó'o ñin ña'an ya té'né' ini' ña ya kaku se'ya ña. ²³Soo nsá' kuachi ñiví ya'á nó'o sukuán, chisa' suni máa maáórán ranika' nó'o-órán sukuán. Yí'í Tachi' Íí' ini'-ó jee kúvi re' ya xí'nañú'ún nuun' sa' ví'í ká' ni'in'-ó. Saáva suni tána kuéká-ó ini' maáo chi nétu numjí'í'-ó ya sa'á Ndiosí' ni'i jie'e' nnake'en Ndiosí' yó kuvi-ó se'ya re', chi nakani núne re' yikikúñu-ó sáva ntíví-i ka' jee nasa'á jiáa re' maa. ²⁴Chi nñatava' Ndiosí' yó nuun' kuachi-ó nsikáku re' yó sáva íyó tu'un neí ini'-ó nétu-ó ya ni'in'-ó ya sa'á re' sukuán jín-ó. Íyó tu'un neí ini'-ó ya sa'á re' sukuán soo retú ya túvi nijin' né'yá-ó maa, saájee ya ntuví ka' kúvi-i tu'un neí ini'-ó nétu-ó maa. Chi retú né'yá ñin ñivi maa, ¿nakui chi íyó ka' tu'un neí ini'-i nétu-u vá rúja? ²⁵Soo retú íyó tu'un neí ini'-ó ya ntu túvi né'yá-ó, jee jie'né' ini'-ó nétu kuvi ini'-ó maa.

²⁶Jee suni sukuán chíneí chítuvi Tachi' Íí' yó chi táyá' ini'-ó. Chi sáa ntu jíní'-ó nasa ka'an'-ó jín Ndiosí', soo máa maá Tachi' Íí' vá tána re' jkán' tá'ví' re' nuun' Ndiosí' jie'e'-ó ya ntu ni'in'-ó sákachi'-ó. ²⁷Jee maá Ndiosí' jíní' re' ya kúvi ini' ánima' ñivi, jee ya jíní' re' ya ná kúvi ya kúní' Tachi' Íí' re', chi sánikuá' kuíni maá Ndiosí' jee Tachi' Íí' vá jkán' tá'ví' re' jie'e'-ó ya nsa'á sñin Ndiosí' yó sáva ki'i-ó nuun' re'.

Sikí' ka' sa'á Ndiosí' ya kúneí-ó sikí' ya nivá'a

²⁸Jee jíní'-ó ya ntáká tiñu ya kúvi jín rá ñivi ya ñunúun' raa Ndiosí' jee jiátíñú Ndiosí' rá tiñu vá sáva sa'á re' ya kúvi ya vá'a nuun' raa ya nkana re' raa ya ki'i raa nuun'

re' sáni nkunaa' ini' re'. ²⁹Chi rá ñivi vá ya jíní' yachi' re' nkaji yachi' re' nékúvi, jee sunisaá ya nkunaa' yachi' ini' re' ya kuneen ráa ini' Se'ya re', sáva kuvi-i Se'ya ñánú ya koso'-o nuun' ku'e'e' ñani'-i jín ku'va-a. ³⁰Jee rá ñivi ya Ndiosí' saá ya nkunaa' yachi' ini' re', jee suni nkana re' ráa ki'i ráa nuun' re'. Jee rá ñivi nkana re' jee suni nsíyo re' kuachi ráa sáva nkinoo naa' ráa nuun' re'. Jee rá ñivi nsíyo re' kuachi ráa, jee suni sa'á re' ya vii' ku'ánú ráa.

³¹¿Ná kúvi ya kachi'-ó jie'e' rá tu'un ya'á, résa? Chi nuun' íñí Ndiosí' jín-ó, ¿né iin ya kenta siki'-ó nuun' Ndiosí' résa? ¿Ntuné kúneí ráa níínkání! ³²Chi Ndiosí' ntu nkúsá'án re' Se'ya re', chisa' nna'ku'va re' Se'ya re' sáva kuvi-i jie'e' ntáká-ó ya kúvi ya vá'a nuun'-ó. Jee nuun' ntaji re' Se'ya re' sukuán jee suni íyó nijia ya sikúta'vi' re' nuun'-ó ntáká ka' ya kiji jie'e' ya njia'a re' Se'ya re'. ³³¿Né iin vá xikóná'án nuun' Ndiosí' rá ñivi ya nkaji re'? ¿Ntuví!, chi Ndiosí' ví ya nsíyo re' kuachi ráa sáva nkunaa' ini' re' ya kinoo naa' ráa nuun' re'. ³⁴¿Né iin vá sijíta-a yó nuun' Ndiosí' résa? ¿Ntuví!, chi maá Cristo Jesús ví ya ní'i re' jie'e'-ó, jee suni maaré' ví ya nateku' re' jee nnakoo re' nkene re' nteñu rá niyi. Jee néé' re' ichi ku'á Ndiosí' nuun' tátúní' re', jee suni yítuvi re' jíkán' tá'ví' re' jie'e'-ó nuun' Ndiosí'. ³⁵¿Né iin vá kuneí-i sa'á sín-i yó nuun' ya ñúnúun' Cristo yó, résa? ¿Á tunó'ó, áxí tunkuí'yá' ini', áxí ya jító u'vi' ñivi yó, áxí tama', áxí ya kúmání' sa'ma ku'un-ó, áxí saá tá'án'-ó tunó'ó íyó iyo, áxí ka'ni' ñivi yó jín yuchi' espada, résa? ¿Ntuví kuiti'! ³⁶Chi sáni káchí' Tu'un Ndiosí' níso nuun' Tutu':

Jie'e' no'ó núnuv' íyó ñivi ya ka'ni' ráa ránu'u'.

Ñú'un ini' ñivi ka'ni' ráa ránu'u' kuéntá' lanchi ya jiá'ní' ráa.

³⁷Soo súka' nó'o-ó tunó'ó sukuán, jee Cristo ya ñúnúun' re' yó, maaré' sa'á re' ya ntántúní' kuneí-ó núneí ka' ini'-ó, ³⁸chi jíní' ni' ya naá' ya ntuná' íyó ya sa'á sín-i yó nuun' ya ñúnúun' Ndiosí' yó:

ni ya jí'f'-ó,

ni ya tékú'-ó,

ni rá najiá'á' íí' Ndiosí',

ni rá néetiñu, vāni tee, vāni najiá'á' íí',

ni rá t̄ach̄i' k̄ini ñá'nú ya níso fuersá',
 ni rá ya íyó tiempú' vitan,
 ni rá ya koo tiempú' kiji,

³⁹ ni ya íyó súkún,

ni ya íyó nuun' kúnú,

ni iin inka ka' ya nsá'á Ndiosí' maa, ni nkúvi sa'á s̄fín-i
 yó nuun' ya núnúun' Ndiosí' yó, jie'e' yí'í-ó nuun' Ito'o'-ó
 Cristo Jesús.

Nkaji Ndiosí' rá ñivi Israel

9 ¹Yí'í n̄i' nuun' Cristo jee ya naá' vá káchí' n̄i' jee ntu
 kátú'ún n̄i', jee yí'í n̄i' na'á T̄ach̄i' Í'í Ndiosí' jee ne
 ánima' n̄i' jíní' n̄i' ya naá' ²ya íyó n̄i' jín t̄unkuéká ini' n̄i'
 jee yítá'án ne yájí' ini' ánima' n̄i' ³⁻⁴jie'e' rá ñanitá'án n̄i', ya
 kúvi ñivi tá'án tata' n̄i', ya kúvi rá ñivi tata' Israel. Chi kuvi
 niyo ini' n̄i' ya xinó'o Ndiosí' nu'u' jín ya kusíín n̄i' nuun'
 Cristo nékúvi, sáva chunáán n̄i' maání' nuun' Ndiosí' nuun'
 kuachi ráa nékúvi, retú sukuán kúvi natava' n̄i' ráa nuun'
 kuachi ráa sikáku n̄i' ráa nékúvi. Chi n̄ake'en Ndiosí' ráa
 sáva kuvi ráa se'ya re'. Jee nteñu v̄iko' ñanute' re' nnee'
 re' jín ráa. Jee nsá'á re' tratú' jín ráa. Jee n̄i'ín' ráa tu'un
 ntatúní' re' ya n̄ija'a re' nuun' Moisés. Jee nx̄iné'én' re'
 ráa ñasa kuneñu'un ráa re'. Jee kue'e' jie'e' nchisóyu'ú re'
 nuun' ráa ya sa'á re' ya vá'a nuun' ráa. ⁵Jee suviráa kúvi
 ichiyúkún' váji ráa nuun' ráa tátá' jí' ráa ya nkuñá'nú nuun'
 Israel yana'án. Jee nuun' tata' ichiyúkún' ráa nkene Cristo
 sáa nkiji re' nkuvi re' tee ñuné'yú'. Jee suvire' vá kúvi
 Ndiosí' ya tátúní' re' nuun' kuaiyó ya íyó, jee netu' kúvi re'
 níínkání. ¡Su'va koo, amén!

⁶Soo nsá' jíta T̄u'un Ndiosí', chi nsú ntáká rá ñivi ya
 kúvi se'ya ichiyúkún' váji nuun' Israel kúvi nijia ráa rá
 ñivi Israel [ya ní'ín' ráa ya nchisóyu'ú re']. ⁷Ni nsú ntáká
 rá se'ya ichiyúkún' nkene nuun' Abraham kúvi nijia ráa
 se'ya re'. Chisa' nkachi' Ndiosí' nuun' re': “Nuun' se'ya nú
 Isaac kiji ráa ya kuvi se'ya ichiyúkún' nú.” ⁸T̄u'un ya'á
 kuíni kachi' ya nsú kuachi jie'e' rá se'ya n̄i'ñi' Abraham
 kúvi ráa se'ya Ndiosí'. Chisa' rá se'ya ya nchisóyu'ú Ndiosí'
 nuun' ráa ví rá nkunaa' ini' Ndiosí' ya kúvi nijia ráa se'ya
 ichiyúkún' Abraham. ⁹Chi tu'un ya nchisóyu'ú Ndiosí'

nuun' Abraham ví ya'á: “Ní tiempú' ya'á kiji nì, jee koo iin se'ya yí ñasí'í nú Sara”, nkachi' Ndiosí' nuun' re'.

¹⁰Jee nsú kuachi ya'á ni, chi sunisaá nñanise'ya Rebeca uvì' nchíkín nsa'á métú'ún yí ña, ya kúvi Isaac ya kúvi jíí'-ó yana'án, ¹¹⁻¹³Chi ne sáá ntiá'an ka' kaku ni núví' raa, jee ni ntiá'an ka' ná sa'á raa, ni ya vá'a, ni ya nivá'a, jee nkachi' Ndiosí' nuun' Rebeca: “Ya ñá'nú ká' kitíñú re' nuun' ya súchí ka'.” Suni sukuán niso nuun' Tutu' Íí': “Nñunuun' nì' Jacob, soo Esaú chi ntá'vì' ini' nì' né'yá nì' maa.” Sukuán nkachi' Ndiosí' sáva kinoo kutú ya nkunaa' ini' re' sáni nkaji re' iin raa, sáva nsú jie'e' ya nsa'á ni núví' raa nkaji re' maa, chisa' jie'e' sáni kuíni maaré' ya nkana re' maa.

¹⁴¿Ná kúvi ya kachi'-ó, résa? ¿Á kachi'-ó ya ntu náa' sá'á Ndiosí'? ¿Ni ntuví kuiti! ¹⁵Chi nkachi' Ndiosí' nuun' Moisés: “Koo tuná'ví ini' nì' kune'yá nì' ne ni iin ya kuíni nì' koo tuná'ví ini' nì' maa, jee kuná'ví ini' nì' kune'yá nì' néni iin ya kuíni nì' kuná'ví ini' nì' maa.” ¹⁶Saáva káji Ndiosí' ñivi nsú jie'e' ya kuíni ñivi ví-i, ni nsú jie'e' ya núnasí ñivi ví-i, chisa' jie'e' Ndiosí' ya íyó tuná'ví ini' re' maa. ¹⁷Chi káchí' nuun' Tutu' Íí' ya nka'an' Ndiosí' jín Faraón [ya nkuvi tee ya ntatúní' ñuun' Egipto]: “Jie'e' ya'á nxínáa nì' no'ó kunisotíñú nú, sáva kuatíñú nì' no'ó sáva stúvi nì' fuersá' íí' nì'in nì', sáva tekutu'ún jie'e' nì' nuun' ñivi kuafyó ñiví”, nkachi' Ndiosí'. ¹⁸Saáva íyó tuná'ví ini' re' né'yá re' néni iin ñivi ya kuíni re'. Jee sa'á nì'in re' ánima' néni iin ñivi ya kuíni re' ya kuni'in ini'.

¹⁹Soo sanaan' kachi' iin rán nuun' nì': “Retú sukuán kuíni re', ¿na jie'e' chi chíkuáchi Ndiosí' síkì'-ó, résa? Chi, ¿né iin kúvi kasi' nuun' ya kuíni re' sa'á re' rúsa?” ²⁰Jee no'ó, ¿né iin kúvi nú ya níko' yu'ú nú nuun' Ndiosí'? Jee nantíñú sá'á, ¿á kachi'-i nuun' maaré' ya sá'á re' maa?: “¿Na kúvi chi nsa'á nú nu'u' su'va?” ²¹Áxí maá tee sá'á kisi, ¿á ntu íyó kúvi sa'á re' sáni kuíni re' jín ñu'un nkíxín, sáva jín iin ni ñujien ne'yu' ñunkíxín vá kúvi sa'á re' iin kisi vá'a máá vii' ya kuatíñú ñunkúún jee inka ka' kisi lál'ví?

²²Jee, ¿á ntuví vá'a ya suni sukuán sá'á Ndiosí'?, chi kuíni Ndiosí' stúvi re' ya xinó'o re' ñivi jie'e' kuachi raa chi kítí' ini' re' né'yá re' raa jee kuíni re' sa'á re' ya kuká'nú ini'

ní'i jìe'e' fuersá' íí' nì'in níso re', soo neí ká'nú íyó neí ini' re' jíé'né' ini' re' né'yá re' rá ñivi yá íyó nì'in' raa yá kítí' ini' re' xinó'o re' raa saá váji raa yá xináán' re' raa. ²³Jee sukuán neí ká'nú íyó ini' re' sáva sikúkánú re' ini' kuáiyó yá vii' nasíkuiti' kúná'nú re'. Sukuán sá'a re' jín-ó yá nkuná'ví ini' re' yó, yá nsá'a tú'va re' yó ne xí'na ka' sáva sa'a re' yá kuñá'nú-ó jín re'. ²⁴Jee maáórán suni nkana re' yó kí'i-ó nuun' re', jee nsú kuachi nteñu rá ñivi Israel nkana re' ñivi chi suni rá ñivi yá ntu kúvi Israel. ²⁵Suni su'va káchí' nuun' Tutu' Íí' yá ntee Oseas:

Kachi' nì' jìe'e' rá ñivi yá ntu nkúvi ñivi nì' yá ñivi nì' ví raa.

Jee kachi' nì' jìe'e' rá ñivi yá ntu nñúnúun' nì', yá suviráa ví yá ñúnúun' nì'.

²⁶ Jee ne nuun' nkachi' nì' nuun' raa:

“Ntu nkúvi rán ñivi nì’”,

jee yukuán kunaní rán se'ya Ndiosí' tékú'.

Nkachi' Ndiosí'.

²⁷ Jee suni nka'an' nì'in Isaías su'va jìe'e' rá ñivi Israel:

Súnika' kue'e' nasíkuiti' rá se'ya ichiyúkún' váji nuun'

Israel kuéntá' kúvi kue'e' ñuítí nteñú'un,

soo kuachi yaku' raa ni vá natava' Ndiosí' raa nuun'

kuachi raa sikáku re' raa.

²⁸ Chi Ito'o-ó Ndiosí' jee ñamani sikúnkuvi ñaa' re' tu'un

re' yá nsanáa' re' yá chunáán rá ñivi ñivi jìe'e'

kuachi raa.

Káchí' nuun' Tutu' Íí'. ²⁹Jee su'va nkachi' yachi' Isaías yá koo ichinúun':

Chi máá máá Ndiosí' yá kúvi Ito'o' ní'i rá najiá'á' íí' re',

jee retán' ntu nxínóo re' yaku' tata' ichiyúkún'-ó, nékúvi,

jee vitan naan'-ó, nékúvi, íyó-ó kuéntá' ñivi ñuun'

Sodoma jín ñuun' Gomorra, yá ní'i raa

nxináán' re'.

Nkachi' Isaías.

Rá ñivi Israel nkininkava raa nuun' ntu

ntíin raa tu'un vá'a jìe'e' Jesús

³⁰ ¿Ná kúvi yá kachi'-ó, résa? Káchí'-ó yá rá ñivi yá ntuví kúvi raa Israel, yá ntu nnúkú raa nasa kinoo ñaa' raa nuun'

Ndiosí' jee nni'in' raa ya kinoo naa' raa nuun' re'. Soo nsa'á re' ya kinoo naa' raa nuun' re' jie'e' ya kúneí ini' raa re'.

³¹ Soo rá ñivi Israel nnukú raa sikúnkuví raa iin ley sáva kinoo naa' raa nuun' Ndiosí' soo ntuví nkúneí raa ni'in' raa maa. ³² ¿Na kúvi chí? Chí ntu nnúkú raa kinoo naa' raa jie'e' kúneí ini' raa Jesús, chisa' nnukú raa kinoo naa' raa jie'e' tiñu sá'á raa. Nkininkava raa kuéntá' nkakí'i jie'e' raa yuu' ya sá'á-a ya kakí'i jie'e' ñivi, [ya suví kúvi Jesús].

³³ Su'va káchí' tu'un níso nuun' Tutu' Íí':

Ne nuun' ñuun' Sión kani ni' maaré' ya kúvi re' kuéntá' iin yuu' ya kakí'i jie'e' ñivi
jee yuu' ya'á vá sá'á-a ya naniso raa.
Jee rá ñivi ya kúneí ini' raa re',
jee nkóo raa jín tunkánuun.

Nkachi' Ndiosí'.

10 ¹ Ráno'ó ñani' jín ku'va ni' ya yí'í rán na'á Cristo, ñúkúvi ví'í ini' ánima' ni' jie'e' rá ñivi Israel ya natava' Ndiosí' raa nuun' kuachi raa sikáku re' raa. Jee jie'e' vá jíkán' tá'ví' ni' nuun' Ndiosí' jie'e' raa. ² Chi ji'áa ni' ya na'á jie'e' raa ya ñúkáná ini' raa chinú'ún raa Ndiosí', soo nsú sáni tu'un naa' nsikúká'nú re' ini'-ó. ³ Chi ntu tñin kuéntá' raa ya Ndiosí' ví ya sá'á re' ya kinoo naa' ñivi nuun' re'. Chisa' núkú raa sa'á maáráa ya kinoo naa' raa nuun' re', jee ntu chí'i raa maáráa nuun' ya sá'á re' ya kinoo naa' raa nuun' re'. ⁴ Chi Cristo ví ya nsikúnkuví ni'i ya kuíni Ndiosí' sa'á-a jín ley Moisés, sáva ntaká rá ñivi ya kúneí ini' raa Cristo jee kinoo naa' raa nuun' Ndiosí'.

⁵ Chi ntee Moisés nuun' tutu' jie'e' rá ñivi ya núkú raa kinoo naa' raa nuun' Ndiosí' jie'e' ya sa'á raa tu'un káchí' ley: “Ré nkuví sikúnkuví naa' iin ñivi rá tiñu ya'á ya káchí' ley, jee kuteku' raa, nékúvi”, nkachi' Moisés. ⁶ Soo jie'e' rá ñivi ya kinoo naa' raa nuun' Ndiosí' jie'e' ya kúneí ini' raa Cristo, su'va káchí' Tu'un Ndiosí' níso nuun' Tutu' Íí' jie'e' vá: “Koto jiáni ini' ánima' nú: ¿Né iin vá kinkaa antiví?” (Chi sukuán káchí'-ó ya íyó xinúun-ó Cristo ya'á). ⁷ Ni nkáni ini' ánima' nú: “¿Né iin vá kinkuun ne nuun' kúnú nasíkuiti' nuun' ntu jínu ya kúnú?”, nkachi' Moisés, (chi sukuán káchí'-ó ya íyó kixináa-ó Cristo natava'-ó re' nteñu rá niyi). ⁸ Soo ¿ná kúvi ya káchí' tu'un nuun' Tutu' Íí', résa? Káchí'-i:

Íyó yatin tu'un re' nuun' nú,
ini' yu'ú jín ini' ánima' nú íyó-o.

Tu'un ya'á kúvi tu'un ya íyó kunei' ini'-ó Cristo ya stékutú'un rání'. ⁹Chi retú jiá'ayu'ú nú jín yu'ú nú ya Jesús kúvi Ito'o' nú, jín retú ne ánima' nú kunei' ini' nú ya Ndiosí' nxináteku' re' maa jee nxínákóo re' maa nnatava' re' maa nteñu rá niyi, saájee natava' Ndiosí' no'ó nuun' kuachi nú sikáku re' nó. ¹⁰Chi jín ánima'-ó kunei' ini'-ó Jesús sáva siíyo Ndiosí' kuachi-ó jee kinoo naa'-ó nuun' re', jee jín yu'ú-ó jiá'ayu'ú-ó ya Ito'o'-ó ví Jesús sáva natava' Ndiosí' yó nuun' kuachi-ó nanitá'ví'-ó. ¹¹Chi káchí' nuun' Tutu' Íí': “Ntáka ñivi ya kunei' ini' ráa re', nkóo ráa jín tunkánuun.” ¹²Chi ntu sín kúvi rá ñivi Israel jín rá ñivi ya ntu kúvi Israel, chi maá Ito'o' kúvi Ito'o' nuun' ni'i, jee ntántúni' jiá'a re' ya vá'a sá'a re' nuun' rá ñivi ya kakuachi ráa nuun' re' ya kúvi re' Ito'o' ráa. ¹³Chi: “Ntáka ñivi ya kakuachi ráa maa nuun' Ito'o'-ó, natava' Ndiosí' ráa nuun' kuachi ráa sikáku re' ráa.”

¹⁴¿Nasa kúvi kakuachi ráa nuun' re' ya ntu nkunei' ini' ráa re', résa? Jee, ¿nasa kúvi kunei' ini' ráa re' ya ntiá'an tesó'o ráa jie'e' re', résa? Jee, ¿nasa kúvi tesó'o ráa jie'e' re' retú ntu íyó ñivi ya kachitú'un ráa jie'e' re', résa? ¹⁵Jee, ¿nasa kúvi kachitú'un ráa jie'e' re', retán' ntu íyó ñivi ya chuichí rává ráa k'i'in' ráa kachitú'un ráa jie'e' re' résa? Sukuán káchí' tu'un níso nuun' Tutu' Íí': “iNa ka' vii' ka' kúvi ya jíka ñivi káchitú'un ráa tu'un vá'a Ndiosí'!”

¹⁶Soo nsú ntáka rá ñivi Israel nkaníjiá ráa ntiin ráa rá tu'un vá'a Ndiosí', sáni nkachi' Isaías: “Ito'o', ¿né iin ninu' ini' rá tu'un nteso'o ráa ya nkachitú'un rán'?” ¹⁷Saáva kunei' ini' ñivi Cristo vaji jie'e' tesó'o ráa tu'un, jee tu'un tesó'o ráa kúvi tu'un vá'a Ndiosí' jie'e' Cristo. ¹⁸Soo káchí' ni': ¿Á ntiá'an tesó'o ráa maa? Maá náá' nijia ya nteso'o ráa maa. Káchí' nuun' Tutu' Íí':

Nuun' ntáka ichi nuun' ñu'un ya'á ñetenuun tu'un re'
tékutú'un-u,

jín ne nuun' jínu ñivi ya'á nkenta tu'un ráa jie'e' re'.

¹⁹Jee suni káchí' ni': ¿Á ntuví nkúká'nú ini' rá ñivi Israel tu'un ya'á rúja? Chi xí'na nkachi' Moisés ya nkachi' Ndiosí' nuun' ráa:

Sa'á nì' yá kukuíñí ini' rán kune'yá rán ñivi inka
nación jie'e' ku'va nì' tu'un nì' nuun' ñivi vá yá
ntu yí'í nuun' ñivi nì'.

Jee sa'á nì' yá kitì' ini' rán kune'yá rán inka ñivi jie'e'
ku'va nì' tu'un nì' nuun' ñivi vá yá naan' xini' raa.

²⁰ Jee kuíre nchuneí ini' Isaías nkachi' re' yá nkachi'
Ndiosí':

Nñani'in' rá ñivi nu'u' yá ntuví nnánukú raa nu'u'.

Jee nstúvi nì' maání' nuun' ñivi yá ntu níkatu'ún raa
jie'e' nu'u'.

Nkachi' Ndiosí'.

²¹ Soo jie'e' rá ñivi Israel nka'an' Isaías yá nkachi' Ndiosí'
jie'e' raa: “Nuví niñu' síkáá' nì' rá na'á nì' nuun' raa kána nì'
raa nuun' nì' yá kúvi raa ñivi yá ntu kánjiá raa jín yá jiáá'
ini' raa.”

Íyó ii' sava rá ñivi Israel vá nsikáku
Ndiosí' raa nuun' kuachi raa

11 ¹ Saáva káchí' nì': ¿Á nkuchi ini' Ndiosí' rá ñivi
Israel yá kúvi raa ñivi re'? ;Vankée sukuán! Chi suni
nu'u' kúvi nì' iin tee Israel, jee kúvi nì' se'ya ichiyúkún'
váji nì' ne nuun' Abraham, jee suni kúvi nì' tata' Benjamín.
² Ntu nkuchi ini' Ndiosí' rá ñivi re', yá nini' yachi' re' ini'
raa nkaji yachi' re' raa. Áxí, ¿á ntu jíní' ránú ná káchí'
tu'un níso nuun' Tutu' Íí' jie'e' Elías? Káchí' nuun' Tutu' Íí'
naša nkakuachi Elías nuun' Ndiosí' nkenta re' siki' rá ñivi
Israel, jee nkachi' re':

³ Ito'o' nì', ña'ni' rá ñivi rá tee nú yá nákaní raa tu'un
kéne yu'ú nú,
jee nxtání' raa rá altar nú nuun' teñu'un' raa rá saná'
násoko' raa nuun' nú,
jee kuachi métú'ún nu'u' ni ka' kínóo nì' tékú' nì' yá
sí'kúnkuví naa' nuun' no'ó,
jee suni núkú raa ka'ni' raa nu'u'.

Nkachi' Elías.

⁴ Soo ¿ná kúvi yá nnaxiní'ko Ndiosí'?:

Nsa'á síin nì' uxá' mil tee sáva kúvi raa tee nì',
yá ntu nñakuíñí' ítí raa nuun' santú' yá naní Baal ni
ntuné nnéñu'un' raa maa.

⁵Jee saáva suni sukuán tiempú' vitan nsa'á sín Ndiosí' yaku' ni ñivi re' k'i'í raa nuun' re' ya nkaji re' raa chi ya íyó máni' ini' re' né'yá re' raa. ⁶Jee nuun' ya nkaji re' ñivi re' jee síkúta'vi' re' ta'ví' vá nuun' raa jie'e' íyó máni' ini' re' né'yá re' raa jee ntu kúvi-i jie'e' tiñu ya nsa'á raa. Soo retán' nkaji re' raa kúvi raa ñivi re' jie'e' tiñu ya nsa'á raa, nékúvi, saájee ntu kúvi ya síkúta'vi' re' maa.

⁷Saájee, ¿ná kachi'-ó, résa? Rá ñivi Israel ya núkú raa ya kinoo naa' raa nuun' Ndiosí' jee ntu nní'in' raa maa. Soo sava raa ya nkaji Ndiosí' raa nní'in' raa maa, chi nsííyo re' kuachi raa. Jee rá inka ka' raa nkuní'in ini' ánima' raa.

⁸Su'va níso nuun' Tutu' Íí:

Ndiosí' nsa'á ya ntu jíne antúní' raa jie'e' re',
jee sú íyó nchinúún raa soo ntu né'yá raa ya sá'á re',
jee sú íyó so'o raa soo ni nsá' tésó'o raa tu'un re',
jee sukuán íyó ne tiempú' vitan.

⁹Jee suni nkachi' David:

Jee viko sá'á raa, na ka' kúvi vá iin trampá' jín xeyi'
nuun' raa,
sáva sa'á-a ya kininkava raa,
jee nachunáán raa jie'e' kuachi raa nuun' Ndiosí'.

¹⁰Jee koo kuéntá' nuneen' nchinúún raa sáva nkuní'
raa ka',
jee nakuñi' nei raa kuno'o raa níínkání.

Nkachi' David.

**Tu'un jie'e' ya sikáku Ndiosí' rá ñivi
ya ntu kúvi ñivi ñuun' Israel**

¹¹Saáva káchí' nì: ¿Á ichi nkininkava rá ñivi Israel nuun' nkuní'in ánima' raa ya ntu kúvi nane'en raa maáráa ka'? ¡Ntúví kuiti' chi kúvi nane'en Ndiosí' raa! Soo jie'e' ya njia'a raa nuun' tu'un nkachi' Ndiosí', saáva nkiji ya kúvi sikáku re' rá ñivi ya ntu kúvi ñivi Israel. Jee sukuán sá'á Ndiosí' sáva sa'á re' ya kukuíñi' ini' rá ñivi ñuun' Israel kune'yá raa ya inka ñivi vá ya ní'in' rávavá nanitá'ví' rávavá.

¹²Soo jie'e' njia'a raa nuun' tu'un nkachi' Ndiosí' jee nkenta ya ní'in' rá inka ka' ñivi ñiví ta'ví' yíyá'vi, jee jie'e' nstíví raa maáráa nuun' re' jee nní'in' inka ñivi ya ntu kúvi Israel

ta'vi' yíyá'vi. Jee ya nkuvi sukuán, jee sa' ví'í ká' ni'in' raa ta'vi' yíyá'vi sáá nanikó ntáká raa nuun' Ndiosí'.

¹³Soo káchí' ni' nuun' ráno'ó ya ntu kúvi rán ñivi ñuun' Israel: Jie'e' ya níso ni' tiñu apóstol ya nchüichí Cristo sáva kachitu'ún ni' tu'un re' nuun' ráno'ó ya ntuví kúvi rán ñivi Israel, jee nákuetú'ún ni' tiñu ya ntaji Cristo nuun' ni'.

¹⁴Jee sukuán sá'á ni' sáva sanaan' kuvi sa'á ni' kukuíñí ini' rá tá'án ñuun' ni' Israel kune'yá raa ráno'ó ya kúneí ini' rán Ndiosí', sáva sa'á ni' ya suni ni'in' sava raa ya natava' Ndiosí' raa nuun' kuachi raa nanitá'ví' raa. ¹⁵Chi jie'e' ya nküichi ini' Ndiosí' rá ñivi ñuun' Israel jee sukuán jee nkenta nnumani' re' jín rá inka ñivi ñiví. Jee jie'e' sukuán, ¿naja kuvi sáá nake'en tuku re' raa kuvi raa ñivi re', résa? Chi sukuán kúvi kuéntá' nateku' raa kene raa nteñu rá ní'!

¹⁶Rá ñivi Israel sókó' raa nuun' Ndiosí' tata' xí'nañú'ún náke'en raa. Ii' tata' xí'nañú'ún vá nuun' Ndiosí'. Jee retú ii' kúvi-i, jee suni ii' kúvi ni'i ñujien ni'i tata' sá'á vá. Jee suni sukuán ii' kúvi yo'o yutun jee suni sukuán rá na'á yutun-u ranika'.

¹⁷Jee rá ñivi Israel kúvi raa kuéntá' na'á yutun olivo stílá'. Jee retú nküichi ini' Ndiosí' sava raa kuéntá' nánee' re' na'á yutun vá, jee no'ó ya ntu kúvi ñivi Israel, ya kúvi nú kuéntá' na'á yutun olivo yúkú, jee retú nñatetá'án Ndiosí' no'ó nuun' yutun stílá' vá nakunee' nú nuun' nñanee' re' raa, jee nkenta ní'ín' nú ya vá'a kuéntá' vaji ne nuun' yo'o sávi yutun olivo stílá' vá. ¹⁸Jee saáva koto ká'án' téyíí nú ya kúvi nú va'a ka' nsú ká' rá ñivi Israel ya kúvi raa kuéntá' rá na'á ya nñanee'. Soo retú ká'án' téyíí nú sukuán, íyó tiin kuéntá' nú ya nsú no'ó kuéntá' jiá'a nú kajin nuun' yo'o sávi, chisa' máá yo'o sávi taji kajin ya vaji ne ini' yo'o sávi vá nuun' nú.

¹⁹Sanaan' kachi' nú: “Nñanee' re' sava rá na'á yutun sáva nakunee' nu'u' nñatiin ni' ika' yutun vá nsá'á Ndiosí'”, sanaan' kachi' nú. ²⁰Vatuni, chi jie'e' ya ntu nkúneí ini' sava rá ñivi ñuun' Israel vá Cristo jee nküichi ini' Ndiosí' raa nñanee' re' raa. Soo no'ó, jie'e' ya kúneí ini' nú Cristo íñí kutú nú nuun' re'. Saáva koto kútéyíí

†11:16 Sukuán kúvi sava rá ñivi Israel tiin tu'un re'.

nú chisa' kuyú'ví ini' nú. ²¹ Chi retú ntu nnéká'nú ini' Ndiosí' rá ñivi ñuun' Israel, ya nkáji re' raa sáva kuvi raa ñivi re' kuéntá' na'á máá maá yutun olivo stílá', jee suni ni no'ó nsá' kuneká'nú ini' re' no'ó retú ntu kúneí ini' nú Cristo.

²² Saáva tiin kuéntá' rán nasa kúvá'a ini' Ndiosí' jín ya xichi' re'. Nuun' raa ya nkininkava raa ntu nkúneí ini' raa Cristo jee xichi' re' raa. Soo kúvá'a ini' re' né'yá re' no'ó, retú kinoo ñi'in nú nuun' ya kúvá'a ini' re' né'yá re' no'ó jje'e' kúneí ini' nú Cristo. Chi retú ntúví, jee suni ne maánú nanee'.

²³ Jee suni rá ñivi Israel, ntu kúneí ini' raa Cristo, soo retú nsá' kunikin' raa ka' sukuán, jee nake'en Ndiosí' raa kuvi raa ñivi re' kuéntá' natee re' raa ika' yutun stílá', chi kuvi natee tuku re' maáráa. ²⁴ Chi retú no'ó, ya ntu kúvi nú ñivi Israel, ya kúvi nú kuéntá' na'á máá maá yutun olivo yúku ya nkanee' re', jee retú nñake'en Ndiosí' no'ó kúvi nú ñivi re' kuéntá' natee re' no'ó ika' yutun olivo stílá', ya ntu kúvi kuéntá' sá'a ñivi, soo sa' ví'í ká' nake'en Ndiosí' rá ñivi Israel kuéntá' natee re' raa ika' yutun stílá' vá, chi suviráa kúvi kuéntá' na'á máá maá yutun olivo stílá'.

Sáa kenta tiempú' ya sikáku Ndiosí' rá ñivi Israel

²⁵ Ráno'ó ñanítá'án, kuíni ñi' ya kuká'nú ini' rán tu'un ya'á ya ñiyo yu'u'-u soo nstúvi Ndiosí' maa nuun'-ó. Kuíni ñi' ya kuni' rán tu'un ya'á, sáva nkútéyí rán kani ini' rán ya níchi xini' rán. Chi nkunaa' ini' Ndiosí' ya sava rá ñivi ya ntu kúvi ñivi Israel kúneí ini' raa Cristo. Jee tu'un yu'u' vá kúvi ya nkuní'in ánima' sava rá ñivi ñuun' Israel, nekua' ñi' rá ñivi ntu kúvi ñivi Israel kivi raa xintín Ndiosí' saá váji kúneí ini' raa Cristo. ²⁶ Jee kuíre ntáká rá ñivi ñuun' Israel natava' Ndiosí' raa nuun' kuachi raa sáva nanítá'ví' raa. Sukuán koo sáni káchí' tu'un niso nuun' Tutu' Íí:

Ne nuun' ñuun' Sión kiji maaré' ya nakani núne re' rá ñivi ñuun' Israel nene raa nuun' kuachi raa, jee sa'á sín re' rá ñivi ichiyúkún' tata' váji nuun' Jacob kene raa nuun' ya nivá'a.

²⁷ Jee ya'á kúvi tratú' ñi' ya sa'á ñi' jín raa, saá sífo ñi' rá kuachi raa.

Nkachi' Ndiosí'.

28 Jie'e' tu'un vá'a Jesús, sava rá ñivi ñuun' Israel jíní' u'vi' ráa né'yá ráa Ndiosí', sáva ni'in' ráno'ó sikáku Ndiosí' ráno'ó jie'e' kuachi rán nanitá'ví' rán. Soo jie'e' ya nkaji re' ráa jee ñúnúun' re' ráa jie'e' rá tátá' jíí' ráa yana'án. 29 Chi ntu níko ini' Ndiosí' jie'e' ta'vi' ya síkúta'vi' re' nuun' ráa, ni jie'e' ya nkana re' ráa kuvi ráa ñivi re'. 30 Chi ráno'ó, tiempú' yata', jee ntu nkánjíá rán tiin rán Tu'un Ndiosí', soo vitan jee nní'in' rán ya kúná'ví ini' Ndiosí' né'yá re' ráno'ó, jie'e' ya ntuví nkánjíá ráa re'. 31 Jee suni sukuán vitan ntu kánjíá ráa tiin ráa tu'un re', jee jie'e' ya kúná'ví ini' Ndiosí' ráno'ó, jee sáva suni vitan jee kúvi ni'in' ráa ya kúná'ví ini' Ndiosí' ráa. 32 Chi ñin nuún ni sá'á Ndiosí' ya yí'í ntáká ñivi xintíin ya ntu kánjíá ráa tu'un re', sáva kuvi kúná'ví ini' re' kune'yá re' ntáká ñivi.

33 Jee, ¡na ka' vá ntántúní' ñá'nú ka' ya níchi xíní' Ndiosí', jín ya ni'i kuiti' jíní' re'!

¡Ni ñin ntu kúvi nanukú-u kuká'nú ini'-i nasa sánáa' re'!

¡Ni ñin ntuná' kúvi kiku'un ini'-i nasa kúvi ntáká ya sá'á re'!

34 Chi, “¿né ñin ñivi jíní' ya jiáni antúní' Ito'o' résa?

Áxí, ¿né ñin vá nnakutíñú ráa nuun' Ndiosí' résa?”

35 Áxí, “¿ne ñin ñivi xí'na ka' njia'a-a ná kúvi nuun' re' sáva íyó nachunáán re' nuun'-u résa?”

36 Chi nsa'á Ndiosí' ni'i ya íyó,

jee néen kuéntá' re' ni'i,

jee suni nsa'á re' ni'i sáva kuvi maáré' maa.

¡Na ka' nakuétú'un-ó ya vii' kúná'nú nasíkuiti' re' níinkání!

Su'va koo, amén.

Nasa íyó kue'nu jiáá-ó ya yítíñú-ó nuun' Ndiosí'

12 1 Saáva, ráno'ó ñanítá'án ni', jie'e' ya nní'in' yó ya ná'ví ini' Ndiosí' yó, jee saáva náxináni'vi' ni' ini' rán ya nasoko' tékú' rán maárán nuun' Ndiosí' sáva kitíñú rán nuun' re' ya kusín rán kene rán nuun' ya nivá'a, jín ya kue'nu rán sáni kúvá'a ini' re' né'yá re' maa. Yukuán kúvi nijia ya neñu'un rán re' jín áníma' rán. 2 Jee koto jiá'nu rán ka' sáni jiá'nu rá ñivi ñiví ya'á vitan, chisa' sama rán ini' maárán nujiáá sáa jiáni antúní' rán, sáva kenta kuká'nú ini'

rán ná kúvi ya kuíni Ndiosí', ya kúvi ya vá'a, ya kúvá'a ini' re' né'yá re' maa, jín kúvi ya naá'.

³Chi, jie'e' íyó máni' ini' Ndiosí' vá nsíkúta'vi' re' tiñu kuniso nì', jee káchí' nì' nuun' ntáká ñivi nteñu rán: Koto jíani ini' nú ya kúñá'nú nú ka' nsú ká' kuá' sáni íyó nú, chisa' kani kájí ini' ta iin rán jie'e' maánú, sánikuá' ya nñuku'va ya ntasáva Ndiosí' nuun' nú ta'vi' ya chineí re' no'ó satíñú nú nuun' re', sáni kúneí ini' nú re'.

⁴Chi kuéntá' kuá' kue'e' nuun' níso ñuné'yú'-ó soo nsú iin ni tiñu sá'a ráa. ⁵Jee suni sukuán súnika' kue'e'-ó íyó, soo kuéntá' iin yikikúñu kúvi-ó ya yí'í-ó nuun' Cristo, jee ta iin-ó yí'í-ó nuun' iin inka-ó.

⁶Jee suni sukuán íyó sín sín rá ta'vi'-ó sáni nsíkúta'vi' Ndiosí' nuun' ta iin iin-ó chineí re' sá'a-ó tiñu re'. Retú nì'in' nú ta'vi' ya nakani nú tu'un kene yu'ú Ndiosí', sa'a maa sánikuá' chúkú'va Ndiosí' jí'a re' ya kúneí ini' nú re'. ⁷Áxí retú nñi'in' nú ta'vi' ya chineí tá'an nú inka ñivi, jee chineí nú maa. Áxí retú nñi'in' nú ta'vi' ya xín'éen' nú Tu'un Ndiosí', jee xiné'éen' nú maa. ⁸Jee retú nñi'in' nú ta'vi' ya náxiní'ví' nú ini' ñivi, jee naxiní'ví' nú ini' ráa. Jee retú nñi'in' nú ta'vi' ya ku'va nú ya jíniñú'ún tá'an nú, jee ne ánima' nú kuvá'a ini' nú ku'va nú maa. Jee retú nñi'in' nú ta'vi' ya kúvi yósó' nú nuun' ñanitá'an-ó, jee káviñ ñunkúún sa'a nú maa. Jee retú nñi'in' nú ta'vi' ya kúná'ví ini' nú jíto va'a nú rá ñivi tá'an' tunó'ó, jee ne kusii' ini' nú sa'a nú maa.

Nasa íyó kue'nu ñivi ya kúneí ini' ráa Jesús

⁹Ne sain kunuun' rán tá'an rán, koto kañunkúún sá'a rán nika'. Jee kuni' u'vi' rán kune'yá rán ya nivá'a. Jee kunikin' rán sa'a rán tiñu vá'a. ¹⁰Jee kunuun' ñúnkúún ini' rán iin inka tá'an rán kuéntá' ñúnúun' rán ñani' maarán ya nkaku jín rán. Jee nukú rán sa'a ñá'nú rán ka' nuun' rá tá'an rán nsú ká' maarán. ¹¹Koto kúkúxí rán kuni'vi' ini' rán jee ne ánima' rán ku'un káñá ini' rán kitíñú rán sa'a rán tiñu nuun' Ito'o'-ó. ¹²Jee kusii' ini' ánima' rán jie'e' ya íyó tuneí ini' rán kivi' nétu rán ya xinánitá'ví' Cristo ráno'ó. Jee ke'ne' ini' rán kuiñi nì'in' rán sá'a nó'o rán tunó'ó. Jee kuni'in' ka'an' rán jín Ndiosí'. ¹³Jee chineí rán ya jíniñú'ún rá ñivi nsa'a sín Ndiosí' ráa sáva kí'i ráa nuun' Cristo. Jee

koo mañi' ini' rán ku'va rán ntí' ve'i rán kinoo rá ñivi yíí raa nuun' Cristo ya jka raa ichi.

¹⁴Kakan' tá'ví' rán nuun' Ndiosí' jie'e' rá ñivi ya jito u'ví' ráno'ó. Jee koto chísóninu rán raa nuun' ya nivá'a, chisa' kakan' tá'ví' rán ya vá'a jie'e' raa. ¹⁵Jee kusii' ini' rán jín rá ñivi ya kúsii' ini' ya vá'a kua'an' jín-i, jee jiaku ini' rán jín rá ñivi jiáku ini'. ¹⁶Jee nuún koo ini' iin inka rán jín tá'an rán, jee koto sá'a téyí rán maarán, chisa' iin nuún sa'a rán maarán jín rá ñivi lál'ví jee iin nuún nutútú rán jín raa. Jee koto kúka'vi ini' rán ya tu'va ví'í rán ka' nsú ká' rá ñanítá'an rán.

¹⁷Jee koto nása'a niva'a rán nuun' ni iin ñivi ya nsá'a niva'a-a jín no'ó. Kuni'ví' ini' rán sa'a rán tiñu vá'a ichinúun' ntáká ñivi. ¹⁸Retú kúvi, nasa kuá' kenta kúneí rán, kuni'ví' ini' rán kuneé' ñunkúun rán jín ntáká rá ñivi. ¹⁹Ráno'ó ya ñúnúun' ni', koto nása'a kini ii' rán rá ñivi ya sá'a kini raa ráno'ó, chisa' ku'va rán ya maá Ndiosí' xin'óo rá ñivi vá jie'e' kí'í' ini' re' né'yá re' raa. Chi sukuán niso nuun' Tutu' Í' ya káchí' Ndiosí': "Maání' vá naxin'óo ni' ñivi sá'a niva'a. Jee nu'u' nachunáan maa, káchí' Ito'o'-ó." ²⁰Saáva: "Retú jíní' u'ví' ñivi ráno'ó, jee retú jísoko-o, jee ku'va rán kaji'-i. Jee retú jí'chí'-i nute, jee ku'va rán nute ko'o-o. Chi sukuán ku'va rán tunkánuun nuun' raa ne tiñ ñu'un' nuun' raa." ²¹Koto jia'a rán ya kuneí ya nivá'a jín rán, chisa' sa'a rán ya vá'a jee su'va kuneí nú jín ya nivá'a vá.

Chi'i rán maarán xintín rá ñivi néetiñu

13 ¹Ntáká ñivi íyó chi'i raa maaráa xintín rá ñivi nísotíñu ya tátúní' rává. Chi ntuví ñivi nísotíñu retán' nsú Ndiosí' nsá'a sukuán. Jee rá ñivi nísotíñu ya íyó, jee maá Ndiosí' ñakin' re' tiñu ya kunisotíñu raa. ²Saáva iin ñivi ya núní'in-i nuun' rá ñivi nísotíñu, ya njí'a Ndiosí' ya kunisotíñu raa jee núní'in ñivi vá nuun' ya ntatúní' Ndiosí'. Jee rá ñivi ya núní'in, jee ni'in' raa ya kuno'o raa. ³Chi rá ñivi tátúní', jee nsá' nísotíñu raa sáva chuyú'ví raa ini' rá ñivi ya sá'a tiñu vá'a, chisa' rá ñivi ya sá'a tiñu nivá'a. ¿Á kuíni nú ya nsá' kuyú'ví nú rá ñivi nísotíñu nuun' nú? Jee sa'a nú ya vá'a, résa, jee ni'in' nú ya nakuetú'ún

ráa no'ó. ⁴Chi kúvi ráa musú' nuun' Ndiosí' jiátíñú re' ráa, sáva kuvi ya vá'a nuun' nú. Soo retú sá'a nú tiñu nivá'a jee kuyuví' nú, chi nsá' ka'á vá níso ráa tiñu ya xinó'o ráa rá ñivi. Chi kúvi ráa musú' Ndiosí' ya jiátíñú re' ráa, sava nachunáán ráa xinó'o ráa rá ñivi sá'a tiñu nivá'a. ⁵Jee saáva íyó chi'i-ó maáo xintín ráa, nsú kuachi kuiti' jie'e' ya xinó'o ráa, chisa' suni jie'e' ya jíní'-ó ini' ánima'-ó ya íyó naa' sá'a-ó sukuán sáni kuíni Ndiosí'.

⁶Saáva suni chúnáán-ó xuvún nánee' rá ñivi nísotíñú, chi suviráa vá jiátíñú Ndiosí' ráa sá'a ráa tiñu njia'a re' jee yítá'án néé' kuéntá' ráa tiñu ya'á. ⁷Jee chunáán rán nuun' ntaká rá ñivi ya táyá'vi rán. Retú táyá'vi rán xuvún nánee' vetíñú, jee chunáán rán maa. Jee retú táyá'vi rán xuvún tetá'án, jee chunáán rán maa. Jee nuun' ñivi ya íyó sa'á ñá'nú rán, jee sa'á ñá'nú rán nuun' ñivi vá. Jee nuun' ñivi ya íyó nakuatá'vi rán, jee nakuatá'vi rán ráa. ⁸Koto na kútaya'vi rán nuun' ni iin ñivi, chisa' íyó jie'e' ya táyá'vi rán ya íyó kunuun' rán iin inka tá'án rán ya sukuáni íyó chunáán rán maa. Chi ñivi ya ñúnúun'-u tá'án-a, jee ya nsikúnkuvi-i ya tátúní' ley Ndiosí'. ⁹Chi su'va tátúní' ley Ndiosí': “Koto sá'a téní nú, koto sá'a nú nyi, koto sá'a kuí'ná nú, [koto sá'a tú'un nú], koto ñúnúun' nú nantíñú kúmí tá'án nú.” Jee ntaká rá tu'un ya'á jín neni iin inka tu'un tátúní' Ndiosí', jee iin nuún kéne ká'án'-a jín tu'un ya'á: “Íyó kunuun' nú ñanítá'án nú kuéntá' ñúnúun' nú maánú.” ¹⁰Chi ñivi ya ñúnúun'-u tá'án-a, jee ntuná' nivá'a sá'a-a nuun' tá'án-a. Saáva ya ñúnúun'-ó vá ví ya síkúnkuvi-ó nuun' káchí' ley ya tátúní' Ndiosí'.

¹¹Jee jie'e' ntaká ya'á, jee tiin kuéntá' rán tiempú' vitan ya vakuyatin kivi' niji Cristo. Koto íyó rán kuéntá' ñivi kixí' ya ntu nání'vi' ini' ráa jie'e' vá. Ya'á íyó maá hora ya íyó kuéntá' nakoo-ó ya kixí'-ó, chi nkuyatin ka' tiempú' ya nanítá'ví'-ó nsú ká' ne sáa nkajié'é nkunei ini'-ó Cristo. ¹²Chi kúvi kuéntá' ya ya kuajia'a yakuáá', jee ya vaji kunijin' kivi'. Jee íyó sukuíta-ó tiñu nivá'a nsa'a-ó kuéntá' nuun' neen'. Íyó kukutú-ó kue'nu-ó nuun' tiñu naa' vá'a ya xtúun' ñu'un' Ndiosí' ánima'-ó, kuéntá' náku'un-ó sa'ma ka sáva kantá'án-ó kuéntá' soldado. ¹³Jee kue'nu naa'-ó kuéntá' kaka-ó nuví jee nsú kuéntá' nuun' neen'.

Jee koto sá'á-ó rá viko né'í, jín yá koto jí'i-ó kuni-ó, jín yá koto kúsíkí ini'-ó tiñu téní, jín yá koto sá'á né'í-ó, jín yá koto kántá'án-ó, jín yá koto kóo u'vì' ini'-ó. ¹⁴Chisa' íyó koo-ó kuéntá' Ito'o'-ó Jesús yá kúvi Cristo, jee koto ñú'ún ini'-ó ka' sa'á-ó máá tiñu nivá'a ka' yá sáni nýo ini'-ó jín yikikúñu kuachi-ó.

Koto ká'án' u'vì' rán kune'yá rán rá ñanitá'án

14 ¹Jee koo manì' rán nuun' rá ñivi yá táyá' ini' raa nuun' yá kúneí ini' raa Cristo. Jee koto síjíta rán raa jie'e' yá síín síín jiáni ini' raa. ²Chi ñin ñivi ínú' ini'-i yá yínetu' Ndiosí' yá kaji'-i ntaká nuun' yá yájí'. Soo ñivi táyá' ini'-i kuachi yájí'-i ni'i yá ntu kúvi kuñu. ³Jee ñivi yá yájí' ntaká nuun', jee koto kúníchi'-i kune'yá-a ñivi yá ntu yájí'-i ntaká nuun' vá. Jee ñivi yá ntu yájí'-i ntaká nuun' rénákuví-i, jee koto síjíta-a ñivi yá yájí'-i ntaká nuun' rénákuví. Chi Ndiosí' nyínetu' re' né'yá re' ñivi vá. ⁴Jee no'ó, ¿né ñin kúvi nú, yá síjíta nú jie'e' yá sá'á ñin musú' inka ito'o', résa? Chi ito'o' musú' vá saná'a-á jie'e' yá ñiñi ñi'in musú' vá áxí nkininkava musú' vá, jee nsú no'ó. Jee kuiñi ñi'in-i, chi Ito'o'-ó níso re' fesá' sáva kúvi sa'á re' yá kuiñi ñi'in-i nuun' re'.

⁵Jee suni íyó ñivi jiáni ini'-i yá íyó ñin kivi' va'a ka' nsú ká' inka ka' kivi'. Jee íyó inka ñivi jiáni ini'-i yá ñin nuún ni kúvi ntaká kivi'. Ta ñin ñin ñivi íyó kunaá' ini' maáa jie'e' jiáni xini' maáa. ⁶Jee ñivi yá néñu'un-u yá ñin kivi' kúvi yá íí' ka' nsú ká' inka ka', jee sá'á-a vá sáva nakuatá'ví-i Ito'o'-ó.⁸ Jee ñivi yá yájí' ntaká nuun', jee sá'á-a vá sáva nakuatá'ví-i Ito'o'-ó ví yá yájí'-i sukuán, chi jiá'a-a yá kúta'vi'-i nuun' Ndiosí'. Jee ñivi yá ntuví yájí' ntaká nuun', jee sá'á-a vá sáva nakuatá'ví-i Ito'o'-ó ví yá yájí'-i sukuán, jee jiá'a-a yá kúta'vi'-i nuun' Ndiosí'.

⁷Chi ni ñin-ó ntu tékú'-ó sáva kue'nu-ó kitíñú'-ó nuun' maáo, jee ni ñin-ó ntuví yítíñú'-ó nuun' maáo sáá jí'í'-ó.

⁸Chi retú tékú'-ó, jee tékú'-ó sáva kue'nu-ó kitíñú'-ó nuun' Ito'o'-ó. Jee retú kúvi'-ó, jee kue'nu-ó kitíñú'-ó nuun' Ito'o'-ó

§ 14:6 Yaku' tutu' suni káchí': jee rá ñivi yá ntu néñu'un-u ñin kivi' ka' nsú ká' inka ka', jee sá'á-a sukuán sáva nakuatá'ví-i Ito'o'-ó.

sáa kuvi'-ó. Saáva retú kuteku'-ó, áxí retú kuvi'-ó, yí'í-ó nuun' Ito'o'-ó.

⁹Chi jie'e' yukuán kúvi ya ní'i' Cristo jee nñateku' ii'-i, sáva kúvi-i Ito'o' nuun' rá ñivi ní'i' jín nuun' rá ñivi tékú'.

¹⁰Soo no'ó, ¿na jie'e' chi sǐjíta nú ñanítá'án nú résa? Áxí, ¿na jie'e' chi kúníchi' nú né'yá nú ñanítá'án nú ranika'?

Chi ntáká-ó vá kuiñi-ó ichinúún' nuun' ke'ne' Ndiosí' jie'e' ya nsá'á-ó. ¹¹Chi su'va káchí' Tù'un Ndiosí' níso nuun' Tutu' Íí':

Káchí' Ito'o'-ó:

“Sá'á naa' nǐ' nuun' tu'un ká'án' nǐ',

jie'e' ya tékú' nijia nǐ',

jee suni sukuán ichinúún' nǐ' nakuiñi' ítǐ ntáká

kuiti' ñivi.

Jee ntáká kuiti' rá ñivi ku'vayu'ú raa ya maání' vá kúvi nijia Ndiosí'.”

¹²Saáva ta ñin ta ñin-ó nǎsiá'a-ó kuéntá' jie'e' nasa vá nsá'á-ó ni néé'-ó ñivi ya'á nuun' Ndiosí' tékú' ya íyó antiví súkún.

Koto síkíninkava rán tá'án rán nuun' kuachi

¹³Saáva koto sǐjíta rán ka' jie'e' ñin inka-ó, chisa' va'a ka' ya kani ini' rán ya koto sá'á rán ni ñin tiñu nivá'a ya síkíninkava-a rá ñanítá'án rán jee sa'á raa kuachi. ¹⁴Jee jie'e' yí'í nǐ' nuun' Ito'o'-ó Jesús, jíní' nǐ' jee ínú' nijia ini' nǐ' ya ntu kúvi kachi'-ó ya ntu íyó ninu'un ni ñin rá nantíñú ya nsá'á Ndiosí' chi íyó ninu'un maá maáa. Soo retú ñin ñivi jiáni ini'-i ya ntu íyó ninu'un ñin tiñu áxí nantíñú, saájee stíví-i maáa retú sa'á-a vá. ¹⁵Jee retú ñin ñanítá'án nú kuníní ini'-i jie'e' neyu ya yájí' nú, saájee ya ntu ka' ñúnúun' nú maa jie'e' ya sá'á nú. Jee koto stíví nú ñin ñanítá'án nú jie'e' neyu ya yájí' nú ya jiáni ini'-i ya kuachi kúvi vá, chi suni ne jie'e' ñanítá'án nú vá ví ya ní'i' Cristo. ¹⁶Koto sá'á nú tiñu ya kuvi ka'an' niva'a inka ñivi jie'e' vá sú jíní' nú ya íyó va'a-a. ¹⁷Chi ya yí'í-ó na'á Ndiosí' ya tátúní' re' nuun'-ó jee nsá' nani'vi' ini'-ó jie'e' neyu ya yájí'-ó jín ya jí'i-ó, chisa' jie'e' ya kue'nu naa'-ó, jín ya kunee' ñunkúún-ó jín rá ñanítá'án-ó, jín ya kusii' áníma'-ó sá'á Tachi' Íí' re'. ¹⁸Chi ñivi ya sukuán yítíñú-u nuun'

Cristo, jee kúvá'a ini' Ndiosí' né'lyá re' maa, jee kúvá'a ini' rá inka ñivi jie'e' ya sá'a-a.

¹⁹Jee saáva kuni'vi' ini'-ó sa'a-o tiñu ya kunee' ñunkúún-ó jín rá ñanítá'án-ó, jín ya chineí tál'án iin inka-ó jín tál'án-ó sáva kujia ini' iin inka-ó kuiñi ni'in-ó jín Tu'un Ndiosí'. ²⁰Jee koto stíví nú xtání' nú tiñu nsá'a Ndiosí' jín ñanítá'án nú, jie'e' ya yájí' nú. Chi ya naá' nijia kúvi ya ntáká ya yájí'-ó íyó noo ninu'un, soo sa'a nivá'a nú retú sikíninkava nú inka ñanítá'án nú jie'e' ya yájí' nú. ²¹Va'a ka' ya nkají'-ó kuñu, jee ni nkó'o-ó nixi', jee ni koto na sá'a-ó ni iin nuun' tiñu retú sa'a-a ya kininkava ñanítá'án-ó, áxí retú sa'a-a ya tufí' ini' raa, [áxí retú sa'a-a ya táyá' ini' raa ya kúneí ini' raa Jesús]. ²²Jee ya ínú' ini' nú ya yínetu' Ndiosí' sa'a nú maa, jee ku'un yu'u' ini' maánú maa jín Ndiosí'. Chi na ka' netu' ka' kúvi ñivi ya ntu sájíta raa maaráa jie'e' ya jiáni ini' raa ya kuvi sa'a raa. ²³Soo ñivi ya íyó tu'un jiáni ini'-i retú yínetu' Ndiosí' ya kaji'-i iin nantíñu áxí ntuví, jee retú kaji'-i vá, yukuán jee ñita-a. Chi ntáká ya sá'a-ó ré ntuví ínú' ini'-ó ya yínetu' Ndiosí' sa'a-ó maa jee kuachi kúvi-i.

Kunikin'-ó ichi ñakin' Cristo

15 ¹Saájee rá yó ya jíjia ka' ini'-ó kúneí ini'-ó Ndiosí' jie'e' ya kuíni re' ya sa'a-ó, jee íyó ke'ne' ini'-ó nuun' rá ñanítá'án-ó ya táyá' ini' raa kúneí ini' raa re'. Jee koto sá'a-ó sáni kuachi kúvá'a ini' maáo ni. ²Ta iin iin-ó íyó nukú-ó ya sa'a-ó ya kuvá'a ini' ñanítá'án-ó ya kuvi ya vá'a nuun'-u, sáva kujia ini'-i kuiñi ni'in-i nuun' Ndiosí'. ³Chi ne maá Cristo, jee nsá' nsá'a re' tiñu sáva kuvá'a ini' maáre'. Chisa' nsá'a re' sánikuá' káchí' tu'un ya níso nuun' Tutu' Íí': "Ntáká tu'un nivá'a ya ténúun' raa siki' no'ó jee nnakuni'i-i siki' ni'." ⁴Chi ntáká rá tu'un ya níso nuun' Tutu' Íí' ne yana'án, jee ntee raa maa sáva xiné'én' raa yó, sáva ni'in-ó ya ká'nú koo ini'-ó kuiñi ni'in-ó jín Cristo. Jee suni tu'un níso nuun' Tutu' Íí' nachuneí-i ini'-ó. Jee jie'e' vá ni'in-ó tu'un neí ini'-ó ya ni'in-ó ntáká ya vá'a ya nchisóyu'ú Ndiosí'. ⁵Chi maá Ndiosí' ví ya jiá'a ya ká'nú koo ini'-ó kuiñi ni'in-ó jín ya náchuneí re' ini'-ó. Jee na ka' taji re' ka' ya iin nuún koo ñunkúún ini' iin inka rán jín tál'án rán sánikuá' kuíni Cristo Jesús. ⁶Sáva iin

nuún tútú ntáká rán kuéntá' iin ni t̄achiyu'ú rán, nakuetú'ún rán Ndiosí', yá kúvi Tátá' Ito'o'-ó Jesús yá kúvi Cristo.

**Tékútu'ún tu'un vá'a Jesús nuún' rá
ñivi yá ntu kúvi ñivi Israel**

7Jee saáva íyó koo mani' ini' rán nuún' iin inka tá'an rán, sánikua' suni niyo mani' ini' Cristo nuún'-ó. Jee retú sá'a rán sukuán kene yá túvi yá vii' nasíkuití' kúná'nú Ndiosí'. 8Chi káchí' ni' yá nkiji Cristo sáva kitínú re' chineí re' rá ñivi Israel, sáva stúvi re' yá naa' ví Tu'un Ndiosí', jee sáva sikúnkuvi re' rá tu'un yá nchisóyu'ú Ndiosí' nuún' rá jí' yana'an rání'. 9Jee nkiji re' sáva rá ñivi yá ntu kúvi ráa ñivi Israel nakuetú'ún ráa Ndiosí' jie'e' yá kúná'ví ini' re' ráa, sánikua' níso nuún' Tutu' Íí':

Saáva ku'va ni' yá naá' jie'e' no'ó nuún' rá ñivi yá ntu kúvi ñivi Israel,

jee kata ni' yaa' yá nákuetú'ún ni' no'ó.

10Jee inka ka' nuún' na'á Tutu' Íí' káchí' tuku-u:

Kusii' ví'í ini' rá ñivi ntáká ka' nación, jín rá ñivi re' yá kúvi ñivi Israel.

11Jee tukuni káchí'-i:

Rá ñivi ntáká nación nakuetú'ún rán Ito'o'-ó,

jee ntáká ñivi nakuetú'ún rán re'.

12Jee suni káchí' yachi' tuku Isaías:

Jee kiji kene iin tee yá koo Se'ya ichiyúkún' kene ne nuún' Isaí,

jee maáré' kikuiñi' re' sáva tatúní' re' ntáká nación,

jee rá ñivi yá ntu kúvi ñivi ñuun' Israel vá koo tu'un

kuneí ini' ráa re'.

Nkachi' Isaías.

13Jee maá Ndiosí' ví yá sá'a re' yá íyó t̄uneí ini'-ó kunaa' ini'-ó ni'ín'-ó yá táji re'. Jee na ka' sa'a re' yá kusii' nasíkuití' ini' ánima' rán, jín yá ne va'a kuvi ánima' rán kune'e' va'a rán, jie'e' yá kúneí ini' rán re'. Jee sáva fuersá' íí' Tachi' Íí' re' sa'a-a yá kukue'e' ví'í ka' koo t̄uneí ini' rán jie'e' yá vá'a nchisóyu'ú re' sa'a-a jín ráno'ó.

Tiñu níso Pablo kúvi re' apóstol

14Soo ráno'ó ñanítá'an maání', nu'u' chi jínú' ini' ni' yá íyó máni' nasíkuití' ini' rán né'yá rán tá'an rán, jee

jíní' va'a rán ni'i tu'un naa' Ndiosí' ya nní'in' rán, jee kúvi náxíní'ví' ini' rán iin inka tá'án rán sa'á rán sáni káchí' Tu'un Ndiosí'. ¹⁵Soo nkiji ini' ni' nkunéi ini' ni' ntee ni' nuun' tutu' ya'á nuun' ráno'ó jie'e' sava tiñu, sáva naxináku'un ni' ini' rán jie'e' tiñu níso ni' ya nsikúta'vi' Ndiosí' nuun' ni', ¹⁶sáva sá'á ni' tiñu Cristo Jesús nuun' rá ñivi ya ntu kúvi ñivi Israel. Sá'á ni' tiñu kuéntá' sutu', ya stékútu'ún ni' tu'un vá'a Ndiosí', sáva kuvi kivi ráa nuun' re', kuéntá' násoko' ni' ráa nuun' re', jee saájee kúvá'a ini' re' né'yá re' ráa, chi nsa'á Tachi' Íí' re' nnunoo ráa chi nsásín re' ráa sáva kitíñú ráa nuun' re'.

¹⁷Saáva jie'e' yí'f ni' nuun' Cristo Jesús jee ká'án' téyíí ni' jie'e' ya nsa'á Ndiosí' jín ni'. ¹⁸Chi ntu kiji ini' ni' ka'an' ni' jie'e' ni iin tiñu jie'e' nu'u', chisa' kuachi ká'án' ni' jie'e' ya nsa'á Cristo jín nu'u', ya ñatíñú re' nu'u' sáva kaníjíá rá ñivi ya ntu kúvi ñivi Israel tiin ráa tu'un re', jie'e' ya ká'án' ni' jie'e' rá tu'un ntaji re' sákachi' ni' jín jie'e' rá tiñu ntaji re' sa'á ni', ¹⁹jín ya ká'án' ni' jie'e' ya nsa'á re' jín ni' rá seña ya níso fuersá' íí' jín rá anasí sáva stúvi ya kúñá'nú re', chi Tachi' Íí' re' nsa'á maa jín fuersá' íí' níso re'. Nsa'á re' ni'i ya'á sáva sikúnkuvi ni' stékútu'ún ni' tu'un vá'a jie'e' Cristo ne' ñuun' Jerusalén, jín ntáká rá ñuun' ya káá níkotíyu ntáká ichi yukuán, kénta kuaiyó ne' rá ñuun' ya sánitíin ñuun' Ilírico. ²⁰Jee sukuán nnunasí ni' nkachitu'ún ni' tu'un re' nuun' ntiá'an teso'o rá ñivi jie'e' Cristo, sáva ntu kivi ni' nuun' ya ya stékútu'ún inka tee tu'un Cristo. ²¹Su'va níso nuun' Tutu' Íí':

Rá ñivi ya ntiá'an tekutu'ún jie'e' re' nuun' ráa, jee kuni' ráa jie'e' re',

jee maáráa ya ni ntiá'an teso'o ráa jie'e' re', jee kiku'un ini' ráa maa.

Jiáni ini' Pablo k'i'in' re' ñuun' Roma

²²Saáva jie'e' ya nsa'á ni' tiñu vá kue'e' íchí nchituvi-i nu'u' kuajiane'yá ni' ráno'ó.

²³Soo ya nkachitu'ún ni' kuaiyó rá ñuun' káá ya'á, jee vitan jee ya ntu íyó ka' ya'á nuun' kachitu'ún ni' tu'un vá'a Ndiosí'. Jee ya íyó kue'e' kuiya' ya ñú'ún ini' ni' kuajiane'yá ni' ráno'ó. ²⁴Jee ñú'ún ini' ni' ya kuajiane'yá ni' ráno'ó sáa

kí'in' nì' ñuun' España. Jee chineí rán nu'u' kí'in' nì' ichi yukuán, ré nkuvi xí'na nusii' ini' nì' jín rán. ²⁵Soo ntañú'ún jee xí'na ka' kí'in' nì' nuun' ñuun' Jerusalén sáva kina'ka nì' xu'ún yukuán sáva chineí rán' rá ñanitá'an-ó ya yí'í raa nuun' Cristo ya néé' raa yukuán. ²⁶Chi rá ñanitá'an-ó ya néé' raa ñuun' Macedonia jín ñuun' Acaya ñani ini' raa ya nasoko' raa xu'ún sáva chineí raa rá ñivi lá'vi ya íyó nteñu rá ñanitá'an-ó ya yítíñú raa nuun' Cristo ya néé' raa Jerusalén. ²⁷Chi ñani ini' raa ya íyó va'a sa'á raa sukuán, chi táyá'vi raa ya íyó nachineí raa rá ñivi Israel, chi retú jí'in' raa nni'in' raa ranika' ta'vi' ini' ánima' raa ya síkúta'vi' Ndiosí' nuun' rá ñivi Israel, saáva suni íyó nachineí raa rá ñanitá'an-ó ya kúvi ñivi Israel ná kúvi jiniñú'ún rává. ²⁸Saáva sáá sijñu nì' tiñu ya'á ya kí'in' nì' kina'ka nì' ya nna'soko' raa, jee sáá kene nì' kí'in' nì' nuun' ñuun' España jee kuajiaa' nì' nuun' néé' rán ni ichi kuajia'a nì'. ²⁹Jee jí'ni' nì' ya netu' noo kuvi ntaká-ó sáá kenta nì' yukuán kuneé' nì' jín rán nakani nì' tu'un vá'a Cristo.

³⁰Jee ntañú'ún ráno'ó ñanitá'an nì', jie'e' yítíñú-ó nuun' Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo, jín jie'e' ya ñunúun'-ó in inka-ó sá'á Tachi' Íí' re', saáva jíkán' tá'ví' nì' nuun' ráno'ó ya chineí chituvu rán nu'u' kakan' tá'ví' rán nuun' Ndiosí' jie'e' nu'u', ³¹sáva kaku nì' xintín rá ñivi nì'in ini' nuun' Ndiosí' ya rá néé' ñuun' Judea. Jee suni kakan' tá'ví' rán ya kuvá'a ini' rá ñanitá'an-ó yí'í nuun' Cristo tiñ raa xu'ún ya kina'ka nì' ñuun' Jerusalén sáva chineí rán' raa. ³²Kakan' tá'ví' rán sukuán sáva kusii' ví'í ini' ánima' nì' kuajiaa' nì' nuun' néé' rán, retú kuíni Ndiosí'. Jee nekuva'a ini' nì' jín rán. ³³Jee maá Ndiosí' ya sá'á ya kuneé' va'a-ó, na ka' koo re' jín ntaká rán. Sukuán koo. Amén.

Nákú'va Pablo tu'un jíkátu'ún re' jie'e' raa

16 ¹Jee nákutíñú nì' jie'e' ku'va-ó Febe nuun' rán. Suviña suni kúvi ña ña'an ya chíneí ña rá ñivi kúneí ini' raa Cristo ya néé' raa ñuun' Cencrea jee yukuán kútútú raa. ²Jee sáá kenta ña inñá' jee nákutíñú nì' jie'e' ña nuun' rán sáva nakuatá'ví rán ña jie'e' yí'í ña nuun' Cristo, sánikuá' íyó nakuatá'ví-ó ñivi ya nsá'á sín Ndiosí' nkene-e nuun' ya nivá'a sáva kitíñú raa nuun' re'. Jee chineí rán ña

rénákúvi ya jíníñú'ún ña ráno'ó. Chi nchineí nijia ña kue'e' ví'í rá ñivi, ne suni nu'u' ranika'.

³Ku'va rán xá nuun' Priscila jín Aquila tu'un jíkátu'ún ni' jie'e' raa, chi nchineí tá'án raa jín nu'u' jín tiñu Cristo Jesús sá'a rán'. ⁴Njia'á raa maáraa jie'e' nu'u' súka' kuvi' raa, nékúvi. Jee nsú kuachi kuiti' maání' vá jiá'a ya kúta'vi' ni' nuun' raa, chisa' suni jiá'a ya kúta'vi' ne ntaká rá ñivi yí'í raa nuun' Cristo ya ntu kúvi raa ñivi Israel ya kútútú raa ntaká rá ñuun'. ⁵Jee ku'va rán xá tu'un jíkátu'ún ni' jie'e' rá ñanítá'án-ó ya kútútú nuun' ve'i Priscila jín Aquila.

Jee ku'va rán xá nuun' Epeneto tu'un jíkátu'ún ni' jie'e' re'. Suvire' ví ya ñúnúun' ni' jee kúvi tee xí'nañú'ún ñakoso' re' nuun' ninu' ini' re' ntiin re' tu'un Cristo nuun' ñivi ñuun' Asia.^h

⁶Jee ku'va rán xá nuun' María tu'un jíkátu'ún ni' jie'e' ña, ya nsatíñú ni'in ví'í ña ya kúvi ya vá'a nuun' ráno'ó. ⁷Jee ku'va rán xá tu'un káva'a nuun' Andrónico jín Junias ya jíkátu'ún ni' jie'e' raa, ya kúvi raa tá'án ñivi ñuun' ni', jín rá tá'án nyí'i jín ni' ini' vekaa ví raa. Jee ní'in' raa ya nákuetú'ún rá tee kúvi apóstol raa.ⁱ Jee suviráa xí'na raa ka' nkivi raa nuun' Cristo nsú ká' nu'u'.

⁸Jee ku'va rán xá nuun' Amplias tu'un jíkátu'ún ni' jie'e' re'. Yí'í re' nuun' Ito'o'-ó jee ñúnúun' ni' re'.

⁹Jee ku'va rán xá nuun' Urbano tu'un jíkátu'ún ni' jie'e' re', ya tá'án sátíñú jín rání' ví re' nuun' tiñu Cristo. Jee suni ku'va rán xá nuun' Estaquis tu'un jíkátu'ún ni' jie'e' re', ya ñúnúun' ni' re'.

¹⁰Jee ku'va rán xá nuun' Apeles tu'un jíkátu'ún ni' jie'e' re', ya túvi nijin' nuun' ni'i ñivi ya íñi ni'in re' nuun' Cristo.

Jee ku'va rán xá nuun' rá ñivi tá'án ve'i Aristóbulo tu'un jíkátu'ún ni' jie'e' raa.

¹¹Jee ku'va rán xá nuun' Herodión tu'un jíkátu'ún ni' jie'e' re', ya kúvi tee tá'án ñivi ñuun' ni'.

Jee ku'va rán xá tu'un jíkátu'ún nuun' rá ñivi tá'án ve'i Narciso, ya yí'í raa nuun' Ito'o'-ó.

^h 16:5 Áxí: Acaya ⁱ 16:7 Áxí kuvi káchí'-ó: jee suviráa kúvi tee nteñu rá apóstol ya ní'in' raa tu'un nákuetú'ún rá ñivi ya sá'a va'a raa tiñu apóstol ya nchuchí' Ndiosí' raa sáva sa'a raa tiñu re'.

12 Jee ku'va rán xá nuun' Trifena jín nuun' Trifosa tu'un jíkátu'ún ni' jie'e' raa, ya sátiñú ni'in raa nuun' Ito'o'-ó.

Jee ku'va rán xá nuun' Pérsida tu'un jíkátu'ún ni' ña, ya ñúnúun'-ó ña, ya sátiñú ni'in kue'e' ví'í ña nuun' Ito'o'-ó.

13 Jee ku'va rán xá nuun' Rufo tu'un jíkátu'ún ni' jie'e' re', ya jíní' ntaká ñivi ya va'a sá'a re' tiñu Ito'o'-ó. Jee suni ku'va rán xá nuun' náná' re' tu'un jíkátu'ún ni' jie'e' ña, ya nkuvi kuéntá' náná' ni' ranika'.

14 Jee ku'va rán xá tu'un jíkátu'ún ni' nuun' Asíncrito,
jín nuun' Flegonte,
jín nuun' Hermas,
jín nuun' Patrobas,
jín nuun' Hermes,
jín nuun' rá ñanité'án-ó ya néé' jín raa.

15 Jee ku'va rán xá tu'un jíkátu'ún ni' nuun' Filólogo
jín Julia,

jín nuun' Nereo jín ku'va re',
jín nuun' Olimpás,
jín nuun' ntaká rá ñanité'án-ó ya nsásín Ndiosí' raa ya
yítíñú raa nuun' Ito'o'-ó ya néé' jín rává.

16 Jee ku'va rán tu'un ká'án' va'a yíñú'ún^k jín iin inka rá tá'án rán teyu'ú yíñú'ún iin inka rán. Jee ntaká rá grupo ñanité'án-ó ya yí'í xintíin Cristo tájí raa tu'un jíkátu'ún nuun' ráno'ó.

17 Jee ráno'ó ñanité'án ni', jíkán' tá'ví' ni' ya nito koo rán maarán nuun' rá ñivi ya sá'a raa ya kusín rá tá'án-ó jín xikíninkava raa tá'án-ó jín tu'un ya ntu kétá'án jín tu'un ya ya nku'tu'va rán. Jee kuiyo rán nuun' raa. 18 Chi rá ñivi sá'a sukuán jee ntu yítíñú raa nuun' Ito'o'-ó Cristo, chisa' chíñú'ún raa chíji maaráa. Jee ne jíákín' raa tu'un ká'án' raa jín tu'un yíñú'ún ká'án' raa, jee sukuán xíná'ví raa ánima' rá ñivi ya ntiá'an kujia ini' rává Tu'un Ndiosí'.

19 Chi nkenta nteso'lo ni'i ñivi tu'un ya kánjíá vá'a rán nuun' tu'un Cristo. Saáva kúsí' ini' ni' jie'e' rán. Soo kuíni ni' ya ku'un ká'j xini' rán nuun' ya vá'a, jín ya ntu ñú'ún ini' rán kue'nu niva'a rán ya ntu kujia ini' rán maa. 20 Jee

/ 16:13 Áxí: ya nkaji Ndiosí' re' ki'i re' nuun' Ito'o'-ó. * 16:16 Tu'un ya'á ví: teyu'ú iii'.

maá Ndiosí' ya sá'á re' ya néé' va'a-ó, jee yachi' ni sa'á re' ya kunei rán jín kui'na' kúñá'nú ya naní Satanás kuéntá' kuaxin rán maa chiji jie'e' rán.

Jee na ka' koo maní' ini' Ito'o'-ó Jesús kune'yá re' ráno'ó.

²¹ Timoteo, tá'an sátíñú re' jín ni' nuun' Cristo, jín Lucio, jín Jason, jín Sosípater, ya kuvi ráa tá'an ñivi ñuun' ni', tájí ráa tu'un jíkátu'un ráa nuun' ráno'ó.

²² Nu'u' Tercio, téé ni' nuun' tutu' ya'á sánikuá' káchí' Pablo nuun' ni', jee suni tájí ni' tu'un jíkátu'un ni' nuun' ráno'ó chi yí'í-ó nuun' Ito'o'-ó.

²³ Jee Gayo, ya tájí re' ve'i re' néé' nu'u', Pablo, jee ni'í rá ñivi kunei ini' ráa Cristo kútútú ráa ve'i re', jee tájí re' tu'un jíkátu'un re' nuun' rán. Jee Erasto, ya kúvi tee tñin xu'un ñuun' ya'á, jín ñanitá'an-ó Cuarto tájí ráa tu'un jíkátu'un ráa nuun' ráno'ó.

²⁴ [Na ka' koo ka' ya maní' ini' Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo jín ráno'ó. Sukuán koo. Amén.]

Nukuá' ni'í nákuetú'un Pablo Ndiosí'

²⁵ Jee vitan jee nákuetú'un-ó Ndiosí'. Maaré' kúvi sá'á re' ya kuiñi ni'in rán nuun' tu'un vá'a ya síkáku Cristo yó, ya stékútu'un ni'. Jee kúvi tu'un vá ya tékútu'un jie'e' Jesús ya kúvi Cristo nuun' ráno'ó ya kúvi sánikuá' nstúvi Ndiosí' tu'un vá ya nyise'í tu'un ya'á ne tiempú' yana'an, nékúvi. ²⁶ Soo vitan jee ntuvi nijin' tu'un ya'á, chi rá tee nñakani tu'un nkene yu'ú re' jee nsa'á re' ya tee ráa tu'un vá nuun' Tutu' Íí' sánikuá' ntatúní' re'. Ndiosí' ví ya tékú' re' nñnkání. Saáva nsa'á re' sukuán sáva kuvi kuká'nú ini' rá ñivi ntáká nación sáva inu' ini' ráa kanjíjá ráa tiin ráa tu'un re'.

²⁷ Ndiosí' ya métú'un re' ví Ndiosí' jee níhí re', nakuatú'un-ó nñnkání ya vii' kúñá'nú re' jie'e' ya nsa'á re' jín Jesús ya kúvi Cristo. ¡Sukuán koo! ¡Amén!

Tutu' xí'nañú'ún ntee Pablo nuun' rá ñivi ñuun' Corinto

Ntee Pablo tutu' nuun' rá ñivi ya kúneí ini'
ráa Cristo, ya néé' ráa ñuun' Corinto

1 Nu'u' Pablo, ya nkana Ndiosí' nu'u' sáva kuvi ni'
najiá'á' Jesús sánikuá' kuíni Ndiosí', sáva kuniso ni'
tiñu apóstol ya máá Jesús chúichí re' nu'u' nákaní ni' tu'un
jie'e' re'. Jesús kúvi re' maá Cristo [ya ñani' Ndiosí' sáva
natava' re' ñivi nuun' kuachi sikáku re' ráa]. Nu'u' jín
ñani'-ó Sóstenes ²tájí rání' tutu' ya'á ya téé ni' nuun' ráno'ó
ñivi kúneí ini' rán Jesús ya yí'í rán na'á Ndiosí', ya néé' rán
nuun' ñuun' Corinto. Nsa'á sín Ndiosí' ráno'ó ki'i rán nuun'
Cristo Jesús. Nkana re' ráno'ó sáva koo sín rán ya nkí'í rán
ka' nuun' kuachi rán jee ki'i rán na'á Cristo Jesús, sánikuá'
nsa'á re' jín ntáká rá ñivi néé' ntáká nuun' ya kákuachi ráa
nuun' Ito'o'-ó Jesús ya níso re' tiñu ya kúvi re' Cristo. Kúvi
re' Ito'o' ráa jín Ito'o'-ó. ³Na ka' koo ya mání' ini' Tátá'-ó
Ndiosí' jín Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo kuneyá ráa ráno'ó,
jín ya sa'á ráa ya kuneé' va'a rán.

Jiá'a Pablo ya kúta'vi' nuun' Ndiosí'

⁴Sukuáni jiá'a ni' ya kúta'vi' nuun' Ndiosí' jie'e' ráno'ó,
chi ya íyó mání' ini' Ndiosí' né'yá re' ráno'ó jee ntaji re' ya
vá'a nuun' ráno'ó jie'e' yí'í rán nuun' Cristo Jesús, ⁵chi jie'e'
yí'í rán nuun' Jesús jee ntáká nuun' nkukúká rán jín ni'í
tu'un ká'án' va'a rán jín ni'í ya jíní' rán jie'e' Ndiosí'. ⁶Chi

kuéntá' sáni nkachi' nì' nuun' rán tu'un naa' jie'e' Cristo nkinoo kutú ini' ánima' rán, 7jee su'va ntuná' kúmání' ni iin ta'vi' táji Ndiosí' ni nétu kuvi-ó ya niji nijin' Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo. 8Jee sa'á re' ya kuiñi nì'in rán kunei' ini' rán Cristo nekuá' jinu ya tékú' nú, sáva ni iin ntuná' kuvi chikuachi ráno'ó sáá kenta nikó Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo. 9Chi síkúнкуvi naa' Ndiosí' ya nkana re' ráno'ó sáva kanitá'án ini' rán jín Se'ya re' Jesús ya kúvi Cristo ya kúvi Ito'o'-ó.

Sá'á sín rá ñivi maáraa nteñu rá tá'án ráa

10Jee jíkán' tá'ví' nì' nuun' ráno'ó ñani' jín ku'va, nuun' súví Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo ya iin ni kuvi-ó ya iin nuún ni natú'ún rán, jee koto sá'á sín rán maarán nteñu rá tá'án rán, chisa' inuún koo ini' antúní' rán jín nuún ku'un ini' rán. 11Jee káchí' nì' rá ya'á nuun' ráno'ó ñanitá'án maání', chi rá ñivi tá'án ve'i Cloé nsikúkáká'nú ráa ini' nì' ya íyó tuntíxín nteñu ráno'ó. 12Káchí' nì' ya'á chi ta iin ráno'ó káchí' rán: “Nu'u' chi íñí nì' jín Pablo”, áxí: “Nu'u' chi íñí nì' jín Apolos”, áxí: “Nu'u' íñí nì' jín Cefas”, áxí: “Nu'u' chi íñí nì' jín Cristo”, káchí' rán.

13¿Á nkusáva Cristo rúja? ¿Á nu'u' Pablo nì'i' nì' nuun' kurúsi' jie'e' ráno'ó rúja? Áxí, ¿á ñanuté ráno'ó nuun' súví nu'u' sáva stúvi ya yí'í rán xintíin nì' rúja? ¡Ntúví! 14Jee jiá'a nì' ya kúta'vi' nuun' Ndiosí' ya ni iin ráno'ó ntúví nsikuánuté nì', chisa' kuachi Crispo jín Gayo ví ya nsikuánuté nì', 15sáva ni iin rán ntu kachi' ya ñanuté nuun' súví nì' sáva stúvi ya yí'í rán nuun' nì' sáá ñanuté rán. 16(Jee suni nsikuánuté nì' ñivi tá'án ve'i Estéfanos, soo ntúví ná'án nì' retú nsikuánuté nì' néni iin ka' ñivi.) 17Chi nsá' nchüichí Cristo nu'u' sáva sikuánuté nì', chisa' nchüichí re' nu'u' stékútu'ún nì' tu'un vá'a jie'e' Jesús,^a soo ntu ká'án' nì' jín rán jín tu'un ya váji xini' ñivi ya jiáni ini' rá ñivi ñiví ya kúvi tu'un níhí, chi retú ka'an' nì' su'va nékúvi kasi' nì' ya satíñú ini' ánima' rán tu'un jie'e' ná kúvi tiñu ya nsa'á Cristo sáá nì'i' re' nuun' kurúsi', jee nsá' sá'á nì' su'va.

^a 1:17 Tu'un ya'á ví: evangelio.

**Tu'un jie'e' Cristo kúvi-i fuersá' íí' ní'in níso
Ndiosí' ya sátiñú re' jín-i jín tu'un níchi re'**

18 Chi nuun' rá ñivi ya xináán' Ndiosí' raa jee tu'un jie'e' ya ní'i' Cristo nuun' kurúsi' kúvi tu'un sáná xíni' nuun' raa, soo nuun' maáo ya nátava' Cristo yó nuun' kuachi-ó xinánitá'ví' re' yó jee tu'un vá kúvi fuersá' ní'in íí' re' nuun'-ó. 19 Chi káchí' nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí':

Xináán' ñi' tu'un níchi rá ñivi níchi xíni',
jee siíyo ñi' rá tu'un tání' xini' rá ñivi nito xini'.

20 Jee, çna nuun' íyótiñu tee ya káchí' ñivi ñivi ya'á ya níchi xini' re'? Jee, çna nuun' íyótiñu mestru' tiempú' vitan ya xiné'én' jie'e' tu'un ntatúní' Ndiosí' yana'án? Jee, çna nuun' íyótiñu ñivi tiempú' vitan ya jíní' ká'án' vii' sijínú'-u ini' ñivi? Chi nsa'á sáná Ndiosí' ya níchi íyó ñivi ya'á. 21 Chi níchi nasíkuiti' sá'á Ndiosí', chi nsú ya níchi ñú'ún xini' rá ñivi ñivi sá'á ya kuni' raa ini' Ndiosí', chisa' nkuva'a ini' Ndiosí' ya jiátíñú re' tu'un vá'a re' sáva natava' re' rá ñivi nuun' kuachi raa sikáku re' raa ya kúnei ini' raa ínú' ini' raa re', asú' jiáni ini' rá ñivi ñivi ya tu'un naan' ví tu'un re' ya tékutu'ún nuun' raa.

22 Chi rá ñivi ñuun' ñi' Israel jee jíkán' raa ya sa'á Ndiosí' tiñu anasí sáva inu' ini' raa ya Tu'un Ndiosí' ví-i. Jee rá ñivi ntu kúvi raa ñivi ñuun' Israel núkú raa tu'un níchi ya sijínú'-u ini' raa. 23 Soo ránu'u' chi káchítu'ún rání' jie'e' ya ní'i' nijia Cristo nuun' kurúsi' sáva natava' re' rá ñivi nuun' kuachi raa. Soo nuun' rá ñivi ñuun' Israel chi tu'un ya'á kúvi tu'un chúnini' ini' nuun' raa jee kúichi ini' raa maa. Jee nuun' rá ñivi ntu kúvi ñuun' Israel jee tu'un naan' ví tu'un vá nuun' raa. 24 Soo ntáká rá ñivi ya nkana Ndiosí' ki'i raa na'á re' jee ínú' ini' raa Cristo, vani kúvi raa ñivi ñuun' Israel, áxí vani ñivi ntu kúvi ñuun' Israel, jee nuun' raa tu'un jie'e' Cristo kúvi-i fuersá' íí' ní'in níso Ndiosí' ya sátiñú re' jín-i jín tu'un níchi re'. 25 Chi rá tiñu sá'á Ndiosí' ya káchí' rá ñivi ya kúvi tiñu naan' soo tiñu vá kúvi níchi ñú'ún kájí xini' ka' nsú ka' ya níchi ñú'ún xini' rá ñivi tu'va. Jee sú ká'vi ini' rá ñivi ya táyá' Ndiosí', soo sa' ví'í ká' ví fuersá' íí' níso re' nsú ka' fuersá' níso ñivi.

26 Ráno'ó, ñani' jín ku'va, tiin kuéntá' rán ya maá Ndiosí' nkana ráno'ó sáva inu' ini' rán Cristo jee kivi rán na'á re',

jee ya jíni' va'a rán ya ntu íyó kue'e' rán ya kúvi ñivi níchi sáni jíani ini' rá ñivi ñiví ya kúvi ya níchi, jee ntu íyó kue'e' rán ya níso tiñu ñá'nú tatúní' rán, jee ni ntuví íyó kue'e' rán ya nkaku rán nuun' ñivi ya kúná'nú ka'. ²⁷Chisa' nkaji Ndiosí' rá ñivi ya jíani ini' rá ñivi ñiví ya kúvi ráa ñivi naan', sáva ku'va re' tunkanuun nuun' rá ñivi níchi xini' sáni jíani ini' rá ñivi ñiví. Jee nkaji Ndiosí' rá ñivi táyá' sáni káchí' rá ñivi ñiví, sáva sikánuun re' rá ñivi tiíki ini' ráa kúná'nú ráa. ²⁸Jee suni nkaji re' rá ñivi ya nkaku nuun' ñivi ya ntu kúná'nú ka' nuun' rá ñivi ñiví, jee suni nkaji re' rá ñivi kúníchi' rá ñivi ñiví ráa. Jee suni nkaji re' rá ntu yíyá'vi nuun' rá ñivi ñiví sáva xinúun re' rá yíyá'vi rá ñivi ñiví. ²⁹Jee sukuán nsa'á Ndiosí' sáva ni iin ñivi nkúvi kutéyí ini' ráa jie'e' maáráa ichinúun' Ndiosí'. ³⁰Soo maá Ndiosí' chi nsa'á re' ya ki'i rán xintíin Cristo Jesús, jee ne nuun' Jesús vaji tu'un níchi tání' xini' táji Ndiosí' nuun'-ó, jee nsa'á re' ya kínóo naa'-ó nuun' Ndiosí', jee nsa'á sín re' yó sáva ki'i-ó nuun' Ndiosí', jee nnakani núne re' yó nuun' kuachi ya nkí'i-ó ka' xintíin kuachi. ³¹Jee sáva sukuán koo kuéntá' káchí' tu'un ya néé' nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí' ya: "Néni iin ñivi ya ká'an' kutéyí-i, jee íyó ka'an' téyí jie'e' Ito'o'-ó Ndiosí'", káchí' tu'un néé' nuun' Tutu' Íí.

Nákani Pablo tu'un jie'e' ya ní'i Cristo nuun' kurúsi'

2 ¹Sáva ráno'ó ñani' jín ku'va, sáa njiaa' ni' nuun' néé' rán nuun' nuun' Corinto sáva kachitu'un ni' nuun' rán tu'un yu'u' Ndiosí' ya nstúvi re' nuun' ni', jee ntu nka'an' ni' tu'un ñujín' víjí ni tu'un níchi sáni ká'an' rá ñivi ñiví. ²Chi sáa néé' ni' jín rán, jee nkunaa' ini' ni' ya ni ntuná' inka ka' tu'un kachitu'un ni' nuun' rán, chisa' nu'un ini' ni' kachitu'un ni' kuachi tu'un jie'e' Jesús ya kúvi Cristo nkachi' ni' nuun' rán, jín jie'e' ya ní'i re' nuun' kurúsi' sáva natava' re' yó nuun' kuachi-ó sikáku re' yó. ³Jee sáa nnee' ni' nteñu rán jee táyá' ni', jee yú'ví ví'í ni', jee kisi ni'. ⁴Jee sáa nnakani ni' tu'un vá'a jie'e' Jesús jee nstekútu'un ni' maa nuun' rán, jee ntu nká'an' ni' jín rán tu'un ya jíani ini' ñivi ñiví ya'á ya kúvi-i tu'un níchi sáva sijínú' ni' ini' rán, chisa' nstúvi Ndiosí' ya náá' kúvi tu'un ni' chi nsatíñú Tachi' Íí Ndiosí' jín fuersá' íí' níso re'. ⁵Jee nsa'á ni' su'va

sáva ntu kánjíá rán ínú' ini' rán jie'e' tu'un níchí ya ká'án' ñivi ñiví, chisa' nsa'á ni' su'va sáva sa'á fuersá' íí' ní'in níso Ndiosí' ya kanjíá rán inu' ini' rán Jesús.

Stúvi Tachi' Íí' Ndiosí' tu'un níchí Ndiosí'

⁶Soo tu'un níchí nijia ká'án' rání' jín rá ñivi nijia ini' jín tu'un kúneí ini' raa Cristo. Soo ntu ká'án' rán' tu'un níchí ya nú'ún ini' ñivi ñiví ya'á tiempú' vitan, jee ni ntu ká'án' rán' tu'un níchí ya ká'án' rá tee nísotíñú ñiví ya'á chi jínu tiñu raa. ⁷Soo ká'án' rání' tu'un níchí ya vaji nuun' maá Ndiosí' ya níyo yu'u', ya nyiyu'u'-u, jee ne ntiá'an ka' kikoo ñiví ya'á nkunaa' ini' Ndiosí' sikúnkuvi re' maa, sáva sa'á tu'un vá ya kuteku'-ó kuñá'nú-ó nínkání jín re'. ⁸Jee ni iin tee kuñá'nú ya nísotíñú ini' ñiví ya'á tiempú' vitan, ntuví ñaku'un ini' raa tu'un níchí Ndiosí' ya ká'án' jie'e' Cristo. Chi retán' ñaku'un ini' raa maa, jee yukuán jee nka'ní' raa Ito'o'-ó Cristo nékúvi, ya maaré' vá vii' nasikuiti' kuñá'nú nuun' ni'i. ⁹Chi su'va nsikúnkuvi Ndiosí' sánikuá' ká'án' tu'un néé' nuun' Tutu' níso Tu'un re' ya káchí':

Ya vá'a nsa'á stákoo Ndiosí' ya kuvi ñivi núnúun' raa re',

jee yukuán ni iin ñivi ntuví né'yá jínúun' maa,

jee ni ntuví tésó'o raa jín so'o jie'e'-e,

ni ntuví jiáni ini' áníma' raa ya sukuán koo

káchí' nuun' Tutu'. ¹⁰Chisa' nsa'á Ndiosí' ya stúvi Tachi' Íí' re' maa nuun' rání', chi maá Tachi' Íí' Ndiosí' vá

nánukútú'un va'a ni'i kuiti' re' ná kúvi ya yí'í yu'u' ya

jiáni ini' maá Ndiosí'. ¹¹Chi, ¿né iin jíní' ini' iin ñivi naja

jiáni ini' inka ñivi rúja? Chi ni iin ñivi ntuví jíní' maa,

chi kuachi tachi' ká'án' ya yí'í ini' ñivi vá jíní'. Jee suni

sukuán ni iin ñivi ntuví jíní' nasa nú'ún ini' Ndiosí', chi

kuachi Tachi' Íí' re' vá jíní'. ¹²Jee maórán chi ntu ní'ín'-ó

tachi' vaji ñiví ya'á jee saáva ntu jiáni xini'-ó sánikuá' jiáni

xini' rá ñivi ñiví ya ntu jíní' raa ini' Ndiosí', chisa' ní'ín'-ó

Tachi' Íí' vá vaji nuun' maá Ndiosí', sáva kuni'-ó ya vá'a ya

nsikúta'vi' sain re' maa nuun'-ó. ¹³Jee jie'e' rá ya'á ká'án'

rání', soo ntu ká'án' rán' jín rá tu'un xiné'én' rá ñivi íyó

ñiví ya'á ya káchí' raa ya tu'un níchí ví-i, chisa' ká'án' rán'

sáni tu'un ya xiné'én' Tachi' Íí' Ndiosí' ránu'u'. Jiátíñú rán'

tɔ'un yá ntaji Tachì' Íí' nuun' rán' sáva xiné'én' rán' yá náá' ntaji Tachì' Íí' nuun' rán'. ¹⁴Soo ñivi yá ntuví íyó jín Tachì' Íí' Ndiosí' jee ntuví tfin raa tu'un váji nuun' Tachì' Íí' re', chi ká'vi ini' ñivi vá yá tu'un naan' ni ví-i, jee saáva ntuví kúvi kiku'un ini'-i tu'un vá, chi ntuví íyó-o jín Tachì' Íí' yá sá'a yá kiku'un ini'-ó maa. ¹⁵Soo ñivi yí'í xintín Tachì' Íí' Ndiosí' jee nánukútú'un ñivi vá kunuún ini'-i jín ni'í tu'un vá'a vaji nuun' re'. Soo ni iin ñivi yá ntu yí'í xintín Tachì' Íí' re' ntu kúvi kiku'un ini'-i jie'e' ñivi yá yí'í xintín Tachì' Íí' re' sáva sijíta-a raa. ¹⁶Chi kuéntá' káchí' Tu'un Ndiosí': ¿Né iin ñivi jíní' yá jiáni antúní' Ito'o' rúja?

Jee, ¿né iin kúvi xiné'én' re' rúja?

Káchí' tu'un níso nuun' Tutu' Íí'.

Soo sú sukuán íyó, maáo chi, nuún jiáni ini'-ó sánikuá' jiáni ini' Cristo.

Pablo jín Apolos tá'an sátínú raa nuun' Ndiosí'

3 ¹Jee ñani' jín ku'va, káchí' ni' nuun' ráno'ó yá ntuví nkúvi ka'an' ni' jín rán kuéntá' ká'an' ni' jín rá ñivi yá yí'í xintín Tachì' Íí' Ndiosí', chisa' íyó ka'an' ni' jín rán kuéntá' ñivi yá jiáni ini' kuéntá' rá ñivi ñiví. Íyó ka'an' ni' jín rán kuéntá' jín rá súchí lúlí yá ntiá'an kujia ini' rán jín tu'un Cristo. ²Chi kuéntá' ntaji ni' xukui nuun' rán kuéntá' kúvi rán súchí lúlí yá síkaxín' ii' ka', jee kuéntá' ntu ntaji ni' ixta' nuun' rán, chi ntiá'an kujia ini' rán jín Tu'un Ndiosí' jee ntiá'an kuvi tfin rán ka' tu'un yá kéne ichinúún' ka' yá kuvi kujia ini' rán jín tu'un re'. Jee ne vitan ntiá'an kuvi kiku'un ini' rán maa, ³chi jiá'nu ii' ránú sáni níyo ini' rá ñivi ñiví yá ntu yí'í raa nuun' Ndiosí', chi íyó rán jín tu'un kuíní ini', jín tu'un tuntíxín, [jee tásáva rán kúsín rán nuun' tá'an rán]. Jee saáva, ¿á nsá' kúvi rán kuéntá' rá ñivi ñiví yá ntu yí'í raa xintín Ndiosí' jee jiá'nu rán sáni níyo ini' rá ñivi ñiví rúja? ⁴Chi sáá iin rán káchí': “Nu'u' chi íní ni' jín Pablo”, jee inka rán ka' káchí': “Nu'u' chi íní ni' jín Apolos.” Jee saáva, ¿á nsá' jiá'nu rán sánikuá' jiá'nu rá ñivi íyó ini' ñiví ya'á yá ntu yí'í raa xintín Tachì' Ndiosí' rúja?

⁵¿Né iin kúvi nu'u' Pablo rúja? Jee, ¿né iin kúvi Apolos rúja? Chi kúvi rání' musú' yá yítínú rání' nuun' Ndiosí'. Jee kúnef ini' ránú ínú' ini' rán Tu'un Ndiosí' jie'e' nkachitú'un

rání' maa nuun' ráno'ó sáni tiñu ntaji Ito'o'ó nuun' ta iin ránu'u' sa'á rání' maa. ⁶Chi núvi' rání' nstekútu'ún rán' Tu'un Ndiosí', jee nu'u' chi kuéntá' ntaji ni' tata' sá'á jee Apolos chi nxínává' re' nute nuun' rá nikin, soo Ndiosí' ví ya síkué'nu ráno'ó jín tu'un re'. ⁷Jee saáva ni ntuná' kúñá'nú tee ya téé nikin, ni jín tee ya chí'i nute nuun' nikin, chisa' kúñá'nú maá Ndiosí' ya kúvi maaré' ya síkué'nu maa. ⁸Jee saáva, tee ya téé tata' sá'á jín tee ya chí'i nute nuun' tata' sá'á vá, jee iin ni' kúvi raa. Soo tanuun' raa ni'in' rá ya'vi raa ya nachunáán Ndiosí' nuun' raa sánikuá' tanuun' tiñu nsa'á raa. ⁹Chi kúvi ránu'u' ñivi ya tá'án sátíñú rán' tiñu nuun' maá Ndiosí'. Jee ráno'ó kúvi ránú kuéntá' ñu'un Ndiosí' nuun' káá tata' sá'á re'. Jee suni kúvi ránú kuéntá' ve'i re'.

¹⁰Sánikuá' niyo mani' ini' Ndiosí' né'yá re' nu'u' jee saáva ntaji re' tiñu sá'á ni' nuun' rán ya kúvi ni' kuéntá' mestrú' ya jiáni ve'i jee sá'á ni' nuun' kájié'é jie'e' ve'í. Jee inka tee kuá'an' náchisó no'o nuun' nsama' ni' vá, soo ta iin ta iin vá íyó kumí sáá síkué'nu tiñu sá'á vá. ¹¹Chi Jesús ya kúvi Cristo chi métú'ún maaré' ví jie'e' ve'í Ndiosí'. Jee nkúvi nachisó ni iin ñivi inka ka' nuun' nsama' jie'e' ve'í Ndiosí', chisa' Jesús kúvi métú'ún jie'e' ve'í ya ya nsama' Ndiosí', jee maaré' kúvi Cristo. ¹²Jee rá tiñu sá'á néni iin ñivi kúvi kuéntá' náchisó-o no'o nuun' jie'e' ve'í vá ya nsama' Ndiosí'. Jee nasa sátíñú iin ñivi nuun' Ndiosí' kúvi kuéntá' sámá'-a no'o ya kúvi kaa kuáán yíyá'vi ya kúvi oro, áxí kaa kuíjín yíyá'vi ya kúvi plata, áxí jín rá yuu' maa vii' xiñú' yíyá'vi, áxí jín yutun, áxí jín ite', áxí jín nayó'o, ¹³jee rá tiñu ya nsa'á ta iin ta iin ñivi jee kenta natuvi nijin'-i, chi kivi' ya koo juisiú' ya kenta ke'ne' Ndiosí' rá tiñu nsa'á ñivi jee tui'v' káji' nā nuun' tiñu kúvi raa. Kototúní' Ndiosí' rá tiñu sá'á ta iin ta iin ñivi jín ñu'un' sáva stúvi nā nuun' tiñu kúvi tiñu nsa'á-a. ¹⁴Jee retú nkayú' tiñu ya nsa'á néni iin ñivi ya nnachisó-o nuun' nsama' vá jee kinoo-o, jee yukuán re ni'in' ñivi vá ta'vi' ya nachunáán Ndiosí' nuun'-u. ¹⁵Jee retú tiñu nsa'á ñivi vá ni'i kayu', nsá' kinoo-o ka', jee sukuíta-a ta'vi' nachunáán Ndiosí' nuun'-u nékúvi, soo sikáku-u áníma'-a ya nkí'ín'-i nuun' ñú'ún', kuéntá' nkaku-u nuun' ñú'ún'.

16 ¿Á ntuví jíní' ránú ya kúvi rán veñu'un maá Ndiosí' jín ya yí'í Tachi' Íí' Ndiosí' ini' ánima' rán rúja? 17 Jee retú néni iin ñivi ya stíví-i veñu'un Ndiosí', jee maá Ndiosí' xináán' ñivi vá. Chi nsá'á sín Ndiosí' veñu'un re' ya yítíñú nuun' re', jee veñu'un re' vá kúvi ráno'ó.

18 Jee koto xíná'ví ni iin rán maárán, chi retú iin ñivi nteñu rán jiáni ini'-i ya níchí xíní'-i sáni jiáni ini' ñivi ini' ñiví ya'á tiempú' ya'á, jee íyó sa'á-a maáa iin ñivi ya káchí' rá ñivi ñiví ya'á ya jiáni naan' xini'-i sáva kenta-a ku'un kájí nijia xini'-i sáni kuíni Ndiosí'. 19 Chi ya níchí ya jiáni ini' ñivi ñiví ya'á, jee kuachi jiáni naan' ini' raa káchí' Ndiosí'. Chi nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí' káchí': "Chi maá Ndiosí' chi tñin re' ñivi ya jiáni ini' raa ya níchí xini' raa nuun' ya máñá' maáráa sáva xínínkava re' raa nuun' máñá' maáráa." 20 Jee suni káchí' tuku nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí': "Jíní' va'a maá Ito'o'-ó Ndiosí' ya jiáni ini' antúní' rá ñivi níchí ñiví ya'á, ya kúvi tu'un ya jiáni ka'á ini' raa ni." 21 Saáva koto ká'án' téyí ini' ni iin ñivi jie'e' ya íñí-i jín rá ñivi, chi ni'í ya íyó kúvi nantíñú ránú, 22 va kúvi nu'u' Pablo, áxí Apolos, áxí Pedro^b ya xiné'én' ráno'ó Tu'un Ndiosí'. Áxí ni'í ya íyó ñiví ya'á, jee vasú' kuteku' rán áxí vasú' kuvi' rán ini' ñiví ya'á, vá ya íyó tiempú' vitan áxí vá kiji koo tiempú' ichinúún', jee ni'í ya íyó kúvi nantíñú rán. 23 Jee ráno'ó chi yí'í rán xintíín Cristo, jee Cristo chi yí'í re' xintíín Ndiosí'.

Tiñu sá'á rá najiá'á chúichí Jesús ya níso raa tiñu apóstol

4 1 Saáva ránu'u' jee tiin kuéntá' ránú ya musú' ni kúvi ránu'u' nuun' Cristo ya ntetíñú re' ránu'u' sáva néen kuéntá' rání' tiñu re' sáva xiné'én' rán' Tu'un Ndiosí' ya nyiyu'u' nékúvi. 2 Chi rá ñivi ya néen kuéntá' tiñu ito'o' raa íyó sikúnkuvi va'a raa maa. 3 Jee nu'u' Pablo chi, ntu jítú ini' ni' ya sánáa' rán áxí inka ñivi jie'e' nu'u'. Jee suni ne nu'u' ntu sánáa' ni' jie'e' nu'u'. 4 Chi jíní' ni' ya ntúná' kuachi ni' íyó jín tiñu sá'á ni', soo nsú jín nuun' yukuán kúvi ya kinoo naa' ni' nuun' Ndiosí', chi maá Ito'o'-ó kúvi

^b 3:22 Tu'un ya'á ví: Cefas, ya kúvi Pedro tu'un arameo.

ya sanáa' jie'e' nu'u'. ⁵Saáva, koto sá'a náa' rán siki' tálán rán nekua' niji maá Ito'o'-ó. Maaré' nastúvi nijin' re' rá tiñu nsa'á yu'u'-ó nuun' neen', jee nastúvi re' ya ñú'ún ini' ánima'-ó. Saájee nakuetú'ún Ndiosí' ta iin iin ñivi sánikuá' íyó ni'in' maa.

⁶Jee saáva ráno'ó, ñani' jín ku'va, káchí' ni' rá tu'un ya'a jie'e' nu'u' jín jie'e' Apolos sáva kúvi iin ichi vá'a nuun' rán, sáva sáa tésó'o ránú jie'e' ránu'u' jee kutu'va rán ya koto jiá'a rán ka' nuun' tu'un níso nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí' sáva ntu kani téyí ini' rán jie'e' iin ñivi jee kuniichi' rán rá inka ka'. ⁷Chi, ¿né iin sá'a sín no'ó nsú ká' inka ñivi rúja?, jee, ¿na kuvi ya kúmí nú ya ntu nkúta'vi' nú maa nuun' Ndiosí' rúja? Jee retú íyó nijia ya nkúta'vi' nú maa, jee, ¿na kuvi chi kútéyí nú jín maánú kuéntá' retán' nsá' nkúta'vi' nú kúvi-i rúja? ⁸Chi ya kúvá'a ini' rán ya jiáni ini' rán ya kúmí rán ni'i ya jiniñú'ún rán, ya kuéntá' retú ya nkukúka rán. Jee jiáni ini' rán ya kuvi tatúni' maárán, jee ni ntu ka' jiniñú'ún rán ránu'u' kúni' rán. Jee varésukuán jee kuvi tatúni' nijia rán, sáva suni kuvi tatúni' ránu'u' jín ráno'ó.

⁹Chi ránu'u', rá tee ñani Jesús ya kunisotíñú rání' tiñu apóstol ya chúichí re' ránu'u' nákaní rán' tu'un vá'a jie'e' re', jee jiáni ini' ni' ya kuéntá' Ndiosí' nsa'á ya ránu'u' kuiñi rán' ne nuun' ni'i rá ñivi, jee túvi rán' kuéntá' rá tee ya nñsikúni'i ráa siki' ránu'u' kuá'an' rán' kuvi' rán', chi jiáni ráa ránu'u' nuun' chitú kúvi ya sá' ini' rá ñivi né'yá ráa ránu'u' jee né'yá rá najjá'á' íí' Ndiosí' ya kuno'o rání' tunó'ó. ¹⁰Jee ránu'u' chi ká'vi ini' rá ñivi ya sá'a xini' rán' jie'e' yítíñú rán' nuun' Cristo, soo ráno'ó chi ká'vi ini' ránú ya níhí ví'í xini' ránú. Jee ránu'u' chi jiáni ini' ráa ya táyá ini' rán', soo ráno'ó jiáni ini' ránú ya tíkí ví'í ini' rán. Jee ráno'ó chi sá'a ñá'nú rá ñivi nuun' ráno'ó, soo ránu'u' chi kúníchi' ráa né'yá ráa ránu'u'. ¹¹Jee ne tiempú' vitan nó'o rání' jie'e' tu'un jí'í' so'ko, jee jíhí' rán' nute, jee kumáni' sa'ma ku'un rán', jee sá'a kini rá ñivi ránu'u', jee ni ntuví íyó iin ve'i nuun' íhí kune' rán'. ¹²Jee suni jiáví rání' sátíñú yí' rán' jín na'á maárán', jee chísonínu rá ñivi ránu'u' jín tu'un nívá'a né'yá ráa ránu'u', soo ká'an' rán' tu'un vá'a jie'e' ráa, jee jíto u'vi' ráa ránu'u', jee jié'né' ini' rání' ya sukuán nó'o rán', ¹³jee kakuíyu'ú ráa siki' ránu'u', soo

mású' ini' rán' nákamani' rán'. Jee ne vitan sá'á rá ñivi ñivi jín ránu'u' kuéntá' yaká kúvi rán' ya kúníchi' raa.

¹⁴Jee nsá' téé ni' tu'un ya'á nuun' ránú sáva sikánuun ni' ráno'ó, chisa' téé ni' maa nuun' rán sáva nakutíñú ni' nuun' rán kuéntá' nuun' se'ya ni' ya ñúnúun' ni'. ¹⁵Chi súnika' koo ne uji' mil (10,000) tee ya xiné'én' tu'un vá'a Cristo nuun' ráno'ó, soo nsá' kue'e' tátá' rán íyó, chi kúvi ni' tátá' rán ya yí'í rán nuun' Cristo chi nu'u' ví ya nnakani ni' tu'un vá'a Jesús nuun' ráno'ó jee nkaníjiá rán ninu' ini' rán tu'un vá jee sukuán nnakaku jiáá rán nsa'á ni'. ¹⁶Jee saáva jíkán' tá'ví' ni' nuun' ráno'ó ya kunikin' rán kue'nu rán ichi kuéntá' jiá'nu nu'u'.

¹⁷Jee jie'e' rá tu'un ya káchí' ni' ya'á kúvi ya nchüichí' ni' Timoteo kuajiaa' re' nuun' rán. Jee Timoteo kúvi kuéntá' se'ya ni' ya ñúnúun' ni', jee káníjiá re' síkúnkuví va'a re' nuun' Ito'o'-ó. Jee maaré' ví ya xinákú'un re' ini' rán jie'e' nasa jiá'nu ni' ichi Cristo Jesús, jín ya jiá'nu ni' sánikuá' xiné'én' ni' tu'un vá'a Cristo nuun' ntáká ichi nuun' jíka ni' xiné'én' ni' nuun' ntáká grupo rá ñivi ya jínú' ini' raa Cristo.

¹⁸Soo ñú'ún ví'í tu'un téyí'í ini' sava rán, chi jiáni ini' raa ya nsá' kuajiaa' né'yá ni' ráno'ó. ¹⁹Soo yachi' ni kuajiaa' né'yá ni' ráno'ó, retú maá Ito'o'-ó kuíni ya sukuán kuvi, jee kuká'nú ini' ni' nsú tu'un ká'an' rá ñivi téyí'í vá, chisa' kuká'nú ini' ni' retán' sátíñú fuersá' í' Ndiosí' ini' raa jee ná kúvi ya kuvi sa'á raa. ²⁰Chi sáá yí'í ñivi xintíin Ndiosí' tátúní' re' nuun'-u, jee stúvi ñivi maa jie'e' tiñú sá'á-a ya váji-i ne nuun' fuersá' í' Ndiosí' ya sátíñú-u ini' ñivi vá, jee ntu stúvi-ó maa jie'e' kuachi tu'un ká'an'-ó ni. ²¹Áxí, ¿ná kúvi ya kuíni rán ya va'a ka' rúja? ¿Á kuíni rán ya kuajiaa' né'yá ni' ráno'ó jee kuxeen' ni' nuun' rán, áxí ya ka'an' ñunkúún ni' jín rán jín tu'un ká'an' mású' ini' rúja?

Káchí' Pablo tu'un jie'e' tiñú né'í sá'á ñivi

5 ¹Jee ya náá' kúvi nijia ya nni'in' ni' tu'un ya íyó iin tee nteñu ránú ya sá'á re' tiñú téní né'í, ya nákusú' re' jín náná' uvi' re'. Jee ne rá inka ñivi ya ntu tñin raa Tu'un Ndiosí' jee ntu sá'á raa ñujiin' téní ví'í su'va. ²Jee súka' sukuán kúvi, jee ráno'ó chi jiáni téyí'í ini' rán. ¿Á ntu vá'a ka' retán' jiáni ini' rán tu'un ñúkuí'yá' ini', jín ya tava' rán

tee vá nteñu rán ya nsa'á tiñu ya'á résa? ³Jee súnika' ntuví néé' máá maání' jín ráno'ó, soo ñú'ún' ini' ánima' ni' ráno'ó, ya íyó kuéntá' íyó ni' jín rán ntañú'ún, jee saáva íyó nijia ya ya nsanáa' ni' siki' tee yukuán ya nsa'á re' tiñu néí ya íyó sukuán. ⁴Sáá nútútú rán jee ñú'ún' ini' ánima' ni' ráno'ó kuéntá' íyó ni' jín rán, jee fuersá' ní'in íí' Ito'o'-ó Jesús íyó-o jín ráno'ó, jee nuun' súví Ito'o'-ó Jesús ⁵tava' rán nteñu rán tee vá ya sá'á sukuán jee su'va naku'va rán maa xintíin ku'ina' kúná'nú Satanás, sáva kinaan' ñujiin' ya níyo né'én ini' re', jee nakani ini' re', sáva natava' Jesús re' nuun' kuachi re' nanitá'ví' re' kivi' niji tuku Ito'o'-ó Jesús.

⁶Ntuví íyó va'a ya ká'an' téyí rán, chi, ¿á ntu jíní' rán ya “sú máá lúli ni levadura chí'i-ó ñujien, jee náa ni'i ñujien vá sá'a-a” résa? ⁷Tava' rán kuachi rán ya kúvi kuéntá' levadura tú'ú sáva kuvi rán ñujien jiáá ya ntu yí'í levadura, sánikuá' kúvi nijia rán. Chi íyó nijia ya ni'i' Cristo nsoko' re' maaré' sáva nakani núne re' yó nkí'i-ó ka' nuun' kuachi, kuéntá' sókó' rání' lanchi la'li' rá viko Pascua. ⁸Saájee sa'á-ó viko vá soo nsú jín levadura tú'ú jín nsú jín levadura ya kúvi ya sá'á ú'vi ini' jín ya nivá'a, chisa' jín ixtatílá' ya ntu yí'í levadura ya kúvi ya sain jiá'nu-ó jín naa' jiá'nu-ó.

⁹Ya ntee ni' nuun' rán nuun' inka tutu' jee nkachi' ni' ya koto kútá'an rán jín rá ñivi ya sá'á tiñu téní. ¹⁰Soo nsá' nkachi' ni' ya ichi kusíin rán nuun' rá ñivi íyó ñiví ya'á ya sá'á téní, áxí jín rá ñivi u'vi ini'-i, áxí jín rá ñivi ku'ná, áxí jín rá ñivi ya néñu'un ráa rá nantíñu ya nsú Ndiosí' tékú' ví-i. Chi retán' kusíin rán nuun' rá ñivi sá'á ráa sukuán jee íyó rán ya kene rán ini' ñiví néé'-ó ya'á nékúvi. ¹¹Soo ntañú'ún téé ni' tu'un nuun' tutu' ya'á jee nkachi' ni' ya koto kútá'an rán jín ni ñivi ya káchí'-i kúvi-i ñanitatá'an-ó ya jínú' ini'-i Cristo, ya sá'á téní-i, áxí u'v'í ini'-i, áxí néñu'un-u rá nantíñu ya nsú Ndiosí' tékú' ví-i, áxí kakuíyu'ú-u, áxí ka'va-a, áxí sakuí'ná-a. Jee koto kútá'an rán jín ñivi ya sá'á sukuán, ne koto yáji' kuiti' rán xita' jín-i. ¹²⁻¹³Chi, ¿á tiñu nu'u' kúvi ya sanáa' ni' ke'ne' ni' kuachi siki' ñivi ya ntuví yí'í ráa na'á Ndiosí' nuun' yí'í-ó rúja? Ntuví chi máá Ndiosí' ví ya sanáa' ke'ne' kuachi jie'e' rá ñivi ya ntuví yí'í na'á re'. Soo ráno'ó ví ya sanáa' ke'ne' kuachi jie'e' rá tá'an nteñu rán ya yí'í ráa na'á Cristo. Saáva íyó tava' rán tee né'í vá nteñu rán.

**Jiákín' raa kuachi jie'e' tá'an raa nuun' rá tee
jié'né' kuachi ya ntu ínú' ini' rá tee vá Cristo**

6 ¹Sáa néni iin rán kántátú'un jín inka ñanítá'an, ¿á kiji ini'-i jiákín'-i kuachi siki' ñanítá'an nuun' rá tee néetiñu ya jié'né' kuachi ya néé' vetíñú ya ntu níkin' raa Ndiosí' rúja?, nsú ká' k'i'in'-i ka'an'-a jín rá ñanítá'an-ó ya yí'í raa nuun' Ndiosí', jee sa'á náa' raa jie'e' kuachi ya jiákín'-i. ²Áxí, ¿á ntuví jíní' rán ya iin kivi' rá ñivi ya yí'í raa nuun' Jesús sa'á náa' raa ke'ne' raa kuachi jie'e' ya sá'á rá ñivi ñiví rúja? Jee retú ráno'ó jee sa'á náa' rán kuachi ñivi ñiví, jee, ¿á ntu kúneí rán sanáa' rán iin kuachi lúlí ya sá'á iin rá ñanítá'an rán rúja? ³¿Á ntuví jíní' rán ya koo iin kivi' ya sa'á náa'-ó jie'e' rá tiñu nsá'á rá najiá'á íí' Ndiosí' rúja? Jee sa' ví'í ká' íyó sanáa'-ó jie'e' rá kuachi ya íyó ini' ñiví ya'á ni tékú' rán ya'á. ⁴Saáva retú íyó rá tiñu ini' ñiví ya'á ya kántátú'un iin inka rán, ¿á jiákín' rán kuachi siki' ñanítá'an rán nuun' ñivi ya ntu níkin' raa Ndiosí' ya kúchi ini'-ó ya tátúní' raa nteñu rá ñanítá'an-ó ya kúneí ini'-ó Cristo? ⁵Káchí' nì' jie'e' rá tiñu ya'á nuun' rán sáva koo tunkánuun rán. ¿Á ntuví ni iin tee ya ñú'un káji xini' re' nteñu rán, ya kuvi ke'ne' re' kuachi jie'e' rá ñanítá'an re'? ⁶Chisa' iin ñanítá'an rán jiákín'-i kuachi siki' inka ka' ñanítá'an-a nuun' rá tee néetiñu jee su'va sá'á rán ichinúún' rá ñivi ya ntuví kúneí ini' raa Ndiosí'.

⁷Jee saáva, ya nstíví rán maarán jie'e' ya íyó tuntíxín ya kántá'an rán nteñu maarán jín tá'an rán jee kuá'an' rán nuun' tee nísotíñú sáva sanáa' maa. ¿Á ntuví íyó vá'a ka' ke'ne' ini' rán ya sa'á nivá'a ñivi jín ráno'ó résa? Jín, ¿á ntuví íyó vá'a ka' ke'ne' ini' rán ya sa'á máñá' ñivi jín rán rúja? ⁸Soo ráno'ó chi maarán sá'á nivá'a rán jee sá'á máñá' rán. Jee su'va sá'á rán jín rá ñanítá'an rán ya kúneí ini' raa Ndiosí'.

⁹¿Á ntuví jíní' rán ya rá ñivi ya ntuví kínóo naa' raa nuun' Ndiosí', jee nsá' ni'in' raa tã'vi' ya kivi' raa xintíín Ndiosí' tátúní' re' nuun' raa rúja? Jee koto xíná'ví rán

^c6:4 Áxí kuvi kachi'-ó: ¿á jiáni rán rá tee jié'né' kuachi ya ntu íyó ñá'nú raa nuun' ñanítá'an-ó ya kúneí ini'-ó Cristo rúja?

maarán, chi ni rá ñivi ya kúsíkí ini' raa jín tiñu téní jín inka ñivi ya ntuví ntáná'á jín raa, ni rá ñivi ya neñu'un raa rá nantíñu ya nsú Ndiosí' tékú' ví-i, ni rá ñivi sá'á téní, ni rá tee xíkó raa maaráa kúsíkí raa jín rá tá'an tee raa, ni rá ñivi ya kivi raa ñujiín' xe'ne, ¹⁰ ni rá ñivi kuí'ná, ni rá ñivi u'vi ini', ni rá ñivi ka'va, ni rá ñivi kakuíyu'ú, ni rá ñivi sá'á máñá', chi nsá' ni'in' raa ta'vi' ya kivi raa xintíin Ndiosí' tátúní' re' nuun' raa. ¹¹ Jee su'va ña'nu sava rán nékúvi, soo vitan chi ya ntuví ka', chi nnakete Ndiosí' ráno'ó jee nnonoo rán nuun' kuachi, jee nsa'á sín Ndiosí' ráno'ó nuun' kuachi rán sáva ki'i rán nuun' Cristo, jee ya nkinoo naa' rán nsa'á Ndiosí' jie'e' yí'í rán nuun' Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo, jee ñatíñu Ndiosí'-ó Tachi' Íí' re' nsa'á re' maa.

Íyó koo noo rá ñivi ya yí'í nuun' Ndiosí'

¹² Káchí' sava rá ñivi: “Yínetu' sa'á ni' ntáká tiñu”, soo nsú ntáká tiñu vá íyó vá'a nuun' ni' áxí nuun' rá inka ñivi. Káchí' raa: “Yínetu' sa'á ni' ntáká tiñu”, soo ntu jiá'a ni' ya ni ñin tiñu nkúneí koso' nuun' ni'. ¹³ Suni káchí' raa: “Ya yáji'-ó kúvi ya ku'un chiji-ó, jee chiji-ó kúvi ya ku'un ya yáji'-ó.” Soo koo ñin kivi' ya xináán' Ndiosí' ni núví' raa. Soo yikikúñu-ó, jee ntuví nsá'á Ndiosí' maa sáva kuatíñu-ó maa sa'á-ó tiñu téní kúsíkí ini'-ó, chisa' nsa'á re' maa sáva kitíñu-ó jín-i nuun' maá Ito'o'-ó, jee íyó ya kuatíñu Ito'o'-ó yikikúñu-ó. ¹⁴ Chi Ndiosí' ya nxinákoo re' yikikúñu Ito'o'-ó Jesús jee nxináteku' ii' re' maa nkene-e nteñu rá niyi, jee suni sukuán xinákoo re' yikikúñu-ó jín fuersá' íí' ní'in níso re'.

¹⁵ ¿Á ntuví jíní' rán ya maá Cristo xí nantíñu ví yikikúñu rán chi yí'í rán yikikúñu re' rúja? ¿Á kanee' ni' yikikúñu ni' ya kúvi nantíñu Cristo jee nasikétá'an ni' maa jín yikikúñu ñin ña'an téní rúja? ¿Soo ni nkúvi kuiti'! ¹⁶ Áxí, ¿á ntuví jíní' rán ya retú ñin tee ketá'an re' kusíkí ini' re' jín ñin ña'an téní ya xíkó ña maaña, jee yukuán jee ñin ni yikikúñu nnuvi re' jín ña rúja? Chi káchí' tu'un níso nuun' Tutu' neé' Tu'un Ndiosí': “Ñin ni kuvi núví' raa kuéntá' íyó ñin yikikúñu ni.” ¹⁷ Jee ñin ñivi ya chi'i-i maá nuun' Ito'o'-ó, jee ñin ni nnuvi-i jín re' ini' ánima'-a.

18 Jee saáva kunu rán siíyo rán maárán nuun' rá tiñu téní kúsíkí ini' rán. Ntáka rá inka kuachi ya sá'a ñivi, jee ntu sa'a-a kuachi siki' yikikúñu-u. Soo ñivi ya kúsíkí ini'-i tiñu téní jín ñivi ya ntuví ntáná'a jín-i, jee yukuán kúvi ya sá'a-a kuachi siki' yikikúñu-u. 19 Áxí, ¿a ntuví jíní' rán ya yikikúñu rán kúvi veñu'un nuun' yí'í Tachi' Íí' Ndiosí' ini' rán, jín ya ní'in rán maa nuun' Ndiosí' résa? Jín, ¿a ntu jíní' rán ya nsú ito'o' xí maárán kúvi rán résa? 20 Chi ya'vi nasikuiti' nchuya'vi Ndiosí' ráno'ó nke'en re' ráno'ó, jee saáva íyo kue'nu va'a yíñú'ún rán nuun' Ndiosí' jín yikikúñu rán sáva stúvi ya vii' kúñá'nú re'.

Tu'un nákutíñú Pablo nuun' rá ñivi ntana'a

7 1 Jee ntañú'ún náxiníko ni' nuun' ráno'ó jie'e' tu'un ya ntee rán nuun' iin tutu' váji nuun' nu'u', jee jikátu'ún rán nu'u'. Jee íyo va'a kúvi nuun' iin tee retú nkoo ñasí'í re'. 2 Soo jie'e' ya íyo ya síkúvi ini' rán sa'a tiñu téní ya kúsíkí ini' rán, jee saáva va'a ka' ya ta iin rá tee koo iin ñasí'í re', jín ya ta iin rá ña'an, koo iin yí'í ña. 3 Jee tee ya ntana'a, íyo re' ya sikúnkuví va'a re' nuun' ñasí'í re' ya nune'én re' jín ña sáni íyo sa'a re', jee suni sukuán íyo sa'a maña jín yí'í ña ranika' sáni íyo sa'a ña. 4 Chi ña'an ya ntana'a, jee ntuví yósó' ña nuun' yikikúñu ña, chisa' xintíín maá yí'í ña kúvi ñuné'yú' ña, jee suni sukuán ranika' maá tee ya kúvi re' yí'í, jee ntuví yósó' re' nuun' yikikúñu re', chisa' xintíín maá ñasí'í re' kúvi ñuné'yú' re'. 5 Jee saáva koto kúsá'an rán maárán nuun' tee kúvi yí'í rán, áxí nuun' ña'an ya kúvi ñasí'í rán. Kuachi retú natú'ún ni núv'í rán ya nsá' nune'én rán yaku' tiempú' sáva kitíñú rán nuun' ka'an' rán jín Ndiosí'. Jee kuire natu'va tuku rán tá'an rán, sáva ntu síkúvi Satanás ini' rán jee kusíkí ini' rán jie'e' kumani' rán nake'en rán maárán. 6 Soo káchí' ni' tu'un ya'a sáva yínetu' ni' sa'a rán sukuán, soo nsá' tátúní' ni' ya íyo sa'a rán sukuán.

7 Soo ká'vi ini' ni' ya réa' va'a retán' ni'í ñivi koo ráa kuéntá' nu'u' ya ntu náka ni' ña'an. Soo ta iin iin ñivi ni'in'-i sín sín ta'vi' nuun' Ndiosí' chineí re' ráa. Chi nuun' iin ñivi jí'a Ndiosí' iin ta'vi' chineí re' maa sáva kúvi kune' ná'v'-i, jee nuun' inka ñivi jí'a re' sín sín ta'vi'

chíneí re' maa sáva kuvi tana'á-a. ⁸Soo káchí' ni' nuun' rá ñivi ya ntiá'an tana'á, jín nuun' rá ña'an ya nkinoo ná'ví, ya íyó va'a retán' kinoo ráa kuneé' ná'ví ráa kuéntá' suni néé' nu'u'. ⁹Soo retú ntuví kúvi nake'en ráa maaráa, jee tana'á ráa, chi va'a ka' ya tana'á ráa nsú ká' nasaa' ráa naikan' ini' ráa. ¹⁰Soo nuun' rá ñivi ya ntana'á, jee tátúní' ni' ya rá ña'an ya koto xínóo sayo ráa yíí ráa ya ntana'á jín ráa. Soo nsú tu'un tátúní' nu'u' ví-i, chisa' tu'un tátúní' maá Ito'o'-ó kúvi-i. ¹¹Soo retú xinóo sayo ña yíí ña jee koto nátana'á ña ka', áxí sáre numani' ña jín yíí ña. Jee ñin tee koto xinóo sayo re' ñasí'í re'.

¹²Jee nuun' rá inka ñivi káchí' ni' jín tu'un káchí' maání', jee ntu nká'an' Ito'o'-ó jie'e' tu'un ya'á, jee káchí' ni' ya retú néni ñin rá tee ya kúvi ñanítá'an-ó, jee náka re' ñasí'í re' ya ntuví jínú' ini' ña Jesús, jee retú ñú'ún ini' ña kuneé' ña jín re', jee koto xínóo re' ña. ¹³Jee suni sukuán, retú ñin ña'an ya néé' ña jín yíí ña ya ntu jínú' ini' re' Jesús, jee ñú'ún ini' re' ya kuneé' re' jín ña, jee koto xínóo ña re'. ¹⁴Chi ñin tee ya kúvi yíí ya ntuví jínú' ini'-i Jesús jee nsa'á sín Ndiosí' maa sáva kuvi-i kuéntá' ñivi re', jie'e' ya néé'-e jín ñasí'í-i ya kúneí ini' ña Jesús. Jee ñin ña'an ya kúvi ñasí'í ya ntuví jínú' ini' ña Jesús, jee suni nsa'á sín Ndiosí' ña sáva kuvi ña kuéntá' ñivi re' jie'e' ya néé' ña jín yíí ña ya kúvi re' ñanítá'an-ó. Chi retán' nkóo sukuán, jee rá se'ya ráa nkóo ninu'un rává nuun' Ndiosí'. Soo jie'e' ya yí'í ñin sí'í rává nuun' Ndiosí' jee nsásín Ndiosí' rá se'ya ráa kuéntá' kúvi rává ñivi re'.

¹⁵Soo retú ñivi ya ntuví jínú' ini'-i Ndiosí' kuíni-i ya xinóo sayo-o ñin ñanítá'an ya kúneí ini' Jesús, jee kinetu' xinóo sayo-o tá'an-a, chi ntu íyó tetuvi ñanítá'an ya sa'á-a ya kinoo ñivi vá jín-i, vani tee vani ña'an. Chi nkana Ndiosí' yó sáva ñunkúún kuneé' vii'-ó jín tá'an-ó. ¹⁶Chi no'ó ya kúvi nú ñasí'í ya kúneí ini' nú Jesús, ¿nasa kuni' nú retuan sanaan' jee sikáku nú yíí nú ya natava' Jesús maa nuun' kuachi-i rúja? Áxí no'ó ya kúvi nú yíí ya kúneí ini' nú Jesús, suni, ¿nasa kuni' nú retuan sanaan' jee sikáku nú ñasí'í nú ya natava' Jesús ña nuun' kuachi ña rúja?

¹⁷Saájee ta ñin ñin rán íyó kue'nu rán sánikua' ntaji Ito'o'-ó sáá koo rán, jín sánikua' ya íyó rán sáá nkana

Ndiosí' ráno'ó ki'i rán nuun' re', jee ninu' ini' rán nkanjía rán. Jee su'va tátúní' nì' nuun' ntáká rá grupo rá ñivi jínú' ini' ráa kánjía ráa Jesús.

¹⁸Jee retú nkana Ndiosí' iin tee ya níso seña nuun' yikikúñu re' ya naní circuncisión,^d jee íyó re' ya kinoo re' koo re' sukuán. Jee retú nkana Ndiosí' iin tee ya ntu íyó circuncidado, jee suni sukuán kinoo re' koo re' sukuán, jee ntuví íyó sa'á circuncidar re' maaré'. ¹⁹Chi ntuná' yíyá'vi-retú íyó circuncidado-o, jee ntuná' yíyá'vi-retú ntu íyó circuncidado-o. Chisa' ya ñá'nú ka' ví ya sikúnkuví-ó rá tu'un ya ntatúní' Ndiosí'. ²⁰Ta iin iin ñivi íyó kinoo-o koo-o kuéntá' íyó-o sáá nkana Ndiosí' maa ki'i-i nuun' re'.

²¹Jee retú kúvi nú musú' ké'en ñivi sáá nkana Ndiosí' no'ó ki'i nú nuun' re', jee koto náni'vi' ini' nú jie'e' ya kúvi nú musú' nke'en ñivi. Soo retú nì'in' nú ya kuvi nakuñí' núne nú kene nú xintín ito'o' nú jee koo mani' tiin maa. ²²Chi tee ya kúvi musú' ya nke'en ñivi, sáá nkana Ito'o'-ó maa ki'i-i nuun' re', jee vitan jee ya nakuñí' núne-e nuun' kuachi-i, ya yí'í-i xintín Ito'o'-ó. Jee suni sukuán kúvi jín tee íñí núne ya sá'a-a tiñu maáa, sáá nkana Ndiosí' maa ki'i-i nuun' re', jee saájee ya kúvi-i musú' ya yí'í xintín Ito'o'-ó Cristo. ²³Chi ya'vi nasíkuiti' nchuya'vi Ndiosí' ráno'ó nke'en re' ráno'ó, saáva koto kívi rán xintín ñivi kuvi rán musú' ké'en ñivi. ²⁴Saáva ta iin iin ráno'ó, ñani' jín ku'va, íyó kinoo-o koo-o ichinúun' Ndiosí' kuéntá' íyó-o sáá nkana Ndiosí' maa ki'i-i nuun' re'.

²⁵Jee ntañú'un náxiníko nì' nuun' ráno'ó jie'e' rá ña'an ya ntiá'an tana'á. Jee ntuví íyó tu'un ya tátúní' Ito'o'-ó nuun'-ó jie'e' vá, soo íyó tu'un nuun' nì' ya jíani ini' nì' ya taji nì' nuun' rán, kuéntá' iin ñivi ya nkuná'ví ini' Ndiosí' nne'yá re' nu'u' jee nsá'á re' ya kúvi nì' iin ñivi ya kuvi kuneí ini'

^d7:18 Circuncisión kúvi iin ñujín' ya sá'á ñivi Israel ya ke'ne' tiyu' ráa ntí' yu'ú ñiin nási' xinjì' nuun' íí' yikikúñu tee jee sífyo ráa maa. Circuncisión kúvi seña ya níso ráa nuun' yikikúñu ráa ya stúvi-i ya iin tee kúvi ichiyúkún' váji nuun' Israel jín ya kúvi ráa ñivi Ndiosí', jín ya nsá'á Ndiosí' iin tratú' jín ráa. Jee njia'a Ndiosí' ley nuun' Moisés tiempú' yana'án ví'í. Jee ley vá káchí' ya rá tee ya kúvi ichiyúkún' váji ráa ne nuun' Israel íyó sa'á circuncidar ráa rá se'ya yí'í ráa. Jee sá'á rá tee Israel su'va jín rá se'ya yí'í ráa ya uná' kivi' ya nkaku-u.

rán ya káchí' ni'. ²⁶Jee jie'e' ya íyó nasíkuiti' rá tunó'ó víjí ví'í tiempú' vitan, jee jíáni ini' nu'u' ya íyó va'a ya kinoo ñin ñivi sáni íyó-o. ²⁷Jee retú íyó tayú nú jín ñasí'í nú, jee koto núkú nú xinóo tá'an nú. Jee retú ntuví íyó ñasí'í nú jee koto núkú nú ñin ña'an ya kuvi ña ñasí'í nú. ²⁸Soo retú tana'á nú, jee ntu sá'á nú kuachi. Jee retú táná'á ñin ña'an súchí, jee ntu sá'á ña kuachi. Soo rá ñivi táná'á koo ráa jín tunó'ó ni tékú' ráa ini' ñiví ya'á. Jee kuíni ni' ya chusává rán tunó'ó vá.

²⁹Ráno'ó ñani jín ku'va, káchí' ni' rá tu'un ya'á nuun' rán chi kuítí ni tiempú', jee saáva rá tee íyó ñasí'í, jee íyó nani'vi' ka' ini' ráa ku'un ini' ráa kitíñú ráa nuun' Ito'o'-ó, nsú ká' nuun' ñasí'í ráa, su'va koo ráa kuéntá' ntu íyó ñasí'í ráa. ³⁰Jee rá ñivi ya jíaku ini', jee nsá' nukuí'yá' ini' ráa jie'e' vá ya kuéntá' retán' ntuví íyó tu'un jíaku ini' ráa. Jee rá ñivi ya íyó tu'un kúsí' ini', jee nsá' nani'vi' ini' ráa jie'e' vá ya kuéntá' retán' ntuví kúsí' ini' ráa. Jee rá ñivi ya ké'en nantíñú, jee sa'á ráa ya kuéntá' retán' nsú nantíñú ráa ví-i. ³¹Jee rá ñivi ya jítú ini' ráa rá nantíñú íyó ini' ñiví, jee kue'nu ráa kuéntá' retán' ntuví jítú ini' ráa jie'e' rá nantíñú vá. Nú'ún ini'-ó su'va chi ni'í ya íyó né'ya'-ó ini' ñiví ya'á jee yatin kenta naan'-a.

³²Kuíni ni' ya nakani núne ni' ráno'ó nuun' ya nsá' nani'vi' ini' rán jie'e' rá íyó ini' ñiví ya'á. Chi tee ya ntiá'an tana'á, jee ní'ví' ka' ini'-i sá'á-a tiñu Ito'o'-ó, jee nú'ún ini'-i nasa sa'á-a kuvá'a ini' Ito'o'-ó. ³³Soo tee ya ntana'á, chi ní'ví' ka' ini' re' nú'ún ini' re' sá'á re' rá tiñu íyó ini' ñiví ya'á, jie'e' nasa sa'á re' ya kuvá'a ini' ñasí'í re', ³⁴jee uvi' nuun' yítíñú re'. Jee ña'an ya ntu íyó yí ña jín ñasúchí ya ntiá'an tana'á jee ní'ví' ka' ini' ña nú'ún ini' ña sá'á ña rá tiñu Ito'o'-ó, sáva sa'á sín ña maáña kitíñú ña nuun' Ito'o'-ó jín yikikíñu ña jín ánima' ña. Soo ña'an ya ntana'á, chi ní'ví' ka' ini' ña nú'ún ini' ña sá'á ña rá tiñu íyó ini' ñiví ya'á, jie'e' nasa sa'á ña ya kuvá'a ini' yí ña.

³⁵Káchí' ni' tu'un ya'á nuun' ráno'ó sáva kuvi ya vá'a ráno'ó, jee nsú sáva kasi' ni' ya tana'á rán, chisa' sáva kue'nu naa' va'a rán, jee sáva kitíñú rán nuun' Ito'o'-ó, jee ntuná' íyó ya xitá-a no'ó ya kuneenuun' nú kitíñú nú nuun' Ito'o'-ó.

³⁶ Soo retú íyó néni iin tee ya íyó ña'an káa ná'ví re' jee retú jíka kuiya' ña, jee retú jíani ini' re' ya ntu vá'a sá'a re' jín ña, jee jíani ini' re' ya íyó tana'á re' jín ña, vatuni sá'a re' sáni kuíni re', jee ntu sá'a re' kuachi. Jee tana'á raa.^e

³⁷ Soo iin tee ya iin ni ñú'ún ini' re' ya ntana'a re', jee ntu jíniñú'ún re' tana'á re', jee kúnei re' yósó' re' nuun' ya níyo ini' re', jee ya nkunaa' ini' ánima' re' ya ntana'á re' jín ña'an káa ná'ví re', jee íyó vá'a ya sa'a re' sukuán. ³⁸ Jee saáva tee ya táná'a jín ña'an káa ná'ví re' jee va'a sá'a re'. Jee tee ya ntu táná'a re' jee va'a ka' sá'a re'. ³⁹ Chi ña'an ya ntana'á, jee yí'í ña nuun' yí'í ña ni tékú' re'. Soo retú ní'í' yí'í ña, saájee núne ña kuvi natana'á ña jín néni iin tee ya kuíni maaña. Jee kuachi kuvi tana'á ña jín iin tee ya yí'í-i nuun' Ito'o'-ó Jesús. ⁴⁰ Soo ya jíani ini' nu'u' ví ya vá'a ka' kúvi nuun' ña retán' sukuán kinoo maaña. Jee jie'e' rá tu'un ya káchí' ni', jee jíani ini' ni' ya suni yí'í Tachi' Íí' Ndiosí' ini' ni' jee jíní' ni' ya táji-i ya káchí' ni' maa.

Tu'un jie'e' rá kuñu ya sókó' rá ñivi nuun' rá santú'

8 ¹ Ntañú'ún jee káchí' tuku ni' inka ka' tu'un jie'e' rá sókó' rá ñivi nuun' rá nantíñú ya ntu kúvi Ndiosí' tékú'. Nkachi' ránú ya “jíní'-ó ya jíní' ntáká'-ó ñasa íyó tu'un jie'e'-e.” Soo sá'a víxi' ka'á'-ó jie'e' ya káchí'-ó ya jíní'-ó ní'i. Soo jie'e' ya ñúnúun'-ó rá ñanitá'án-ó, jee ya'á sá'a ya jíjia ini'-ó íyó kutú'-ó jín tu'un Ito'o'-ó. ² Jee retú néni iin ñivi jíani ini'-i ya jíní' va'a-a, soo ntuví chi ni ntiá'an kuni' va'a-a sá'a íyó kuni' va'a-a. ³ Soo retú néni iin ñivi ya ñúnúun'-u Ndiosí', jee jíní' Ndiosí' ini'-i jee maní' re' jín-i.

⁴ Saájee káchí' ni' tu'un jie'e' rá sókó' rá ñivi nuun' rá santú' ñuné'yú'. Jee jíní'-ó ya ntuná' kúvi rá nantíñú nsá'a jín na'á íyó ini' ñiví ya'á ya neñu'un ñivi, chi ntuví íyó inka ka' ndiosí' chi métú'ún Ndiosí' tékú' ni vá íyó. ⁵ Chi súnika' retú íyó rá káchí' rá ñivi ya kúvi ráv'a ndiosí', v'ani súkún, áxi v'ani nuun' ñu'ún, jee súnika' sukuán káchí' raa ya íyó kue'e' ví'í rá ndiosí' jín

^e7:36 Áxi kuvi kachi'-ó: soo retú íyó néni iin tee ya íyó se'ya núun sí'í re', jee retú jíka kuiya' ña, jee retú jíani ini' re' ya ntu vá'a chusáva re' tana'á ña, jee sa'a re' ya kuíni re'. Jee ntu sá'a re' kuachi. Jee ku'va re' tana'á ña.

ku'e' ví'í rá ito'o', ⁶soo nuun' maáo, chi métú'ún ni Ndiosí' íyó ya kúvi Tátá'-ó. Jee maaré' nsa'á ntáká ya íyó, jee suni maáo nsá'á re' yó sáva kitíñú-ó nuun' re'. Jee suni iin ni Ito'o'-ó íyó, ya suvi kúvi Jesús ya kúvi re' Cristo, ya ñatíñú Ndiosí' maa sáva nsa'á ráa ntáká ya íyó, jee suni nsa'á re' yó ranika'.

⁷Soo nsú ni'i rá ñivi jíní' ráa ya'á, jee sava ráa nkaan ráa néñu'un ráa rá nantíñú nsa'á jín na'á ne ntiá'an jinu' ini' ráa Cristo, jee ne vitan jiáni ini' ráa ya néñu'un ñivi rá nantíñú nsa'á jín na'á sáa yáji' ñivi neyu ya sókó' rá ñivi nuun'-u. Jee táyá' ini' ráa chi ntiá'an kujia ini' ráa jín Tu'un Ndiosí', jee retú yáji' ráa maa jee ñúkuáchi ini' ráa chi ká'vi ini' ráa sá'á ráa kuáchi. ⁸Soo nsú jie'e' ya yáji'-ó nastú'va-a yó nuun' Ndiosí'. Ni retú ntu yáji'-ó maa nsá' kene nivá'a ka' jín-ó ichinúún' Ndiosí', ni retú yáji'-ó nsá' kene va'a ka' jín-ó ichinúún' re'.

⁹Soo sú íyó núne yáji' rán kuñu vá, kumí rán maarán sáva nsá' kenta sikíninkava ya yáji' rán maa rá ñanité'án rán ya táyá' ini' ráa ntiá'an kujia va'a ini' ráa nuun' Tu'un Ndiosí'. ¹⁰Chi maánú ya jíní' nú ya nsú kuáchi kúvi ya kaji' kuñu vá, soo retú yáji' nú kuñu ini' ve'i nuun' néñu'un ráa rá santú' ñuné'yú', jee iin rá ñanité'án nú ya táyá' ini' ráa tu'un jiáni ini' ráa jie'e' ya ntiá'an kujia ini'-i nuun' Tu'un Ndiosí', jee retú kuni'-i no'ó néé' nú yáji' nú yukuán, jee, ¿á nsá' sikúvi nú ini'-i kaji'-i kuñu ya nsóko' nuun' rá nantíñú vá ya ntu kúvi Ndiosí', súka' jiáni ini'-i ya kuáchi kúvi-i rúja? ¹¹Jee sukuán sijíta nú ñanité'án nú ya táyá' ini'-i jie'e' ya sá'á nú tiñu ya jíní' nú ya íyó núne sa'á nú maa. Jee kúvi-i ñanité'án-ó jie'e' ni'i' Cristo. ¹²Jee sáa sukuán sá'á rán kuáchi nuun' rá ñanité'án rán, chi sá'á rán ya ñú'ún kuáchi ini' ráa chi ká'vi ini' ráa ya sá'á ráa kuáchi jie'e' táyá' ini' ráa ya ntiá'an kujia va'a ini' ráa jín Tu'un Ndiosí', jee suni sukuán sá'á rán kuáchi nuun' Cristo. ¹³Jee saáva, retú jie'e' yáji' ni' kuñu jee sukuán sikíninkava ni' ñanité'án-ó nuun' kuáchi jee ni nsá' kaji' kuiti' ni' ka' kuñu ni tékú' ni', sáva ntuví sa'á ni' ya kininkava ñanité'án-ó nuun' kuáchi.

Rá tiñu ya íyó núne kuvi sa'á rá tee kúvi najiá'á' Cristo ya nisotíñú ráa tiñu apóstol

9 ¹¿Á nsá' íyó núne ni' ya íyó ni'in' ni' jie'e' tiñu sá'á ni' rúja? Jee, ¿á nsá' kúvi ni' najiá'á' Cristo ya nisotíñú ni'

tiñu apóstol chúichí re' nu'u' nákaní nì' tu'un vá'a re' rúja? Jee, ¿á nsá' nini' nì' maá Ito'o'-ó Jesús rúja? Jee, ¿á nsú ráno'ó kúvi tiñu nsa'á nì' jín Ito'o'-ó, ya nsikívi nì' ráno'ó xintíin Ito'o'-ó rúja? ²Retú inka rá ñivi ntuví jiá'ayu'ú raa ya nu'u' nísotíñú nì' tiñu apóstol chúichí Cristo nu'u' nakani nì' tu'un re' nuun' raa, soo nuun' ráno'ó chi íyó nijia ya kúvi nì' apóstol nuun' rán. Chi ráno'ó chi, stúvi nijia rán ya nísotíñú nijia nì' tiñu apóstol nuun' Ito'o'-ó kuéntá' iin seyú', chi nsikívi nì' ráno'ó xintíin re'.

³Jee tu'un ya'á kúvi tu'un ya nama nì' maání' nuun' rá ñivi ya kakuíyu'ú raa jie'e' nì'. ⁴Jee, ¿á nsá' íyó ní'in' rání' kají' rán' jee ko'o rán' [ya táji ñivi nuun' rání' jie'e' ya sá'a rán' tiñu Ndiosí'] rúja? ⁵Jee, ¿á nsá' íyó kúvi kunaka rání' ñasí'í ya jínú' ini' raa tu'un jie'e' Jesús sáva kutá'an raa jín rán' ré né nú' kuá'an' rán', kuéntá' íyó ñasí'í rá inka ka' rá tee kúvi apóstol, jín rá tee ya kúvi ñani' Ito'o'-ó, jín suni Pedro' rúja? ⁶Áxí, ¿á kuachi nu'u' jín Bernabé ví rá apóstol ya íyó satíñú rání' sáva ni'in' rán' kuteku' rán' [sáva kúvi kitíñú rán' stékútu'un rán' tu'un vá'a Ito'o'-ó] rúja? ⁷¿Né iin soldado sátíñú sain jee tékú' re' xu'un ve'i maaré' rúsa? Áxí, ¿né iin tee ya tee re' tata' uva jee ntuví yájí' re' ya vixí' vá rúja? Áxí, ¿né iin ñivi ya kúmí-i rá lanchi jee ntuví jí'i-i xukui ráti' rúja? Ntuví íyó sukuán.

⁸Rá tu'un ya'á ya káchí' nì' ntu kúvi-i kuáchi rá tu'un kéne xini' rá ñivi ñiví ya'á. Chi, ¿á ntu suni tu'un ntatúní' Ndiosí' ya njiá'a re' nuun' Moisés, káchí'-i rá tu'un ya'á résa? ⁹Chi nuun' tu'un ya ntatúní' Ndiosí' ya ntee Moisés niso tu'un ya káchí' su'va: “Koto chú'un nú ñunu yu'ú xinikí' resá sátíñú tí' jín jie'e' tí' sáva kene nikin trigú’”, káchí' tu'un vá. ¿Á kuachi kuití' jie'e' xinikí' ví ya nání'ví' ini' Ndiosí' ya káchí' re' sukuán résa? ¹⁰Ntuví chi, ¿á nsá' káchí' nijia re' maa jie'e' maáo ranika' résa? Chi jie'e' ya vá'a nuun' maáo kúvi ya njiá'a re' tu'un ya'á niso nuun' Tutu' Íí', chi ñivi ya náta'ví nuun' ñu'un jín ñivi ya kúyutún nikin, jee íyó tu'un neí ini' raa ya ni'in' raa tata' kéne nuun' tiñu sá'a raa. ¹¹Jee retú suni sukuán sá'a ránu'u' nteñu

^f9:5 Cefas ví tu'un ya'á, ya kúvi síví re' tu'un hebreo, jee naní re' Pedro tu'un griego.

ráno'ó, kuéntá' sá'a t̄ee t̄áji tata', suni kuéntá' sukuán sá'a rání' yá káchítu'ún rání' nuun' ránú Tu'un Ndiosí' yá njia'a Tachí' Íí' r̄e', sáva ku'un ini' ánima' rán maa, jee, ¿á kue'e' ví'í ví retú nuun' ránú kene yá jiniñú'ún rání' sáva kuteku' rán' yá sá'a rán' tiñu Ito'o'-ó résa? ¹²Jee retú íyó inka ñivi yá íyó ni'in' raa nuun' rán yá kuteku' raa jie'e' xiné'en' raa ráno'ó, saájee sa' ví'í ka' íyó ni'in' rání' nuun' ráno'ó yá kuteku' rán' résa. Soo ntu níkan' rání' yá taji ránú nuun' ránu'u' yá íyó ni'in' rání', chisa' jie'né' ini' rán' ni'i, sáva ntu kasi' rán' sikútenuun rán' ka' tu'un vá'a jie'e' Cristo.

¹³Jee, ¿á nsá' jíní' ránú yá rá sutu' yá yí'í ñujiín' veñu'un ká'nú íí', jee yáji' raa rá nantíñú sókó' rá ñivi ichinúún' veñu'un vá rúja? Jee rá sutu' yá yítíñú nuun' altar nuun' téñu'un' rá ñivi yá sókó' rává nuun' Ndiosí' ichinúún' veñu'un, jee suni ní'in' raa yá yáji' raa sava yá nsókó' rá ñivi nuun' altar yukuán. ¹⁴Jee suni sukuán ntatúní' maá Ito'o'-ó yá rá t̄ee yá nákaní tu'un vá'a jie'e' Cristo, jee íyó ni'in' raa rá kuteku' raa nuun' tiñu sá'a raa vá.

¹⁵Soo nu'u' chi ni ntuná' níkan' ni' yá taji rán nuun' ni' yá íyó ni'in' ni' yá taji rán yá kuteku' ni'. Jee ntu t̄ee ni' tu'un ya'a nuun' rán sáva sukuán taji rán yá kuteku' ni'. Chi va'a ka' ví nuun' nu'u' yá retán' kuvi' ni' nsú ká kasi' iin ñivi nuun' nu'u' yá kúvi ká'an' téyí'í ni' jie'e' yá ntu ní'in' ni' yá kuteku' ni' nuun' rán. ¹⁶Soo sáa stékútu'ún ni' tu'un vá'a jie'e' Jesús, jee ntuví íyó kutéyí'í ni' jie'e' yá sá'a ni' maa, chi jie'e' nika' yá ntetuvi Ndiosí' nu'u' yá saá íyó sa'a ni' maa, saájee na ka' ná'ví ni' retú ntuví stékútu'ún ni' tu'un vá'a r̄e'. ¹⁷Chi retú sá'a ni' tiñu vá jie'e' kuíni ni' sa'a ni' maa, jee yukuán jee íyó ni'in' ni' ya'vi ni'. Soo retú sá'a ni' maa nsú jie'e' yá kuíni ni' sa'a ni' maa, jee sá'a ni' maa jie'e' ntee Ndiosí' tiñu vá siki' nu'u'. ¹⁸Jee saáva, ¿ná ya'vi ni' koo-o rúja? Ya'vi ni' kúvi ya'a: sáa stékútu'ún ni' tu'un vá'a jie'e' Jesús jee ntu kéya'vi ni' nuun' rán jie'e' táji ni' nuun' rán tu'un vá'a vá, sáva ntuná' ñátíñú ni' yá íyó ni'in' ni' yá kuteku' ni' jie'e' stékútu'ún ni' tu'un Ito'o'-ó.

¹⁹Chi sú íñí núne ni' yá ntu yí'í ni' xintíín ni iin ñivi, soo sá'a ni' maání' kuéntá' iin musú' ké'en ñivi nuun' ntáká rá ñivi yá yítíñú ni' nuun' raa, sáva ni'in' ni' kue'e' ví'í ka' rá ñivi sáva kaníjiá raa jinú' ini' raa Cristo. ²⁰Sáa néé'

nì' nteñu rá ñivi ñuun' Israel, jee jiá'nu nì' kuéntá' jiá'nu raa, sáva nì'in' nì' raa sijínú' nì' ini' raa kaníjiá raa tu'un vá'a jie'e' Jesús. Jee nteñu rá ñivi yí'í raa xintíin tu'un ley ntatúní' Ndiosí' nuun' Moisés yana'án jee jiá'nu nì' kuéntá' retán' yí'í nì' chiji xintíin tu'un vá, asúnika' ya maání' ntuví yí'í nijia nì' ka' xintíin tu'un vá, soo jiá'nu nì' sukuán sáva kuvi nì'in' nì' raa sijínú' nì' ini' raa kaníjiá raa jinu' ini' raa tu'un jie'e' Cristo. ²¹Jee sáa néé' nì' nteñu rá ñivi ya ntuví yí'í raa xintíin tu'un ntatúní' Ndiosí' nuun' Moisés yana'án, jee jiá'nu nì' kuéntá' retán' ntuví yí'í nì' chiji tu'un vá, sáva nì'in' nì' sijínú' nì' ini' raa tu'un vá'a jie'e' Jesús, asúka' ntu íñf núne nì' nuun' tu'un tátúní' Ndiosí', chi yí'í nì' xintíin tu'un tátúní' Cristo. ²²Jee sáa néé' nì' jín rá ñani'-ó ya táyá' ini' tujjáni ini' raa jie'e' ya ntiá'an kujia ini' raa nuun' Tu'un Ndiosí', jee suni sukuán jiá'nu nì' sáni jiá'nu maáráa ya táyá' ini', sáva nì'in' nì' ya sijínú' nì' ini' raa tu'un vá. Jee sukuán nása'á nì' maání', chi jiá'nu nì' sánikuá' jiá'nu ntáká nuun' ñivi, sáva sú naja ka' kunei sijínú' nì' ini' sava raa jinu' ini' raa Jesús jee natava' re' raa nuun' kuachi raa sikáku re' raa. ²³Jee sá'a nì' ntáká rá ya'á sáva kutenuun ka' tu'un vá'a jie'e' Cristo, sáva nì'in' nkáá nì' jín ka' ñivi ya vá'a níso tu'un ya'á.

²⁴Jee, ¿á ntu jíní' rán ya sáa kunu rá ñivi jee ntáká kuiti' raa jínu nijia, soo kuachi métú'un iin ni ví ya kunei-i nì'in'-i kuta'vi'-i ta'vi'-i rúja? Saáva suni sukuán kuéntá' jínu iin ñivi, íyó kue'nu rán kuni'vi' ini' rán kuiñi nì'in' rán jín tu'un re' sáva kunei rán nì'in' rán ta'vi' kuta'vi' rán ya nachunáan re' nuun' ráno'ó. ²⁵Chi ntáká ñivi síkí jee núnasí raa sátú'va raa maáráa kúmí raa ñuné'yú' raa sáva kunei raa jee nì'in' raa kuta'vi' raa iin ta'vi',⁸ ya ntuví kínóo ntáká tiempú' chi náan'-á. Soo maáo chi nì'in'-ó iin ta'vi' ya kuta'vi'-ó ya koo jín-ó níinkání ya ntuví náan'-a. ²⁶Jee saáva nu'u', jee núnasí nì' kue'nu nì' sáni kuíni Ndiosí', kuéntá' sá'á iin tee jínu, soo nsú kuéntá' tee jínu sain. Jee núnasí nì' kuéntá' tee kántá'án soo ntuví sá'á nì' kuéntá' sá'á iin tee ya kántá'án jee jiá'a re' tachi' víjin ni. ²⁷Chisa', xichi' náke'en nì' yíkikúñu nì', jee chí'i nì' maa xintíin

⁸9:25 Ta'vi' ya'á ví iin corona ita' vii'.

nĩ', jee sá'á nĩ' sukuán sáva sáá nkuneí nĩ' ya nstékútu'ún
nĩ' Tu'un Ndiosí' nuun' inka ñivi, jee retú ntu náke'en
nĩ' yikikúñu nĩ' jee sanaan' jee ntu tiin kuéntá' Ndiosí' ya
nsa'á nĩ' jee xitá re' ta'vĩ' nachunáán re' nuun' nu'u' nékúvi.

Tu'un nákutíñu Pablo ji'e' ya néñu'un ñivi rá santú'

10 ¹Ráno'ó ñani' jín ku'va, kuíni nĩ' ya kuni' rán
ya nasa nika rá tátá' jí' rání' ya niyo ne yana'án
nasíkuiti'. Chi ntáká raa nika chiji viko' ya nstúvi-i nuun'
raa né iin ichi kĩ'in' raa. Jee ntáká kuiti' raa njia'a nteñu
nuun' nnine mañú nteñú'ún, ya naní nteñú'ún kué'é. ²Jee
sukuán nchi'i raa maáráa xintíin Moisés, kuéntá' ñanuté
raa, chi nnikin' raa re' chiji viko', jín ya njia'a raa jín re'
mañú nteñú'ún. ³Jee ntáká raa nyaji' raa iin ni nuun' ya
yáji' ya njia'a Ndiosí' nuun' raa. ⁴Jee suni ntáká raa nni'in'
raa nute njia'a Ndiosí' nuun' raa, chi jí' raa nute ya nsa'á
re' ya nkene-e ika' niyo ya njia'a Ndiosí' jín ya kútá'án
niyo vá jín raa sáá ku'án' raa jika raa. Jee Cristo kúvi
kava vá. ⁵Soo súka' sukuán nkúvi, jee kúni'i raa nkuni'in
ini' ánima' raa, jee ntuví nkúvá'a ini' Ndiosí' nne'yá re'
yatin ntáká raa, jee saáva ni'i' raa nkinoo raa nuun' ñu'ún
sáin nuun' kuá'án' raa.

⁶Jee rá nkúvi jín raa tiempú' yukuán, jee iin ichi táji-i
nuun'-ó, sáva ntu niyo ini'-ó rá nívá'a, kuéntá' nniyo ini'
raa rá nívá'a. ⁷Jee saáva koto néñu'un rán rá nantíñu ya
ntu kúvi Ndiosí', kuéntá' nsa'á sava raa. Chi sukuán káchí'
nuun' Tutu' niso Tu'un Ndiosí': “Ñakunee' rá ñivi nyaji' raa
jee ni'i' raa, jee kuíre nñakuiñi' raa nkatí'é raa”, káchí'
nuun' Tutu' [ji'e' ya nsa'á raa viko santú' nneñu'un raa
maa]. ⁸Jee suni koto sá'á-ó tiñu téní, kuéntá' nsa'á sava
rá ñivi vá tiñu téní, jee ntají Ndiosí' tunó'ó kuno'o raa, jee
métú'ún kivi' jee ni'i' oko' uni' mil (23,000) ñivi. ⁹Jee ni
koto jítotúní'-ó ini' Cristo, kuéntá' nítotúní' sava rá ñivi vá
ini' Ndiosí' sáá nsíkítí' raa ini' re', jee nsa'á re' ya nkenta
rá koq' jee ña'ni' ráti' raa. ¹⁰Jee ni koto táyu'ú rán síkí'
Ndiosí', kuéntá' ntayú'ú sava rá ñivi vá, jee ntají re' najiá'á'
í' re' nkiji-i jee ña'ni'-i rá ñivi vá.

¹¹Saájee ntáká ya nno'o rá ñivi vá, táji iin ichi nuun'-ó
sáva ntu sa'á-ó sukuán. Chi rá tu'un ya'á jee nkinoo néé'-e

nuun' Tutu' niso Tu'un Ndiosí' sáva ka'vi-ó maa, jee stú'va tu'un vá yó sáva nkú'un ini'-ó ya sa'á-ó tiñu níva'a sukuán, chi maáo kúvi-ó ñivi ya tékú' ka' rá tiempú' kuáni'i. ¹²Jee saáva iin ñivi ya jiáni ini'-i ya íñí ni'in-i jín tu'un Ito'o'-ó, soo kumí-i maáa nsuñájee kininkava-a nuun' kuachi. ¹³Chi íyó ya nó'o rán ya núkú-u sikívi-i ráno'ó nuun' kuachi, chi suni kuá' nó'o rán suni sukuán nó'o rá inka ka' rá ñivi. Soo naa' síkúnkuvi Ndiosí' jee kúvi kuneí ini' rán re', chi ntu yínetu' re' sikúvi ini' rán ka' nsú ká kuvi kúneí rán jín-i. Chisa' sáa síkúvi ini' rán sa'á rán kuachi, jee máa Ndiosí' chineí re' ráno'ó sáva kuvi kuneí rán kaku rán nuun' kuachi vá sáva kuvi ke'ne' ini' rán ya nó'o rán.

¹⁴Jee saáva ráno'ó ya ñúnúun' ni', síyó rán maarán ya koto néñu'un kuiti' rán ka' rá nantíñu ya ntu kúvi Ndiosí'. ¹⁵Jee ká'án' ni' jín rán kuéntá' kúvi rán ñivi ya tání' xini', jee sanáa' ráno'ó jie'e' ya káchí' ni' retú ya vatuni káchí' ni', áxí, ntuví. ¹⁶Jee sáa jí'i tútú-ó copa í' nixi' nuxi jee jiá'a-ó ya kúta'vi'-ó nuun' Cristo, ¿á nsá' sá'á-ó maa chi násánuún-ó ini'-ó jín ya ni'i' Cristo jie'e'-ó jee ñati niñi' re' rúsa? Jee sunisaá sáa tásáva-ó ixtatílá' ya yájí' tútú nkáá-ó maa, jee, ¿á nsá' sá'á-ó maa chi násánuún-ó ini'-ó jín ya nsokó' Cristo yikikúñu re' sáa ni'i' re' nuun' kurúsi' jie'e'-ó rúsa? ¹⁷Jee súka' kué'e'-ó íyó, soo iin yikikúñu kúvi-ó ya yí'i-ó nuun' Cristo, chi métú'ún ni ví ixtatílá' ya yájí' tútú ntáká-ó, jie'e' ya jínú' ini'-ó Ito'o'-ó Cristo.

¹⁸Jee kune'yá rán sáa sá'á rá ñivi ni' ñuun' Israel, chi rá ñivi Israel yájí' raa sava kuñu rá kiti ya sókó' raa nuun' Ndiosí' nuun' altar nuun' nteñu'un' raa rá kiti vá, jee, ¿á nsá' ní'ín' raa yájí' tútú nkáá raa ya nsokó' raa nuun' altar [sáva nasánuún raa ini' raa nuun' Ndiosí'] résa?

¹⁹¿Ná kúvi ya káchí' ni' résa? ¿Á káchí' ni' ya íyótíñu iin kuñu ya sókó' rá ñivi nuun' iin nantíñu ya ntu kúvi Ndiosí'?, áxí, ¿á íyótíñu iin nantíñu nsa'á jín na'á vá ya néñu'un raa résa? ²⁰¡Ntuví!, chi káchí' ni' ya rá nantíñu ya sókó' raa jee nuun' rá kuí'na' sókó' raa rávva, jee nsú nuun' Ndiosí' sókó' raa rávva. Jee saáva ntuví kuíni ni' ya ta'an' ráno'ó tuvé rán maarán nuun' rá kuí'na'. ²¹Jee nkúvi ko'o rán copa Ito'o'-ó ya jí'i rán sáva náku'un ini' rán ya ni'i' Ito'o'-ó jie'e'-ó, jín suni copa rá kuí'na' sáva néñu'un rán raa. Jee suni ni nkúvi

kaji' rán ixtatílá' yájí' tútú rán sáá náku'un ini' rán ya nì' Ito'o'-ó jie'e'-ó, jín suni yájí' rán ya sókó' rá ñivi nuun' rá kui'na'. 22 Áxí, ¿á núkú-ó ya kukufñí ini' Ito'o'-ó yó?, áxí, ¿á níso-ó ka' fuersá' nsú ka' maá Ito'o'-ó résa?

**Jie'e' ya íyó núne sa'á-ó jee ni'i ya sa'á-ó
íyó stúvi-i ya vii' kúñá'nú Ndiosí'**

23 Káchí' sava rá ñivi: “Yínetu' sa'á nì' ntáká tiñu”, soo nsú ntáká tiñu vá íyó vá'a nuun' nì' áxí nuun' rá inka ñivi. Jee káchí' ráa: “Yínetu' sa'á nì' ntáká tiñu”, soo nsú ntáká rá tiñu vá sa'á-a ya síkújia-a ini'-ó nuun' tu'un Ito'o'-ó.

24 Chi ni ñin koto núkú-u sa'á-a ya vá'a maáa, chisa' nukú sa'á ya vá'a nuun' inka ñivi. 25 Jee kuvi kaji' rán ntáká nuun' kuñu ya kúyá'vi nuyá'vi sáá ké'en rán kuñu, jee koto ná jíkátu'ún rán retú nsoko' ñivi maa nuun' rá santú' jee ntuví íyó tu'un jiáni ini' ánima' rán. 26 Chi nantíñú Ito'o'-ó kúvi ñiví jín ni'i ya íyó ini'-i.

27 Jee retú néni ñin ñivi ya ntuví kúneí ini'-i Cristo, jee retú kána-a ráno'ó ya kì'in' rán kaji' rán jín-i, jee retú kuíni rán kì'in' rán, jee kuvi kì'in' rán jee kaji' rán ntáká nuun' ya chísó ráa nuun' rán kaji' rán, jee koto jíkátu'ún rán retú nsoko' ñivi maa nuun' rá santú', jee koto na jiáni ini' ánima' rán jie'e' vá. 28 Soo retú néni ñin ñivi kachi'-i nuun' rán ya: “Kuñu ya nsoko' nuun' rá santú' kúvi kuñu vá”, jee koto yájí' rán maa, chi ñivi vá nkachi' maa nuun' rán jín jie'e' ya jiáni ini' ñivi vá ya kuachi kúvi ya kaji' rán kuñu vá. 29 Soo ntu káchí' nì' ya koto yájí' rán maa sáva nkúkuachi ini' rán retú kaji' rán maa, chi ya jíní' rán ya nsú kuachi ví-i, chisa' káchí' nì' sukuán jie'e' inka ñivi ya jiáni ini'-i ya kuachi kúvi vá retú sa'á rán maa. Soo sú íñí núne nì' kaji' nì' ya kuíni ini' maání' jee, ¿na kuvi chi sánáa' ñivi síkì' nu'u' jie'e' vá chi jiáni ini'-i ya kuachi kúvi vá retú sa'á nì' maa rúja? 30 Jee retú jiá'a nì' ya kúta'vi' nì' nuun' Ndiosí' jie'e' ya yájí' nì', ¿na jie'e' chi chíkuáchi ñivi síkì' nì' jie'e' ya yájí' nì' ya jiá'a nì' kúta'vi' nì' nuun' Ndiosí' jie'e' vá résa?

31 Saáva vani yájí' ránú áxí vani jí'i rán áxí na jie'e' tiñu sa'á rán, jee sa'á rán ntáká tiñu sáva nakuetú'ún rá ñivi jie'e' Ndiosí' ya kuni' ráa ya vii' nasíkuiti' kúñá'nú re'. 32 Jee saáva koto na sa'á rán tiñu ya síkúvi rán ini' rá

ñivi ya nsíkíninkava rán raa nuun' kuachi, v̄ani ñivi ñuun' Israel, áxí v̄ani ñivi inka nación, áxí v̄ani rá ñivi ya jínú' ini' raa kánjijá raa yí'í raa x̄intíin Ndiosí'. ³³Kuéntá' sá'á n̄i', chi núkú n̄i' sá'á n̄i' ntáká tiñu sáva kuv̄a'a ini' ntáká rá ñivi kun̄e'yá raa maa. Chi ntuví núkú n̄i' ya kuvi ya v̄a'a maání', chisa' núkú n̄i' ya sa'á n̄i' ya kuvi ya v̄a'a kue'e' rá ñivi, sáva n̄i'in' raa ya natava' Ndiosí' raa nuun' kuachi raa sikáku re' raa.

11 ¹Kun̄e'yá rán naja jiá'nu n̄i', jee tiin rán ichi n̄i' jee naku rán nu'u', kuéntá' sá'á nu'u' ya n̄tiin n̄i' ichi Cristo jee naku n̄i' re'.

Jie'e' nasa íyó sa'á rá ña'an ya nútútú jín rá ñanité'án

²Nákuetú'ún n̄i' ráno'ó [rá ñani' jín ku'va], chi níní sukuáni náku'un ini' rán nu'u', jee kuiñi kutú rán jín Tu'un Ndiosí' sánikuá' nx̄iné'én' n̄i' ráno'ó.

³Soo kuíni n̄i' ya kuni' rán ya yósó' Cristo nuun' ntáká tee kuéntá' yósó' x̄ini' nuun' yikikúñu. Jee yósó' iin tee nuun' ñas'í re' kuéntá' yósó' x̄ini'. Jee yósó' Ndiosí' nuun' Cristo. ⁴Jee saáva ntáká tee ya nás'í x̄ini' re' sáá ká'án' re' jín Ndiosí', áxí retú sáá káchítu'ún re' tu'un kéne yu'ú Ndiosí' nuun' rá ñivi nútútú ya jínú' ini' raa Ndiosí', jee yukuán sáre jiá'a re' tunkánuun maáré^h ya retú sá'á re' sukuán. ⁵Soo ntáká ña'an ya retú ntu nás'í x̄ini' ña sáá ká'án' ña jín Ndiosí', áxí sáá káchítu'ún ña tu'un kéne yu'ú Ndiosí', jee suni tunkánuun jiá'a ña maña' ya retú núne x̄ini' ña. Chi iin ni kúvi-i jín ya kuéntá' retán' nseté ñiín ña x̄ini' ña. ⁶Saájee retú ntuví jiás'í iin ña'an x̄ini' ña, jee va'a ka' ví ña ya íchí ke'ne' ña ixi ña. Jee retú kúkanuun ña ya jié'né' ña ixi ña, áxí retú sété ñiín ña x̄ini' ña, jee retú sukuán jee va'a ka' ya íyó kasi' ña x̄ini' ña.

⁷Chi tee jee ntuví íyó kunasi' x̄ini' re', chi íyó re' sánikuá' íyó Ndiosí', ya naku re' ini' Ndiosí', jee yukuán stúvi ya máá vii' kúñá'nú nas'kuiti' ka' ví Ndiosí'. Soo ña'an chi stúvi ña ya vii' kúñá'nú tee. ⁸Chi sáá nsá'á Ndiosí' tee,

^h 11:4 Sanaan' kuíni káchí' ya: jiá'a re' tunkánuun Cristo ya kúvi kuéntá' x̄ini' yósó' nuun' re'. ⁱ 11:5 Sanaan' kuíni káchí' ya: jiá'a ña tunkánuun yíí ña ya kúvi kuéntá' x̄ini' yósó' nuun' ña.

jee nsú jín yiki íká' ña'an nsa'á re' tee. Chisa' jín yiki íká' tee nsa'á re' ña'an. ⁹Chi ntu nsa'á Ndiosí' tee jie'e' ña'an, chisa' nsa'á re' ña'an jie'e' tee. ¹⁰Jie'e' ya nsa'á Ndiosí' tee jín ña'an sukuán, jee saáva ña'an íyó kasi' ña xini' ña, jee yukuán jee xtúvi ña ya yósó' yií ña nuun' ña. Chi suni jie'e' nika' ya ne rá najiá'á' íí' Ndiosí' né'yá nasa sá'á ña.

¹¹Soo súka' sukuán íyó, soo maáo ya kúvi-ó ñivi ya yí'í-ó nuun' Ito'o'-ó Jesús, ya ni tee nkóo retú ntuví ña'an, jee ni ña'an nkóo retú ntuví tee. ¹²Chi sánikuá' nkene ña'an ne nuun' tee sáá nsa'á Ndiosí' ña'an, jee suni sukuán vaji tee ne nuun' ña'an sáá káku-u. Jee ntáká ráa vaji ne nuun' Ndiosí'.

¹³Jee ráno'ó chi sanáa' rán na kúvi ya náá' jie'e' ya'á, chi, ¿á nsá' jini' rán ya ntu íyó va'a retú kunune xini' ñin ña'an sáá ká'an' ña jín Ndiosí' résa? ¹⁴Jee sánikuá' íyó ñujiín' ini' ñivi ya'á, ¿á nsá' xiné'én'-e yó ya tunkánuun jiá'a tee maáré' retú kání xixi re' rúja? ¹⁵Soo ña'an chisa' vii' ka' túvi ña retú jiá'a ña kue'nu kání xixi ña, chi, ¿á nsá' ñá'nú túvi ña rúja?, chi xixi nání ña ví ya njiá'a Ndiosí' ya kunasi'-i xini' ña. ¹⁶Jee retú íyó ñivi ya ntuví nánú ini'-i jie'e' rá tu'un ya nkachi' ni' ya kuíni-i kantátú'un-u jie'e' tu'un ya'á, soo ránu'u', jín ni rá inka ka' grupo ñivi ya jínú' ini' ráa Ndiosí', ni ntuví íyó na inka ka' ñujiín' ya nasa koo.

Ja'a sá'á ráa nuun' Xini' Ito'o'-ó

¹⁷Soo siá'a ni' inka ka' jie'e' tu'un ya tatúni' ni' nuun' rán, jee jie'e' vá ntuví nákuetú'un ni' ráno'ó. Chi sáá nútútú rán jee ntuví sá'á vá'a rán chisa' sá'á niva'a rán. ¹⁸Chi xí'nañú'un ka' kachi' ni' rá tu'un sukuán jín rán, chi tésó'o ni' tu'un ya sáá nútútú rán, jee sá'á sín rán maárán nteñu rá tá'an rán. Jee sava tu'un vá ínú' ini' ni'. ¹⁹Chi saá íyó nijia ya íyó kusín rá grupo nteñu rán ya níkin' inka ñujiín' sáva túvi nijin' nteñu rán rá ñivi ya nitotúni' Ndiosí' ya kéne ña'á' ráa ya íñi' ni'in ráa níkin' ráa Cristo.

²⁰Jee saáva sáá nútútú rán sáá nása'á rán xini' kuá' nsa'á Ito'o'-ó sáá náku'un ini'-ó re' ya ní'i' re' jie'e'-ó, soo nsú ká' xini' Ito'o'-ó ví ya sá'á rán, ²¹chi sáá yáji' rán, jee ta ñin rán xí'nañú'un ka' tñin-i xini' maáa ya kaji'-i. Jee ñin ñivi ntuví

11:14 Áxí kuvi kachi'-ó: jee sánikuá' nsa'á Ndiosí' nasa koo ñivi.

ní'ín'-i yá kaji'-i jee jí'í'-i soko, jee inka ka' ñivi jini-i. ²² Soo ¿á ni ntuví íyó ve'í rán nuun' kaji' rán jín nuun' ko'o rán rúja? Chi yá sá'a rán sukuán jee, ¿á nsá' kúníchi' ini' rán rá ñivi yá jínú' ini' raa Ndiosí' rúja? Jee sukuán jiá'a rán tunkánuun nuun' rá ñivi yá ntuná' íyó yá kaji' raa. Jee, ¿ná kúvi yá kachi' ni' nuun' rán rúsa? ¿Á nakuétú'ún ni' ráno'ó yá sá'a rán sukuán? Nsá' nakuétú'ún ni' ráno'ó jie'e' yá sá'a rán sukuán.

**Xíní Ito'o'-ó yá sá'a-ó sáva náku'un ini'-ó yá ní'i' re'
jie'e'-ó**

(Mateo 26:26-29; Marcos 14:22-25; Lucas 22:19-20)

²³ Chi nu'u' chi nni'in' ni' tu'un yá ntaji Ito'o'-ó nuun' ni', jee tu'un vá ví yá ntaji ni' nuun' ráno'ó yá káchí'-i yá máá yakuáá' kivi' yá naku'va ñin tee Ito'o'-ó Jesús, jee saá nkuxíní re' jín rá tee nsukuá'a re' raa, jee ntiin re' ixtatíla', ²⁴ jee saá nkuvi njia'a re' yá kúta'vi' re' nuun' Ndiosí', jee ña'nu' re' maa, jee nkachi' re': “[Tiin rán maa, kaji' rán maa.] Ya'á ví ñuné'yú' ni' yá jiá'a ni' maa sáva kuvi' ni' jie'e' yá vá'a kuvi ráno'ó. Jee su'va kaji' rán ya'á sáva naku'un ini' rán nu'u'”, nkachi' Jesús. ²⁵ Jee suni sukuán nsá'a re' saá nkuvi nkuxíní re', jee ntiin re' vasú' nú'ún nixi' nuxi uva, jee nkachi' re': “Vasú' ya'á ví tratú' jiáá yá kakin' Ndiosí' jín niñi' ni' yá kati-i saá kuvi' ni'. Jee ntáká íchi yá ko'o rán maa, jee sa'a rán maa sáva naku'un ini' rán nu'u'”, nkachi' Jesús. ²⁶ Jee saáva ntáká íchi yá kaji' rán ixtatíla' ya'á jín yá ko'o rán yá nú'ún ini' vasú' ya'á, jee stékútu'ún rán yá ni'i' Ito'o'-ó jie'e' kuachi-ó nekua' niji tuku re'.

Jie'e' nasa íyó kaji'-ó saá nása'a-ó xíní Ito'o'-ó

²⁷ Jee saáva retú néni ñin ñivi yá yáji' ixtatíla' vá, áxí yá ko'o-o yá nú'ún ini' vasú' Ito'o'-ó, jee retú ntuví sá'a ñivi vá maa sánikuá' íyó saña'nú-ó nuun' Ito'o'-ó, saájee íyó kuachi siki' ñivi vá chi ntuví sá'a ñá'nú-u jie'e' yikikúñu Ito'o'-ó jín jie'e' niñi' re'. ²⁸ Saájee retú sukuán íyó, jee xí'na ka' íyó kototúní' va'a ta ñin ñin-ó ini' maáo retú íyó kuachi-ó jee nakani ini'-ó jie'e'-e, saájee kuvi kaji' rán ixtatíla' vá, jee kuvi ko'o rán yá nú'ún ini' vasú' vá. ²⁹ Chi ñin ñivi yá retú yáji'-i jee jí'i-i vá, jee retú ni ntuví nú'ún ñá'nú ini'-i

jiē'e' yikikúñu Ito'o'-ó, jee ni'in'-i ya sijíta Ndiosí' maa sáa yáji'-i jee jí'i-i vá. ³⁰Jee jiē'e' ya sá'a rán sukuán saáva íyó kue'e' ñivi kú'ví' jín ñivi kuitá ini' nteñu rán, jee sava rán ni'i'. ³¹Jee saáva, chi retán' jítotúní'-ó maáo retú ntuná' kuachi-ó íyó, jee yukuán jee nsá' sijíta Ito'o'-ó maáo. ³²Soo sáa sanáa' Ito'o'-ó jiē'e'-ó, jee kuno'o-ó sáva nachu'un naa' re' ichi yó, sáva nsjíta re' yó sáa sijíta re' rá ñivi ñiví.

³³Jee saájee ráno'ó ñani' jín ku'va maání', jee sáa nútútú rán sáva kaji' rán xíní Ito'o'-ó, jee íyó kunetu rán iin inka rá tá'an rán, sáva iin nuún ni kaji' tútú rán. ³⁴Jee retú iin ñivi ví-i jee jisoko-o, jee íyó kaji'-i xita' ne ve'i maáa, sáva ntu sijíta Ndiosí' maáo sáa nútútú-ó.

Jee íyó ka' rá na jiē'e' tiñu ka'an' ni' jín rán, soo koo kí chi retú kiví' kanta ni' nuun' néé' rán, jee nasa'á naa' ni' maa.

Rá ta'vi' ya táji Tachi' Íí Ndiosí' nuun' ta iin iin-ó

12 ¹Iñajée ráno'ó ñani' jín ku'va, íyó jiē'e' ya kuíni ni' ya kuká'nú ini' rán, jiē'e' rá ta'vi' ya táji Tachi' Íí Ndiosí' nuun' ta iin iin-ó, sáva chineí re' yó sa'a-ó tiñu nuun' Ndiosí'. ²Jee jíní' va'a rán ya ne sáa nkuvi rán ñivi ya ntiá'an ínú' ini' rán Cristo, jee ñasa kuá' ni nkuvi nixtákaa ñujiín' ráno'ó sáva kunikin' rán kuneñu'un rán rá santú' ñí'ín' ya ntu ká'an' jee nsikújika-a ráno'ó nuun' ya náa'. ³Jee saáva síkúká'nú ni' ini' rán ya ni iin ñivi ya retú káchí'-i: “Yósóninu Jesús”, jee nsú tu'un ya jiá'a Tachi' Íí Ndiosí' ví rá tu'un ká'an'-a vá. Jee suni ni iin ñivi nkúvi kachi'-i ya: “Jesús ví Ito'o' nuun' kuafyó”, retú nsú Tachi' Íí ví ya jiá'a tu'un nuun' ya káchí'-i.

⁴Jee sín sín ta'vi' íyó ya ní'ín' ta iin iin-ó sáni tiñu chineí re' sa'a ta ñivi, soo iin ni Tachi' Íí jiá'a rá ta'vi' vá. ⁵Jee sín sín tiñu íyó ya sá'a ta iin iin-ó, soo métú'un ni Ito'o'-ó íyó, jee maáre' ví ya chineí re' yó sátíñú-ó nuun' re'. ⁶Jee sín sín íyó rá tiñu sá'a ta iin iin-ó, soo métú'un ni Ndiosí' íyó jee maáre' ví ya sá'a rá tiñu vá ini' ntáká-ó chi chineí re' yó sá'a-ó ntáká tiñu ya kuíni re'.

⁷Saájee nuun' ta iin iin-ó táji Tachi' Íí ta'vi' ya túvi ya sátíñú re' ini'-ó sáva sá'a-ó tiñu Ndiosí' ya síkújia-ó ini' rá ñanitá'an-ó jín Tu'un Ndiosí' ya kúvi ya vá'a maáo. ⁸Chi

nuun' sava-ó táji Tachí' Íí' ta'vi' ya ká'án'-a tu'un níhí ya vaji ne nuun' Ndiosí'. Jee nuun' inka-ó ka' táji iin ni Tachí' Íí' vá ta'vi' ya sátíñú re' ini'-i sáva jíní' va'a-a Tu'un Ndiosí' jee xíné'én'-e vá nuun' rá ñanitá'án-ó. ⁹Jee nuun' inka-ó ka' táji métú'ún Tachí' Íí' vá ta'vi' ya kuvi kuneí nì'in ka' ini'-i Ndiosí'. Jee nuun' inka-ó ka' táji re' ta'vi' ya xínúvi-i ñivi kúví' sá'á métú'ún Tachí' Íí' vá. ¹⁰Jee nuun' inka-ó ka' táji re' fuersá' ní'in niso re' sáva kuvi sa'á-a rá tiñu anasí vá'a, jee nuun' inka-ó ka' táji re' ya kuvi nakani-i tu'un kéne yu'ú maá Ndiosí', jee nuun' inka-ó ka' táji re' ta'vi' sáva nakuni-i ntáká ya vaji nuun' Tachí' Íí' áxí retú nuun' tachi' káni vaji rá tu'un vá. Jee nuun' inka-ó ka' táji re' ta'vi' ya kuvi ka'an'-a ké'in nuun' tu'un ya ntu jíaku'un ini'-i, jee nuun' inka-ó ka' táji re' ta'vi' ya kuvi nakachi'-i ná kúni' kachi' rá tu'un ká'án' ñivi súnika' ntu jíaku'un ini'-i vá. ¹¹Jee ntáká rá tiñu ya'á, jee métú'ún ni Tachí' Íí' Ndiosí' ví ya sá'á maa jee suni maá Tachí' Íí' vá ví ya sájiá' maa nuun' ta iin iin-ó sánikuá' kuíni maáa.

Ni'i-ó kúvi rá pedasú' iin ni yikikúñu

¹²Chi kuéntá' iin yikikúñu métú'ún iin ni ví-i jee kue'e' rá pedasú' íyó nuun' yikikúñu vá, jee sú íyó kue'e' rá pedasú' soo ntáká ráa yí'í nuun' iin ni yikikúñu. Jee suni sukuán yí'í-ó nuun' Cristo. ¹³Chi suni nsíkuánuté Cristo yó jín métú'ún ni Tachí' Íí' vá sáva kí'i-i ini' ánima'-ó jee nsa'á Tachí' Íí' vá ya kí'i ntáká-ó nuun' Cristo kuéntá' nkívi-ó nuun' iin ni yikikúñu re'. Ya súka' ñivi Israel kúvi-ó, áxí ñivi ntu kúvi-ó Israel, áxí súka' ñivi ya kúvi musú' ya nke'en ñivi maa, áxí vani ñivi ya íyó núne ya sátíñú-u tiñu maá-a, chi ntáká-ó chi yí'í-ó nuun' rá ñivi Ndiosí', chi iin ni Tachí' Íí' ní'in' ni'i-ó.

¹⁴Chi suni yikikúñu iin ñivi jee ntuví íhí íyó iin pedasú' ni, chisa' kue'e' rá pedasú' íyó neta'án nuun' yikikúñu vá. ¹⁵Jee retán' ká'án' jie'e'-ó jee kachi'-i: “Chi jie'e' ya nsú na'á kúvi nì', jee saáva ntuví kúvi ni pedasú' yikikúñu”, soo súka' sukuán káchí' jie'e', soo zá nsá' níni kúvi-i pedasú' yikikúñu rúja? ¹⁶Jee retú so'o-ó kachi'-i: “Chi jie'e' ya nsú nchinúún kúvi nì', jee saáva ntuví kúvi nì' pedasú' yikikúñu”, soo súka' sukuán kachi' so'o

vá, soo zá nsá' níní kúvi-i pedasú' yikikúñu rúja? ¹⁷Chi retán' nínká'nú yikikúñu-ó kúvi nchinúún, jee, ¿nasa kuvi tesó'o-ó rúja? Jee saáni retán' nínká'nú yikikúñu-ó kúvi so'o, jee, ¿nasa kuvi nì'in'-ó xiko' ta'ni-ó rúja? ¹⁸Soo maá Ndiosí' nchutá'án ta iin rá pedasú' yikikúñu-ó sáni nkuini' maaré' ya sukuán koo. ¹⁹Jee retán' ntáká rá pedasú' yikikúñu kúvi iin ni nuun' pedasú', jee, ¿nasa kuvi-i iin yikikúñu rúja? ²⁰Saájee kue'e' ví'í rá pedasú' yikikúñu íyó, soo iin ni yikikúñu kúvi-i.

²¹Jee ni nkúvi kachi' nchinúún nuun' na'á: “Ntúví jíníñú'ún nì' no'ó.” Jee ni nkúvi kachi' xini' nuun' rá jie'e': “Ntúví jíníñú'ún nì' ráno'ó.” ²²Nkúvi sukuán, chisa' rá pedasú' yikikúñu-ó ya jiáni ini'-ó ya táyá'-a ka', soo jíníñú'ún-ó ráa ka'. ²³Jee rá pedasú' yikikúñu-ó ya jiáni ini'-ó ya yaku' ka' vii' ví-i nsú ká' rá inka pedasú', jee sa' yukuán jito va'a-ó ka' jiásí' va'a-ó sa'ma maa. Jee rá pedasú' ya kúkanuun-ó né'yá-ó maa, jee sa' yukuán ví ya jito ñunkúún ka' násikúniji-ó maa. ²⁴Soo rá pedasú' yikikúñu-ó ya jiáni ini'-ó ya vii' ka' íyó, jee ntúví jíníñú'ún koto ñunkúún-ó ka' kasi'-ó maa. Chi maá Ndiosí' nchutá'án re' rá pedasú' yikikúñu-ó, jee chíyá'vi re' ka' rá pedasú' ya ntu chíyá'vi-ó maa. ²⁵Jee sukuán nsá'á Ndiosí' sáva ntu kusín rá pedasú' yikikúñu, chisa' sáva íyó chineí tá'án ráa. ²⁶Chi retú nó'o iin rá pedasú' yikikúñu-ó tunó'ó, jee kuaiyó nínká'nú rá pedasú' yikikúñu-ó nó'o jín-i. Jee retú iin pedasú' yikikúñu-ó nì'in'-i ya ñá'nú-u, jee suni ne kuaiyó rá pedasú' yikikúñu-ó núsí' ini' ráa jín-i ranika'.

²⁷Jee ráno'ó ranika' chi kúvi rán yikikúñu Cristo, chi yí'í rán nuun' re', jee ta iin ta iin-ó kúvi-ó pedasú' yikikúñu re'. ²⁸Jee saáva nteñu rá ñivi yí'í xintíín Cristo jee xí'na ka' ñani Ndiosí' sava rá tee kuniso ráa tiñu apóstol chúichí Cristo ráa stúvi ráa ya náá' jie'e' Cristo. Jee ya uví', jee ñani re' sava rá ñivi kuniso ráa tiñu ya nakani ráa rá tu'un kéne yu'ú maaré'. Jee ya uní', jee ñani re' sava rá ñivi ya xíné'én' ráa tu'un vá'a re' nuun' rá ñivi. Jee kuíre ñani re' sava ñivi ya sá'á rá tiñu anasí jín fuersá' í'í Ndiosí'. Jee kuíre njia'a re' ta'ví' nuun' sava rá ñivi sáva xínúvi ráa rá ñivi kú'ví', jee njia'a re' ta'ví' nuun' sava rá ñivi sáva chíneí ráa rá ñanitá'án ráa, jee njia'a re' ta'ví' nuun' sava rá ñivi

sáva kuneen kuéntá' rá ñivi ya jínú' ini' raa Cristo, jee njia'a re' ta'vi' nuun' sava rá ñivi sáva kúvi ká'an' raa inka ka' nuun' rá tu'un ká'an' ya ntu jiáku'un ini' raa.

²⁹Jee ya sukuán iyó jee, ¿á ne ntáká-ó niso-ó tiñu apóstol rúja?, áxí, ¿á ntáká-ó niso-ó tiñu ya nákaní-ó tu'un kéne yu'ú máa maá Ndiosí' rúja?, áxí, ¿á ntáká-ó kúvi-ó rá ñivi ya xiné'én' Tu'un Ndiosí' rúja?, áxí, ¿á ntáká-ó kúvi ñivi ya sá'a-ó rá tiñu anasí jín fuersá' íí' Ndiosí' rúja?, ³⁰áxí, ¿á ntáká-ó nni'in'-ó ta'vi' sáva kuvi xinúvi-ó rá ñivi kú'ví' rúja?, áxí, ¿á ntáká-ó nni'in'-ó ta'vi' sáva kuvi ká'an'-ó inka ka' nuun' rá tu'un ká'an' ya ntu jiáku'un ini'-ó rúja?, áxí, ¿á ntáká-ó nni'in'-ó ta'vi' sáva kuvi nakachi'-ó ná kúní' káchí' rá tu'un ya ká'an' ñivi ya nsú tu'un jiáku'un ini'-ó rúja? ¡Ntúví! ³¹Soo ku'un kúvi ini' rán rá ta'vi' ya ñá'nú ka', jee saájee naxiné'én' ni' nuun' rán ichi vá'a máa ñá'nú ka'.

Jie'e' tu'un ya ñúnúun'-ó tá'an-ó

13 ¹Chi retán' kúvi ká'an' ni' rá tu'un ya ntu jiáku'un ini' ni' ya ká'an' rá ñivi ñivi, áxí jín rá tu'un ya ká'an' rá najiá'a' íí' Ndiosí', jee retú ntúví ñúnúun' ni' rá ñivi, saájee rá tu'un ya ká'an' ni' kúvi-i kuéntá' iin kaa ya kaxín naxín sain, áxí iin platillo kaxín naxín sain. ²Jee retán' kúvi nakani ni' tu'un kéne yu'ú máa maá Ndiosí', jín retán' jíní' va'a ni' ntáká rá tu'un yíyu'u' re', jín retán' jíní' ni' kuáiyó ya iyó, jee retán' kúneí nasíkuiti' nijia ini' ni' Ndiosí' ne kuvi tatúní' ni' nuun' iin yuku ya kuiyo-o nuun' íñí-i jee kuiyo-o, soo retú ntúví ñúnúun' ni' rá ñivi, saájee ntuná' tiñu kuiti' ni'. ³Jee súnika' retán' tasáva ni' ni'i kuiti' ni' rá nantíñú kúmí ni' sajia ni' maa nuun' rá ñivi nó'o lál'ví, jee súnika' retán' ku'va ni' maání' ne teñu'un^k rá ñivi yikikúñu ni', jee retú ntúví ñúnúun' ni' rá ñivi, saájee ni ntuná' va'a náni'in' ni'.^l

⁴Chi ñivi ya ñúnúun'-u iin inka rá tá'an-a jee ká'nú ini'-i, jee ñivi ya ñúnúun'-u inka ñivi jee va'a ini'-i, jee ntúví u'ví' ini'-i, jee ñivi ya ñúnúun'-u inka ñivi jee ntúví ká'an' téyíí-i, jee ntúví jiáni téyíí ini'-i, ⁵jee ntu jiá'nu káné'én-e,

^k 13:3 Sava tutu' káchí': sáva ká'an' téyíí ni'. ^l 13:3 Áxí káchí': ni ntuná' tiñu nuun' ni'.

jee ntu kuásín ini'-i ya ntuví núkú-u kuachi ya vá'a kuvi maáa, jee ni ntuví xéén' ini'-i jee ni ntuví ñú'ún xíní'-i jie'e' rá tiñu nívá'a nsá'á inka ñivi jín-i, ⁶jee ni ntuví kúsí' ini'-i jie'e' tiñu nívá'a, chisa' kúsí' ini'-i jie'e' tiñu vá'a ya íyó naa'. ⁷Jee ñivi ya ñúnúun'-u tá'an-a, jee ntáká nuun' jie'né' ini'-i nó'o-o, jín ntáká ni kúneí ini'-i Ndiosí', jín ntáká ni íyó tu'un neí ini'-i ya naa' sikúnkuvi Ndiosí' jín ñivi vá, jín ntáká ni kínóo kutú jín Ndiosí'.

⁸Jee ñivi ya ñúnúun'-u tá'an-a, jee ni nsá' jinu ñúnúun'-u. Vitan jee nákaní ñivi rá tu'un kéne yu'ú máa maá Ndiosí', soo kenta kivi' ya sijínu re' maa. Áxí jiá'a re' ta'vi' ya ká'an' ñivi inka nuun' rá tu'un ya ntu jiáku'un ini' ráa, soo kenta ya xíní'i re' maa. Áxí jiá'a re' ta'vi' nuun' ñivi ya jíní' va'a ví'i-i jee xín'één'-e vá, soo sijínu re' maa. ⁹Chi yaku' ni ví ya jíní'-ó jie'e' Ndiosí' vitan, jee suni yaku' ni kúvi nákaní-ó yaku' ni tu'un kéne yu'ú re'. ¹⁰Soo sáa kiji ya sikúnkuvi noo Ndiosí' ni'i kuiti' ya nkuna' ini' re' sa'á re', jee sijínu Ndiosí' rá ta'vi' ya sá'a-a ya jíní'-ó yaku' vitan.

¹¹Chi sáa nkuvi ni' iin suchí lúlí jee nka'an' ni' kuéntá' suchí lúlí, jee ñani ini' ni' kuéntá' suchí lúlí, jee núkú'vá ini' ni' kuéntá' suchí lúlí. Soo sáa ña'nu ni' jee nkenta kuvi ni' tee jee nxinóo ni' yata' rá tiñu ya kúvi ñujiín' suchí lúlí. ¹²Chi vitan jee nsú ni'i jíní'-ó jie'e' Ndiosí', chi íyó kuéntá' retán' né'yá-ó nuun' iin espejo ya túvi neen', soo tiempú' ichinúún' jee kune'yá-ó nuun' máa maá Ndiosí' jín nchinúún-ó. Vitan jíní' ni' yaku' ya nstúvi Ndiosí' nuun'-ó, soo tiempú' yukuán kuni' noo ni'i kuiti', kuéntá' sánikuá' jíní' noo maá Ndiosí' nu'u'. ¹³Jee saáva íyó uni' tu'un ya kínóo kutú-u jín-ó nínkání: ya kúneí nijia ini'-ó Ndiosí', jín íyó tñeí ini'-ó ya síkúnkuvi Ndiosí' ya nchisóyu'ú re', jín ya kunuun'-ó tá'an-ó. Soo ya ñá'nú ka' nuun' ni núní' rá ya'á ví ya kunuun'-ó rá ñanité'an-ó.

Ta'vi' ya ká'an' ñivi rá tu'un ya ntu jiáku'un ini'-i

14 ¹Jee saáva nunasí rán kunikin' rán kunuun' rán rá ñanité'an' rán, jee suni ku'un kúvi ini' rán rá ta'vi' ya táji Tachí' Í' Ndiosí' nuun' rán, jee ta'vi' ñá'nú ka' taji re' nuun' rán ví ya chíneí re' nakani rán nuun' rá ñivi tu'un kéne yu'ú Ndiosí'. ²Chi ñivi ya ká'an'-a inka nuun' tu'un ya

ni maáa ntu jiáku'un ini'-i, jee ntu ká'án'-a jín ñivi, chisa' jín maá Ndiosí' ká'án'-a, chi ntuví jiáku'un ini' rá inka ñivi né iin nuun' tu'un ká'án'-a, chi jiá'a Tachí' Í' tu'un nuun'-u sákachi'-i ya kúvi tu'un yisé'í nuun' rá ñivi. ³Soo ñivi ya nákaní tu'un nkene yu'ú Ndiosí', jee ká'án'-a jín rá ñivi sáva sikújia-a ini' ráa kue'nu ráa jín Tu'un Ndiosí', jín sáva nachu'un neí-i ini' ráa, jín sáva nasa'á sñí'-i ini' ráa.

⁴Jee ñivi ya ká'án' inka nuun' tu'un ya ntu jiáku'un ini'-i, jee kuachi násanéí-i ini' maáa ni. Soo ñivi ya nákaní tu'un kéne yu'ú Ndiosí' sáa kútútú rá ñanitá'án-ó, jee sá'a-a ya jíjia ini' ráa sáa kue'nu ráa jín Tu'un Ndiosí'. ⁵Jee saáva na ka' kúvi ini' ni' ya retán' sukuán ntáká kuiti' rán kúvi ká'án' rán rá inka nuun' tu'un ntu jiáku'un ini' rán nékúvi, soo ya na ka' kúvi ví'í ka' ini' ni' ví ya retán' sukuán jee ntáká rán nakani tu'un nkene yu'ú Ndiosí'. Chi ya ñá'nú ka' ví ya nákaní ñivi tu'un kéne yu'ú Ndiosí', nsú ka' iin ñivi ya ká'án' rá inka nuun' tu'un ya ntu jiáku'un ini'-i, áxí nika' retú íyó ñivi ya kúvi nákaní'-i rá tu'un ká'án' ñivi vá sú ntu jiáku'un ini' tu'un vá, sáva kuvi kootiñu tu'un ká'án' ñivi vá, sáva sikújia-a ini' rá ñivi ya yí'í nuun' Cristo.

⁶Jee saáva ráno'ó ñani' jín ku'va, retú kuajiaa' ni' nuun' néé' rán jee retú ka'an' ni' jín iin nuun' tu'un ya ntuví jiáku'un ini' rán, jee, ¿nasa kuvi ya vá'a tu'un vá nuun' rán rúja? Chisa' kuvi ya vá'a nuun' rán retú ká'án' ni' jín rán rá tu'un ya nstúvi Ndiosí' nuun' ni', áxí vani xiné'én' ni' ráno'ó rá Tu'un Ndiosí' ya nsá'á re' ya jíní' va'a ni' maa, áxí vani nákaní ni' tu'un kéne yu'ú re' nuun' rán, áxí vani xiné'én' ni' ráno'ó rá tu'un re'.

⁷Sa'á-ó kuéntá' sú ne rá nantíñú ya ntuví tékú' kuéntá' xiki'li jín yaa' tunká'nú, chi retú ntuví íyó sñín sñín nuun' nusu'-u sáa sá'a ñivi yaa' jín rá nantíñú vá, jee, ¿nasa kuni'-ó na yaa' ví ya sá'a ráa jín xiki'li áxí yaa' tunká'nú rúja? ⁸Jee suni sukuán retú ntuví tíví' naa' ráa trompeta, jee, ¿né iin rá soldado sa'á tú'va ráa maáráa kíkantá'án ráa rúja? ⁹Jee suni sukuán ranika' ráno'ó, retú ká'án' rán sñín sñín nuun' rá tu'un ya ntuví jiáku'un ini' rá ñivi, jee, ¿nasa kuvi kuká'nú ini' rá ñivi nakuá káchí' rán rúja? Chi rá tu'un ká'án' rán vá nuun' tachí' víjin ni ká'án' rán.

¹⁰Soo máa na'á nijia kúvi ya kue'e' ví'í nuun' rá tu'un ká'án' ñivi ta iin iin rá ñuun' íyó ñivi ya'á, jee ntáká nuun'

rá tu'un vá chi íyó ñivi ya jiáku'un ini' ráa ná kuíni kachi' rá tu'un ká'án' ráa. ¹¹ Soo retú ntuví jiáku'un ini' ni' ná kuíni káchí' tu'un ká'án' iin ñivi, saájee kúvi ni' kuéntá' to'ó' inka ñuun' íká nuun' ñivi ya ká'án' jín nu'u', jee suni ñivi ya ká'án' jín nu'u' jee kuéntá' to'ó' kúvi-i nuun' nu'u'. ¹² Jee saáva ráno'ó jee jie'e' ya núnúun' rán rá ta'vi' ya jiá'a Tachi' Íí' Ndiosí', jee kunuun' rán ya sa' ví'í ká' kuatínú rán rá ta'vi' vá sáva sikújia rán ini' rá ñanitá'án rán ya yí'í na'á Ndiosí' sáva kukutú ka' ini' ráa nuun' Tu'un Ndiosí'.

¹³ Jee saáva ñivi ya ká'án' inka nuun' tu'un ya ntuví jiáku'un ini'-i, jee íyó kakan' tá'ví' ñivi vá nuun' Ndiosí' ya ku'va re' nuun'-u ya kuvi nakachi'-i ná kúní' kachi' tu'un ká'án'-a vá. ¹⁴ Chi retú ká'án' ni' jín Ndiosí' jín inka nuun' tu'un ya ntu jiáku'un ini' ni', jee ká'án' tachi' ká'án' ni' jín Ndiosí', soo antúní' ni' chi ni ntuví jíní'-i tu'un ká'án' ni', jee ya sukuán jee ntuví íyótínú-u nuun' nu'u'. ¹⁵ ¿Nasa sa'á-ó rúja? Ka'an' ni' jín Ndiosí' jín ne tachi' ká'án' ni', jee suni ne jín antúní' ni' ka'an' ni' jín Ndiosí' sáva kiku'un ini' ni' tu'un ká'án' ni'. Jee suni kata ni' yaa' Ndiosí' jín ne tachi' ká'án' ni', soo suni kata ni' yaa' ne jín antúní' ni'. ¹⁶ Chi retú nákuetú'ún nú Ndiosí' jín inka nuun' tu'un ntu jiáku'un ini' nú ya váji ne ini' tachi' ká'án' nú ya ntaji Tachi' Íí' sákachi' nú, jee retú íyó ñivi ya tésó'o tu'un ká'án' nú ya ntuví kúmí'-i ta'vi' ya kuvi kiku'un ini'-i vá, jee, ¿naja kuvi kunuún ini' ñivi vá jín ya káchí' nú jee kachi'-i su'va íyó, sáá jiá'a nú ya kúta'vi' nú nuun' Ndiosí' rúja?, chi ni ntuví jíní'-i ná kúvi ya káchí' nú. ¹⁷ Chi no'ó, jee naa' nijia ya vatú' ni jiá'a nú kúta'vi' nú nuun' Ndiosí', soo inka ka' ñivi ntuví jiáku'un ini'-i tu'un ká'án' nú, jee nkújia ini' ñivi vá kunikin'-i Ndiosí'.

¹⁸ Jee nu'u' chi, jiá'a ni' ya kúta'vi' ni' nuun' Ndiosí' ya ká'án' ni' inka nuun' tu'un ntu jiáku'un ini' ni' kue'e' ka' nsú ka' ráno'ó. ¹⁹ Soo súka' sukuán íyó, soo sáá nútútú rání' jín rá ñivi ya jínú' ini' ráa Ndiosí', jee kuíni ni' ka'an' ni' sú ré u'un' ni tu'un jín antúní' ni' ya kiku'un ini' rá inka ñivi maa sáva xin'één' ni' ráa, nsú ka' ya ka'an' ni' uji' mil (10,000) tu'un inka nuun' rá tu'un ya ntuví jiáku'un ini' rá ñivi.

²⁰ Jee saáva ráno'ó ñani' jín ku'va, koto jíáni ini' rán kuéntá' rá suchí lúlí jie'e' rá tiñu ya'á. Chisa' koo rán

kuéntá' rá nchíkín nuun' rá tiñu nívá'a, ya kue'nu rán
kuéntá' retán' ntuví jíní' rán tiñu nívá'a, soo kujia ini' rán
ini' antúní' rán. ²¹ Chi nuun' Tutu' ya níso tu'un ley Ndiosí'
ne yana'án káchí'-i:

Ka'an' nì' inka nuun' rá tu'un ntu jiáku'un ini' rá ñivi
ñuun' ya'á,

jín ya suni yu'ú ñivi inka ñuun' íká

sa'á nì' ya nakachi' tu'un nì' nuun' rá ñivi ñuun' ya'á,
soo súnika' sukuán sá'á nì',

soo ni nsá' tiin kuéntá' ráa tu'un nì', káchí' maá

Ito'o'-ó.

²² Jee saáva ta'vì' ní'in' ñivi ya kuvi ka'an'-a inka rá tu'un
ya ntu jiáku'un ini'-i, jee ya'á kúvi iin seña ya stúvi Ndiosí'
tiñu sá'á re' jín-ó jee su'va stúvi re' maa nuun' rá ñivi ya
ntuví jínú' ini' ráa Cristo, jee nsú nuun' ñivi ya jínú' ini'
ráa re'. Soo sáá nákaní iin ñivi tu'un kéne yu'ú máa maá
Ndiosí', jee yukuán kúvi seña ya stúvi Ndiosí' tiñu sá'á
re' jín-ó nuun' rá ñivi ya jínú' ini' Cristo, jee nsú nuun'
ñivi ya ntuví jínú' ini'. ²³ Saájee sáá nútútú ntáká ráno'ó
ñivi jínú' ini' Cristo, jee retú ntáká rán ká'an' sín sín
nuun' rá tu'un ya ntu jiáku'un ini' rán, jee kivi iin ñivi ya
ntiá'an kutu'va-a jie'e' vá áxí iin ñivi ya ntuví jínú' ini'-i
Cristo, jee, ¿á ntu su káchí' ráa ya sá'á xíni' rán rúja?

²⁴ Soo retú ntáká rán nákaní rán tu'un kéne yu'ú Ndiosí',
jee retú kivi iin ñivi ya ntuví jínú' ini'-i Cristo áxí iin ñivi
ya ntiá'an kutu'va-a jie'e' vá, saájee jie'e' tu'un káchí' ntáká
rán sijínú'-u ini' ñivi vá ya ñivi kuachi kúvi-i, jee Tu'un
Ndiosí' ya nákaní ntáká rán sá'á-a ya nakuni' ñivi vá tiñu
nívá'a sá'á-a. ²⁵ Saájee stúvi Tu'un Ndiosí' ntáká ya jiáni
yu'u' ini' ánima' ñivi vá, yukuán jee nakuiñí' íti-i, jee
kuneñu'un-u Ndiosí', jee kachi'-i ya máa náá' nijia ya íyó
Ndiosí' nteñu rán.

Naja kootúní' sá sá'á ñá'nú-ó sáá nútútú rá ñanitá'án

²⁶ Saájee ráno'ó ñani' jín ku'va, ¿ná kúvi ya sa'á-ó? Sáá
nútútú rán, jee ta iin rán kuvi sa'á iin tiñu, iin kata yaa'
íí' ya ká'an' Tu'un Ndiosí', áxí iin xin'é'n'-e Tu'un Ndiosí',
áxí iin nakani-i tu'un nistúvi Ndiosí' nuun'-u, áxí iin ka'an'
inka rá tu'un ya ntu jiáku'un ini'-i, áxí iin nakachi'-i ná

kuíni káchí' rá tu'un ya ká'án' ñanitá'án vá. Soo íyó sa'á rán ntáká rá tiñu ya'á sáva sikújia rán ini' rá ñivi ya yí'í nuun' Ndiosí' sáá kue'nu ráa jín tu'un re'. ²⁷Jee retú sáá íyó ñivi ká'án'-a inka tu'un ya ntuví jíáku'un ini'-ó, jee uvi' áxí uní' ráa ni kuvi ka'an' ráa, soo ta iin ta iin ráa kunetu-u ne kenta ya kuvi ka'an'-a, jee íyó koo iin ñivi ya nakachi'-i ná káchí' ráa. ²⁸Jee retú ntuví ñivi ya nakachi' ná kúní' kachi' tu'un ká'án' ráa, jee ni nka'án' ráa tu'un vá nuun' íyó tútú rán, jee va'a ka' ya ka'an' yu'u' ini' maáráa jín nuun' Ndiosí'.

²⁹Jee suni sukuán ranika' jín rá tee ya nákaní tu'un kéne yu'ú Ndiosí', chi suni uvi' ráa áxí uní' ráa ni kuvi ka'an', jee rá inka ka' tiin kuéntá' ráa retú íyó naa' ya káchí' rá tee vá. ³⁰Soo retú stúvi Ndiosí' tu'un re' nuun' inka ñivi ya néé' yukuán sáva kachitu'un-u vá, jee tee ká'án' xí'na vá íyó sikíkuñí' re' ya ká'án' re'. ³¹Chi kuvi nakani ntáká rán tu'un kéne yu'ú Ndiosí', sáá kenta ka'an' ta iin rán, sáva ntáká rán kuvi kutu'va rán, jee sáva nani'in' neí ini' ntáká rán. ³²Jee ta'vi' njia'a Tachi' Íí' nuun' ñivi ya nákaní tu'un kéne yu'ú Ndiosí' jee yí'í ta'vi' vá xintín ñivi vá ya kuvi sikíkuñí'-i maá-a ka'an'-a. ³³Chi Ndiosí' chi ntu kúvi re' Ndiosí' ya sísákánuun re' xiní'-ó, chisa' sá'á re' ya néé' ñunkúún-ó jín iin inka-ó.

Kuéntá' sá'á-ó ini' ntáká rá grupo ñivi kúnei ini' ráa Cristo ya nsa'á sín re' yí'í ráa nuun' Ndiosí', ³⁴jee suni sukuán koo jín ntáká rá ña'an ya nútútú jín-ó, ya nín kunee' ráña chi ntuví yínetu' ka'an' ráña, chisa' íyó chili ña maáña xintín yí'í ña^m sánikuá' suni káchí' tu'un ntee Moisés ya kúvi ley. ³⁵Jee retú kuíni ráña kuká'nú ini' ráña jie'e' iin tiñu, saájee katú'un ráña maa nuun' yí'í ráña ini' ve'í ráña. Chi tunkánuun kúvi ya ka'an' iin ña'an nuun' chitú nuun' íyó tútú ñivi ya néñu'un ráa Ndiosí'.

³⁶¿Á nuun' ráno'ó nkene Tu'un Ndiosí' rúja?, áxí, ¿á kuachi nuun' ráno'ó kúvi ya nkenta tu'un re' rúja? ³⁷Retú iin ñivi jíáni ini' re' ya kúvi re' iin tee nákaní tu'un kéne yu'ú Ndiosí', áxí jíáni ini' re' ya nní'in' re' iin ta'vi' ya njia'a Tachi' Íí' sáá sá'á re',ⁿ soo íyó tiin kuéntá' re' ya rá tu'un

^m 14:34 Áxí: xintín grupo ñivi Ndiosí'. ⁿ 14:37 Áxí: áxí jíáni ini' re' ya íyó re' jín Tachi' Íí' Ndiosí'.

tée nì' ya'á nūun' rán, kúvi rá tu'un ya ntatúní' maá Ito'o'-ó nūun'-ó. ³⁸ Soo retú ntuví íyó mani' re' nūun' tu'un káchí' nì' ya'á, jee suni nkóo mani' Ndiosí' maáré'.

³⁹ Jee saáva ráno'ó ñani' jín ku'va maání', ku'un kúvi ini' rán nakani rán tu'un nkene yu'ú Ndiosí', jee koto jíníyio rán ya ká'án' rá ñivi inka nūun' rá tu'un ya ntu jiáku'un ini' rán. ⁴⁰ Jee saáva ntáká tiñu ya sá'á rán, jee sa'á ñá'nú rán maa, jín sa'á rán maa sánikuá' íyótúní' sá sa'á rán maa.

Nnateku' Cristo

15 ¹ Ráno'ó ñani' jín ku'va, vitan jee sá'á nì' ya nnaku'un ini' rán tu'un vá'a Ndiosí' jie'e' Cristo ya nkachitu'un nì' nūun' rán. Jee tu'un ya'á kúvi ya ntiin rán, jee suni íñí ní'in rán níkin' rán maa. ² Jee suni jín tu'un vá'a vá ví ya natava' re' ráno'ó nūun' kuachi rán síkaku re' ráno'ó, retú íñí nì'in rán níkin' rán tu'un vá ya nstékútu'un nì' nūun' rán jee nīnu' ini' rán ntiin rán maa, soo retú ntuví, jee kuachi nīnu' ka'á ini' rán maa.

³ Chi tu'un ñá'nú ka' ya nxiné'én' nì' ráno'ó, kúvi tu'un ya suni nì'in' nì' maa nūun' maá Ndiosí' ranika'. Jee suvi kúvi tu'un vá ya ní'i' Cristo sáva natava' re' yó nūun' kuachi-ó, kuéntá' sánikuá' káchí' nūun' Tutu' Íí' níso Tu'un Ndiosí', ya naní Escritura, ⁴ jín ya nse'í raa re', jín ya nnateku' ii' re' jee nkene re' nteñu rá níyi kivi' uní', sánikuá' káchí' yachi' nūun' Tutu' Íí' níso Tu'un Ndiosí'. ⁵ Jee suni nenta nijin' kájí re' nūun' Pedro nne'yá-a re', jee kuíre suni nūun' rá inka ují^o tee nkutá'án jín re' nsukuá'a re' raa, ⁶ jee kuíre suni nūun' ví'í ka' u'un' sientú' (500) ñanítá'án-ó nne'yá raa re' métú'un hora. Jee kue'e' raa ka' tékú' ne vitan, soo sava raa ya nī'i'. ⁷ Jee kuíre suni ntuví re' nūun' Jacobo,^p jee kuíre suni tuku nūun' ntáká rá tee níso raa tiñu apóstol re'.

⁸ Jee ne nūun' ní'i' ka' ntuví re' nūun' nu'u' nne'yá nì' re', ya kúvi nì' kuéntá' kúvi iin nchíkín lúlí ya nnuun, jee nkaku yuté-e. ⁹ Chi nu'u' jee núun ka' kúñá'nú nì' nsú ká' rá inka ka' tee níso raa tiñu apóstol nchūichí Jesús, chi ni nsú tee va'a kúvi nì' ya ntuné íyó ní'in' nì' ya kunaní

^o 15:5 Tu'un griego káchí': ni uxú' uví' (12). Rá tu'un ya'á kúvi súvi grupo vá. ^p 15:7 Santiago

nī' apóstol, chi nsá'á kini nī' rá ñivi ya kúneí ini' raa Jesús ya yí'í raa na'á Ndiosí'. ¹⁰Soo jie'e' ni ka' ya níyo maní' ini' Ndiosí' nkuná'ví ini' re' nu'u', saáva nsikúta'vi' re' nuun' nī' ya kúvi nī' apóstol nchuichí re' jín tiñu niso nī' vitan. Jee nsá' ka'á níyo maní' ini' Ndiosí' nélyá re' nu'u' ya nkaji re' nu'u' sa'á nī' tiñu re', chi sa' ví'í ka' nsatíñú yí' nī' nuun' re' nsú ká' ntáká rá inka ka' tee kúvi apóstol. Soo nsú nu'u' ví ya sá'á tiñu vá, chisa' Ndiosí' ví ya chíneí chítuvi re' nu'u' jín tiñu sá'á nī'. ¹¹Saáva vāni nu'u' áxí vāni rá inka ka' rá apóstol, jee iin nuún ni tu'un su'va káchítu'un nī' jín raa, jee tu'un ya'á kúvi ya nkaníjiá rán nīnu' ini' rán ntiin rán maa.

Nateku' rá ñivi ní'i'

¹²Soo retú káchítu'un ránu'u' tu'un vá'a jie'e' Cristo ya nnáteku' ii' re' nxinákoo Ndiosí' re' nkene re' nteñu rá niyi, jee, ¿na kúvi chi káchí' sava ñivi nteñu rán ya ntuví nateku' ii' rá niyi rúja? ¹³Chi retán' nsá' nateku' rá niyi, jee suni ni maá Cristo ntuví nnáteku' re' nékúvi. ¹⁴Jee retán' ntuví nnáteku' ii' Cristo, saájee kuachi káchítu'un ka'á rání' tu'un vá nékúvi retán' sukuán, jee suni kúneí ka'á ini' rán Cristo nékúvi. ¹⁵Jee retán' sukuán kúvi, jee suni kene ya kúvi rání' tee tú'un ya káchí' nika' ya jiá'a rán' ya náá' jie'e' Ndiosí' nékúvi, chi káchí' rán' ya nñastekú' íí' Ndiosí' Cristo nteñu rá niyi. Soo retán' nsú ya náá' kúvi ya nastekú' Ndiosí' rá niyi nékúvi sáni káchí' raa, jee saáva ntu nnástekú' íí' Ndiosí' Cristo nxinákoo re' maa nteñu rá niyi nékúvi. ¹⁶Chi retán' nsá' nateku' rá niyi, jee suni ni maá Cristo ntu nnáteku' re' nékúvi. ¹⁷Jee retán' ntuví nnáteku' Cristo, jee kuachi kúneí ka'á ini' rán retán' sukuán, jee niso ii' rán' rá kuachi sá'á rán retán' sukuán. ¹⁸Jee retán' sukuán kúvi nijia, jee suni ne rá ñivi ní'i' ya nyí'i' raa nuun' Cristo jee íchí naan' raa retán' sukuán nékúvi. ¹⁹Chi retán' nsá' nateku' rá niyi, jee retú kuachi kuiti' íyó tñeí ini'-ó ya sá'á Cristo ya vá'a yó ni néé'-ó tékú'-ó ini' ñiví ya'á, saájee na ka' ná'ví-ó ka' nsú ka' rá inka ka' ñivi chi kuachi kúneí ka'á ini'-ó nékúvi retán' nsá' nateku'-ó.

²⁰Soo ntuví, chi ya náá' kúvi nijia ya nxináteku' Ndiosí' Cristo nkene re' nteñu rá niyi. Jee maaré' kúvi

ya xí'nañú'ún ka' nuun' rá ñivi ní'i' ya nateku' ii' raa sa'á Ndiosí'. ²¹Chi siki' kuachi ya nsa'á iin ni tee, ya naní Adán, kúvi ya nkijié'é ya jí'í' ñivi, jee suni jie'e' ya nsa'á iin ni tee, ya kúvi Cristo, kuvi ya nateku' ii' ñivi. ²²Chi kuéntá' kuá' jí'í' kuáyó kuiti' ñivi jie'e' nika' ya kúvi raa tata' ichiyúkún' nkene raa ne nuun' Adán, jee suni sukuán nateku' kuáyó kuiti'-ó jie'e' ya yí'í-ó nuun' Cristo. ²³Soo ta iin iin ñivi sánikua' níkin' tá'an-a. Xí'nañú'ún ka' Cristo ya nateku' ii', jee kuíre nateku' ntáká rá ñivi ya yí'í raa nuun' re', sáá niji tuku re' ini' ñivi ya'á. ²⁴Jee kuíre kenta jinu tiempú' nuun' ní'i', sáá naku'va re' tiñu niso re' xintín Ndiosí', ya kúvi Tátá' re', jee sáá xináán' ntáká rá kúnánú, jín ntáká rá nisotínú, jín rá niso fuersá'. ²⁵Chi íyó tatúní' Cristo nuun' ni'i ne kunei Ndiosí' siki' ntáká rá túfí' ta'an jín re' jee kuéntá' chi'i Ndiosí' ntáká raa chiji jie'e' re'. ²⁶Jee xináán' Ndiosí' maa ya nuun' ni'i ví ya túfí' ta'an jín-ó ya kúvi ya jí'í' ñivi.

²⁷Chi chi'i Ndiosí' kuáyó chiji xintín Cristo, soo sáá káchí' Tu'un Ndiosí' niso nuun' Tutu' Íí' ya chi'i re' kuáyó chiji xintín Cristo, jee nijin' kájí ya ntuví nchí'i Ndiosí' maáa xintín Cristo, chi maá Ndiosí' ví ya chi'i kuáyó kuiti' ya íyó xintín Cristo. ²⁸Jee sáá ni'i kivi xintín Cristo, saájee suni maá Cristo, ya kúvi re' Se'ya Ndiosí', jee suni chi'i-i maáa xintín Tátá'-a Ndiosí', ya nchi'i kuáyó kuiti' ya íyó xintín-i. Sa'á raa su'va sáva nakí'i kuáyó kuiti' xintín maá Ndiosí' ya kúnánú nasíkuiti', chi ni'i kuáyó nakí'i xintín métú'ún re'.

²⁹Saájee rá ñivi ya jiánuté raa jie'e' rá niyi, jee, ¿ná kúvi ya sa'á raa rúja?, chi retú ni nsá' nateku' ii' rá niyi, ¿na jie'e' chi jiánuté raa jie'e' rá niyi rúja?

³⁰Jee ránu'u', ¿na jie'e' chi jie'né' ini' rání' iyo nó'o rání' ntáká tiempú' [jie'e' sátínú rán' nuun' Cristo retú ntu nateku' ii' rá niyi] rúja? ³¹Nu'u', ya náá' vá káchí' ni' nuun' ráno'ó ñani' jín ku'va, ya vitan nteen' núkú rá ñivi ka'ni' raa nu'u' jie'e' ya sá'á ni' tiñu Ito'o'-ó. Jee jiá'a ni' ya náá' vá káchí' ni' nuun' ráno'ó ya sukuán íyó sánikua' jiáni téyí' ini' ni' jie'e' ráno'ó, [rá ñanitá'an ni'] ya jínú' ini' rán kánjiá rán Ito'o'-ó Cristo Jesús. ³²Jee retú sá'á ni' tiñu Ndiosí' jee nno'o ni' nsa'á rá tee xeen' nuun' nuun' Éfeso

kuéntá' iin tēe yā kántá'an-a jín kiti xéén', jee, ¿nakuá kúvi yā vá'a nī'in' nī' jie'e' sá'a nī' vá rúja?, retán' ntu nateku' rá niyi jee ntuná' nī'in' nī', jee sáni káchí' raa:

Kaji'-ó jee ko'o-ó,
chi kuvi'-ó steñu'ún.

³³Koto jiá'a rán xiná'ví rá ñivi ráno'ó jín tu'un ká'an' raa, chi: “Retú jíka nú jín rá ñivi káné'én, jee stíví raa ráno'ó nuun' ñujiin' vá'a jíka rán.” ³⁴Naku'un kájí ini' rán jee kaka rán ichi tiñu ñaa' vá'a, jee koto sá'a rán kuachi, chi sava ráno'ó ntuví jíní' raa ini' Ndiosí'. Jee káchí' nī' rá tu'un ya'á sukuán sáva koo tunkanuun nuun' rán.

Nasa nateku' rá ñivi ní'i'

³⁵Soo sanaan' jee iin rán kachi': “¿Nasa nateku' rá niyi rúja?, jee, ¿nasa koo yikikúñu raa sá'a nateku' raa rúja?” ³⁶Na ka' naan' ka' jiáni ini' ñivi vá, chi kúvi kuéntá' kúvi jín nikin tata' yā chí'i nú chiji ñu'un, chi kéne yuku-u soo xí'na íyó kuvi' kuñu nikin vá. ³⁷Jee nsú maá yuku yā tá'ví' ví yā chí'i nú chiji ñu'un, chisa' maá nikin tata' ví yā táji nú chiji ñu'un, vāni trigú' áxí vāni inka nikin, ³⁸jee tá'ví' yuku vá, soo jiá'a Ndiosí' nuun' yuku vá nasa koo sáni kuíni re', jee jiá'a re' nasa kuā' koo yuku' ta iin iin nuun' rá nikin tata' vá. ³⁹Jee suni sukuán kúvi jín rá yikikúñu, chi nsá' iin nuún íyó ntáká rá yikikúñu. Chi sín íyó yikikúñu rá ñivi, jee sín íyó yikikúñu rá kiti, jee sín íyó yikikúñu rá saa', jee sín íyó yikikúñu rá tiaká. ⁴⁰Jee suni sukuán ranika' kúvi jín rá íyó súkún, jín rá íyó ini' ñiví ya'á. Chi sín vii' rá íyó súkún, jee sín vii' rá íyó ini' ñiví ya'á. ⁴¹Chi sín jiánute' nkanii', jee suni sín jiánute' yoo', jee suni sín jiánute' rá tiuun', jee suni sín sín jiánute' iin inka rá tiuun'. ⁴²Jee suni sukuán koo rá ñivi sá'a nateku' ii' raa kene nteñu rá niyi, chi yikikúñu yā jí'í' se'í maa jee tíví-i, soo nastekú' Ndiosí' maa xinákoo re' maa, jee sín koo-o, chi ni nsá' tiví-i ka'. ⁴³Jee sé'í-ó yikikúñu ná'ví-ó yā jiá'a-a tu'un kánuun nuun'-ó, soo nastekú' re' maa yā vii' kuñá'nú-u. Jee yikikúñu yā sé'í-ó jee táyá'-a, soo yikikúñu yā nastekú' re' maa jee koo fuersá' kuniso-o. ⁴⁴Jee yikikúñu yā sé'í-ó chiji ñu'un, jee kúvi-i iin ñivi yā íyó ini' ñiví ya'á ni. Soo yikikúñu yā nastekú' Ndiosí' ví yikikúñu yā nasama re'

maa kuéntá' yikikúñu maáráa ya néé' antiví súkún. Retú íyó yikikúñu ñivi íyó ñivi ya'á, jee suni íyó yikikúñu maáráa ya néé' antiví súkún.

⁴⁵ Chi suni sukuán níso nuun' Tutu' néé' Tu'un Ndiosí' ya: “Adán nkuvi re' tee ya nsá'á xí'nañú'ún Ndiosí' maa, jee nkenta kuvi re' iin ya tékú'.” Soo maá Cristo ya kúvi kuéntá' Adán nuun' ní'i, jee nkene-e ne antiví súkún vaji-i ini' ñivi ya'á jín tiñu níso re' ya nastekú'-u rá ñivi ní'i. ⁴⁶ Soo nsú xí'nañú'ún ví yikikúñu-ó ya kuvi kuéntá' yikikúñu maáráa ya néé' antiví súkún, chisa' yikikúñu-ó ya íyó ini' ñivi ya'á vitan ví ya xí'nañú'ún, jee kuire koo yikikúñu-ó ya koo kuéntá' íyó yikikúñu maáráa ya néé' antiví súkún. ⁴⁷ Chi Adán ya nkuvi tee xí'nañú'ún jee nkiji re' ne nuun' ñu'ún, chi jín tikachaa' ñu'un nsá'á Ndiosí' re'. Soo inka tee uvi', ya kúvi Cristo, chi ne antiví súkún nkiji re'. ⁴⁸ Jee sánikua' Adán nkuvi re' tee ya nsá'á Ndiosí' jín tikachaa' ñu'un, suni sukuán ñivi tikachaa' ñu'un kúvi rá ñivi vaji ne ñivi ya'á. Jee sánikua' kúvi Cristo ya nkiji re' ne antiví súkún, jee suni sukuán kúvi rá ñivi ya kúvi se'ya ñuun' antiví súkún. ⁴⁹ Jee naku-ó ini' tee tikachaa' ñu'un, jee suni sukuán ranika' naku-ó ini' tee nkiji re' ne antiví súkún.

⁵⁰ Jee ráno'ó ñani' jín ku'va, káchí' ni' rá tu'un ya'á nuun' rán, ya yikikúñu-ó ya kúmí-ó ini' ñivi ya'á, jee nsá' ní'in'-i kivi-i nuun' tátúní' Ndiosí'. Jee suni yikikúñu-ó ya tiví-i, jee ntuví ní'in'-i kivi-i nuun' nsá' tiví-i ka'. ⁵¹ Teso'o rán, chi káchí' ni' nuun' rán iin tu'un ya nyí'i se'í ya nñú'un yu'ú ini' Ndiosí', ya nsú ntáká-ó vá kuvi'-ó, soo ntáká-ó vá nasama Ndiosí' yikikúñu-ó. ⁵² Chi tiempú' jinu nuun' ní'i ya tiví' trompeta nuun' ní'i, chi tiví' trompeta jee kuíntañú'ún kuéntá' iin ya núun sukua' ni, jee nastekú' Ndiosí' rá ñivi ní'i' xinákóo re' ráa nteñu rá niyi, sáva ni nsá' tiví-i ka', jee nasama Ndiosí' yikikúñu-ó. ⁵³ Chi yikikúñu-ó ya tiví-i jee saá íyó nuvi-i iin yikikúñu ya ni nsá' tiví-i ka'. Jee yikikúñu-ó ya jí'í'-i jee saá íyó nuvi-i iin yikikúñu ya ni nkuví'-ó ka'. ⁵⁴ Jee yikikúñu-ó ya'á ya tiví-i jee saá nuvi-i iin yikikúñu ya ni nsá' tiví-i ka', jee yikikúñu-ó ya'á ya jí'í'-i jee saá nuvi-i iin yikikúñu ya ni nkuví'-ó ka', jee saájee sikúnkuvi rá tu'un néé' nuun' Tutu' níso Tu'un Ndiosí'!

⁵⁵ Ya jí'í' ñivi, ¿nasa kunei-i siki' yó résa?

Jee ya jí'í' ñivi, ¿nasa kuvi sa'á kini-i yó kuéntá' iñu ñuñu' résa?

káchí' nuun' Tutu' vá. ⁵⁶ Jee máa kuachi kúvi kuéntá' iñu ya sá'a-a ya kini nó'o ñivi jee jí'í' raa. Jee fuersá' kuachi ví tu'un ntatúní' Ndiosí' ne yana'án ya njiá'a re' nuun' Moisés chi jiátínú kuachi maa sáva tiin kuachi yó. ⁵⁷ Soo na ka' kúta'vi'-ó nuun' Ndiosí', chi jie'e' ya sá'a Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo ya kunei-ó siki' jí'í'-ó.

⁵⁸ Jee saáva ráno'ó ñani' jín ku'va maáni' ya ñúnúun' ni', kuiñi ni'in rán jín ya yítá'án kunikin' rán Cristo, sukuáni sá'a rán ka' tiñu Ito'o'-ó. Chi jíní' rán ya ntu sátínú ka'á rán jie'e' yí'í' rán nuun' Ito'o'-ó.

**Xu'un nástútú rá ñanitá'án ya sókó' sáva
chineí rá ñanitá'án ya kumáni'**

16 ¹ Soo vitan jee káchí' ni' nuun' rán jie'e' xu'un ya kútútú ya k'i'in' nuun' rá ñanitá'án néé' Jerusalén ya yí'í' raa nuun' Cristo sáva chineí rán raa. Sa'á rán maa sánikuá' ntatúní' ni' nuun' rá grupo rá ñanitá'án néé' ñu'un tiin Galacia. ² Ta kivi' xí'nañú'un ya kájié'é ta semana, jee ta iin rán íyó teva'a sín rán yaku' xu'un sánikuá' kenta ní'in' rán maa. Sáva sáa kenta ni' jee ntu íyó nástútú numíji'í' rán maa. ³ Jee sáa kenta ni', jee tee ni' tutu' ya nákutínú jie'e' néni iin rá tee ya nkáji rán, jee maaráa tají ni' raa k'i'in' raa ñuun' Jerusalén jín xu'un vá ya nsikúta'vi' rán. ⁴ Jee retú íyó vá'a ya ne nu'u' ranika' k'i'in' ni', jee k'i'in' raa jín nu'u'.

Ya jiáni ini' Pablo sa'á re'

⁵ Jee kuajiane'yá ni' ráno'ó, ré ña'an' ni' ñuun'

Macedonia, chi jiáni ini' ni' jia'a ni' ñuun' Macedonia.

⁶ Sanaan' jee kinoo ni' kuneé' ni' jín rán yaku' tiempú', áxi saanaan' kinoo ni' jín rán ne ni'i tiempú' víjin, sáva chineí

rán nu'u' k'i'in' ni' ichi nuun' íyó k'i'in' ni'. ⁷ Chi ntu kuíni

ni' kuachi kuajiaa' jínu ni' nuun' néé' rán, chi ñú'un ini'

ni' ya kuneé' ni' yaku' tiempú' jín ráno'ó retú maá Ndiosí'

kuíni. ⁸ Soo kinoo ni' ñuun' Éfeso ya'á nekua' koo viko

naní Pentecostés. ⁹ Chi nine iin ichi máa ká'nú nuun' tiñu ya

kuvi sa'á nì' ya kéne ya vá'a, asúnika' íyó kue'e' ví'í rá ñivi kénta síki' nì'.

¹⁰Jee retú kenta Timoteo nuun' néé' rán, nani'vi' ini' rán ya koto na yú'ví re' jie'e' ni ñin nantíñú ni néé' re' jín rán, chi sá'á re' tiñu Ito'o'-ó kuéntá' kuá' nu'u'. ¹¹Saáva koto kúníichi' ini' ni ñin rán maa, chisa' chineí rán maa kî'in' va'a-a ichi nuun' kî'in'-i sáva kiji-i nuun' nì', chi nétu nì' kiji-i jín rá inka ka' ñanítá'án.

¹²Jee ntañú'ún ka'an' nì' jie'e' ñani'-ó Apolos, chi ñikan' tá'ví' ví'í nì' nuun' re' ya kuajiane'yá re' ráno'ó jín rá inka ka' ñanítá'án, soo nintí'ín' ntu nñú'un ini' re' kuajiaa' re' vitan, soo inka íchí sáá kuvi jee kuajiane'yá re' ráno'ó.

Nákutíñú Pablo nuun' ní'i

¹³Nito koo rán, kuíñi nì'in rán kuneí ini' rán Cristo, sáneí rán ini' rán, jee tíkí koo ini' rán. ¹⁴Jee ntáká tiñu sá'á rán, jee sa'á rán maa jie'e' ñúnúun' rán rá ñanítá'án-ó jín inka ñivi.

¹⁵Ráno'ó ñanítá'án, ya jíní' rán ya xí'nañú'ún rá tá'án ve'i Estéfanos ví ya ntiin' raa Tu'un Ndiosí' nuun' ñuun' Acaya, jee yítíñú raa nuun' chíneí raa rá ñanítá'án ya y'í' rává xintíin' Ndiosí'. Jíkán' tá'ví' nì' nuun' rán ya ¹⁶ch'i' rán maárán xintíin' ñivi ya íyó su'va, jín xintíin' ntáká rá ñivi chíneí tá'án jín-ó nuun' tiñu Ndiosí' ya sá'á y'í' maa.

¹⁷Kúsí' ini' nì', sáá nkiaa' Estéfanos jín Fortunato jín Acaico nuun' nì' ya'á, chi nchineí raa nu'u' nasi raa nuun' ráno'ó, chi ntu nkúvi chineí rán nu'u' jie'e' ntu néé' rán ya'á, ¹⁸chi nñasáneí ví'í raa ini' nì', saáva sa'á ñá'nú rán nuun' rá ñivi íyó sukuán.

Tu'un káva'a nuun' ní'i

¹⁹Rá ñanítá'án ya kúneí ini' raa Cristo ya néé' raa sánitíin' ñu'un Asia, táji raa tu'un káva'a nuun' ráno'ó. Jee suni Aquila jín Priscila jín rá ñanítá'án ya kúneí ini' raa Cristo ya nútútú raa ve'i Aquila jín Priscila táji tu'un káva'a nuun' ráno'ó. ²⁰Táji ntáká rá ñani' jín ku'va ya kúneí ini' raa Cristo tu'un káva'a nuun' ráno'ó.

Jee ka'an' rán tu'un ká'án' va'a yíñú'ún^q jín ñin inka rá tá'án rán teyu'ú yíñú'ún ñin inka rán tá'án rán.

^q 16:20 Tu'un ya'á ví teyu'ú ij'.

21 Nu'u' Pablo, téé nĭ' tĭ'un káva'a ya'á kuajiaa' nuun'
ráno'ó jín na'á maání'.

22 Retú néni ĩn ñivi ntu ñúnúun'-u Ito'o'-ó, ĩkosonĭnu
ñivi vá!

ĭIto'o'-ó ne'en'!

23 Koo yā maní' ini' Ito'o'-ó jín ráno'ó. 24 Jee ñúnúun' nĭ'
ntáká ráno'ó jie'e' yā yí'í-ó nuun' Cristo Jesús.

Tutu' uví' ntee Pablo nuun' rá ñivi ñuun' Corinto

Ntee Pablo tutu' nuun' rá ñivi ya kúneí ini'
ráa Cristo, ya néé' ráa ñuun' Corinto

1 ¹Nu'u' Pablo, Cristo Jesús ntetíñú re' nu'u', kuniso ni' tiñu apóstol ya chúichí re' nu'u' sáva stúvi ni' tu'un re', sáni kuíni Ndiosí'. Nu'u' jín ñani'-ó Timoteo táji rán' tutu' ya'á nuun' ráno'ó, ya kúvi ñivi Ndiosí' ya jínú' ini' rán Jesús, ya néé' rán ñuun' Corinto, ya kútútú rán yukuán. Jee suni táji rán' maa nuun' ntáká rá ñivi ya nsásíñ Ndiosí' sáva kí'i ráa nuun' re', ya néé' ráa ntáká rá ñuun' sánitíñ Acaya.

²Na ka' koo maní' ini' Tátá'-ó Ndiosí' jín Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo kune'yá ráa ráno'ó jín ya kune'e' va'a rán sa'á ráa.

Tunó'ó nó'o Pablo

³Nákuetú'ún-ó Ndiosí', ya kúvi re' Ndiosí' nuun' Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo jee Tátá' Jesús kúvi re'. Kúvi re' Tátá'-ó ya kúná'ví ini' re' né'yá re' yó, jee kúvi re' Ndiosí' ya sukuáni násáneí re' ini'-ó. ⁴Chi suvire' násavá'a re' ini'-ó nuun' ntáká rá tunó'ó nó'o-ó, sáva suni maáo ranika' kuvi nasavá'a-ó ini' rá ñivi ya nó'o rá nani tunó'ó. Chi nasavá'a-ó ini' ráa sánikuá' nñasavá'a Ndiosí' ini'-ó. ⁵Chi sáni nno'o ví'í Cristo tunó'ó, suni sukuán nó'o-ó tunó'ó jie'e' ya yí'í-ó nuun' re'. Jee retú kúkue'e' ví'í tunó'ó nó'o-ó vá, jee suni sukuán kúkue'e' ví'í násavá'a Ndiosí' ini'-ó jie'e' ya sá'á Cristo. ⁶Saájee, retú sáá nó'o rání' tunó'ó, jee

nó'o rán' jje'e' táji rán' Tu'un Ndiosí' sáva nasáneí rán' ini' ránú, jín sáva xinánitá'ví' Ndiosí' ráno'ó jje'e' kuachi ráno'ó. Áxí retú sáá nasáneí ini' rání', jee íyó sukuán sáva nasáneí Ndiosí' ini' ráno'ó [jín ya nanitá'ví' rán], jee sukuán sá'a-a ya kuiñi nì'in rán nuun' Cristo jee ke'ne' ini' rán jín tunó'ó kuno'o rán kuá' nó'o ránu'u'. ⁷Jee íyó kutú tu'un neí ini' rání' ya kuiñi nì'in ránú, chi jíní' rání' ya sánikuá' suni ne ta'an' ráno'ó nó'o rán tunó'ó jín ránu'u', jee suni sukuán ranika' nasáneí Ndiosí' ini' ne jí'in ráno'ó jín ránu'u'.

⁸Ráno'ó ñanítá'an, kuíni rání' ya kuká'nú ini' ránú jje'e' rá tunó'ó ya nkiji siki' ránu'u' ni nnee' rán' ichi rá ñuun' tñin Asia. Chi nno'o rán' tunó'ó maá veí nasíkuítí' nsú kuá' kuneí rán' ka' jín fuersá' rán', ya ni ntuví nýyo ka' tuneí ini' rán' ya kuteku' rán'. ⁹Chi nkuvi ini' rán' kuéntá' nsanáa' siki' ránu'u' ya kuvi' rán'. Soo nkuvi sukuán sáva ntu kúneí ini'-ó maáo, chisa' sáva kuneí ini'-ó Ndiosí', ya suvire' ví ya nástekú' re' rá nýyi. ¹⁰Suvire' ví ya nsikáku re' ránu'u' nuun' tunó'ó manéátú'un kuvi' rán. Jee sikáku re' ránu'u'. Chi íyó tuneí ini'-ó ya kunikin' re' sikáku re' ránu'u' ichinúun' ka', ¹¹sáá chíneí tá'an ránú ránu'u' ya jíkán' tá'ví' rán nuun' Ndiosí' jje'e' ránu'u'. Jee suni koo kue'e' ñivi ku'va ráa ya kúta'ví' nuun' Ndiosí' jje'e' ta'ví' sikúta'ví' re' nuun' ránu'u' ya nama re' ránu'u' jje'e' jíkán' tá'ví' kue'e' ñivi jje'e' ránu'u'.

**Nkachi' Pablo na jje'e' chi ntuví ñá'an'
re' inka íchí ñuun' Corinto**

¹²Su'va ká'an' téyíí rání', ya ne ánima' rán' jíní' rán' ya, ña'nu naa' rán' jee sain nýyo ini' rán' ña'nu rán' jín rá ñivi ñiví ya'á, sáni kuíni Ndiosí'. Jee ví'í ká' jíní' rán' ya nsalá' rán' sukuán nuun' ráno'ó. Chi ntu ñá'nu rán' sáni ya níchí xíni' maárán', chisa' chíneí chituví Ndiosí' ránu'u' sa'á rán' sukuán, chi íyó máni' ini' re' né'yá re' ránu'u'. ¹³Jee rá tu'un ya téé rání' nuun' tutu', nsú tu'un ya ntu kúvi kiku'un ini' ránú ví-i. Chi maá ni tu'un ya kúvi ka'ví rán jee kúvi kiku'un ini' rán ví-i. Jee íyó tuneí ini' nì' ya kiku'un noo ini' rán ñasa íyó ránu'u', ¹⁴sánikuá' ya ñaku'un ini' rán sava. Chi maárání' kúvi jje'e' ka'an' téyíí ránú, sánikuá' maáránú kúvi jje'e' ka'an' téyíí rání' kivi' niji Ito'o'-ó Jesús.

15 Kúneí ini' nì' yukuán, saáva nkunaa' ini' nì' ya xí'nañú'ún ka' kuajiane'yá nì' ráno'ó, sáva kuvi ya vá'a nuun' ráno'ó ya uví' íchí. 16 Nani ini' nì' ya kuajiane'yá nì' ráno'ó ni ichi kuajiaa' nì' nuun' ñuun' Macedonia. Jee kuajiane'yá tuku nì' ráno'ó sáá nikó nì' ne Macedonia. Sukuán jee sáva kuvi chineí rán nu'u', sáva kî'in' nì' ichi ñuun' Judea, nékúvi. 17 Sáá nkunaa' ini' nì' ya'á, ¿á nkasikí nì' jie'e' ya ntu ñáne'yá nì' ráno'ó ya uví' íchí, rúsa? Áxí, ¿á jiáni ini' nì' ya sa'á nì' sáni níyo ini' nì' kuéntá' ñivi ya ntu yí'í raa nuun' Ndiosí', ya uví' nuun' jiáni ini'-i, ya sanaan' "kuvi, kuvi" káchí' nì' soo tukuni "ntuví, ntuví" káchí' nì', rúsa? 18 Soo sánikuá' naa' kúvi Ndiosí' jee síkúnkuvi naa' re' ya káchí' re', jee suni sukuán tu'un káchí' rání' nuun' ráno'ó, nsá' káchí' rání' "kuvi" soo tuku "ntuví" káchí' rání'. 19 Chi Se'ya Ndiosí' kúvi Jesús ya kúvi Cristo, [ya ñani Ndiosí' sáva tatúní' nuun' ni'í]. Jie'e' Jesús ví ya nstekútu'ún ránu'u' nuun' ráno'ó. Nu'u' jín Silvano jín Timoteo ví ya nstekútu'ún rání' nuun' ráno'ó jie'e' re'. Jee nsá' uví' nuun' jiáni ini' Cristo jee ntuví nkáchí' re' "kuvi" soo tuku "nkúvi" nkachi' re'. Chisa' Cristo sukuáni káchí' re' ya "kuvi". 20 Chi máá Cristo ví ya síkúnkuvi ntaká rá tu'un ya nchísóyu'ú Ndiosí', jee káchí' re' "kuvi". Saáva jie'e' Cristo káchí'-ó "sukuán koo", "amén", sáva nákuetú'ún-ó ya vii' nasíkuiti' kúñá'nú Ndiosí'.

21 Máá Ndiosí' ví ya sa'á ya ránu'u' jín ráno'ó ya íñí nì'in kutú-ó nuun' Cristo. Jee ntetínú re' yó yítínú-ó nuun' re'. 22 Jee suni ntaji Ndiosí' Tachí' Íí' re' kî'i-i ini' ánima'-ó. Yukuán vá kúvi seyú' ya ntee re' ya stúvi re' ya kúvi-ó ñivi re'. Tachí' Íí' re' ví ya táji yachí' re' nuun'-ó ya stúvi ya naá' ya nì'in'-ó ni'í ta'vi' ya táji Ndiosí' nuun'-ó ichinúun' ka'.

23 Soo jíní' va'a Ndiosí' ánima' nì' jee kána nì' re' ya ku'va re' ya naá' jie'e' nu'u'. Chi jíní' re' ya káchí' naa' nì', ya ntiá'an kuajiaa' nì' nuun' néé' rán nuun' ñuun' Corinto, sáva chusává nì' sa'á nì' ya koo tunkú'yá' ini' ráno'ó. 24 Jee nsá' núní'in rání' koso' rání' nuun' ráno'ó jie'e' ichi ya kúneí ini' rání' Jesús. Chisa' tá'an sátínú nkáá kúvi rání' jín ráno'ó, sáva kusii' ini' ánima' rání'. Chi íñí nì'in rání' jie'e' kúneí ini' rání' Cristo.

2 1 Saáva nu'u' nkunaa' ini' nì' ya nsá' kuajiaa' tuku nì' nuun' ráno'ó ya taji-i ya kukuéká ini' rání'. 2 Chi retú

nu'u' nasa'á kuéká nì' ini' rán, saájee, ¿né ìin ví ya nasa'á sù' ini' nì', résa? Ntúvì ka' ñivi chi kuachi maárano'ó ni ví-i, soo ¿naja kúvi sa'á rán maa retú ya nñasa'á kuéká nì' ini' rán, résa? ³Jee saáva sánikua' ntee nì' nuun' tutu' yukuán nuun' rán, sáva ré kenta nì' yukuán, jee ntúvì nása'á kuéká rán ini' nu'u', chisa' maárán ví ya íyó nasa'á sí' rán ini' nì'. Jee ne yuchí íñi nì' nuun' ntáká ráno'ó ya sánikua' kusii' ini' ánima' nì', jee ne jí'ín ráno'ó kusii' ini' ánima' rán. ⁴Chi ntee nì' tutu' vá nuun' rán, jie'e' nñani'ví' ví'í ini' nì' jee nñukuí'yá' nasíkuiti' ini' ánima' nì' jie'e' rán, jee ne nna'yu' ntenúun' nì' ntee nì' tutu' vá. Soo nsá' ntee nì' maa sáva nukuéká ini' rán, chisa' sáva kuni' rán ya ñúnúun' nasíkuiti' nì' ráno'ó.

Nneká'nú ini' Pablo né'yá re' tee nsa'á kuachi

⁵Soo ñivi vá ya njiá'a-a tñkuéká ini', jee nsú kuachi nu'u' nñasa'á kuéká ñivi vá ini' nì', chisa' ne ntáká ráno'ó raniká' nani' níní nñachukuéká-a ini' ntáká ráno'ó. Soo ntu síki' ka' káchí' nì'. ⁶Jee jín ya nxin'ó ntáká maárán ñivi vá, jee jín yukuán jee nkuvi. ⁷Jee saáva, íyó va'a ka' ya íyó kuneká'nú ini' rán kune'yá rán ñivi vá, jee nasav'a rán ini'-i, sáva nkúneí tñkuéká ini'-i jín-i. ⁸Jee saáva náxini'ví' nì' ini' rán, ya nástúvi naa' rán ya ñúnúun' nijia rán maa. ⁹Chi tutu' vá ntee nì' nuun' rán jie'e' tiñu ya'á, sáva kototúní' nì' ráno'ó sáva kuni' nì' retú káníjía rán ntáká tiñu ntatúní' nì'. ¹⁰Jee saáva, retú néká'nú ini' rán jie'e' nani' kuachi ya nsa'á ìin ñivi, jee sunisaá néká'nú ini' nì' maa. Chi retú íyó na néká'nú ini' nì', jee ichinúun' Cristo nneká'nú ini' nì' nne'yá nì' ñivi vá sáva kuvi ya vá'a nuun' ráno'ó, ¹¹sáva nkúneí kuí'na' maá ñá'nú naní Satanás koso'-o nuun'-ó, chi jí'íní'-ó rá máñá' re'.

Nkuníní ini' Pablo jie'e' rá ñanité'án ñuun' Corinto, ni néé' re' ñuun' Troas

¹²Jee sáa nkenta nì' nuun' ñuun' Troas, sáva stekútú'un nì' tñ'un vá'a jie'e' Ito'o'-ó Cristo, jee nsine re' ichi nuun' nì' sáva kachitú'un nì' tñ'un re' yukuán. ¹³Soo nkuníní ini' ánima' nì', chi ntu nnáni'in' nì' ñani'-ó^a Tito yukuán. Saájee

^a 2:13 Ñani' nì'

nka'an' ntí' jín rá ñivi ñuun' Troas, jee kuá'an' ni' ichi rá ñuun' tñin Macedonia.

Sá'a Cristo ya kunei rán'

¹⁴ Soo kúta'vi' ni' nuun' Ndiosí', chi suvire' vá sukuáni náka re' ránu'u' sáva stúvi re' ya kunei re' siki' ni'i jie'e' ya nsa'a re' jín ránu'u', kuéntá' iin desfile stúvi-i ya nkunei iin general sáa nkantá'an re'. Náka Ndiosí' ránu'u' sukuán jie'e' yí'í rán' nuun' Cristo. Jee jiátíñú re' ránu'u' sáva sikútenuun rán' tu'un vá'a Cristo ntaká ichi, sáva kuvi kuni' rá ñivi ini' re', kuéntá' kuá' jietenuun xiko' jiávi xi'. ¹⁵ Chi kúvi rán' kuéntá' xiko' sujie ya sókó' Cristo nuun' Ndiosí', jee sukuán kúvi rán' sáa stékútu'un rán' tu'un re' nteñu rá ñivi ya nátava' Jesús raa nuun' kuachi raa síkaku re' raa, jín nteñu rá ñivi ya síjita Ndiosí' raa, ya kuéntá' ní'i' raa nuun' re'. ¹⁶ Jee nuun' rá ñivi ya jíta vá, jee kúvi rán' kuéntá' xiko' niyi nuun' raa, ya kúichi ini' raa tu'un stékútu'un rán', jee tu'un vá sá'a-a ya kuéntá' ní'i' raa nuun' Ndiosí'. Soo nuun' rá ñivi ya síkaku Jesús raa, jee kúvi rán' kuéntá' iin xiko' ya sá'a-a ya kuteku', chi tu'un vá sá'a-a ya kuteku' raa níinkáni nuun' re'. Jee, ¿né iin kee kunei sa'a tiñu ya'a ya sikútenuun-u tu'un re', résa? ¹⁷ Soo ránu'u', chi ntuví núkú rán' tává' rán' xu'un jie'e' Tu'un Ndiosí', kuéntá' sá'a kue'e' rá tee, [jee ntu sáma rán' maa]. Chisa' jíní' Ndiosí' ya sain nú'un ini' rán' káchí' rán' tu'un re', chi maá Ndiosí' ví ya ntají re' ránu'u' ya stékútu'un rán' tu'un re'. Jie'e' yí'í rán' nuun' Cristo káchí' rán' tu'un re'.

Tu'un jie'e' tratú' jiáá

3 ¹ ¿Á jiáni ini' ránú ya náki jie'é' tuku rání' ya nákutíñú va'a rán' jie'e' maáran' rúja? Áxí, ¿á íyó taji rán' nuun' ráno'ó tutu' ya nákutíñú va'a-a jie'e' ránu'u' rúja?, áxí, ¿á íyó taji ránú tutu' sukuán nuun' ránu'u', sáni jiniñú'un sava inka ñivi rúja? ² Soo ntuví, chi ráno'ó vá kúvi kuéntá' iin tutu' ya nákutíñú va'a-a jie'e' ránu'u'. [Ñú'un ini' rání' ñasa kúnei va'a ini' ránú Jesús níkin' rán re'] kuéntá' iin tutu' ya néé' ini' ánima' rání'. Jee kuvi kuni' ni'i' rá ñivi maa jee sukuán kuéntá' kúvi ká'vi raa maa. ³ Chi nijin' túvi ya kúvi ránú kuéntá' iin tutu' ya ntee maá Cristo, jie'e' tiñu re' ya

nsa'á rání' nuun' ráno'ó. Soo nsú jín iin tutu' jín tinta lapí' ntee re' maa, chisa' jín Tachi' Íí' Ndiosí', ya tékú' re'. Jee ni ntuví ntee re' maa nuun' yuu' tiáxín [kuéntá' ntee Ndiosí' rá tu'un ya ntatúní' re' jee njia'a re' maa nuun' Moisés, tió chíji]. Chisa' ntee re' maa ini' ánima' ñivi.

4 Jee káchí' rání' sukuán, chi ne yuchí kúnei ini' rán' Ndiosí' sá'á Cristo. 5 Jee nsú nuun' ránu'u' kéne ya tu'va rání', saáva ntu kúvi kani ini' rán ya váji ne nuun' maarán' ya kee kunei rán' sa'á rán' nani tiñu táji Ndiosí'. Chisa' ne nuun' maá Ndiosí' vaji ya tu'va rán' kunei rán' sá'á rán' maa. 6 Chi suni maaré' ví ya nsa'á re' ya tu'va rán' sá'tiñú rán' nuun' re', jie'e' tratú' jiáá ya ñakin' Ndiosí' naja kí'i ñivi nuun' re'. Jee tratú' jiáá ya'á nsú ley ví-i ya ntee re' sáva tatúní' re' nuun' rá ñivi. Chisa' tratú' jiáá ví ya táji re' Tachi' Íí' re' nuun'-ó sáva kí'i-i ini' ánima'-ó. Chi ley ya ntee nuun' tutu', jee síjita-a yó ya kuéntá' ní'i'-ó nuun' Ndiosí'. Soo Tachi' Íí' re' ví ya xitékú'-u yó ní'nkání nuun' re'.

7 Jee ley vá ya sá'á-a ya kuéntá' ní'i' ñivi nuun' Ndiosí', jee ntee Ndiosí' maa nuun' yuu' tiáxín jee njia'a re' maa nuun' Moisés, jee vii' kúñá'nú ley vá ya nkenta nuun' Moisés ya ñanute' nasíkuiti' nuun' re', ya ni ntuví nkúvi kune'yá va'a rá ñivi Israel nuun' re'. Saájee kuéeni kuéeni na'va' nuva vá nuun' re'. Jee retú maá ñá'nú nasíkuiti' kúvi ley vá ya sá'á-a ya kuéntá' ní'i' ñivi nuun' Ndiosí', 8 soo sa' ví'í ká' vii' kúñá'nú nasíkuiti' tratú' jiáá ya sá'tiñú Tachi' Íí' re' ini'-ó. 9 Chi retú vii' kúñá'nú nasíkuiti' tiñu ya síjita-a rá ñivi, soo sa' ví'í ká' vii' kúñá'nú nasíkuiti' ka' tiñu ya sífyo re' kuachi-ó sáva ku'vayu'ú re' ya kinoo naa'-ó nuun' re'. 10 Chi sú ley vá nkuñá'nú ví'í-i ne tiempú' yukuán, jee ntuví kúñá'nú-u, nsú ká' kuá' vii' kúñá'nú nasíkuiti' ka' tratú' jiáá ñakin' Ndiosí'. 11 Jee retú nkenta ru ley vá nkuñá'nú nasíkuiti'-i ya núun-u vitan ne jita-a, soo maá kúñá'nú nasíkuiti' ka' ví tratú' jiáá, ya kínoo-o ní'nkání.

12 Jee jie'e' íyó kutú tuneí ini'-ó ya sa'á Ndiosí' sukuán, jee saáva íyó neí ini'-ó. 13 Jee ntuví sá'á rán' kuéntá' nsa'á Moisés, ya ñasi' re' nuun' re' jín iin sa'ma, sáva nkuné'yá va'a rá ñivi tata' Israel nasa kuá' ná'vá' nuva jánute' nuun' re' ya kuanaan'-a. 14 Soo yúu' antúní' rá ñivi vá. Chi ne vitan jee sáá ká'vi ráa tratú' tú'ú ñakin' Ndiosí' ne yana'án,

kuéntá' kínóo sa'ma vá jíásí' antúní' ráa jee ntu kuíyo-o, chi kuachi kuíyo sa'ma vá sáá kí'i iin ñivi nuun' Cristo.

¹⁵ Soo ne vitan, chi sáá ká'vi ráa tratú' tú'ú vá ya ntee Moisés, jee kuéntá' retán' jíásí' iin sa'ma nuun' ánima' ráa.

¹⁶ Soo sáá kivi ñivi nuun' Ito'o'-ó, saájee kuéntá' kuíyo sa'ma vá ya ñasi' nuun' antúní' ñivi vá. ¹⁷ Chi Ito'o' vá ví Tachi' Íí'. Jee nuun' íyó Tachi' Íí' Ito'o'-ó ini' ánima' ñivi, jee nákuíñi' núne ñivi vá nuun' xintíin ley vá. ¹⁸ Jee jie'e' sukuán, váchóo ntaká maáo kuéntá' ntu ka' násí' nuun'-ó. Chi kúvi-ó kuéntá' iin espejo né'yá-ó ya vii' kúñá'nú Ito'o'-ó jee jiánute'-ó nuva Ito'o'-ó, chi maa Tachi' Íí' re' sá'a ya ne jí'ín-ó vii' kuá'an' kuá'an' kúvi-ó sánikuá' vii' kúñá'nú Ito'o'-ó, chi ya vii' kuá'an' sáma re' ini'-ó sáva koo-ó kuéntá' íyó maá Ito'o'-ó. Su'va sá'a Ito'o'-ó ya maaré' ví Tachi' Íí'.

4 ¹ Jee saáva ntuví núun ini' rání', chi jie'e' nkuná'ví ini' Ndiosí' nne'yá re' ránu'u', saáva nni'in' rán' tiñu ya'a ya nteñiñu Ndiosí' ránu'u' stékútu'un rán' jie'e' tratú' jiáa. ² Jee jíni'yo rání' sá'a rán' rá tiñu yísé'í ya kúvi tu'un kánuun sá'a ñivi. Jee ni ntuví jíka rán' jín tiñu máñá'. Jee ni ntuví sáma rán' sáá ká'an' Tu'un Ndiosí'. Chisa' stúvi nijin' rán' tu'un naa' Ndiosí', jee sukuán nákutíñú rán' jie'e' maarán' sáva kuni' ntaká rá ñivi ne ánima' ráa ya naa' íyó rán'. Jee jíni' maá Ndiosí' ya naa' íyó rán'. ³ Chi retú tu'un yísé'í ví tu'un va'a jie'e' Cristo ya stékútu'un rání' ya ntu jáku'un ini' ñivi maa, soo kuachi yísé'í tu'un vá nuun' rá ñivi ya kuánaan' nuun' Ndiosí'. ⁴ Maá kui'na' kúñá'nú ya yósó' nuun' rá ñivi ñiví ya'a tiempú' vitan kuéntá' iin ndiosí', jee sá'a re' kuneen' antúní' rá ñivi vá, ya ntu ínú' ini' ráa Cristo, ya kuéntá' kuáa' ráa, sáva ntuví jiá'a re' tu'un vá'a jie'e' Cristo natuun'-u ini' ánima' ráa, sáva ntu kuni' ráa ya máa kúñá'nú Cristo ya iin ni kúvi re' jín Ndiosí' ya tu'vi nijin' sáá íyó Ndiosí'. ⁵ Jee nsú jie'e' maarání' ví ya stékútu'un rán', chisa' káchítu'un rán' ya Ito'o' nuun' kuáiyó ví Jesús ya kúvi Cristo. Jee ránu'u' chi kúvi rán' kuachi musú' ni ya sátíñú rán' nuun' Jesús nuun' ya vá'a ráno'ó. ⁶ Chi Ndiosí' ví ya ntatúní' re' ya tuun' ñu'un' nuun' neen' sáa nsá'a re' ñiví. Suni maá Ndiosí' ví ya stúún' re' ini' ánima'-ó sáva tuun' ini' ánima'-ó ya kuni'-ó ya vii' nasíkuiti' kúñá'nú re' chi jíni'-ó ini' Jesús ya kúvi Cristo, kuéntá' jiánute' nuun' re'.

Jiá'nu-ó jín tu'un kúneí ini'-ó Cristo

7Sú stúún' re' ini' ánima' rán' ya yíyá'vi nasíkuiti' soo kúvi kuéntá' yí'í vá ini' iin kisi ñu'un. Chi maárán' kúvi kuéntá' kisi ñu'un vá ya ntu íyó fuersá' rán' sáva sa'á rán' tiñu re'. Vaji fuersá' mánasí ne nuun' Ndiosí' sáva sikúnkuvi rán' maa. Jee ntu vaji fuersá' vá nuun' ránu'u'. 8Jee súka' ntaká nuun' tá'án' rán' tunó'ó, soo ni ntuví jiáxin tunó'ó ránu'u'. Súka' kúnaan' ini' rán' nasa sa'á rán', soo ntu íchí nnúun ini' rán'. 9Jee súka' jíto u'vì' ñivi ránu'u', soo Ndiosí' chi ntuví xínóo maaré' ránu'u'. Súka' núkú rá ñivi xiní'í raa ránu'u', soo ntu nxináán' raa ránu'u'. 10Né ni ví nkuvi kuá'an' rán', sukuáni jié'né' ini' rán' kuvi' rán' jié'e' tiñu sá'á rán' nuun' Jesús kuéntá' ní'i' re' jié'e' rán'. Sáva suni sukuán túvi nijin' ya jiá'nu rán' sáni ña'nu Jesús ya tékú' re' ini' yikikúñu rán' jee táji re' fuersá' nuun' rán'. 11Chi ni néé' rán' tékú' rán' ini' ñiví ya'á, jee sukuáni núkú ñivi ka'ni' raa ránu'u' jié'e' yítíñu rán' nuun' Jesús. Jee sukuán túvi ya tékú' Jesús ini' yikikúñu rán' ya kuvi'-i, jee sátíñú re' ini' rán'. 12Saájee sátíñú re' ini' ránu'u' sáva iin ni íyó ini' rán' kuvi' rán' jié'e' tiñu sá'á rán' nuun' re', soo jié'e' ya'á satíñú re' ini' ránú ní'ín' rán' kuteku' rán' nínkání jín re'.

13Jee nuún kúneí ini' rán' Ndiosí' ne ánima' rán' sánikuá' nkúneí ini' maá tee ya ntee re' salmo niso nuun' Tutu' Íí'. Jee sánikuá' káchí' re': “Ninu' ini' ni' Ndiosí', saáva nka'an' ni' tu'un re'”, jee saáva suni sukuán ínú' ini' ránu'u' Ndiosí', jee saáva ká'án' rán' tu'un re'. 14Chi jíní' rán' ya maá Ndiosí' ya nnastekú' ij' re' Ito'o'-ó Jesús jee nxiná'koo re' yikikúñu-u, jee suni sukuán ne jí'ín-ó nastekú' ij' re' yó jié'e' yí'í-ó nuun' Jesús jee xinákoo re' yikikúñu-ó, jee kina'ka nkáá re' ránu'u' jín ráno'ó naku'va re' yó nuun' Jesús. 15Saáva ní'í ya'á kúvi ya vá'a nuun' ráno'ó. Jín sáva kukue'e' ka' ñivi ni'ín' ya maní' ini' Ndiosí' jín raa. Saájee sáva kukue'e' nasíkuiti' ka' rá ñivi ku'va raa ya kúta'vi' raa nuun' Ndiosí', sáva stúvi-ó ya vii' nasíkuiti' kúñá'nú Ndiosí'.

16Saáva, ntuví núun ini'-ó. Súka' kuani'í nijia yikikúñu-ó, soo vitan nteen' nújiáá ánima'-ó sá'á Ndiosí'. 17Chi súnika' nó'o-ó ñiví ya'á, soo víyáxín kúvi rá tunó'ó vá jee nuún ni

ví-i, chi sá'a-a ya nì'in'-ó ta'vì' ya vii' kúná'nú nasíkuitì' ka' sáa kune'e'-ó ní'nkání jín Ndiosí'. ¹⁸Ntu t́in kuéntá'-ó rá túvi né'yá'-ó ñiví' ya'á. Chisa' t́in kuéntá'-ó ya vii' kúná'nú ka' ya ntu túvi né'yá'-ó. Chi ya túvi né'yá'-ó tiñu núún ni ví-i. Soo rá tiñu ya ntuví túvi nijin' né'yá'-ó, jee suvi-i ví ya koo ní'nkání.

5 ¹Chi jíní'-ó ya yìkìkúñu'-ó ya kúmí'-ó ini' ñiví' ya'á, jee kúvi-i kuéntá' iin vesayo ya jíanaan'. Soo jíní'-ó ya sáa kínaan'-a, jee natají Ndiosí' iin yìkìkúñu' jíáa nuun'-ó ya koo ní'nkání. Jee yukuán kúvi kuéntá' iin ve'i jee íyó-o ñuun' íyó antiví súkún. Soo ntuví kúvi-i iin ve'i ya sá'a ñivi jín na'á-a, chi maá Ndiosí' nsa'á maa. ²Jee suni ni néé'-ó ya'á, ne ké'en-ó kueka', chi kúvi ví'í ini'-ó naku'un-ó yìkìkúñu' jíáa-ó vá, ya kúvi kuéntá' ve'i-ó vá, ya nì'in'-ó ne antiví súkún ne nuun' néé' Ndiosí'. ³Jee sunisaá ku'un nijia-ó yìkìkúñu'-ó vá, kuéntá' naku'un-ó sa'ma, jee nsá' kuvi koo sí'n-ó nuun' iin yìkìkúñu', ya kúvi kuéntá' koo ñiin-ó. ⁴Chi ni íyó-ó ini' vesayo-ó ya'á, ya kúvi yìkìkúñu-ó ya'á, jee ké'en-ó kueka' chi jíaku nijia ini'-ó, nsú jie'e' ya ku'ni-ó ya xinóo-ó yìkìkúñu'-ó ya'á, chisa' jie'e' ku'ni-ó ku'un-ó yìkìkúñu' jíáa-ó, sáva yìkìkúñu-ó ya jí'í' ni'í' kuiti'-i sama jee koo yìkìkúñu' jíáa kuteku' ní'nkání. ⁵Soo maá Ndiosí' ví ya nsástakoo re' yó sáva nì'in'-ó yukuán. Jee ntaji yachi' re' Tachi' Íí' re' yí'í-i ini'-ó, ya stúvi ya naá' ya nì'in' nijia-ó yìkìkúñu' jíáa.

⁶Jee saáva, sukuáni ne yuchí kúneí ini'-ó ya'á, jee jíní'-ó ya ni íyó-ó ini' ve'i-ó ya'á, ya kúvi yìkìkúñu-ó, jee íyó íká-ó nuun' kune'e'-ó kune'yá jínúun' máa maáo nuun' Ito'o'-ó. ⁷Chi ní'kn'-ó jíá'nu-ó sáni ku'ni re' jie'e' kúneí ini'-ó re', jee nsú jie'e' ya túvi né'yá'-ó ñiví' ya'á. ⁸Soo ne yuchí kúneí ini'-ó Ndiosí', jee kée ka' kene-ó ve'i-ó ya'á, ya kúvi yìkìkúñu-ó, jee kì'in'-ó nuun' kune'e'-ó jín Ito'o'-ó. ⁹Jee saáva vane' ñú'ún ini'-ó kue'nu-ó sánikua' kúvá'a ini' re' né'yá re' sáa sá'a-ó, vani íyó-ó ini' ve'i-ó ya kúvi yìkìkúñu-ó ya'á, áxí vani retú sú ká' ya nkene-ó kì'in'-ó kune'e'-ó jín re'. ¹⁰Chi nta'ká-ó saá íyó kì'in'-ó ku'ñi-ó nuun' ke'ne' Cristo rá tiñu nsa'á-ó, sáva ta iin iin-ó nì'in'-ó sánikua' naja nsa'á-ó, vani tiñu vá'a áxí vani tiñu ní'vá'a, sáa niyo-ó jín yìkìkúñu-ó ini' ñiví' ya'á.

Tu'un jie'e' ya manì' Ndiosí' jín-ó

11 Jee saáva, jíní' rání' ná kúvi ya ñúyú'ví ini' rán' nuun' Ito'o'-ó. Jee saáva núkú rán' sijínú' rán' ini' ñivi kivi raa nuun' re'. Jee túvi kájí nuun' maá Ndiosí' sáá ñú'ún ini' ánima' rán'. Varésukuán jee sumi sukuán túvi kájí nuun' ránú ya ña' kúvi rání'. 12 Jee nsá' nákutíñú va'a tuku rán' jie'e' maárán' nuun' ráno'ó. Chisa' táji rán' ichi sáva kúvi ka'an' téyíí ránú jie'e' ránu'u' sáva kúvi naxiníko ránú nuun' rá ñivi ya ká'án' téyíí raa jie'e' sáá túvi raa nuun' inka ñivi, jee nsú jie'e' sáá íyó ánima' raa. 13 Chi retú jiáni ini' ñivi ya tee jíkó xíní' kúvi rání', jee kúvi rán' sukuán sáva jiátíñú Ndiosí' ránu'u'. Soo retú íyó vá'a xiní' rání', kúvi rán' sukuán sáva kuvi ya vá'a ráno'ó. 14 Chi jie'e' ya ñúnúun' Cristo yó ví ya tétuvi-i ránu'u' ya kitíñú rán' nuun' re'. Jee ya ncutúní' ini' rán' ya'á, ya Cristo ni'i' jie'e' kuáiyó ñivi jee saáva íyó kuéntá' ní'i' ntaká-ó jín re'. 15 Jee ni'i' re' jie'e' ntaká ñivi, sáva rá ñivi ya tékú' raa ntuví ka' jiá'nu raa yítíñú raa nuun' maáráa, chisa' kue'nu raa kitíñú raa nuun' maaré' ya ni'i' re' jee nateku' ii' re' nnakoo yikikúñú re' nkene re' nteñu rá níyi sáva kuvi ya vá'a raa.

16 Jee saáva, ne vitan ntuví ka' jiáni ini' rání' jie'e' ni ñin ñivi, sániku' jiáni ini' rá ñivi ñiví ya'á, ya ntu yí'í raa xintíin Cristo. Sú ñani ini' rán' sukuán jie'e' Cristo, soo ntuví ka' jiáni ini' rán' sukuán jie'e' re'. 17 Jee saáva retú néni ñin ñivi ya yí'í-i nuun' Cristo, jee kúvi ñivi jiáá nsá'á Ndiosí'. Jee ya kuajia'a sáá ña'nu-ó tiempú' yata', jee nnujiáá sáá jiá'nu-ó nuun' Cristo. 18 Jee maá Ndiosí' ví ya sá'á re' ntaká rá tiñu vá, chi jie'e' ya nsá'á Cristo, jee nsá'á re' ya nnumanì'-ó jín re'. Jee ntaji re' tiñu nuun' ránu'u' sáva kachitú'un rán' tu'un re' jie'e' ya kúvi ni'in' ñivi ya numanì' re' jín raa. 19 Chi jie'e' ya nsá'á Cristo, nsá'á Ndiosí' ya kúvi númání' rá ñivi ñiví jín re'. Jee ntuví nnásikúni'i re' síkí' raa rá kuachi nsá'á raa ya njia'a raa nuun' ya ntatúní' re'. Jee ntetíñú re' ránu'u' ya káchítu'un rání' tu'un re' jie'e' ya kúvi numanì' re' jín rá ñivi. 20 Jee saáva ránu'u', ntají Cristo yítíñú rán' nuun' tiñu re', maá Ndiosí' jiátíñú re' ránu'u' jíkán' tá'ví' re' nuun' ráno'ó ya kuéntá' ká'án' re' sáá ká'án' rán'. Jee nuun' súvi Cristo, jíkán' tá'ví' rán'

nūun' ráno'ó, yā numanī' ránú jín Ndiosí'. ²¹Chi Cristo, jee ni ntuví íyó kuachi re', soo nsa'á Ndiosí' yā kuniso Cristo kuachi-ó, sáva kúvi yā vá'a nūun'-ó, sáva sa'á re' yā naa' kúvi-ó sánikua' kúvi Ndiosí', jie'e' yā yíí-ó nūun' Cristo.

6 ¹Jee saáva ránu'u', tá'án sátíñú kúvi rán' jín Ndiosí', jee jíkán' tá'ví' rán' nūun' ráno'ó yā koto ní'ín' ka'á rán' yā manī' ini' Ndiosí' né'yá re' ráno'ó. ²Chi káchí' Ndiosí' nūun' Tutu' Íí' níso tu'un re' ya:

Maá tiempú' ñani nī' jee ntīin kuéntá' nī' tu'un nīkan' tá'ví' nú.

Jee maá kīvī' yā nsikáku nī' ñivi nūun' kuachi-i, jee nchīneí nī' no'ó.

Tīin kuéntá' rán, vitan ví maá tiempú' yā ñani Ndiosí'. Tīin kuéntá' rán, vitan ví maá kīvī' yā sikáku re' ñivi.

³Jee ni ntuná' sá'á rání' sáva ntu xinínkava rán' ñivi sáva ntu kasi' rán' tīin ráa Tu'un Ndiosí', sáva nkuví chikuachi ráa sīkī' tiñu sá'á rán' nūun' Ndiosí'. ⁴Chisa', ntaká nūun' yā kúvi, stúvi rán' yā kúvi rán' musú' yā sátíñú nūun' Ndiosí',

jie'e' yā kúní'in rán' íñí nī'in rán' jín Cristo,

jín nūun' yā kúmání' nūun' rán',

jín nūun' yā víjí sá'á-a nūun' rán',

⁵jín nūun' yā njia'a ñivi ránu'u',

jín nūun' yā nchī'i ñivi ránu'u' ini' vekaa,

jín nūun' yā nnenta kue'e' ñivi sīkī' ránu'u' yā nukú

ráa tuntíxín jín rán',

jín nūun' tiñu véi nsa'á rán',

jín nūun' kue'e' íchí ntu nkixi' va'a rán',

jín nūun' yā nnee' nite' rán',

⁶jín jie'e' ninu'un jíá'nu rán',

jín jie'e' jíní' va'a rán' sáni kuíni Ndiosí',

jín jie'e' yā kánú ví'í íyó ini' rán' jíé'né' ini' rán' nūun'

tunó'ó vaji sīkī' rán',

jín jie'e' kúvá'a ini' rán' jín ñivi,

jín jie'e' yíí Tachi' Íí' ini' ránu'u',

jín jie'e' sain nū'ún ini' rán' nūnúun' rán' ñivi,

⁷jín jie'e' ká'án' rán' yā naá',

jín jie'e' sátíñú fuersá' íí' Ndiosí' jín ránu'u',

jín jie'e' jíá'nu naa' rán' nūun' Ndiosí',

jín jiē'e' yā ntaji Ndiosí' nuun' rán' sáva sa'á rán' tiñu
naa' sáva nama rán' tu'un naa' kuá'á sátín.

8 Jee suni stúvi rán' sáá sátínú rán' nuun' Ndiosí' sáá sá'á
ñá'nú ñivi nuun' ránu'u',

jín sáá jiá'a raa tu'un kánuun nuun' ránu'u',

jín sáá ká'an' va'a ñivi jiē'e' rán',

jín sáá ká'an' niva'a ñivi jiē'e' rán',

jín sáá káchí' ñivi yā tee xíná'ví ví rán' sú tee naa' ví rán',

9 jín sáá káchí' ñivi yā ntu jíní' raa ránu'u',

soo jíní' va'a Ndiosí' ránu'u',

jín sáá káchí' raa yā jí'í' rán',

jee tiin kuéntá' rán' yā tékú' i'í' rán',

jín sáá xínó'o raa ránu'u',

soo ntu ña'ni' raa ránu'u',

10 jín sáá kúkuéká ini' rán',

soo sukuáni íyó tu'un kúsí' ini' ánima' rán',

jín tee lá'ví kúvi rán',

soo jiá'a rán' nuun' kue'e' ñivi yā yáyá'vi ka' yā

jiá'a Ndiosí',

jín sáá ni ntuná' kúmí rán',

soo kúmí rán' ni'í yā yáyá'vi ka' yā ní'in' rán'

nuun' Ndiosí'.

11 Jee ráno'ó ñanítá'an yā néé' ñuun' Corinto, núne yu'ú
rání' kájí káchí' rán' nuun' ráno'ó ni'í yā naá', jee nsine rán'
ni'í ánima' rán' nuun' ráno'ó. 12 Jee ntu jíásí' rání' nuun'
ánima' ráno'ó yā kunuun' rán' ránu'u', chisa' sukuán jíásí'
ránú ánima' maárán. 13 Soo káchí' ni' nuun' ráno'ó kuéntá'
nuun' se'ya ni', yā nasa'á ránú sáni nsa'á rání' nuun' ráno'ó,
jee sine rán' ánima' rán' nuun' ránu'u'.

Kúvi-ó veñu'un Ndiosí' tékú'

14 Koto síkánitá'an rán' maárán jín rá ñivi yā ntu ínú' ini'
raa Cristo sáva kue'nu rán' sáni yā ntu kunuún ini' jín Tu'un
Ndiosí', chi sukuán kúvi kuéntá' néta'an sín sín nuun' uvi'
kiti ñin yugú'. ¿Soo nasa kúvi kanitá'an rá ñivi kínóo naa'
nuun' Ndiosí' jín rá ñivi ntu kínóo naa' raa nuun' re' rúja?
Jee, ¿nasa kanitá'an ñu'un' jín yā neen' rúja? 15 Jee, ¿á kúvi
koo nuún ini' Cristo jín Belial, yā [suni naní Satanás] rúja?
Jee, ¿ná kúvi yā ketá'an ini' ñivi yā kúnei ini' raa Cristo

jín ñivi ya ntu kúneí ini' raa re', rúsa? ¹⁶Jee, ¿ná kúvi ya kétá'án veñu'un Ndiosí' jín rá nantíñú ya nsú Ndiosí' ví-i ya néñu'un ñivi rúja?^b Chi maáo kúvi-ó veñu'un Ndiosí' tékú', chi yí'f re' ini'-ó, sáni nkachi' re':

Kunee' nì' nteñu raa jee kakanuun nì' satíñú nì' ini' raa.
Jee maání' kuvi Ndiosí' raa.
Jee suviráa kuvi ñivi maání'.

¹⁷ Jee suni sukuán ntatúní' Ito'o'-ó:

Saáva kene ránú nteñu raa,
jee sa'á sín rán maarán,
jee koto na ké'f rán rá tiñu ya ntuví íyó ninu'un.
Jee kuv'vayu'ú nì' ya kuvi rán ñivi nì'.

¹⁸ Jee kuvi nì' Tátá' rán,

jee kuvi rán rá se'ya yí'f nì' jín rá se'ya sí'f nì',
káchi' Ito'o'-ó Ndiosí' ya níso ni'i fuersá' kúná'nú
nasíkuiti' re' nuun' kuáiyó.

7 ¹Jee ráno'ó ñanitá'án ya ñúnúun' nì', nni'in'-ó tu'un ya'á ya nchisóyu'ú Ndiosí' sa'á re' jín-ó. Jee saáva íyó koo noo ninu'un-ó ya nkí'i-ó nuun' ntaká ya saté'én yikikúñu-ó jín ánima'-ó nuun' Ndiosí'. Jee íyó kujia ini'-ó sasín-ó maáo ya nkí'i-ó nuun' ya nívá'a, chi ñúyú'ví ini'-ó Ndiosí'.

Nsama ini' rá ñanitá'án ya néé' ñuun' Corinto

²Kune ránú ánima' rán nuun' ránu'u'. Chi ntuná' njiá'a nsá'á rání' nuun' ni iin ñivi, jee ntuná' nsjíta rán' ni iin ñivi, jee ntuná' nxíní'i rán' ni iin ñivi. ³Soo nsá' káchi' nì' ya'á sáva tee nì' siki' ráno'ó, chi ya nkachi' nì' xí'na, ya ñúnúun' rán' ráno'ó ñú'ún ini' ánima' rání' ráno'ó, vani kuvi' rán' jín ráno'ó vani kuteku' rán' jín ráno'ó. ⁴Jee ká'án neí ini' nì' jín ráno'ó. Jee ká'án téyí'f nì' jie'e' ráno'ó. Chi núvá'a ini' nì' jee kúsí' nasíkuiti' ini' ánima' nì' sú nasa ka' ntaká tunó'ó nó'o rání'. ⁵Chi máá naá' nijia sáá nkenta rání' nuun' ñuun' Macedonia, jee ntuví nnájiá'ví ñuné'yú' rán', chisa' ntaká nuun' nno'o rán' tunó'ó, nñutiyu' rán' nsá'á ñivi tuntíxín jín rán', jee nñu'un yú'ví ini' rán'. ⁶Soo Ndiosí', ya násavá'a re' ini' rá ñivi ya núkuéká ini' raa, jee nñasavá'a re' ini' rán' sáá nkiji Tito. ⁷Jee nsú kuachi

^b 6:16 Ídolo ví néni iin nantíñú ya ntu kúvi Ndiosí' ya néñu'un ñivi.

ya nkiji Tito núvá'a ini' rán', chisa' suni nnaṣavá'a re' ini' ránu'u' jje'e' ya núvá'a ini' re' jje'e' ráno'ó. Chi nnaṣani re' nuun' ránu'u' ya ñú'ún ví'í ini' ránú kune'yá tuku rán ránu'u', jín ya ñú'ún kuáchi ini' ránú jje'e' ya nsa'á ránú, jín jje'e' ya náni'vi' ini' rán jje'e' ránu'u'. Jee saáva kúsíi' ví'í ka' ini' ánima' ni'.

⁸Jee tutu' ya ntaji ni' nuun' ráno'ó, jee súa' nsa'á-a ya nnuṣkuéká ini' ránú, soo ntu núkuáchi ini' ni'. Súa' nñukuáchi ini' ni', nékúvi, chi jíní' ni' ya nnuṣkuéká ini' rán inúún ni. ⁹Soo vitan jee kúsíi' ini' ni', soo nsú jje'e' ya nkukuéká ini' rán, chisa' jje'e' ya nkukuéká ini' rán vá nsa'á-a ya nnaṣani ini' rán. Jee sukuán nkukuéká ini' rán sáni kuíni Ndiosí'. Saáva ntuná' nsúkuíta rán nuun' Ndiosí' jje'e' ya nsa'á rání'. ¹⁰Chi tunkuéká íyó ini' ñivi sáni kuíni Ndiosí', jee yukuán sá'a-a ya nakani ini' raa ya kenta sikáku Ndiosí' raa jje'e' kuáchi raa, jee ntu núkuáchi ini' raa jje'e' vá. Soo tunkuéká íyó ini' rá ñivi ñiví, ya ntu yí'í raa xintíin Ndiosí', jee yukuán sá'a-a ya kuéntá' kuvi' raa nuun' Ndiosí'. ¹¹Chi tunkuéká niyo ini' rán sáni kuíni Ndiosí', jee tiin kuéntá' ránú ná kúvi ya nsa'á-a ini' ánima' rán:

¡Ná ka' ntiin ñá'nú rán tiñu ya'á!

¡Ná ka' nnakuññi' rán jín ránu'u'!

¡Ná ka' nkiti' ini' maarán jje'e' ya nsa'á rán!

¡Ná ka' nñuyú'ví ini' rán Ndiosí'!

¡Ná ka' nñu'un káñá ini' rán kune'yá tuku rán ránu'u'!

¡Ná ka' náni'vi' ini' rán jje'e' ránu'u'!

¡Ná ka' vii' nsa'áa' rán siki' ñivi vá ya nsa'á-a kuáchi ya'á!

Jee ntáká nuun' nstúvi rán ya íyó noo ninu'un rán jje'e' tiñu nívá'a ya'á. ¹²Saájee ntee ni' tutu' vá nuun' rán, soo nsú kuáchi jje'e' ñivi vá ya nsa'á kuáchi vá, jee ni nsú jje'e' ñivi ya nní'in'-i nno'o-o ya nívá'a vá. Chisa' ntee ni' sáva ichinúun' Ndiosí' túvi nuun' maarán ya ñú'ún káñá ini' rán jje'e' ránu'u'. ¹³Saáva núvá'a ini' rání'.

Núvá'a ini' rání', soo sa' ví'í ká' kúsíi' nasíkuiti' ini' rán' ya kúsíi' ini' Tito, chi vane' va'a kúvi ini' ánima' re' jje'e' ntáká ráno'ó. ¹⁴Chi súa' sukuán nka'an' téyí' ni' nuun' re' jje'e' ráno'ó, ntu níyo tunkánuun ni'. Chi sáni ntáká tu'un

ya nkachi' rání' nuun' ráno'ó kúvi ya naá', jee suni sukuán tu'un ya nnakani téyí' rání' nuun' Tito nkene naa'-a. ¹⁵Jee sa' ví'í ká' nú'ún ñunkúún nasí'kuiti' ini' ánima' Tito né'yá re' ráno'ó, sáá ná'kú'un ini' re' ya nkaní'já ntáká ránú tu'un re', jín ya nnakuatá'ví rán re', ne nñuyú'ví ini' rán jín ne nkisi ini' rán. ¹⁶Jee kúsí' ini' ni' ya ntáká tiñu ne yuchí kúneí ini' ni' ráno'ó.

Ne jín ánima'-ó násoko'-ó rénákúvi-i

8 ¹Ráno'ó ñanítá'án, vitan jee síkúká'nú ni' ini' ránú jje'e' ya nsa'á re' tiñu vá'a ini' rá ñivi rá grupo kútútú raa ya kúneí ini' raa Cristo, ya néé' raa rá ñuun' tiin ñuun' Macedonia chi íyó máni' ini' Ndiosí' né'yá re' raa. ²Chi súa' nó'o raa kue'e' tunó'ó, ya stúvi-i ya íñí kutú raa jín Cristo. Soo ntántúní' kúsí' ini' ánima' raa ya yí'í raa nuun' Cristo, jee súnika' ní'vini' nó'o lál'ví raa, soo ntántúní' maní' ini' raa, kuéntá' kúká raa, ya jiá'a raa nuun' ñivi ya jiniñú'ún rává. ³Jiá'a ni' ya naá' ya nkene xini' maá'ráa njia'a raa nasa kua' kúvi ku'va raa, jee njia'a raa ka' nsú ká' kua' kúvi ku'va raa. Jee jje'e' kuíni máá maá'ráa nsa'á raa maa. ⁴Chi nkakuachi nasí'kuiti' raa nuun' rání' ya koo mani' ini' rán' ya ku'va rán' ya jí'ín raa tetá'án raa ya chineí raa rá ñivi lál'ví ya yí'í nuun' Cristo. ⁵Jee nsa'á raa ka' nsú ká' kua' nú'ún ini' rán', chi xí'na ka' nnasoko' raa maá'ráa nuun' Ito'o'-ó, jee kuíre nuun' ránu'u', sánikua' kuíni Ndiosí'. ⁶Saáva nikan' tá'ví rán' nuun' Tito ya sijínu re' tiñu vá, ya ya nkajie'é re' nteñu ráno'ó ya kinastútú re' ya íyó maní' ini' ránú ku'va rán nuun' rá lál'ví. ⁷Jee sánikua' kua'an' kéne rán ka' ichinúún' jín ntáká nuun',

 nasa kúneí ini' rán Cristo,
 jín nasa ká'án' rán tu'un,
 jín nasa jíní' ví'í rán jje'e' Ndiosí',
 jín nasa ñúkáñá ini' rán chineí rán,
 jín nasa ñúnúun' rán ránu'u'.

Jee suni sukuán kua'an' kene rán ka' ichinúún' jín tiñu ya'á ya koo maní' ini' rán chineí rán rá lál'ví. ⁸Soo nsá' káchí' ni' ya'á sáva tatúní' ni' maa nuun' ráno'ó. Chisa' kuíni ni' ya kuni' rán nasa ñúkáñá ini' rá inka ñanítá'án, sáva kototúní'

ní' ráno'ó sáva stúvi rán yá máá naá' nijia yá ñúnúun' rán ñivi. ⁹Chi yá jíní' rán yá íyó máni' ini' Ito'o'-ó Jesús yá kúvi Cristo né'yá re' yó yá sá'á re' yá vá'a jín-ó. Chi sú kúká re' chi xintíin re' ví ní'i yá íyó, soo nna'sa'á lál'ví re' maaré' jie'e' yá kúvi yá vá'a nuun' ráno'ó, sáva ní'in'-órán yá yíyá'vi ka' yá táji Ndiosí', jie'e' yá nno'o lál'ví Cristo.

¹⁰Jee kachi' ní' sáni jiáni ini' ní' jie'e' tiñu ya'á, chi kúvi yá vá'a nuun' ráno'ó. Maá ráno'ó nsú kuachi nkajie'é rán nástútú rá nantíñú sáva ku'va nuun' rá lál'ví, chisa' suni nkajie'é rán nñu'un ini' rán sa'á rán maa ne kiava. ¹¹Jee vitan jee suni íyó sijínu rán sa'á rán maa. Sáva sijínu rán sa'á rán maa sánikua' nñu'un káñá ini' rán, yá ku'va rán naja kuá' kénta kúmí rán. ¹²Chi retú ñúkáñá ini' iin ñivi sa'á-a vá, jee kúvá'a ini' Ndiosí' né'yá re' sáá ku'va-a sánikua' íyó kúmí-i, jee nsá' sánikua' ntu kúmí-i. ¹³Chi káchí' ní' ya'á, nsú sáva kuno'o rán yá kumani' nuun' rán sáva nakeni inka ñivi, ¹⁴chisa' sáva nuún ní'in'-o yá jíniñú'ún-ó. Chi tiempú' vitan, sáá íyó kue'e' nuun' rán, jee kúvi jiá'a rán nuun' ráa yá kumáni' nuun' ráa. Jee suni sukuán sáá koo kue'e' nuun' rá inka ñivi ranika', jee kuvi taji ráa nuun' rán sáá kumani' yá jíniñú'ún rán. Sáva nuún ní'in'-ó yá jíniñú'ún-ó. ¹⁵Sánikua' káchí' Tu'un Ndiosí' níso nuun' Tutu': “Rá ñivi yá nñake'en kue'e' yá yáji' ráa, ntuná' nkínóo síki' ka' nuun' ráa. Jee rá ñivi yá nñake'en yaku' ntuná' nkumáni' nuun' ráa.”

Tito jín rá tee kútá'án ráa jín re'

¹⁶Soo kúta'vi'-ó nuun' Ndiosí', yá nsa'á re' yá nuún ñú'ún káñá ini' áníma' Tito jín nu'u' jie'e' ráno'ó. ¹⁷Chi maá náá' nijia ñinetu' re' yá níkan' ní' nuun' re' yá kuajiane'yá re' ráno'ó. Chi ñú'ún káñá ví'í ini' re' jie'e' ráno'ó, jee saáva sáni nkuini maaré' nkene re' kuajiane'yá re' ráno'ó. ¹⁸Jee chúichí' rání' iin ñanítá'án-ó jín Tito. Jee jie'e' ñani' vá, ntáká rá grupo ñivi kútútú ráa yá kúneí ini' ráa Cristo nákuetú'ún ráa maa jie'e' sátíñú vā'a-a nuun' tu'un vá'a jie'e' Cristo. ¹⁹Jee nsú kuachi ya'á, chisa' suni ntáká rá grupo kútútú vá nkaji ráa re' sáva kutá'án re' jín rání' nuun' ñuun' Jerusalén sáva chineí re' sa'á rán' tiñu máni' ini' ya'á. Sá'á rán' su'va sáva stúvi rán' yá máá vii'

kúñá'nú ví Ito'o'-ó, jín ya ñúkáñá ini'-órán chineí-ó. ²⁰Jee su'va ntu ji'áa rán' chikuachi néni iin ñivi siki' ránu'u', jie'e' naja sátíñú rán' jín kue'e' ví'í ya tétá'án ránú. ²¹Chi ñú'ún ini' rání' ya sá'a naa' rán', jee nsú kuachi kuiti' ichinúún' maa Ito'o'-ó ni, chisa' suni ne ichinúún' rá ñivi ranika'.

²²Jee suni chúichí rán' inka ka' ñani'-ó kuajiaa' re' jín raa. Jee kue'e' íchí stúvi re' ya ñúkáñá ini' re' sa'a re' kue'e' tiñu Ndiosí'. Jee vitan jee ví'í ka' ñúkáñá ini' re' sa'a re' tiñu ya'á, chi ne yuchí kúneí ví'í ini' re' jie'e' ya sá'a ráno'ó.

²³Jee jie'e' Tito káchí' nì' ya kútá'án re' jín nu'u' jín ya kúvi re' tee tá'án sátíñú nkáá jín nu'u' ví re' nuun' ya kúvi ya vá'a ráno'ó. Jee jie'e' rá ñani'-ó ya'á, kúvi raa tee ya nchúichí rá grupo rá ñivi ya kúneí ini' raa Cristo. Jee nasa kua' sá'a raa tiñu Cristo stúvi-i ya máa vii' kúñá'nú ví Cristo.

²⁴Jee saáva stúvi rán nuun' rá tee vá ya ñúnúun' nijia rán rá ñivi Ndiosí', jee su'va stúvi rán na jie'e' kúvi ya ká'án' téyí' rání' jie'e' ráno'ó jee su'va tui' vá ichinúún' rá grupo ñivi kúneí ini' raa Cristo.

Jie'e' xu'ún ya nástútú ya kúvi rá ñanitá'án-ó

9 ¹Jee vitan jee ntuví jiniñú'ún nì' ya tee nì' nuun' rán jie'e' tiñu ya chineí rán rá ñivi lál'ví ya yí'í nuun' Cristo. ²Chi ya jíní' nì' ya ñú'ún káñá ini' rán chineí rán. Jee jie'e' vá ká'án' téyí' nì' nuun' rá ñivi ñuun' Macedonia. Jee káchí' nì' nuun' raa ya ráno'ó, ñivi néé' rán rá ñuun' tñin Acaya, ya nsatú'va rán ne kiava. Jee jie'e' ya ñúkáñá ini' rán chineí rán, jee nchu'un káñá-a ini' raa ya kue'e' ví'í raa nó'on' ini' raa chineí raa.

³Jee chúichí nì' rá ñani'-ó ya'á kuajiaa' raa nuun' ráno'ó, sáva ntu kene ka'áa tu'un nka'an' téyí' nì' jie'e' ráno'ó jie'e' tiñu ya'á. Sáva koo tu'va rán sániku'a' nkachi' nì'. ⁴Sáva nkínóo kanuun nì' jie'e' ne yuchí kúneí ini' nì' ráno'ó, chi kínoo kanuun nì' retú koto sanaan' jee kuajiaa' sava rá ñivi ñuun' tñin Macedonia jín nì' yukuán, jee kuni' raa ya ntuví íyó tu'va rán. Jee ntu jiniñú'ún nì' ka'an' nì' jie'e' ráno'ó chi suni kínoo kanuun rán ranika'. ⁵Sáva ñani ini' nì' ya íyó kakan' nì' nuun' rá ñani'-ó ya'á sáva xí'na raa ka' kuajiaa'

ráa nuun' néé' rán jee sástákoo ráa xí'na ka' ya tetá'án rán, ya nchisóyu'ú rán, sáva sa'á rán ya netu' kuvi rá ñani' lá'ví. Jee su'va koo tu'va ñí'i, sáva kuva'a ini' rán tetá'án rán jee nsú jie'e' sá'á u'vì' ini' rání'.

6 Soo tiin kuéntá' rán ya ñivi ya yaku' taji re' tata' sá'á, suni sukuán yaku' nastútú re'. Jee suni iin ñivi taji ví'í-i suni sukuán nastútú ví'í-i. 7 Jee ta iin iin rán ku'va rán ñasa kuá' nú'ún ini' ánima' maárán ku'va rán, jee nsú jín tu'un kúxi' ini' rán ku'va rán maa, ni nsú ne fuersá' íyó koo ini' rán ku'va rán. Chi Ndiosí' ñnúun' re' ñivi ya kúsí' ini'-i jí'a-a. 8 Jee kúvi sa'á Ndiosí' ya nukue'e' ka' ntaká nuun' ya vá'a nuun' rán chineí re' ráno'ó, sáva sukuáni koo ñátin ntaká nuun' ya jiniñú'ún rán, sáva kukue'e' ka' ntaká tiñu vá'a sá'á rán nuun' ñivi. 9 Chi káchí' Tu'un Ndiosí' néé' nuun' Tutu' Íí':

Ñivi nsikútenuun ya vá'a jee njia'a-a nuun' rá lá'ví', tiñu vá'a naa' nsa'á-a kinoo kutú nínkáni.

10 Jee maá Ndiosí' ví' ya jí'a nikin tata' nuun' ráa ya taji ráa maa, jín ya jí'a re' ya yájí' ñivi. Jee suni maaré' taji jee nasákué'e' re' ya jiniñú'ún rán sáva sá'á rán tiñu vá'a, jee sikué'nu re' tiñu vá'a sá'á rán kuéntá' tata' sá'á rán.

11 Jee sáva ntaká nuun' sákúká re' ánima' ráno'ó sáva koo maní' ini' rán ku'va ví'í rán. Jee ya'á sá'á-a ya ku'va ñivi ya kúta'vi' nuun' Ndiosí' jie'e' tiñu sá'á-ó.

12 Chi tiñu ya'á sá'á ránú ya chineí rán, jee nsú kuachi kuití' kasí'-i nuun' ya kumáni' nuun' rá ñivi lá'ví ya yí'í ráa nuun' Cristo. Chisa' suni sa'á-a ya ntántúní' ku'va nasí'kuití' rá ñanitá'án ya kúta'vi' nuun' Ndiosí'. 13 Jee nakuetú'ún rá ñanitá'án Ndiosí' jie'e' tiñu ya chineí rán ya stúvi-i ya chí'i nijia rán maárán nuun' tu'un vá'a jie'e' Cristo, sáni jí'ayu'ú rán yítíñú rán nuun' tu'un vá. Jee nakuetú'ún ráa Ndiosí' jie'e' íyó máni' ini' rán ku'va ví'í rán nuun' ráa jín nuun' ntaká ñivi. 14 Jee suni kakan' tá'ví' ráa nuun' Ndiosí' jie'e' ráno'ó, chi nú'ún ñunkúún ini' ráa né'yá ráa ráno'ó, jie'e' ya ntántúní' íyó máni' nasí'kuití' ini' Ndiosí' né'yá re' ráno'ó, ya sátíñú re' ini' rán. 15 ¡Kúta'vi'-ó nuun' Ndiosí'!, chi ntaji re' nuun'-ó iin tã'vì' maá ñá'nú nasí'kuití' ka', ya ntu ní'ín'-ó naja kachi'-ó maa.

Ntetĩnú Ndiosí' tiñu siki' Pablo ya kuvi re' apóstol

10 ¹Nu'u' Pablo jíkán' tá'ví' ni' nuun' ráno'ó jee mású' ká'án' ni' jee ká'án' vītá ni' kuéntá' ká'án' Cristo. Jee ñivi ká'vi ni káchí' ya sáá néé' ni' jín rán jee ñú'ún lá'vi ini' ni', soo sáá íyó íká ni' nuun' rán jee ñú'ún tiíkí ini' ni' ká'án' ni' jín ráno'ó, sáá téé ni' nuun' tutu' nuun' rán. ²Soo jíkán' tá'ví' ni' nuun' ráno'ó ya koto núkú rán ya ku'un tiíkí ini' ni' nuun' rán sáá kuneé' ni' jín rán. Chi kúneí ini' ni' Ndiosí' ya iin ni ñú'ún ini' ni' ka'an' tiíkí ini' ni' nuun' rá ñivi jiáni ini' ya jiá'nu rání' sánikuá' jiá'nu rá ñivi ñiví ya'á, ya ntu yí'í raa xintín Ndiosí'. ³Chi sú kúvi rání' ñivi ñuné'yú' jiá'nu rán' nuun' ñiví ya'á, jee kúvi rán' kuéntá' soldado jiátínú Cristo sáva núnasí rán' kántá'án rán', soo ntu kántá'án rán' sánikuá' kántá'án rá ñivi ñiví ya'á. ⁴Chi ya jiátínú rán' kántá'án rán' nsú nantínú ya jiátínú rá ñivi ñiví ya'á kúvi-i. Chisa' táji Ndiosí' ya maá ñá'nú mánasí ví ya jiátínú rán' sáva kántá'án rán', sáva xináán' rán' fuersá' ya níko neí ñivi núní'in ini' ánima' raa sáva ntíin raa tu'un vá'a Jesús. ⁵Jee xináán' rán' tu'un ya vaji xini' ñivi, jee xináán' rán' ntaká tu'un jiáni téyí ini'-i ya jiásí' ya kuni' ñivi ini' Ndiosí', jee sá'á rán' ya nakí'i ntaká antúní' rá ñivi xintín Cristo, sáva kanjíjá raa re'. ⁶Jee sáá ni'i noo kuiti' kanjíjá va'a rání' jee iin ni íyó ini' rání' xin'ó'o rán' rá ñivi grupo rán ya ntu kánjíjá raa.

⁷Jee ráno'ó chi kuachi kuiti' né'yá rán ñasa túvi nijin' ránu'u'. Soo retú néni iin ñivi ínú' ini'-i ya yí'í-i nuun' Cristo, jee maá íyó kani va'a tuku ini'-i, chi sánikuá' yí'í-i nuun' Cristo, suni sukuán yí'í ránu'u' nuun' Cristo. ⁸Chi nkóo tu'un kánuun ni', retú ka'an' téyí ni' ka' jie'e' tiñu níso rání' ya ntaji Ito'o'-ó nuun' rán' sáva sikújia rán' ini' ráno'ó kuneí ini' rán Cristo, jee nsú sáva xináán' rán' ráno'ó. ⁹Soo ntu kuíni ni' ya kani ini' rán ya núkú ni' siú'ví ni' ráno'ó jie'e' tutu' téé ni' nuun' ráno'ó. ¹⁰Chi íyótúní' ni ñivi káchí' jie'e' nu'u' ya: “Rá tutu' téé re' nuun' rání', máá tu'un xichi' ká'án' re' jee tu'un ni'in tiíkí ká'án' re'. Soo sáá néé' re' jín rán', jee táyá' ini' ni túvi re', jee ni ntu yíyá'vi tu'un ká'án' re'”, káchí' raa. ¹¹Soo iin ñivi ya íyó sukuán, jee íyó kani va'a tuku ini'-i jie'e' vá, chi sánikuá' íyó rání'

ká'án' rán' nuun' rá tutu' tée rán' sáá íyó íká rán', jee suni sukuán íyó rán jín sá'a rán' sáá néé' rán' jín ráno'ó.

¹²Chi ntu kíji ini' rání' kachi' rán' ya iin ni kúvi rán' jín raa jee ni ntu nuún íyó rán' jín rá ñivi vá ya nákutíñú va'a raa jie'e' maáráa. Chúkú'va raa sáá sá'a maáráa jín maáráa sáva kene ya jíani ini' raa ya kúñá'nú raa, jee tñin kuéntá' raa sáá íyó maáráa jín tá'an maáráa. Ntuná' jiáku'un ini' raa. ¹³Chisa' ntu náchisó rání' siki' ka' ká'án' téyí' rán' jie'e' tiñu sá'a rán'. Chi ká'án' téyí' rán' kuachi jie'e' tiñu sá'a rán' ya ntaji Ndiosí' nuun' ránu'u' sáva sa'a rán' maa. Jee ntaji re' tiñu vá nuun' rání' sánikua' nchuku'va re'. Jee tiñu vá kenta-a ne nuun' ráno'ó. ¹⁴Chi ntu síkkaa rání' siki' ka' ká'án' téyí' rán', kuéntá' retán' ntu kenta rán' nuun' ráno'ó. Chi nkenta nijia rán' nuun' ráno'ó ranika' stékútu'un rán' tu'un va'a jie'e' Cristo. ¹⁵Jee ntu jí'a rání' nuun' sáni íyó ká'án' rán', chi ntu ká'án' téyí' rán' jie'e' tiñu ya sá'a rá inka ka' tee, kuéntá' retán' nsa'a rán' maa. Chisa' íyó tñeí ini' rání' kujia ini' ránú ya kúneí ini' rán' Cristo, sáva kue'nu tiñu sá'a rání' nteñu ráno'ó sáni ntetíñú Ndiosí' ránu'u'. ¹⁶Sáva stékútu'un rán' tu'un vá'a jie'e' Cristo nuun' rá ñuun' káá íká ka'. Sáva ntu ka'an' téyí' ñi' jie'e' tiñu ya ya ñakin' inka rá tee. ¹⁷Soo: “Retú neni iin ñivi ká'án' téyí'-i, va'a ka' ka'an' téyí'-i jie'e' Ito'o'-ó.” ¹⁸Chi nsú ñivi ya nákutíñú va'a raa maáráa ví ya kene ñaa', chisa' ñivi ya maá Ito'o'-ó ví ya nákutíñú va'a re' maa ví ya kene ñaa'.

**Ya káchí' Pablo jie'e' rá tee ya káchí'
ráa nika' ya kúvi rá apóstol**

11 ¹Varésukuáre kinetu' ránú nuun' nu'u' sáá ká'án' ñi' ntí' kuéntá' ká'án' tee naan'. ¡Kinetu' rán nuun' nu'u'! ²Chi ñú'un kuíñí ini' ñi' né'yá ñi' ráno'ó, sáni kuíñí ini' maá Ndiosí' né'yá re' ráno'ó. Chi nsa'a ñi' kuéntá' tee jíka ña'ví', chi njia'ayu'ú ñi' ku'va ñi' ráno'ó nuun' métú'un Cristo, kuéntá' kúvi re' yí' rán, ku'va ñi' ráno'ó nuun' re' kuéntá' jí'a raa iin ña'an núun íyó ninu'un nuun' yí' ña. ³Soo yú'ví ñi' ya sanaan' jee kusín rán nuun' yítíñú rán ne sain ninu'un ini' rán nuun' métú'un Cristo, jee sukuán jíta antúni' rán, kuéntá' nxiná'ví ko'o' Eva jín máñá' tí'. ⁴Chi ntñin ránú Jesús jín Tachi' Íí' Ndiosí' jín tu'un vá'a jie'e' Jesús. Soo va'a yínetu'

rán, retú kenta iin ñivi jee síín stékútu'ún-u jie'e! Jesús ya nsú tu'un naa' ya nstékútu'ún rání' jie'e! re!, áxí tiin rán iin tachi' ya síín kúvi-i ya nsú Tachi' Íí' Ndiosí' ya ya ntiin rán, áxí tiin rán iin tu'un ya síín íyó ya nsú tu'un naa' vá'a jie'e! Jesús ya ya ntiin rán. ⁵Soo jiáni ini' ni' ya ni iin nuun' ntu núun ka' kúvi ni' nuun' rá tee vá ya jiáni ini' ñivi ya kúvi ráa apóstol kúñá'nú ka'. ⁶Chi retú ntu tú'va ni' ka'an' va'a ni', soo nsú sukuán kúvi jie'e! ya jíní' va'a ni' tu'un vá'a jie'e! Jesús, chi nstúvi kájí ni' ya'á nuun' ráno'ó, ntáká nuun', ntáká íchí.

⁷Áxí, ¿á nsa'á ni' kuachi ya nsa'á lá'ví ni' maání' sáva xináa Ndiosí' ráno'ó kúñá'nú rán, jie'e! ya ntu ké'en ni' ya'vi ni' nuun' ráno'ó sáva stekútu'ún sain ni' tu'un vá'a Ndiosí' jie'e! Jesús nuun' rán rúja? ⁸Chi ntiin ni' xu'ún rá inka grupo ñivi kúnef ini' ráa Jesús, kuéntá' nsakuí'ná ni', chi ntiin ni' ya'vi ni' ya ntaji ráa nuun' ni', sáva sa'á ni' tiñu Ndiosí' nteñu ráno'ó. ⁹Jee sáá nnee' ni' jín ráno'ó jee ntu nkúvi ni' tiñu véi nuun' ni iin ráno'ó, sú nkumani' nuun' ni'. Chi rá ñanitá'an-ó ya nkiji ichi rá ñuun' Macedonia nkenta ráa ntaji ráa ya niniñú'ún ni'. Jee íchí ntu njí'a ni' maání' kúvi ni' tiñu véi nuun' ráno'ó, jee kunikin' ni' sa'á ni' su'va. ¹⁰Kuéntá' kua' ká'an' naa' Cristo, suni sukuán ká'an' naa' ni'. Jee sukuán káchí' ni' ya ni iin ñivi rá ñuun' Acaya nkasí' ráa nuun' ni' ya ká'an' téyí ni' jie'e! vá. ¹¹¿Na kúvi chi ká'an' ni' sukuán rúja? ¿Á ntu ñúnúun' ni' ráno'ó rúja? Jíní' Ndiosí' ya ñúnúun' ni' ráno'ó.

¹²Soo kunikin' ni' sa'á ni' sánikuá' sá'á ni', sáva kasi' ni' ichi nuun' rá ñivi ya kúvi ini' ráa núne nuun' ráa ka'an' téyí ráa ya nuún túvi ráa jín ránu'u'. ¹³Chi rá tee vá jee kátú'ún ráa ya níso ráa tiñu apóstol, soo ntuví. Tiñu xíná'ví sá'á ráa. Sá'á ráa nika' maáráa ya kúvi ráa apóstol ya chúichi Cristo. ¹⁴Jee nsú tiñu tíví xíní'-ó ví-i, chi ne maá Satanás sá'á re' nika' maaré' ya kúvi re' naji'á'á' jiánute' kuéntá' iin naji'á'á' íí' Ndiosí'. ¹⁵Jee saáva nsú anasí ví retú rá ñivi yítíñú ráa nuun' Satanás suni sukuán sá'á ráa nika' maáráa ya yítíñú ráa nuun' Ndiosí' kuéntá' ñivi naa'. Sijíta Ndiosí' ráa xinó'o re' ráa sánikuá' tiñu sá'á ráa.

Tunó'ó nno'o Pablo jie'e! ya kúvi re' apóstol

¹⁶Tukuni káchí' ni' ya ni iin rán koto jiáni ini' rán ya tee naan' kúvi ni'. Soo retú jiáni ini' rán ya tee naan' kúvi

nĭ', soo koo mañi' ini' rán kune'yá rán nu'u', sáva nu'u' suni kúvi ka'an' téyí nĭ' ntí', nasa yítíñú nĭ' nuun' Ndiosí'.
 17 Soo sáá ká'án' nĭ' su'va, jee ntu ká'án' nĭ' sáni nka'an' Ito'o'-ó. Chisa' kuéntá' ká'án' naan' nĭ', sáá kúneí ini' nĭ' ya ka'an' téyí ini' nĭ'. 18 Íyó kuē'e' ñivi ya ká'án' téyí raa jie'e' maáraa sániku'a' íyó raa, jee suni sukuán ka'an' téyí nĭ'. 19 Chi va'a yínetu' rán jie'né' ini' rán nuun' néni iin ñivi naan', sú jiáni ini' rán ya níchí xíni' rán. 20 Chi yínetu' rán jie'né' ini' rán nuun' raa retú néni iin ñivi chí'i-i ráno'ó xintíin-i kuéntá' musú' sain ké'en ñivi,

retú néni iin ñivi xíní'i-i ráno'ó jín nantíñú rán,
 retú néni iin ñivi néé' nuun'-u ráno'ó jie'e' rá
 nantíñú rán,

retú néni iin ñivi sá'a ñá'nú-u maáa,
 retú néni iin ñivi kátú'-u nuun' rán.

21 Jee kúkanuun nĭ' ya káchí' nĭ' ya táyá' ini' rán' ntu tíkí ini' rání' sa'a rán' sukuán.

Soo ñani jie'e' ya kíji ini' néni iin ñivi ká'án' téyí-i, sunisaá nu'u' kíji ini' nĭ', sú kuéntá' ká'án' naan' nĭ'.

22 ¿Á kúvi raa rá tē hebreo?

Jee sunisaá ranika' nu'u'.

¿Á kúvi raa ñivi Israel ya kúvi ñivi Ndiosí'?

Jee sunisaá ranika' nu'u'.

¿Á kúvi raa se'ya ichiyúkún' váji raa nuun' Abraham?

Jee sunisaá ranika' nu'u'.

23 ¿Á sátíñú raa nuun' Cristo?

Soo sa' ví'í ká' va'a jiá'a nĭ' nuun' tiñu sá'a raa.

(Ká'án' nĭ' kuéntá' iin ya jíkó xíni'.)

Nnunasí nĭ' nsatíñú nĭ'in nĭ' ka' nsú ká' suviráa.

Nyí'i ví'í nĭ' ka' vekaa nsú ká' maáraa.

Ntu ñúkú'vá njia'a ñivi nu'u'.

Yatin kuvi' nĭ' kuē'e' íchí.

24 Rá ñivi Israel u'un' íchí nxinó'o raa nu'u',

jee ta íchí nchi'i raa oko' xa'un' kumĭ' (39) íchí
 yo'o nu'u'.

25 Unĭ' íchí nxinó'o ñivi nu'u' jee nchi'i raa tuxí nu'u'.

Ĥin íchí nkuun ñivi yuu' nu'u'.

Unĭ' íchí nkei rá barkú' ya ñnú'un nĭ'.

Ĥin nuví iin niñu' ññu'un nĭ' sava nteñú'ún.

26 Kue'e' íchí ña'an' ni' kue'e' nuun'.
 Jee nta'an' ni' tunó'ó nuun' rá nteká'nú.
 Nta'an' ni' tunó'ó nuun' rá ñivi kuí'ná.
 Nta'an' ni' tunó'ó nuun' rá ñivi tálán ñuun' ni'.
 Nta'an' ni' tunó'ó nuun' rá ñivi ntu kúvi Israel.
 Nta'an' ni' tunó'ó nuun' rá ñuun'.
 Nta'an' ni' tunó'ó nuun' ñu'ún sain.
 Nta'an' ni' tunó'ó nuun' nteñú'ún.
 Nta'an' ni' tunó'ó nteñu rá ñivi ya káchí' nika' ya kúvi
 ñanítá'án-ó.

27 Tiñu yíí nsa'á ni', jee nsatíñú ni' ne nkuítá ni'.
 Kue'e' íchí ntu nkíxí' ni'.
 Ké'ín íchí nisoko ni' jee nichí' ni' nute.
 Ké'ín íchí nnee' nite' ni'.
 Nkuijin ni' jee nkumani' sa'ma ku'un ni'.

28 Jee sáá nó'o ni' rá tunó'ó vá, jee ni kivi' ne sávéi nu'u' nání'vi' ini' ni' jie'e' ntaká rá grupo ñivi ya kúneí ini' raa Jesús. 29 Retú táyá' ini' ñin ñivi, jee ne jí'ín ni' táyá' ini' ni' jie'e'-e. Jee retú xinínkava ñin ñivi inka ñivi nuun' kuachi, jee káyú' xini' ni'. 30 Jee retú íyó ka'an' téyí' ni', jee ka'an' téyí' ni' ya stúvi-i ya táyá' ini' ni'. 31 Ndiosí', ya kúvi Tátá' Ito'o'-ó Jesús, suvire' jíní' va'a re' ya ntu kátú'ún ni'. Jee nakuétú'ún-ó re' níñkání. 32 Sáa nnee' ni' ñuun' Damasco, jee tee nísotíñú nuun' ñuun' vá ya yí'í re' xintíín Aretas, ya tátúní'-i rá ñuun' yukuán, jee sáá néé' ni' yukuán, ñani tee nísotíñú vá rá tee kúmí ñuun' vá, sáva tñin raa nu'u'. 33 Soo nkivi ni' ini' ñin chikíví', jee rá ñanítá'án-ó ntava' raa nu'u' ñin ventana yata' nuun' nsama' súkún yuu' ya násí' tiyu' kuafyó ñuun', jee ni ñu'ún ni' ini' chikíví' vá, jee nsíkúun raa nu'u' nuun' ñu'ún, saájee nkaku ni' nuun' re'.

Nxinénuun' Ndiosí' ya nstúvi re' nuun' Pablo

12 1 Jee ntuná' íyótiñu ya ka'an' téyí' ni'. Saáva ka'an' ni' jie'e' ya nxinénuun' Ito'o'-ó nuun' nu'u', jín jie'e' ya nstúvi re' nuun' ni'.

2 Jíní' ni' ñin tee ya yí'í re' nuun' Cristo, jee ya nkuvi uxí' kumí' (14) kuiya', ya nsííyo Cristo re' ña'an' re' antivi súkún nuun' néé' Ndiosí', ya káchí'-ó ya kúvi ya uní' súkún. Soo ntu jíní' ni' retú ña'an' re' jín yikikúñu re', áxí nkinoo

yikikúñu re'. Ndiosí' jíní'. ³Jee jíní' nì' tee vá yá nsíyo Cristo re' ña'an' re' nuun' antiví. Ntu jíní' nì' retú ña'an' re' jín yikikúñu re' áxí níyo sín re' nuun' yikikúñu re' ña'an' re'. Ndiosí' jíní'. ⁴Nsíyo Cristo re' ña'an' re' nuun' antiví.^c Jee yukuán nteso'o re' rá tu'un yá ntu kúvi kachi' ni ñin ñivi maa, jee jíníyo Ndiosí' kachi' ñivi maa. ⁵Jee jie'e' tee vá ka'an' téyí nì', soo jie'e' nu'u' nsá' ka'an' téyí nì', chisa' ka'an' téyí nì' jie'e' yá táyá' ini' nì'.

⁶Chi retú kuíni nì' ka'an' téyí nì' jie'e' maání', soo nsú tee naan' kúvi nì', chi tu'un naa' kachi' nì'. Soo nsá' ka'an' téyí nì' sáva nkáni ini' ni ñin ñivi yá kúná'nú nì' ka' nsú ká' nasa íyó nì' yá kúvi né'yá raa maa jie'e' yá sá'a nì', áxí yá tésó'o raa yá káchí' nì'.

⁷Jee sáva nkáni téyí ví'í ini' nì' jie'e' yá nxínenuun' Ndiosí' nuun' nu'u', yá kúvi-i mánasí nas'kuiti', jee jie'e' ya'á ntaji Ndiosí' nkenta tunó'ó nó'o nì' ini' yikikúñu nì', kuéntá' yí'í iñu yikikúñu nì'. Yukuán kúvi yá nji'á'a re' nuun' ñin naji'á'á' Satanás xinó'o-o nu'u' sáva nkáni téyí ini' nì'. ⁸Jee unì' íchí nikan' tá'ví' nì' nuun' Ito'o'-ó yá kuiyo tunó'ó nó'o nì' kene-e. ⁹Soo nkachi' re' nuun' nì': “Íyó nñátin nuun' nú yá manì' ini' nì' né'yá nì' no'ó, yá chíneí chítuvi nì' no'ó, chi fuersá' í' nì' s'jínu tiñu nì' ini' ñivi yá táyá' ini'-i ne t'vì nijin' nijia”, nkachi' Ito'o'-ó. Saáva kúsí' ini' nì' ka'an' téyí nì' jie'e' táyá' ini' maání', sáva sá'tíñu fuersá' í' Cristo ini' nì'.

¹⁰Saáva kúsí' ini' nì' jie'e' yá táyá' ini' nì', jín yá ténúun' ñivi nu'u', jín sáá kumáni' nuun' nì', jín sáá jító u'v'í' ñivi nu'u', jín sáá tá'an' nì' tunó'ó, jie'e' sá'tíñu nì' nuun' Cristo. Chi sáá táyá' ini' nì' saájee ná'tají Cristo fuersá' nuun' nì'.

**Náni'vi' ini' Pablo jie'e' rá ñivi jínú' ini'
rá Jesús yá néé' raa ñuun' Corinto**

¹¹Tee naan' nkuvi nì', jie'e' nka'an' téyí nì', soo jie'e' yá sá'a ráno'ó jee nch'ina'á-a nu'u' nkuvi su'va. Chi ráno'ó ví yá íyó nakutíñu va'a rán jie'e' nu'u'. Chi ni ñin nuun' ntu núun ka' kúvi nì' nuun' rá tee vá yá kátú'ún raa nika' yá apóstol

^c 12:4 Paraíso ví tu'un ya'á. Paraíso kúvi nuun' vii' íyó nuun' néé' rá ní'i' yá nanitá'ví' raa.

kúñá'nú ká' ví ráa, sú ntuná' kúvi nì'. ¹²Chi maá náá' nijia ya ká'nú íyó ini' nì' nsá'á nì' rá seña nteñu rán, ya stúvi-i ya níso nì' tiñu apóstol ya chúichi Cristo, chi nsá'á nì' rá milagrú' ya tíví xíni' ñivi jie'e' Ndiosí' maá ñá'nú, jín rá tiñu anasí nsá'á nì' jín fuersá' íí' Ndiosí'. ¹³¿Á nsá'á núun nì' ká' ráno'ó nsú ká' rá inka grupo ñanité'án-ó ya kúnei ini' ráa Jesús rúja? Chisa' kuachi ya ntu nkúvi nì' tiñu véi nuun' rán. Kuneká'nú xá ini' rán nu'u' jie'e' ya nivá'a vá.

Káchí' Pablo ya kè'in' re' ñuun' Corinto ya uní' íchí

¹⁴Tiin kuéntá' rán, ya íyó t'va nì' ya kuajiane'yá nì' ráno'ó ya uní' íchí. Jee nkuvi nì' tiñu véi nuun' ráno'ó, chi ntu núkú nì' rá nantíñu rán, chisa' núkú nì' ráno'ó kí'i rán nuun' Cristo. Chi ráno'ó kúvi rán kuéntá' se'ya nì' nuun' Ndiosí', jee nsá' íyó stútú rá se'ya ya koto ráa rá tátá' ráa, chisa' rá tátá' íyó stútú ráa ya koto ráa rá se'ya ráa. ¹⁵Jee kúsí' ini' nì' kaxin' nì' ya kúmí nì', jín ne máá maání' nuun' tiñu Cristo sáva kúvi ya va'a nuun' rán. Retú ví'í ká' ñúnúun' nì' ráno'ó, ¿á núun ká' kunuun' rán nu'u'? ¹⁶Soo sú jíní' ñivi ya ntu nkúvi nì' tiñu véi nuun' ráno'ó, soo káchí' sava ráa ya máñá' nì', jee nxiná'ví nì' sáva ntiin nì' ráno'ó kí'i rán xintíin nì'. ¹⁷¿Á ñatíñu nì' iin ñivi ntaji nì' kuajiaa'-a nuun' rán sáva kuchi nì' ráno'ó rúja? ¹⁸Nkakuachi nì' nuun' Tito ya kuajiaa' re' nuun' ráno'ó jee ntají nì' ñani'-ó jín re'. ¿Á nichí Tito ráno'ó rúja? ¿Á ntuví nuún ñú'ún ini' ánima' nì' jín Tito naja jíá'nu rání' rúja? ¿Á nsá' iin ni ichi jíá'nu rán' rúja? ¹⁹¿Á sanaan' jíáni ini' rán ya náma rání' maarání' nuun' ránú rúja? Soo ntuví. Chisa' nuun' súví Cristo ká'án' rání' jee ne máá Ndiosí' jíní', ya káchí' rán' ntaká t'vun nuun' ránú, sáva sikújia rání' ini' ráno'ó nuun' Cristo, ya ñúnúun' rání' ráno'ó. ²⁰Chi ñú'ún yú'ví ini' nì' ya sáa kenta nì' nuun' néé' rán, jee sanaan' nani'in' nì' ya ntu jíá'nu rán sáni kuíni nì'. Jee sukuán jee nani'in' rán ya sa'á nì' jín rán nsú sáni kuíni rán. Ñú'ún yú'ví ini' nì' ya sanaan' íyó tuntíxín nteñu rán,

jín tunkuíñí ini',

jín ntunkítí' ini',

jín ya íyó sín ta grupo nteñu rán,

jín kakuíyu'ú sava rán siki' iin inka rán,

jín ká'án' xini' tá'án sava rán,

jín sava rán kútéyí rán,

jín ntu kunuún ini' inka rán kéné' iin inka ráa.

²¹Ñú'ún yú'ví ini' ni' ya sáá tukuni kuajiaa' ni' nuun' ráno'ó jee sanaan' ku'va Ndiosí' tu'un kánuun nu'u' jie'e' ya sá'a rán. Jee jiaku ini' ni' jie'e' kue'e' ráno'ó, ya ya nsa'a ráa kuachi jee ntu nnikó ini' ráa jie'e' ya ntu nsa'a ninu'un ráa, jín jie'e' nkusikí ráa maaráa, jín jie'e' ya káné'í nsa'a ráa.

**Nuun' ní'i stú'va Pablo nuun' rá ñivi Corinto
jee jiá'a re' tu'un káva'a nuun' ráa**

13 ¹Ya'á kúvi ya uní' íchí ya kuajiane'yá ni' ráno'ó. Jee íyó koo uví' áxí uní' ñivi ya stúvi ráa ya naá' sáva kunaan' ini' rán ntaká tu'un xikónhá'án ñivi inka ñivi. ²Sáni ya nkachi' ni' sáá nnee' ni' jín rán ya uví' íchí, jee vitan sáá íyó íká ni' nuun' rán, jee suni sukuán stú'va yachi' ni' nuun' rá ñivi rán ya nsa'a ráa kuachi, jín nuun' ntaká rá inka rán ka', ya sáá kenta tuku ni' iña', jee nkínetu ni' jín rá nsa'a kuachi. ³Nuun' nánukú rán ya naá' ya jiátínú Cristo nu'u' sáva ká'án' re' tu'un re'. Suvire' ntu táyá' ini' re' sáá sá'a re' tiñu nuun' rán. Chisa' íyó nasíkuiti' fuersá' íí' níso re' jín tiñu sá'a re' nteñu rán. ⁴Chi máá naá' nijia ya ní'i' re' nuun' kurúsi' jie'e' ñanetu' re' ya ntaya' ini' re'. Soo vitan fuersá' íí' ní'in níso Ndiosí' sá'a-a ya tékú' re'. Jee suni sukuán táyá' ini' rání' kuéntá' Cristo jie'e' yí'í rán' nuun' re', soo suni kuteku' rán' jín re' sá'a fuersá' íí' níso Ndiosí' ya táji re' nuun' rán' sáva sa'a rán' tiñu re' nuun' ránú.

⁵Kototúní' rán maarán, sáva kuni' rán retú máá naá' nijia kúneí ini' rán Cristo. Kototúní' rán maarán. ¿Á ntu tñin kuéntá' rán ya yí'í Cristo ini' rán rúja? Áxí, ¿á nita rán ntu kéne naa' ya máá naá' nijia kúneí ini' rán Cristo rúja?

⁶Soo íyó tu'un neí ini' ni' ya kuká'nú ini' ránú ya kéne naa' rání' ya yí'í nijia Cristo ini' ránú'u'^d jee ntu nita rán' ya jítotúní' ránú ránú'u'. ⁷Jee jíkán' tá'ví' rání' nuun' Ndiosí', ya ni nsa'a ránú ni iin ya ní'vá'a. Soo jíkán' tá'ví' rání' su'va

^d13:6 Áxí kúvi kachi'-ó: ya jiátínú nijia Cristo ránú'u' ká'án' rán' tu'un re'.

nsú sáva túvi rání' nūun' rán ya kéne nāa' rání', chisa' sáva sa'á ránú ya vá'a, súnika' jiáni ini' ránú ya ránu'u' ntu kéne nāa' rání'. ⁸Chi ntu kúvi sa'á rání' siki' tu'un nāa' Ndiosí', chisa' kuachi sátiñú rán' nūun' tu'un nāa' re'. ⁹Chi kúsí' ini' ánima' rán' sáá táyá' ini' rání' jee ráno'ó íyó fuersá' ránú ya kúnei' ini' rán Cristo. Jee suni sukuán jíkán' tá'ví' rán' ya'á nūun' Ndiosí' sáva kenta kujia ránú kunei' noo ini' rán Cristo. ¹⁰Saáva téé ni' rá tu'un ya'á ni íyó íká ni' nūun' rán, sáva nkóo xichi' ni' ráno'ó sánikuá' tiñu níso ni', sáá kuneé' ni' jín rán. Ntaji Ito'o'-ó tiñu vá nūun' ni', sáva sikújia ni' ini' ráno'ó, jee nsú sáva xináán' ni' ráno'ó.

¹¹Nūun' ní'i, tátúní' ni' nūun' ráno'ó ñanité'án ya, nā ka' kusíi' ini' ánima' rán, nā ka' kujia noo ini' rán nūun' Cristo ne kunnā' rán, jee nā ka' tiin kuéntá' rán rá tu'un ya xínáni'ví' ni' ini' rán, jee nā ka' nuún ku'un ini' rán, jee nā ka' ñunkúún kuneé' rán jín iin inka tá'án rán. Jee maá Ndiosí', ya sá'á ya kunūun'-ó iin inka-ó jín ya kuneé' ñunkúún-ó jín iin inka-ó, jee koo re' jín rán. ¹²Jee ka'an' rán tu'un ká'án' va'a teyu'ú yíñú'ún rán jín iin inka rá tá'án rán. ^e ¹³Jee ntáká rá ñanité'án-ó ya'á ya nsa'á sín Ndiosí' sáva kí'i ráa nūun' Cristo, jee táji ráa tu'un káva'a nūun' ráno'ó. ¹⁴Jee nā ka' koo maní' ini' Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo kune'yá re' ntáká ráno'ó, jín ya kunūun' Ndiosí' ntáká rán, jín ya koo nká'nú Tachi' Íí' Ndiosí' jín rán. Sukuán koo. Amén.

^e 13:12 Káchí' ya'á: teyu'ú íí', ya kuíni káchí' ya: sa'á saludar ñunkúún jín tukáva'a jín ninu'un.

Tutu' ntee Pablo nuun' ñivi ñuun' Galacia

Saludo

1 ¹Maání', Pablo téé nì' nuun' tutu' ya'á. Níso nì' tiñu apóstol, ya chúichí Ndiosí' stekútu'ún nì' tu'un re'. Nsú rá ñivi ví ya nchúichí nu'u' ni ya nsá' ñani ñivi nu'u' kunisotíñú nì'. Chi maá Jesús ya kúvi Cristo jín Tátá'-ó ya kúvi Ndiosí' ñani ráa nu'u'. Jee Ndiosí' ví ya nxináteku' jì' re' Jesús nteñu rá ní'i' jee nxinákoó re' yikikúñu-u jee tékú'-u. ²Maání' jín ni'i rá ñani' kúneí ini' ráa Jesús ya kútá'an jín nì', tájí rán' tutu' ya'á nuun' ráno'ó ñivi, ya kúneí ini' rán Jesús, ya néé' nuun' rá ñuun' Galacia, ya kútútú rán nuun' rá ñuun' yukuán.

³Ndiosí' ví Tátá'-ó jee Ito'o'-ó Jesús ví Cristo, [ya kuíni kachi' ya ñani Ndiosí' re' sáva tatúní' re' nuun' rá ñivi íyó ñiví]. Ná ka' koo manì' ini' ráa ka' kune'yá ráa ráno'ó jín ya vane' va'a kuvi ini' rán sa'á ráa. ⁴Nsoko' Jesús maaré' ya ní'i' re' jie'e' kuachi-ó, sáva sikáku re' yó, sáva ntu íyó kaka-ó ichi tu'un káné'én, sáni sá'á rá ñivi néé' ñiví vitan ya ntu yí'í ráa nuun' re'. Nsa'á re' su'va sáni kuíni Tátá'-ó Ndiosí'. ⁵Nakuetú'ún ntaká ñivi ya vii' kúñá'nú Ndiosí' níínkání. Su'va koo. Amén.

Ntu íyó inka tu'un ya síkaku ñivi

⁶Tíví xíni' nì' ya xínóo ñama' ví'í rán Ndiosí', ya nkana re' ráno'ó kí'i rán chiji na'á re', jie'e' íyó máni' ini' Cristo né'yá re' ráno'ó, sú ntu íyó nì'in' rán maa. Jee ntiin rán inka tu'un ká'an' sín, ya káchí' ráa ya kúvi tu'un vá'a,

naní evangelio. ⁷Soo ntuví inka tu'un vá'a ya síkáku-u yó, naní evangelio. Chisa' kuachi íyó ya sava ñivi stáña'án ráno'ó, jee kuíni ráa sama ráa tu'un vá'a jie'e' Cristo.

⁸Retú maarán' áxí retú iin najiá'á' íí' Ndiosí', vaji súkún stekútu'ún nuun' rán iin tu'un ya ká'án' sín nuun' tu'un vá'a ya ya nstekútu'ún rán' nuun' rán, na ka' xinó'o ka' Ndiosí' maa nuun' nú'ún' xéen'. ⁹Ya nkachi' ni' maa xí'na, jee ntañú'ún níko tukuni káchí' ni' maa. Retú néni iin stékútu'ún nuun' rán iin tu'un ya ká'án' sín nuun' tu'un vá'a ya ya ntiin rán, na ka' xinó'o ka' Ndiosí' maa nuun' nú'ún' xéen'.

¹⁰Saájee, jín tu'un ká'án' ni' ya'á, ¿á nánukú ni' ya kinoo va'a ni' nuun' rá ñivi áxí nuun' Ndiosí'? ¿Á nánukú ni' ya kuva'a ini' rá ñivi kune'yá ráa nu'u'? ¡Ntuví! Chi ré nánukú ni' ya kuva'a ini' rá ñivi kune'yá ráa nu'u', jee nsú musú' jíatíñú Cristo kúvi ni', nékúvi.

Naja nkenta Pablo kúvi iin tee chúichí Ndiosí' naní apóstol

¹¹Ráno'ó ñani' jín ku'va, sá'á ni' ya kúká'nú ini' rán, ya tu'un vá'a ya stékútu'ún ni', nsú tu'un ntaji ñivi ví-i. ¹²Chi ntu nni'in' ni' tu'un vá nuun' ñivi. Ni ntu nxiné'én' ráa maa nu'u'. Soo nni'in' ni' tu'un vá chi Jesucristo nstúvi re' maa nuun' ni'.

¹³Nteso'o rán sáá naja nsa'á ni' sáá néñu'un ni' Ndiosí' sáni xiné'én' rá ñivi Israel, ya naní ñujiín' Judaísmo. Jee nsa'á kini nasíkuiti' ni' rá ñivi kúnei ini' ráa Jesús, jee xináán' ni' ráa. ¹⁴Jee nkaa ni' ka' kúñá'nú ni' nuun' ñujiín' Judaísmo, nsú ká' rá inka tá'án ni' jíá'nu nkáá jín ni'. Nkukáñá ini' ni' nsikúnkuvi ni' rá costumbre ya nxinóo rá jíí' yana'án ni' nuun' rán'.

¹⁵Soo ne sáá nú'ún' chiji náná' ni' nu'u' jee nsa'á sín Ndiosí' nu'u' sáva kuniso ni' tiñu táji re'. Jee nkana re' nu'u', chi niyo maní' ini' re' nne'yá re' nu'u', ya ntu íyó ni'in' ni'. Jee tiempú' nkuini re' jee ¹⁶stúvi re' Se'ya re' nuun' ni', sáva stekútu'ún ni' jie'e' vá nuun' rá ñivi ntu kúvi Israel. Sáá nsa'á re' su'va, jee ntu kuísá níkatu'ún ni' inka ñivi jie'e' tu'un vá. ¹⁷Ni ntu ñá'án' nne'yá ni' rá tee ñuun' Jerusalén ya níso ráa tiñu apóstol ne ntiá'an kuniso

n̄i' tiñu vá. Soo ña'an' n̄i' Arabia. Jee nn̄ikó tuku n̄i' ñuun' Damasco.

¹⁸ Saájee njia'a un̄i' kuiya', jee ña'an' n̄i' ñuun' Jerusalén nne'yá n̄i' Pedro. Saájee nkinoo n̄i' xa'un' (15) kivi' yukuán jín re'. ¹⁹ Soo ntu níní' n̄i' ni ñin rá inka tee níso raa tiñu apóstol. Kuachi Jacobo nini' n̄i' ya kúvi re' ñani' Ito'o'-ó Jesús. ²⁰ Tiin kuéntá' rán, ya jíní' Ndiosí' ya ntu kátú'ún n̄i' jín tu'un tée n̄i' nuun' rán. ²¹ Jee kuíre ña'an' n̄i' rá ñuun' Siria jín Cilicia. ²² Jee rá ñivi ya kúnei ini' raa Cristo, ya néé' raa rá ñuun' Judea, ntiá'an kuni' raa nu'u'. ²³ Kuachi nteso'o raa ya: “Tee ya nito u'vi' yó xí'na, jee ntañú'ún stékutu'ún re' tu'un Jesús ya kúnei ini'-ó. Jee nnukú re' xináán' re' tu'un vá nékúvi.” ²⁴ Jee nákuetú'ún raa Ndiosí' jie'e' ya nsá'a-a jín n̄i'.

**Rá inka tee níso tiñu Apóstol chúichí Ndiosí',
ntiin kuéntá' raa tiñu níso Pablo**

2 ¹ Ñajée njia'a ux̄i' kum̄i' (14) kuiya', jee ña'an' tuku n̄i' ñuun' Jerusalén jín Bernabé. Jee nkutá'án Tito jín rán'. ² Jee ña'an' n̄i' yukuán sáni nstúvi Ndiosí' nuun' n̄i' ya íyó k̄i'in' n̄i' yukuán. Jee nnutútú s̄ín n̄i' jín rá tee kúná'nú nuun' rá ñivi ya kúnei ini' raa Jesús. Jee nnakani n̄i' nuun' raa tu'un vá'a Jesús ya stékutu'ún n̄i' nuun' rá ñivi rá inka nación. Nsá'a n̄i' ya'á sáva tiin kuéntá' raa ya íyó ña' tiñu sá'a n̄i' sáva nkúchi ini' raa tiñu vá, sáva ntu nsá'a k̄a'á n̄i' tiñu nsá'a n̄i' yana'án jín ya sá'a n̄i' ntañú'ún. ³ Yukuán nnee' Tito jín rán'. Jee sú kúvi re' tee ichiyúkún' se'ya ñuun' Grecia, ya ntu kúvi re' tee ñuun' Israel, soo ntu ntétuvi raa sa'á re' costumbre rá ñivi Israel, nani circuncisión.^a ⁴ Nkutútú s̄ín rán' su'va, chi nkivi tee ká'vi ni ya káchi' raa nika' ya kúvi raa ñani'-ó. Nkivi yu'u' raa nteñu-ó, sáva

^a 2:3 Circuncisión kúvi ñin ñujiín' ya sá'a ñivi Israel ya ke'ne' tiyu' raa ntí' yu'u' ñiin násí' x̄ini' nuun' íí' yikikúñu tee jee síyo raa maa. Circuncisión kúvi seña ya níso raa nuun' yikikúñu raa ya stúvi-i ya ñin tee kúvi ichiyúkún' váji nuun' Israel jín ya kúvi raa ñivi Ndiosí', jín ya nsá'a Ndiosí' ñin tratú' jín raa. Jee njia'a Ndiosí' ley nuun' Moisés tiempú' yana'án ví'í. Jee ley vá káchi' ya rá tee ya kúvi ichiyúkún' váji raa ne nuun' Israel íyó sa'á circuncidar raa rá se'ya yíí raa. Jee sá'a rá tee Israel su'va jín rá se'ya yíí raa ya uná' kivi' ya nkaku-u.

kuneyá yu'u' ráa jje'e' yá íní núne-ó nuun' ñujiín^b sá'a rá ñivi Israel, chi yí'i-ó nuun' Cristo Jesús. Sá'a ráa su'va sáva nanukú ráa yá sikúnkuví-ó ñujiín' vá jee nuvi tuku-ó musú' yá kí'i-ó chiji xintíín ñujiín' vá. ⁵Nintí'ín' ntu njí'a rán' koo su'va yá kuíni ráa, sáva kinoo yá naá' tu'un va'a Jesús jín rán.

⁶Rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi yá kúneí ini' ráa Jesús. (Rá ñivi káchí' yá kúñá'nú rá tee vá, soo ntuná' ítú ini' nì' jje'e' yá kúñá'nú ráa áxí ntuví. Ndiosí' ntu sá'a kuéntá' jje'e' vá, chi iin ni kúvi ráa nuun' re'.) Soo rá tee kúñá'nú vá ntu ntatúní' ráa yá sama nì' tu'un stékútu'ún nì'. ⁷Chisa' nsa'a ráa kuéntá' yá ntetínú Ndiosí' nu'u' yá stékútu'ún nì' tu'un vá'a Jesús nuun' rá se'ya inka nación, yá ntu sá'a circuncidar ráa, kuéntá' ntetínú re' Pedro yá stékútu'ún-u tu'un vá nuun' rá ñivi yá kúvi ichiyúkún' Israel, yá sá'a circuncidar ráa. ⁸Chi maá Ndiosí' chíneí chítuvi re' Pedro sáva kunisotínú-u yá kúvi-i apóstol yá stékútu'ún-u tu'un vá'a Jesús nuun' rá ñivi yá kúvi ichiyúkún' ñuun' Israel. Jee sumi sukuán chíneí chítuvi re' nu'u', sáva kuniso nì' tiñu apóstol yá stékútu'ún nì' nuun' rá ñivi rá inka nación.

⁹Jee jíní' rá ñivi yá Jacobo, Pedro, jín Juan ví rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi yá kúneí ini' ráa Jesús. Jee ni núní' ráa nsa'a kuéntá' yá ntaji Ndiosí' tiñu vá nuun' nì' jee chíneí chítuvi re' nu'u'. Jee ntiin ráa na'a nì' jín Bernabé, jje'e' nkuva'a ini' ráa nne'yá ráa ránu'u'. Nsa'a ráa su'va sáva stúvi ráa yá kúnuún ini' ntaká rán' yá kịsatínú nì' jín Bernabé nteñu rá ñivi inka nación, jee kịsatínú ráa nteñu rá ñivi yá kúvi ichiyúkún' Israel. ¹⁰Kuachi kuiti' nikan' ráa yá koto va'a rán' rá ñivi lál'ví. Jee tiñu vá ní'v'f' ini' nì' sa'a nì'.

Nnuxeen' Pablo nuun' Pedro

¹¹Soo sáa nkenta Pedro ñuun' Antioquía, jee nnuñ'in máa maání' nuun' re', chi nstíví re' tiñu nsa'a re'. ¹²Jee yukuán nkenta tee ká'vi ni yá ntají Jacobo. Jee ne ntiá'an kenta ráa, nyaji' Pedro jín rá ñani' rá inka nación yá ntu

^b2:4 Ley ñivi Israel kúvi tu'un ntatúní' Ndiosí' nuun' rá ñivi yá kúvi ichiyúkún' Israel tiempú' yana'an ví'f'.

kúvi ráa ñivi Israel. Soo sáá nkenta rá tee vá, jee nxinóo re' rá ñivi inka nación jee nkusíin re', chi yú'ví re' rá tee ya káchí' ya íyó sikúnkuvi-ó rá costumbre rá ñivi Israel ya sá'á circuncidar ya niso seña nuun' yikikúñu rá tee ya stúvi-i ya kúvi ráa ñivi Ndiosí'. ¹³Jee rá inka ñivi Israel ya yí'í grupo yukuán, jee suni sansu'va nsa'á ráa jín re', sáni nkusíin re'. Jee ne Bernabé nsikúvi ini' re' ya kutá'an re' sa'á re' sansu'va jín ráa.

¹⁴Soo sáá nini' ñi' ya ntu jiá'nu naa' ráa sáni káchí' ya naá' tu'un vá'a Jesús, jee nkachi' ñi' nuun' Pedro ichinúún' ñi'í ráa: “No'ó ví tee Israel, jee nuun' jiá'nu nú kuéntá' tee rá inka nación, jee nuun' nsá' jiá'nu nú kuéntá' tee Israel, ¿naja kúvi tetuvi nú rá ñivi rá inka nación sikúnkuvi ráa rá ñujiín' rá ñivi ichiyúkún' Israel?”

Rá ñivi ichiyúkún' Israel jín rá inka ñivi, jee iin nuún ni nanitá'ví' ráa retú kúneí ini' ráa Jesús

¹⁵Ránu'u' ví ichiyúkún' Israel ne nkaku rání', jee nsú ñivi inka nación kúvi rán' ya káchí' rán' ya ñivi kuachi kúvi ráa. ^c ¹⁶Jee jíní'-ó ya ntu kenta kinoo naa' iin ñivi nuun' Ndiosí' jie'e' ya núkú-u ya sa'á-a ya káchí' tu'un ley ntatúní' Ndiosí', ya njiá'a re' nuun' Moisés yana'án. Chisa' sííyo re' kuachi siki' ñivi sáva ku'vayu'ú re' ya kinoo naa'-a nuun' re' chi kúneí ini' ñivi vá Jesús ya kúvi Cristo. Inajée nkúneí ini'-ó Jesucristo, sáva sííyo Ndiosí' kuachi-ó, chi kúneí ini'-ó Cristo, jee nsú jie'e' ya núkú-ó sa'á-ó ya káchí' ley vá. Chi ni iin ñivi ntu kínóo naa' nuun' Ndiosí' jie'e' ya núkú-u sa'á-a ya káchí' ley vá.

¹⁷Soo nuun' nánukú-ó ya sííyo Ndiosí' kuachi-ó jie'e' yí'í-ó nuun' Cristo, jee ré níní nákuní'-ó ya suni kúvi-ó ñivi kuachi nuun' Ndiosí', sáni xín'é'n' ley Moisés nuun'-ó, ¿á sá'á Cristo ya kúvi-ó nuun' kuachi? Ntuné kúvi su'va. ¹⁸Chi ré nakí'í tuku ñi' nuun' ley vá, ya ya nxinóo ñi' maa, jee tee ñi' kuachi siki' ñi' ya njiá'a ñi' nuun' ley vá. ¹⁹Chi jie'e' maá ley vá káchí' ya íyó kuvi' ñi' jie'e' ya njiá'a ñi'

^c 2:15 Nkachi' rá ñivi Israel ya rá ñivi ya ntu kánjíá ley Moisés kúvi ráa ñivi kuachi. Saáva nkachi' rá ñivi Israel ya rá ñivi inka nación kúvi ñivi kuachi chi ntu nyí'í ráa chiji xintíin ley.

nuun' ley vá, jee su'va nsa'á-a ya ní'i' nì' nuun' ley vá, sáva kuteku' nì' jín Ndiosí' jee kue'nu nì' ichi re'. ²⁰Ta'an' nì' ní'i' nì' nuun' kurúsi' jín Cristo. Saáva nsú ká' nu'u' ví ya tékú', chi maá Cristo ví ya tékú' ini' nì'. Jee ni tékú' nì' ini' yikikúñu nì' ya'á, jee jiá'nu nì' ichi jie'e' kúneí ini' nì' Se'ya Ndiosí'. Chi Cristo ví ya ñúnúun' re' nu'u' jee nņasoko' re' maaré' ya ní'i' re' jie'e' ya vá'a kuvi nì'. ²¹Ntu kújiáá' ini' nì' ya vá'a ntaji Ndiosí' nuun'-ó ya íyó máni' ini' re' né'yá re' yó ya ntu íyó nì'in'-ó. Chi retú kinoo naa'-ó nuun' Ndiosí' jee síyo re' kuachi-ó jie'e' ya núkú-ó ya sa'á-ó ya káchí' ley vá, sú ntu kúvi sukuán, soo retán' sukuán, yukuán jee kuéntá' ntu nýotiñu ya nì'i' Cristo jie'e'-ó, nékúvi.

Kanjiá-ó tu'un ley ntatúní' Ndiosí' áxí kuneí ini'-ó Jesús

3 ¹¡Na naan' rán ka! Rá ñani' ñuun' Galacia. ¿Né iin nsatásí ráno'ó jee nxin'á'ví-i ráno'ó? Chi nxiné'én' kájí nì' ráno'ó naja nì'i' Jesús ya kúvi Cristo nuun' kurúsi' jie'e'-ó. ²Kuachi kuíni nì' katú'ún nì' tu'un ya'á ráno'ó. ¿Nasa nni'in' rán Tachi' Íí' Ndiosí'? ¿Á nni'in' rán re' chi nsikúnkuvi rán sáni tátúní' tu'un ley Moisés? ¡Ntuví kuiti'!, chi nni'in' rán maa chi ínú' ini' rán tu'un Jesús sáá nteso'o rán maa. ³¿Naja kúvi ya naan' ví'í ráno'ó sukuán? Chi x'ina ka' nni'in' rán Tachi' Íí' ya nsa'á re' ya nkajie'é jiá'nu rán ichi Ndiosí', jee ntañú'ún, ¿á nánukú rán inu rán kue'nu rán jín ya núkú rán sa'á rán rá costumbre vá jín fesá' ñuné'yú' maarán, rúsa? ⁴Nxin'ó' ñivi ráno'ó kue'e' tunó'ó jie'e' tu'un vá'a Jesús. ¿Á nno'o ka'á rán, rúsa? ¡Vá'a ka' retú ntu nnó'o ka'á rán! ⁵¿Na jie'e' táji Ndiosí' Tachi' Íí' re' nuun' ráno'ó jee sá'á re' rá milagrú' nteñu rán? Ntu sá'á re' maa jie'e' ya núkú rán sa'á rán ya tátúní' tu'un ley, chisa' sá'á re' maa jie'e' ya kúneí ini' rán tu'un vá'a re' ya nteso'o rán.

⁶Abraham nkuneí ini' re' Ndiosí', saáva njia'ayu'ú-u ya kínóo naa' re' nuun'-u. ⁷Su'va íyó kuni' rán ya rá ñivi kúneí ini' raa Jesús, suviraa kúvi rá se'ya Abraham ichinú'ún Ndiosí'. ⁸Chi Tu'un Ndiosí' níso nuun' Tutu' Íí', jee ne tió' chíji, nstú'va tu'un vá ya síyo Ndiosí' kuachi rá ñivi ntaká nación ya kúneí ini' raa re' sáva ku'vayú'ú re' ya kinoo naa' raa nuun' re', sú ntu kúvi raa ñivi Israel. Chi nstékútu'ún Ndiosí' tu'un vá'a re' ne yana'an ví'í nuun'

Abraham, jee nkachi'-i ya: “Kuatíñú nì' no'ó sáva sa'á nì' ya netu' kuvi ñivi ntaká nación.” ⁹Saáva rá ñivi kúneí ini' raa Ndiosí', sá'á re' ya netu' kuvi raa jín Abraham, ya nkúneí ini' re' Ndiosí'.

¹⁰Chi yósóninu ntaká rá ñivi ya nánukú raa sa'á raa ya tátúní' ley vá sáva kinoo naa' raa nuun' Ndiosí'. Chi káchí' tu'un ley ntatúní' Ndiosí' ya néé' nuun' tutu': “Kosoninu ntaká raa ya ntu kúní'in raa kanjíá raa ni'i kuiti' ya tátúní' ley ya néé' nuun' tutu'.” ¹¹Jee kájíkuiti' ya ni iin ñivi nkínóo naa' nuun' Ndiosí' jie'e' ya núkú ñivi vá sa'á-a ya káchí' tu'un ley ntatúní' Ndiosí'. Chi káchí' Tu'un Ndiosí' néé' nuun' tutu' ya: “Ñivi ya sá'á Ndiosí' ya kínóo naa' raa nuun' re', jie'e' ya kúneí ini' raa re', kuteku' raa nínkání jín re'.” ¹²Soo ntu káchí' tu'un ley ya kúneí ini' ñivi jee kuteku' ñivi jín Ndiosí'. Chi káchí' tu'un ley ya: “Ñivi, ya sá'á rá tiñu ya'á, jee kuteku'-u jie'e' vá.”

¹³Cristo nchunáán nká'nú re' nuun' Ndiosí' jie'e' kuachi sá'á-ó, sáva nakani núne re' yó nuun' ya chísónínu tu'un ley yó. Chi nkenta nyosoninu re' sáva kuvi ya vá'a nuun'-ó, chi níso nuun' Tutu' Tu'un Ndiosí' ya: “Yósóninu ntaká ñivi níntakaa nuun' yutun.” ¹⁴Saáva nchunáán nká'nú Cristo Jesús su'va, sáva sa'á Ndiosí' ya netu' kuvi ñivi ntaká nación ya yí'í nuun' Cristo Jesús, ya nchisóyu'ú Ndiosí' nuun' Abraham ya sa'á re' ya netu' kuvi raa. Jee sáva ni'in'-ó Tachi' Í'í ya nchisóyu'ú re' ya taji re' nuun'-ó jie'e' kúneí ini'-ó re'.

**Síin ví ley ntatúní' Ndiosí' jee síin
ví ya nchisóyu'ú Ndiosí'**

¹⁵Ráno'ó ñani', ká'an' nì' jín rán iin tu'un nasa sá'á rá ñivi. Retú nsá'á iin tee tratú', ni iin ñivi ntu kúvi sikíkuiñí' tratú' vá, ni ntu kúvi nachisó-o ka' tu'un ya ya nnatú'un raa. ¹⁶Saájee rá vá'a nchisóyu'ú Ndiosí' nuun' Abraham jín nuun' se'ya ichiyúkún' nkene nuun' re'. Nuun' Tutu' Í'í níso Tu'un Ndiosí' ntu káchí'-i: “jín nuun' rá ichiyúkún' nú”, ya ká'an'-a jie'e' kélín ñivi. Chisa' ká'an'-a jie'e' iin ni, jee káchí'-i: “jín nuun' Se'ya ichiyúkún' nú”, ya kúvi-i Cristo. ¹⁷Ya'á ví ya káchí' nì': Xí'na ka' nsanáa' Ndiosí' tratú' nsá'á re' jín Abraham. Nare njia'a Ndiosí' tu'un ley nuun' Moisés

kumí' sientú' oko' uji' (430) kuiya' kuéé ka'. Saájee ntu síkíkuini' ley tratú' ya nsa'á Ndiosí' xí'nañú'un ka'. Ni ntu síjíta-a ya nchisóyu'ú Ndiosí'. ¹⁸Chi retú táji Ndiosí' ta'vì' nuun'-ó jie'e' ya nánukú-ó sa'á-ó ya káchí' ley ntatúní' Ndiosí', nékúvi, ñare táji re' maa nsú jie'e' nchisóyu'u' re' maa, nékúvi. Chisa' njia'a Ndiosí' maa nuun' Abraham jie'e' ya nchisóyu'ú re' maa.

¹⁹Saájee, ¿na jie'e' njia'a Ndiosí' ley nuun' Moisés? Íyótiñu-u chi nnachisó re' vá sáva nastúvi-i kuachi sá'á rá ñivi, saáchi ji'áa raa nuun' ya káchí' ley vá ya ntatúní' Ndiosí'. Jee su'va nnastúvi ley maa ne nkenta Jesús, ya kúvi se'ya ichiyúkún', ya nchisóyu'ú Ndiosí' ya kene ne nuun' Abraham. Jee Ndiosí' njia'a ley nuun' rá naji'á'á re', sáva ku'va raa maa nuun' Moisés, sáva nakani re' maa nuun' rá ñivi Israel, chi íñí re' ma'ñú Ndiosí' jín raa sáva ka'an' re' jín Ndiosí' jín raa. ²⁰Íin tee, ya íñí re' ma'ñú ñivi sáva ka'an' re' jín íin inka raa sáva natú'un raa, jee ntu íñí re' ma'ñú íin ñivi ni. Soo íin ni ví Ndiosí'.^d

Ná jie'e' íyótiñu ley ntatúní' Ndiosí'

²¹Saájee, ¿á kenta tu'un ley vá síkí' ya nchisóyu'ú Ndiosí' rúja? ¡Ntuví kuiti'!, chi retán' ntaji Ndiosí' néni íin ley ya kúvi xitékú'-u yó nínkání jín re', nékúvi, ñare kúvi sa'á ley vá ya kinoo naa'-ó nuun' Ndiosí' jie'e' ya síkúnkuvi-ó ya káchí' ley vá, nékúvi. ²²Chisa' Tu'un Ndiosí' néé' nuun' Tutu' Íí', sánáa'-a ya ñi'í ñivi ñiví yí'í chiji xintíin kuachi, kuéntá' yíni'yu' raa ini' vekaa. Sánáa'-a su'va sáva ku'va Ndiosí' ya nchisóyu'ú re' nuun' rá ñivi ya ínú' ini' raa Jesucristo. Ku'va re' maa jie'e' kúneí ini' raa re'.

²³Soo ne nti'á'an nkenta kuvi kuneí ini' ñivi Jesús, ránu'u', ya kúvi ñivi Israel, yí'í rán' chiji xintíin tu'un ley, kuéntá' yíni'yu' rán' ini' vekaa, ne nkenta kivi' nstúvi Ndiosí' tu'un Jesús ya kuneí ini'-ó. ²⁴Saájee tu'un ley ñiyó kuéntá' íin musú' ya náka rá kuáchí, jee náka-a ránu'u' ne nuun' Cristo. Náka-a ránu'u' sáva síiyó Ndiosí' kuachi rán' sáva ku'vayuu' re' ya kinoo naa' rán' nuun' re' jie'e'

^d3:20 Saáva ntu ñatíñú re' inka tee sáva nchisóyu'ú re' maa nuun' Abraham.

ya kúneí ini' rán' Jesús. ²⁵Soo vitan re ya nkenta kivi' ya kúneí ini'-ó Jesús, jee ntu yí'í-ó ka' chiji xintín musú' vá, ya kúvi ley ntatúní' Ndiosí'.

²⁶Jee ntaká ráno'ó ví nijia se'ya Ndiosí' jie'e' ya kúneí ini' rán Cristo Jesús jee yí'í rán chiji na'á re'. ²⁷Chi ntaká ráno'ó ya ñanuté rán sáva xin'é'én' rán ya yí'í rán nuun' Cristo, jee nkenta kuvi rán kuéntá' kúvi Cristo. ²⁸Maóórán' ya yí'í-ó nuun' Cristo Jesús, ntu sín íyó-ó nuun' Ndiosí', sú kúvi rán ñivi Israel áxí ñivi ntu kúvi Israel, ni tee kúvi musú' ya nke'en ñivi, ni tee xí tiñu ya íñí núne, ni tee jín ni ña'an,

chi iin ni kúvi ni'í-ó nuun' Ndiosí', ya yí'í-ó nuun' Cristo Jesús. ²⁹Chi retú yí'í rán nuun' Cristo, ñare se'ya ichiyúkún' Abraham kúvi rán. Jee ni'in' rán ta'vi' táji Ndiosí' sáni nchisóyu'ú re'.

4 ¹Jee káchí' ni' ya'á, ya iin tee lúli' ya iin kivi' ni'in' ni'í re' ya kúmí táá' re'. Soo ni lúli' re', jee ntu sín íyó re' jín iin musú' ya nke'en ñivi, súnika' ito'o' ni'í nantínú táá' re' kúvi re'. ²Chi yí'í re' chiji xintín rá ñivi ya kúmí raa re', jee rá nantínú re' yí'í chiji xintín rá ñivi ya néen kuéntá' maa, ne kenta kivi' ñani tátá' re'. ³Jee suni sukuán nno'o-ó ne ntiá'an kuni'-ó Jesús, jee nkuvi-ó kuéntá' iin tee lúli', chi nyí'í-ó chiji xintín rá ñujiin' sá'á ka'á ñivi ñivi, kuéntá' iin musú' ké'en ñivi nkuvi-ó.

⁴Soo sáá nkenta tiempú' ñani Ndiosí', jee nchuichí re' Se'ya re'. Jee nkaku-u chiji iin ña'an. Jee ne nkaku-u nyí'í-i chiji xintín tu'un ley njia'a Ndiosí' nuun' Moisés. ⁵Nsa'á Ndiosí' su'va sáva nchunáán nká'nú Jesús nuun' re' jie'e' kuachi rá ñivi yí'í chiji ley vá, sáva sikáku re' raa sáva nakuiñí' núne raa nuun' ley vá, sáva ni'in' rán' ya nnaatin kuéntá' re' ránu'u' ya kúvi rán' se'ya re'. ⁶Jie'e' ya kúvi-ó se'ya Ndiosí' vá nchuichí re' Tachi' Í' Se'ya re' kivi-i ini' ánima'-ó, jee Tachi' Í' re' sá'á ya kúvi káchí' nijia-ó nuun' Ndiosí': "Táá' ni',^e Tátá' ni'!" ⁷Saáva jie'e' ya nsa'á Ndiosí', ntu kúvi-órán ka' iin musú', soo kúvi-ó se'ya re'. Jee nuun' kúvi-ó iin se'ya re', jee ni'in'-ó ta'vi' táji Ndiosí' jie'e' Cristo.

^e 4:6 Tu'un ya'á ví: Abba. Abba ví tu'un arameo ya kuíni kachi': tátá'.

Náni'vi' ini' Pablo jie'e' rá ñivi ya kúneí ini'
 raa Jesús ya neé' raa ñuun' Galacia

⁸ Soo ne ntiá'an kuni rán ini' Ndiosí', nneñu'un rán nani kúvi ya ntu kúvi ndiosí' nijia. Jee sátíñú ka'á rán nuun' raa kuéntá' iin musú' ké'en ñivi. ⁹ Soo vitan re ya maní' rán jín Ndiosí'. Soo va'a ka' kachi'-ó ya maní' Ndiosí' jín ráno'ó. ¿Naja kúvi ya nikó rán rá ñujiín' sain sá'á ñivi ñiví, ya ntu iyótiñu rúja? Jee, ¿naja kúvi ya kuíni rán kivi tuku rán chiji xintíín raa, sáva kuvi tuku rán iin musú' ya sátíñú ka'á rán nuun' raa rúja? ¹⁰ Néñu'un rán rá viko sá'á rá ñivi Israel. Néñu'un rán rá kivi' ñá'nú kuéntá' yítá'an sá'á raa, néñu'un rán viko sá'á raa sáá nákunee' yoo', jín rá viko nánu kuiya' sá'á raa ta kuiya', jín rá kuiya' ya néñu'un raa. ¹¹ Yú'vi ni' ya sanaan' re' nsatíñú ka'á ni' ya nxiné'én' ni' tu'un Jesús nuun' rán.

¹² Jíkán' tá'ví' ni' nuun' ráno'ó ñani', ya koo rán kuéntá' maání' ya nxinóo ni' rá costumbre ley Moisés. Chi maání' nkenta kúvi ni' kuéntá' ráno'ó ya ntu yí'f rán chiji ley.

Ntuná' nsá'á kini rán nu'u'. ¹³ Jee jíní' va'a rán, ya jie'e' ya nku'vi' ni' vá nkinoo ni' ñuun' rán nstekútu'ún ni' tu'un va'a Jesús nuun' rán ya xí'nañú'ún ka'. ¹⁴ Jee súnika' nno'o rán jie'e' ya nku'vi' ni', ntu nkúníchi' ini' rán nne'yá rán nu'u', jee ni ntu nkúíchi ini' rán nu'u'. Chi nnaquatá'ví rán nu'u', kuéntá' kúvi ni' iin najiá'á' Ndiosí' vaji ne súkún, áxí kuéntá' kúvi ni' Cristo Jesús. ¹⁵ ¿Né nuun' kuachan' ya kúsí' ini' rán nékúvi? Ná'an va'a ni' jee káchí' naa' ni' maa, ya nñani'vi' ini' rán jie'e' ni' ya ne tava' rán nchinúún rán jee taji rán maa nuun' ni' nékúvi, sanaan' re' chineí-i nu'u'. ¹⁶ ¿Á kenta ni' siki' rán ya káchí' ni' ya naá' nuun' rán rúja? Soo ntuví.

¹⁷ Rá tee ká'an' sín, ñú'ún kuíñí ini' raa koo maní' raa jín rán. Soo nsá' jiáni va'a ini' raa sa'á raa jín rán. Chi kuíni raa sa'á sín raa ráno'ó nuun' rán', sáva ku'un kuíñí ini' rán koo maní' rán jín raa. ¹⁸ Soo sukuáni iyó va'a kukuíñí ini'-i jie'e' tiñu vá'a. Nsú kuachi sáá íñí ni' nteñu rán. ¹⁹ Ráno'ó se'ya maání'. Nó'o ni' kuéntá' té'né' ini' iin ña'an káku se'ya, chi nó'o ni' su'va nekuá' sama ini' rán ne nuún koo ini' ánima' rán jín Cristo. ²⁰ Kuíni ni' kunee' ni' jín rán

ntañú'ún, sáva sama nì' sáá ká'án' nì' jín rán. Chi kúnaan nì' naja kani ini' nì' jie'e' rán.

Tu'un jie'e' Agar jín Sara

²¹Suvirán ya kuíni rán kí'í rán xintíín tu'un ntatúní' Ndiosí' nuun' Moisés, jee kachi' rán nuun' nì': ¿Á ntu ntiin kuéntá' rán ya káchí' tu'un vá ntatúní' Ndiosí', rúsa? ²²Káchí' tu'un vá ya néé' nuun' Tutu', ya niyo uvi' se'ya yíí Abraham. ñin raa kúvi se'ya re' jín ña'an kúvi musú' re' ya nke'en re'. Jee inka kúvi se'ya re' jín ñasí'í maaré', ya ntu kúvi ña musú'. ²³Se'ya ña'an kúvi musú' nkaku re' kuéntá' káku néni ñin rá sūchí kuáchí. Soo se'ya ña'an ntu kúvi musú' nkaku re' chi nsikúnkuvi Ndiosí' ya nchisóyu'ú re'. ²⁴Nakani nì' ñin tu'un ya kúnkunuún ká'án' nì' jie'e' rá uvi' ña'an ya'á. Núvì' rá ña'an kúvi raa kuéntá' uvi' tratú' nsa'á Ndiosí'. ñin ña'an naní Agar kúvi ña musú' nke'en ñivi ya nyí'í ña xintíín Abraham, jee kúvi ña kuéntá' tratú' ya kúvi tu'un ley ntatúní' Ndiosí' ya njia'a re' nuun' Moisés nuun' yuku Sinaí. Rá ñivi yí'í xintíín tratú' vá kúvi raa musú' sátíñú sain ya yí'í raa xintíín tu'un ley vá kuéntá' se'ya ña nkuvi musú' nke'en ñivi. ²⁵Chi Agar kúvi kuéntá' yuku Sinaí ya íñi nuun' ñu'un Arabia. Jee suni kúvi ña kuéntá' ñuun' Jerusalén ya íyó-o vitan. Chi rá se'ya ñuun' vá kúvi raa musú' sátíñú sain ya yí'í raa chiji xintíín tu'un ley vá ya ntatúní' Ndiosí'. ²⁶Soo ñuun' Jerusalén íyó súkún, ñuun' íñi núne ví-i kuéntá' ñasí'í Abraham ya ntu kúvi ña musú' ya ntu ké'en ñivi. Jee kúvi-ó se'ya ñuun' vá, kuéntá' náán'-ó kúvi-i. ²⁷Chi káchí' Tu'un Ndiosí' néé' nuun' Tutu':

Kusijì' ini' nú, ña'an númá' ya ntu íyó se'ya nú.

Kanajín ya kúsí' ini' nú, suvinú ya ntu jíní' nú ya té'né' ini'.

Chi koo kue'e' ka' se'ya ña'an nkinoo nsa'á yíí ña, nsú ká' ña'an íyó yíí.

Nkachi' Tu'un Ndiosí' jie'e' Jerusalén.

²⁸Ráno'ó ñani', kúvi-ó se'ya Ndiosí' sáni nchisóyu'ú re' nuun'-ó, kuéntá' nchisóyu'ú re' ya kaku Isaac. ²⁹Soo se'ya Abraham, naní Ismael, ya nkaku re' kuéntá' káku néni ñin rá sūchí kuáchí, jee nito u'vì' Ismael inka se'ya Abraham, ya naní Isaac, ya nkaku nsa'á Tachì' Íí' Ndiosí'.

Jee suni sukuán íyó ne vitan, [chi íyó ii' ñivi jíto u'vi' raa yó ya kúvi-ó se'ya Ndiosí']. ³⁰Soo ¿ná káchí' nuun' Tutu' Íí' niso Tu'un Ndiosí'? Káchí'-i: “¡Tava' musú' nke'en ki'in' ña jín se'ya ña!, chi ntuví ná íyó ni'in' se'ya musú' nke'en vá ta'vi' ya ni'in' se'ya ñasí'í Abraham, ya ntu kúvi ña musú'”, nkachi' Tu'un Ndiosí'. ³¹Saáva ráno'ó ñani', ntu kúvi-ó kuéntá' se'ya musú', chi kúvi-ó kuéntá' se'ya ñasí'í Abraham, ya ntu kúvi ña musú'.

Íyó kuiñi ni'in-ó jín tu'un sá'a ya koo núne-ó
(Juan 8:31-32)

5 ¹Nnakani núne Cristo yó, sáva kuiñi núne yó. Saáva kuiñi ni'in núne rán nuun' tu'un ley vá ya ntatúní' Ndiosí'. Jee koto kíninkava tuku rán xintín tu'un vá ya kuvi tuku rán musú' sátínú sain.

²¡Tiin kuéntá' rán! Chi nu'u, Pablo, káchí' ni' nuun' rán ya retú sa'á circuncidar rán maarán, sáni káchí' tu'un ley, ñare ntuná' íyótiñu nuun' rán ya ni'i' Cristo jie'e' rán. ³Tukuni sánáa' ni' nuun' rán ya ntáká tee ya sa'á circuncidar re' maaré', jee íyó re' ya sikúnkuvi re' ni'i' kuiti' ya tátúní' ley vá. ⁴Ráno'ó ya nánukú kinoo naa' rán nuun' Ndiosí' jie'e' ya núkú rán ya sa'á rán ya tátúní' ley vá, ñare nsa'á sín rán maarán nuun' Cristo. Jee nxinoo rán tu'un íyó maní' ini' Ndiosí' né'yá re' ráno'ó. ⁵Chisa' ránu'u, jie'e' ya kúnef ini' rán' ya sá'a Cristo, jee Tachi' Íí' Ndiosí' sá'a-a ya íyó tu'un neí ini' rán' numíji'í' nétu rán' ya sa'á re' ya kinoo naa' rán' nuun' re'. ⁶Chi ntáká-ó ya yí'í-ó nuun' Cristo Jesús, ntuná' íyótiñu koo circuncidado maáo, áxi ntuví. Soo ya yí'á'vi ka' vá kúnef ini'-ó Jesús, jee ya kúnef ini'-ó maa sá'a ya kunuun'-ó tá'an-ó.

⁷Va'a kuá'an' rán ichi Cristo, nékúvi. ¿Né iin ñasi' nuun' ráno'ó ya ntu káníjiá rán ka' tu'un naa' Jesús, rúsa? ⁸Tu'un ya'á ya síká'an' raa ráno'ó, ntu váji-i ne nuun' Ndiosí' ya nkana re' ráno'ó kivi rán nuun' Jesús. ⁹[Tu'un ya'á kukue'e' xtañá'an-a kuéntá' levadura.] Chi “retú chu'un-ó ntí' levadura nuun' ñujien jee xináa-a ni'i' ka' ñujien.” ¹⁰Ne yuchí kúkánú ini' ni' ráno'ó ya nkáni sín ini' rán nuun' tu'un ya'á, chi yí'í rán nuun' Ito'o'-ó. Soo ñivi ya sí'sáká' raa xini' rán, Ndiosí' xinó'o maa, néni iin tee kúvi-i.

¹¹ Soo, ráno'ó ñani', réá' stékútu'ún ii' ni', nékúvi, ya íyó sa'á circuncidar-ó, çna kuvi chi jító u'vi' ii' rá ñivi ñuun' Israel nu'u'? Chi réá' stékútu'ún ii' ni' su'va, nékúvi, jee nkóo ka' tu'un kuníní ka' iní' raa, nékúvi, jie'e' tu'un ya Jesús ni'i' nuun' kurúsi' sáva sa'á re' ya nánitá'ví'-ó. ¹² Rá tee ya sísáká' xini' ráno'ó, réá' va'a ré íchí sa'á kápú' raa maáráa.

¹³ Chi, ráno'ó ñani', nkana Ndiosí' ráno'ó, sáva koo núne rán jee nk'i' rán xintíín ley vá jín rá costumbre. Soo sú néé' núne rán nuun' ley, jee koto jíatíínú rán maa, sáva sa'á rán ya níyo né'én iní' rán jín yikikúñu kuachi. Jee kunuun' iin inka rán tá'án rán, sáva kuvi rán musú' sain nuun' iin inka rán, jee chineí rán iin inka tá'án rán. ¹⁴ Chi ya nsíkunkuvi-ó ni'i' ya tátúní' ley, retú sikúnkuvi-ó iin ni tu'un ya tátúní' Ndiosí' ya káchí'-i: “Íyó kunuun' nú ñanitá'án nú kuéntá' ñúnúun' nú maánú.” ¹⁵ Soo ré yáyí'í rán jín tu'un ká'án' rán iin inka rán, jee kénta rán siki' iin inka rán, kuéntá' kiti xéen', jee kumí rán maárán sáva nkúvi su'va, sáva nxínáán' rán iin inka rán.

**Ya níyo iní' ñivi ya ntu chí'i raa na'á Ndiosí'
jín tiñu sa'á Tachi' Íí' re' iní'-ó**

¹⁶ Soo tu'un ya káchí' ni' nuun' rán ví ya'á: Kaka rán ichi sáni jíáni Tachi' Íí' Ndiosí' ráno'ó, jee nsfíkunkuvi rán tiñu ya níyo iní' rán sa'á rán jín ñuné'yú' kuachi. ¹⁷ Chi ya níyo né'én iní' rán jíásí' nuun' ya kuíni Tachi' Íí' Ndiosí'. Jee ya kuíni Tachi' Íí' jíásí' ya níyo né'én iní' rán. Ñare jíásí' iin inka raa nuun' tá'án raa. Sáva ntu kúvi sa'á rán néni iin tiñu kuíni rán sa'á rán. ¹⁸ Soo retú jíka rán sáni chú'un Tachi' Íí' ráno'ó ichi re', ñare ntu yí'í rán chiji tu'un ley.

¹⁹ Nijin' túvi rá tiñu ya ntu chí'i ñivi na'á Ndiosí', jee sa'á raa sáni níyo né'én iní' raa. Kúvi rá ya'á:

sá'á téní raa,
sá'á raa tiñu né'í,
tiñu né'í kákini sa'á raa,

²⁰ néñu'un raa rá nantíínú ya ntu kúvi-i Ndiosí',
sá'á tásí raa,
tá'vi iní' raa né'yá raa tá'án raa,
sá'á raa tixin',

kuíñí raa,
 xeen' ini' raa,
 u'vi ini' raa ya kuíni raa kene raa ka' nuun' inka ñivi,
 sá'á sín raa iin inka raa tá'an raa,
 jee sá'á raa ka' grupo ya ká'an' sín jee kenta siki'
 tá'an raa,

21 sá'á ú'vi ini' raa né'yá raa rá nantínú inka ñivi,
 jiá'ni' raa ñivi,
 nákuini raa,
 sá'á raa viko né'en,
 jee sá'á ví'í raa sukuán.

Jee káchí' ni' sáni ya nkachi' ni' nuun' rán ya: rá ñivi sá'á
 rá tiñu su'va, jee nsá' nni'in' raa ta'vi' ya kivi raa na'á
 Ndiosí' nuun' tátúní' re'.

22 Soo suni túvi rá tiñu sá'á Tachi' Í' Ndiosí' ini' ñivi
 kuéntá' túvi rá vixí' kúun yutun. Sá'á re' ya ñivi:

ñúnúun' raa tá'an raa,
 ñú'un tu'un íyó sá' ini' ánima' raa,
 néé' ñunkúun raa jín tá'an raa,
 ká'nú ini' raa,
 kúvá'a ini' raa,
 maní' ini' raa,
 naa' raa nuun' rá tá'an raa ya kúká'nú ini' rá ñivi raa,

23 mású' ini' raa,
 náke'en raa maá'raa.

Ntu íyó ni iin ley ya chikuachi siki' ñivi sá'á rá tiñu ya'á.
 24 Saájee rá ñivi yí'í nuun' Cristo Jesús, ña'ni' raa ya níyo
 né'en ini' raa nuun' kurúsi', jín ne ya né'en ya nó'on' ini'
 raa sa'á raa, jín ne ya né'en ya tíntí raa. 25 Nuun' xitékú'
 Tachi' Í' Ndiosí' yó jín Ndiosí', saájee kaka-ó ichi naa' sáni
 jiáni Tachi' Í' re' yó. 26 Koto ñú'un vixi' ini'-ó, ni nsíkítí'-ó
 ini' iin inka-ó, jee ni nkóo u'vi ini'-ó kune'yá-ó rá nantínú
 iin inka-ó.

Chineí-ó iin inka-ó

6 1 Ráno'ó ñani', ré iin tá'an rán nkininkava nuun'
 kuachi, suvirán ya sá'á sáni kuíni Tachi' Í' Ndiosí', jee
 nachu'un tuku rán máá ichi vá'a. Ka'an' mású' ini' rán jín-i.
 Jee nito koo rán maá'rán, sáva nsíkúvi ini' rán nuun' kuachi

vá. ²Chineí tá'án rán néni iin ya nó'o tá'án rán. Chi sukuán sikúnkuví rán tu'un ley tátúní' Cristo. ³Ré iin ñivi ká'vi téyí ini', súnika' ntuná' kúvi-i, jee xíná'ví-i maáa. ⁴Soo ta iin ñivi kototúní'-i maáa jie'e' tiñu sá'a-a. Ñare nuun' sá'a va'a rán, kuvi kusii' téyí ini'-i jie'e' ya sá'a-a jee nkúvi sa'a nuun-u maáa jín inka ñivi. ⁵Chi ta iin-ó kuneenuun'-ó sikúnkuví-ó tiñu sá'a-ó.

⁶Jee ráno'ó ya súkuá'a rán Tu'un Ndiosí', chineí tá'án rán rá tee xiné'én' maa nuun' ráno'ó jín ni'i nuun' ya vá'a kúmí rán.

⁷Koto xíná'ví rán maáran. Chi ni iin ñivi nkúvi sa'a kátá ini' ráa nuun' Ndiosí'. Chi sáni sá'a iin ñivi, suni sukuán ni'in'-i, kuéntá' iin tee táji tata', nani'in' re' tata' sáni ya ntaji re'. ⁸Chi retú kivi-ó ichi ya níyo né'én ini'-ó sa'a-ó jín yikikúñu kuachi-ó, jee su'va íyó-ó kuéntá' iin tee táji. Chi vaji ne nuun' ya níyo né'én ini'-ó iin tata' sá'a-ó. Ni'in'-ó ya stí'ví-ó maáó, ya koo-ó kuéntá' ní'i'-ó nuun' Ndiosí'. Jee retú kivi-ó na'á Tachi' Íí' Ndiosí', ni'in'-ó iin tata' sá'a-a ya sikúteku' Tachi' Íí' yó ní'nkání jín Ndiosí'.

⁹Koto núun ini'-óran sa'a-ó ya vá'a. Chi kenta kivi' ñani Ndiosí' ya ni'in'-ó ta'vi' taji re', kuéntá' ní'in'-ó tata' sá'a-ó, retú ntu níko ini'-ó sa'a-ó ya vá'a. ¹⁰Saáva saá kenta íyó, jee sa'a-ó ya vá'a nuun' ni'i. Jee ya ñá'nú ka' vá íyó sa'a-ó ya vá'a nuun' rá ñanitá'án-ó ya kúneí ini' ráa Jesús.

Nnakutíñú Pablo jín tu'un nuun' ni'i ya nkachi' re'

¹¹Kune'yá rán máa rá letra ká'nú ka' ví ya néé' nuun' tutu' ya'á chi ntee ni' maa nuun' rán jín na'á maání'.

¹²Rá tee ya kuíni kinoo va'a ráa nuun' rá inka ñivi jie'e' ya sá'a ráa, suviráa ví ya tétuvi ráa ya sikúnkuví rán costumbre ñuun' Israel ya sá'a circuncidar rán maáran. Sá'a ráa su'va sáva nkóto u'vi' rá ñivi ráa jie'e' tu'un ya ní'i' Cristo nuun' kurúsi' jie'e'-ó. ¹³Chi ni maáráa, ya sá'a circuncidar ráa, ntu síkúnkuví ráa tu'un tátúní' ley Moisés. Soo kuíni ráa ya sa'a circuncidar rán maáran, sáva ka'an' téyí ráa jie'e' ya nsikúnkuví ráa costumbre vá jín ntí' yikikúñu rán. ¹⁴Soo maání' ntuná' ká'án' téyí ni'. Kuachi ká'án' téyí ni' jie'e' ya ní'i' Ito'o'-ó Jesucristo nuun' kurúsi' jie'e'-ó. Chi jie'e' yukuán jee kúvi kuéntá' ní'i' rá

ñujiín' jiá'nu ñivi ñiví nuun' kurúsi' nuun' ni'. Chi suni kúvi kuéntá' ní'i' ni' nuun' rá ñujiín' vá, chi ntu yí'í ni' ka' chiji na'á rává. ¹⁵Chi nuun' yí'í-ó nuun' Cristo Jesús, ntuná' iyótiñu ré sa'á circuncidar-ó áxí nsá' sa'á circuncidar-ó. Soo ya yáyá'vi ka' ví ya sá'á Ndiosí' ya nújiáá-ó. ¹⁶Ntaká rá ñivi ya jíka ráa sáni káchí' tu'un ya'á ya káchí' ni', jee na ka' kunee' va'a ráa ka', jín ya kuná'ví ini' Ndiosí' ráa, ne rá ñivi íní jín Ndiosí' ya kúneí ini' ráa Jesús ya kúvi ráa ichiyúkún' Israel.

¹⁷Ne vitan ré, koto stáña'án ni iin ka' ñivi nu'u'. Chi néé' rá yanta nuun' yikikúñu ni' nuun' nito u'vi' ñivi nu'u' jie'e' Jesús. Kúvi vá kuéntá' jerú' ya stúvi ya musú' Jesús ví ni'.

¹⁸Ráno'ó ñani', na ka' koo maní' ini' Ito'o'-ó Jesús ka' jín rán, ya kúvi re' Cristo. Sukuán koo. Amén.

Tutu' ya ntee Pablo nuun' rá ñivi ñuun' Éfeso

Jiá'a Pablo tu'un káva'a nuun' rá ñivi ñuun' Éfeso

1 Nu'u' Pablo, Cristo Jesús ntetínú re' nu'u', kuniso ni' tiñu apóstol ya chúichí re' nu'u' sáva stúvi ni' tu'un re', sáni kuíni Ndiosí'. Tée ni' tutu' ya'á nuun' ráno'ó, ya nsá'á sín Ndiosí' ráno'ó, sáva kitínú rán nuun' Cristo, ya néé' rán ñuun' Éfeso. Suvirán níkin' va'a jiá'nu naa' rán nuun' Cristo Jesús, ya ñani Ndiosí' re' sáva tatúní' re' ñiví.

²Na ka' koo maní' ini' Tátá'-ó Ndiosí' ka' jín Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo kuneyá ráa ráno'ó jín ya kinoo va'a ini' ánima' rán sa'á ráa.

Nákuetú'ún-ó Ndiosí' jie'e' nanitá'ví'-ó sa'á re'

³Jee íyó nákuetú'ún-ó Ndiosí', ya kúvi re' Ndiosí' nuun' Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo jee Tátá' Jesús kúvi re'. Nákuetú'ún-ó re' chi sá'á re' ya netu' kúvi-ó, jie'e' yí'i-ó nuun' Cristo, chi ntaji re' nuun'-ó ntáká nuun' ya vá'a ya váji ne nuun' antiví ya kinoo va'a ini' ánima'-ó. ⁴Chi nkaji Ndiosí' yó ya kí'i-ó nuun' Cristo ne ntiá'an ka' kikoo ñiví ya'á, sáva koo sín-ó ya nkí'i-ó ka' nuun' kuachi-ó jín ya koo ninu'un-ó nuun' re'. Chi jie'e' núnúun' re' yó, ⁵jee saá ya nkunaa' yachi' ini' re' ya nake'en re' yó sáva kúvi-ó se'ya re' jie'e' ya nsá'á Jesús ya kúvi Cristo. Nkunaa' yachi' ini' re' sa'á re' su'va sánikuá' nkuini re' sáni kúvá'a ini' re'. ⁶Saáva jie'e' vá íyó nakuetú'ún-ó Ndiosí' ya vii' kúná'nú re'

ji'e' ya na ka' vá íyó máni' ini' re' jín yó jee nsikúta'vi' sain re' ya vá'a nuun'-ó, ji'e' ya yí'í-ó nuun' Cristo, ya ñúnúun' re' maa. ⁷Jee ni'í' Cristo nuun' kurúsi' jee ñati niñi' re' sáva chunáán nká'nú re' nuun' Ndiosí' ji'e' kuachi-ó sáva nakani núne re' yó ya nkí'i-ó ka' nuun' kuachi-ó, ji'e' yí'í-ó nuun' Cristo. Jee su'va néká'nú ini' Ndiosí' yó, sánikuá' ntántúni' nasíkuiti' íyó máni' ini' re' né'yá re' yó, ⁸ya ntántúni' nsikúta'vi' nasíkuiti' re' nuun'-ó. Chi ntaji re' ntáká nuun' ya níchi xini'-ó jín ya kiku'un ini'-ó tu'un re'. ⁹Jee nsa'á re' ya kuká'nú ini'-ó tu'un yu'u' ya nyise'í-i nékúvi, ji'e' ya kuíni re' sa'á re' sánikuá' kúvá'a ini' re' sa'á re' ya nkunaa' yachi' ini' re' sa'á re' ji'e' ya sa'á Cristo. ¹⁰Chi sikúnkuvu re' maa sáá kenta máá tiempú' ya nkáji re', ya nachí'i re' ntáká nantíñú xintíin Cristo, rá íyó antiví jín rá íyó ini' ñivi' ya'á.

¹¹Chi nkaji Ndiosí' yó sáva kúvi-ó ñivi re' ya yí'í-ó nuun' Cristo. Chi saá ya nkunaa' yachi' ini' re' ni'in'-ó maa sánikuá' ñú'un ini' re', ya maaré' kúvi ya síkúnkuvu ntáká tiñu sáni kúnáa' ini' re' sáni kuíni re' sa'á re'. ¹²Sukuán nsa'á re' jín ránu'u' ya kúvi rán' rá ñivi ya xí'nañú'un ya íyó tu'un ne' ini' rán' Cristo sáva túvi nuun' rá ñivi ya vii' nasíkuiti' kúná'nú re' jee nakuétú'un raa re'. ¹³Jee sunisaá ráno'ó, yí'í rán nuun' Cristo sáá niniso'o rán tu'un ji'e' ya naá', ya kúvi tu'un vá'a ya sikáku re' ráno'ó nuun' kuachi rán, jee nkunéi ini' rán Cristo. Jee saáva ntaji Ndiosí' Tachi' Íi' re', yí'í-i ini' ánima'-ó, ya nchisóyu'ú re' taji re' maa. Tachi' Íi' re' vá kúvi ñin seyú' ya stúvi-i ya naá' ya kúvi rán se'ya re'. ¹⁴Tachi' Íi' vá ví ya ntaji yachi' Ndiosí' nuun'-ó jee yukuán kúvi ya naá' ya taji nijia re' ta'vi' nuun'-ó, ne kivi' sijínu re' tiñu re' ya sikáku re' yó nuun' kuachi yó jee xinánitá'ví' re' yó ya kúvi-ó ñivi re'. Jee sukuán ní'in' re' nakuétú'un ni'i ñivi ya vii' kúná'nú nasíkuiti' re'.

Ká'an' Pablo jín Ndiosí' ji'e' rá ñivi ya kúneí ini' raa Cristo

¹⁵Saáva, sáá nteso'o ni' tu'un ji'e' rán, ji'e' ya kúneí ini' rán Ito'o'-ó Jesús, jín ji'e' ya ñúnúun' rán ntáká rá ñivi ya nsa'á síin Ndiosí' raa, sáva ki'i raa nuun' Cristo, ¹⁶jee saáva ni ntuví síkíkuñi' ni' jiá'a ni' ya kúta'vi' ni' nuun' Ndiosí' ji'e' ráno'ó, jee ká'an' ni' ji'e' rán sáá ká'an' ni' jín Ndiosí'.

17 Jíkán' ni' nuun' Ndiosí' ya kúvi re' Ndiosí' nuun' Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo, jee kúvi re' Tátá'-ó ya vii' nasíkuiti' kúñá'nú re'. Jíkán' ni' nuun' re' sáva taji re' ya tani' ka' xini' rán sa'á Tachí' Íí' re', jín ya tiin rán ya naá' ya stúvi re' nuun' rán jie'e' re', sáva kuni' rán ka' jie'e' re'.

18 Jee suni jíkán' tá'ví' ni' ya stúún' Ndiosí' antúni' rán sáva kuni' rán jie'e' ná kúvi ta'vi' ya nétu rán íyó tuneí ini' rán ni'in' rán. Jie'e' ta'vi' vá nkana re' yó sáva ni'in'-ó maa, ya kúvi ta'vi' máá yíyá'vi máá vii' kúñá'nú ya taji re' nuun'-ó, ya kúvi-ó ñivi ya nsá'á sín re' yó sáva ki'i-ó nuun' Cristo. 19 Jee suni jíkán' tá'ví' ni' ya kuni' rán na ka' kúñá'nú nasíkuiti' ka' fuersá' íí' ní'in níso re', ya sátíñú-u ini' yó chíneí-i yó. Maáórán ya kúvi-ó ñivi ya kúneí ini'-ó Cristo ví ya chíneí-i. Fuersá' íí' vá sátíñú sánikuá' máá fuersá' mánasí íí' re', 20 ya sátíñú-u ini' Cristo sáá nnastekú' ii' Ndiosí' maa nkene-enteñu rá njiyi, jee nnasikúnee' re' maa xiín ichi kuá'á re' nuun' íyó re' ne antiví súkún. 21 Jee ñani re' maa kúñá'nú-u ka' nuun' ntáká rá kúñá'nú, nuun' rá nísotíñú, nuun' rá níso fuersá', jín nuun' rá ito'o' ñá'nú ka', [sú kúvi ráa tee, áxí tachí' kíni, áxí najiá'á' íí' Ndiosí'], jee níso-o tiñu kúñá'nú ka' nsú ká' ntáká tiñu, nsú kuachi tiempú' vitan chisa' suni tiempú' kiji ichinúún'. 22 Jee nchi'i Ndiosí' ni'i kuiti' ya íyó xintíin Cristo, ya maaré' kúñá'nú koso' re' nuun' ni'i, jee ntaji Ndiosí' re' nuun' maáórán ya kúneí ini'-ó re' jee yósó' re' nuun'-ó kúvi re' xini' nuun'-ó. 23 Jee maáórán kúvi-ó yikikúñu re', chi ni'i ya íyó Cristo kukánáa ánima'-ó ne natiin ini' maaré'. Jee maaré' íyó chitú níínká'nú nuun' ni'i ya íyó, sáva koo ni'i sáni kuíni re'.

**Nnakani núne Ndiosí' yó sáva nsá' kuvi'-ó
nuun' re' jie'e' ya nsá'á Cristo**

2 1 Jee ráno'ó, ya ní'i' rán nuun' Ndiosí' nékúvi jie'e' njiá'a rán nuun' ya tátúni' Ndiosí' jín jie'e' rá kuachi nsá'á rán. 2 Jee sukuán ña'nu rán tiempú' yata' nékúvi ne sáá ña'nu rán ichi ñujíin' sáni jiá'nu rá ñivi ñiví ya'á ya ntuví yíí' ráa xintíin Ndiosí'. Sukuán ña'nu rán sánikuá' kuíni kuí'na'

kúñá'nú ya kúvi ito'o' rá tachi' kíni ya jíkanuun ráa nuun' tachi' vjín ñivi ya'á. Jee kúvi re' tachi' kíni ya sátnín ini' rá ñivi kújiáá' ini' ráa nuun' Ndiosí'. ³Jee suni sukuán ntáká-ó nuún ña'nu-ó jín ráa nteñu ráa tiempú' yukuán, sáni ya níyo ini'-ó sa'á-ó jín yikikúñu kuachi-ó chi ntu nyí'i-ó xintín Ndiosí', jee nsa'á-ó sáni kuíni ini' yikikúñu-ó jín sáni jiáni ini' antúní'-ó. Jee saáva nkuvi-ó ñivi ya íyo ní'in'-ó ya kítí' ini' Ndiosí' né'yá re' yó ya kuno'o-ó tunó'ó xéen' ya taji re' nékúvi, kuéntá' íyo ní'in' rá inka rá ñivi.

⁴Soo Ndiosí' chi, ntántúní' nasíkuiti' na ka' nkuná'ví ini' re' yó, chi ntántúní' nasíkuiti' ñúnúun' re' yó. ⁵Jee asúnika' nkuvi-ó kuéntá' ñivi ní' nuun' re', jie'e' ya njia'a-ó nuun' ya tátúní' Ndiosí', soo nsa'á re' ya kuteku'-ó nínkání jín Cristo. (Chi jie'e' ya íyo máni' ini' re' né'yá re' yó nnatava' re' yó nuun' kuachi-ó nsikáku re' yó.)

⁶Jee sukuán nxináteku' nkáá Ndiosí' yó jín Cristo, jee nsikúnee' re' yó jín Cristo Jesús ne' antiví súkún, nuun' kúñá'nú, jie'e' yí'i-ó nuun'-u. ⁷Jee nsa'á re' sukuán sáva stúvi nuun' rá ñivi tiempú' kiji ichinúún' ka' ya na ka' ntántúní' ka' íyo máni' ini' re' ya ñúnkúún ini' re' né'yá re' yó, jie'e' yí'i-ó nuun' Cristo Jesús. ⁸Chi jie'e' ya íyo máni' ini' Ndiosí' né'yá re' ráno'ó jee nnatava' re' ráno'ó nuun' kuachi rán nsikáku re' ráno'ó jie'e' ya kúneí ini' rán Cristo, sú ntu íyo ni'in' rán maa. Soo nsú ráno'ó sá'á maa, chisa' kúvi-i ta'vi' nsikúta'vi' Ndiosí' nuun' rán. ⁹Jee nsú jie'e' tiñu vá'a sá'á-ó ví ya nsikáku re' yó nuun' kuachi-ó, jee saáva ni ñin-ó nkúvi ka'an' téyí-ó ya kúvi sikáku-ó maáo nuun' kuachi-ó. ¹⁰Chi kúvi-ó ñin tiñu jiáá nsa'á Ndiosí', chi maá Ndiosí' nsa'á yó sáá íyo-ó ntañú'un jie'e' yí'i-ó nuun' Cristo Jesús. Sá'á re' yó sukuán, sáva sa'á-ó rá tiñu vá'a ya ya nsa'á tú'va Ndiosí' sáva kue'nu-ó ichi re' sukuán.

ñin ni nása'á Ndiosí' maáo

¹¹Saájee íyo naku'un ini' rán sáá ña'nu rán ne' sáá ntiá'an kúneí ini' rán Cristo. Jee ráno'ó, jee nsú nuun' se'ya tata' Israel nkaku rán. Jee rá ñivi Israel ya níso ráa seña nuun' yikikúñu rá tee ráa, naní circuncisión, ya sá'á ráa jín na'á,

jee maáraa síkúnání ráa ráno'ó ñivi ya ntu íyó circuncidado kúvi rán.^a Jee saáva íyó naku'un ini' rán sáa niyo rán tiempú' yukuán, ¹²jee ntuví níyo rán jín Cristo nékúvi. Kúvi rán to'ó' sífn nuun' ñuun' Israel, ya nkaji Ndiosí' ráa. Jee ntuví yí'í rán nuun' tratú' ya nsa'á Ndiosí' jín rá ñivi re' ya nchisóyu'tú re' ya vá'a sa'á re' nuun' ráa. Jee ni ntuná' tuneí ini' rán íyó ya ñi'in' rán ya vá'a ya íyó nuun' re' nékúvi, jee ni ntuví íyó Ndiosí' nuun' rán ni néé' rán ini' ñivi ya'á.

¹³Soo vitan jee yí'í rán nuun' Cristo Jesús, jee tiempú' yukuán niyo íká rán nuun' Ndiosí', soo vitan nñatu'va rán nuun' re', jie'e' ya ñi'i' Cristo jie'e' rán jee ñati ñi'ñi' re'.

¹⁴Chi Cristo ví ya sá'á ya numañi' tá'an-órán, chi nsa'á re' ya ñivi Israel jín ñivi ntu kúvi Israel iin ni nnuvi-ó nuun' re', chi nxináán' re' ya jiásí' ma'ñú-ó ya nsa'á sífn-i yó jee ntu ka' jíní' u'vi' tá'an-ó, ¹⁵chi nsoko' re' maaré' ñi'i' re'. Jee sukuán nsíkíkuñi' re' ley ya njia'a Ndiosí' nuun' Moisés yana'an ya tátúní'-i jín ya ntetuvi-i rá ñivi Israel. Saáva ñivi Israel jín ñivi ntu kúvi Israel, núvi ni núví'-ó iin ñivi jiáá ya yí'í-ó nuun' re' nsa'á re', jee su'va númání' tá'an-ó sá'á re'. ¹⁶Jee jie'e' ya ní'i' re' nuun' kurúsi', jee nsa'á re' ya nnumañi' ñivi Israel jín ñivi ntu kúvi Israel nuun' Ndiosí', chi ni núví'-ó yí'í-ó nuun' re', kuéntá' kúvi-ó iin yikikúñu. Chi sukuán nxináán' Cristo tu'un ya jíní' u'vi' tá'an-ó.

¹⁷Jee nkiji Cristo jee nstekútú'un re' nuun' ráno'ó ya sá'á re' ya númání' rán nuun' Ndiosí', ya níyo íká rán nuun' Ndiosí' nékúvi. Jee nstekútú'un re' nuun' ñivi Israel ya níyo yatin ráa nuun' Ndiosí' ya sá'á re' ya númání' ráa nuun' Ndiosí'. ¹⁸Chi jie'e' ya nsa'á Cristo jee nñi'in'-ó ya kuvi natu'va-ó nuun' Tátá'-ó Ndiosí', sá'á métú'un ni Tachi' Íí' re' yí'í ini' ntáká-ó, vñi ñivi Israel áxí vñi ntuví.

^a2:11 Circuncisión kúvi iin ñujiín' ya sá'á ñivi Israel ya ke'ne' tiyu' ráa ntí' yu'tú ñiin násí' xini' nuun' íí' yikikúñu tee jee síyo ráa maa. Circuncisión kúvi seña ya niso ráa nuun' yikikúñu ráa ya stúvi-i ya iin tee kúvi ichiyúkún' váji nuun' Israel jín ya kúvi ráa ñivi Ndiosí', jín ya nsa'á Ndiosí' iin tratú' jín ráa. Jee njia'a Ndiosí' ley nuun' Moisés tiempú' yana'an ví'í. Jee ley vá káchí' ya rá tee ya kúvi ichiyúkún' váji ráa ne nuun' Israel íyó sa'á circuncidar ráa rá se'ya yí'í ráa. Jee sá'á rá tee Israel su'va jín rá se'ya yí'í ráa ya uná' kivi' ya nkaku-u.

19 Jee saáva ntu ka' kúvi rán to'lo' ni ñivi váji íká, chisa' se'ya ñuun' Ndiosí' kúvi rán jín rá ñivi nsa'á sín re' sáva kúvi rán ñivi re', jee kúvi rán ñivi tá'an ve'i Ndiosí'. 20 Chi nsa'á Ndiosí' ya maáórán kúvi-ó kuéntá' ve'i ya yósó' nuun' koo jie'e' ve'í. Jee koo jie'e' ve'í vá kúvi Tu'un Ndiosí' ya nstekútu'ún rá tee níso tiñu apóstol, ya nchuyichí re' sáva stúvi raa tu'un re', jín rá tee nñakani raa tu'un nkene yu'ú re'.^b Jee máá Cristo Jesús kúvi kuéntá' yuu' maá ñá'nú ka' ya yítuvi skiná' ve'i vá. 21 Chi jie'e' yí'í-ó nuun' Cristo, jee nákuneta'an tútú ntáká-ó kuéntá' ve'i vá, ya síkué'nu Ndiosí' yó ne kúvi-ó iin veñu'un ii', ya yítíñú-ó nuun' Ito'o'-ó. 22 Jee suni ráno'ó, jie'e' yí'í rán nuun' Cristo, jee síkué'nu nkáá Ndiosí' ráno'ó ne kúvi rán ve'i nuun' íyó Ndiosí', chi yí'í Tachí' Íí' re' ini' ánima' rán.

**Tiñu njiá'a Ndiosí' nuun' Pablo káchítu'ún
re' tu'un vá'a jie'e' Cristo**

3 1 Jee tu'un yukuán kuá' ya káchí' kí ni' kúvi jie'e' jíkán' tá'ví' ni' nuun' Ndiosí' jie'e' ráno'ó. Nu'u', Pablo, yí'í ni' vekaa jie'e' sátíñú ni' nuun' Cristo Jesús, ya kúvi ya vá'a nuun' ráno'ó ya ntu kúvi rán ñivi Israel. 2 Chi retú máá naá' nijia ya nteso'o rán jie'e' tiñu ntetíñú Ndiosí' nu'u' ya kuniso ni', jie'e' ya íyó máni' ini' re' jín ni', ya nsikúta'vi' re' tiñu vá nuun' nu'u' sáva satíñú ni' jie'e' ya vá'a nuun' ráno'ó. 3 Chi nsa'á Ndiosí' ya nkuká'nú ini' ni' tu'un íyó yu'u' ini' re', chi nstúvi re' maa nuun' ni', kuéntá' kuá' ya ntee ni' yaku' ni tu'un nuun' rán jie'e' ya'á. 4 Jee sáá ka'vi rán maa jee kiku'un ini' rán ya jíní' va'a ni' tu'un ya niyo yu'u' jie'e' Cristo. 5 Jee tiempú' yana'an jee ni ntu nstúvi Ndiosí' maa nuun' rá ñivi, kuá' nstúvi kájí Tachí' Íí' re' maa vitan nuun' rá tee re' ya níso tiñu apóstol jín nuun' rá tee nákaní tu'un kéne yu'ú re', rá nsa'á sín re' sáva kitíñú raa nuun' re'. 6 Jee tu'un ya níyo yu'u' ini' re' jee nstúvi re' maa vitan ví ya'á: Tu'un vá'a jie'e' Cristo sá'á ya ñivi rá inka nación, ya ntu kúvi ñivi Israel, iin nuún ni ta'ví' ni'in' raa jín rá ñivi Israel,

^b 2:20 Apóstol ví tee ya ñani Ndiosí' ya nniso re' tiñu ya nchuyichí Ndiosí' sáva stúvi re' tu'un va'a jie'e' Jesús jee profeta ví ñivi ya nñakani tu'un nkene yu'ú Ndiosí'.

jee iin ni nnuvi ráa kuéntá' iin yikikúñu, jee iin nuún ni ni'in' ráa ya nchisóyu'ú re', jie'e' yí'í ráa nuun' Cristo Jesús.

7 Jee nu'u' Pablo nkenta kúvi ni' iin ya jíatíñú Ndiosí' nu'u' stékutú'ún ni' tu'un vá'a vá. Jee jie'e' ya maní' ini' re', nsíkúta'vi' re' tiñu vá nuun' ni', jee jín fesá' í' níso re' nsa'á re' su'va jín ni'. 8 Sú núun ka' kúñá'nú ni' nuun' ni'í rá ñivi núun ka' kúñá'nú ráa ya nsa'á sín Ndiosí' ráa sáva kuvi ráa ñivi re'. Soo nsíkúta'vi' re' tiñu vá nuun' ni' ya kachitú'ún ni' tu'un vá'a re' nuun' rá ñivi ya ntu kúvi ñivi Israel. Tu'un vá ví ya ntántúni' yíyá'vi nasíkuiti' ka' ví Cristo jín rá táji re' nuun'-ó. Jee ni nsá' kenta kiku'un ini'-ó ni'í tu'un vá.

9 Jee ñani re' nu'u' sáva stúvi nijin' ni' nuun' ntáká ñivi jie'e' tiñu yu'u' ya ñú'ún ini' Ndiosí' sa'á re' ya ñú'ún yu'u' ini' re' ne níñkání yana'án nékúvi. Jee maaré' ví ya nsa'á ni'í ya íyó. 10 Sukuán nsa'á re' sáva rá najiá'á' í' re' rá kúñá'nú jín rá nísotíñú ya néé' ráa antiví súkún, jee sáa kune'yá ráa nuun' tiñu sá'á re' ini' rá ñivi ya kúnei ini' ráa Jesús, jee kuni' ráa ya ntáká nuun' ntántúni' níchi nasíkuiti' ka' Ndiosí'. 11 Jee nsa'á re' sukuán sáni nkunaa' ini' re' níñkání, ya nsíkúnkuvi Ito'o'-ó Cristo Jesús tiñu vá. 12 Jee jie'e' yí'í-ó nuun' Cristo jee íyó neí ini'-ó ne yuchí kúká'nú ini'-ó natu'va-ó nuun' Ndiosí' chi kúnei ini'-ó Cristo. 13 Jee saáva jíkán' tá'ví ni' nuun' ráno'ó, ya koto núun ini' rán jie'e' tunó'ó nó'o ni' jie'e' ya kúvi ya vá'a nuun' ráno'ó, chi sukuán sá'á Ndiosí' ya netu' kuvi ráno'ó.

Ká'an' Pablo nuun' Ndiosí' jee nákuetú'ún re' maa

14 Jee jie'e' vá, jee nákuíñi' íti ni' jíkán' tá'ví ni' nuun' Ndiosí' ya kúvi re' Tátá' [Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo]. 15 Jee nuun' re' vaji ntáká tata' yó ñivi ya ya néé' antiví súkún jín ini' ñiví ya'á. 16 Jee jíkán' tá'ví ni' nuun' Ndiosí', ya nachituvi Tachi' Í' re' ini' ráno'ó, jín fuersá' í' Ndiosí' sáni ntántúni' kúñá'nú re'. 17 Sáva ki'í Cristo ini' ánima' rán jie'e' ya kúnei ini' rán re', sáva kuiñi ni'in rán ku'un tu'un ñúnúun' re' ini' ráno'ó, kuéntá' kúkutú yo'o yutun jín kuéntá' ve'í yósó' kutú nuun' koo sámá', 18 sáva ráno'ó jín ntáká rá inka ñivi ya nsa'á sín Ndiosí' ráa kuvi ráa ñivi re', jee kuvi kiku'un va'a ini' rán ya ntántúni' ñúnúun' Cristo yó, níká'-a, kání-i, súkún-u, kúnú-u, sukuán ñúnúun' re' yó.

19 Jee suni sukuán jíkán' tá'ví' nì' yà kuni' va'a rán jie'e' tu'un ñúnúun' Cristo yó, yà ntántúní' nasíkuiti' ka' jiá'a-a nuun' ni'i, yà nsú kuá' kenta-ó kiku'un ini'-ó ni'i-i. Sukuán jíkán' tá'ví' nì' sáva kuaíyó yà íyó Ndiosí' kukánáa ánima' rán ne natiin rán ini' maaré'.

20 Jee vitan jee na ka' vii' nasíkuiti' kúná'nú Ndiosí' ka' yà níso re' fuersá' íí' yà kúvi sa'á re' ntáká tiñu yà ntántúní' nasíkuiti' ka' nsú ká' ni'i rá jíkán'-ó áxí rá jiáni ini'-ó. Jee sá'á re' sukuán sáni íyó fuersá' íí' re' yà sátiñú-u ini'-ó. 21 Na ka' vii' nasíkuiti' kúná'nú re' ka' jín tiñu nsa'á re' jie'e' rá ñivi yà kúnei ini' raa re', jín jie'e' yà nsa'á Cristo Jesús, jee nakuétú'un-ó re' ntáká tiempú' jín nífnkání. ¡Sukuán koo! ¡Amén!

**Īin ni kúvi rá ñivi kúnei ini' raa
Cristo nsa'á Tachi' Íí' Ndiosí'**

4 1 Saájee nu'u' Pablo, yà yí'í nì' vekaa jie'e' sátiñú nì' nuun' Ito'o'-ó, náxini'ví' nì' ini' rán yà kue'nu naa' rán ichi Ndiosí', sánikuá' íyó kaka rán yà kúvi rán ñivi yà nkana Ndiosí' kitíñú rán nuun' re'. 2 Jín yà máá tu'un ku'un lá'ví ini' rán, jín yà ku'un mású' ini' rán, jín yà ká'nú koo ini' rán ke'ne' ini' rán nuun' ĩn inka tá'án rán jee sukuán íyó kunuun' rán ĩn inka rán. 3 Jee kuni'vi' ini' rán yà nuún koo ini' rán, sáni sá'á Tachi' Íí' Ndiosí' jín rán, jie'e' yà kúnee' ñunkúún va'a rán jín ĩn inka rán ví yà nasánuún-u ini' yó. 4 Chi ĩn ni kuvi-ó nuun' Ndiosí', kuéntá' ĩn yikikúñu, jee ĩn ni Tachi' Íí' re' íyó jín-ó, sánikuá' suni nkana Ndiosí' yó yà ĩn nuún ni íyó tūnei ini'-ó yà ni'in'-ó kúnee'-ó jín Cristo, chi nkana re' yó sáva ni'in'-ó maa. 5 Chi métú'un ni Ito'o'-ó íyó, jee ĩn nuún kúnei ini' ntáká-ó métú'un Tu'un Ndiosí' ni, jee ĩn nuún jiánuté ntáká-ó yà stúvi yà yí'í-ó nuun' métú'un Ndiosí' ni. 6 Jee métú'un ni Ndiosí' íyó, yà kúvi Tátá' nuun' ntáká-ó, yà maaré' vá yósó' nuun' kuaíyó kuiti'-ó, jee sá'á re' tiñu yà kúvi ntáká-ó, jee yí'í re' ini' ntáká-ó.

7 Soo nuun' ta ĩn ĩn-ó sĳn sĳn nsíkúta'vi' Ndiosí' tiñu sa'á-ó, sánikuá' tiñu íyó sa'á-ó nuun' re', sáni yà ñúkú'vá tiñu yà nsíkúta'vi' Cristo nuun'-ó jee chínei re' yó sa'á-ó maa. 8 Chi jie'e' yukuán kúvi yà káchí' nuun' Tutu' Íí' níso Tu'un Ndiosí':

Nnaa re' kuə'an' re' súkún,
jee kuə'an' re' jín rá ñivi ya nnaatin re' ráa ya nnaqi'i
ráa xintíin re',

jee njia'a re' ta'vi' nuun' rá ñivi.

⁹Jee jie'e' káchí' nuun' Tutu' Íí' vá, ¿na jie'e' chi káchí' ya
“nnaa re'” ne súkún? Yukuán kuíni kachi' ya suni xí'na ka'
ne súkún nkiji nkuun re' ne nuun' kúnú nuun' ñiví ya'á.

¹⁰Jee maaré' ya nkiji nkuun re' nuun' ñiví ya'á, jee suni
maaré' vá nnaa ne nuun' súkún ka' ne antiví nuun' kúñá'nú
re', jee níinká'nú íyó chítú re' tátúní' re' kuəiyó.

¹¹Jee maaré' njia'a re' nuun' sava tee tiñu kúvi apóstol
ya nchuchí re' ráa nstúvi ráa tu'un jie'e' Jesús, jee
nuun' sava rá ka' njia'a re' tiñu nákaní ráa tu'un kéne
yu'ú Ndiosí', jee nuun' sava rá ka' njia'a re' nuun' ráa
stékutu'un ráa tu'un vá'a jie'e' re'^c ya nkiji re' sava
natava' re' ñivi nuun' kuachi ráa jee kána ráa ñivi kivi
na'á re', jee nuun' sava rá ka' njia'a re' nuun' ráa tiñu^d
kuví ya néen kuéntá' ráa rá ñivi kúneí ini' ráa re' jín ya
xíné'én' ráa tu'un re'. ¹²Njia'a re' rá tiñu vá nuun' ráa
sáva sikújia ráa ini' rá ñivi ya nsa'á síin Ndiosí' kúvi
ñivi re'. Síkújia ráa ini' maáo ya kúvi-ó rá ñivi re' sáva
kitíñú-ó sa'á-ó tiñu re' nuun' iin inka tá'an-ó, sáva
sikué'nu-ó iin inka tá'an-ó, ya iin ni ñivi kuví-ó nuun'
Cristo, kuéntá' iin yikikúñu. ¹³Jee sikué'nu-ó iin inka
tá'an-ó nekuə' ntáká-ó kenta nunuún ini'-ó nuun' tu'un
kúneí ini'-ó Se'ya Ndiosí', jín nuun' tu'un kuni' va'a-ó ka'
ini' re', nekuə' kenta kujia va'a ini'-ó ne kunná'-ó natiin-ó
ini' Cristo nasa íyó re'.

¹⁴Sáva nkúvi-ó ka' kuéntá' rá súchí lúlí ya ntu iin ni jíani
ini' ráa, jee sáva ntu kúvi-ó ka' kuéntá' iin nantíñú xínó
xínjí tachi' víjin chína'á-a chá'á chúkuán ya súkuíko-o, chi
nsá síkivi inka tu'un ka' maáo ya'á yukuán, ya xíné'én' rá
tee xíná'ví chá'á chúkuán, ya nito nasíkuiti' íyó ráa jee
máñá' ráa jín tu'un jíta xíné'én' ráa. ¹⁵Chisa' kunikin'-ó
ka'an'-ó tu'un naa' jín tu'un kunuun' tá'an-ó, sukuán jee
kue'nu-ó jín ntáká tiñu kuíni Cristo, ya yósó' re' nuun'-ó
kuéntá' yósó' xini' nuun' yikikúñu. ¹⁶Jee kúvi ntáká-ó

kuéntá' yikikúñu re', ya náketá'án kutú ni'i jín rá nuun' ñútá'án jín rá tuchi fuersá', jee nunuún ini' ntáká-ó. Jee sáá nuún chíneí tá'án va'a-ó sánikuá' tiñu kúvi sá'a ta ñin-ó, jee sukuán síkújia ini' tá'án-ó ka' sáva sikué'nu-ó tá'án-ó jín tu'un ñúnúun' tá'án.

Nákue'nu jiáá-ó sa'a Cristo

17 Saáva káchí' ni' nuun' rán jee íchí sánáa' ni' nuun' súví Ito'o'-ó: ya koto jiá'nu rán ka' kuá' jiá'nu rá inka ñivi ntu kúvi ñivi Israel, ya jiá'nu raa tiñu jiáni ka'a ini' antúni' raa. 18 Chi neen' ini' antúni' raa, chi jiá'nu íká raa nuun' ya tékú' ñivi jín Ndiosí', jie'e' ya ntuví jín' raa tu'un re', jie'e' ya ñin ini' ánima' raa. 19 Chi kuéntá' ní'i' raa ntu jiáni ini' raa ka' jie'e' tiñu sá'a raa, jee náku'va raa maá'raa nuun' tiñu né'í né'én, sáva sa'a raa ntáká nuun' rá tiñu ntuví íyó ninu'un, jee ntántúni' níyo ini' raa sa'a raa ka' sukuán.

20 Soo ráno'ó, chi nsú rá ñujiín' tiñu yukuán nkutu'va rán jie'e' Cristo. 21 Chi retú máa naá' nijia ya nteso'o rán tu'un Cristo, jee nxiné'én' ñivi nuun' rán sáni ya naá' ya kúvi tu'un Cristo, 22 jee saáva, kene rán nuun' ñujiín' tiñu ñá'nú rán tiempú' yatá', siíyo rán nasa niyo rán, chi stíví-i ráno'ó, ya kúvi-i rá tiñu xíná'ví níyo ini' ránú. 23 Soo vitan jee nujiáá ánima' rán, jín antúni' rán. 24 Jee vitan jee sama ini' rán ya nujiáá rán, sáni nása'a jiáá Ndiosí' ini' ánima' ráno'ó, sáva koo rán ka' kuá' íyó maaré', sáva naa' koo rán jín sáva koo sñn rán nuun' rá nivá'a, sánikuá' káchí' tu'un náá' Ndiosí'.

25 Jee saáva ráno'ó siíyo rán tuntú'ún yí'í yu'ú rán, chisa' ka'an' rán jín tu'un naa' nuun' rá ñanitá'án rán, chi ñin ni ñivi kúvi-ó.

26 Jee retú kítí' ini' rán nani jie'e' jee koto sá'a rán kuachi, jee koto ñú'ún tunkítí' ini' rán núnuví, chi ñamani sjiá'a rán maa ini' rán, ne ntiá'an ta'an' nkanií'. 27 Jee ni koto jiá'a rán nuun' kuí'na' kúñá'nú ya kiní re' maaré' nteñu rán, sáva nkúneí re' nuun' ráno'ó.

28 Jee ñivi ya sákuí'ná, jee koto sákuí'ná-a ka', chisa' íyó satíñú-u jín na'a-a tiñu kúvi ya vá'a, sáva ñin-i ya ku'va-a nuun' inka ñivi ya jiniñú'ún.

²⁹Jee koto jiá'a rán ya kene ni ñin tu'un nivá'a kini yu'ú nú, chisa' ka'an' rán tu'un vá'a ya iyótiñu, ya sikújia va'a-a ñivi sáni jiniñú'ún raa, sáva nachineí-i raa ya tésó'o maa.

³⁰Jee koto sá'a rán kuachi sáva nsíkúku'yá' rán ini' Tachi' Íí' Ndiosí'. Chi nni'in' rán Tachi' Íí' vá kuéntá' ñin seyú' ya stúvi ya kúvi rán ñivi Ndiosí', nekuá' kiji máa kivi' ya nakani núne Ndiosí' yó nuun' ya nó'o-ó ñivi ya'á jee xinánitá'ví' re' yó.

³¹Jee síyo rán ntáká tu'un ñútá'vi nú'ún ini' rán, jín rá tu'un kítí' ini' rán, jín rá tu'un xeen' ini' rán, jín rá kánajín nuun' tá'an rán, jín rá ténúun' tá'an rán, jín ntáká ka' rá inka tu'un nivá'a iyó. ³²Chisa' iyó koo va'a ñunkúun ini' rán jín ñin inka tá'an rán, jee koo ya ná'ví ini' rán, jee kuneká'nú ini' rán kuneyá' rán ñin inka tá'an rán, kuéntá' kuá' sáni nneká'nú ini' Ndiosí' nneyá' re' ráno'ó, jie'e' yí'í rán nuun' Cristo.

Naja iyó kue'nu rá ñivi kúvi se'ya Ndiosí'

5 ¹Jee saáva iyó naku rán ini' máa Ndiosí', kuéntá' iyó sa'á rá se'ya re', chi kúvi rán se'ya re' ya ñúnúun' re' ráno'ó. ²Jee iyó kue'nu rán jín tu'un ñúnúun' tá'an, kuéntá' suni ñúnúun' Cristo yó, jee naku'va re' maaré' jie'e'-ó, chi nsoko' re' maaré' nuun' Ndiosí' ni'i' re' jie'e'-ó. Yukuán kúvi kuéntá' ñin xiko' jiá'an' vixi' ya ténu'un' maa nuun' Ndiosí'. Jee kúvá'a ini' Ndiosí' né'yá re' maa.

³Soo koto sá'a rán ni koto ká'an' rán jie'e' tiñu sá'a téní ni ñin rán, ni ya sá'a ni ñin rán ntáká nuun' tiñu ya ntuví iyó ninu'un, ni tiñu ya sa'á u'vi ini' ni ñin rán, sáva ni ñin ñivi ntuná' kúvi kachi' raa ya sa'á rán maa. Chi ntu iyó sa'á ráno'ó sukuán ya nsá'á síñ Ndiosí' ráno'ó ya nkí'i rán ka' nuun' ya nivá'a. ⁴Jee ni koto ká'an' rán rá tu'un né'í né'en, ni rá tu'un naan' nekáiyó, ni rá tu'un kásiki' kini. Chi rá tiñu ya'á ntu iyó vá'a. Chisa' ku'va rán ya kúta'vi' nuun' Ndiosí'. ⁵Chi ya jíní' rán ya ñin ñivi sá'a téní-i, áxí sá'a-a tiñu ya ntuví iyó ninu'un, áxí sá'a u'vi ini'-i (jee ñivi vá nuún kúvi-i jín ñin ñivi ya néñu'un-u ñin nantíñu ya ntu kúvi Ndiosí'), jee ya jíní' rán ya ni ñin raa ni nsá' ni'in'-i ya kivi'-i na'á Cristo jín Ndiosí' nuun' tátúní' raa. ⁶Jee koto jiá'a rán xiná'ví ni ñin ñivi ráno'ó jín tu'un ká'an' ka'á-a, chi jie'e' ya sa'á ñivi rá tiñu nivá'a vá kúvi ya kiji tunó'ó xéen'

taji Ndiosí' nuun' rá ñivi kújiáá' ini' ráa nuun' Ndiosí'. ⁷Jee koto kívi rán jín ráa nuun' tiñu nivá'a sá'a ráa.

⁸Chi tiempú' yata' yukuán jee nkuvi rán kuéntá' ñuneen' jie'e' kuachi rán. Soo vitan jee kúvi rán kuéntá' ñu'un' ya túún', chi yí'í rán nuun' Ito'o'-ó. Jee íyó kue'nu rán nuun' túún' ñu'un' re' ini' ánima' rán kuéntá' íyó kue'nu rá se'ya Ndiosí'. ⁹Chi ñu'un' re' ya túún' ini' ánima'-ó, sá'a-a ya sa'a-ó ntáká tiñu vá'a, jín ntáká tiñu naa', jín ya ka'an'-ó ya naá'. ¹⁰Jee kototúni' rán rá tiñu sáva kuká'nú ini' rán na tiñu kúv'a ini' Ito'o'-ó né'yá re' maa. ¹¹Jee koto kívi rán nuun' rá tiñu nivá'a ya ntu íyótiñu ya sá'a ñivi ya jiá'nu nuun' neen', chisa' stúvi rán nuun' nijín' ya nivá'a ví rá tiñu vá. ¹²Chi íyó tunkánuun sáa ká'an'-ó jie'e' rá tiñu ya sá'a yu'u' ráa. ¹³Soo Tu'un Ndiosí' kúvi kuéntá' ñu'un' ya stúún'-u jee su'va stúvi-i nuun' nijín' naja íyó ntáká tiñu. Chi sáa túún' ñu'un' nuun' ní'i nátúvi nuun' nijín'. ¹⁴Jee jie'e' vá káchí' tu'un ya'á su'va:

Noto, no'ó ya kixí' ini' nú,

jee nakoo nú nteñu rá ñivi ya kúvi kuéntá' ñivi ní'i,

jee Cristo stúún' re' ñu'un' re' ini' ánima' nú.

¹⁵Saáva kumí va'a rán naja jiá'nu rán. Koto jiá'nu rán kuéntá' kuá' jiá'nu rá ñivi ya ntu ñú'ún kájí xini', chisa' kue'nu rán kuéntá' kuá' ñivi ñú'ún kájí xini'. ¹⁶Vitan íyó tiempú' jee kuni'vi' ini' rán sa'a rán tiñu ntaji Ndiosí' sa'a rán, chi tiempú' vitan jee íyó ví'í ñivi jíka ráa ichi nivá'a.

¹⁷Jee saáva koto kúvi rán ñivi jiáni naan' xini', chisa' kiku'un ini' rán ntáká tiñu ya kuíni Ito'o'-ó ya sa'a rán.

¹⁸Jee koto jí'i rán nixi' ne kuni rán, ya stívi rán maarán.

Chisa' kukánáa ini' ánima' rán ki'i chitú Tachi' Íi' Ndiosí' ya kunef-i kunaka-a ráno'ó. ¹⁹Jee ka'an' rán jín iin inka rá tá'an rán, yaa' Tu'un Ndiosí' naní salmo, jín rá tu'un yaa' himno ya nákuetú'ún-u Ndiosí', jín rá yaa' íi' jie'e' Ndiosí'. Jee ne jín ánima' rán kata rán jee nakuetú'ún rán Ito'o'-ó. ²⁰Jee nuun' súví Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo, sukuáni íyó ku'va rán ya kúta'vi' rán nuun' Tátá'-ó Ndiosí', jie'e' ntáká najanuun'.

Naja íyó sikúnkuvi rá ñivi yí'í nuun'

Cristo nuun' iin inka tá'an ráa

²¹Chi'i rán maarán xintíin iin inka tá'an' rán, jie'e' ya ñuyú'ví ini' rán yíñú'ún rán nuun' Cristo.

22 Rá ña'an ya íyó yíí raa, chi'i raa maáraa xintíin yíí raa, kuéntá' kua' chí'i raa maáraa nuun' Ito'o'-ó. 23 Chi tee ya kúvi yíí ña'an ví ya yósó' nuun' ñasí'í re', kuéntá' kua' Cristo yósó' re' nuun' ntáká yó ya kúneí ini'-ó re'. Chi kúvi tee kuéntá' xini' nuun' ñasí'í-i kuéntá' kua' kúvi Cristo kuéntá' xini' nuun'-ó, jee maáórán kúvi kuéntá' yikikúñu re'. Jee maaré' ví ya síkaku re' yó nuun' kuachi-ó. 24 Jee saáva kuéntá' kua' maáórán, ya kúneí ini'-ó Cristo, chi'i-ó maáo xintíin Cristo, jee suni sukuán rá ña'an ya íyó yíí-í íyó chí'i raa maáraa xintíin yíí raa jie'e' najanuun'.

25 Jee rá tee ya kúvi yíí, íyó kunuun' raa ñasí'í raa, kuéntá' kua' nñunuun' Cristo yó ya kúneí ini'-ó re', jee nñaku'va re' maaré' ni'i' re' jie'e'-ó. 26 Nsa'á re' sukuán sáva sa'á síin re' yó sáva nkí'i-ó ka' nuun' kuachi-ó, jee nñasánoo re' ánima'-ó jín tu'un re', kuéntá' nñakete re' yó jín nute. 27 Nsa'á re' sukuán sáva sa'á naku'va re' yó nuun' maaré' ya kúneí ini'-ó re' jee vii' kuñá'nú-ó, chi nkóo kuachi ánima'-ó, ni ya nivá'a, ni néni ñin rá yukuán, sáva koo síin-ó nkí'i-ó nuun' ya nivá'a jee koo ninu'un-ó nuun' re'. 28 Jee suni sukuán rá tee íyó ñasí'í íyó kunuun' raa rá ñasí'í maáraa, kuéntá' nñunúun' raa rá yikikúñu maáraa. Chi tee ya nñunúun' re' ñasí'í maaré', jee nñunúun' re' maaré'. 29 Chi ni ñin ñivi ntuví tá'vi ini'-i né'yá-a yikikúñu maáa, chisa' síkájí'-i vá, jee jíto va'a-a vá, kuéntá' kua' sáni sa'á Cristo jín-ó ya kúneí ini'-ó re'. 30 Chi yí'í-ó nuun' re' kuéntá' kúvi-ó pedasú' yikikúñu re'. 31 Chi káchí' nuun' Tutu' Íí' níso Tu'un Ndiosí':

Saáva xinóo ñin tee tátá' re' jín náná' re',
jee kutayú re' jín ñasí'í re'.

Jee ñin ni kuvi núví' raa kuéntá' íyó ñin yikikúñu ni.

32 Jee tu'un kúñá'nú nasíkuiti' ka' kúvi tu'un nyise'í vá, chi ká'an' ni' tu'un ya'á jie'e' ñin ni kúvi Cristo jín maáórán ya kúneí ini'-ó re'. 33 Jee suni jie'e' yukuán kúvi ya ta ñin ta ñin rán ya kúvi tee íyó ñasí'í íyó kunuun' nú ñasí'í nú, kuéntá' nñunúun' nú maánú. Jee ña'an ya kúvi ñasí'í ñin tee íyó koo ya ñá'nú ña nuun' yíí ña.

6 1 Ráno'ó ñivi súchí jiá'nu jiáá jín rá súchí lúlí íyó kanjíjá rán tátá' rán jín náná' rán, chi yí'í rán nuun' Ito'o'-ó, chi naa' kúvi ya sa'á sukuán. 2 “Koo ya ñá'nú nú

nuun' tátá' nú jín nuun' náná' nú.” Tu'un ya'á ya ntatúni' Ndiosí' kúvi tu'un xí'nañú'ún ya niso tu'un ya nchisóyu'ú re' ya ku'va re' iin ta'vi' nuun' ráa retú sikúnkuvi maa. Tu'un ya nchisóyu'ú re' ví ya'á: ³“Sáva kị'in' va'a jín nú jee sáva kuteku' na'an nú nuun' ñivi ya'á”, nkachi' Ndiosí'.

⁴Jee ráno'ó ya kúvi rán tátá', koto nani jje'e' yánká síkítí' rán ini' rá se'ya rán, chisa' sikué'nu rán sikújía rán ini' ráa nuun' tu'un Ito'o'-ó jee nachu'un rán ichi ráa ya kunikin' ráa ichi Ito'o'-ó.

⁵Jee ráno'ó ya kúvi musú',^e kanjía rán sikúnkuvi rán nuun' rá ñivi ya kúvi ito'o' rán, ya náka ráa ráno'ó ini' ñivi ya'á. Jee kuyú'ví ini' rán koo ya ñá'nú nuun' rán nuun' ráa, ne sain ku'un ini' ánima' rán satíñú rán nuun' ráa, kuéntá' kuá' retán' nuun' Cristo sátíñú rán. ⁶Nsú kuachi sáá né'yá ráa ráno'ó kanjía rán, ya kuachi núkú rán ya ku'va ini' ráa kune'yá ráa ráno'ó. Chisa' kuéntá' musú' ya sátíñú rán nuun' Cristo, jee ne jín ánima' rán sa'á rán sáni kuíni Ndiosí'. ⁷Jee ne kukáñá ini' ánima' rán sátíñú rán nuun' ñivi kuéntá' retán' nuun' máá Ito'o'-ó sátíñú rán, jee kuéntá' nsú nuun' ñivi. ⁸Chi ya jíní' rán ya nuun' máá Ito'o'-ó nị'in' ta iin iin ñivi ta'vi' jje'e' néni iin tiñu vá'a sá'á-a, vani musú',^f vani ñivi xí tiñu.^g

⁹Jee ráno'ó ya kúvi rán ito'o' xí tiñu ya náka rán musú', suni sukuán íyó sa'á rán jín musú' rán, chi koto va'a rán ráa. Jee koto chú'un yú'ví rán ini' ráa, chi ya jíní' rán ya maaré' ya kúvi Ito'o' nuun' rá musú' jín suni nuun' ráno'ó. Jee jíní' rán ya néé' re' antiví súkún. Jee ntuví sá'á re' kuéntá' naja sín íyó iin iin ñivi, chi iin nuún ni kúvi ráa nuun' re'.

**Nasa náma-ó maáo ya kúnei ini'-ó
Cristo nuun' rá tachi' kíni**

¹⁰Jee íyó inka ka' jje'e' tu'un kachi' ni nuun' ráno'ó, rá ñani' nị' jín rá ku'va nị' ya yí'í rán nuun' Cristo, íyó koo neí ini' rán jje'e' yí'í rán nuun' Ito'o'-ó, jee nachu'un neí rán

^e 6:5 Tu'un ya'á kúvi: esclavo, ya kuíni káchí' musú' ke'en ñivi ya sátíñú sain-i jín ya yí'í-i xintín ito'o'-o. ^f 6:8 Tu'un ya'á kúvi: esclavo, ya kuíni káchí' musú' ké'en ñivi. ^g 6:8 Tu'un ya'á kúvi: persona libre.

ini' rán jín fuersá' íí' mánasí nì'in níso re'. ¹¹Íyó satú'va rán maárán jín ntáká ya táji Ndiosí' nuun' rán sáva nama rán maárán, kuéntá' kuá' sátú'va iin soldado maáa ya kíkantá'an-a. Sáva kúvi kuiñi nì'in rán nama rán maárán nuun' tiñu máná' nù'ún ini' kuì'na' kúñá'nú sa'á-a. ¹²Chi ntu kántá'an-ó jín ñivi ñuné'yú', chisa' kántá'an-ó jín rá tachi' kíni rá kúñá'nú, jín rá nísotíñú, jín rá ito'o' ñá'nú ka' ya jíka ráa nuun' neen' jee tátúni' ráa nuun' ñivi ñiví ya'á. Chi kántá'an-ó jín rá tachi' kíni ya jíkanuun ráa súkún.

¹³Sáva satú'va rán maárán jín nì'i ya táji Ndiosí' nuun' rán sáva nama rán maárán, kuéntá' íyó soldado ya sátú'va re' jín rá nantíñú re', sáva kúvi kunei' rán kuiñi nì'in rán kivi' kákini kenta, jee sáa nkuvi nsa'á rán nì'i, jee kuiñi nì'in rán. ¹⁴Jee sáva kuiñi nì'in rán satú'va rán maárán kukutú rán jín tu'un naa' Ndiosí',^h jee yukuán kúvi kuéntá' nú'ní' kutú va'a chiji rán. Jee nù'ún kutú ini' ánima' rán ya kínóo naa' rán nuun' Ndiosí'.ⁱ Sukuán sikútú rán maárán kuéntá' náku'un iin soldado sa'ma kaa-a sáva náma-a maáa sáa kíkantá'an-a. ¹⁵Jee satú'va rán maárán sáva kachitu'un rán tu'un va'a jie'e' Jesús ya sá'á-a ya kinoo va'a ini' ñivi nuun' Ndiosí'. Sukuán kúvi kuéntá' náchi'i soldado nijian' jie'e'-e sáva kene-e kíkantá'an-a.^j ¹⁶Soo ya ñá'nú ka' ví ya kúnei' ini' rán Cristo, jee kuvi kasi' rán nuun' ntáká ya chúichí maá ya kíni kúñá'nú. Chi ya kúnei' ini' rán Cristo kúvi kuéntá' escudo rán, kuéntá' escudo ya ina'á soldado sáva jíásí'-i maáa nuun' ntáká flecha tñin ñu'un' jee xiná'vá'-a vá. ¹⁷Jee kuiñi nì'in rán jín ya xinánitá'ví' Ndiosí' yó, chi yukuán kúvi kuéntá' iin tìkoko' kaa ya nù'ún xini' iin soldado ya náma-a xini'-i. Jee kuatíñú rán Tu'un Ndiosí', ya ntaji Tachi' Íí' re' nuun'-ó kuéntá' iin yuchi' espada ya jíatíñú rá soldado nuun' kántá'an ráa.

¹⁸Jee íyó ka'an' rán jín Ndiosí' jee kakan' tá'ví' rán nuun' re', ntáká tiempú'. Ka'an' rán jín Ndiosí' sáni chínei' Tachi' Íí' re' ráno'ó. Jee nito koo rán kunikin' nì'in rán kakan'

^h6:14 Sanaan' kúvi kachi'-ó kuachi: tu'un naa', áxi: kúvi ñivi naa'.

ⁱ6:14 Sanaan' kúvi kachi'-ó: kue'nu naa' rán. ^j6:15 Áxi kúvi kachi'-ó: jee satú'va rán maárán jín tu'un vá'a ya sa'á-a ya kinoo va'a ini' ñivi nuun' Ndiosí' sáva kuiñi kutú rán jín re'.

tá'ví' rán jiē'e' ntáká inka rá ñivi ya nsásín Ndiosí' kuvi ráa ñivi re'.

¹⁹Jee kakan' tá'ví' rán jiē'e' nu'u', sáva taji ka' Ndiosí' tu'un nuun' ñi' sáa kachi' ñi', jee sáva nunei ka' ini' ñi' kachitu'ún ñi' nuun' rá ñivi tu'un vá'a jiē'e' Cristo ya nyiyu'u' nékúvi. ²⁰Chi ntají Cristo nu'u' kachitu'ún ñi' tu'un vá'a re', jee jiē'e' vá nú'ní' ñi' jín cadena kaa ini' vekaa. Kakan' tá'ví' rán nuun' Ndiosí' jiē'e' nu'u' ya nunei ka' ini' ñi' kachi' ñi' maa, sáni íyó kachi' ñi'.

**Jiá'a Pablo tu'un nuun' ní'i ya jíkán'
tá'ví' re' jiē'e' rá ñivi yukuán**

²¹Jee nakani Tíquico ñi'i tu'un ñasa íyó jiē'e' nu'u' jín ná kúvi ya sá'a ñi'. Suvire' kúvi ñani'-ó ya ñúnúun'-órán. Jee yítíñú re' síkúnkuvi ñaa' nijia re' nuun' tiñu maá Ito'o'-ó. ²²Jee jiē'e' ya'á kúvi ya tájí ñi' re' kuajiaa' re' nuun' ráno'ó, sáva kuká'nú ini' rán jiē'e' ya nó'o ránu'u'. Jee suni sáva nasa'á síi' re' ini' ánima' rán.

²³Jee na ka' sa'á ka' Tátá'-ó Ndiosí' jín Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo ya kinoo va'a ini' rá ñanitá'án-ó, jín ya kunuun' ráa Ndiosí' jín ñn inka ráa, jín ya kunei ini' ráa Ndiosí'.

²⁴Na ka' íyó máni' ini' Ndiosí' kune'yá re' ntáká ráno'ó ya ñúnúun' rán Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo, ya ni nsá' nuyaku' ya ñúnúun' rán maa.^k

^k6:24 Suni kuvi kachi'-ó: ya ni nsá' nuyaku' ya íyó máni' ini' Ndiosí' kune'yá ráno'ó.

Tutu' ntee Pablo nuun' ñivi ñuun' Filipos

Ntee Pablo nuun' tutu' kuḗ'an' nuun' rá ñivi
kúnei ini' ráa Jesús ya néé' ráa ñuun' Filipos

1 ¹Maání' Pablo jín Timoteo, kúvi rán' musú' Cristo Jesús. Tée rán' tutu' ya'á nuun' ntaká ráno'ó, ya nsa'á sín Ndiosí' ráno'ó,^a sáva kí'i rán' nuun' Cristo Jesús, ya néé' rán' ñuun' Filipos, jín nuun' rá tee kúñá'nú nuun' rán, jín nuun' rá ñani' rán ya chínei ráa ráno'ó.^b

²Na ka' koo maní' ini' Tátá'-ó Ndiosí' jín Ito'o'-ó Jesús ya níso re' tiñu Cristo kune'yá ráa ráno'ó, jín ya kuneé' va'a rán sa'á ráa.

Nka'an' Pablo jín Ndiosí' jie'e' rá ñivi ínú' ini' Jesús

³Jiá'a nì' ya kúta'vi' nuun' Ndiosí' nì' jie'e' rán, ntaká íchí ya náku'un ini' nì' ráno'ó. ⁴Jee ntaká íchí ká'an' nì' jín re' jie'e' ntaká rán, jee sukuáni siji' íyo ini' ánima' nì' jíkán' tá'ví' nì' jie'e' ráno'ó. ⁵Chi chínei tá'an rán jín nì' síkúténuun-ó tu'un vá'a Jesús, ne kivi' xí'nañú'ún ya nínu' ini' rán maa jín ne kivi' vitan. ⁶Suni jiá'a nì' ya kúta'vi' jie'e' rán, chi ne yuchí kúká'nú nija ini' nì' ya Ndiosí' ya nkají'é nsa'á re' tiñu vá'a ini' rán, jee chuchítú re' íchí kunikin' re' sikúnkuvi re' tiñu vá'a vá ne kivi' niji Cristo Jesús. ⁷Naá' vá jíani ini' nì' su'va jie'e' ntaká rán, chi nú'ún ví'í ini' nì' né'yá nì' ráno'ó, chi íyo máni' ini' Ndiosí' né'yá

^a 1:1 Tu'un ya'á kúvi: santú', ya kuíni káchí': sín. Jee rá santú' kúvi rá ñivi Ndiosí' ya kúnei ini' ráa Jesús. ^b 1:1 Diáconos

re' ntaká-órán, ya chíneí chituvi re' yó, sáva chíneí tá'án ntaká rán jín nì', sáá nú'ní' nì' ini' vekaa, jín sáá náma nì' tu'un va'a Jesús, jín sáá sánáa' nì' ya naa' ví tu'un vá.
 8 Chi jíní' Ndiosí', ya ñúnúun' nì' ntaká ráno'ó sáni ñúnúun' Cristo Jesús yó.

9 Jee jíkán' tá'ví' nì' nuun' Ndiosí', ya sa' ví'í ká' sáa kunuun' ví'í rán ka' ñivi jín Ndiosí',

jín ya kujia ví'í ini' rán ka', sáva kuni' rán ka' tu'un náá' Ndiosí',

jín sáva kuníchí xini' rán ka' jie'e' ichi re'.

10 Sáva kototúní' rán rá ichi íyó sín jee kaji rán ya va'a ka' kunikin' rán, sáva sain koo ini' rán nuun' Ndiosí', jee ni ñin nkúvi chikuachi-i ráno'ó kivi' niji Cristo. 11 Chi jiá'nu naa' ví'í rán sá'á Jesús ya kúvi re' Cristo, chi kínóo naa' rán nuun' re' sá'á re', jee su'va stúvi re' ya vii' nas'kuiti' kúñá'nú Ndiosí' jee nakuétú'ún ñivi maa.

Nuun' nu'u', ya tékú' nì' kúvi ya jiátínú Cristo nu'u'

12 Ráno'ó ñani' jín ku'va, ya kúneí ini' rán Jesús. Kuíni nì' ya kuká'nú ini' rán, ya nno'o nì', nsikué'nu-u tu'un va'a Jesús. 13 Saáva ntaká rá soldado kúmí palacio vetínú ká'nú Roma jín ntaká ka' rá ñivi nkuká'nú ini', ya yí'í nì' vekaa^c jie'e' Cristo. 14 Jie'e' yí'í nì' vekaa, jee yatin kúni'i rá ñani' kúneí ka' ini' ráa sá'á Ito'o'-ó, saáva kukue'e' ka' kiji ini' ráa stékútu'ún ráa Tu'un Ndiosí', jee ntu ní'kó ini' ráa sá'á ráa maa.

15 Íyó nijia ya sava ráa sá'á maá, jie'e' ya kúkuñí ini' ráa né'yá ráa nu'u', jee kuíni ráa kutixín ráa jín nì'. Soo sava ráa ka' stékútu'ún ráa tu'un Cristo, chi kúvá'a ini' ráa. 16 Soo sava rá ñani' yukuán stékútu'ún u'vi ini' ráa tu'un Cristo, chi nsá' ninu'un jíani xini' ráa, chi jíani ini' ráa, ya sa'á ráa maa, sáva kukue'e' ka' tunó'ó kuno'o nì' ni yí'í nì' vekaa. 17 Soo rá inka ñani' ya'á sá'á maa chi ñúnúun' ráa nu'u', chi jíní' ráa, ya sáá váji nì' sá'á Ndiosí' sáva nama nì' tu'un vá'a Cristo. 18 Saájee, ¿ná kuvi? Sú nasa ni nkúvi, sií' íyó ini' nì', ya tékútu'ún tu'un Cristo, vasú' sá'á ráa

^c 1:13 Tu'un ya'á kuíni káchí': nú'ní', soo nyini'yu' re' ini' ve'í tátu kuéntá' nyi'i re' vekaa.

maa nika' kuéntá' jiáni va'a ini' ráa, áxí sú naa' jiáni ini' rá inka ráa.

Jee suni kúsíi' ini' ni', ¹⁹chi jíní' ni', ya jie'e' ntaká tiñu ya'á kene va'a jín nu'u', jie'e' ya ká'an' rán jín Ndiosí' jie'e' ni', jín jie'e' ya chíneí chítuvi Tachi' Íí' Jesús ya kúvi Cristo nu'u'. ²⁰Nú'ún numíji'f' ini' ni' jee íyó tu'un neí ini' ni', ya nkúkanuun ni', jín ya koo neí ini' ni' vitan kuéntá' sukuáni, sáva kватíñú Ndiosí' nu'u', sáva stúvi re' ya kúná'nú ví Cristo, vasú' tékú' ni' áxí vasú' kuvi' ni'. ²¹Chi nuun' nu'u', retú tékú' ni' jee kúvi ya jíatíñú Cristo nu'u', jee retú kuvi' ni' jee kúvi ya sikí' ka' ni'in' ni'. ²²Soo retú kuteku' ni' ka' ini' yikikúñu ni' ya'á, jee nuun' nu'u', kúvi ya satíñú ni' ka' nuun' re', jee sikúnkuvi ni' ka'. Saájee ntu jíní' ni' né iin ví ya kaji ni'. ²³Chi várésukuán jee tasáva ví ni' jee sa'á ni' ni nuvi tiñu. Chi nó'on' ini' ni' ya kuvi' ni', jee kune'e' ni' jín Cristo, nuun' ñuun' íyó súkún, chi va'a ví'f' ka' ví ya'á nuun' ni'. ²⁴Soo va'a ka' ví nuun' rán, ya kinoo ni' kuteku' ni' ka' jín yikikúñu ni'. ²⁵Jee jíní' naa' nijia ni' ya'á. Saáva jíní' ni', ya kinoo ni' kuteku' ni' ka' jín ntaká rán, sáva sikué'nu ni' ka' ráno'ó sáva kuneí ini' rán Jesús, jín sáva koo sií' ka' ini' ánima' rán jie'e' kúneí ini' rán re'. ²⁶Su'va koo, sáva kutéyíí ví'f' rán ka' jie'e' Cristo Jesús jie'e' ya nno'o nu'u', saá kanta' ni' kune'e' tuku ni' nteñu rán.

²⁷Ñá'nú ka' ví ya kue'nu naa' rán nuun' Ndiosí' nakuá' íyó kue'nu rá ñivi ya tiin tu'un va'a Cristo. Jee su'va, vasú' kuajiaa' kune'yá ni' ráno'ó, áxí vasú' koo íká ni' nuun' rán, jee teso'o ni', ya nuún íñí ni'in rán jín tu'un va'a vá,

jín ya nuún ñú'ún ini' rán,

jín ya nuún nunasí tútú ni'in rán sátíñú rán nuun' tu'un va'a Jesús ya kúneí ini' rán.

²⁸Jee suni ya ntu yú'ví rán rá ñivi nuni'in nuun' ráno'ó. Ya'á kúvi iin seña, ya stúvi ya sukuíta ráa maáráa, jee su'va stúvi-i ya sikáku Ndiosí' ráno'ó nanitá'ví' rán ya vaji-i ne nuun' Ndiosí'. ²⁹Chi jie'e' Cristo, ntaji Ndiosí' uvi' tiñu vá'a nuun' rán: nsá' kuachi ntaji re' ya ínú' ini' rán Cristo, chi suni ntaji re' ya kuno'o rán jie'e' Cristo. ³⁰Chi ráno'ó, iin nuún ni núnasí rán náma rán tu'un va'a Cristo, kuá' nini' rán ya nnunasí ni', jee kuá' tésó'o rán vitan, ñasa sá'á ni'.

Nsa'á lá'ví Cristo maáré' jee kúná'nú nasíkuiti' re' vitan

2 ¹ Saájee, nuun' íyó neí ini'-ó, jie'e' ya yí'í-ó nuun' Cristo, jee nuun' ñúnúun' re' yó sá'á ya núvá'a ini'-ó, jee nuun' chíneí tá'án Tachi' Íí Ndiosí' jín yó sáva koo maní' tá'án-ó iin inka-ó, jee nuun' ñunkúún ini'-ó iin inka tá'án-ó jee nuun' kúná'ví ini'-ó iin inka tá'án-ó.

² Jee nuun' íyó su'va nijia, jee sa'á rán ya chuchítú ya nasásí' ku'e'e' rán ka' ini' ánima' nì', jie'e' ya nuún ini' rán, jín jie'e' ya iin nuún kunuun' rán iin inka rán, jín jie'e' ya kani nuún ini' rán, jín jie'e' ya ku'un nuún ini' rán.

³ Jee koto ná sá'á rán ni iin tiñu ya sá'á u'vi ini' rán, ni ya sá'á téyíí rán. Chisa' kani lá'ví ini' rán, jee tiin ta iin rán kuéntá' ya kúná'nú ka' iin inka rán nsú ká' maárán.

⁴ Koto náni'vi' ini' ni iin rán kuachi rá tiñu ya kinoo va'a nuun'-u, soo suni ta iin rán nani'vi' ini'-i ya vá'a nuun' inka ñivi.

⁵ Su'va iin nuún ku'un ini' antúní' rán kuá' nñu'un ini' antúní' Cristo Jesús.

⁶ Chi sù kúvi re' Ndiosí' ya iin nuún kúvi re' jín Ndiosí', soo ntu nñú'un ini' re' ya nuni'in re' ya kinoo re' ya iin nuún kúná'nú re' jín Ndiosí'.^d

⁷ Jee nxinóo re' ya kúná'nú re', jee nnuun maáré' sáva tiin re' tiñu kúvi re' musú'. Jee iin nuún nkenta re' kúvi re' jín tee ñuné'yú'.

⁸ Sáá iin nuún ni ntuvi re' jín tee, jee nsa'á lá'ví re' maáré', jee nkenta re' nkaníjiá re' Ndiosí' ne jín tu'un ya kúvi re',

^d 2:6-7 Sanaan' kúvi kachi'-ó: chi sù kúvi re' Ndiosí' ya iin nuún kúvi re' jín Ndiosí', soo ntu nkane'e' re' ya iin nuún kúná'nú re' jín Ndiosí' chi kúná'nú nijia re'. Soo nxinóo re' ya kúná'nú re', jee nnuun maáré' sáva tiin re' tiñu kúvi re' musú'.

jsú ne kuví' re' nuun' kurúsi'!

⁹ Saáva suni Ndiosí' nxináa re' Jesús kúná'nú re' ka' nuun' ní'i.

Jee njia'a Ndiosí' nuun' re' tiñu^e kúná'nú ka' nsú ká' ntaká tiñu.

¹⁰ Sáva nakuiñi' íti ntaká rá néé' ñuun' íyó súkún, jín ntaká rá néé' nuun' ñu'ún, jín ntaká rá íyó chiji ñu'un' kuneñu'un raa Jesús, sáa teso'o raa súví re'.

¹¹ Jín sáva ntaká raa ku'vayu'ú, ya Ito'o' ví Jesús ya niso re' tiñu Cristo, jee su'va stúvi raa, ya máá vii' kúná'nú ví Ndiosí' ya kúvi Táá'-ó.

**Rá ñivi yí'í nuun' Cristo kúvi kuéntá'
iin ñu'un' túun' nuun' ñivi**

¹² Saájee, ráno'ó ya ñnúun' ni'. Kuéntá' sukuáni kánijíá rán tu'un xíné'én' ni' sáa néé' ni' jín rán, soo vitan, sáa íyó íká ni' nuun' rán, sa' ví'í ká' nani'vi' ini' rán kaka ñaa' rán nuun' Tu'un Ndiosí', ya ñatíñú re' sáva natava' re' ráno'ó nuun' kuachi rán sikáku re' ráno'ó. Jee nani'vi' ini' rán sa'á ñá'nú ví'í rán nuun' re', jee nani'vi' ini' rán ya koto stíví rán maarán. ¹³ Chi máá Ndiosí' ví ya sátíñú re' ini' rán, sáva kuví ini' rán sa'á rán tiñu vá'a, jín sáva sa'á rán maa sánikuá' ya vá'a kuíni re'.

¹⁴ Ntaká tiñu ya sa'á rán, jee koto kakuíyu'ú rán jee koto kántátú'un rán. ¹⁵ Sáva nkúvi chikuachi ñivi ráno'ó, chisa' ninu'un koo rán, ya kúvi rán se'ya Ndiosí', ya íyó noo nteñu rá ñivi tiempú' vitan ya sá'á tiákuá raa jee káné'én' raa. Jee tuvi rán nteñu raa kuéntá' jiánute' tiuun' íyó súkún nuun' ñivi neen', ¹⁶ ni jiá'nu ni'in rán jín tu'un Jesús ya sá'a-a ya kuteku' nijia ñivi jín Ndiosí'. Jee nuun' jiá'nu rán su'va, jee kuví kusii' téyí' ini' ni' jie'e' rán kivi' niji Cristo, ya nsá' ka'á ninu ni' nika ni' ichi re', jee nsá' ka'á nsatíñú ni' nuun' re'. ¹⁷ Retú ka'ni' rá ñivi Roma nu'u', su'va nasoko' ni' maání' nuun' Ndiosí'. Jee su'va sikétá'an

^e 2:9 Tu'un griego káchí' ya'á: njia'a Ndiosí' nuun' re' súví kúná'nú ka'. Súví ya'á kuíni káchí': tiñu niso re', áxí: kúná'nú re'. ^f 2:10 Rá ñivi ní'i'

nì' maání' jín yá násoko' rán maárán nuun' re', yá sá'á rán tiñu re' chi kúnei ini' rán re'. Saáva sú ka'ni' raa nu'u', jee s̄i' koo ini' ánima' nì', jee kús̄i' ini' nì' jín ntaká rán.

¹⁸Jee suni su'va íyó koo s̄i' ini' ánima' rán, jee kus̄i' ini' rán jín nu'u'.

Timoteo jín Epafrodito

¹⁹Retú Ito'o'-ó Jesús kuíni, íyó tu'un neí ini' nì' yá tají yachi' nì' Timoteo nuun' rán, sáva nus̄i' ini' nì' yá n̄i'in' nì' tu'un jie'e' ráno'ó. ²⁰Chi ntuná' íyó ni iin inka tee ya'á jín nì', yá nuún n̄ú'ún ini'-i jín nì' jie'e' rán, kuéntá' maaré', yá nání'vi' nijia ini'-i jie'e' rán. ²¹Chi n̄i' raa nánukú tiñu yá kinoo va'a nuun' maáráa, jee nsú tiñu Jesucristo nánukú raa. ²²Soo jíní' rán, sáa jiá'nu va'a Timoteo, chi nsatíñú re' jín nì', sáva kue'nu tu'un vá'a Jesús, kuéntá' iin se'ya sátíñú jín tátá' re'. ²³Saájee n̄ú'ún ini' nì' chuichí nì' re' nuun' rán, sáa kuká'nú ini' nì' yá naja kuvi jín tiñu nó'o nì'. ²⁴Soo retú kuíni Ito'o'-ó, ne yuchí kúká'nú ini' nì' yá suni maání' kuajiaa' yachi' nì' kune'yá nì' ráno'ó.

²⁵Jiáni ini' nì' yá jíníñú'ún nì' chuichí nì' Epafrodito kuajiaa'-a nuun' rán. Jee kúvi re' ñani' nì', jee tá'án sátíñú jín nì' ví re', jee tá'án náma jín nì' tu'un Jesús ví re', kuéntá' tá'án iin soldado kántá'án. Nch̄uichí rán re' chineí re' nu'u' jín yá jíníñú'ún nì'. ²⁶Jiáni ini' nì' chuichí nì' re' nuun' rán, chi níyo ini' re' kuajiaa' ne'yá re' ráno'ó, chi nání'vi' ini' re' jie'e' rán, chi nkuká'nú ini' rán yá kú'ví re'. ²⁷Jee íyó nijia yá nku'vi' re' sáa né íyó kuvi' re' nékúvi. Soo nkuná'ví ini' Ndiosí' re', jee nnuvi re'. Jee nsú kuachi maaré' ni nkuná'ví ini' Ndiosí', chi suni ne maání' ni ka', sáva nkóo tu'un núkuí'yá nas̄kuiti' ka' ini' nì' jie'e' re'. ²⁸Saáva sa' ví'í ká' vane' n̄ú'ún ini' nì' chuichí nì' re' nuun' rán, sáva nus̄i' ini' rán yá kune'yá tuku rán re'. Jee sáva nkóo tu'un kúkuí'yá' ini' nì' ka'. ²⁹Saájee s̄i' koo ini' rán nakuatá'ví rán re' sáa kenta re', jie'e' yá yí'í re' nuun' Ito'o'-ó. Jee sa'á ñá'nú rán nuun' rá ñivi íyó kuéntá' íyó maaré'. ³⁰Chi jie'e' tiñu Cristo, nkenta re' yá yatin kuvi' re'. Chi ñe'ne' ini' re' kuvi' re', sáva ñasi' re' nuun' rán jín tiñu chi nchineí re' nu'u' yá ntu kúvi sa'á rán jín nu'u'.

Nasa kinoo naa' nijia-ó nuun' Ndiosí'

3 ¹ Jee nuun' ní'i káchí' nì' ka' nuun' rán, ráno'ó ñani' jín ku'va. Sii' koo ini' ánima' rán jie'e' Ito'o'-ó. Nsú tiñu stáñá'án ví nuun' nì', ya tee tuku nì' iin ni tu'un ya'á nuun' rán, jee kootiñu tu'un vá sáva kukutú rán ka'.

² Nito koo rán maárán nuun' rá tee, ya kúvi kuéntá' tina', ya sá'á ráa tiñu káné'én, ya kúvi rá tee sá'á ya kúkú'lú' ñivi, ya kúvi ya sá'á circuncidar ñivi.^g ³ Chi suvió kúvi-ó ñivi Ndiosí', jee su'va kúvi-ó ñivi circuncidado nijia nuun' re', chi suvió ví ya chíneí Tachí' Íí' maáo ya néñu'un-ó Ndiosí', chi kúsí' téyíí ini'-ó jie'e' ya sá'á Cristo Jesús, chi ntu kúká'nú ini'-ó maáo ya kinoo naa'-ó nuun' Ndiosí' jie'e' ya sá'á-ó.^h ⁴ Sú ntu íyó su'va, soo nu'u' kuvi kuneí ini' nì' jie'e' tiñu nsa'á nì' nékúvi.

Retú néni iin ñivi jíani ini' ya kuvi kuneí ini'-i ya sá'á-a, jee maání' sa' ví'í ká' kuvi kuneí ini' nì' jie'e' ya nsa'á nì' nékúvi, chi:

⁵ nsa'á circuncidar tátá' nì' nu'u' kivi' uná' ya nkaku nì',
 maání' kúvi ichiyúkún' Israel,
 tata' Benjamín kúvi nì',
 ninu'un tee hebreo kúvi nì',
 jee se'ya ñivi hebreo kúvi nì',
 nyí'i nì' ñujiín' fariseo, sáva sikúnkuvi nì' tu'un ley
 Moisés, sáni káchí' ráa,

⁶ nñu'un káñá nasfkuiti' ini' nì' jie'e' ñujiín' ráa, ne nito
 u'vi' nì' rá ñivi kúneí ini' rává Jesús,
 jee sáni káchí' ñivi ya kuvi kinoo naa' iin tee jie'e'
 síkúnkuvi tu'un ley vá, jee ntu nkúvi chikuachi
 ni iin ñivi nu'u'.

^g 3:2 Circuncisión kúvi iin ñujiín' ya sá'á ñivi Israel ya ke'ne' tiyu' ráa ntí' yu'tú ñiin násf' xini' nuun' íí' yikikúñu tee jee síyo ráa maa. Circuncisión kúvi seña ya níso ráa nuun' yikikúñu ráa ya stúvi-i ya iin tee kúvi ichiyúkún' váji nuun' Israel jín ya kúvi ráa ñivi Ndiosí', jín ya nsa'á Ndiosí' iin tratú' jín ráa. Jee njia'a Ndiosí' ley nuun' Moisés tiempú' yana'án ví'í. Jee ley vá káchí' ya rá tee ya kúvi ichiyúkún' váji ráa ne nuun' Israel íyó sa'á circuncidar ráa rá se'ya yíí ráa. Jee sá'á rá tee Israel su'va jín rá se'ya yíí ráa ya uná' kivi' ya nkaku-u. ^h 3:3 Tu'un griego ya'á káchí'-i: kuñu. Ya'á kuñu-ó kuíni káchí': sáni íyó-ó chi yí'í kuachi ini'-ó.

⁷Soo rá tiñu ya'á ya ñani ini' nì' ya nkuvi siki' ka' nuun' nì' nékúvi, jee ntañú'ún tñin kuéntá' nì', ya ntuná' yíyá'vi ka' rá tiñu vá nuun' nì', chi nkivi nì' nuun' Cristo. ⁸Jee ví'í ka' nsú ká' ya'á, tñin nì' kuéntá', ya nì'i nantíñú ntuná' yíyá'vi nuun' nì', chi yíyá'vi ka' nuun' nì'i ví ya íyó máni' Cristo Jesús jín nì' ya kúvi re' Ito'o' nì'. Jie'e' re' nsukuíta nì' nì'i rá tiñu vá, jee tñin kuéntá' nì', ya nì'i vá kúvi yaká ni, sáva nì'in' nì' ya yíyá'vi ka' ya koo Cristo jín nì'. ⁹Jee sáva kenta nì' kì'i nì' nuun' re'. Jee nsá' kinoo naa' maáni' nuun' Ndiosí' jie'e' ya nukú nì' sa'á nì' ya káchí' tu'un ley Moisés. Chisa' jiá'ayu'ú Ndiosí' ya kínóo naa' nì' nuun' re', jie'e' ya kúneí ini' nì' Cristo. Chi máá Ndiosí' jiá'ayu'ú ya kinoo naa' ñivi nuun' re', jie'e' kúneí ini' raa Cristo. ¹⁰Suni nsukuíta nì' nì'i rá tiñu vá, sáva koo manì' nì' jín Cristo, sáva kuni' nì' ya sátíñú maá fuersá' í' níso Ndiosí' ini' nì'. Fuersá' vá ví ya ñatíñú Ndiosí' sáva nxináteku' re' Cristo, jee nxinákoó re' yikikúñu Cristo. Jee suni sáva kuni' ta'an' nì' kuno'o nì' jie'e' Cristo kuéntá' nno'o maaré' jie'e'-ó, ne kenta ku'un ini' nì' kua' níyo maaré' sáá nì'i' re'. ¹¹Nuun' kenta nateku' ii' nì' nteñu rá ní'i' jee nakoo yikikúñu nì', sú ñasa ni nkuvi.

Núnasí Pablo kenta nuun' nì'i carrera

¹²Ntu káchí' nì', ya ya nni'in' nì' ya kuni' nì' nì'i tiñu ya nkachi' kí nì', ni sú ntiá'an kuna'a' nì'. Soo xíní'in nì' kunikin' nì' rá tiñu yukuán, sáva kuneí nì' nì'in' nì' ya kuni' nì' rá yukuán, chi jie'e' rá yukuán kúvi ya nni'in' Cristo Jesús nu'u' xí'na ka'.

¹³Ráno'ó ñani' jín ku'va, maaní' tñin kuéntá' nì', ya ntiá'an kuneí nì' nì'in' nì' rá tiñu vá. Soo iin tiñu sá'á nì', ya xínáán nì' ini' nì' rá tiñu kúvi yata', jee sá'á nì' fesá' kì'in' nì' ichinúún'. ¹⁴Jee xíní'in nì' kì'in' nì' ichinúún' kuéntá' jínu nì' iin carrera, sáva kenta nì' nuun' nì'i, sáva kuneí nì' nì'in' nì' ta'vi' ya ne súkún nkana Ndiosí' yó sáva nì'in'-ó vá jie'e' ya yí'í-ó nuun' Cristo Jesús.

¹⁵Saájee ntaká-ó ya nijia ini'-ó kuiñi-ó ichi Jesús, jee íyó ku'un ini'-ó su'va. Jee retú sñn ñú'ún ini' rán jie'e' néni iin tiñu, Ndiosí' suni stúvi re' nuun' rán ya íyó ku'un ini' rán sáni nkachi' nì'. ¹⁶Soo kani ini'-ó jee kaka naa'-ó sániku'a' ya nijia ini'-o.

17 Ráno'ó ñani' jín ku'va. Nasa'á ni'i rán sánikuá' jiá'nu ni'. Tiin rán kuéntá' rá ñivi jiá'nu ichi sáá jiá'nu ránu'u'.
 18 Chi nñakani ni' kue'e' íchí nuun' rán, jee suni vitan ne ná'yú' ntenúún' ni' káchí' ni', ya kue'e' ñivi jík'a raa iin ichi, ya núní'in raa nuun' tu'un ya ni'i' Cristo nuun' kurúsi' jie'e'-ó. 19 Sáá vaji raa ya kuno'o raa nuun' ñú'ún' xeen'. Jee kuachi ndiosí' raa ví chiji raa chi chínú'ún' raa maa. Kúsí' téyí ini' raa sá'á raa tiñu né'én, sú tu'un kánuun ví-i. Chi ñú'ún' ini' raa rá tiñu ñiví ya'á ya íyó sín nuun' Ndiosí'.
 20 Soo maáo kúvi se'ya ñuun' íyó súkún. Jee suni nétu-ó, ya ne yukuán niji Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo, ya síkaku re' yó. 21 Suvire' sama yikikúñu ná'ví-ó, jee nuún sama re' maa jín yikikúñu re' ya nñateku' i' tuku re' jee vii' kúñá'nú re'. Sama re' maa jín fuersá' íí ní'in níso re'. Jee jín fuersá' íí vá kúvi chí'i re' ni'i kuiti' chiji xintín re'.

Níní sii' íyó ini' ánima'-ó jie'e' Ito'o'-ó

4 1 Ñajée, ráno'ó ñani' ni' jín ku'va ni', ya ñúnúún' ni' jee níyo ví'í ini' ni' kune'yá ni' ráno'ó. Maarán ví ya nása'á sii' ini' ánima' ni'. Jee kuéntá' ta'vi' ví ráno'ó ya ni'in' ni' sáá kunei' ni' carrera. Saáva kuiñi' ni'in rán jín Ito'o'-ó, ráno'ó ya ñúnúún' ni'.

2 Jíkán' tá'ví' ni' nuun' Evodia jín Síntique, ya nuún ku'un ini' raa chi ni núví' raa yí'í nuun' Ito'o'-ó. 3 Suni sukuán, maánú, ya tá'án tee nsatíñú nká'nú ña'á' nijia jín ni', suni jíkán' ni' nuun' nú, ya chineí' nú ya nakamani' ráña. Chi nñunasí ráña nsatíñú nká'nú ráña jín ni', jee suni sukuán jín Clemente jín rá inka ñivi tá'án sátíñú nká'nú jín ni', sáva kue'nu tu'un va'a Jesús. Jee rá súví raa níso nuun' tutu' níso rá súví rá ñivi kuteku' jín Ndiosí' nínkání.

4 Sukuáni níní koo sii' ini' ánima' rán jie'e' Ito'o'-ó, jee tukuni káchí' ni': koo sii' ini' ánima' rán. 5 Koo mású' ini' rán jín ntaká ñivi, sáva kuni' ni'i raa ya íyó rán su'va. Ito'o'-ó íyó yatin.

6 Koto núkuí'yá ini' rán ñani' jie'e', chisa' jie'e' ntaká tiñu, ka'an' rán jín Ndiosí' jee kakan' rán nuun' re' jee suni nakuatá'ví rán nuun' re' jee saájee kakan' tá'ví' rán' nuun' re' ya jiniñú'ún' rán. 7 Jee nuun' sá'á rán sukuán taji Ndiosí' ya kune' va'a rán. Jee sa' ví'í ká' taji re' sukuán ya ntu

kúvi kíkú'un ini' ñivi maa. Jee ya kunee' va'a rán vá kúmí-i ánima' rán jín antúní' rán, jie'e' yí'í rán nuun' Cristo Jesús.

Kani ini'-ó jie'e' ni'i ya vá'a

⁸Jee nuun' ní'i ka' kachi' ni' ka' nuun' rán, ráno'ó ñani' jín ku'va.

Ku'un ini' rán jie'e' ntaká tu'un naa',
 jín jie'e' ntaká tiñu ya íyó ñá'nú,
 jín jie'e' ntaká tiñu ya íyó naa',
 jín jie'e' ntaká tiñu ya íyó ninu'un,
 jín jie'e' ntaká tiñu ya sá'a ya níni vii' kuvi ini' ñivi,
 jín jie'e' ntaká tiñu ya sá'a ñá'nú ñivi nuun'-u.
 Retú íyó tiñu ya íyó vá'a,
 jee retú íyó tiñu ya íyó ní'in'-i ya nakuetú'ún ñivi
 jie'e'-e,
 ku'un ini' rán maa.

⁹Sa'a rán ya nkutu'va rán ya nxiné'en' ni' ráno'ó,
 jín tu'un ya nní'in' rán ya ntaji ni' nuun' rán,
 jín ya nteso'o rán ya nkachi' ni',
 jín ya nini' rán ya nsá'a ni'.

Jee sa'a rán maa, jee máá Ndiosí' vá táji ya kunee' va'a rán, jee koo re' jín rán.

**Ya nchineí rá ñivi ñuun' Filipos Pablo
 ví ya nsokó' ráa nuun' Ndiosí'**

¹⁰Jee kúsí' ví'í ini' ni' jie'e' Ito'o'-ó, ya nekua' vá'a ka' ñú'ún tuku ini' rán chineí rán nu'u'. Jee ñú'ún nijia ini' rán jie'e' ni', soo ntu níyo nasa kuvi chineí rán nu'u'. ¹¹Soo nsá' káchí' ni' ya'a, retán' ya kumáni' nuun' ni'. Chi nkutu'va ni' kuvá'a ini' ni' jie'e' nani kúvi ya váji nuun' ni'. ¹²Jíní' ni' ná kúvi tu'un lál'ví. Jee jíní' ni' ná kúvi tu'un kúká. Jee nijia ini' ni' íní' ni' nuun' ntaká nuun' ya kúvi, vasú' kaji' va'a ni', áxí kujisoko ni', vasú' íyó kue'e' nuun' ni', áxí kumáni nuun' ni'. ¹³Kuvi kuiñi ni' nuun' ntaká ya nó'o ni', chi yí'í ni' nuun' Cristo, ya násáneí re' ini' nu'u'.

¹⁴Soo va'a nsá'a rán, ya nchineí tá'an rán nu'u' jín tunó'ó nó'o ni'. ¹⁵Jee ráno'ó ñivi ñuun' Filipos, sumi jíní' rán, ya sáá nstekútu'ún ni' tu'un vá'a jie'e' Jesús nuun' rán ya xí'nañú'ún, jee sáá nkene ni' kuá'an' ni' rá ñuun' tén

Macedonia, nuun' neé' rán, jee jíní' rán ya métú'ún maárán ví ya ntaji ya niniñú'ún nì' ñaxin' nì', jee ni iin inka grupo ñivi ya kúneí ini' raa Jesús ntu nchineí tá'án raa jín nì' su'va. ¹⁶Chi sáá nnee' nì' ne ñuun' Tesalónica ni ka', jee iin uvi' íchí nchuchí rán ya niniñú'ún nì'. ¹⁷Nsá' núkú nì', ya taji rán ta'vi' nuun' nì', chisa' núkú nì' ya siki' ka' kaa ta'vi' ya taji Ndiosí' nuun' rán, jie'e' ya vá'a sá'a rán. ¹⁸Saájee nni'in' nì' ni'i ya jiniñú'ún nì', jee kínóo ka' nuun' nì'. Íyó kue'e' nuun' nì', chi nni'in' nì' ya váji jín Epafrodito ya ntaji rán nuun' nì'. Ya ntaji rán nuun' nì' íyó kuéntá' sujie íí' jiá'án' vixi' ya sókó' rán nuun' Ndiosí'. Chi ya ntaji rán nuun' nì' kúvi ya nsoko' rán nuun' re', jee tñn kuéntá' re' maa, chi kúvá'a ini' re' né'yá re' maa. ¹⁹Jee Ndiosí' nì' taji re' nuun' rán ntaká ya jiniñú'ún rán jie'e' ya yí'í rán nuun' Cristo Jesús, jee sánikua' kúká re' su'va taji re' nuun' rán, chi kúká re' jín ntaká ya vá'a ya vii' kúñá'nú.

²⁰Saájee na ka' sa'a ñá'nú-ó nuun' Tátá'-ó Ndiosí' níinkání. Su'va koo.

Tu'un nuun' ní'i nka'an' Pablo jín raa

²¹Naku'va rán tu'un nì' nuun' ntaká ñivi, ya nsa'á sñn Ndiosí' raa sáva yí'í raa nuun' Cristo Jesús, ya níkatu'ún nì' raa. Rá ñanítá'án-ó ya neé' ya'á jín nì', táji raa tu'un ya jíkátu'ún raa ráno'ó. ²²Ni'i rá ñivi ya nsa'á sñn Ndiosí', ya yí'í raa nuun' re', táji raa tu'un jíkátu'ún raa ráno'ó, jee sa' ví'í ká' sava rá ñivi vá ya yí'í ve'i tee tátúní' nuun' ni'i rá ñuun' tñn ñuun' Roma.

²³Na ka' koo maní' ini' Ito'o'-o Jesús, ya kúvi re' Cristo, kune'yá re' ráno'ó. Su'va koo.

Tutu' ntee Pablo nuun' rá ñivi ñuun' Colosas

Tée Pablo tutu' nuun' rá ñivi ya kúneí ini'
ráa Cristo ya kútútú ráa ñuun' Colosas

1 ¹ Nu'u' Pablo, ya nísotíñú nì' tiñu apóstol Cristo Jesús, chi nchuchí re' nu'u' sáni nkuíni Ndiosí', jee ni núví' nì' jín ñani'-ó Timoteo, ² tájí rán' tutu' ya'á kuajiaa' nuun' ráno'ó ñani', ya nsa'á síñ Ndiosí' ráno'ó,^a sáva kí'i rán nuun' Cristo Jesús, ya néé' rán ñuun' Colosas, ya kúvi rán ñani'-ó ya síkúnkuví naa' rán nuun' re'. Na ka' koo maní' ini' Tátá'-ó Ndiosí' [jín Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo] kuneyá ráa ráno'ó, jín ya kuneé' va'a rán sa'á ráa.

Ká'an' Pablo jín Ndiosí' jie'e' rá ñivi kúneí ini' ráa Cristo

³ Sukuáni jiá'a rán' ya kúta'vi' nuun' Ndiosí', ya kúvi Tátá' Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo, sáa ká'an' rán' jín re' jie'e' ráno'ó. ⁴ Chi nteso'o rán' tu'un jie'e' ya kúneí ini' rán Cristo Jesús, jín jie'e' ya ñúnúun' rán ntaká rá ñivi ya nsa'á síñ Ndiosí' ráa sáva kí'i ráa nuun' Cristo Jesús. ⁵ Jiá'nu rán su'va chi jie'e' ni ka' íyó tu'un neí ini' rán ni'in' rán ta'vi' ya nanitá'ví' rán ya ñú'ún va'a ne ñuun' íyó súkún nuun' íyó Ndiosí'. Jie'e' ta'vi' vá ví ya ya nteso'o rán nuun' tu'un naa', ya kúvi tu'un vá'a jie'e' Cristo, naní evangelio. ⁶ Tu'un vá nkenta nuun' rán, sáni kenta-a nuun' rá ñivi ni'i ñiví. Sá'a tu'un vá'a vá ya vá'a ini' ráa, sánikua' iin yutun vá'a kúun ya vixí' vá'a, jee jiá'nu ka' tu'un vá ini' ráa. Su'va sá'a tu'un

^a 1:2 Santos

vá sánikuá' suni sukuán sá'a-a jín rán ne sáá kivi' nteso'o rán maa, jee nkuká'nú noo ini' rán ya náá' nijia íyó maní' ini' Ndiosí' né'yá re' yó, sú ntu íyó ni'in-ó ya koo maní' ini' re' kune'yá re' yó. ⁷Su'va nkuṭu'va rán maa sáni nxiné'én' Epafras ráno'ó. Suvire' ñúnúun'-ó re', jee kúvi re' musú' nuun' Cristo, ya tá'an sátíñú nkáá re' jín ránu'u' nuun' tiñu Cristo. Chi síkúnkuvi naa' nijia re' nuun' tiñu Cristo, ya kúvi ya vá'a ráno'ó. ⁸Jee suni nnaḱani re' nuun' ránu'u' ya ñúnúun' rán iin inka tá'an rán jie'e' yí'í Tachi' Íí' Ndiosí' ini' ráno'ó.

⁹Saájee, ne kivi' ya nteso'o rání' tu'un vá jie'e' ráno'ó, jee ntuví síkíkuñí' rán' maarán' ya ká'an' rán' jín Ndiosí' jie'e' rání'. Jee jíkán' tá'ví' rán' nuun' re' ya chitú noo rán kuká'nú ini' rán ya kuíni re', jie'e' ya sá'a Tachi' Íí' re' ya ntaḱá nuun' kuníchi xíni' rán jie'e' tu'un re', jín ya kiku'un ini' rán tu'un re'. ¹⁰Su'va jíkán' tá'ví' rán' nuun' Ndiosí', sáva kaka naa' rán sánikuá' íyó kue'nu ñivi ya yí'í raa nuun' Ito'o'-ó, sáva su'va sukuáni kuva'a ini' re' kune'yá re' nasa jíká rán. Jee su'va sa'a rán ntaḱá tiñu vá'a, kuéntá' iin yutun jiá'a ya vixí' vá'a. Jee kukue'e' ka' kuká'nú noo ini' rán nasa ini' Ndiosí'. ¹¹Jee jíkán' tá'ví' rán' ya taji re' fuersá' nuun' rán, ya váji ne nuun' ni'i fuersá' íí' ní'in níso re', ya na ka' kúñá'nú, sáva kuni'in rán kaka rán ichi re' jee ká'nú koo ini' rán. ¹²Jee siji' koo ini' ánima' rán ku'va rán ya kúta'vi' rán nuun' Tátá'-ó Ndiosí', chi maaré' nsatú'va yó sáá koo-ó, sáva kivi kuvisava-ó ta'vi' ya ku'va re' nuun' rá ñivi nxinóo síñ re' raa, ^bsáva kivi raa se'ya ñuun' íyó súkún, nuun' túún' ñu'un' re'. ¹³Chi maá Ndiosí' nnaḱani núne re' yó nsíkáku re' yó xintíin kuachi-ó jín xintíin Satanás, nuun' níyo kuéntá' ña'nu-ó nuun' neen'. Jee nnaśiá'a re' yó na'á Se'ya re' ya ñúnúun' re', jee tátúni'-i nuun'-ó. ¹⁴Jie'e' yí'í-ó nuun' Se'ya re', jee ni'i'-i^c sáva nchunáán nká'nú-u jie'e' kuachi-ó, sáva nakani núne Ndiosí' yó nuun' kuachi-ó. Jee yukuán kúvi ya néká'nú ini' re' jie'e' kuachi-ó.

Nnumani'-ó jín Ndiosí' jie'e' ya ní'i' Cristo

¹⁵Maá Se'ya Ndiosí' iin ni kúvi re' jín Ndiosí', jee nkiji re' ñí'ví ya'á sáva tūvi nijin' sáá íyó Ndiosí' ya ntuví túvi kuni'

^b 1:12 Santos ví tu'un ya'á. ^c 1:14 Tutu' ká'vi ni káchí': jee ñati niñi'-i.

nijin'-ó. Jee kúñá'nú Se'ya re' ka' nuun' ntaká ya nsa'á re' kuéntá' iin se'ya xí'nañú'ún. ¹⁶Chi nsa'á Ndiosí' ya nsa'á Se'ya re' ni'i kuiti' ya ñakoo:

ntaká rá íyó súkún jín rá íyó nuun' ñiví,
 ntaká rá túvi nijn' né'yá-ó, jín rá ntuví túvi né'yá-ó,
 [ntaká rá tee jín rá tachi' jín rá najiá'á' íí' Ndiosí'],
 ya kúvi ráa rá ito'o' ná'nú ka',
 ya tátúní' ráa,
 ya nísotínú ráa,
 ya kúñá'nú ráa.

Jee Ndiosí' nsa'á ya nsa'á Se'ya re' ntaká ya íyó, jee nsa'á Se'ya re' ni'i sáva kuvi-i vá. ¹⁷Jee ya íyó Cristo ne ntiá'an ka' kijié'é kikoo ntaká ya íyó, jee néen kuéntá' va'a re' ni'i. ¹⁸Jee maaré' kúñá'nú yósó' re' nuun' maáo ya kúneí ini'-ó re', kuéntá' yósó' xiní' nuun' yikikúñu, jee maáo kúvi-ó kuéntá' yikikúñu re', ya kúvi-ó ñivi ya nstútú Ndiosí'. Jee Cristo ví ya xitékú' re' yó ñínkání jín re', chi xí'nañú'ún re' ví ya nñateku' ií' re' jín yikikúñu re' nteñu rá ní'i,^d sáva máa kúñá'nú nas'kuiti' kúvi re' nuun' kuaíyó kuiti'. ¹⁹Chi siji' nkuvi ini' Ndiosí' ya nchítú ini' Cristo kua' ni'i ya íyó maá Ndiosí'. ²⁰Jee suni siji' nkuvi ini' Ndiosí' nnumani' re' jín ni'i kuiti' jie'e' Se'ya re'. Chi nnumani' re' jie'e' ní'i' Se'ya re' nuun' kurúsi' jee ñati niñi'-i. Jie'e' Se'ya re' nnumani' re' jín ni'i, vani ntaká ya íyó ini' ñiví ya'á áxí vani ntaká ya íyó súkún.

²¹Jee ráno'ó chi tiempú' yata' jee nkuvi rán to'o' nuun' re' nékúvi, chi ne antúní' rán nini' u'vi' rán re', jie'e' rá tiñu niva'a nsa'á rán nékúvi. Soo vitan chi nnumani' re' jín rán, ²²jie'e' ní'i' Se'ya re' sáa nkenta-a kúvi-i tee ñuné'yú'. Nsa'á re' su'va sáva sa'á sijn re' yó sáva nkí'i-ó ka' nuun' ya nivá'a, jee nkóo télén siki'-ó, jee ni ntuná' kúvi chikuachi ka' yó, sáa sa'á re' ya kuiñi-ó ichinúún' re'. ²³Jee sukuán sá'a re', nuun' naa' nijia ya kúní'in rán kúkutú rán kúneí ini' rán Cristo, jee íñí ni'in rán. Jee ntu núsijn rán nuun' ya íyó tu'un neí ini'-ó ya nanitá'ví'-ó, ya táji tu'un vá'a jie'e' Cristo nuun'-ó, ya nteso'o' rán. Chi tu'un vá'a ya'á

^d1:18 Literalmente tu'un griego káchí' su'va: nkaku re' xí'nañú'ún nteñu rá ní'i'.

tékútutún-u kuáiyó rá ñuun' ñiví ya'á. Jee nu'u' Pablo nkenta kúvi nì' iin ya jiátíñú Ndiosí' nu'u' stékútutún nì' tu'un vá'a vá.

**Pablo néetiñu siki' re' kuneen kuéntá'
re' rá ñivi ya kúneí ini' raa Cristo**

24 Vitan jee nu'u', ne ánima' nì' kúsíi' ví'í ini' nì' ya nó'o nì' jie'e' tiñu sálá nì' jie'e' ya vá'a ráno'ó. Sáni nno'o Cristo jie'e' rá ñivi ya kúneí ini' raa re', suni sukuán ne yikikúñu máa maání' nó'o nì' ni síkúnkuvi nì' tiñu Cristo jie'e' ya vá'a maáraa, ya kúvi raa kuéntá' yikikúñu re', ya kúvi raa ñivi re' ya nstútú re'. 25 Chi nkenta nì' kúvi nì' iin ya jiátíñú Ndiosí' nu'u' jie'e' ya vá'a raa. Sukuán nteñíñú Ndiosí' nu'u' ya kuniso nì' tiñu vá sáva síkúnkuvi nì' ya stékútutún nì' Tu'un Ndiosí'. 26 Jee tu'un ya'á nkuvi tu'un yu'u' ya nyise'í-i nékúvi, ni'i tiempú' yata', nuun' rá ñivi nteku' raa tió' yata'. Soo vitan chi ya nstúvi re' maa nuun' rá ñivi ya nsalá sñn re' sáva ki'i raa nuun' re'. 27 Jee nkuini ini' re' ya sikúká'nú re' ini' raa, ya na ka' vii' kúná'nú yíyá'vi ka' ví ya vá'a, ya níso tu'un yu'u' ya'á, ya jiá'a re' nuun' rá ñivi ntu kúvi Israel. Tu'un ya'á kúvi ya yí'í Cristo ini' ánima' rán. Jee saáva íyó tu'un neí ini'-ó ya kuneé'-ó níñkání jín re', ya nuun' vii' nasíkuiti' ví-i. 28 Jee jie'e' Cristo stékútutún rán', jee stú'va rán', jee xíné'én' rán' nuun' nta'ká ñivi ni'i tu'un ní'chí nta'jí Ndiosí', sáva sa'á rán' ya kujia ini' nta'ká raa nuun' Ndiosí', ya yí'í raa nuun' Cristo. 29 Jee saáva núnasí nì' sa'á nì' fesá' sa'á nì'in nì' tiñu ya'á, jie'e' ya sátíñú nì'in Cristo ini' nu'u', jín fuersá' níso re'.

2 1 Chi kuíni nì' ya kuká'nú ini' rán ya kue'e' ví'í núnasí nì' sálá nì' fesá' sáva kuvi ya vá'a ráno'ó, jín rá ñivi ya kúneí ini' raa Cristo ya néé' raa nuun' ñuun' Laodicea, jín ne nta'ká ñani' ya ntuví jíní' raa máa maání'. 2 Sá'a nì' su'va sáva nuneí ini' ánima' rá ñani' vá, jín sáva nuún koo ini' raa jie'e' ñúnúun' raa iin inka rá tá'án raa. Jee sáva kuéntá' kukúká raa ya kinoo kutú ánima' raa, jie'e' kiku'un ini' raa Tu'un Ndiosí', sáva kuni' raa tu'un re' ya nyí'í se'í ne yana'án nékúvi, jee jie'e' maá Cristo ví tu'un vá. 3 Chi ini' Cristo ñú'ún nta'ká tu'un yíyá'vi ka' ya kúvi tu'un ní'chí Ndiosí', jín ya kúvi kuni'-ó jie'e' Ndiosí'. 4 Jee káchí' nì'

tɔ'un ya'á nuun' rán, sáva ni iin ñivi ntu xíná'ví raa ráno'ó jín tɔ'un vii' ká'án' raa ya nukú raa sijínú' raa ini' ráno'ó.

⁵Chi súnika' íyó íká nì' nuun' rán, soo ñú'ún ví'í ini' nì' ráno'ó. Jee kúsíí' ví'í ini' áníma' nì' chi jíní' nì' ya nuún jiá'nu naa' rán, jín ya íñí nì'in rán kúneí ini' rán Cristo.

⁶Jee saáva sánikuá' njia'ayu'ú rán ya Cristo Jesús kúvi Ito'o' rán, jee suni sukuán kaka rán ichi naa' nuun' re'. ⁷Jee kaka rán su'va jie'e' kukutú rán kuiñi rán jín re', kuéntá' kúun iin yo'o yutun, jee kujia ini' rán ya kúneí ini' rán re', jee kuiñi nì'in rán ya kúneí ini' rán re', sánikuá' nkutɔ'va rán. Jee sa' ví'í ká' ku'va rán ya kúta'vi' rán nuun' Ndiosí'.

Nákue'nu jiáá-ó sá'á Cristo chi yí'í-ó nuun' re'

⁸Nito koo rán maárán ya ntíin ñivi ráno'ó, ya sijínú' raa ini' rán jín tɔ'un váji xini' maáraa, jín tɔ'un ka'á ya xíná'ví. Chi rá tɔ'un yukuán kétá'án jín rá ñujíin' vaji yata', ya kétá'án jín rá costumbre xíné'én' ñivi ñiví ya'á, ya ntu yí'í raa na'á Cristo. Jee ntu kétá'án rá tɔ'un vá jín tɔ'un jie'e' Cristo.

⁹Chi yí'í kua' ni'í ya íyó maá Ndiosí' ini' Cristo ya kúvi re' tee ya íyó yíkikúñu re'. ¹⁰Jee kukánáa áníma' rán jín ni'í kuiti' ya váji ne nuun' Ndiosí' ne natiin rán ini' maaré', jie'e' ya yí'í rán nuun' Cristo. Chi Cristo ví ya kúñá'nú nuun' ntaká ya nísotíñú raa jín ya kúñá'nú raa, [vani nuun' ñivi, vani nuun' tachi', vani nuun' najiá'á íí' Ndiosí'].

¹¹Jee jie'e' ya yí'í rán nuun' Cristo, jee saáva níso rán seña Ndiosí', soo nsá' kúvi ya nsííyo ñivi ntí' ñiin kuéntá' sá'á rá ñivi Israel.^e Chisa' nsííyo re' ráno'ó xintíin kuachi ya níyo né'én ini' rán sa'á rán jín ñuné'yú' kuachi. Su'va tee Cristo seña Ndiosí' yó. ¹²Jee ya ñanuté rán kúvi kuéntá'

^e 2:11 Seña ya'á naní circuncisión. Jee circuncisión kúvi iin ñujíin' ya sá'á ñivi Israel ya ke'ne' tiyu' raa ntí' yu'ú ñiin násí' xini' nuun' íí' yíkikúñu tee jee sííyo raa maa. Circuncisión kúvi seña ya níso raa nuun' yíkikúñu raa ya stúvi-i ya iin tee kúvi ichiyúkún' váji nuun' Israel jín ya kúvi raa ñivi Ndiosí', jín ya nsa'á Ndiosí' iin tratú' jín raa. Jee njia'a Ndiosí' ley nuun' Moisés tiempú' yana'án ví'í. Jee ley vá káchí' ya rá tee ya kúvi ichiyúkún' váji raa ne nuun' Israel íyó sa'á circuncidar raa rá se'ya yí'í raa. Jee sá'á rá tee Israel su'va jín rá se'ya yí'í raa ya uná' kivi' ya nkaku-u.

nì'ì' rán jee nyise'í rán jín Cristo, sáá nì'ì' re' jee nyi'ì se'í re'. Jee sukuán jee suni kuéntá' nxináteku' ii' Ndiosí' ráno'ó jín Cristo, jie'e' kúneí ini' rán fuersá' íí' nì'in níso Ndiosí'. Fuersá' íí' vá ví yá ñatíñú re' sáva nxináteku' ii' re' Cristo jee nxínákóo re' maa jín yikikúñu-u nteñu rá ní'ì'.

13 Jee ráno'ó chi nkuvi rán kuéntá' ñivi ní'ì' nuun' Ndiosí' jie'e' kuachi sá'á rán, jín jie'e' chi ntu níso yikikúñu rán seña Ndiosí', chi nsú ñivi Israel ví rán. Soo vitan chi nnaxtekú' re' ráno'ó ñínkání jín Cristo, sáá nnaxtekú' re' maa, chi nneká'nú ini' re' jie'e' ntaká rá kuachi rán. 14 Chi nsijíta re' maá acta yá níso rá kuachi sikì'-ó yá nsijíta-a yó, jie'e' yá ntatúní' re' nuun'-ó. Jee nsíyo re' acta vá, sáá nì'ì' Cristo nuun' kurúsi', chi íyó kuéntá' nkani Ndiosí' acta vá nuun' kurúsi', sáva nchunáán nká'nú Cristo maa.

15 Jee sáá nì'ì' Cristo nuun' kurúsi', nkuneí re' sikì' rá tachì' kíní yá kúná'nú jín yá níso raa fuersá'. Jee nstúvi nijin' re' maa, kuéntá' sí'a nijin' rá ñivi iin tee nuchitú nuun' kuá'an'-a vekaa. Jee su'va nstúvi re' yá kúná'nú re' nuun' raa, sáá nì'ì' re' nuun' kurúsi'.

Nánukú-ó yá vá'a yá íyó ne súkún

16 Jee saáva koto jiá'ayu'ú rán yá sijíta ñivi ráno'ó jie'e' rá yáji' rán,

áxí jie'e' yá jí'ì rán,

áxí jie'e' yá néñu'un rán áxí ntuví néñu'un rán rá viko sá'á rá ñivi vá ta kuyá',

áxí rá viko sá'á raa sáá nákunee' yuté yoo',

áxí rá kivi' nájiávi.

17 Soo nì'ì' ñujiín' ya'á kúvi raa kuéntá' iin xine'ñu' yá xiné'én'-e sáá koo maaré' yá kiji. Soo Cristo kúvi nijia ya nkiji ya'á. 18 Jee koto jiá'a rán yá xiná'ví ni iin ñivi ráno'ó yá kasi' raa nì'in' rán ta'vi' rán, chi yítuvi raa yá xtúvi lá'ví raa ini' rán, jín yá kuneñu'un raa rá najiá'á' íí' Ndiosí'. Jee kíní raa maá raa nuun' tiñu yá ntu jíní' kájíkuiti' raa. Jee jiáni ka'á téyí ini' raa, chi antúní' raa yí'í xintín yá nýo né'én ini' raa, yá ntu yí'í-i na'á Ndiosí'. 19 Chi ntuví íñí raa jín Cristo, yá yósó'-o nuun'-ó kuéntá' kúvi re' xini' nuun'-ó. Jee kúvi-ó kuéntá' yikikúñu re', chi náketá'an-ó jín re', kuéntá' néé' tá'an yikikúñu jín xini' jín rá nuun' nútá'an jín

rá tuchi fuersá! Jee táji re' ya jiniñú'ún-ó sáva kujia ini'-ó sáni síkué'nu Ndiosí' yó.

²⁰Jee nuun' ya ní'i' rán jín Cristo nuun' kurúsi', jee ya ní'i' rán nuun' rá costumbre xíné'én' ñivi ñiví ya'á, ya ntu yí'í raa na'á re'. Saáva, ¿na kuvi chi chí'i rán maarán xintíin rá costumbre vá, sáva kaníjiá rán ya tátúní' raa, kuéntá' yí'í rán ñujiin' raa? Rá costumbre vá káchí' kuéntá' ya'á: ²¹“Koto tíin rán ya'á, ni koto yáji' rán yukuán, ni koto ké'í rán iñá'”, káchí' raa. ²²Chi rá costumbre vá ká'án' raa jie'e' rá nantíñú ya náan'-a sáa jíatíñú-ó maa. Chi rá costumbre vá kétá'án jín tu'un máni ya rá ñivi tátúní' raa jín xíné'én' raa. ²³Jee jíani ini' ñivi ya tu'un níhí ví tu'un yukuán, chi yítíñú raa síkúнкуvi raa maa sáva néñu'un ñi'in raa Ndiosí' sáni kuíni raa, jín ya xtúvi lá'ví ini' raa, jín ya xínó'o raa yikikúñu raa. Soo ntuná' nuun' íyótiñu rá yukuán sáva kasi'-i nuun' ya níyo né'én ini' raa sa'á raa jín yikikúñu kuachi raa.

3 ¹Saájee nuun' nateku' rán jín Cristo nsa'á Ndiosí', kuéntá' nxinákoo re' yó jín Cristo nteñu rá ní'i', saáva ku'un ini' rán ya kuneenuun' rán ya íyó nuun' ñuun' íyó súkún, nuun' néé' Cristo ichi kuá'á Ndiosí', nuun' kúñá'nú Cristo. ²Ku'un ini' rán kuneenuun' rán rá íyó nuun' ñuun' íyó súkún, jee nsú jie'e' rá íyó nuun' ñiví ya'á. ³Chi ya ní'i' rán jín Cristo, jee vitan jee íyó kutú ya tékú' rán jín re', chi yí'í rán nuun' Ndiosí'. ⁴Jee kivi' niji nijin' Cristo, ya xtékú' re' yó jín re' níínkání, saájee sumi kiji nijin' rán jín re', jee vii' kúñá'nú rán jín re' ranika', nuun' tuun' maaré'.

**Jiá'nu ñivi ichi tú'ú ya ntuví sáma
ini' raa jee jiá'nu ñivi ichi jiáa**

⁵Saáva xinóo rán ya níyo ini' rá ñivi ñiví ya'á sá'á raa, ya ntu yí'í raa xintíin Ndiosí', kuéntá' ña'ni' rán ya níyo né'én ini' rán, ya íyó su'va:

koto kúsíkí ini' rán,

koto sá'á né'í rán,

koto ñú'ún téní ini' rán,

koto níyo né'én ini' rán,

koto sá'á ú'vi ini' rán, ya nuún kúvi-i jín ya néñu'un
rán nantíñú ya nsú Ndiosí' ví-i.

6 Chi j̄ie'e' ya sá'a ñivi rá tiñu ya'á, kítí' ini' Ndiosí' né'yá re' raa, jee kiji ya xinó'o re' raa, [ya kújiáá' ini' raa nuun' re'].

7 Jee suni jí'in maárán nika rán jín rá tiñu ya'á rá tiempú' yatá' nékúvi, sáa ña'nu rán ichi yukuán. 8 Soo vitan jee síyo rán nuun' ntaká rá tiñu ya'á:

ya xeen' ini',
 ya sáa xini',
 ya sá'a ú'vi,
 ya xtétu'un,
 rá tu'un né'í ya kéne yu'ú.

9 Jee koto kátú'un rán nuun' iin inka tá'an rán, chi ya nsukuíta rán kuá' nyo rán jín rá tiñu vá ya nsa'a rán tiempú' yatá'. 10 Jee vitan jee nsama ini' rán nnuvi rán ñivi jiáa. Chi nása'a jiáa Ndiosí' ini' ánima' ráno'ó, nekuá' kuni' va'a rán re', sáva koo rán ka' kuá' íyo maaré' ya nsa'a jiáa re' ráno'ó. 11 Jee saáva ntuná' ítu ini' retú ntu kúvi-ó ñivi Israel, áxí kúvi-ó ñivi Israel, retú niso yikikúñu-ó seña ñivi Israel naní circuncisión, áxí ntu niso-ó maa, retú kúvi-ó rá to'o', áxí ñivi nuun' lál'ví, retú kúvi-ó musú' ya ké'en ñivi maa, áxí ñivi ya yítíñu nuun' tiñu maáa.⁸ Chi Ito'o' kuá'yó kuití'-ó ví Cristo, jee yí'í re' ini' kuá'yó kuití'-ó.

12 Saáva sama ini' rán, chi nkaji Ndiosí' ráno'ó sáva kuvi rán ñivi maaré', ya nsa'a sín re' ráno'ó nuun' ya níva'a, jee ñúnúun' re' ráno'ó. Jee koo rán su'va: ya kuná'ví ini' rán rá tá'an rán, jín ya kuva'a ini' rán kune'yá rán tá'an rán, jín ya ku'un lál'ví ini' rán, jín ya koo mású' ini' rán, jín ya ká'nú koo ini' rán jín tá'an rán, 13 jín ya ke'ne' ini' rán jín tá'an rán, jín ya kuneká'nú ini' rán kune'yá rán iin inka tá'an rán, retú íyo kuachi nsa'a néni iin rán siki' néni iin inka rán. Kuéntá' kuá' nneká'nú ini' Cristo nne'yá re' ráno'ó, jee suni sukuán ranika' sa'a rán. 14 Jee nuun' kuá'yó nuun' ni'i ví ya kunuun' rán tá'an rán, chi ya'á sá'a ya vii' nuún ini' rán jín tá'an rán sáni íyo koo.

15 Jee ku'va rán ya tatúní' Cristo ini' ánima' rán sáva kune' ñunkúun rán jín iin inka rán. Chi nkana Ndiosí' ráno'ó sáva koo rán su'va, sáva iin nuún koo ini' rán, kuéntá' iin ni yikikúñu kúvi rán. Jee koo ya kúta'vi' rán

nūn' Ndiosí'. ¹⁶Saájee íyó ku'un kutú nasíkuiti' ka' tu'un jie'e' Cristo ini' ánima' rán, jee su'va xin'één' rán jee nakutiñú rán nūn' rá tá'an rán jín ntaká tu'un níchi. Jee ne jín ánima' rán kata rán nūn' rá yaa' Tu'un Ndiosí' naní salmo, jín rá yaa' himno ya nákuetú'un rán Cristo, jín rá yaa' íi' jie'e' Ndiosí',^h jee nakuatá'ví rán re'. ¹⁷Jee néni iin tu'un ká'an' rán, áxí néni iin tiñu ya sá'a rán, jee sa'a va'a rán ni'i nūn' súví Ito'o'-ó Jesús. Jee ku'va rán ya kúta'vi' rán nūn' Tátá'-ó Ndiosí', jie'e' ya nsa'a Cristo jie'e' ráno'ó.

**Nasa íyó sikúnkuvi ñivi ya yí'i raa
nūn' Cristo nūn' rá tá'an raa**

¹⁸Ráno'ó ña'an ntana'a, chi'i rán maarán na'a yíi rán, chi ya'a íyó naa' ya su'va sá'a rá ña'an ya yí'i raa nūn' Ito'o'-ó.

¹⁹Jee ráno'ó tee ya ntana'a, kunūn' rán ña'an ya kúvi ñasí'i rán, jee koto íyó xeen' rán jín ña.

²⁰Jee ráno'ó rá kuáchí, kaníjiá rán nūn' tátá' rán jín nūn' náná' rán ntaká tiñu, chi kúva'a ini' Ito'o'-ó né'yá re' rá súchi kuáchí ya sá'a raa su'va.

²¹Jee ráno'ó ya kúvi tátá', koto sá'a rán ya ku'un tá'vi ini' rá se'ya rán, sáva nkúsóó ini' raa.

²²Jee ráno'ó musú', ntaká tiñu kaníjiá rán rá tee ñuné'yú' xí tiñu ya kúvi ito'o' rán. Nsú kuachi sáa né'yá raa ráno'ó kaníjiá rán, ya kuachi núkú rán kuva'a ini' raa kune'yá raa ráno'ó. Chisa' koo sain ini' ánima' rán ya kaníjiá rán raa, jie'e' sá'a ñá'nú rán nūn' Ndiosí'. ²³Jee néni iin tiñu ya sá'a rán, jee ne kukáña ini' ánima' rán sa'a rán maa, ya kuéntá' nūn' máa Ito'o'-ó Cristo sátíñú rán jee nsú nūn' ñivi. ²⁴Chi ya jíní' rán ya ni'in' rán nūn' máa Ito'o'-ó ta'vi', ya ji'a re' nūn' rá ñivi yí'i nūn' re', chi nūn' máa Ito'o'-ó Cristo sátíñú rán. ²⁵Chi ñivi ya sá'a tiñu niva'a, suni sukuán ni'in'-i sánikuá' tiñu niva'a ya nsa'a-a. Chi Ndiosí' jee ntu tñin kuéntá' re' na ñivi kúvi raa.

4 ¹Jee ráno'ó rá ito'o' xí tiñu ya náka rán musú', sa'a naa' rán jín rá musú' rán, jee sa'a va'a rán jín raa sánikuá' íyó ni'in' raa, chi jíní' rán ya suni íyó Ito'o' rán ya néé' ñuun' íyó súkún.

^h 3:16 Canciones espirituales

²Jee kitíñú rán kunikin' rán ka'an' rán jín Ndiosí', jee nito koo rán jie'e' vá, jee ku'va rán ya kúta'vi' rán nuun' re'. ³Jee suni kakan' tá'ví' rán nuun' Ndiosí' jie'e' ránu'u', sáva kune re' ichi sáva stekútu'ún rán' tu'un vá'a jie'e' Cristo, ya nyise'í-i tiempú' yata'. Jee jie'e' nstekútu'ún ni' maa yí'í ni' vekaa.ⁱ ⁴Jee kakan' tá'ví' rán nuun' Ndiosí' ya stúvi kájí ni' tu'un vá'a vá, sáni íyó kachi' ni' maa. ⁵Ku'un kájí xíni' rán kue'nu ñunkúún rán sáni ku'ni Ndiosí' nteñu rá ñivi ya ntu kúnei ini' raa Cristo, jee su'va ntu súkuíta rán tiempú' ya ká'án' rán jín raa. ⁶Jee sukuáni ku'va ini' rán ka'an' rán jín raa, ya táxín' tu'un ká'án' nú kuéntá' nu'ú neyu sá'á ñiñ', sáva kuni' rán ñasa íyó naxiní'kó rán nuun' ta iin iin raa.

Tu'un nuun' ni'i nka'an' Pablo jín raa

⁷Jee nakani Tíquico ni'i tu'un ñasa íyó jie'e' nu'u'. Suvire' kúvi ñani'-ó ya ñúnúun'-órán. Jee yí'tíñú re' síkúnkuvi ñaa' nijia re' nuun' tiñu maá Ito'o'-ó. Jee kúvi re' iin musú' ya jiátíñú Ito'o'-ó ya tá'án sátíñú nkáá re' jín ránu'u' nuun' Ito'o'-ó. ⁸Jee jie'e' ya'á kúvi ya tájí ni' re' kuajiaa' re' nuun' ráno'ó, sáva kuká'nú ini' rán jie'e' ya nó'o ránu'u'. Jee suni sáva nasa'á sí' re' ini' ánima' rán. ⁹Jee kuajiaa' re' jín Onésimo. Onésimo kúvi ñani'-ó ya ñúnúun' rán', jín ya jíá'nu ñaa' va'a re' ya kúnei ini' rán' re'. Jee iin tá'án ñuun' rán kúvi re'. Jee ni núví' raa nakani ni'i ya nkuvi ya'á, sáva kuká'nú ini' rán.

¹⁰Aristarco, ya tá'án yí'í jín ni' vekaa ví re', jee tájí re' tu'un jíkátu'ún re' jie'e' ráno'ó. Jee suni Marcos ranika', ya kúvi re' primo Bernabé. Jee ya ñni'in' rán tu'un jie'e' Marcos, ya ntatúní' ni' nuun' rán, ya nakuatá'ví rán re' retú kuajiaa' re' nuun' neé' rán. ¹¹Jee suni Jesús, ya suni naní re' Justo, suni sukuán tájí re' tu'un jíkátu'ún re' jie'e' rán. Jee kuachi ni núví' tee ya'á kúvi raa tee Israel, ya tá'án sátíñú raa jín nu'u', sáva sikué'nu rán' tu'un jie'e' kivi ñivi na'á Ndiosí' nuun' tátúní' re' nuun' raa. Jee maáráa ññasa'á neí ví'í raa ini' ni'. ¹²Tájí Epafras tu'un jíkátu'ún re' jie'e' ráno'ó, ya suni kúvi re' tá'án ñuun' rán, jee kúvi re' musú'

ⁱ4:3 Ya nú'ní' ni' ví tu'un ya'á

ya jiátíñú Cristo Jesús. Jee sáá ká'án' re' jín Ndiosí', jee sukuáni núnasí re' jíkán' tá'ví' ví'í re' jie'e' rán, ya kuiñi ni'in rán, ya kujia ini' rán nuun' tu'un kúneí ini' rán, jee ya koo kutú rán nuun' ni'i ya kuíni maá Ndiosí'. ¹³ Chi nu'u' Pablo nástúvi ni' ya naá' nuun' rán, ya sátíñú ni'in nijia re' jie'e' ráno'ó,^j jín jie'e' rá ñivi ya kúneí ini' ráa Cristo, ya néé' ráa nuun' ñuun' Laodicea, jín nuun' ñuun' Hierápolis. ¹⁴ Jee Lucas, ya kúvi tee tátán ya kúvi medico ya ñúnúun'-ó, tájí re' tu'un jíkátu'ún re' jie'e' ráno'ó, jee suni sukuán tájí Demas. ¹⁵ Jee naku'va rán xá tu'un ni' nuun' rá ñanítá'án-ó, ya kúneí ini' ráa Cristo, ya néé' ñuun' Laodicea, jín nuun' Ninfas, jín nuun' rá ñanítá'án-ó ya nútútú ráa ve'i ña, ya jíkátu'ún ni' jie'e' ráa.

¹⁶ Sáá ni'i ka'vi rán tu'un níso nuun' tutu' ya'á nuun' ntaká rán, jee suni ku'va rán maa nuun' rá ñivi ya kúneí ini' ráa Cristo ya nútútú ráa ñuun' Laodicea, sáva ka'vi ráa maa. Jee suni sukuán ka'vi rán tutu' ntají ni' nuun' ráa.

¹⁷ Jee kachi' rán xá nuun' Arquipo: “Ya kuni'vi' ini' nú nuun' tiñu nni'in' nú sa'á nú nuun' Ito'o'-ó, sáva sikúnkuvi nú maa.”

¹⁸ Nu'u' Pablo, jín na'á maání' téé ni' nuun' tutu' ya'á tu'un káva'a ya'á ya jíkátu'ún ni' jie'e' ráno'ó. Kuna'án rán nu'u' ya nú'ní' ni' ini' vekaa. Na ka' koo maní' ini' Ndiosí' ka' kune'yá re' ráno'ó. Sukuán koo. Amén.

^j 4:13 Inka tutu' káchí': nání'vi' ví'í ini' re' jie'e' ráno'ó.

Tutu' xí'nañú'ún ya ntee Pablo nuun' ñivi ñuun' Tesalónica

Pablo jín rá tē néé' jín re' nnaḱu'va raa
tu'un yu'u' nuun' rá ñivi ya kúneí ini' raa
Cristo, ya néé' raa ñuun' Tesalónica

1 Nu'u' Pablo jín Silvano jín Timoteo, téé rán' nuun'
tutu' nuun' ráno'ó, ya kúneí ini' rán Cristo, ya néé' rán
ñuun' Tesalónica, jee nútútú rán yukuán. Yí'í rán nuun'
Tátá'-ó Ndiosí' jín Ito'o'-ó Jesús ya niso re' tiñu Cristo, [ya
ñani Ndiosí' re' sáva tatúní' re' nuun' ñi'i].

Nā ḱa' koo mañi' ini' raa kune'yá raa ráno'ó jín ya kuneé'
va'a rán sa'á raa.

Rá ñivi ñuun' Tesalónica ya ínú' ini'
raa Cristo kúvi raa iin ichi vá'a

2 Sukuáni jiá'a rání' ya kúta'vi' rán' nuun' Ndiosí' jie'e'
ntaká ráno'ó. Chi jíkán' tá'ví' rán' jie'e' ráno'ó sáá ká'án'
rání' jín Ndiosí'. **3** Chi yítá'án xínákú'un rání' ini' Tátá'-ó
Ndiosí' jie'e' tiñu vá'a sá'á ráno'ó, chi kúneí ini' rán Cristo,
jín jie'e' ya níko néi rán sá'á rán ya vá'a, chi ñúnúun' rán
re', jín jie'e' ya kúní'in íñi ñi'in rán jín re', chi íyo tūneí ini'
rán ya vá'a sá'á Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo jín rán.

4 Ráno'ó ñanítá'án, Ndiosí' ñúnúun' ráno'ó. Jíní' rání'
ya nkaji re' ráno'ó sáva kí'i rán nuun' re'. **5** Chi nsú kuachi
tu'un ni ví tu'un jie'e' Cristo ya nkachitu'ún rání' nkenta-a
nuun' ráno'ó. Chisa' suni nkenta tu'un vá'a vá jín fuersá'

íí' níso Tachí' Íí' Ndiosí'. Jee kínóo kutú va'a rání' ya íyó kutú tu'un ya nkachi' rán'. Jíní' va'a ráno'ó naja ña'nu va'a ránu'u' sáá nnee' rán' nteñu ráno'ó, chi nnujú rán' ya vá'a ráno'ó. ⁶Jee nkenta sá'á ránú mákua sá'á rání' jín mákua sá'á Ito'o'-ó, chi nuún nása'á ráno'ó jín ránu'u', chi ntiin rán tu'un jie'e' Cristo, súka' nó'o ví'í rán, [ya jító u'vi' ñivi ráno'ó jie'e' vá]. Jee ne ini' ánima' rán nkusi' nsa'á Tachí' Íí' Ndiosí'.

⁷Saájee su'va nkenta kúvi ráno'ó iin ichi nasa kúnef ini' ñivi Cristo, nuun' ntáká rá ñivi rá ñuun' tiin Macedonia jín Acaya, ya jínú' ini' raa tu'un Cristo. ⁸Chi síkútenuun ránú tu'un Ito'o'-ó nuun' rá ñuun' Macedonia jín Acaya, soo nsú kuachi yukuán, chi suni ntáká nuun' jietenuun tu'un jie'e' ya kúnef ini' rán Ndiosí'. Saáva ntuná' jiniñú'ún rání' ka' kachi' rán' maa. ⁹Chi maáraa nákaní nuun' ránu'u' ná nkuví sáá nkenta rání' nteñu ráno'ó. Jee nákaní raa naja nnakani ini' ráno'ó jee nkivi ránú nuun' Ndiosí', jee nxinóo rán ya néñu'un rán rá nantíñú ya nsú Ndiosí' ví-i, sáva kiñú'ún rán nuun' Ndiosí', ya tékú' re' jee métú'ún maaré' ví Ndiosí' nijia. ¹⁰Jee nkivi rán nuun' re' sáva kunetu rán ya kene Se'ya re' antiví jee niji-i nuun' ñiví ya'á. Se'ya Ndiosí' ví ya nxináteku' re' nteñu rá ní'i' jee nxínákoo Ndiosí' ñun'éyú'-u. Jee maáa ví Jesús. Jee Jesús ví ya sikáku re' yó sáva nxinó'o Ndiosí' yó, kivi' kiji re' xinó'o re' rá ñivi, chi kítí' ini' re' jie'e' rá kuachi raa.

Tiñu nsa'á Pablo ñuun' Tesalónica

2 ¹Ráno'ó ñanítá'án, ráno'ó vá jíní' ya ntu nkenta ka'á rán' nteñu ráno'ó. ²Chi sú nno'o ránu'u' xintín rá tee nísotíñú ñuun' Filipos jee ntenuun' raa ránu'u' yukuán, sání jíní' ráno'ó, soo nnasánef Ndiosí' ini' rán' sáva kachi' rán' tu'un vá'a Ndiosí' nuun' ráno'ó. Nnunasí ví'í rán' nsa'á rán' su'va sú nkenta ví'í rá ñivi yukuán síkí' ránu'u'. ³Chi tu'un káchítu'ún rání' nsá' váji-i nuun' tu'un kúsanaan', ni nsá' váji-i nuun' tu'un jíáni né'í ini' rán', ni nsá' váji-i nuun' ya xíná'ví rán' ráno'ó. ⁴Chisa' Ndiosí' ñitotúní' ránu'u' sáva tetíñú re' ránu'u' sáva stékútu'ún rán' tu'un vá'a jie'e' Cristo. Saáva ntu ká'án' rán' sáva kuva'a ini' rá ñivi kuneyá raa ránu'u'. Chisa' ká'án' rán' sáva kuva'a ini' Ndiosí'

kune'yá re' ránu'u'. Maaré' ví ya jítotúní' re' ya ñú'ún ánima'-ó. ⁵Chi jíní' ránú ya ni ìin íchí ntuné ne jíakín' rání' tachi' rán' ká'án' rán' jín ñivi, sáva xiná'ví rán' raa. Ni ntu káñunkúún sá'á u'vi ini' rán'. Ndiosí' kúvi stúvi ya naá' jie'e' vá. ⁶Ni ntuná' núkú rán' ya nakuetú'ún ñivi ránu'u', ni ya nakuetú'ún rán' ránu'u', ni ya nakuetú'ún inka ñivi ránu'u'.

Sú níso rán' tiñu apóstol, ya nchüichí Cristo, jee kúvi tetuvi rání' ráno'ó ya koto rán' ránu'u', ⁷sosa' ñunkúún ini' rán' kuéntá' ìin náná' jíto ñunkúún ña rá se'ya ña, ya síkaxín' ña raa. ⁸Na ka' ñunkúún ví'í ini' rán' né'yá rán' ka' ráno'ó, jee kúvá'a ví'í ini' rán' táji rán' nūun' ráno'ó tu'un vá'a Ndiosí'. Jee nsú kuachi ntaji rán' tu'un vá ni, chi suni nkusi' ví'í ini' rán' nnee' rán' jín ráno'ó jee nchineí tá'án rán' jín ráno'ó. Chi nkenta ñúnúun' rán' ráno'ó.

⁹Chi, ráno'ó ñanítá'án, ná'án rán' ya nsatíñú nì'in rání' jee nūnasí yí'í rán'. Nuví niñu' nsatíñú rán' sáva nì'in' rán' ya jíniñú'ún rán', sáva ntu nkúvi rán' ìin tiñu véi nūun' ni ìin ráno'ó, sáá káchítu'ún rán' tu'un vá'a Ndiosí' nūun' ráno'ó.

¹⁰Ráno'ó jín Ndiosí' jíní' rán' ya náá' jee kúvi stúvi rán' ya nsa'á sín' rání' maaránu'u' ya ntu yí'í rán' nūun' ya nívá'a, jee nika naa' rán' nteñu ráno'ó, jee ntu kúvi chikuachi ñivi ránu'u', jie'e' ya nsa'á rán' nteñu ráno'ó, ya ínú' ini' rán' tu'un Cristo.

¹¹Jee suni jíní' ránú ya nsa'á rání' jín ta ìin ráno'ó kuéntá' sá'á ìin tátá' jín rá se'ya re', chi nñasáneí rán' ini' ráno'ó jee nñasa'á sí'í rán' ini' ráno'ó, ¹²jee tétíñú rán' ráno'ó ya kaka naa' rán' sáni iyó kaka rá ñivi Ndiosí'. Maaré' nkana ráno'ó kí'i rán' na'á re' nūun' tátúní' re' nūun' ñivi, jín nūun' vii' kuá'nú rán' jín re'.

¹³Jee suni yítá'án jíá'a rání' ya kúta'vi' rán' nūun' Ndiosí', chi ntiin ránú tu'un nteso'o rán' ya nkachítu'ún rání'. Soo ntuví ntíin ránú tu'un vá kuéntá' tu'un ká'án' métú'ún tee ni. Chisa' ntiin rán' maá kuéntá' Tu'un Ndiosí' kúvi-i, ya maá náá' nijia ya Tu'un Ndiosí' kúvi-i. Jee tu'un vá sátíñú ini' ráno'ó ya kúneí ini' rán' Cristo. ¹⁴Chi, ráno'ó ñanítá'án, nkenta nuún nno'o rán' kuéntá' nno'o rá grupo ñivi, ya ínú' ini' raa Cristo, ya néé' raa rá ñuun' tíin Judea, ya yí'í raa nūun' Ndiosí' jín nūun' Cristo Jesús. Chi suni nito u'vi' rá

tá'an ránú ráno'ó, kuéntá' nito u'vi' rá tá'an ñivi ñuun' raa Israel maáraa. ¹⁵Rá ñivi Israel vá ví ya ña'ni' raa Ito'o'-ó Jesús jín rá tee ya nñakani raa tu'un nkene yu'ú Ndiosí' ne yana'an. Jee ntaníkín' rá ñivi vá ránu'u' ñuun' yukuán. Ntu kúv'a ini' Ndiosí' né'yá re' raa. Jee kénta raa siki' ntaká ñivi. ¹⁶Chi núkú raa jiási' raa nuun' ránu'u', sáa káchítu'ún rán' tu'un jie'e' Jesús nuun' rá ñivi ntu kúvi Israel, sáva natava' Ndiosí' rá ñivi vá nuun' kuachi raa nanitá'vi' raa. Su'va sukuáni sá'a rá ñivi Israel vá ya núkue'e' ka' kuachi siki' raa. Saájee ne nkúvi ka', jee nkenta ya kítí' ini' Ndiosí' né'yá re' raa jee xinó'o re' raa.

Pablo kuíni re' kine'yá tuku re' rá ñivi ñuun' Tesalónica

¹⁷Soo, ráno'ó ñanitatá'an, nkuiyo rání' nuun' ránú unúún. Sú nsá' íñi rán' nuun' ráno'ó, soo nú'ún ví'í ini' rán' ráno'ó. Saájee kuíni nasíkuiti' rán' kuajiane'yá rán' ráno'ó. ¹⁸Sáava nka'vi ini' rán' kine'yá rán' ráno'ó. Jee nu'u', Pablo, nka'vi ini' ni' kine'yá ni' ráno'ó, ñin u'vi' íchí, soo ñasi' Satanás nuun' nu'u'. ¹⁹¿Chi na jie'e' íyó tuneí ini' rání'? Ráno'ó ví nijia jie'e' íyó tuneí ini' rání'. Ráno'ó kúvi ya sá'a-a kúsí' ini' rán'. Jee jie'e' ráno'ó kuneí rání' ni'in' rání' ta'vi' jee kuvi ka'an' téyíí rán' jie'e' vá ichinúún' Ito'o'-ó Jesús sáa niji tuku re'. ²⁰Sáava ní'in' neí téyíí ini' rání' jie'e' ráno'ó. Jee sá'a ránú ya ne ánima' rán' kúsí' ini' rán', [chi íñi ránú jín Cristo].

3 ¹Sáava, sáa ntu nkúvi kuneí ka' ini' rán' kunetu rán' ne ni'in' rán' tu'un jie'e' ñasa íyó ráno'ó, jee ñani ini' rán' ya níyo va'a ya kinoo ránu'u' ñuun' Atenas. ²Jee nchuchí rán' Timoteo nuun' ráno'ó. Ñani'-ó ví re'. Jee tá'an sátínú jín-ó ví re', ya sá'a re' tiñu Ndiosí', sáva sikútenuun re' tu'un jie'e' Cristo. Sá'a re' tiñu vá, sáva kuiñi ni'in' ránú kúneí ini' rán' Cristo jee nasáneí re' ini' ráno'ó. ³Sáva ntuví nání'vi' ini' ránú jie'e' tunó'ó nó'o ránú. Chi ráno'ó jíní' ya sukuán níní kuno'o yó. ⁴Chi ni néé' rání' jín ráno'ó, ya nstú'va rán' nuun' ráno'ó, ya sukuán kuno'o-ó. Jee sukuán nkuvi, sáni jíní' ránú. ⁵Saájee, sáa ntu nkúvi kuneí ka' ini' ni' kunetu ni', jee nchuchí ni' Timoteo, sáva kuká'nú ini' ni' jie'e' naja jiá'nu rán' ichi ya kúneí ini' rán' Cristo. Chi Satanás ya kúná'nú nuun' rá tachí' kíni, síkúvi re' ini' ñivi.

Jee náni'vi' ini' ni' ya sanaan' nsikúvi re' ini' ráno'ó. Jee su'va nkenta kúvi tiñu ka'á, nékúvi, tiñu nsa'á rán' nteñu ráno'ó, ya nkachitu'ún rání' tu'un Cristo.

⁶Soo ntañú'ún jee, nnene Timoteo nuun' néé' ránú nnikó re' nuun' ránu'u'. Jee nnakani re' tu'un vá'a jie'e' ya kúneí ii' ini' ránú Cristo, jee ñúnúun' iin inka rán tálán rán. Jee nkachi' re' ya sukuáni jiáni ñunkúún ini' rán jie'e' ránu'u'. Jee níyo ini' rán ya kune'yá rán ránu'u', sáni níyo ini' rán' ya kune'yá rán' ráno'ó. ⁷Saáva saá íyó yí tunó'ó siki' ránu'u' jee nó'o ví'í rán', jee nnusi' ini' rán' jie'e' ráno'ó, ñanitá'án. Chi íñi ni'in ránú kúneí ini' rán Cristo. ⁸Chi ntañú'ún kuéntá' retán' náteku' rání' kúní' rán', nuun' íñi ni'in ráno'ó jín Ito'o'-ó. ⁹Ntu ñúkú'vá ini' rání' ya íyó ku'va rán' ya kúta'vi' rán' nuun' Ndiosí' jie'e' ráno'ó, jie'e' ni'i ya sií' ntaji re' jie'e' ráno'ó. ¿Naja kúvi ku'va rán' kuá' ni'i ya kúta'vi' rán' nuun' re', rúsa? ¹⁰Nuví jín yakuáá' jíkán' tá'ví' nasíkuiti' rání' nuun' Ndiosí' ya kuajiane'yá rán' ráno'ó. Sáva xiné'én' rání' ka' tu'un kúmání' rán, jie'e' tu'un vá'a Jesús ya jínú' ini' rán.

¹¹Jíkán' tá'ví' rán' nuun' maá Tátá'-ó Ndiosí' jín nuun' Ito'o'-ó Jesús ya chu'un ráa ránu'u' ichi ya kuajiane'yá rán' ráno'ó. ¹²Jee suni jíkán' tá'ví' rán' ya sa'á Ito'o'-ó, ya kukue'e' ka' kunuun' ví'í rán ka' iin inka tálán rán jín ni'i rá inka ka' ñivi, sánikuá' suni ñúnúun' rán' ráno'ó. ¹³Jee jíkán' tá'ví' rání' su'va, sáva sa'á re' ya kuiñi kutú ránú ne jín ánima' rán, ya kusín rán ya nkí'i rán nuun' ya nívá'a. Sáva ni iin ñivi nchikuachi ráa siki' ráno'ó ichinúun' Tátá'-ó Ndiosí', saá niji tuku Ito'o'-ó Jesús jín ni'i rá ñivi ya nsa'á sín re' ráa yí'í ráa nuun' re'.

Sáa kue'nu ñaa'-ó sáni kúvá'a ini' Ndiosí' né'yá re' yó

4 ¹Jee ntañú'ún ka'an' rání' jie'e' inka ka' tiñu. Ráno'ó, ñani' jín ku'va, jee jie'e' yí'í rání' nuun' Ito'o'-ó Jesús jee jíkán' tá'ví' rán' nuun' ráno'ó jee xíní'ví' rán' ini' ráno'ó, ya kukue'e' ví'í ka' kaka rán sánikuá' nxiné'én' rán' ráno'ó ñasa íyó kaka rán sáva kuva'a ini' Ndiosí' kune'yá re' ñasa jíka rán, sánikuá' ya jiá'nu rán. ²Chi jíní' ráno'ó tu'un nxiné'én' rán' nuun' ráno'ó, chi Ito'o'-ó Jesús ntaji re' tiñu níso rání' xiné'én' rán' maa.

³Chi kuíni Ndiosí' ya kusíín ránú ya nkí'i rán nuun' tiñu nívá'a, ya koto núné'én rán jín inka ñivi ya ntu ntáná'a-a jín nú. ⁴Jee ta iin ráno'ó íyó kuni' nú nake'en nú maánú, ya kitíñú nú nuun' Ndiosí', sáni kuíni re', jín ya kunee' ñá'nú nú. ⁵Jee koto ísó' niñi' nú sánikuá' sá'a rá inka ñivi ya ntu jíní' ráa Ndiosí'. ⁶Jee koto jiá'a sá'a ni iin ránú nuun' iin ñani' nú jie'e' vá. Jee koto xíná'ví nú re' jie'e' vá. Chi náchunáán Ito'o'-ó xínó'o re' ñivi jie'e' ntaká kuachi ya'a, sánikuá' ya nstú'va rán' nuun' ráno'ó. Ya nstúvi naa' rán' maa nuun' ráno'ó. ⁷Chi ntu nkána Ndiosí' yó sáva sa'a né'í-ó. Chisa' nkana re' yó sáva koo sín-ó ya nkí'i-ó nuun' ya nívá'a, jee kitíñú-ó nuun' re'. ⁸Saáva iin ñivi ya kúichi ini'-i tu'un ya'a, ntu kúichi ini' ñivi vá iin tee, chisa' kúichi ini' ñivi vá Ndiosí'. Suvire' ví ya táji re' Tachi' Í' re' nuun' ráno'ó.

⁹Jee ntu jíníñú'ún ránú ya tee rání' tutu' nuun' ráno'ó sáva kunuun' rán rá ñanítá'án, ya kúnei ini' ráa Jesús. Chi máa maá Ndiosí' xiné'én' ráno'ó sáva kunuun' rán iin inka rán. ¹⁰Chi ya sa'a nijia ránú maa nuun' ni'i rá ñanítá'án ni'i rá ñuun' Macedonia. Jee xíní'ví' rán' ini' ráno'ó, ñanítá'án, ya sa' ví'í ká' sa'a rán maa. ¹¹Jee nakeni rán kunee' ñunkúún rán. Jee jitú ini' rán tiñu sa'a maárán. Jee satíñú rán sáva koto rán maárán. Íyó sa'a rán ya'a sáni ya ntatúní' rán' nuun' ráno'ó. ¹²Íyó sa'a su'va sáva kaka ñá'nú rán nuun' rá inka ñivi ntu yí'í ráa nuun' Jesús. Jee sákua nkumáni' nuun' rán.

Nikó tuku Ito'o'-ó

¹³Ráno'ó ñanítá'án, ntu kuíni rán' ya nkuní' rán jie'e' rá ñivi ní'i, sáva nkúkuéká ví'í ini' rán, kuéntá' rá inka ñivi ya ntu yí'í ráa nuun' Jesús, jee ntuné íyó tuneí ini' ráa ya nateku' ñuné'yú' ráa. ¹⁴Chi jínú' ini'-ó ya Jesús ni'i'-i jee nateku' i' re' jee nnakoo yíkikúñu re'. Jee retú jínú' ini'-ó ya'a, suni sukuán jínú' ini'-ó ya sa'a Ndiosí' ya kiji Jesús jín rá ñivi ní'i' ya yí'í ráa nuun' Jesús. ¹⁵Chi tu'un káchí' rán' nuun' ráno'ó ví tu'un Ito'o'-ó: Rá yó tékú' ka' sáa kanta' Ito'o'-ó, nsú xí'na-ó ka' naa-ó súkún nsú ká' rá ní'i'. ¹⁶Chi máa maá Ito'o'-ó kinkuun súkún, sáa kanajíín Ndiosí' tatúní' re', jee kanajíín iin tachiyu'ú iin najiá'a'

íí' kúná'nú ká', yá káchí'-ó arcángel, jee tiví' nusu' iin trompeta Ndiosí'. Saájee rá ní'i' yá yí'í raa nuun' Cristo, xí'nañú'ún raa ká' nateku' ii' raa jee nakoo yikikúñu raa. ¹⁷Jee kuíre rá maáo yá nkinoo-ó tékú' ii'-ó ká', jee xináa tútú Ndiosí' yó jín raa nuun' rá viko'. Jee naketá'an-ó Ito'o'-ó nuun' tachí' víjin súkún. Saájee kune'e'-ó jín Ito'o'-ó ní'nkání. ¹⁸Saáva nasáneí rán ini' iin inka rán jín rá tu'un ya'á.

5 ¹Soo, ráno'ó ñanitá'án, ntu jiniñú'ún ránú yá tee ni' nuun' tutu' nuun' ráno'ó jie'e' nani tiempú' nani kivi' nama kuvi ya'á. ²Chi maárano'ó yá jíní' va'a rán yá kenta sanaan' ni kivi' yá kiji Ito'o'-ó kuéntá' kenta sanaan' iin tee sakuí'ná yakuáá'. ³Sáa káchí' rá ñivi: “Nín íyó ntu íyó tukanta'an”, jee, “Íyó kutú vá'a ni'í”, jee sanaan' ni kenta kinaan' raa, kuéntá' sanaan' ni kenta té'né' ini' iin ña'an ñú'ún chíji. Jee ni nkáku raa nuun' tunó'ó vá.

⁴Soo, ráno'ó ñanitá'án, jíní' va'a ránú maa, jee ntu jiá'nu naan' rán kuéntá' jka iin ñivi nuun' neen' jee ntu jíní'-i né nú' kuá'an'-a. Saáva ntu tñin sanaan' kivi' tiaa' Ito'o'-ó yó kuéntá' kenta tñin sanaan' tee sakuí'ná ve'i ñivi. ⁵Chi yí'í rán nuun' Cristo, jee nátuun' nuva re' nuun' ráno'ó. Saáva káchí'-ó yá kúvi ráno'ó se'ya nuva ñu'un' jín se'ya nuví, jee ntu kúvi-ó se'ya ñuneen' ni se'ya yakuáá'.

⁶Saáva koto ñú'ún ini'-ó kuéntá' rá inka ñivi yá kuéntá' kixí' raa chi ntu tñin raa tu'un Jesús. Chisa' nito koo-ó jee ku'un kájí ini'-ó. ⁷Chi kixí' rá ñivi yakuáá'. Jee rá tee jíní jí'i raa yakuáá'. ⁸Soo maáo yá kúvi-ó se'ya nuví nuun' nijín', jee íyó ku'un kájí ini'-ó, jee kuneí ini'-ó Jesús jee kunuun'-ó iin inka-ó. Su'va nama-ó maáo sáva ntu xíná'ví ñivi yó, kuéntá' náku'un iin soldado sa'ma nama-a maáa. Jee íyó tuneí ini'-ó yá nanitá'ví'-ó. Su'va nama-ó antúní'-ó, kuéntá' náku'un iin soldado tikoko' kaa sáva nama-a xini'-i.

⁹Chi nsá' ñani Ndiosí' yó yá xinó'o re' yó, jie'e' kítí' ini' re' né'yá re' rá kuachi-ó. Chisa' ñani re' yó sáva ni'in'-ó yá nanitá'ví'-ó, jie'e' yá nsá'a Ito'o'-ó Jesús yá kúvi Cristo. ¹⁰Chi suvire' vá ni'i' re' jie'e'-ó, sáva kuvi kuteku' nkáá-ó jín re', vani tékú'-ó áxí vani yá ni'i'-ó. ¹¹Saáva nasáneí rán ini' iin inka rán, jee sikújia rán ini'

iīn inka rán, sáva kuneī ka' ini' rán Jesús, sánikūa' ya sá'á rán.

Pablo nákutíñú nuun' rá ñanítá'án

12 Ráno'ó ñani' jín ku'va, ntañú'ún jíkán' tá'ví' nì' nuun' ráno'ó, ya kiyá'vi nuun' rán kune'yá rán rá tee ya sá'á raa tiñu Ito'o'-ó nteñu ráno'ó, ya kúvi raa rá tee kúñá'nú yósó' nuun' ráno'ó, jín ya náchu'un raa ráno'ó ichi Ito'o'-ó. 13 Jee íyó sa'á ñá'nú ví'í rán nuun' raa jee íyó kunuun' rán raa ji'e'e' tiñu sá'á raa. Jee ñunkúún kune'e' iin inka rán.

14 Jee ntañú'ún ráno'ó ñanítá'án, náxiní'ví' rání' ini' ráno'ó ya:

nachú'ún rán ichi rá ñivi kúxí, ya ntu kúní' raa satíñú raa.

Jee nasáneí rán ini' rá ñivi núun ini'.

Jee nasásíi' rán ini' rá ñivi ntu neí ini'.

Jee koo ká'nú ini' rán jín nì'i rá ñivi.

15 Nito koo rán maárano'ó ya koto náchunáán ni iin rán ya nívá'a nuun' ni iin ñivi sá'á niva'a nuun' ráno'ó.

Chisa' sukuáni nanukú rán ya vá'a kuvi nuun' iin inka rán jín nuun' nì'i rá ñivi.

16 Sukuáni sji' koo ini' ánima' rán.

17 Sukuáni yítá'án ka'an' rán jín Ndiosí'.

18 Ntá'ká ji'e'e' kúvi, ku'va rán ya kúta'vi' nuun' Ndiosí', chi sukuán kuñi re' sa'á rán, ya yí'í rán nuun' Cristo Jesús.

19 Koto jíásí' rán ya sá'á Tachi' Íí' Ndiosí'.

20 Koto kúní'ichi' rán rá tu'un nákaní ñivi ya kene yu'ú Ndiosí'.

21 Chisa' kototúní' rán nì'i jee tiin rán ya vá'a.

22 Chusává rán maárán nuun' ntá'ká nuun' ya nívá'a.

23 Ndiosí' ví ya sá'á-a ya kune'e' ñunkúún ñivi. Jee ñú'ún ini' nì' ya na ka' sasín re' ka' ráno'ó ya nkí'i rán ka' nuun' ya nívá'a, ya kitíñú noo rán nuun' re'. Jee ñú'ún ini' nì' ya na ka' kumí re' ka' kávií kuiti' sáá íyó rán, vāni ánima' rán, vāni antúní' rán, vāni yikikúñu rán, sáva ntuná' kuachi koo siki' ráno'ó, sáá kiji tuku Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo. 24 Ndiosí' kána re' ráno'ó. Jee síkúnkuvi naa' re' ya káchí' re'. Jee sa'á nijia re' ya'á.

Jiá'a Pablo tu'un káva'a nuun' raa jee jíkán'
tá'ví' re' ya sa'á Ndiosí' ya netu' kuvi raa

²⁵ Ráno'ó rá ñanité'án, suni kakan' tá'ví' rán nuun'
Ndiosí' jje'e' ránu'u'.

²⁶ Jee ku'va rán tu'un ká'án' va'a teyu'ú yíñú'ún rán jín
ñanité'án-órán.^a

²⁷ Nuun' súví Ito'o'-ó, tétíñú nì' ráno'ó ya ka'vi rán tutu'
ya'á nuun' ntaká rá ñanité'án, ya nsásín Ndiosí' sáva kí'i
raa nuun' re'.

²⁸ Na ka' koo manì' ini' Ito'o'-ó Jesús, ya kúvi re' Cristo,
kune'yá re' ráno'ó. Sukuán koo.

^a 5:26 Literalmente: Saluden a todos los hermanos con un beso santo:
teyu'ú jì' rán ka'an' jia'ú rán ñin inka rán.

Tutu' uví' ntee Pablo nuun' ñivi ñuun' Tesalónica

Pablo jín rá t̄e kútá'án jín re' tée raa nuun' ñivi
ñuun' Tesalónica ya kúneí ini' raa Jesús

1 ¹ Nu'u' Pablo, jín Silvano jín Timoteo, tée rán' nuun'
tutu' ya'á nuun' ráno'ó, ya kúneí ini' rán Jesús, ya néé'
rán ñuun' Tesalónica, jín ya kútútú rán yukuán. Suvirán yíí
rán nuun' Tátá'-ó Ndiosí' jín Ito'o'-ó Jesús ya niso re' tiñu
Cristo [ya ñani Ndiosí' sáva tatúní' re' nuun' ni'i]. ² Na ka'
koo mañi' ini' Tátá'-ó Ndiosí' jín Ito'o'-ó Jesucristo kune'yá
raa ráno'ó, jee kune'e' ñunkúún ráno'ó sa'á raa.

Ndiosí' ke'ne' re' kuachi ñivi saá niji Cristo

³ Sukuáni íyó ku'va rání' ya kúta'vi' rán' nuun' Ndiosí'
jie'e' ráno'ó, ñani' jín ku'va. Íyó va'a sa'á rán' su'va, chi
jiá'nu ví'í ka' ya kúneí ini' rán Jesús, jee kúkue'e' ka'
ñúnúun' ni'i rán ñin inka ñanité'án rán. ⁴ Saáva ránu'u'
kúsí' téyí ini' rání' ká'án' téyí rán' jie'e' ráno'ó nuun' rá
grupo ñivi ya kúneí ini' raa Ndiosí', chi kúní'in rán íñi ñi'in
rán jee kúneí ini' rán Jesús, sú jító u'vi' ñivi ráno'ó jee nó'o
rán tunó'ó ya jié'né' ini' rán ya nó'o rán. ⁵ Ya'á stúvi kájí ya
ña' sánáa' Ndiosí', jee saáva nakuayu'ú re' ya íyó ñi'in' rán
kivi rán na'á re' nuun' tátúní' re'. Jee jie'e' yí'í rán na'á re',
nó'o nijia rán, chi jító u'vi' ñivi ráno'ó jie'e' vá.

⁶ Saájee ñaa' sa'á Ndiosí', nuun' nachunáan re' tunó'ó
nuun' rá ñivi xínó'o raa ráno'ó. ⁷ Jee suni ráno'ó, ya nó'o

rán, íyó naa' ya sá'á re' ya najiaví rán jín ránu'u' nuun'
 ya nkúno'o-ó ka', sáá kene Ito'o'-ó Jesús súkún nuun' néé'
 Ndiosí'. Jee kenta nijin' re' ya'á jín rá najiá'á' íí' re', ya níso
 ráa fesá' íí' re'. ⁸Jee kenta re' jín ñu'un' ita', jee nachunáán
 re' xinó'o re' rá ñivi ntu máni' ráa jín Ndiosí' jee ntu íyó
 máni' ráa tu'un vá'a jie'e' Ito'o'-ó Jesús. ⁹Jee rá ñivi vá
 kuno'o nká'nú ráa tunó'ó ya jita ráa nínkání, chi kusín
 ráa nuun' Ito'o'-ó, jín nuun' fuersá' íí' re' ya vii' kúñá'nú re'.
¹⁰Su'va kuvi sáá nenta Jesús, sáva nakuétú'ún rá ñivi re', ya
 nsa'á sín Ndiosí' ráa sáva ki'i ráa nuun' Jesús. Jee tiví xíni'
 ni'i ráa kune'yá ráa re', ya jínú' ini' ráa tu'un vá'a jie'e' re'.
 Jee suni ráno'ó, chi ninu' ini' rán tu'un nkachitu'ún rání'
 nuun' ráno'ó jie'e' re'.

¹¹Saáva suni sukuáni ká'án' rání' jín Ndiosí'-ó jie'e'
 ráno'ó. Jíkán' tá'ví' rán' nuun' re' ya sa'á re' ya kue'nu
 naa' rán sáni kuíni re', jee nakuayu'ú re' ya íyó ni'in' rán
 ya nkana Ndiosí'-ó ráno'ó. Jee jíkán' rán' nuun' re' ya
 sikúnkuvi re' jín fesá' íí' re' nta'ká tiñu vá'a ñú'ún ini' rán
 sa'á rán, jín nta'ká tiñu sá'á rán ya vaji nuun' kúneí ini' rán
 Jesús. ¹²Saáva sukuán túvi ya vii' kúñá'nú Ito'o'-ó Jesús,
 jie'e' jiá'nu naa' rán. Jee suni sukuán túvi vii' ráno'ó sá'á
 re', sánikuá' íyó máni' ini' Ndiosí'-ó jín Ito'o'-ó Jesús ya
 kúvi Cristo né'yá ráa yó.^a

Maá maá tɛɛ ya ntu íyó ley nuun'-u

2 ¹Ntañú'ún ká'án' rán' jie'e' ya niji Ito'o'-ó Jesús ya
 kúvi Cristo jín jie'e' ya nastútú re' yó jín re'. Ráno'ó,
 ñanitá'án, jíkán' rán' ya ²koto jiá'a rán sisákánuun ñama'
 ñivi antúni' ráno'ó, jee koto kuníní ini' rán jie'e' tu'un
 káchí' ñivi yukuán nuun' rán, ya ya nkenta kivi' ya niji
 tuku Ito'o'-ó, sáva tatúní re' nuun' ni'i jee ke'ne' re' kuachi.
 Jee koto sá'á rán kuéntá' nuun' tu'un vá, sú káchí' ráa ya
 tu'un vá vaji-i nuun' Tachi' Íí', áxí ya vaji-i nuun' tu'un yu'u'
 ránu'u', áxí nuun' tutu' ntee rán' níso tu'un vá ya nkene
 nuun' ránu'u'. ³Jee koto jiá'a rán ni ñin ñivi xiná'ví ráa
 ráno'ó sú nasa ka'. Chi ne ntiá'an kenta kivi' vá jee xí'na

^a 1:12 Áxí kúvi kachi'-ó su'va: sánikuá' íyó máni' ini' Jesús ya kúvi re'
 Cristo né'yá re' yó. Kúvi re' Ndiosí'-ó jín Ito'o'-ó.

ka' nuni'in ini' kue'e' ví'í ñivi nuun' Ndiosí', jee kenta nijin' máá maá tee ya ntu íyó ley nuun'-u. Jee saá yósó' nínu re' ya sijíta Ndiosí' re' nuun' ñú'ún' xéen'. ⁴Tee vá ví ya nakuñi' siki' ntaká ya káchí' ñivi ya kúvi ndiosí', jín siki' ntaká ya néñu'un ñivi. Jee kachi' re' ya kúñá'nú re' ka' nsú ká' ntaká rává. Saáva kuneé' re' ini' veñu'un ká'nú Ndiosí', jee sanáa' re' ya ndiosí' ví re'.

⁵Á ntu ná'an rán, ya nkachi' ni' rá tu'un ya'á, sáa nnee' ii' ni' ka' jín ráno'ó, réja? ⁶Jee ntañú'ún jíní' rán né iin ví ya chúsává-a ya kenta tee vá, sáva ntu kenta nijin' tee vá ne kivi' ñani Ndiosí'. ⁷Chi ya kúvi yu'u' ya nívá'a ini' ñivi sáva ntu íyó ley nuun' raa kuéntá' tee vá. Soo ntañú'ún chúsává iin maa ne kuiyo re', jee nkasí' re' ka'. ⁸Jee kuíre stúvi nijin' máá maá tee vá maáa ya ntu íyó ley nuun' re'. Jee Ito'o'-ó Jesús tiitachi' re' maa jee xináa re' maa, jee sijíta re' maa jín nuva jiánute' re', sáa nenta re'. ⁹Jee tee vá kiji re' sa'á Satanás.^b Jee kuniso tee vá kuaíyó fuersá' Satanás ya sa'á re' rá milagrú', jín seña, jín tiñu anasí ya tiví xíni' rá ñivi kune'yá raa maa, jee xiná'ví-i raa. ¹⁰Jee kuatíñú re' ni'i nuun' rá kán'één sáva xiná'ví re' rá ñivi ya jíta raa nuun' ñú'ún' xéen'. Ntu nanitá'ví' raa chi kúichi ini' raa kunuun' raa tu'un naa' Jesús, jee ntu ntiin raa tu'un vá ya sá'a-a ya nanitá'ví' raa, nékúvi. ¹¹Saáva sa'á Ndiosí' ya kuneí tu'un xiná'ví jín raa, sáva jínu ini' raa tuntu'ún. ¹²Sá'a re' su'va sáva sijíta re' ntaká raa ya ntu niñu' ini' raa tu'un naa' jie'e' Jesús, chi sii' ini' raa yí'í raa ichi kán'één.

Nkaji Ndiosí' ñivi vá sáva nanitá'ví' raa

¹³Soo sukuáni íyó ku'va rání' ya kúta'vi' rán' nuun' Ndiosí' jie'e' ráno'ó, ñani' jín ku'va. Ñúnúun' Ito'o'-ó ráno'ó. Chi nkaji Ndiosí' ráno'ó, ne ntiá'an kikoo ñiví, sáva natava' re' ráno'ó nuun' kuachi rán nanitá'ví' rán. Nanitá'ví' rán jie'e' ya nsá'a sñín Tachi' Íí' re' ráno'ó, sáva ki'i rán nuun' re', jín jie'e' ya kuneí ini' rán tu'un naa' jie'e' Jesús. ¹⁴Jee tu'un vá'a vá jie'e' Cristo ví ya nkachitu'ún rání'. Jee suni jie'e' tu'un vá'a vá nkana re' ráno'ó sáva nanitá'ví' rán, sáva ni'in' rán ya kuñá'nú nkáá rán jín Ito'o'-ó Jesús

^b 2:9 Satanás kúvi ito'o' rá tachi' kíni.

ya kúvi Cristo. ¹⁵Saáva, ráno'ó ñanítá'án, kuiñi nì'in rán jín tu'un xniné'én' rán' ráno'ó, jee tiin nì'in rán maa, v̄ani tu'un yu'ú rán' nkachi' rán' nuun' ráno'ó áxí v̄ani ntee rán' maa nuun' tutu' ntají rán' nuun' ráno'ó.

¹⁶Iñajée, máá maá Ito'o'-ó, Jesucristo, jín Tátá'-ó, Ndiosí', suviráa ñúnúun' ráa yó. Saáva násavá'a ráa ini'-ó ñínkání, jee nsa'á ráa ya íyó tuneí ini'-ó ya vá'a sa'á ráa nuun'-ó, jie'e' íyó máni' ini' ráa né'yá ráa yó. ¹⁷Na ka' nasáneí ráa ini' ánima' rán. Jee suni na ka' sa'á ráa ka', ya kuiñi nì'in rán, sáva sa'á rán ni'i tiñu vá'a jín ni'i tu'un vá'a ká'án' rán.

Ka'an' rán jín Ndiosí' jie'e' ránu'u'

3 ¹Jee íyó inka tu'un kachi' rání' nuun' ráno'ó, ñanítá'án, ya kakan' tá'ví' ránú nuun' Ndiosí' jie'e' ránu'u'. Sáva kutenuun yachi' tu'un jie'e' Ito'o'-ó, jee sáva koo ñá'nú tu'un vá nuun' rá ñivi, sáni nkuvi nteñu ráno'ó. ²Jee kakan' tá'ví' rán, ya sikáku Ndiosí' ránu'u' nuun' rá ñivi káné'én káné'í, chi nsú ni'i ñivi kúneí ini' ráa Jesús. ³Soo kúvi kúneí ini'-ó Ito'o'-ó chi síkúnkuvi ñaa' re' ni'i ya káchí' re', jee sa'á re' ya kuiñi nì'in rán jín re' jee kumí re' ráno'ó nuun' ya kíni. ⁴Jee ne yuchí kúká'nú ini' rání' Ito'o'-ó jie'e' ráno'ó, ya síkúnkuvi ránú ya tátúní' rání' nuun' ráno'ó, jín ya sa'á rán ka' sukuán. ⁵Jee na ka' nachu'un Ito'o'-ó ichi ánima' rán sáva sa'á Ndiosí' ya kunuun' rán re' jín ñivi. Jee sáva kuni'in ránú kuiñi nì'in rán jín Cristo.

Néiká satíñú-ó

⁶Ráno'ó ñanítá'án, jee nuun' súví Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo, jee tátúní' rání' nuun' ráno'ó, ya kusín ránú nuun' ntaká ñani' jíka kúxí jee ya ntu sá'á ráa sáni tu'un ní'in' rán nuun' ránu'u'. ⁷Chi suviránú jíní' rán naja íyó sa'á nuún rán kuá' nsa'á ránu'u', chi ntu nika kúxí rání' sáá néé' rán' nteñu ráno'ó. ⁸Ni ntu nyájí' rání' ya nsíkúta'vi' ni ñin ñivi nuun' ránu'u'. Chi v̄ani nuví v̄ani yakuáá', nnikó néí rán' nsatíñú téyí' rán', sáva ntu kúvi rán' tiñu véi nuun' ni ñin ráno'ó, jie'e' ya kuteku' rán'. ⁹Ntu nikan' rání' ya koto rán ránu'u', súnika' nísotíñú rání' tiñu ntaji Ndiosí' jee kuvi kakan' rán' maa nuun' ráno'ó. Chisa' nsatíñú rán' sáva taji rán' ñin ichi nuun' ráno'ó ñasa nasa'á rán. ¹⁰Chi sáá nnee'

rán' jín ráno'ó, ntatúní' rán' tų'un ya'á: “Retú iin ñivi ntu kuíni satíñú, jee nkají'-i, rúsa.”

¹¹Ká'án' rán' su'va, chi tésó'o rán' ya íyó ñivi nteñu ráno'ó ya jíka kúxí, chi ni ntu sátíñú raa, chisa' kuachi kíní raa maáraa nuun' tiñu inka ñivi. ¹²Nuun' súví Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo, tátúní' rán' nuun' rá ñivi vá, jee xíní'ví' rán' ini' raa, ya niní'in satíñú raa, sáva ni'in' raa ya kaji' raa.

¹³Soo ráno'ó ñanítá'án, koto núun ini' rán sa'á rán ya vá'a.

¹⁴Retú néni iin ñivi ntu íyó mani' ini'-i tų'un ntee rání' nuun' tutu' ya'á, jee kune'yá rán né iin ví-i, jee koto kútá'án rán jín-i, sáva kukanuun ñivi vá, jee níko ini'-i.

¹⁵Soo koto ñú'ún ini' rán kuéntá' retán' tų'fí' ta'án-a jín rán, jee nakutíñú rán nuun'-u kuéntá' iin ñani'.

**Tų'un nuun' ní'i ya jíkán' tá'ví' Pablo nuun'
Ndiosí' ya sa'á-a ya netu' kuvi raa**

¹⁶Saájee máa maá Ito'o'-ó ví ya sá'á ya kune' ñunkúún ñivi. Jee na ka' sa'á re' ka' ya ñunkúún kune' rán ni'i tiempú' jín ntaká íchí. Jee kune' Ito'o'-ó jín ntaká ráno'ó.

¹⁷Nu'u' Pablo, téé ni' tų'un káva'a jín na'á maání' nuun' tutu' ya'á. Ya'á kúvi iin seña nuun' ntaká tutu' táji ni', chi su'va téé ni' nuun' ni'i tutu' táji ni'.

¹⁸Na ka' koo maní' ini' Ito'o'-ó Jesús ka', ya kúvi re' Cristo, kune'yá re' ntaká ráno'ó. Sukuán koo.

Tutu' xí'nañú'ún ntee Pablo nuun' Timoteo

Pablo ntee nuun' Timoteo

1 ¹Nu'u' Pablo, ya níso ni' tiñu apóstol Cristo Jesús, ya nchūichí re' nu'u' sánikuá' ntátúní' Ndiosí' jín Cristo Jesús, ya níso ni' tiñu ya'á. Jee Ndiosí' ví ya natava re' yó nuun' kuachi-ó síkaku re' yó. Jee Jesús nísotíñú re' ya kúvi re' Cristo, [ya ñani Ndiosí' maaré' sáva tatúní' re' ñiví], jee íyó tuneí ini'-ó ya sa'á re' ya nkachi' re'. ²Tée ni' tutu' ya'á nuun' nú, Timoteo. Suvinú ví nijia kuéntá' se'ya ni', chi nsíkújia ni' ini' nú kunei ini' nú Cristo.

Ná ka' koo maní' ini' Tátá'-ó Ndiosí' jín Ito'o'-ó Cristo Jesús kune'yá raa no'ó, jín ya kuná'ví ini' raa kune'yá raa no'ó, jín ya kune'e' va'a nú sa'á raa.

Nstú'va Pablo Timoteo ya kumí-i maáa nuun' rá tuntú'ún ya xíné'én' rá ñivi

³Sáa kuá'an' ni' ñuun' sánitiin Macedonia, jee nikan' ni' ya kinoo nú ñuun' Éfeso, sáva tatúní' nú nuun' ñivi ká'vi ni, ya koto xíné'én' raa tuntú'ún, ya sín ká'an' nuun' tu'un vá'a jie'e' Cristo. ⁴Jee suni tatúní' nú nuun' raa, ya koto sá'á raa kuéntá' rá kuentú' yana'an, ya kúvi kuentú' ni, jín rá tu'un ya ntu jínu, ya ká'an' jie'e' nasa vaji rá jí'-ó yana'an. Rá tu'un su'va sikántátú'un ka'á rá ñivi, nsú ká' síkúnkuvi raa nuun' Ndiosí' jie'e' tu'un re' ya kúnei ini'-ó. ⁵Jee tátúní'-ó su'va nuun' ñanítá'an-ó ya kúnei ini' raa Cristo, sáva kunuun' raa iin inka raa,
ya kene-e ne' ánima' noo,

jín ne ya kuni' raa ya ntuví niso kuachi sikí' raa,
jín ne ya ntu ñúnkúún ni ka' sá'a raa ya kúnei njia ini'
raa Cristo.

⁶Soo sava ñivi nñusín raa nuun' ichi íyó su'va, jee ntiin
raa inka ichi, ya nékáyó ká'an' sji' ni. ⁷Chi kuíni raa
xiné'en' raa tu'un ley, ya njia'a Ndiosí' nuun' Moisés, soo
ntu jiáku'un ini' raa jie'e' tu'un ya káchí' raa, jín jie'e' ya
íchí sanáa' raa.

⁸Jíní-ó ya va'a ví ley vá, retú jíatíñú-ó maa sánikua'
káchí' Ndiosí'. ⁹Íyó tiin kuéntá'-ó, ya nsú jie'e' ñivi naa' ví
ya njia'a Ndiosí' tu'un ley ntatúní' re'. Chisa' njia'a re' maa
jie'e' ñivi ntu kánjía ley

jín nuun' ñivi kújíaá' ini',
jín nuun' ñivi ntuví íyó Ndiosí' nuun' raa,
jee sá'a raa kuachi,
jín nuun' ñivi ntuví íyó ya ñá'nú nuun' raa nuun'
Ndiosí',
jee kúichi ini' raa re',
jín nuun' ñivi ya jíá'ní' raa tátá' raa, jín náná' raa, jín
inka ñivi,

¹⁰jín nuun' ñivi kúsíkí jín inka ñivi ya ntu kúvi ñasí' re'
áxí ntu kúvi yí ña,
jín nuun' rá ñivi kívi raa ñujiín' xe'ne,
jín nuun' ñivi sákuí'ná raa ñivi,
jín nuun' ñivi tú'un,
jín nuun' ñivi sánáa' raa nuun' tu'un ká'an' raa jín
tuntú'un nuun' ñivi,

jín nuun' ñivi ya sá'a néni iin tiñu, ya íyó sín nuun' tu'un
jíní-ó ya tu'un naa' ví ya ká'an'-a ¹¹sánikua' káchí' tu'un
vá'a Ndiosí' jie'e' Cristo, ya kúvi tu'un vii' máa ñá'nú.
Jee na ka' netu' ka' kúvi Ndiosí'. Jee ntetíñú re' nu'u', ya
stekútu'un ni' maa.

**Nñakuatá'ví Pablo jie'e' ya kúná'ví
ini' Ndiosí' né'yá-a re'**

¹²Jiá'a ni', ya kúta'vi' ni' nuun' Ito'o'-ó Cristo Jesús, ya
chínei chítuvi re' nu'u'. Jee jía'a ni', ya kúta'vi' ni' nuun' re', chi
nkúnei ini' re' ya síkúnkuvi ni' ntaká tiñu, ya tátúní' re' nuun'
nu'u', jee ñani re' nu'u' sa'a ni' tiñu ya'á. ¹³Ñani re' nu'u' nuun'

tiñu vá, súnika' nka'an' niva'a ni' siki' re', jee nito u'vi' ni' siki' rá ñivi re', jee ntenuun' ni' nne'yá ni' raa. Soo nkuná'ví ini' re' nne'yá re' nu'u', chi nsa'á naan' ni' ya'á, chi ntiá'an inu' ini' ni' Cristo. ¹⁴Jee niyo maní' nasíkuiti' ini' Ito'o'-ó nne'yá re' nu'u', sú ntu íyó ní'in ni' maa. Su'va nsa'á re', ya kunei' ini' ni' re', jín ya kunuun' ni' rá ñivi, chi yí'í ni' nuun' Cristo Jesús.

¹⁵Tu'un naa' ví ya'á. Jee íyó tiin ni'í ñivi tu'un ya'á, ya káchí', ya Cristo Jesús ya nkiji nuun' ñivi, sáva natava' re' rá ñivi kuachi nuun' kuachi raa sikáku re' raa. Jee nu'u', ñakoso' ni' ka' nuun' ya nsa'á ni' kuachi mánasí nijia. ¹⁶Soo jie'e' mánasí nsa'á ni', jee nkuná'ví ini' Cristo Jesús nne'yá re' nu'u', sáva stúvi re' ya ntu ñúkú'vá ini' re', ya kánú íyó ini' re'. Su'va nstúvi re' maa jín ni' nuun' rá ñivi, sáva koo ñin ichi ntaji re' nuun' rá ñivi inu' ini' raa kune'yá raa re', sáva ni'in' raa, ya kuteku' raa ní'ínkání jín re'. ¹⁷Saáva íyó sa'á ñá'nú ni'í ñivi nuun' Ndiosí', ya kúñá'nú re' tátúní' re' nuun' ni'í ní'ínkání. Jee ni nsá' jí'í re'. Jee maaré' ví ya ntu túvi kune'yá-ó. Métú'ún Ndiosí' vá kúvi re'. Íyó nakuétú'ún ni'í ñivi ní'ínkání ya vii' nasíkuiti' kúñá'nú re'. Su'va koo. Amén.

¹⁸No'ó, Timoteo, ya kúvi kuéntá' se'ya ni'. Tiñu ya'á tétíñú ni' no'ó, sánikua' tu'un nnakani sava rá ñanitá'an-ó ya nkene yu'ú Ndiosí'. Tétíñú ni' no'ó, sáva nunasí nú sikúnkuví va'a nú tiñu vá, kuéntá' kántá'an va'a ñin soldado. ¹⁹Jee kuni'in, ya kúnei' ini' nú Cristo. Jee kue'nu naa' nú ya kuni' nú ya ntu níso kuachi siki' nú. Íyó sava ñivi nsukuíta ichi vá, jee nxináán' raa ya kúnei' ini' raa Cristo. ²⁰Jee sava raa nsa'á su'va ví Himeneo jín Alejandro. Ya nsjá'a ni' raa sáva kivi raa xintíin Satanás, sáva kuno'o raa, sáva sukuá'a raa maáraa, ya nka'an' niva'a raa ka' siki' Ndiosí'.

Xiné'én' Pablo jie'e' ya ká'an' rá ñivi jín Ndiosí'

2¹Xí'nañú'ún ka' nuun' ni'í, náxini'ví' ni' ini' ñanitá'an-ó ya yí'í raa nuun' Cristo, ya ka'an'-ó jín Ndiosí' jie'e' ni'í ñivi, jee kakan' tá'ví'-ó ya jiniñú'ún raa, jee kakan' tá'ví'-ó ya chineí Ndiosí' raa, jee ku'va-ó ya kúta'vi' nuun' Ndiosí' jie'e' raa. ²Jee suni sukuán náxini'ví' ni' ini' ñanitá'an-ó ya ka'an'-ó jín Ndiosí' jie'e' rá tee,^a ya tátúní' nuun' rá nuun',

^a2:2 Tu'un ya'á kúvi: rey.

jín jje'e' ntaká rá tee nísotíñú, sáva kuvi kunee' ñunkúún-ó jee kunee' va'a-ó, ni jiá'nu-ó ichi ñaa' sáni kuíni Ndiosí' jee jiá'nu ñá'nú-ó. ³Íyó va'a ya sa'a-ó su'va jee kúvá'a ini' Ndiosí' ne'yá re' tiñu ya'á. Jee maáré' ví ya nnaṭava' re' yó nuun' kuachi-ó nanitá'ví'-ó, ⁴jee kuíni re' ya ni'i ñivi ni'in' raa ya natava' re' raa nuun' kuachi raa nanitá'ví' raa, jín ya kenta kuká'nú ini' raa ya naá'. ⁵Chi kuachi iin Ndiosí' ni íyó. Jee íyó kuachi iin ni ya sa'a-a ya nakamañi' ñivi jín Ndiosí'. Máá Cristo Jesús ví tee vá. ⁶Jee suvire' nsoko' maáré' jee ni'i' re', sáva nchunáán nká'nú re' nuun' Ndiosí' jje'e' kuachi ni'i ñivi. Su'va nstúvi Ndiosí' tiempú' nkaji re', ya kuíni re' sa'a re' ya nanitá'ví' ni'i ñivi. ⁷Jee ñani Ndiosí' nu'u' sáva stekútú'un ni' ya nsá'á Cristo, jee sáva kunisotíñú ni' tiñu apóstol. Ya náá' ví ya káchí' ni', jee ntuví kátú'un ni'. Ñani re' nu'u' sáva xiné'én' ni' rá ñivi ntu kúvi Israel tu'un náá' Ndiosí', jín ya íyó kuneí ini' raa Cristo.

⁸Saáva kuíni ni', ya ka'an' rá tee jín Ndiosí' né ni ví nkuvi, jee nane'en raa na'á raa, ^bya ntu yí'í raa jín ya nívá'a, ya nkóo tu'un kí'tí' ini' iin inka raa, jín ya nkóo tu'un kántátú'un iin inka raa.

⁹Jee suni sukuán kuíni ni', ya rá ña'an kani kájí ini' raa sáá ku'un raa sa'ma raa. Jee ku'un ninu'un raa sa'ma raa, jee ku'un ñá'nú raa sa'ma raa. Jee kuíni ni', ya nsá' nakoto vixi' raa ixí xíní' raa, jín ya nsá' sikútú raa maáráa jín rá nantíñú ya'vi, kuéntá' su oro, áxí jín rá perla, áxí jín sa'ma ya'vi. ¹⁰Soo sikútú raa maáráa jín rá tiñu vá'a sá'á raa, ñakuá' sá'á iin ña'an ya jiá'ayu'ú ña yítíñú ña nuun' Ndiosí'.

¹¹Sáá kútútú rá ñivi sukuá'a raa Tu'un Ndiosí', jee iin ña'an íyó kutú'va yu'u' ini' ña Tu'un Ndiosí'. Jee íyó chí'i ña maáña xintíín rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi kúneí ini' raa Cristo, ni kútú'va ña. ¹²Chi ntu jiá'a ni' ya iin ña'an xiné'én' ña tee, ni ya kunisotíñú ña nuun' tee, chisa' nín koo ña. ¹³Chi nsá'á Ndiosí' xí'nañú'un Adán. Jee kuíre nsá'á re' Eva. ¹⁴Jee ntu nxíná'ví koo' Adán. Chisa' nxíná'ví tì' ña'an vá, jee nkininkava ña ya ñja'a ña nuun' ya ntatúní' Ndiosí'. ¹⁵Soo sáá xta'ví' ráña se'ya, jee natava' Cristo rá ña'an

^b2:8 Tiempú' yukuán, niyo costumbre ya nane'en rá ñivi na'á raa, sáá nákuetu raa nuun' Ndiosí'.

nūun' rá kuāchi ráña sikáku re' ráña, retú kuni'in ráña kunei ini' ráña Cristo, jee kunūun' ráña ñivi, jee sasín ráña maaráña nūun' ya nív'a, jee kaka ñá'nú ráña.

Nasa koo rá tee yósó' nūun' rá ñivi yí'í nūun' Cristo

3 ¹Tu'un naa' ví ya'á. Retú ne ni iin tee ya kuíni re' kunisotíñu re' ya kuneen kuéntá' re' rá ñivi yí'í nūun' Cristo, jee ya'á ví iin tiñu vá'a kuíni re' sa'á re'. ²Iin tee níso tiñu vá, íyó kuvi re' iin tee, ya ntu kúvi chikuāchi ñivi re',

jín ya kuvi re' yíí métú'ún ña'an ni,
jín ya ñú'ún ñá'nú ini' re',
jín ya ñú'ún kájí ini' re',
jín ya jíá'nu ñá'nú re' nūun' rá ñivi,
jín ya íyó máni' ini' re' ya ku'va re' ntí' ve'i kinoo ñivi jíka ichi.

Jee kuvi xiné'én' re'.

³Íyó kuvi re' iin tee ya ntu jí'í ví'í nixi' jee ntu jíni-i, jín ya ntu núkú-u tuntíxín,
jín ya ntu ñúnúun' re' xu'ún ya nsá' ní'ín' ninu'un, chisa' koo mású' ini' re',
jín ya ntu kántátú'un re',
jín ya ntu nó'ón' ka' ini' re' xu'ún.

⁴Jee íyó koso' va'a re' nūun' tá'án ve'i maaré', ya kí'í rá se'ya re' na'á re', jee kue'nu ñá'nú raa.

⁵(Retú néni iin tee ntu jíni'-i koso'-o nūun' tá'án ve'i maáa, ¿nasa kuvi kuneen kuéntá' re' iin grupo rá ñivi kúnei ini' raa Ndiosí' rúsa?) ⁶Jee rá tee yósó' nūun' rá ñivi yí'í nūun' Cristo, nsú tee sukuán ninu' ini' Cristo kúvi re', sáva nkú'un téyí' ini' re', jee sáva su'va nkíninkava re' nūun' kuāchi sáva ntu sijíta Ndiosí' re', sánikuā' nkininkava kui'na' kúñá'nú^c jee nsjíta Ndiosí' maa. ⁷Jee suni íyó kue'nu naa' re', sáva rá inka ñivi, ya ntu kúnei ini' raa Cristo, kuva'a ini' raa kune'yá raa re'. Jee sáva nnáni'in' raa ka'an' u'v'i' raa siki' re'. Jee sáva nkíninkava re' nūun' máñá' kui'na' kúñá'nú.

**Nasa koo rá tee ya néé' siki' raa sava chineí
raa rá ñivi ya kúneí ini' rává Cristo**

⁸Suni sukuán, rá tee^d ya néé' siki' raa ya chineí raa rá ñivi kúneí ini' rává Cristo, íyó kuvi raa tee jiá'nu ñá'nú, jee íyó kuvi raa tee sain ini' jín ya nsú máá tiñu jí'i sá'a raa, jín ya nkóo u'vi ini' raa ya nkunúun' raa xu'ún ya nsá' ní'in' ninu'un.

⁹Jee kue'nu naa' raa, sava kuni' raa ya ntu níso kuachi siki' raa, sáa kuiñi ni'in raa jín tu'un yu'u' jie'e' Cristo, ya kúneí ini'-ó, ya sukuán nstúvi Ndiosí' nuun' ñivi.

¹⁰Xí'nañú'ún kototúní'-ó raa. Jee retú ntuná' íyó chikuachi ñivi raa, jee ku'va-ó sa'a raa tiñu ya'a.

¹¹Suni sukuán, rá ña'an^e íyó kue'nu ñá'nú ráña, jee íyó kuvi raa rá ña'an, ya ntu sátú'ún ráña siki' inka ñivi, jín ya ntu jí'i ví'í ráña nixi', jín ya sukuáni síkunkuvi ráña ni'i ya káchí' ráña ya kúvi kúneí ini' ñivi ráña.

¹²Jee tee ya néé' siki' raa sava chineí raa rá ñivi kúneí ini' Cristo, íyó kuvi re' yí' métú'ún ña'an ni ne kuvi' ña, jee íyó koso' va'a re' nuun' se'ya re' jín tá'an ve'i maáré'. ¹³Jee rá tee chineí vá, ya síkunkuvi va'a raa rá tiñu raa, jee ni'in' raa ya koo ñá'nú ñivi nuun' raa, jee ni'in' raa ka' ya ka'an' neí ini' raa jie'e' tu'un Cristo Jesús ya kúneí ini' raa.

Tu'un naa' yu'u' ya nnaštúvi Ndiosí' jie'e' ichi Cristo

¹⁴Tée ni' rá tu'un ya'a nuun' nú, Timoteo, jee jiáni ini' ni' kuajiaa' yachi' ni' nuun' néé' nú. ¹⁵Soo retú kukuéé ni', jee téé ni' tu'un ya'a, sava kuká'nú ini' nú sáa íyó kúnee' vii' rá ñivi ya kúneí ini' raa Cristo jín ñin inka raa. Suviraa kúvi tá'an ve'i Ndiosí'. Suviraa kúvi ñivi Ndiosí' tékú', ya stútú re' raa. Kuéntá' ñin neka' yítuvi xini' ve'í, jee kuéntá' yósó' ve'i nuun' koo, chi maáráa yítuvi raa tu'un náa' re'.

¹⁶ Vatu' nijia ya kúvi ya naá', ya mánasí ví tu'un yu'u' jie'e' ichi naa' Ndiosí', ya sukuán ntañú'ún nstúvi re' nuun'-ó:

Ndiosí' ntuvi nuun' ñivi, jee niyo yikikúñu re', chi nkenta kúvi re' iin tee.

Nstúvi kájí nijia Tachi' Íí' re', ya naa' ví re'.

Ntuvi re' nuun' rá najiá'á' íí' Ndiosí'.

Ntekuutu'ún jie'e' re' nuun' rá ñivi ñivi.

Ninu' ini' ñivi ñivi re'.

Nnaa re' kuano'on' re' súkún nuun' ñuun' vii' nasfikuiti' nuun' tátúní' Ndiosí'.

Rá ñivi níkoyátá ichi Cristo

4 ¹ Soo Tachi' Íí' Ndiosí' káchí' kájíkuiti' ya tiempú' kuáni'i sava ñivi xinóo ráa tu'un Cristo ya kúnei ini'-ó. Jee tiin kuéntá' ráa tachi' xíná'ví jín tu'un xiné'én' rá kuina'. ² Rá tu'un vá xiné'én' ñivi sansu'va ya kúvi ñivi tú'ún, chi jíjia ini' ráa kátú'ún ráa, chi ntu nákaní ini' ráa kuéntá' ní'i' ráa. ³ Kuniyo ráa tana'á ñivi. Jee tátúní' ráa ya chusává ñivi kaji'-i sava nuun' neyu ya yáji'-ó. Soo ya yáji'-ó vá nsa'á Ndiosí', sáva kaji' ñivi ya kúnei ini' ráa Cristo, jín ya jíní' ráa ya naá', jee ku'va-ó ya kúta'vi' nuun' re' jie'e'-e. ⁴ Chi ni'i ya nsa'á Ndiosí' íyo va'a. Jee ntu íyo kuichi ini'-ó ni iin, retú nakuatá'ví-ó re' sáa ní'in'-ó maa. ⁵ Chi íyo ninu'un neyu yáji'-ó jie'e' ya káchí' Tu'un Ndiosí' jín jie'e' ya ká'an'-ó jín re' jie'e'-e.

Musú' va'a ya kuatíñú Cristo

⁶ Retú nakutíñú nú rá tu'un ya'á nuun' rá ñani' jín rá ku'va yí'í ichi Cristo, jee kuvi nú iin tee ya sikúnkuvi va'a nú nuun' Cristo Jesús. Jee kujia nú jín rá tu'un, ya kúnei ini'-ó jín ya xiné'én'-ó ya ya níkin' nú. ⁷ Chusává maánú nuun' rá kuentú' yana'án, ya kúvi kuentú' ni, jín ya ntu sá'á ñá'nú-u nuun' Ndiosí', kuéntá' nákaní ka'á sava ña'an ñá'nú. Chisa' sikújia nú kue'nu nú ichi naa' sáni kuíni Ndiosí'. ⁸ Chi sikújia-ó yikikúñu-ó jee íyótiñu yaku', soo retú kue'nu-ó ichi naa' sáni kuíni Ndiosí' íyótiñu ni'i nuun'.

Chi su'va ni'in-ó ya vá'a ya nchisóyu'ú Ndiosí' taji re' ni ya tékú'-ó tiempú' vitan, jín tiempú' kiji ichinúun' sáa kuteku'-ó níinkání jín re'.

⁹Tu'un naa' ví ya'á, jee íyó tiin ñivi ñiví maa. ¹⁰Chi jie'e' ya'á sátíñú ni'in-ó jee núnasi-ó sátíñú-ó,^h chi njia'a-ó tuneí ini'-ó Ndiosí' ya tékú'. Jee suvire' ví ya kúvi sa'á re' ya kúvi natava' re' ntaká ñivi nuun' kuachi ráa xinánitá'ví' re' ráa. Jee sáni máá rá ñivi ya ínú' ini' ráa Cristo ví ya sá'á re' ya nanitá'ví' ráa. ¹¹Tatúní' jee xin'één' rá tu'un ya'á.

¹²Kumí nú maánú, Timoteo, sáva nkújiáá' ini' ni iin ñivi no'ó, jie'e' tee súchí ka' kúvi nú.

Soo ka'an' va'a,
kaka naa',
kunuun' nú ñivi jín Ndiosí',
jee kuneí ini' nú Cristo,
jee ninu'un koo nú.

Jee su'va suvinú kuvi iin ichi nuun' rá ñivi ínú' ini' ráa Cristo, ya kunikin' ráa ichi ya'á. ¹³Ne kuajiaa' ni', jee kitíñú nú ka'vi nú nuchitú Tu'un Ndiosí' nuun' rá ñivi kúneí ini' ráa Cristo, jee nakutíñú nuun' ráa sáa sa'á ráa, jee xin'één' nú tu'un re'. ¹⁴Koto xínóo nú sa'á nú tiñu Ndiosí' ya kúvi ta'ví' ntaji Tachi' Íi' Ndiosí' nuun' nú ya chíneí re' no'ó sá'á nú maa, chi rá tee kúná'nú nuun' rá ñivi ya kúneí ini' ráv'á Cristo nchisó ráa na'á ráa xini' nú, sáva kani ráa no'ó kuniso nú tiñu vá, jee iin ráa nnakani-i tu'un nkene yu'ú Ndiosí' ya taji re' ta'ví' vá nuun' nú.

¹⁵Nani'ví' ini' nú rá tiñu ya'á. Jee kitíñú sa'á maa, sáva tuvi káji nuun' ni'i ñivi, ya jíjia ini' nú. ¹⁶Nito koo nú maánú nasa jiá'nu nú jín nuun' tu'un xiné'én' nú. Jee kuní'in nú nuun' tiñu ya'á, chi retú sá'á nú su'va, jee sa'á nú ya maánú jín suni rá ñivi tésó'o ya káchí' nú, kunikin' va'a rán ichi nátava' Ndiosí' ráno'ó nuun' kuachi rán síkaku re' ráno'ó.

Naja sa'á-ó jín rá ñivi ínú' ini' ráa Cristo

5 ¹Koto kúxeen' nú nuun' iin tee ñá'nú, soo nakutíñú nú nuun' re' kuéntá' ká'án' nú jín tátá' nú. Jee nakutíñú va'a nú nuun' rá tee súchí ka', kuéntá' kúvi ráa rá ñani' nú,

^h4:10 Íyó inka tutu' ya káchí': nó'o-ó ya ténúun' ñivi yó.

2 Jín nuun' rá ña'an ñá'nú kuéntá' ká'án' nú jín náán' maánú, jín nuun' ráña súchí ka' kuéntá' ká'án' nú jín rá ku'va maánú. Jee ka'an' ninu'un nú jín ráña.

3 Sa'á ñá'nú nú nuun' rá ña'an ná'ví lá'ví, ya ntu íyó tá'án raa chineí raa maa, jee koto va'a rán raa. 4 Retú íyó ña'an ná'ví íyó rá se'ya-a áxí rá tiání-i, suviráa vá íyó kutu'va raa xí'na ka' ya sa'á ñá'nú raa nuun' ña. Jee su'va sa'á ñá'nú raa nuun' Ndiosí'. Jee nakoto raa ña jie'e' ya nito sí'f raa maáráa. Chi kúv'a ini' Ndiosí' né'yá re' ya sá'a-a su'va. 5 Soo ña'an ná'ví nijia, ya nkinoo métú'ún, ví ya íyó tuneí ini' ña Ndiosí', jee níkin' ña ká'án' ña jín re', jee nuví niñu' ta íchí níkin' ña jíkán' tá'ví ña nuun' re'. 6 Soo ña'an ná'ví núkú ya sí'f ini', íyó kuéntá' ya ní'i' ña nuun' Ndiosí', sú tékú' ña. 7 Tatúni' nú tu'un ya'á nuun' rá ñivi yí'f nuun' Cristo sáva nkúvi chikuachi ñivi raa. 8 Soo néni ña ñivi ya ntu jító re' tá'án ve'i re', jee ví'f ka' retú ntu jító re' sí'f ve'i re', jee nkuichi ini' re' tu'un Cristo, ya kúneí ini'-ó. Jee mánsí ka' sá'a re' nsú ká' ña ñivi ya ntu ínú' ini'-i tu'un Cristo.

9 Tíin rá súví rá ña'an ná'ví, [sáva grupo rá ñivi kúneí ini' raa Cristo chineí raa ráña],

retú ntu núun ya unixiko (60) kuiya' ña,

jee retú nkuvi ña ñasí'f ña te'e ni [ni sáá nteku' re'],

10 jee retú túvi ya vá'a sá'a ña nuun' inka ñivi,

jee retú nsikué'nu va'a ña se'ya ña,

jee retú niyo maní' ini' ña, ya njia'a ña ntí' ve'i ña

kinoo ñivi jíka ichi,

jee retú nsá'a ña tiñu su'va, sáva kootiñu ña nuun'

rá ñivi yí'f nuun' Cristo, sú tiñu lá'ví ví-i ya

nnakete ña jie'e' raa,

jee retú nchineí ña rá ñivi nó'o,

jee retú nyítíñú ña nsá'a ña ntaká nuun' ya vá'a.

11 Soo kuniyo nú súví rá ña'an ná'ví núun kuiya'. Chi sáá násaa' ini' raa tiñu sí'f ini' nsú ká' kitíñú raa nuun' Cristo, jee kuíni tuku raa natana'a raa. 12 Jee koo kuachi síkí' raa, chi nnakani ini' raa ya nchisóyu'ú raa ya xí'nañú'ún [sáá nchi'i ñivi súví raa nuun' lista]. 13 Jee suni jíjia raa tunkúxí, jee jíkanuun raa ve'i ta ve'i. Jee nsá' kuachi kúkúxí raa, chi násátú'ún raa, jee chítéñú raa maáráa tiñu inka ñivi, jee káchí' raa tu'un nsú tu'un kachi' raa ví-i. 14 Saáva kuíni ni'

ya ña'an ná'ví núun kuiya' natana'a ráa, jee sikué'nu ráa se'ya, jee kuneé' kuéntá' ráa ve'i ráa. Jee sukuán jee nkúne ña ichi nuun' ñivi núní'in ichi Cristo sáva ni ñin nkúvi ka'an' u'vi'-i kune'yá-a ráña. ¹⁵Chi sava rá ña'an ná'ví nkusín ráa nuun' ichi Cristo, jee sá'á ráa sáni kuíni kuí'na' kúñá'nú naní Satanás.

¹⁶Retú íyó ña'an ná'ví nuun' tá'an ve'i néni ñin ñivi,ⁱ ya ínú' ini' ñivi vá Cristo, koto va'a ráa ña'an ná'ví vá, sáva grupo rá ñivi, ya kúneí ini' rává Cristo, nkúniso rává ñin tiñu véi, ya koto rává maa. Jee kuvi koto rává rá ña'an ná'ví nijia, ya nkinoo métú'ún.

¹⁷Rá tee kúñá'nú, ya yósó' va'a nuun' rá ñanité'an, ya níkin' ichi Cristo, jee íyó ni'in' ráa síkí' ka' ya sáñá'nú rá ñanité'an nuun' ráa, jín ya ku'va rán ya'vi ráa. Ví'í ka' ya maaráa stékútu'ún Tu'un Ndiosí' jee xín'één' ráa maa, íyó ni'in' ráa ya'vi ráa. ¹⁸Chi káchí' Tu'un Ndiosí' níso nuun' Tutu' Íí: “Koto chú'un ñunu yu'ú xíníki' ya jíaxín' trigú', sáva ku'va rán ya kaji' tí' ntí'.” Jee suni káchí'-i: “Tee sátíñú íyó ni'in' re' ya'vi re'.” ¹⁹Koto sá'á nú kuéntá' sáa xíkóñá'an ñin ni ñivi síkí' ñin tee kúñá'nú nuun' ñanité'an-ó ré ntuví íyó uvi' áxí uní' ñivi ya xíkóñá'an ráa ya naá' ya íyó síkí' re'. ²⁰Jee ichinúún' ni'i, nuxeen' nú nuun' rá ñivi níkin' ichi kuachi, sáva kuyu'ví sava ka' rá ñivi, sáva nsá'á ráa maa. ²¹Ichinúún' Ndiosí', jín Cristo Jesús, jín rá najiá'á' íí' Ndiosí' ya nkaji re' ráa, tétuvi ni'in' ni' no'ó, ya síkúnkuví nú tu'un ya'á, jee koto jíani yachi' ini' nú. Koto sá'á nú kuéntá' né ñin kúvi ñivi, sáa sa'á nú maa, chisa' ñin nuún ni koo ñivi nuun' nú.

²²Koto ké'en yachi' nú kani nú ni ñin tee kuniso ñin tiñu nuun' ñanité'an-ó, chi xí'na íyó kani va'a ini' nú. Jee suni koto nákuñí' nú jín kuachi sá'á inka ñivi. Jee koo ninu'un nú.

²³Jie'e' xtáñá'an chíji nú jín jie'e' yítá'an yítá'an ni kú'ví' nú, koto jí'í nú kuachi nute ni. Ko'o nú yaku' nute nuxi vinú', sáva kutátán ini' nú.

²⁴Rá kuachi sá'á sava ñivi, kájíkuítí' túvi-i ne ntiá'an kuna'á' kuachi ráa. Soo kuéé' ka' natuvi rá kuachi rá inka ráa. ²⁵Suni sukuán kájíkuítí' túvi ya vá'a sá'á ñivi. Jee rá inka ya ntu túvi su'va, ntu kúvi koo yu'u'-u.

ⁱ5:16 Rá tutu' vá'a ka' níso tu'un: ña'an.

6 ¹Ntāká ñivi ya kúvi musú',¹ ya yí'í na'á iin ito'o', íyó ku'vayu'ú raa ya íyó sa'á ñá'nú raa nuun' ito'o' raa, sava nkakuíyuu'ú ñivi kune'yá raa Ndiosí' jín tu'un re' ya xiné'én'-ó. ²Jee rá musú', ya íyó ito'o' raa, ya ínú' ini' rává Cristo, ntuví íyó núun ka' sá'á ñá'nú raa nuun' ito'o' raa, jie'e' ya ñani' raa ví rává. Soo íyó sa'á va'a raa ka' tiñu, chi ito'o' raa ya ni'in' tiñu vá'a vá, kúvi ñivi ínú' ini' rává Cristo, jee Ndiosí' jín rá musú' ñúnúun' raa rává. Xiné'én' nú jee xini'ví' nú ini' ñivi tu'un ya'á.

Ná kúvi nijia ya kúvi ya kúká

³Ré néni iin ñivi xiné'én' tu'un íyó síin, ya ntu ká'án' nuún jín tu'un naa' Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo, jee ya ntu íyó nakuá' xiné'én' Ndiosí' jie'e' ichi naa' sáni kuíni Ndiosí' ya kaka-ó, ⁴jee vixi' ñivi vá, jee ntuná' jiáku'un ini'-i. Kú'ví' xini'-i níní ká'án'-a jie'e' rá kue'e' tu'un jee kantátú'un-u, jee nuun' ya'á vaji ya sá'á ú'vi ini' ñivi, jee kútixín raa, jee kakuíyuu'ú raa, jee jiáni niva'a ini' iin inka raa, ⁵jee máni xtáña'án iin inka raa, chi maá ñivi ñita antúní' ví raa, chi ntuná' jíní' raa ya naá', jee jiáni ini' raa, ya retú kunikin' raa ichi Cristo jee kuvi ni'in' ví'í raa siki' ka'.

[Sa'á síin maánú nuun' ñivi íyó su'va.]

⁶Soo kuéntá' ni'in' ví'í-ó siki' ka' kúvi ya yítíñú-ó nuun' ichi naa' Ndiosí', retú kuva'a ini'-ó jín ya kúmí-ó. ⁷Chi ntuná' vaji jín-ó ñiví ya'á, jee ni ntuná' kúvi ki'in' jín-ó. ⁸Soo retú íyó ya yáji'-ó jín sa'ma nú'ún-ó, jee jín rá ya'á kuva'a ini'-ó. ⁹Soo rá ñivi nú'ún ini', ya kukúká raa, jee kininkava raa nuun' ya níyo káné'én ini' raa, jín nuun' ya níyo naan' ini' raa, ya kúvi máñá' maáráa, ya sa'á kini raa maáráa. Jee kininkava raa nuun' tiví raa, jee sikínaan' raa maáráa, ya koo síin raa nuun' Ndiosí' níínkání. ¹⁰Yo'o ntāká [nuun'] ya níva'a ví ya ñúnúun' xu'ún. Jee sava ñivi, ya kuíni ví'í raa maa, nxinóo raa ichi Cristo ya kúneí ini'-ó. Jee su'va nkenta xinó'o ví'í raa maáráa.

¹6:1 Esclavo (musú' ya ké'en ñivi maa)

Sá'á va'a-ó fesá' kunikin'-ó ichi Cristo ya kúneí ini'-ó

¹¹ Soo no'ó, tee yítíñú nuun' Ndiosí', yachi' kuiyo nú chusává maánú nuun' ni'i ya nívá'a ya'á. Jee kunikin' ni'in nú, ya kinoo naa' nú, ya kunikin' nú ichi naa' sáni kuíni Ndiosí', ya kuneí ini' nú Cristo, ya kunuun' nú Ndiosí' jín ñivi, ya kuni'in nú ya kuiñi ni'in nú jín Cristo,^k ya koo mású' ini' nú.

¹² Núnasí nú sa'á nú fesá' kunikin' va'a nú Cristo, ya kúneí ini'-ó, kuéntá' iin tee síkí sá'á fesá'. Jee ku'un ini' nú, ya taji Ndiosí' ta'vi' nuun' nú, ya kuteku' nú níínkání jín re', chi jie'e' ya'á vá nkana re' no'ó. Jee suni jie'e' ya'á, njia'ayu'u' va'a nú, ya kúneí ini' nú Cristo, ichinúún' kue'e' ñivi, ya kuvi stúvi ráa maa. ¹³ Tétíñú ni' no'ó ichinúún' Ndiosí', ya sá'á re' kuteku' ni'i ya tékú', jín ichinúún' Cristo Jesús, ya nsa'áa' va'a re' ya naá' ichinúún' tee nísotíñú, naní Poncio Pilato. ¹⁴ Jee ichinúún' ráa tétíñú ni' no'ó, ya sikúnkuví va'a nú tiñu ntatúní' ni' nuun' nú, sáva ntívi tiñu vá jee sáva nkúvi chikuachi ñivi maa, nekuá' niji tuku Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo. ¹⁵ Jee sa'á Ndiosí' ya nenta Cristo máá tiempú' ñani Ndiosí'.

Na ka' netu' ka' ví Ndiosí'.

Métú'un re' vá tátúní' nuun' ni'i,

ya nísotíñú re' tátúní' re' nuun' ntaká ráa ya tátúní' ráa nuun' rá nuun',

jee Ito'o' nuun' ntaká rá ito'o' ví re'.

¹⁶ Métú'un re' vá íyó níínkání jee sá'á re' ya kuteku'-ó níínkání.

Jee néé' re' nuun' túún' ñu'un', ya ni iin ntu kúvi kuyatin nuun' re'.

Jee ntiá'an kuni' ni iin ñivi re', ni ntu kúvi kune'yá ráa re'.

Na ka' koo ñá'nú re' ka' nuun' ni'i níínkání jee íyó fuersá' íi' re' ya tátúní' re' nuun' ni'i níínkání.

Su'va koo.

^k 6:11 Áxí: ya ká'nú koo ini' nú. ¹ 6:15 Kúvi re' rey nuun' ntaká rey.

¹⁷Rá ñivi kúká yá kúmí ví'í nantíñú tiempú' vitan, tetíñú nú raa, yá koto íyó vixi' raa, jee yá koto jiá'a raa tñeí ini' raa nuun' rá nantíñú kue'e' yíyá'vi, chi ntuví kúun yo'o-o jee ntu sukuáni chíneí-i raa. Chisa' tatúní' nú nuun' raa, yá ku'va raa tñeí ini' raa nuun' Ndiosí' tékú', yá kue'e' ví'í táji re' nuun'-ó ni'i nantíñú jiniñú'ún-ó, sáva kusii' ini'-ó jín-i. ¹⁸Jee suni tatúní' nú nuun' raa, yá sa'á raa yá vá'a, sáva kuvi kuéntá' kúká raa jín kue'e' tiñu vá'a sá'á raa. Jee koo maní' ini' raa, yá ñin ni koo ini' raa ku'va raa yá chineí raa inka ñivi jín rá nantíñú raa. ¹⁹Su'va chu'un va'a raa yá vá'a, yá kinoo kutú níñkání tiempú' ichinúún', kuéntá' íyó ñin koo nuun' sámá' va'a raa, yá kinoo kutú. Chu'un va'a raa yá vá'a su'va, sáva ku'un ini' raa yá va'a ví'í ka' kuteku' nijia raa jín Cristo.

Tiñu nuun' ní'i njia'a Pablo nuun' Timoteo

²⁰No'ó, Timoteo, kumí vá'a tiñu yá ntaji Ndiosí' nuun' nú. Chusává nú nuun' tu'un nékáíyó ká'án' ñivi, yá ntu íyó ñá'nú Ndiosí' nuun' raa, jín yá núní'in nuun' tu'un naa' Ndiosí', yá káchí' raa nika', yá tu'un níchí ví rá tu'un vá. ²¹Íyó sava ñivi jiá'ayu'ú raa nuun' rá tu'un vá, jee nkusín raa nuun' ichi Cristo, yá kúneí ini'-ó.

Ná ka' koo maní' ini' Ndiosí' ka' jín ráno'ó.

Tutu' uví' ntee Pablo nuun' Timoteo

Pablo ntee tutu' nuun' Timoteo

1 ¹Nu'u', Pablo, ya níso nì' tiñu apóstol ya chúichí Cristo Jesús nu'u' sáni nkuini Ndiosí'. Ntají re' nu'u' sáva stekútu'ún nì' tu'un ya nchisóyu'ú Ndiosí' ya kuteku'-ó nínkání jín-i jie'e' yí'í-ó nuun' Cristo Jesús.

²Tée nì' tutu' ya'á nuun' nú, Timoteo. Suvínú ví kuéntá' se'ya-nì', ya ñúnúun' nì'.

Jíkán' tá'ví'-nì' nuun' Tátá'-ó Ndiosí' jín nuun' Ito'o'-ó Cristo Jesús, ya koo manì' ini' ráa kune'yá ráa no'ó, jín ya kuná'ví ini' ráa kune'yá ráa no'ó, jín ya kune'e' va'a nú sa'á ráa.

Tétíñú Pablo ya nakani Timoteo tu'un Cristo

³Jiá'a nì' ya kúta'vi' nì' nuun' Ndiosí' jie'e' no'ó. Suvire' ví ya sátíñú nì' nuun' re', ne ánima' nì' jíní' nì' ya sá'á nãa' nì' nuun' re', sáni nsa'á rá jí' yana'án nì'. Jiá'a nì' ya kúta'vi' nì' nuun' re', sáa sukuáni jíkán' tá'ví' nì' jie'e' nú, sáa ká'án' nì' jín Ndiosí', vani yakuáá', vani nuví. ⁴Nákú'un ini' nì' ya jiáku ini' nú. Jee kuíni ví'í nì' kune'yá nì' no'ó, sáva nusí' ini' ánima' nì'. ⁵Nákú'un ini' nì' ya ntu ñúnkúún nika' kúneí nijia ini' nú Cristo. Xí'na su'va nkuneí ini' náña'nú nú, Loida, jín náná' nú, Eunice. Jee ínú' ini' nì', ya suni sukuán kúneí ini' nú nika'. ⁶Saáva xínákú'un nì' ini' nú ya chu'un káñá nú ini' maánú kuatíñú nú ta'vì' va'a ya ntaji Ndiosí' nuun' nú, ya kúvi ya chineí chítuvi Ndiosí' no'ó, sáva sa'á nú tiñu re'. Jee ta'vì' vá níso nú jie'e' ya

nchisó nì' na'á nì' xìnì' nú. ⁷Chi nsá' ntaji Ndiosí' iin Tachi' nuun'-ó, ya sá'a-a ya núsí'f ini'-ó. Chisa' ntaji re' Tachi' Íí' re' ya táji-i fuersá' nuun'-ó, jín ya kunuun'-ó tá'an-ó, jín ya nake'en-ó maáo.

⁸Koto kúkanuun nú nakani nú tu'un vá'a jie'e' Ito'o'-ó. Jee suni koto kúkanuun nú jie'e' nì', ya yí'f nì' vekaa jie'e' yítínú nì' nuun' re'. Chisa' tiin jín nì' tunó'ó kuno'o-ó jie'e' tu'un vá'a Cristo, sáni sá'a fuersá' íí' niso Ndiosí' ya kuiñi nì'in-ó. ⁹Chi Ndiosí' nnatava' re' yó nuun' kuachi-ó nsikáku re' yó, jee nkana re' yó sáva sasín re' yó ya kuvi-ó ñivi re' ya kitínú-ó nuun' re'. Nsá'a re' su'va jín yó nsú jie'e' ya vá'a nsa'a-ó. Soo nsikáku re' yó, chi saá nkuini re', chi suni íyó máni' ini' re' né'yá re' yó, ya ntu íyó nì'in-ó maa. Jee ne sáá ntiá'an kijié'é kikoo ñiví íyó máni' ini' re' né'yá re' yó ya yí'f-ó nuun' Cristo Jesús. ¹⁰Soo vitan nstúvi káji re' ya íyó máni' ini' re' né'yá re' yó, chi ntaji re' Cristo Jesús, ya natava' re' yó nuun' kuachi-ó síkaku re' yó. Sú jí'f-ó soo Cristo síjita re' maa ya nkínóo-ó su'va chi stúvi re' nunijín' jín tu'un vá'a re' jie'e' Jesús ya kuteku'-ó jín re' nínkání, jee ni nkuví'-ó ka'. ¹¹Jee ñani Ndiosí' nu'u' sáva stekútu'un nì' tu'un vá'a vá. Jee sáva kunisotínú nì' tiñu apóstol ya chúchí Cristo, jín ya kúvi nì' iin mestrú' ya xiné'én' nì' [rá ñivi ntu kúvi Israel] tu'un vá'a vá. ¹²Saáva nó'o nì' su'va. Soo ntuví kúkanuun nì', chi jíní' nì' né iin ví ya kúnei ini' nì', jee jínú' káji ini' nì' ya suvire' kúvi kumí vá'a re' tiñu ntetínú re' nu'u',^a ne kivi' níko tuku re'.

¹³Tiin nú tu'un naa' nteso'o nú ya nxiné'én' nì' no'ó, sáva kúvi ichi kunikin' nú, sáá kúnei ini'-ó Cristo, jín sáá kunuun' nú Ndiosí' jín ñivi, jie'e' yí'f-ó nuun' Cristo Jesús. ¹⁴Kumí vá'a nú tu'un vá'a vá, ya ntetínú Ndiosí' no'ó tiñu ya stekútu'un nú maa, chi Tachi' Íí' re' chínei yó sá'a-ó maa, chi yí'f Tachi' Íí' ini' yó.

¹⁵Ya jíní' nú ya nì'i rá ñivi ñuun' Asia nxínóo maáráa nu'u', jee sava ráa ví Figelo jín Hermógenes.

¹⁶Jíkán' tá'ví' nì' nuun' Ito'o'-ó ya kúná'ví ini' re' rá ñivi tá'an ve'i Onesíforo, chi kue'e' íchí nxínúvá'a re' ini' nì',

^a 1:12 Áxí sanaan' káchí'i: jee jínú' káji ini' nì' ya suvire' kúvi kumí vá'a re' nu'u' ya njia'a nì' maání' nuun' re'.

jee ntu nkúkanuun re' jie'e' ya nú'ní' nì' jín rá cadena kaa ini' vekaa. ¹⁷Chi sáá nkenta re' ñuun' Roma, jee kávi kuiti' nnanukú ñúnkúún re' nu'u' nekuá' nñani'in' re' nu'u'. ¹⁸Jíkán' tá'ví' nì' ya kuná'ví' ini' Ito'o'-ó re', máá kivi' nenta tuku Ito'o'-ó. Jee jíní' va'a nú naja nchineí re' ránu'u' ñuun' Éfeso.

Iin soldado va'a ya kuatíñú Cristo

2 ¹Saáva no'ó, ya kúvi kuéntá' se'ya maání', chunei ini' nú jie'e' ya íyó máni' ini' Ndiosí' né'yá re' yó, ya yí'í-ó nuun' Cristo Jesús.

²Jee ntaká tu'un, ya nteso'lo nú ya nkachi' nì' nuun' nú ichinúún' kue'e' ñivi ya kúvi stúvi ráa maa, jee natetíñú nú tu'un vá nuun' inka rá tee naa', ya síkúnkuvi va'a ráa, ya kivi naxiné'én' ráa maa nuun' rá inka ñivi.

³No'ó, ke'ne' ini' nú jín rán' rá tunó'ó kuno'lo nú kuéntá' iin soldado va'a ya jiátíñú Cristo Jesús. ⁴Ni iin tee ya sá'á tiñú soldado ntuví chitéñú re' jín tiñú maaré' sa'á re', chi íyó ya sá'á re' tiñú ya sáni kúvá'a ini' tee tátúní' nuun' re'.

⁵Jee suni sukuán súnika' iin tee síkí nsá' nì'in'-i ta'vì', retú ntuví síkí re' sánikua' íyótúní' sáá síkí ráa.

⁶Jee iin tee ya sátíñú nì'in' chiku'u', jee xí'na re' vá íyó ya nì'in' re' tata' kene nuun' tiñú sá'á re'. ⁷Kani ini' nú jie'e' ya káchí' nì', jee máá Ito'o'-ó sa'á ya kiku'un ini' nú nì'í ya'á.

⁸Jee naku'un ini' nú Jesús ya kúvi Cristo ya nñateku' i' re' nkene re' nteñu rá ní'í'. Jee nkuvi re' Se'ya ichiyúkún' nkene ne nuun' David.^b Ya'á ví sánikua' tu'un vá'a jie'e' Cristo ya káchítu'ún nì'. ⁹Jee jie'e' tu'un ya'á nó'lo nì' tunó'ó, jee ne nú'ní' nì' jín cadena kaa, yí'í nì' ini' vekaa, kuéntá' iin tee sá'á kuachi nì'in' ví nì'. Soo Tu'un Ndiosí', nsá' nú'ní'-i. ¹⁰Saáva jie'né' ini' nì' nì'í tunó'ó ya'á jie'e' rá ñivi nkáji Ndiosí', sáva nì'in' ráa ya nanitá'ví' ráa jie'e' yí'í ráa nuun' Cristo Jesús, jee vii' nasíkuiti' kunee' ráa ní'nkání jín re'.

¹¹Ya'á ví tu'un ya maa naa' nijia:

Chi retú nì'í'-ó jie'e' yí'í-ó nuun' re' jee suni kuteku'-ó jín re'.

^b2:8 David nkuvi iin tee nniso re' tiñú ya kúvi re' rey ya ntatúní' ñuun' Israel tíó' yana'án.

12 Jee retú kuni'in-ó kuiñi-ó jín re' sù nó'o-ó jee suni tatúní'-ó jín re'.

Soo retú kúichi ini'-ó re' yá nsú Ito'o'-ó ví re',
jee suni kuichi ini' re' kune'yá re' yó yá nsú ñivi re' kúvi-ó.

13 Retú ntuví síkúnkuvi naa'-ó nuun' re',
jee maaré' chi íchí níkin' re' síkúnkuvi naa' re' ya
nchisóyu'ú re' nuun'-ó.

Chi Cristo ntu kúvi kumani' re' síkúnkuvi naa' re'
nuun' maaré' yá káchí' re'.

ñin tee ya kene naa' tiñu sá'a-a

14 Xinákú'un nú ini' rá ñivi tu'un ya'a. Jee ichinúun'
Ndiosí', tatúní' ni'in nú nuun' ráa yá koto kántátú'un ráa
jie'e' ntáká tu'un sain. Chi ntuná' íyótiñu-u nintí'in' sa'a ráa
su'va, chi stíví-i ñivi yá tésó'o maa. 15 Nunasí nú sáva kene
naa' tiñu sá'a nú nuun' Ndiosí', yá ntu íyó kukanuun nú, chi
xiné'én' naa' nú tu'un naa' re'. 16 Soo chusává nú rá tu'un
sain nékáyó ká'an' yá ntu íyó ñá'nú Ndiosí' nuun' ráa, chi
ñivi ká'an' su'va kúkue'e' ráa ka' kuíká ráa nuun' ichi Ndiosí'.
17 Jee kutenuun ka' rá tu'un xiné'én' ráa kuéntá' jíka kue'i'
tinoó. Su'va kúvi ya'a jín rá tee naní Himeneo jín Fileto.
18 Chi nkusín ráa nuun' yá náá', jee káchí' ráa yá ya njia'a yá
nñateku' ii' rá niyi jee ya nñanoto rá ñuné'yú' rává, jee su'va
sájíta ráa yá kúneí ini' sava rá ñivi Cristo. 19 Soo jiákín' kutú
Ndiosí' tu'un re', nuun' jíani kutú re' rá ñivi re'. Jee níso vá
tu'un ya'a kuéntá' ñin seyú' yá káchí'-i: "Jíní' Ito'o'-ó rá ñivi
yí'í nuun' re'", jín, "Ntaká ñivi yá jiá'ayu'ú ráa yá Ito'o' ráa ví
Cristo, íyó sa'a sín ráa maáráa nuun' rá nívá'a."

20 Ini' ñin ve'i ká'nú, nsá' kuachi ko'o' yíyá'vi íyó yá kúvi
jín oro áxí plata, chi suni íyó nantíñú kúvi jín yutun jín
ñunkíxín. Jee sava ví nantíñú yá jíatíñú ñunkúún. Jee sava
ví nantíñú jíatíñú niva'a ni. 21 Jee suni sukuán, retú ñin ñivi
sa'a noo ninu'un-u maáa nuun' rá tu'un nívá'a vá, jee kúvi
vá yá kuatíñú ñunkúún Ito'o'-ó, kuéntá' ñin ko'o' ñunkúún,
chi nsá'a sín re' maa yá kitíñú-u nuun' re', jee kootiñu-u
nuun' Ito'o'-ó, chi yá íyó stákoo-o sáva sa'a-a ni'i tiñu vá'a.

22 Kunu nú chusává maánú nuun' yá níyo ini' nú yá sii'
ini' ñin tee súchí. Jee kunikin' nú ichi yá kinoo naa' nú
nuun' Ndiosí',

ya tu'un kuneí ini' nú Cristo,
 ya tu'un kunuun' nú Ndiosí' jín ñivi,
 jín ya tu'un kune'e' ñunkúún nú jín tá'an nú.
 Jee sa'á nú su'va jín rá ñivi ya ni ka n' tá'ví' raa jín ánima'
 noo nu u n' Cristo, ya kuvi re' I to'o' raa. ²³Jee chusává
 nú tu 'un naan' ya ká'an' si i' ni, jie 'e' ya kántátú'un ñivi,
 chi jíní' nú ya suvivá sá'á ya íyó ti xi n'. ²⁴Jee iin musú' ya
 jiátíñú maá I to'o'-ó ntú ví íyó sa'á-a tuntíxín,
 íyó ya koo ñunkúún ini'-i jín ni'i ñivi,
 jee íyó kuvi xiné'én'-e,
 íyó ke'ne' ini'-i,
²⁵jee íyó koo mású' ini'-i saá nachu'un-u ichi vá'a rá ñivi
 núní'in jín tu'un naa'.
 Sa naan' ku 'va Ndiosí' nakani ini' raa, ne kenta kuká'nú
 ini' raa tu 'un na a '. ²⁶Jee su'va kenta nakukáji ini' raa jee
 ka ku raa nu u n' máñá' ku'i 'na' kúñá'nú nu u n' nkininkava
 raa jee ntiin re' raa sáva sa'á raa ya kuíni re'.

Jie'e' naja koo rá ñivi kivi' kuani'i

3 ¹Suni tiin kuéntá' nú, ya rá kivi' kuani'i kiji tiempú'
 iyo koo. ²Chi koo ya kunuun' rá ñivi maáráa ni,
 jín ya kunuun' raa xu'ún,
 jín ya ka'an' téyíí raa,
 jín ya kani vixi' ini' raa,
 jín ya tenuun' raa siki' ñivi jín siki' Ndiosí',
 jín ya kujiáá' ini' raa nuun' tátá' raa jín nuun'
 náná' raa,
 jín ya ni nsá' koo ya kúta'vi' nuun' raa,
 jín ya ni nkóo ya ñá'nú nuun' raa nuun' Ndiosí',
³jín ya ni nsá' koo ñunkúún ini' raa jín tá'an raa,
 jín ya ni nsá' nakava'a raa,
 jín ya kakuíyu'ú raa,
 jín ya nsá' nake'en raa maáráa,
 jín ya xeen' niva'a koo raa,
 jín ya ta'vi ini' raa kune'yá raa ya vá'a,
⁴jín ya xikóñá'an yu'u' raa ñanitá'an raa nuun' rá tee
 jíto u'vi' rává,
 jín ya ni nsá' níko ini' raa sa'á raa kuachi,
 jín ya ku'un téyíí ví'í ini' raa,

jín yá kunuun' raa yá síi' ini' maáráa nsú ká' kunuun'
raa Ndiosí',

⁵ jín yá kachi' raa nika' yá yítínú raa nuun' Ndiosí',
soo jie'e' tiñu sá'a raa stúvi raa yá kúichi ini' raa maa,
chi kasi' raa yá sama fuersá' íi' níso re' ini' ánima' raa.

Chusává nú nu u n' ñivi ya íyó su'va.

⁶ Chi sava rá ñivi vá kíní raa maáráa ini' rá ve'i, jee kúneí raa jín rá ña'an níjin, chi ya níso ví'í ráña kuachi, chi tú'va ráña kél'in yá níyo ví'í ini' ráña. ⁷ Sukuáni núkú ráña kútú'va ráña inka tu'un jiáá, soo ni nsá' kuvi kenta kuká'nú ini' ráña yá náá'. ⁸ Kuéntá' rá tee tásí naní Janes jín Jambres nnuni'in raa nuun' Moisés tiempú' yana'an, suni sukuán rá ñivi xíná'ví núní'in raa nuun' yá náá'. Chi maá ñivi ñita antúní' ví raa, jee nnikóyátá ini' raa nuun' tu'un Cristo yá kúneí ini'-ó. ⁹ Soo nkué'nu ví'í tiñu sá'a raa, chi nijin' kájí kutuvi nuun' ni'i ñivi yá kúvi raa tee naan', kuéntá' nno'o uví' rá tee yá nnuni'in nuun' Moisés.

Tu'un nuun' ni'i ya tétínú Pablo nuun' Timoteo

¹⁰ Soo no'ó, nnikin' nú nkumí va'a nú tu'un xíné'én' ni',
naa jiá'nu ni' ichi naa',
ná kúvi yá ñú'ún ini' ni' sa'a ni',
naa kúneí ini' ni' Ito'o'-ó,
naa íyó ká'nú ini' ni',
naa ñúnúun' ni' ñivi jín Ndiosí',
jín naa kúní'in ni' íñí ni' jín Cristo.

¹¹ Jee jíní' nú naa nito u'ví' ñivi nu'u', jín rá tunó'ó nó'o ni', sánikuá' nkuvi jín nu'u' rá ñuun' Antioquía, Iconio jín Listra. Jee ñe'ne' ini' ni' rá tunó'ó vá yá nito u'ví' raa nu'u' yukuán, soo Ito'o'-ó nsikáku nu'u' nuun' ni'i yá nno'o ni' yukuán. ¹² Chi yá náá' ví nijia yá koto u'ví' ñivi ntaká rá ñivi yá kuíni raa kue'nu raa ichi naa' sáni kuíni Ndiosí' jie'e' nika' yí'í raa nuun' Cristo Jesús. ¹³ Soo rá ñivi káné'én yá xíná'ví raa ñivi sa' ví'í ká' sa'a raa rá manasí nijia ka'. Jee xíná'ví raa rá ñivi, jee suni xíná'ví ñivi raa.

¹⁴ Soo no'ó, kuní'in nú jín yá nkutu'vá nú, yá jínú' ini' nú. Chi suvinú vá jíní' nú ini' rá ñivi yá nxíné'én' maa no'ó.

^c 3:8 Áxí: jee ntu ní'in' tiñu raa nuun' ichi Cristo yá kúneí ini'-ó.

15 Chi ne sáá lúli nú, jee ya jíní' nú Tu'un Ndiosí' níso nuun' Tutu' Íí'. Jee suvivá kuvi sa'á-a ya ku'un kájí xini' nú nasa kivi nú nuun' natava' Ndiosí' yó nuun' kuachi-ó nanitá'ví'-ó, jie'e' ya kuneí ini'-ó Cristo Jesús. 16 Ní'i Tutu' Íí' níso tu'un nkene yu'ú Ndiosí', jee íyótiñu tu'un vá sáva xin'één'-ó ya náá',
 jee sáva naxinákutíñú-ó nuun' ñivi ya sá'á niva'a,
 jee sáva nachu'un-ó ichi ñaa' ñivi,
 jee sáva sikújia-ó ñivi kue'nu ñaa' raa sáni kuíni Ndiosí'.

17 Sáva iin ñivi ya yí'í na'á Ndiosí' kujia ini'-i jee koo tu'va-a sáva sa'á-a ntaká tiñu vá'a.

4 1 Tétíñú ni'in ni' nuun' no'ó ichinúún' Ndiosí' jín Cristo Jesús, ya ke'ne' re' kuachi rá ñivi tékú' jín rá ní'i, jín ya nenta re' ñiví ya'á, sáva tatúní' re' nuun' ni'i. 2 Saáva tétíñú ni'in ni' nuun' no'ó ya:

Kachitu'un nú tu'un vá'a jie'e' re'.

Nani'ví' ini' nú kachitu'un nú maa nuun' ñivi sáá íyó tiempú' núne jee súnika' ntuví tiempú' núne.

Naxinákutíñú nú nuun' rá ñivi ya sá'á niva'a,

jee kuxeen' nú nuun' raa,

jee nasánei nú ini' raa,

jín ní'i ya ká'nú íyó ini' nú jín ya xin'één' nú.

3 Chi kiji tiempú' ya ni nsá' ke'ne' ini' rá ñivi teso'o raa tu'un ñaa' va'a ya xin'één'-ó, chi sáni níyo ini' maaráa, jee nukú raa kue'e' tee ya xin'één' tu'un sáni tá'an ini' raa teso'o raa. 4 Jee nateeyátá raa so'o raa nuun' tu'un ká'an' ñaa' Ndiosí', jee nusíin raa nuun'-u sáva tiin raa kuentú' yana'an ya kúvi kuentú' ni. 5 Soo no'ó,

ku'un kájí ini' nú nuun' ntaká tiñu,

ke'ne' ini' nú tunó'ó,

sa'á nú tiñu ya kachitu'un nú tu'un vá'a jie'e' Cristo,

jee sikúnkuvi va'a nú tiñu sá'á nú nuun' Ndiosí'.

6 Jee nu'u', nasoko' ni' maaní' nuun' Ndiosí', chi vaji kenta kivi' ka'ni' raa nu'u' jie'e' re', jee ki'in' ni'. 7 Nnunasí ni' nkantá'an ni' nuun' tiñu vá'a re'. Jee kuéntá' tee jínu va'a carrera, nkuneí ni' nsijínu ni' ya nsikúnkuvi ni' ne nuun' ní'i tiñu ya ntaji Ndiosí' nuun' ni'. Jee nnikin' ni'in ni' tu'un kúnei ini'-ó. 8 Jee vitan rá nú'ún va'a ta'ví' ni',^d ya taji Ito'o'-ó

^d 4:8 Naní: corona de justicia

nuun' ni' jie'e' jiá'nu naa' ni' nuun' re'. Jee taji re' maa nuun' ni' kivi' nenta tuku re' ke'ne' re' rá kuachi, chi naa' jie'né' re' kuachi. Jee nsú kuachi nuun' maání' taji re' ta'vi' vá, chi suni ku'va re' ta'vi' vá nuun' ntaká ñivi ya ñúnúun' ráa ya niji re'.

Tu'un ya ká'an' maá Pablo jín Timoteo

⁹Kuni'vi' ini' nú kiji ñama' nú kine'yá nú nu'u'. ¹⁰Chi Demas nxinóo nu'u', chi ñúnúun' re' ka' rá íyó ñivi ya'á, jee kua'an' re' ne ñuun' Tesalónica. Jee Crescente kua'an' ñuun' Galacia. Jee Tito kua'an' ñuun' Dalmacia. ¹¹Jee kuachi métú'ún ni Lucas íyó jín ni'. Jee nanukú nú Marcos, jee kiji nú jín re' ya'á, chi íyótiñu re' chineí re' nu'u' sa'á ni' tiñu ya'á nuun' Ndiosí'. ¹²Jee Tíquico, ntají ni' re' kua'an' re' ñuun' Éfeso. ¹³Sáa kiji nú jee kuna'á nú sokotó', ya nxinóo ni' ñuun' Troas ini' ve'i Carpo. Jee suni kuna'á nú rá tutu' kiji jín nú. Jee ya ñá'nú ka' kuna'á nú kiji ví rá tutu' niso tu'un ya ñá'nú ka', ya kúvi ñin sana'.

¹⁴Alejandro, ya ténu'un' kaa jee nása'á re' nantíñú maa, niva'a ví'í nsa'á re' jín ni', soo Ito'o'-ó nachunáán nuun' re' sánikuá' nsa'á niva'a re'. ¹⁵Jee suni kumí nú maánú nuun' re', chi nnuun'in ví'í re' nuun' tu'un xiné'én-ó.

¹⁶Jee sáa nnama ni' maání' ichinúún' rá tee jie'né' kuachi ya xí'nañú'ún, jee ni ñin ñivi ntu nnákuñi' ráa jín ni', chi ntaká ráa nxinóo métú'ún nu'u'. Varéa' ntñin kuéntá' Ndiosí' maa sikí' ráa. ¹⁷Soo máa Ito'o'-ó niñi jín ni' jee nchineí nchituvi re' nu'u', sáva sikúnkuvi ni' kachitu'ún ni' tu'un vá'a re', sáva teso'o ntaká ñivi ya ntu kúvi Israel maa. Jee nsikáku re' nu'u' nuun' tunó'ó xinó'o ñivi xeen' niva'a, kuéntá' kua' réa' nsikáku re' nu'u' nuun' maá yu'ú nika'a. ¹⁸Jee sikáku Ito'o'-ó nake'en re' nu'u' nuun' ni'i tiñu nívá'a ya nó'o ni'. Jee kumí kutú re' nu'u' nekua' kivi ni' ñuun' ya íyó súkún nuun' tátúní' re'. Nakuétú'ún-ó ya vii' nasíkuiti' kúñá'nú re' nífnkání. Su'va koo.

Nuun' ní'i, jiá'a Pablo ñin tu'un jíkátu'ún re' jie'e' ñivi jee jíkán' re' ya vá'a kuvi jín Timoteo

¹⁹Jiá'a ni' ñin tu'un káva'a nuun' Prisca jín Aquila, jín nuun' rá ñivi tá'án ve'i Onesíforo. ²⁰Jee Erasto nkinoo ñuun' Corinto. Jee nxinóo ni' Trófimo ñuun' Mileto, chi

kú'ví' re'. ²¹ Kuni'vi' ini' nú kiji nú ne ntiá'an kenta rá yoo'
 kúvíjin. Jee Eubulo, jín Pudente, jín Lino, jín Claudia, jín
 ni'i rá ñanitá'an-ó táji ráa ñin tu'un káva'a nuun' nú.

²² Jee na ka' Ito'o'-ó kunaka ña'an re' ka' no'ó. Na ka' koo
 maní' ini' Ndiosí' ka' jín ráno'ó. Sukuán koo. Amén.

Tutu' ntee Pablo nuun' Tito

Pablo ntee nuun' Tito

1 ¹Maání', Pablo, ya kúvi nì' musú' ya jíatínú Ndiosí'. Jee suni niso nì' tiñu apóstol, ya nchuchí Jesucristo nu'u', sáva ku'va nì' tu'un re' nuun' rá ñivi, sáva rá ñivi ya nkaji Ndiosí' raa kuneí ini' raa maa, jee sáva kuni' noo raa tu'un naa', jee sáva kunikin' raa ichi naa' nuun' Ndiosí' sáni kuíni re', ²chi íyó tñeí ini'-ó ya kuteku'-ó nínkání jín re', chi nchisóyu'ú re' maa ne ntiá'an ka' kijié'é kíkoo ñiví. Jee ntu kátú'ún re'. ³Jee vitan re nkenta tiempú' ñani re', ya stúvi re' tu'un re', jín ya káchítu'ún nì' maa. Chi ntetínú re' nu'u' sa'á nì' maa, sáni ntatúní' re'. Jee suvire' ví ya sa'á re' ya nanitá'ví'-ó.

⁴Tée nì' tutu' ya'á nuun' nú, Tito. Suvínú ví nijia kuéntá' se'ya nì', ya nuún kúneí ini'-ó Cristo.

Tátá'-ó ví Ndiosí' jee Cristo Jesús ya nátava' re' yó nuun' kuachi-ó síkaku re' yó. Na ka' koo maní' ini' raa ka' kune'yá raa no'ó, jín ya kune'e' va'a nú sa'á raa.

Tiñu sa'á Tito nuun' ñu'un káá sín ma'ñú nteñu'un' naní Creta

⁵Nxinóo nì' no'ó ñuun' Creta, sáva nasa'á nú rá tiñu nkumani' sa'á-ó, jín sáva kani nú rá tee kúná'nú koso' raa nuun' rá ñivi kúneí ini' raa Cristo, ya néé' raa ta ñuun' tñin Creta, sáni ntetínú nì' no'ó. ⁶Rá tee vá, íyó kuvi raa tee ya ntuná' íyó chikuachi ñivi raa. Íyó kuvi re' yíí métú'ún ña'an ni ne kuvi' ña. Jee rá se'ya raa íyó ínú' ini' rává tu'un

Cristo, jee nkúvi chikuachi ñivi rá se'ya ráa, chi ntu jiá'a sá'a rává, chi ni ntu kújiáá' ini' rává. ⁷Chi tee kúñá'nú ya kuaftí' Ndiosí' kumí re' rá ñivi kúneí ini' ráa Cristo, saáva maaré' íyó kuvi re' iin tee:

ya ntu kúvi chikuachi ñivi,
jín ya ntu jiáni téyí' ini',
jín ya ntu xeen' ini',
jín ya ntu jí'í ví'í nixi' jee ntu jini,
jín ya ntu núkú tuntíxín,
jín ya ntu u'vi ini' xu'ún, ya ntu ní'in' ninu'un vá.

⁸Soo íyó kuvi re' iin tee ya íyó mani' ini', ya ku'va re' ntí' ve'i kinoo ñivi jíka ichi,

jín ya ñúnúun' ya vá'a,
jín ya jiáni kájí ini',
jín ya jíka naa',
jín ya sá'a sín re' maaré' ya nkí'í re' nuun' ya nívá'a sáni kuíni Ndiosí',
jín ya náke'en re' maaré'.

⁹Jee íyó kuíni ní'in re' jín tu'un naa' ya kúvi kúneí ini'-ó sáni nxiné'én'-ó, sáva kuvi nasáneí re' ini' rá ñivi jín tu'un naa' vá'a ya xiné'én' re'. Jee suni sáva kuvi nachu'un re' ichi naa' ñivi ya núní'in ráa ká'an' ráa síkí' tu'un vá'a Ndiosí'.

¹⁰Chi íyó kue'e' rá ñivi kújiáá' ini', jín ya ká'an' ka'á, jín ya xíná'ví. Jee su'va ví'í ka' sá'a rá ñivi ya xiné'én' ráa ya íyó kí'í-ó ñujiín' ñivi Israel jín ya íyó sa'a-ó costumbre rá ñivi nuun' Israel, ya káchí'-ó circuncidar. ^a ¹¹Íyó kasi'-ó yu'ú rá ñivi ya sá'a su'va, chi stíví ráa ní'í ñivi sava rá ve'i. Chi xiné'én' ráa tu'un ya ntu íyó xiné'én' ráa, sáva ní'in' ráa xu'ún, ya nsá' ninu'un ní'in' ráa maa. ¹²Su'va nkachi' iin tee tu'va^b

^a **1:10** Circuncisión kúvi iin ñujiín' ya sá'a ñivi Israel ya ke'ne' tiyú' ráa ntí' yu'ú ñiin násí' xini' nuun' í' yikikúnu tee jee síyo ráa maa. Circuncisión kúvi seña ya níso ráa nuun' yikikúnu ráa ya stúvi-i ya iin tee kúvi ichiyúkún' váji nuun' Israel jín ya kúvi ráa ñivi Ndiosí', jín ya nsá' Ndiosí' iin tratú' jín ráa. Jee njia'a Ndiosí' ley nuun' Moisés tiempú' yana'an ví'í. Jee ley vá káchí' ya rá tee ya kúvi ichiyúkún' váji ráa ne nuun' Israel íyó sa'a circuncidar ráa rá se'ya yí'í ráa. Jee sá'a rá tee Israel su'va jín rá se'ya yí'í ráa ya uná' kivi' ya nkaku-u.

^b **1:12** Profeta: ya nkachi' rá ñivi nuun' Creta ya nka'an' re' tu'un ndiosí' ntu tékú' ya neñu'un ráa.

ya tá'an ñuun' Creta kúvi re', jee nkachi' re': "Rá ñivi ñuun' Creta sukuáni kúvi ñivi tú'ún. Jee íyó raa kuéntá' kiti yúkú. Jee ne'í raa jee kúxí raa." ¹³ Jee ya naá' ví ya nkachi' re'. Saáva kuxeen' ni'in nú nuun' rá ñivi xiné'én' tu'un tú'ún, sáva nakunei naa' va'a ini' raa ya naá', ¹⁴ jee sáva nsá'a raa kuéntá' rá kuentú' yana'an ya sátú'ún rá ñivi Israel, jee sáva nsá'a raa kuéntá' rá tu'un ya tátúní' kuachi rá ñivi ni ya nákuñi' yátá raa nuun' tu'un naa'. ¹⁵ Rá ñivi íyó ninu'un jiáni ninu'un ini' raa jie'e' ntaká nantíñú. Soo rá ñivi máñá' ya ntu ínú' ini' raa tu'un náá', jee ntuná' jiáni ninu'un ini' raa jie'e' ni ñin nantíñú, chi ñú'ún máñá' antúní' raa jee ntu jíní' raa ya níso kuachi siki' raa. ^c ¹⁶ Káchí' raa ya maní' raa jín Ndiosí', soo jín tiñu sa'a raa, túvi ya jíníchi' raa re'.

Jee né'í nasíkuiti' sa'a raa,
jee jiáá ini' raa,
jee ni ntu kúvi sa'a raa ni ñin na tiñu va'a.

Tu'un naa' va'a Ndiosí' ya xiné'én'-ó

2 ¹ Soo no'ó, kachi' nú tu'un ya íyó sánikuá' kúvi tu'un naa' va'a xiné'én'-ó. ² Xiné'én' nú rá tee ñá'nú, ya ntu jí'i ví'í jee ntu jíní raa,
jín ya ñá'nú ini' raa,
jín ya ku'un kájí ini' raa,
jín ya kuiñi' naa' kutú raa ya kúnei ini' raa Cristo,
jín ya kunuun' raa rá ñivi jín Ndiosí',
jín ya kuni'in raa kuiñi' ni'in raa jín Jesús.

³ Jee suni sukuán xiné'én' nú rá ña'an ñá'nú, ya kaka naa' ráña, ya kitíñú ráña nuun' Ndiosí',
jín ya nkákuíyu'ú ráña,
jín ya nsú máá tiñu jí'i sa'a ráña,
jín ya xiné'én' ráña ya va'a,

⁴ sáva sikújia ráña ini' rá ña'an súchí ka', ya kunuun' raa rá yíí raa,
jín ya kunuun' raa rá se'ya raa,

^c **1:15** Áxí sanaan' káchí' versículo 15 su'va: rá ñivi íyó ninu'un, jíní' raa ya ntaká nantíñú íyó ninu'un. Soo rá ñivi máñá' ya ntu ínú' ini' tu'un naa', jee jiáni ini' raa, ya ni ñin nantíñú ntu íyó ninu'un, chi ñú'ún máñá' antúní' raa, jee ntu jíní' raa ya níso kuachi siki' raa.

5 jín ya ku'un kájí ini' raa,
 jín ya koo ninu'un raa,
 jín ya kuneen kuéntá' raa ve'i raa,
 jín ya koo ñunkúún ini' raa,
 jín ya ki'i raa chiji na'á yí raa,
 sáva nkákuíyu'ú inka ñivi jie'e' Tu'un Ndiosí'.

6 Sumi sukuán xiní'ví' nú ini' rá tee súchí ka' ya kani kájí ini' raa 7 jín ntaká tiñu. Jee no'ó, sa'á nú tiñu vá'a sáva kuvi nú iin ichi vá'a kunikin' raa. Ni xiné'én' nú jee koo ñaa' nú, jín ya koo ñá'nú ini' nú, 8 jín ya ka'an' ñaa' va'a nú tu'un ñaa', ya ni iin ñivi nkúvi nataichi' maa, jee sáva kukanuun ñivi núní'in jín no'ó, chi nkúvi ka'an' niva'a raa kune'yá raa yó.

9 Xiní'ví' nú ini' rá musú^d ya ki'i raa na'á rá ito'o' raa, jín ya sa'á va'a raa ntaká tiñu ya sáni tá'an ini' rá ito'o' raa, jín ya nní'kó yu'ú raa nuun' rá ito'o' raa, 10 jín ya nsákuí'ná raa, chisa' kuvi raa ñivi ñaa' sáva kuvi kunei ini' ito'o' raa maáráa jín ñi'i ya sá'a raa, sáva sukuán sikútú vii' raa tu'un xiné'én'-ó jie'e' Ndiosí', ya sá'a-a ya nanitá'ví'-ó.

11 Chi ntuvi nuun' ñi'i ñivi ya íyó máni' ini' Ndiosí' né'yá re' ñivi sáá ntají re' Cristo, ya nátava' re' ñivi nuun' kuachi raa xinánitá'ví' re' raa. 12 Jie'e' ya íyó máni' ini' re', jee su'va síkújia re' ini'-ó ya chusává-ó maáo nuun' ichi nívá'a ya ntu íyó sáni kuíni Ndiosí', jín nuun' ya níyo ini'-ó ya íyó sáni níyo ini' rá ñivi ñiví ya ntu chí'i raa maáráa na'á Ndiosí'. Jee su'va síkújia re' ini'-ó, ya tiempú' vitan kue'nu kájí-ó,

jín ya kaka ñaa'-ó nuun' Ndiosí',

jín ya kitíñú-ó nuun' ichi ñaa' sáni kuíni Ndiosí'.

13 Jee síkújia re' ini'-ó kue'nu-ó su'va ni nétu-ó kivi' ya ní'kó Jesucristo, ya ña ka' netu' ka' kúvi-ó, ya íyó tñeí ini'-ó. Jee ne tuun' nasíkuiti' tuvi re' sáá ní'kó re', chi Ndiosí' máá ñá'nú nuun' ñi'i ví re', jee nátava' re' yó nuun' kuachi-ó xinánitá'ví' re' yó. 14 Chi njia'a re' maáré' ya kuvi' re' jie'e'-ó, sáva chunáán nká'nú re' maáré' nuun' Ndiosí' jie'e'-ó, sáva nakani núne re' yó na'á ntaká nuun' ya niva'a. Jee nñasa'á noo ñi'i kuiti' re' kuachi níso ánima'-ó, sáva kuvi-ó ñivi maáré', sáva ku'un káñá ini'-ó sa'á-ó ya vá'a.

^d 2:9 Esclavo ya nke'en ñivi

¹⁵Rá tu'un ya'á vá xin'één' nú. Ka'an' nì'in nú jín ni'í tiñu níso nú, sáva xiní'v'í' nú ini' rá ñivi, jee nuxeen' nú nuun' ñivi ya sá'á niva'a. Koto jiá'nu niva'a nú, sáva ni ñin ñivi nkuníichi' ráa no'ó.

Nasa kue'nu rá ñivi kúneí ini' ráa Cristo

3 ¹Xináku'un nú ini' rá ñivi kúneí ini' ráa Cristo ya ki'í ráa chiji na'á rá tee tátúní' jín rá tee nísotíñú, ya kanjíjá ráa rává,

jín ya koo káñá ini' ráa sa'á ráa ntaká tiñu vá'a,

² jín ya nkákuíyu'ú ráa jie'e' ni ñin ñivi,

jín ya nkántátú'un ráa,

chisa' koo ñunkúún ini' ráa,

jín ya koo mású' ini' ráa jín ni'í ñivi.

³ Chi nékúvi sunisaá maáo nkuvi-ó ñivi naan',

jee nkujiáá' ini'-ó,

jee maáo nika' nínú' ini' rá tu'un xíná'v'í,

jee nyí'i-ó chiji xintíín kélín ya níyo ini' jín xintíín

kélín ya sii' ini',

jee niva'a ña'nu-ó,

jee níyo u'vi ini'-ó,

jee ntá'vi' ini' ñivi nne'yá ráa yó,

jee ntá'vi' ini'-ó nne'yá-ó ñin inka-ó.

⁴Soo Ndiosí', ya nátava' re' yó nuun' kuachi-ó síkaku re' yó, sáá nstúvi re' ya kúvá'a ini' re' né'yá re' yó, jín ya ñúnúun' re' ñivi, ⁵jee síkaku re' yó nsú jie'e' tiñu naa' nsa'á-ó ví-i, chisa' síkaku re' yó chi nkuná'v'í ini' re' nne'yá re' yó. Jee nsikáku re' yó jie'e' ya Tachi' Íí' re' nnaśánoo ánima'-ó, jee su'va nsa'á re' ya nnaakaku jiáá tuku-ó, jín jie'e' ya nsama re' ini'-ó sáva nujiáá-ó. ⁶Tachi' Íí' vá ví ya ntaji Ndiosí' nuun'-ó jie'e' Jesucristo, ya nátava' re' yó nuun' kuachi-ó síkaku re' yó, jee ntu nñúkú'va ini' re' ntaji re' maá. ⁷Ntaji Ndiosí' maa sáva nì'in'-ó ta'vi' ya kuteku'-ó níñkání jín re', ya íyó tñeí ini'-ó, chi nsíyo re' kuachi nsa'á-ó sáva ku'vayu'ú re' ya kinoo naa'-ó nuun' re', chi íyó máni' ini' re' né'yá re' yó, ya ntu íyó nì'in'-ó maa.

⁸Tu'un ya'á ví máá naa' nijia. Jee kuíni nì', ya íchí sanáa' nì'in nú rá tu'un ya'á nuun' rá ñivi kúneí ini' ráa Ndiosí',

sáva kitíñú raa sa'á raa rá tiñu vá'a. Jee ya vá'a ví'í ví rá tu'un ya'á, jee íyótiñu-u nuun' rá ñivi.

⁹Soo chusává nú nuun' tu'un naan' jie'e' kántátú'un ñivi, jín nuun' tu'un ká'án' jie'e' nasa vaji rá jí'í-ó yana'án, jín nuun' tuntíxín, jín nuun' kántátú'un ñivi jie'e' tu'un ley njia'a Ndiosí' nuun' Israel,

chi ntu íyótiñu rá tu'un vá, chi tu'un sain ni ví. ¹⁰Retú íyó ñin ñivi ya núkú ya sasíin-i rá ñanítá'án-ó ya yí'í ichi Cristo, stú'va maa ñin íchí áxí ya uví' íchí. Jee retú ntu sáma-a, tava' maa nuun' grupo vá k'i'ín'-i.

¹¹Chi jíní' nú ya ñivi su'va stíví-i maáa, jín ya sá'a-a kuachi, jee maáa sá'a kini maáa.

Tu'un ya ntatúní' Pablo nuun' Tito

¹²Sáa tají nì' Artemas áxí Tíquico nuun' nú, jee sa'á fesá' k'i'ín' ñama' nú kine'yá nú nu'u' ñuun' Nicópolis. Chi ñani xini' nì' kunee' nì' yukuán rá yoo' kúv'jin. ¹³Kuni'vì' ini' nú chineí' nú Zenas, tee nsukuá'a ley ya chineí'-i rá ñivi, jín nuun' Apolos, sáva kuvi k'i'ín' raa nuun' k'i'ín' raa. Jee koto nú raa ya jiniñú'ún raa, sáva ntuná' kumani' nuun' raa.

¹⁴Jee rá ñanítá'án-ó íyó kutu'va raa kitíñú raa sa'á raa tiñu vá'a,^e sáva kituvi raa jín rá ñivi jiniñú'ún ya kuteku' rává, jee sáva nkué'nu ka'á raa.

Nuun' ni'i ntají Pablo tu'un káva'a jee nikan' tá'ví' re' nuun' Ndiosí' jie'e' Tito

¹⁵Ntaká ñivi néé' jín nì' ya'á táji raa ñin tu'un káva'a nuun' nú. Ku'va xá ñin tu'un káva'a nuun' rá ñivi nuún kúneí' ini' raa Cristo, ya ñúnúun' ránu'u'.

Ná ka' koo maní' ini' Ndiosí' ka' kune'yá re' ntaká ráno'ó. Su'va koo. Amén.

^e 3:14 Sanaan' káchí'-i: satíñú va'a raa.

Tutu' ntee Pablo nuun' Filemón

Tée Pablo tu'un káva'a nuun' Filemón

¹Maání', Pablo, ya yí'í nì' vekaa ji'e'e' yítíñú nì' nuun' Jesús ya nísotíñú re' ya kúvi máá Cristo, ya ñani Ndiosí' sáva tatúní' nuun' ni'i, jee nu'u' jín ñani'-ó^a Timoteo tájí rán' tutu' ya'á nuun' no'ó, Filemón, ya ñúnúun' rán' xá, jín ya tá'án sátíñú nú jín ránu'u' nuun' tiñu Cristo. ²Jee tájí rán' tu'un káva'a nuun' no'ó jín nuun' ku'va-ó^b Apia jín nuun' Arquipo, ya tá'án sátíñú yí'í re' jín ránu'u' nuun' tiñu Jesús kuéntá' tá'án iin soldado kántá'án, jee tájí rán' tu'un káva'a nuun' rá ñivi ya kúneí ini' raa Cristo ya nútútú ini' ve'i nú.

³Ná ka' koo manì' ini' Tátá'-ó Ndiosí' jín Ito'o'-ó Jesús, ya nísotíñú re' kúvi re' Cristo, kune'yá raa ráno'ó jín ya kune'e' ñunkúún rán sa'á raa.

Ñúnúun' Filemón ñivi jee kúneí ini' re' Cristo

⁴Sáa ká'án' nì' jín Ndiosí' jee ká'án' nì' ji'e'e' no'ó jee sukuáni jiá'a nì' ya kúta'vi' nì' nuun' Ndiosí' nì', ⁵chi nteso'o nì' tu'un ji'e'e' naja kúneí ini' nú Ito'o'-ó Jesús jín ya ñúnúun' nú ntáká rá ñivi ya nsásíin Ndiosí' sáva ki'i raa

^a 1:1 Ntu kúvi Timoteo ñani' niñi' raa. Káchí' raa ya kúvi re' ñani' raa chi suni maaré' kúneí ini' re' Jesús. Jee káchí' Ndiosí' ya ni'i rá ñivi ya kúneí ini' raa Jesús kúvi raa se'ya re', jee kúvi raa tá'án ve'i re'. ^b 1:2 Ntu kúvi Apia ku'va niñi' raa. Káchí' raa ya kúvi ña ku'va raa chi suni maaña kúneí ini' ña Jesús. Jee káchí' Ndiosí' ya ni'i rá ñivi ya kúneí ini' raa Jesús kúvi raa se'ya re', jee kúvi raa tá'án ve'i re'.

nuun' re'. ⁶Jee neé' ñunkúun nú jín ñivi ya suni tá'an kúnei ini' nkaa ráa Jesús, jee jie'e' íyó nú su'va jíkán' ni' nuun' Ndiosí' ya kene ya kuká'nú ini' rá ñivi Ndiosí' ntáká ya vá'a ni'in'-ó jie'e' ya yí'f-ó nuun' Cristo. ⁷Chi kúsí' nasíkuiti' ini' ánima' ni', ñani', jee núnei ini' ni' jie'e' ñúnúun' nú rá ñanítá'an-ó, chi nxinúvá'a nú ini' ánima' rá ñivi ya nkusín ráa yí'f ráa nuun' Cristo.

Jíkán' tá'ví' Pablo Onésimo

⁸Saáva táji Cristo ya kuvi ka'an' neí ini' ni' tatúní' ni' no'ó ya íyó sa'á nú. ⁹Soo jie'e' ñúnúun' tá'an-ó, jee ká'vi ini' ni' va'a ka' jíkán' tá'ví' ni' iin tu'un kakuachi nuun' nú. Jee nu'u', Pablo, ya kúvi ni' iin jí' jee suni vitan yí'f ni' vekaa jie'e' tiñu Jesús ya kúvi Cristo, ¹⁰jíkán' tá'ví' ni' nuun' nú jie'e' Onésimo, ya suvivá nkenta kúvi kuéntá' iin se'ya ni' chi nkanjíá re' ntiin re' tu'un vá'a Jesús ya káchí' ni' jee kuéntá' nkaku re' jee nkenta ni' kúvi ni' tátá' re' ni neé' ni' ini' vekaa. ¹¹Sáa tiempú' yatá', jee maaré' nkuvi re' iin musú' sátiñú sain ya ntu níyotiñu re' nuun' no'ó, soo vitan jee íyótiñu re' nuun' nu'u' jín nuun' no'ó. ¹²Jee náchuichí tuku ni' maa nuun' no'ó. Jee natiin maa ya ñúnúun' ni' maa ne' ánima' ni'. ¹³Jee nkuini ni' ya kinoo re' jín nu'u' ya'á, sáva nuun' nú chínei re' nu'u' ya jiniñú'ún ni' ni yí'f ni' vekaa jie'e' káchitu'ún ni' tu'un vá'a jie'e' Cristo. ¹⁴Soo ntuví kuíni ni' sa'á ni' ni iin tiñu, retú ntuví tájiyu'ú nú nuun' ni' ya sa'á ni' maa, sáva ntu sa'á nú maa jie'e' tétuvi ni' no'ó sa'á nú maa, chisa' sa'á nú maa jie'e' kuíni maánú sa'á nú maa.

¹⁵Sanaan' nkusín Onésimo nuun' nú yaku' ni tiempú' sáva kuneé' re' níñkání jín no'ó. ¹⁶Jee kuneé' re' jín no'ó, soo nsú kuachi kuéntá' iin musú' ké'en ñivi, chisa' siki' ka' kúvi re' ka' nsú ká' iin musú' ké'en ñivi, chi kúvi re' ñani'-ó ya ñúnúun'-ó, jee ñúnúun' ví'f ni' maa, soo sa' ví'f ká' kunuun' nú maa, jie'e' kúvi re' iin ñivi jín jie'e' yí'f re' nuun' Ito'o'-ó.

¹⁷Saáva ya íyó mani' nú ya kúvi-ó tá'an yí'f-ó nuun' Cristo, jee nakuatá'ví nú re' kuéntá' nákuatá'ví nú nu'u'. ¹⁸Jee retú íyó ne' ni iin ya nivá'a ya nsá'a re' jín no'ó, áxí retú ná kúvi ya táyá'vi re' nuun' nú, nake'en maa

nuun' maání'. ¹⁹Nu'u', Pablo, téé nì' rá tu'un ya'á jín na'á maání' sáva stúvi ya náá' ya maání' chunáán maa. Jee ntu jíníñú'ún nì' naxinákú'un nì' ini' nú ya no'ó táyá'vi maánú nuun' nì' [chi ntaji nì' tu'un vá'a Jesús nuun' nú jee nni'in' nú ya natava' re' no'ó nuun' kuachi nú nsikáku re' no'ó].

²⁰Saáva no'ó ñani', maá náá' nijia ya tává' nì' ya vá'a nuun' no'ó jie'e' yí'í-ó nuun' Ito'o'-ó. Jee náxinúvá'a nú ini' ánima' nì' jie'e' yí'í-ó xintíín Cristo. ²¹Tée nì' tu'un ya'á chi ne yuchí kúká'nú ini' nì' no'ó ya kaníjiá nú, chi jíní' nì' ya ne sa'á nú ka' nsú ká' kuá' jíkán' nì' nuun' nú.

²²Jee suni métú tiempú' sa'á tú'va nú nuun' kunee' nì', chi íyó tūneí ini' nì' jee nétu nì' ya naxiníkó Ndiosí' tu'un jíkán' tá'ví' rán jee sa'á re' ya kuajiane'yá nì' ráno'ó.

Tukáva'a

²³Táji Epafra tukáva'a nuun' nú, jee maaré' tá'án yí'í re' jín nì' ini' vekaa jie'e' yítíñú re' nuun' Cristo Jesús, ²⁴jee suni táji tukáva'a Marcos, Aristarco, Demas jín Lucas, ya tá'án sátíñú nkáá ráa jín nu'u' nuun' Cristo.

²⁵Ná ka' koo manì' ini' Ito'o'-o Jesús, ya kúvi re' Cristo, kune'yá re' ráno'ó. Amén. Su'va koo.

Tu'un j̄e'e' Jesús ya ntee ìin t̄e n̄un' rá ñivi hebreo

Njia'a Ndiosí' tu'un re' n̄un' Se'ya re' sákachi'-i

1 ¹Chi ne tiempú' yana'án jee kue'e' n̄un' ñatíñú Ndiosí' nka'an' re' jín kue'e' íchí nka'an' Ndiosí' jín rá jíí'-ó yana'án, chi njia'a re' tu'un re' sákachi' rá t̄e n̄akani tu'un nkene yu'ú Ndiosí'. ²Soo rá kivi' n̄un' ní'i ya'á, ñatíñú re' Se'ya re' sáva ka'an' re' jín-ó. Jee maá Se'ya re' ví ya ñani re' sáva nachi'i re' xintín maá ntáká ya íyó. Jee jín maá Se'ya re' nsá'á re' ya ñakoo ñivi'. ³Jee ne tu'un' maá Se'ya re' vii' kúná'nú-u mákua kúná'nú re', chi nuún náku-u ini' re', chi ìin ni kuvi ni núví' ráa. Jee tu'un ká'an' Se'ya re' niso fuersá' íí' jee jín tu'un tátúní' Se'ya re' íyó kutú ní'i ya íyó. Jee sáá nkuví n̄asánoo-o yó n̄un' kuachi-ó j̄e'e' ya nsá'á-a, jee n̄akunee'-e ichi kuá'á n̄un' néé' re' kúná'nú re' tátúní' re' ne antiví súkún.

Jee Se'ya Ndiosí' ví ya kúná'nú nasíkuiti'
ka' nsú ká' rá najiá'á' íí' Ndiosí'

⁴Jee n̄uná'nú nasíkuiti' ka' Se'ya re' nsú ká' ntáká rá najiá'á' íí' re', chi n̄i'in'-i ta'vi' ya kúvi-i Se'ya Ndiosí' ya niso-o tiñu ñá'nú ka' nsú ká' tiñu niso ráa. ⁵Chi ni nsá' nkachi' Ndiosí' n̄un' ni ìin rá najiá'á' íí' re' [sáni nkachi' re' n̄un' Se'ya re']:

Suvinú kúvi Se'ya ni'.

Vitan nsá'á ni' ya nkenta kúvi ni' Táá' nú.

Jee suni ni ntuví nkáchí' re' jie'e' ni iin raa:

Nu'u' kuvi nì' Tátá' nuun' re',
jee maaré' kuvi re' Se'ya nuun' nì'.

⁶Jee inka íchí, sáá ntájí Ndiosí' métú'un Se'ya maaré'
nkiji-i ini' ñiví ya'á, jee nkachi' re':

Ntáka rá najiá'á' í' kuneñu'un raa Se'ya nì'.

Nkachi' Ndiosí'. ⁷Soo Tu'un Ndiosí' káchí-i jie'e' rá najiá'á'
í' re':

Sá'á Ndiosí' rá najiá'á' í' re' kuéntá' nì'in yí'í tachì'
víjin,

jee nsá'á re' raa íyó fuersá' raa kuéntá' ita' ñu'un' sáva
jiátíñú re' raa sá'á raa tiñu re'.

⁸Soo tu'un nkachi' Ndiosí' jie'e' Se'ya re':

No'ó, Ndiosí', tátúni' nú níinkání.

Jee rá tiñu tátúni' nú kúvi maá tiñu naa'.

⁹Ñúnúun' nú mani tiñu naa' sáni kuíni Ndiosí',

jee jíní' u'vì' nú né'yá nú rá tiñu nívá'a sá'á ñivi jiáá' ini'.

Jee saáva nu'u', ya kúvi nì' Ndiosí' nú, nyoso' nì'

aceite no'ó,

sáva ñani nì' no'ó sáva kuniso nú tiñu ñá'nú ka' nsú ká'

rá inka ya jí'ín raa sátíñú nuun' nì',

jee jie'e' vá kúsí' ví'í ini' nú.

¹⁰Jee suni nkachi' Ndiosí' nuun' Se'ya re':

No'ó, ya kúvi Ito'o', jee ne xí'nañú'un nsá'á nú ya
ñaqoo ñiví ya'á.

Jee xintíin nú ví súkún.

¹¹Soo rá yukuán kinaan'-a, soo no'ó chi níinkání íyó nú,

jee ntáka rá yukuán kenta kutú'ú raa kuéntá' kútú'ú
iin sa'ma.

¹²Jee naxtuví' nú rá yukuán kuéntá' iin sa'ma níji,

jee sama nú raa kuéntá' iin sa'ma.

Soo no'ó chi ntuví sama nú chi nuún ni kúvi nú

níinkání,

jee nsá' ní'i rá kuiya' tékú' nú.

¹³Jee ni nsá' nkachi' Ndiosí' nuun' ni iin rá najiá'á' í' re'
[sáni nkachi' re' nuun' Se'ya re']:

Kunee' ichi kuá'á nì' nuun' tatúni' nú jín nì',

jee kunee' nú yukuán nekuá' kunei nì' jín rá ñivi jíní'

u'vì' né'yá raa no'ó,

kakin' nì' raa chiji jiē'e' nú kuéntá' teyu'.

¹⁴Chi ntáká rá najiá'á' íí' Ndiosí', jee súka' ntuví íyó yikikúñu raa, soo jiátíñú re' raa kúvi raa musú' re' sá'á raa tiñu re', chi chúichí re' raa sáva chineí raa ntáká rá ñivi ya nì'in' rávā ta'vi' ya nanitá'ví' rávā.

Kunenuun'-ó ka' jiē'e' tu'un Se'ya Ndiosí'

2 ¹Jee saáva, íyó kunenuun'-ó sa' ví'í ká' tu'un Se'ya re' ya nteso'o-ó, sáva ntu nusín-ó nuun' tu'un vá. ²Chi ñatíñú Ndiosí' rá najiá'á' íí' re' sáva kachitu'un raa tu'un re', jee tu'un naa' nkuvi-i ya nì'in' rá ñivi nno'o raa tunó'ó sáni íyó naa' ya nì'in' raa su'va, jiē'e' ntáká tiñu nsa'á raa ya njiá'a raa nuun' tu'un vá, jín ya ntuví nkáníjiá raa tu'un vá. ³Jee nuun' niyo sukuán, jee maáórán, çnasa ka' vá sa'á-ó jee kaku-ó nuun' tunó'ó vá, retú ntu nenuun'-ó chu'un ini'-ó jiē'e' tu'un máá ñá'nú ká' jiē'e' ya nasa natava' Jesús yó nuun' kuachi-ó sikáku re' yó rúja? Chi xí'na ka' nkachitu'un maá Ito'o'-ó Jesús tu'un ya'á, jee kuíre rá tee ya nteso'o maa, jee nnastúvi raa ya naá' jiē'e' tu'un ya'á nuun'-órán ⁴Jee stúvi maá Ndiosí' ya naá' ví tu'un vá. Chi nsa'á re' ya sa'á rá tee vá rá seña, jín tiñu ñá'nú ya tíví xíni'-ó, jín ké'in nuun' anasí, ya stúvi ya naá' ví tu'un vá. Jee sumi ntaji re' Tachi' Íí' re' nuun' ta ñin ñin-órán, sáva sa'á-a ya kuvi sa'á-ó sín sín tiñu re', sánikuá' kuíni maaré'.

Nkenta Cristo ñin nuún kúvi re' jín ñivi sáva kenta kúvi sava rá ñivi ñani' re'

⁵Chi nsú xintíin rá najiá'á' íí' Ndiosí' nnachi'i re' ñiví jiáá ya kiji tiempú' ichinúún', jiē'e' ya káchí' rání' ya'á. [Chisa' xintíin Se'ya re' nnachi'i re' maa.] ⁶Chisa' stúvi David ya naá' jiē'e' vá, chi níso nuun' Tutu' Íí' ñin nuun' ya káchí' David nuun' Ndiosí':

¿Na ñivi ñá'nú kúvi rá ñivi ñiví ya'á ya ñú'ún ini' nú raa?

Jee, çna ñivi ñá'nú kúvi tata' ñivi ya nani'vi' ini' nú jiē'e' raa?

⁷Chi nxinúun nú yaku' ntí' ka' kúñá'nú raa nsú ká' kúñá'nú rá najiá'á' íí' nú.

Soo nxináa nú raa nuñá'nú raa jee nakuatá'ví nú raa.

[Jee ñani nú raa sava kunisotíñú raa nuun' ntáká rá nantíñú ya nsa'á nú.]

8 Chi ntáká ya íyó nnachi'i nú maa xintíín raa.

Jee saáva, jie'e' ya kuayó nnachi'i Ndiosí' xintíín raa, jee ni ntuná' nxínóo re' ka' ya ntuví yí'í xintíín raa. Sú íyó sukuán soo vitan ntiá'an kune'yá-ó ya ntáká ya íyó ki'i xintíín raa. 9 Soo vitan jee jíní'-ó ya iin tee nuun-u ntí' ka' kuñá'nú yaku' ka' nsú ká' kuñá'nú rá najiá'á' íí' re' yaku' ni tiempú'. Jee kúvi tee vá Jesús. Soo vitan jee nnaxináa Ndiosí' re' kuñá'nú ví'í re', jín ya ni'i kuiti' nakuatá'ví raa re', jie'e' ya nno'o re' ya ní'i re', sava kuvi' re' jie'e' ntáká ñivi jie'e' íyó máni' ini' Ndiosí' né'yá-a yó.

10 Chi ntáká ya íyó kúvi-i nantíñú Ndiosí', jee suni maaré' nsa'á maa. Chi kuíni re' kunaka re' ku'e'e' ví'í ñivi kuvi raa se'ya re' kivi raa na'á re' kuñá'nú raa jín re'. Jee saáva, íyó vá'a ya nsa'á Ndiosí' kuno'o Jesús sava sa'á tú'va re' maa sava sikúnkuvi-i tiñu ñá'nú ya kuvi natava'-a ñivi nuun' kuachi raa sikáku-u raa. 11 Chi Jesús ya nása'á síin re' rá ñivi sava ki'i raa nuun' Tátá' re', jee rá ñivi vá ya nása'á síin re', jee núví' raa iin ni nuun' Tátá' vaji raa jín re'. Jee saáva ntu kúkanuun re' ká'án' re' ñani' re' jín ku'va re' raa.

12 Chi nuun' Tutu' Íí' niso tu'un nkachi' re' nuun' Tátá' re':

Kachitu'ún ni' jie'e' nú nuun' rá ñani' ni' jín ku'va ni'
[ya yí'í raa nuun' nú],

jee nteñu nuun' nútútú raa kata ni' yaa' ya nákuetú'ún ni' ya kúñá'nú nú.

13 Jee káchí' tuku re':

Nu'u' kunei ini' ni' Ndiosí'.

Jee tukuni káchí' re':

Ya'á íyó ni' jín rá se'ya Ndiosí' ya ntaji re' nuun' ni', nkachi' Jesús.

14 Saáva rá se'ya vá jee ñivi yikikúñu ví raa, jee suni sukuán nuún nkuvi maá Jesús chi suni ñivi yikikúñu ví re' ranika', sava nkuvi ni'í' re' jie'e'-ó, sava kunei re' nuun' kui'na' kúñá'nú ya niso fuersá' ya kínóo ñivi jín kuachi raa jee jí'í' raa jee ntu nánitá'ví' raa. 15 Jee nsa'á Jesús sukuán, sava nakani núne re' rá ñivi vá ya níínkání tiempú' tékú' raa jee nyí'í' raa xintíín ya yú'ví raa kuvi' raa. 16 Chi maá náá' nijia ya ntu chíneí re' rá najiá'á' íí' re', chisa' chíneí re'

rá ichiyúkún' Abraham. ¹⁷Jee saáva niniñú'ún re' nkenta nkuvi re' kuéntá' mákua íyó kuiti' rá ñani' re', sáva nkenta nkuvi re' iin sutu' kúñá'nú nasíkuiti', ya ná'ví ini' re' né'yá re' raa, jee síkúnkuvi naa' re' tiñu Ndiosí', sáva nsokó' re' maaré' sáva síyo re' kuachi rá ñivi. ¹⁸Chi suni nno'o re' jín tu'un xíníyo ini', jee saáva kuvi chineí re' rá ñivi ya íyó tu'un xíníyo ini' jín raa.

Kúñá'nú ka' Jesús nsú ká' Moisés

3 ¹Jee saáva, ráno'ó ñanitalán, ya nsá'á sín Ndiosí' ráno'ó sáva ki'i rán nuun' re', jín ya jí'in rán nkana re' ráno'ó ne síkún nuun' néé' re', jee saáva íyó tiin kuéntá' va'a rán jie'e' [Cristo] Jesús ya niso re' tiñu apóstol ya nchúichí Ndiosí' ntaji re' Tu'un Ndiosí' nuun'-ó, jee suni kúvi re' sutu' kúñá'nú nuun'-ó, jie'e' tu'un re' ya jí'ayu'ú-ó ya kúneí ini'-ó re'. ²Chi síkúnkuvi naa' Jesús ntáká tiñu nuun' Ndiosí', ya ñani re' maa sa'a-a tiñu vá, kuéntá' kua' nsíkúnkuvi naa' Moisés tiñu nuun' ni'i rá ñivi ya nkachi' Ndiosí' ya kúvi raa ñivi ve'i re'. ³Chi Jesús nni'in' re' ya vii' kúñá'nú re' ka' nsú ká' kúñá'nú Moisés, kuéntá' kua' kúñá'nú ka' iin tee sá'a ve'i nsú ká' maá ve'i. ⁴Chi ntáká ve'i jee íyó ñivi nsá'á maa, soo maá Ndiosí' ví ya nsá'á ntáká ya íyó. ⁵Jee Moisés nsíkúnkuvi naa' nijia re' ntáká tiñu Ndiosí' ya nkuvi re' musú' ya nneen kuéntá' re' ni'i ñivi ve'i Ndiosí'. Jee tiñu nsá'á Moisés ví ya nstúvi ya naá' jie'e' tu'un ya kachi' Ndiosí' tiempú' kiji. ⁶Soo Cristo, kúvi re' Se'ya Ndiosí', jee síkúnkuvi naa' re' ntáká tiñu ya yósó' re' nuun' rá ñivi ve'i Ndiosí', ya suvi kúvi maórán, retú íní' in-ó níkin' kutú-ó kúneí ini'-ó re' ne kenta nuun' ní'i tékú'-ó, jín ya kúsí' ví'í ini'-ó jie'e' ya íyó tuneí ini'-ó ya kuneé'-ó jín Ndiosí'.

Nájiávi rá ñivi Ndiosí'

⁷Jee saáva chu'un ini' rán kuéntá' kua' nkachi' Tachi' Íí' Ndiosí' Tu'un niso nuun' Tutu' Íí':

Retú vitan tésó'o rán tu'un ká'an' Ndiosí',

⁸jee koto kúní'in ini' ánima' rán,

kuéntá' nkuni'in ini' rá jí' rán yana'an rá kivi' ya jíkanuun raa nuun' ñu'ún sain,

jee nkujiáá' ini' raa nuun' Ndiosí' jee nitotúní' raa retú
ká'nú íyó ini' re'.

9 Chi yukuán rá jíí' rán yana'án nsikúvi raa ini' nu'u' chi
nitotúní' raa ini' nu'u',
súnika' jíní' raa ntáká tiñu nsa'á ni' nuun' raa uvixiko
(40) kuiya'.

10 Jee saáva nkiti' ini' ni' nne'yá ni' rá ñivi tiempú'
yukuán.

Jee nkachi' ni': "Sukuáni kújíká ánima' raa nuun' ichi
vá'a ni',

chi ntu íyó mani' raa nuun' ichi ni'."

11 Jee saáva nkiti' ini' ni' nne'yá ni' raa,

jee nsa'á naa' ni' nuun' tu'un nchisóyu'ú ni' ya:

"Ni nsá' ni'in' raa kivi raa nuun' najiaví raa sa'á ni'."

12 Jee ráno'ó ñanítá'án, kumí rán maarán ya ni ñin tá'án
rán koto ñú'ún niva'a ini' ánima'-a ya ntu ínú' ini'-i Tu'un
Ndiosí' sáva ntu kúsín-i nuun' Ndiosí' tékú'. 13 Chisa'
nasa'á neí rán ini' ñin inka rá tá'án rán vitan nteen', vitan
ni íyó ka' tiempú', sáva ni ñin rán ntu nuní'in ánima'-a
nuun' Ndiosí', sáva ntu xiná'ví kuachi yí'í ini' ánima'-a
maa. 14 Chi niyo tñeí ini'-ó ne tiempú' xí'nañú'ún ya
káchí' tu'un naa'. Jee retú koo kutú tñeí ini'-ó sukuán
nekuá' kenta nuun' ní'i tékú'-ó, jee sukuán kenta-ó kunee'
nká'nú-ó jín Cristo.

15 Chi sukuán káchí' nuun' Tutu' Íí':

Retú vitan tésó'o rán tu'un ká'án' Ndiosí',

jee koto kúní'in ini' ánima' rán kuéntá' nkuní'in ini' rá
jíí' rán yana'án sáa nkujiáá' ini' raa
nuun' Ndiosí'.

16 Jee, ¿né ñin kúvi rá ñivi ya nteso'o Tu'un Ndiosí' jee
nkujiáá' ini' raa nuun' Ndiosí' rúja? ¿Á nsú suviráa kúvi
ntáká rá ñivi Israel ya nkene raa xintín ñuun' Egipto sáa
yósó' Moisés nuun' raa rúja? 17 Jee, ¿né ñin kúvi rá ñivi ya
nkiti' ini' Ndiosí' nne'yá re' raa uvixiko (40) kuiya' rúja?
¿Á nsú suviráa kúvi rá ñivi nsa'á raa kuachi jee ni'i' raa ne
nuun' ñu'ún sáin rúja? 18 Jee, ¿né ñin nuun' rá ñivi nsa'á
naa' Ndiosí' tu'un nchisóyu'ú re' ya nsá' ni'in' raa kivi raa
nuun' ñu'ún nuun' sa'á re' ya najiaví raa rúja? Suviráa kúvi
rá ñivi ya ntu nkaníja' raa re'. 19 Jee sukuán jee jíní'-ó ya

rá ñivi vá ntu nkúvi kivi ráa nuun' ñu'ún nuun' najiaví ráa sa'á Ndiosí' chi ntuví nínú' ini' ráa re'.

4 ¹Jee saáva, vitan íyó-ó ka' jín tu'un ya nchisóyu'ú Ndiosí' ya ñi'in'-ó kivi-ó na'á re' nuun' ñi'in'-ó najiaví-ó sa'á re'. Jee íyó ku'un yú'ví ini' rán kumí rán maárán sáva nkóo ni ñin rán ya sanáa' Ndiosí' jie'e' ñivi vá ya nsá' ñi'in'-i kivi-i nuun' najiaví-i sa'á re'. ²Chi suni nuun' maáo ranika' nkachitu'ún jie'e' tu'un vá'a kuéntá' kuá' nkachi' maa nuun' rá ñivi vá ne yana'án. Soo ntu ñi'in' tiñú tu'un vá nuun' ráa súka' nteso'o ráa maa, chi maáráa ya nteso'o ráa maa, jee ntuví nínú' ini' ráa maa. ³Soo maáo ya jínú' ini'-ó tu'un re', jee maáo vá ní'in'-ó kivi-ó nuun' najiaví-ó sá'á re' sáni nnajiaví re', kuéntá' kuá' nkachi' re':

Jee saáva nkiti' ini' ñi' nne'ya ñi' ráa,

jee nsa'á naa' ñi' nuun' tu'un nchisóyu'ú ñi' ya:

“Ni nsá' ku'va kuiti' ñi' kivi ráa nuun' ñu'ún nuun' kune'e' ráa najiaví ráa sa'á ñi'.”

Soo nsijínu re' tiñu nsa'á re' nesá nsijínu re' sa'á re' ya kikoo ñiví. ⁴Chi íyó ñin nuun' káchí' Tutu' Íí' Ndiosí' jie'e' kivi' uxá':

Nnajiaví Ndiosí' sáa nsijínu re' ntáká tiñu nsa'á re' sáa nsa'á re' ñiví ya'á.

⁵Jee tukuni káchí' nuun' Tutu' Íí' Ndiosí':

Ni nsá' ku'va kuiti' ñi' kivi ráa nuun' ñu'ún nuun' kune'e' ráa najiaví ráa sa'á ñi'.

⁶Soo íyó ii' ka' kivi sava rá ñivi nuun' najiaví ráa sa'á re'. Jee rá ñivi vá tiempú' yana'án nteku'tu'ún jie'e' tu'un vá'a re' jee ntu ñi'in' ráa kivi ráa nuun'-u, chi ntuví nkánjiá ráa. ⁷Jee saáva tukuni nánikó Ndiosí' jiáni re' inka ka' kivi' ya kuvi kivi ñivi nuun' najiaví ráa sa'á re', tiempú' vitan. Chi sáa ya njia'a ví'í tiempú', jee njia'a Ndiosí' tu'un nuun' David sákachi'-i nuun' Tutu' Íí', jee nkachi' Ndiosí':

Retú vitan tésó'o rán tu'un ká'an' Ndiosí',
jee koto kúní'in ini' ánima' rán.

⁸Chi retán' Josué nsikívi re' rá ñivi Israel vá nuun' najiaví ráa sáni nnajiaví Ndiosí', nékúvi, jee ntuví íyó nanikó tuku Ndiosí' ka'an' re' jie'e' inka ka' kivi' ya kuvi kivi rá ñivi najiaví ráa sa'á Ndiosí'. ⁹Jee saáva íyó tú'va ii' ka' ya najiaví rá ñivi Ndiosí' kuéntá' kuá' nnajiaví re' kivi' uxá'. ¹⁰Chi

ñivi ya nkívi nuun' nájiávi-i sáni nnajiávi Ndiosí', jee suni nájiávi-i nuun' tiñu sá'a-a, kuéntá' kuá' nnajiávi Ndiosí' nuun' tiñu re' sáa nsa'a re' ñivi. ¹¹ Saáva íyó nunasí-ó kivi-ó nuun' najiávi-ó sáni nnajiávi re', sáva ni iin-ó ntu kininkava-a sa'a-a kuá' nsa'a rá ñivi vá ya ntu nkaníjá ráa.

¹² Chi Tu'un Ndiosí' suni tékú'-u chi ni'in yí-i xá jee sátiñú-u ini'-ó. Chi Tu'un Ndiosí' kúvi kuéntá' iin yuchi' espada xeen', soo xeen' nasíkuiti' ka' kúvi tu'un re' nsú ká' kuá' xeen' ntáká rá yuchi' espada ya xeen' ni núvi' íyó ichi yu'ú, chi suni kivi tu'un re' ne nuun' kúnú ini'-ó sáva stúvi káji-i nasa íyó antúni'-ó jín ánima'-ó, kuéntá' kivi yuchi' espada ne nuun' kúnú sáva sasín-i ne nuun' nütá'an rá yiki-ó jín rá miki yiki-ó. Jee jié'né' naa' tu'un re' antúni'-ó jín rá kuíni ánima'-ó sa'a-ó. ¹³ Jee ni ntuné íyó ni iin ya nsa'a Ndiosí' ya ntu túvi nijin' nuun' re', chisa' ni'i kuiti' núne ráa nuun' re' chi túvi nijin'-i né'yá maaré', ya nuun' re' naku'va-ó kuéntá' ni'i ya sá'a-ó.

Jesús kúvi maá sutu' ñá'nú ka'

¹⁴ Íyó jín-ó iin sutu' kúná'nú ka' ya nnaa re' súkún nuun' neé' Ndiosí'. Jesús ví sutu' vá, ya kúvi re' Se'ya Ndiosí'. Saáva íyó kuiñi ni'in-ó jín tu'un njia'ayu'u-ó ya jínú' ini'-ó. ¹⁵ Chi maá sutu' kúná'nú ya íyó jín-ó, jee ntu kúvi re' iin sutu' ya ntu kúvi kuná'ví ini' re' kune'yá re' yó jie'e' ya táyá' ini'-ó, chi suni ne maaré' niyo tu'un xíníyo ini' jín re' ntáká nuun' kuéntá' kuá' maáo ranika'. Soo ni iin kuachi ntu nsa'a re'. ¹⁶ Saáva ne yuchi' kuká'nú ini'-ó natu'va-ó nuun' teyu' Ndiosí' nuun' tátúni' re' jee ka'an-ó jín re' ya íyó máni' ini' re' né'yá re' yó, sáva ni'in-ó ya kuná'ví ini' re' yó jín ya íyó máni' ini' re' chineí re' yó sáa jiniñú'ún-ó maa.

5 ¹ Chi ta iin rá sutu' kúná'nú, jee nkaji Ndiosí' re' nteñu rá ñivi, jee ñani Ndiosí' re' sáva sikúnkuvi re' rá tiñu nuun' Ndiosí' jie'e' ya vá'a rá ñivi, sáva soko' re' nuun' Ndiosí' rá nantíñú jín rá sana' jie'e' rá kuachi rá ñivi. ² Jee sutu' vá kuvi koo mású' ini' re' jín rá ñivi ntu jáaku'un ini' ráa Tu'un Ndiosí' jín ya kújíká ráa nuun' tu'un vá, chi suni ne maá sutu' vá táyá' ini' re' kuéntá' rá ñivi vá. ³ Jee jie'e' vá saáva suni íyó soko' re' sana' nuun' Ndiosí' jie'e' kuachi re', kuéntá' kuá' jie'e' kuachi rá ñivi.

⁴Jee ni iin tee ntu kúvi sá'á-a maáa iin sutu' kúñá'nú, ntu kúvi sáñá'nú-u maáa su'va. Chisa' iin tee ya kána maá Ndiosí' nì'in-i ya kuvi-i sutu' kúñá'nú, kuéntá' kuá' nkana Ndiosí' Aarón sáva kuvi re' sutu' kúñá'nú. ⁵Jee sunisaá Cristo nika', chi nsú maaré' nsá'á re' maaré' kuñá'nú re' sáva kuvi re' sutu' kúñá'nú ka', chisa' maá Ndiosí' nsáñá'nú re' maa chi nkachi' re' nuun'-u:

Suvinú kúvi Se'ya nì'.

Vitan nsá'á nì' ya nkenta kúvi nì' Táá' nú.

⁶Jee inka nuun' suni tukuni nkachi' Ndiosí' nuun' Tutu' Íí:

No'ó, níínkání kúvi nú sutu',

kuéntá' kuá' nkuvi sutu' Melquisedec.

⁷Jee rá kivi' kúvi Cristo tee ñuné'yú' sáá nnee' re' ini' ñivi' ya'á, jee nikan' tá'ví' re' nka'an' kuachi re' ne jáaku ini' re' nkanajíín re' nna'yu' ntenúún' re' nuun' Ndiosí' ya niso-o fuersá' sikáku-u re' ya kuvi' re' nékúvi. Jee saáva ntiin kuéntá' Ndiosí' maa jie'e' ya ñúyú'ví ini' re' né'yá re' Ndiosí'. ⁸Jee saáva asúnika' kúvi re' Se'ya Ndiosí' [ya nkanjía re' maa], jee jie'e' tunó'ó nno'o re' saájee nkutu'va re' nasa kúvi tu'un kanjía. ⁹Jee sáá niyo tu'va re' sukuán, jee nkenta kúvi re' ne nuun' váji ya nene ñivi nuun' kuachi ráa jee sikáku re' níínkání ntáká rá ñivi ya kánjía ráa re'. ¹⁰Jee ñani Ndiosí' re' ya kuvi re' sutu' maa kúñá'nú ví'í ka', kuéntá' kuá' nkuvi sutu' Melquisedec.

Iyo kúvi xinóo-ó tu'un kúnei ini'-ó Ndiosí'

¹¹Íyó ví'í ka' na jie'e' ka'an'-ó jie'e' ntáká tu'un ya'á. Soo víjí nakachi' va'a nì' maa nuun' ráno'ó, chi jie'e' ya kuéé nkenta chú'un ini' rán maa. ¹²Chi ya váji kue'e' ví'í tiempú' ya jíní' rán Tu'un Ndiosí', jee mestrú' ya kúvi rán réa' sukuán ví-i. Soo ni ntuví, chisa' jiniñú'ún rán ya tukuni naxiné'én' iin ñivi ráno'ó rá tu'un yánká ya xí'nañú'ún xiné'én' rán' jie'e' Tu'un Ndiosí'. Chi nkenta kúvi rán kuéntá' iin nchíkín ya jiniñú'ún ii'-i xukui nsú ká' neyu. ¹³Chi ntáká rá ñivi ya kuéntá' tíí ii'-i xukui, ya ni ntu jíjia ini'-i nuun' Tu'un Ndiosí', chi kúvi ñivi vá kuéntá' iin nchíkín. Jee sá'á Tu'un Ndiosí' ya kinoo naa' ñivi nuun' re'. ¹⁴Chisa' rá ñivi jíjia ini' ráa nuun' Tu'un Ndiosí' jee kuéntá'

yájí' raa neyu, chi súkuá'a raa kue'nu naa' raa, sáva koo tu'va raa kaji ánima' raa jie'e' ya vá'a jín ya nivá'a.

6 ¹Jee saáva siá'a-ó ya tukuni naku tuku-ó ka' jie'e' tu'un Cristo ya nkutu'va-ó ne xí'nañú'ún. Chisa' nake'en-ó kǐ'in'-ó ichinúún'-ó, sáva kenta-ó kuvi-ó ñivi jǐia ini' jín tu'un re'. Sáva ntu tukuni nánikó yátá-ó ka'an'-ó jie'e' rá tiñu ñá'nú ya ya jíní'-ó ne xí'nañú'ún, sú kuéntá' jie'e' ya:

nakani ini'-ó xinóo-ó rá kuachi sá'a-ó ya xínáan'-a yó,
jín suni jie'e' ya kunei ini'-ó Ndiosí',

²jín suni jie'e' tu'un xíné'én' rán' jie'e' ya jiánuté,
jín jie'e' tiñu ya chisó-ó na'a-ó xini' ñivi,
jín jie'e' ya nateku' ii' rá niyi,

jín jie'e' ya sijíta Ndiosí' ñivi nínkání jie'e' kuachi raa.

³Jee sukuán nake'en-ó kǐ'in'-ó ichinúún'-ó, retú taji Ndiosí'.

⁴Chi íyó rá ñivi ya ré nkuví nstuún' Ndiosí' antúní' raa ya ñaku'un ini' raa tu'un re',

jín ya ña'nu raa nuun' ta'vi' ya jiá'a Ndiosí' ya
néé' antiví,

jín ya ni'in' raa sátiñú Tachi' Íí' Ndiosí' ini' raa,

⁵jín ya ña'nu raa nuun' tu'un vá'a Ndiosí',

jín ya ña'nu raa nuun' rá tiñu ñá'nú sá'a re' jín fesá' íí'
re' tiempú' kiji.

⁶Jee retú kusín raa xinóo raa Tu'un Ndiosí', jee ni nsá' kúvi ka' naxinǐi tuku-ó raa nakani ini' raa sáva kunikin' raa Ndiosí'. Chi ya sukuán jee kuéntá' maá'raa náka'ni' tuku raa Se'ya Ndiosí' nuun' kurúsi'. Jee jiá'a raa tunkánuun re' nuchitú.

⁷Chi [suni rá ñivi ya tǐn raa Tu'un Ndiosí' kúvi raa kuéntá'] kúvi ñu'un ya jí'i-i ntesáví, ya kue'e' íchí kúun saví' nuun'-u. Jee sá'a Ndiosí' ya netu' kúvi ñu'un vá retú kéne tata' sá'a nuun'-u ya íyótiñu nuun' rá ñivi ya sátiñú nuun'-u. ⁸Soo retú kéne yuku' ne'én jín yuku' iñu nuun' ñu'ún vá, yukuán jee ntuná' tiñu kuiti'-i, jee vakuyatin chisónínu Ndiosí' maa jee kiji ya kenta kayu'-u.

Ya íyó tunei ini'-ó sá'a-a ya kuiñi ni'in-ó

⁹Soo ráno'ó ñanítá'án, ya ñnúun' ni', jee súka' sukuán ká'án' rání' jín rán, soo ne yuchí kúká'nú ini' rání' ya koo va'a ka' jín ráno'ó kútá'án-a jín ya nátava' Ndiosí' ráno'ó nuun' kuachi rán sikáku re' ráno'ó. ¹⁰Chi naa' kúvi

Ndiosí', jee ntu náán' ini' re' rá tiñu sá'á rán nuun' re', jín ya ñúnúun' rán re'. Jee sukuán nstúvi rán ya ñúnúun' rán re' jie'e' nchineí rán rá ñivi re', ya nsásín re' sáva ki'i ráa nuun' re'. Jee sukuán sá'á ii' rán ne ntañú'ún. ¹¹ Soo ñúkúvi ini' rání' ya suni sukuán ku'un káñá ini' ta iin iin rán, ne kenta jinu tékú' rán, sáva ni'i noo kinoo kutú ini' rán ya íyó tuneí ini'-órán ya taji Ndiosí' nuun'-ó ya nchisóyu'ú re'. ¹² Jee sáva ntu kenta kukakan ini' rán, chisa' nuún sa'á rán mákua sá'á rá ñivi ya ní'in' ráa ta'vi' ya nchisóyu'ú Ndiosí' jie'e' kúneí ini' ráa Jesús jín suni ká'nú íyó ini' ráa.

¹³ Chi sáa nchisóyu'ú Ndiosí' nuun' Abraham, jee nsanáa' re' nuun' tu'un káchí' re' nuun' súvi maaré' ya naá' kúvi-i, chi ntuví íyó inka ka' máa kúñá'nú ka' nsú ká' maaré'.

¹⁴ Jee nkachi' re': "Máa náa' nijia ya sa'á ni' ya netu' nasíkuiti' kúvi no'ó jee sa'á ni' ya nukue'e' nasíkuiti' rá ichiyúkún' kene ráa ne nuun' nú." ¹⁵ Jee saájee ká'nú niyo ini' Abraham jee nni'in' re' ya nchisóyu'ú Ndiosí' nuun' re'.

¹⁶ Chi sáa sánáa' rá ñivi nuun' tu'un ká'an' ráa, jee sánáa' ráa nuun' súvi iin ya ñá'nú ka' nsú ká' maaráa. Jee sukuán sánáa' ráa nuun' tu'un nátú'ún ráa, jee sukuán kúnáa' ini' ráa jie'e' tunká'an' ráa, jee su'va sjínu ráa nuun' kántá'an' tú'un ráa. ¹⁷ Jee saáva rá ñivi ya ni'in' ta'vi' nchisóyu'ú re', ntántúní' nkuini ví'í Ndiosí' nstúvi re' nuun' ráa ya nsá' sama re' ya ñú'ún ini' re' ku'va re' ta'vi' vá nuun' ráa, jee saáva nsanáa' re' nuun' tu'un káchí' re' sáva naán' nijia ya ni'in' ráa maa. ¹⁸ Jee saájee íyó uvi' tu'un nkachi' re' vá ya ni ntuné kúvi sama-a, chi ntu kúvi katú'ún Ndiosí'. Saáva nsanáa' re' sukuán sáva nuneí téyíí ini' maáórán ya numíjil'í' nnatu'va-ó nuun' re' nama re' yó, sáva ni'in'-ó tuneí ini'-ó ya ni'in'-ó ta'vi' taji re' nuun'-ó. ¹⁹ Jee jie'e' ya íyó tuneí ini'-ó ya sikúnkúvi re' vá, sá'á-a ya íyó kutú ánima'-ó xintíín re', kuéntá' kuá' kínóo kutú barkú' sá'á ganchú' véi, ya naní ancla, ya chí'i chiji nute. Chi íyó tuneí ini'-ó kivi-ó nuun' neé' Ndiosí', kuéntá' nkivi sutu' kúñá'nú yata' sa'ma ya nnintakaa ini' veñu'un ká'nú íí nuun' niyo xika Ndiosí'. ²⁰ Chi xí'na nkivi Jesús antiví nuun' íyó xika Ndiosí' jie'e'-ó, jee nine re' iin ichi nuun' kivi-ó. Jee su'va kuéntá' nkivi re' yata'

sa'ma, chi nkenta Jesús kúvi re' iin sutu' máá kúñá'nú ka' níínkání, kuéntá' mákua nkuvu sutu' Melquisedec.

**Kúvi Jesús sutu' máá kúñá'nú ka' kuéntá'
mákua nkuvu sutu' Melquisedec**

7 ¹Jee Melquisedec ya'á, nkuvu re' tee nísotíñú ya ntatúní' ñuun' Salem, jee suni nkuvu re' sutu' nuun' Ndiosí' máá kúñá'nú nasíkuiti' ka'. Jee ñata'an' re' Abraham sáá ñnikó-o ya ñakantá'án-a sáá nkune'i-ñakin'-i yata' rá tee tátúní' vá. Jee ñikan' tá'ví' re' nuun' Ndiosí' ya sa'á-a ya netu' ka' kuvi Abraham. ²Saájee njia'a Abraham nuun' Melquisedec ni ují' ni ují' ta sientú' ntáká nuun' ya ní'in' re' sáá nkune'i re' nkantá'án re'. Jee xí'nañú'ún, súv' Melquisedec kuíni kachi' “tee nísotíñú ya ñaa' sá'á re' tiñú”, jee suni naní re' tee tátúní' nuun' Salem, ya kuíni kachi' “tee tátúní' ya sá'á ya kune'e' ñunkúún”. ³Chi ntuná' ká'án' Tutu' Íí' jie'e' tátá' re', ni jie'e' náná' re', ni jie'e' tata' ichiyúkún' re', ni jín jie'e' sáá nkaku re', ni jín jie'e' sáá ñí' re'. Jee suni su'va kúnkunuún íyó jín jie'e' Se'ya Ndiosí', ya kúvi re' sutu' níínkání.

⁴Soo íyó kani va'a ini'-ó jie'e' naja ka' vá nkúñá'nú Melquisedec, ya ñe maá tátá' jíí'-ó Abraham, jee njia'a re' nuun'-u ni ují' ni ují' ta sientú' rá ní'in' re' sáá nkantá'án re'. ⁵Jee sava rá tee kúvi ichiyúkún' tata' nkene nuun' Leví ñni'in' ráa kúvi ráa sutu'. Jee ntatúní' Ndiosí' nuun' ráa ya tiin ráa ni ují' ni ují' ta sientú' ntáká nuun' nantíñú nuun' rá ñivi ñuun' ráa ya jíá'a ráv' nuun' ráa kuéntá' kuá' tátúní' tu'un ley ya njia'a Ndiosí' nuun' Moisés yana'án, asúnika' ñanítá'án ráa kuvi ráv' ya suni iin ni kúvi ráa se'ya ichiyúkún' ya kéne ráa jín ráv' ñe nuun' Abraham. ⁶Soo súnika' Melquisedec, ntu kúvi re' ichiyúkún' váji nuun' Leví, jee suni njia'a Abraham nuun' re' ni ují' ni ují' ta sientú' ntáká nuun' nantíñú. Jee ñikan' tá'ví' re' nuun' Ndiosí' ya ña ka' netu' ka' kuvi Abraham. Asúnika' Abraham ví tee ya nchisóyu'ú Ndiosí' nuun'-u ya ku'va re' ya vá'a nuun'-u. ⁷Chi ntuné íyó ña jie'e' kantátú'un-ó ya iin tee kúñá'nú ka' ví ya jíkán' tá'ví' nuun' Ndiosí' ya ña ka' netu' ka' kuvi iin tee núun ka'. ⁸Jee jie'e' rá sutu' ya'á, tiin ráa rá

ni uj̄i' ni uj̄i' ta sientú' ntáká nuun' rá nantíñú ya jiá'a rá ñivi nuun' ráa, asúnika' suni jí'í' ráa ranika'. Soo káchí' nuun' Tutu' Íí' jie'e' inka sutu' ya tékú'-u. ⁹Jee kuvi kachi'-ó ya suni njia'a Leví ni uj̄i' ni uj̄i' ta sientú' ntáká nuun' rá nantíñú nuun' Melquisedec ne sáa njia'a Abraham maa nuun' Melquisedec, sú Leví vá ví ya ntiin ni uj̄i' ni uj̄i' ta sientú' ntáká nuun' rá nantíñú ya njia'a rá ñivi nuun'-u. ¹⁰Chi Leví kúvi se'ya ichiyúkún' ya nkene re' ne nuun' Abraham, súka' ne ntiá'an ka' kaku re' jee kuéntá' nyí'i re' yikikúñu Abraham ne sáa tiempú' ñáta'an' Melquisedec Abraham.

¹¹Chi nuun' tata' váji ichinúún' Leví nkiji rá tee ya nviso re' tiñu sutu'. Jee néen kuéntá' rá sutu' vá tu'un ley Ndiosí' ya nni'in' rá ñivi nación Israel. Jee ntu nkúvi sa'á rá sutu' Leví kinoo naa' rá ñivi ya níkin' ley vá. Chi retán' nkuvi sa'á-a vá jee, ¿nakui chi íyó nakuñi' inka ka' sutu' kua' nkuvi sutu' Melquisedec, nsú ká' kua' kúvi sutu' tata' Aarón? ¹²Chi ya nsama né iin vá kuvi sutu' jee suni níni íyó sama ley. ¹³Chi jie'e' Ito'o'-ó Jesús ví ya káchí' nuun' Tutu' Íí' sukuán, chi nkene Jesús inka ka' ichiyúkún' tata' síñ nuun' kéne rá sutu' nuun' rá ñivi Israel. Jee ni iin sutu' ntiá'an kene nuun' ichiyúkún' tata' nkene Jesús. ¹⁴Chi jíní' va'a-ó ya nuun' tata' Judá, nkaku Ito'o'-ó Jesús. Jee Moisés nka'an' re' jie'e' rá sutu' vá soo ni ntuná' nká'an' Moisés jie'e' ya kene iin sutu' nuun' tata' ichiyúkún' nkene nuun' Judá.

¹⁵Jee jín ya'á, jee sa' ví'í ká' túvi kájí jíní'-ó ya Jesús nnakuñi' re' kúvi re' inka nuun' sutu', kuéntá' kua' nkuvi sutu' Melquisedec. ¹⁶Jee nsá' nkenta Jesús kúvi re' sutu' jie'e' ley ya tátúní'-i ya íyó kene iin sutu' nuun' métú'ún ichiyúkún' Leví. Chisa' kúvi re' sutu' jie'e' niso re' fuersá' íí' ní'in ya kuteku' re' níñkání jee ni nsá' kuvi' re'. ¹⁷Chi káchí' Ndiosí' nuun' Tutu' Íí' jie'e' Jesús:

No'ó, níñkání kúvi nú sutu',

kuéntá' kua' nkuvi sutu' Melquisedec.

¹⁸Saáva nsijíta tu'un ya ntatúní' ley yana'an chi táyá'-a jee ntu íyótiñu-u. ¹⁹Chi ntuná' nsá'á ley Moisés ya kinoo naa' ñivi nuun' Ndiosí'. Soo vitan nkenta nni'in'-ó ya koo tuncéi ini'-ó ya vá'a ka' ya kinoo naa'-ó nuun' re', chi jie'e' vá natu'va-ó nuun' Ndiosí'.

20 Chi nsanáa' Ndiosí' nuun' tu'un nkachi' re' ya Jesús kúvi-i sutu' nuun'-ó. Jee ntuví nsánáa' Ndiosí' nuun' tu'un nkachi' re' sáá ñani re' rá inka tee kúvi ráa sutu'. 21 Soo nsanáa' Ndiosí' nuun' tu'un nkachi' re' sáá ñani re' Jesús kúvi re' sutu', chi sukuán nkachi' re' nuun' Tutu' Íí':

Nsanáa' Ito'o'-ó nuun' tu'un nkachi' re' jee ni ntu níko ini' re' jie'e'-e:

“No'ó, nínkání kúvi nú sutu',

[kuéntá' kuá' nkuvi sutu' Melquisedec].”

22 Jee jie'e' vá, jee nkenta kúvi Jesús ya sá'a re' ya kúkutú iin tratú' vá'a ka' nsú ká' tratú' ley yana'án. 23 Chi rá inka ka' rá sutu' kue'e' ví'í ráa niyo, chi jie'e' ni ka' jí'í' ráa jee ñasi'-i ya kuiñi ráa ya kúvi ráa sutu' nínkání. 24 Soo tékú' Jesús nínkání, saáva kúvi re' sutu' nínkání ya ni ntu sáma re'. 25 Jee rá ñivi ya jiánatu'va ráa nuun' Ndiosí' jie'e' Cristo, jee saáva kávií kuiti' kúvi natava' Jesús ráa nuun' kuachi ráa, jee sikáku re' xinánitá'ví' re' nínkání ráa, chi tékú' re' nínkání, sáva yítuvi re' náma re' ráa nuun' Ndiosí'.

26 Jee saáva, Jesús kúvi nijia re' sutu' maá kúñá'nú nasíkuiti' ka' sání jiniñú'ún-ó. Chi ii' ví'í re', chi ni ntuví kuachi re', jee íyó noo re', jee íyó sín re' nuun' rá ñivi íyó kuachi, jee nkenta kúñá'nú nasíkuiti' re' ne nuun' súkún nasíkuiti' ka' antiví. 27 Jee ntu jiniñú'ún re' sa'a re' ta kivi' kua' nsá'a rá inka ka' rá sutu' kúñá'nú yana'án, ya xí'nañú'ún ka' jiá'ní' ráa sana' sókó' ráa jie'e' kuachi maáraa, jee kuíre sókó' ráa jie'e' kuachi rá ñivi ranika' ta kivi'. Chisa' métú'ún iin íchíni nsoko' re' maaré' nuun' ntáká tiempú' jie'e' kuachi-ó sáá ni'i' re'. 28 Chi jíani ley Moisés rá tee táyá' kúvi ráa sutu' kúñá'nú. Soo ichinúún' ka', jee nsanáa' Ndiosí' nuun' tu'un ká'an' re', ya ñani re' Se'ya re' kúvi-i sutu' kúñá'nú, ya íyó tu'va nínkání nsá'a Ndiosí' sáva kúvi-i sutu' kúñá'nú.

Níso Jesús tiñu ñujiín' jie'e' tratú' jíáá

8 1 Jee saáva ya ñá'nú nasíkuiti' ka' kúvi jie'e' rá tu'un ya káchí' rání' kúvi ya íyó iin sutu' kúñá'nú-ó, sání nkachi' rán', ya maaré' ví ya ñakunee' re' ichi kuá'a teyu' nuun' néé' Ndiosí' kúñá'nú tátúní'-i ne antiví. 2 Jee kúvi

re' sutu' ya yítínú re' nuun' Ndiosí' jie'e'-ó ne antiví, nuun' kúvi nuun' íí' nasíkuiti', ya kúvi nijia maá ve'i íí' ya nsa'á maá Ito'o'-ó Ndiosí', jee nsú ñivi nsa'á maa. ³Chi ntáká sutu' kúná'nú jíani Ndiosí' raa sáva soko' raa nuun' re' rá nantínú jín rá sana' jíá'ní' raa. Jee jie'e' saáva Jesús suni niniñú'ún re' ya soko' re', chi maaré' kúvi sutu' vá.

⁴Soo retán' íyó ii' re' ka' ini' ñivi ya'á, jee ni ntuné kúvi re' sutu' retán' sukuán, jee suni níní íyó ii' ka' rá sutu' ya sókó' ii' raa ka' nantínú kuéntá' kuá' tátúní' ley Moisés yana'án. ⁵Chi rá sutu' vá jee rá tiñu sá'á raa kúvi tiñu kuéntá' xine'ñu', chi xiné'én'-e jie'e' ya naá' nijia ya íyó ini' antiví, sú ntu íyó máá maáa. Chi kúvi-i kuéntá' kuá' nxtú'va yachi' Ndiosí' Moisés sáa sukuán kijie'é re' kani re' ve'i sayo íí' nuun' nneñu'un rá ñivi Ndiosí', jee nkachi' Ndiosí': “Nito koo nú, jee nasa'á nú ntáká kuiti' rá nantínú sánikuá' íyó kuiti' rá nantínú nini' nú ya nxiné'én' ni' nuun' nú ne xini' yuku.” ⁶Soo vitan jee sutu'-ó ya kúvi Cristo nni'in' re' tiñu máá ñá'nú nasíkuiti' ka' nsú ká' rá tiñu nsa'á rá sutu' vá. Jee suni sukuán níso re' tiñu ñujín' jie'e' tratú' jíáá ya kúvi va'a nasíkuiti' ka' nsú ká' tratú' tú'ú. Jee suni ñakin' Ndiosí' tratú' jíáá vá jie'e' rá tiñu vá'a nasíkuiti' ka' nchisóyu'ú re' ya sa'á re' maa.

⁷Chi tratú' xí'nañú'ún, jee retán' nsa'á-a ya kuaa' va'a ni'i tiñu, jee ntuné jíniñú'ún ne níní koo tratú' uví', nékúvi. ⁸Soo nini' Ndiosí' ya ntuví nkínóo naa' rá ñivi yana'án sukuán, jee nkachi' re', káchí' nuun' Tutu' Íí':

Káchí' Ito'o' yó Ndiosí':

“Kiji rá kivi' ya nakakin' ni' iin tratú' jíáá jín rá ñivi ñuun' Israel jín rá ñivi Judá.

⁹Jee ntu kúvi-i kuéntá' kuá' maá tratú' nsa'á ni' jín rá jíí' raa yana'án, kivi' kuéntá' ntiin ni' na'á raa jee ntava' ni' raa nuun' ñuun' Egipto.

Chi jie'e' ya ntu nsikúnkuvi naa' raa nuun' tratú' ni', jee saáva nkuiyo ni' nuun' raa”, káchí' Ito'o'-ó Ndiosí'.

¹⁰“Jee saáva su'va koo tratú' ya sa'á ni' jín rá ñivi ñuun' Israel,

ne retú nkenta rá kivi' yukuán",
 káchí' Ito'o'-ó.
 "Chu'un ni' ley ni' ini' antúní' raa.
 Jee suni chu'un ni' maa ini' raa
 kuéntá' tee ni' maa ini' ánima' raa.
 Jee kuvi ni' Ndiosí' raa
 jee kuvi raa ñivi ni'.

- 11 Jee ni iin ntuná' kuniñú'ún-u ya xiné'én'-e ñanité'án-a
 ni tá'án-a
 jee nsá' kachi'-i:
 Kuni' va'a nú ini' Ito'o'-ó.
 Chi ntáká raa kuni' va'a ini' ni',
 ne rá lúlí jín ne rá ñá'nú ka'.
 12 Chi kuneká'nú ini' ni' jie'e' rá tiñu nivá'a nsá'á raa.
 Jee ni nsá' naku'un ini' ni' ka' jie'e' rá kuachi
 nsá'á raa."

13 Jee sáá ká'án' Ndiosí' jie'e' iin tratú' jíáá, jee yukuán
 kúvi ya nkachi' re' ya tratú' tú'ú ví tratú' xí'nañú'ún, jee
 iin ya nkutú'ú jee kútú'ú-u ka', chi sané' íyó kina'an'-a.

Ve'i íí' ini' ñiví ya'á xiné'én'-e nasa íyó ve'i íí' íyó antiví

9 1 Saájee tratú' xí'nañú'ún vá ntatúní'-i naja kuneñu'un
 rá ñivi Ndiosí', jín naja koo ve'i íí' nasíkuiti' ini'
 ñiví ya'á. 2 Chi nsá'á stákoo ve'i íí' sa'ma su'va: ini' ve'i
 xí'nañú'ún, naní Nuun' Íí', jee yukuán niñi kantilerú' jín
 mesa, nuun' yósó' ixtatílá' íí'. 3 Jee nninta iin sa'ma ya
 chumá'ñu maa. Jee yata' sa'ma uví' vá, yukuán nkuvi
 inka ka' ini'-i, nuun' naní Nuun' Íí' Nasíkuiti' Ka'. 4 Jee
 yukuán niñi iin altar oro nuun' káyú' sujie íí', jee suni niñi
 kajún' yatun' nuun' ñú'ún tratú' ley, jee maa oro ñano'on'
 kuaíyó yata' yatun' vá. Jee suni ini'-i nñu'un iin kisi oro
 ya nñu'un maná ini'-i ya kúvi ixtatílá' nkinkuun súkún,
 jee suni ini' yatun' vá nñu'un karútí' Aarón ya nnene na'á
 yuku', jee suni nñu'un rá tukúnú yuu' tiáxín ya nniso rá
 tu'un tratú'. 5 Jee yata' yu'ú yatun' vá nyoso' ñuné'yú' kaa,
 naní querubine, ya stúvi raa ya néé' xika Ndiosí' kúñá'nú
 yukuán. Jee jín chiyo' raa ñasi' kátí-i yata' yu'ú yatun' vá.
 Jee yukuán ví nuun' néká'nú ini' jie'e' rá kuachi. Soo jie'e'
 rá nantíñu ya'á jee ntu kúvi ka'an' kávií jie'e'-e vitan.

6 Jee sáa ya íyó stákoo ntáká rá nantínú vá, jee yítá'an yítá'an kivi rá sutu' ini' nuun' xí'nañú'un ini' ve'i íí' sa'ma, sáva sikúnkuvi ráa rá tiñu íyó sa'á ráa nuun' Ndiosí'. 7 Soo ini' nuun' kúvi ya uví' vá Nuun' Íí' Nasíkuiti' Ka', yukuán kivi kuachi métú'un kuiti' sutu' kúná'nú ka' ini'-i iin ni íchí ya kuiya'. Soo suni ntu kúvi kivi-i retú ntu ína'á-a niñi' sana', sáva soko'-o vá nuun' Ndiosí' jie'e' kuachi maáa jín suni jie'e' kuachi sa'á rá ñivi sú ntu jíní' ráa ya nsa'á ráa maa. 8 Jee jín yukuán stúvi Tachi' Íí' Ndiosí' nuun'-ó ya ni íyó ii' ini' nuun' xí'nañú'un ini' ve'i sa'ma vá, jee ntiá'an kunune ichi ya kuvi kivi ñivi ini' Nuun' Íí' Nasíkuiti' Ka'. 9 Chi jie'e' ntáká rá ya'á xín'é'n'-e nuun'-ó naja kúvi tiempú' vitan. Chi sókó' ñivi nantínú jín sana' nuun' Ndiosí', soo rá nantínú jín rá sana' ya sókó' maa nuun' Ndiosí' yukuán jee ntu kúvi kuiti' sa'á-a ya kinoo noo ánima' ñivi ya néñu'un Ndiosí' sukuán jee saáva ntu kenta kuni' ráa ya ntu niso ráa kuachi. 10 Chi ntáká rá tiñu yukuán, jee kuachi kuiti' kúvi-i tu'un ya tátúní'-i naja sa'á-ó jín yikikúñu-ó. Chi tátúní'-i jie'e' ya yájí', jín ya jí'i, jín jie'e' naja nasa'á noo-ó yikikúñu-ó. Jee ñakin' Ndiosí' tiñu vá nekua' tiempú' nasa'á jiáa naa' re' ni'i.

11 Soo vitan jee ya nkiji Cristo, jee maaré' ví sutu' kúná'nú nasíkuiti' ka' ya nísotínú re' rá tiñu vá'a ya váji vitan ya táji Ndiosí'. Jee yítínú re' nuun' kúvi nuun' íí' nasíkuiti' íyó ne antiví, nuun' kúná'nú-u ka' jín va'a nasíkuiti' ka' nsú ka' ve'i íí' yana'an. Jee ntu nsa'á ñivi maa, chi ntu íyó-o ini' ñivi ya'á. 12 Chisa' Cristo jee nkivi re' Nuun' Íí' Nasíkuiti' Ka' ya íyó antiví, soo nsú jín sáva soko' re' niñi' rá chuvátú' lúlí jín rá chelu yíí, chisa' jín sáva soko' re' niñi' maaré' jie'e' ya ní'i re'. Jee nkivi re' yukuán métú'un iin ni íchí nuun' ntáká tiempú'. Jee sukuán nchunáan nká'nú re' nuun' Ndiosí' jie'e' kuachi-ó sáva ni'in' re' ya nakuiñi' núne-ó nuun' kuachi-ó níínkání. 13 Chi niñi' rá toro jín rá chuvátú' lúlí, jín rá yaa' rá chelu ya nkayu' nuun' altar,^a jee nxinává' yává sutu' maa nuun' rá ñivi ya ntu íyó ninu'un ráa sáva sa'á re' ya kitínú ráa nuun' Ndiosí'

^a9:13 Altar ví iin ito nuun' nteñu'un' rá sutu' sana' sáva soko' ráa maa nuun' Ndiosí'. Niñi altar ichinúun' ve'i sayo íí'.

sáva kuvi kuneñu'un ráa Ndiosí'. Jee sukuán sá'á re' ya nunoo yikikúñu ráa nuun' Ndiosí'. ¹⁴Retú sukuán kúvi, soo sa' ví'í ká' nasánoo niñi' Cristo ánima'-ó, chi ntu níso Cristo kuachi, jee Tachi' Íí' ya íyó nínkání jee njia'a-a fuersá' íí' nuun' re' sáva kuvi' re' soko' re' maaré' nuun' Ndiosí'. Jee sukuán násánoo niñi' Cristo ánima'-ó, sáva kuni'-ó ya ntu níso-ó ka' kuachi, jín ya ntu yí'í-ó ka' nuun' rá tiñu sá'á ya kuvi'-ó nuun' Ndiosí', jín sáva kitíñú-ó nuun' Ndiosí' tékú'.

¹⁵Saáva, níso re' tiñu ñujiín' jie'e' tratú' jiáá ya yítíñú re' nuun' Ndiosí' jín nuun' ñivi. Chi ni'i' re' sáva chunáan nká'nú re' nuun' Ndiosí' sáva nakani núne re' rá ñivi nuun' kuachi nsá'á rá ñivi sáá nyí'i ráa chiji tratú' xí'nañú'un, sáva rá ñivi ya nkana Ndiosí' ni'in' ráa ta'vi' ya koo nínkání, ya yukuán vá nchisóyu'ú re'.

¹⁶Chi nuun' íyó iin tutu' ya sá'á iin ñivi ya jiá'a ya naá' jie'e' ya kínoo nijia ta'vi' ya xinóo ñivi vá, jee íyó stúvi ya naá' nijia ya ní'i' ñivi xí tutu' vá sáva kootiñu tutu' vá. ¹⁷Chi tutu' vá, jee íyótiñu-u nekua' retú ni'i' ñivi xí tutu' vá, soo ni ntuná' tiñu-u retú ni tékú' ii' ka' ñivi xí tutu' vá ya nsá'á maa. ¹⁸Saáva tratú' ya niyo xí'nañú'un vá jee suni niniñú'un-u ñakava-a jie'e' niñi' rá sana' ña'ni' ráa. ¹⁹Chi sáá nkuví nkachitu'un Moisés nuun' ntáká rá ñivi jie'e' ntáká rá tiñu ya ntatúní' ley. Jee kuíre, ntiin re' niñi' chelu, jín niñi' lítú, jín nute, jín kachi' lanchi kué'é jín suni iin na'á yuku' naní hisopo, jee nchunáji re' maa nuun' niñi' vá jee nxinává' yává re' niñi' vá yata' tutu' níso ley vá jín suni nuun' ntáká rá ñivi vá. ²⁰Jee nkachi' re': "Ya'á kúvi niñi' ya jiákava kutú tratú' ya ntatúní' Ndiosí' nuun' rán." ²¹Jee suni nxinává' yává Moisés niñi' ini' ve'i sa'ma nuun' íí' ví'í vá, jee suni sukuán nxinává' yává re' niñi' nuun' ntáká rá nantíñú ya jiátíñú ráa sáá néñu'un ráa Ndiosí' yukuán. ²²Sánikua' tátúní' ley ya yatin ni'i' rá nantíñú yukuán íyó xinává' yává niñi' nuun' ráa sáva nonoo ráa, chi retú ntu jiáti niñi', jee nsá'á kuneká'nú ini' Ndiosí' jie'e' kuachi.

Nsoko' Cristo maaré' sáva siíyo re' kuachi-ó

²³Jee saáva, níni' niniñú'un nsoko' rá sana' vá sáva nonoo ntáká rá nantíñú vá sukuán. Jee xiné'én' rá nantíñú vá

ji'e' rá íyó antiví. Soo máá maá ntáká yá íyó antiví jee jíníñú'ún-u nonoo jín niñi' Cristo yá nsoko' re' yá kúvi yá vá'a ví'í ka'. 24 Chi Cristo ntuví nkívi re' nuun' í' ví'í ini' ve'i í' nuun' nsa'á jín na'á rá ñivi, chi yukuán jee kuachi vá xiné'én'-e naja kútúni' sáá íyó nuun' í' nijia nas'kuiti' ka' yá íyó antiví. Chisa' nkívi nijia re' ne máá maá antiví sáva íñi re' ichinúún' Ndiosí' yítuvi re' yá kúvi yá vá'a ji'e'-ó vitan. 25 Jee nkívi re' antiví soo nsú sáva soko' re' maaré' kue'e' íchí, kuéntá' kuá' sá'á rá sutu' kúñá'nú sáá kivi raa ta kuiya' ta kuiya' Nuun' Í' Ví'í sókó' raa niñi' rá sana'. 26 Chi retán' sukuán nkuvi, soo jíníñú'ún yá kue'e' íchí kuno'o re' kuvi' re' ne sáá nkajie'é ñakoo ñivi jín ne vitan réa' sukuán. Soo ntuví chi vitan yá kúvi tiempú' kuáni'i ya'á jee nkiji re' sáva nsoko' re' maaré' iin ni íchí yá kúvi nínkáni sáva síyo re' kuachi. 27 Jee sukuán kuéntá' kuá' saá íyó vaji yá níni kuvi' rá ñivi iin ni íchí, jee kuíre suni kiji tiñu yá ke'ne' Ndiosí' kuachi. 28 Jee suni sukuán Cristo iin ni íchí nsoko' re' maaré' ni'i' re' sáva nsíyo re' kuachi rá ñivi kue'e'. Jee niji tuku re' yá uví' íchí, soo nsú ká' sáva soko' tuku re' maaré' ji'e' kuachi, chisa' kiji re' sáva xinánitá'ví' re' rá ñivi yá nétu kuvi ini' raa re'.

10 ¹ Chi tu'un ley Moisés kuvi-i kuéntá' iin xine'ñu' yá xiné'én'-e yá vá'a yá kiji jín Cristo, soo ntu sá'a-a mákua sá'a nijia re'. Chi ni nsá' kúvi sa'á ley vá yá kinoo naa' rá ñivi ji'e' yá sukuáni yítá'án ta kuiya' ta kuiya' sókó' rá ñivi sana' yá kúyatin raa nuun' Ndiosí' néñu'un raa re' sukuán. ² Chi sikíkuñi' raa yá sókó' raa rá sana' vá nékúvi, retán' nkuvi nasánoo-o iin íchíni yá kúvi nínkáni rá kuachi sá'á rá ñivi sókó' raa rátí' sukuán nékúvi. Chi retán' nkuvi nasánoo-o sukuán, jee ni ntu ka' íyó ku'un kuachi ka' ini' raa yá niso raa ka' kuachi, nékúvi. ³ Soo ji'e' rá tiñu yá nsoko' raa rá sana' vá ta kuiya' ta kuiya' sá'a-a yá náku'un ini' raa ji'e' kuachi nsa'á raa. ⁴ Chi niñi' rá chelu jín rá chuvátú' lúlí vá ntu kúvi síyo raa rá kuachi. ⁵ Saáva nkiji Cristo ini' ñivi ya'á, jee nkachi'-i nuun' Ndiosí':

Ntu kuíni nú rá sana' jín rá nantíñu yá soko' rá ñivi nuun' nú.

Chisa' nsa'á tú'va nú yikikúñu ni' sáva soko' ni' maa.

6 Chi rá saṇa' jiá'ní' ráa téñu'un' ráa sókó' ráa jín
rá nantíñú sókó' ráa nuun' nú sáva siíyo-o
kuachi ráa,

jee ntu kúvá'a ini' nú jié'e' vá.

7 Saájee nkachi' ni': “Ndiosí', ya'á vaji ni' sáva sikúnkuvi
ni' rá tiñu ya kuíni maánú,

kuéntá' kuá' ya káchí' jié'e' ni' nuun' Tutu' Íí'”,

nkachi' Jesús.

8 Soo xí'na ka' nkachi' Jesús nuun' Ndiosí': “Ntu nkuíni
nú ya sókó' rá ñivi saṇa' ni rá nantíñú, ni rá téñu'un' ráa
sókó' ráa, ni rá sókó' ráa jié'e' kuachi ráa. Jee ni ntu kúvá'a
ini' nú né'yá nú maa”, asúnika' sukuán nsoko' ráa sánikuá'
tátúní' ley maa. 9 Jee kuíre nkachi' Jesús: “Ndiosí', ya'á vaji
ni' sáva sikúnkuvi ni' rá tiñu ya kuíni maánú.” Jee nkachi'
Jesús sukuán, chi nsíkíkuíñi' re' ya sókó' ráa rá saṇa', jee
naakunasi' re' nuun' vá, chi nsoko' re' maaré'. 10 Jee jié'e'
ya nsa'á re' ya kuíni maá Ndiosí', saájee nsa'á sín re' yó
nuun' kuachi sáva kuvi-ó ñivi re', jié'e' ya nsoko' Jesucristo
yíkiúñu maaré' ni'i' re', iin ni íchí nuun' ntáká tiempú'.

11 Jee ntáká rá inka sutu' vitan nteen' íñi' ráa sá'á ráa
tiñu nuun' Ndiosí', jee kué'e' ví'í íchí nánikó ráa sókó' ráa
rá saṇa' ya jiá'ní' ráa, soo ni nsá' kúvi siíyo yukuán kuachi
sá'á ráa. 12 Soo Cristo, jee iin ni íchí nsoko' re' maaré' nuun'
ntáká tiempú' sáá ni'i' re' jié'e' kuachi-ó, jee ñakunee' re'
ichi kuá'á Ndiosí' nuun' kúñá'nú re'. 13 Jee yukuán néé' re'
netu re' nekuá' ntáká rá ñivi ya tá'vi ini' ráa né'yá ráa re'
kinaka Ndiosí' ráa nuun' re' nachi'i Ndiosí' ráa xintíín re'
kuéntá' kuá' iin teyu' nuun' yósó' jié'e' re'. 14 Chi iin ni íchí
nsoko' re' maaré', jee nsa'á re' ya ñínkání nkinoo naa' rá
ñivi ya nása'á sín re' ráa nuun' kuachi ráa, sáva sá'á re'
kuvi ráa ñivi Ndiosí'.

15 Jee ne maá Tachi' Íí' stúvi-i ya naá' nuun'-ó jié'e' tu'un
ya'á, chi xí'na ka' káchí'-i:

16 Jee su'va koo tratú' ya sa'á ni' jín rá ñivi,

ne sáá kenta rá kiví' yukuán,

káchí' Ito'o'-ó Ndiosí',

chu'un ni' ley ni' ini' áníma' ráa.

Jee suní chu'un ni' maa ini' ráa kuéntá' tee ni' maa ini'
antúní' ráa.

17 Jee suni káchí' tuku re':

Jee ni nsá' naku'un ini' ni' ka' jie'e' rá kuachi ráa jín rá tiñu nivá'a nsá'a ráa.

18 Jee saáva, nuun' néká'nú ini' Ndiosí' jie'e' rá kuachi-ó, jee ntuví jiniñú'un-ó ka' ya soko'-ó nuun' re' jie'e' kuachi-ó.

Íyó natu'va-ó nuun' Ndiosí'

19 Saáva, ráno'ó ñanité'án, ne yuchí kúká'nú ini'-ó natu'va-ó nuun' Ndiosí' kuéntá' kivi-ó Nuun' Íí' Nasíkuiti' Ka' antiví nuun' néé' Ndiosí', jie'e' niñi' Jesús ya ñati-i sáa ni'i' re' jie'e'-ó. 20 Jee nine re' iin ichi jiáa nuun' kivi-ó nuun' kuteku'-ó níinkání jín re' sá'a re'. Chi sáa nsoko' re' yikikúñu re' ni'i' re', jee nine re' ichi kivi-ó nuun' néé' Ndiosí' kuéntá' ji'a-ó sa'ma nínta jiásí' ini' Nuun' Íí' Nasíkuiti'. 21 Jee kúvi Cristo sutu' maa kúñá'nú nasíkuiti' ka' yósó' re' nuun'-ó ya suvió kúvi ñivi ve'i Ndiosí'. 22 Jee saáva, ne sain kúvi ini' ánima'-ó natu'va-ó nuun' Ndiosí', jie'e' kínoo kutú ánima'-ó chi kúneí ini'-ó Cristo, chi nnasa'a noo Cristo ánima'-ó ya kuni'-ó ya ntu niso-ó ka' ya niva'a. Jee ya nnonoo-ó kuéntá' nnakete-ó yikikúñu-ó jín nute ninu'un. 23 Jee saáva kuiñi ni'in-ó jín tu'un vá'a ya jiá'ayu'ú-ó ya íyó tūneí ini'-ó kúnáa' ini'-ó ya kivi-ó nuun' néé' Ndiosí'. Jee koto iin uvi' jiáni ini'-ó, chi Ndiosí' nchisóyu'ú re' maa nuun'-ó, jee síkúnkuvi naa' nijia re' ya káchí' re'. 24 Jee íyó kani ini'-ó naja nachunéi-ó ini' iin inka-ó ya kunuun'-ó ka' ñivi, jín ya sa'a-ó ka' tiñu vá'a. 25 Jee ntu íyó xinoo-ó nutútú-ó kuneñu'un-ó Ndiosí', kuéntá' kua' ya nkaan sava rá ñivi sá'a ráa ya ni ntu nútútú ráa. Chisa' nakutíñu-ó nachunéi-ó ini' iin inka-ó, jee sa' ví'í ká' chi jíní'-ó ya kuakuyatin kivi' nenta Ito'o'-ó Jesús.

26 Soo retú kuíni ini' maáo káñunkúún sá'a sá'a-ó kuachi, sú ya nni'in-ó kuni'-ó tu'un naa' vá'a jie'e' Cristo, saájee ntuné íyó inka ka' ya kúvi soko'-ó maa kuvi-i sáva chunáan nká'nú-ó jie'e' kuachi-ó. 27 Chisa' kuachi kuiti' vá netu-ó kuyuví-ó iin tunó'ó xeen' ka' ya kiji siki'-ó kuno'o-ó kivi' ke'ne' Ndiosí' kuachi, jee kiji ñu'un' xéen' ya xináan'-a ntáká rá jíní' uvi' ráa Ndiosí'. 28 Chi ñivi ya jiá'a sá'a-a nuun' tu'un ley Moisés, jee retú íyó uvi' áxí uní' rá ñivi jiá'a ráa ya naá' ya íyó siki' ñivi vá, saájee ya nkunaa' ya íyó ka'ni' ráa ñivi vá

chi ni ntuné íyó ka' tuná'ví ini' maa. ²⁹Jee, ¿naja ka' vá jíani ini' rán na inka ka' tunó'ó xéen' ka' íyó ni'in' rá ñivi kuno'o ráa ya nkuniichi' ráa Se'ya Ndiosí'? Kúvi kuéntá' nñujié'é ráa maa. Jee nkuchi ini' ráa niñi' re' kuéntá' ntuná' níyotiñu ya ni'i' re' jee ñati niñi' re', ya ñakin'-i tratú' ya nsá'á sñn re' ráa nuun' kuachi ráa. Jee suni ntenuun' ráa Tachi' Íí' Ndiosí' ya sá'a-a ya ni'in'-ó ya íyó máni' ini' Ndiosí' né'yá re' yó. ³⁰Jíní'-ó ya maá Ndiosí' ví ya nkachi': "Nu'u' ví ya naxinó'o ni' rá ñivi jie'e' kuachi ráa, jee nu'u' nachunáán maa nuun' ráa." Jee suni tukuni nkachi': "Maá Ito'o' sanáa' re' jie'e' kuachi rá ñivi re'." ³¹Saáva, na ka' mánasi xéen' nasíkuiti' ka' kúvi jín ráa ya kininkava ráa na'á Ndiosí' tékú' sáva xinó'o re' ráa.

³²Soo naku'un ini' rán naja nkuvi tiempú' váji yata', sáa sukuáni nkajié'é rán nine antúní' rán nsá'á Tu'un Ndiosí', sáa ñe'ne' ini' rán nno'o rán nuun' kue'e' tunó'ó xéen' nta'an' rán. ³³Chi ntenuun' ñivi ráno'ó jee nsá'á kini ráa ráno'ó nuun' chitú. Jee jí'in' rán nchineí' tá'an' rán jín rá ñanítá'an' rán ya kúnkunuún nó'o sukuán. ³⁴Chi kuná'ví ini' rán rá ñivi ya yí' ini' vekaa jie'e' íñí' ráa jín tu'un vá'a Cristo. Jee suni ne' sñi' niyo ini' rán sáa nkanee' rá ñivi rá nantíñú kúmí' rán, chi jíní' rán ya ne' antiví nuun' neé' Ndiosí' yukuán nñú'un ta'vi' vá'a nasíkuiti' rán ka' ya koo nñnkáni.

³⁵Jee saáva koto xinó'o rán ya ne' yuchí kúká'nú ini' rán Jesús, chi jie'e' kúneí ini' rán Jesús jee ni'in' rán ta'vi' máa ñá'nú nasíkuiti' ka'. ³⁶Chi jiniñú'un ká'nú koo ini' rán kuní'in' rán kuiñi' rán jín Jesús, sáva ré nkuvi nsá'á rán sáni kuíni re' jee ni'in' rán ta'vi' ya nchisóyu'ú Ndiosí'. ³⁷Chi káchí' nuun' Tutu' Íí':

Yaku' tí'in' ni ka' tiempú' kúní',
jee kiji tuku Cristo ya maáré' vá íyó niyi.
Jee nsá' kukuéé re' jee tiaa' re'.

³⁸Soo ñivi ya sá'á ni' ya nkinoo naa'-a nuun' ni',
jee kuteku'-u nñnkáni jín ni' chi kúneí ini'-i nu'u'.
Soo retú nanikóyátá-a, jee nsá' kuva'a ini' ni' kune'yá
ni' maa.

Nkachi' Ndiosí'. ³⁹Soo maórán, chi ntu kúvi-ó tá'an' rá ñivi ya níkóyátá ráa kinaan' ráa. Chisa' kúvi-ó ñivi ya kúneí ini'-ó Cristo jee sáva koo kutú' vá'a ánima'-ó xintíin' re'.

Jie'e' tu'un ya kúneí ini'-ó

11 ¹Soo vitan jee, ya ínú' ini'-ó kúneí ini'-ó Ndiosí', yukuán kúvi ya kúnáa' nijia ini'-ó ya nì'in'-ó ntáká ya íyó tūneí ini'-ó nétu-ó nì'in'-ó ya sa'á Ndiosí' jín-ó. Jee suni yukuán kúvi ya ne yuchí kúká'nú ini'-ó ya íyó sú ntiá'an kuni' jínúun'-ó maa vitan. ²Chi jie'e' ya nínu' ini' rá jíí'-ó yana'an nkūneí ini' raa Ndiosí' jee saáva nnaquetú'ún Ndiosí' jie'e' raa.

³Jee jie'e' ya jínú' ini'-ó kúneí ini'-ó, jee saáva jiáku'un ini'-ó ya kuaiyó ya íyó ñiví nsa'á Ndiosí' maa jín tu'un ká'an' re' ni. Jee saáva nsú jín rá nantíñú ya túvi né'yá-ó ya nsa'á re' ñakoo rá nantíñú ya túvi né'yá-ó.

⁴Chi ninu' ini' Abel nkūneí ini' re' Ndiosí', jee saáva nsoko' re' ya vá'a ví'í ka' nuun' Ndiosí' nsú ká' Caín. Jee saáva nnaquetú'ún Ndiosí' ya Abel kúvi re' tee naa', chi nnaquetú'ún Ndiosí' jie'e' ya nsoko' Abel. Jee saáva súka' ya nì'í' re', jee kuéntá' níkn' ii' ká'an' re' ne vitan chi nkuvi re' tee ninu' ini'.

⁵Jee Enoc ninu' ini' re' nkūneí ini' re' Ndiosí', jee saáva nnake'en tékú' Ndiosí' maa kuá'an' re' jín-i antiví sáva ntu ní'í'-i. Jee ntuví nnáni'in' rá ñivi maa, chi maá Ndiosí' nnake'en maa kuá'an' re' jín-i. Chi ne sáá ntiá'an ka' nake'en re' maa jee nni'in'-i ya náquetú'ún Ndiosí' ya nkuva'a ini' re' nne'yá re' maa. ⁶Soo retú ntu ínú' ini'-ó kúneí ini'-ó Ndiosí' tékú', jee ni ntu íyó naja kuvi kuva'a ini' re' kune'yá re' yó. Chi ñivi nátu'va-a nuun' re' jee íyó-o inu' ini'-i ya íyó nijia re', jín suni ya ku'va re' ta'vi' nuun' rá ñivi ya nánukú raa re'.

⁷Jee Noé ninu' ini' re' nkūneí ini' re' Ndiosí', sáá nstú'va Ndiosí' re' jie'e' rá tunó'ó xéen' koo ya ni ntiá'an kuni' maa. Jee ñúyú'ví ini' re' Ndiosí' jee nsa'á re' iin barkú' maá ká'nú nasfikuiti' ya naní arca, sáva kaku re' jín ntáká rá ñivi tá'an ve' re'. Jee jie'e' nkūneí ini' Noé Ndiosí', jee nsjíta re' kuaiyó rá ñivi ñiví vá nuun' kuachi raa. Jee nì'in' re' ta'vi' ninimaní' Ndiosí' ya nsa'á'-a ya kúvi re' tee naa' jie'e' nkūneí ini' re' Ndiosí'.

⁸Jee Abraham ninu' ini' re' nkūneí ini' re' Ndiosí', sáá nkana Ndiosí' re', jee nkanjíá re' sáva kì'in' re' iin nuun'

kúvi nuun' ku'va Ndiosí' nuun' re' kuvi ta'vi' re' maa. Jee nkene re' nuun' re' jee kua'an' re' yukuán, súka' ntuví jíní' re' né nú' kúvi nuun' k'i'in' re'. ⁹Jie'e' nkuneí ini' re' Ndiosí' jee ña'an' re' nnee' re' kuéntá' to'o' nteñu rá ñivi nuun' ñu'un ya nchisóyu'ú Ndiosí' ya ku'va-a nuun' re'. Jee nnee' re' ini' ve'i sa'ma jín se'ya yí' re' Isaac, jín Jacob, chi suni jí'in ráa ni'in' ráa jín Abraham ya nchisóyu'ú Ndiosí' ta'vi' vá nuun' ráa. ¹⁰Chi nnetu ñá'nú Abraham ya ni'in' re' kune' re' nuun' ya nsama' kutú, ya maá Ndiosí' ví ya ñani ini' re' naja koo jee suni maaré' nsá'á maa.

¹¹Jie'e' ya Abraham jín ñasí' re' Sara nkuneí ini' ráa Ndiosí', ni'in' neí ini' ña nñanise'ya ña jee niyo ñin se'ya yí' ña, súnika' kúvi ña ña'an númá', jee suni ya nkuñá'nú ví'í ráa, chi ninu' ini' ña ya síkúnkuvi ñaa' nijia Ndiosí' tu'un-u, chi Ndiosí' ví ya nchisóyu'ú re' maa. ¹²Jee sukuán jee súnika' ya nkuñá'nú ví'í Abraham ya íyó kuéntá' ya ni'i' yí'kí'kuñu re', jee nuun' métú'un re' nkene ñakoo kue'e' ví'í tata' ichiyúkún' re', kuéntá' kua' kue'e' ví'í rá tiuun' íyó súkún, jín kuéntá' kua' kue'e' ví'í ñuítí káá yu'ú nteñú'un ya ni ntu kúvi ka'vi maa.

¹³Jee ntáká rá ñivi vá ni'i' ráa súka' nkuneí ini' ráa Ndiosí'. Súnika' ntu ni'in' ráa ya nchisóyu'ú Ndiosí' nuun' ráa, soo ne íká nini' vá'a ráa jie'e' ya koo ichinú'un', jee ne nkusi' ini' ráa jie'e'-e. Jee njia'ayu'ú ráa ya kúvi ráa to'o' ya yaku' ni tiempú' néénú'un ráa ini' ñiví ya'á. ¹⁴Chi rá káchí' sukuán, jee stúvi kájí ráa ya núkú ráa ñin nuun' ya kuvi nuun' maáraa. ¹⁵Chi retán' nñu'un ini' ráa jie'e' nuun' nuun' nkene ráa jee niyo kuvi níkó ráa retán' nkuini ráa, nékúvi. ¹⁶Soo nñu'un ini' ráa ñin nuun' vá'a ka' ya kúvi nuun' antiví. Jee saáva Ndiosí' ntu kúkanuun re' kunan' re' Ndiosí' ráa. Nsá'á stákoo re' nuun' ya kuvi ráa.

¹⁷Jee jie'e' ya Abraham ninu' ini'-i nkuneí ini'-i Ndiosí', jee soko' Abraham Isaac, nékúvi, chi nkachi' Ndiosí' ya ka'ni' Abraham soko' re' Isaac sáva kototúní' Ndiosí' ini' Abraham, sáá ñin ni nñu'un ini'-i soko'-o se'ya-a Isaac ya kúvi se'ya métú'un-u, asúnika' Ndiosí' nchisóyu'ú nuun' Abraham jie'e' se'ya vá. ¹⁸Chi nkachi' Ndiosí' nuun' re' ya: "Nuun' Isaac kene rá se'ya ichiyúkún' nú." ¹⁹Jee nkunaa' ini' Abraham ya Ndiosí' níso-o fesá' ní'in í' ne ya nastekú'-u

rá niyi. Jee kuéntá' sukuán nkuvi chi kuéntá' ní'i Isaac jee nnani'in' tuku Abraham se'ya re' chi kuéntá' nñateku'u-nkene-e nteñu rá ní'i.

²⁰Jee jie'e' ya ninu' ini' Isaac nkuneí ini'-i Ndiosí', jee nka'an'-a jie'e' rá koo ichinúún' jee nkachi'-i ya netu' kuvi Jacob jín Esaú sa'á Ndiosí'.

²¹Jee jie'e' ya ninu' ini' Jacob nkuneí ini'-i Ndiosí', saájee sáá sané' íyó kuvi'-i, jee nkachi'-i ya sa'á Ndiosí' ya netu' kuvi ta ñin ñin ni núví' rá se'ya José, jee nnakituvi-i karúti'-i jee nneñu'un-u Ndiosí'.

²²Saájee jie'e' ya ninu' ini' José nkuneí ini'-i Ndiosí', sáá yatin kuvi'-i, jee nka'an'-a jie'e' ya rá ñivi tata' Israel, kukuéé ka' jee kene ráa xintín ñuun' Egipto. Jee ya ntatúní'-i jie'e' naja sa'á ráa jín ñuné'yú' níyi-i.

²³Jee jie'e' ninu' ini' rá sí'í Moisés nkuneí ini' ráa Ndiosí', jee sáá nkaku-u jee nsikué'nu yu'u' ráa maa uní' yoo', chi nini' ráa ya kúvi ñin tee lúlí máá ñúnkúún, jee ni ntu nyú'ví ráa jie'e' ya ntatúní' tee nísotíñú ya tátúní' nuun' ñuun' Egipto [ya íyó ka'ni' rá ñivi ntáká rá suchí lúlí yíí ñivi Israel].

²⁴Jee jie'e' ninu' ini' Moisés nkuneí ini' re' Ndiosí', sáá ya nyii re' jee nkuchi ini' re' ya kuvi re' se'ya ña'an kúvi se'ya sí'í tee tátúní' Egipto. ²⁵Chisa' nkaji re' ya kuiñi re' jín rá ñivi re' Israel, ya kúvi ñivi Ndiosí', jee kuno'o re' jín ráa ya nito u'ví' ñivi Egipto ráa, nsú ká' kusií' ini' re' sa'á re' kuachi yaku' tiempú'. ²⁶Chi nñu'un ini' re' ya yáyá'vi ví'í ka' ví ya ku'va rá ñivi tunkánuun re' kuéntá' kuá' nito u'ví' ráa Cristo, nsú ká' kukúká re' jín rá nantíñú yáyá'vi íyó ñuun' Egipto. Chi nneenuun' re' ya ni'in' re' ta'ví' ya ku'va Ndiosí' nuun' re'.

²⁷Jee jie'e' ya ninu' ini' re' nkuneí ini' re' Ndiosí', jee nkene re' nuun' ñuun' Egipto, jee ntu nyú'ví re' ya kití' ini' tee tátúní' Egipto, chi niñi ni'in re' nsikúnkuvi re' ya nkachi' Ndiosí' kuéntá' retán' né'yá jínúun' re' Ndiosí' ya ntu túvi kuneyá-ó. ²⁸Jee jie'e' ya ninu' ini' re' nkuneí ini' re' Ndiosí', jee nkajielé re' nsikíkoo re' viko naní Pascua, chi nkachi' re' ya rá ñivi Israel xinává' yává ráa niñi' lanchi yikín nuun' yutun tñin yuvé'í maá yakuáá' ya xínáán' najjá'á' íí' Ndiosí' rá se'ya yíí xí'nañú'ún rá ñivi ñuun'

Egipto sáva ntu ka'ni' najiá'á' íí' vá rá se_ya yíí xí'nañú'ún rá ñivi Israel.

²⁹Jee suni jie'e' ya ninu' ini' rá ñivi Israel nkuneí ini' raa Ndiosí', jee njia'a raa ma'ñú nteñú'ún naní Nteñú'ún Ku'é'é, chi nine Ndiosí' nute vá jee natuvi ñu'un íchí jee njia'a raa íyo ka' ichi. Jee sáa nnunasí rá tee ñuun' Egipto jia'a raa nékúvi, soo nnajiso' nteñú'ún vá yata' raa, jee nka'a' raa jee ni'i' raa.

³⁰Jee suni jie'e' ya ninu' ini' rá ñivi Israel nkuneí ini' raa Ndiosí', jee nnaniso rá kurá' yuu' násí' tiyu' kuafiyó yu'ú ñuun' Jericó, sáa nkuvi kivi' uxá' ya jikótiyu raa yata'-a.

³¹Jee jie'e' ninu' ini' Rahab nkuneí ini' ña Ndiosí', súnika' ña'an sii' ini' ya xíko ña maaña nkuvi ña, jee ntu ní'í' nkáá ña jín rá ñivi ya ntu nkanijá raa Ndiosí', chi nkuvá'a ini' ña njia'a ña ve'i ña ya nkinoo rá tee ya ña'an' nne'yá yu'u' rává ñuun' Jericó.

³²¿Ná kachi' ni' ka' rúja? Ntu néen ka' nakani ni' jie'e' Gedeón, Barac, Sansón, Jefté, David, Samuel, jín rá ñivi nnakani raa tu'un nkene yu'ú Ndiosí'. ³³Jee jie'e' ya ninu' ini' raa nkuneí ini' raa Ndiosí', jee sava raa nkantá'an raa, jee nkuneí raa natiin raa rá ñuun' ná'nú naki'i xintín raa,

jee naa' ntatúní' sava raa nuun' rá ñuun' raa,
jee ni'in' raa tu'un nchisóyu'ú Ndiosí' kunimani'-i
nuun' raa,

jee ñasi' Ndiosí' yu'ú rá nika'a sáva nkaji' ratí' raa,

³⁴jee nxiná'vá' sava raa ñu'un' xéen',

jee sava raa nkaku raa ya ntu ñá'ní' ñivi raa jín yuchi'
espada,

jee sava raa táyá' ini' raa jee nnunakui' raa nsá'á Ndiosí',

jee nnunakui' téyíí sava raa nuun' nkantá'an raa,

jee nkuneí raa ntanikín' raa ejército ya kúvi to'o',

³⁵jee sava rá ña'an ya ní'i' rá tá'an ráña jee nateku'-u

jee nake'en ráña maa.

Soo inka raa nsá'á kini nívini' ñivi raa nekua' ni'i' raa,

chi ntu njia'ayu'ú raa xinoo raa Tu'un Ndiosí' jee saáva

ntu nkáku raa nuun' tunó'ó vá.

Nsá'á raa sukuán sáva ni'in' raa ya vá'a ka' ya nateku'

tuku raa kuneé' raa jín Ndiosí'.

36 Jee inka ráa nno'o ráa tu'un ntenuun' ñivi ráa jee njia'a ñivi ráa,

jee suni ne nnu'ni' ráa jín cadena nyi'i ráa vekaa.

37 Jee inka ráa ni'i' ráa jín máá yuu' nkuun ñivi ráa,

jee suni nkuachi ñivi savanaa' ñuné'yú' ráa jín

sierra na'á,

jee nitotúní' tunó'ó ráa,

jee suni ña'ni' ñivi ráa jín yuchi' kání xeen',

jee suni sukuán ñikónúun ráa ya'á yukuán,

jee nñu'un ráa sa'ma ñiin lanchi jín nixi'yú,

nó'o lál'ví ráa,

nó'o níviní' ráa,

nsa'á kini ñivi ráa.

38 Jee ntuné íyó ni'in' rá ñivi ñiví ya koo ráa nteñu rávává.

Jee ñikónúun ráa nuun' ñu'ún sain, jín rá chiyuku, jín yavi'

kava, jín yavi' ñu'un. 39 Jee súnika' ntáká ráa nni'in' ráa ya

nnakuatú'ún Ndiosí' ráa jie'e' ya niñu' ini' ráa nkuneí ini'

ráa re', soo ntu nní'in' ráa ya nchisóyu'ú re' ku'va re' nuun'

ráa. 40 Chi nsa'á tú'va Ndiosí' ñin ta'vi' ya kúvi ya vá'a ví'í

ka' nuun'-ó, sáva kuachi jín maáo nuún nkáá kinoo naa'

ráa jín maáo sa'á re'.

Kunenuun'-ó Jesús

12 1 Saáva, suni maáo ranika', jee kuéntá' nñutiyyu'

ku'e'e' ví'í nasíkuiti' rá ñivi vá yó, ya nstúvi ráa

ya naá' jie'e' yíyá'vi ka' ya kúneí ini' ñivi Ndiosí'. Jee

saáva, xinóo-ó ntáká tiñu sávái yó jín rá kuachi ya

tñin ñama'-a yó. Jee kuni'vi' ini'-ó kuni'in-ó ki'in-ó

ichinúun'-ó nuun' ichi ñakin' Ndiosí' nuun'-ó ñiví ya'á,

kuéntá' jínu-ó carrera. 2 Kunenuun'-ó Jesús ya nuun'

maaré' vaji ya kuneí ini'-ó re', jee síkújia re' ini'-ó ya

kuneí va'a ini'-ó re' ne nuun' ni'i. Chi ñe'ne' ini' re' nno'o

re' nuun' kurúsi', jee ntu ntñin kuéntá' re' ya ku'va rá ñivi

tunkánuun nuun' re' ya kuvi' re' sukuán, chi njia'a Ndiosí'

re' ya kusii' ví'í ini' re' ichinúun' jee suni nnakunee' re'

ichi kuá'á teyu' nuun' néé' Ndiosí' tátúní'-i. 3 Jee saáva

kani ini' rán jie'e' Jesús ya ñe'ne' ini' re' ya rá ñivi íyó

kuachi nnuni'in ví'í ráa síki' re', sáva ntu táyá' ini' ánima'

rán jín ntu núun ini' rán.

4 Chi ráno'ó, ntiá'an kuakenta kuvi' rán, ni núnasí rán sukúta'án rán jín kuachi rán sáva xináán' rán maa. 5 ¿Á íchí ya nnaan' ini' rán tu'un ya néé' nuun' Tutu' Íí' ya nnakutíñú Ndiosí' nuun' rán? Jee ká'án' re' jín rán ya kúvi rán se'ya re':

Se'ya maání', koto kúíchi ini' nú ya náchu'un naa' re' ichi no'ó,

ni koto núun ini' rán sáá núxeen' re' nuun' rán.

6 Chi Ndiosí' jee náchu'un naa' re' ichi rá ñivi ya ñúnuun' re'.

Jee xínó'o re' ntáká ñivi ya nákuayu'ú re' ya kúvi-i se'ya re'.

7 Jee íyó ke'ne' ini' rán ya náchu'un naa' Ndiosí' ichi ráno'ó, chi Ndiosí' jee sá'á re' jín rán kuéntá' jín ñin se'ya. Chi, ¿né ñin se'ya vá ntu náchu'un naa' tátá'-a ichi maa rúja? 8 Chi retú ntu náchu'un naa' Ndiosí' ichi ráno'ó kuéntá' kuá' sá'á re' jín ntáká-ó, saájee kúvi rán kuéntá' se'ya ná'ví, jee nsú se'ya nijia máá maaré'. 9 Jee suni sukuán rá tátá'-ó nuun' kéne ñuné'yú'-ó jee náchu'un naa' raa ichi yó, jee niyo ya ñá'nú nuun'-ó né'yá-ó raa. Jee, ¿á nsá' sa' ví'í ká' vá íyó-ó chí'i-ó maáo na'á Ndiosí' ya kúvi Tátá'-ó táji tachí' ká'án'-ó jee kuteku'-ó nínkání jín re' rúja? 10 Ya náá' kúvi nijia ya rá tátá' maáo sáá nñachu'un naa' raa ichi yó yaku' ni tiempú' sánikuá' nka'vi ini' maáraa ya íyó vá'a. Soo Ndiosí' náchu'un naa' re' ichi yó ya kuvi ya vá'a nuun'-ó, sáva ñi'in'-ó ya nusín'-ó nuun' kuachi sánikuá' maaré'. 11 Máá náá' nijia ya vitan ntáká nuun' tunó'ó ya nó'o-ó jie'e' náchu'un naa' raa áxí maaré' ichi yó jee ntu kúsí' nijia ini'-ó sá'a-a, chisa' núku'yá ini'-ó. Soo náchu'un naa' Ndiosí' ichi yó sáva síkué'nu Ndiosí' yó jee kuíre kene ya kunee' va'a-ó jín ya kuvi-ó ñivi jíá'nu naa'.

Iyo xeen' kúvi ya kuniichi' ini' ñivi tu'un ká'án' Ndiosí'

12 Saáva, nakei ini' rán kuéntá' náskaá' rán na'á rán ya kúitá jín rá vaú xinití' rán ya jíjin. 13 Jee k'i'in' rán nukú rán nakunikin' rán ichi naa' vá'a sáva ntu kúvi rán kuéntá' tee lénkó ya ya'á yukuán chú'un-u jie'e'-e jee nata'nu jie'e'-e. Chisa' nuvi rán sáva nakaka naa' rán.

14 Nani'vi' ini' rán nukú rán kunee' ñunkúún rán jín ntáká ñivi jín ya kusín rán nuun' kuachi jee kitínú rán nuun' Ndiosí'. Chi retú ntu yítínú ñin ñivi nuun' Ndiosí', ni nsá kuni'-i nuun' Ito'o'-ó. 15 Kumí rán maarán sáva ni ñin rán koto xínóo-o ya vá'a táji Ndiosí' nuun'-ó jie'e' íyó máni' ini' re' yó, sáva ni ñin rán nkújia tu'un nú'ún tá'vi ini' ñivi nteñu rán, ya sa'á níní-i ini' rá ñanitá'án-ó jee stíví-i kue'e' raa kuéntá' yuku' uva'. 16 Jín suni sáva ni nkóo ni ñin ñivi nteñu rán ya kúsíkí-i maáa, ni ñivi ya kuniichi'-i ya vá'a jiá'a Ndiosí', kuéntá' nsa'á Esaú. Chi nuun' kuachi ñin ko'o' neyu, nsama re' ta'vi' re' ya íyó nín' re' jie'e' nkaku re' xí'nañú'ún jee su'va nxíkó re' maa. 17 Chi ya jíní' rán ya, sáa ya njia'a tiempú', sáa nkuini re' ya kachi' tátá' re' ya nín' re' ta'vi' ya netu' kuvi re' sa'á Ndiosí', jee ntu nkúvi ka', chi nkúichi ini' Ndiosí' re'. Jee ntu nín' re' ya nakani ini' tátá' re', sú nnukú re' maa ne nna'yu' ntenúún' re'.

18 Chi ráno'ó, ntu ñákuyatin rán nuun' ñin yuku ya kuvi tiin rán kuéntá' yuku nuun' njia'a Ndiosí' ley re' nuun' rá ñivi Israel, nuun' ntiin nú've' ñu'un', jín nuun' neen', jín ñuneeen' túún, jín nuun' nyí'i tachí' xéen', 19 jín nuun' nteso'o raa nusu' trompeta, jín nusu' tachiyu'ú Ndiosí' tu'un káchí'-i nuun' raa. Jee sáa nteso'o raa maa, jee ne nkakuachi raa ya ni nka'án'-a ka'. 20 Chi ni ntu nkúneí ka' ini' raa rá tu'un ntatúní' re': "Ka'ni' rán jín yuu' ni'i ya íkín'-i yuku vá ne jín sú ñin kiti kúvi-i." 21 Jee máa nasí xeen' nkuvi ya ntuvi nuun' raa ya Moisés nkachi' re': "Máa yú'ví ni' jee kisi nu'u!"

22 Chisa' nkikuyatin rán máa máa yuku Sión nuun' íyó ñuun' nuun' neé' Ndiosí' tékú', ya kúvi Jerusalén íyó antiví, nuun' íyó ntántúní' ví'í rá najiá'á' íí re' ya íyó tútú raa kúsí' ini' raa chíñú'ún raa re'. 23 Jee nkikuyatin rán nuun' nútútú rá se'ya re', ya káchí'-ó kúvi raa rá se'ya xí'nañú'ún re', chi káa rá súví raa antiví nuun' Ndiosí'. Jee ñatu'va rán nuun' Ndiosí' ya sánáa' re' rá kuachi ntáká ñivi, jín nuun' íyó ánima' rá ñivi ya kínóo naa' raa ichinúún' Ndiosí' nsa'á re'. 24 Jee nkikuyatin rán nuun' Jesús ya níso re' tiñu ñujín' jie'e' tratú' jiáá ñakin' re', ya yítuvi re' jie'e'-ó nuun' Ndiosí', jín nuun' niñí' re' ya ñati-i ya nása'á noo-o yó nuun'

kuachi-ó. Jee nkakuachi niñi' re' nuun' Ndiosí' tu'un máá ñá'nú va'a ka' nsú ká' niñi' Abel ya ñati sáa ni'i-i.

²⁵ Jee saáva nito koo rán sáva ntu kúichi ini' rán Ndiosí' ya ká'an' jín rán. Chi nuun' ntu nkáku rá ñivi ya nkúichi ini' ráa maaré' ya nnee' re' ini' ñivi ya'á jee nstú'va yachi' re' nuun' ráa, jee sa' ví'í ká' nkáku-órán tunó'ó kuno'o-ó retú nanikóyátá-ó nuun' maaré' ya néé' antiví jee stú'va yachi' re' nuun' yó. ²⁶ Jee ne tiempú' yukuán, jee tachiyu'ú Ndiosí' nsá'á ya ntaan nuun' ñu'ún. Soo vitan jee nchisoyu'ú re' jee káchí' re': "Jee iin íchí ka' sa'á ni' ya taan, soo nsú kuachi nuun' ñu'ún ni, chisa' suni ne jín súkún ranika'." ²⁷ Jee tu'un ya'á ya káchí' ya "iin íchí ka'", stúvi-i nuun'-ó ya siíyo Ndiosí' ntáká rá nantíñú ya kúvi kajia', ya kúvi rá nantíñú nsá'á re', sáva sa'á re' ya kinoo kutú nínkání ya ntu kúvi kajia'.

²⁸ Jee nuun' ni'in'-ó iin ñuun' táji Ndiosí' nuun'-ó nuun' tátúní' re' nuun'-ó ya ntu kúvi kajia'-a chi ya íyó kutú-u, jee saáva íyó nakuatá'ví-ó re', jee jie'e' vá kitíñú-ó nuun' re' kiñú'ún-ó nuun' re' jín ya ku'un yú'ví ini'-ó re' sáni kúvá'a ini' re' né'yá re' maa. ²⁹ Chi Ndiosí' kúvi re' kuéntá' iin ñu'un' káyú' ya xináán' ntáká ya nivá'a.

Naja kue'nu-ó sáni kuva'a ini' Ndiosí' kune'yá re' yó

13 ¹ Jee kuní'in rán kunikin' rán kunuun' rán iin inka ñanitá'an rán ya jínú' ini' ráa Cristo. ² Jee koto náán' ini' rán ya ku'vanúún rán ve'i rán kinoo rá ñivi sáa jiniñú'ún-u nuun' kinoo-o. Chi jie'e' vá, jee íyó ñivi ká'vi ni ya njia'anúún ráa ve'i ráa nuun' rá najiá'á' íí' Ndiosí' nkinoo rává sú ntu jíní' ráa maa. ³ Jee naku'un ini' rán chineí rán rá ñivi yí'í vekaa, kuéntá' retán' ne jí'ín rán yí'í vekaa jín ráa. Jee suni chineí rán rá ñanitá'an rán ya sá'á kini rá ñivi ráa, kuéntá' kuá' retán' maarán ví ya nó'o maa.

⁴ Jee koo ya ñá'nú nuun' ntáká rán tu'un táná'á ñivi, jee kue'nu ninu'un rán jín ñivi ntana'á jín rán. Chi maá Ndiosí' sanáa' kuachi rá ñivi ya kúkuáchi ráa jín nsú ñivi ntana'á jín ráa, jín suni rá ñivi yí'í tiñu téní.

⁵ Koto jiá'nu rán ñujíin' kunuun' rán xu'ún, soo kuva'a ini' rán jín ya kúmí rán, chi káchí' Ndiosí':

Ni nsá' xinóo ni' no'ó.

Jee ni nsá' ke'en nì' xinóo maání' no'ó.

⁶Jee saáva ne yuchí kúká'nú ini'-ó kachi'-ó:

Maá Ito'o' nì' Ndiosí' kúvi ya chíneí re' nu'u',

jee nkúyú'ví nì',

jié'e' ná kúvi ya sa'á rá ñivi jín nu'u'.

⁷Jee naku'un ini' rán rá tee yósó' raa nuun' rán, ya náchu'un raa ichi Ndiosí' ráno'ó, ya maaráa kúvi ya nxiné'én' raa Tù'un Ndiosí' ráno'ó. Jee kani va'a ini' rán naja vii' ña'nu raa, jee suni kuneí ini' rán kuéntá' kuá' nkuneí ini' raa Ndiosí'.

⁸Chi Jesús, ya kúvi Cristo, jee sáni niyo re' tiempú' yata', ñin ni kúvi ré tiempú' vitan, jín suni níínkání tiempú' ichinúún'. ⁹Íyó ké'ín tù'un xiné'én' ñivi ya ntu kúnuún jín Tù'un Ndiosí'. Jee koto jiá'a rán ya nastú'va rá tù'un vá ráno'ó nuun'-u. Chi íyó vá'a ya nukutú' ánima'-ó sa'á Ndiosí' chí íyó máni' ini' re' yó, nsú ká' jié'e' tù'un ya tátúní' jié'e' ya yájí'-ó, chí ni ntuná' vá'a nsá'á tù'un tátúní' vá nuun' rá ñivi ya nyítíñú' raa nsá'á raa maa. ¹⁰Jee íyó-órán jín Jesús ya nsoko' re' maaré' nì'i' re' jié'e'-ó.^b Soo rá sutu', ya sókó' raa sana' ve'i íí' sa'ma sáni káchí' ley yana'án, ntuná' nì'in'^c raa nuun' re' ya nsoko' re' maaré' jié'e'-ó. ¹¹Chi sutu' kúñá'nú' vá, jee kívi re' jín niñi' rá sana' Nuun' Íí' Nasfkuiti' sókó' re' maa jié'e' rá kuachi, soo rá ñuné'yú' ráti' téñu'un' iyo raa maa ne yuñúún' nuun' néé' rá ñivi. ¹²Jee suni sukuán nno'o Jesús ne yuñúún' jee nì'i' re' ñati niñi' re', sáva jín niñi' maaré' sasíñ re' ñivi nuun' kuachi raa sáva kuvi raa ñivi Ndiosí'. ¹³Jee saáva íyó kene rán nuun' ñujiín' jiá'nu rá ñivi ya ntu ínú' ini' raa Jesús jee íyó kuiñi nì'in' rán jín re', kuéntá' kene-ó yuñúún' kì'in'-ó nuun' re'. Jee íyó ke'ne' ini' rán ya jiá'a ñivi tunkánuun nuun' rán jié'e' kúneí ini' rán Jesús. ¹⁴Chi ñiví ya'á nsá' kúvi ñuun'-ó ya kinoo kava níínkání, chisa' núkú-ó ñuun' ya kiji ichinúún'.

¹⁵Jee saáva jié'e' ya sá'á Cristo jié'e' yó, jee yítá'án íyó nakuetú'ún-ó Ndiosí', jee yukuán kúvi ya násoko'-ó nuun' re' jín yu'ú-ó. Jee ku'vayu'ú-ó ya Ito'o'-ó ví Jesús. ¹⁶Jee koto náán' ini' rán sa'á rán ya vá'a nuun' rá ñivi jín ya chíneí tá'án rán jín raa ya kúmí rán retú' jiniñú'ún' raa maa.

^b 13:10 Literalmente: íyó-órán ñin altar ^c 13:10 Ntuná' kaji'

Chi sukuán násoko' rán nuun' Ndiosí' tékú' jee kúvá'a ini' re' jie'e'-e.

17 Jee kanjíá rán rá tee yósó' ichinúún' rán jee chi'i rán maárán xintíín raa, chi maáráa ví ya néen kuéntá' raa ráno'ó sáva kúvi-i ya vá'a nuun' rán. Chi naku'va raa kuéntá' jie'e'-e nuun' Ndiosí'. Kanjíá rán raa sáva kusii' ini' raa sikúnkuvi raa tiñu sá'a raa, jee sáva nké'en raa kuęka' sa'a raa maa chi retú sukuán jee nsá' vá'a kúvi nuun' rán.

18 Kakan' tá'ví' rán nuun' Ndiosí' jie'e' ránu'u'. Chi jíní' va'a rání' ya ntuná' ñú'ún kuachi ini' rán' jín ya kuíni rán' ya sa'a naa' va'a rán' ntáká nuun' ntáká tiñu. 19 Jee suni jíkán' tá'ví' ví'í ni' ka' nuun' rán ya kakan' tá'ví' ví'í rán jie'e' ni' nuun' Ndiosí' sáva ñama' ka' kuajiaa' tukuni nuun' néé' rán.

Jíkán' tá'ví'-i ya netu' kuvi-ó sa'a Ndiosí'

20 Jee maá Ndiosí' ya sá'a re' ya néé' va'a ñunkúún-ó, jee maaré' nxinákoo re' nnaıxtekú' re' İto'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo nene-e nteñu rá niyi, iin pasto kúñá'nú nuun'-ó ya náka-a yó kuéntá' lanchi. Chi jín niñi' maáa ya ñati sáa ni'i'-i yukuán kúvi ya ñakin' kutú-u tratú-u ya koo níinkání. 21 Jee na ka' sikújia Ndiosí' ini' rán sa'a tu'va re' ráno'ó ntáká tiñu vá'a sáva sa'a rán sáni kuíni re', chi sá'a re' ini'-ó tiñu kúvá'a ini' re' né'yá re' maa, jie'e' ya sá'a Jesucristo jín-ó. Jee maáa vá nakuetú'ún-ó níinkání ya kúñá'nú ví'í-i ntáká tiempú'. Sukuán koo, amén.

22 Ráno'ó ñanitá'án, jíkán' tá'ví' ni' nuun' rán ya ke'ne' ini' rán nuun' tu'un ya nnaıxiní'ví' ni' ini' rán. Chi yaku' ni tu'un ntee ni' nuun' rán.

23 Káchi' ni' nuun' rán jee kuni' rán ya ñani'-ó Timoteo, ya nkene re' vekaa. Jee retú ñamani nenta re' nuun' néé' ni' ya'a, jee kuajiaa' ni' jín re' kuajiane'yá rán' ráno'ó.

24 Ku'va rán tu'un káva'a nuun' ntáká rá tee yósó' nuun' rán, jín nuun' ntáká rá ñivi y'í' nuun' Ndiosí'. Jee rá ñanitá'án Italia suni chúichí raa tu'un káva'a nuun' ráno'ó.

25 Jee na ka' koo ka' ya maní' ini' Ndiosí' jín ráno'ó. Sukuán koo, amén.

Tutu' ya ntee Santiago

Tu'un kúvá'a ini'

1 ¹Maání' Jacobo,^a ya kúvi ni' musú' Ndiosí' jín Ito'o'-ó Jesús ya níso re' tiñu Cristo, ya ñani Ndiosí' sáva tatúni' nuun' ni'i, téé ni' tutu' ya'á nuun' ráno'ó ya kúneí ini' Jesús, ya kúvi rán sava ni uxú' uvi' (12) rá tata' ichiyúkún' nkene rán nuun' Israel, ya ñétenuun nuun' ñivi' ya'á. Tájí ni' tu'un káva'a nuun' rán.

Ya níhí vaji ne nuun' Ndiosí'

²Ráno'ó ya kúvi ñani' maání' jín ku'va ni', íyó tiin rán ya kusíi' víí ini' ánima' rán, sáá kototúni' ké'ín nuun' tunó'ó tá'an' síkí' rán. ³Chi jíní' rán ya, sáá kunikin' rán kúneí ini' rán Jesús, sáá jítotúni' tunó'ó ráno'ó nuun' ya ré kúneí nijia ini' rán, jee su'va sá'a-á kuni'in rán kuiñi ni'in rán kaka rán ichi re'. ⁴Jee sáá kúni'in rán íñi ni'in rán jee su'va chúchítú tiñu sá'a-a ini' rán, sáva kujia ini' rán, jee kuaa' rán kue'nu rán ichi Ndiosí', jee ni ntuná' kumáni' nuun' rán, sáva sikúnkuví va'a rán nuun' re'.

⁵Soo retú néni ñin ráno'ó kumáni' tani' xini'-i, kakan' maa nuun' Ndiosí', jee ku'va re' maa nuun'-u. Chi ntu ñúkú'vá ini' re' jiá'a re' maa nuun' ni'i ñivi, jee ni ntu násoyú'ú re' nuun' ñivi vá jie'e' ya jíkán' maa. ⁶Soo kakan' maa, jee íyó kuneí ini'-i Ndiosí', jee koto na tu'un jiáni ini' íyó. Chi ñivi vá ya íyó jín tu'un jiáni ini', kúvi kuéntá' nuun' síkí nteñú'n, ya china'á tachi' víjin jee súkuí'kó-o vá. ⁷Saájee koto jiáni ini' ñivi vá ya ni'in'-i nani nantíñu ya

^a1:1 Jacobo ví síví Santiago.

jíkán'-a nuun' Ito'o'-ó. ⁸Chi uvi' nuun' jiáni ini' ñivi vá, jee ntu íñi kutú-u nuun' ntáká ichi jiá'nu-u.

⁹Soo iin ñani' lál'ví, ya kúneí ini' Jesús, íyó sii' kuvi ini'-i, chi nxináa Ndiosí' maa kúñá'nú-u. ¹⁰Jee iin ñani' kúká, íyó sii' kuvi ini'-i ya nnuun-u nákulá'ví ini'-i ichinúun' Ndiosí', chi iin ya kúká ñi'-i kuéntá' ná'vá' ita' rá yuku'. ¹¹Sáá kaa nkanii' jee sáá' nasfikuiti', jee rá yuku' vá náchi, jee jiété' rá ita', jee kuíyo ya vii' íyó-o. Jee suni su'va náán' ñivi kúká ni jíkamuun-u sál'a-a ntáká tiñu-u.

Rá tunó'ó-ó jítotúní' yó jín ya síkúvi ini'-ó

¹²Na ka' netu' ka' ví ñivi kúní'in íñi nì'in sáá nó'o-o tunó'ó ya jítotúní' yó. Chi sáá kuneí kene naa' ñivi vá, jee nì'in'-i ta'vi' ya kuteku'-u nínkání jín Ndiosí', ya nchisóyu'ú re' nuun' rá ñivi ya ñúnúun' ráa re'.

¹³Sáá síkúvi ini' iin ñivi sa'á-a ya nivá'a, jee koto káchí' ni iin ya: “Ndiosí' síkúvi re' ini' nì!” Chi ntu síkúvi ya nivá'a ini' Ndiosí', jee ni ntu síkúvi re' ini' ni iin ñivi sa'á-a ya nivá'a. ¹⁴Chisa' ya níyo ini' ta ñivi ví ya síkúvi ini' ráa, chi íxtá-a ráa jee tú'va ráa maa. ¹⁵Saájee sáá kijié'é níyo ini' ráa jee su'va káku kuachi ini' ráa. Jee sáá jjiia kuachi ini' ráa jee su'va kenta kusín ñivi nuun' Ndiosí' jee su'va jí'í' ráa nuun' re'.

¹⁶Ráno'ó ñani' maání' ya ñúnúun' nì', koto stíví rán ya jiáni ini' rán. ¹⁷Chi ntáká ya vá'a kúta'vi'-ó jín ntáká ta'vi' máá vii' ní'ín'-ó vakuun ne antiví ne nuun' Ndiosí' máá Tátá'-ó, ya nsa'á re' rá jiá'a nuva ñu'un' ya íyó súkún. Maaré' ntuná' sáma ini' re' jee ni ntu sáma re' kuéntá' sáma nuun' kátí. ¹⁸Jee ñatíñú re' tu'un naa' re', sáva sa'á re' ya nakaku-ó ya kuvi-ó se'ya re', sáni kuíni re'. Nsa'á re' su'va sáva kuvi-ó rá se'ya xí'nañú'un ya ñakoso' nuun' kue'e' ka' se'ya re', ya vaji nuun' rá ñivi ya nsa'á re'.

Nasa kaka naa'-ó ichi Ndiosí'

¹⁹Ráno'ó ñani' nì' jín rá ku'va nì' ya ñúnúun' nì', íyó tiin kuéntá' rán ya íyó ñama' teso'o ntáká rán, jee koto kúyáchi' yu'ú rán, jee koto kítí' ñama' ini' rán. ²⁰Chi ñivi kítí' ini' ntu sál'a-a tiñu naa' sáni kúní' Ndiosí'. ²¹Saáva íyó siyo rán ntáká tiñu ntuví íyó ninu'un jín rá nivá'a ya kúkue'e',

jee koo v̄ita ini' rán jee tiin rán Tu'un Ndiosí' nchu'un re'
ini' ánima' rán, chi tu'un vá ya íyó fuersá' íí' ní'in sáva
natava'-a ráno'ó nuun' kuachi rán sikáku-u ráno'ó.

22 Jee íyó kuvi rán ñivi ya síkúnkuvi ya káchí' Tu'un
Ndiosí', jee nsá' kuachi tésó'o rán ni maa, chi su'va xíná'ví
rán maárán. 23 Chi retú iin ñivi tésó'o tu'un vá, jee ntu
sá'a-a ya káchí' tu'un vá, jee kúvi-i kuéntá' iin tee ya né'yá
re' ñiinúún' nkaku re' nuun' iin espejo, 24 jee ré nne'yá
re' maaré', jee kuá'an' re', jee íchíni nnaan' ini' re' nasa
vá íyó re'. 25 Soo iin ñivi chú'un ini'-i tu'un ley naa' Jesús,
ya sá'a-a ya nakuiñi' núne-ó nkí'i-ó nuun' kuachi-ó, jee
nákuñi' ni'in-i, jee nsá' kuachi tésó'o-o tu'un vá, jee nsá'
nán' ini'-i tu'un vá, chisa' sá'a-a ya káchí' tu'un vá, saájee
na ka' netu' ka' kúvi ñivi vá jín ya sá'a-a.

26 Jee retú néni iin ñivi jiáni ini' ya néñu'un va'a-a
Ndiosí', soo ntu náke'en-e yáa-a, jee xíná'ví-i maáa, jee
néñu'un ka'á ñivi vá Ndiosí'. 27 Jee tiin kuéntá' Tátá'-ó
Ndiosí' ya néñu'un ninu'un-ó re', jín ya sain ini'-ó ya
néñu'un-ó re' retú sá'a-ó ya'á: ya chínei-ó rá kuáchí' nkinoo
lá'ví jín rá ña'an ya nkinoo ná'ví raa, ya kúkuí'yá' ini'
raa nuun' ya nó'o raa, jee suni ya kúmí-ó maáo ya ntu
sáté'én-ó ánima'-ó jín ya nivá'a ya níyo ini' ñivi ñivi.

Koto kúichi-ó ñivi lá'ví

2 1 Ráno'ó ñani' ni' jín ku'va ni', jie'e' kúnei ini' rán
Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo, ya vii' nasíkuiti' kúná'nú
re', jee sukuán koto sá'a rán kuéntá' nasa íyó iin iin ñivi,
chisa' iin nuún ni sa'a-ó maáo jín ni'i ñivi. 2 Chi retú kivi
iin tee nuun' íyó tútú rán, jee ñú'ún na'á re' xe'i oro jee
ñú'ún re' sa'ma máa va'a, jee suni kivi iin tee lá'ví, ya
ñú'ún sa'ma tú'ú ya núte-e, 3 jee retú kuneen kuéntá' rán
tee ya ñú'ún sa'ma va'a vá, jee kachi' rán nuun' re': "Kiji
nú kune'e' nú nuun' va'a ka' ya'á", soo retú kachi' rán
nuun' tee lá'ví: "Kuiñi yukuán", áxi: "Kune'e' yatin jie'e' ni'."
4 Saájee, ¿á ntu kúníchi' ini' tá'an rán nteñu maárán, résa?
Jee, ¿á nsá' sánáa' rán siki' ñivi jín jiáni nivá'a xini' rán
résa? 5 Ráno'ó ñani' ni' jín ku'va ni' ya ñúnúun' ni', tesoo
ya'á: Ndiosí' nkaji re' rá ñivi lá'ví íyó ñivi ya'á, sáva kukúká
ánima' raa kúnei ini' raa re', jee sáva ni'in' raa ta'vi' ya ki'i

r_áa na'á re' n_uun' t_át_ún_í' re', y_a suvivá nch_isóyu'ú re' y_a ku'va re' n_uun' rá ñivi y_a ñúnúun' r_áa re'. ⁶Soo ns_ikánuun rán tee l_á'v_í. ¿Á nsú rá ñivi kúká v_í y_a xíní'i r_áno'ó jín y_a jiánaka r_áa r_áno'ó n_uun' rá tee jié'né' kuachi? ⁷¿Á nsú suviráa v_á k_á'án' niva'a s_ik_i' s_úv_í Jesús máá vii' ñunkúun stakuní' rúja? Jee jié'e' s_úv_í Jesús naní rán ñivi Cristo.

⁸V_a'a s_á'á rán, retú maá naa' nijia s_ikúnkuv_i rán tu'un ley k_úñá'nú ka' t_át_ún_í' Cristo, y_a k_ách_í' s_án_iku_a' k_ách_í' Tu'un Ndiosí' y_a n_íso n_uun' Tutu' Íí' y_a naní Escritura: “Íyó kun_uun' nú ñanítá'án nú kuéntá' ñúnúun' nú maánú.” ⁹Soo retú s_á'á rán kuéntá' n_asa íyó ñin ñin ñivi, saájee s_á'á rán kuachi, jee s_jíta ley Ndiosí' r_áno'ó y_a k_úvi rán ñivi jiá'a s_á'á rán n_uun' ley v_á. ¹⁰Chi retú ñin ñivi s_ikúnkuv_i ni'i y_a t_át_ún_í' ley v_á, soo retú t_iv_í-i ñin tiñu y_a t_át_ún_í' ley v_á, saájee nkenta íyó s_ik_i' ñivi v_á n_uun' ntaká rá tu'un y_a t_át_ún_í' ley v_á. ¹¹Chi maá Ndiosí' y_a nkachi': “Koto s_á'á téní nú”, jee suni nkachi' re': “Koto jiá'ní' nú ñivi.” Saáva retú ntu s_á'á téní nú soo s_á'á nú niyi, saájee nkenta k_úvi nú ñivi jiá'a s_á'á nú n_uun' tu'un t_át_ún_í' ley.

¹²Saáva íyó ka'an' rán jee íyó sa'á rán s_án_iku_a' jíní' rán y_a sanáa' Ndiosí' ni'i rá tiñu s_á'á rán, jee sanáa' re' s_án_iku_a' k_ách_í' tu'un ley Jesús v_á, jee ns_a'á tu'un v_á nakuiñi' núne-ó n_uun' xin'ó re' yó jié'e' kuachi-ó. ¹³Chi k_iv_i' sanáa' re' kuachi, jee ns_á' kuná'ví ini' re' kune'yá re' ñivi y_a ntu nkúná'ví ini'-i nne'yá-a ñanítá'án-a. Jee ñivi y_a nkuná'ví ini' nne'yá-a ñanítá'án-a jee kusii' ini'-i y_a kuná'ví ini' re' kune'yá re' maa k_iv_i' sanáa' re' kuachi.

**Ntu íyótiñu y_a k_ách_í'-ó y_a k_úneí
ini'-ó retú ntu s_á'á-ó y_a v_á'a**

¹⁴R_áno'ó ñani' ni' jín ku'va ni', ¿na n_uun' v_á íyótiñu, retú ñin ñivi k_ách_í' y_a k_úneí ini'-i Jesús, jee retú ntu s_á'á-a tiñu v_á'a rúja? Retú su'va k_úneí ini' ñivi v_á, ¿á k_úvi natava'-a ñivi v_á n_uun' kuachi ñivi v_á s_ikáku-u ñivi v_á résa? ¹⁵Jee retú ñin ñani' áxí ñin ku'va y_a k_úneí ini'-i Jesús, jee k_úmání' sa'ma ku'un-u jín y_a kaji'-i ni k_iv_i', ¹⁶jee retú ñin rán k_ách_í' n_uun'-u: “Kuá'án va'a nú”, jee: “Na ka' nuvixin' nú jee na ka' kuchitú nú”, soo retú ntu jiá'a nú y_a j_in_iñú'ún y_ik_ik_úñu r_áa, ¿na n_uun' v_á íyótiñu ya'á, résa? ¹⁷Jee sukuán jee, retú

káchí' ñivi ya kúneí ini' raa Jesús, jee suni retú ntu sá'a-a tiñu vá'a, saájee kuéntá' ní'i' ya kuachi kúneí ini'-i, chi ntu tékú' ya ínú' ini'-i. ¹⁸ Soo sanaan' jee kachi' iin ñivi ya: “No'ó chi kúneí ini' nú Jesús, jee nu'u' chi sá'a nì' tiñu vá'a.” Stúvi nuun' nu'u' ya kúneí ini' nú Jesús, soo ni nsú jín tiñu vá'a sá'a nú, jee jín rá tiñu vá'a sá'a nì' stúvi nì' nuun' nó'o ya kúneí ini' nì' re'. ¹⁹ ¿Á jínú' ini' nú ya íyó métú'ún ni Ndiosí'? Vatuni sá'a nú. Soo suni ne rá tachí' kíni jínú' ini' maa, jee ne ní'in raa ya yú'ví raa.

²⁰ Tee naan', ¿á kuíni nú ya stúvi kájí nì' nuun' nú ya ntu íyótiñu ya jínú' ini' iin ñivi soo ntu sá'a-a tiñu vá'a? Kuéntá' ní'i' ya jínú' ini' ñivi vá. ^b ²¹ Abraham, ya kúvi tátá' jíí'-ó yana'an, ¿á nsá' ntiin kuéntá' Ndiosí' ya nkinoo naa'-a nuun' re' jie'e' tiñu nsá'a-a sáa nkaníjia-a ya nkachi' Ndiosí' ya ka'ni'-i se'ya yíi'-i, Isaac, soko'-o vá nuun' Ndiosí', jee nchisó'-o vá nuun' altar rúja? ^c ²² Jee jíní' nú, ya kúneí ini' Abraham Ndiosí' ví ya nsá'a-a ya sa'a re' tiñu vá'a. Jee jie'e' tiñu vá'a nsá'a re' nchuchítú ya jíjia ini' re' kúneí ini' re' Ndiosí'. ²³ Jee su'va nkuvi ya nkachi' Tu'un Ndiosí' níso nuun' Tutu' Íí' ya káchí':

Ninu' ini' Abraham Ndiosí',

jee jie'e' vá nkunaa' ini' Ndiosí' ya kínóo naa' re'
nuun'-u,

jee nnaní re' tee maní' jín Ndiosí'. ²⁴ Jee né'yá rán jie'e' tiñu vá'a sá'a iin ñivi ya stúvi ya kínóo naa' ñivi vá nuun' Ndiosí' jee nsú jie'e' ya kuachi ínú' ini'-i, jee ntu sá'a-a tiñu vá'a.

²⁵ Jee suni iin nuún sukuán, Rahab, ña'an ya sii' ini' jín tee nkuvi ña, jee, ¿á nsá' ntiin kuéntá' Ndiosí' ya iin ña'an naa' ví ña nuun' re' jie'e' tiñu nsá'a ña rúja?, sáa njia'a ña ve'i ña nkinoo rá tee núkútú'un ntají Josué, jee ntají ña raa kuá'an' raa inka ichi kaku raa nuun' rá tee nukú ka'ni' raa. ²⁶ Chi niyi ví ñuné'yú'-ó retú ni nsú jín tachí' ká'an'-ó, jee suni su'va kuéntá' ní'i' ya ínú' ini'-ó Ndiosí' retú ni nsú jín tiñu vá'a sá'a-ó.

^b 2:20 Ké'in tutu' káchí': nómá', ya kuíni káchí' ntu íyótiñu.

^c 2:21 Génesis 22:1-18: ñin ni nuun' ini' Abraham kaníjia re' Ndiosí' jee ka'ni' re' se'ya yíi' re' jee soko' re' maa nuun' Ndiosí' soo ntu njia'a Ndiosí' ya ka'ni' re' maa.

Yáá-ó

3 ¹Ráno'ó ñani' ni' jín ku'va ni', koto kénta koo kue'e' rán kúvi mestrú' xíné'én' Tu'un Ndiosí'. Chi jíní'-ó ya xeen' ka' nakuni'i siki' rání' sa'á Ndiosí' jie'e' nasa xíné'én' rán' tu'un re'. ²Chi kue'e' nuun' jiá'a ví'í sa'á ntaká-ó. Jee retú néni iin ñivi ntu jiá'a sa'á jín tu'un ya káchí'-i, saájee suvi-i kúvi iin ñivi jíjia ini' sa'á naa'-a, ya kúvi náke'en-e maáa. ³Saájee retú chu'un-ó yo'o yu'ú rá kiti sáva kaníjia ráti' jee su'va chú'un-ó ichi ni'i ñuné'yú' ráti'. ⁴Jee suni kune'yá rán ranika' rá barkú'. Súnika' ká'nú raa jee rá tachi' víjin xéen' china'á-a raa, soo jín iin timón^d lúli tee síkaka barkú' chú'un ichi barkú' ku'ān' nín kuiti' nuun' ku'ni re'. ⁵Jee suni sukuán máa lúli ví yáa nuun' yikikúñu-ó, soo ká'án' téyí-ó jín yáa jie'e' tiñu ñá'nú. Kune'yá, ña ka' máa lúli ka' ví iin ñu'un' ya teñu'un'-u iin yuku máa ká'nú! ⁶Jee iin ñu'un' ví yáa-ó. Jee yí'í chitú-u jín ya niv'a kuénta' yí'í chitú iin ñiví jín ya niv'a. Jee íyó-o nuun' yikikúñu-ó ya stíví-i nuun' ni'i yikikúñu-ó. Jee teñu'un' yáa-ó maáo ni'i ichi jiá'nu-ó, chi ñu'un' xéen' tee yáa-ó. ⁷Jee nnaka'nu ñivi ini' ntaká nuun' rá kiti yúkú, jín saa' jín rá kiti xtákaa maáa, jín rá kiti íyó nuun' nteñú'ún. Jee ya nnaka'nu ñivi ini' ráti'. ⁸Soo ni iin ñivi ntu kúvi ka'nu' raa yáa raa. Chi kúvi iin ya niv'a ya ntu kúvi kunei ñivi jín-i. Jee yí'í chitú ñuxéen' yáa-ó ya sa'á ya jiá'ni'.

⁹Jee jín yáa-ó nákuetú'ún-ó Ito'o-ó ya kúvi Tátá'-ó Ndiosí'. Jee jín yáa-ó chísonínu kini-ó ñivi, ya nsa'á Ndiosí' raa sáva náku ánima' raa saá íyó re'. ¹⁰Jee iin ni yu'ú maáo kéne ya nákuetú'ún-ó jín ya chísonínu kini-ó. Ráno'ó, rá ñani' ni' jín rá ku'va ni', ntuví íyó koo su'va. ¹¹¿Á kene nute ninu'un jín suni nute uva' iin ni yavi' nuun' káku nute, résa? ¹²Ráno'ó, rá ñani' ni' jín rá ku'va ni', ¿á kúvi ku'va yutun higo rá aceituna?, áxí, ¿á kúvi ku'va yokú'ú' uva rá higo? Ni nsá' kúvi iin nuun' káku nute ku'va-a nute u'va' jín suni nute ninu'un.

^d3:4 Timón ví iin remó' lúli ya néé' yatá' barkú', jee sikuí'kó tíyu tee barkú'.

Tu'un níhí yá vaji nuun' Ndiosí'

13 ¿Né iin ñivi vá níhí nteñu rán, jín yá jiáku'un ví'í ini'-i? Íyó stúvi ñivi vá maa jie'e' yá jíká va'a-a jín rá tiñu vá'a sá'a-a yá vaji ne nuun' mású' ini'-i jie'e' yá níhí-i nuun' Ndiosí'. 14 Soo retú ñú'ún tu'un tá'vi ñúkuíñí ini' ánima' rán jee u'vi ini' ánima' rán kuíni rán yá kuñá'nú rán, jee koto kálán' téyí rán jee koto kátú'ún rán siki' yá naá' su'va. 15 Chi nsá' níhí vaji ne nuun' Ndiosí' ví ya'á. Vaji yá níhí ya'á ne nuun' ñivi ya'á, jín ne nuun' antúni' ñivi yá ntu kúneí Tachí' Íí' Ndiosí' jín raa, jín ne nuun' kuí'na'. 16 Chi nuun' íyó yá ñúkuíñí ini' ñivi jín yá u'vi ini' raa jee suni sákánuun raa xini' iin inka raa jee ntaká nuun' yá nivá'a sá'a raa. 17 Soo yá níhí yá vaji ne nuun' Ndiosí' ví ya:

xí'na ka' jiá'nu ninu'un ñivi,
 jee kuíre néé' ñunkúún raa,
 jee mású' ini' raa,
 jee jiáku'un ini' raa íyó mani' raa yá káchí' inka ñivi,
 jee kúkánáa raa yá ná'ví ini' raa,
 jee sá'a raa yá vá'a yá vaji ne ánima' raa kuéntá' kúun
 rá vixí' nuun' yutun,
 jee sain íyó ini' raa,
 jee nsú sansu'va íyó raa.

18 Jee rá ñivi núkú yá nakamani' raa rá ñanítá'án-ó, jee nikin táji raa ví yá nánukú raa yá kuneé' ñunkúún rá ñanítá'án-ó, jee tata' sá'a raa ví yá kue'nu naa' raa.

Koto íyó máni' tá'án jín yá níyo ini' ñivi ñivi

4 1 ¿Né nú vaji rá tuntíxín jín rá kántátú'un rán nteñu rán? ¿Á nsá' vaji rá tuntíxín ne yá níyo ini' rán ví yá súkún' ta'án ini' ánima' rán rúja? 2 Níyo ini' rán rá nantíñú, jee ntu kúmí rán maa. Jee jiá'ni' rán, jee sá'a u'vi ini' rán jie'e' nantíñú, jee ntu kúvi ni'in' rán maa. Saáva kántátú'un rán jee sá'a rán tuntíxín. Ntu kúmí rán maa, chi ntu jíkán' rán maa nuun' Ndiosí'. 3 Jee sáa jíkán' rán maa nuun' re', ntu ní'in' rán maa, chi jie'e' yá nivá'a jiáni ini' rán jíkán' rán maa, chi jíkán' rán maa sáva kuatíñú rán maa nuun' yá sí' níyo ini' rán.

4 ¿Ñivi yá ntu jiá'nu naa' nuun' Ndiosí'! Retú íyó máni' tá'án rán jín yá níyo ini' rá ñivi ñivi ya'á, ¿á ntu jíní' rán, ya

suvivá kúvi ya túfí' ta'an rán né'yá rán Ndiosí'? Saáva néni ñin ñivi ya nkunaa' ini'-i koo máni' tá'an-a jín ya níyo ini' rá ñivi ñivi ya'á, jee nkenta-a kúvi-i ñivi ya túfí' ta'an-a né'yá-a Ndiosí'. ⁵Áxí, zá ká'vi ini' rán ya ka'á káchí' Tu'un Ndiosí' níso nuun' Tutu' Íí: “Tachí' Íí' ya nchu'un Ndiosí' ini' yó sáva ku'un-u ini' yó, suvivá néé' nuun'-u yó ne nú'ún kuíñí ini'-i yó”? ⁶Soo sa' ví'í ká' chineí Ndiosí' yó jie'e' ya íyó maní' ini' re' né'yá re' yó, saáva káchí' Tu'un Ndiosí' níso nuun' Tutu': “Ndiosí', núní'in re' siki' rá ñivi kútéyíí, soo íyó máni' ini' re' né'yá re' rá ñivi jiáni lá'ví ini' ya chineí chituvi re' raa.”

⁷Saáva íyó chí'i rán maarán xintíin Ndiosí'. Jee nuni'in rán nuun' kui'na', jee kunu kui'na' nuun' rán. ⁸Natu'va rán nuun' Ndiosí', jee natu'va re' nuun' rán. ¡Ñivi kuachi! ¡Íyó sa'á noo rán maarán nuun' kuachi sa'á rán! ¡Ñivi ya ñin uvi' nú'ún ini' ánima' rán! ¡Jee íyó sa'á ninu'un rán ánima' rán! ⁹¡Nukuí'yá' ini' rán, jee jiaku ini' rán, jee kuna'yu' uú' rán jie'e' kuachi rán! Jee sama ya jiákú' katá rán nuun' ya jiáku ini' rán. Jee sama rán ya kúsí' ini' rán nuun' ya nukuí'yá' ini' rán. ¹⁰Íyó sa'á núun rán maarán ichinúun' Ito'o'-ó, jee xináa re' ráno'ó nasa'á re' ya kuá'nú rán.

Koto ká'an' niva'a rán jie'e' ñanitá'an-ó

¹¹Ráno'ó ñani' jín ku'va, koto kakuíyu'ú rán siki' ñin inka rán. Chi ñin ñivi ya ká'an' niva'a siki' ñani'-i, áxí sánáa'-a siki' ñani'-i, jee suni ká'an' niva'a ñivi vá siki' tu'un ley ntatúni' Ndiosí', jee káchí'-i ya ntu íyó naa' tu'un ley vá, [chi káchí' tu'un ley vá ya íyó kunuun'-ó ñanitá'an-ó]. Jee retú sa'á nú siki' tu'un ley, jee ntu síkúnkuvi nú ya káchí' tu'un vá, chisa' sa'á nú maánú tee jie'né' kuachi. ¹²Kuachi métú'ún Ndiosí' ni ví ya njia'a tu'un ley jín ya jie'né' kuachi. Jee maaré' vá kúvi sikáku jee kúvi xináan' re'. ¡Soo no'ó!, ¿né ñin kúvi nú sáva ke'ne' nú kuachi siki' tá'an nú rúja?

Koto jiáni téyíí yachí' ini' rán ya sa'á rán kivi' steñú'un

¹³¡Ntañú'ún teso'o!, ráno'ó ya káchí': “Vitan áxí steñú'un kii'n' rání' nuun' ñin ñuun' yukuán, jee yukuán kukuéé rán'

^e 4:5 Suni kúvi kachi'-ó: néé' nuun' Ndiosí' ne nú'ún kuíñí ini' re' tachí' ká'an'-ó ya nchu'un re' ku'un-u ini' yó, áxí, tachí' ká'an'-ó ya nchu'un re' ku'un-u ini' yó, níyo ini'-i ne nú'ún kuíñí ini'-i.

ĩin kuiya', jee nake'en rán' ya naxikó rán' jee nĩ'in' rán' siki' xu'ún rán'." ¹⁴Soo suvirán ni ntu jíní' rán ná kuvi kivi' steñu'ún. ¿Ná kúvi ya kuno'o jín rán ichinúún'? Chi kúvi rán kuéntá' viko' ya kítuvi ĩnúún ni jee kuíre núñú'ún-u. ¹⁵Nsú ká' kachi' rán sukuán, íyó kachi' rán su'va: "Retú Ito'o'-ó Ndiosí' kuíni, jee kuteku' rání' jee sa'á rán' tiñu ya'á áxí tiñu yukuán." ¹⁶Soo vitan sá'á víxi' rán jee ká'án' téyíí rán, jee nĩ'i ya ká'án' téyíí su'va kúvi ya nivá'a. ¹⁷Saáva ñivi ya jíní' ya vá'a sa'á-a, jee ntu sá'á-a vá, saájee sá'á-a kuachi.

Stú'va yachi' re' rá kúká

5 ¹¡Teso'o rán ntañú'ún, ráno'ó ya kúká! ¡Jaku ini' rán jee kuna'yu' kó'ó rán!, jie'e' rá tunó'ó kiji nuun' rán. ²Rá nantíñu yíyá'vi kúmí rán té'yú'-u, jee rá sa'ma rán yájí' tikixin' maa. ³Rá oro rán jín rá plata rán kujia sujieyó'ó maa. Jee sujieyó'ó vá stúvi ya naá' siki' ráno'ó, jee jie'e' vá xináán' Ndiosí' rá yikikúñu rán kuéntá' téñu'un' ñu'un'. Chi nsá'á tútú rán nantíñu yíyá'vi tiempú' ya'á ya kuáni'i. ⁴¡Kune'yá! Ntu nchúnáán va'a rán xu'ún ya'vi nuun' rá tee nñake'en tata' sá'á nuun' ñu'un' rán. Jee ká'án' kuachi ráa jie'e' rán nuun' Ndiosí'. Jee Ndiosí', ya kúvi Ito'o' nuun' kue'e' rá najiá'á' íí' re' néé' antiví, jee tésó'o ñá'nú' re' ya ká'án' kuachi rá tee nñake'en tata' sá'á rán vá siki' rán. ⁵Ña'nu kúká rán ini' ñiví ya'á jee nñukú rán ya sítí' ví'í nýo ini' rán. Jee su'va xínáñu rán maárán ne kivi' xinó'o Ndiosí' ráno'ó kuéntá' xínáñu sana' ne kivi' ka'ni' maa. ⁶Ráno'ó nsijíta rán ñivi naa' jee ña'ni' rán ráa, sú ntu núní'in ráa nuun' ráno'ó.

Ká'nú koo ini'-ó jee kakan' tá'ví'-ó nuun' Ndiosí'

⁷Saájee, ráno'ó rá ñani' nĩ' jín rá ku'va nĩ', íyó ká'nú koo ini' rán ne kivi' niji Ito'o'-ó. Kune'yá rán, tee sátiñu chiku'u' nétu re' kene tata' yíyá'vi sá'á re' nuun' ñu'un, chi íyó ká'nú ini' re' ne tiaa' saví' xí'nañú'ún jín ne saví' nuun' ni'i. ⁸Jee suni íyó ká'nú koo ini' rán jee íyó kuiñi nĩ'in rán ne ánima' rán, chi vaji kuyatin niji Ito'o'-ó. ⁹Ráno'ó ñani' jín ku'va, koto násóyu'ú rán nuun' ĩn inka tá'án rán, sáva ntu kúnáa' kuachi siki' rán. Kune'yá rán, Ndiosí' ya suvire' vá jié'né' kuachi yatin niji re', kuéntá' ya ñúneen re' yuvé'í.

¹⁰Rá ñani' jín rá ku'va, íyó tiin kuéntá' rán kuéntá' ĩn ñujín' kunikin' rán nasa nno'o rá ñivi nñakani ráa tu'un

nkene yu'ú Ndiosí' jee niyo ká'nú ini' raa, ya nuun' súv'í Ito'o'-ó nkachitu'un raa tu'un re'. ¹¹Kune'yá rán, tñin kuéntá'-ó ya sa'á Ndiosí' ya netu' kúvi ñivi ya jié'né' ini' raa jín tunó'ó jee íñi ñi'in raa. Nteso'o rán nasa nkun'in ñiñi ñi'in Job jín tunó'ó nno'o re'. Jee jíní' rán ya nsa'á va'a Ito'o'-ó jín re' ne nuun' ní'i. Saáva su'va jíní' rán ya ná'ví ví'í ini' Ito'o'-ó jee kúvá'a ini' re' né'yá re' ñivi.

¹²Saájee, ráno'ó ñani' ñi' jín ku'va ñi', ká'nú ka' nuun' ní'i ví ya koto sánáa' rán jie'e' antiví nuun' tu'un ká'an' rán, ni jie'e' ñivi, ni jie'e' ñani inka nantñú. Chisa' retú káchí' rán ya "su'va kúvi", jee sukuán kachi' maa. Jee retú káchí' rán "ntuví", jee sukuán kachi' maa, sáva ntu kúnáa' kuachi siki' rán. ¹³¿Á íyó néni iin ráno'ó ya nó'o tunó'ó?, jee ka'an' jín Ndiosí'. ¿Á íyó néni iin ya kúsíi' ini'?, jee kata yaa' ya nákuetu'un-u Ndiosí'. ¹⁴¿Á íyó néni iin ráno'ó ya kú'ví'?, jee íyó kana ñivi kú'ví' vá rá tee kúná'nú nuun' rá ñivi kúneí ini' Jesús, jee kakan' tá'ví' raa nuun' Ndiosí' jie'e' ñivi vá jee nuun' súv'í Ito'o'-ó chisó raa aceite maa. ¹⁵Jee nuun' jíkán' tá'ví' raa jín ya kúneí ini' raa Ndiosí', jee yukuán xinúvi-i' ñivi kú'ví' vá, jee nakoo-o sa'á Ito'o'-ó nusii' ini'-i. Jee retú nsa'á ñivi kú'ví' vá kuachi^s jee kuneká'nú ini' Ndiosí' kune'yá re' maa. ¹⁶Saáva íyó nana'ma' iin inka rán jie'e' kuachi rán, jee íyó kakan' tá'ví' rán jie'e' iin inka rán, sáva nuvi rán. Máa ñá'nú nasikuiti' ví ya jíkán' tá'ví' ñivi ñaa' jee sa'á Ndiosí' tiñu jie'e' ya jíkán' tá'ví'. ¹⁷Elías^h nkuvi re' iin tee iin nuún antúni' jín-ó. Nñukáñá ini' re' ñikan' tá'ví' re' nuun' Ndiosí' ya koto kúun saví', jee ntu nkúun saví' nuun' ñu'un uní' kuiya' jín iñu' yoo'. ¹⁸Jee ñikan' tá'ví' tuku re' ya kuun saví' jee njia'a súkún saví' jee njia'a nuun' ñu'un tata' sá'a.

¹⁹Ráno'ó ñani' ñi' jín ku'va ñi', retú néni iin rán ya nnusín nuun' ya naá', jee retú inka rán nachu'un tuku ichi ñaa' maa, ²⁰jee kuni' nú ya néni iin rán ya nachu'un tuku ichi iin ñivi kuachi kene-e nuun' ichi niva'a nkivi-i, jee sikáku nú ñivi vá nuun' kúvi-i nuun' Ndiosí', nékúvi, jee koo tu'un ká'nú ini' nuun' kue'e' kuachi nsa'á-a.

/5:15 Áxí káchí' su'va: sikáku-u ^s5:15 Ká'an' re' jie'e' kuachi ya nana'ma'-a nuun' Ndiosí'. Kune'yá versículo 16. ^h5:17 Nkuvi Elías iin tee yana'an ví'í ya njia'a Ndiosí' tu'un re' nuun'-u stekútu'un-u vá.

Tutu' xí'nañú'ún ntee Pedro

Chúichí Pedro tu'un káva'a nuun' rá
ñivi ya kúneí ini' ráa Jesús

1 ¹ Nu'u' Pedro níso ni' tiñu apóstol chúichí Jesús nu'u'. Níso re' tiñu Cristo ya chúichí re' nu'u' sáva stékútu'ún ni' tu'un re'. Tée ni' tutu' ya'á kuajiáá' nuun' ráno'ó ñivi ya nkaji Ndiosí' ya kúvi rán to'oto' inka ñuun' ñetenuun rán néé' rán nuun' rá ñuun' Ponto, Galacia, Capadocia, Asia jín Bitinia. ² Jee máá Tátá'-ó Ndiosí' nkaji re' ráno'ó, sánikua' nkunaa' ini' re' ne yana'an jee nsásín Tachi' Íí' re' ráno'ó kitíñú rán nuun' Ndiosí' sáva kaníjiá rán re' jee sáva nasánoo re' ráno'ó nuun' kuachi rán jín niñi' Jesucristo ya ñati re' sáa ní'i' re' jie'e' rán. Na ka' ntántúni' ka' koo ya mání' ini' Ndiosí' jín rán jín ya kinoo va'a ini' ánima' rán sa'á re'.

Íyó kutú tuneí ini'-ó nétu-ó kuteku'-ó níínkání jín Cristo

³ Na ka' nakuetú'ún-ó Ndiosí' ya kúvi re' Tátá' Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo, chi jie'e' ntántúni' nasíkuiti' ná'ví ini' re' yó, jee nsama re' ini'-ó nnasikáku jiáá re' yó jee íyó kutú tuneí ini'-ó nétu-ó kuteku'-ó níínkání jín re', jie'e' ya nateku' ii' Jesús ya kúvi Cristo nene re' nteñu rá níyí. ⁴ Jee ni'in'-ó ta'vi' vá ya taji Ndiosí' nuun'-ó ya nchuvá'a re' ne antiví súkún ya kúvi ta'vi' ráno'ó, ya ni ntu tíví-i, jee ni ntuná' nívá'a kútá'an jín-i, jee ni ntu ní'i-i. ⁵ Chi jie'e' ya kúneí ini' rán ya sá'á Ndiosí' jie'e' rán, saáva kúmí re' ráno'ó jín fuersá' íí' ni'in re' sáva ni'in'

rán xinánitá'ví' re' ráno'ó ya íyó stákoo-o nsa'á re' sáva stúvi nijin' re' maa sáá kenta tió' nuun' ní'i. ⁶Jee jie'e' vá ví ya kusii' ví'í ini' rán, asúnika' sáá íyó koo tunku'iyá' ini' rán vitan jie'e' ké'ín tunó'ó tálán' rán yaku' ni tió'. ⁷Sáva kototúní' tunó'ó ráno'ó sáva stúvi maá náá' nijia íní ni'in' rán kúneí ini' rán Cristo, kuéntá' kuá' jítotúní' ñivi kaa kuáán oro sáá náteñu'un' raa maa jín ñu'un', sáá jítotúní' raa oro retú ya vá'a ví-i áxí ntuví, soo ya kúneí ini' rán Cristo yíyá'ví ví'í-i ka' nsú ká' oro, ya kúvi-i nantíñú náán'. Jee retú nkene naa' va'a ya kúneí ini' rán, jee ni'in' rán nakuetú'ún Ndiosí' ráno'ó, jee sa'á yíñú'ún jín rán, jee sa'á ñá'nú re' ráno'ó, kivi' nenta nijin' tuku Cristo.^a

⁸Maaré' ví ya ñnúun' rán re' súnika' ntu jíní' jínúun' rán re', jee jínú' ini' rán re' sú ntu né'yá rán re' vitan jee ne sji' kúvi ini' rán kúsí' ini' rán ya ntántúní' nasíkuiti' vii' ya ni ntu kúvi ni'in' rán ka' tu'un naja vá kachi' rán maa. ⁹Chi ní'ín' rán natava' Cristo ráno'ó nuun' kuachi rán sikáku re' ráno'ó ya váji nuun' ya kúneí ini' rán ínú' ini' rán Cristo.

¹⁰Rá tee ya nñakani raa tu'un vá ya nkene yu'ú Ndiosí' jie'e' naja natava' Ndiosí' yó nuun' kuachi-ó sikáku re' yó, jee nñanukú tu'un ñnunkúun vá'a raa jie'e' tu'un nákani raa ya sikúta'ví' re' ta'vi' vá nuun'-ó jie'e' íyó máni' ini' re' né'yá re' yó vitan. ¹¹Jee nñanukú raa na tiempú' jín naja koo ntáká tu'un^b stúvi yachi' Tachi' Íí' Cristo ya yí'í ini' raa nuun' raa, ya nkachi' yachi'-i ya kiji tunó'ó kuno'o Cristo, jín naja vá vii' nuá'nú nasíkuiti' re' sáá jiá'a tunó'ó vá. ¹²Soo nstúvi Ndiosí' nuun' raa ya nsú ya kuvi maáráa ni ví jie'e' rá tiñu ya nkachi' raa vá, chisa' ya kuvi ya vá'a maáráno'ó ví^c jie'e' rá tu'un ya nñakani raa vá, jee vitan tu'un vá tékutu'ún nuun' ráno'ó ya stékutu'ún rá ñivi tu'un vá'a nsa'á Tachi' Íí' Ndiosí' ya ntají re' nkiji-i ne antiví súkún. Jee ne rá najiá'á íí' Ndiosí' ñúkúvi ini' raa ranika' kuni' raa maa.

^a 1:7 Áxí kúvi kachi'-ó: jee ni'in' Cristo nakuetú'ún ñivi re', jee sa'á yíñú'ún raa re', jee sa'á ñá'nú raa nuun' re', kivi' nenta nijin' tuku re'.

^b 1:11 Áxí kúvi kachi'-ó: na ñivi jín nama ^c 1:12 Inka rá tutu' káchí': yó.

**Kána Ndiosí' yó sáva kue'nu noo-ó
nkí'i-ó nuun' ya nivá'a**

¹³Saáva sa'á tú'va rán antúní' maárán nuun' tiñu sá'á rán nuun' Ndiosí', kani kájí ini' rán, íchí kuneenuun' noo rán koo kutú tñeí ini' rán kunetu rán ya nì'in' rán ya vá'a ya mání' ini' Ndiosí' sikúta'vi' re' ráno'ó kivi' nenta nijin' tuku Jesús ya kúvi Cristo. ¹⁴Jee kuéntá' se'ya ya kánjíá, jee koto jiá'nu rán ka' sáni ña'nu rán jín ya sí' né'í níyo ini' rán tió' yata' ne sáá ntiá'an ka' kuni' rán Tu'un Ndiosí'. ¹⁵Chisa' sánikua' íyó sín Ndiosí' ntu yí'í re' nuun' ya nivá'a, jee suni sukuán koo sín rán nkí'i rán nuun' ya nivá'a nuun' ntáká tiñu jiá'nu rán kitíñú rán nuun' Ndiosí' ya nkana re' ráno'ó. ¹⁶Chi sukuán káchí' nuun' Tutu' Í' níso Tu'un Ndiosí': "Koo sín rán nkí'i rán nuun' ya nivá'a, chi nu'u' jee ij' nì' ntu yí'í nì' nuun' ya nivá'a."

¹⁷Jee ya káchí' rán ya Ndiosí' ví Tátá' rán ya maaré' vá ntu tñin kuéntá' re' ne ñin kúvi ta ñin ñin ñivi, chi ñin nuún ni sánáa' re' jie'e' ta ñin ñin raa sánikua' tiñu sá'á raa. Jee saáva ku'un yú'ví ini' rán kitíñú rán nuun' re' tiempú' ya néé' rán tékú' rán ini' ñiví ya'á. ¹⁸Chi ya jíní' rán ya nchunáan Ndiosí' sáva nsikáku re' ráno'ó nñakani núne re' ráno'ó nuun' rá ñujín' ka'á ña'nu rán nékúvi ya nchu'un rá tátá' rán maárán. Soo nsú jín nantíñú ya kñaan' kuéntá' oro áxí plata nchunáan re' sáva nñakani núne re' ráno'ó, ¹⁹chisa' nchunáan re' niñí' Cristo ya máá vii' yiyá'vi ntántúní', ya ñati-i sáá nsoko' re' maaré' ni'í' re', kuéntá' kua' ñin lanchi lúlí maa vá'a ya íyó noo ya ni ntu y'kué'í ya sókó' ñivi maa nuun' Ndiosí'. ²⁰Chi ne sáá ntiá'an ka' kikoo ñiví ya'á jee saá ya ñani Ndiosí' Cristo sáva kuno'o-o sukuán, ya saá nkiji nijin'-i tiempú' kuáni'i ya'á, nsá'á Ndiosí' sukuán jie'e' ya kúvi ya vá'a ráno'ó. ²¹Chi jie'e' Cristo jee jínú' ini' rán Ndiosí', ya kúvi re' ya nñaxináteku' ij' tuku re' Cristo nnene-e nteñu rá níyi, jee nñuñá'nú nasíkuiti'-i nsá'á re', jee saáva kúneí ini' rán ínú' ini' rán Ndiosí', jee íyó kutú tñeí ini' rán nétu rán ya sa'á re'.

²²Soo vitan jee ya nñasa'á ninu'un re' ini' áníma' rán, jie'e' ya [nsá'á Tachí' Í' re'] ya nkanjíá rán tu'un naa' re', sáva kunuun' nijia rán rá ñanítá'an rán, saáva ne ninu'un

ánima' rán kunuun' ntántúní' ví'í rán iin inka tá'an rán.
 23 Chi nñakaku jiáá tuku rán, soo nsá' nñakaku rán se'ya
 niñi' nuun' si'í ya jí'í-i, chisa' nñakaku rán sá'a Tü'un
 Ndiosí' ya tékú'-u jee kinoo-o níinkání. 24 Chi káchí' nuun'
 Tutu' Íí' ya:

Ntáka ñivi ñivi kúvi ráa kuéntá' yuku',
 jee ntáka ya vii' íyó ñivi kúvi kuéntá' ita' yúkú,
 chi náchi yuku',
 jee jíeté' ita'.

25 Soo tü'un Ito'o'-ó kínóo íyó-o níinkání,
 káchí' nuun' Tutu' Íí'.

Jee tü'un ya'a kúvi-i tü'un vá'a re' ya ya ntekuütü'un-u
 nuun' ráno'ó.

2 1 Jee saáva, xinóo rán ntáka rá tiñu nívá'a ñú'un ini'
 rán sa'a rán, jín ntáka tü'un xíná'ví ká'an' rán, jín
 ya sansu'va íyó rán, jín tiñu sá'a u'vi' ini', jín ntáka tü'un
 nívá'a ká'an' siki' tá'an rán. 2 Jee kuéntá' ñúkúvi ini' rá
 nchíkín yíkín xukui jí'í' ráa, jee sukuán ku'un kúvi ini' rán
 xukui ninu'un, ya kúvi Tü'un Ndiosí', sáva sikújia-a ini' rán
 kue'nu ñaa' rán sáni nsikáku re' ráno'ó nkí'i rán xintíin
 kuachi rán. 3 Chi ya ñitotúní' rán ya nini' va'a rán ya va'a
 nasíkuiti' ini' Ito'o'-ó.

Máa yuu' tékú' ví Cristo

4 Nátu'va rán nuun' Ito'o'-ó, ya kúvi re' yuu' tékú' ya
 nkuiichi ini' rá ñivi maa, soo Ndiosí' nkaji re' maa ya
 yíyá'vi-i. 5 Jee ráno'ó ranika', suni kúvi rán kuéntá' rá yuu'
 tékú' ya jíatíñú Ndiosí' ráno'ó sá'a re' ve'i nuun' yí'í Tachi'
 Íí' re', sáva kúvi rán sutü' íí' kitíñú rán nuun' tiñu re', sáva
 so'ko' rán nuun' Ndiosí' máa tiñu sánikuá' sátíñú Tachi' Íí'
 re' ini' ráno'ó ya kúvá'a ini' re' né'yá re' maa jie'e' yí'í rán
 nuun' Jesús ya kúvi Cristo. 6 Chi níso nuun' Tutu' Íí' káchí'
 Ndiosí' [jie'e' Jesús]:

Kani ni' nuun' Sión^d iin yuu' maa ñá'nú nasíkuiti' ka'
 ya jiá'a ku'va,
 ya nkaji ni' maa jee yíyá'vi ví'í-i,
 jee ñivi ya kúneí ini'-i ínú' ini'-i re',

^d 2:6 Sión kúvi yuku nuun' káa ñuun' Jerusalén.

jee nsá' koo tunkánuun-u.

⁷Jee nuun' ráno'ó, ya kúneí ini' rán ínú' ini' rán re', jee yíyá'vi ví'í-i. Soo nuun' rá ñivi ya ntu jínú' ini' ráa re', jee káchí' Ndiosí':

Yuu' ya nkúichi ini' rá ñivi sá'á ve'í,
jee yuu' vá nkenta kúvi-i máá yuu' máá ñá'nú ka' ya
jiá'a ku'va.

⁸Jee suni káchí' nuun' Tutu' Íí':

ñin yuu' ya kákí'í jie'e' ráa,
jee túví' ráa,

nkachí' nuun' Tutu' Íí' Ndiosí', chi kíninkava ráa kúní'in ini' ráa nuun' tu'un re', chi saá váji ráa ya kuno'o ráa su'va.

Rá ñivi Ndiosí'

⁹Soo ráno'ó chi kúvi rán rá ñivi nkaji Ndiosí', jee suni kúvi rán sutu' ya yítíñú rán nuun' re' ya maaré' vá tátúní' re', jee kúvi rán ñivi íyó sín yítíñú rán nuun' re', jee kúvi rán ñivi maaré'. Sukuán nkaji re' ráno'ó sáva kachitu'un rán jie'e' rá tiñu máá ñá'nú máá vii' nasíkuítí' anasí sá'á re', ya maaré' ví ya nkana re' ráno'ó sáva ntava' re' ráno'ó nkene rán nuun' ñuneeñ' ñá'nu rán, jee nsíkívi re' ráno'ó nuun' túún' ñu'un' vii' nasíkuítí' re' ini' ánima' rán. ¹⁰Chi nékúvi jee ráno'ó ni ntu kúvi rán ñivi re', soo vitan jee kúvi rán ñivi re', chi nékúvi jee ráno'ó ni ntu nní'ín' rán kúná'ví ini' re' ráno'ó, soo vitan jee nni'ín' rán kúná'ví ini' re' ráno'ó.

Kue'nu-ó kitíñú-ó nuun' Ndiosí'

¹¹Ráno'ó ñanitá'án ya ñúnúnun' ni', náxiní'ví' ni' ini' rán ya koo rán kuéntá' kuá' retán' kúvi rán to'ó' inka ñuun' ya váji íká rán jee ntu jiá'nu rán kuéntá' jiá'nu rá ñivi ñiví ya'á, jee saáva chusává rán rá tiñu ya níyo ini' rán sa'á rán ya ntu yí'í xintíín Ndiosí' chi súkúta'án-a jín ánima' rán. ¹²Jee kue'nu va'a rán nteñu rá ñivi ya ntu jíní' ráa Tu'un Ndiosí', sáva súka' ká'án' rá ñivi siki' rán kuéntá' kuá' sá'á rán tiñu nívá'a, soo kuni' rá ñivi vá rá tiñu vá'a sá'á rán, jee nakuetú'un ráa Ndiosí' kivi' niji tuku Cristo sanáa' re' sáni ya náá'.

13 Jee jie'e' ya sá'a nánú rán nuun' Ito'o'-ó, jee chi'i rán maárán xintín ntáká rá ñivi nísotíñú nuun' rá ñivi, vāni nuun' ñivi máá nánú ka' ya tátúní' re' nuun' ni'i rá ñuun',^e 14 vāni nuun' rá ñivi' ya nchūichí re' rāa kunisotíñú rāa sáva naxinó'o rāa rá ñivi ya sá'a tiñu nív'a, jín suni sáva nakuetú'ún rāa rá ñivi sá'a tiñu vá'a. 15 Chi ya kuíni Ndiosí' ví ya sa'a rán rá tiñu vá'a, sáva kasi' rán yu'ú rá ñivi naan' nsá' ni'in' rāa jie'e' ka'an' rāa siki' rán jie'e' ya ntu jíní' rāa. 16 Nnakani núne Cristo ráno'ó nuun' xinó'o Ndiosí' ráno'ó jie'e' kuachi rán, saáva kue'nu naa' rán jee koto jiátíñú rán ya íñí núne rán sáva tee rán nanísiki' sa'a rán ya nivá'a, chisa' kue'nu rán sáni íyó kue'nu rá musú' Ndiosí' ya yí'f rán xintín re'. 17 Koo ya nánú nuun' rán kune'yá rán ntáká ñivi, kunuun' rán rá ñanitá'an rán, jee ku'un yú'ví ini' rán Ndiosí', jee koo ya nánú nuun' rán kune'yá rán ñivi máá nánú ka' tátúní'.^g

18 Ráno'ó musú' ne yíñú'ún koo mani' rán chi'i rán maárán xintín rá ito'o' xí tiñu rán, nsú kuachi nuun' rá va'a ini' jín ya ñúnkúún ini', chisa' suni nuun' rá xeen' xichi' ini'. 19 Chi kúv'a ini' Ndiosí' retú nū'ún ini' iin ñivi naja íyó sa'a-a sáni kuíni Ndiosí' jee jie'né' ini'-i tunó'ó súnika' ntu íyó náa' ya xinó'o rāa maa. 20 Chi retú jie'né' ini' rán tunó'ó xinó'o rāa ráno'ó jie'e' kuachi sá'a rán jee, ¿ná va'a kúvi nuun' rán rúja? Soo retú nó'o rán jie'e' tiñu vá'a sá'a rán, jee jie'né' ini' rán nó'o rán, jee kúv'a ini' Ndiosí' né'yá-a ya'a. 21 Chi jie'e' yukuán kúvi ya nkana Ndiosí' ráno'ó, chi suni Cristo nno'o re' jie'e' ya vá'a nuun' rán, jee sukuán nxinó'o re' iin ichi nuun' rán, sáva kunikin' rán maa ya sa'a rán sáni nsá'a re'. 22 Chi [Cristo jee]:

ni iin kuití' kuachi ntu nsá'a re',

jee ni iin tu'un xíná'ví ntu nyí'i yu'ú re'.

23 Chi sáa nka'an' rāa tu'un nív'a ntenuun' rāa re' jee ni ntu nñaxiní'kó re' tu'un nív'a nuun' rāa, jee sáa nxinó'o rāa re' jee ni ntu nchuyú'ví re' ini' rāa retú naxinó'o re' rāa, chisa' nñaku'va re' maaré' nuun' Ndiosí', ya máá Ndiosí' ví ya naa' sánáa' jie'e' ntáká rá tiñu yukuán. 24 Chi

^e 2:13 Tu'un ya'a kuíni káchí': rey. / ^f 2:14 Tu'un ya'a kuíni káchí': gobernadores. / ^g 2:17 Tu'un ya'a kuíni káchí': rey.

maá Cristo nnaḱuniso yikikúñu re' ntáká kuachi sá'a-ó sáá ní'i' re' nuun' kurúsi', sáva kuvi'-ó nuun' kuachi-ó kene-ó nuun' kuachi-ó jee sáva nakue'nu-ó ichi jiá'nu naa'. Chi jie'e' nuun' ntúfi' re' vá, yukuán núvá'a-ó sííyo re' kuachi-ó.^h ²⁵Chi nékúvi jee kúvi rán kuéntá' rá lanchi ya nkene síín, soo vitan nnikó rán nuun' Cristo, ya maaré' vá kúmí ráno'ó kuéntá' iin ya kúmí-i lanchi, jee néen kuéntá' re' ráno'ó.

Naja iyó kue'nu rá ñivi ntáná'a

3 ¹Jee suni sukuán ráno'ó ña'an iyó yíí, koo mani' rán chi'i' rán maárán xintíín yíí rán, sáva retú néni iin rá yíí rán vá ntu jínú' ini' ráa ntu káníjiá ráa Tu'un Ndiosí', jee sijínú' rán ini' rá yíí rán jín máá ni tiñu naja va'a naa' jiá'nu rán jee nsú jín tu'un ká'an' rán. ²Chi kuni' ráa naja ninu'un jiá'nu rán jín sa'a ñá'nú rán nuun' ráa. ³Jee nsú jín nantíñú túvi nuun' nijín' nasa'a vii' rán maárán, sú kuéntá' sáá náko to rán ixi xíní' rán jee násikútú rán maárán jín rá nantíñú ya kúvi oro áxí jín rá sa'ma ya ku'un rán. ⁴Chisa' iyó nasikútú rán maárán jín ya vá'a vii' ya ñú'ún yu'u' ne áníma' rán, ya ni nsá' nán'-a, yukuán kúvi ya vii' ñunkúún ini' rán jee ku'un mású' vitá ini' áníma' rán, chi suvi-i vá yíyá'vi nasikuiti' nuun' Ndiosí'. ⁵Chi suni sukuán nnasikútú rá ña'an maáráa ya niyo ne yana'an, ya nsásíín Ndiosí' ráña yíí ráña xintíín re', ya niyo tuneí ini' ráña Ndiosí', jee nchi'i' ráña maáráña xintíín yíí ráña, ⁶sánikuá' nsa'a Sara, ya nkaníjiá ña yíí ña Abraham, sáá nkachi' ña nuun' re', “ito'o' nī”. Jee ráno'ó kúvi rán kuéntá' se'ya síí' ña sáá sá'a rán ya vá'a jee ni nsá' kuyuví' rán ni iin nani jie'e' anasí' chū'un yú'ví ini' rán.

⁷Jee suni sukuán ráno'ó, tee iyó ñasíí', kune' ñunkúún rán jín ñasíí' rán kani va'a ini' rán jie'e' ya jiniñú'ún ráña, jee koo yíñú'ún ñá'nú rán nuun' ráña, chi táyá' ini' ráña ka' nsú ka' ráno'ó. Jee koo yíñú'ún ñá'nú rán nuun' ráña chi suni ne jí'ín ráña jín ráno'ó ni'ín' rán iin ni ta'vi' sikúta'vi' Ndiosí' ráno'ó kuteku' rán níínkání jín re' sa'a re'. Sukuán iyó sa'a rán sáva ntuná' kasi' nuun' ya ká'an' rán jín Ndiosí'.

^h 2:24 Nkachi' Pedro: yukuán nnuva'a rán nsííyo re' kuachi rán.

Sáá íyó kue'nu ntáká ñivi yí'í raa nuun' Cristo

8 Jee nuun' ni'í iin nuún ni ku'un ini' iin inka ntáká rán, kuná'ví ini' rán tálán rán ré nakuá' nó'o-o, kunuun' rán iin inka ñanitá'án rán, kuñunkúún ini' ánima' rán jee ku'un lá'ví ini' rán. 9 Koto nása'á niva'a rán nuun' iin ñivi ya sá'á niva'a-a jín ráno'ó, jee koto nátenuun' rán ñivi ya ténúun'-u ráno'ó, chisa' naka'an' rán tu'un vá'a ya kuvi ya vá'a nuun' raa. Chi nkana Ndiosí' ráno'ó sáva sa'á rán su'va sáva ñi'in' rán ta'ví' taji re' nuun' rán ya kuvi ya vá'a ráno'ó. 10 Káchí' nuun' Tutu' Íí' ya:

Ñivi ya ñúnúun'-u kuteku'-u,
jee ku'ni-i ya koo va'a rá kivi' tékú'-u
naka'nu-u yáá-a nka'an'-a rá tu'un nívá'a,
jín ya koto kene tu'un xíná'ví yu'ú-u.

11 Jee kuiyo-o nuun' rá tiñu nívá'a,
jee sa'á-a rá tiñu vá'a,
nukú-u kunee' ñunkúún vá'a-a jín iin inka tálán-a,
jee kunikin'-i vá.

12 Chi máá Ito'o'-ó Ndiosí' né'yá re' rá ñivi ñaa' jee kúmi
re' raa,

jee tésó'o re' ya ká'án' raa jín re'.

Soo ntu nenuun' re' rá ñivi ya sá'á tiñu nívá'a kenta re'
siki' raa.

13 ¿Né iin kúvi ya sa'á kini-i ráno'ó, retú ñú'ún ká'á ini' rán sá'á rán mani tiñu vá'a rúja? 14 Soo asúnika' nó'o rán jie'e' tiñu ya jiá'nu ñaa' rán, jee na ka' netu' ka' kúvi rán. Jee saáva koto yú'ví rán kune'yá rán rá ñivi ya siú'ví-i ráno'ó, ni koto nani'ví' ini' rán. 15 Chisa' ne ánima' rán íyó chiñú'ún rán Cristo jee íyó ku'vayuu' rán ya kúvi re' Ito'o' rán, jee sukuáni íyó satú'va rán maárán sáva naxiníko' vá'a rán nuun' ntáká ñivi ya jikátu'ún-u ráno'ó jie'e' ya vá'a ya nétu rán íyó tunei ini' rán ya sa'á Cristo jín rán. 16 Soo mású' koo ini' rán naxiníko' rán nuun' raa, jee ka'an' yíñú'ún rán jín raa, jee kue'nu ñaa' rán ya jini' rán ya ntu íyó siki' rán, sáva sáá ká'án' niva'a raa siki' rán kukanuun raa jie'e' tu'un nívá'a ya ká'án' raa jie'e' va'a jiá'nu rán jie'e' yí'í rán nuun' Cristo. 17 Chi retú ku'ni máá Ndiosí' ya kuno'o rán, jee íyó va'a ka' ya kuno'o rán jie'e' ya sá'á rán tiñu vá'a, nsú ká' jie'e' tiñu nívá'a.

18 Chi suni íyó nijia ya Cristo nno'o re' jee iin íchíni ni'i' re' nchunáan re' nuun' rá kuachi rá ñivi íyótiñu-u níinkání. Súka' tee naa' kúvi re' ntu kuáchi re', soo nno'o re' jie'e' ya vá'a nuun' rá ñivi ya ntu kúvi ñivi naa', sáva nasí'á'a re' yó nuun' Ndiosí'. Jee súka' ni'i' nijia re' sáá nteku' re' jín yikikúñu re', soo nateku' ii' tuku re' nsa'á Tachi' Íí' Ndiosí'. 19 Jee suni su'va ña'an' re' jín Tachi' Íí' vá nuun' rá ñivi ya yí'í kutú tachi' kál'an' ráa nuun' kuá'an' rá ñivi ní'i' kuéntá' yí'í ráa vekaa, jee nkachitu'un re' nuun' ráa. 20 Maaráa ví ya ntu nkánijíá ráa nuun' Tu'un Ndiosí' ne yana'an' rá kivi' nteku' Noé, sáá kánú niyo ini' Ndiosí' nnetu re' sáá sátú'va Noé barkú' naní arca. Jee ini' arca yukuán nkaku yaku' ni rá ñivi ya kuachi una' ráa vá nkaku nuun' nute. 21 Jee kuéntá' kuá' nkáku ráa nuun' nute vá, jee suni kuéntá' sukuán kúnkunuún kúvi-i ya jiánuté-ó tiempú' vitan síkaku-u ñivi, jie'e' ya nateku' ii' Jesús ya kúvi Cristo nkene-e nteñu rá níyi. Soo nsú jie'e' ya síyo rá té'én ñuné'yú'-ó jín nute, chisa' jiánuté-ó sáva stúvi-ó ya ne ánima'-ó chisóyu'ú'-ó kue'nu naa'-ó nuun' Ndiosí' jín ya jíkán' tá'ví'-ó nuun' Ndiosí' ya síyo kuachi-ó nonoo ánima'-ó ya jíní'-ó ya ntu níso-ó kuachi. 22 Jee nnaa Cristo kuano'on'-o antiví súkún, jee néé' re' ichi kuá'á Ndiosí' nuun' kúná'nú nasikuiti' re' tátúní' re', jee rá najiá'á' íí', jín rá nísotíñú, jín rá níso fuersá', nchi'i Ndiosí' ráa xintín re'.

Kue'nu-ó sánikuá' ña'nu Cristo

4 1 Saáva jie'e' ya nno'o Cristo jín ñuné'yú' re', jee suni sukuán ráno'ó ranika' íyó sátú'va rán antúní' rán nuún ku'un ini' rán jín re'. Chi ñivi ya nno'o jín yikikúñu-u, jee nxinóo-o sa'á-a kuachi, 2 sáva ntu kue'nu-u ka' nuun' rá tiñu ní'vá'a ya níyo ini' rá ñivi rá tiempú' tékú'-u ini' yikikúñu-u. Chisa' kue'nu-u sáni kuíni Ndiosí'. 3 Chi ya nkuvi sukuáni ya nsa'á rán tiempú' yata' rá tiñu ní'vá'a níyo ini' rá ñivi ntu jíní' ráa ini' Ndiosí'. Ña'nu rán jín rá tiñu káné'í, jín rá tiñu téní sii' ini', jín rá tiñu jíni, rá tiñu viko né'í sii' ini', rá viko né'í tunkánuun, jee nneñu'un rán rá nantíñú ya ntu kúvi ráa Ndiosí' ya kúníchi' Ndiosí' né'yá re' maa. 4 Jee vitan jee kúsín ini' rá ñivi ya ráno'ó ntu kútá'an rán ká jín ráa ntu sá'á rán ka' rá tiñu né'í

nívá'a ntántúni' jín raa, jee saáva ténúun' raa ráno'ó. ⁵Soo suviraa chi naku'va raa kuéntá' naja ñá'nu raa nuun' máa Ndiosí' ya íyó tú'va re' sáva sanáa' re' jie'e' kuachi rá ñivi tékú' jín rá ñivi ní'i. ⁶Chi jie'e' saáva suni nteku'tu'un tu'un vá'a Ndiosí' nuun' rá ñivi [ne sáa nteku' raa] jee ní'i' raa ntañú'ún, sáva sájíta Ndiosí' raa ya kuvi' raa sánikuá' sájíta re' kuachi ni'i rá ñivi ñuné'yú' ya jí'í' raa, soo ré ntiin raa tu'un vá sáa nteku' raa, jee sanáa' Ndiosí' ya kuteku' raa jín re' níinkáni sa'á Tachi' Íí' re'.

⁷Soo ya vakuyatin ya ni'i ntáká rá íyó, saáva nito koo rán ku'un káji' ini' rán sáva kuvi ka'an' rán jín Ndiosí'. ⁸Jee ya ñá'nú ka' nuun' ni'i vá kukaña' ini' rán kunuun' rán iin inka tá'an rán, chi retú núnúun' tá'an-ó, jee jíásí'-ó nuun' kue'e' rá kuachi sá'a-ó jie'e' ya néká'nú ini'-ó iin inka tá'an-ó. ⁹Ku'va rán ve'i rán kinoo rá ñivi ya kenta ve'i rán, jee koto táyu'ú rán jie'e'-e.

¹⁰Jee nuun' ta iin iin rán nsíkúta'vi' Ndiosí' iin ta'vi' nuun' ráno'ó ya kuvi sa'á rán iin tiñu, jee sánikuá' íyó ta'vi' rán jee íyó sa'á rán tiñu vá sáva chineí rán iin inka ka' rá tá'an rán, jee su'va sikúnkuvi naa' va'a rán maa sánikuá' sín sín nuun' ta'vi' ví-i nsíkúta'vi' Ndiosí' maa nuun' rán. ¹¹Retú ní'in' iin ráno'ó iin ta'vi' ya chineí Ndiosí' nó ka'an' nú, jee ka'an' sáni ká'an' nú Tu'un Ndiosí'. Jee retú iin ráno'ó ni'in' nú ta'vi' ya chineí nú tá'an nú, jee sa'á nú maa jín fuersá' táji Ndiosí' nuun' nú, sáva nakuetú'ún rá ñivi Ndiosí' jie'e' ntáká tiñu sa'á rán jie'e' Jesús ya kúvi Cristo, jee kúñá'nú nasíkuiti' re' tátúní' re' níinkáni. Sukuán koo.

Tunó'ó kuno'o-ó jie'e' ya kúvi-ó ñivi ya níkin'-ó ichi Cristo

¹²Ráno'ó ñanitá'an ya núnúun' ni', koto tívi xíni' rán retú ñú'ún rán nuun' ñú'ún' sáa jítotúní' rá tunó'ó xéen' ráno'ó, jee koto tívi xíni' rán jie'e' vá chi nsú kuachi ráno'ó ni ya nó'o maa. ¹³Chisa' na ka' íyó kusii' ini' rán ya jí'in rán nó'o tunó'ó jie'e' yí'í' rán nuun' Cristo, sáva suni ntántúni' nasíkuiti' nusii' ini' rán ka'an' kueku' rán kivi' nenta nijin' Cristo stúvi re' ya vii' nasíkuiti' kúñá'nú re' nísitíñu re'. ¹⁴Na ka' netu' ka' kúvi ráno'ó retú ténúun'

ráa ráno'ó jie'e' ya níkin' rán ichi Cristo, chi máa Tachi' Í' Ndiosí' ya vii' kúná'nú nasíkuiti' íyó-o jín ráno'ó. [Chi rá ñivi vá ká'an' niva'a ráa síki' Tachi' Í' re', soo ráno'ó chi nákuetú'un rán maa.]

¹⁵Jee saáva koto sá'a rán tiñu jiá'ní' ta'an, áxí ya sákuí'ná, áxí rá tiñu nívá'a, áxí rá tiñu ya kíní-i maáa nuun' ñujiin' rá inka ñivi, jee saáva retú kuno'o-ó soo ntu íyó kuno'o rán jie'e' rá tiñu vá jie'e' ya ntu nsa'á rán maa. ¹⁶Soo retú nó'o ñin ráno'ó jie'e' ya kúvi-i cristiano ya níkin' rán ichi náa' Cristo, koto kúkanuun rán, chisa' nakuetú'un rán Ndiosí' jie'e' ya níkin' rán ichi náa' Cristo. ¹⁷Chi ya nkenta tiempú' ya kijie'é sanáa' Ndiosí' kuachi, soo xí'na ka' jín rá ñivi ya kúvi ñivi ve'i Ndiosí', jee retú ya nkajie'é sanáa' re' jie'e' máa-órán, ¿jee naja ka' vá sa'á naa' re' kuachi rá ñivi ya ntu káníjiá ráa koo mani' ráa tu'un vá'a re' rúja?

¹⁸Retú kuno'o ñivi naa' tunó'ó ne nanitá'ví' ráa, ¿jee naja ka' vá kuvi jee kaku rá ñivi ntu níkin' ráa Ndiosí' jín ñivi yí'í nuun' kuachi rúja?

¹⁹Jee saáva, ráno'ó ñivi ya nó'o rán sáni kuíni Ndiosí', jee nakú'va rán maarán xintíin maaré' ya nsa'á re' ráno'ó jee naa' síkúnkuvi re' nuun' ráno'ó, jee kunikin' rán sa'á rán rá tiñu vá'a.

Tiñu nákutíñú Pedro nuun' rá tee nisotíñú jín rá tee súchí

5 ¹Vitan jee nákutíñú ñi'in ñi' nuun' rá tee kúná'nú nuun' ráno'ó ya yí'í xintíin Cristo, chi nu'u' jee suni tee kúná'nú kúvi ñi' jín ráa nuun' rá ñivi yí'í xintíin Cristo, jee kúvi ñi' ñin tee ya jiá'a ñi' ya náa' ya ya nini' jínúun' ñi' rá tunó'ó nno'o Cristo. Jee suni ñi'in' ñi' kuñá'nú ñi' kuéntá' maaré' sáa nenta nijin' re' jín tiñu níso re'. ²Saáva kumí vá'a rán rá ñivi ya kúvi ráa kuéntá' lanchi Ndiosí' ya néen kuéntá' rán ráa, jee nsú ñin kuéntá' tétuvi ví ya sa'á rán maa, chisa' ne koo ini' rán sa'á rán maa sáni kuíni Ndiosí', jee nsú jie'e' ya koo u'vi' ini' rán ñi'in' rán xu'un sa'á rán maa, chisa' ne ku'un káñá ini' rán sa'á rán maa. ³Jee koto tátúní' ñi'in' rán ntáká tiñu nuun' rá ñivi ya néen kuéntá' rán. Chisa'

kue'nu va'a rán ichi Ndiosí' sáva su'va ku'va rán iin ichi vá'a nuun' raa naja kue'nu raa. ⁴Saájee sáa nenta nijin' maáré' ya néen kuéntá' re' yó ya kúñá'nú re' nuun' ni'i rá tee néen kuéntá' raa rá ñivi Ndiosí', jee ni'in' rán ta'vi' taji re' nuun' rán ya vii' nasíkuiti' kúñá'nú rán ya ntu náán'-a.

⁵Jee sunisaá ni ráno'ó tesúchí, chi'i rán maárán xintíin rá tee kúñá'nú nuun' rán. Jee ntáká rán ku'un tu'un ñú'ún lá'ví ini' rán jín iin inka tálán rán chi:

Ndiosí' jee íñi re' siki' rá ñivi ñútéyí ini',

soo va'a ini' re' chíneí re' rá ñivi ya ñú'ún tu'un lá'ví ini' raa.

⁶Jee xinúun rán maárán kulá'ví ini' rán chi'i rán maárán xintíin Ndiosí' ya niso re' fuersá' í' ní'in, sáva xináa re' ráno'ó nuñá'nú rán tiempú' ñani re'. ⁷Naku'va rán nuun' Ndiosí' ntáká rá tiñu xínáni'vi' ini' íyó rán, chi máa re' ví ya kúmí re' ráno'ó.

⁸Jee ku'un ñá'nú ini' rán nito koo rán, chi kui'na' kúñá'nú ya túfí' ta'án re' jín ráno'ó, jíkanuun re' kuéntá' iin nika'a ya ne ní'in sáxéen' ti' núkú ti' kaji' ti' chi núkú re' iin ñivi sáva xináán' re' maa. ⁹Soo nunasí rán nuun' re', jee kuiñi kutú rán kunei ini' rán ínú' ini' rán Ndiosí', chi jíní' rán ya suni sukuán ranika' nó'o rá ñanitá'án rán yí'í raa xintíin Cristo ya néé' raa níñká'nú né ni ví nkuvi ini' ñiví ya'á. ¹⁰Jee máa Ndiosí' ya ntáká íchí íyó máni' nasíkuiti' ini' re' né'yá re' yó, ya maáré' nkana re' yó sáva vii' kuñá'nú-ó jín Cristo níñkání jie'e' ya yí'í-ó nuun' Cristo. Sáa jiá'a ya kuno'o rán yaku' ni' tiempú', soo máa Ndiosí' sa'á ya kujia naa' va'a ini' rán nuun' tu'un re', jín ya kuiñi ni'in rán, jín ya nachunei re' ini' ráno'ó, jín ya kukutú rán nuun' tu'un re'. ¹¹Na ka' vii' nasíkuiti' ka' kúñá'nú Cristo, jee ni'i yí'í xintíin re' tátúní' re' níñkání. Sukuán koo.

Tu'un nuun' ní'i

¹²Ñani-ó Silvano, ya jíní' ni' ya síkúnkuvi va'a re' ni'i, jee nchineí re' nu'u' téé ni' yaku' ni tu'un ya'á kuajiaa'

¹5:4 Tu'un ya'á ví: corona.

nuun' rán, sáva nasáneí ni' ini' ráno'ó jee sáva ku'va ni' ya
 náá' ya tu'un ntee ni' nuun' tutu' ya'á ká'án' jie'e' ya vá'a ya
 náá' nijia sikúta'vi' Ndiosí' yó ya íyó máni' ini' re' né'yá re'
 yó. Kuiñi kutú rán jín-i. ¹³Rá ñivi ya kúneí ini' raa Jesús ya
 kútútú raa' ya nkaji Ndiosí' ña jín ráno'ó, ya néé' ña nuun'
 ñuun' Babilonia, táji ña tu'un ká'án' va'a kuajiaa' nuun' rán.
 Jee Marcos, ya kúvi kuéntá' se'ya ni', suni táji re' tu'un
 ká'án' va'a nuun' rán. ¹⁴Ka'an' rán tu'un ká'án' va'a teyu'ú
 yíñú'ún rán jín ñin inka rá tá'án rán jie'e' ñúnúun' rán
 ñin inka rán. Máá Ndiosí' sa'á ya ne va'a kivi ánima' rán
 kuneé' ñunkúún ntáká rán ya yí'í rán nuun' Cristo. Sukuán
 koo. Amén.

Tutu' uví' ya ntee Pedro

Ntee Pedro nuun' rá ñivi ya jínú' ini' raa Jesús

1 ¹Nu'u', Simón Pedro, ya kúvi ni' musú' nuun' Ito'o'-ó Jesús ya níso re' tiñu Cristo [ya ñani Ndiosí' sáva tatúní' re' nuun' ni'i] jee níso ni' tiñu apóstol chúichí re' nu'u' nakani ni' tu'un re'. Jee téé ni' tutu' ya'á nuun' ráno'ó ya suni nni'in' rán ya kúneí ini' rán Cristo kuéntá' kuá' ránu'u', jee máá vii' yíyá'vi ya kúneí ini'-ó Cristo. Nni'in' rán maa jie'e' naa' ví Jesús ya kúvi Cristo ya kúvi re' Ndiosí'-ó jee nátava' re' yó nuun' kuachi-ó xinánitá'ví' re' yó.

²Na ka' koo maní' ini' Ndiosí' kune'yá re' ráno'ó, jín ya va'a koo ini' ánima' rán sa'á re' jie'e' ya jíní' va'a rán naja kúvi Ndiosí'-ó jín Jesús ya kúvi re' Ito'o'-ó.

Jie'e' naja íyó koo rá ñivi kánjíá jínú' ini' raa Cristo

³Chi jín fuersá' íí' níso Ndiosí' jee ntaji re' ni'i nuun'-ó ya jíníñú'ún-ó sáva kue'nu naa'-ó ñivi ya'á sáni kuíni re' jín sáva kitíñú-ó nuun' Ndiosí'. Ntaji re' maa jie'e' jíní'-ó naja ini' maaré', chi maaré' ví ya nkana re' yó, jie'e' ya kúñá'nú nasíkuiti' re' jín jie'e' va'a ini' re'. ⁴Jee saáva jie'e' nni'in'-ó ni'i rá ya'á jee nchisóyu'ú re' nuun'-ó ya sa'á re' rá tiñu jín-ó ya máá ñá'nú ví'í ka' ya vá'a yíyá'vi ví'í ka'. Jee jie'e' ya nchisóyu'ú re' jee kuvi kenta koo rán kuéntá' maaré', chi síkaku re' ráno'ó nuun' ya nivá'a ya nkú'un ka' ini' rán rá tiñu né'í sñi' ini' ya níyo ini' rá ñivi ñivi ya'á.

⁵Jee saáva jie'e' yukuán vá nuun' kúneí ini' rán ínú' ini' rán Cristo jee níko nei rán nachisó rán ka' ya kue'nu

va'a rán. Jee jie'e' kue'nu va'a rán jee nachisó rán ka' ya kuká'nú ini' rán ka' jie'e' Ndiosí'. ⁶Jee jie'e' ya kúká'nú ini' rán ka' jie'e' Ndiosí' jee nachisó rán ya nake'en rán maárán. Jee jie'e' náke'en rán maárán jee nachisó rán ya kuní'in rán kuiñi kutú rán jín Cristo. Jee jie'e' kúní'in rán íñi rán jín Cristo jee nachisó rán kitíñú rán nuun' Cristo. ⁷Jee jie'e' ya yítíñú rán nuun' Cristo jee nachisó rán ya kunuun' rán iin inka ñanítá'án rán ya yí'í ráa nuun' Cristo, jee jie'e' ñunúun' rán rá ñanítá'án jee nachisó rán ya kunuun' rán rá ñivi.

⁸Chi retú sá'a rán rá tiñu ya'á jee sa' ví'í ká' sá'a rán maa, jee ni nsá' kue'nu ka'á rán, jee kene tiñu vá'a ya váji nuun' ya jíní' rán ini' Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo. ⁹Soo rá ñivi ya ntu jiá'nu naa' ráa rá tiñu yukuán, jee saáva kuéntá' ñivi kuáá kúvi ráa, kuéntá' iin ya ntu kúvi kune'yá íká-a, chi ya nnaan' ini' ráa ya nnasánoo re' ráa jie'e' kuachi ya nsa'á ráa ne tiempú' yata'. ¹⁰Saáva, ráno'ó ñanítá'án, níko néi rán kue'nu rán sánikua' kuíni re' sáva tuvi niji ya nkana Ndiosí' ráno'ó jín ya nkáji re' ráno'ó kuvi rán ñivi re'. Jee retú sa'á nijia rán ntáká rá tiñu ya'á jee ni nsá' kininkava rán ntu íyó nanikó yata' ini' rán ichi Cristo. ¹¹Chi retú sukuán nijia, saájee taji Ndiosí' nuun' rán ya núne va'a ichi nuun' kivi rán nuun' tátúní' máa Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo nínkání ya maaré' ví ya nsa'á-a ya nanítá'ví'-ó.

¹²Jee jie'e' ya'á, saáva sukuáni kunikin' ni' xinákú'un ni' ini' ráno'ó jie'e' rá tiñu ya'á, súka' ya jíní' rán jie'e' rá tu'un ya'á, jín ya íñi ní'in rán jín rá tu'un naa' ya ya nni'in' rán. ¹³Chi jiáni ini' ni' ya íyó va'a ya xinákú'un ni' ini' ráno'ó jie'e' rá tu'un ya'á vitan tékú' ni' ka' ¹⁴chi máa Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo nsíkúká'nú káji re' ini' nu'u' ya vakuyatin ya kuvi' ni' xinóo ni' ñuné'yú' ni'. ¹⁵Jee saáva suni núnasí ni' sá'a ni' ya nínkání naku'un ini' rán rá tu'un ya'á réa' njia'a ya ni'i' ni'.

Rá nini' ya vii' kúná'nú Cristo

(Mateo 17:1-8; Marcos 9:2-8; Lucas 9:28-36)

¹⁶Chi ntu nníkin' rán' ntu ntíin kuéntá' rán' rá kuentú' tú'un máñá' ya nkene xini' ñivi sáa nsíkúká'nú rán' ini' ráno'ó jie'e' ya kenta Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo jín jie'e' fuersá' í' ni'in níso re', chisa' nini' jínúun' rání' ya vii' kúná'nú re'. ¹⁷Jee

nni'in' re' ya Tátá'-ó Ndiosí' nka'an' yíñú'un-u jín re', jee nsa'á ñá'nú-u re'. Chi ne súkún nkiji rá tu'un ne nuun' nuva máá Ndiosí' máá vii' kúñá'nú-u, jee nkachi'-i: “Ya'á ví Se'ya ni' jee ñúnúun' ni' re', jee kúvá'a ini' ni' né'yá ni' re'”, nkachi' Ndiosí'.¹⁸ Jee maáranu'u' nteso'o rání' nusuyu'ú vá, nka'an'-a ne súkún, sáá íñi rání' yukuán jín máá Ito'o'-ó ne xini' yuku í' yukuán.

¹⁹Jee kúmí-ó tu'un ya íyó kutú ka' nsú ká' ya nini' rán' jínúun' rán'. Tu'un vá kúvi tu'un nkene yu'ú Ndiosí' ya njia'a re' nuun' rá tee ya ntee ráa maa nuun' Tutu' Íí', jee va'a sa'á ránú ya tiin kuéntá' va'a rán rá tu'un vá, kuéntá' kua' tiin kuéntá' rán kantil ya túun' xú'un nuun' neen', jee tiin kuéntá' va'a rán rá tu'un vá nekua' kenta Cristo kuéntá' vakunijin' kivi' jee xtuún' re' ini' ánima' rán kuéntá' túun' tiuun' xú'un yane'en'.²⁰ Soo xí'na ka' íyó tiin kuéntá' va'a rán ya ntáká rá tu'un ya nkene yu'ú Ndiosí' ya néé' nuun' Tutu' Íí' niso Tu'un Ndiosí' jee ni nsú tu'un ya ntava' ñivi xini' maáráa ni ví-i.²¹ Chi ni nsá' vaji tu'un vá ne nuun' ya kuíni ini' iin ñivi. Chisa' nsatíñú Tachi' Íí' Ndiosí' ini' ráa sáva nnakani ráa rá tu'un ya njia'a Ndiosí' nuun' ráa sákachi' ráa. [Suviráa kúvi ráa rá ñivi nsa'á sín Ndiosí' ráa sáva kitíñú ráa nuun' re'.]

Tu'un jie'e' rá tee xiné'én' tuntú'un

2¹ Soo suni niyo rá ñivi tú'un nteñu rá ñivi ñuun' Israel ya káchí' ráa nika' ya nákaní' ráa tu'un kéne yu'ú Ndiosí' soo nka'an' ráa tuntú'un. Jee suni sukuán koo rá ñivi xiné'én' tuntú'un nteñu ráno'ó. Jee tuví yu'u' ráa tu'un tú'un sáá xiné'én' ráa rá ñivi ya xináán' ráa ya kúneí ini' ñivi ínú' ini' ñivi Cristo, ne suni kachi' ráa ya Jesús ntuví kúvi re' Ito'o'-ó. Jee jie'e' ya sa'á ráa sukuán vá sanaan' ni kinaan' ráa.² Jee kue'e' ñivi kunikin' ichi káné'í ya xiné'én' ráa. Jee jie'e' ráa jee ka'an' nivá'a ñivi jie'e' ichi ya níkin'-ó ya kúvi ya náá'.³ Jee jie'e' ya u'vi ini' ráa jee jíchí' ráa ráno'ó jín rá tu'un tú'un kéne xini' ráa ya xiné'én' ráa. Jee ne yana'án ví'í ya íyó stákoo ya sijíta Ndiosí' ráa jee kinaan' nijia ráa.

⁴ Chi jie'e' ya ntu nnéká'nú ini' Ndiosí' nne'yá re' rá najiá'á' íí' re' ya nsa'á ráa kuachi, chisa' ntaan' re' ráa nuun' ñu'un' xéén' ya ntu jínu nuun' kúnú-u jee yukuán yini'yu' ráa nuun' ñuneen', jee nú'ní' ráa jín cadena kaa nekua' kenta kivi' ya sanáa' re' jie'e' kuachi ráa.⁵ Jee jie'e' ya ni ntu nnéká'nú

ini' Ndiosí' nne'yá re' rá ñivi ñiví yana'án, chisa' nsikúun re' savi' xéen' nchitú nute kuáiyó nuun' ñu'un ñiví ya'á, jee nxináá' re' rá ñivi ya ntu íyó Ndiosí' nuun' ráa. Jee Noé, tee ya nstekútu'ún Tu'un Ndiosí' ya íyó kue'nu naa' rá ñivi, jee nsikáku re' maa jín uxá' ka' rá ñivi. ⁶Jee nsijíta Ndiosí' rá ñuun' Sodoma jín Gomorra nxináá' re' ráa chi nteñu'un' re' ráa ne nkuví ráa yaa'. Jee yukuán nsa'á Ndiosí' ya kuví ráa iin ichi ya stú'va re' nuun' rá ñivi ya jíka ráa ichi niva'a ya ntu íyó sáni kuíni Ndiosí' ya suni sukuán kuno'o ráa. ⁷Soo nsikáku re' tee naní Lot, chi nkuví-i iin tee naa', jee nnukuí'yá' ini'-i nne'yá-a rá tiñu káné'í ya nsa'á rá ñivi rá ñuun' vá. ⁸Chi tee naa' yukuán, jee nnee' re' nteñu rá ñivi yukuán, jee ni kivi' ni kivi' nnukuí'yá' ini' ánima' re', chi nne'yá re' jee nteso'o re' ntáká rá tiñu káné'én vá ya nsa'á rá ñivi ya ntu nkanjía ráa tiñu tátúní' Ndiosí'. ⁹Jee ré sukuán nsa'á Ito'o'-ó jee jíní' Ito'o'-ó sikáku re' rá ñivi yítíñú ráa nuun' re' nuun' rá tunó'ó ya jítotúní' vá ráa. Soo tévá'a sñn re' rá ñivi ya ntu kúvi ñivi naa', sáva kuno'o ráa tunó'ó kivi' sa'á náa' re' kuachi.

¹⁰Jee ví'í ka' xinó'o re' rá ñivi ya núkú ráa sá'á ráa tiñu téní sñi' ini' ya níyo né'én ini' ráa ya ntu íyó ninu'un ini' ráa, jee kúíchi ini' ráa ya ni iin nkúvi tátúní'-i nuun' ráa. Jee ni'in ví'í ini' ráa, jee chúnef ini' ráa sa'á ráa rá tiñu kuíni ini' maaráa, jee ni ntu yú'ví ráa tenuun' ráa siki' rá kúñá'nú. ¹¹Soo ne rá najiá'á' í'í Ndiosí', ya súka' suni kúñá'nú ráa ka' jín suni íyó ka' fuersá' í'í ní'in ráa, jee ichinúun' Ito'o'-ó ntu kiji ini' ráa ka'an' niva'a ráa ntu ténúun' ráa siki' rá kúñá'nú yukuán.

¹²Soo rá ñivi yukuán ya xiné'én' ráa tu'un tú'ún kúvi ráa kuéntá' kúvi ráa kiti yúkú ya ntu jiáni xini' rátí' jín ya jiá'nu rátí' naja kuá' sa'á maaráti' ni, chi tá'ví' rátí' sáva tiin ñivi rátí' jee ka'ni' ráa rátí'. Jee rá ñivi vá chi ká'án' niva'a ráa siki' ya ntu jiáku'un ini' ráa. Jee saáva saá kuví' ráa jee kinaan' ráa. ¹³Jee sánikuá' nxinó'o ráa rá inka ñivi, jee suni sukuán ni'in' ráa nakuno'o ráa nachunáán ráa maa. Chi ne kúsí' ini' ráa tiñu sñi' ini' ráa asúnika' nuví. Jee máa ñivi kini saté'én kúvi ráa jie'e' nasa jiá'nu ráa, jín jiá'a ráa tunkánuun, jee kúsí' ini' ráa xiná'ví ráa ráno'ó saá yáji' ráa jín rán.

¹⁴Sáa né'yá ráa iin ña'an jiáni né'í ini' ráa jee ni ntu síkikuñi' ráa ya sa'á ráa kuachi. Jee síjínú' ráa ini' rá ñivi

ntu íñí kutú rává jín Tu'un Ndiosí' nástá ráa rává kunikin' rává ichi xíné'én' ráa, chi maa ñivi tu'va ini' kúvi ráa, chi nijia ini' ráa sá'á ráa tiñu u'vi ini'. Kúvi ráa ñivi ya ní'in' ráa ya chisónínu Ndiosí' ráa. ¹⁵Chi nkuxíin' ráa nuun' ichi naa' Ndiosí'. Jee nchinikin' ráa ichi ñujíin' nsa'á Balaam ya nkuvi re' se'ya Beor. Jee nñunuun' re' ni'in' re' xu'ún nuun' tiñu nsa'á re' ya ntu íyó naa'. ¹⁶Soo nkuxeen' iin burru' nuun' re' jie'e' kuachi re', súa' kúvi ti' kiti ya ntu kúvi ka'an'. Jee nka'an' ti' kuéntá' kuá' ká'an' iin tee. Jee nchusává ti' ntu njia'a ti' sa'á tee vá tiñu sáná. [Káchí'-ó nkuvi re' tee nnakani tu'un nkene yu'ú Ndiosí'.]

¹⁷Jee kúvi ráa kuéntá' kúvi iin nuun' kéne nute soo ntu íyó nute maa, jee suni kuéntá' viko' yoko' nute ya xínéchi tachí' xéen' soo ntu kúun savi. Jee maáraa chi ya íyó stákoos iin nuun' neen' ví'í ki'i ráa nínkání. ¹⁸Chi jie'e' rá tu'un vixí' ká'an' ka'á ráa jie'e' rá tiñu téní sii' ini' jín rá tiñu káné'í, jee sukuán ne ñunkúun' sjiínú' ráa ini' rá ñivi ya sukuán ni nkaku rává nkene rává nuun' rá ñivi jiá'nu ichi stíví, jee náxtá ráa rá ñivi vá níkoyátá rává kunikin' rává ichi xíné'én' ráa. ¹⁹Chísóyu'ú ráa ya kuiñi núne rá ñivi ya kúvi sa'á rá ñivi vá néni iin tiñu ya kúvi ini' maá rá ñivi vá, soo maáraa chi kúvi ráa musú' ya yí'í ráa xintíin' ya níyo né'í ini' ráa. Chi kúvi ñivi musú' ya yí'í-i xintíin' ne ni iin ya kúneí vá jín-i. ²⁰Chi retú jíní' rá ñivi naja ini' Ito'o'-ó Jesús ya kúvi Cristo jín ya maaré' nnatava' re' yó nuun' kuachi-ó síkaku re' yó, jee sukuán nkuvi jee nkaku ráa nkene ráa nuun' rá tiñu né'í nivá'a ya níyo ini' rá ñivi ñiví ya'á. Soo retú tukuni nachí'i ráa maáraa xintíin' ñujíin' vá, sukuán jee kenta sa' ví'í ká' manéátú'ún nakí'i ráa xintíin' tiñu káné'í nsú ka' kuá' níyo ráa ne xí'nañú'ún. ²¹Chi va'a ka' kúvi ráa retán' sukuán jee ntu níni' ráa ichi naa' jie'e' Jesús nékúvi, nsú ká' nini' ráa maa jee nxinóo ráa maa nníkoyátá ráa nuun' tu'un í'í ya ntatúní' Ndiosí' ya kúvi tu'un ya nní'in' ráa. ²²Jee jie'e' ya sá'á ráa vá, jee nkunaa' tu'un ká'an' ya ká'an' jie'e' ráa:

Tina' jee níko ti' náka'ji' tuku ti' ya nnujien ti',

jee suni kúchí' ya sukuán nichí ti',

jee tukuni nánikókání ti' nuun' ne'yú',

káchí' tu'un vá.

Nenta tuku Ito'o'-ó

3 ¹Ráno'ó ya ñúnúun' nì', ya'á kúvi tutu' uví' ya téé nì' nuun' ráno'ó. Jee téé nì' nuun' ni núvì' rá tutu' ya'á sáva xinákú'un nì' ini' rán sáva xiní'ví' nì' ini' rán ya kani ninu'un antúní' rán, ²sáva naku'un ini' rán rá tu'un ya nkachi' yachi' rá tee nyitíñú nuun' Ndiosí' ya nñakani ráa tu'un nkene yu'ú máá máá Ndiosí' ne yana'án, jee sáva naku'un ini' rán rá tu'un ya nkachi' rá tee níso ráa tiñu apóstol ya nchūichí Cristo ráa nuun' ráno'ó sáva nñakani ráa rá tu'un ya ntatúní' re'. Jee maáré' ví Ito'o'-ó jee nátava' re' yó nuun' kuachi-ó xinánitá'ví' re' yó.

³Soo ya xí'nañú'ún ka' ví ya íyó kuni' rán ya rá kivi' nuun' nì'i, jee kiji rá ñivi ya ká'án' kátá ini' ráa jie'e' tu'un naa' Ndiosí', jee kue'nu ráa sánikuá' ñú'ún ini' ráa sa'á ráa rá tiñu né'í ya níyo ini' maáráa. ⁴Jee kachi' ráa: “¿Né nú' íyó ya nchisóyu'ú Cristo ya nenta tuku re' rúja? Chi ne kivi' ya ní'í' rá tata' jí'í'-ó yana'án jee ne vitan, jee íyó ii' sáa íyó nì'i kuiti' ne sáa ñakoo ñiví' nékúvi'”, kachi' ráa. ⁵Chi jie'e' ya ntu kuíni ráa tiin kuéntá' ráa ya ne yana'án ntatúní' Ndiosí' ya ñakoo súkún jín ñiví', jee jín tu'un yu'u' Ndiosí' nsa'á re' ñu'un jín nute, jee ntatúní' re' ya kusín ñuíchí ma'ñú nute jee nkene ñuíchí vá nuun' nute. ⁶Jee suni jín nute nxináán' re' ñiví' yana'án, chi nñukue'e' nute ya nkuun savi' xéén' nchitú nute kuáiyó nuun' ñu'un ñiví' ya'á. ⁷Soo súkún jín ñiví' íyó vitan, jee jín máá tu'un yu'u' Ndiosí' ya ya íyó tu'va tatúní' re' sáva kayu' ráa kivi' sanáa' re' kuachi jee xináán' re' rá ñivi ya ntu níkin' ráa ichi Ndiosí'.

⁸Soo ráno'ó ñanítá'án ya ñúnúun' nì', koto náán' ini' rán tu'un ya'á: ya nuun' Ito'o'-ó jee iin kivi' kúvi kuéntá' iin mil kuiya', jee iin mil (1000) kuiya' kúvi kuéntá' iin kivi' ni. ⁹Jee nsá' kúkuéé Ito'o'-ó síkúnkuvì re' ya nchisóyu'ú re' ya tiaa' tuku re' kuéntá' kuá' ya jiáni ini' sava rá ñivi jie'e' ya kukuéé re'. Chisa' nétuká'nú ini' re' né'yá re' ráno'ó, chi ntu kuíni re' ya kinaan' ni iin ñivi chisa' kuíni re' ya ntaká ñivi nakani ini' ráa chi'i ráa maáráa xintíin re'.

¹⁰Soo kivi' ya nenta Ito'o'-ó sanáa' re' jee sanaan' ni nenta re' kuéntá' kuá' sanaan' ni kenta iin tee ku'ná. Jee kivi' nenta re', jee nì'in ví'í' súkún jee kinaan'-a. Jee nì'i

ya íyó súkún jín ñiví kayu'-u jee tani'-i jee ntaká ya íyó ini' ñiví ya'á kayu'-u.

¹¹Jee jie'e' ya kinaan' ntaká rává sukuán, saáva íyó kue'nu naa' ninu'un rán sáni kuíni Ndiosí' jee kitíñú rán nuun' re', ¹²ni nétu rán kiji kivi' sanáa' Ndiosí' rá kuachi jee sukuán sá'a rán ya ñamani kenta kivi' yukuán. Jee kivi' yukuán tiin ñu'un' súkún jee naan'-a, jee ntaká ya íyó ini'-i kayu'-u jee tani'-i. ¹³Soo nétu-ó iin súkún jiáá, jín iin ñiví jiáá, sánikuá' ya nchisóyu'ú Ndiosí' ya koo. Jee yukuán koo maá tiñu naa' va'a.

¹⁴Saáva ráno'ó ya ñúnúun' ni', jee ni nétu rán ya kiji ntaká rá tiñu ya'á, jee kuni'vi' ini' rán níko néi rán ya kinoo noo ánima' rán jee ntuná' kuachi kuniso ka' ánima' rán, jee kuni' re' ya ne va'a koo ntaká rán jín re', sáa nenta re'. ¹⁵Jee tiin kuéntá' rán ya kúkuéé Ito'o'-ó niji re' jie'e' ya ká'nú íyó ini' re' né'yá re' rá ñivi sáva koo ka' tiempú' nakunikin' rá ñivi ka' ichi re' sáva natava' re' ráa nuun' kuachi ráa nanitá'ví' ráa. Jee suni sukuán ntee ñani'-ó Pablo ya ñúnúun'-ó nuun' rá tutu' nuun' ráno'ó sánikuá' tu'un níchi njia'a Ndiosí' nuun' re'. ¹⁶Jee su'va ká'an' re' jie'e' rá tu'un ya'á nuun' ntaká rá tutu' ntee re'. Jee nuun' rá tutu' vá néé' sava rá tu'un víjí kiku'un ini' ñivi. Jee rá ñivi ya ntu nkútú'va va'a ráa ya xiné'én' Tu'un Ndiosí', jín ya ntu íñí kutú' ráa jín Tu'un Ndiosí', sá'a tiakuá' tu'un ká'an' ráa Tu'un Ndiosí' ya ntee Pablo násama ráa nasa kuá' kuíni káchí' tu'un re', kuá' sá'a ráa jín rá inka Tu'un Ndiosí' niso nuun' Tutu' Íí'. Jee saáva jie'e' vá kinaan' ráa.

¹⁷Soo ráno'ó ñanitá'an' ya ñúnúun' ni', ya jini' rán ya íyó ñivi ya násama ráa nasa kuá' kuíni káchí' Tu'un Ndiosí', saájee kumí rán maáran, sáva ntu xtakaa rá tee káné'én' vá ráno'ó sáva ntu chinikin' rán rá tu'un xtíví ya xiné'én' ráa, jee sáva ntu kininkava rán nuun' íñí kutú' rán jín Tu'un Ndiosí'. ¹⁸Chisa' íyó kujia ini' rán kue'nu rán jín Jesús ya kúvi Cristo ya máni' ini' re' chineí re' ka' ráno'ó jee íyó kujia ini' rán ka' jín tu'un re' sáva kuni' rán ka' ini' re'. Jesús ví ya nnatava' re' yó nuun' kuachi-ó nsikáku re' yó. Nákuetú'un-ó re' vitan jín níñkání. Sukuán koo. Amén.

Tutu' xí'nañú'ún ntee Juan

Tu'un ya sá'á ya kuteku'-ó jín Ndiosí'

1 ¹Táji rání' ya naá' nuun' ránú jje'e' Cristo ya íyó re' ne sáá ntiá'an kikoo ñiví ya'á, ya nteso'o rání' ya ká'án' re', jín ya nini' rán' jín nchinúún rán' ya'á, jín ya nne'yá noo rán' re', jín ya ntiin rán' jín na'á rán'. Jee suvire' vá kúvi Tu'un Ndiosí' ya sá'á re' ya kuteku'-ó níínkání jín Ndiosí'. ²Jee maaré' vá sá'á ya kuteku'-ó, jee nkiji nijin' re'. Jee nini' jínúun' rání' maa, jee jiá'a rán' ya naá' jje'e' re' jee káchítu'ún rání' nuun' ránú jje'e' ya sá'á re' kuteku'-ó níínkání jín re'. Jee suvire' vá nnee' re' jín Tátá'-ó Ndiosí', jee nstúvi Ndiosí' maa nuun' rání'. ³Jee ya nini' jínúun' rání', jín ya nteso'o rán' ya nka'an' re', jee suvi-i vá káchítu'ún rán' nuun' ránú, sáva unuún koo ini' ránú jín ránu'u'. Jee íyó unuún nijia ini'-ó jín Tátá'-ó Ndiosí' jín Se'ya re' Jesús ya niso re' tiñu Cristo. ⁴Tée rání' rá tu'un ya'á nuun' ránú sáva chuchítú ya kúsíi' ini' ánima' ránú.

Ndiosí' kúvi ñu'un' nuun'-ó

⁵Ya'á ví tu'un ya nteso'o rán' ya nxiné'én' Jesús ránu'u', jee ya'á káchítu'ún rán' nuun' ráno'ó ya: Ndiosí' ví ñu'un' nuun'-ó, chi ñaa' nasíkuiti' re', jee ntuví íyó ni ñin tiñu neen' jín re' chí ntuví íyó re' jín ni ñin ya nivá'a. ⁶Jee retú káchí'-ó ya íyó inuún ini'-ó jín re', soo retú jiá'nu-ó kuéntá' nuun' neen', jee kátú'ún-ó, jee ntuví sá'á-ó sáni káchí' tu'un ñaa'. ⁷Soo retú ñaa' jiá'nu-ó kuéntá' nuun' túún' ñu'un' sánikuá' íyó maaré' nuun' túún' ñu'un' ya kúvi ya ñaa' íyó

maaré', saájee íyó inuún-ó jín iin inka tá'án-ó, jee nónoo-ó nuun' re' chi ni'i' maá Se'ya re' Jesús jee ñati niñi' vá sáva nasánoo-o yó nuun' ntáká kuachi-ó. ⁸Jee ré kachi'-ó ya ntuví íyó kuachi-ó, jee xíná'ví-ó maáo, chi ntuví ñú'ún tu'un naa' ini'-ó. ⁹Soo retú nana'ma'-ó nuun' Ndiosí' jie'e' rá kuachi sá'a-ó, jee kuneká'nú ini' re' jie'e' kuachi-ó, jee nasa'a noo re' yó nuun' ntáká ya nivá'a sá'a-ó, chi suvire' vá síkúnkuví naa' re' ya káchí' re' chi naa' kúvi re'. ¹⁰Jee ré káchí'-ó ya ntu nsá'a-ó kuachi, jee nátatú'ún-ó re', jee ntuví ñú'ún tu'un re' ini'-ó.

Cristo ká'án' jie'e' yó náma re' yó

2 ¹Ráno'ó ya kúneí ini' rán Jesús, ya kúvi rán kuéntá' se'ya ni', téé ni' rá tu'un ya'á nuun' rán sáva nsá'a rán kuachi. Soo retú néni iin-ó sa'a kuachi, jee íyó iin re' ya yítuvi re' náma re' yó ichinúun' Tátá'-ó Ndiosí', jee suvire' kúvi Jesús ya kúvi Cristo ya naa' kúvi re'. ²Jee suvire' nsokó' re' maaré' ni'i' re' sáva kuneká'nú ini' Ndiosí' kuachi-ó. Jee nsá' ní'i' re' kuachi kuiti' jie'e' kuachi maáo ni, chi suni ni'i' re' jie'e' kuachi ntáká rá ñivi íyó ñiví ya'á.

³Nuun' síkúnkuví-ó rá tiñu tátúní' re', jee su'va kuká'nú nijia ini'-ó ya maní'-ó jín Ndiosí'. ⁴Soo ñivi ya káchí': "Nu'u' chi maní' ni' jín Ndiosí'", káchí' raa, soo ntuví síkúnkuví raa rá tu'un tátúní' re', jee kúvi raa ñivi tú'ún jee ntuví ñú'ún tu'un naa' ini' ñivi vá. ⁵Soo néni iin ñivi ya síkúnkuví raa tu'un re', jee ñivi ya'á máá naa' nijia ya nijia ini' raa ñúnúun' raa Ndiosí', jee jie'e' ya'á jíní'-ó ya yí'í-ó nuun' re'. ⁶Jee ñivi ya káchí' ya kinoo kutú-u ki'i-i nuun' re', jee íyó ya kue'nu-u kuéntá' ña'nu Jesús.

Tu'un tátúní' jiáá

⁷Ráno'ó ya ñúnúun' ni' kuéntá' ñani' ni',^a nsú tu'un ya tátúní' jiáá re' ví ya téé ni' nuun' rán, chisa' tu'un ya ntatúní' re' ne yana'án ya ya nni'in' rán ne xi'nañú'ún ya nīnu' ini' rán kúvi-i. Jee tu'un vá kúvi ya nteso'o rán ne kivi' nkajie'é nīnu' ini' rán. ⁸Chisa' téé ni' nuun' rán iin tu'un ya tátúní' jiáá re', ya nstúvi re' ya máá naa' kúvi nijia

^a2:7 iin tutu' káchí': rá ñani'.

tɔ'un vá jie'e' nasa ña'nu re', jee suni maarán, chi jka-ó ichi nuun' nijin' sá'a re', chi su'va kuani'i nuun' neen', jee kúvi re' ñu'un' nijia ya ya túun'. ⁹Jee ñivi ya káchí' ya íni-i nuun' túun' ñu'un' re', soo tá'vi ini'-i né'yá-a ñanítá'an-a ya kúneí ini' vá Jesús, jee ñivi vá íni ii' nuun' neen' ne vitan. ¹⁰Soo ñivi ya ñúnúun'-u ñanítá'an-a, jee kínóo kutú-u nuun' túun' ñu'un' re', jee ni ntuná' íyó ya nú'ún ini' ñivi vá ya xinínkava maa nuun' kuachi. ¹¹Soo ñivi ya tá'vi ini'-i né'yá-a ñanítá'an-a, jee íni-i nuun' neen', chi íyó-o jín ya nivá'a, jee jiá'nu-u nuun' neen', chi ni ntuví jíní'-i né iin ichi kuá'an'-a chi ya neen' vá ñasi' nchinúun-u kuéntá' kuáá-a.

¹² Tée ni' rá tɔ'un ya'á nuun' ráno'ó ya kúvi kuéntá' se'ya ni',

chi Ndiosí' nneká'nú ini'-i jie'e' rá kuachi rán jie'e' ya nsá'a Jesús.

¹³ Tée ni' nuun' ráno'ó, rá tátá',
chi maní' rán jín maaré' ya ya íyó ne tiempú'
xí'nañú'ún.

Tée ni' nuun' ráno'ó, rá tee súchí,
chi nkunéí rán jín kuí'na' kúná'nú ya ntu kúvi sikúvi
re' ini' ráno'ó nuun' kuachi.

Tée ni' nuun' ráno'ó rá kuáchí lúlí,
chi maní' rán jín Tátá'-ó Ndiosí'.

¹⁴ Ntee ni' nuun' ráno'ó, rá tátá',
chi maní' rán jín maaré' ya ya íyó ne tiempú'
xí'nañú'ún.

Ntee ni' nuun' ráno'ó rá tee súchí,
chi neí ini' rán,
jee kínóo kutú Tɔ'un Ndiosí' nú'ún ini' ánima' rán,
jee nkunéí rán jín kuí'na' kúná'nú.

¹⁵ Jee koto ñúnúun' rán rá tiñu níyo ini' ñivi ñiví ya'á, ya ntu yí'í ráa nuun' Ndiosí', ni rá nantíñú íyó ini' ñiví. Jee retú néni iin ñivi ñúnúun' ichi jka rá ñivi ñiví ya'á, jee ntuví ñúnúun' ñivi vá Tátá'-ó Ndiosí'. ¹⁶ Chi nsú nuun' Tátá'-ó Ndiosí' vaji ntaká ya íyó ñujíin' ñiví: ya níyo né'én ini' sa'á-ó jín yikikúñu-ó, jín ya níyo ini'-ó ya né'yá-ó jín nchinúun-ó, jín ya kúvíxi-ó ya kúmí-ó jín ya sá'a-ó. Chisa' káku rá ya'á ini' ñiví ya'á. ¹⁷ Jee ñiví chi kuani'i-i, jín rá íyó

ini'-i ya nýo ini'-ó. Soo ñivi ya sá'a sánikua' kuíni Ndiosí' kinoo kutú-u jín re' níínkání.

Ya náá' jín tuntú'un

18 Ráno'ó ya kúvi kuéntá' se'ya ni', tiempú' nuun' ni'i ví ya'a. Jee kiji maá tee ya kenta siki' Cristo, sánikua' ya nteso'o rán. Jee vitan jee ñakoo kue'e' rá ñivi ya kenta siki' Cristo, saáva jíní'-ó ya kúvi-i tiempú' kuani'i. 19 Jee nteñu maórán nkene raa, soo ntuví nkúvi raa tá'an-órán ya yí'í-órán nuun' Jesús. Chi retán' nkuvi raa tá'an-órán, jee nkinoo raa jín-ó, nékúvi. Soo nkene raa nteñu-ó ku'a'an' raa sáva túvi káji ya nsú tá'an-ó kúvi ntaká raa.

20 Soo ráno'ó chi nni'in' rán Tachi' Íí' Ndiosí' yí'í-i ini' rán, ya táji Cristo ya íí' kúvi re', jee saáva jíní' ntaká rán ya naá'.^b 21 Nsá' téé ni' tutu' ya'a nuun' rán jie'e' ya ntuví jíní' rán ya naá'. Chisa' téé ni' maa nuun' rán chi jíní' rán ya naá'. Jee ni iin tuntú'un ntu váji ne nuun' ya naá'. 22 Jee, ¿né iin kúvi ñivi tú'un? Suvi-i kúvi ñivi ya káchí' ya Jesús ntuví kúvi re' Cristo, ya ñani Ndiosí' sáva tatúní'-i nuun' ñivi. Jee ñivi ya'a kúvi ya kenta-a siki' Cristo, jee kúichi ini' ñivi vá Tátá'-ó Ndiosí' jín Se'ya re'. 23 Jee ntaká ñivi ya kúichi ini' raa Jesús, jee ni ntuví íyó Tátá'-ó Ndiosí' jín raa. Jee ñivi ya jiá'ayu'u ya Se'ya Ndiosí' kúvi re' Ito'o'-o, jee suni íyó Tátá'-ó Ndiosí' jín-i.

24 Chu'un va'a rán ini' ánima' rán tu'un ya ya nteso'o rán ne xí'nañú'un ya ninu' ini' rán. Jee retú tu'un nteso'o rán ne xí'nañú'un kínóo kutú-u ñú'un ini' ánima' rán, saájee suni kinoo kutú rán yí'í rán nuun' Se'ya Ndiosí' jín nuun' maá Tátá'-ó Ndiosí'. 25 Jee ya'a kúvi tu'un naa' ya nchisóyu'u Ndiosí' nuun'-ó: ya kuteku'-ó jín re' níínkání.

26 Téé ni' rá tu'un ya'a nuun' rán jie'e' rá ñivi ya núkú raa ya xiná'ví raa ráno'ó. 27 Soo ráno'ó chi Tachi' Íí' ya nni'in' rán nuun' Jesús kínóo kutú-u ini' ráno'ó. Jee saáva ntuví jiniñú'un rán ya xiné'én' ni iin ñivi ráno'ó [inka tu'un], chi máa Tachi' Íí' re' xiné'én' ráno'ó ntaká tiñu. Jee naa' re', jee ntu tú'un re'. Saájee kinoo kutú rán ki'i rán nuun' Cristo, sánikua' ya nxiné'én' Tachi' Íí' ráno'ó.

^b 2:20 Inka rá tutu' káchí': jíní' rán ni'i ya naá'.

28 Jee vitan ra, ráno'ó ya kúvi rán kuéntá' se'ya ni!, kinoo kutú rán ki'i rán nuun' Cristo sáva sáa kituvi re' sáa niji re' ñivi ya'á, jee kunei ini'-ó kuiñi-ó ichinúun' re', jee nkúkanuun-ó nuun' re' sáa niji re'. 29 Jee nuun' ya jíní' rán ya naa' ví re', jee suni jíní' rán ya ntaká ñivi ya sá'á náa', jee nsa'á re' nñakaku jiáá raa kúvi nijia raa se'ya Ndiosí'.

Rá ñivi ya kúvi se'ya Ndiosí'

3 1 Kune'yá rán ya naka' vá' ñunúun' ka' Tátá'-ó Ndiosí' yó ya se'ya re' ká'an' re' yó, jee suvi kúvi nijia-ó. Jee rá ñivi jiá'nu ñujiin' ñivi ya'á ntuví tñn kuéntá' raa ya kúvi-ó se'ya Ndiosí', chi ntu jíní' raa re'. 2 Ráno'ó ya ñunúun' ni!, vitan jee se'ya Ndiosí' kúvi-ó. Soo ntiá'an tñvi ná kúvi ya koo maáo tiempú' ichinúun'. Soo jíní'-ó ya sáa kituvi Jesús niji re', jee nuún koo-ó jín re' kuéntá' íyó maaré', chi kuni'-ó re' sánikuá' íyó nijia re'. 3 Jee ntaká ñivi ya íyó tú'un neí ini' raa ya sá'á re' ya'á, jee nása'á ninu'un raa maaráa, kuéntá' íyó ninu'un maaré'.

4 Jee ntaká ñivi ya sá'á-a kuachi, jee sjiíta raa ley ya tátúní' Ndiosí', chi nuun' sá'á-ó kuachi kúvi ya sjiíta-ó tu'un ya tátúní' re'. 5 Jee jíní' rán ya Jesús nkiji re' ñivi ya'á sáva siíyo re' rá kuachi-ó. Jee ntuví ná kuachi re' íyó. 6 Jee ntaká ñivi ya kinoo kutú raa ki'i raa nuun' re', ntu sá'á raa kuachi. ^c Soo ntaká ñivi ya jíka jín kuachi, jee ni ntiá'an kuni' raa re', jee ni ntiá'an koo maní' raa jín re'.

7 Ráno'ó, ya kúvi kuéntá' se'ya ni!, koto jiá'a rán xiná'ví ni ñin ñivi ráno'ó, chi ñivi ya sá'á náa' jee ñivi naa' kúvi-i, kuéntá' naa' maaré'. 8 Soo ñivi ya sá'á kuachi, ^d jee íni raa jín kui'na' kúñá'nú. Chi kui'na' kúñá'nú sá'á-a kuachi ne tiempú' xí'nañú'un. Jee jie'e' ya'á kúvi ya nkiji máa Se'ya Ndiosí' sáva xináán' re' rá tiñu ya sá'á kui'na' kúñá'nú. 9 Jee ntaká rá ñivi ya nsa'á Ndiosí' ya nñakaku raa kúvi nijia raa se'ya re', jee ntuví sá'á raa kuachi. ^e Chi kínóo tiñu re' ini' raa sáva sama re' raa sáni íyó maaré'. Jee saáva ntu kúvi sa'á raa kuachi, chi nsa'á re' raa nñakaku raa kúvi raa se'ya re'. 10 Jee su'va túvi né ñin nijia ví rá se'ya Ndiosí', jín

^c 3:6 Áxí: ntu jíka raa ñujiin' kuachi. ^d 3:8 Áxí: jíka jín kuachi.

^e 3:9 Áxí: jíka raa jín kuachi.

né iin nijia ví rá se'ya kui'na' kúñá'nú: ntaká ñivi ya ntu jíkka naa' jín ya ntu ñúnúun' ráa rá ñanítá'án ráa ya yí'í nuun' Jesús, jee ntuví kúvi ráa se'ya Ndiosí'.

Kunuun'-ó iin inka tá'án-ó

¹¹ Chi ya'á kúvi tu'un ya nteso'o rán ne nkajíé'é nkunéi ini' rán Jesús ne xí'nañú'ún, ya kunuun'-ó iin inka tá'án-ó. ¹² Jee koto sá'á-ó kuéntá' nsa'á Caín,^f ya niñi re' jín kui'na' kúñá'nú, jee ña'ni' re' ñani' re'. Jee, ¿na jie'e' chi ña'ni' re' maa, résa? Chi rá tiñu ya nsa'á re' nkuvi ya nivá'a, jee rá tiñu nsa'á ñani' re' nkuvi ya naá'. ¹³ Ráno'ó ñani' ni' jín ku'va ni', koto kúsífn ini' rán retú rá ñivi yí'í ñujín' jiá'nu ñivi ñiví ya'á tá'vi ini' ráa né'yá ráa ráno'ó. ¹⁴ Sú ña'nu-ó su'va kuéntá' ya ní'i'-ó nuun' Ndiosí', soo nxinóo-ó ya kuéntá' ní'i'-ó sukuán jee nkenta kuteku'-ó jín Ndiosí'. Jee maóráan chi jíní'-ó maa chi ñúnúun'-ó rá ñanítá'án-ó. Jee ñivi ya ntu ñúnúun' rá ñanítá'án-ó jee kínóo ij' ráa ya kuéntá' ní'i' ráa. ¹⁵ Jee ntaká rá ñivi ya tá'vi ini' ráa né'yá ráa ñanítá'án ráa, jee nuun' Ndiosí' kúvi ráa ñivi ya sá'á niyi. Jee jíní'-ó ya ni iin ñivi ya sá'á niyi, ntu ñú'ún ini'-i ni'in'-i ya kuteku'-u nífnkání jín Ndiosí'.

¹⁶ Su'va jee jíní'-ó nasa kúvi ya tu'un kunuun'-ó, chi Jesús nñasoko' re' maaré' ni'i' re' jie'e'-ó. Jee suni su'va maáo ni ka' íyó nasoko'-ó maáo jie'e' rá ñanítá'án-ó ya kúneí ini' ráa Jesús, sú kuvi'-ó. ¹⁷ Soo néni iin ñivi ya kúmí-i rá nantíñú íyó ñiví ya'á, jee jíní'-i ya kúmání' ya jíníñú'ún ñanítá'án-a kuteku'-u, soo nuun' kutú áníma'-a, jee ni ntuná' jiá'a-a ya jíníñú'ún ñanítá'án-a, ¿nasa kúvi ñú'ún ini' ñivi vá ya sá'á Ndiosí' ya kunuun'-u, résa? ¹⁸ Ráno'ó ya kúvi kuéntá' se'ya ni', koto ñúnúun'-ó jín kuachi tu'un kálán'-ó jín yu'ú-ó, chisa' kunuun' nijia-ó jín tiñu vá'a sa'á-ó.

Nasa kuneí ini'-ó kuiñi'-ó ichinúun' Ndiosí'

¹⁹ Jie'e' ya'á kuni'-ó ya íñi'-ó jín tu'un naa', jín jie'e' ya'á su'va íyó kutú va'a áníma'-ó ichinúun' re'. ²⁰ Chi retú ñú'ún kuachi ini' áníma'-ó, soo kúñá'nú ka' ví Ndiosí' nuun' áníma'-ó, ya kuneká'nú ini' re' ka' yó, jee jíní' re' ni'i.

^f3:12 Caín nkuvi se'ya xí'nañú'ún Adán jín Eva ya nkuvi rá ñivi xí'nañú'ún. Kune'yá nú nuun' tutu' Génesis 4.

²¹Ráno'ó ya ñúnúun' nì', retú ntu ñú'ún kuachi ini' ánima'-ó, saájee kúneí ini'-ó ichinúun' Ndiosí', ²²Jee suni nani kúvi ya kakan'-ó nuun' re', jee ni'in'-ó maa nuun' re', chi síkúnkuvi-ó ya tátúní' re', chi sá'a-ó ya kúvá'a ini' re' né'yá re' maa. ²³Jee ya'á kúvi tiñu ya tátúní' re': ya kuneí ini'-ó Se'ya re' Jesucristo, jín ya kunuun'-ó ñin inka tá'an-ó, sánikua' ntatúní' re' nuun'-ó. ²⁴Jee ñivi ya síkúnkuvi ya tátúní' Ndiosí', jee kínóo kutú ñivi vá yí'í-i nuun' re', jín suni máá Ndiosí' kínóo kutú re' yí'í re' ini'-i. Jee jie'e' ya ntaji re' Tachi' Íí' re' yí'í-i ini'-ó, saáva jíní'-ó ya kínóo kutú re' yí'í re' ini'-ó.

Tachi' Íí' Ndiosí' jín inka tachi' kénta siki' Cristo

4 ¹Ráno'ó ya ñúnúun' nì', koto jínú' ini' rán ntaká rá ñivi ya káchi' ráa ya ká'an' ráa tu'un ya njia'a Tachi' Íí' sákachi' ráa. Chisa' kototúní' rán ráa sáva nanukútú'un rán retú tachi' njia'a rá tu'un ká'an' ráa kúvi Tachi' Íí' ya vaji ne nuun' Ndiosí' áxí ntuví. Chi kue'e' ví'í ñivi jíkanuun ñiví ya'á ká'an' ráa tuntú'ún, ya kátú'ún ráa nika' ya kúvi ráa ñivi ya nákaní' ráa tu'un kéne yu'ú Ndiosí'. ²Jee su'va kuni' rán retú Tachi' Íí' Ndiosí' ví ya njia'a tu'un ká'an' ñivi: ntaká ñivi ya jiá'ayu'ú ráa ya Jesús kúvi re' Cristo, ya ñani Ndiosí' sáva tatúní' re' nuun' ñiví, jín ya nkenta re' ñiví ya'á sáva kúvi re' tee jín yikikúñu re', jee Tachi' Íí' Ndiosí' ví ya njia'a tu'un vá nuun' ráa. ³Jee ntaká ñivi ya ntu jiá'ayu'ú ráa su'va jie'e' Jesús, nsú ne nuun' Ndiosí' vaji tachi' njia'a tu'un ká'an' ráa. Jee suvi-i ví tachi' ya kénta siki' Cristo, jee jie'e' vá ya nteso'o rán ya kiji-i nuun' ñiví ya'á. Jee vitan ya íyó-o ñiví ya'á.

⁴Ráno'ó ya kúvi kuéntá' se'ya nì', kúvi rán ñivi Ndiosí'. Jee nkuneí rán jín rá ñivi xíná'ví vá, ya ntu xíná'ví ráa ráno'ó, chi máá kúná'nú ka' ví Tachi' Íí' Ndiosí' ya yí'í ini' ánima' ráno'ó, nsú ká' tachi' kúneí jín rá ñivi yí'í ñujjín' ñiví ya'á. ⁵Suviráa yí'í ñujjín' ñiví ya'á ya ntu níkin' ráa Ndiosí', saáva ká'an' ráa jie'e' ñujjín' ñiví ya'á, ya ntu vaji ne nuun' Ndiosí'. Jee rá ñivi ya yí'í ichi ñiví ya'á, tésó'o ñá'nú ráa rá tu'un ká'an' rá ñivi vá. ⁶Jee maórán chi ñivi Ndiosí' ví-ó.

Jee ñivi ya mañi' jín Ndiosí', jee tésó'o ñá'nú ñivi vá rá tu'un káchí'-ó. Jee ñivi ya ntu kúvi ñivi Ndiosí', ntu tésó'o ñá'nú raa rá tu'un káchí'-ó. Jee jín ya'á jíní'-ó né iin ví ñivi ya yí'í Tachí' Íí' Ndiosí' ini'-i ya jiá'a ya naá', jín né iin ñivi yí'í xintíin tachí' tú'ún.

Ndiosí' mánitu'un ñúnúun' ñú'ún ini' re'

⁷Ráno'ó ya ñúnúun' ni', kunuun'-ó iin inka tá'an-ó chi tu'un ñúnúun' vá ví ya vaji nuun' Ndiosí'. Jee ntaká ñivi ya ñúnúun' raa tá'an raa, jee nnakaku raa nsa'á Ndiosí' sáva kuvi nijia raa se'ya re', jee mañi' raa jín re'. ⁸Jee ñivi ya ntuví ñúnúun'-u tá'an-a, jee ntu máni' ñivi vá jín Ndiosí', chi mánitu'un ñúnúun' ñú'ún ini' Ndiosí'. ⁹Jee jie'e' ya'á ntuví nijin' ya ñúnúun' Ndiosí' yó, chi nchüichí re' Se'ya re', ya métú'ún-u vá sñín íyó, nkiji-i ini' ñiví ya'á sáva ni'in'-ó ya kuteku'-ó nñnkání jín re' jie'e' ya nsa'á Se'ya re'. ¹⁰Jee ya'á kúvi tu'un ñúnúun': nsú jie'e' ya nñunuun'-ó Ndiosí', chisa' maaré' vá ñúnúun' re' yó, jee nchüichí re' Se'ya re' nkiji-i sáva soko'-o maáa ya kuvi'-i, sáva kuneká'nú ini' Ndiosí' kuachi-ó. ¹¹Ráno'ó ya ñúnúun' ni', nuun' nñunuun' Ndiosí' yó su'va, jee suni íyó kunuun'-ó iin inka tá'an-ó. ¹²Ni iin ñivi ni ntiá'an né kuni' kuiti'-i Ndiosí'. Soo nuun' ñúnúun'-ó iin inka tá'an-ó, jee kínóo kutú Ndiosí' yí'í-i ini' yó, jee sá'a re' ya jjiia ini'-ó jín tu'un ñúnúun' ñú'ún ini'-ó vá.

¹³Jee jín ya'á jíní'-ó ya kínóo kutú-ó yí'í-ó nuun' re', jín ya maaré' chi kínóo kutú re' yí'í re' ini'-ó, chi ntaji re' Tachí' Íí' re' yí'í-i ini'-ó. ¹⁴Jee ránu'u' chi nini' rán' jee nástuvi rán' ya máa Tátá'-ó Ndiosí' nchüichí re' Se'ya re' nkiji-i sáva sikáku-u maáóran ya kúvi-ó ñivi ñiví ya'á jie'e' xinó'o Ndiosí' yó jie'e' kuachi-ó. ¹⁵Jee néni iin ñivi ya jiá'ayu'ú ya Se'ya Ndiosí' ví Jesús, jee kínóo kutú Ndiosí' yí'í re' ini' ñivi vá, jee kínóo kutú ñivi vá yí'í-i nuun' re'. ¹⁶Jee jíní'-ó jee ínú' ini'-ó ya ñúnúun' Ndiosí' yó. Chi mánitu'un ñúnúun' ñú'ún ini' Ndiosí'. Jee ñivi kínóo kutú-u nuun' mánitu'un ñúnúun'-u, jee suvivá kínóo kutú-u yí'í-i nuun' re', jee kínóo kutú Ndiosí' yí'í re' ini' ñivi vá. ¹⁷Jee jín ya'á jjiia ini'-ó jín tu'un ñúnúun' ñú'ún ini'-ó, sáva ne yuchi kúká'nú ini'-ó kivi' ke'ne' re' kuachi ñivi ñiví, chi sáni jiá'nu Jesús, su'va jiá'nu-ó ñiví ya'á. ¹⁸Nuun' íyó mánitu'un

ñúnúun' Ndiosí' yó, ntuví yú'ví-ó nuun' re', chisa' nuun' ya ñúnúun' Ndiosí' maóórán síyo-o ya yú'ví-ó nuun' re'. Chi ya yú'ví ñivi vaji ne nuun' ya xinó'lo re' raa jie'e' kuachi raa. Jee ñivi ya yú'ví, jee ntiá'an kujia va'a ini-i ya kunei ini-i ya ñúnúun' Ndiosí' maa.^h

¹⁹Jee maáo chi ñúnúun'-ó Ndiosí' jín ñivi chi xí'na maaré' ka' vá nñunuun' re' yó. ²⁰Jee retú néni iin ñivi kachi': "Maání' ñúnúun' ni' Ndiosí'", jee retú tá'vi ini-i né'yá-a ñanítá'an-a, jee ñivi tú'ún ví-i. Chi ñivi ya ntu ñúnúun'-u tá'an-a ya jíní'-i jín nchinúun'-u, jee ntu kúvi kunuun'-u Ndiosí' ya ntiá'an kuni'-i re' jín nchinúun'-u. ²¹Jee tu'un ya'á ntatúní' Jesús nuun'-ó ya: iin ñivi ya ñúnúun'-u Ndiosí', jee suni kunuun'-u ñanítá'an-a.

Ya kúnei-ó siki' ya niva'a íyó ini' ñivi ya'á

5 ¹Ntaká ñivi ya jínú' ini' ya Jesús ví Cristo, ya ñani Ndiosí' sáva tatúní'-i nuun' ñivi, jee suviráa sá'á Ndiosí' ya nñakaku raa kúvi nijia raa se'ya re'. Jee ntaká ñivi ya ñúnúun' raa maaré' ya kúvi Tátá' raa, jee suni ñúnúun' raa rá inka ñivi ya nsa'á re' ya nñakaku raa kúvi raa se'ya re'. ²Jee jie'e' ya'á jíní'-ó ya ñúnúun'-ó rá se'ya Ndiosí', sáa ñúnúun'-ó Ndiosí', jee síkúnkuvi-ó rá tu'un ntatúní' re'. ³Chi tu'un ñúnúun'-ó Ndiosí' kúvi ya'á ya síkúnkuvi-ó rá tu'un ntatúní' re'. Jee rá tiñu ntatúní' re' chi nsá' véi ví-i. ⁴Chi ntaká ñivi ya nsa'á Ndiosí' ya nñakaku raa kúvi nijia raa se'ya re', jee kúnei raa siki' ñujín' ñivi ya'á ya ntu yí'í vá xintín Ndiosí'. Jee tu'un kúnei ini'-ó Jesús vá kúvi fesá' ya kúnei-ó siki' ñujín' ñivi ya'á. ⁵¿Né iin ví ya kúnei siki' ñujín' ñivi ya'á, ya ntu sá'á-a vá, résa? Suvivá kúvi ñivi ya jínú' ini'-i ya Jesús ví máa Se'ya Ndiosí'.

Tu'un jiá'a ya naá' jie'e' Se'ya Ndiosí'

⁶Jee suviré' kúvi Jesús ya nkiji re' jee túvi ya kúvi re' Cristo sáa ñanuté re' jín nute, jee ñati ñiñi' re' sáa ni'i' re' nuun' kurúsi' jie'e'-ó. Jee nsá' kuachi kuiti' ñanuté re' jín nute, chisa' suni ñati ñiñi' re' nuun' kurúsi'. Jee máa

^h4:18 Suni kúvi kachi'-ó maa su'va: jee ñivi ya yú'ví, jee ntiá'an kujia va'a ini-i koo-o jín tu'un ñúnúun' ñivi vá.

Tachì' Íí' Ndiosí' ví yá jiá'a yá naá' jie'e' ya'á, chi mántu'un íyó naa' ñú'ún ini' re'. ⁷Chi [ne antiví nuun' néé' Ndiosí'] íyó unì' yá jiá'a ráa yá naá' jie'e' tu'un ya'á: [máa Tátá'-ó Ndiosí', jín máa Jesús, yá naní tu'un vá, jín Tachì' Íí' re'. Jee ni núní' ráa ya'á iin nuún ni jiá'a ráa yá naá'.]ⁱ ⁸Jee íyó unì' ini' ñívi ya'á yá jiá'a ráa yá naá' yá máa Se'ya Ndiosí' ví Jesús: máa Tachì' Íí' Ndiosí', jín nute yá ñanuté Jesús, jín niñi' re' yá ñati-i. Jee ni núní' ráa ya'á iin nuún ni jiá'a ráa yá naá'. ⁹Jee nuun' yá tñin kuéntá'-ó tu'un jiá'a rá ñivi yá naá', soo yá ñá'nú ka' ví tu'un naa' jiá'a Ndiosí', chi tu'un naa' Ndiosí' ví ya'á, chi njia'a re' yá naá' jie'e' Se'ya re'. ¹⁰Jee ñivi yá kúneí ini' ráa Se'ya Ndiosí', jee ñú'ún yá naá' jiá'a Ndiosí' ini' áníma' ñivi vá. Jee ñivi ya ntu jínú' ini' ráa Ndiosí', jee nátatú'ún ñivi vá re' chi ntu ínú' ini' ráa tu'un naa' yá njia'a re' jie'e' Se'ya re'. ¹¹Jee tu'un naa' jiá'a re' ví ya'á: yá ntaji Ndiosí' yá kuteku'-ó níínkání jín re'. Jee ní'ín' ñivi kuteku' ráa jín re' jie'e' yí'í ráa na'á Se'ya re'. ¹²Jee ñivi yá íyó jín Se'ya Ndiosí' jee tékú'-u jín re'. Jee ñivi yá ntuví íyó jín Se'ya re' jee ntu tékú'-u jín re'.

Nákutíñú Juan ntí' ka' jee ni'i re'

¹³Rá tu'un ya'á ntee ni' nuun' ráno'ó yá kúneí ini' rán Se'ya Ndiosí' sáva kuká'nú naa' ini' rán yá ya tékú' rán níínkání jín re'. ¹⁴Jee kúneí ini'-ó Ndiosí' yá retú jíkán'-ó nani kúvi nuun' re', yá kúvi sánikua' kuíni re', jee tés'ó ñá'nú re' maa. ¹⁵Jee retú jíní'-ó yá tés'ó ñá'nú re' nani jíkán'-ó nuun' re' jee jíní'-ó yá ya nni'in'-ó yá níkan'-ó nuun' re'.

¹⁶Retú néni iin rán né'yá-a yá sá'á iin ñanítá'an-a kuachi, yá nsá' sá'á kuachi vá yá koo kuéntá' kuvi' ñanítá'an vá nuun' Ndiosí', jee kakan' tá'ví-i nuun' Ndiosí' jie'e' ñanítá'an vá. Jee Ndiosí' sa'á yá koo kuéntá' nateku' ñanítá'an vá nuun' re', retú ntu kúvi kuachi yá ni'in' ñanítá'an vá yá kuvi-i nuun' re'. Chi íyó kuachi yá jí'í' ñivi nuun' Ndiosí'. Jee nsá' káchí' ni' yá kakan' tá'ví' rán

ⁱ5:7 Yatin ni'i ñivi ínú' ini' yá ntu ntee Juan sava versículo 7. Chi rá tutu' yana'an ví'í ka', ntu níso ráa rá tu'un ya'á.

jiē'e' rá ñivi ya sá'a kuachi ya'á. ¹⁷Ntaká tiñu niva'a kúvi-i kuachi. Soo íyó kuachi ya nsá' sá'a-a ya kuvi' raa.

¹⁸Jee jíní'-ó ya ntaká rá ñivi ya nsá'á Ndiosí' ya nñakaku raa kúvi raa se'ya re', ntuví jíka raa jín kuachi. Jee Jesús ya nkaku re' vaji re' ne nuun' Ndiosí' jee kúvi re' máa Se'ya Ndiosí', jee suvire' chi náma re' raa, jee ntu kúvi tiin niva'a kui'na' kúñá'nú raa. ¹⁹Jee jíní'-ó ya kúvi-ó ñivi Ndiosí', jín ya kuafiyó kuiti' rá inka ñivi ñiví ya'á ya ntu yí'í raa nuun' re', yí'í raa chiji xintíin kui'na' kúñá'nú. ²⁰Soo jíní'-ó ya nkiji Se'ya Ndiosí', jee nsá'á re' ya kiku'un ini'-ó sáva kuni'-ó maaré' ya kúvi nijia re' Ndiosí'. Jee yí'í-ó ini' na'á maaré' ya kúvi nijia Ndiosí'. Yí'í-ó na'á Se'ya re', Jesús ya kúvi Cristo. Suvivá kúvi nijia-a Ndiosí', jee maáa ví ya sá'a-a ya kuteku'-ó nñnkání jín Ndiosí'.

²¹Ráno'ó ya kúvi kuéntá' rá se'ya ni', kumí rán maarán ya chusává rán maarán nuun' rá nantíñú ya nsú Ndiosí' tékú' ví raa, ya neñu'un rá ñivi ñiví. Su'va koo. Amén.

5:16 Áxí kúvi kachi'-ó: retú néni iin rán jíní'-i ya sá'a iin ñanítá'an-a kuachi, ya nsú kuachi ya sá'a-a ya kuvi' ñanítá'an vá ví-i, jee kakan' tá'ví'-i nuun' Ndiosí' jiē'e' ñivi sá'a kuachi vá. Jee Ndiosí' sa'á ya kuteku' ñanítá'an vá. Sá'a-ó su'va jiē'e' ñivi ya sá'a kuachi ya nsá' sá'a-a kúvi' raa. Chi íyó kuachi ya sá'a-a ya kuvi' ñivi. Jee jiē'e' kuachi ya'á jee nsá' káchí' ni' ya kakan' tá'ví' rán jiē'e' rá ñivi ya sá'a maa.

Tutu' uví' ntee Juan

Tu'un naa' jín tu'un ñúnúun'

¹ Nu'u', [Juan] ya kúvi nì' iin rá tee kúñá'nú nuun' rá ñivi kúneí ini' Jesús, téé nì' tutu' ya'á nuun' ña'an^a ya nkaji Ndiosí', jín suni nuun' rá se'ya ña, ya ñúnúun' nijia nì'. Jee nsá' kuachi métú'ún nu'u' nì', chi suni ntaká rá ñivi ya ntiin tu'un naa' Jesús ñúnúun' ráa ráno'ó, ² chi tu'un naa' ñú'ún kutú ini' ánima'-ó, jee ku'un-u ini'-ó níinkání.

³ Tátá'-ó Ndiosí' jín Jesús ya kúvi Cristo, ya kúvi Se'ya Tátá'-ó, na ka' íyó máni' ini' ráa ka' nélyá ráa ráno'ó, jín ya kuná'ví ini' ráa ráno'ó, jín ya sa'á ráa ya kuneé' va'a rán, sáni kúvi tu'un naa' jín ya ñúnúun' ráa ráno'ó.

⁴ Kúsíi' ví'í ini' ánima' nì', chi nkuká'nú ini' nì' ya sava rá se'ya nú jíka ráa jín tu'un naa', sánikua' ntatúní' Tátá'-ó Ndiosí' nuun'-ó. ⁵ Náná', vitan jee jíkán' tá'ví' nì' nuun' nú ya kunuun'-ó iin inka tá'an-ó. Nsú tiñu jiáá ví ya'á ya tátúní' Ndiosí', chisa' suvi-i kúvi tu'un ya nní'in'-ó ne tiempú' xí'nañú'ún ya nkajié'é nīnu' ini'-ó. ⁶ Jee ya tu'un ñúnúun'-ó Ndiosí' jín tá'an-ó, ya'á kúvi ya jíka-ó sánikua' rá tiñu ya ntatúní' re' nuun'-ó. Jee ya'á kúvi máá tiñu ya ntatúní' re' ya nteso'o rán ne kivi' xí'nañú'ún ya nkajié'é nīnu' ini' rán: ya kaka-ó jín tu'un kunuun'.

Jie'e' rá tee xíná'ví

⁷ Chi kue'e' ñivi xíná'ví jíkanuun ñiví ya'á, ya ntu jiá'ayu'ú ráa ya Jesucristo nkenta kúvi re' tee jín yikikúñu

^a 1:1 Jínú' ini' sava ñivi ya sanaan' ña'an vá kúvi iin grupo ñivi ya kúneí ini' ráa Jesús ya kútútú' ráa. Jee suni sanaan' rá se'ya ña kúvi rá ñivi kútútú'. Ya'á jín rá versículo 4 jín 13.

re' nuun' ñiví ya'á. Suvivá kúvi ñivi tu'va yu'ú jín ñivi ya kénta siki' Cristo. ⁸Kumí rán maarán sáva nsúkuíta rán rá ta'vi' jie'e' nsá'á rán tiñu vá'a, chisa' sáva ni'in' nín rán ta'vi' rán ya taji Ndiosí'. ⁹Ntaká ñivi ya jiá'a ka' nuun' tu'un naa', jee ntu kínóo kutú raa jín tu'un nxiné'én' Cristo, jee ntuví íyó Tátá'-ó Ndiosí' jín raa. Jee ñivi ya kínóo kutú-u jín tu'un vá jee Tátá'-ó Ndiosí' jín suni máá Se'ya re' íyó raa jín ñivi vá. ¹⁰Jee retú néni iin ñivi vaji nuun' rán, jee retú nsú tu'un ya'á vaji-i xiné'én'-e, jee koto jiá'a rán ntí' ve'i kinoo ñivi vá, jee ni koto nákuatá'ví rán raa. ¹¹Chi ñivi ya nákuatá'ví-i ñivi vá, jee chíneí tá'an-a jín ñivi vá sa'á tiñu nivá'a.

Tu'un nuun' ní'i

¹²Íyó kue'e' na tu'un tee ni' nuun' rán, soo ntu kuíni ni' tee ni' maa jín tinta nuun' tutu', chi íyó tu'un neí ini' ni' ya kuajiane'ya ni' ráno'ó, jee ka'an' máá maáo sáva jinu ini' ni' ya kusii' ini' ánima'-ó. ¹³Rá se'ya ku'vi' nú,^b ya nkaji Ndiosí', táji raa tu'un jíkátu'un raa ráno'ó. Su'va koo, amén.

^b 1:13 Áxí: grupo ñivi kúneí ini' raa Jesús ya kútútú raa.

Tutu' uní' ya ntee Juan

Tu'un ya ká'án' va'a jie'e' tee naní Gayo

¹Nu'u', ya kúvi nì' tee ñá'nú nuun' rá ñivi kúneí ini' Jesús, téé nì' tutu' ya'á nuun' no'ó, Gayo, ya manì' jín nì', ya ñúnúun' nijja nì'.

²No'ó, ya ñúnúun' nì', jíkán' tá'ví' nì' nuun' Ndiosí' ya va'a kì'in' jín nú ntaká nuun' tiñu ya sá'á nú, jín ya koo va'a nú nkúku'vi' nú, kuéntá' kuá'an' va'a jín áníma' nú chi jiá'nu nú ichi naa' nuun' Ndiosí'.

³Chi nnusi' ví'í ini' nì' sáá nkiji sava rá ñanítá'án-ó, jee ntaji ráa tu'un naa' nuun' nì' ya síkúnkuvi naa' nú tu'un naa', chi jíka nú jín tu'un naa' Jesús. ⁴Ntuví ka' ná inka jie'e' kusii' ka' ini' nì' nsú ká' ya tésó'o nì' ya rá ñivi, ya kúvi kuéntá' se'ya nì', jíka ráa jín tu'un naa'.

⁵No'ó ya ñúnúun' nì', naa' sá'á nú nuun' Ndiosí' sáá chíneí chítuvi nú rá ñanítá'án-ó ya yí'í ichi Jesús, sú ntu jíní' nú ráa. ⁶Suviráa vá njia'a tu'un naa' jie'e' nú nuun' rá ñivi ya ínú' ini' ráa Jesús, ya kútútú ya'á, jee nkachi' ráa ya ñúnúun' nú ráa. Jee va'a sa'á nú nuun' chineí nú ráa jie'e' ya jiniñú'ún ráa, sáva kì'in' ráa nuun' kì'in' ráa, sánikua' kuíni Ndiosí'. ⁷Chi nkene ráa jíka ráa sáva sa'á ráa tiñu Cristo, jee ni ntuná' tñn ráa rénákuvi ya chíneí rá ñivi ya ntu kúneí ini' Jesús. ⁸Saáva suvió íyó chineí-ó koto-ó rá ñivi sá'á su'va, sáva kenta-ó kuvi-ó ñivi tá'án sátíñú-ó jín ráa ya síkúténuun ráa tu'un naa' Jesús.

Tu'un ya nivá'a jiá'nu Diótrefes

⁹Ntee nì' tutu' nuun' rá ñivi kúneí ini' ráa Jesús ya kútútú iñá', soo Diótrefes chi ntu tñn kuéntá' re' tiñu níso

rání', chi tá'án' ini' re' kúná'nú re' ka' nuun' raa. ¹⁰Saáva sáá kenta ni' yukuán, jee xináku ni' siki' tiñu sá'á re'. Chi nékáiyó ká'án' re' tu'un niva'a siki' rání'. Jee nsú kuachi jín rá tiñu ya'á kúvá'a ini' re', chi ni ntu jiá'a re' ve'i re' kivi rá ñanité'án vá. Jee jíásí' re' nuun' rá ñivi ya kuíni raa ku'va raa ve'i raa kivi rá ñanité'án vá, jee tává' re' raa nteñu rá tá'án raa ya kúneí ini' raa Jesús, ya ntu jiá'a re' kútútú raa jín rá tá'án raa.

¹¹No'ó Gayo, ya ñúnúun' ni', koto nuún sá'á nú kuéntá' ya nivá'a sá'á ñivi. Chisa' nuún sa'á nú kuéntá' ya vá'a sá'á ñivi. Chi ñivi ya sá'á ya vá'a jee ñivi Ndiosí' ví nijia-a. Soo ñivi ya sá'á tiñu nivá'a, jee ntiá'an kuni'-i Ndiosí'.

Ichi vá'a jíka Demetrio

¹²Ntaká ñivi jiá'a tu'un naa' jie'e' va'a sá'á Demetrio. Jee ne tu'un naa' Jesús stúvi ya jiá'nu naa' re' sáni káchí' tu'un vá. Jee suni jiá'a rání' ya naá' ya va'a jiá'nu re'. Jee jíní' nú ya tu'un naa' ví tu'un jiá'a rání'.

Tu'un nuun' ní'i

¹³Íyó kue'e' na tu'un tee ni' nuun' nú, soo ntu kuíni ni' tee ni' maa jín tinta nuun' tutu', ¹⁴chi íyó tu'un neí ini' ni' ya ñamani kuajiane'yá ni' no'ó, jee ka'an' máá maáo.

¹⁵Na ka' kune'e' va'a nú ka'. Rá ñani' ya'á ya maní' jín-ó, tájí raa tu'un ya jíkatu'ún raa jie'e' no'ó. Jee ku'va nú tu'un ni' nuun' ta ñin rá ñani', ya maní' jín-ó ya íyó ñña', ya jíkatu'ún ni' jie'e' raa.

Tutu' ya ntee Judas

Tu'un káva'a

¹ Nu'u' Judas, ya kúvi nì' musú' Jesús, níso re' tiñu Cristo ya ñani Ndiosí' re' sáva tatúní' re' nuun' ni'i. Jee kúvi nì' ñani' Jacobo. Jee téé nì' tutu' ya'á nuun' ráno'ó ñivi ya nkana Tátá'-ó Ndiosí' ráno'ó kí'i rán nuun' re', jee ñúnúun' re' ráno'ó.^a Jee maá Jesús, ya kúvi re' Cristo, jee kúmí re' ráno'ó ya yí'í rán xintín re'. ² Jee na ka' kuná'ví ka' ini' re' ráno'ó, jee sa'á re' ya kunee' ñunkúún rán, jín na ka' kunuun' ví'í re' ráno'ó, jín ya sa' ví'í ká' sa'á re' sukuán jín rán.

Rá ñivi xiné'én' tuntutú'un

³ Ráno'ó ñani' jín ku'va ya ñúnúun' nì', na ka' kúvi ini' nì' ya tee nì' nuun' rán jie'e' tu'un ya nátava' Ndiosí' yó nuun' kuachi-ó sikáku re' ráno'ó jín suni nu'u' ranika'. Soo jíniñú'un nì' ya íyó tee nì' tutu' nuun' ráno'ó sáva nasáneí nì' ini' rán sáva nama rán tu'un Jesús ya jínú' ini'-órán sáva kinoo kutú ninu'un tu'un re', chi ñin íchíni ñínkání ntaji re' maa nuun' maáórán ya nsá'á sín re' yó sáva kuvi-ó ñivi maaré'. ⁴ Chi vitan jee sava rá ñivi ya káchí' raa ya níkin' raa Cristo soo nxiná'ví raa ráno'ó, jee nkívi raa nteñu rán jee yí'í raa jín rán. Jee rá ñivi vá jee ne yana'an ví'í nkachi' tu'un néé' nuun' ñin tutu', ya saá váji raa ya sijíta re' raa. Chi ntu sá'á ñá'nú raa nuun' Ndiosí'. Jee sín nása'a raa Tu'un Ndiosí', chi káchí' raa ya jie'e' ya íyó máni' ini' Ndiosí'-ó né'yá re' yó, jee ntu náke'en raa maáráa ya né'í

^a 1:1 Sava tutu' níso tu'un ya'á: nsá'á sín Ndiosí' ráno'ó sáva kitíñú rán nuun' re'.

jiá'nu raa. Jee ne kúichi ini' raa Ndiosí', ya métú'ún maaré' kúñá'nú nuun'-ó jín Ito'o'-ó Jesús, ya kúvi re' Cristo ya ñani Ndiosí' tátúní' re' nuun' ni'i.

⁵Chi súnika' ya jíní' va'a rán ntáká tu'un ya'á ya káchí' nì' nuun' rán, soo kuíni nì' xinákú'un tuku nì' ini' rán ñasa nsa'á Ndiosí', sáa nkuvi nsikáku re' rá ñivi Israel ne yana'an, jee ntava' re' raa nuun' ñu'ún Egipto nkene raa, jee kuíre nxináán' re' rá ñivi ya ntu nkaníjiá raa jinu' ini' raa re'.

⁶Jee suni ya jíní' ránú ñasa nsa'á Ndiosí' jín rá najiá'á' íí' re' sáa nxinóo raa tiñu niso raa jee nxinóo raa ne nuun' níyo raa antiví. Jee nchini'yu' re' raa nuun' ñuneeen', jee yukuán nú'ní' raa níínkání nekua' kenta máá kivi ñá'nú ya sanáa' re' ntáká tiñu. ⁷Jee suni sukuán nno'o rá ñuun' Sodoma jín Gomorra jín rá ñuun' káá ñikótíyu rá ñuun' yukuán. Chi rá ñivi rá ñuun' yukuán, nsa'á téní raa jee nkivi raa ñujín' xe'ne. Jee yukuán nsa'á Ndiosí' ya kúvi raa ñiñ ichi ya stú'va re' nuun' rá ñivi ya jíka raa ichi niv'a'la ya ntu íyo sáni kuíni Ndiosí' ya suni sukuán kuno'o raa nuun' ñu'ún' xéen' níínkání.

⁸Jee suni sukuán rá ñivi tú'ún ya nkivi raa nteñu ráno'ó, jee káchí' raa ya ní'ín' raa Tu'un Ndiosí' nuun' ñuma'ná, jee sá'á raa tiñu téní siji' ini' ya ntu íyo ninu'un yikikúñu raa. Jee suni jíníichi' raa rá nísotíñú, jee ténúun' raa siki' rá najiá'á' íí' kúñá'nú. ⁹Soo vatú' nika' najiá'á' íí' kúñá'nú naní Miguel, jee nsú sukuán nsa'á-a, chi sáa nkantá'an tú'un-u jín kui'na' kúñá'nú jije'e' yikikúñu Moisés sáa nì'i' re', jee ni ntu nkiji ini'-i ka'an' niv'a'a-a ntu ténúun'-u siki' kui'na' kúñá'nú vá. Chisa' nkachi'-i: “Máá Ito'o', kúxeen' re' nuun' nú”, nkachi'-i. ¹⁰Soo rá ñivi tú'ún ya'á chi ká'an' niv'a'la raa siki' ya ntu jíní' raa. Chi ntáká ya jíaku'un ini' raa vaji ne nuun' jíani xini' raa kuéntá' jíaku'un ini' rá kiti yúku ya ntu jíani xini' rátí'. Jee su'va jee sijíta Ndiosí' raa jee kinaan' raa. ¹¹Na ka' xeen' kuno'o raa ka', chi chínikin' raa ichi ñujín' sánikuá' nsa'á Caín yana'an.^b Jee ñu'ún káñá ini' raa chínikin' raa ichi ñujín' xíná'ví sánikuá' nsa'á Balaam yana'an chi xiné'én' raa tuntú'ún sáva ni'in' raa xu'ún. Jee kinaan' raa sánikuá' nno'o Coré jín rá tá'an re' yana'an, chi

^b 1:11 Génesis 4:1-15

n̄i'í' raa j̄ie'e' ya nkuni'in ini' raa nuun' Tu'un Ndiosí' ya n̄jiá'a re' nuun' Moisés.

¹²Jee rá ñivi ya'á ya xíné'én' t̄untú'ún, jee sáá yájí' tútú rán j̄ie'e' ya ñúnúun' rán iin inka tál'án rán, jee máá ñivi kini sáté'én' kúvi raa sáá yájí' raa jín rán súka' ntu kúkanuun raa. Jee kuachi maáráa kúmí raa. Ntu íyótiñu raa kuéntá' ntu íyótiñu rá v̄iko' ntu níso sav̄i' ya xínéchi t̄achi' v̄ijin maa chá'á chúkuán. Jee suni kúvi raa kuéntá' kúvi yutun númá' ya ni ntu jiá'a-á ya vixí', sáá kenta tiempú' ya kúun ya vixí' rá yutun.^c Jee sukuán kúvi raa kuéntá' yutun ní'i' ya ne yo'o-o ntava' ñivi maa jee kuéntá' n̄i'í'-i uv̄i' íchí jee ni ntuné íyó naja nene-e ka'. ¹³Jee suni kúvi raa kuéntá' kúvi nteñú'ún ya jísó' x̄een', jee síkéne-e tiuun' té'én' ya kúvi mani tiñu nivá'a ya jiá'a t̄unkánuun sá'á raa. Chi kúvi raa kuéntá' rá tiuun' súkún ya j̄ikónúun raa. Soo ya íyó tu'va nuun' íyó ñuneen' kunee' rá ñivi vá n̄ínkání.

¹⁴Jee suni nkachi' ȳachi' Enoc tu'un nkene yu'ú maá Ndiosí' ya nka'an'-a j̄ie'e' rá tee tú'ún ya'á. Jee ne nuun' Adán nkene se'ya re' jee niyo se'ya se'ya re' jee su'va níkin' vaji ichinúun' nkenta ux̄a' tá' raa ne sáá nkaku Enoc. Jee nkachi' Enoc: “Kune'yá, kiji Ito'o' jín kue'e' ví'í mil rá najiá'á' í'í re', ¹⁵sáva sanáa' re' j̄ie'e' ntáká rá ñivi, jee sijíta re' ntáká rá ñivi káné'én' ya ntu y'í'í raa nuun' Ndiosí' k̄inaan' raa, j̄ie'e' ntáká tiñu nivá'a sá'á raa ya ntu jíka raa ichi sáni kuíni Ndiosí'. Jee sanáa' re' s̄iki' rá ñivi kuachi j̄ie'e' rá tu'un ká'án' niva'a raa s̄iki' re'”, nkachi' Enoc.

¹⁶Jee ntáká rá ñivi tú'ún vá chi máni ká'án' iyo raa, jee máni táyu'ú raa, jee jiá'nu raa sánikua' n̄ú'ún ini' raa sá'á raa rá tiñu né'í' ya s̄í' níyo ini' maáráa, jee ká'án' v̄ixi' téyí'í raa, jee jiákín' raa t̄achi' raa jín rá ñivi sáva kuchi raa rá ñivi.

Nákutíñú Judas nuun' rá ñivi ya ku'un neí kutú ini' jín Tu'un Ndiosí'

¹⁷Soo ráno'ó ya ñúnúun' n̄i', naku'un ini' rán rá tu'un ya ya nkachi' ȳachi' rá tee ya níso raa tiñu apóstol ya nch̄uichí Ito'o'-ó Jesús ya níso re' tiñu Cristo. ¹⁸Chi nkachi' raa ya: “Tiempú' kuáni'í jee kiji rá ñivi ya ka'an' kátá ini' raa

kuneyá raa Tū'un Ndiosí', jee kue'nu raa sánikuá' nū'ún ini' raa sa'á raa rá tiñu né'í ya níyo ini' maáráa sáni ntu ku'ni Ndiosí'™, sukuán nkachi' rá apóstol vá. ¹⁹Jee rá tee vá xíné'én' tūntú'ún, jee su'va sa'á raa ya kantátú'un rán jín iin inka rán jee kusíin rá tál'án rán jín iin inka rán. Chi jiá'nu raa naja kuá' mani ya jiáni ini' maáráa ni ya ntu yí'í raa xintíin Ndiosí', chi ntu iyó Tachi' Í'í Ndiosí' jín raa.

²⁰Soo ráno'ó ya nūnūun' nī', sikújia va'a rán ini' maárán kuiñi kutú rán ka' jín ya náá' í'í nasíkuiti' jie'e' Jesús ya kúneí ini' rán. Jee nukú rán ya chineí Tachi' Í'í Ndiosí' ráno'ó ka'an' rán jín Ndiosí'. ²¹Kinoo kutú nī'in rán jín tū'un ya nūnūun' Ndiosí' yó, ni nétu kuvi rán kivi' ya niji Ito'o'-ó Jesús ya kúvi re' Cristo kuná'ví ini' re' yó jee sa'á re' ya kuteku'-ó nínkání jín re'.

²²Jee iyó kuná'ví ini' rán kuneyá rán rá ñivi ya iyó tunká'vi ini' raa jie'e' Tū'un Ndiosí'.^d ²³Jee suni iyó nukú rán naja sa'á rán sáva sikáku rán sava ka' rá ñivi sáva nkíninkava raa nūun' kuachi, yukuán kúvi ya kuéntá' náxítá rán raa nūun' nū'ún' xéén'. Jee iyó kuná'ví ini' rán sava ka' rá ñivi, soo kuyú'ví ini' rán jie'e' maárán jee kumí rán maárán jee koto ne jí'in rán kininkava rán nūun' kuachi, chisa' ne kukini rán kuneyá rán sa'ma ya nkuté'én jín tiñu né'én ya nsá'á rá ñivi vá.

Nákuetú'ún re' Ndiosí'

²⁴Saájee nákuetú'ún nī' Ndiosí' chi maaré' ví ya niso fuersá' í'í jee kuvi kumí re' yó sáva ntu kininkava-órán nūun' kuachi, jee kuvi sa'á re' ya nkóo té'én siki'-ó sáa kuiñi-ó ichinúun' re', nūun' vii' nasíkuiti' kúná'nú re', jee kusii' ví'í ini'-ó jín re'. ²⁵Jee métú'ún Ndiosí' ví Ndiosí' jee [niché re'], jee síkaku re' yó nátava' re' yó nūun' kuachi-ó, jie'e' ya nsá'á re' jín Ito'o'-ó Jesús ya ya niso re' tiñu ya kúvi re' máá Cristo. Jee na ka' nákuetú'ún-ó Ndiosí', jee kúná'nú ví'í re', jee niso re' fuersá' í'í nasíkuiti', jee tátúní' re' tiñu nūun' nī'i, [ne yana'án jín] ne vitan, jín nínkání. Sukuán koo. Amén.

^d1:22 Inka ka' rá tutu' niso tū'un ya káchí': jee sava rá ñivi ya ntu jínú' va'a ini' raa, jee iyó tunká'vi ini' raa. Soo ráno'ó, jee nukú rán naja sa'á rán jee kuvi sijínú' rán ini' raa.

Tu'un nxinénuun' Jesús nuun' Juan sáá kuvi ichinúún'

Ya nxiné'én' nuun' Jesús nuun' Juan

1 ¹Tu'un ya'á kúvi tu'un ya nxinénuun' Jesús ya níso re' tiñu Cristo ya ñani Ndiosí' maa sáva tatúní' re' nuun' ni'i, jee tu'un vá ví ya njia'a Ndiosí' nuun' re' sáva xinénuun' re' maa nuun' rá musú' re' ya yítíñú raa nuun' re'. Nstúvi re' tu'un vá jie'e' rá tiñu ya ñamani íyó kuvi. Jee nchuichí re' najiá'á' í' re' nkistúvi nijin' re' ni'i naja koo rá tiñu vá nuun' Juan ya kúvi-i musú' re' ya yítíñú-u nuun' re'. ²Jee njia'a Juan ya naá' jie'e' tu'un njia'a Ndiosí' nuun' re' jín jie'e' ya naá' ya nstúvi Jesucristo ya nini' jínúun' nijia re'.

³Jee na ka' netu' kuvi iin ñivi ya ká'vi rá tu'un níso nuun' tutu' ya'á ya nkene yu'ú máá máá Ndiosí', jín rá ñivi tésó'o maa, jee chú'un ini' raa rá tu'un níso nuun' tutu' ya'á. Chi ya kuakuyatin tiempú' ya koo ntáká rá tiñu ya néé' nuun' tutu' ya'á.

**Tée Juan tutu' nuun' ni uxá' rá grupo
rá ñivi ya jínú' ini' raa Jesús**

⁴Nu'u' Juan, tée ni' tutu' ya'á kuajiaa' nuun' ráno'ó ni uxá' grupo ñivi ya jínú' ini' rán Jesús, ráno'ó ya néé' nuun' ñuun' Asia.

Jee na ka' koo maní' ka' ini' Ndiosí', jín ni uxá' espíritu ya ntu túvi nijin', jín Jesucristo sa'á raa ya vá'a nuun' ráno'ó, jín ya sa'á raa ya kuva'a ini' ánima' rán. Chi máá

Ndiosí' vá íyó vitan, jee suni maaré' vá íyó níínkání tiempú' yata', jee suni maaré' vá koo níínkání. Jee ni uxá' espíritu ya ntu túvi nijin', jee íní' raa ichinúun' teyu' nuun' néé' Ndiosí' tátúní' re'. ⁵Jee Jesús ya kúvi Cristo síkúnkuvi naa' re' ya jiá'a re' ya naá' jie'e' Ndiosí'. Jee xí'nañú'ún re' ví ya nateku' ii' re' jee nkene re' nteñu rá níyi, kuéntá' se'ya nkaku xí'nañú'ún ya kúñá'nú ka'. Jee kúñá'nú re' tátúní' re' nuun' ntáká rá tee tátúní' ini' ñiví ya'á. Jee maaré' ví ya ñúnúun' re' yó, chi ñati re' ñiñi' re' sáa ñi'i' re' jie'e' kuachi yó, jee nñakani núne re' yó nuun' kuachi-ó. ⁶Jee nsa'á re' kúvi-ó ñivi yíí-ó xintíin re' kúvi-ó sutu' ya sátíñú-ó nuun' Tátá' re' Ndiosí'. Jee saáva nákuetú'ún-ó re', jee kachi'-ó ya vii' ví'í kúñá'nú re', jee tátúní' re' nuun' kuaiyó níínkání. Sukuán koo. Amén.

7 ¡Kune'yá rán!, chi nenta Cristo nuun' viko, jee ntáká rá ñivi kuni' jín núun' raa re', jee suni ne rá ñivi ya nkaan' raa yavi' re' ña'ni' raa re' kuni' jínúun' raa re'.

Saájee suni ne ntáká rá tata' rá ñivi íyó kuaiyó ini' ñiví ya'á,

jee jiaku ini' raa kuna'yu' raa ya ntu ninu' ini' raa kaníjiá raa re'.

Saá nijia, sukuán koo.

⁸Jee káchí' Ito'o-ó Ndiosí': “Nu'u' kúvi ñi' letra A ya kajie'é xí'nañú'ún jín letra Z ya jínu nuun' ní'i, [chi maání' kúvi ya ya íyó ñi' níínkání ne xí'nañú'ún ne sáa ntiá'an kijié'é kikoo ñiví, jee sáa ñi' ñiví jee koo ñi' níínkání]”, nkachi' re' sukuán chi maaré' vá íyó vitan, jín niyo níínkání, jee suni koo re' níínkání. Jee maaré' niso re' fesá' íi' ñi'in ya kúñá'nú nasíkuiti' re' nuun' kuaiyó.

Nini' Juan ya vii' ví'í kúñá'nú Cristo

⁹Nu'u' Juan, ya kúvi ñi' ñanité'án-órán. Jee jie'e' ya yíí-ó nuun' Cristo, ñin nuún ni nkáá nó'o ñi' jín ráno'ó tunó'ó sá'a kíni ñivi yó, jee ñin nuún ni nkáá yí'í ñi' jín rán xintíin Ndiosí', jee ñin nuún ni nkáá ká'nú íyó ini'-ó kúneí-ó kúni'in-ó íñi-ó jín Cristo. Jee jie'e' ya stékútu'ún ñi' tu'un vá'a Ndiosí' jín tu'un ya kúvi ya naá' ya njiá'a Jesús, jee saáva ntiin rá ñivi nu'u' yí'í ñi' xintíin raa, jee ñanaka raa

nu'u' ne nuun' iin ñu'un naní Patmos ya káá síin mañú nteñú'un. ¹⁰Jee neé' ni' yukuán iin kivi' ya káchí'-ó kivi' Ito'o'-ó, ya kivi' domingú'^a jee su'va nno'o ni'. Jee yukuán nini' ni' ya nstúvi nijin' kájí Tachí' Íí nuun' nu'u'. Jee ichi yátá ni' nteso'o ni' iin nusuyu'ú ya ni'in ká'an'-a kuéntá' kuá' tíví ni'in iin trompeta. ¹¹Jee nkachi' nusuyu'ú vá nuun' ni':

—[Nu'u' kúvi ni' letra A ya kijié'é xí'nañú'ún jín letra Z ya jínu nuun' ní'i, chi maání' kúvi ya ya íyó ni' níínkání ne xí'nañú'ún ne sáá ntiá'an kijié'é kikoo ñiví, jee sáá ní'i ñiví koo ni' níínkání.] Jee tee nú nuun' iin tutu' ntáká ya kuni' jínúun' nú, jee tají nú maa k'i'in'-i nuun' ni uxá' rá grupo rá ñivi ya jínú' ini' ráa nu'u' kútútú ráa rá ñuun' ya yí'í xintúin ñuun' Asia: Éfeso, Esmirna, Pérgamo, Tiatira, Sardis, Filadelfia, Laodicea —nkachi'-i nuun' ni'.

¹²Saájee nñakoto yátá ni' sáva kuni' ni' ne iin kúvi nusuyu'ú ya ká'an' jín ni'. Jee sáá nñakoto ni' jee nini' ni uxá' rá kantilerú' ná'nú kaa oro. ¹³Jee mañú ni uxá' rá kantilerú' vá nini' ni' ya íñí re' ya túvi kuéntá' maaré' ya ntají Ndiosí' re' nuun' ñiví sáva kuvi re' Se'ya Ñivi. Jee ñú'ún re' iin sa'ma maá kání ya kénta ne sukun' jie'é' re'. Jee nú'ni' iin manchíjí oro nika re'. ¹⁴Jee xini' re' jín ixi xini' re' maá kuíjín nijia kuéntá' kuá' kuíjín kachi' lanchi íyó noo, áxí kuéntá' yu've' víjin ya kúun súkún, jee rá titi nchinúun re' kúvi-i kuéntá' yáá ita' ñu'un'. ¹⁵Jee rá jie'e' re' jiánute' ráa kuéntá' kuá' xiñú' jiánute' kaa kuáán bronce nñakayu' nuun' ñú'ún' jee núli-i. Jee ni'in ví'í ká'an' re' kuéntá' kuá' ní'in káyu ku'e' rá nteká'nú. ¹⁶Jee na'á kuá'á re' ina'á re' uxá' tiuun'. Jee yu'ú re' kikene iin yuchi' espada ya xeen' ni núv'í yu'ú-u. Jee nuun' re' íyó-o kuéntá' nkani' sáá ntántúní' jiánute' ví'í nuva-a.

¹⁷Jee sáá nini' ni' re', jee nñaniso ni' nuun' íñí jie'e' re' kuéntá' iin niyi ní'i'. Jee ntee re' na'á kuá'á re' nuun' ñuné'yú' ni', jee nkachi' re' nuun' ni':

—Koto yú'ví nú. Chi maání' kúvi ya ya íyó ni' níínkání ne xí'nañú'ún ne sáá ntiá'an kijié'é kikoo ñiví, jee sáá ní'i ñiví jee koo ni' níínkání. ¹⁸Chi nu'u' kúvi ya tékú' níínkání. Chi ni'i' ni' soo vitan chi tékú' ni' níínkání. Jee kuéntá' ina'á

^a 1:10 Kivi' ya kútútú rá ñivi kuneñu'un ráa Jesús.

nì' nakáa ya nísotíñú nì' ya sa'á nì' ya rá nìyi nkínóo ráa ka' kuvi ráa nìyi jee xintín nu'u' yí'í nuun' nutútú ánima' rá nìyi jee nakani núne nì' ráa sáva nateku' ráa kene ráa nteñu rá nìyi.

19'Saáva tee nú nuun' tutu' ya nélyá nú, ya kúvi ya íyó vitan, jín ya koo tiempú' kiji ichinúún'. 20Vitan jee stúvi nì' ntáká rá tu'un ñúyu'u' ini' nì', ná kúní' kachi' jie'e' ni uxá' rá tiuun' ya nini' nú ya ína'á nì' ichi na'á kuá'á nì', jín jie'e' ni uxá' rá kantilerú' oro: ni uxá' rá tiuun' vá kúvi-i ni uxá' rá kúñá'nú ya néen kuéntá' ráa ni uxá' rá grupo rá ñivi ya jínú' ini' ráa nu'u'. Jee ni uxá' rá kantilerú' vá kúvi-i ni uxá' rá grupo rá ñivi ya jínú' ini' ráa nu'u'.

**Tu'un ya kuá'an' nuun' ni uxá' rá
grupo ñivi jínú' ini' ráa Jesús**

Tu'un kuá'an' nuun' ñuun' Éfeso

2 1Jee tee nú tu'un ya'á kî'in-i nuun' ya kúñá'nú nuun' grupo ñivi ya jínú' ini' ráa nu'u', ya kútútú ráa ñuun' Éfeso, sáva naku'va nú maa nuun' ráa: "Nu'u' kúvi ya ína'á nì' ni uxá' rá tiuun' ichi na'á kuá'á nì', jee jíkónúun nì' nteñu ni uxá' rá kantilerú' oro. Tu'un ya'á káchí' nu'u': 2Jee jíní' nì' ntáká tiñu vá'a sá'á rán, jee íñi yí'í rán yítíñú rán nuun' nì', jín ya ká'nú íyó ini' rán kúní'in rán íñi rán jín nu'u'. Jee suni jíní' nì' ya ntu kúvi ke'ne' ini' rán ya koo ñivi káné'én nteñu rán. Jee jítotúní' rán rá tee xíná'ví ya káchí' ráa nika' ya apóstol kúvi ráa ya nchüichí Ndiosí' ráa, soo ntuví, jee saáva jíní' rán ya kúvi ráa tee tú'ún ni. 3Jee ká'nú íyó ini' rán kúní'in kutú rán íñi rán jín nu'u' jín ya jie'né' ini' rán nó'o rán tunó'ó sá'á kini rá ñivi ráno'ó jie'e' ínú' ini' rán nu'u', jee ni ntu núun ini' rán sa'á rán tiñu nì'.

4'Soo súka' sukuán íyó, soo íyó ñin kuachi sikí' rán nuun' nì', chi ntu ká' ñú'ún tu'un ñúnúun' ini' rán nu'u' jín ñin inka rán kuéntá' kuá' tiempú' xí'nañú'ún ya nínú' ini' rán nu'u'. 5Saáva íyó naku'un ini' rán ya ntántúní' ñúnúun' ví'í rán nékúvi soo nkininkava rán ya ntu ñúnúun' rán ka' kuá' nékúvi. Íyó nakani ini' rán jee sa'á rán tiñu sánikuá' nsa'á rán ya ñúnúun' ví'í rán ne rá tiempú' vaji yata' sáá nkajie'é nñu' ini' rán xí'nañú'ún. Chi retú ntuví, jee kenta nì' jee

siíyo n̄i' kantilerú' ráno'ó sáva nsá' kuvi rán grupo n̄i' ka'.
 6 Soo súka' sukuán íyó, soo íyó iin jie'e' ya vá'a sá'a rán
 ya nake'en-e ráno'ó. Chi jíní' u'v̄i' rán rá tiñu nívá'a sá'a
 rá ñivi níkin' tu'un nxin'é'én' Nicolás. Jee suni sukuán jíní'
 u'v̄i' n̄i' maa ranika'.

7'Ñivi ya íyó so'o, jee teso'o va'a nú rá tu'un ya káchí'
 Tachí' Í' n̄uun' rá grupo rá ñivi ya jínú' ini' raa nu'u'. Jee
 ñivi ya kuneí-i siki' ya nívá'a jín n̄uun' kui'na' kúná'nú,
 saájee ku'va n̄i' ya kaji' ñivi vá rá vixí' ya kúun n̄uun' maá
 yutun ya sá'a ya kuteku' ñivi níínkání jín n̄i'. Jee yutun vá
 íñi-i ne n̄uun' vii' ví'í íyó n̄uun' néé' Ndiosí'."

Tu'un ya kuá'an' n̄uun' ñuun' Esmirna

8'Tee nú tu'un ya'á ki'in' n̄uun' ya kúná'nú n̄uun' grupo rá
 ñivi jínú' ini' raa nu'u', ya kútútú raa ñuun' Esmirna: "Nu'u'
 kúvi ya ya íyó n̄i' níínkání ne xí'nañú'ún ne sáa ntiá'an
 kijié'é kikoo ñiví, jee sáa n̄i' ñiví jee koo n̄i' níínkání, chi
 n̄i' n̄i' soo n̄ateku' ii' tuku n̄i'. Tu'un ya'á káchí' n̄i': 9 [Jee
 jíní' n̄i' ntaká tiñu vá'a sá'a rán] jee jíní' n̄i' rá tunó'ó nó'o
 rán, jín suni jie'e' tunlá'ví nó'o rán. Soo súka' sukuán kúvi,
 soo kúká rán jín n̄i' ya vá'a níso tu'un n̄i', chi jínú' ini' rán
 maa. Jee suni jíní' n̄i' ya ká'an' niva'a rá ñivi siki' rán. Jee rá
 ñivi vá káchí' raa ya ñivi ñuun' Israel kúvi raa ya ñivi Ndiosí'
 kúvi raa, soo nsú ñivi Ndiosí' kúvi raa, jee kútútú raa ve'i
 sinagoga n̄uun' kútútú rá ñivi Israel soo ñivi ya yí'í xintíin
 kui'na' kúná'nú naní Satanás kúvi raa. 10 Soo koto yú'ví rán
 jie'e' rá tunó'ó kuno'o rán. Chi kui'na' kúná'nú, jee sa'a-a
 ya chi'i ñivi sava ráno'ó vekaa sáva kototúní'-i ráno'ó retú
 kunikin' nijia rán nu'u' áxí ntuví, jee kuno'o rán tunó'ó ují'
 kivi'. Soo kuiñi n̄i'in rán sikúnkuví naa' rán súka' ne kuví'
 rán, saájee taji n̄i' ta'v̄i'^b n̄uun' rán, ya suvi kuví ya n̄i'in' rán
 ya sa'a Ndiosí' ya kuteku' rán jín n̄i' níínkání.

11'Ñivi ya íyó so'o, jee teso'o va'a nú rá tu'un ya káchí'
 Tachí' Í' n̄uun' rá grupo rá ñivi ya jínú' ini' raa nu'u'. Jee
 ñivi ya kuneí-i siki' ya nívá'a jín n̄uun' kui'na' kúná'nú,
 jee ni nsá' n̄i'in'-i ka' tunó'ó xinó'o Ndiosí' maa ya nkuví'
 tuku-u ya uví' íchí n̄uun' Ndiosí'."

Tu'un ya kuá'án' nuun' ñuun' Pérgamo

12'Jee tee nú tu'un ya'á kị'in'-i nuun' ya kúñá'nú nuun' grupo ñivi jínú' ini' ráa nu'u', ya suviráa ví ya néé' ráa nuun' ñuun' Pérgamo: “Maání' ví ya kúmí nị' espada ya xeen' ni núví' yu'ú-u. Su'va káchí' nu'u': 13 [Jee jíní' nị' ntáká tiñu vá'a sá'a rán.] Jee jíní' nị' ya néé' rán nuun'^c tátúní' kuị'na' kúñá'nú naní Satanás. Soo súka' sukuán soo íñí nị'in rán níkin' naa' rán nu'u'. Jee ni ntu nníkó ini' rán ya jínú' ini' rán nu'u', ni súnika' sáa nkuvi rá kivi' nnee' Antipas nteñu rán, iin tee ya nsikúnkuvi naa' re' nnaqani naa' re' tu'un nị', jee ña'ni' ráa maa nteñu rán yukuán ñuun' nuun' néé' Satanás.

14'Soo súka' sukuán íyó soo íyó yaku' kuachi siki' rán nuun' nị'. Chi nteñu ráno'ó íyó sava rá ñivi ya jínú' ini' ráa níkin' ráa tu'un ya nxiné'én' Balaam. Chi ne' tiempú' yana'án jee suvire' nxiné'én' re' Balac naja sa'á máñá'-a sáva sikívi-i rá ñivi Israel nuun' kuachi, ya kaji' ráa rá nantíñu nsoko' nuun' rá santú' ñuné'yú', jín ya jiá'nu ráa jín tiñu téní. 15 Jee suni íyó sava rá ñivi nteñu rán ya níkin' ráa rá tu'un xiné'én' rá ñivi níkin' tu'un nxiné'én' Nicolás, [ya jíní' u'vi' nị' maa]. 16 Saáva íyó nakani ini' ráa xinóo ráa kuachi sá'a ráa. Chi retú ntuví jee ñamani kenta nị' nuun' rán kantá'án nị' siki' ráa jín yuchi' espada kéne yu'ú nị' xinó'o nị' ráa.

17'Ñivi ya íyó so'o, jee teso'o va'a nú rá tu'un ya káchí' Tachi' Íí' nuun' rá grupo rá ñivi ya jínú' ini' ráa nu'u'. Jee ñivi ya kunei-i siki' ya nívá'a jín nuun' kuị'na' kúñá'nú, jee ku'va nị' kaji'-i maná^d ya íyó yu'u'. Jee suni ku'va nị' iin yuu' kufjín nuun' ñivi vá, jee nuun' yuu' yukuán néé' iin súví jiáá, ya ni iin ñivi ntu jíní' maa, chi sáni maá ni ñivi ya nị'in' yuu' vá ví ya kuká'nú ini' maa.”

Tu'un ya kuá'án' nuun' ñuun' Tiatira

18'Jee tee nú nuun' tutu' kị'in' nuun' ya kúñá'nú nuun' grupo rá ñivi ya jínú' ini' ráa nu'u', rá néé' nuun' ñuun'

^c 2:13 Teyu' nuun' tátúní' Satanás ^d 2:17 Maná ví ya njia'a Ndiosí' nuun' rá ñivi Israel kaji' ráa vixiko kuiya' ni jíkanuun ráa nuun' ñu'un sáin.

Tiatira: “Nu'u' kúvi nì' Se'ya Ndiosí' yá íyó rá titi nchinúún nì' kuéntá' yáá ñu'un'. Jee rá jie'e' nì' jiánute' ráa kuéntá' kuá' xiñú' jiánute' ka kuáán yá núli-i. Tu'un ya'á káchí' nu'u': 19 Jee jíní' nì' rá tiñu sá'á rán, chi ñúnúun' rán ìin inka tálán rán. Jee jínú' nijia ini' rán nu'u'. Jee sa'á rán tiñu nì', jee ká'nú íyó ini' rán kúní'in rán íñí rán nuun' nu'u'. Jee jíní' nì' yá sa' ví'í ka' sá'á rán tiñu vá'a vitan nsú ká' rá tiñu xí'nañú'ún nsa'á rán sáá nkajie'é jínú' ini' rán nu'u'.

20 Soo súka' sukuán íyó soo íyó ìin kuachi siki' rán nuun' nì'. Chi yínetu' rán nélyá rán nuun' ìin ña'an naní Jezabel yá káchí' ña nika' yá kúvi ña ña'an yá nákaní ña tu'un kéne yu'ú Ndiosí', soo ntuví. Jee xíné'én' ña jee xíná'ví ña rá musú' nì' yá yítíñú ráa nuun' nì', sáva sa'á téní ráa, jín yá kaji' ráa rá sókó' ñivi nuun' rá santú' ñuné'yú'. 21 Jee yá njia'a nì' tiempú' sáva nakani ini' ña, soo ni ntu kuíni ña nakani ini' ña xinóo ña yá sá'á téní ña. 22 Saáva vitan jee sa'á nì' yá kikava ña kuku'vi' ña jee maáráa yá nsa'á téní ráa jín ña ntántúní' kuno'o ráa, retú ntuví nákaní ini' ráa xinóo ráa rá tiñu vá yá xíné'én' ña. 23 Jee ka'ni' nì' rá se'ya ña.^e

'Saájee ntáká rá grupo rá ñivi kúneí ini' ráa nu'u', jee kuká'nú ini' ráa yá nu'u' ví yá kávií kuiti' jíní' nì' nì'i yá jiáni ini' antúní' ñivi jín nì'i yá ñú'ún ánima' ñivi. Jee naku'va nì' nuun' ta ìin ìin rá ñivi naja kuá' sáni tiñu yá nsa'á ráa.

24 'Soo rá inka ka' ráno'ó yá néé' ñuun' Tiatira, yá ntu níkin' rán tu'un yá xíné'én' ña'an yukuán, jee ni ntu yí'í rán ñujiín' tu'un, yá káchí' ráa yá kúvi tu'un yu'u' kúñá'nú Satanás, jee káchí' nì' nuun' ráno'ó yá ntuná' inka ka' tiñu véi taji nì' nuun' ráno'ó. 25 Soo kuachi vá kunikin' kutú rán maá tu'un naa' yá jínú' ini' rán yá níkin' rán, nekua' niji nì'.

26 'Ñivi yá kuneí ráa siki' yá nívá'a jín nuun' ku'ña' kúñá'nú, jín yá sikúnkuvi naa' va'a ráa tiñu nì' sáni kuíni nì' ne nuun' nì'i, saájee sa'á nì' yá kúñá'nú rá ñivi vá jee tátúní' ráa nuun' rá nación.

27 Yí'í tátúní' ráa nuun' rá ñivi rá nación jín ìin bastón ka, jee xinó'o ráa rá ñivi yá ntu chí'i rává maárává xintíín nì' kuéntá' tá'ví' li'i' kisi ñu'un nkíxín jín bastón.

^e 2:23 Áxí kuvi kachi'-ó: rá ñivi yá níkin' ráa ña jee kúvi ráa kuéntá' rá se'ya ña.

Ku'va ni' ya tatúni' raa kuéntá' kuá' nni'in' ni' tiñu niso ni' ya ntaji Tátá' ni' nuun' ni', ²⁸jee suni sukuán ku'va ni' kune' raa jín nu'u' ya vii' ví'í kúñá'nú ni' kuéntá' kuá' vii' jiánute' tiuun' xú'un ya kenta ntáká yane'en'.

²⁹Ñivi ya íyó so'o, jee teso'o va'a nú rá tu'un ya káchí' Tachi' Íí' nuun' rá grupo rá ñivi ya jínú' ini' raa nu'u'."

Tu'un ya kuá'an' nuun' ñuun' Sardes

3 ¹Jee tee nú nuun' tutu' ki'in' nuun' ya kúñá'nú nuun' grupo rá ñivi ya jínú' ini' raa nu'u', jee suviráa ví ya néé' raa nuun' ñuun' Sardes: "Nu'u' ví ya kúmí ni' ni uxá' espíritu Ndiosí' ya ntu túvi nijin' jín ni uxá' tiuun'. Su'va káchí' nu'u': Jíní' ni' rá tiñu sá'a rán, jee súka' káchí' rá ñivi ya tékú' rán, soo nuun' nu'u' chi kuéntá' niyi kúvi rán. ²Nata'vi ini' rán jee nakeni rán jín yaku' ka' ya yítíñú rán nuun' ni' ya sané' íyó kinaan'-a. Chi ya jíní' va'a ni' ya ntu síkúnkuví naa' rán nuun' Ndiosí'. ³Jee naku'un ini' rán tu'un naa' ya nni'in' rán ya nteso'o rán, jee kunikin' rán maa, jee nakani ini' rán. Chi retú ntuví íyó nito rán maarán, jee sanaan' ni kenta ni' nuun' rán kuéntá' kuá' iin ya kuí'ná jee xinó'o ni' ráno'ó, jee ni nsá' kuni' rán ná hora kenta ni'.

⁴Soo súka' sukuán íyó, soo íyó yaku' rá ñivi néé' nuun' ñuun' Sardis ya ntu nstíví raa maaráa kuéntá' ntu nkútélén sa'ma raa. Jee saáva suviráa vá kaka raa jín nu'u' ku'un raa sa'ma kuíjín, chi íyó ni'in' raa maa.

⁵Ñivi ya kuneí-i siki' ya níva'a jín nuun' kui'na' kúñá'nú, saájee naku'un-u sa'ma kuíjín. Jee ni nsá' xinónoo ni' súví ñivi vá nuun' tutu' ya niso súví rá ñivi ya kuteku' raa níñkání jín nu'u'. Jee stúvi ni' nuun' Tátá' ni' jín nuun' rá najiá'á' íí' re', ya yí'í nijia ñivi vá nuun' nu'u'.

⁶Ñivi ya íyó so'o, jee teso'o va'a nú rá tu'un ya káchí' Tachi' Íí' nuun' rá grupo rá ñivi ya jínú' ini' raa nu'u'."

Tu'un ya kuá'an' nuun' ñuun' Filadelfia

⁷Jee tee nú nuun' tutu' ki'in' nuun' ya kúñá'nú nuun' grupo rá ñivi ya jínú' ini' raa nu'u', jee suviráa ví ya néé' raa nuun' ñuun' Filadelfia: "Nu'u' vá ii' ni' jín nu'u' vá naa' ni'. Ína'á ni' nakáa David, ya nísotíñú ni' kuéntá' kuá' ntatúní' re' nuun' nación Israel yana'an. Saáva nu'u' ví ya

jíne nì' nuun' kivi rá ñivi nuun' tátúní' nì', jee ni iin ntu kuvi nakasi' maa. Jee nu'u' nakasi' maa, jee ni iin ntu kúvi nakune maa. Su'va káchí' nu'u': 8 Jíní' nì' ntáká tiñu vá'a ya sá'a rán. Kune'yá, chi kuéntá' ñani nì' iin yuvéí núne ichinúun' rán kivi rán nuun' néé' nì', jee ni iin ntuná' kúvi kasi' maa nuun' rán. Chi súka' yaku' fuersá' niso rán, soo íñi nì'in rán níkin' rán tu'un nì', jee ni ntu nkáchí' rán retú ntu jínú' ini' rán nu'u'. 9 Soo kune'yá, rá ñivi kútútú raa ve'i sinagoga ñivi Israel ya yí'í raa xintíin Satanás jee káchí' raa ya ñivi ñuun' Israel kúvi raa ya ñivi Ndiosí' kúvi raa, soo ntuví, chisa' kátú'un raa, jee sa'a nì' ya kenta raa nuun' rán, jee nakuññi' ítí raa nuun' rán sa'a nì', sáva kuni' va'a raa ya ñúnúun' nijia nì' ráno'ó.

10 Jie'e' ya niñi nì'in rán nnikin' rán tu'un nì', jee ká'nú niyo ini' rán nkuni'in rán, jee saáva sikáku nì' ráno'ó hora kiji tunó'ó xéen' kuno'o kuaíyó rá ñivi íyó ñiví ya ntu yí'í raa nuun' nì', sáva kototúní' nì' raa jie'e' rá tiñu nsá'a raa.

11 Jee ñamani nenta nì', saáva kunikin' kutú rán kuiñi rán jín tu'un nì' ya jínú' ini' rán, sáva ni iin ntuná' kunei nanee' ta'vi' nì'in' rán.

12 Ñivi ya kunei-i siki' ya níva'a jín nuun' kui'na' kúná'nú, jee sa'a nì' ya kuñá'nú ñivi vá kuéntá' kúvi-i neka' ya yítuvi ini' veñu'un Ndiosí' nì'. Jee ni nsá' kene-e nuun' néé' Ndiosí' yukuán. Jee tee nì' súvi Ndiosí' nì' ñivi vá, jín súvi jíáa nu'u', jín súvi ñuun' Ndiosí' nì'. Jee ñuun' yukuán kúvi Jerusalén jíáa, jee vakuun ne sükún nuun' néé' Ndiosí' maání'.

13 Ñivi ya íyó so'o, jee teso'o va'a nú rá tu'un ya káchí' Tachi' Í' nuun' rá grupo rá ñivi ya jínú' ini' raa nu'u'."

Tu'un ya kuá'an' nuun' ñuun' Laodicea

14 Jee tee nú nuun' tutu' ki'in' nuun' ya kúná'nú nuun' grupo rá ñivi ya jínú' ini' raa nu'u', jee suviraa ví ya néé' raa nuun' ñuun' Laodicea: "Nu'u' kúvi ya stúvi ya su'va koo sáni káchí' Tu'un Ndiosí', chi síkúnkuvi naa' nì' máa tu'un naa' jee jí'a nì' ya naa'. Jee nu'u' nsá'a nì' ntáká nantíñu ya ntatúní' Ndiosí' ya kikoo ne tiempú' xí'nañú'un. Tu'un ya'a káchí' nu'u':

15 Jíní' nì' ntáká tiñu sá'a rán. [Ni ntu sá'a rán ya nekuva'a ini' ánima' ñivi kuéntá'] sá'a nute vijin nekúvá'a ini' ñivi, [ni ntu násavá'a rán ini' ánima' ñivi kuéntá' xínúvi] nute í'ni

rá ñivi. Kuíni nì' yá kuéntá' maá vijin kuvi rán, áxí kuéntá' maá í'ní. ¹⁶Soo jie'e' yá maá sava vixín' rán, yá ntu vijin jín ntu í'ní, jee kuéntá' sané' nujien nì' ráno'ó yu'ú nì'.

¹⁷Chi ráno'ó, jee káchí' rán yá kúká rán jín yá nkukúká rán jín yá ntuná' jíniñú'ún rán, soo ni ntu jíní' rán yá na ka' ná'ví rán, jín yá kuéntá' nó'o lál'ví rán, jín yá kuéntá' kuáá rán, jín yá kuéntá' íyó ñiin rán nuun' nu'u'. ¹⁸Saáva nákutíñú nì' nuun' rán yá kunenuun' rán yá yíyá'vi ka' yá vaji nuun' nì' kuéntá' ke'en rán kaá oro yá ya nnakayu' nuun' ñú'ún' sáva sa'á ninu'un maa, sáva kukúká nijia rán nuun' nu'u'. Jee nunasí rán koo ninu'un rán nuun' nì' kuéntá' ke'en rán nuun' nì' sa'ma kuíjín sáva ntu koo tunkánuun rán jie'e' íyó ñiin rán nuun' nu'u'. Jee tiin rán tu'un nì' kuéntá' ke'en rán nuun' nì' tatán' chu'un rán nchinúún rán sáva nunijín' nuun' rán.

¹⁹Chi ntáká rá ñivi yá núnúun' nì', jee núxeen' nì' nuun' ráa jee xínó'o nì' ráa náchu'un naa' nì' ichi ráa. Saáva nakukáñá ini' ráa nakunikin' ráa ichi vá'a jee nakani ini' ráa. ²⁰Kune'yá rán, chi kuéntá' íñí nì' yuvé'í rán síkájíán nì', retú néni iin rán teso'o tu'un ká'án' nì' jee chu'un ini' rán maa jee kivi nì' ini' áníma'-a kuéntá' sine-e yuvé'í jee kivi nì', jee kaji' nì' ixta' jín-i jee kaji' ñivi vá jín nu'u'.

²¹Jee ñivi yá kunei'-i siki' yá nívá'a jín nuun' kui'na' kúná'nú, jee ku'va nì' yá kune' ñivi vá jín nu'u' nuun' teyu' nì' nuun' tátúní' nì', kuéntá' kuá' nkunei' nì' siki' tiñu nívá'a jee néé' nì' jín Táá' nì' nuun' teyu' re' nuun' tátúní' re'.

²²Ñivi yá íyó so'o, jee teso'o va'a nú rá tu'un yá káchí' Tachi' Íí' nuun' rá grupo rá ñivi yá jínú' ini' ráa nu'u' —nkachi' Jesús.

**Ntáká rá íyó ne nuun' íyó antiví
súkún chíñú'ún ráa Ndiosí'**

4 ¹Sáa nkuvi rá tiñu sukuán, jee nu'u' Juan nne'yá nì' jee nini' nì' iin yuvé'í núne ne súkún. Jee maá nusuyu'ú yá nteso'o nì' xí'nañú'ún yá ñi'in nka'an'-a jín nì' kuéntá' kuá' tív' iin trompeta, jee nkachi'-i nuun' nì':

—Tínkaa ya'á, jee xiné'én' nì' nó'o ntáká rá tiñu yá íyó kuvi tiempú' ichinúún' ka' —nkachi'-i.

²Jee kuíntañú'ún nini' nì' yá nstúvi nijin' kájí Tachi' Íí' nuun' nu'u'. Saájee nini' nì' antiví súkún iin teyu' yá íñí

nuun' tátúní' jín maaré' ya néé' re' teyu' vá tátúní' re'. ³Jee maaré' ya néé' re' yukuán túvi re' kuéntá' jiánute' rá yuu' máá vii' máá xiñú' naní jaspe jín cornalina. Jee yu'ú nuun' néé' re' níkotíyu iin koye'lé, jee jiánute'-e kuéntá' jiánute' iin yuu' stílá' máá vii' máá xiñú' naní esmeralda.

⁴Jee nuun' teyu' re' tátúní' re', yukuán níkotíyu oko' kumí' (24) ka' teyu' nuun' tátúní'. Jee yukuán néé' oko' kumí' (24) rá maá tee kúñá'nú. Jee ñú'ún raa máá sa'ma ku'jín, jee ñúxíni' raa corona oro.

⁵Jee teyu' nuun' néé' maaré' yukuán, kéne tajia ya jiánute', ní'in jiáku, kána tajia. Jee ichinúún' teyu' vá nuun' néé' re' yukuán káyú' uxá' iti sújié t'ín ñu'un' ya kúvi ni uxá' rá espíritu Ndiosí' ya ntu túvi nijin'. ⁶Jee ichinúún' teyu' nuun' tátúní' re' íyó kuéntá' nteñú'ún ya kúvi kuéntá' cristal ya túvi ni núví' ichi kuéntá' vidrio.

Jee teyu' nuun' néé' re' nuun' tátúní' re' jee yukuán níkotíyu kumí' rá tékú' ya ne nchítú raa titi nchinúún raa ichinúún' raa jín ichi yátá' raa. ⁷Jee xí'na ya tékú' vá íyó kuéntá' íyó nika'a. Jee ya uví' íyó-o kuéntá' íyó chelu. Jee ya uní' chi néen-e kuéntá' nuun' iin ñivi. Jee ya kúmí' chi íyó-o kuéntá' íyó iin tasun' jíkó nuun' tachí' víjin. ⁸Jee ni kúmí' rá tékú' vá, íyó iñu' chiyo' ta iin iin raa. Jee kuáiyó rá yata' chiyo' raa vá, jín chiji chiyo' raa nchítú nchinúún raa. Jee nuví niñu' ntu jiákuñi' raa ya káchí' raa:

¡Na ka' vá ii', ii' kúvi Ito'o'-ó Ndiosí', ii' kúvi re'!

Maaré' níso fesá' íí' nasíkuiti',

chi kúñá'nú nasíkuiti' re' nuun' kuáiyó.

Maaré' vá íyó nínkáni tiempú' vaji yata', maaré' vá íyó vitan, jee suni maaré' ví ya koo nínkáni.

⁹Jee ta íchí káchí' ni kúmí' rá tékú' vá, ya máá kúñá'nú ví re', jín ya nákuetú'ún raa re', jín ya nákuatá'ví raa maaré', ya néé' re' teyu' tátúní' re' jín ya tékú' re' nínkáni, ¹⁰jee ta íchí nēñu'un raa Ndiosí' sukuán saájee suni ni oko' kumí' (24) rá tee kúñá'nú vá, nákuñi' íti raa jiáxin raa maá raa ne nuun' ñu'un nuun' re' ya néé' re' teyu' tátúní' re', jee chíñú'ún raa maaré' ya tékú' re' nínkáni, jee tává' raa rá corona ñúxíni' raa jiákín' raa maa ichinúún' teyu' nuun' tátúní' re'. Jee káchí' raa:

11 Ito'o' rán' ya kúvi nú Ndiosí' rán',
 chi nó'o kúvi ya íyó ya nì'in' nú,
 ya káchí' rán' ya vii' kúñá'nú nú,
 jín ya nákuetú'ún rán' no'ó,
 jín ya níso ví'í nú fesá' íí',
 chi maánú nsa'á ntáká ya íyó,
 chi sáni nkuini ini' maánú,
 jee nkenta ñakoo ráa,
 jee nsa'á nú maa,
 nkachi' ráa.

Maaré' ya kúvi re' kuéntá' Lanchi
Lúli síne re' tutu' níso tu'un

5 ¹Saájee nu'u' nini' nì', maaré' ya néé' re' teyu' nuun' tátúní' re', jee na'á kuá'á re' ina'á re' iin tutu' kání nnaṭuvi'. Jee néé' tu'un ni núví' íyó ichi nuun' tutu' vá. Jee násí' uxa' seyú' maa. ²Jee nini' nì' iin najiá'á' íí' ya níso ví'í fuersá' íí', jee nkanajín nì'in-i nstəkútu'ún-u:

—¿Né iin ví ya íyó nì'in-i ya kuvi ta'ví-i rá seyú' jee kune-e tutu' ya'á? —nkachi' najiá'á' íí' vá.

³Jee ni ya íyó súkún, ni ya íyó nuun' ñu'un, ni ya íyó chiji ñu'un, ni ntuné íyó ni iin ya íyó nì'in-i ya kuvi sine-e tutu' yukuán, ni ya kune'yá-a nuun' vá. ⁴Saájee nna'yu' ví'í nì', chi ni ntuví ne íyó ni iin ya íyó nì'in-i ya kune-e tutu' vá, ni ya kune'yá-a nuun' vá. ⁵Saájee iin rá tee kúñá'nú vá nkachi' re' nuun' nì':

—Koto ná'yú' nú, kune'yá nú, chi íyó iin ya nkuneí re' nuun' ntáká, jee kuvi sine re' tutu' vá jín rá ni uxa' seyú'. Maaré' ya káchí'-ó Nika'a ya váji ne nuun' tata' Judá jee nísotíñú re' chi kúvi re' tata' David ya ntatúní'-i nuun' ñuun' Israel.

⁶Saájee [nne'yá nì' jee] nini' nì' ya ma'ñú teyu' nuun' néé' tátúní' vá jín ma'ñú ni kúmí' rá tékú' vá jín rá tee kúñá'nú vá, jee yukuán íñí maaré' ya kúvi re' Lanchi Lúli, ya túvi ya ña'ni' rá ñivi re'.^f Jee íyó uxa' niki re' jín uxa' nchinúún re'. Jee ni uxá' nchinúún re' vá, yukuán kúvi ni uxá' espíritu

^f5:6 Lanchi lúli vá kúvi Jesús ya kúvi re' Cristo. Jee ta íchí ká'an' jie'e' Lanchi Lúli vá jee jíní'-ó ya jie'e' Jesús ká'an'.

Ndiosí' yá nchūichí Ndiosí' kuáiyó ini' ñiví. ⁷Jee Lanchi vá nkitiin re' tutu' vá na'á kuá'á maaré' yá néé' teyu' tátúní' vá. ⁸Jee saá ntiin re' tutu' vá, jee ni kúmí' rá tékú' vá, jín ni ókó' kumí' (24) rá tee kúñá'nú vá nñakuiñí' íti' ráa jíaxin ráa maaráa ne nūun' ñu'ún nūun' re'. Jee ta iin iin rá tee kúñá'nú vá ina'á ráa yaa' naní arpa, jín ko'ó' oro ñu'ún chitú' sujje íí' ini' ráa. Jee rá sujje íí' vá kúvi ráa rá tu'un yá ká'an' rá ñivi Ndiosí' jín re' jee kúvi rá ñivi vá yá nsa'á sín re' ráa sáva kúvi ráa ñivi re'. ⁹Jee jíta ráa iin yaa' jiáá yá káchí' su'va:

No'ó ví yá íyó ni'in' nú tiin nú tutu' iñá'
jee kúvi kune nú rá seyú' násí' maa.

Chi nsoko' nú maánú ña'ni' rá ñivi no'ó,
jee jín niñí' nú nñachuya'vi nú nke'en nú rá ñivi
sáva nuvi ráa ñivi Ndiosí'.

Rá ñivi vá vaji nūun' ntáká tata',
ntáká ñivi yá ká'an' ráa sín sín nūun' tu'un nkaku ráa,
ntáká ñuun', ntáká nūun' rá ñivi.

¹⁰Jee nsa'á nú yá ki'i ráa xintín Ndiosí',
jín yá kúvi ráa sutu' re' yá sa'á ráa tiñu re'.
Jee tatúní' ráa tiñu re' ini' ñiví,

káchí' ráv'á jíta ráv'á.

¹¹Jee nne'yá ni' jee nteso'ó ni' nusuyu'ú kue'e' ví'í rá najiá'á' íí' Ndiosí', nīkótíyu' ráa xiin teyu' nūun' tátúní' vá, jín rá tékú' vá, jín rá tee kúñá'nú vá. Jee ntántúní' kue'e' nasíkuiti' rá millón rá najiá'á' íí' íyó yukuán. ¹²Jee ni'in nkachi' ráa:

Maá Lanchi Lúli yá nsoko' re' maaré' ña'ni' ñivi re',
jee íyó ni'in' re' yá nísotfnú re',
yá ní'in' re' ni'i yá yíyá'vi,
yá saá níchí xá xíni' re',
yá saá niso re' fuersá' íí',
yá nákuatá'ví ni'i yá íyó maaré',
yá káchí' ni'i yá íyó yá vii' kúñá'nú re',
yá nákuetú'ún ni'i yá netu' kúvi re'.

Nkachi' rá najiá'á' íí' vá.

¹³Jee nteso'ó ni' yá nka'an' ntáká rá nsa'á Ndiosí' rá íyó súkún, jín rá íyó nūun' ñu'un, jín rá íyó chiji ñu'un, jín rá íyó chiji nteñú'ún, jee kuáiyó rá íyó yukuán nkachi':

Maaré' ya néé' re' teyu' tátúní' re',
 jín maaré' ya kúvi re' lanchi Ndiosí',
 jee nákuetú'ún-ó raa,
 nákuatá'ví-ó raa,
 chínú'ún-ó raa ya vii' ví'í kúñá'nú raa,
 na ka' níso raa fuersá' íí' ya tátúní' raa nuun'
 kuáiyó kuiti'
 ne vitan jín níínkání.

Nkachi' raa.

¹⁴Saájee nkachi' ni kúmí' rá tékú' vá:

—Sukuán koo —nkachi' raa.

Jee ni ókó' kumí' (24) rá tee kúñá'nú vá nñakuñí' ítí raa
 jiáxin raa maáráa ne nuun' ñu'un, jee nneñu'un raa [maaré'
 ya néé' re' teyu' nuun' tátúní' re', jín maaré' ya kúvi re'
 Lanchi Lúlí Ndiosí'].

Ni uxá' rá seyú'

6 ¹Saájee nini' ni' ya Lanchi vá nsine re' iin rá uxá' seyú'
 vá. Jee nteso'lo ni' ya nka'an' iin rá ni kúmí' rá tékú' vá
 kuéntá' kuá' káni tajia, jee nkachi'-i:

—¡Ne'en! —nkachi'-i.

²Saájee nñakuneyá ni', jee nini' ni' iin kiti kuíjín, jee
 iin ya yósó' yata' kiti vá ína'á-a iin arco. Saájee nni'in'-i
 iin corona nñaku'un xini'-i, jee nkene-e kíkantá'an-a jee
 kunei-i, sáva kunei-i siki' ntáká.

³Jee sáá Lanchi nsine re' ya uví' seyú', saájee nteso'lo ni'
 ya nka'an' ya uví' ya tékú' vá, jee nkachi'-i:

—¡Ne'en! —nkachi'-i.

⁴Saájee nkene inka kiti ya kué'é ti' jee iin ya yósó' yata'
 kiti vá ni'in'-i nísotíñú-u ya síyo-o ya néé' va'a rá ñivi ñiví,
 jín ya sa'á-a ya ka'ni' raa iin inka tá'an raa. Jee nni'in'-i iin
 yuchi' espada ká'nú ína'á-a.

⁵Jee sáá nsine re' ya uní' seyú' nteso'lo ni' ya uní' ya tékú'
 vá, jee nkachi'-i:

—¡Ne'en! —nkachi'-i.

Jee nñakuneyá ni', jee nini' ni' iin kiti túún. Jee iin
 ya yósó' yata' kiti vá ína'á-a iin libra ya chuku'va. ⁶Saájee
 ma'nú ni kúmí' rá tékú' vá, nteso'lo ni' iin nusuyú',
 jee káchí'-i:

—ñin kilo trigú' kiyá'vi-i ya'vi ñin ñivi ya kivi', jee uní' kilo cebada kiyá'vi-i ya'vi ñin ñivi ya kivi'. Soo aceite jín nixi' vinú', chi koto stíví maa —nkachi'-i.

7Jee sáa nsine re' ya kúmí' seyú' nteso'lo nì' nusuyu'ú ya kúmí' ya tékú' vá, jee nkachi'-i:

—¡Ne'en!! —nkachi'-i.

8Saájee nnakune'yá nì', jee nini' nì' ñin kiti kuáán niyaa. Jee ñin ya yósó' yata' kiti vá naní ya sá'a niyi. Jee ichi chatá'-a níkin' Hades nuun' yí'í ánima' rá niyi. Jee nni'in' ráa nísotíñú ráa nuun' ñin pedasú' ya kúmí' pedasú' ñivi ñiví, sáva ka'ni' ráa rá ñivi jie'e' ya sa'a ráa ya kantá'án rá ñivi, jín jie'e' ya sa'a ráa ya koo tama', jín jie'e' kue'i' xéen', jín jie'e' rá kiti xéen' íyó ñiví.

9Jee sáa nsine re' ya ú'ún' seyú', jee nini' nì' maa nuun' chíñú'ún ráa Ndiosí' nuun' naní altar, jee nini' nì' ya chiji yukuán yí'í rá ánima' rá ñivi ya nì'i' ráa chi ña'ni' ñivi ráa jie'e' ninu' ini' ráa tu'un vá'a Ndiosí' jín ya nstúvi ráa ya naá' jie'e' tu'un vá. 10Jee nì'in ká'án' ráa kákuachi ráa jee nkachi' ráa:

—Íto'o' rání', nó'o kúvi Ndiosí' í' Ndiosí' naa'. ¿Nasa ka' tiempú' kukuéé nú, jee sa'a náa' nú nuun' rá ñivi ñiví ya ña'ni' ráa ránu'u', jee nachunáán nú nuun' ráa? —nkachi' ráa.

11Saájee njia'a re' sa'ma kuíjín ku'un ráa, jee nkachi' re' nuun' ráa ya najiaví ráa yaku' ni ka' tiempú' nekuá' chitú numero ka'ni' rá ñivi rá ñanitá'án ráa ya kúvi tá'án sá'a tiñu nuun' Cristo jín ráa jee kuvi' rává kuéntá' maáraa.

12Jee nnakune'yá nì' sáa nsine Lanchi vá ya íñú' seyú', jee nkiji ñutáan xéen', jee nnuneeen' chi nnutúún nkanii' kuéntá' ñin sa'ma túún. Jee nuun' yoo' níñ nnuvi-i kuéntá' niñi'. 13Jee rá tiyún' néé' súkún ñete' ráa nuun' nú'ún ini' ñiví, kuéntá' kuá' jieté' rá higo yuté sáa kisi tachi' xéen' yutun higo. 14Jee súkún chi nnuñú'ún-u kuá'an'-a kuéntá' kuá' kuá'an' nátuvi' ñin tutu'. Jee ntáká rá yuku jín rá ñu'un káa ma'ñú nteñú'ún nkuiyo ráa nuun' níyo ráa. 15Jee rá tee tátúní' rá ñuun' íyó ñiví, jín rá kúná'nú, jín rá capitán, jín rá kúká, jín rá ñivi tátúní' kéne nuun', jín ntáká rá musú' ya nke'en ñivi ráa, jín ntáká rá ñivi íñí núne ya sá'a ráa tiñu maáraa, ñaki'i yu'u' ráa ini' rá kava, jín nteñu rá kava íyó yuku. 16Jee káchí' ráa nuun' rá yuku vá jín rá kava vá:

—Nakuni'i rán yata' rání, sáva chiyu'u' rán ránu'u' nuun' maaré' ya néé' re' teyu' nuun' tátúní' re', jín nuun' Lanchi Lúlí vá, chi maaré' ví ya taji re' tunó'ó xéén' nuun' rán' jié'e' kítí' ini' re' né'yá re' rá kuachi rán'. ¹⁷Chi vitan ya nkenta kivi' ká'nú ya xinó'o ráa yó. Jee, ¿ne iin ví ya kunei-i rúja? —nkachi' ráa.

Rá ñivi rá tata' ñuun' Israel ya ñaxin seyú' ráa

7 ¹Sáa nkuvi rá ya'á jee nini' ni' ni kúmí' rá najiá'á' íí' Ndiosí' ya íí' ráa ni kúmí' ichi ñiví. Jee chítuvi ráa tachi' víjin ya vaji ne nuun' rá kúmí' ichi ñiví, sáva ntu jiá'a ráa kí'i-i nuun' ñu'ún ini' ñiví, ni nuun' nteñú'ún, ni nuun' ni iin yutun. ²Jee nini' ni' inka ka' najiá'á' íí' Ndiosí' ya vaji-i ne ichi nuun' kénta nkanii'. Jee ína'á-a seyú' Ndiosí' tékú'. Jee ni'in xá nkanajín-i xini' ni kúmí' rá najiá'á' íí' vá ya nni'in' ráa ya nisotínú' ráa ya sa'á kini ráa xináán' ráa ñu'un ñiví jín nteñú'ún. ³Jee nkachi' najiá'á' íí' vá:

—Koto na sá'á kini rán xináán' rán ñu'un ni nteñú'ún ni rá yutun, neku'á xí'na ka' tee rán' seyú' teen' ntáká ráa musú' Ndiosí' ya yítínú' ráa nuun' re' —nkachi' najiá'á' íí' vá.

⁴Jee nteso'o ni' naja rá ñivi ñakunee' seyú' teen' ráa.

Jee sientú' uvixiko kumí' mil (144,000) rá ñivi ntáká tata' rá se'ya Israel kúvi ráa. ⁵Jee rá se'ya Israel ya'á ya ñakunee' seyú' teen' ráa kúvi uxu' uvi' mil (12,000) ñivi ya kúvi ichiyúkún' tata' nkene ráa nuun' Judá,

jín uxu' uvi' mil (12,000) ñivi ya kúvi tata' nkene ráa nuun' Rubén,

jín uxu' uvi' mil (12,000) ñivi ya kúvi tata' nkene ráa nuun' Gad,

⁶jín uxu' uvi' mil ñivi ya kúvi tata' nkene ráa nuun' Aser,

jín uxu' uvi' mil ñivi ya kúvi tata' nkene ráa nuun' Neftalí,

jín uxu' uvi' mil ñivi ya kúvi tata' nkene ráa nuun' Manasés,

⁷jín uxu' uvi' mil rá ñivi ya kúvi tata' nkene ráa nuun' Simeón,

jín uxu' uvi' mil rá ñivi ya kúvi tata' nkene ráa nuun' Leví,

jín uxu' uvi' mil rá ñivi ya kúvi tata' nkene raa
nuun' Isacar,

8 jín uxu' uvi' mil rá ñivi ya kúvi tata' nkene raa
nuun' Zabulón,

jín uxu' uvi' mil rá ñivi ya kúvi tata' nkene raa
nuun' José,

jín uxu' uvi' mil rá ñivi ya kúvi tata' nkene raa
nuun' Benjamín

ví ya ñakunee' seyú' teen' raa.

Ñivi kue'e' ví ya ñú'ún sa'ma kuíjín

9 Jee sáa nkuví ya'á, jee nñakunee'yá ni', jee nini' ni' kue'e'
ví'í rá ñivi, ya ni ñin ñivi nsúkua kuneí-i ka'vi-i raa. Vaji
raa nuun' ntáká nuun' rá ñivi, jín nuun' ntáká tata', jín
nuun' ntáká ñuun', jín nuun' ntáká ñivi ya ká'an' raa síin
síin nuun' tu'un nkaku raa. Jee ñíí raa yu'ú teyu' nuun' néé'
Ndiosí' tátúní' re', jín nuun' maaré' ya kúvi re' Lanchi Lúlí
vá. Jee ñú'ún raa sa'ma kuíjín, jee ína'á raa na'á yukunūun'.

10 Saájee kánajjín ni'in raa, jee káchí' raa:

Métú'ún Ndiosí'-ó jín Lanchi Lúlí vá kúvi ya síkaku-u
yó nuun' ya níva'a jín nuun' kuí'na' kúñá'nú,
jee Ndiosí' ví maaré' ya néé' re' teyu' nuun' tátúní' re'.

11 Jee ntáká rá najiá'á' íí' ne ñikótiyu raa ñíí raa yu'ú
teyu' nuun' tátúní' Ndiosí', jín nuun' néé' rá kúñá'nú, jín
nuun' ni kúmí' rá tékú' vá, jee nñakuñí' íti raa ñaxin raa
nuun' raa ne nuun' ñu'ún ichinúún' teyu' nuun' re' nuun'
tátúní' re', jee chíñú'ún raa Ndiosí'. 12 Jee nkachi' raa:

Sukuán koo,
na ka' vá nakuétú'ún-ó Ndiosí'-ó níínkání ntáká
tiempú',

jín ya vii' ví'í kúñá'nú re',

jín ya níchí' ví'í re',

jín ya ku'va-ó ya kúta'vi' nuun' re',

jín ya nakuatá'ví-ó re',

jín ya kuneí' re' jín ntáká tiñu ya sá'á re',

jín ya níso re' fesá' íí' ní'in re'

ntáká tiempú' níínkání.

Sukuán koo,

nkachi' rá najiá'á' íí' re'.

13 Saájee nka'an' iin rá kúñá'nú vá jín nu'u', jee nkachi'-i nuun' ni':

—Rá ñivi ya'á ya ñú'ún sa'ma kujín, ¿né iin kúvi raa rúja? Jee, ¿né nú' vaji raa rúja? —nkachi'-i.

14 Jee nkachi' ni' nuun'-u:

—Tátá' ni', no'ó jíní' —nkachi' ni'.

Jee nkachi'-i nuun' ni':

Rá ñivi ya'á ví rá nkuneí raa njia'a raa nuun' máá maá tunó'ó xéen' nno'o raa.

Jee nnonoo ánima' raa jie'e' ni'i' maaré' ya kúvi re'

Lanchi Lúli vá,

kuéntá' nnakete raa sa'ma raa jee nnukujín-i sá'á re' jín niñi' maaré'.

15 Jee jie'e' yukuán íñi raa ichinúún' teyu' nuun' néé' Ndiosí' tátúní' re',

jee yítíñú raa nuun' re' nuví niñu' sá'á raa tiñu re' ini' veñu'un re'.

Jee máá Ndiosí' ya néé' re' teyu' nuun' tátúní' re' jee kúmí re' raa chi néé' re' jín raa.

16 Jee ni nsá' kujisoko raa ka',

ni nsá' kujichi' raa ka' nute,

jee ni nsá' teñu'un' ka' ñu'un' nkani' raa,

ni jín kiji í'ni-i.

17 Chi maaré' ya kúvi re' Lanchi Lúli Ndiosí' ya íñi ma'ñú teyu' nuun' néé' Ndiosí' tátúní'-i jee kúmí re' raa kuéntá' lanchi re' kúvi raa. Jee kunaka re' raa ki'in' re' jín raa nuun' kéne nute ya sá'á ya kuteku' raa jín re'. Jee sijichí' Ndiosí' ni'i ntenúún' nchinúún raa.

Seyú' uxá'

8 1 Jee maaré' ya kúvi Lanchi Lúli jee sáá nsine re' seyú' uxá' ya nnasi' yu'ú tutu' vá, jee níin nkuvi antiví súkún yatin sava hora. 2 Saájee nu'u', Juan, nini' ni' uxá' rá najiá'á' íí' íñi raa ichinúún' Ndiosí'. Jee nni'in' raa uxá' trompeta.

3 Saájee nkenta inka ka' najiá'á' íí', ñakuñi'-i nuun' altar, jee ína'á-a iin kuu ka' oro nuun' káyú' sujie íí'. Jee nni'in' ví'i-i sujie íí' sáva soko'-o vá sikétá'an-a vá jín rá tu'un ká'an' rá ñivi Ndiosí' jín re', jee kúvi raa ñivi ya nsa'á sín re' sáva

ki'i raa nuun' re'. Teñu'un'-u soko'-o vá nuun' nantíñú nani altar, ya íñi-i ichinúún' teyu' nuun' neé' Ndiosí' tátúní' re'.
 4 Jee nuun' kuu ína'á najiá'á' íí' vá kéne ñu'ma' sujie íí' vá, nkaa-a jín rá tu'un rá ñivi yí'í nuun' Ndiosí' ya ká'án' raa jín re' jee ku'a'an'-a nuun' neé' Ndiosí', jee kúvi raa ñivi ya nsa'á sín re' sáva ki'i raa nuun' re'. 5 Saájee nke'en najiá'á' íí' vá kuu vá, jee nchuchítú-u vá tikayi ya káyú' nuun' altar vá. Jee nsikéne-e vá ne ini' ñiví. Jee nsa'á-a ya nkana tajia, jee ní'in xá jiáku, jee jiánute' xá, jee ntaan.

Tu'un jie'e' rá trompeta

6 Saájee ni uxá' rá najiá'á' íí' ya ína'á raa ni uxá' rá trompeta, jee ya nsa'á tú'va raa tiví' raa maa.

7 Jee najiá'á' íí' xí'nañú'ún ntiví'-i trompeta-a. Saájee nkuun ñíñí jín ñu'un' ini' ñiví, jee sákánuun jín niñí'. Jee nkayu' ñin ya uní' parte ñiví, jín ya uní' parte rá yutun, jín ni'i rá ku'u' kuíí.

8 Jee najiá'á' íí' uví' ntiví'-i trompeta-a. Jee ñin ya íyó kuéntá' ñin yuku máa ká'nú tñin ñu'un' ita' maa káyú'-u, jee nsikéne maa nkininkava-a nuun' nteñú'ún. Jee ñin ya uní' parte nteñú'ún nnuvi maa niñí' nsa'á-a. 9 Jee ni'i' ya uní' parte ntáká nuun' rá kiti tékú' ya jiá'nu nuun' nteñú'ún. Jee suni nnaan' ya uní' parte ntáká rá barkú'.

10 Jee najiá'á' íí' uní' ntiví'-i trompeta-a. Jee ne antiví súkún nkene ñin tiuun' maa ká'nú ví'í nkininkava-a vaji-i tñin ñu'un' ita' maa káyú'-u, kuéntá' ku'a' tñin ñu'un' iti sújié. Jee ñete'-e nuun' ñin ya uní' parte rá nteká'nú jín nuun' kéne rá nute. 11 Jee tiuun' vá nani-i Tiuun' Uva'. Chi nkuuva' ví'í rá ni uní' parte rá nute vá nsa'á-a. Jee kue'e' ví'í rá ñivi ni'i' raa nsa'á nute vá, chi nkuuva'-a.

12 Jee najiá'á' íí' kúmí' ntiví'-i trompeta-a. Jee ñin ya uní' parte nkanií, jín suni ñin ya uní' parte yoo', jín suni ñin ya uní' parte rá tiuun' ntiví raa. Jee nnunen' rá parte vá, jee ntu ka' tún' ñu'un' raa ya uní' parte nuví ya uní' parte yakuáá'.

13 Saájee nini' ni' ñin tasun'^s jíkó-o nuun' tachi' víjin sava súkún jee nteso'o ni' ya ne laxín kánajín ti' jee káchí' ti':

^s8:13 Sava tutu' káchí': najiá'á' íí'.

—¡Na ka' ná'ví ná'ví ná'ví ka' rá ñivi ya néé' ini' ñiví!, chi ya nkuyatin sané' vá íyó tiví' uní' ka' rá trompeta kúmání' ya íyó tiví' uní' ka' rá najiá'á' íí' maa —nkachi' tasun' vá.

9 ¹ Saájee najiá'á' íí' ú'ún' ntiví'-i trompeta-a. Jee nini' nī' iin tiuun' nkene-e ne súkún vaji-i ñete'-e nuun' ñu'ún ini' ñiví. Jee nni'in'-i nakáa ya jíne-e yu'ú numa' ya ntu jínu nuun' kúnú-u. ² Saájee nine-e yu'ú numa' kúnú vá, jee nkene ñu'ma' yukuán kuéntá' kuá' kéne ñu'ma' iin itun' máa nasí ví'í. Jee ñu'ma' ya kéne numa' vá nnasáneen'-e nkanii' jee ñasi'-i nuun' tachi' víjin. ³ Jee nuun' ñu'ma' vá nkene ví'í rá litoo' máa ná'nú ya kútá'án jín ñu'ma', jee nkenta rá'tí' nuun' ñu'ún. Jee nni'in' rá'tí' nísotíñú rá'tí' ya sa'á kini rá'tí' kuéntá' kuá' sá'á rá tisu'ma' xeen' ya íyó ini' ñiví. ⁴ Jee ntatúní' nuun' rá'tí' ya ntu íyó sa'á kini rá'tí' ite' ya íyó ini' ñiví, ni yukú' kuíí, ni sú iin rá yutun, chisa' kuachi kuiti' ntaká rá ñivi ya ntu níso seyú' Ndiosí' teen' raa ví ya sa'á kini rá'tí' raa. ⁵ Soo ntu nni'in' rá'tí' nísotíñú rá'tí' ya ka'ní' rá'tí' raa, chisa' kuachi kuiti' íyó xinó'o rá'tí' raa u'un' yoo'. Jee sa'á rá'tí' ya kuno'o raa kuéntá' kuá' nó'o iin ñivi ya túvi iin tisu'ma' xeen' maa. ⁶ Jee rá kivi' yukuán jee nukú raa naja kuvi' raa, soo ni nsá' ni'in' raa naja kuvi' raa. Jee súka' ne ñúkúvi ini' raa ya kuvi' raa, soo ni nsá' ni'in' raa kuvi' raa.

⁷ Jee rá litoo' vá íyó rá'tí' kuéntá' íyó kiti ya íyó tu'va ti' ki'in' ti' nuun' kantá'án. Jee ñú'ún xini' rá'tí' ya íyó kuéntá' corona oro. Jee nuun' rá'tí' íyó-o kuéntá' nuun' ñivi. ⁸ Jee ixi rá'tí' íyó-o kuéntá' íyó ixi xini' ña'an. Jee rá nu'un rá'tí' íyó-o kuéntá' íyó nu'un nika'a. ⁹ Jee ñú'ún rá'tí' sa'ma ya násí' nika rá'tí' ya íyó kuéntá' sa'ma kaa ya náma-a rá'tí'. Jee rá chiyo' rá'tí' ní'in-i kuéntá' ní'in nuun' kuá'án kue'e' ví'í rá kiti nuun' kantá'án jínu rá'tí' siú'un rá'tí' karretá'. ¹⁰ Jee su'ma' rá'tí' íyó-o kuéntá' íyó su'ma' tisu'ma', chi suni yósó' iñu xini' su'ma' rá'tí'. Jee su'ma' rá'tí' íyó fuersá' rá'tí' sáva xinó'o rá'tí' rá ñivi u'un' yoo'. ¹¹ Jee íyó iin ya tátúní' ya kúná'nú nuun' rá'tí'. Kúvi-i iin najiá'á' káné'én ya kúmí-i numa' yukuán ya ntu jínu nuun' kúnú-u. Jee tu'un ká'án' rá ñivi hebreo súví najiá'á' vá ví Abadón, jee tu'un ká'án' rá ñivi griego súví najiá'á' vá ví Apolión.^h

^h 9:11 Súví Abadón jín súví Apolión kuíni káchí!: Ya Xínáán'.

12 Jee su'va nkuvi jee njia'a tunó'ó xí'nañú'ún, jee na ka' ná'ví ka' rá ñivi chi íyó uví' ka' rá tunó'ó íyó kiji.

13 Saájee najiá'á' íí' íñú' vá ntí'vī'-i trompeta-a. Saájee nteso'o nī' tachī' yu'ú ya vaji-i nteñu ni kúmí' rá niki esquina altar oro ya íñí ichinúun' Ndiosí'. 14 Jee nkachi'-i nuun' najiá'á' íí' íñú' ya ína'á trompeta:

—Nanají nú ni kúmí' rá najiá'á' íí' ya nú'ní' yunúteka'nú ya naní Éufrates —nkachi'-i.

15 Saájee nñanají ni kúmí' rá najiá'á' íí' ya nú'ní' vá, ya ya íyó tu'va rá najiá'á' íí' vá jie'e' hora yukuán jín kivi' jín yoo' jín kuiya', sáva ka'ni' raa ya uní' parte rá ñivi ñiví. 16 Jee nteso'o nī' naja tantú' rá soldado kúvi-i. Jee uví' sientú' millón (200,000,000) soldado íyó ya yósó' raa rá kiti.

17 Jee su'va nini' nī' ya nxiné'én' nuun' Ndiosí' nu'u'. Chi nini' nī' rá kiti, jee suni nini' nī' rá yósó' yata' ráti'. Jee ñú'ún nika raa kaa ya náma raa, jee rá ñú'ún raa ví ya ku'é, jín ya léé, jín ya kuáán. Jee rá kiti vá íyó xini' ráti' kuéntá' íyó xini' nika'a, jee yu'ú ráti' kéne ñu'un' jín ñu'ma' jín sufrí'. 18 Jee ni núní' rá tunó'ó kéne yu'ú ráti' ña'ni'-i ya uní' parte rá ñivi ñiví. Jee rá yukuán kúvi ñu'un' jín ñu'ma' jín sufrí'. 19 Chi fesá' xeen' níso rá kiti vá ini' yu'ú ráti' jín su'ma' ráti', chi su'ma' ráti' íyó-o kuéntá' íyó koo', jee suni kua' íyó xini' koo íyó xini' su'ma' ráti', jee jíatíñú' ráti' xini' su'ma' ráti' xtúfí' ráti' rá ñivi.

20 Soo sava ka' rá ñivi ñiví ya ntu ní'í' raa nuun' rá tunó'ó vá, jee ni ntuví nnákani ini' raa xinoo raa rá tiñu níva'a sá'a raa jín na'á raa. Chi ni ntuví nxinoo raa ya néñu'un' raa rá tachī' kini jín rá santú' ñuné'yú' nsa'á maa jín oro, jín plata, jín kaa kuáán bronce, jín yuu', jín yutun, asúnika' ntuví kúvi kuneyá rává, jee ni ntu kúvi tesoo rává, jee ni ntu kúvi kaka rává. 21 Jee ni ntu nnákani ini' raa ya sá'a raa niyi, ni ya sá'a tásí raa, ni ya sá'a téní raa, ni ya sá'a kuí'ná raa.

Tu'un jie'e' najiá'á' íí' ya ína'á tutu' lúli nñatuví'

10 1 Jee nini' nī' inka ka' najiá'á' íí' Ndiosí' vaji nkuun ne súkún, jee níso-o fesá' íí', jee yísukun' viko' maa, jee yósó' koyé'lé xini'-i. Jee nuun'-u jíanute' kuéntá' nkanií', jee rá jie'e'-e íyó kuéntá' rá neka' ya íyó kuéntá'

ñu'un'. ²Jee ína'á né'ín-i ñin tutu' lúlí núne nuun' vá. Jee ñani-i jie'e' kuá'a-a nuun' nteñú'ún, jee inka jie'e' sátín-i íñí nuun' ñu'un íchí. ³Saájee nkanajín nì'in-i kuá' káyu yu'ú ñin nika'a. Jee sáá nkanajín-i, jee nkana ni uxá' rá tajia jee ká'án' ráa. ⁴Jee sáá nkana ni uxá' rá tajia vá, jee ya íyó tu'va nu'u' ya tee nì' rá tu'un vá nékúvi, soo nteso'o nì' tachiyu'ú ya vaji-i ne súkún ká'án'-á jín nu'u', jee nkachi'-i:

—Ku'un yu'u' ini' nú rá tu'un ya nkachi' ni uxá' rá tajia vá, jee koto téé nú maa —nkachi'-i.

⁵Saájee najiá'á' íí' ya nini' nì' ya íñí jie'e'-e nuun' nteñú'ún jín nuun' ñu'ichí, nkane'en-e na'á kuá'a-a súkún.

⁶Jee nsa'á náa'-a nuun' tu'un ka'an'-a jie'e' súví maaré' ya tékú' re' níñkání, jee maaré' ví ya nsa'á re' súkún jín kuaiyó kuiti' ya íyó nuun'-u, jín ñu'un jín kuaiyó kuiti' ya íyó nuun'-u, jín nteñú'ún jín kuaiyó kuiti' ya íyó nuun'-u. Jee nkachi' najiá'á' íí' vá:

—Ntu ne íyó kukuéé ka' ⁷chi sáá kenta kajié'é tivì' najiá'á' íí' uxá' trompeta re', saájee sikúnkuvi Ndiosí' rá tu'un re' níyo yu'u' ya nkachitu'ún re' nuun' rá musú' re' rá nkuvi rá tee ya nnakani ráa tu'un nkene yu'ú re', ne yana'án —nkachi' najiá'á' íí' vá.

⁸Saájee tachiyu'ú ya nteso'o nì' ne súkún, jee tukuni nka'an'-a jín nu'u', jee nkachi'-i:

—Kuá'án jee ke'en nú tutu' ya núne nuun' ya ína'á né'ín najiá'á' íí' ya íñí ñin jie'e'-e nuun' nteñú'ún jee inka jie'e'-e íñí nuun' ñu'un' íchí —nkachi'-i nuun' nì'.

⁹Saájee ña'an' nì' nuun' najiá'á' íí' vá, jee nkachi' nì' nuun' re':

—Taji nú tutu' lúlí nuun' nì' —nkachi' nì'.

Jee nkachi' re' nuun' nì':

—Ya'á maa kaji' maa. Jee kuuvá' ini' nú sa'á-a, soo yu'ú nú, chi kuvixi' sa'á-a kuéntá' nuxi ñuñu' —nkachi' najiá'á' íí' vá.

¹⁰Saájee nke'en nì' tutu' lúlí xintíín najiá'á' íí' vá, jee nyaji' nì' maa. Jee nkuvixi' ini' yu'ú nì' kuéntá' nuxi. Jee sáá nkuvi nyaji' nì' maa, jee nkuuvá' ini' nì' nsa'á-a.

¹¹Jee nkachi' rá najiá'á' íí' vá nuun' nì':

—Íyó kachitu'ún yachi' tuku nú tu'un kene yu'ú Ndiosí', jie'e' nasa koo jín kue'e' ñuun', jín kue'e' nuun' rá ñivi, jín kue'e'

ñivi ya ká'án' ráa sín sín nuun' tu'un nkaku ráa, jín kue'e' rá ñivi nísotíñú ya tátúní' ráa —nkachi' rá najiá'á' í' vá.

Uvi' rá náku'va ya naá'

11 ¹Saájee ntaji-i iin ku'va' ya chuku'va ya íyó kuéntá' iin karúttí'. Jee nkachi' Ndiosí' nuun' ni':

—Nakuñi' jee chuku'va nú veñu'un ká'nú Ndiosí' jín suni altar re' nuun' sókó' ñivi nantíñú nuun' re', jee ka'vi nú naja rá ñivi ví ya chíñú'ún ráa re' yukuán. ²Soo nuun' chúkú'va nú koto síkétá'án nú chíké'i néé' ini' veñu'un vá koto chúkú'va nú maa, chi ya nxinóo Ndiosí' maa kuvi rá ñivi ntáká nación ya ntu kúvi ñivi re' maa. Jee suviráa vá ñujié'é ráa nuun' ñuun' í' ya'á xinó'o ráa rá ñivi néé' yukuán uvixiko uvi' (42) yoo'. ³Jee ku'va ni' tiñu kuniso ni uvi' tee ni' sáva naku'va ráa ya naá' jie'e' tu'un ni'. Jee iin mil uvi' sientú' unixiko (1,260) kivi' kachitu'ún ráa tu'un kene yu'ú ni'. Jee ku'un ráa sa'ma nayí ya stúvi-i ya kukúeká ini' ráa jie'e' kuachi sá'á rá ñivi —nkachi' Ndiosí'.

⁴Jee ni núví' rá tee vá kúvi ráa ni núví' rá yutun olivo jín ni núví' rá kantilerú' ya íñi ichinúún' Ndiosí',ⁱ ya maaré' ví Ito'o' nuun' ni' ñiví. ⁵Jee retú ne ni iin ñivi kuini-i xtufí'-i ráa, jee kene ñu'un' yu'ú ráa, jee íchí kayu' rá ñivi vá ya túfí' ta'án jín ráa. Jee retú néni iin ñivi ya kuni'-i xtufí'-i ráa jee íyó kuvi'-i sukuán. ⁶Jee níso ni núví' ráa fesá' í' ya kuvi kasi' ráa súkún ya ni nsá' kuun ka' savi' ntáká rá kivi' ya kachitu'ún ráa tu'un kene yu'ú máa maá Ndiosí'. Jee suni níso ráa fesá' í' ya kuvi sa'á ráa ya nuvi ntáká rá nute niñi'. Jín suni kuvi sa'á ráa ya kuno'o ñivi ini' ñiví ntáká nuun' rá tunó'ó, ntáká íchí naja kuá' kuñi ini' maaráa.

⁷Jee saá kunei' ráa sijínu ráa naku'va ráa ya naá' jie'e' Tu'un Ndiosí', saájee kene máa kiti xéen' kákini ne numa' ya ntu jínu nuun' kúnú-u, jee kantá'án-a jín ni núví' ráa, jee kunei'-i jín ráa jee ka'ni'-i ráa. ⁸Jee rá niyi' ráa kava ini' ichi ñuun' ká'nú vá, ya káchí' rá ñivi ya ñuun' vá kúvi kuéntá' rá ñuun' Sodoma jín Egipto, chi nuun' ñuun' yukuán ña'ni' rá ñivi Ito'o' ni núví' ráa jee nnintakaa re' nuun' kurúsi'. ⁹Saájee rá ñivi vaji nuun' ké'ín ñuun', jín ké'ín nuun' rá

tata', jín rá ñivi ya ká'an' sín sín nuun' tu'un nkaku raa, jín rá ñivi kélín nación, kune'ya raa rá niyi rává ne uní' kivi' sava, jee nsá' ku'vayu'ú raa ya kise'í rá ñivi rá niyi rává. ¹⁰Jee rá ñivi néé' ini' ñivi kusii' ví'í ini' raa jie'e' ya ní'í ni núví' rá tee vá, jee sa'á raa viko, jee sikúta'vi' raa ta'vi' nuun' iin inka tá'an raa, jie'e' ya ní'í ni núví' rá tee vá ya nkachitu'ún raa tu'un nkene yu'ú Ndiosí', chi nchuníní raa ini' rá ñivi néé' ini' ñivi. ¹¹Saájee sáa njia'a uní' kivi' sava, yukuán jee sa'á Ndiosí' ya nastatáchi' raa, jee nateku' tuku raa, jee nakuñi' nichí' raa. Jee kuyu'ví ví'í rá ñivi ya kuni' raa ya nateku' rá tee vá. ¹²Saájee teso'o ni núví' rá tee, iin tachiyu'ú ya ká'an' ni'in-i ne antiví súkún, jee káchí'-i:

—Kínkaa rán ya'á —káchí'-i jee nnaa raa ku'a'an' raa súkún nkivi raa nteñu viko', jee nini' rá ñivi ya jíní' u'vi' rává raa.

¹³Jee maa hora yukuán ntaan ví'í, jee ntani' iin ya ují' pedasú' ñuun' vá, nsá'á ñutáan vá. Jee uxa' mil (7000) rá ñivi ni'í'. Jee sava ka' rá ñivi ya nkinoo tékú' nyu'ví raa, jee nnaquetu'ún raa Ndiosí' ya kúñá'nú re' néé' re' antiví súkún.

¹⁴Sukuán nkuvi jee ya njia'a tunó'ó uvi'. Saájee ñamani vaji koo tunó'ó uní' ya ná'ví rá ñivi.

Tu'un jie'e' trompeta uxá'

¹⁵Saájee najiá'á' í' uxá' ntivi'-i trompeta-a, jee nka'an' ni'in rá nusuyu'ú ne antiví súkún, jee káchí' raa:

—Ntáka nación íyó ñivi ya tátúní' rá ñivi ya nnaqi'i raa na'á máa Ito'o'-ó Ndiosí' jín Cristo re', jee maaré' ví ya tátúní' re' nuun' raa níinkání —káchí' raa.

¹⁶Saájee ni oko' kumí' (24) rá tee ñá'nú ya nisotíñú ya néé' raa nuun' tátúní' raa ichinúun' Ndiosí', jee nakuñi' íti raa ne ñaxin raa maáráa nuun' ñu'ún, ya chíñu'ún raa re'.

¹⁷Jee káchí' raa:

Ná ka' kúta'vi' rání' nuun' nú, Ito'o' rání' Ndiosí', ya niso nú fesá' í' ni'in ya kúñá'nú nasíkuiti' nú nuun' kuaiyó,

chi maánú ví ya íyó vitan, jín ya niyo nú níinkání, [jín ya koo nú níinkání].

Chi ñatíñú nú fesá' íí' nì'in níso nú
jee nnachi'i nú kuáiyó yá íyó xintín nú jee tátúní' nú.

¹⁸ Jee rá ñivi ntáká nación nkítì' ví'í ini' ráa jín nú,
soo nkenta kítì' ini' nú xinó'o nú ráa.

Jee ya nkenta tiempú' yá sa'á naa' nú jie'e' kuachi
ntáká rá ñivi yá ní'í,

jín ya ku'va nú ta'vì' kuta'vi' rá musú' nú,
rá ñivi yá nkachitu'ún ráa tu'un nkene yu'ú nú,

jín ntáká ñivi yítíñú ráa nuun' nú,

yá kúvi rá ñivi yá ñúyú'ví ini' ráa no'ó,

vani kuvi ráa ñivi kúná'nú vani ntuví,

jee xináán' nú rá ñivi yá xináán' ráa rá ñivi ñiví,

nkachi' rá tee ñá'nú vá.

¹⁹ Saájee nine veñu'un Ndiosí' yá íyó antiví súkún nuun'
néé' re'. Jee ini' veñu'un re' túvi yatun' nuun' nú'ún tratú'
yá nchisóyu'ú re'. Jee jíanute' sá'á tajia, jee ní'in xá jiáku
ké'in nusuyu'ú, jee káni tajia, jee táan, jee kúun ví'í ñíñí.

Tu'un ña'an jín dragón

12 ¹ Saájee ntuví ñin seña anasí ne antiví súkún: ñin
ña'an yísukun' ña nkani' kuéntá' nú'ún ña sa'ma,
jee néé' yoo' chiji jie'e' ña, jee nú'ún xini' ña ñin corona uxu'
uvi' (12) tiuun'. ² Jee néé' kue'i' ña. Jee ne kánajín ña ya
té'né' ini' ña, ya nó'o ví'í ña ya kaku se'ya ña.

³ Jee kuíre tukuni ntuví inka ka' seña ne antiví súkún:
ñin koo' kué'é ká'nú mánasí naní dragón. Jee uxá' xini'
tì', jee uji' niki tì'. Jee uxá' corona jee ñin corona nú'ún ta
xini' tì'. ⁴ Jee su'ma' tì' xtákaa tì' ñin ya uní' tantú' rá tiuun'
íyó súkún, jee nsikéne tì' ráa nuun' nu'ún. Jee ñakuñi' tì'
ichinúun' ña'an vá ya sikáku ña se'ya ña, nétu tì' sáva kaji'
tì' nchíkín vá sáá kaku-u. ⁵ Saájee nsikáku ña ñin nchíkín
suchí yíí, ya suvire' vá kunisotíñú re' ya tátúní' nì'in re'
nuun' kuáiyó rá ñivi ñiví jín bastón kaa ne xinó'o re' rá
ñivi kenta siki' Ndiosí'. Saájee nsíyo se'ya yíí ña kinaa re'
antiví súkún nuun' teyu' nuun' néé' Ndiosí' tátúní'-i kune'
re' jín-i. ⁶ Jee ña'an vá ninu ña kuá'an' ña nuun' nu'ún sain
nuun' ntuná' ñivi néé' yukuán. Jee yukuán yá íyó tu'va ñin
nuun' nsa'á Ndiosí', sáva nì'in' ña ya kaji' ña, chi yukuán
kune' ña mil uvi' sientú' unixiko (1260) kivi'.

⁷Saájee niyo tu'un kantá'án máá xeen' antiví súkún. Jee najiá'á' íí' kúñá'nú, ya naní Miguel, jín rá inka najiá'á' íí' ya yí'í xintíin re', nkantá'án ráa jín koo' mánasí vá ya naní dragón. Jee koo' mánasí vá jín rá najiá'á' ya yí'í xintíin re' nkantá'án ráa jín rá najiá'á' íí' vá. ⁸Soo ntuví nkúvi nkuneí koo' mánasí vá, jee saáva ni ntuví íyó ka' nuun' ni'in' ráa kuneé' ráa ne antiví súkún. ⁹Sukuán nkuvi jee ntava' rá najiá'á' íí' vá koo' mánasí yukuán antiví súkún. Jee koo' mánasí vá kúvi koo' ya íyó ne yana'án ví'í. Jee maátí' ví ya naní tí' kui'na' kúñá'nú jín suni naní tí' Satanás. Jee maáa vá xíná'ví-i rá ñivi kuáiyó ñiví. Jee ntava' ráa maa ne jín rá najiá'á'-a antiví súkún, jee nsikéne ráa maa jín ne rá najiá'á'-a nuun' ñu'ún ini' ñiví ya'á.

¹⁰Saájee nteso'o ni' ñin nusuyuí ya ni'in ká'án'-a ne antiví súkún, jee káchí'-i:

Ya nkenta ya sa'á Ndiosí'-ó ya sikáku re' ñivi re' nuun' kui'na' kúñá'nú,

jín ya stúvi nijin' re' ya niso ví'í re' fesá' íí' re',

jín ya tátúní' re' nuun' ni'í,

jín ya nísotíñú Cristo ya ñani re' tátúní'-i.

Chi nsikéne re' máá maá kui'na' ya xíkóñá'án-a rá ñani'-ó jín ku'va-ó ya yí'í ráa nuun' Cristo.

Chi nuví niñu' xíkóñá'án-a ráa nuun' Ndiosí'-ó.

¹¹Soo nkuneí ráa nuun' Satanás vá

jié'e' ya ññati Cristo niñí' re' sáa ni'í' re' nsoko' re' maaré' nuun' Ndiosí' jié'e' ráa, ya kúvi re' Lanchi Lúlí Ndiosí',

jee suni nkuneí ráa jié'e' tu'un ya njia'a ráa ya naá' jié'e' re',

jee nkuneí ráa jié'e' ntu ñúnúun' ráa maaráa ya kuteku' ráa jee ñe'ne' ini' ráa maaráa súka' ne kuvi' ráa jié'e' tu'un re'.

¹²Saáva ráno'ó ya néé' ne antiví súkún, na ka' vá kusii' ini' rán.^j

Soo na ka' ná'ví ka' ráno'ó ya néé' ini' ñiví ya'á jín nuun' nteñú'ún,

^j12:12 Tu'un griego káchí': saáva na ka' vá kusii' ini' antiví súkún jín ráno'ó ya néé' ne yukuán.

chi nkuun máá kuj'na' káni nkenta-a nuun' néé' rán,
 jee kítí' nasfkuiti' ini'-i,
 chi jíní'-i ya ntu ku'e'e' ka' tiempú' íyó kuvi xiná'ví-i
 ráno'ó.

Nkachi' nusuyu'ú vá.

¹³Jee sáá nini' koo' mánasí vá ya nsikéne rá najiá'á' íí' maa nuun' ñu'un ini' ñiví, jee ntaníkín' tí' ña'an ya nsikáku ña se'ya yí ña. ¹⁴Jee njia'a Ndiosí' uvi' chiyo' ká'nú nuun' ña ya íyó kuéntá' chiyo' tasun' ká'nú sáva kuvi nava ña kii'in' ña nuun' ñu'ún sain, sáva kuíká ña nuun' koo' anasí vá. Jee kua'an' ña nuun' kuneé' ña uní' kuiya' sava, nuun' kumí re' ña ya ni'in' ña ya kají' ña. ¹⁵Saájee ntava' koo' vá nute yu'ú tí' kuéntá' iin nteká'nú kua'an'-a yata' nuun' kuá'an' ña'an vá, sáva teni ña sa'á-a. ¹⁶Soo nchineí nuun' ñu'ún vá ña, chi nine ñu'un vá, jee yukuán nkivi nute ká'nú ya ntava' koo' vá yu'u' tí'. ¹⁷Saájee nkítí' ini' koo' mánasí vá né'yá tí' ña. Saájee kua'an' tí' kantá'an' tí' jín rá inka rá se'ya ichiyúkún' ña, ya suvi kúvi rá ñivi ya síkúnkuvi ráa tu'un ya tátúní' Ndiosí', jee níkin' naa' ni'in' ráa nuun' rá tu'un Jesús.^k

Tu'un ya'á ká'an' jie'e' uvi' rá kiti xéen'

13 ¹Jee nu'u', Juan, niñi ni'^m nuun' ñuítí yúnteñú'ún. Saájee nini' ni' iin kiti xéen' kákini ya vankaa tí' kéne tí' nuun' nteñú'ún, jee uxa' xini' tí' jee ují' niki tí'. Jee ují' corona tí' jee iin corona ñu'ún ta niki tí' ya stúvi ya kúná'nú tí'. Jee nuun' ni uxá' xini' tí' vá niso iin súvi nívá'a jie'e' Ndiosí'. ²Jee kiti xéen' kákini vá ya nini' ni' yukuán kúnkunuún íyó tí' jín kuiñí' leopardo, jee rá jie'e' tí' íyó-o kuéntá' jie'e' oso, jee yu'ú tí' íyó-o kuéntá' yu'ú nika'a. Jee nuun' tí' njia'a koo' mánasí vá fesá' ní'in-i sáva kuniso tí' maa, jee njia'a koo' mánasí vá nuun' tí' nuun' néé'-e sáva tátúní' tí' jín-i, jee njia'a-a ya kunisotíñú nasfkuiti' tí'. ³Jee nini' ni' ya iin rá xini' kiti xéen' kákini vá túvi-i kuéntá' ña'ni' maa chi

^k 12:18 Ya'á ví nuun' káchí' sava rá tutu' niso tu'un ya káchí'-ó ya kúvi versículo 18, soo nuun' inka ka' rá tutu' niso rá tu'un vá nuun' capítulo 13 káchí' ya kúvi versículo 13:1. ^l 13:1 Ya'á ví nuun' káchí' sava rá tutu' niso tu'un ya káchí'-ó ya kúvi versículo 1, soo nuun' inka ka' rá tutu' niso rá tu'un vá nuun' capítulo 12 káchí' ya kúvi versículo 12:18.

^m 13:1 Sava rá tutu' káchí': niñi ni'.

ntufi' xeen' xini' ti' ya íyó kuvi' ti', soo nuuvi nuun' ntufi' xini' vá ya íyó kuvi' ti'. Jee kuaíyó kuiti' rá ñivi ñivi ya ntu yí'í ráa nuun' Cristo jee ntiví xá xini' ráa ya nuuvi ti', jee nchinikin' ráa ti'. ⁴Jee nneñu'un ráa koo' mánasí vá, chi jie'e' nika' ya njia'a ti' tiñu kúná'nú kuniso kiti xéen' kákini vá, jee suni nneñu'un ráa kiti xéen' kákini vá, jee nkachi' ráa:

—¿Né iin íyó kuéntá' kiti xéen' kákini ya'á rúja?, jee, ¿né iin kunei kantá'an jín ti' rúja? ¡Ntuné íyó! —nkachi' ráa.

⁵Jee suni njia'a nuun' kiti xéen' kákini vá ya kál'an' ti' tu'un téyí jín tu'un niva'a siki' Ndiosí', jee njia'a nuun' ti' ya kunisotíñú ti' sáva sa'á ti' tiñu uvixiko uvi' (42) yoo'. ⁶Jee nka'an' niva'a ti' siki' Ndiosí', jee ntenuun' ti' súví re' jín nuun' néé' re' jín maaráa ya néé' ráa antiví súkún. ⁷Jee njia'a nuun' ti' ya kantá'an' ti' jín rá ñivi ya nsa'á sín Ndiosí' ya yí'í ráa nuun' re', jee kunei ti' jín ráa. Jee suni njia'a tiñu ya nísotíñú ti' tátúní' ti' nuun' kuaíyó rá ñivi ntáká tata', jín nuun' ntáká ñuun', jín nuun' ntáká ñivi ya kál'an' ráa sín sín nuun' tu'un nkaku ráa, jín nuun' ntáká nuun' rá ñivi. ⁸Jee kuneñu'un kuaíyó rá ñivi ti' ya kúvi ráa rá ñivi néé' ráa ñivi ya ntu níso súví ráa nuun' tutu' ya níso-o rá súví rá ñivi ya kuteku' ráa jín Ndiosí' níñkání. Tutu' vá kúvi tutu' maaré' ya kúvi Lanchi Lúlí ya ña'ni' rá ñivi re' sáni nsanáa' Ndiosí' ne ntiá'an kikoo ñivi.

⁹Néni iin ráno'ó ya íyó so'o, jee chuso'o va'a rán maa.

¹⁰Retú néni iin ñivi ya yínetu' Ndiosí' ya ki'i-i vekaa, jee sáa íyó ki'in-i ki'i-i vekaa.

Jee retú néni iin ñivi ya yínetu' Ndiosí' ya ka'ni' inka ñivi maa jín yuchi',ⁿ

jee sáa íyó kuvi-i jín yuchi'.

Jee jie'e' ya'á rá ñivi ya nsa'á sín Ndiosí' ki'i ráa nuun' re' íyó koo ká'nú ini' ráa kuni'in ráa nuun' re' jee íyó kunei ini' ráa re'.

Inka kiti xéen' kákini ya nkene chiji ñu'un

¹¹Jee kuíre nini' ni' inka ka' kiti xéen' kákini, vankaa ti' kéne ti' chiji ñu'un, jee yósó' uvi' niki ti', kua' íyó kuéntá'

ⁿ 13:10 Íyó ké'in tutu' ya káchí': retú néni iin ñivi ka'ni'-i inka ñivi jín yuchi'.

niki lanchi sánchez, soo ká'an' tì' kuéntá' kuá' ká'an' koo' mánasí. ¹²Jee nísotíñú tì' nì'í tiñu níso kiti xéén' kákini xí'nañú'ún sáva sa'á tì' maa nuun'-u, jee sá'a-a ya kuafyó kuiti' rá ñivi ya néé' raa ini' ñiví kuneñu'un raa kiti xéén' kákini xí'nañú'ún ya nuuvi nuun' ntúfi' xeen'-e ya íyó kuvi'-i. ¹³Jee suni sá'a tì' seña anasí, chi ne sá'a tì' ya kúun ñu'un' káyú' vaji ne súkún ne nuun' ñu'ún ichinúún' rá ñivi. ¹⁴Jee xíná'ví tì' rá ñivi ya néé' raa ini' ñiví ya ntu yí'í raa nuun' Cristo, jie'e' rá seña anasí sá'a tì', ya ní'in' tì' ya kuvi sa'á tì' maa ichinúún' kiti xéén' kákini xí'nañú'ún vá.

Jee ntatúní' tì' nuun' rá ñivi ya néé' raa ini' ñiví ya sa'á raa iin santú' ñuné'yú' máá maá kiti xéén' xí'nañú'ún ya ntufí'-i nsalá yuchi', jee nateku'-u. ¹⁵Jee nni'in' tì' nísotíñú tì' ya ku'va tì' tachí' ká'an' santú' ñuné'yú' máá maá kiti xéén' kákini xí'nañú'ún, sáva kuvi ka'an'-a, jee kuvi sa'a-a ya ka'ni' rá ñivi ntáká rá ñivi ya ntu néñu'un raa maa.

¹⁶Jee kiti ya nkene chiji ñu'un vá, tétuvi tì' ya ntáká rá ñivi ni'in' raa iin seña kuneé' na'á kuá'á raa áxí teen' raa ya ntu kúñá'nú raa jín ya kúñá'nú raa, vani ñivi kúká, vani ñivi lál'ví, vani ñivi ya sátíñú-u tiñu maáa, vani musú' nkuya'vi.

¹⁷Jee sá'a tì' ya ni nkuví ke'en raa, jee ni nkuví xikó raa, retú ntu níso raa seña vá. Kuachi rá ñivi níso seña vá ya kúvi súbí kiti xéén' kákini xí'nañú'ún áxí número ya kúvi súbí-i. ¹⁸Íyó koo níchí xini' ñivi jie'e' tu'un ya'á jee ñivi ya jíaku'un va'a ini' jee íyó natava'-a kuéntá' número kiti xéén' kákini xí'nañú'ún, chi número vá kúvi número ká'an' jie'e' iin ñivi. Jee número vá kúvi iñu' sientú' unixiko iñu' (666).

Yaa' íí' ya jíta sientú' uvixiko kumí' mil (144,000) ñivi

14 ¹Saájee nu'u', Juan, nñakune'yá ni' jee nini' ni' maaré' ya kúvi re' Lanchi Ndiosí' íñí re' xini' yuku naní Sión. Jee yukuán íñí re' jín sientú' uvixiko kumí' mil (144,000) ñivi, jee níso súbí re' jín súbí Tátá' re' teen' raa. ²Jee ne súkún nteso'o ni' iin nusuyu'ú kuéntá' kuá' kúvi nuun' ní'in kani tajia. Jee nusuyu'ú ya nteso'o ni' kúvi kuéntá' kue'e' ví'í rá ñivi vá tee raa arpa sá'a raa yaa'. ³Jee jíta raa iin yaa' jíáa ichinúún' teyu' nuun' néé' Ndiosí' tátúní' re', jín nuun' ni kúmí' rá tékú', jín nuun' ni ókó' kumí' (24)

rá tee ñá'nú nísotíñú. Jee ni iin ntu kúvi kutu'va yaa' vá, chisa' kútú'va kuachi rá sientú' uvixiko kumi' mil (144,000) ñivi maa, ya nnachuya'vi Lanchi Lúlí vá raa ne nuun' rá ñivi ñiví sáva nuvi raa ñivi re'. ⁴Jee suviráa kúvi ñivi ya ntu nkúkuáchi raa jín ña'an, chi íyó noo ninu'un ánima' raa. Jee suviráa ví ya níkin' raa maaré' ya kúvi re' Lanchi Lúlí Ndiosí' né ni ví nkuví nuun' kuá'an' re'. Jee suviráa kúvi ñivi ya nnachuya'vi Lanchi Lúlí vá raa ne nuun' rá ñivi ñiví sáva nuvi raa ñivi re'. Jee nsoko' raa maaráa nuun' Ndiosí', jín nuun' maaré' ya kúvi Lanchi Lúlí vá kuéntá' kúvi raa parte xí'nañú'ún tata' sá'á jee vaji kue'e' ka'. ⁵Jee ni ntu nka'an' kuiti' raa tuntú'ún, chi kúvi raa ñivi naa' ya íyó noo ánima' raa ya ntu kúvi chikuachi ñivi raa [sáá íñí raa ichinúun' nuun' tátúní' Ndiosí'].

Tu'un ya káchí' ni uní' rá najiá'á' íí'

⁶Saájee nini' ni' inka ka' najiá'á' íí' Ndiosí' náva-a kuá'an'-a jíkó-o sava súkún. Jee vaji-i jín tu'un vá'a Ndiosí' stekútu'ún-u vá nuun' rá ñivi néé' ñiví, nuun' ntáká nuun' rá ñivi, jín nuun' ñivi ntáká tata', jín nuun' ntáká ñivi ya ká'an' raa sín sín nuun' tu'un nkaku raa, jín nuun' ntáká ñuun'. ⁷Jee ne kánajín ni'in-i tátúní'-i káchí'-i:

—Ku'un yú'ví ini' rán Ndiosí', jee nakuétú'ún ya kúná'anú re', chi ya nkenta hora sa'á náa' re' jie'e' kuachi nsá'á rá ñivi. Jee kuneñu'un rán re' ya maaré' ví ya nsá'á re' súkún, jín nuun' ñu'un, jín nteñú'ún, jín ntáká nuun' kene nute —káchí' najiá'á' íí' vá.

⁸Saájee inka ka' najiá'á' íí' ya uví', níkin' maa, káchí'-i:

—¡Ya nnaan! ¡Ya nnaan!, ñuun' kánú ya kúvi Babilonia ñá'nú, chi nxítá raa rá ñivi ntáká nación xinóo rává Ndiosí' jee kuneñu'un rává inka ka', kuéntá' jísó' niñí' raa nsá'á téní raa nsjíta raa xini' rá ñivi ntáká nación, kuéntá' njia'a raa nixi' vinú' ni'i rává ne nini rává —nkachi'-i.

⁹Saájee tuku inka ka' najiá'á' íí' ya uní', jee nusuyu'ú-u laxín káchí'-i:

—Retú néni iin ya néñu'un-u kiti xéen' kákini vá, jín santú' ñuné'yú' máa maátí', jín retú ni'in'-i kuniso-o seña tí' teen'-e, áxí na'á-a, ¹⁰saájee ne jí'ín-i kuno'o-o tunó'ó xéen' ya kiji sa'á Ndiosí' chi kítí' ví'í ini' re', chi nsá'á tú'va

re' ninu'un tunó'ó xinó'o re' raa, ya kúvi kuéntá' copa nixi' xeen' ku'va re' nuun' raa ko'o raa. Chi kayu' raa nuun' ñú'ún' jín sufrí', ichinúún' rá najiá'á' íí' Ndiosí' jín maaré' ya kúvi re' Lanchi Lúli vá. ¹¹Jee ñu'ma' ya káyú' raa yukuán kinka-a níinkání kuiti'. Jee ni nsá' koo tunajiví' raa nuvi niñu' nuun' tunó'ó kuno'o raa, jie'e' ya néñu'un raa kiti xéen' kákini vá, jín santú' ñuné'yú' máa maátí', jín retú' néni iin ni'in-i kuniso-o seña súvi tí'. ¹²Jee saáva rá ñivi ya nsá'á sín Ndiosí' sáva ki'i raa nuun' re', íyó ká'nú koo ini' raa jee kuní'in raa nuun' re', ya maáraa ví ya sikúnkuví raa tu'un ntatúni' re', jee íñi ni'in raa kúneí ini' raa Jesús —káchí' najiá'á' íí' uní' vá.

¹³Jee nteso'o ni' iin tachiyu'ú ne súkún, jee káchí'-i:

—Tee tu'un ya kachi' ni' nuun' nú: “Na ka' netu' ka' kuvi rá ñivi ní'i' ya yí'í raa nuun' lto'o'-ó, ya jí'í' raa ne vitan jín ntáká tiempú' ichinúún'.”

—Vatu' nijia —káchí' Tachi' Íí' Ndiosí'— chi najiaví' raa ya níko' néi raa nsatíñú' raa nuun' re'. Jee rá tiñu' vá'a ya nsá'á raa, chi íyó raa jín-i jee sá'á-a ya kuvi ya vá'a raa níinkání —káchí'-i.

Nástútú Ndiosí' rá ñivi ñiví' ya kúvi raa kuéntá' tata' sá'á

¹⁴Saájee nñakuné'yá ni' jee nini' ni' iin viko' kujín, jee nuun' viko' vá néé' iin ya túvi kuéntá' iin ya nkenta re' kúvi re' tee ya ntají Ndiosí' maaré' nuun' ñiví' sáva kuvi re' Se'ya Ñivi. Jee ñú'ún' iin corona oro xini' re', jee ína'á re' iin yuchi' xeen' kanchú' naní hoz. ¹⁵Saájee nkene inka ka' najiá'á' íí' Ndiosí' ini' veñu'un ká'nú Ndiosí' íyó antiví súkún, jee kánajín ni'in-i jín nusuyu'ú-u laxín káchí'-i nuun' maaré' ya néé' nuun' viko' vá:

—Siá'a nú hoz nú, jee nake'en nú tata' sá'á, chi ya nkenta hora ya nastútú nú rá ñivi ñiví', chi íyó tiempú' kuéntá' kuá' nijia tata'.

¹⁶Saájee maaré' ya néé' re' nuun' viko' vá nsjá'a re' hoz re' nuun' ñu'ún' ini' ñiví' jee nastútú re' tata', ya suvi kúvi rá ñivi ñiví'.

¹⁷Saájee ini' veñu'un ká'nú íyó antiví súkún, yukuán nkene inka ka' najiá'á' íí', jee suni ína'á-a iin hoz xeen'.

¹⁸Jee nuun' altar vá nkene inka ka' najiá'á' íí', jee

nísotíñú-u nuun' ñu'un' ya káyú' nuun' altar. Jee nkanajín ni'in-i nuun' najiá'á' íí' ya ína'á hoz xeen' vá, jee nkachi'-i:

—Siá'a hoz xeen' nú nteñu rá ya'lu' noko' uva sáva ke'ne' nú rá noko', ya suvi kuvi rá ñivi ntu yí'í raa nuun' Ndiosí' jee nastútú nú raa chi ya nich-i —nkachi'-i.

¹⁹Saájee nsiá'a najiá'á' íí' vá hoz ína'á-a ne nuun' ñu'ún, jee ñe'ne'-e nastútú-u rává ntaan'-a nuun' kuno'o rává tunó'ó xinó'o Ndiosí' chi kítí' ini' re' né'yá re' raa, yukuán kúvi kuéntá' nuun' nútútú uva jee jí'ni maa. ²⁰Jee ne yuñúun' xinó'o re' rá ñivi vá, jee kati niñi' raa kaka-a ki'in'-i, kuéntá' kuá' jíka nuxi uva sáa jí'ni maa jee kéne nuxi yukuán. Jee niñi' raa vá kaa kenta-a ne nuun' néé' yo'o ñu'ún yu'ú kiti, jee kaka niñi' vá ne uni' sientú' (300) kilómetro.

Rá ni uxá' rá najiá'á' íí' jín ni uxá' rá tunó'ó koo nuun' ní'i

15 ¹Saájee nini' ni' inka ka' seña ne antiví súkún, ya mánasí nijia ya tíví xíni' ni'. Chi íñi uxá' najiá'á' íí' Ndiosí', ya vaji raa jín ni uxá' tunó'ó ya ku'va raa kuno'o rá ñivi. Jee tunó'ó nuun' ní'i kúvi-i chi sáa ní'i rá tunó'ó yukuán jee stu'ú' Ndiosí' rá tunó'ó xéen' jie'e' kítí' ini' re' jie'e' rá ñivi kuachi.

²Jee nini' ni' ya kuéntá' íyó nteñú'ún nute ya túvi ni núvi' ichi kuéntá' vidrio, jee sákánuun nute vá jín ñu'un'. Jee rá ñivi ya nkunei raa siki' kiti xéen' kákini vá, jín siki' santú' ñuné'yú' máa maátí', jín ya ntu níso seña ti' teen' raa, ni jín numero súvi ti', jee íñi rá ñivi vá yunteñú'ún vá ína'á raa yaa' arpa ya njiá'a Ndiosí' nuun' raa. ³Jee jíta raa yaa' ya ntava' Moisés, tee ya nkuvi re' musú' nyitíñú-u nuun' Ndiosí' ne yana'án. Jee suni jíta rá ñivi vá yaa' ya ntava' maáré' ya kúvi Lanchi Lúlí Ndiosí', jee káchí' raa:

Na ka' ñá'nú ka' tiñu sá'a nú, Ndiosí', jee tíví xá xíni' rání' né'yá rán' maa,

Ito'o rán' Ndiosí', ya níso fesá' íí' ni'in kúñá'nú nasíkuiti' nú nuun' kuá'yó.

Jee naa' kúvi nú jee máa tiñu naa' máa tiñu vá'a nijia sá'a nú.

Jee no'ó nísotíñú nú ya tátúní' nú kuá'yó kuiti' nuun' rá nación.

4 Chi, ¿né ñin ntu ñúyú'ví ini'-i no'ó, rúsa? Ito'o' rán',
jee, ¿né ñin ntu nákuetú'ún-u no'ó ya ntu káchí'-i ya
kúñá'nú nú, rúsa? ;Ni ñin!

Chi métú'ún maánú vá ñi'.

Chi kiji kuáiyó rá ñivi ntáká nación kuneñu'un ráa no'ó.

Chi túvi ya sá'a nú rá tiñu naa',

sukuán jíta ráa.

5 Jee sáa njia'a ya'á, jee nini' ni' ya nine ini' ve'i íí ini'
veñu'un ká'nú Ndiosí' ya néé' antiví súkún nuun' íyó va'a
yuu' tiáxín níso ley Ndiosí'. 6 Jee ini' veñu'un vá nkikene ni
uxá' rá najiá'á' íí' ya nísotíñú ni uxá' rá tunó'ó. Jee ñú'ún
ráa sa'ma vá'a máa ñunkúún njia ya jiánute', jee nú'ní'
manchíjí oro ñika ráa. 7 Saájee ñin rá ni kúmí' rá tékú' vá
njia'a-a ñin ñin ko'o' tikokó' oro nuun' ni uxá' rá najiá'á'
íí' vá. Jee ini' rá ko'o' vá ñúchitú tunó'ó xéén' ya xinó'o
Ndiosí' rá ñivi ntu yí'í ráa nuun' re', chi kítf' ini' re', jee
maaré' ví Ndiosí' tékú' re' níñkání. 8 Jee ññuchitú ini' ve'i
íí' vá ñu'ma', ya váji ne nuun' maaré' ya máa kúñá'nú ví
re', chi íyó ví'í fesá' íí' re'. Jee ni ñin ñivi ni ntu nkúvi kivi
ráa ini' veñu'un ká'nú vá nekua' ni'i ni uxá' rá tunó'ó vá
sikúnkuví ni uxá' rá najiá'á' íí' vá.

Jie'e' ni uxá' rá ko'o' ya ñú'ún rá tunó'ó

16 1 Saájee nteso'o ni' ñin nusuyú'ú ya ká'an' ni'in-i ne
ini' ve'i íí' veñu'un ká'nú vá, jee káchí'-i nuun' ni
uxá' rá najiá'á' íí' vá:

—Kuá'an' rán kšikúténuun' rán nuun' ñiví rá tunó'ó ñú'ún
ini' rá ni uxá' ko'o' ína'á' rán, chi máa Ndiosí' nchüichí
tunó'ó vá chi kítf' ini' re' jie'e' rá ñivi kuachi —nkachi'-i.

2 Saájee kuá'an' xí'na najiá'á' íí', jee nsikúténuun-u
tunó'ó ñú'ún ini' ko'o'-o nuun' ñiví, saájee ntáká rá ñivi ya
néñu'un ráa santú' ñuné'yú' kiti xéén' kákini vá, jín ya níso
ráa seña ti', jee nkivi kue'i' ni'yi xkiyí máa kini máa u'vi'
yikikúñu ráa.

3 Jee ya uví' najiá'á' íí' nsikúténuun-u tunó'ó ñú'ún ini'
ko'o'-o nuun' nteñú'ún, jee nnuvi nute vá niñi' kuéntá' íyó
niñi' niyi. Jee ni'i' kuáiyó rá tékú' ñú'ún nuun' nute vá.

4 Jee ya uní' najiá'á' íí' nsikúténuun-u tunó'ó ñú'ún ini'
ko'o'-o nuun' rá nteká'nú, jín nuun' kéne rá nute, jee nnuvi

rá nute vá nĩĩĩ'. ⁵Jee nteso'lo nĩ' ya nkachi' najiá'á' íí' ya nísotĩnú nuun' nute:

Naa' kúvi nú, Ndiosí' ii',
jee maánú vá íyó níńkání, jee nó'o vá niyo níńkání,
chi naa' ñe'ne' nú kuachi siki' rá ñivi.

⁶ Chi ña'ni' ráa rá ñivi nsa'á sín nú ki'i rává nuun' nú,
jín rá ñivi ya nñakani ráa tu'un nkene yu'ú nú, jee ñati
niĩĩ' rává.

Saájee nñaku'va nú niĩĩ' ko'o ráa,
ya íyó ní'ín' ráa tunó'ó vá,

nkachi'-i.

⁷Yukuán jee nteso'lo nĩ' ya ká'án' inka ka' nusuyu'ú ne nuun' altar, jee káchí'-i:

Vatu' nijia Ito'o'-ó Ndiosí' ya níso nú fesá' íí' ni'in ya
kúñá'nú nasíkuiti' nú nuun' kuaiyó,

chi naa' jie'né' nú tiñu siki' rá ñivi jee naa' sá'á nú,

nkachi'-i.

⁸Saájee ya kúmí' najiá'á' íí' nsikútenuun-u tunó'ó ñu'ún ini' ko'o'-o nuun' nkanii', yukuán jee nsa'á Ndiosí' ya xeen' saa' ñu'un' nkanii', sáva teñu'un'-u rá ñivi jín ñu'un'-u. ⁹Jee nkayú' ví'í rá ñivi ya sáa' nasíkuiti'. Soo nkakuíyu'ú ráa siki' súví Ndiosí', maaré' ya nísotĩnú-u nuun' rá tunó'ó ya'á nó'o ráa jee ntu nñakani ini' ráa jie'e' kuachi ráa, jee ni ntu nnákuetú'ún ráa Ndiosí' ya kúñá'nú ví'í ka'.

¹⁰Saájee ya ú'ún' najiá'á' íí' nsikútenuun-u tunó'ó ñu'un ini' ko'o'-o nuun' néé' kiti xéen' kákini vá tátúní' tí'. Jee nnũneen' nuun' tátúní' tí', jee ne ná kayí'í rá ñivi tí' yáa ráa ya máa yájí' ví'í ñuné'yú' ráa. ¹¹Soo nkakuíyu'ú ráa siki' Ndiosí' ya néé' antiví súkún, chi yájí' ví'í ñuné'yú' ráa jie'e' rá ni'yi xkiy' ráa, jee ntu nñakani ini' ráa jie'e' tiñu niva'a sá'á ráa.

¹²Saájee ya ínú' najiá'á' íí' nsikútenuun-u tunó'ó ñu'ún ini' ko'o'-o nuun' nteká'nú ká'nú naní Éufrates. Jee nichí' nute nteká'nú vá, sáva nine ichi nuun' jia'a rá tee nísotĩnú ya tátúní' ráa nuun' rá ñuun' káa ichi nuun' kénta nkanii' jee vaji ráa jín rá soldado ráa.

¹³Saájee nini' nĩ' ya nkene uní' ya káni né'í ya íyó kuéntá' sa'va', ne yu'ú koo mánasí vá ya kúvi dragón, jín ne yu'ú kiti xéen' kákini vá, jín ne yu'ú ya uví' kiti xéen' kákini vá ya ya káchítu'ún re' tu'un tú'ún ya kéne yu'ú xí'na kiti xéen'

kákini. ¹⁴Jee kúvi ráa tachi' káni kui'na', ya sá'a ráa seña anasí. Jee kua'an' ráa nuun' rá ñivi nísotíñú ya tátúní' nuun' ntaká rá nuun' kuaíyó ñiví nuun' néé' ñivi, sáva nastútú ráa rává jín rá soldado rává kantá'an rává siki' Ndiosí', máá kivi' ñá'nú ñani Ndiosí' ke'ne' re' kuachi rá ñivi, ya niso re' fesá' íí' ni'in ya kúñá'nú nasíkuiti' re' nuun' kuaíyó.

¹⁵Jee nkachi' Jesús:

—Tiin kuéntá' va'a rán, sanaan' ni nenta ni' kuéntá' kua' kenta sanaan' iin tee kuí'ná. Saáva na ka' netu' ka' kuvi ñivi ya ñú'ún nito ini'-i, kuéntá' kua' iin ñivi ya íyó listo sa'ma sáva ntu jíka ñiin lé'lé-e jee nkoo-o tu'un kánuun sáa kune'yá ñivi nuun'-u.

¹⁶Jee nñastútú rá tachi' káni vá rá ñivi tátúní' vá jín rá soldado ráa iin nuun' naní Armagedón, tu'un ká'an' rá ñivi hebreo kúvi-i.

¹⁷Saájee ya uxá' najiá'a' íí' nsikútenuun-u tunó'ó ñú'ún ini' ko'o'-o nuun' tachi' víjin. Jee nteso'o ni' ya ká'an' iin nusuyu'ú laxín ne ini' ve'i íí' veñu'un ká'nú ne nuun' teyu' nuun' néé' Ndiosí' tátúní' re', jee nkachi'-i:

—Ya nkunaa' tiñu.

¹⁸Saájee ñanute' tajia, jee nni'in xá njiaku, jee nkana ví'í tajia, jee nkenta iin ñutáan máá nasi nijia ya ni ntiá'an koo sukuán, ne nínkání tiempú' ya íyó ñivi ini' ñiví, chi na ka' anasí ntaan ñutáan vá. ¹⁹Jee nuun' ñá'nú ya kúvi Jerusalén nkusín-i ne uní' pedasú'. Jee rá nuun' íyó ñiví ntaní' ráa. Jee nñaku'un ini' Ndiosí' nuun' ñá'nú Babilonia sáva ku'va re' ntántúní' tunó'ó xéen' kuno'o ráa jie'e' kítí' ví'í ini' re', ya kúvi kuéntá' ku'va re' nixi' xeen' ko'o ráa. ²⁰Jee ntáká rá nuun' káá sín ma'ñú nteñú'ún nñoñú'ún ráa kua'an' ráa, jee nnaan' rá yuku ranika' ya nsá' nani'in' ñivi ráa. ²¹Jee ne súkún nkinkuun rá ñíñí máá ná'nú nijia, ya ne uvixiko (40) kilo vei ráa, nkininkava ráa xini' rá ñivi. Jee nkakuíyu'ú rá ñivi siki' Ndiosí' jie'e' tunó'ó ya ñete' ñíñí máá ná'nú nijia, chi máá tunó'ó xéen' kúvi tunó'ó vá.

Jíta ña'an téní xíko ña maña

17 ¹Saájee iin rá ni uxá' najiá'a' íí' ya ína'a' rá ni uxá' ko'o' vá nkenta-a nuun' nu'u', Juan, jee nkachi'-i nuun' ni':

—Ne'en!, jee stúvi nì' naja te'ne' kuachi kuno'o máá ña'an s̄iì' ini' ya xíkó ña maaña ya néé' ña nuun' íyó ví'í rá nute. ²Jee rá tee nísotíñú ya tátúní' nuun' rá ñuun' íyó ñìvì', kuéntá' nsa'á téní raa jín ña'an vá, jee kuéntá' nsa'á téní ña nsijíta ña x̄inì' rá ñìvì néé' ñìvì ne n̄iso' n̄iñì' raa, kuéntá' njia'a ña nixi' vinú' uva ni'i raa ne n̄ini raa.

³Saájee kuaṅaka-a nu'u' ne nuun' ñu'ún sain jee yukuán nini' nì' ka' ya nstúvi nijin' kájí Tachi' Íí' nuun' nu'u'. Jee yukuán nini' nì' iin ña'an yósó' ña iin kiti xéén' kákini kué'é, jee n̄ínká'nú tì' niso rá súvì ya kúvì tu'un nív'a s̄ikì' Ndiosí'. Jee ux̄a' x̄inì' tì', jee ujì' niki tì' yósó'. ⁴Jee ña'an vá ñú'ún ña sa'ma yíyá'vi lí'í jín kué'é, jee ns̄ikútú ña maaña jín rá nantíñú oro jín rá yuu' xiñú' máá ñunkuún yíyá'vi, jín rá perla. Jee ína'á ña iin ko'ò' oro, ya ini' ko'ò' vá ñú'ún chitú máá tiñu nív'a, jín tiñu né'í s̄í' ini' jíka ña sá'á ña.

⁵Jee teen' ña niso rá tu'un:

Tu'un yu'u'

Babilonia ya ñá'nú ka',

náná' nuun' ntáká rá tiñu s̄í' ini' jín nuun' rá tiñu né'í ini' ñìvì ya'á.

Káchí' tu'un vá.

⁶Jee nini' nì' ya jíni ña'an vá jín n̄iñì' rá ñìvì ya yí'í raa nuun' Ndiosí', jín n̄iñì' rá ñìvì ya nnákani raa ya náá' jie'e' Jesús, ya káchí'-ó ya ña'ni' ví'í ña raa. Jee ntiví ví'í x̄inì' nì' sáá nini' nì' ña. ⁷Jee nkachi' najiá'á' í'í vá nuun' nì':

—¿Na kuvi chí tívì x̄inì' nú, rúsa? Nakachi' nì' nuun' nú ná kúní' káchí' rá tu'un yu'u' jie'e' ña'an vá, jín jie'e' kiti xéén' kákini ya niso tì' ña, ya íyó ux̄a' x̄inì' tì', jín ujì' niki tì'. ⁸Jee kiti xéén' kákini ya nini' nú, niyo tì' yana'án, soo ntu íyó tì' vitan, chí íyó kene tuku tì' numa' ya ntu jínu nuun' kúnú-u nuun' yí'í tì', jee íyó k̄i'ín' tì' nuun' j̄ita tì' kuno'o tì'. Jee íyó tutu' ya ne ntiá'an kikoo ñìvì niso rá súvì rá ñìvì kuteku' n̄ínká'ní jín Ndiosí'. Jee rá ñìvì néé' ñìvì ya ntu niso súvì raa nuun' tutu' vá jee tiví x̄inì' raa kuni' raa kiti vá, ya niyo tì' yana'án, soo ntu íyó tì' vitan, jee koo tuku tì'.

⁹Íyó kuníchí x̄inì' ñìvì sáva k̄iku'un va'a ini'-i rává. Rá ux̄a' x̄inì' kiti xéén' kákini vá kúvì ux̄a' yuku, nuun' ñakunee' ña'an vá. Jee suni kúvì raa ux̄a' tee nísotíñú tátúní' nuun'

rá ñuun'. ¹⁰Jee ɥ'ɥn' rá ni uxá' rá tee tátúní' ya nnaan' ráa ntu ka' tátúní' ráa, jee iin ráa tátúní' vitan, jee inka ka' chi ntiá'an kiji-i. Jee sáá kiji-i jee yaku' ni tiempú' íyó kinoo-o tátúní'-i. ¹¹Jee kiti xéén' kákini ya niyo tɥ' yana'án, soo ntu íyó tɥ' vitan, jee suvitɥ' kúvi tee nísotíñú uná', iin tá'án rá ni uxá' tee tátúní' vá. Jee kɥ'in'-i nuun' naan'-a.

¹²Jee ni ují' rá niki tɥ' ya nini' nú, kuvi-i ují' rá tee nísotíñú, ya ntiá'an ni'in' ráa tátúní' ráa. Soo kuíre ni'in' ráa ya kunisotíñú nkáá ráa jín kiti xéén' vá, jee yaku' ni tiempú' tátúní' ráa. ¹³Jee ni ují' rá tee tátúní' vá, iin nuún ni nátú'un ráa, jee naku'va ráa ni'i fuersá' niso ráa jín tiñu niso ráa nuun' kiti xéén' kákini vá sáva tátúní' tɥ'. ¹⁴Saájee kantá'án ráa jín maaré' ya kúvi Lanchi Lúlí Ndiosí'. Jee Lanchi Lúlí vá kunei re' siki' ráa, chi maaré' kúvi Ito'o' nuun' ntáká rá ito'o' jín nísotíñú re' tátúní' re' nuun' ntáká ráa ya tátúní' rá nuun' rá ñuun'. Jee rá ñivi ya íñí jín re' kúvi ráa ya nkana Ndiosí' ráa, jín ya nkaji re' ráa, jín ya íñí ni'in' ráa síkúnkuvi naa' ráa nuun' re' —nkachi' najjá'á' í' vá.

¹⁵Jee suni nkachi'-i nuun' ni':

—Jee rá nute ya nini' nú nuun' ñakunee' ña'an sí' ini' vá, yukuán kúvi ñivi kue'e' ñuun', chi kue'e' ñivi kúvi ráa, jee kúvi ráa kue'e' nuun' ñivi, jín rá ñivi ya ká'án' ráa sín sín nuun' tu'un nkaku ráa. ¹⁶Jee rá ni ují' rá niki ya nini' nú jín kiti xéén' kákini vá, chi ta'vi ini' ráa kune'yá ráa ña'an sí' ini' vá, jee xinó sain ráa maa, nekuá' kuñín-i, jee kaji' ráa yikikúñu ña jee teñu'un' ráa maa. ¹⁷Chi maá Ndiosí' nchu'un re' ini' ánima' ráa ya sa'á ráa sukuán sáni nkunaá' ini' re', sáva iin nuún ni nnuvi ini' ráa sáá sa'á ráa jee naku'va ráa tiñu niso ráa nuun' kiti xéén' kákini vá, sáva tátúní' tɥ', nekuá' sikúnkuvi ntáká jie'e' tu'un ya nkachi' Ndiosí'. ¹⁸Jee ña'an ya nini' nú, suviña kúvi ñuun' ya maá kúná'nú ka' tátúní'-i nuun' ntáká rá ñivi nísotíñú ya tátúní' nuun' rá ñuun' ñá'nú ya íyó ñiví ya'á —nkachi' najjá'á' í'.

Sáa naan' ñuun' Babilonia

18 ¹Saájee sáá njia'a ntáká yukuán, jee nini' ni' inka ka' najjá'á' í' ya vaji kúun ne antiví súkún. Jee nísotíñú nasíkuiti' re', jee túun' nuva re' ne ini' ñiví sá'á ya jiánute' re'. ²Jee ni'in' nkanajín re' jee nkachi' re':

¡Ya nnaan'! ¡Ya nnaan'!, ñuun' ká'nú yá kúvi
 Babilonia ñá'nú,
 jee nkenta kuvi-i nuun' néé' rá kuì'na' ntu íyó ninu'un,
 jín nuun' yí'í ntáká nuun' rá tachi' kákini,
 jín nuun' yí'í ntáká nuun' rá kiti kákini íyó chiyo' yá
 ntu íyó ninu'un,
 [jín nuun' yí'í ntáká nuun' rá kiti kákini] íyó né'í.

³ Nnaan' ñuun' vá chi nsikúvi ráa ini' rá ñivi ntáká
 nación nxinóo rává Ndiosí'

sáva kuneñu'un rává inka ka',
 kuéntá' njia'a ráa nixi' vinú' xeen' ni'í rává jísó' niñi'
 rává nsa'á téní rává jín ñivi ñuun' vá.
 Jee rá ñivi nísotíñú yá tátúní' nuun' rá ñuun' íyó ñiví,
 suni sukuán nsa'á né'í ráa jín ñivi ñuun' vá.
 Jee rá ñivi xíkó jee nkukúká ráa jín rá kue'e' nantíñú
 yíyá'vi nke'en ñuun' vá,

nkachi' najiá'á' í'í' vá.

⁴ Saájee nteso'o ni' inka ka' nusuyuyú yá kálán'-a ne
 súkún, jee nkachi'-i:

Ráno'ó ñivi ni', kene rán nuun' ñuun' iña',
 sáva ntu jí'ín rán nkaa sa'á rá kuachi sa'á ráa,
 jee sáva ntu jí'ín rán nkaa kuno'o rán rá tunó'ó kuno'o ráa.

⁵ Chi nkaa ví'í kuachi sa'á ráa nkusúkún-u nkenta-a ne
 nuun' antiví súkún,
 jee nnaqu'un ini' Ndiosí' rá tiñu nívá'a sa'á ráa.

⁶ Nachunáán rán° nuun' ñuun' vá sánikuá' nsa'á-a nuun'
 rá inka ñivi,

jee uvi' íchí ka' naxinó'o rán maa nuun' yá niva'a
 nsa'á-a,

jee kuéntá' nsakanuun xá ñuun' vá tunó'ó njia'a-a
 nuun' inka ñivi,

jee uvi' íchí ka' naku'va rán maa nuun' ñuun' vá.

⁷ Jee sánikuá' kútéyí' ví'í-i yá kúká ví'í jiá'nu-u jín ni'í
 yá kúmí-i,

jee sánikuá' kútéyí'-i sukuán suni sukuán naxinó'o rán
 maa ne koo tunkuéká ini'-i.

° 18:6 Káchí' re' maa nuun' rá ñivi áxí rá najiá'á' í'í' yá xináán' ráa ñuun'
 vá.

Chi jíani ini' ánima'-a, jee káchí'-i:

“Néé' nì' tátúní' nì' kúvi nì' iin reina,
jee ntu nó'o nì' kuéntá' iin ña'an ná'ví,
jee ni nsá' kuno'o nì' tunkuéká ini'”, káchí'-i.

⁸ Jee saáva sanaan' ni métú'ún kivi' kiji tunó'ó xéen'
kuno'o-o,

chi koo niyi, jín tunkuéká ini', jín tama',
jee kayu'-u jín ñu'un'.

Chi máá kúñá'nú ví'í ká' máá Ito'o'-ó Ndiosí' jín fuersá'
í'í' niso re',

ya maaré' vá ke'ne' re' kuachi ñuun' vá.

⁹ Jee rá ñivi nísotíñú ya tátúní' rá ñuun' ñiví ya kuéntá'
nkusikí ini' ráa nune'én ráa jín-i, jín ya kúká ví'í ña'nu ráa
jín-i, jee kuna'yu' ví'í ráa nukuí'yá' ini' ráa jie'e'-e sáá kuni'
ráa ñu'ma' ya kayu'-u. ¹⁰ Jee kuiñi íká ráa chi kuyu'ví ráa
rá tunó'ó kuno'o ví'í rá ñivi ñuun' vá, jee kachi' ráa:

¡Na ká' ná'ví ná'ví ká' ñuun' ká'nú!,

ya kúvi Babilonia ya nkuvi ñuun' ya níyo nasíkuiti'
fesá' nékúvi,

chi métú'ún hora ni nkenta kuaa' kuachi nú.

¹¹ Jee rá ñivi ñiví ya jíá'an' ráa xíkó ráa, jee kuna'yu' ráa
jee koo tunkuéká ini' ráa jie'e'-e, chi ntu íyó ká' ne iin ke'en
rá nantíñú ráa. ¹² Jee kue'etúní' rá nantíñú yíyá'vi ví'í vá ví
oro, plata, jín yuu' xiñú' máá vii' yíyá'vi, jín perla, jín sa'ma
yíyá'vi ya kúvi sa'ma vá'a ñunkúún, jín sa'ma lí'í, jín sa'ma
seda jín sa'ma ku'é, jín suni ntáká nuun' yutun ya jíá'an' vixi',
jín ntáká nuun' rá nantíñú nsá'á jín nu'un karañú' elefante, jín
ntáká nuun' rá nantíñú nsá'á jín yutun yíyá'vi, jín kaa kuáán
naní bronce, jín hierro jín yuu' kuijín máá vii', ¹³ jín canela, jín
especia ya sá'á nu'ú neyu, jín sujie í'í, jín sujie uva' jíá'an' vixi'
naní mirra, jín aceite jíá'an' vixi', jín nixi' vinú' uva, jín aceite,
jín yuchi trigú', jín nikin trigú', jín rá xinikí', jín rá lanchi, jín
rá kiti, jín rá karretá', jín rá musú' ya sá'tíñú sain ya nkuya'vi.

¹⁴ Ya vixi' kéne nuun' ñu'ún ya ñúkúvi ini' nú
nkuiyo nuun' no'ó,

jee kuaiyó rá nantíñú yíyá'vi nú jín rá nantíñú máá vii'
xiñú' nú,

nsukuíta nú rá nantíñú vá.

Jee ni nsá' nani'in' nú ká' ráa.

15 Saájee rá ñivi ya xíkó rá nantíñú nuun' ñuun' vá, jee nkukúká ráa nsa'á ñuun' vá, jee kuiñi íká ráa ya kuyú'ví ráa jie'e' tunó'ó nó'o ñuun' vá, jee kuna'yu' ráa jee koo tunkuéká ini' ráa. 16 Jee kachi' ráa:

¡Na ka' ná'ví ná'ví ka' ñuun' ká'nú!,
chi nkuvi nú kuéntá' iin ña'an ya nñu'un ña sa'ma máa
vá'a máa ñunkúun ví'í,
jín sa'ma lí'í jín ya kué'é ya yíyá'vi,
jín nsikútú ña maaña jín oro, jín yuu' xiñú' máa vii'
yíyá'vi jín perla.

17 Soo vitan jee métú'ún hora jee nnaan' ni'i kuafyó nantíñú vá'a yíyá'vi vá.

Jee suni sukuán kachi' ntáká rá tee ya síkáka barkú', jín rá ñivi kuá'an' ñu'un ini' barkú', jín rá tee sátíñú ya nékuéntá' ráa barkú', jín rá tee sátíñú nuun' nteñú'ún, jee kikuñi íká ráa. 18 Jee sáa né'yá ráa ya kéne ñu'ma' ya káyú' ñuun' vá, jee kanajín ráa, jee kachi' ráa: “¿Né iin ñuun' vá kúñá'nú kuéntá' ñuun' ya'á rúja? ¡Ni ntuví!” kachi' ráa.

19 Jee nyoso' ráa tikachaa' ñu'un xini' ráa, jee kánajín ráa ná'yú' ráa ya íyó tunkuéká ini' ráa, jee káchí' ráa:

¡Na ka' ná'ví ná'ví ka' ñuun' kúñá'nú ya'á!,
ya rá nantíñú yíyá'vi íyó ñuun' vá nsa'á-a nkukúká
ntáká rá ñivi xí rá barkú' ya jíka nuun' nteñú'ún,
jee métú'ún hora nnaan' ñuun' vá,

nkachi' ráa.

20 Jee nkachi' nusuyu'ú vá ya ká'an'-a ne súkún:

Soo kusii' ini' ráno'ó ya néé' antiví súkún jín ráno'ó ya
níso rán tiñu apóstol nchuchí Cristo,
jín ráno'ó ya nákaní rán tu'un kéne yu'ú Ndiosí',
jín ráno'ó ya kúvi rán rá inka ñivi ya suni nsa'á sín re'
ki'i rán nuun' re'.

Kusii' ini' rán chi nsa'áa Ndiosí' siki' ñuun' vá jie'e'
nsa'á kini ráa siki' rán,

nkachi' nusuyu'ú vá.

21 Saájee iin naji'á' íí' ya níso nasíkuiti' re' fesá' íí' nnane'en-e iin yuu' manasí ya íyó kuéntá' yuu' yosó' molínú', jee nsikéne-e vá nuun' nteñú'ún, jee nkachi'-i:

Suni su'va xeen' kinaan' ñuun' Babilonia, ya kúvi ñuun'
kúñá'nú ka'.

Jee ni nsá' kuni'-ó ka' maa.

22 Ni nsá' teso'o-ó ka' yaa' arpa ya téé rá ñivi ini' nú
Babilonia,

ni tachiyu'ú rá ñivi jíta raa yaa',

ni yaa' xiki'li téé rá ñivi,

ni yaa' trompeta tív'í raa.

Jee suni ni nkóo ini' nú ni iin ka' ñivi jín'í sa'á
nani tiñu.

Jee nsá' t̄uvi nani'in t̄achi' molínú' ini' nú.

23 Jee ni nsá' kujianute' ka' iin nuva ñu'un' kantil
nuun' nú,

jee nuun' nú ni nsá' teso'o ka' tachiyu'ú ya ká'án' tee
táná'á ni ña'an táná'á,

kinaan' ñuun' nú chi ñivi kúñá'nú ini' ñiví ya'á nkuvi
rá ñivi nú ya nxikó raa nantíñú raa,

chi jín tiñu tásí sá'á rá ñivi nú nxiná'ví nú rá ñivi
ntáká nación.

24 Chi níso rá ñivi ñuun' nú kuachi niyi siki' raa,

ji'e' ña'ni' raa rá ñivi ya nñakani raa tu'un nkene
yu'ú Ndiosí',

jín rá ñivi ya nsá'á sín re' ki'i raa nuun' re',

jín ntáká ka' rá ñivi ya ña'ni' raa né ni ví nkuvi ini' ñiví,

nkachi' najiá'á í'í vá.

19 ¹Jee sáá njia'a vá, jee kuire ne antiví súkún nteso'o ni'
rá nusuyu'ú ya ká'án' ku'e' ví'í ñivi, jee káchí' raa:

¡Nákuetú'ún-ó Ndiosí'!,^p

chi nátava' re' ñivi nuun' kuachi raa síkaku re' raa,

jín máá kúñá'nú ví'í kúvi re',

jín ya níso ví'í re' fesá' í'í ni'in.

² Chi ñaa' jíé'né' re' tiñu, jee ñaa' sá'á re' maa,

chi ñe'ne' re' tiñu ji'e' ñuun' kúñá'nú vá, ya kúvi-i

kuéntá' ña'an sii' ini'.

Chi nstíví ñuun' vá rá ñivi ñiví jín rá tiñu téní sá'á-a.

Jee saáva nñaku'va re' t̄unó'ó xéén' nuun'-u,

ji'e' ya ña'ni' rá ñivi ñuun' vá rá musú' re' ya yítíñú

raa nuun' re',

nkachi' rá nusuyu'ú vá.

³ Jee ya uví' íchí nkachi' raa:

¡Na ka' nakuetú'ún-ó Ndiosí!^q

Chi níínkání kaa ñu'ma' kene-e ñuun' vá,
nkachi' raa.

⁴ Saájee ni ókó' kumí' (24) rá tee ñá'nú ya nísotíñú vá, jín ni kúmí' rá tékú' vá, nnakuñí' ítí raa jiáxin raa maáraa ne ñuun' ñu'ún ñuun' Ndiosí' jee nneñu'un raa Ndiosí' ya néé' re' teyu' ñuun' tátúní' re'. Jee nkachi' raa:

—¡Amén! ¡Sukuán koo! ¡Na ka' nakuetú'ún-ó no'ó!
—nkachi' raa.

⁵ Saájee nkene iin nusuyu'ú nka'an'-a ne ñuun' teyu' ñuun' néé' re' tátúní' re' yukuán jee nkachi'-i:

Ntáka ráno'ó ya kúvi rán musú' re' yítíñú rán
ñuun' re',

jín ntáka ráno'ó ya ñúyú'ví ini' rán re',

vani ntáka ráno'ó ya kúñá'nú áxí vani ntuví,

ntáka ráno'ó íyó nakuetú'ún rán re',

nkachi'-i.

⁶ Saájee nteso'lo ni' ya ká'an' kue'e' ví'í ñivi, kuéntá' kuá' ní'in káyu kue'e' ví'í rá nteká'nú, jín kuéntá' kuá' kúvi ñuun' ní'in kana tajia, jee káchí' raa:

¡Na ka' nakuetú'ún-ó Ito'o'-ó!^s

chi tátúní' Ito'o'-ó tiñu niso re',

Ndiosí'-ó ya maaré' ya niso re' fesá' íí' ní'in ya kúñá'nú
nasíkuiti' re' ñuun' kuáiyó.

⁷ ¡Na ka' kusii' ini'-ó, jee sii' kuvi ini' ánima'-ó,
nakuetú'ún-ó re' chi máa kúñá'nú kúvi re'!

Chi ya nkenta viko táná'á maaré' ya kuvi Lanchi Lúlí,
jee nkenta tana'á re'.

Jee rá ñivi yí'í xintíin Ndiosí' kúvi raa kuéntá' kúvi
ña'an ya ya íyó tu'va ña ya tana'á ña jín re'.

⁸ Jee njia'a Ndiosí' ñuun' ña ya nakuniji ña máa sa'ma
máa ñunkúun íyó ya íyó noo ya jiánute',
nkachi' nusuyu'ú vá.

Jee sa'ma vá kúvi-i naja kuá' jí'á'nu noo ñaa' rá ñivi
ya nsa'á síin Ndiosí' ya ki'i raa ñuun' re'. ⁹ Saájee nkachi'
najíá'á' íí' ñuun' ni':

—Tee rá tu'un ya'á: “iNā ka' netu' ka' ví rá ñivi ya nkana Ndiosí' raa ya k'i'in' raa xíní viko táná'á re' ya kúvi re' Lanchi Lúlí Ndiosí'!” —jee suni nkachi'-i ka' nuun' ni'—.
Tu'un naa' Ndiosí' kúvi tu'un vá —nkachi' najiá'á' íí' vá.

¹⁰Saájee nu'u' nna'kuñi' íti ni' jiáxin ni' maáni' ne nuun' ñu'ún nuun' najiá'á' íí' vá sáva kuneñu'un ni' maa. Soo nkachi'-i nuun' ni':

—Koto sá'á nú sukuán. Chi suni tá'án musú' kúvi ni' jín no'ó jín rá ñanitá'án nú, ya yítíñú-órán nuun' Ndiosí' ya níkin' kutú vá'a-ó tu'un jie'e' Jesús. Saáva kuneñu'un nú máá maá Ndiosí'. Chi rá tu'un naa' ya nkachitu'ún Jesús, yukuán kúvi tu'un naa' ya jiá'a Tachi' Íí' nuun' rá ñivi ya káchitu'ún naa' tu'un kéne yu'ú Ndiosí' —nkachi' najiá'á' íí' vá.

Īin ya yósó' kiti kuǵín

¹¹Saájee nini' ni' ya níne antiví súkún nuun' néé' Ndiosí'. Jee nna'kune'yá ni' jee yukuán nkenta ĩin kiti kuǵín, jee ĩin ya yósó' ya'ta' ti' vá naní maaré' ya Síkúnkuvi Naa'-a jín Tee Naa' Ví-i. Chi naa' jie'né' re' ntáká tiñu, jee naa' kántá'án re'. ¹²Jee rá titi nchinúún re' kúvi-i kuéntá' yáá ita' ñu'un', jee xini' re' ñu'ún kue'e' ví'í rá corona, jee suni níso súví re' maaré', soo ni ĩin ntuná' jíní' maa, chi kuachi métú'ún maaré' ví ya jíní' maa. ¹³Jee ñu'ún re' ĩin sa'ma nñunáji niñi', jee naní re' Tu'un Ndiosí'. ¹⁴Jee níkin' rá soldado íí' re' íyó antiví súkún ya'ta' re', jee yósó' raa kiti kuǵín, jee ñu'ún raa sa'ma kuǵín vá'a ñunkúún íyó noo. ¹⁵Jee yu'ú re' kéne yuchi' espada xeen'. Jee jín espada vá xináán' re' rá ñivi ntáká nación. Jee xichi' ví'í tatúní' ni'in re' nuun' rá ñivi rá nación jín ĩin bastón ka. Jee ku'va re' ntántúní' tunó'ó xéen' kuno'o raa jie'e' kítí' ví'í ini' Ndiosí' jie'e' kuachi raa, kuéntá' kuá' sá'á tee ya jiáñú'-u uva jee jí'ni-i vá. Jee Ndiosí' ví ya níso fesá' íí' ni'in ya kúñá'nú nasíkuiti' re' nuun' kuá'yó. ¹⁶Jee sa'ma ñu'ún ĩin rá si'in tíkóó re' níso súví ya'á: “Nísotíñú re' tátúní' re' nuun' ntáká raa ya tátúní' raa nuun' rá ñuun' jín Ito'o nuun' ntáká ito'o.”

¹⁷Jee nini' ni' ĩin najiá'á' íí' ya íñí nichí'-i ya'ta' nkanii', jee kuayu'ú-u nkanajín laxín-i xini' kuá'yó rá kiti kákini íyó chiyo' ya jíkó sava súkún, jee nkachi'-i:

—Ne'en' rán, jee nutútú rán nuun' sá'a Ndiosí' xíní máá ká'nú, ¹⁸sáva kaji' rán kuñu rá ñivi nísotíñú ya tátúní', jín kuñu rá capitán, jín kuñu rá tee tífkí, jín kuñu rá kiti jín rá tee ya nyoso' yata' tì', jín suni kuñu ntáká rá ñivi, vāni kuñu rá ñivi íyó núne ya sá'a-a tiñu maáa, vāni kuñu rá musú' satíñú sain ya nkuya'vi rāa, vāni ñivi kúñá'nú vāni ñivi ntu kúñá'nú —nkachi' najiá'á' í' vá.

¹⁹Saájee nini' nì' máá máá kiti xéén' kákini vá jín ntáká rá ñivi nísotíñú tátúní' ini' ñiví jín ntáká rá soldado rāa. Jee nnutútú rāa sáva kantá'an rāa jín máá tee ya yósó' kiti kuíjín vá jín rá soldado í' re'. ²⁰Soo maáré' jín rá soldado í' re' ntiin rāa kiti xéén' kákini vá jín suni inka ka' kiti xéén' kákini ya kúvi tee ya nkachitu'un tu'un tú'un ya nkene yu'ú kiti xeen' xí'nañú'un, jín suni nsá'a-a rá seña anasí ichinú'un' kiti xéén' kákini xí'nañú'un. Jee jín rá seña anasí nsá'a-a nxiná'ví-i rá ñivi ya nni'in' rāa seña kiti xéén' kákini xí'nañú'un kuniso rāa jee kúvi rāa ya nneñu'un rāa santú' ñuné'yú' maátí'. Jee ni núví' rāa kiti xéén' kákini vá, ni tékú' rátí' jee nsikéne maáré' ya yósó' kiti kuíjín vá rátí' nuun' ñú'un' xéén' kuéntá' nteñú'un nuun' káyú' nú've' ñu'un' sufrí'. ²¹Jee rá inka soldado rá kiti xeen' vá, chí ña'ni' tee ya yósó' kiti kuíjín vá rāa jín yuchi' espada ya kéne yu'ú re'. Saájee ntáká nuun' rá chí nyaji' rátí' nna'a' rátí' kuñu rāa.

Mil (1000) kuiya'

20 ¹Saájee kuíre nini' nì' ya ne antiví súkún vaji nkuun iin najiá'á' í', jee ína'á re' nakáa ya jíne re' numa' ya ntu jínu nuun' kúnú-u, jee suni ína'á re' iin cadena kaa máá ká'nú. ²Jee ntiin re' koo' mánasí, ya kúvi koo' ya íyó ne yana'an ví'í, ya kúvi-i kui'na' kúñá'nú ya kúvi Satanás, jee ni'ni' najiá'á' í' vá maa kunu'ni'-i iin mil (1000) kuiya'. ³Jee nsikéne re' maa ini' numa' ya ntu jínu nuun' kúnú-u, jee ñasi' kutú vá'a re' yu'ú numa' vá jee ntee re' seyú' maa, sáva ntu xiná'ví-i ka' rá ñivi rá nación, nekua' jínu iin mil (1000) kuiya' vá. Jee retú njia'a tiempú' vá jee íyó nakani núne re' maa yaku' ni tiempú'.

⁴Jee kuíre nini' nì' rá teyu' nuun' néé' rá tátúní', jee yukuán ñakunee' rá ñivi ya nni'in' rāa tiñu ya kivi sanáa' rāa kuachi. Jee nñateku' i' rá ánima' rá ñivi ya nté'ne' xinjí'

ráa jie'e' ya njia'a ráa ya naá' jie'e' Jesús jín jie'e' ya ñiñi naa' ráa jín Tu'un Ndiosí'. Jee suviráa ví rá ñivi ya ntu nnéñu'un ráa kiti xéen' kákini xí'nañú'ún vá, ni jín santú' ñuné'yú' maátí'. Jee ni ntu nní'ín' ráa seña tí' kuniso teen' ráa ni jín na'á ráa. Jee nñateku' ii' ráa, jee ntatúní' ráa tiñu jín Cristo iin mil (1000) kuiya'. ⁵Jee ya'á kúvi ya xí'nañú'ún nñateku' ii' rá niyi nkene ráa nteñu rá niyi. Soo rá inka ka' ñivi ní'i' ntu nñateku' ráa, nekua' jinu iin mil (1000) kuiya' ya'á. ⁶Jee na ka' netu' ka' na ka' ii' ka' kuvi iin ñivi ya kuvi iin rá ñivi ya nateku' ii' ráa ya xí'nañú'ún, chi ni nsá' yí'í rá ñivi vá xintíin ñuníyi nsá' kuvi' ráa ka' ya uví' íchí' ya nkúno'o ráa ka' tunó'ó kiji. Chisa' kuvi ráa sutu' nñun' Ndiosí' jín nñun' Cristo. Jee tatúní' ráa tiñu jín re' iin mil (1000) kuiya'.

⁷Saájee sáa jinu ya iin mil (1000) kuiya' vá, saájee nakani núne najiá'á' í' vá Satanás nñun' nyini'yu'-u. ⁸Jee kene-e sáva xiná'ví-i rá ñivi rá nación ya íyó ni kúmí' ichi ñiví. Jee kixiná'ví-i rá ñivi rá ñuun' Gog jín Magog, sáva sa'á-a ya nutútú' rá ñivi vá sáva kantá'an ráa jín rá ñivi Ndiosí'. Jee kue'e' ví'í ntántúní' ráa nutútú' kuéntá' kuá' kue'e' ñuítí' káa yu'ú nteñú'ún. ⁹Jee kutenuun ráa kii'in' ráa kuá'yó nñun' ñu'ún ini' ñiví. Jee chutiya' ráa nñun' neé' rá ñivi ya yí'í rává nñun' Ndiosí', jín nñun' káa ñuun' ya ñúnúun' re'. Soo ne súkún nkinkuun ñu'un', jee nkayú' ráa. ¹⁰Jee kui'na' kúñá'nú' ya nxiná'ví-i ráa, jee nsikéne Ndiosí' maa nchu'un re' maa nñun' ñu'ún xéen' kuéntá' nteñú'ún nñun' káyú' nú'vé' ñu'un' jín sufrí', nñun' ya yí'í kiti xéen' kákini vá jín inka ka' kiti xéen' kákini ya kúvi tee ya káchítu'ún tu'un tú'ún kéne yu'ú kiti xeen' xí'nañú'ún. Jee nñun' ñu'ún' yukuán ku'un ráa kuno'o ráa nñnkání.

Teyu' ñá'nú' kuíjín nñun' kúnáa' kuachi

¹¹Jee nini' ni' iin teyu' kuíjín kúñá'nú' nñun' kunaa' tiñu. Jee yukuán neé' Ndiosí' ya tátúní' re' tiñu. Jee nkuiyo ñiví jín súkún nñun' re'. Chi ntuví ka' né nú' koo ráa nñun' re'. ¹²Jee nini' ni' kuá'yó rá niyi, vani ya kúñá'nú' vani ya ntu kúñá'nú', íñí ráa ichinúún' re'. Jee nsá'á re' ya nnine rá tutu'. Jee nsá'á re' ya nnine inka ka' tutu' níso súví rá ñivi ya kuteku' ráa nñnkání jín Ndiosí'. Jee nsá'á náa'

re' jje'e' rá ñivi sánikuá' tiñu nsa'á raa ya níso nuun' rá tutu' yukuán. ¹³Jee rá ñivi ya ní'i' raa nuun' nteñú'ún jee nñateku' raa nnene raa nuun' nute, jee rá ñivi ya ní'i' ya ya íyó raa nuun' nútútú ánima' rá niyi suni nñateku' raa nnene raa yukuán. Jee nsa'á náa' Ndiosí' jje'e' tiñu naja kuá' tiñu nsa'á ta iin iin raa. ¹⁴Saájee nxináán' re' ya jí'í' ñivi jee nuun' nútútú rá ánima' rá niyi, nchu'un Ndiosí' maa kuá'an'-a nuun' ñú'ún xéen' ini' nteñú'ún nuun' káyú' nú've' ñu'un'. Jee tunó'ó kuno'o rá ñivi ya ku'un raa nuun' ñú'ún xéen' nteñú'ún yukuán kúvi ya naní-i kuvi' raa ya uví' íchí. ¹⁵Jee nuun' ñú'ún xéen' ini' nteñú'ún yukuán nuun' káyú' nú've' ñu'un' nchu'un re' ntáká rá ñivi ya ntu níso rá súv'í raa nuun' tutu' níso rá súv'í rá ñivi ya kuteku' raa níinkání jín Ndiosí'.

Súkún jiáá jín ñiví jiáá

21 ¹Jee kuíre nini' n'í' súkún jiáá jín ñiví jiáá. Chi súkún xí'nañú'ún jín ñu'un' ini' ñiví xí'nañú'ún kuá'an' ráv, jee ni ntuví ka' nteñú'ún. ²Jee nini' n'í' ñuun' í'í' ya kúvi ñuun' Jerusalén jiáá. Jee vaji nkuun-u ichi antiví súkún tájí Ndiosí' maa. Jee vii' ví'í' íyó-o chi íyó tú'va-a kuéntá' kuá' iin ña'an ya nasa'á ñunkúún ña maaña nuun' yií ña sáva taná'á ña. ³Jee kuíre nteso'o n'í' ya ká'an' n'ín iin nusuyu'ú nkene-e ne nuun' néé' Ndiosí', jee nkachi'-i:

—Kune'yá rán, chi vitan jee kuneé' Ndiosí' nteñu rá ñivi, jee kuneé' re' jín raa níinkání, jee kuvi raa ñivi maaré'.

Jee máá maaré' kuneé' jín raa, ya kuvi re' Ndiosí' raa.

⁴Jee sijíchí' re' ntáká ntenúún' raa nchinúún raa, chi ni nsá' kuvi' raa ka', nkóo ka' tunkuéká ini' raa, jee ni nsá' kuna'yu' raa ka', jee ni nsá' kuno'o raa ka', chi ya njia'a rá tiñu ya nno'o raa yata' —nkachi'-i.

⁵Saájee máá maaré' ya néé' re' teyu' nuun' tátúní' re' nkachi' re':

—¡Kune'yá! ya nñasa'á jiáá n'í' ntáká ya íyó —jee nkachi' re'— tee rá tu'un ya'á, chi rá tu'un ya'á sikúnkuvi naa' n'í' jee máá naá' nijia kúvi tu'un ya'á —nkachi' re'.

⁶Jee suni nkachi' re' nuun' n'í':

—Ya ninu ntáká tiñu ya nkachi' n'í'. Chi nu'u' kúvi kuéntá' letra A ya kajie'é xí'nañú'ún, jín letra Z ya jínu nuun' ní'i,

chi nu'u' kúvi ya nkajíé'é nì' ni'i jee suni nu'u' sijínu nì' maa. Jee ñivi ya ñúkúvi ini'-i Ndiosí', kuéntá' jíchí'-i nute, jee sikúta'vi' sain nì' nute ko'o ñivi vá ya kéne nuun' káku nute ya sá'a-a kuteku' ñivi nínkání jín re'. ⁷Jee iin ñivi ya kunef-i siki' ntáká tiñu nívá'a, jee nì'in' ñivi vá ntáká rá ya'á kuvi ta'vi'-i. Chi nu'u' kuvi nì' Ndiosí' ñivi vá, jee kuvi-i se'ya nì'. ⁸Soo rá ñivi ya sí'í ini' raa xin'ó'o ñivi raa jie'e' tu'un nì', jín rá ñivi ya ntu ínú' ini' raa nu'u', jín rá ñivi ya máá tiñu né'í sá'a raa, jín rá ñivi ya sá'a raa niyi, jín rá ñivi ya kusikí ini' raa sá'a téní raa, jín rá ñivi sá'a tásí, jín rá ñivi ya neñu'un raa nani nantíñú ya ntu kúvi Ndiosí', jín ntáká rá ñivi tú'ún, jee kua'fyo' raa vá íyo nì'in' raa kì'in' raa nuun' ñú'ún' xéén' ini' nteñú'ún nuun' káyú' nú've' ñu'un' jín sufrí'. Jee yukuán ví ya kuvi' raa ya uvi' íchí.

Jerusalén jiáá

⁹Jee iin tá'án rá ni uxá' najiá'á' í'í ya ína'á ni uxá' rá ko'ó' ya ñú'ún' chitú ni uxá' rá tun'ó'o koo nuun' n'í'í vá, nkenta re' nuun' nì', jee nkachi' re':

—Ne'en', jee xiné'én' nì' no'ó ña'an ya tana'á ña, jee kuvi ña ñas'í'í maaré' ya kúvi re' Lanchi Lúlí Ndiosí' —nkachi' najiá'á' í'í vá.

¹⁰Saájee nini' nì' ya nstúvi nijin' kájí Tachi' Í'í nuun' nu'u', jee najiá'á' í'í vá nnaka re' nu'u' kua'an' re' jín nì' ne xini' iin yuku máá ká'nú súkún xá, jee nxiné'én' re' nu'u' máá ñuun' ká'nú í'í ya kúvi Jerusalén, jee vaji nkuun ñuun' vá ne antiví súkún tájí Ndiosí' maa. ¹¹Jee jiánute' ví'í ñuun' vá, jín nuva Ndiosí'. Jee jiánute'-e kuéntá' kua' jiánute' iin yuu' xiñú' ya yíyá'vi ví'í naní jaspe, jee túvi kájí kua' cristal ya túvi né'yá-ó ne íyo inka ichi yátá-a. ¹²Jee yu'ú ñuun' vá nás'í'í tiyu' nuun' nsama', jee ká'nú-u jee súkún ví'í-i, jee uxu' uvi' (12) yuvé'í-i, jee íyo uxu' uvi' (12) najiá'á' í'í ya ta yuvé'í íñí iin iin najiá'á' í'í. Jee rá yuvé'í níso rá súví ni uxú' uvi' (12) rá tata' ichiyúkún' ya vaji nuun' rá se'ya yí'í Israel. ¹³Jee ichi nuun' kénta nkanii' néé' unì' yuvé'í, jee unì' yuvé'í néé' ichi síkí', jee unì' yuvé'í néé' ichi chíji, jee unì' yuvé'í néé' ichi nuun' tá'án' nkanii'. ¹⁴Jee nuun' nsama' tiyu' yu'ú ñuun' vá, jee jie'e' nuun' nsama' vá yí'í uxu' uvi' (12) yuu' máá ná'nú ví'í yósó' tá'án. Jee nuun' yuu' ná'nú

vá néé' súv'í rá ni uxú' uví' (12) rá apóstol nchuichí maaré' yá kúvi re' Lanchi Lúli Ndiosí'.

¹⁵Jee najiá'á' í' yá nka'an' jín nu'u', jee ína'á-a ñin ku'va' yá chuku'va yá kúvi kaa oro, sáva chuku'va-a ñuun' vá, jín rá yuvé'í, jín nuun' nsama' tiyu' kuaíyó yu'ú ñuun' vá.

¹⁶Jee íyó kumí' rá ichi xiín ñuun' vá, jee ñin nuún ni ku'va' néen, yá kání-i jín yá níká'-a. Jee nchuku'va najiá'á' í' vá ñuun' vá jín ku'va' vá, jee uví' mil uví' sientú' (2200) kilómetro néen ta ñin ñin ni kúmí' rá ichi xiín-i, jee ñin ni ku'va' néen yá kání-i jín yá níká'-a jín yá súkún-u. ¹⁷Jee suni nchuku'va-a rá nuun' nsama' tiyu' yu'ú ñuun' vá, jee unixiko u'un' (65) metro néen yá súkún-u. Jee sánikuá' ku'va' yá jiátíñú rá ñivi ñiví jee suni kuá' ku'va' yukuán kúvi yá jiátíñú najiá'á' í' vá.

¹⁸Jee rá nantíñú yá nkuvi nuun' nsama' tiyu' yu'ú ñuun' vá, ví máá ninu'un máá yuu' ku'jín xiñú' naní jaspe. Jee máá maá ñuun' vá ví máá ninu'un oro, jee túvi ñuun' vá kuéntá' túvi vidrio yá túvi ní'i ini'-i né'yá-ó. ¹⁹Jee nsikútú jie'e' nuun' nsama' yu'ú ñuun' vá chi yí'í ntáká nuun' rá yuu' máá vii' xiñú' íyó yá yíyá'vi nasíkuiti' kúvi ráa. Jee yuu' yá nsama' nuun' kájié'é xí'nañú'ún ví yuu' naní jaspe, jee yá uvi' kúvi yuu' naní zafiro, jee yá uní' kúvi yuu' naní ágata, jee yá kúmí' kúvi yuu' naní esmeralda, ²⁰jee yá ú'ún' kúvi yuu' naní ónice, jee yá íñú' kúvi yuu' naní cornalina, jee yá uxá' kúvi yuu' naní crisólito, jee yá uná' kúvi yuu' naní berilo, jee yá íñ' kúvi yuu' naní topacio, jee yá ují' kúvi yuu' naní crisoprasa, jee yá ují' ñin kúvi yuu' naní jacinto, jee yá uxú' uví' (12) kúvi yuu' naní amatista. ²¹Jee ni uxú' uví' (12) rá yuvé'í vá kúvi uxu' uví' (12) perla, jee ta ñin ñin rá yuvé'í vá kúvi ta ñin ñin rá perla vá. Jee máá ninu'un oro kúvi ichi ká'nú káá ini' ñuun' vá, jee nijin' túvi né'yá-ó maa kuéntá' kuá' túvi nijin' né'yá-ó nuun' vidrio maa.

²²Jee ni ntuví níní' nì' ni ñin veñu'un ini' ñuun' vá, chi máá Ito'o'-ó Ndiosí' yá níso re' fesá' í' nì'in yá kúñá'nú nasíkuiti' re' nuun' kuaíyó, jee maaré' jín Lanchi Lúli kúvi veñu'un íyó ini' ñuun' yukuán. ²³Jee ñuun' vá ntuví jíniñú'ún-u yá kujianute' nkani' ni yoo' maa. Chi máá nuva Ndiosí' túun' nuun'-u. Jee maaré' yá kúvi re' Lanchi

Lúlí, suvire' kúvi ñu'un' yá túún' yukuán. ²⁴Jee kakanuun rá ñivi ntáká nación nuun' nuva ñu'un' re' váji ne nuun' ñuun' vá xtúún'-u nuun' ñu'ún. Jee ntáká rá ñivi nísotíñú tátúní' ini' ñiví kivi ráa ñuun' vá, yukuán kínaka ráa nantíñú yíyá'vi ráa yá stúvi yá kúná'nú ráa. ²⁵Jee rá yuvé'í ñuun' vá ni nsá' kunasi'-i nuví, chi ni nsá' koo ka' yakuáá' yukuán. ²⁶Jee rá ñivi ntáká nación, jee k'i'in' ráa ñuun' vá jín rá nantíñú ráa yá yíyá'vi jín kúná'nú. ²⁷Soo ni nsá' kivi ni ñin nantíñú yá ntu íyó ninu'un yukuán, ni ñivi yá sá'a-a máa tiñu né'í, ni ñivi tú'ún. Chisa' kuachi kivi rá ñivi yá niso súv'í ráa nuun' tutu' né'í súv'í rá ñivi yá kuteku' ráa nínkání jín Ndiosí'. Tutu' yá kúmí maaré' yá kúvi re' Lanchi Lúlí.

22 ¹Saájee najiá'á' í'í' vá nxin'élen' re' nu'u' máa maá nteká'nú jín nute yá sá'a-a yá kuteku' rá ñivi nínkání. Jee máa nute kuí xú'ún nijja ví-i kuéntá' cristal kéne-e teyu' nuun' né'í Ndiosí' tátúní' re' jín maaré' yá kúvi re' Lanchi Lúlí. ²Jee sava ini' ichi ká'nú yá káá sava ini' ñuun' vá jka nute vá, jee ni núv'í íyó ichi yunúte vá íñí máa maá yutun yá sá'a-a yá kuteku' rá ñivi vá nínkání. Jee uxu' uvi' (12) íchí kúun yá vixí' maa yá kuiya', chi ta yoo' kúun yá vixí' maa. Jee rá na'á yuku'-u íyótiñu-u sáva xinúvi-i rá ñivi ntáká nación. ³Jee ntuná' koo ka' yá k'i' chiji tu'un chisóninu Ndiosí'. Jee nuun' ñuun' vá koo teyu' nuun' né'í Ndiosí' tátúní' re' jín maaré' yá kúvi re' Lanchi Lúlí Ndiosí'. Jee rá musú' re' kitíñú ráa nuun' re'. ⁴Jee kuni' jínúun' ráa nuun' máa maaré', jee kuniso súv'í re' yutéen' ráa. ⁵Jee ni nsá' koo ka' yakuáá'. Jee rá ñivi ni nsá' kuniñú'ún ráa ka' ñu'un' natee ráa, ni yá kutuun' ka' ñu'un' nkanii'. Chi máa Ito'o'-ó Ndiosí' stúun' re' nuva re' kutuun'-u nuun' ráa. Jee suni tatúní' ráa nínkání.

Ya kuakuyatin yá niji tuku Cristo

⁶Saájee nkachi' najiá'á' í'í' vá nuun' nu'u':

—Rá tu'un ya'á sikúnkuvi naa' jee máa naa' nijja kúvi-i. Chi máa Ito'o'-ó Ndiosí' ví yá chú'un re' Tachi' Í'í' re' ini' ánima' rá ñivi ñani re' sáva nákani ráa rá tu'un kéne yu'ú re', jee nchuchí re' najiá'á' í'í' re', sáva stúvi-i nuun' rá ñivi kúvi musú' re' rá tiñu yá yachi' ni kuvi-i —nkachi' najiá'á' í'í' vá.

7—¡Kune'yá rán!, chi ñamani niji tuku ñi' —nkachi' Jesús— jee netu' kuvi rá ñivi ya chú'un ini' raa tu'un nkene yu'ú Ndiosí' ya néé' nuun' tutu' ya'á.

8 Nu'u', Juan, nu'u' ví ya nteso'o ñi' jee nini' jínúun' ñi' ntáká rá tu'un ya'á jín tiñu ya'á. Jee sáá nkuvi nteso'o ñi' rá tu'un vá, jín rá tiñu nini' jínúun' ñi' vá, jee nnakuñi' íti ñi' jiáxin ñi' maání' ne nuun' ñu'un jie'e' najiá'á' íí' vá ya nstúvi-i rá tiñu vá nuun' nu'u' sáva kuneñu'un ñi' maa nékúvi. 9 Soo nkachi'-i nuun' ñi':

—Koto sá'á nú sukuán, chi suni tá'an musú' kúvi ñi' jín no'ó, jín rá ñanitá'an nú ya kúvi raa rá ñivi ya nákaní rá tu'un kéne yu'ú Ndiosí', jín maá'áa ya chú'un ini' raa tu'un re' ya néé' nuun' tutu' ya'á. Saáva kuneñu'un nú máá máá Ndiosí'.

10 Jee suni nkachi'-i nuun' ñi':

—Koto chíse'í nú rá tu'un ya'á ya nkene yu'ú Ndiosí' ya néé' nuun' tutu' ya'á, chi ya kuakuyatin tiempú' ya sikúnkuvi re' ñi' tiñu ya'á. 11 Saájee iin ñivi ya sá'á-a rá tiñu nívá'a, jee kunikin'-i sa'á-a rá tiñu nívá'a. Jee ñivi né'í ya sá'á-a rá tiñu né'í, jee kunikin'-i sa'á-a rá tiñu né'í. Jee iin ñivi ya sá'á-a mani tiñu ñaa' tiñu íyó vá'a, jee kunikin'-i sa'á-a tiñu ñaa'. Jee iin ñivi ya nsá'á sñn Ndiosí' ya ntu yí'í-i nuun' tiñu nívá'a, jee kunikin'-i kue'nu-u sukuán —nkachi' najiá'á' íí' vá.

12 Saájee maá Ito'o'-ó nkachi' re':

—¡Kune'yá rán!, ñamani niji ñi'. Jee kiji ñi' jín ta'vi' ya naku'va ñi' nuun' ta iin iin rá ñivi, jie'e' naja kua' íyó sáni rá tiñu ya nsá'á raa. 13 Nu'u' kúvi ñi' kuéntá' kúvi letra A ya kijié'é xí'nañú'ún, jín letra Z ya jínu nuun' ñi'. Nu'u' kúvi ya ya íyó ñi' níñkání ne xí'nañú'ún ne sáá ntiá'an kijié'é kikoo ñivi, jee sáá ñi' ñivi jee koo ñi' níñkání, jee nu'u' kúvi ya nkajié'é ñi' ñi' jee suni nu'u' sijínu ñi' maa. 14 Saáva ña ka' netu' ka' kuvi rá ñivi ya nasánoo raa ini' ánima' raa nuun' ya nívá'a, jee yukuán kúvi kuéntá' nakete raa sa'ma raa. Jee sukuán íyó ñi'in' raa ya kuvi kaji' raa ya vixi' kúun yutun ya sá'á ya kuteku' raa níñkání yukuán, jee íyó ñi'in' raa ya kuvi kivi raa rá yuvé'í ñuun' íí' yukuán. 15 Soo chatá' ñuun' vá kinoo rá ñivi ya kúvi raa kuéntá' tina' ya sá'á raa tiñu né'í, jín rá ñivi ya sá'á tásí, jín rá ñivi ya kúsíkí ini' raa sá'á téní raa, jín rá ñivi ya sá'á raa ñiyi, jín rá ñivi ya

néñu'un raa nani nantíñú yá ntu kúvi Ndiosí', jín rá ñivi ya tá'an ini' raa tu'un tú'un jee kátú'un raa.

16 'Jee nu'u' Jesús, nchuíchí nì' najiá'á' íí' nì' sáva stúvi re' nuun' no'ó rá tu'un naa' ya'á sáva ku'va nú maa nuun' rá grupo rá ñivi yá jínú' ini' raa nu'u'. Jee ne nuun' David váji nì' ya kúvi nì' Se'ya ichiyúkún' ya nkene nì' ne nuun' David. Vii' ví'í kúñá'nú nì' kuéntá' kua' vii' jiánute' tiuun' xú'un ya kenta ntáká yane'en'.

17 Jee Tachí' Íí' jín rá ñivi yí'í nuun' Ndiosí', yá suviráa vá kuvi kuéntá' ña'an yá tana'á jín Jesús. Jee káchí' raa:

—¡Ne'en'!

Jee ñivi yá tésó'o-o tu'un re' ya'á, jee suni íyó kachi'-i:

—¡Ne'en'!

Jee ñivi yá kuéntá' jíchí'-i nute jee nùkúvi ini'-i Ndiosí', jee, ¡ne'en'!, natu'va nuun' re' jee tiin sain-i nute ko'o-o yá sá'á nute vá kuteku' nú níinkání jín re'. 18 Nu'u', Juan, jiá'a nì' yá naa' nuun' ntáká rá ñivi yá tesó'o raa rá tu'un yá nkene yu'ú Ndiosí' yá níso nuun' tutu' ya'á. Retú néni iin ñivi yá nachisó-o ka' tu'un nuun' rá tu'un yá níso nuun' tutu' ya'á, jee maá Ndiosí' nachisó re' rá tunó'ó kuno'o ñivi vá yá níso nuun' tutu' ya'á. 19 Jee retú néni iin ñivi yá xitá-a tu'un yá nkene yu'ú Ndiosí' yá níso nuun' tutu' ya'á, jee maá Ndiosí' suni xitá re' ta'vi' yá ni'in'-i yá kuvi kaji'-i yá vixí' yutun yá sá'á-a yá kuteku' ñivi níinkání jín re', jee suni ni nsá' ni'in'-i kivi-i ñuun' íí' vá, jie'e' yá káchí' tu'un yá níso nuun' tutu' ya'á. 20 Jee maá Jesús jiá'a yá naa' jie'e' ntáká rá tu'un ya'á, jee káchí' re':

—Maá naá' nijia kúvi yá ñamani niji nì' —kachi' re'.

Jee nkachi' nì' nuun' re':

—¡Amén! ¡Sukuán koo! ¡Ne'en' Ito'o' nì' Jesús! —nkachi' nì'.

21 Jee na ka' koo manì' ini' Ito'o'-ó Jesús kune'yá re' ntáká ráno'ó. Amén. Sukuán koo.